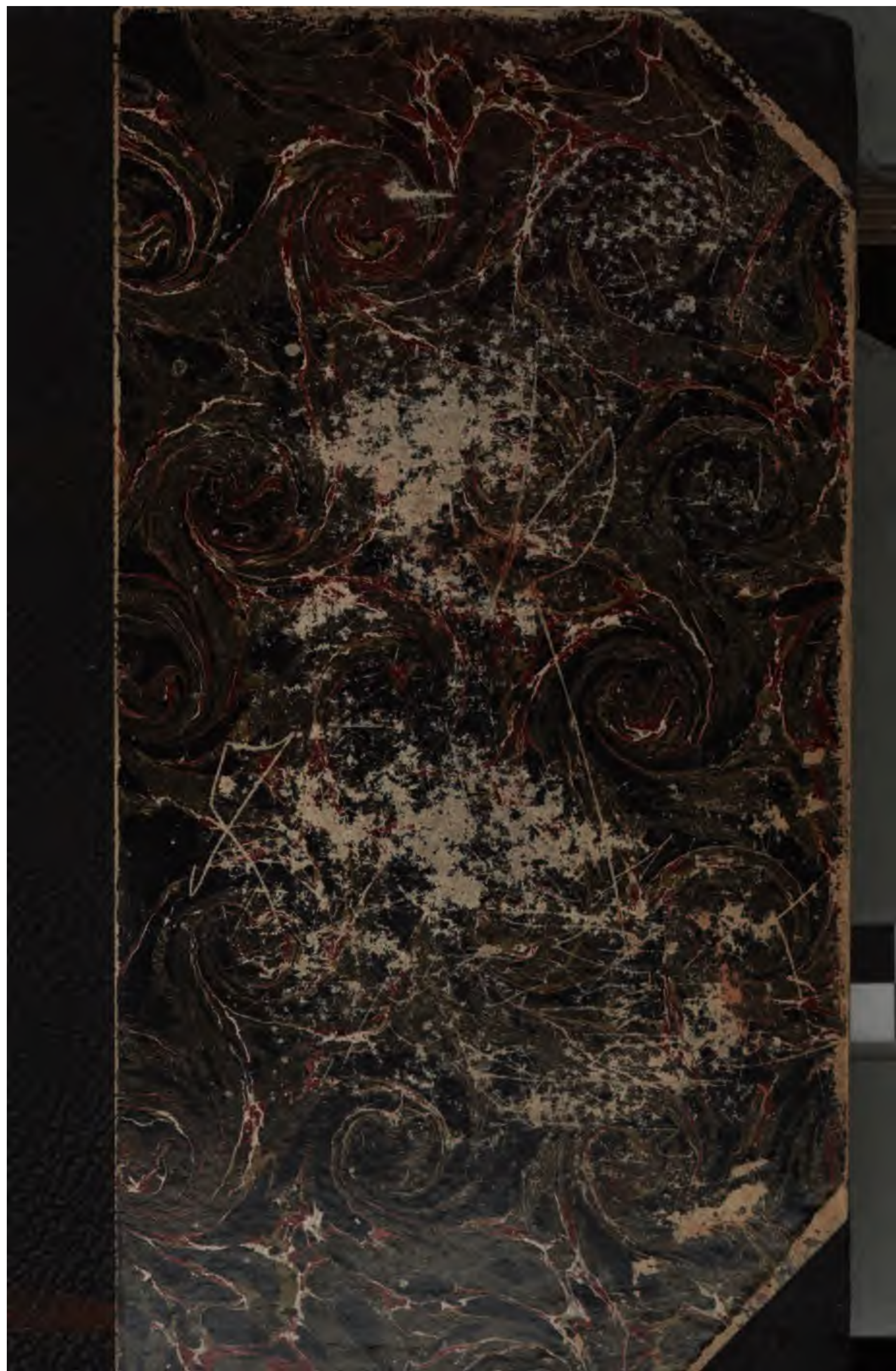
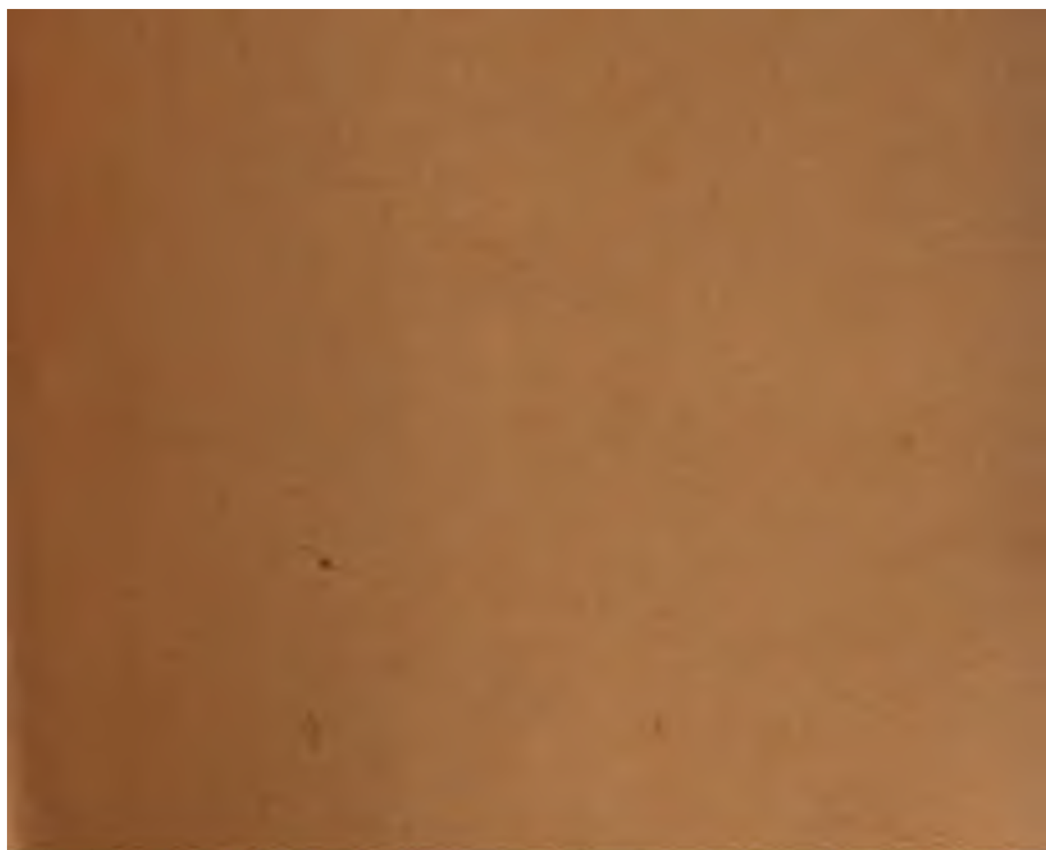

A MAGYAR EGYHÁZPOLITIKA

1847—1894.

A vallásszabadság, a polgári házasság, a katholikus autonomia, az alapok és alapitványok s egyéb egyházpolitikai kérdések történelmi fejlődése hazánkban.

Országgyülési naplók és irományok, a kath. kongresszus naplója és irományai és egyéb más hiteles kútfők alapján irta

ZELLER ÁRPÁD

képviselőházi tisztviselő

Betűrendes név- és tárgymutatóval és függelékben a kath. és izr. orsz. kongresszusok határozataival.

ELSŐ KÖTET 1847—1872.

BUDAPEST

KIADJA BORUTH E. KÖNYVNYOMDÁJA

1894.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
MAR 18 1959

ELŐSZÓ.

Mindenkire nézve, ki az egyházpolitikai kérdéseket tanulmányozni akarja, első dolog, hogy e kérdések fejlődését, történetét ismerje.

A vallásügyi kérdések és mozgalmak történetét hazánkban többen nagy alapossággal irták meg, igy Zsilinszky, Irinyi és Majláth. Sajnos azonban, hogy Zsilinszky kitünő müvéből eddig csak 3 kötet jelent meg, és ezen III. is csak 1680-ig terjed; Irinyi müve 1750-ig, Majláthé pedig az 1843—44-iki országgyülés végeig terjed. Az azóta lefolyt ujabb kornak vallási mozgalmai és tárgyalásai eddig még nem voltak megirva, *már pedig összes egyházpolitikai függő kérdéseink alapjait, elveit ez ujabb kor, 1848 nagy törvényhozása rakta le*, s azóta fejlödtek és érlelődtek ez eszmék napjainkig. Az eszmék ezen fejlődését, a vallási mozgalmakat és tárgyalásokat 1847-től napjainkig egybefoglalva közölni, feladata e munkának.

Bennfoglaltatik a képviselőházban és főrendiházban egyházpolitikai vagy vallási ügyben tett minden interpelláczió, minden kérvény és tárgyalás. Azonkivül az országos izraelita és a kath. kongresszus határozatai, és minden kiváló fontosságu okirat, körlevél stb. — A ki eddig e tárgyban valamit keresni akart, csak hosszas és fáradságos kutatás és utánjárás után találhatta meg, most azonban mindezt összegyüjtve találja és a kötet elején foglalt betürendes név- és tárgymutató után könnyen eligazodhatik.

Budapest, 1894. február 1-én.

Zeller Árpád.

TARTALOM.

ELSŐ FEJEZET.

A vallás ügye az 1847—48-iki pozsonyi országgyűlésen:

MÁSODIK FEJEZET.

A zsidó emanczipáczió ügye az 1848—49-iki nemzetgyűlésen és egyéb egyházi kérdések.

HARMADIK FEJEZET.

Az absolut uralom és a provisorium kora.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az 1865—68-iki országgyülés.

I. Rész. A válaszfelirati vita.

II. Rész. A vallásügyre vonatkozó inditványok és kérvények.

III. Rész. A vallásügyre vonatkozó interpelláicziók.

IV. Rész. A vallásügyben beadott törvényjavaslatok tárgyalásai.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az 1869—72-iki országgyülés vallási vitái.

I. Rész. A vallásszabadság kérdése.

II. Rész. Az 1870. évi vallás- és közoktatási költségvetés tárgyalása.

III. Rész. A királyi placetum kérdése az 1869—72-iki országgyülésen.

IV. Rész. Az 1872. évi vallás- és közoktatási tárcza költségvetése alkalmával felmerült egyházpolitikai kérdések.

V. Rész. Az 1869—77-iki országgyülésen vallási és egyházi ügyben beadott interpellácziók és inditványok.

FÜGGELÉK.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

I. KÖTET 1842—1872.

A.

B.

C.

VI. F

F.

G.

P.

R.

S.

ELSŐ FEJEZET.

A vallás ügye az 1847/48-iki pozsonyi országgyülésen.

Közhangulat. — A követi utasitások szelleme. — Zsidó kérdés. — A honositási törvényjavaslat. — A városi ügy. — A papi tized. — Királyi kegyuri jog. — Vallási egyenjoguság. — Püspöki tanácskozmányok és a katholikusok petitiója.

Az 1847. szeptember hó 17-én kiadott királyi rendelet, mely az országgyülést november hó 7-ére Pozsonyban hivta össze, már teljes harczban találta a pártokat. Ugy a konzervativ, mint az ellenzéki párt mindent elkövetett, hogy a győzelmet a követválasztásoknál és utasitásoknál a maga részére biztositsa: de az egész harczon már, minden forma és elvkülömbség daczára is, mely a pártok közt oly heves vitákat okozott, világosan kifejezve látjuk századunk fő jellemét: *a szabadságra s egyenlőségre való törekvést.* — Még a legkonzervativebb megyék utasitásain is meglátszik ezen átalakulás, söt több conservativ megye utasitásai oly szabadelvüek, hogy ha azokat összehasonlitjuk azon utasitásokkal, melyeket azelött tiz-tizenkét évvel az ellenzéki megyék adtak követeiknek: el kell csodálkoznunk a roppant haladáson, melyet e néhány év alatt tett a közvélemény.

De lássuk magát a követi utasitások szellemét, a vallási ügyekre nézve.

Pestmegye 1847. szeptember hó 2-án tartott közgyülésén czélszerünek vélte az utasitásban inkább csak a vezérelvekre szoritkozni. A vallási szabadság szempontjából: a mult országgyülésről elintézetlenül maradt kérdések eldöntését a választmányi javaslat nyomán Pestmegye ugyan utasitásba adta, de ugy, hogy ezen tárgy az országgyülés folyamát feunakasztó kérdéssé ne alakittassék.

Borsodmegye utasitása volt a legrészletesebben kidolgozva. 32. pontja igy szól: „Ha a zsidók vallásuk és szertartásaik felől az országgyülés előtt confessiót tevén, abban az álladalom elveivel ellenkező tanok nem foglaltatnak, polgárositassanak. A szomszéd tartományokból történhető betódulások ellen azonban czélszerü törvények alkottassanak.“

Békésmegye, követeinek utasitásul adta: „5. pont. Vallás tárgya. Ha e tárgy tanácskozás alá vételét engedni fogná az idő, a követek az *egyenlőség és viszonosság* elveihez tartsák magukat.“

Pestváros: „az 1844. 3. t. cz. a görög n. e. hitüekre is kiterjesztendő. Az izraeliták hazánkbani özönlése gátoltassék, azok polgárositása akkorra halasztatik, mikor erre a haza veszélyeztetése nélkül alkalmasak és érdemesek lesznek.“

Veszprémmegye: „Horvátországra nézve a reformatusok iránti törvény szüntettessék meg. A görög nem egyesült vallásuak sérelmei orvosoltassanak. A héberek ne emancipáltassanak, mig confessio fideit nem mutatnak. A katholikus papoknak más vallásra átmenetele — a törvény által kikötendő föltételek teljesitése után — lehessen csak szabad.“

Aradmegye: „Vegyes házassági törvény a *viszonosság elvén*, minden bevett vallásra nézve.“

Zemplénmegye: „Vallás: *teljes viszonyosság*.

Hevesmegye: „A nemzetiség és vallásügye, a mult országgyülésen megszakadt fonalon bevégeztessék; a görögök *vallásszabadsága* is törvény által biztosittassék.“

Esztergommegye: „A görög n. e. vallásuakra az 1844. 3. t.-cz. akképen terjesztessék ki, hogy a csoportos átmenet kellőleg korlátoztassék.“

Zalamegye: „A görög n. e. nézve az általmenetel esetei, s minden ezzel kapcsolatban levő kérdések világos törvény által határoztassanak el, minden *törvényesen bevett vallású honfiaknak* a társországokbani lakhatási jog adassék.“

Biharmegye: „A *zsidó polgárositási ügy*, az 1840. 29. t.-cz. nyomán kellőleg előmozditassék.“

Trencsénmegye: „A vallási törvényeknek a görög n. e. hitüekre is kiterjesztése, s az unitáriusok befogadása — *a zsidók teljes polgárositása* egyébiránt vallási tanaik körül adandó hiteles nyilatkozattól függesztetett fel.“

Marmarosmegye: „A zsidók csak azon esetben emancipáltassanak, ha hitvallásuk iránt készitett s az országgyülésnek bemutatott symbolicus könyveikből kiviláglanék: miszerint vallásos nézeteik az álladalom nézeteivel nem ellenkeznek.“ stb.

Hasonló módon szólnak a többi megyei utasitások is.

A zsidó emanczipáczió kérdése.

A követi utasitások elolvasásánál nem kerülheti ki figyelmünket, hogy majdnem mindegyikében benfoglaltatik a zsidók emanczipácziójának kérdése is, azon megszoritással ugyan, hogy előbb hitelveiket mutassák be, s csak, ha azokban államellenes tanok nem foglaltatnak, polgárositassanak.

A zsidók emanczipácziójának kérdése, az 1843/44-iki országgyülés óta állandóan napirenden volt, a sajtóban is, különösen a „Pesti Hirlap“ és „Budapesti Hiradó“ stb. hasábjain többször meg is vitattatott, de leginkább közvetlenül az országgyülést megelőző mozgalmas időkben; a mikor egyes zsidó rabbik, vagy egész hitközségek nyilatkoztak, hogy a vallási szokásaik és szertartásaik iránti ellenséges indulatot megváltoztassák és a követi utasitásokat saját részökre hangolják.

Igy Löw Lipót szegedi hires rabbi 1847. junius 22-én a következő nyilatkozat aláirására és követésére hivja föl rabbitársait:

„Mi alulirt magyar rabbik, szent vallásunkkal összehangzólag, ezennel ünnepélyesen nyilatkoztatjuk:

1. Minden felebaráti kötelességek, mellyek szent irományainkban tanittatnak, nemcsak izraeliták, hanem egyenlőképen minden nem-izraelita iránt is szentül teljesitendők; mert mi minden embert, akármi vallást kövessen, valódi felebarátunknak tartunk.

2. Magyarországot valóságos és egyedüli hazánknak elismervén, azon leszünk, hogy irántai szeretetet ’s nemzetiségeérti buzgalmat becsepegtessünk hiveink’ szivébe.“

3. A népmivelődés becsét méltányolván, minden lelkészi befolyásunkat arra forditandjuk, hogy községink’ kebelében jó és czélszerü népiskolák alakuljanak.

4. Mindent, a mi casuisticai munkáinkban a mondottakkal meg nem egyezik, elavultnak s érvénytelennek nyilatkoztatván,

minden tőlünk kitelhető módon törekedendünk, hogy elöadott elveink mind élő szó, mind irandó s általunk helybenhagyandó tankönyvek által terjesztessenek népünk között.

E javaslatok valósulása nyomán mindenki nyer. Nyer a kormány — értelmes 's mivelt alattvalókat; nyer a' haza — becsületes fiakat; nyert a' nemzetiség — lelkes és buzgó ápolókat; 's nyerjük mi magunk — lelkiismeretünk' békéjét, istenünk' tetszését 's azon méltánylást, minélfogva a' zsidókérdés nem lesz többé hasonló Penelope' ruhájához, melly ma szövetik, hogy holnap felbontassék! — Löv Lipót.

Szeptember hó 23-án ezután a pesti izraelita hitközség *a magyarországi és kapcsolt részekbeni izraeliták nevében a* **hitelveik** bemutatása mellett ezen körlevelet bocsájtotta ki:

„A nagylelküség, mellyel az ország rendei ügyünket, az emberiségnek, igazságnak és a haza közjólétének ügyét, az 1840. és 1844-ik évi országgyüléseken felkarolták s ez iránti nemes szándékuk nyilatkozványát ő felsége k. szine elibe juttaták, világszerte ismeretes és a hálának kitörölhetlen vonásaival van vésve sziveinkbe.

Azonban bármi szilárd alapon nyugodjék is bennünk a bizalom magas kormányunk és bölcs törvényhozásunk jóakarata iránt, bármennyire a kornak igényeihez s századunk müveltségi fokozatához képest döntetett el időközben e kérdés európaszerte s bármi feleslegesnek láttassék is uj kérő szót emelni ezekután: mégsem mulaszthatjuk el, hitsorsosaink nevében azon tiszteletteljes kérelmünket intézni, hogy a legközelebbi országgyülésen, a hon közös érdekében, a mi állásunkról is szeretettel, jóakarattal és az egésznek közjavára irányzott lelkesedésével megemlékezni s a közállomány sánczaiba törvényszerüleg leendő felvétetésünket hathatós szavával is gyámolitani méltóztassék.

„Szeretett hazánkban, melyhez őszinte hű ragaszkodással simulunk, születvén és neveltetvén, a törvény előtt még mindig idegenek gyanánt tekintetünk s mig a valóságos idegen, bárhonnét vetődjék is, benne szives elfogadásra s oltalomra lelvén, magát polgárosithatja: tőlünk, benszülöttektől, ezen jótétemény megtagadtatik. Hogy magyarok legyünk, vala törekvésünk és büszkeségünk s minden pillatban azon figyeltetéssel találkozunk, hogy ilyenekül tekinteni magunkat, még jogositva

nem vagyunk. És nem a bünöst éri a kemény büntetés, miszerint saját hazában idegen lenni kénytelen: de éri mindazokat, kik az isteni gondviselés akaratából izrealitáknak születtek, éri tehát most született ártatlan gyermekeinket és azonnal születésökkor homlokukra süti a hátravettetés bélyegét, midőn őket még vád sem terhelheti egyéb annál, hogy Mózes-vallásában jöttek a világra, azon vallásban, melynek elveit az ./· alatti csatolmány felvilágositja. E csatolmány pedig, miután nemcsak igen kitünő főpapi tekintély által szerkesztett szentiratunk nyomán, hanem a magyarországi és kapcsolt részekbeli izraeliták öszszes képviselőinek egyetemes gyülésében egyértelemmel jóváhagyatott: méltán tekinthető sajátképeni hitvallásunk foglalatának. Ezen állapotot — él bennünk a remény — a nemes lelkü magyar nemzet tovább nem türendi. Ha 1791-ben első mutatott példát e tárgyban Európának, 1847-ben sem fog Európa mögött elmaradni, — nem fogja tovább a jókat a gonoszokkal, méltókat a méltatlanokkal egyetemlegesen összefogni, — nem fogja a hitünkbeli becsületes kereskedőt és gyárost, ki a hazai ipart mozditja elő — a müvészt és tudóst, ki a müvelődést és tudományt terjeszti az országban, a kézmüvest és földmivelőt, ki e pályát minden akadályok daczára követi, sorsa javulása iránt végképen kétségbe ejteni.

Nem titok ugyan előttünk, hogy irányunkban országszerte sok ellenszenv uralkodik és sokan sokképpen hibáztatnak bennünket. De vajjon mind e hibák és sajátságok léteznek-e valóságban, léteznek-e mindnyájunkban? nem ment-e azoktól senki? az ártatlan a vétkessel egyképen szenvedjen-e? s végre, e hibák velünk születtek-e, vagy inkább nem az adott viszonyoknak, a számunkra kimutatott nyomasztó helyzetnek szülöttei-e? és ha az izraeliták iránt eddigelé gyakorlott bánásmód ily szomoru és senkinek nem kedvező eredményre vezetett, vajjon nem épen e körülmény szolgál-e legnyomatékosabb bizonyitványául annak, hogy a jelenlegi állapot megmásitása és czélszerübbeli felváltása szükséges? mind ezt bölcsesége pártatlansága megbirálni és eldönteni képes leszen. Jelesül a) vajjon feloszlik-e a separatismus mindaddig, mig magunkat az ország egyébb lakosaival egyesitve nem láthatandjuk? mig mindannyian tekintet nélkül azon életmódra, melyet sajátunkká

tettünk s az erkölcsiség és müveltség azon fokozatára, melylyet elfoglalunk, a „zsidók“ egyedüli, collectiv nevezetével separáltatunk s ez által kényszerittetünk, statust képezni a statusban?

b) Vajjon a terhünkre rót uzsora megszünik-e, a meddig a tőkék természetes forgalma, vagyis a földbirtokszerezhetés és müvelhetés az izraeliták elől ki van zárva?

c) Vajjon a házalás és aljas üzérkedés megszüntetése czélba vehető-e, a meddig a szántóföld birtoklása s a kézmüvességnek városokon és helységekbeni szabad gyakorolhatása az izrealitáknak, más hitvallásuakkal egyenlő feltételek alatt, meg nem engedtetik?

d) Lehet-e nemesités és erkölcsi haladás tekintetében általános törekvés a Mózes-vallásu magyarok között, a meddig a tömegek azt látják, hogy hitsorsosaiknak még ama nevezetes része is, melynek hü honszeretete, a többi honlakosok nyelvéhez, erkölcseihez szokásaihoz s ragaszkodása és tiszta, erkölcsös életmódja kétségbe nem vonható, politikai tekintetben és polgári viszonyaiban, a legaljasabbakkal egy fokon áll?

e) Vajjon nem várható-e inkább, hogy maga ezen jobb része is az izraelitáknak ily körülmények miatt kedvét veszitendi s hogy azon magasbra törekvéssel és nemzeti neveléssel, melyre eddigelé hitsorsosait buzditgatá, mivelhogy az uj nemzedék számára kecsegtetőbb jövőt vár, reményeiben netalán ujra csatlakozva, végképen felhagyand s gyermekeit tudatlanságban tartandja inkább, hogy igy őket oly állapot ellenében, melyet már is fájdalommal érez, a nemzetiesen nevelt gyermekekre nézve pedig épen elviselhetlennek, söt erkölcstelenitőnek tart, érzéketlenséggel övezze? Végre

f) Vajjon 300 ezernyi lakosságnak ime szomoritó állásán részletes engedmények segitendnek-e, vagy nem áll-e a haza többi lakosságának is érdekében, bizonyos szilárd rendszert állapitni meg, melynek alapján a most országunkban létező izraelita lakosság benső fejlődése gyámolittassék s az egészszel egybeforrasztassék és lassankint egyenlő lábra állittassék, jobb része pedig a magyar izraelitáknak segitségül használtassék, az alsóbb fokon álló hitsorsosaikra leendő befolyás dusabb eredményeztetésére?

Ezen megjegyzéseinket méltóztassék figyelmére és alapos

vizsgálatra méltatni, hogy a haza jól felfogott érdekében minden erők felhasználtassanak, melyek a közhaza virágzatára befolyással lehetnek és hogy senki Istentől nyert tulajdonai kimüvelésében és közhaszonra forditásában gátot ne találjon.

Mély tisztelettel és alázattal maradunk Pesten, 1847-iki szeptember 23-án alázatos szolgái a magyarországi és kapcsolt részekbeli izraeliták nevében, a pesti izraelita község e végre megbizott elöljárói és az igazgató választmány. Kunewalder Jónás, mint elnök.

Sárosmegye rendeihez pedig 1847. október hó 12-én a zsidó emanczipáczió ügyében a következő vélemény nyujtatott be:

„Minden magyarhoni izraelita-vallásu lakos a többi közhonfiakkal egyaránt jogositott honfi, de következő kellékek mellett és feltételek alatt:

1. Szükség, hogy az országban született, s kivéve a vallástanitást, különben a nyilvános falusi, városi vagy tudományos köziskolákban mint magyar honfi növekedett, vagy az országban 15 esztendeig lakott légyen.

2. Kell tudni magyarul nemcsak olvasni, irni, hanem teljesen beszélni is.

3. Kell, hogy bizonyos, becsületes s közhasznu életnemet válaszszon és kövessen a gazdászat, (szántás-vetés) mesterség, gyári ipar, szabályozott kereskedés, tudomány, müvészet, polgári és katonai hivatalok mezején; zsibárosnak, házalónak, ugynevezett faktornak s csaplárosnak maradnia nem szabad.

A megkivántató kiképeztetésben a zsidóknak semmiféle akadályok ne tétessenek.

4. Le kell mondania az ázsiai tisztátalansági fogalmak és szokásokról s a czivilizált európai társas élethez magát alkalmaznia ruházásban és eledelben.

5. A férfinak 25., a nőnemünek 18-ik éve előtt s mig nincs becsületes keresete vagy hivatala, házasságra lépnie nem szabad. A honositott izraeliták részéről és részére a keresztényekkeli vegyes házasság szabad, de keresztény hatóság befolyásával.

6. Az izraelita-vallásnak nem képezhetnek külön polgári zsidó községeket, hanem bevegyülnek a falusi vagy városi lakosság soraiba. Kóbor zsidók nem türetnek, valamint a magokat a köztársasélettől elkülönözni akarók sem. (Adassanak katonáknak, vagy utcsináláshoz.)

7. Az utolsó három évben bevándorolt kóbor zsidók s kik nem mesteremberek, vagy rendes boltu kereskedök, vagy nagyobb kapitalisták, a honnan jöttek, visszaszállitandók s idegen zsidók bevándorlása 20 évre zárva marad s azután is országosan szabályoztatandó."

Söt később, már az országgyülés folyama alatt is, látván, a vallási szertartásaik és szokásaik iránt nyilvánuló ellenszenvet s az ellenök e miatt felhozott panaszokat, a pesti zsidók 1848. márczius havában azon czélból, hogy ezen visszatetsző és ellenök mindenkor felhasznált szokásaikat a kor igényeinek megfelelőleg átalakitsák, ily tartalmu iveket köröztettek aláirás végett hitsorsaik között:

„Mi alulirt mózesvallásu magyarok, vallási szertartásainkban a korigényelte változások életbeléptetése és mindazon szokások eltöröltetése iránt, mik a zsidalmon kivül elkülönzési vádakat támasztottak ellenünk, szivünk őszinte óhajtását ezennel nyilvánitjuk."

Az aradi zsidók pedig április 24-én a következő érdekes felhivást bocsájtották ki:

„Hogy azon ellenvetés, és nem minden alapnélküli vád, miszerint a zsidók magukat vallási szertartásaikban a többi hitfelekezetektől makacsul elkülönzik, elenyésztessék, — és hogy vallási instituczióik a társas viszonyok irányában legkisebb ellentétet se képezhessenek, a zsidó vallásban *gyökeres reformok* szükségeltetnek; mindazáltal nehogy egyesek eltérő meggyöződése erőszakoltatni láttassék, és a jelenleg fennálló községi viszonyokban valamely zavarok támasztassanak, ezen reformok a kölcsönös türelem alapján legczélszerübben következö módon lennének kiviendők.

1. A szabath (szombat) mint nyugnap vasárnapra tétetnék át, hogy igy a zsidók érintkezési viszonyukra nézve más vallásu statuspolgárokkal összhangzásba hozassanak; mindazáltal azok számára, kik a régi rendszerhez tovább is ragaszkodnának, szombaton is isteni tisztelet tartassék. 2. A fennálló, szerfölött czélszerütlen éttörvények, melyek eddigelé társas viszonyaikra gátlólag hatának, szüntettetnének meg. 3. Minthogy a különböző és bizonytalanná vált időszámolás miatt lehetlen ünnepeinket a többi hitfelekezetekkel ugyanazon időben ülhetni, ezek, mint többnyire csak emlékeztetési jellemet viselök, a lehető legrövi-

debb időre redukálandók; az ugynevezett félünnepek pedig és a bőjtnapok — az engesztelőnapot kivéve — egészen eltörlendők lennének. 4. Az isteni tisztelet röviden, és hogy az ész is illő áhitattal felfoghassa, mit a száj kimond, élő nyelven szerkesztett imákkal, minden külső jelruhák nélkül és födetlen fővel gyakoroltassék. A régi rendszerhez ragaszkodók azonban az eltörlendett ünnepek szokásszerinti megülésében ne háborgattasanak. 5. Minthogy a körülmetélkedés a mosaismusnak főfeltételei közé nem számitható — a mi Németországban több helyeken a rabbik által világosan már el is van ismerve — ezenkivül az emberi érzelemmel és méltósággal össze nem férhető, kimondassék: hogy annak nem teljesitése a zsidó vallás kebelébei fölvételben akadályul nem szolgálhat. 6. A bibliában kilevén mondva: hogy a zsidókra nézve vallási alapelvül egyedül a tiz parancsolat, mint istentől Mózesnek tett kijelentés hötelező, önként következik: hogy minden egyéb fennálló parancsolatok, vallási szertartások, a Talmud és más behozott szokások érvénytelenek. Aradon, 1848. április 24-én.

A honositási törvényjavaslat.

1847. november hó 11-én az országgyülés ünnepélyesen megnyittatván, a rendek és főrendek megkezdették tanácskozásaikat.

A vallási kérdés csakhamar felmerült, a honositási törvényjavaslat 3-ik §-ának tárgyalásánál. Ezen 3-ik §. igy szólott: „A honositandótól elengedhetetlen feltételül kivántatik meg: 1. hogy a honositandó teljes koru legyen; 2. hogy a magyar nyelvet birja; 3. hogy a magyar hadsereggeli küntartózkodás esetét kivéve benn a honban lakjék állandóan."

Midőn ezen szakasz 1847. decz. 11-én a 21. kerületi ülésben tárgyaltatott, az egyházi követek azt inditványozták, hogy a honositandótól az is megkivántatnék, hogy bevett vallásu legyen, s ezen kérdés körül azután a következő vita fejlődött ki:

Gróf Forgách (pozsonyi kanonok.) A 3. §-ban elszámlált feltételek közé kivánja iktattatni azt is, hogy a honositandó a törvényesen bevett vallások egyikét kövesse; ezt egyéb ilynemü törvényeikben ki szokták mondani a K. k. és R. R; igy pél-

dául kimondták a birtok s hivatalképességről szóló törvényekben is, miből az következnék, hogyha ugyanezen föltétel a honositási törvényben ki nem mondatnék, lennének oly honositottak, kik azután nemesi birtokot nem szerezhetnének s hivatalt nem viselhetnének.

Osegovich M. (kapcsolt részek követe.) Azon ellenvetésre, hogy e szerint némelyek Horvátországban honpolgári joggal birhatnának, kik Magyarországban ugyanazzal nem birnának, azt feleli: hogy ö viszonyosságot nem követel s nem is akar valami ujat, hanem csak a fennállónak fenntartását. A törvényesen bevett vallások megemlitését ő is pártolja.

Hasonló értelemben nyilatkozott *Ferenchich* (Kaproncza h.)

Kossuth L.: Nem mellőzhetem a pozsonyi káptalan követének a vallások megemlitése iránt tett észrevételét. Nem gondolom, hogy ezt ide alkalmazni lehetne; mert bevett vagy be nem vett valláshozi tartozás Magyarországban némi jogok gyakorlására különbséget tehet ugyan és teszen is, de hogy valamely jog Magyarországban gyakoroltathassék, erre nézve nem tehet különbséget. — Zsidók kereskedést üzhetnek, gyárakat alakithatnak, mesterségeket folytathatnak. — Habár nem vagyok barátja annak, hogy a politikai jogok valláshoz köttessenek, hogy attól legyenek föltételezve, melyik templomban imádja valaki a mindenség istenét, mégis ám álljanak fel efféle megszoritások némi speczialitásokra, de vannak általános jogok, melyeknek gyakorolhatása nem lehet feltételezve a bevett vallásoktól. Véleményem szerint tehát meghatározhatja ugyan a törvény, hogy csak a törvényes valláshoz tartozók gyakorolhassanak némi speczialis jogokat, de általában azon eszmére nézve, hogy valaki magyar lehessen a törvényes valláshozi tartozást azért sem lehet kivánni, mert adtak a törvények jogokat a be nem vett valláshoz tartozóknak is. Midőn alkalmat veszek itten kijelenteni, hogy általában véve a politikai jogoknak gyakorolhatását vallástól föltételezni nem akarom, megvallom, hogy különösen a zsidó-vallást követő hazai lakosokra nézve sajnálom, hogy a közvélemény legujabb időben olyan irányt vett, miszerint az e vallást követő népfaj számos söpredékének vétke miatt a méltányosság megtagadtatik azoktól is, kik ezen ellenszenvre nem érdemesek és ez ellenszenv annyira vitetik, hogy p. o. Pesten Kunevalder méltatlannak találtatik politikai jogokra csak azért, mert Mármarosban vagy Pozsonyban

söpredék zsidótömeg van. Egyhamar nem fogjuk megóvni a hazát ezen söpredék-nép büneitől, de ennek sulyát nem akarom éreztetni azon müveltebbekkel, kik között és mi köztünk más különbséget nem ismerek, mint, hogy más templomban imádjuk a mindenhatót.

Asztalos P. ker. jegyző uj szerkezetet ajánl, miszerint a beköltöző idegenekre nézve három fokozat állittatnék fel, u. m. az első, miszerint valaki itt lakási szándokát kijelentvén, p. o. kereskedést folytathasson; második, miszerint az, ki 10 évig itt lakott s magyarul megtanult, polgári jogokat gyakorolhasson, s harmadik e nagy naturalizáczio miszerint valakinek a törvényhozásba is befolyása lehessen, s melyet egy törvényhatóság ne, hanem csak az országgyülés adhasson.

Gróf Forgách. Ujra sürgeti a „bevett vallások" emlitését, nem ugyan vallási türelmetlenségből, mert jól tudja, hogy ha a maga vallását tiszteltetni akarja, neki is tisztelni kell a másokét.

Tarnóczy K. (Nyitra). A „bevett vallások"-ról szinte akar emlitést tétetni, mert noha akkor, ha ezen kérdés exprofesso tárgyaltatnék, arra fogna szavazni, hogy a vallás különbséget ne tegyen, most igy mellesleg intézkedni nem szeretne. A zsidókra nézve e törvényben nem kellene rendelkezni, hanem egészen külön; s általában semmivel sem nehezitné a honositási törvényt, mi szorosan oda nem tartozik.

Szintay (Beregh). A valláshoz nem szeret ugyan polgári jogokat kötni, de a jelenleg fennálló állapotot respektálni kivánván, a bevett vallásokat emlittetni akarja. A magyar nyelvről csak a gyárosokra nézve kiván kivételt. Ő is mint Zemplén, óhajtja, hogy a beköltözött sohase birhasson a törvényhozás legfel-(söbb)-ségesb jogával, mert lehetetlen, hogy a külföldi typust egészen levetkezhesse.

Azután kérdést tett az elnökség arra nézve, vajjon megemlittessenek-e a bevett vallások is, mit szinte többen sürgettek.

Kossuth L. Figyelmezteti a rendeket, hogy a külföldi zsidókról a 13. §. szerint külön törvény fog rendelkezni; ő ezeknek beköltözését annak idejében ellenezni fogja, de a már hazánkban levőkről, kik jogok élvezésére müveltségök s jellemök által képesitve vannak, gondoskodást kiván. A vallásról emlitést tenni fölösleges, miután ki fog mondatni, hogy a honositott külföldiek minden jogokra nézve egyenlők a hasonló osz-

tályu s helyzetü belföldiekkel; azon különbség, mely a belföldiek közt vallás tekintetéből fennáll, meglesz a külföldiekre nézve is, de általában vallást, mint elengedhetlen honpolgári qualificatiót emlegetni, nagyon illiberális szint visel. Fájdalom, hogy ez megtörtént a sz. kir. városokra nézve, de most meg a törvény sulyát annyira terjesztenők, hogy még jobbágy, még zsellér se lehessen, ki bevett vallást nem követ. Ennyire nem vagyunk. Tehát unitárius rokonink mig csak jobbágyok se lehessenek, még csak azon polgári jogokat se gyakorolhassák, ha beköltöznek hozzánk, melyeket minden jobbágy gyakorol, p. o. biróválasztást stb. — *Vidoss J.* (Vas) s *Olgyay T.* (Pozsony) azon kifejezés ellen keltek ki, hogy a magyar nyelv ilynemü terjesztése comoedia. Angliában vagy Francziaországban az lehetne; de nálunk, hol nemzetiségünk mellett 300 év óta küzdünk az idegen elemek ellen, legfelebb is csak scrupulosus lelkiismeretség. — *Sebestyén* (Veszprém) elégnek tartotta volna, ha az elengedhetlen szó kihagyatott volna a feltételek mellől, mert ezen praedicátum nemcsak a magyar nyelvre, hanem a többi feltételekre sem illik, p. o. ha egy genie, ki hazánkban honosulni akar, nincs is még teljeskoru, azért kétségkivül be fogjuk azt venni.

A „bevett vallások" megemlitése iránti inditvány szavazásra bocsáttatván, igennel szavazott 24 megye s Horvátország s a Jászkun kerület, nemmel 25 megye s a Hajdu kerület.

A 24 megye következő: Abauj, Árva, Baranya, Bars, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Mosony, Nyitra, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szepes, Szerém, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ung, Veszprém. A szavazatok egyenlö számmal lévén, Szabolcs áttért a nemmel szavazókhoz, s igy többség lett a bevett vallások megemlitése ellen. Szavazás közben Szemere és Kossuth ujólag megemlíték, hogy unitárius testvéreink állapotát ne tegyük rosszabbá, mint a zsidókét, kiknek legalább jobbágytelket birni lehet, holott a bevett vallások emlitése mellett az unitáriusnak hazánkban levegőt se lehetne szivni.

Ugyan ezen törvényjavaslat 13. §-ánál, mely a zsidó bevándorlásról szólt, a decz. 18-iki 27-ik kerületi ülésben a következő felszólalások történtek.

A szakasz szerkezete ez volt:

„13. §. A külföldi zsidók beköltözködéséről és honositásáról külön törvény rendelkezik.“

Olgyay T. Ezen §-ban kimondani kivánná, miszerint a külföldi zsidók honunkban meg nem telepedhetnek, sem a már megtelepedtek nem honosittathatnak. Hasonló értelemben nyilatkoztak *Sebestyén G.* (Veszprém) és *Károlyi I.* Pestváros követei ez utóbbi előterjesztvén, miszerint a zsidók megtelepedhetése iránt az eddigieknél szigorubb szabályok alkotására van szükség, mivel Pesten gyakran történik, hogy ha a városi tanács nem fogadja is be a zsidókat, a helytartó tanácstól kapnak erre engedelmet. *Kenedi Zs.* (Szatmár) pártolja Pozsony követe előadását, ugy festvén le a zsidó népet, mint mely mételye a népnek, uzsorás, de különben is soha és sehol a nemzetbe nem akar beolvadni. *Szemere B.* figyelmezteti a RR.-ket az 1843/4-iki országgyülésen készitett törvényjavaslatra, és annak több pontjait felolvassa, mikből világos, hogy a beköltözés ellen szigorubb korlátokat kivánt az ország felállitani, megkivánván egyebek közt, hogy a beköltöző mutasson ki 5000 ezüst forint értéket. Ugy látja, miképen a pozsonyi inditvány nagy többséget nyerend, de azt hiszi, nem a szathmári követ által előadott okoknál fogva, melynek ellenében ki kell jelenteni, hogy a bünt nem tartja egy népfaj tulajdonának sem, mert az közös mindenikkel; hogy a zsidó népfaj ép ugy képes a nemzetiségekbe beolvadni, mint más, tekintsük a külföldet, de méltányolva kell elismernünk azon erélyt is, melyet a zsidóság a mult diaeta óta a magyar nemzetiség körül kifejtett, és saját megyéjéből jeles példákat hozhatna fel, mik szerint külföldről beköltözött zsidó nemcsak sajátjává tevé a magyar nyelvet, irván költői müveket, de az irodalomnak más szolgálatokat is tesz. Részéről tehát nem ellenzi, hogy a pozsonyi inditvány elfogadtassék, meggátolni ugy sem lehet, hanem az emberiség tiszteleténél fogva jogszerü indokul csak azt fogadja el, azért gátoltatik meg a külföldi zsidók kiköltözése, hogy a bennlakók száma, a nemzeti sympathiát annál jobban megnyerve, biztosabban visszaállittathassék polgári jogaiba. Csak ez értelemben ismeri el ez inditványt. Ily szellemben nyilatkoztak *Kossuth L.*, *Schnée L.*, *Szentiványi K.*, *Tormássy I.* nem akarták a kitiltó szabályt kimondatni. Ellenben a pozsonyi inditványra hajoltak *Bónis S.*, *Justh J.*, *Hunkár A.* s a többség el látszott fogadni. Azonban *Kossuth L.* azt adván

elő, hogy e §-ban csak a honositásról lévén szó, csak az mondassék ki, hogy nem honosittatik, mire *Szemere B.* azt felelé: hogy vagy be nem kell bocsátani megtelepedés végett sem, vagy ha bebocsáttatott, pusztán a honosithatástól eltiltani nem lehetne.

Ezen törvényjavaslat végre 1848. jan. 24-iki 43. kerületi ülésben végleg elfogadtatván és hitelesittetvén, január 27-én a 24-ik országos ülésben tárgyalás alá vétetett, s ott szintén a 3-ik, 14-ik és 16-ik §-nál a következő vitára szolgáltatott anyagot:

Szatmári káptalan követe Biró László: mivel pedig Honunkban a hármaskönyv (r. 14. Ulászló II. végzeménye 4. és az 1723 : IX. t.-czikkek s a bécsi és linczi békekötések nyomán a törvényesen bevett vallásokon kivül, más vallást követni, hütlenségi büntény terhe alatt, nem szabad: annálfogva a külföldiek iránti őszinteség megkivánja, hogy a honositásról tárgyalás alatt levő törvényjavaslat 3-ik §-ában kitétessék, miszerint a honosulhatás föltételei közé az is tartozik, hogy a honositandó a törvényesen bevett vallások közül valamelyiket kövesse; mert ha ezen föltétel kimarad, megtörténhetik, hogy a külföldi, a törvénynyé vált jelen törvényjavaslatot olvasva, s azt teljes joggal a külföldhöz intézett programmul tekintve, e honba költözik s itt a királyi ügynök az érintett t.-czikk nyomán őt hütlenségi perbe fogja, s az ilyesmről mitsem tudott ártatlannak feje és vagyona veszélybe hozatik. E könnyen történhető zavart és veszélyt bekövetkezhetlenné csak ugy lehet tenni, ha az emlitett törvényjavaslat 3. §-ába a többi föltételek közé az is beszövetik, mikép csak az honositható, ki a törvényesen bevett vallások valamelyikét követi. Egyébiránt őszintén megvallom azt is, hogy én át nem látom, mikép és miért lehetne a hazára nézve hasznos és üdvös, ha a törvényhozás mindenféle vallásnak tágas kaput nyitna; söt ki kell mondanom, hogy ezt mind a hon javára és boldogságára, mind a bevett vallások hatására nézve károsnak és veszélyesnek tartom. Igenis, károsnak a hon érdekeire nézve; mert a sokféle vallás sokfelé választja a polgárok érdekeit, feldarabolja erejüket, elzárja a kebleket egymástól, bizalmatlanságot hint el az egy hon fiai között, gátolja az egyetértést s az erőegyesülésre jutást, mi nélkül a nemzet nagy és a haza boldog soha sem lehet; miről, hogy meggyőződjünk, nem szükséges egyéb, hanem csak hogy év-

rajzainkba bepillantsunk. Azonkivül mily terhére van a sok vallás a közálladalomnak s egyes községeknek is, az egész haza tanusitja, midőn egy másként is sokféle terhek alatt roskadozó vagyontalan községnek is három-négyféle vallásszolgákat és intézeteket kell tartaniok, minek természetesen az az eredménye, hogy egyik felekezet sem tarthatja a magáét ugy, mint a kellő hatás biztositására s a czél megközelitésére megkivántatnék. Nincs talán haza e földteke hátán, mely annyi töredékekre, annyi különváló érdekekre s heterogen elemekre volna feldarabolva, mint e hon; s ez az egyik oka, hogy oly nehezen bontakozik ki parányiságából, oly nehezen vergődhetik némely jelentékenységre; miért gyüjtenénk tehát abba még több heterogen elemet, miért szednénk fel több különvaló érdekeket, át nem látom. Hozzájárul, hogy vannak s lehetnek vallások, melyeknek tanjaik s elveik az állam czéljaival, vagy a hazai alkotmáy törvényeivel össze nem férnek, melyek az álladalom érdekeit aláássák, azokkal homlokegyenest, vagy bármely oldalról ellenkeznek, milyenek például a saint Simonisták, Mormonok, Ovenisták, kommunisták elvei, melyek minthogy igen ragályosak, csak egy pár telepedés kell s fel van gyujtva a hon és majd késő lenne a törvényhozásnak akkor felébredni és tiltakozni, midőn az emésztő lángok lobognak és pusztitanak. Azonkivül, mivel a képzelődésnek s az emberi ész leleményességének nincs határa, ki tudja mennyi és milyen vallás fog még születni, ki tudja mennyi és mily ábrándokat nem teremt a szabálytalan képzelődés, főleg a vallásérzéktúli magas régiókban, hol a végtelen ész gyujtotta világ nélkül, s mutatta ut nélkül, a legjobb akarat is eltéved! Ezekre nézve tehát érdekében van a törvényhozásnak, hogy a hon határai körül oly övonalat hozzon, mely mellett fentartsa magának az előforduló vallások bevehetése, befogadhatása feletti határozhatást, melyet elzárna maga előtt, ha a törvényjavaslatban a bevett vallásokról semmi említés sem tétetnék. Nem is lehetne ellenvetni: mintha ezáltal a lelkiismeret szabadsága gátoltattatnék; mert hiszen ennek is a haza magasabb érdekei határokat jelöltek ki, miként minden egyéni szabadságnak és ha a törvényjavaslatnak 3. §-a elsö, második, harmadik s többi pontjai és a 16. §. szerint, csakugyan el lehet némelyeket a filantropizmus sértése nélkül zárni a honosulhatástól: miért ne lehetne azokat, kik magukkal a meg-

hasonlás magvait hoznák be az országba? De, tek. K. K. és R. R., károsnak tartom a sokféle vallást, a bevett s e hazában fennálló vallásokra nézve is. Ugyanis, minél több töredékre oszlik az egész, azaz jelen eszme szövegben a vallás elvontan, annál kevésbbé érezhető annak hatása; a sok egymás mellett fennálló vallás egymást gyengiti, mert vagy mindegyik hatni akarván, egymás ellen harczolnak s ez által a polgári köz- és magánélet élvezését keseritik, a haladás, — magukra vonván a polgárok minden munkásságát — a szellemi ugy mint az anyagi jólét fejlödését hátráltatják; — vagy ha nem harczolnak egymás ellen, — tespednek s egybeolvadnak a vallási mindegyelés (indifferentizmus) mérhetlen tengerében, hol elhal mindegyiknek hatása, mint elvesz s eloszlik az oczeánba öntött gyógyszernek ereje. Bármi történjék pedig a kettö közül, mindegyik mily káros hatású legyen a valódi vallásosságra nézve, igen tisztán át lehet látni. Mikre nézve világos, miszerint a külföldiek iránti öszinteség, a haza érdeke, a bevett vallások kellő hatásának biztositása s a vallások bevehetése feletti határozhatásnak törvényhozásunk részérei fentartása egyaránt kivánják, hogy a törvényjavaslat 3-dik §-ában, a honosulhatás, magyarrá válhatás föltételei közé a törvényesen bevett vallások közül valamelyiknek követése is betétessék, beigtattassék.

Esztergomi főkáptalan követe, b. Rudnyánszky Sámuel. Miután eddig világos törvényeink — 1. R. 44. Ulászló II-dik dekret. 9., 1723 : 9. — értelménél fogva polgári jogokban csak az részesülhetett, ki törvény által bevett vallást, vagyis törvényes vallást követett, ez indoknál fogva küldő káptalanom részéről is a törvény által bevett vallást a honositás feltételei közé kivánom soroltatni.

Ugocsamegye követe Egri János: Négy százados küzdelem után sikerült e nemzetnek azon boldogitó örömérzés, miszerint anyanyelvét természeti jogába visszahelyezni látván, ezen örömét épen a jelen országgyülésen ünnepelje. De ezen örömben annyira tulbizakodni, hogy a jövőről is ne gondoskodjunk, nem látom czélszerünek, s azért mulhatatlan feltételek közé kivánom tétetni az auyai nyelv tudását, valamint a vallás iránt tett megemlitésre nézve az a hitem, hogy mindnyájan Isten egyformán elválasztott népe vagyunk, s azért azt e helyen megemlittetni nem kivánom (Éljen!)

Pozsonyi káptalan követe gróf Forgach Ágoston: . . . Mi azon feltételt illeti, hogy a honositandó a bevett vallások valamelyikéhez tartozzék, erre nézve Ugocsa megye érdemes követének, — ki azon feltételből nem akarja e feltételt törvénybe iktatni, mivel az Isten előtt minden ember egyforma, — bátor vagyok azt felelni, hogy igenis, az Isten előtt minden ember egyforma, de a magyar törvény előtt nem, mert az Isten nem tesz különbséget az emberek előtt, de a magyar törvény tesz, midőn azt mondja, hogy Magyarországon csak az viselhet hivatalt, aki a bevett vallások egyikét követi. Azért kivánom ezt a honositásnál is feltétlenül kimondatni, mert ha ezt nem tesszük, akkor inkább ellenkezőjét fogjuk elérni annak, mit vele elérni akartunk. Ha t. i. megengedjük, hogy a külföldi polgári jogot nyerhessen, s hivatalt viselhessen, akkor sokkal szélesebb bazisra állitjuk a külföldiek jogát, mint a belföldiekét; mert a külföldi e szerint bármely valláshoz tartoznék is, polgári jogot és hivatalt nyerhetne, mig belföldi csak ugy, ha a bevett vallások egyikét követi. Azért a honositandónál a törvényesen bevett vallások egyikéhezi tartozást a szükséges és elengedhetlen feltételek közé kérem soroztatni.

Nyitra megye követe Tarnóczy Kázmér: A mi az egyházi rend által előhozott vallásnak megemlitését illeti: megvallom, e részben a szerkezettel egészen egyetértésben nem lehetek, nem azért, mintha a vallásnak szabadságát akár most, akár máskor pártolni nem kivánnám; mert senkit sem kivánok üldöztetni, mivel ekkint, avagy akkint imádja istenét; senkit sem akarok akadályozni, mert e vagy ama vallást követi; s hogy a szerint legyen polgári jogokkal felruházva, a mint ilyen vagy amolyan vallási meggyőződése van; de valamint ezt nem kivánom, és nem kivánom, hogy a vallási szabadság a honositási törvény által veszélyeztessék, ugy megvallom, hogy a honositási törvénynek életbeléptetését, a vallási törvény miatt veszélyeztetni nem akarom, — nem pedig annál inkább, mert mi lesz abból, ha a honositási törvény nélkül haza megyünk? Vagy eltöröljük az aviticitást, vagy nem; ha eltöröljük, akkor honositási törvény nélkül, gondolom, mindenikünk megfelelt magának, hogy Magyarország nemsokára még nevét is elveszti, és csak az fog bekövetkezni, hogy valóságos németek, vagy más külföldieknek hazája leszen; ha pedig nem töröljük el, és nem viszünk haza

honositási törvényt, — ugyan kérem a tek. RR.-et, miként vagyunk biztositva nemzetiségünk iránt? Nem látjuk-e, hogy mindinkább jönnek a külföldiek az országba, és itt összevásárolják a jószágokat? Épen ezért minden akadályokat, melyeket a honositási törvény czélszerü hozatalának eleibe gördíteni lehetne, elmellőztetni kivánok; s nem akarok semmi máshova valót ide szőni; s azért elfogadtam, hogy a törvény által elfogadott valamelyik valláshoz kellesen tartozni a honositandónak.

A szatmári kanonok ezen inditványa, csupán az esztergomi s pozsonyi káptalanok, a megyék közül pedig csak Mosony, Nyitra s Horvátország követei által pártoltatván, kisebbségben maradt.

Ugyanazon törvényjavaslat 14. §-ánál:

Zágrábi káptalan követe Moyzes István: A 14. §. azon szavaira: „minden valláskülömbség nélkül“ észrevételem van. Miután t. i. a kapcsolt országok vallási viszonyai köztörvény által sajátságosan elrendezvék, azon körülményeket méltányos tekintetbe vétetni, s azért az előbbeni szerkezetet megtartani kérem.

Győrmegye követe Balogh Kornél: . . . Hanem tek. RR. nekem ezen szavakra „vallásra való tekintet nélkül“ vagyon észrevételem. Nem akarok oly messzire visszamenni, hogy Horvátországban nem minden vallás létezhetik, hanem csak azt kivánom megemliteni, hogy tegnap, ámbár néhány hatóság részéről inditványoztatott, hogy az elengedhetlen feltételek közé soroztassék az is, hogy a honositandó törvény által bevett valláshoz tartozzék, azt t. RR. nem méltóztattak elfogadni, és most nemcsak annál maradnak, hanem egy lépéssel tovább mennek, azt mondván „vallásra való tekintet nélkül.“ Én azt gondolom, tek. R. R., ezt jó lenne innen kihagyni, hiszen a vallás kérdését per tangentem nem fogjuk pertractálni, az eddig különös tárgyalás alá tartozott, és egyáltalában nem látom helyesnek, egy-két szóval kiragadni valamit az egészből, a mi azután az egészre visszahatást szül. De méltóztassanak a t. RR. a 16. §-ot is figyelembe venni, mely által a zsidóknak még csak bevándorlása is tiltatik, s visszaemlékezni arra, hogy vallásuk elvinél fogva is keletkezett ezen törvényjavaslat, — miért tehát egy olyan kifejezéssel élni, mely tettleg megczáfoltatik? — ezekre való nézve, hogy ezen törvénynek minden részei kellő össze-

hangzásban legyenek, az érintett szavakat „vallásra való tekintet nélkül" kihagyatni kérem.

Horvátország követe Ossegovich Metell: . . . A mennyiben a „vallásra való tekintet nélkül" szavak által a fenálló törvények megváltoztatni szándékoltatnak, annyiban a szerkezethez nem járulhatok, s ellene óvásomat kijelentem.

Szabolcsmegye követe Bonis Samu: Engedelmet kérek a tek. Rendektől, mennyiben figyelemmel kisértem Horvátország követének a kerületekben tett kijelentéseit, és azokat most a vallásra tett megészrevételeivel összehasonlitom, az tetszik ki, ámbár a követ ur részéről világosan ki nem jelentetett, hogy a Tengermellék némely részéhez jogot tart, a mi iránt nyilatkozatomat máskorra fentartom. (Mindnyájan.)

Baranyamegye követe Somsich Pál: . . . Ha pedig bent hagyjuk a szerkezetben azon szavakat: „valláskülönbség nélkül" végre majd még a törökök is bejöhetnek; azért kivánom, hogy azon szavak hagyassanak ki.

Fiume kerület követe Priviczer István: . . . Mi a vallást illeti, arra nézve csak azon megjegyzésem van, hogy a magyar tengerparti kikötőkbe most is minden vallásrai tekintet nélkül szabadon jöhet mindenki, és lakhatik, és annak a szabad kikötö természeténél fogva, ennekutánna is ugy kell lenni, s ezentul is ugy lesz.

Buccari kerület követe Smaich Bertalan: . . . Én azt gondolom, hogy a szabad kikötők nem fognak az által semmit sem vesziteni, ha kihagyjuk a „vallásra való tekintet nélküli" szavakat, s ezek helyébe bevett vallásokat teszünk; . . . „vallásra való tekintet nélkül" kihagyatni kérem.

Szatmármegye követe Kende Zsigmond: Nézeteimnek nagyobb részét Sopronmegye követe kijelentette, de hozzá kell még adnom: hogy 1-ször a tek. RR. nem tartották szükségesnek az elengedhetlen föltételek között a bevett vallásokat is megemliteni; 2-szor a zsidókat nyilván és világosan eltiltották attól, hogy sem nem telepedhetnek, sem nem honosodhatnak. Már most kérem alázatosan, méltóztassanak a tek RR. megfontolni a következéseket, ha magunk beletesszük, hogy valláskülönbség nélkül mindenki bejöhet. Akkor a zsidók ezen uton bejöhetnek nemcsak Lengyel- és Muszkaországból, mert nemcsak itten van fészkök, hanem itt van Syria, Jeruzsálem, Cypruson és Görögországon keresztül legtöbben bevándorolhatnak. Engem, tek.

RR. nem bántanak sem a török, vagy perzsa, sem a hyndus, vagy Confucius papjai, ezektől nem féltem a magyar elemet, csupán a zsidóktól féltem. Tegyük ki tehát „minden keresztény vallás-különbsége nélkül", ha pedig ez a tek. RR. nem fog tetszeni, és be akarják bocsátani a törököt, perzsát, Confucius követőjét, — ám tegyük minden valláskülönbség nélkül, egyedül a zsidókra tegyünk kivételt.

Sárosmegye követe Semsey Albert: En is hozzájárulok, hogy a „vallásra való tekintet nélkül" kihagyassék.

Elnök: . . Továbbá Sopronmegye követe azon szavakat „vallásra való tekintet nélkül" kivánta kihagyatni, s csakugyan, tek. RR. ez némi ellenkezésben van a későbbi 16. §-al, melyben az áll, hogy „külföldi zsidók sem be nem vándorolhatnak, sem ugy nem telepedhetnek." Méltóztassanak hozzászólni.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Én a vallásra nézve más tekintetben látom a dolgot, mihelyt valamely vallásbeli embernek privát jogairól és ugyanannak közjogairól van szó. A vallási viszonyok nem az idegenekre, hanem a honpolgárokra nézve vannak szabályozva. S én nem tudom, hogy Magyarországban meg lenne tiltva, hogy valamely be nem vett valláshoz tartozó ember itt által ne menjen, vagy ne lakhassék, és ne birjon itt; hanem azt már meg lehet neki tiltani, s meg is van tiltva, hogy nyilvános istenitiszteletet tarthasson, s egyházi községet képezhessen és iskolákat nyithasson. — De hogy itt ne lakjék, s magányban istenét ne tisztelhesse vallása szerint, azt a vallásos törvények által tiltva nem gondolom. Például az angolok egyháza Magyarországon nincsen bevéve: és mégis hány angol van Pesten, kik a hidnál dolgoznak, és isteni tiszteletet szobában tartanak; de ha eszökbe jutna nyilvános iskolákat állitani, vagy nyilvános isteni tiszteletet tartani, akkor már beleszólna a törvény. Nem hiszem, hogy Horvátországban is tiltatnék a protestánsoknak lakni, sőt Kollárt, ki csakugyan protestáns, — nagy triumphussal vezették keresztül Horvátországon; — hanem csak jószágokat nem birhatnak ott a protestánsok, egyházi községet nem állithatnak, iskolákat és egyházakat nem épithetnek. Igy állván a viszonyok, én azt hiszem, hogy ha bár ezen § marad is, hogy akár micsoda vallásbeli ember lesz is meghonositandó, ez által a vallások közjogán változtatás téve nem lesz, s a törvények ez által semmi

praejudiciumot nem szenvednek. Tehát maradhat a § a mint van, a nélkül, hogy a törvények sértetnének, söt igenis megszomoritanók az emberek szabadságát, ha azt mondanók: hogy annak még csak lakni sem szabad itt, ki valamely bevett valláshoz nem tartozik. Nyilvánosan kell tisztelni, mindenkinek tisztelni azon törvényt, mely a vallások viszonyait szabályozza, s ezen törvény állani fog azokra nézve is, kik a Tengerpartra bevándorolnak, valamint a benszületett magyarokra nézve is. Mi a zsidókat illeti, azok nem mint vallásbeli emberek vannak kirekesztve, hanem úgy mint nemzet; mert törvényeink nem tisztán vallásosak, hanem egyszersmind socialis politico administrationalis-kormányzási szerkezetüek. Ezek szerint tehát a szerkezetet meghagyni kivánom.

Pozsonyi káptalan követe gróf Forgách Ágoston: Ha arról van szó: ki lakhatik ezen országban, nem szólanék, de nem azokról van itt szó, hanem azokról, kik birhatnak polgári jogokkal. Ha csak arról szólottak volna a t. RR., ki lakhatik itten, nem kellett volna oly erős feltételeket tenni a honositáshoz; mert képtelenség valakitől azt kivánni, hogy mondjon le minden külföldi jogokról, csakhogy itt lakhassék, és legkisebb jogokkal sem birjon, E törvénynek nem az volt feladata, hogy azokról beszéljen, kik itt akarnak, hanem azokról, kik polgári jogokat akarnak gyakorolni, az ilyeneknek pedig okvetlen bevett valláshoz kell tartozniok. Emlékeztetem a tek. RR.-et az 1844. V. törv.-czikkre, mely mindenkinek megadja a hivatalképességet. Ezen czikkben világosan meg van mondva, hogy ezentul mindenki hivatalt viselhet, de egyszersmind az is meg van ott mondva, hogy annak, ki hivatalt akar viselni, valamelyik bevett valláshoz kell tartoznia. E tekintetben a kerületi ülésben fel is szólaltam és akkor a tek. RR. általánosan méltányolták kivánatomat és azt mondották, hogy beteszik a vallást ott, a hol a polgári jogok osztogatásáról lesz szó. Most ezt a szerkezetben nem látom, de megnyugvásomat találtam a 9-ik §-ban, hol az mondatik: hogy a honositott külföldiek a hon egyéb polgáraival egyenlő joggal, kötelességgel és képességgel birnak. Én itt biztositva láttam magamat, mert azt hiszem, hogy ezen kötelességek közt az is értetik, miszerint az, ki polgári jogokat akar nyerni, tartozik magát azon kötelességnek alája vetni, hogy valamely bevett valláshoz tartozzék. Ámde most kiját-

szatva látom magamat és meghiusitva reményemet, mert a Tengermellékre „valláskülönbség nélkül“ mindenki bejöhet és ha 5 vagy 10 évig a magyar Tengermelléken lakik, magyar honpolgárrá lehet s végre hivatalt is viselhet, minden vallásbeli különbség nélkül. Megnyugtatva csak ugy látnám magamat, ha ezen §-ban a vallás is megemlittetnék vagy legalább, ha azon szavak „vallásküiönbség nélkül“ kihagyatnának. És e tekintetnél fogva Sopronmegye inditványát pártolom.

Sopronmegye inditványának mellőzése után következett a 16. §., midőn felszólalt:

Pozsonymegye követe Olgyay Titus: Miután azt hiszem, hogy a honositási törvényekkel a honbeli zsidóknak polgárisodását a t. R. R. elzárni nem akarják s ha itt rólok emlités nem tétetik, minthogy a honositási feltételek között a bevett vallásokról itt semmit sem szólunk, a honbeli zsidó is, ki 10 évig itt lakott, e törvénynél fogva szintén honositható lesz. Azért tehát azt kérném a szerkezetbe bele tétetni, hogy t. i. a honbeli zsidókra nézve az 1840. XXIX. t.-czikk rendelete is fenmaradjon.

Elnök: Méltóztatnak elfogadni Pozsonymegye követének inditványát? (Sokan: Elfogadjuk!)

Nádori itélőmester Ghiczy Kálmán: A 16. § tehát ékképen fog állni: A honbeli zsidókra nézve az 1840. XXIX. t.-czikk rendelete fennmaradván, külföldi zsidók sem be nem vándorolhatnak, sem meg nem telepedhetnek, sem meg nem honosittathatnak.“

Máramarosmegye követe Asztalos Pál: Pozsony vármegye követének előadása felesleges; mert ezen 16. § nem vitiálja a zsidókról szóló t.-czikket s az 1840. XXIX. t.-czikkel semmi összeköttetésben nincs, minthogy ez a külföldi zsidókról szól.

Szabolcsmegye követe Bónis Samu: A pozsonyi inditvány beletétele nem szükséges 1-ször azért, mert a külföldiekről van szó, kik honosodni akarnak, 2-szor azért sem szükséges, mert nem akarom elvágni az országgyülésnek azon utat, hogy még az országgyülésen rendelkezhessék azon zsidókról, kik itt benn laknak.

Hevesmegye követe Schnee László: Én nem tudom, hogy a humanizmus és XIX. század előtt mikép fogunk megfelelni ezen törvény miatt. Azonban nem kivánok több szót tenni, mert ugy sem találok pártolásra a tek. RR. előtt, miután Po-

zsonymegye követe azt a törvényt annyira körülirni akarja, hogy ez a honi zsidókra is kiterjesztessék, holott, ha azt a tek. RR. jónak találják, másutt lesz helye. A kir. városok rendezése alkalmával is szó volt arról, vajjon szükséges-e az 1840. XXIX. t.-czikket megemliteni a bennlakó zsidókra nézve s a kérdés szavazat által döntetett el. Hanem hogy az minek jöjjön bele itt, midőn a külföldiek honositásáról van szó, által nem látom. Talán azért, hogy a belföldi zsidókra nézve egy, az emberiség ellen irányzott ellenszenvnek toldalékát tegyük ide? Azért a pozsonyi inditványhoz nem járulok.

Szatmármegye követe Kende Zsigmond: Ha a törvényhozónak a humanizmus és kozmopolitizmus eszméjét kellene követni, mint Hevesmegye követe azt megemlitette: ugy az egész honositási törvényre semmi szükség sem lenne. De a törvényhozónak a nemzet érdekeit és a politikai czélokat sem szabad szem elől téveszteni. És ha már bizonyos czélok, érdekek és antipathiák következtében a külföldi zsidókat be nem bocsátjuk és letelepedni nem engedjük, én ugy vélem, hogy természetesen kell gondoskodni legalább azokról, kik itt letelepedtek s bizonyosan a nemzetnek bünein kivül telepedtek le, azokat a honositási törvény által jelenben oly politikai korlátok közé szoritani törekszünk, hogy az adózó népnek és középosztálynak naponkénti elszegényedése minél inkább uzsoráskodások és több nemtelen csalások által elő ne idéztessék s a nemzetiség kárára ne lehessenek; mert ha ugy ismerte volna a nemzet ezen embereket, mint kik romlását nagy mértékben eszközölték — pedig ismerhette volna őket II-ik András idejétől fogva — mondom, ha ugy ismerte volna őket, soha be nem bocsátotta volna a hazába, valamint most már a külföldi zsidóknak berohanását minden módon gátolni kivánjuk. Hogy tehát következetesek maradjunk s azon eszmének, miszerint az országban lakó zsidókat, kik se nem polgárok, se nem lakosok, türjük és a külföldi zsidókat még csak bebocsátani sem engedjük: Isten és világ előtt okát adhassuk, ki kell mondanunk, hogy a belföldi zsidókat csak azért türjük, mert nem deportáltathatjuk. Nekem ugyan az lett volna kivánságom, hogy deportáltassanak, de mivel ez már meg nem történhetik, kivánom, hogy az 1840. XXIX. t.-czikk megemlittessék.

Thuróczmegye követe Justh József: Midőn a külföldi zsidók

honositásáról szólunk, nem tudom, micsoda oknál fogva rendelkeznénk most azokról, kik a honban laknak s már némi jogokkal birnak. Azokat csak ugy Syriába küldeni nem lehet; mert gondolom, ök is emberek és a törvény protectiója alatt állanak. Nem is hiszem, hogy a mostani törvényhozás retrográd chinai lépést akarna tenni. Meg vagyok tehát győződve, hogy a zsidókérdés igen lényeges; azt a t. KK. és RR. is elismerik s fognak is annak idejében arról rendelkezni; — de itt nem látom annak helyét, hol t. i. ezen tárgygyal legkisebb összeköttetésben nincsen. Azért a honbeli zsidókra nézve a törvényhozás utját elvágni nem akarván, Pozsonymegye követének inditványát nem pártolom.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Igazsága van Pozsonyvármegye követének, hogy ezen törvény egy tekintetben, t. i. abban, hogy nincs benne kimondva — pedig ez eset igen könnyen elöadhatja magát — ha valjon azon külföldiek, kik még ezelött vándoroltak be az országba s telepedtek le, valamint azon mesteremberek és kereskedők is, kik a 10-ik esztendöt még ki nem töltötték, következöleg honositottaknak még nem tekinthetők, ebbe a categóriába essenek-e? és valjon az idöt, melyet itt lakva, ezen hazában töltöttek, bekivánják-e a t. RR. azon esztendőkbe, melyeket a törvény kiván számitani, vagy pedig mind az idöt, melyet ittlakással az országban töltöttek, mielött a törvény kihirdettetett, számba nem veszik? Ezt szükséges elhatározni, mert nem lehet egyszerüen csak azt mondani, hogy jövendőről van szó, mert jövendöröl van szó arra nézve, ki a törvény kihirdetése után jö be, azonban arra nézve, ki a törvény kihirdetése elött jött be, már multról van szó; és a tekintetben a t. RR.-nek intézkedniök kell. Már most, ha ezen törvénynek az okát tekintem, az nem lehet más, mint az, hogy csak olyanok ruháztathassanak fel polgári jogokkal, kik annyira egybeforrtak már a nemzet érdekeivel, hogy öket nem külföldieknek, hanem a hazához annyira csatoltaknak kell tekinteni, hogy annak javát tulajdon érdekükben is elömozditni kivánják. Erre pedig két criteriumot tudok: elöször azt, hogy „ki a hazára nézve érdemeket tett, vagy hogy a hazának szolgálatában állott, annak polgára lehet“; másodszor pedig criteriumnak tartom még az összeolvadásra az itteni bizonyos idöig tartó lakást; s azt gondolom, hogy az itt lakás criteriuma az

összeolvadásnak, a mint hogy mindenesetre az — ugy akár a törvény kihirdetése előtt, akár után lakott itt valaki, az mindegy, csak ha igaz, hogy a letelepedés megtörtént s a törvényben kitett időt a hazában töltötte.

Szabolcs vármegye követe Bónis Samu: Engedelmet kérek, a pesti inditványnak nem ide, a zsidókról szóló czikkbe kell belejönni, hanem egy általános szabályba; mert az mindenkire nézve áll: ugy a zsidókra, mint a keresztényekre.

Pozsony vármegye követe Olgyay Titus: A szerint, a mint Pestmegye érdemes követe mondá — azon zsidó, ki nyolcz évig itt lakik, ennyi idöig letelepedettnek tekintetvén, ha két év mulva folyamodik, ezen törvény szerint honosittatnia kell s fel lesz ruházva mindazon jogokkal, miket e törvény a honositottnak nyujt, következöleg jószágot vehet.

Pest város követe Károlyi István: Városom részére is az 1840. XXIX. t.-czikk megemlitését, a zsidókra nézve szükségesnek látom, ennélfogva a pozsonyi inditványt pártolom.

Sopronmegye követe Paál János: Azt tartom, legjobb lenne, ha általánosan kitennök a zsidókra nézve, hogy nem honosulhatnak meg, igy a pesti módositással megelégedhetnénk. De ugy gondolnám, ha KK. és RR.-nek tetszik — általában mondanák ki, hogy semmiféle zsidó, sem bel-, sem külföldi, nem honosodhatik. (Óh! Óh!)

Máramarosmegye követe Asztalos Pál: Mi a zsidók elleni kikeléseket illeti, különösen, melyek Szatmármegye érdemes követe által felhozattak, meggyöződésemmel és utasitásommal ellenkeznek; nem is szólaltam volna fel, mert a mikor ex professo fogjuk e kérdést tárgyalni, elöadandom megyémnek kivánságait; de minthogy Sopronmegye érdemes követje még annak utját is elakarja zárni, hogy a zsidók ezentul honosittathassanak, kötelességemnek tartom küldöim részéről kijelenteni, miként ehhez semmikép nem járulhatok és igazolásom végett szólaltam fel és azért, hogy ebbeli kijelentésem a naplóba tétessék. Egyébiránt, mit Szatmármegye érdemes követe mondott, hogy a zsidók ellenséges indulattal viseltetnek irántunk? Hiszen ők is emberek és vajjon lehetnek-e szives indulattal azok iránt, kiktől századokon keresztül üldöztettek s csókoljuk-e mi is azon vesszőt, melynek verése alatt szenvedünk? kivánhatjuk-e, hogy ölelö karokkal járuljanak hozzánk? bizonyára nem!

Zemplénmegye követe Lónyay Gábor: Mit Sopronmegye érdemes követe mondott, azt tartom, hogy az visszalépés lenne, és úgyszólván eltörlése az 1840-diki törvénynek, mely mégis némi honositást mond ki a zsidókra nézve. Kérdést sem szenved pedig, hogy e részben hátralépnünk nem szabad, hanem előre kell haladnunk: most mindenesetre figyelmét igényli a törvényhozásnak azon 300,000 zsidó, kik hazánkban laknak, és igy e földön élniök kell. Egyébiránt megvallom, hogy azt, mit Szatmármegye érdemes követe a deportatióról mondott, inkább csak tréfának veszem, mint komoly kijelentésnek, s meg vagyok győződve t. RR., hogy e tekintetben a haladás mindenesetre szükséges. De már az más kérdés aztán, hogy itt a honositási törvényjavaslatban akarunk-e a zsidók tekintetében polgári állásuk iránt előhaladást tenni, vagy nem? És azt tartom, hogy ki kell mondanunk legalább azt, hogy az 1840. tv. épségben fenmarad.

Győrmegye követe Balogh Kornél: Ha már a t. RR. a zsidókra nézve Pozsonymegye inditványa következtében a fenálló eddigi törvényt nem akarják megemliteni, — noha ezt igen óhajtanám, mert világos utasitásom van, hogy az eddigi törvénynél további intézkedés ne történjék a zsidókra nézve, ha azonban azt a t. RR. nem akarják, ugy méltóztassanak beleegyezni, hogy a törvényjavaslat első fejezetének a zsidókról szóló §-ból a végszavak kimaradjanak, mert azt hiszem, hogy elegendő lesz, ha igy áll: „külföldi zsidók sem be nem vándorolhatnak, sem meg nem telepedhetnek. Ekkor a zsidók honositására nézve némelyek részéről kifejezett aggodalom is meg lesz szüntetve.

Baranyamegye követe Somsich Pál: . . . Mi pedig a 16. §-t illeti, erre nézve Györmegyének érdemes követének szavaiban osztozom, hogy igy álljon: „külföldi zsidók sem be nem vándorolhatnak, sem meg nem telepedhetnek“.

Elnök: Megnyugszanak ebbe a tek. RR.? (meg!) Igy tehát a 16. §-ból ezen szavak „sem meg nem honosittathatnak“, kimaradnak.

Baranyamegye követe Somsich Pál: De már most csakugyan ide kellene tenni azt, mit Pozsonymegye érdemes követe mondott: mert ha a 15. § igy megáll, a mint van, akkor természetesen következik, hogy mindazon zsidók is, kik 10 évig az országban laktak, ha bejelentették magukat, meghonositottaknak tekintetnek.

Sopronmegye követe Paál János: Valamint az én előbbi inditványom nem fogadtatott el, szintazon okoknál fogva nem fogadtathatik el az sem, mert valamint az mit én, ugy meggyőződésem, mint utasitásom következtében kinyilatkoztattam, — hogy kitétessék t. i. miszerint a zsidók ne honosulhassanak — nem fogadtatott el: ugy már csak annál fogva is, mert a tek. Rendek ezen törvényből a zsidókat kizárták, Baranyamegye érdemes követének inditványa sem jöhet be ezen uj §-ba.

Pozsonymegye követe Olgyay Titus: Első felszólalásomkor is azt mondtam, hogy nem akarom és nem hiszem, hogy a tek. RR. ezen törvény által megelőzni akarnák a belföldi zsidók megpolgárositását s azt is mondom, hogy provokáljunk a fenálló törvényre, de a mélt. kir. Személynök úrnak erre azon észrevétele volt, hogy a mult országgyülés felirást intézett Ő Felségéhez, ugyanazon törvény bővitése és igy változtatása iránt, melyet most fentartani akarunk. Már ha e tekintetben volna t. RR.-nek scrupulusok, úgy méltóztassanak kimondani, — és ki is kell mondani, — hogy a zsidókról egy külön törvény fog rendelkezni.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Ha fentartatik a törvény további rendelkezése, akkor, ámbár én a belföldi zsidóknak emanczipáczióját kivánom s kivánni fogom különösen akkor, midőn ez ügy ex professo fog tárgyaltatni, — nincs semmi további észrevételem. De miután a 15. §. igy áll: „Azokra nézve, kik a jelen törvény kihirdetése előtt az országban letelepedtek, azon évek, melyeket eddig e honban töltötték, az 5. §. 1. és 2. pontjaiban emlitett 10, vagy illetőleg 5 évek beszámitandók“ s ezen §-t a tek. RR. a zsidókra mostan kiterjeszteni nem akarjuk, nehogy a jövőre való gondoskodásnak utja elzárassék, ha a tek. RR. beleegyeznének, igy lehetne talán a szerkezet: „A zsidókra nézve mindaddig, mig törvény másként nem rendelkezik, az 1840: XXIX. t.-cz. rendelete tovább is fenmarad.“

Mármaros megye követe Antalos Pál: Én részemről feleslegesnek látom az egész megemlitést, mert ugy hiszem, ha valamely törvény nincs eltörülve, ugy az tovább is fenmarad. Maradjon tehát a szerkezet ugy mint van.

Veszprémmegye követe Sebestyén Gábor: Épen a napokban tárgyaltatván a szab. kir. városok iránti törvényjavaslat abba is a tek. RR. világosan bele tették a 3. §-ban a *c)* pont alá,

hogy a zsidókra nézve az 1840: XXIX. t.-cz. rendelete továbbb is maga épségében fenmarad; pedig ez a választmányi izenetben nem is volt, hanem a kegyelmes kir. előadások melletti törvényjavaslatból vétetett át. Ha tehát szükségesnek találtatott azon törvénynek megemlitése a városokra nézve: annál inkább meg kell azt emliteni most, midőn a zsidóknak az egész ország irányábani vállása van kérdésben.

Elnök: Tehát elfogadják a tek. RR. Pozsony vármegye érdemes követének inditványát? (El.)

Nádori itélőmester Ghiczy Kálmán: A pozsonyi inditvány szerint igy lesz a szerkezet: „16. §. A honbeli zsidókra nézve az 1840: 29. t.-cz. rendelete fenmaradván" s azután következnék ez: „Külföldi zsidók se be nem vándorolhatnak, se meg nem telepedhetnek."

Szabolcsmegye követe Bonis Samu: Engedelmet kérek, igy nem tudom mi lesz a határozat: mert az előbbi §-nál nem fogadtatott el a pozsonyi inditvány, hanem ezen §-nál méltóztattak a tek. RR. azt elfogadni, a mint Pest megye érdemes követe mondotta; e szerint pedig a §. végére kell azon szavaknak jöni.

Aradmegye követe Bohus János: Én azt tartom, hogy minél világosabb a törvény, annál biztozabb: azért itt az 1840: 29. t.-cz. megemlitését feleslegesnek találom; mert az által az mondatnék ki, hogy a tek. RR. nem kivánnak a zsidókra nézve többet tenni, mint a mennyit eddig tettek, pedig itt leginkább csak azt kellene kifejezni, hogy a külföldieknek nem akarják a tek. RR. megengedni, hogy bevándorolhassanak, mert a benlevőkre nézve — én legalább részemről — az eddiginél is többet kivánnék. S ezért nem akarom, az ez ügybeni haladhatás utján itt eltérni az által, hogy kitétessék, miszerint az eddigi törvény maradjon fenn.

Nádori itélőmester Ghiczy Kálmán: Az uj §-hoz tehát ez jönne a szabolcsi inditvány szerint: „A honban lakó zsidókra nézve, az 1840: XXIX. t.-cz. rendelete fenn fog maradni."

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Egy szó kell még tek. RR. e szerkezetbe. Eddig t. i. nem volt tiltva, hogy a külföldi zsidók be ne vándorolhassanak, sőt az 1840: XXIX. t.-cz. különös feltételeket szab letelepedhetésökre; most midőn ezt meg akarjuk tiltani, szükséges kimondanunk, hogy a külföldi

zsidók a törvény kihirdetése után sem be nem vándorolhatnak, sem meg nem telepedhetnek, tehát e szót kellene be tenni „jövőre".

Baranyamegye követe Somssich Pál: Én tekintetes RR. jobbnak tartanám a módositást a 16. §. után tenni.

Elnök: A dolog lényegére nem tesz különbséget, bárhova jön is e rendelkezés, ha a tekintetes RR. kivánják, igy fog lenni a szerkezet: „külföldi zsidók sem be nem vándorolhatnak, sem meg nem telepedhetnek, a honban lakó zsidókra nézve az 1840. 29. t.-cz. rendelete fenmaradván."

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Az nem lehet tekintetes R. R.; mert akkor nem a pozsonyi inditvány szerint lenne a dolog. A pozsonyi inditvány az volt, hogy azon zsidókra nézve, kik nem az országban születtek, hanem a törvény kihirdetése elött az országba bevándoroltak, kimondjuk miként reájuk nem alkalmazható az, mit kimondunk a törvény elött bevándorolt olyan lakosokra, kik nem zsidók; tehát itt contra-distinctio van zsidókra és nem zsidókra. Azokra nézve — kik nem zsidók, a törvény kihirdetése elött itt töltött éveik honosittatásukkor beszámitandók; azokra nézve pedig — kik zsidók és nem az országban születtek, hanem bevándoroltak, azt mondjuk, hogy az 1840. XXIX. t.-cz. rendelete fenmarad. (Helyeslés.)

Baranyamegye követe Somssich Pál: Mondjuk ki hát ezt minden zsidóra, ne csak a bevándorlottakra.

Nádori itélőmester Ghiczy Kálmán: Tehát az egész § igy lesz: „16. §. A honban lakó zsidókra nézve az 1840. XXIX. t.-cz. rendelete fenmaradván; külföldi zsidók sem be nem vándorolhatnak, sem meg nem telepedhetnek."

Elnök: Megnyugosznak e szerkezetben a tek. RR.? (Meg:)

Miután a KK. és RR. ezen törvényjavaslatot letárgyalták és elfogadták február 18-án a förendiházban került napirendre, hol azonban a vallást illetőleg csak ezen egy felszólalás történt.

Ocskay Antal, kassai megyés püspök: A mi a vallást illeti: nem akarom hogy a honositási törvény örve alatt e hon mindennemü vallások gyülhelyére alakuljon, mert ezt nem csak a fenálló törvényeink tiltják, de ezt magának a polgári álladalomnak érdeke is ellenzi, annál inkább, mert a vallás status jólétének sarkalapja; nem lehet tehát a polgári álladalom a

vallás iránt közömbös és pedig annál kevésbé, mennyivel bizonyosabb, hogy a status jólétét semmi inkább ugy nem veszélyezteti, mint a vallástalanság, vagy olyan vallás követése, mely a polgári házasság czéljaival és annak sarkalatos törvényeivel ellenkezik. De továbbá a honositási jogban nézetem szerint csak az részesülhet, ki erkölcsi magaviselete által arra érdemes, mert e hon gonosztévő s erkölcstelen emberek menedékhelye nem lehet.

A törvényjavaslat módositások végett a KK. és RR.-hez visszaküldetett, de törvényerőre nem emelkedett.

A városi törvényjavaslat.

— Zsidó telepedés. — Privilegium fori. — Zsidók szavazati joga. —

Tárgyalás alá kerülvén a városi törvényjavaslat, annak 7. §-ánál a 41-ik kerületi ülésben 1848. január 21-én, a zsidók letelepedhetése ügyében ismét vita támadt!

Harmadik inditvány volt, hogy a kormányi javaslat 7. §-sa, t. i. megemlitése annak, hogy a zsidók tekintetében az 1840: 29. t. czikk rendelete tovább is épségben marad, a telepedésről szóló fejezetbe beiktattassék. — Szumrák J. (Beszterczebánya) tevé az inditványt, előadván, hogy a zsidóság a bányamüvészettel meg nem egyeztethető. Pártolák Csausz I. (Nagybánya), Mátyás (Körmöcz), Domokos L. (Bakabánya), Stur (Zólyom); különösen Domokos L. általános kárhoztatást mondván a zsidó-fajra, melynek tulajdonita minden rosszat a világon, s többek közt azt is, hogy e napokban kiraboltatott. Az utóbbi követ ur többek közt azon kifejezéssel is élt, hogy ha a zsidókat nagyon szaporitjuk az országban, maholnap mindnyájan vakaródzni fogunk. — Ezen tulságos kikelések ellenében Szentkirályi M. fölöslegesnek tartá e helyen emliteni a zsidókról szóló speciális törvényt, melynek ereje ugyis megmarad, mig meg nem változtatik: hasonlóul Lónyay G. és Pázmándy D.; többen pedig ezen kikeléseket ugy vették, mint a városi elem hánytorgatott szabadelmüségének nem igen nagy bizonyságát. — Károlyi I. (Pest) szinte nem szeretvén a zsidók tulságos elszaporodását, azok számának maximumát kivánná meghatároztatni. — A városi követek ily zsidóellenes irányzatát megrovó megyei követek közül különösen Justh J. (Turócz) kelt erélyesen a kivétel nélkül kiméletlenül kárhoztatott

faj védelmére, sajnálván, hogy a városi követek kifakadásai csak alig-alig találtak visszatorlásra, s hogy a magyar törvényhozás e részben 1839 óta, az utóbbi tiz év alatt, tiz visszalépést látszik tenni. Egész fajok és osztályok ellen kikelni méltánytalan eljárás, mert hiszen a keresztyének közt is elég csaló és tolvaj találkozik. — Turócz követét melegen pártolá Zsarnay L. (Torna), embertelennek mondván az ilynemü megtámadást és a legszentebb természeti törvény sérelmének, ha bünösök miatt ártatlanok is kárhoztatnak, csupán azért, mert egyazon népfajhoz tartoznak. A városi követek közül Tóth L. rótta meg Bakabánya követét, megjegyezvén, hogy az isten minden embert jónak és eszesnek teremt, s hogy azokat csak az emberi institutiók rontják el, s hogy compromittálják magokat azon emberek, kik embertársaikat feltétlenül kárhoztatják a helyett, hogy az institutiókat igyekeznének ugy módositani, hogy általok az elsülyedt emberiség fölemeltessék sat. — Pest városa követe Károlyi I. és Justh J. között e miatt éles polémia keletkezett. Károlyi I. kijelenté, hogy ő a philanthropismusnak épen oly tisztelője, mint akárki; de nem a rosszul értett philanthropismusnak és különösen a divatba jött zsidópártolásnak. Mit ö mond, küldői utasitásából mondja; neki a zsidók ellen személyes antipathiája nincs és elismeri, hogy derék zsidócsaládok vannak; ö csak azon söpredék ellen emelt szavat, mely a polgárságot tönkreteszi és hét év alatt négyszeresen szaporodott el Pesten. Turócz követe megtámadására pedig megjegyzé, hogy ő itt épen oly alkotmányos jognál fogva ül, mint Turócz követe és 100 ezer pesti lakost és 80 portát képvisel. Nem mondja ő, hogy a Pesten született zsidó lakost ki kell hajtani, de ellenben gátolni kivánja azok szaporodását, kik Muszkaországból, Galicziából stb. kihajtatván, ide tódulnak és csakhamar, mint mondva volt, glacé keztyüben s lakkos csizmában járnak. Tagadhatlan, hogy a hazában uralkodott inség főoka a sok zsidóság, mert a szegény pórnép utolsó krajczárját is a zsidóhoz viszi pálinkáért. Azokat pedig aztán, kik az inség miatt leroskadnak, a városi kórházakban, az adózó nép pénzén kell tartani stb. Erre ismét Justh J. tevé ellenmegjegyzését, hogy ő Pestváros követét, nem mint képviselőt támadta meg; egyébiránt ha Pest k. 100,000 lakost képviselne, nem jött volna a pesti polgároktól petitió; azon nagy szám tehát csak a 102 választ. polgárra devalválandó. —

Rakovszky M. (Liptó) az 1840-iki törv.-czikk említését szükségesnek tartotta, mert tud esetet, hogy midőn Rosemberg városa a zsidókat nem akarta bevenni, s Liptómegye a törvény értelmében járt el, határozata a kanczellária által megsemmisittetett.

A másnap tartott 42-ik kerületi ülésben pedig ugyanezen törvényjavaslat 18. §. az egyházi rend részéről a „privilégium fori" tekintetében erősen lett megtámadva:

A szakasz igy szólt.

18. §. Minden, bárki által a város határában elkövetett oly büntény, vagy rendőri kihágás felett, mely a köztörvény szerint, a törvényhatósági itélőszékek elé tartozik, a városi hatóság nyomoz, itél és végre is hajtja.

E §. főleg az egyházi rend, a „privilégium fori" tekintetéből ostromoltatván, bővebben kezdett vitattatni. B. Rudnyánszky S. (esztergomi káptalan), Biró L. (szatmári kápt.) és Szilágyi J. (n.-váradi gör. e. kápt.) káptalani követek által.

Bónis S. (Szabolcs). Az egyházi tagok előadásaira megjegyzé: hogy sokkal jobb szolgálatot teszünk istennek, ha egy rossz ember büneit, ha szinte pap és hivataltársunk legyen is, nem kefélgetjük, söt mindent elkövetünk a bünök napfényre hozatalára s érdemlett büntetésére. Át nem láthatja szóló, hogy miután a nemesség, mely szinte kiváltságos törvényszékkel bir, ezen kiváltságáról a jó rend kedvéért, a városi hatóság irányában lemond, miért ne mondhatnának le az egyháziak is. A nagyváradi kanonok által előadott dogmákat, mik szerint isteni hatalom adta volna a papságnak a kiváltságos biróság jogát, szóló el nem fogadja, mert hiszen in ultima analysi mindent az isten adott, ő adta az alkotmányt, de adta a józan észt is, melynek segitségével az alkotmányban azt, a mi hiányos, javitani lehessen.

A káptalani követek igényeit még Bernáth Zs. (Ung) és Zsarnay I. (Torna) rótták meg keményebben. *Bernáth*: Nagyobb anomália nem lenne annál, mint, ha a polgárok némelyikére itt, másikra ott; egyikre ez, másikra ama biró mondaná ki az itéletet. Törvényeink sok részbeni hiányos végrehajtásának eddig is e sokféle biróság volt főoka, s e zavart ujabb munkálatok által öregbiteni nem lehet feladásunk. A papi kiváltságos biróság eljárása nagyon is fogna emlékeztetni az ismert példabeszédre: „dat veniam corvis, vexat censura columbas," s erre

legelevenebb példa magáé Krisztus urunké, kit Pontius, a világi biró, felmentett ,a papok pedig halálra itéltek. Ha csakugyan különbséget kellene tenni ember és ember közt a bünvádi eljárásra nézve, ez egyedül a beszámitás tekintetéből volna lehetséges, miszerint azok, kik erkölcsileg ki vannak képezve, tehát a papok is, sulyosabb beszámitás alá esnének. Zsarnay pedig megemlité, hogy a kápt. követeinek igényei Hildebrand korára emlékeztetnek s igazságuk csak ugy volna, ha azon szempontból indulnának ki, hogy „omne delictum est contra ecclesiam“ ; de mi státusszempontból indulunk ki, melynek hatalma szinte istentől van s a magyar királyok soha e hatalmat a római pápának át nem adták. Ezek ellenében gr. Forgách Á. (pozs. kanonok) azt hozá fel, hogy az egyházi itéletek sokkal szigorubbak, mint a világi biróságéi s Baranya követével együtt azt kivánná, hogy az egyház ugyanazon viszonyban álljon a várossal, a melyben volt s van a megyével.

Vidoss J. (Vas). A 18. §-ra kiván szólani; Zalának a mult ülésben tett inditványát már csak azért is kötelességének ismeri pártolni, mert a jelen szerkezet által e §-ból az esküdtszékek eszméje kizáratik; ne türjék a R. R. e véghetetlen csorbát.

Kende. Az egyházi és nemesi rend kiváltságai mellett emel szót; nem tartja jogosnak, hogy e két rend jelen törvényczikk által városi hatóság alá tétetik; de nem tartja gazdaságosnak sem, hogy a városok nemes rabokkal bajlódjanak. Magyarországon nincs különbség Eszterházy és az utolsó kálózdi nemes között törvényes eljárásra nézve, mig Angliában a peereket a peerekamara itélheti el. Kérdezi szóló: hol tartják inkább szem előtt a judicium parium elvét? Ugy vélekedik, a papot népbotránykozás nélkül nyilvánosan büntetni nem lehet, ez által a vallás titkai lebbentetnének fel, az elyseumi titkok. Hivatkozik arra, miszerint az országban alig 3 ezeren vesznek részt a felsőbb tudományok hallgatásában, 3 millióra lehet tenni az elemi iskolát hallgatókat s tiz millió a papoktól közvetlen kapja nevelését s most kérdezi: a Hégel filozófiája bir-e nagyobb hatással a népre, vagy a vallás és a jó cselekedetek, mikkel a papok a népnek üdvös példát mutatnak? Mi lett volna Rómából -- folytatja szóló — ha Numa Pompilius, Egeria istenaszszonynyal nem társalkodik? ha a vallást tiszteletben nem tartja? A vallás egy az isten szolgáival, papot a vallás prostitucziója

nélkül nem lehet büntetni. Rómában még a vestaszüzet megfertőztető sem büntettetett nyilvánosan. Maradjunk a régi törvények mellett, a nemesi és papi rend vétessenek ki a városi hatóság alól.

Biró L. (szathmári káptalan) pártolja Szathmár inditványát. A vallást a polgári társaság legnélkülözhetlenebb alapjának ismeri, ezen alapot az egyház tartja fenn, hivatkozik a franczia forradalom — s legujabban a svájczi eseményekre, emlitvén, hogy a papság meggyaláztatása, mely mind ennek, mind amannak czélja volt a vallás meggyaláztatását vonta maga után; a privilégium forira, a gyakorlatra; s kérdésbe teszi, nem több bünt fog-e követni el az által a nép, ha a papot is látja büntettetni? igazságtalannak tartja, hogy egyháziak felett, kevés müveltség- és ismerettel biró városiak itélhessenek.

Szentiványi K. Nem abban lát igazságtalanságot, hogy valaki büntény miatt igazságosan büntettetik, hanem abban, ha nem büntettetik. A beneficzium forinak, melyre az érdemes káptalan hivatkozik, nincsen törvényeinkben principális alapja, a gyakorlat pedig egyenesen ellene szól az érdemes káptalan követének; vannak esetek, hogy az egyháziakat is világi hatóság alá rendeli a törvény. Ott vannak Szt. László törvényei, melyek szerint a pap, ha almát vagy kacsát lop, egyházi — ha pedig nagyobb értékü dolgot tolvajlana el — világi hatóság elé idéztetik. Egy pár esetet emlit fel szónok, melyek egyikében bár a szentszék által már elmarasztalás történt, ő felsége világi — illetőleg megyei biróságot nevezett ki. Hasonló történetet emlit szóló, legujabban egy megyéjebeli plébánossal, ki a népet bujtogatván, világi hatóság kezébe adatott. Tehát a gyakorlat sem áll fenn oly tisztán, hogy arra hivatkozni lehessen. De ama privilégium fori egyoldalu is, mert az egyház büntényi dolgokban nem itélhet. Világos például szolgálnak erre azon törvényszékeink, hol a papok birákul ülnek, t. i. ha büntény adja magát elő, rendesen ki szokták jelenteni nem-itélhetési képességüket. A szerkezet mellett szavaz. Szmrcsányi J. (Árva) Nem látja helyét a tanácskozásnak, miután e tárgyban egyességre léptek kormány és nemzet; a szerkezet mellett szavaz a vasi módositással.

Máriássy G. (egri káptalan). Hogy a nemesség kiváltságairól lemondani kész, megfoghatja. Egészen más téren áll az

egyház, ez vetélytársával e tekintetben nem versenyezhet, erejök nem hasonnemü, sem egyenlő. A klérust nemcsak mint kiváltságos rendet kell tekinteni, de mint az összes kath. egyház kiegészitő részét. Nem akar szóló arra hivatkozni, mit adott Constantin, mit sz. István a klérusnak, akkor másképen gondolkoztak a papságról, mint ma. Sem nem akarja emliteni azon különös törvényeket és békekötéseket, melyek a klérus jogait biztositják, csak azt teszi kérdésbe: a világi hatóságok, oly intézetek-e, melyek elé az egyházit lehessen idézni; czélszerü-e megtartani a kihágó egyházira tovább is az egyházi biróságot? Azt tartja, a sz. szék elegendő kellékekkel bir, hogy az igazságkiszolgáltatást biztositsa; az egyházi törvényszéket függetlenebbnek hiszi a világinál, s e felett a felebbvitel utja itt sincs elzárva világi törvényszékekhez. Különben is morális tekintet harczol a mellett — folytatja szóló, — hogy az egyházi törv.-székek fentartassanak, mellette szólanak a tények, pártolja a szathmári inditványt. Még néhány szóló beszédére van egy pár észrevétele. A minap azt mondá egy érdemes követ: „egy jó hazafi sem kivánja a csatákat“. Ő lát e mondásban igazságot, hanem azt is érzi, hogy e tétellel a követ ur kissé elkésett; akkor tette volna inditványát, midőn a telepedésről volt szó. Azt is hallotta, hogy ha papok itélnek papok felett „dant veniam Corvis“, a minek magyarul az az értelme is van, holló, holló szemét ki nem ássa, hanem ilyen madár nemcsak a fekete ruhások közt van. Sokan pedig azért sajnálnak — folytatá — hogy keményen büntettetünk. — Engedelemmel legyen mondva — végzé szóló — a városi tanácsot nem tartja megérettnek oda, hogy egyházi felett itélhessen.

Pázmándy Dénes: (Komárom): A másik inditvány, mely felett a t. RR-nek határozni kell, több főtisztelendő káptalan követei által tett azon kérelem, hogy az egyházi személyek sem rendőri sem büntető tekintetben, mint a megyei törvényszékeknek és egy világi hatóságoknak sincsenek alávetve, ugy a városi törvényhatóságnak sem legyenek alárendelve és ezért rájok nézve kivételes törvény alkottassék. Ezen inditványt Szathmármegye érdemes követe tüzesen és legterjedelmesebben pártolván, engedjék a t. R.R., hogy előadására szóló néhány észrevételt tehessen. Ámbár az érdemes követ ur, szónoklati jó kedvében, oly tárgyhalmazatot, cornu copiát öntött elő-

adásába, szólván az esküdtszékekről, törvényhozási kötelességekről és kivánatos politikáról, religióról, Hegelről, Egeria istenasszonyról, rómaiakról, Vesta szüzeiről, Normáról stb., hogy a szóló ezen sok mindennek összefüzött filumát követni csekély tehetsége szerint elég bölcseséggel nem bir; azonban miután argumentátiójának két főága volt, csak ezeket szándékozik ezuttal taglalat alá venni. Azt mondá az érdemes követ ur, hogy a papot megbüntetni nem lehet, mert büntetése által a religiónak szent titkai, melyen milliók lelkiüdvössége függ — fellebbentetnének. A szólónak egészen ellenkező hite s meggyőződése van, azt hiszi, hogy a katholika hit, mint keresztyén hit, nem oly titokban nyujtja hiveinek az üdvösséget, melyet az által, ha egy bünös pap megbüntettetnék — a népnek kárára föllebbenteni lehetne, hanem nyujtja magának a szeplőtlen erkölcsiségnek mindenekfeletti követésében. És ha a keresztyén vallás oly gyönge alapokon nyugodnék, hogy azt egy bünös papnak a nép előtti megbüntetése alapjaiban megrázkódtathatná, higyje el érdemes követ ur, hogy ily vallás annyi század viharjait tul nem élte volna. Sőt egészen ellenkezően áll a dolog, az egyházi személyek szinte emberek. — és követnek el sokszor oly bünöket, melyek büntetésre méltók és ha az ily személyek nyiltan meg nem büntettetnek, épen a nép előtt kétségbe vonatnak azon erkölcstan igazságai, melyeket az ily pap szószékből hivei előtt hirdet — de önmaga nemcsak nem követ, sőt ellenkezőt cselekedvén, meg sem büntettetik. Igenis azon complikált sociális viszonyt, melyben a mai világ áll, csak ugy lehet fentartani, ha az igazság a törvényeken nyugvó egyenlőségnél fogva mindenkire egyformán alkalmaztatik. Nem hallgathatja el szóló, hogy Szathmárnak érdemes követe Hegelt, mint a keresztyén vallásnak ellentétét állitá elénkbe. Ugy látszik, az érdemes követ ur, azon philosophot valamely kitünő tanulmányául nehezen választá, hiszen Hegel oly vallási tanoknak philosophice leendő megmutatásába vágott, melyekbe sok más bölcs e téren belekapni nem igen mert. Tovább ment ő Kantnál, ki azt mondá, hogy a lélek halhatatlanságát philosophice megmutatni nem lehet, ez csak postulatum rationis practicae. Hegel magának az istenségnek philosophice leendő megmutatásáról igen szépen és hosszan ir, azt állitani tehát, hogy Hegel tana, a keresztyén vallással ellentétben van, épen nem lehet. Egyébiránt azt irják, hogy Hegel

haldokló ágyán azt mondá, hogy leginkább fáj neki az, hogy tanitványai közül egyen kivül egy sem érté meg, és az sem fogta fel egészen ideái mélységét, a szóló követ ugyan nem tudja, hogy ki volt Hegel tanitványai közül ezen egy, de azt hiszi, hogy Szathmár érdemes követe jelen előadásával meggyőzte a világot, hogy nem ő volt.

A másik főága Szathmár követe előadásának az volt, hogy a judicium parium elve azt kivánja, hogy a pap nem világi forum — de papi forum által itéltessék, lám az esküdtszékek ezen az alapon nyugosznak. Kéri szépen, a judicium parium elvének szószerinti alkalmazását nem igen tanácsolná a szóló, mert ebből az következnék, hogy a szabót szabók, a bünöst bünösök, a tolvajt tolvajok itéljék el. Ily messze ezen elvet hajtani nem lehet, mert különben absurdumra fogna vezetni és az esküdtszékeknél ezen elvnek alkalmazása csak annyira terjed, hogy magának az állitólagos bünténynek elkövetése iránt minden hatalomtól független polgárok mondják ki a hallottakból meritett lelkiismeretes meggyőződésüket, magát a büntetésnek applicátióját a rendes birákra hagyván. A törvény előtti egyenlőség felé kell törekednünk és az egri káptalan követe mégis oly privilégiált forumot követel a papokra nézve, melyet általánosságban hazánkban eddig sem birtak, még rendőri tekintetben is: bizony különös dolog volna, ha a városban mindenki, nemes, nem nemes egyaránt alá lesz vetve a városi hatóságnak, csak a papok nem. Például a város bizonyos politiális szabályokat hozván, senkinek sem volna az utczán szabad dohányozni; — tisztelendő urak azonban azt mondanák, nekem nem parancsol a város, én czigárózok, a kinek nem tetszik, menjen Esztergomba és kezdjen ellenem pert, — ily anomáliákra vezethetne főtisztelendő ur kivánsága, és a szóló beszédének egyéb részeire nem kiván felelni, nem akarván a t. RR-ket untatni, de egyet mondott főtisztelendő ur, mit el nem hallgathat. Azt mondá, hogy ők a privilégiált forit nemcsak ugy követelik mint magyar papok, hanem ugy, mint a katholicismusnak papjai. No már engedjen meg tisztelendő ur, Magyarország törvényhozása előtt csak ugy jelenhetnek meg tisztelendő urak, mint magyar polgárok — és kérdi szóló az egri káptalan követét, hogy magyarázza meg, mit ért ezen előadása által? mert ha azt érti alatta, hogy a papok, valamely idegen hatalomtól akarnak függeni

inkább, mint édes hazájuk törvényeitől, ugy kéri a szóló főtisztelendő urat, ne hozzák vitatás alá ezen régi elavult elvet, melyből folyó következések igen alkalmatosak arra, hogy a polgári társaságot sok tekintetben fölzavarják, egyébiránt utasitja szóló az egri káptalan követét, a RR-nek tegnapelőtt a honositási törvényekben hozott határozatára, melyben kimondatik, hogy csak az lehet e hazában polgár, ki semmi más idegen hatalomnak alávetve nincs. Bizony főtisztelendő urak nem akarnak haladni semmi tekintetben, pedig ezt tulajdon javuk is igényelné; ne ragaszkodjanak ahhoz a külön kivételes bírósághoz, ezáltal még tekintélyök sem gyarapodik; szóló nyiltan kimondja, hogy a papságnak a polgárok között tekintélyes állást akar biztositani, de semmi inviolabilitást senkinek, ki e hon ege alatt szivja a levegőt, kivéve a fejedelem személyét, tulajdonitani nem akar. Lám a papságnak szent feje a pápa, kinek neve tisztelet tárgya Európában vallás különbség nélkül, kezében tartja a béke és haladás olajágát, és ez által alattvalói boldogságát mozditja elő, átlátván, hogy a papi kollégiumok a világi társaságok kormányzására, megkövesült stablismusi elveiknél fogva nem alkalmatosak, az általa most rendezett ministériumba 12 titoknok felét egyszerre laikusokból nevezé, megigérve népének elöre, magokat ministereit világaiakból fogja a körülmények szerint választani, — és a magyar clérus még azt sem akarja, hogy bünös tagjai oly törvényhatóságnak vettessenek alá, — mely más honfiak életök és vagyonok felett itél. Kövessék tisztelendő urak szent főatyjuknak példáját, az ily praetensiók már különben sem mennek, kivált a mai világban, a midőn a jésuiták az ütközetet Schweiczban is elveszitték. — Szóló marad a szerkezet mellett.

Bory P. Hontmegye: A városokat nem akarja oly előnyökben részesiteni, melyekben még a megye sincs részesitve; különösnek tartaná, ha a papok saját hiveik által itéltetnének el; ez nagy anomáliákra vezetne. Hiszen sok város csak ugy tud mozogni jelenleg is, ha lelkésze tanácsa által vezettetik. Nem vár igazságos itéletet a városoktól, s azért a privilegium mellett szavaz.

Szintay J. Bereghmegye: Váratlan volt elöttem, hogy ezen tárgy, ily hosszas diskussiót vonjon maga után, és hogy a jelen szelidebb korban, midőn a törvényelőtti egyenlőségnek eszméje

oly sürgetősen életbeléptettetni kivántatik, annak terjedelmes mutogatásában kellessen bocsátkozni, miként az erkölcsök romlását semmi inkább elő nem idézi, mint, ha a bünös csak azért, mert egyik, vagy másik osztályhoz tartozik, elvonatik azon rendes biróság itélete alól, hol a bün elkövettetett — és midőn ezen eszmének az institutiókba lett beszövése miatt állottak elő, az igazság kiszolgáltatásnak azon káros eredményei, miszerint a bünös személyes állapotához alkalmazott birói székek, ugyanegy büntetti esetben különböző itéleteket hoztak, a bünös személyes állapotához, rangjához képest — a szerint, a mint az, vagy alsóbb, vagy felsőbb osztályhoz tartozott. — Európa minden státusában, a reform kérdései között legélénkebb óhajtásra talált az, hogy az igazság kiszolgáltatás, minél gyorsabb és minél egybehangzóbb legyen — s a polgári állapot külömbségeihez képest fennállott többféle biráskodások által, a bün büntetésben a kedvezések kikerültessenek. Ezen okból, bármi gyakorlat állott is fenn hazánkban ez ideig, miután azokat a tapasztalás és gyakorlati élet károsoknak bizonyitja, szükséges minden előforduló alkalommal kimutatni, miként az igazság-kiszolgáltatás hazánkban is mindaddig hiányos lesz, mig a törvényelőtti egyenlőség eszméje, ugy közéletünkbe, mint instituczióinkba be nem oltatik, — mert az egy bünt elkövetők között a kiváltságtalan a büntetés hamarább érvén, mint a kiváltságost, söt az előttem szólók nagyrészének kivánata szerint, ha városban követtetett el a bün kiváltságos által, még büntetés alá sem vonható levén a városi biróság által — ki nem látná, miként e megkülönböztetés a hon polgárai között elégületlenséget — a törvények iránt pedig tiszteletlenséget huz maga után, mert megkülönböztetés tétetnék a bünös és bünös között, holott a bünre mért büntetések csak akkor hatnak jótékonyan a társaság erkölcsi életére, ha azok szegényre s gazdagra egyformán s egy időben alkalmaztatnak. — Ezért megvallom, bár az egyházi rend azon magas hivattatását, mely szerint a vallás és tiszta erkölcsiség terjesztése s igy a társas élet jövő egész boldogsága kezökben nyugszik — tiszteletben tartani óhajtom, s a tiszta vallásosság érzelmét nem kioltani, de megszilárditani kivánnám; mindazonáltal állásukat és tekintélyöket sértve nem találom az által, ha az elkövetett büntény eseteiben világi biróság által itéltetnének meg, söt a nép szemeiben erkölcsi hitelök és tekintélyök neve-

kedik az által, ha a bünt, melynek büntetését tanitják, saját körükben sem vonják el a közbüntetés alól, s elháritják magukról még annak gyanuját is, mint ha a bünt ügyfeleik között nem tartanák oly szigoru büntetés alá tartozónak, mint azok között, kik felekezetökhöz nem tartoznak. A tisztelendő egyház részéről felhozott schweiczi példa ide nem alkalmazható, mert mi, kik a törvényelőtti egyenlőséget sürgetjük, nem akarjuk azt, hogy a biróság eljárásában önkényesen, minden kihallgatás nélkül itéljen a bevádlottak fölött, — s ha a világi biróság a hirlapi közlések után Schweiczban az egyházi rend százados létét és vagyonát egyszerre feldulja, s kihallgatatlanul elüzi, mitőlünk ezen gondolat távol van — s azt hiszem, midőn az egyházi rend törvényelőtti egyenlőségét is be akarjuk hozni, az egyházi rend létének és tekintélyének további szilárditására hasznos szolgálatot teszünk: mi pedig Hontmegye követének azon állitását illeti, hogy a városi tanács elegendő képességgel sem birna a büntények feletti itéletmondásra, s gyakran lelkipásztorok tanácsadására kénytelen szorulni — bátor vagyok megjegyezni, miként én részemről a bün megitélésére hosszas tudományos qualifikácziót szükségtelennek tartok, mert a polgári társaság legalsóbb osztályában élő ember meg nem romlott kebelében is meg van a jó és rosz cselekedetek megismerésére szolgáló természeti ösztön — és ezt a városi tanács tagjaitól megtagadni távolról sem lehetvén — küldőim részéről is kivánom, hogy a szerkezet a Vasmegye részéről tett módositással megtartassék.

Károlyi (Nógrád) pártolja a szerkezetet: Szathmárnak felel, hogy épen a judicium parium tekintete kivánja, hogy az egyháziak s a városi hatóság alá tartozzanak. Mi a felleplezést illeti, nem képzel vallást, melynek immoralitás legyen alapja, s ha van, szükség, hogy fellepleztessék.

Justh. Fontosnak tartja a kérdést, melyet per tangentem nem lehet bevégezni; s azt véli, hogy ha nem félig-meddig tisztelniök a históriai jogokat, miután históriai alapon indulunk, nem alkottunk volna a városokból 48 municzipiumot. Egyenlőnek ismer mindenkit a törvény előtt, a büntetésre a törvény hatására, de nem egyszersmind a biróságra nézve. A birónak függetlennek kell lenni, qualifikáczióval kell birnia. S ezzel a városi hatóság kevésbé bir. Ugy találja, hogy az ellenfél okoskodása

legmeggyőzőbb okait az esküdtszéken alapitja; van-e remény ez uj intézet keresztülviteléhez? Szólónak nincs reménye. Egy reményért a kiváltságokról nem szabad lemondani. Szathmárral szavaz.

Biró (Arad). Nem csodálkozik, hogy vannak megyék, melyek a nemest a 1-ae 9-us ótalma alá veszik, mert akarják a választásoknál használni, de a klérus eljárását nem érti. Vashoz járul. Szavazatot sürget.

Kubicza (Trencsén). Turócznak felel; ugy vélekedik, a városoktól nem lehet erélyes eljárást követelni, ha kivételekkel spékeltetik meg a törvény. — Kivánja, hogy a büntető eljárás az esküdtszékek alapján intéztessék. Vassal szavaz.

Szentkirályi. Ha valaki létező jogot véd, azon nem csodálkozik: de a privilegium fori, még kérdés, létezett-e elvileg vagy nem? Szóló, a hol az érdemes egyháziak törvényeket mondtak, egyes eseteket talált fel valahol de poena rusticorum, és ismét másutt, hol valami lövő szerszámról, pixidesekről van szó, s még nem tudja, miféle homályos helyeket. — Ilyen kifogásos dolgokat talált szóló, de létező elvet nem; kérdezi továbbá, van-e franczia privilegium fori? majd a középkor eseményeire tér vissza, midőn a püspök investiczionális joga kérdés volt pápa és király között — és a priv. fori nagy szerepet viselt. Ezen elveket csak nem akarjuk ujra feltámasztani, mond szóló, hogy ismét véres háborukba keveredjünk? Ezek az urak mindent a vallással identificálnak; ismer keleten egy népet — folytatja — mely Lámájának minden tagja iránt vallásos tisztelettel viseltetik. Nem prostitucziója-e az inkább a vallásnak, ha szolgái minden aljas emberrel ugyanazonitják magokat? legyezik őket, mert nem lehet másnak mondani a rendes biróságok alóli kivonást, már aztán akár fekete akár violaszin ruhában. Mi zavarja inkább a vallásos hitet? ha titokban büntetik a papot, vagy nyilvánosság előtt? hol vegye az ember az igazság fogalmát, ha más az a nemesre, más ismét a parasztra nézve? A hiba épen ott van, hogy az eljárás nem egyforma minden vétkesre nézve. E pontot kivánja szóló figyelembe vétetni, mert ehhez az első lépés itt a városi kérdésnél van; különben is az egyházi törvényszék egyoldalu, miután csak fegyelmi, de nem egyszersmind büntényi joga van. Azért épen az egyház érdekében tesz, midőn Vassal szavaz. — *Szmrecsányi* (Árva). A szerkezet

mellett nyilatkozik. *Jagasich* Szatmárt pártolja. *Gr. Forgách* (pozsonyi káptalan). Védelmezi az elöjogokat.

Kray (Szepes). Mig a büntető eljárás rendezve nincs, addig a városok territoriális hatósága mellett nem szavazhat. *Páál* (Soprony). Szepessel szavaz.

Bónis. A vasi inditványt pártolja; az egri káptalantól megvárta volna, hogy törvényhozóilag tekinti a kérdéses pontot; a jelen §-ban rendöri és büntető kihágás van kérdésben, s erre a territoriális biróság legalkalmasabb. Azt nem lehet, nem szabad szupponálni, hogy városi hatóság igazságosan nem itélhet, ez gyanusitás, mi törvényhozóhoz nem illik. Óhajtotta volna szóló, hogy e kérdés vallásos kérdéssé ne tétetett legyen, ha az érdemes káptalan azt akarta érteni, hogy más vallásu, idegen vallásu felett igazságosan nem itélhet: ez elfogultság. A pozsonyi káptalan azon állitására, hogy ha a pap nyilvánosan büntettetik, a nép azt fogja mondani: „lám a papnak is szabad bünhödni" azt feleli, hogy a népnek ma jobb logikája van, s azt fogja mondani: „lám a papot is büntetik, nem szabad bünhödni." *Kende*, Komáromnak felel. Beszél a philosophia tárgyairól, isten, világ és emberről, kalendáriumból és bibliából, állitja, hogy eddig még egy philosoph sem értette magát, mivel ö sem érti magát. Hegel sem értette magát, azért Komárom követe se szégyenkedjék, ha Hégelt nem érti. Egyébiránt kész Komárom követének philosophiai leczkéket és felolvasásokat tartani.

Vagyon I. (nyitrai kápt.) Az egyház jogait tágitni nem kivánja, de csorbitani sem. A privilegium fori létezik a legnagyobb statusokban s azt az egyház is törvényei közé igtatta, tőle tehát a papnak elállani büntetés alatt tilos. — Hazánkban e jog a törvényekbe van fektetve, a mit Pest követe tagadott, de alaptalanul, mert a II. R. 44-ik cz. szerint az egyháznak minden esetben lehet itélni, kivevén az ott megemlitett eseteket, melyekre halálos büntetés van szabva. Ezen esetekben nem itél csak az egyház, hanem a bünöst degradálván átadja a világi hatóságnak. Idézhetne szóló számtalan törvényt, de ugy sem tagadta senki, hogy e privilégium létezik; csupán az mondatott, hogy a papság nem volt annak egész birtokában. Még Szabolcs követe is elismerte ezt, ugy okoskodván, hogy a fennálló szokást józan eszmék szerint kell javitani. Szóló pedig nagyon tiszteli Szabolcs követének eszélyességét, mellyel saját

eszméinek diadalt tud kivivni s a feketét is fehérré tenni. — Bebizonyitotta ezt Sz. követe több alkalommal; igy p. o. az 1608-ik törvényt, midőn a káptalanok szavazatjogáról volt szó, elfelejtette idézni, mikor pedig a meg nem hivott regálistákról volt szó, ugyanazon törvényre hivatkozott; szóló már örült, hogy ugyanazon törvénynél fogva majd a káptalanok jogait is védeni fogja, de csalatkozott, mert Sz. követe csak akkor alkalmazza a törvényt, midőn az véleményének kedvez. Igy a városi szerkezetben is, midőn a letelepedésről volt szó, az egyháziakat a holdba utasitotta, most pedig, midőn büntetés van szóban, a földön vagy épen a föld alatt szeretné őket látni. Czáfolja ezután a papi kiváltság ellen felhozott okokat. Az egyháziak büneit kefélgetni ő sem akarja; de az egyházi rend már megelőzte e részben a RR. kivánságát, mert bünös tagjait magános börtönbe zárva szigoruan bünteti. Mondatott, hogy anomália, ha az itélet más hozza, más hajtja végre; azonban az egyház maga is végre tudja itéleteit hajtani, kivevén a halálos itéleteket. Mondatott, hogy nem kell a castákat szaporitani, de a casták épen az által szaporittatnának, ha a városban lakó papok kiváltságukat elveszitenék, holott a városon kivül lakók azt megtartanák stb. Különben megjegyzi, hogy örömestebb vetné magát alá a városi, mint a megyei biróságnak, mert amazt, mint állandót, függetlenebbnek tartja. Hasonló értelemben nyilatkozott röviden Mericzay A. (váczi kápt.)

Joannovich G. (Temesvár.) Azon reményben, hogy a városi hatóságot, miként az a munkálatban van, elfogadják a RR., örömét nyilatkoztatja s nemcsak azon korlátolt szempontból, hogy ez által a városok nyernek, hanem mert ez által nagy lépés tétetik a törvényelőtti egyenlőség czélja felé, mi az egész országra nézve nyereség. Attérvén egyes előadások czáfolatára, a dogmákhoz, melyekben nem szakértő, szólani nem akar; a nyitrai kanonok azon állitására azonban, hogy a szerkezet által a castok szaporodnának stb., megjegyzi, hogy a nem-városokban lakó papok is csak némi kis ügyeikre nézve állanak az egyházi hatóság alatt, különben pedig a megyei hatóság alá tartoznak; egyébiránt reméli szóló, hogy ha a törvényszékek rendezése szőnyegre kerül, a RR. gondoskodni fognak róla, hogy egészen s kivétel nélkül a megyei törvényszékek alá rendeltessenek. (Helyeslés.) Hogy pedig a kápt. köv. ur sziveseb-

ben vetné magát a mostani állapotban levő városi, mint a megyei hatóság alá, ez az izléstől függ — mire szóló csak azt mondhatja: prosit! S midőn a törvényelőtti egyenlőség nagy elve lebeg előttünk, meg nem foghatni némely megyei s egyházi követek féltékenységét; mert hiszen nem a mostani állapot fog fentartatni s az uj rendezésben meglesznek a jó igazságszolgáltatás minden garantiái. Csodálja szóló, hogy midőn nyilvánosság s törvényelőtti egyenlőség a kor jelszavai, az egyháziak azt kiáltják: „éljenek a privilégiumok! a papi biráskodás zárt ajtai!“ — söt annyira mennek, hogy már most, midőn még szó sincs nyilvános törvényszékekről, elkezdenek ovakodni s nem tartják tanácsosnak a papot világi biróság alá vetni, mert nekik azon nyilván is sok, mely a világi törvényszékeknél jelenleg fennáll, csak akkor látják azt egészen kiküszöbölve, ha egyházi biróság itél s ebben némileg igazok van, mert annak zárt ajtai csakugyan kizárnak minden napsugárt. És mivel támogatják ez okoskodást? hogy a népben csökkeni fog a vallás iránti tisztelet. Be butának tartják azt a népet, melyet pedig épen az egyházi rend nevelt! ha e nép nevelésére sem egyháziak, sem világiak részéről elég gond nem fordittatott is, azért belátja, hogy egyes papok büntette az egész egyházi rendet el nem homályosithatja. Söt, ha a vádolt ártatlan, sokkal jobb, ha nyilvános eljárás által kitünik ártatlansága, mintha az eltitkoltatik s a gyanu fenmarad. Szóló kimondja azon meggyőződését, hogy az egyházi rendet részrehajlatlannak nem tarthatja s az emlegetett szigort könnyü volna tényekkel megczáfolni. De az egyházi szelidséggel sem fér össze, hogy a papok embertársaikat elitéljék, bizzák e zordon eljárást a profánus biróságra. Avagy azt hiszik, hogy a polgári birák örülnek, ha papot kerithetnek körmeik közé s vérszomjasan fognak itélni ezek felett? igy valóban furcsa fogalmuk van a városok jövendője iránt; hiszen a városi birák szabadon fognak választatni. Semmi más okot nem hozhatnak fel igényök mellett, mint a privilégiumot, de az erre hivatkozás honunkban már igen roszul hangzik, midőn a privilégiumok hivatása már nem más, mint hogy eltöröltessenek. Végre még Hont követe ellenében, ki a városi biróságokat oly sötét szinnel festette s ki szerint a kis városokban okos ember sem teremthet, azt jegyzi meg, hogy ily állitás ellen, ha kis városban született

volna, maga H. követe is óvást tenne s az ily praesuppositumot meg nem köszönné.

Babarczy A.: A klérus biráskodási privilégiumát ugy értelmezi, hogy ez azon hatóságon, miszerint öntagjait, hivatalos vétségeikért, minden idegen befolyás nélkül, önmaga büntetheti — tel nem terjeszkedhetik. Igy értelmezte ezt a kormány is, összeütközések eseteiben mindenkor a világi biróság illetőségét állapitván meg; s igy értelmezte a kir. előadásokhoz mellékelt törvényjavaslatban is. De nem is volna czélszerü a privilegium fori-t ezen értelmezésee tulterjeszteni, mert ebből az következnék, hogy miután az egyház fenyitési rendszere csak fegyelmi, a papok kriminális bünei köztörvényeink szerint nem büntettethetnének, mit jól rendezett státusban eltürni nem lehet. Szóló küldöi a papi rendet, köztörvényelőtti állásra nézve csak ugy tekintik, mint a nemesi rendet, melyet szinte a megyei biróság alatt kivánnak hagyni; s ennek oka nem a városi elem elleni antipathiában keresendő, hanem megforditva, azon ellenszenvben, mely a városokban a nemesi rend irányában tapasztaltatik, mely a viszonyok változása következtében bizonyosan enyhülni fog. Ajánlja a kormányi javaslat 15. §-ának szerkesztét, melynek elfogadása már a sanctiót is magában foglalja.

Bónis S.: Miután a káptalan követ urak a humorisztikus térre mentek át, figyelmezteti őket, hogy ez nekik nem kedvező tér, mert ellenökben a humornak oly nemével is lehet élni, milyennel ök a világiak ellenében, állásuknál fogva, nem élhetnek. Azután a reálött bombákat adja vissza. A nyitrai kápt. követének azt feleli, hogy ő Loyolának nem tanitványa s annak doctrináját, hogy t. i. a czél kivitelére minden eszköz használható, nem követi, de ha értene is e mesterséghez, nem fogna hozzá, mert a nyitrai káptalan által feldicsért eszélyességéhez képest jól tudná, hogy szerecsent fehérre mosni nem lehet. Az egri kápt. követének megjegyzi, hogy ő nem arra szólitotta fel az egyháziakat, hogy privilégiumaikról lemondjanak. hanem csak azt mondá, hogy ha a helyhatósági biróság czélszerü, annak ök is, mint a nemesek, rendeljék alá követelt privilégiumaikat. Ő egyébiránt inconsequentiával sem vádoltathatik, mert ő sohasem ismerte el, hogy a megyei biróság alá nem tartoznának. Szemére lobbantatott, hogy törvényeket majd igy. majd amugy magyarázza; de szóló nem kiván egyebet,

mint azt, hogy miután a régi törvényeket a gyakorlat magyarázza, mind a káptalanok követei, mind a regálisták maradjanak a gyakorlatnál. Földhez sujtásnak nevezi-e a kápt. követ ur azt, ha az egyháziak városi biróság alá vettetnek? hát lealacsonyitás-e ez? ilynemü alázatosságot Krisztus sohasem tanitott. Nem is az egyház földhezsujtásáról van szó, hanem az egyházat meggyalázó bünös tag büntetéséről, azonn egyénnek földhez sujtásáról, kit az egyháznak pártolni nem illik. Később meg a városoknak adott szurást jóváteendő, a megyék rovására csap azoknak complimentet a tisztur. De a megyék a részben sohasem kérnek töle tanácsot s a bünös egyháziakat ezentul is szigoruan fogják itélni.

Miután még Szatmár-Németi követe, *Sztanaczky A.* megrótta a káptalanok követeit a városok ellenében használt illetlen kifejezéseik s gyanusitásaikért s megrótta Hont követének statisztikáját, ki a kisvárosi biróságokat irni s olvasni nemtudással vádolta; *Majláth I.* (Nyitra) pedig a szerkezetre szavazott: *Inkey Zs.*, elnök, szavazást ajánlott, hogy a hosszasan vitatott tárgy végre befejeztessék. A többség azonban felkiáltással fogadta el a szerkezetet a vasi módositással, miszerint a 18. §. végéhez adatik: „a büntető eljárás a büntető törvény szerint gyakoroltatik.“ A végzés kimondása után még Árvamegyétől zengett egy utóhang a hosszas vitákhoz; *Szmrecsányi J.*, a pozsonyi káptalan követének azon vádja ellenében, hogy ö, mint kormányférfi, a kormányt desavouirozta, megjegyezvén, hogy ö az országgyülésen nem ugy ül, mint kormányférfi, hanem, mint Árvamegye követe, kinek kötelessége küldöi szellemében nyilatkozni; egyébiránt a kormányi javaslatban is ugyanazon elv van, melyet ö védelmezett. Némelyek még arra nézve is szavazást kivántak, valjon a csongrádi inditvány, azaz a megyéknek a városi hatóság alóli kivétele, elfogadtatik-e vagy nem? — de minthogy e mellett alig 3—4 megye nyilatkozott, a szavazás szükségtelennek tartatott.

Az 1848. febr. hó 19-én tartott kerületi ülésben felszólalt még a városi törvényjavaslat 39. §-a tárgyalásánál *Bohus J.* (Arad) inditványozta, hogy a bevett vallások qualificatiója kihagyassék, hogy a zsidók is polgári jogokkal birhassanak. Ezen inditványt, mely ily alakban sikerre nem számolhatott a tábla mostani iránya mellett, Kossuth L. úgy módositotta, hogy a városi

képviselőtestületnek legyen joga egyes izraelitákat, kiket erre érdemeseknek talál, választói joggal felruházni. Igazságtalannak találja, hogy bármily nagy érdemei legyenek ország és város iránt a különben is qualificált izraelitának, ez csak azért, mert más egyházban imádja istenét, minden polgári jogtól megfosztassék s inditványa felett szavazást kiván. — Csausz J. (N.-Bánya) az unitariusokra is kivánja kiterjesztetni a polgári képességet. — Az inditványt pártolólag nyilatkoztak: Schnée L., Desewffy O., Asztalos P., Justh J., stb.; ellene Bernáth Zs., Babarczy A., Somsich P., gr. Forgách A., Paczolay J. — *Bernáth Zs.* szerint, vallási tekintetből, politikai jogoktól megfosztani senkit sem lehet ugyan, de nincs még ideje, hogy Mózes követői, ily részletes emancipatió utján, bevétessenek a városokba. Teljesitsenek előbb némely kellékeket, t. i. *tegyenek nyilvános confessiót szertartásaik- s dogmáikról*, hogy a status azokat megbirálhassa, megegyeznek-e czéljaival? s olvadjanak össze a keresztyén népességgel, ne pedig ily elkülönzésben éljenek, mint jelenleg. — *Babarczy A.* szerencsétlenségnek tartja, hogy emancipálni még nem lehet; de az emancipatiónak vagy egészen kell történnie, vagy épen nem, ahhoz képest, a mint annak ideje már megjött, vagy még nem jött. — *Somsich P.* hite a zsidókra nézve az, hogy miután oly erősek s befolyásosok a házában, vagy be kell őket olvasztani a nemzet életébe, vagy kiűzni a hazából; nincs harmadik eset. Azonban ily részletes, mellékes intézkedést nem szeret s bizni kivánja az ügyet a körülmények kifejlésére. — *Schnée L.* ellenben kivételesen is kivánja behozatni, a mit igazság s méltányosság követel, s ha a jót egész általánosságban el nem érheti, igyekszik azt egyes részleteiben is kivinni. Épen egyeseknek jogokkal felruházása fogná bizonyitni, hogy a zsidóság is képes polgári jogok gyakorlására. *Asztalos P.* Midőn vallás miatt politikai jogokat tagadunk meg, mi keresztyének felejtjük a multak emlékezetét s helyesnek ismerjük el azon bánást, miszerint egykor a keresztyének s a protestánsok hasonló okból üldöztettek. Meg nem foghatja, hogy azok, kik censust állitottak fel, a polgári jogok gyakorlásának feltételeül, hogyan zárhatják ki most azokat, kik census tekintetében megütik a mértéket. *Just J.* Ha elv az, hogy terhek után jogok járnak, nem lehet kizárni azokat, kik a közterheket viselik.

A zsidókat illető inditvány körében **1848. február 21. és az 59. ker. ülésben** ismét erős expectoratiók történtek, s ezek ellenében ismét erélyes védő hangok emelkedtek a zsidók mellett. Jellemző dolog, hogy a zsidók elleni, részint igen túlságos és igazságtalan nyilatkozatok nagy tetszéssel fogadtattak. — *Rutkay* (Zólyom) védelmezvén a pesti inditványt, s czáfolván Ungh követének tegnapi nyilatkozatát, állitá, hogy a zsidó vallás erkölcsi elveket követ, s az „emlékeztetés a vallásban nyert oktatásra“ czimü emlékiratból helyeket idézett, melyekből kitetszik, hogy a zsidó erkölcstan a legtisztább keresztyéni dogmák mellett foglalhat helyet, — s nem tartá helyesnek és igazságosnak, hogy az érdemjutalmazás lehetősége korlátoztassék. *Sebestyén G.* (Veszprém) nem akar a zsidóknak jogokat, mig a protestánsok Horvátországban nem birnak jogokkal. A zsidók kétfélék, karaiták és thalmuditák; Magyarországon csak ez utóbbiak vannak: a thalmud pedig teljes antisocialis tanokkal. A zólyomi követ által idézett emlékiratot kiadta a pesti főrabbi, ugyanaz, ki egy másik munkájában elismeri, hogy a thalmudban sok van, ami a morállal ellenkezik. Annak idejében szóló is óhajtja az emancipatiót, de igy kivételesen és részletesen nem. Az emlitett könyv csak egy pár ember hitvallása; *előbb az egész faj tegyen nyilvános pressiót*, s tisztitsa meg magát (éljen!) — *Házmán F.* (Buda) Nem hihető, hogy azon nép, mely egykor hatalmas statust képezett, korunkban képes ne lenne, az álladalomnak hasznos tagokat szolgáltalni. — De a városrendezési javaslat nem azon generalis kulcs, mely alkalmas volna a socialis és politikai élet minden kérdéseinek megoldására; s a hajlam, mely minden felmerülő eszmét ezen munkálatba kiván beleszőni, könnyen azon gyanut ébreszthetné, hogy vannak, kik e törvényjavaslat tulterhelése által annak elfogadhatóságát szándékoznak neheziteni. — Elismeri, hogy a honban telepedett zsidókra nézve, miután azok létezését ignorálni nem lehet, — intézkedni kell, ezen intézkedés azonban nem eszközöltethetik mellékesen, hanem oly uton, mely sikert igér. Szóló nem elégszik meg az 1840: XXIX. t. cz. tartalmával; nem a keresztyének állásának szempontjából, mert mig ezek bizonyos esetekben remekléssel s egyéb kötelességekkel terheltetnek, a zsidók mindazon kötelességek teljesitése alól fel vannak mentve; nem a zsidók szempontjából, mert hiányoznak benne

azon intézkedések, melyek a zsidóknak a statusba leendő átolvadását előkészitenők s eszközölnék. Legjobb lenne választmányt nevezni ki, mely ezen ügyet voltaképen tárgyalná. *Vidoss J.* pártolja a pesti inditványt, s a veszprémi követ okoskodásának ellenkezőjét hiszi; ily lépés ugyanis közelitené a horvátországi anomália megszüntetését is. *Bohus* ujólag védi s ajánlja inditványát. *Kende Zs.* hatalmasan kikél a zsidó emancipatiónak részletes behozása, becsempészése ellen, kiemeli a keresztyén vallás jótékony hatását a polgárosodásra s a valódi müveltségre, s ennek tulajdonitja, hogy nyugat kulturája annyira tulhaladta az ezredéves chinai culturát. Mig az angolok, a hová lábukat beteszik, s még ott is, a hol nem birnak, oly erélyesen terjesztik a kereszténységet a biblia társaság által, addig a RR. e pogányvallást akarják terjeszteni ezen országban, hol urak s birtokosok. Nem mondja, hogy a már ittlevőket meg ne szenvedjük, mert ez kivihetetlen: ha lehetséges volna, ő ezt is megtenné, — de miután átlátja, hogy a zsidók ittléte oly szükséges rossz, melyet türni kell, ám engedjünk nekik keresetmódot, szoktassuk őket a civilisatióhoz, ismertessük meg a keresztyén vallás elveivel. — Hiszen mi közeledni akarunk — ugymond szóló — a zsidók azok, kik tőlünk elkülönzik magukat. Lehetséges-e, oly emberekhez közeledni, kik a keresztyénnel egy tálból enni nem akarnak? A röpiratokban fitogtatott elvek közeledést szinlenek ugyan, de tettekkel mást bizonyitnak. Pest inditványát el nem fogadja. Ha az emancipatió ügye előjő, majd elő fogja adni a rossz következéseket, mik abból várhatók, s leirni a zsidók által a népre árasztott nyomort. *Asztalos P.* ellenkező értelemben nyilatkozik s pártolja a zsidókat. Veszprém követének Horvátországra nézve előhozott példájában olyan: „ha te vered az én zsidómat, én is a te zsidódat"-féle bölcsességet lát. A vallásos könyvekre hivatkozni igen bajos; ezen okoskodást a keresztyének ellen is lehetne forditani s ezeknek egykori üldöztetése hasonló álokokon alapult. A zsidó vallás alapja egy isten hivés, s ez a fődolog; egyes veszedelmes kinövései a keresztyén vallásnak is voltak. Ha a keresztyén vallás, Szathmár követe szerint, civilisáló erővel bir, a mi tagadhatlan, mutassuk ezt meg az által, hogy a kölcsönös szeretet törvényét tiszteljük; de Szathmár követe ellenkezőt bizonyit, mert ő a zsidó vallást pogánynak is mondá; ez pogány türelmetlenség,

s nem keresztyéni szeretet. — Azt szeretik sokan mondogatni, hogy „majd lassanként ennek is megjön az ideje“ — de ha már annyi század óta tart a különbség, az üldözés, mért még tovább is várni? — Mondatik, hogy a zsidók nem közelednek. De ha ezer év óta nyomjuk őket, holott végre nincs egyéb különbség, minthogy egyiknek fejére vizet töltenek, a másikéra nem, — hogyan kivánhatjuk, hogy szeretettel simuljanak hozzánk? *Károlyi J.* (Pest). Nem vallási tekintetből van a zsidók ellen, mint népfajt nem szereti öket. E népet a história megbélyegezte, melynek lapjain megvan irva, hogyan viselte magát minden időben. Mindaddig, mig Európa magát a nagy zsidó tőzsérek járma alól s hazánk is financialis tekintetben a zsidóktól magát nem emancipálja: az emancipatiónak helyét nem látja, annyival kevésbbé pedig igy részletesen. — Pestvárosnak az is sérelme, hogy a házak birásába törvény ellen behelyeztettek.

Végre szavazásra tüzetett: „maradjon-e a szerkezet, vagy elfogadtatik a pesti inditvány?“ A pesti inditványt csak 18 megye és Turopolya pártolta. Ezen megyék: Vas, Nógrád, Zala, Liptó, Somogy, Zólyom, Pest, Turócz, Szabolcs, Gömör, Borsod, Heves, Beregh, Torna, Bihar, Máramaros, Békés, Arad. Bars nem volt jelen. A többi 29 megye, Horvátország s a kerületek a szerkezetre szavaztak. Szavazás közben ismét több kijelentés történt. *Simon J.* (Sopron) nem akar zsidó-arisztokracziát, azért nem pártolja a pesti inditványt. *Bernáth Zs.* ujólag védelmezé tegnapi thezisét Zólyom követe ellenében. Ha egy népfaj ugy akar belépni közibénk, mint külön törvénynyel biró külön nemzet, nem pedig közibénk olvadni, ezt minden humanizmus mellett sem lehet engedni. A zsidó nemzet most is theokracziáról álmodozik, közvetlen isteni gondviselés által vezérlettnek hiszi magát; nekünk pedig törvényeink vannak, melyek alatt s melyek szerint élnünk kell. Mig a zsidó faj e vak hitéről le nem mond, s nem asszimilálja magát, addig öt emanczipálni nem lehet. *Szentiványi K.* Az inditvány elfogadása jogot ád a városoknak s nem az izraelitáknak; el nem fogadása által pedig kimondatik, hogy a zsidókat érdemeikért sem lehet jutalmazni. A thalmud nem minden részében és pontjaiban kötelező, hanem csak ott, hol Mózes tanaival megegyezik. *Schnée L.* Szathmár követének elvei a humanitás, a XIX. század szelleme s maga a keresztyénséggel ellenkeznek. Ha Anglia példájára hivatkozik, kövesse Angliát

abban, hogy nemcsak sheriffeket s aldermaneket enged választatni izraelitákból, hanem Rothschildot is követté választá. Ha az isteni gondviselésre hivatkozás, Ungh követe szerint, hiba volna, ugy emiatt a keresztyéneket is kárhoztatni kellene, kik szinte e dogmát tartják. Ha pedig a zsidók a vastag könyv ellen vétkeznek, ugyanazon vastag könyvben van a mód őket kötelességteljesitésre szoritani. *Josipovich:* vannak rossz emberek, ugy a zsidók, mint a keresztyének közt; szólót a zsidó megcsalta 6000 forintig, de a keresztyén 300 ezerig; azért pártolja Pestet. Szavazásra kerülvén a dolog, a javaslat eredeti szakaszát fogadták el és mellőzték Kossuth Lajos inditványát.

A városi törvényjavaslat részletes tárgyalása közben az ország több helyén, de különösen Pozsonyban nagy demonstratio volt a zsidóság ellen azért, mert a városi törvényjavaslat 6-ik §-ában a választási jog vallási különbség nélkül tehát a zsidóknak is biztosittatott.

A pozsonyi zsidóellenes mozgalomról a „Pesti Hirlap" márczius 24-iki lapjában a következőkben számol be:

A zsidók ellen már két estén s éjen át, de különösen tegnap este sajnálatos demonstratiók kezdtek napirenden lenni. Csőcselék nép tartotta ostrom alatt a várhegyalját s azon utczákat, hol a zsidók laknak és rendre beverte az ablakokat, nem kimélvén természetesen az ott lakó keresztyéneket sem. Csak nagy bajjal sikerült a most keletkező s még nem rendezett nemzeti örségnek a nagyobb kicsapongásokat gátolni, s a tömegeket eloszlatni. A csőcselék féktelensége, fájdalom, támaszt és felbátoritást talált azon keserü ellenszenvben, melylyel a városi polgárság nagy része a zsidók ellen viseltetik. Sok zsidó kegyetlenül megveretett, mindnyájan, ártatlan családaikkal együtt, aggodalom s rettegés közt számlálták a perczeket. — A rendetlenkedés ma délelőtt 10 óra körül ismét megujult, s lopásra és rablásra kezdett fajulni; s ez által a ker. ülés is zavart szenvedett. — *Bónis S.* megnézvén előbb a garázdaság szinhelyét, hol ma a nemzetőrség, különösen az országgy. ifjuság, igen erélyesen lépett fel, — felszólitá a rendeket, hogy intézkedjenek a rend és csend helyreállitásáról, s az eseményeket Nádor ő cs. k. főherczegségének is feljelentvén, őt is, mint az országgy. elnökét hivják fel kellő gondoskodásra. *Hunkár I.* A Bécsből kiszökött, később Bruckban is gyujtogatott, most ide a rendőr-

ségtelen hazába tóduló gaznépnek tulajdonitá a rendetlenkedést, s az elharapódzó bajnak gátlására lehető legerősb rendszabályokat kivánt, t. i. hogy az ifjuság kezébe lőszer adassék, hogy az utlevéllel el nem látott csavargók a városból kiutasittassanak, s a statárium azonnal kihirdettessék. Mindenekelőtt pedig csendre s rendre szólitó publicandumot kell késziteni s kihirdetni. — *Tabody P.* Nem szeretné azon ifjuságot, melyet a szülők reá biztak, veszélybe küldeni; katonaerőt kiván alkalmaztatni. *Gr. Andrássy Gy.* A jelen körülményekben sokkal alkalmatosabbnak tartja az ifjuságot s nemzeti őrséget a rend fentartására, mint a katonaságot. De puskára van szükség, a nélkül katonásdi-játék az egész dolog! *Gr. Széchenyi István.* Azon pillanatban, midőn Magyarország vagyonosai, vagyonuk tetemes részét a szegényebb népnek adják, a tulajdont sértők ellen a legszigorubb fellépést kiván, mert a kimélet által csak a jobbak, a becsületesek szenvednének. Gróf Ráday fölovászmester kétségkivül mindent elkövetend a rend és csend helyreállitására, ha ebben a törvényhozás segédhatására is számolhat. — Ezek folytán, az egyik ker. elnök, Biró Imrével, Bónis S. és Hunkár I. küldettek át a föherczeget figyelmeztetni, s megkérni czélszerü rendelkezésre. — Még délelőtt számos kolompos, különösen olyanok, kik a tulajdoni jogról némileg zavart fogalmakkal látszottak birni, a városházához hüsre vezettettek, s ezen erélyesb fellépés folytán a csend és közlekedés lassanként helyre állott, de a várhegyalja kapuit folytonosan katonaság őrizte, s a nemzeti őrség meg nem szünt az utczákon mozogni.

Ugyanez időben a pozsonyi lakosság egy része arra használta fel a szabadabb mozgalom, a megifjult közélet óráit, hogy a lövölde termében gyülést tartott, melyben következő pontok határoztattak: 1. Neustadt izraelita, a helybeli lap szerkesztője, a szerkesztést azonnal tegye le. 2. A városi serházban levő izraelita felügyelő (Werkführer) hasonlókép hagyja el e hivatalát. Tehát gondoskodtak az igen bölcs és igen liberális urak mind a szellemi, mind az anyagi világról, hogy az olyan emberek lehelletével ne fertőztessék, kiknek fejére születésök után vizet nem öntöttek. 3. A városban lakó izraeliták kiüzessenek, s régi lakhelyeikre, a várhegyaljára szorittassanak. 4. A házalás többé meg ne engedtessék. — S a két első pont alatt emlitett egyének csakugyan el is távoztak, ügyesen s becsületesen betöltött

helyeikből. — És e határozatok hozatalában emberek hősködtek, kik hamis csőd miatt criminális kereset alatt állanak!

Azért szőttem közbe ezen sajnálatos zavargások említését, mivel meggyőződésem szerint ezeknek befolyása alatt történt a városi törvényjavaslat 6. §-ában azon változtatás, mely által a választási jog az izraelitáktól elvétetett. Igy állott a szerkezet: valláskülönbség nélkül, s most igy áll: „törvényesen bevett valláskülönbség nélkül,“ miáltal a zsidók kizáratnak. Vigasztalásul határozatba ment, hogy a miniszterium jövő országgyülésre törvényjavaslatot készitsen, az emanczipácziót s azon akadályoknak, melyek ezt jelenleg gátolják, elháritását illetőleg. — Azoknak, kik a szerkezet változtatását kivánták (Hauzer E., Tomcsányi J., Korics G., Hunkár I., Szentkirályi M., Babarczy) főargumentumuk volt az ingerültség, mely a népben a zsidóság ellen uralkodik, s azon föltételek hiánya, melyek a fennálló idegenség megszüntetésére s a polgári összeolvasztás lehetségessé tételére megkivántatnak, milyen p. o. az, hogy előbb szocziális tekintetben olvadjanak össze a keresztyénekkel, hogy a keresztyének s zsidók közti vegyes házasságok megengedtessenek. Ez utóbbi nézeteket főkép *Szentkirályi M.* fejtegeté és a következő törvényjavaslatot is nyujtott be:

Törvényczikkely a vallásbeli különböző felekezetüek egyenlőségéről. — A különböző hitvallások tekintetéből létező jogi és kötelességi különbségeknek megszüntetése végett, a zsidó valláson levőkre nézve rendeltetik.

1. §. Ő felsége magyar miniszteriuma által a zsidó valláson levők belállapotait kebelökből és egyéb vallásbeliek közül is meghivandó egyének közbenjöttével megvizsgáltatni, s az e tekintetben szükséges reformokra nézve a lelkiismeret teljes szabadságának alapján a legközelebbi országgyülésének törvényjavaslatot előterjesztetni fog. Addig is.

2. §. A zsidó községek polgári tekintetben teljesen megszüntetnek, és annak tagjai a község rendes elöljáróságának minden tekintetben alávettetnek, s illetőleg a községbe teljesen beleolvasztatnak.

3. §. A zsidó és keresztyén valláson levők között kötendő vegyes házasságok, a házasságból származó polgári viszonyokra és következményeikre nézve, ezennel, mint polgári kötések, törvényeseknek ismertetnek.

4. §. Ily házasságok megyékben az alispánok előtt, a Jászkun- és Hajdu kerületekben a főkapitány, a fiumei és bukkari kerületben a tengermelléki kormányzó, a szepesi 16 városokban és turmezei kerületben a kerületi gróf, szabad királyi városokban a polgármester előtt nyilvánitandók az által, hogy a házasságra lépők négy bizonyságaikkal a nevezett tisztviselők előtt megjelenvén, házassági szándokukat kijelentsék, és a házassági szerződést aláirják.

5. §. Az illető tisztviselő a házassági szerződésre, a házasságnak előtte lett nyilvánitásáról bizonyitványát ráirja, ugyanezen szerződésnek két eredeti példányát a törvényhatóságnak, a törvényhatóság pedig egy példányt a miniszteriumnak fog felterjeszteni.

6. §. A zsidók és keresztyének között kötendő házasságokból születendő gyermekek, a keresztyén szülő hitvallásában lesznek nevelendők.

7. §. A belügyminiszter rendeléseket teend, idegen zsidóknak más országokból beköltözését meggátolni.

Mindezek azonban, kik a körülmények s uralkodó ingerültség tekintetéből a zsidókat még kihagyatni jobbnak tartották, egyszersmind elismerték, hogy ezen eljárás a legujabb intézkedések szabad levegőjébe nem illik, hogy ezen igazságnak a többik során szükségessé lett elismerése erkölcsi szükség, s elmellőzése következetlenség. — *Kossuth L.* Ha tanácsosnak tartja a tábla, rendelkezéseiben nemcsak a szoros igazságot, hanem a körülményeket is tekintetbe venni, tegye ezt nem egyes város, p. o. Pozsony, hanem az egész ország szempontjából. Pozsonyban sajnálatos jelenetek történtek, melyekben szóló meggyőződése szerint Pozsony értelmes polgárságának része nincs; *de más részről Pest küldöttség által kéri a teljes vallásegyenlőséget,* s ha itt ingerültséget okozna a szerkezet, másutt ismét ingerültséget okozhatna az ellenkező. Szóló beszélt Pozsony városa több érdemes polgárával, kik ugy nyilatkoztak, hogy a tegnapi jelenetek forrása nem gyülölség, hanem félelem, s a félelem eloszlatásával a gyülölség is eloszlik; a lakosság nem mint egyéneket gyülöli a zsidókat, s nem azért, mert más templomba járnak, hanem, mert magukat az életben elkülönzik, p. o. ünnepeikre, szokásaikra, ételeikre stb. nézve. Tagadhatlan, hogy mind Pozsonyban, mind másutt szomoritó jelenetek történtek, s fáj az ember lelke,

ha mindenütt látja a szabadság országának terjedését; s abból csak a zsidó népet látja kizárva. De az előitélet megvan, s annak vakságával, a költő szerint, istenek is hiába küzdenek. Szükségesnek látja, hogy külön törvényczikk alkottassék, melyben ki legyen mondva az elv, hogy jogok s kötelességekre nézve a vallás különbséget nem tesz, s a miniszterium megbizassék, hogy a kiegyenlités módjait illetöleg törvényjavaslatot készitsen. — *Bónis S.* Nem lehet azokkal egy véleményben, kik az ingerültséget veszik tekintetbe; a törvényhozást apró utczai demonstracziók nem vezethetik, hanem csak elv és igazság; a rendetlenkedés hőseit meg kell büntetni, nem pedig annyira megtisztelni, hogy miattok az igazság szempontja elmellőztessék. Szemtanuja volt szóló, hogy Bécsben a szabadság kivivásában zsidók is lelkesen vettek részt, s a müvelt bécsi nép nekik baráti kezet nyujtott. — Mind e mellett azonban a törvényesen bevett vallások szükkeblü eszméje a szerkezetbe igtattatott.

A papi tized.

A márczius 18-án este tartott kerületi ülésben az urbériség megszüntetését tárgyazó törvényjavaslat tárgyalásánál, *Schnée L.* hevesi követ megérintvén, hogy a papi tized iránt is egyuttal intézkedni kellene, az egyházi rendet oly nyilatkozatokra birá, melyek közörömre és megelégedésre jelentik, hogy megérté ez idő jeleit:

Daróczy (pécsi kápt. köv.) tette az első kijelentést, hogy káptalana a papi tizedről, a haza s a nép javára, egészen s minden kárpótlás követelése nélkül lemond. Követé őt az esztergomi, nagyváradi, váczi, nyitrai, szepesi káptalan s sz. Benedek rende és végre köztelkiáltással mindnyájan. Gr. *Forgách* (pozsonyi kápt.) örült a RR-ek azon határozatának, hogy a káptalanoknak fejenkinti szavazatot adtak; nem tudja, meddig tart ezen öröme, de ha ez lenne is utolsó szavazata, a dézsma elengedésére szavaz, mert tudja, hogy elnyomott milliók könyeit törli le. *Mericzay* (váczi kápt.), midőn a hon boldogsága s milliók java forog kérdésben, nem is lát áldozatot a lemondásban, hanem kötelességet. Az egyházi rend ezen okos és nemes nyilatkozatai a háznak örömteljes méltánylásával találkoztak. *Bónis S.* A körülmények okozzák, hogy a káptalanok szavazatába,

utasitása ellenére, provisiorie beleegyezett; beleegyezését legjobban kimenti a kanonokok ily nemes nyilatkozata. Jelen szavazatuk legjobban kivivandja számukra azon tekintélyt, melylyel a vallás szolgáinak birniok kell. *Szentkirályi M.* Azon érzésnek, melyet kebleinkben az egyházi rend tagjainak nyilatkozata gerjesztett, megörökitéséről is illő gondoskodni. Azon milliók nevében, kiknek érdekében a szavazás történt s az öszszes haza nevében, melynek ezen áldozat a jelen pillanatban igen fontos szolgálatot tesz, köszönetet mond a papságnak, mely felfogva magas hivatását, oly áldozatra vala kész, melyet csak hazafiui érzelmétől lehete várni, de tőle jogszerüleg követelni nem. Bölcseségre mutat, hogy az idő jeleit felfogván, oly állást vettek a nép irányában, mely őket a mozgalmak alá sodortatástól megmenti. Az érd. jegyző azonnal izenetet is improvizált a főrendekhez, melyben a felső táblán ülö egyházi rend a nemes példa követésére felszólittatik. A törvényjavaslat formulázása akkorra halasztatott, ha a püspökök is hozzájárulnak az áldozathoz. *Vagyon* nyitrai kanonok azon aggodalmára, hogy e rendelkezés által a sedeczimából élő lelkészek tönkrejutnak, *Kossuth L.* megnyugtató inditványt tőn, hogy t. i. a RR. jelentsék ki a törvényben, miként a kisebbrendü papság gondtól ment ellátásáról gondoskodni szent kötelességüknek ismerik s meghagyják a felelős miniszteriumnak, hogy a nép oktatásával s lelki gonddal foglalkodó papirendnek valláskülönbség nélküli illö ellátásáról törvényjavaslatot terjeszszen az országgyülés elé. És ez egyértelemmel elfogadtatott.

6½ órakor országos üléssé alakulván a kerületi ülés, a papi tized eltörlése tárgyábani következő izenet hitelesittetik és a 8 órakor összeülő főrendekhez átküldetett.

Izenete a KK. és RR.-nek a papi tized megszüntetése tárgyában.

A KK. és RR. hazafiui örömérzettel jelentik a m. Főrendeknek, hogy mai ülésükben egy oly ünnepet élni voltak szerencsések, mely a nép milliói szivében, mig e haza fennáll, örökösen hálás emlékezettel visszhangzani soha meg nem szünend.

Rövid szavakkal: az egyházi rendnek a követi táblánál ülő tagjai, a papi tizedről küldőik nevében is, minden kárpótlás nélkül, örökösen lemondottak.

Ennyi elég, hogy a mélt. Főrendek a KK. és RR.-nek érzelmeit megértsék: mert sok oldalról az egyházi rend állásának szilárditása a közmozgalom közepette a legfontosabb.

A KK. és RR. különösen a körükben ülő egyházi rend tagjai, e példának követésére a mélt. Főrendeket szives bizalommal felhivják.

Országbirói itélőmester Hubay József olvassa az izenetét a t. KK. és RR.-nek a papi tized megszüntetése tárgyában.

Scitovszky János pécsi megyés püspök: Miután a másik táblán a káptalanok azon jogról, mely szent István idejétől fogva a magyar kath. anyaszentegyháznak tulajdon joga volt, lemondván, mi engemet illet, arra nézve nekem is legkevesebb észrevételem sem lévén, azon jogról én is lemondok. De miután azon joggal másoknak jogai is össze vannak kapcsolva, p. o. ilyenem magának ő felségének jogai, mivel a papi dézsma kir. dézsmának is neveztetik. Vannak káptalanok, melyek jövedelmeiket leginkább a dézsmákból veszik. A mi nekem leginkább szivemen fekszik, az: hogy vannak több plébániák, melyek kirekesztőleg a tizedből élnek, ilyenek például több száz plébánosok az én megyémben is, kik fizetéseiket a tizedből veszik és igy ha az megszünik, honnan lesznek azok pótolandók? Én ugyan részemről szivesen lemondok, de figyelemmel kell lenni nemcsak a kath., hanem több protestáns egyházakra nézve is, melyek a dézsmából veszik jövedelmeiket, mert számtalan plébánosok vannak, kiknek semmi egyéb fizetésük nincs mint egyedül a dézsma. Bátor vagyok továbbá az iránt is észrevételt tenni, hogy számtalan helyeken a dézsma ki van árendálva nagyobb-kisebb nemzetségek által, a melyből jövedelem az osztály és más különféle módok által tulajdonokká vált, mely egész lételüknek kutfeje. Ezeket sem lehet szem elől téveszteni, mely nem kis bonyolódást fog maga után vonni, minthogy a nemzetségek között uj osztályt kell tenni. Azért ajánlom, hogy ezen észrevételeket figyelembe venni méltóztassanak és a mint fenebb mondani bátor valék, arról, mi egyházmegyémet fogja illetni, szivesen lemondok.

Gr. Széchen Antal: Kénytelen vagyok egy észrevételt tenni, mert azt hiszem, hogy érdekünkben áll mindazt elkerülni, mi zavart okozhatna. Mint a pécsi püspök ő nméltga. megemlitette, a papi tized hazánk számos megyéiben az idők folyama alatt

megváltozott az által, hogy azon papi tized, mely a törvény által kijelölve volt, földesurak által kibéreltetett. De egyszersmind igen régi törvény szerint oly helyeken, hol örökös szerződések léteznek, azokat a birtokosoknak önkénytesen megváltoztatni s a szerződésbeli értéket magasb fokra emelni nem vala szabad. Igy e tekintetben sok helyeken a földesur szedi az ily papi tized dézsmát, mely Magyarországnak több részeiben a földesur jövedelmének legnagyobb részét teszi. Mint ő nmélga megemlitette, erre a vételek. eladások — és osztályoknál tekintet fordittatott, mert megtörténhetik, hogy a vérek osztozkodván ezen dézsma tulnyomóságában kapja ki egyik vagy másik a maga részét s ez által megkárosittatnék az egyik vér, mig a másik meggazdagittatnék. Ez méltán figyelmet érdemlő; ennél fogva a KK. és RR. előbbeni azon izenetét lehetne itt alkalmazni, mely mindezt megszünteti, s mely a törvények értelmében kármentesitést igényel, a kármentesitési elv annak idejében ezen igény megvizsgálása folytában a papi tizedre is terjesztessék ki. Ez észrevételem.

Gr. Batthyány Lajos miniszterelnök: Azok, miket a nméltgu püspök ur s a mélt. gróf előadtak, mutatják azt, hogy a jövő országgyülésen tul ezen ügy elintézése semmi esetre nem maradhat. Nem kételkedem, hogy azokra nézve, melyek ő nmélga a pécsi püspök által előadattak a jövő országgyülés alkalmával — legyen az ország Rendei, legyen a miniszterium — a mint lesz annak hatásköre kijelölve — inditványnyal fel fognak lépni, a mely inditvány következtében figyelembe fog vétetni mindazon pont, melynek elintézése a népre nézve nagyon szükséges, nevezetesen: a mint áll, hogy igen sok plébánia van, melynek jövedelme csak egyedül a dézsmából áll, ez intézkedés nélkül nem maradhat. Meglehet, hogy a mélt. urnak is aggodalma hasonló tekintetbe fog vétetni, ámbár én erre nézve ezuttal véleményemet határozottan nem akarnám kimondani; hanem mi a nméltgu. püspök ur aggodalmát illeti: jót mernék róla állani, hogy az rövid idő alatt tökéletesen meg fog szüntetni.

Lonovics József csanádi megyés püspök: Hazánkban a dézsma az egyház birtokjogainak legrégiebbikét s egyszersmind legfontosabbikát teszi. Főleg a tizedre alapiták a magyar egyház jövedelmeit hajdani szent királyaink s a tizedben azt ajándékozák az egyháznak, a mi a „királyi dézsma“ nevezete alatt a kir.

jövedelmek egyik ága volt. Kezdet óta épen a' tizennegyedik századig nálunk földesurának a jobbágyság munkán és némely élelembeli szereken kivül csak czenzussal tartozott, de nónát nem fizetett. Nagy Lajos alatt rovatott az a jobbágyságra, t. i. ő András öcscsének erőszakos halálát megboszulandó, többször levitte Nápolyba magyar hadait s hogy a nemességnek ebbeli fáradalmait s költségeit, különösen pedig az Otrantónál nyert győzedelmét meghálálja, kérésére megengedte neki, hogy jobbágyaitól, a mint a klérus dézsmát vesz, ugy ő nónát vehessen. Az adó ezen terhes s addig ismeretlen neme sok helyeken annál nagyobb ellentállásra talált, mert azt némely földesurak majd félénkségből, majd szelidség s engedékenységből tartózkodtak jobbágyaikon megvenni s ezen különbség s kivétel a máshol fizetésre szoritott jobbágyoknál az elkeseredést s ellenszegülést méginkább öregbitette. Innét eredt az 1351-ki azon nevezetes VI-ik törvényczikk, melyben a király megigéri: hogy mind a maga mind a királyné javaiban jobbágyaitól borban és földtermékekben a kilenczedet meg fogja venni s ennek saját jószágaikbani megvételére a nemeseket azon kijelentéssel kötelezi, hogy kik azt megvenni vonakodnának, azokat rebelliseknek tekintendi s ezeknek jószágain a bor és buzabeli nónát sine diminutione et relaxatione aliqua saját részére fogja megvétetni szomoru tanuságául azon humanisztikus érzésnek, mely azon században a nemességet lelkesité, s mely az engedékenyebb földesurakra a rebellisség, a pártütés bélyegét süté. A klérusnak a tizedet illető joga számtalan törvényeinken, királyi okleveleken, szerződéseken s kir. eskün alapszik s annál nagyobb figyelemre méltó, mert az egyházi rend uradalmi s pusztabeli földjeinek legnagyobb részét dézsma alá jobbágysága közt kiosztotta s azokat ekként urbériesekké tette, ugy hogy neki terjedelmes birtoka mellett is, ma már majorsági földje kevés van. Azonban, mivel a klérus ott, hol hazánk javáról, hol az eddigi jobbágyság felsegitéséről volt s van szó, az áldozatkészségben példát örömestebb nyujt, mint keres s másokat nem követni, hanem előzni szeret, noha a dézsma megszüntével csaknem valamennyi püspökségek jelen jövedelmeik felét, némelyek pedig legnagyobb részét elvesztendik, tekintve a másik táblánál történteket s engedve a t. RR. hazafiui felszólitásának, én is részemről kész vagyok a papi dézsmáról lemondani (riadó tetszés)

s ez áldozatot is a haza oltárára letenni, istent kérve: hogy ezen elszánást a szeretett hon javának öregbitésére, nyugalmának szilárditására böséges áldás kövesse! (Éljenzés.) Egyébiránt mivel a papi tizedben törvényeink rendeleténél fogva a lelkipásztorok is osztoztak s ez jövedelmeiknek s kongruájuknak, élelmüknek lényeges részét teszi: szükségesnek s igazságosnak találom, hogy a lelkipásztorok ebbeli veszteségeinek pótlása iránt a törvényhozás, vagy a miniszterelnök haladék nélkül intézkedjék. Végre a világiak kezeire került, tulajdonukká vált s osztályba is ment papi tizednek pótlására nézve tett inditványt pártolom.

B. Perényi Zsigmond ugocsamegyei főispán: Azt gondolom a KK. és RR-nek izenete egyebet nem foglal magában, csak azon hazafi lelküség által kifejtett nyilvánitását a klérusnak, mely a KK. és RR-nél elfogadtatott, s azt a mélt. Fő-RR. figyelmébe ajánlotta, mit tapasztalunk itt két igen tisztelt egyházi főnök előadásaiból. Ezek teljesen megnyugtathatják a mélt. Fő-RR-et hogy az itt széket foglaló egyházi méltóságok szinte oly lelkesedéssel vannak a haza iránt, mint minő lelkesedéssel voltak a t. KK. és RR-nél ülő káptalanok követei. Azt vélem tehát, izentetnék vissza a KK. és RR-nek az itt történt egyházi rendi nyilatkozat. Nem lehet azonban elhallgatnom, miszerint még valamit hozzá kellene tenni, t. i., hogy ezen felajánlásokból következő viszonyoknak az alatt, mig a jövő országgyülése elkövetkeznék, kiegyenlitése s a kármentesités, — mint előbb előadatott — törvényjavallatba tétessék a kitüzött magyar felelős miniszterium által s a jövő országgyülésnek adja be. (Közhelyeslés.)

Rudnyánszky Béla beszterczebányai megyés püspök: Valamint az előttem szóló pécsi s csanádi nmélt. püspök urak nyilatkoztak, ugy szintén én is, miután a haza főképen az egyházi rendtöl áldozatot kiván — a papi tizedről igen szivesen, nagy készséggel lemondok.

Rimely Mihály szentmártoni főapát: Ha vagyon tulajdoni jogom, és bármennyi legyen ez a papi dézsmára nézve, melyről mindig az volt hitem s győződésem: hogy én a papi dézsmának csak haszonvevője és nem tulajdonosa vagyok, azt a szent szerzetem nevében, ugy szükségelvén a hon jelen állása s java, édes hazámnak egész készséggel áldozatul hozom; — lehetetlen

azonban eltitkolnom, hogy eme áldozat a szent szerzet létének kérdése, mert a dézsma, miután a kilenczed századoktól megváltva vagyon, jövedelmének tetemesb részét tevé — a nemzet igényében követelt, mely áldozatra mégis kész vagyok, mert erősen hiszem és reménylem a nagylelkü s igazságszerető nemzetemtől, cs. kir. fenségedtől és a mélt. Fő-RR-től, hogy a szent szerzet szükségeit más módon fedezni kegyeskedendenek; a miért is magam és szent szerzetem jelen és jövő sorsát szeretett nemzetem, cs. kir. fenséged és a mélt. Fő-RR. magas kegyeibe ajánlom.

Ifj. Majláth György baranyamegyei főispán: Megvallom, lehetetlen e pillanatban el nem érzékenyülni a kebelnek, midőn a hazafiui lelkületnek, s az önmegtagadásnak oly jeles tanuságát látjuk, hogy az egyházi rend felfogva magas hivatását, tulemelkedve a mindennapi érdekeken s felülemelkedve minden szükkebelnek nézetein, önkényt járul a haza oltárára tetemes áldozattal, melyet a hon nyugalma, java, békéje s boldogsága okvetlen igényel. Azonban mégis igen szükségesnek látnám azt megérinteni, mit ugocsai főispán ő méltga előttem megjegyezni méltóztatott, t. i. hogy a KK. és RR. szólittatnának fel arra, mikép a jövő törvényhozás első feladata közé sorolja, gondoskodni azok sorsáról, kik a népekhez, mint lelkészek, legközelebb állanak s megnyugtatván a népet, legyenek legelsőbben is nyugalomban azok, kik a néphez legközelebb állanak, kiknek a nép szellemi neveltetése legszebb hivatásuk, rész szerint ezek, rész szerint a jövő törvényhozás magán szellemére nézve első feladás lévén a békés haladás s a viszonyok kiegyenlitése. A KK. és RR. izenetét ugocsai főispán ő mélga nézetei szerint elfogadom.

Nádor ő cs. kir. fensége: A mint felfogtam, a mélt. Fő-RR. a b. Perényi Zsigmond ugocsai főispán ő méltga által előterjesztett inditványban egészen megegyeznek. (Közhelyeslés.)

A mélt. Fő-RR. e tárgybani válaszizenete Hubay József országbirói itélőmester által a t. KK. és RR-hez átvitetik. Rövid szünet után visszaérkezvén, következőleg nyilatkozik.

Hubay József, országbirói itélőmester: Azon izenetnek következtében, melyet cs. kir. főherczegsége s a mélt. Fő-RR. kegyes parancsolatuk következtében a t. KK. és RR-hez szerencsém volt átvinni, a t. KK. és RR. a kivánt törvényczikket is közlik a mélt. Fő-RR-el. (felolvassa.)

Gr. Forgách Antal: A mélt. Fő-RR. által a KK. és RR-hez átküldött utolsó §-ában azt méltóztattak mondani, hogy oly családok is vannak, melyek haszonbéri szerződés mellett birják a papi tizedet, a rendi izenetben pedig csak oly szerződésekről van szó, hol a papi tized tulajdonává vált a családnak: — a KK. és RR. ezt ugy értik: hol a szerződési tőke vagy lefizettetett, vagy a tized donáczióval szereztetett, de kiveszik azokat, kik nem igy kapták a tizedet, hanem évenkinti örökös szerződés mellett birják. Már pedig sokan, mint a felföldön is mindnyáján örökös szerződés mellett birják a tizedet, tehát azok ki vannak zárva a kárpótlásból, e szerint minden olyan, a ki évenkinti haszonbér mellett birja a tizedet, kárpótlás nélkül elveszti azt. A mélt. Fő-RR. elve. — mely mellett az izenet kifejeztetett, — nem ez volt s talán a KK. és RR. által nem fogatott ugy fel, a mint kiakartuk jelenteni, mert a mélt. Fő-RR. minden tizedeknek kárpótlását is kivánták, mely a földesurnak tulajdonává vált, már pedig akár adomány által, akár tőke letétele által, akár örökös szerződés mellett, akár haszonbér mellett birja is, mindenkor a földesur tulajdona, tehát a válasz nem felelt meg a mélt. Fő-RR. várakozása- és kivánságának. Kérdem ennélfogva itélőmester urtól: a KK. és RR. a mélt. Fő-RR izenetét elfogadták-e vagy sem?

Hubay József, országbirói itélőmester: A mélt. Fő-RR. izenete ezt mondja „némely helyeken a tized az illető családoknak örökös szerződés mellett át van engedve és azoknak tulajdonává vált“ erre a KK. és RR. azt mondják, hogy nem látják egész tisztasággal meghatározottnak ezen örökös szerződést, hogy alatta értetik-e a donáczió? miután lehetnek donáczióval birt oly helyek is, egész pozitivitással nem mondhatom. Ezt igy értik: örökös szerződés alatt értik, hol az egész tőke le van téve. Ott, hol a mélt. gróf érintette, azt világosan kizárják, azon oknál fogva, hogy hol az alapjog megszünik, ott a jus derivatumnak nem lehet helyt adni. Ez volt a főok. Másik ok az, hogy ha egyszer kimondatik az egyházi tized megszüntetése, bajos volna végrehajtani csak épen ott, hol az egyházi rend maga szedi a tizedet, ott pedig, hol évenkinti haszonbér mellett mások szedik a tizedet, továbbra is hagyassék meg. Ezt egyenesen kizárják, csak hol a tőke letételével tulajdonává vált, egyszóval az árendát kirekesztik.

Gr. Széchen Antal: Ezen felvilágositásnak örülök, mert tisztába vagyunk. Kezdettől fogva meggyőződtem, hogy a KK. és RR. tulajdon eszméjét szoros értelembe kivánják venni. Azt hiszem, hogy az, mi törvény által biztositva van, s szerződés- és vétellel kétségtelen jövedelemnek tekintetik, a tulajdont képezi. Ezért a KK. és RR. által felállitott elv és nézetben nem osztozhatom s ragaszkodom ahhoz, hogy miután nem a dolog akadályoztatása — vagy késleltetéséről van szó, hanem a kárpótlásról, melyek annak idejében törvényjavallatban fognak előterjesztetni, erre is fordittassék figyelem, továbbá is kérem a mélt. Fő-RR-et, izentessék vissza a KK. és RR-nek, hogy miután nem a tulajdoni jog megzavarása vétetett czélba, erre is majd forditsák figyelmüket.

Gr. Batthyány Lajos miniszterelnök: Nem akarom a mélt. grófnak ezen kivánatát akadályozni az általa érintett visszaizenetben részemről megegyezem. (Általános tetszés).

Gr. Pálffy Móricz: Gróf Széchen Antal inditványát pártolom annál inkább, mivel a t. KK. és RR. által felhozott okokat nem foghatom fel, miként értik ők, az mondják t. i., hogy egy helyen nem, részemről azt hiszem, mindenütt megszünik, ott is, hol a földesurak szedik a tizedet, minthogy a magyar minisztérium megteendi az intézkedést az iránt, hogy oly földesurak is, kik haszonbérben birják a dézsmát, kellőleg kárpótlást kapjanak. (Mindnyájan pártoljuk).

Nádor ő cs. kir fensége: Tehát a gróf Széchen Antal inditványa szerint fog a KK. és RR-nek teendő izenet megtörténni.

Ezen izenet az itélőmester által a KK. és RR-hez átvitetik; rövid szünet után visszaérkezvén, következőleg nyilatkozik.

Hubay József, országbirói itélőmester: Előterjesztvén ő cs. kir. főherczegsége s a mélt. Fő-RR. parancsa következtében a Fő-RR. kivánatát, a KK. és RR. tekintetbe vévén minden körülményeket, erra reáállottak s ennélfogva ezen III-dik §. ekként fog állani (felolvassa), ebben látják a KK. és RR. egyenesen kifejezve az örökös haszonbéri szerződéssel birt papi tized alá tartozó javakat is.

Gr. Batthyány Lajos, miniszterelnök: Megnyugtatásukra a mélt. Fő-RR-nek azt mondom, miszerint én is ugy értem, ugy fogom fel s ugy fogom beváltani szavamat.

A főrendek azonnali hozzájárulása után a KK és RR. esti

9 órakor tartott országos ülésében, mely éjfélkor ért véget, ismét tárgyalás alá vették a főrendek üzenetét és Szentkirályi Móricz mindjárt be is terjesztette az erre vonatkozó törvényjavaslatot.

Országbirói itélőmester Hubay József papi tized megszüntetése tárgyában általküldött izenetre, ő cs. kir. főherczegsége a nádor, és a mélt. FRR. válaszizenetet küldöttek. (Felolvassa).

Válaszizenete a mélt. Főrendeknek a papi tized megszüntetése tárgyában.

Ő cs. kir. Főherczegsége s a mélt. Főrendek rokon hazafiui érzelemmel vették a tek. KK-nak és RR-nek a papi tized iránt átküldött üzenetüket; melynek folytában hasonló szives örömmel értesitik a t. KK. és RR-et arról: miszerint a kebelükben ülő egyházi rendi tagok is készek a papi tizedről — a mennyiben az ezen főpapokat illeti — lemondani. A mennyiben azonban a tizednek egy része több helyeken az illető lelkészek jövedelmének részét teszi; némely helyeken pedig a tized az illető családoknak örökös szerződés mellett át van engedve és azoknak tulajdonává vált: ennélfogva Ő. cs. kir. Főherczegsége s a mélt. Főrendek szintoly szükségesnek mint igazságosnak látják egyszersmind az iránt is intézkedni, hogy az egyházi rendnek a haza oltárára tett ezen nagylelkü áldozatából a lelkészek jövedelmeit és az érdeklett családok jogait illetőleg folyó viszonyoknak miképen leendő kiegyenlitésére nézve, a ministerium a legközelebb tartandó országgyülés eleibe törvényes javaslatot terjesszen.

Mely nézetünkhöz leendő járulásra a tek. KK. és RR-et szives bizalommal felszólitják.

Elnök. Nem tudom, a tek. RR. kivánnak-e mindjárt hozzá szólani. Ugy vagyok értesitve, hogy Pest megye követe e tárgyban törvényjavaslatot készitett, talán azon módositás is benne foglaltatik, mit a méltóságos Főrendek ajánlanak.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz. A törvényjavaslatot ugyan elkészitettem, de arra elkészülve nem voltam, hogy a mélt. FRR. nem csak a kisebb papság iránti gondoskodástól kivánják a tizednek megszüntetését felfüggeszteni, hanem azon kártalanitástól is, mely a papi tized általengedésével az örökös szerződésekkel biró családokra nézve fenforoghat. Én azt hiszem, ha

a papi tizedről mint jogról, lemondunk, az abból derivált jogoknak is önkényt meg kell szünni. Mert különben ebből az következnék: ha azokat, kik örökös szerződésekkel a tizedet megszerezték, kártalanitani kell, azokat is kártalanitani kellene, a kik kisebb haszonbért fizetnek a klérusnak, mint a tized jövedelmez, de a tizedet természetben megveszik az illetőktől. Az ember nem tudja, a kárpótlások mennyire terjedhetnek. Mielőtt ezt tudatnék, bajos elvet kimondani arra nézve, hogy az ország a kárpótlás iránti gondoskodás kötelességét magára vállalja. Ha épen kárpótlás kivántatik, óhajtanám inkább, hogy e törvényjavaslat maradjon el, mig az adatok összeszedethetnek az iránt, mennyire terjedhet a kárpótlás, valamint az iránt is, miképen áll az országos pénzügy állapota; következőleg lehet-e ezen kötelezettséget elvállalni a nélkül, hogy biztositva lennénk, vajjon az ország pénzügyi állapotát az első pillanatokban, zavar érni nem fogja-e? Addig tehát ezen törvény ne is hozassék meg. Ha meg nem indittatott volna ezen törvényjavaslat, nem látnék benne nehézséget, de miután ez megtörtént, és pedig az egyházirend lemondásának alapján, nagy nehézséget látok benne, ha elhalasztatnék; és azért óhajtanám, hogy a mélt. FRR. e részbeni kivánságuktól, mely az örökös szerződésekre vonatkozik, elállani méltóztatnának. Ellenben a kisebb klérus ellátásáról gondoskodást olyannak tartom, mely a maga helyén van, és melynek beigtatását a törvényjavaslatba szivesen elfogadom. Ha a tek. RR. ezen nézeteket méltóztatnának elfogadni, irott izenetre szükség sem lenne, hanem az itélőmester ur szóval adná elő a mélt. FRR-nek kivánatunkat. Egyébiránt a törvényjavaslat a szerződésbeli dézsma haszonvételek kárpótlás eszméjének kihagyásával készen van, s eképen szól: Törvényczikk a papi tized megszüntetéséről. „Az egyházirend a papi tizedről minden kárpótlás nélkül lemondván, az ország rendei ezen a haza oltárára letett áldozatot örök emlékezet okáért törvénybe iktatják, egyszersmind ezen lemondásnak nyomán elhatározzák:

1. §. A papi tized akár természetben, akár a természetbeni kiszolgáltatás helyett készpénzben teljesittetett, és pedig akár közvetlenül az egyházirendnek, akár haszonbérlőknek fizettetett, akár örökös szerződés mellett, akár királyi adomány által szereztetett, ezennel örökre megszüntetik.

2. §. Mennyiben a kisebb rendü papság némely tagjainak

ellátása iránt a tized megszüntetése valamely intézkedést tesz szükségessé, ő felsége magyar ministeriuma által törvényjavaslatot fog a legközelebbi országgyülésnek előterjeszteni.

3. §. Mennyiben a papi tized magán családok birtokába akár szerződés, akár királyi adomány által jutott, a tulajdonos magán családoknak kármentesitése iránt ő felsége magyar ministeriuma által a legközelebbi országgyülés elébe részletes törvényjavaslatot fog előterjesztetni.“

Még egyet szükséges motiválni, mit elfelejtettem mondani, t. i., hogy a tized kiszolgáltatását részletesen megszüntetni nem lehet, hanem ha egy helyen megszünik, meg kell neki szünnie más helyen is. Ha most rögtön megszüntetjük ott, hol az egyháznak adatik tized, ott pedig a kárpótlás ki fog szolgáltatni, hol nem az egyháznak fizettetik: közvetlenül nem lesz végrehajtó ezen intézkedés. Óhajtanám tehát, szüntessék meg a tized ugy, mint az egyházirend azt megajánlotta: ezen nagylelkü ajánlat igen nagybecsü a mostani körülményekben.

Ungmegye követe Bernáth Zsigmond. Pest megye követének utolsó észrevétele volt az, mi engem is inditott arra, hogy szót emeljek. Én azon vélekedésben vagyok, hogy e tárgyban kár volna irott izenet készitésével fáradozni. Legjobb lesz, ha az itélőmester ur szóval adja elő a mélt. FRR-nek kivánságukat. Itt még bátor volnék azon indokot hozzátenni, miszerint méltóztassanak a méltóságo. FRR-et arra is figyelmeztetni, hogy vannak némely tárgyak, melyeket csak egyszer szükség megemliteni, kivált oly pillanatokban, mint a minőkben most élünk. Ki van az már mondva, hogy a dézsma elengedtetik. Olyan ereje van e szónak, hogy bármely klausulatiókat teszünk is hozzá, azok maguktól önként enyészuek. Mert a nép meg fogja tudni, hogy kimondatott e szó, s bármilyen szerződéssel birjon is valaki, a nép fizetni semmi esetre nem fog. Legyen a szerződés örökös, vagy nem örökös, többé annak hasznát venni nem lehet. Következéskép a tizednek egészen meg kell szünnie.

Veszprémmegye követe Sebestény Gábor. Több törvény szól az egyházi tizednek világi urak általi használhatásáról. De bátor volnék még egy ujabb motivatiot adni a hallottakhoz. A világi urak nem vették meg a tizedet; mert ha megvették volna bizonyos summán: helyét látnám az indemnisationak, a szerződések pedig csak évenkénti árendáról szólanak. Miután az egyházirend

oly nagylelkü nyilatkozatot tett; a tizednek egészen, s igy a szerződéseknek is meg kell szünniök, mert ruente fundamento ruit etiam superaedificatum. S e tekintetben a kármentesitésnek helyét nem látom, mert a szerződésekben nem fekszik semmiféle summa; azoknak erejével egyedül csak az évenkénti haszon szedetik.

Egri káptalan követe Máriássy Gábor. Mint káptalani követnek a felolvasott törvényjavaslatra nézve csekély észrevételem van. Hol arról van szó, hogy a kisebb klérus ellátásáról gondoskodjék a miniszterium, az érdemes követ ur ugy fejezte ki magát: „azon papoknak ellátásáról, kik a dézsma tizenhatodot húzzák". Erre megjegyzem: hogy vannak olyanok is az alsó klérusban, kik nem csak tizenhatodot huznak, hanem egész tizedet, mint például a szepesi XVI. város plébánosai. Tehát nem kielégitő, ha csak a tizenhatod emlittetik meg, a kisebb klérusra nézve.

Turóczmegye követe Justh József. Egész kiterjedésében pártolva azt, mit az egri káptalan követe mondott, még másra is vagyok bátor a tek. RR-et figyelmeztetni. Némely helyeken a protestáns papságnak is van dézsmája; s a protestáns papságra nézve nem tudom értetik-e a törvény, ha a katholikus papság lemond a dézsmáról. Ha az egyik dézsma megszünik, akkor a másiknak is meg kell szünnie. Minden esetre szükséges lesz a törvényben kimondani: hogy a lelkészek kártalanittassanak, vallásközlönbség nélkül, s a status és miniszterium ezen kártalanitást eszközölje. (Helyes!)

Elnök. Ugy látszik: hogy azon módositást, melyet Turóczmegye követe ajánlott, a tek. RR. elfogadják. (Elfogadjuk!). Egyébiránt nem tudom, a törvényjavaslatra, melyet Pest megye követe felolvasott, van-e észrevétel?

Beregmegye követe Lónyay Menyhért. Talán czélszerü volna az örökváltság iránti törvényjavaslatot tüstént nyomtatás alá adni, hogy mielöbb kikaph ssuk; mert ugy hiszem, a követ urak közül többen meg akarják küldeni.

Elnök. Meg vannak már eziránt téve a rendelések. Nádori itélőmester ur jelenti, hogy nyomtatás alatt van, s még az éjjel lesz kapható.

Pestmegye követe Szentkiralyi Móricz. (Felolvassa a módositott szerkezetet, következőleg: „a mennyiben a tized megszüntetése

a kisebbrendü papság némely tagjainak jövedelmeit is érdekli, s e tekintetből azoknak ellátásáról gondoskodni minden esetben szükséges leend, ö felsége egyszersmind a kisebbrendü bármely vallásfelekezeten levő papságnak illő ellátása iránt, általánosan is magyar minisztériuma által részletes törvényjavaslatot fog az ország rendeinek előterjeszteni."

Elnök. Elfogadják a tek. RR.? (Elfogadjuk.) Most az itélőmester ur által fogja vinni a törvényjavaslatot a mélt. FRR.-hez, azon kijelentéssel: hogy a tek. RR. az örökös szerződésekre vonatkozó kivételét a mélt. FRR.-nek nem fogadhatják el, azon okból: mert igen bajos dolog egyrészben megszüntetni, másrészben pedig fentartani a dézsmát. Ez sok odiosumot szülne az országban.

Mármaros megye követe Asztalos Pál. Nem azt kellene megizenni a mélt. FRR.-nek, mit a mélts. Elnök ur mondott okául az izenethezi nem járulhatásnak; mert a mélt. FRR. nem mondják, hogy az örök szerződési tizedek meg ne szüntessenek; hanem hogy az ilyenek káratlanittassanak az álladalom által.

Szabolcsmegye követe Bónis Samu. Azt tartom, elég argumentum a méltányosság argumentuma. Ha minden megváltás nélkül a papság a tizedet odaadja: igen természetes, hogy ugyanazon tizedet, mely hasonló törvényen alapul, a földesurnak is el kell veszteni, minden megváltás nélkül, annyival inkább, mert ezen tizednek megszüntetését az ország rendei már több izben sürgették.

Békésmegye követe Tomcsányi József. Megvallom, azon argumentumot, melyet a kir. személynök ő maga mondott, leggyengébbnek tartom. A főargumentumot abban találom, hogy azon családok, melyek most a dézsmát huzzák, nem huzzák másképen, mint árenda formában, és — mert más családok egész jószágokat is birnak árendában — ha valaki a jószágot elperli tőlök, nem fizetnek többé árendát, mert a jövedelmet sem huzzák többé. Tehát a legerősebb indok az, hogy megszünvén az, mitől árendát fizetnek, és jövedelmet huznak, meg kell szünni a jövedelemnek is, mert a mitöl valaki jövedelmet huzott, az más kezekbe ment által.

Elnök: Ezen ok azért nem áll, véleményem szerint, mert vannak uradalmak, melyek donatio által szerezték a tizedet. Különbséget tenni nem lehet a tized megszüntetésére nézve, a

nélkül, hogy kárpótlás adassék egynek, másoknak pedig ne adassék. Egyébiránt a körülményekben fekszik ennek legnagyobb oka.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz. Azt gondolom, három argumentumot kell kifejezni. Az egyik az lenne: ha az alapjog megszünik, a derivationális jognak is meg kell szünnie. A másik ok lenne a dolognak praktikai oldala: ha egy helyen megszüntetik a dézsmafizetés, azt más helyeken megtartani csak bizonyos időre is csaknem lehetetlen. A harmadik argumentum pedig az: hogy ez nem olyan szerződés, melylyel tulajdon szereztetett volna meg, hanem csak haszonvétel; és ha a tulajdonos tulajdonáról lemond, a haszonvételnek többé fenmaradni nem lehet. Ezt a három okot kivánnám megemliteni.

Elnök: Ugyde vannak oly helyek, a hol tulajdon gyanánt szálltak a dézsmák, donatio által.

Csongrádmegye követe Babarczy Antal: Ily esetekben a dézsmát megszüntetni egyenesen a tulajdon szentségének megtámadását foglalja magában. Én küldőim nevében semmi oly intézkedésekhez sem járulhatok, melyek által, tulajdonától valaki, kármentesités nélkül fosztatik meg. Csak egy esetben kell ezt megkezdeni, azután a következmények kiszámithatlanok.

Szatmármegye követe Kende Zsigmond: Most jut eszembe, hogy kommunitásomban egy családnak királyi tizedje van. A Szaplonczay család, ha jól tudom, a gróf Károlyitól birja a királyi tizedet. Nekem utasitásom van, most mindjárt megszüntetni a királyi tizedet, de kárpótlással. Utasitásomat ide terjesztem a t. RR. elébe, méltóztassanak felette határozni; ha a többség által attól elüttetném: bele kellene egyeznem, hogy e nemes nemzetségnek tizede kárpótlás nélkül szüntessék meg.

Szabolcsmegye követe Bónis Samu: Valóban figyelmet érdemel Csongrádmegye követének elöadása; mert a hol donatio van, ezt pénzért vették. Donatiot most nem igen konferálnak érdemért, hanem csak pénzért; s a mixta donatiora nézve is alig lehet mondani, hogy az valami meritumért adatott volna. Ily esetben a tökéletes megszüntetés talán mégis egy kissé a tulajdonba vágna. Jó lenne tehát ezen tárgyat visszavinni a a kerületi ülésbe és holnap reggel pertractálni.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Kérdezzük meg a a mélt. Főrendeket; ha ők azt gondolják, hogy végrehajtható;

ám tegyék bele a törvényczikkbe. De én azt hiszem, nem végrehajtható. Ha kivánják a t. RR., bele igtatom egy §-ba.

Elnök: Köztudomásra van, hogy azon jószágok, melyekhez a királyi tized donatio által adatott, igen kevesek. Nem olyan nagy summa az, mely miatt fenakadás lehetne.

Szabolcsmegye követe Bónis Samu: Itt is ugy tehetnénk, mint a robotra nézve. Természetesen a jelen törvény rendeleténél fogva meg kell szünni a királyi tizednek; de a kárpótlás megtörténhetik későbben, valamint a robotoknál és uri munkáknál is később megtörténhetik. Egyébiránt fontosságánál fogva jobb lenne e tárgyat kerületbe vinni.

Győrmegye követe Balogh Kornél: A földesur és jobbágy közti viszonyra nézve a kérdés el van döntve, itt csak a földesurnak a status általi kielégitése forog szóban; s e tekintetben, ugy hiszem, szintugy figyelembe jöhetnek minden megszüntetett uriszolgálatok, melyeknek kármentesitését, véleményem szerint, hasonlóan ki lehetne mondani és pedig a nélkül, hogy a tárgy kerületi ülésbe visszavitessék; miután nem uj elvnek megállapitása, hanem csak az elvnek ezekre is leendő alkalmazásáról kell intézkedni, mit egyikét szóval be lehet végezni.

Zólyommegye követe Osztroluczky Géza: A fenforgó kérdés iránt a KK. és RR. mindenesetre dilemmába jönnek. Ugyanis ha a papi dézsmának magán birtokosait nem kármentesitik, sértik a tulajdoni jogot — ha pedig kármentesitést igérnek, nem mutatnak méltányosságot az egyházi Rendnek azon tagjai iránt, kik a papi tized élvezendéséről ingyen lemondtak. Mert habár állana is az, miszerint a papi tized a status javadalmai közzé soroztatik, melyről a status rendelkezhetik, de az igazság és méltányosság szempontjából kiindulva, a status az egyház azon tagjainak, kik a papi tizedet huzzák, ha kivánják, éltök fogytáig kárpótlást adni köteles lett volna. Egyébiránt szeretném, ha e tekintetben a miniszterium valamelyik organuma a Karok és Rendek előtt nyilatkozatot tenne, mely a tanácskozásokban némi irányul szolgálhatna.

Békésmegye követe Tomcsányi József: Az előadottak meggyőztek engem arról, hogy a beneficiumok megszüntetése nem könnyen megy végbe. Én a tizedet megkülönböztettem azon haszonvételektől, melyeket perennális szerződés mellett birnak a

családok, mert a perrenális szerződés által birt beneficziumok a tized kategóriájába nem eshetnek. A mélt. Főrendek a mint észrevettem, az örökös szerződés szerint birt haszonvevőket akarják biztositani; én a kettőt egymástól megkülönböztetvén, ezeknek kárpótlást kivánok adni, a másikaknak pedig nem. Egyébiránt nem vagyok idegen attól, hogy a tárgy kerületre vitessék.

Elnök: Kivánják-e a RR. kerületi tanácskozásra vinni a tárgyat?

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Ha oda tesszük a kárpótlás eszméjét, megvallom, látok különbséget a között, hogy valjon a tized tulajdonképen gyökeresen van-e megszerezve; t. i. tőke fejében tett fizetés által, mint a királyi adomány levelekben foglaltatik; vagy pedig árendábani örökös szerződés által? mert hol árendába birja valaki a tizedet, a tőke értékét sohasem adja meg, hanem régi árendát fizet s ha a tulajdonosnak joga megszünik, akkor ő is felmentetik az árenda fizetéstől és nyereséget sem kivánhat. Én tehát egyenesen csak a királyi adomány által szerzett tizedre nézve kivánnám a kárpótlást.

Nyitramegye követe Tarnóczy Kázmér: Mi a papi tized azon részét illeti, mely örökös szerződések mellett akár tulajdonos, akár haszonbéri joggal biratik, minthogy róla az egyházi rend lemondott, megszünik, de mivel vannak, kik azt örökös szerződések mellett birták, mint p. o. Bars vármegyének nemessége és pedig a törvény engedelmével, azon haszon, mely belőle rájok háramlott, valóságos és örökös tulajdonuknak tekintetett, mely öröklés, vásárlás, vagy osztály által szereztetett. Nem volna tehát igazságos, hogy egyesek azt, mit törvény engedte örökös czimmel birtak, most elveszitnék. Nincs itt többé földes ur és jobbágy közt a kérdés, hanem a status és birtokos közt. Ne fillérkedjünk tehát, hanem ha a megszüntetett uri javadalmakat megváltjuk, váltsuk meg ezt is, mert minden privát tulajdonnak szentnek kell maradni, ha a polgári társaság fő oszlopát a törvény iránti bizodalmat le nem akarjuk rombolni.

Pestmegye követe Kossuth Lajos. Nem tudom a mélt. Főrendek miként értik az örökös szerződéseket; talán nem egészen praecis az izenet kitétele. Amint én értem az örökös szerződést, ha például egy privát község haszonbért fizet, s ha a haszon-

béri örökös szerződésnek állani kell is; a földes urnak nincs joga szedni a beneficziumot; következésképen, ha az örökös szerződések meg nem szüntetnek, azoknak javadalmait a népre, mely a terheket viseli, ruházni; oly elv, mely már több országgyülés által elismertetett. — De hogy általában azon földes ur kármentesittessék, ki a papok számára bármely czim alatt alapitott tizedet haszonbérbe vette: ennek jogszerü alapja nincs. Ennélfogva Nyitramegye követével nem lehetek egy vélekedésben, mert én itt a kárpótlásnak helyét nem ismerem! De más állapotban látom lenni a dolgot, ha olyan az örökös szerződés, melynel fogva valaki a Klérusnak tőkét tett le, s pénzen vásárolta meg a tizedet. Ez esetben tulajdont szerzett magának, melyet joggal bir. — Hasonlóképen, ha vannak királyi adományok, és tudom hogy vannak, mert a fiscus sok helyen szedi a dézsmát, s ha a dézsma vegyes adomány által másra ruháztatott, s a tizednek árát a fiscus a birtokostól fölvette, akkor helyén látom a kárpótlást. Én óhajtanám a mélt. Főrendeknek átüzentetni, hogy ök, amint hisszük — az örökös szerződés alatt azt értik, mikor valaki tőke letételével szerezte meg a papi tizedet. Ezen esetben nem a jobbágyság, hanem a status által fizetendő a kárpótlás. Ily értelemben a törvényjavaslatnak felterjesztéséhez hozzá járulok. De ha árendális szerződéseket értenek; akkor nem.

Csongrádmegye követe Babarczy Antal. Egyetlenegy nehézséget látok, melynél fogva hajlandó vagyok elfogadni a mélt. Főrendek válaszizenetét. Az t. i., hogy adják elö magokat esetek, midőn a papság a tulajdoni joggal birt tizedet örökös haszonbérbe adta át valamely földes urnak, és a család tagjai közt történt osztály alkalmával egyiknek épen a tized jövedelme jutott. Már ha ezt kárpótlás nélkül vesszük el, akkor a családok közt bonyodalmak fognak támadni; azért Nyitra megye követének véleményében osztozom, hogy ne tekintsünk a jelen körülmények közt ily csekélységekre, hanem fogadjuk el a Főrendek javaslatát a családi bonyodalmak kikerülése végett.

Hontmegye követe Paczolay János. Valamint lelkemből megvagyok győződve, hogy a statusnak a tulajdonjogot, szorongató körülmények közt sincs joga megtámadni: ugyszintén erősen meg vagyok győződve arról is, hogy azon esetben, midőn a tulajdonosok a jogról lemondanak, akkor a haszonbérlőknek

követelésök többé nem lehet. És bár micsoda osztályok történtek is a családok tagjai közt, én mind a mellett — miután a tulajdonosok lemondottak — nem látom következetesnek, hogy a haszonbérlőket kárpótoljuk; mert, ha már illet valakit a kárpótlás, az bizonyosan csak az egyházi rendet illetné; mert haszonbérlők olcsóbb haszonbérben birták a dézsmajövedelmeket; s ezt az egyházi rend kegyességének kell tulajdonitani, melynélfogva elállott a perlekedéstől. Én tudok egy esetet Somogy vármegyében, hol 6000 váltó forint lévén a dézsmaárenda, miután a dolog a királyi tábla elébe került, azon összeg 6000 pengő frtra emeltetett; és igy bizonyára még több esetekben is, ha az egyházi rendnek kedve lett volna perlekedni, a haszonbérlőknek többet kellett volna fizetni. Hont vármegye is azon szerencsés helyzetben volt, hogy az egyházi tizedet haszonbérbe birta, 3—4 ezer váltó forintba, de mind a mellett már az előbbeni országgyülésen oda utasitotta képviselőit, hogy a haszonbér, a mennyire kedvező, a jobbágyakra ruháztassék által. Miután már most az egyházi rend oda ajándékozta: kárpótlásnak helyét csupán azon esetben látom, hol e tized tőkéje lefizettetett, miután a tulajdoni jognak megtámadása legveszélyesebb s a polgári állománynak főkötelessége a tulajdont biztositani. Pest követének előadását pártolom.

Szabolcsmegye követe Bónis Samu. Részemről elfogadom Pestmegye követének inditványát. Véleményem szerint annak van oka kártalanitást kivánni, ki tőkét tett le, valamint a ki adományképen kapta a tizedet, megvárhatja, hogy evinkáltassék neki az, mit belé fektetett, anélkül is eviktióval tartozván a Status után, mi a kamarának teszi jövedelmét. Ki nem tett le pénzt, nem kivánhat kártalanitást. Előttem nem látszik fontossággal birni azon ok, hogy az osztályokban zavarok lesznek; ha valaki infirmo titulo bir jószágot, s azt elveszik tőle, akkor nem a Status kártalanit, hanem a kivel azon valaki osztozott.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz. Azon nem remélt esetre tehát, ha lenne olyan szerződés, mely valakinek tulajdonán alapul, következőképen állhat a §. „mennyiben a papi tized magán családok birtokába akár szerződés, akár királyi adomány által jutott, a tulajdonos magán családoknak kármentesitése iránt Ő Felsége magyar ministeriuma által a legközelebbi országgyülés elébe részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni! (Helyes).

Elnök. Elfogadják a tek. KK. és RR. (El) itélőmester ur által fogja vinni a mélt. Főrendekhez.

Országbirói itélőmester Hubay József. Felolvassa a fenebb javaslott szerkezetet.

Pozsonymegye követe Olgyai Titus. A mint mondatik: „a mennyiben a magán családok birtokába akár szerződés, akár királyi adomány által jutott“, kivánnám azon eszmét beletétetni, hogy megvette a jószágot, s pénzt adott érte.“

Szabolcsmegye követe Bónis Samu. Jó lesz betenni: „ha letette tőkéjét a tized haszonvételének.“

Pestmegye követe Kossuth Lajos. Nehogy a kármentesités iránt azon eszme merüljön fel, hogy a nép tartozik magát kármentesiteni, kivánnám betétetni, hogy a kármentesités a közállomány által történik. Továbbá miután más részről tiszta adománynak is lehet esete, hogy a KK. és RR. eszméje ki legyen fejezve, kérném kitétetni, „tulajdoni joggal szerzett! stb. (Helyes).

Országbirói itélőmester Hubay József. Ugy vettem észre, a tek. KK. és RR. többsége a következő szerkezetet kivánja megállitani. „3-ik §. a mennyiben a papitized magán családok birtokába egyenes és tulajdoni joggal, akár szerződés, akár királyi adomány által jutott; a tulajdonos magán családoknak a közállomány által leendő kármentesitése iránt Ő Felsége magyar ministeriuma által a legközelebbi országgyülés elibe részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni“.

Trencsénmegye követe Kubicza Pál. Én nem kivánok speciálistásba ereszkedni azért, mert az „egyenes tulajdoni jog“ megemlitése kimeritő intézkedést foglal magában, mely a szerződések megemlitése által megszorittatik. Történhetik például, hogy valaki praeskripczió utján jön a tized birtokába, mely osztály alá kerülvén a tizedet egyenes tulajdoni joggal birja, melyet én respektálni szeretek, véleményem szerint tehát, miután ezen részletesség „akár örökös szerződés, akár adomány“ a határozott intézkedés eszméjének némileg derogál, azt kihagyatni kivánom, beelégedvén annak megemlitésével, miszerint az nyerjen kárpótlást, ki egyenes tulajdoni joggal van a tized birtokában.

Elnök. Kivánják a tek. KK. és RR. meghagyni a szerkezetet? (igen) most várjuk meg, mig itélőmester ur vissza jön az izenettel a mélt. Főrendektől.

Országbirói itélőmester Hubay József. (A méltóságos Főrendektől visszajövén.) A tek. KK. és RR. meghagyása következtében, előadtam a törvényjavallatot, a papi tized megszüntetése iránt. A 3-ik §-ra nézve, hol az mondatik: „mennyiben a papi tized magán családok birtokába egyenesen és tulajdoni joggal, akár szerződés, akár királyi adomány által jutott", kivánnák tudni a mélt. Főrendek: vajjon itt az örökös szerződések benfoglaltatnak-e vagy nem? Én erre bátor voltam azt felelni, miként ezen eszmét a tek. KK. és RR. egyenesen kizárták. Mire a mélt. Főrendek azt válaszolák: miután a tized csak oly tulajdon, mint más, most pedig a tulajdonnak megtámadása czélba nem vétetett, azt izenik vissza egyhangulag: méltóztatnának a tek. KK. és RR. e törvényjavaslatba azt is beigtatni, hogy „a hol a tized, *örökös* haszonbéri szerződések utján, magán családok birtokába jutott, ott a legelső országgyülésen elhatározandó kármentesitésről gondoskodva leend". (Elfogadjuk!)

Pestmegye követe Kossuth Lajos. Ámbár elvben azzal egyet nem értek, mi a 3-ik §-ra nézve a mélt. Főrendek részéről kijelentetett: miután mégis a mai napon, több fontos törvényjavaslatban voltunk szerencsések, minden észrevétel nélkül, a mélt. Főrendek megegyezését megnyerni: én ezen méltányosságot részemről viszonozni kivánnám; s a mennyiben a mélt. Főrendek kivánatukban fontosságot látszanak helyeztetni, nem akarnám, hogy e törvény, ellenzésünk által hajótörést szenvedjen. Azért én egyenesen az egyetértés előmozditása tekintetéből hajlandó vagyok a főtábla kivánatát elfogadni.

Itélőmester ur ujra ismétli: miszerint a mélt. Főrendek a legközelebbi országgyülésen a közállladalom által leendő kármentesitést kivánnak a magán családoknak, a mennyiben a papi tized magán családok birtokába akár örökös szerződés, akár királyi adomány által jutott.

Trencsénmegye követe Kubicza Pál. Én ugyan nem fogok ellenkezni a tek. KK. és RR. megállapitott többségével; azonban ugy hiszem, azon áldozatkészség, melyet jelenleg az egyházi rend részéről tapasztaltunk, nem tétetett az aristocraták és oligarchák zsebeinek számára, hanem a szegény adózó nép részére. Meg nem foghatom, hogy akkor, mikor az egyházi rend lemond javadalmáról, külön hasznokat miért szerezzünk azoknak, kik az adózó nép terhei után huzták eddig jöve-

delmeiket. Én tehát nem járulok a Főrendek kivánatához és igazolásom végett, kérem nyilatkozatomat a naplóba tétetni.

Hevesmegye követe Schnee László. Megvallom, ezen fejtegetések meggyőztek engem arról, miként igen sok igazságtalanság és nyereségvágy fekszik abban, ha a magán családok bár mily szerződés által jutottak a papi tized birtokába, kártalanittatnak. Igazolásom végett, röviden kijelentem, hogy én e főrendi javaslathoz nem járulhatok.

Zólyommegye követe Osztroluczky Géza. Valóban csudálkozom, hogy a mélt. Főrendek a papi tizedre nézve kötött örökös szerződéseket megváltani kivánják, s nem elégesznek meg azzal, mit a t. KK. és RR. e tekintetben a magán tulajdonosokról rendeltek. Én attól tartok, hogy az oligarchia érdekei jobban lesznek védve, mint a nemességé. Már az urbéri viszonyok megszüntetése alkalmával is sokat nyert az oligarchia az által, hogy az adósságok felmondhatlanoknak határoztattak. Most az örökös szerződések kármentesitésének biztositása által, szinte az oligarchia fog nyerni legtöbbet. Véleményem szerint ezen rendelkezés a robotokérti kármentesités eszközlését neheziteni fogja. Csak aztán ugy ne járjunk, mint Csehországban történt, hol az oligarchia megmaradt, a középrendü nemesség pedig elenyészett. Ezen okokból nem fogadhatom el a Főrendek módositását.

Mármarosmegye követe Asztalos Pál: Én elfogadom a Főrendek módositványát; s ugy tartom, szükséges fontolóra venni mostani körülményeinket; és különben is csaknem dissolutionak indult hazánkat; valamint nem látom helyét annak, hogy elkülönzésekre okot szolgáltató kijelentésekkel éljünk.

Trencsénmegye követe Kubicza Pál. Engedjen meg Mármarosmegye követe, különböző véleménye az én nézetemtől lehet: de a tiltakozásnak oly feddő modorát el nem fogadom. Én ujra is ismétlem: ha a KK. és RR. a mélt. Főrendek javallatát elfogadják, abban nem látok egyebet, mint kijátszást azon nagylelküségnek, melynek az egyházirend részéről a mai napon tanui valánk.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz: Nem azért, hogy Trencsénmegye követének előadását valami utba igazitással akarnám viszonozni, hanem a magam részéről meggyőződésemből jelentem ki: ha valaha nem volt, most nincs ideje annak,

hogy szemrehányásokat tegyünk akár a nemességnek, akár valamely más renden lévő osztálynak; hanem véleményem szerint, annak van ideje, hogy méltányoljuk azt, amit elérhetünk. Igen, én is ugy vélekedem, hogy jogi szempontból nem lehet azon kérdést felállitani: hogy örökös szerződések tekintetéből kárpótlást követelni lehet; de ha azon nagyszerü engedmény kimondása az adózó nép részére, melyet a clerus tett, azon áldozattól függ, melyet ezen örökös szerződésekből származó haszonvételek kárpótlása fejében teszünk, akkor az engedmény áldozat és haszon nincs drágán megvásárolva. Én tehát megyém részéről Mármaros követével tartok, s a főrendi izenetet elfogadom.

Aradmegye követe Biró Imre. Én sem osztozom Zólyommegye előadásában, mert ha van oligarchia, úgy tudom, a mai nap mutatta meg nagylelküségét, nem pedig hogy fillérkedő. Pesttel szavazok.

Pozsonymegye követe Olgyay Titus: Kötelességemnek tartom kijelenteni: miként, ha valaha, a mai nap csakugyan nem lehet az oligarchia rovására mondani, hogy fillérkedni kiván, s az áldozat tételt a közép nemességre akarja háritani. Mondjuk ki tehát nyiltan tek. KK. és RR. az áldozatnak legnagyobb terhét ki fogja vinni, a köz nemesség-e vagy az oligarchia? Igaz, hogy ők birnak legtöbbet, de épen annálfogva, nagy birtokaik arányában fognak a teherben is részesülni. Részemről, ámbár az volt utasitásom, hogy ezen szerződések a jobbágyokra ruháztassanak által, hogy a jó eredmény lehetőségét meg ne akadályozzam, Pestmegye véleményéhez járulok.

Nyitramegye követe Tarnóczy Kázmér. Már fentebb is kijelentém a főrendi módositványhozi járulásomat, most, a mit hallottam Pestmegye követétől, még inkább megerősitett meggyőződésemben. Én nem látok abban semmi szörnyüséget, ha ezen javadalom elvesztését kárpótoljuk. Igaz ugyan, hogy csak árendáról van szó, de az rendes árenda, mely hasznot hajtott, s mely jószág szerzésnél és osztályoknál is tekintetbe jön. Tehát semmi aggasztót nem látok abban, ha, midőn a törvény a javadalmat megszünteti, a status kárpótolja.

Gróf Batthyány Lajos ministerelnök. A tárgyhoz nem akarok szólani, de kötelességemnek tartom, a tanácskozás siettetése tekintetéből a tek. KK. és RR.-el közölni; miszerint én hiva-

talos állásomban a főrendi tábla által tett változtatásra ráállottam. Ugy gondolom, tek. KK. és RR.! ezt némileg méltó figyelembe venni méltóztatnak, nehogy mindjárt első lépéseinknél azon irányt elveszitsük, melyet a parlamentáris organizácziónál szem elől téveszteni nem szabad.

Komárommegye követe Pázmándy Dénes. Azt gondolom, mikor a tek. KK. és RR. az örökváltságról méltóztattak intézkedni, és aképen, hogy az örökváltság következtében status költségén jogkárpótlást adnak azoknak, kik birtokosoknak tekintetnek, a nélkül, hogy ezen kárpótlás módjáról már előre törvény által rendelkeztek volna, épen nem volt szükséges a tek. KK. és RR.-nek, ily igéretet tenni, hogy ezen igéretnek legyen hitele, hogy abban mindenki bizzék. Ha a t. KK. és RR. e tárgyban a tulajdont méltóztatnak megtámadni, véleményem szerint a KK. és RR.-nek ezen intézkedését az örökváltságra nézve is nem fogja oly hitel kisérni, mintha a KK. és RR. magát az elvet, t. i. hogy senkinek tulajdonát kárpótlás nélkül nem veszik el, nem sértik, annyival inkább, mert az egyházi rend lemondott ugyan azon beneficziumokról, melyek őtet illették, de azon haszonról, melynek alapja ugyan őtet illette, de melyet másra által ruházott, másnak kárára nem mondhat le. Részemről elfogadom a Főrendek javallatát.

Elnök. Ha többen nem szólanak, a többség elfogadja a Főrendek javaslatát. Itélőmester ur ő nagysága meg fogja vinni ezen izenetet a mélt. Főrendeknek.

Országbirói itélőmester, a Főrendek javaslata szerint módositott törvényjavaslatot (az országos irományok közt 64. szám alatt) még egyszer felolvasván, azzal átment a mélt. Főrendekhez, honnan kevés idő mulva visszjövén eként szólt: A mélt. Főrendek szivesen fogadták a tek. KK. és RR. hozzájárulását, s az izenetet vissza küldvén, holnap reggelre elegyes ülésre hiják a t. KK.-at és RR.-et, mert a megállapitott törvényjavaslatok fel leszneк küldendők. Én azt jelentettem ki a mélt. Főrendeknél, miként én nem hallottam itt semmit arról, hogy a törvényjavaslatok fel is küldetnek, hanem csak hogy a megyékhez küldessenek. (Fel is kell küldeni.) Igy hát fel fognak küldetni a törvényjavaslatok; de a felirási javaslat még nincs elkészitve.

Pestmegye követe Szentkirályi Móricz. Véleményem szerint a

mennyiben ezen törvényjavaslatokra adandó sanctio megnyerése tekintetéből bizonyos lépés lesz szükséges, az a felirás által történik, hanem azoknak szentesitését kieszközölni a ministerelnök körében fog tartozni; s épen a felirás, és izenetváltási eljárás rövidetése tekintetéből kivánták a tek. KK. és RR. hogy már ezen az országgyülésen ily alakban folyjanak a tanácskozások.

Elnök. Akkor mégis szükséges lesz, holnap elegyes ülésben a felirást és törvényjavaslatot felolvasni.

Országbirói itélőmester Hubay József. Az elegyes ülés holnap nyolcz órakor fog tartatni, de szokás szerint a felirási javaslatnak előbb is kell hitelesittetni. Én először azon véleményben voltam, hogy a tek. KK. és RR. csak a megyékhez akarják küldeni a törvényjavaslatokat, de azután voltam értesitve, hogy Ő Felségéhez is fel lesznek terjesztendők.

Aradmegye követe Biró Imre. Pestmegye követe véleményében osztozom, mert gróf Batthyányi miniszterelnök fogja a törvényjavaslatokat, miután azok felolvastattak, és lepecséltettek, sankczió ala bocsáttatni, s azok megerösitését kérni.

Győrmegye követe Balogh Kornél. Nem gondolom, hogy a sankcziót ugy lehessen eszközölni; mert jelenleg első eset az, hogy a felelős miniszterium müködik. Véleményem szerint, ha a törvények meghozatnak, Ő Felsége királyi biztost fog ide küldeni, és itt fog ünnepélylyel megtörténni a törvények sankcziója. Tehát, nem tudom, miért legyen szükséges Bécsbe felmenni.

Elnök. Ő Felségének jóváhagyási joga semmi esetre sem lesz kizárva.

Győrmegye követe Balogh Kornél. Ott, a hol felelős miniszterium van, feltételeztetik: hogy a miniszterium már előre megegyezett Ő Felségével, s igy a sankczió már inkább csak a formálitáshoz, mint a törvénynek lényegéhez tartozik.

Elnök. Talán fel lehetne tenni röviden a felirást.

Csongrádmegye követe Babarczy Antal. Ugy gondolom, fel lehet tenni a felirást a nélkül, hogy szükséges lenne még egyszer összejönni; mert abban nem fog egyéb állani; mint azon két törv. czikk czime, melyeket Ő Felsége jóváhagyása végett felterjesztünk.

Elnök. Csak egy komitivát méltóztassék itélőmester urnak irni.

Országbirói itélőmester Hubay József. Ezt máskor magoknak

szokták fentartani a t. KK. és RR. ha méltóztatnak parancsolni, röviden megtörténhetik.

Elnök. Itélőmester ur el fogja késziteni a felirási javaslatot. Az ülés eloszlott éjféli három negyedkor tizenkettőre.

A királyi kegyuri jog.

A magyar felelős miniszterium alakitásáról szóló törvényjavaslatot, miután az a KK. és RR. által el lett fogadva, 1848. márczius 23-án a Főrendek vették tárgyalás alá s ott a 6. §-nál az ő Felsége kegyuri jogairól a következő vita keletkezett:

Ghiczy Kálmán, nádori itélőmester olvassa a törvényjavallatot felelős független magyar miniszterium alakitásáról.

Az 1-ső §-ra nézve észrevétel nem volt.

A 2-dik §-ra nézve:

Gróf Andrássy György sárosmegyei főispán: Itt azon viszony tárgyaltatik, melyben cs. kir. fenséged Felséges koronás fejedelmünk s a haza irányában fog állani, azon meggyőződésben lévén, hogy ezen jogok mértékének meghatározásában ő Felsége törvényeink értelmében s azon közös érdekben, mely hazánkat az örökös tartományokkal összeköti s a melyeket az országosan egybegyült rendek fentartatni kivánván, e haza törvényes önállósága alapján a fenforgó viszonyokat kiegyenliteni ajánlották, mondom ezen jogok mértékének meghatározásában ő Felsége leghelyesebben fog eljárni. Ezen meggyőződésben lévén, e §-ra nézve nekem észrevételem nincs, s annak felterjesztésében, ugy a mint áll, megnyugszom. szivemből óhajtván, hogy ezeknek folytán történendő intézkedések, mind a felséges uralkodóház, mind e haza, mind az örökös tartományok közös érdeke erős és szilárd alapon nyugodjék s további fejlödést nyerjen. (Mindnyájan.)

A 3. 4. 5-ik §§-ra nézve észrevétel nem volt.

A 6-ik §-ra nézve, mely igy szólt: „Mindazon tárgyakban, melyek eddig a m. kir. udvari cancelláriának, a k. helytartó tanácsnak, s a k. kincstárnak, ide értve a bányászatot is, köréhez tartoztak, vagy azokhoz tartozniok kellett volna, s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban Ő Felsége a végrehajtó hatalmat ezentul kizárólag csak a magyar miniszterium által fogja gyakorolni.“

Lonovics József csanádmegyei püspök: Hogy ö Felsége a végrehajtó hatalmat vallásos ügyekben miniszteriuma által fogja gyakorolni, az ellen észrevételem nincs. De bátor vagyok figyelmeztetni a mélt. Fő RR.-et, hogy ez alatt törvényeinket tekintve, csak azon ügyeket értem, melyekre nézve ő Felsége eddig is végrehajtó hatalmát dicasteriumok által gyakorlotta, végre pedig, mint határozottan ki kell jelentenem, hogy ő Felsége mindazon jogokat, melyek felséges személyét, mint apostoli királyt illetik, ezentul is fen fogja tartani. Bővebben kimagyarázom magamat: Verbőczi hármas könyve 11-ik czikke szerint ugyanis püspökséget állitani, felosztani, püspököket nevezni egyházi benificiumokat konferálni stb. oly jogok, melyek ö Felségét, mint apostoli királyt illetik, s melyeket ő Felségének ezentul is fentartani kivánok. Ha ez ellen a miniszterelnök urnak kifogása volna, ellennézeteimet bővebben leszek majd bátor előterjeszteni.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: — Kötelezve érzem magam, határozottan kijelenteni, hogy ahhoz semmi módon nem járulhatok, miszerint a szőnyegen levö törvényjavaslatban érintett egyházi ügyek a felelős miniszterium egyedüli s teljes intézkedései alá rendeltessenek, és általa a katholika egyházat illető felséges jogok gyakoroltassanak, mert ezen jogok ő Felségét, mint apostoli királyt, a kath. egyház fővédnökét kizárólag illetvén, ezen jogok egyedül ö Felsége által személyesen a kath. egyház érdekeinek kellő figyelembe vétele mellett gyakoroltathatnak. Nem tagadom ugyan, hogy ő Felsége ezen jogokat gyakorolván, legfelsőbb határozatait a nméltóságu cancellária és a kir. helytartótanács utján közrebocsátotta, de ebből a felelős miniszterium hatóságára semmi következtetést vonni nem lehet, mert az emlitett főkormányszékeknél a kath. egyház érdekeinek kellő figyelembe vétele végett az egyházi rend mindaddig képviseltetett, miután a nméltóságu cancelláriánál az egyházi ügyeket mindig egy, a helytartó tanácsnál pedig mindig két püspök adta elő, és a helytartótanácscsal egyesitve van az egyházi bizottmány, mely az ország primásának, vagy annak nem létében, vagy távollétében az idősebb püspök elnöklete alatt az egyházi ügyek felett hoz, részint intézkedéseket, részint felterjesztéseket ö felségéhez tesz, melyeket a helytartótanács meg nem változtathat, hanem a mennyiben a helytartótanács nem egy értelem-

ben volna az egyházi bizottmánynyal, legfelsöbb helyre felterjesztvén, külön véleményét nyilvánithatja. A kath. egyház érdekeinek képviselete s biztositása a felelős miniszterium alakultával megszünend, és már ezen s más indokoknál fogva méltán igényelheti a kath. egyház, hogy ö Felsége mint apostoli király, és a kath. egyház fővédnöke jogait személyesen gyakorolja, s azok gyakorlatát másra át ne ruházza.

Gr. Batthyány Lajos, miniszterelnök: — Én ezen 6-ik §-nak szerkezetét igen világosnak találom, ugy, hogy a mint az szerkesztve van, alig lehet kétség a felett, vajjon a miniszteriumra jogok lennének átruházandók. Azt tartom, hogy az magától értetődik, miszerint ö Felségének miniszteriuma csak az ö Felsége nevében s az ö helybehagyásával fogja kormányozni az országot, s tenni a kinevezéseket, s egyátalában gyakorolni a neki delegált hatalmat. De más részről azt vélem, hogy nemcsak azon jogok, melyeket ö Felsége mint apostoli király gyakorol az ö jóváhagyása mellett gyakoroltathatnak a miniszterium által, hanem minden más jogok is, melyek a táblában az alkotmányos királyt illetik, szintén azon cathegoriába esnek, és csak ugy gyakoroltathatnak a miniszterium által, mennyiben ö Felsége abban megegyez. Igy azt vélem, hogy itt contradistinctiot tenni nem lehet. (Maradjon.)

Gr. Károlyi Lajos, nyitramegyei föispán : Csekély észrevételem van e §-ra nézve, itt az mondatik: „s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai tárgyakban ö Felsége a végrehajtóhatalmat ezentul kizárólag csak a miniszterium által fogja gyakorolni“, ezzel összhangzásba kell hozni a 9) alatti pontot, hol ezen szóval *honvédelem* élünk, mert katonai tárgy a commissariaticum is; következéskép mondjuk itt is, hogy nem katonai, hanem honvédelmi tárgyakban.

Gr. Erdődy Sándor: Legjobb volna mind a két szót betenni: „katonai és honvédelmi tárgyakban“.

Gr. Károlyi Lajos, nyitramegyei föispán: Szeretném tudni, mit akar e részben a miniszterelnök ur?

Gr. Batthyány Lajos, miniszterelnök: A *honvédelemi* szó inkább genericum, mint a *katonai,* és igy szivesen járulok azon módositáshoz, melyet Nyitramegye tisztelt föispánja előadott.

Lonovics József, csanádi megyés püspök: Ismétlem, hogy én inditványnyal fellépni nem akartam. Én birok egy franczia

status schematismussal, melyben a miniszterelnök minden teendői s attributumai specifikálva vannak. Megvallom, óhajtandó volna, hogy a minisztereknek egész hatásköre előttünk tudva lett volna, akkor lett volna észrevételem, mert tudtam volna, mi fog tartozni a belügyi s mi ismét a vallási miniszterhez. Nem vagyok én protestáns atyánkfiai jogainak pártolására felhíva, valamint protestáns atyánkfiaira nézve a fennálló jogokat respectáltatni kivánom, ugy másrészről azon jogokat is, melyeket ő Felsége mint apostoli király gyakorol, melyeket nem törvény, hanem egyház adott, szintén respektáltatni akarom. Európában egyetlen egy protestáns fejedelem sem gyakorolja, de nem is igényli azon jogot, hogy katholikus püspököket nevezzen, mert ez episcopale systhemán alapulván, igen méltányos, hogy ne oly fejedelem nevezze ki a püspököket, a ki azon egyházhoz nem tartozik. A franczia concordatum igen nehéz körülmények közt jött létre, s mégis az első consulnak megadja a jogot a római szentszék, hogy püspököket nevezzen, de előre látván, hogy az első consul nem lehet mindig katholikus, fentartotta magának ez esetben, hogy püspöknevezés iránt intézkedhessék. Ha megnézzük törvénykönyveinket, a magyar katholika egyház zsenge fakadó korától Zsigmond királyig, példákkal tudnám bebizonyitani, hogy Rómától nyert jognál fogva magyar apostoli királyaink Szt.-István ideje óta, püspököket, apátokat neveztek s káptalanokat állitottak fel. Tökéletesen megnyugszom a mostani miniszterelnök urnak vallásos érzetében, de megtörténhetik, hogy más valláson levő férfiu lesz a kormányon; vajjon kérdem: méltányos-e a kath. egyházra nézve, hogy egy protestáns miniszter azon jogot is gyakorolja, mely egyedül apostoli királyainkat illeti. Ismételve mondom, inditványt nem teszek, csak azon reményemet fejezem ki, miszerint ő Felsége ugy fog intézkedni, hogy e részben a kath. egyházra nézve minden aggodalom meg fog szüntetni.

Hám János, szathmári püspök: Részemről is kivánom, hogy a kath. anyaszentegyház a maga törvényes jogaiban sértetlenül megtartassék, s ekkor bizonyosan a püspökök is maguk szoros kötelességeikről sem felejtkezve meg, a fejedelem iránti engedelmességet tanusitandják, csak azt kötvén ki maguknak, hogy mindazon rendelések, melyek a kormánytól kerülnek ki, a kath. anyaszentegyház tanain s elvein alapulva a maga körében jogos intézkedésekkel, s Felséges apostoli királyunknak az anyaszent-

egyháztól nyert jogaival mindenkor megegyeztethetők legyenek. Ily értelmezés mellett magam sem tévén hosszasb észrevételeket, megnyugszom.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: Ha a mélt. Fő RR. azokat, melyeket a nméltóságu csanádi és szatmári püspökök előterjesztettek, kegyesen méltányolni méltóztatnak, akkor bővebben e tárgy felett nem értekezek, csak azt nyilvánitom, hogy mindenkor ellenzendem azt, mi által a kath. egyház törvényes állása és önkörében szabad és független intézkedés joga veszélyeztetnék. És e szempontból kiindulva a kath. egyháznak állását s jogait annál inkább biztosittatni kivánom, minthogy a felelős miniszterium alakultával a kath. egyház érdekeinek azon képviseleti biztositéka megszünend, mely az eddigi rendszer szerint a főkormányszékeknél fennáll és mely által eszközöltetett az is, hogy a kegyes alapitványok rendeltetésüktől el nem vonattattak és más czélokra, mint a melyeket a kegyes alapitók kijelöltek — nem fordittattak, a mely iránt szavamat mindenkor emelendem, ha netalán jövendőre ezen alapitványok veszélyeztetnének és rendeltetésüktől elvonattatnának.

Rudnyánszky József beszterczebányai püspök: Hogy a tárgyalás alatti s az egyházat illető mindazon jogokra nézve, melyeket csanádi megyés püspök ő nméltósága névszerint megemliteni méltóztatott, t. i. az egyházi javadalmaknak adományzása, püspökségek felállitása s püspökök kinevezése stb., mely jogokat alkotmányunk kezdete óta mindig Felséges apostoli királyaink gyakorolták s mely jogok kizárólag az ő személyét illették s mindig az ő legfényesebb s legmagasabb jogaihoz tartoztak s öt mint az anyaszentegyház legfőbb patronusát illetik, én is méltányosnak tartom s a miniszterium állásával megegyeztethetőnek vélem, hogy ő Felsége apostoli királyunk ezután is egyedül és kizárólag ezen jogokat gyakorolja, különben, ha ezen változás történik, minthogy itt nemcsak a püspököknek kinevezéséről, de egyszersmind azoknak megerősitéséről is lehet szó, mely jog ismét a római szentszéket illeti, valami concordatumnak kellene ismét közbejönni. Miután azonban ezen jog már első apostoli királyainknak adatott s annak gyakorlatában mindez ideig királyaink benne voltak, hogy ezentul is a Felség mint apostoli király ezen jog gyakorlatában megmaradjon, igen méltányos, ez a katholikusok közönséges

ohajtása. És a mennyiben minden vallás a maga függetlenségét fentartani kivánja, a méltányosság azt hozza magával, hogy itt is minthogy királyaink, uralkodó fejedelmeink, egyszersmind apostoli királyunk is, mindezen ügyekben egyedül ö maga folyhasson be. (Maradjon.)

Gr. Batthyány Lajos miniszterelnök: Azt vélem, a főtisztelendő uraknak aggodalmuk felesleges, mert eddig is ugy volt a gyakorlat, miszerint ö Felsége nem csupán saját ösztönéből nevezte ki a püspököket, miután ö Felsége valamennyi jobbágyait nem ismerheti, következéskép a püspököket sem. Az mondatott ugyanis ö Felségének tanácsnokai által, hogy ezen s ezen érdemes urat méltóztassék püspökségre emelni: ő Felsége ennek következtében tette, vagy nem tette a szerint, amint legmagasabb szándéka magával hozta; ezentul is szintén igy lesz, ő Felségének az illető miniszter elő fogja terjeszteni vallásos ügyekben a dolgokat s ö Felsége bölcsessége szerint az előterjesztést elfogja fogadni, vagy nem, amint tetszik és igy in ultima instantia csak egyre megy a dolog.

Lonovics József csanádi megyés püspök: Megvallom, miután tisztelt protestáns tag-társaimnak ezen §-ra nézve nincs aggodalmuk, én magam is megnyugszom s ezen §-t épen azon értelemben veszem, a mint azt a jelenlevö protestáns t. tagtársaim értik. (Maradjon.)

Vallás-egyenjoguság.

Az 1848. márczius 31-ki kerületi ülés. *Kossuth L.* a jelen országgyülés missziójához számitván minden lépések megtételét, melyek által a rend s béke fentartása az országban biztosittassék, rövid törvényczikket inditványoz a mindkét hitvallásu protestánsok, az ó-hitü görögök megnyugtatására, melyek egyikében az unitáriusok is bevétetnek. A törvényczikkek egyikét, a mely általános vallásegyenlőséget tartalmaz, ide iktatjuk:

Törvényczikk.

A vallás dolgában.

1. §. Az unitária vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánittatik.

2. §. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság állapittatik meg.

3. §. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek s ez elvnek részletes alkalmazásával a miniszterium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimeritő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. §. A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás, vallás-különbség nélkül mindenkinek megengedtetik.

5. §. A miniszterium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallásu tábori lelkészekkel láttassanak el.

Pázmándy D. helyettes jegyző azonnal felolvasá, s az minden ellenmondás és változtatás nélkül elfogadtatott. *Schnée,* megpendité ezuttal a zsidó emanczipácziót is. *Kossuth L.* erre megjegyzé, hogy a jelen körülmények közt épen azoknak, kik barátai az emanczipácziónak, kivánni kell, hogy e perczben ne történjék semmi e részben; mert vannak akadályok, mikkel bizonyos perczekben istenek sem küzdhetnek meg; most a zsidókra nézve rendelkezni annyi volna, mint e népfaj közül tömérdeket áldozatul vetni ellenségeik dühének.

A kerületi ülés ezután átalakult országos üléssé és Szentkirályi Móricz, mint ez idő szerinti elnök, rögtön bemutatja az országos ülésnek a Kossuth Lajos által benyujtott törvényczikket, melyet minden vita nélkül elfogadtak és tették át a főrendekhez.

A főrendek 1848. évi április 2-án vették tárgyalás alá a vallás dolgáról szóló törvényjavaslatot.

Scitovszky János pécsi megyés püspök: E javallott t.-czikkben foglalt pontok annyira fontosak, s a katholikus egyház életébe vágók, hogy ezeknek egész kiterjedésükbeni tárgyaltatása igen-igen szükséges, czélszerü és megnyugtató volna. Oly pontok foglaltatnak e tervben, melyek nyolczszázados törvényeinknek, a bécsi és linczi békekötéseknek és fejedelmeink eskü szentségén alakulnak: „Juro, quod Ecclesias Dei in suis Juribus conservabo et defendam.“ Ezek esküjöknek szent szavai. Miért is ezen törvényczikknek pontjai általában, vagy részletesen, akár a kath. egyház ős jogainak összeszoritására, akár az egyháziak papi kötelességeik gyakorlatának korlátozására czéloznának, magam, s a kath. egyház nevében egész tisztelettel óvást teszek.

Legyen e mellett szabad az egyes pontokra nézve is észrevételeket tennem. Az 1. és 5. §-ra nézve az előbbi országgyűlések határoztak, ezekre tehát észrevételt nem teszek. — A 2.-ra, melyben kimondatik minden vallásfelekezetekre nézve az egyenlőség és viszonosság, ez észrevételem: Ez oly általános kiejtés, hogy (ha a vallások szabadságát feltesszük) ez által a vallásos surlódásoknak esetei szaporodni, nem pedig kissebbedni fognak. Ime feltévén, hogy a kath. egyháznak más egyházoknál szükebb korlátok közé szoritása nem czéloztatik, több jogoknak, gyakorlatoknak egy vagy más részről meg kellene szünnie, ha a tökéletes egyenlőséget nem csak kimondjuk, de fel is akarjuk tartani, p. o. a prot. atyafiaknak superintendenseiket, espereseiket szabadon választják, a katholikusoknál ezeket a fejedelem apostoli privilegiuma szerint nevezi.

Amazok lelkészeiket a vallásos vocatio elve szerint a községek meghivják, nálunk minden pártfogói jognak, a püspöki dogmaticus missionak meg kellene szünni. A protestánsok bármiféle vallásos társulatokkal, az angol biblia, a német Gustáv egyletekkel szabadon közlekednek, minden megszoritás, placetum általi befolyás nélkül; tehát ez a tökéletes egyenlőség tekintetéből a katholikusoknál sem maradhat fenn többé.

A más vallásuak iskolákat szabadon állitanak, rendeznek igazgatókkal, s egyedül tulajdon vallásu tanitókkal látják el, mit az egyenlőség tekintetéből nekünk is meg kell adni. A protestánsok, a görög n. egyesültek maguk kezelik alapitványaikat, vallási javadalmaikat, ezek is tehát adassanak a katholikusok kezeibe. Elhallgatok több afféle jogokat, melyeket egyrészt követelni fog, hogy ezeknek birtokába, gyakorlatába állittassék, másrészt védeni, hogy tőlük el ne vétessék, mi folytonos surlódásokra ad alkalmat.

A 3. §-ban kimondatik: „hogy a közálladalom költségein fedeztessenek minden vallási felekezetek, egyházi és iskolai szükségek". Nem ellenzük mi, hogy minden más felekezetü lelkészeknek, tanitóknak sorsa anyagilag ne javuljon, de biztosan reméljük, hogy ez a tulajdoni jogoknak megsértése nélkül fog történni, reméljük, hogy egynek jobbléte másiknak kárával, rövidségével nem történend. A 2. §-ban kimondott azon elvet, hogy a kath. növendékek más mint kath. iskolákba járhassanak, a kath. egyház békével türte, de soha magáénak nem

fogadta. sőt készebb volt áldozattal főbb és alsóbb iskolákat alapitani. mint az elvet elfogadni. Példája ennek az irlandi és belga kath. püspökök tettei. Ezen okoknál fogva én azon általános értelmü vallási czikket el nem fogadhatom.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: Az 1-ső. és 5-ik §§-okra nézve. miután ezek iránt nézeteimet a mult országgyülésen is bőven kifejtettem s az előbbi országgyülések már határoztak, semmi észrevételt nem teszek. A 2-dik §-ra nézve, melyben kimondatik, minden bevett vallásfelekezetekre nézve a tökéletes egyenlőség és viszonosság. azon észrevételem van, hogy ily általános rendelethez — miután ez csak félremagyarázatokat és surlódásokat idéz elő — semmikép nem járulhatok s ezért a kath. egyház elveit, javait és jogait, ilyen általános eszmének alárendelni nem engedhetem.

A 3-ik §-t illetőleg. melyben kimondatik. hogy a közálladalom költségein fedeztessenek minden vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei, miután ezáltal a kath. egyház alapitványai más czélokra, — mint a melyeket a kegyes alapitók rendeltek — fordittatnának s igy az egyház jogai sértetnének. óvást teszek.

A 4-ik §-ra nézve, ha ez iránt rendelkezés csakugyan történnék. akkor a mult országgyülésről felterjesztett feliráshoz képest. engedtessék meg kölcsönösen más iskolába való járhatás, ugy azonban, hogy a vallási szertartások és egyéb tudományok mindenkor az illető lelkészek által tanittassanak.

Fogarassy Mihály szkodári püspök: Mi most alkotmányos életünk békés átalakulásának nagy és dicső korszakában vagyunk. A polgárszabadságnak ama nagy eszméje tétetik le most készülő törvényeinkben, hogy a törvény előtt minden ember egyenlő legyen. a különféle néposztályoknak polgári egyenlősége mondatik ki. Természetes tehát az, hogy a szabadság jótékonyságában mindnyájan egyformán kivánunk részesülni...

De épen azért igen sajnos volna, ha épen ez időszakban megint egy oly vallási törvény szentesittetnék, melyben oly valami látszik rejleni. miáltal egyik vallásfelekezetben azon féltékenység költetik fel. hogy szabadságának és jogai megszoritásától tartson. Részemről ugyan azt tartom, hogy a katholika vallás és egyház az alkotmányos szabadságnak és egyházi füg-

getlenségnek azon értelmét, miszerint magát és másokat a tulterjeszkedő hatalom nyomása ellen védje, felfogni és terjeszteni mindenkor tudja. A jelen időben is ő tüzte ki Európának a haladás zászlaját és azt hiszem, hogy bírt és bír most is annyi elaszticitással, hogy ha megint a hatalom elnyomásának ideje visszatérne, ő a népeket a szabadság békóiból a szabad müködés és kifejlődés dicsőbb terére fogja emelni.

De ha valamikor, ugy a jelen korszakban óvakodjék a törvényhozás az egyház szabadsága és testületi jogai felett korlátozólag intézkedni. Nem egyedül a kath. egyház részére mondom ki ezt, hanem általában minden vallásfelekezetüekre nézve; én a szabadságot közös kincsnek tartom és nem monopoliumnak s a vallási szabadságról azt hiszem, hogy az emberi jogok legszebbike. Ma már egész Európa fennhangon követeli az associatio szabadságát. A legszentebb és legfelségesebb emberi associatiok az egyházak. Ezen egyesülési jogról, mely régibb e polgárinál s mivel magasztosabb, mivel lelki és szellemi, senki lemondani nem akar, lemondani nem fog, evvel a törvényhozásnak is legóvatosabban kell bánni és gazdálkodni.

E hazában 7 millió lakik. Nekünk, egyházi főnököknek, alkotmányunk jóságától azon szerencse jutott, hogy a katholika egyház érdekeit illetőleg többnyire csak mi emeltünk szót a törvényhozás termében, de a jogok a népre is kiterjesztetvén, nem messze van azon idő, midőn a 7 millió katholikus is érteni és érezni fogja, hogy az egyház szent jogait és tulajdonait védeni minden katholikusnak joga és kötelessége.

Ezek előrebocsátása után méltóztassanak megengedni, hogy igénytelen észrevételeimet az elénkbe adott törvényjavaslat iránt beterjeszthessem.

Hódolok én azon elvnek, hogy a keresztény vallások bármelyike e honból kizárva ne legyen, hogy a bevett vallások saját terükön és köreikben szabadon mozoghassanak s szellemi hatásukat kifejthessék.

Az unitária vallás bevétele ellen nincs észrevételem, álljon a bevett egyházak sorában s ha vannak vagy lesznek egyházai, működhessenek szabadon, mint a többi, ez véleményem a törvényjavaslat elsö pontjára nézve.

De annak 2-ik szakaszát, melyben: „a bevett minden vallásfelekezetekre nézve tökéletes egyenlöség és viszonosság álla-

pittatik, észrevétel nélkül nem hagyhatom s pedig nem azon okból, mintha fennebb kifejtett elveimre nézve a vallásfelekezetek jogegyenlőségét akarnám ostromolni, mert hiszen magam is egyenlőséget akarok minden polgári jogokban, egyenlőséget a függetlenségben, hogy mindenik egyház a saját hitelvei és szerkezete szerint magát szabadon kifejthesse. Máskép értek a kimondott tökéletesség, viszonosság elvéről, mely alkalmazásában félreértésekre és surlódásokra fog alkalmat szolgáltatni a vallásfelekezetek között; ez egyszerü szócskának az értelme igen tág, következményei bonyodalmakat idézhetnek elö. Lehet ugyan a vallásfelekezetek részére viszonosságot követelni, de ez azoknak szabadságába és szabad kifejlődésében fekhetik, nem pedig saját elveiknek vagy szerkezetüknek viszonylagos átvitelében és alkalmazásában. Ha egyszer ki van mondva és meg van adva a tökéletes egyenlőség, a viszonosság követelése felesleges s mivel applikácziójában elvekbe vág, azt részünkről ily átalánosságban el nem fogadhatjuk. A pécsi megyés püspök ő nagyméltósága alkalmazási példákkal mutatta meg, hogy a tökéletes viszonosság katholikusok és protestánsok közt van. Mily vágyakat fogna ezen elv kimondása protestáns atyánkfiaiban kelteni, azt itt fejtegetni nem akarom, de el nem mellőzhettem azt, hogy ezen elvek kimondásával a katholikusok követelésekre fognak felszólittatni, melyek az eddig gyakorlatban volt felsöbbségi és kormányzási jogokba vágnak. Az 1791. XXVI. törvényczikkben Ő Felségének, apostoli királyunknak legfőbb kegyuri joga következő szavakkal van kifejezve: „Majestas sacratissima ut supremus patronus Ecclesias Dei in suis iuribus conserrabit, et fundationes cujuscunque nominis ad mentem fundatorum administravi faciet.“

Ha evangelikus atyánkfiaitól a viszonosságot át akarjuk hozni katholikus egyházunkba, akkor jogokat kell visszakövetelnünk a fejedelemtől, hogy egyházi főnökeinket az egyházi törvények szabályaihoz képest káptalanaink által választhassuk, alapitványainkat magunk kezelhessük, miként ezt hazánkban a protestánsok teszik. S azt tartom, hogy ö felsége ezen eddig törvényes kormányhatóságai által gyakorolt jogairól nem máskép fog rendelkezni és rendelkezhetni, mint, hanem, hogy a katholika egyházra visszaessenek, honnan az apostoli királyra voltak átruházva.

Inditványom tehát a 2-dik §-t illetőleg az volna, hogy a bevett vallások egyenlősége és viszonossága kimondatván, e szavak „saját hitelveik s egyházi szerkezetük épségben tartása mellett" illesztessenek be a § szövegébe ily formán: „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül, saját hitelveik és egyházi szervezetük épségben tartása mellett, tökéletes egyenlőség és viszonosság állapittatik meg." Ezen hozzáadással én a 2-ik §-hoz örömmel járulok hozzá s abban nem egyebet látnék kimondva, hanem csak az egyházaknak autonomiáját és szabadságát, azt hiszem pedig, hogy ezt bármily törvényhozás, legyen az státusrendszeren vagy népképviseleten alapitva, megtámadni nem fogja s ha megtámadja, következményei sem a hazára, sem az államra, sem a trónra nézve boldogitók nem fognak lenni.

A 3-dik §-ban az foglaltatik, minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségeken fedeztessenek. Erre nézve a méltóságos fő RR. a KK. és RR.-kel egyetértve, bizonyos tekintetben más törvényjavaslatot készitettek s terjesztettek fel Ő Felségének, a mennyire t. i. a paptized megszüntetésével némely lelkésznek elvesztett jövedelmeit állami költségekkel kivánják pótoltatni, e törvényjavaslatban az is benfoglaltatik, hogy minden más vallásbeli felekezetüek lelkészeinek jövedelméről szintén az állomány gondoskodjék. Azt gondolom, hogy ez Ő Felsége által már kegyelmesen helybenhagyott gondoskodásban, a jelen szükségnek elég van téve, — azonban én, ki a vallásos szabadságnak mindenkor bajnoka kivánok lenni, sohasem fogom azt ellenezni, hogy akármely vallásfelekezetüek lelkészei kellően láttassanak el; miszerint szent hivataluknak megfelelni képesek legyenek s ne kénytelenittessenek valamely más, ezzel össze nem férő foglalatosságban tölteni idejöket; ha tehát ezen törvényjavaslat által a KK. és RR. ujólag azt akarják kifejezni, hogy a menynyiben más vallásfelekezetek lelkészei illendően ellátva nem volnának, azok közállomány által láttassanak el, ez ellen teljességgel semmi észrevételem nincs. De ha ezen törvényjavaslat által az czéloztatnék, hogy azon katholikus egyháztól, mely most is oly nagylelküleg hozta az áldozatot az állomány ujabb formáinak mgalakitására s a nép felszabaditására, azon egyháztól, mely most jövedelmeiben ugyis tetemesen megcsonkitta-

tott, azon egyháztól, mondom, melynek nyolcz századokon keresztül szerzett saját vagyona s alapitványai vannak, melyekből iskoláit fentartsa, az egyház s annak szolgáinak és a kultusz szükségeit fedezhesse, azon kath. egyháztól ezen vagyon és birtok a közálladalom által elvétetnék s az aztán más vallésfelekezetüek lelkészei és iskolái fentartására fordittassék, egyenesen kimondom, mert a szabadság e korszakában a czélzatokat s szándokokat is ki merjük mondani, hogy bizton hiszem azt, miszerint az e honban élő két millió katholikusok ily szándékba s ily értelmü törvényjavaslatba bele nem egyezhetnek, beleegyezni nem fognak. Annyi volna ez, mint a szent tulajdonnak megtámadása, mit védeni és megóvni hazafiui szent kötelesség.

Nemcsak a magántulajdon szent és sértethetlen az álladalomban, hanem ilyennek kell lenni e testületek tulajdonának is, már pedig szentebbet és mélyebben gyökerezettebbeket az egyházi testületeknél nem ismerünk, ezekbe van letéve az emberi jog és szabadság legszentebbike. Egyébiránt, ha volna czélja és értelme a 3-ik §-nak, mit most megemlitek, összeütközném az magával az 1791-ik évi XXVI. törvényczikkel is, melynek 10-dik §-ában az evangelikusok alapitványainál ki van mondva, hogy azoknak kezelése és kormányzása egyedül őket illeti, s tőlük el nem vétethetik, hasonlókép tudjuk azt, hogy e honban a g. n. e. egyháznak szinte tulajdon javadalmai és alapitványai vannak és saját kezelésükre bizatvák, mind ezek a törvényhozásnak a legfelsőbb kormányhatalomnak, magának a trónnak garancziája alatt állanak s ha ez igy van az evangelikusokra és a g. n. e. nézve, azt hiszem, nem lehet másként a katholikusokra nézve sem; ezek tulajdonának is szentnek és sérthetlennek kell lenni, mely sérthetetlenséget a törvényhozástól követelni minden katholikusnak joga és kötelessége és e sérthetetlenség az emlitett XXVI. törvényczikk 13-dik §-ban a katholikusok részére is biztositva van, hol mondatik „ut status postessionis actualis utrunque pro cynosura adsumatur et fundationes catholieorum pro catholicis, evangelicorum pro evangelicis deinceps couvertantur“ e törvényes garanczia ama czélzat által egészen megingattatnék s a katholikus egyháznak, mint testületnek törvényes szabadsága és önállása megsemmisittetnék, miben hogy a törvényhozás megegyezni kivánna, fel nem tehetem s igy azt

sem, hogy a t. KK. és RR. e törvényjavaslat által commassatióra, recularisatióra czéloztak volna. Épen azért is e §-t illetőleg inditványozni bátor vagyok, hogy a már egyszer felterjesztett törvényjavaslattal összhangzólag ugy szerkesztessék: „minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei amennyiben e vallásfelekezetek mostani javaiból ki nem telnek, közálladalmi költség által fedeztessenek".

A mi a 4-dik §-t illeti, magam is azon szerencsés állásban vagyok, hogy uram, királyom kegyelméből már 25 év óta az iskolai kormányzásban részt veszek. Én tehát, saját tapasztalásomból is megmondhatom, mi volt eddig leginkább oka annak, hogy a kath. ifjaknak evangelikus iskolába járhatása tilos. Nem a hitvallás tanulásában tartom és tartottam annak okát rejleni, mert valamint a kormány elég ildomosan s czélirányosan rendelkezett arról, hogy a nem katholikus ifjak, kik iskoláinkba járnak, saját lelkészeiktől vegyék a vallási oktatást, saját egyházaikban gyakorolják a kultust s arra a mi iskolai igazgatóink s tanitóink mindenkor lelkiismeretesen felügyeltek, megkivánván tőlük, hogy ez iránt tulajdon lelkészeiktől félévenként bizonyitványt mutassanak elő s a szerint klasszifikáltattak, ily rendelkezés mellett azt hiszem katholikus ifjakra nézve is megengedhető lett volna az evang. iskolákba járhatás, hanem az ok az iskolai szervezetek különféleségében rejlik; az evangelikusok iskolái saját külön kormányzással birván, ott a szervezet, szabályok, tanrendszer sokban külömböznek a mienktől, honnan következett, hogy kath. ifjak, kik nálunk a fegyelmi szigoruságot ki akarták kerülni, átmentek evang. iskolákba s ott menedéket találtak; a mit nálunk két év alatt kellett volna elvégezni, ott egy év alatt végezték el s más több efféle anomáliák tették szükségessé azt, hogy ifjainknak az ottani szabadjárhatás tilos legyen. Ha ez máskép leend, ha ott is ugyanazon rendszer hozatik be fegytartás és tanulmányokra nézve, nézetem szerint meg lesz szüntetve a tilalomnak legfőbb oka, lehet akkor viszonosság az iskolák közt, azért is részemről a 4-dik §-hoz csak azt óhajtanám még hozzá adatni „azon feltétel mellett, hogy a vallásban saját hittanitóink által oktattassanak s erről, valamint a vallás-gyakorlatról is félévenként bizonyitványt előmutatni köteleztessenek".

Ezek lévén igénytelen észrevételeim a szőnyegen levő

törvényjavaslatra, azokat a méltóságos Fő-RR. kegyes figyelmébe ajánlani bátor vagyok.

Busán Herman, horvátországi követ: — Miután ezen törvényczikk a kapcsolt részekre is kiterjedvén, nem akarok a tanácskozásokban részt venni, hanem csak azon reményemet nyilatkoztatom ki, hogy a kapcsolt országokban a közvélemény már annyira megérett, hogy a jelen törvény tárgyában minden vallásbeli felekezeteknek tökéletes egyenlősége és viszonossága megállapitására hajlandók lesznek.

Tihanyi Ferencz, temesi gróf: Én ugyan nem érzem magamat felhatalmazva, hogy azon kevesebb számú milliók nevében szólaljak fel, kikhez én is tartozom, hanem e tekintetben csak magam véleményét kivánom kijelenteni, mint a törvényhozásnak egy kicsiny része. Az 1-ső és 5-ik §-ra nézve az előttem szóló püspök urakkal én is egyetértek, de a 2-ik §-ra vélekedésem az övékétől eltér. Megjegyzem ugyanis: abban, hogy azon elvek, melyek azon §§-okban kifejeztetnek, békekötéseken alapulnak, mint a pécsi és szkodári püspök urak előadták, és ezek ugyanazon elvek, melyeket a mult országgyülésen Ő Felsége k. kir. leiratában világosan kijelentetett. Azt tartom oly elvek alkalmazásánál, melyek a vallásoknak egymás iránti viszonosságát tárgyazzák, az egyszerü kimondásnál egyebet alig lehet tenni, és itt bármily részletes viszonyoknak kidolgozása a ministeriumnak teendője nem lehet. Ugy látszik, az előttem szólott püspök uraknak aggodalma leginkább abban rejlik, mi ezután a 3. §-ban mondatik, hogy netalán azon kölcsönösség és viszonosság elve materialis értelemben is kiterjesztessék, ebbeli aggodalma a püspök uraknak nem alapos, mert itt egyedül a dolognak szellemi oldala forog fenn. A dolognak anyagi része a minisztériumra van bizva, és ha tekintjük e részben a t. RR. vitatásait, azokból kitünik, hogy ezen 3. § nem kiván a vallásbeli felekezetek tulajdonához nyúlni, sőt inkább világosan kiteszik a t. RR., hogy minden illető felekezetek kihallgatása mellett a következő országgyülésig az illető miniszter törvényjavaslatot tervezzen; és igy e tekintetben én semmi hozzányúlást nem veszek észre. Mi előhozatott arra nézve, hogy a viszonosság akkép is értethetnék, hogy a többi felekezetek Magyarhonban különféle szokásaik- és gyakorlataiktól elüttetnének, azt nem látom, mert például a stipendiumokra nézve, melyekről eddig

a helytartótanács intézkedett, ezután az uj kormány fog intézkedni, és azon ügyeket, melyeket például evangelicusok eddig magunk intéztek el, ezután is elintézendik; ez tehát nem akadályoztatja a kölcsönösség és viszonosság elvének kimondását legkevésbbé is. Előhozatott azon áldozat, melyet a tized dolgában a kath. clerus tett, mire nézve kénytelen vagyok megérinteni azt, hogy Magyarországon nem csak a kath. lelkészek azok, kik a tized által áldoztak, hanem kisebb mértékben a protestans lelkészek is áldozatot hoztak, kik azt hiszem, a nélkül, hogy itt képviselve lettek volna, ezután is ugyanazon nyugodtsággal fogják eltűrni a dézsmában szenvedett veszteséget, mint azt a kath. papok türik. Mi a 4-dik §-t illeti: járulok, ha jól fogtam fel, azon püspök úr véleményéhez, ki azt mondá, hogy szabadon járjon minden felekezetbeli ifjú a másik felekezet iskolájába oly feltétellel, hogy a hit és vallási elvekben az illető lelkész által oktattassák, ki is arról évenként bizonyitványt adjon; és igy ezen §-t ezen hozzáadással pártolom.

Gr. Cziráky János: — Most, midőn a szabadság korszakát ünnepeljük, midőn a szabadság nemcsak politikai institutióinkban szolgál vezérelvül és további fejlődésünknek alapját nyujtja, azt gondolám, hogy vallásbeli dolgaink elintézésére is a szabadság fog azon csillag lenni, mely vezérelend bennünket minden ebbeli intézkedéseinkben, mert elmultak azon idők, melyekben bármely vallásbeli felekezet a másikon zsarnokoskodhatnék. Ezen elvekhez hiven és mindig a lelkiismeret szabadsága és vallásfelekezetek tökéletes függetlensége mellett nyilatkoztam és most is azok mellett szólalok fel e teremben; s igy csak annyiban járulok ezen törvényjavaslathoz, mennyiben az által egyházamnak függetlenségét, a vallási felekezetemnek tökéletes szabadságát, tulajdonát, alapitványait veszélyeztetve nem találom, de minden innen vonható káros következésekre nézve előre is egyházfőnökeim nyilatkozatához járulok. Mi a törvénynek mikénti szerkezetét illeti: annak 2. §-át, úgy mint az a !t. RR. által előadva van, el nem fogadhatom, azért, mert tág magyarázatra nyujthatna alkalmat, és könnyen egyik hitfelekezetet a másiknak alárendelné, mit kikerülni kivánnék; és igy ezen §-ban ezen szavakat beiktatni óhajtanám: „saját elvei szerint és az egyház sértetlensége mellett". Mi a 3-dik §-t illeti: nem lehetek azon értelemben, melyet a szkodári püspök nyilvánitott, sőt

inkább minden vallásbeli felekezetekre nézve szükségesnek találom, hogy az oktatásnak teljes szabadsága állapittassék meg és ennélfogva ide beiktatni kivánom ezen szavakat: „az oktatás szabadságának saját elvei szerinti teljes alkalmazása is.“ A §-nak többi részeit meghagynám, mennyiben azonban itt azon következés vonathatnék, hogy az által akármely egyházúak saját alapitványai veszélyeztetve volnának, határozottan ellene nyilatkozom és meg vagyok győződve, hogy azon 7 millió nép, mely vallásomat osztja, szintén ezen nézetemet pártolja. Mi a teljes szabadság alkalmazását illeti: attól nincs mit félni; azért a 4. és 5. §-t megtartatni kivánom.

Gróf Teleky Domokos: Én igen nyilt homlokkal szólalok fel ezen tárgyban, jóllehet azon felekezethez tartozom, melynek érdeke itt tekintetbe jő, mindazonáltal mégis azt, mit igazságosnak és helyesnek tartok, elhallgatni nem fogom, valamint másfelöl semmit olyat, mit nem tartok igazságosnak, azért mert vallásom érdeke forog fen, elhallgatni nem fogok. A szabadság nem csak bizonyos tárgyakban, nem a polgári kifejlődés egyes pontjaiban mutatkozik, hanem az általános polgáriság minden viszonyaiban egyformán tünik fel. Annálfogva, midőn átalában a szabadságot tüztük ki vezérelvül, midőn a polgári társaság szabadságát gátló többi sorompóit eltörlöttük; akkor a vallásra nézve, ha szabadságtalanságot kivánnánk elkövetni, nemcsak igazságtalanok lennénk, hanem magunkkal jönnénk legnagyobb következetlenségbe. Én a t. RR. által előterjesztett t.-czikkben semmi olyat, mi a vallások egyenlőségével és egyforma szabadságával ellenkezésben volna, nem látok, sőt azt találom, hogy ezen t.-czikk biztositja az országban létező minden vallások szabadságát. Átmenve egyes §§-aira a t.-czikknek, az első § kevés észrevételre adván alkalmat, arról nem szólok; de a második §-ra nézve, mely különösen a scodári püspök ur által taglaltatott, bátor vagyok én is megjegyzést tenni. Én azon időszaktól, midőn a vallás ügyét a hazának kath. polgárai fogják magukénak tekinteni és a vallás ügye nem fog csupán a papság ügyének tekintetni, nem félek, mert valamint eddig kath. honfiai e hazának a vallás szabadsága mellett a legszebb példát mutatták, ugy reménylem, hogy ezentul is ellenkező tetteikkel a multat megczáfolni nem fogják.

A 2. §-nak egy része az, mi a t. püspök ur által különös

figyelemre méltattatott, ki azon észrevételt tette, hogy a viszonosság elvét olyannak tartja, mely által a vallások közt surlódások támadnának, mely ahelyett, hogy egyenlöséget és szabadságot eszközölne, inkább aggodalmat, és az egyik vallásnak a másik feletti állását idézné élő. Itt nincs szó azon elvekről, melyek egyik vagy másik vallásfelekezetnél divatoznak, a viszonosság azon pontokat illeti, a hol két különböző vallás egymással érintkezésbe jön, és ez azon pont, melyben mig teljes viszonosság nem lesz, szabadság sem lesz. Azt mondá a t. püspök ur, hogy helyes lenn-e az, ha a kath. egyháznak belelintézése protestáns elvek szerint történnék. Itt nem arról van szó, hanem arról, hogy ott, hol a két vallás egymással érintkezésbe jö, az egyiknek épp olyan joga legyen, mint a másiknak, p. o. itt arról van szó, hogy ha a kath. polgárok vegyes házasságra lépnek, ha az apa kath., ne legyen mind a gyermek kath., mert különben a két vallás közt nem volna kölcsönösség és viszonosság, és a prot. vallás a katholikusnak alárendeltetnék. Azt mondá t. püspök ur, hogy a teljes viszonosságnak kimondása nem egyezik meg a kath. elvekkel. Tudjuk azt, valahányszor a viszonosság elve felállittatni kivántatott, a mult országgyülésen, a papság részéről mindig az mondatott, hogy az a kath. egyház elveivel nem egyezik. Tisztelem én minden vallás elvét, és azokba ereszkedni nem kivánok, de oly keresztény vallást, mely a kölcsönösség és viszonosság elvét kizárná, magamnak képzelni nem tudok, nem tudok magamnak képzelni oly vallást, melynek alapja ne legyen a felebaráti szeretet. Ott tehát, hol keresztények és keresztények közt van kérdés, az egyiknek több jogot nem lehet adni, mint a másiknak; annálfogva a 2. §-ra tett módositását a t. püspök urnak teljességgel el nem fogadhatom, hanem tisztán kivánom kimondani, hogy a bevett vallások közt teljes szabadság és viszonosság létezzék.

A 3. §-ot illetőleg, nem látok okot arra az aggodalmakra, melyek itt keletkeztek; nem azért, mivel a t. RR. javaslatában nem az mondatik, hogy valamely vallásnak létező vallását el kelletük venni, és valamely másnak adni, de alaptalannak találom azért is, mivel tudjuk, hogy jóllehet a kath. egyháznak számos alapitványai vannak, mégsem elégségesek, és igy nem lehet feltenni, hogy azok más prot. egyházakra fordittassanak. Egyébiránt, ha t. püspök ur előadott módositásában megnyug-

vását találja, azt nem ellenzem, hogy a törvénybe vétessék, annyiban, a mennyiben a jelen jövedelmek nem elégségesek, a status jövedelmeiből fedeztessenek a költségek. A többi §§-ra nézve gr. Cziráky János véleményét pártolom.

Scitovszky János megyés püspök: Nehogy azt vélje valaki, mintha inditványom a szcodári püspök és gr. Cziráky inditványával nem egyeznék meg, bátor vagyok megjegyezni, hogy én szivesen a két inditvány közül akármelyikhez járulok, mert a mit én implicite óhajtottam, azt a két t. ur explicite kivánta kitétetni.

Inditványom az volt, hogy általában mondassék ki, hogy a ministerium tegye magát érintkezésbe az egyházi főnökökkel az iránt, hogy mikép kellessék azon pontokat jövőre megállapitani. A t. urak pedig részletes intézkedéseket kivánnak tétetni és az illető pontokat tisztán kijelölni, mit én azért nem tettem, nehogy jövendőre nézve ismét uj kérdések támadjanak; de ha a többség azt akarja, hogy a részletek is kitétessenek, annak nem fogok ellene lenni.

És még egy kis észrevételem van a temesi grófnak a dézsmáról tett előadására.

Nem tagadom azt, hogy a prot. lelkészek is kárt fognak szenvedni a dézsmáróli lemondás által, de a mi az áldozatot illeti, van mégis egy kis különbség a prot. és a kath. clerus között, mert a prot. lelkészek csak árendásai a dézsmának, nem pedig tulajdonosai.

Gróf Teleky Domokos a vegyes házasságot hozta elő, és az egyenlőséget és viszonosságot a szeretet parancsolatára kivánta alapitani. A szeretetnek alapja sokszor szokott emlittetni, de az alkalmazás más tekintetet érdemel, mert a szeretet mellett ott van a remény és a hit is, s habár a szeretetnek a legfelsőbb fokon kellene állania, azért mégis a hitről megfelejtkezni nem szabad.

B. Vay Miklós koronaőr: Nemcsak ugy vélem, de tudom is bizonyosan, hogy azon törvényjavaslatra, mely a t. RR. által készittetett, alkalmat szolgáltatott a protestáns egyháznak kérelemlevele, melyet az országgyülés kezdetekor benyujtott, és a mely a legnagyobb óvatossággal készittetett, miről meggyőződhetik mindenki, ha csak azon egyet emlitem is, mikép azon törvényjavaslatnak Horvátországra való kiterjesztését, mind a

mellett, hogy az más alkalommal mindannyiszor megemlitve volt, sem hozta inditványba, amit Horvátország követe észre is vett, felszólalván, nem óváskép, hanem reményt nyujtólag a jövőre nézve, mikép azon hiányt, mely e részben a törvényjavaslatban létezik, a kapcsolt részek rendei önjószántokból kipótolandják. Ugyanezen kérelemlevelében az egyházkerületnek volt az egyetem is megemlitve, és a t. RR. azt is elhallgatták azért, mert távolról sem akarták most az alapitványokat akár egy, akár más okból megtámadni. Mindezeket csak azért hozom elő, hogy megmutassam, hogy a t. RR. óvatosan léptek fel, és figyelemmel voltak a jelen körülményekre, valamint arra is, mi lesz legközelebb azon ministeriumnak állása, melyre ezen törvény végrehajtása és a jövő törvényjavaslat készitése bizatott. A tárgy kényes és leginkább azért kell óvatosaknak lennünk, hogy az által nagy reactiót sem egy, sem a másik oldalon ne támasszunk kivált most, midőn a reactió az országban ugyis nagy mértékben fog mutatkozni, és adjunk hálát, hogy hazánkban egység van a vallásfelekezetek között, és nem a 7 millió kath. áll szembe a 3 millió protestánssal, söt mindegyik felekezet legnagyobb bizodalommal viseltetik a másik iránt. Mi a törvényjavaslatnak 2. §-át illeti, csak ehhez szólok, mert a többire nézve nehézség nincs. A második § által csak az czéloztatik, hogy az általános elv mondassék ki, mely a bécsi és linczi békekötésekben emlittetik, mely elfogadtatott és kimondatott Ő Felsége által is a mult országgyülésen ugyanazon átalánosságban, melyben itt felhozatik. Igaz, hogy a ministeriumnak feladata lesz a törvény készitése, mire később fogok menni, de elkerülhetlen a jelen időszakban, hogy időközben is ne maradjanak oly kérdések, melyek eddig a dicasteriumokat illették. Nem alkalmazható ide az, mit pécsi püspök ő nméltósága inditványozott, mert csak az átalános elvet lehet itt kimondani és részletekbe bocsátkozni lehetetlen.

A 3-dik §-ra nézve a czél ki van tisztán jelelve, és arra menni nem lehet, hogy mi czél rejlhetik alatta, mert akkor a protestánsoknál is féltékenység támadna, kik eddigi szép jogaikat bizonytalan jövőért soha sem szeretnék feláldozni; de megnyugtat bennünket az, hogy az intézkedés minden vallásfelekezetnek meghallgatásával fog megtörténni, hisz mi oly függetlenek vagyunk egyházi intézkedéseinkben, mikép az Európában sehol

nem létezik, és ezen szabadságot anyagi érdekekért egykönnyen fel nem áldozhatjuk.

Mi az iskolába járhatást illeti, azt tartom, senkinek sincs eszében, hogy iskolába járhatás által valamely felekezetnek száma szaporittassék, és ha volt e tekintetben sérelme a prot. felekezetnek, nem volt más, mint hogy tőlünk követeltetett a kath. ifjaknak kitiltása a prot. iskolákból, mi sokszor a kath. szüléknek nagy megterheltetésére szolgált; annálfogva, miután elvbeli különbség közöttünk nincs, én a t. R. R. javaslatát, úgy amint fekszik, elfogadom; ha azonban módositások fognak történni, akkor azokhoz járulok, melyek legközelébb állanak véleekedésemhez.

Gyürky Pál krassómegyei főispán: Örömmel értettem több róm. kath. egyház nagyérdemü elöljáróitól ama nyilatkozatot, hogy elérkezett legyen azon idő, melyben minden törvény által bevett vallásfelekezeteknek tökéletes és szabad vallásbeli joguk megadassék, magam is azt hiszem, hogy az 1791: XXVI. t.-czikkre való hivatkozás felesleges legyen most már, hanem feladatunk csak az, mikép eszközölhetjük törvényesen, hogy ezen bevett vallások hasonlóan élvezhessék szabadságukat, mint a róm. kath. vallás hitsorsai, és azért azt hiszem, mindazon módositások és észrevételek, melyekkel némely előttem felszólalók a t. K. K. és R. R. ezen javallatukat megbőviteni kivánják, felesleges.

Ugyanis, mi az első czikket illeti: az unitáriusoknak bevételeket és szabad vallási gyakorlatokat már megállapitá az 1836-iki törvény, midőn az erdélyi részeknek visszakapcsolása elrendeltetett, a hol is nyilván kimondatott, hogy az eddigi kiváltságokban megerősittetnek, melyekhez kétségtelenül tartozik a szabad vallásbeli gyakorlat.

A 2-dik czikkre nézve figyelmezni kell a bécsi és linczi békekötésekre, hol a vallásbeli egyenlőség biztosittatott, és a javallott módositások csak ujabb surlódásokra szolgáltatnak csak alkalmat, a mennyiben azok nyilván eltérnek a fennebb kitüzött elvtől.

A 3-dik czikkben már magától értetődik, hogy azon alapitványok, melyek iránt kimutatandó, hogy azok kirekesztőleg a róm. kath. hitvallásuakat illetik, azoktól el nem vonandók, miről azonban tanácskozni fogunk akkor, midőn a felelős ministerium véleményezni fog. A 4-dikre nézve már megmondám a

mult országgyülésen, hogy a gyermekek neveltetési joga főleg a szülőket illeti, kik bizonyára felügyelni fognak arra, hogy az evangelikusok iskolájában nevelt gyermekeik a katholikusoktól nyerjék a hitoktatást. Ennélfogva, törvény által kivánom kimondatni azt, hogy a kath. ifjak iskoláikat szabadon járhassák, annál is inkább, mert jelenleg is vannak iskoláink, és jelesen a losonczi lyczeum, melyek élvezik azon gyakorlatot, hogy a kath. ifjakat tanitó iskoláikba felveszik.

Az 5-dik pontra úgyis nem lévén észrevétel, ennélfogva egész kiterjedésében pártolom ezen törvényjavaslatot.

Bezerédy Miklós, makári püspök: A történt, és rám nézve igen megnyugtató nyilatkozatok után, rövidre szoritom véleményemet. Azt hiszem magam is, hogy ezen törvényjavaslatnak czélja csakugyan a kedélyek megnyugtatása, és ha azoknak kedélyei csillapodnak, kik a petitiót beadták, úgy viszont legyen megnyugtatás azokra nézve is, kik a petitióval egy vélekedésen nincsenek, mert az előadottakból tapasztalták a mélt. Fő-R. R., hogy a törvényjavaslat úgy mint szerkesztve van, balmagyarázatokra és félreértésekre adhat alkalmat; azért a törvényhozásnak kötelessége oly világos törvényjavaslatot tervezni, melyben mindenki megnyugvását találja, és miután az itt előadottak is mutatják, hogy itt aggodalom létezik, azt megszüntetni kötelességünkben áll. Erre nézve igazolásul szolgál a szcodári püspök úrnak inditványa a 3-dik § módositására nézve, melyhez én is hozzájárulok, és méltóztassanak azt a méltóságos főrendek a mi megnyugvásunkra elfogadni. E helyébe t. i. „törvényesen bevett stb." ezt kivánnám tétetni: „minden hitfelekezetnek saját elvei és szertartásai épségben tartassanak"; mi a másikat illeti, meggyőződésem szerint azt tartottam volna maga rendén, hogy ne az elv alkalmazása iránt, hanem maga az elv iránt hallgattassanak meg az egyes hitfelekezetek, mert meggyőződésem szerint sokkal szabadabb és függetlenebb az egyház, melynek szolgáit a status nem fizeti; mert a hol status által fizettetnek, ott más jogalap adatik a beavatkozásra; tudjuk, hogy prot. atyánkfiai készebbek voltak áldozni, mintsem elfogadták volna a statusnak ilyetén beavatkozását. Tudjuk Irlandban a kath. status általi ajánlatot el nem fogadták, nehogy függetlenségöket feláldozzák. Én tehát óhajtottam volna, hogy a hitfelekezetek az elvekre nézve kérdeztessenek meg, azonban, ha a méltóságos

Fő-RR.-nek ez nem tetszik, abban is megnyugszom, de azon világos kitétellel, hogy ne csak a kath., hanem minden vallásfelekezet elveinek épségben tartása mellett.

Mi a 3-dikat illeti, kötelességemnek tartom megemliteni, hogy minden felekezetbeli ifjúnak engedtessék meg akármely felekezet iskolájába járhatás, csakhogy a vallásban mindenki a maga hitfelekezete szerint nyerjen oktatást. Ezen 3 rendbeli változtatással elfogadom az izenetet, és kérem a mélt. Fő-RR.-t, hogy ezen bennünket megnyugtató szerkezetet szinte el tessék fogadni.

Gr. Haller Ferencz: Mindannyiszor, valahányszor a vallás előfordul, kivánom a vallás egyenlőségét, a viszályok megszüntetése végett; azért a t. RR. üzenetéhez csatlakozom.

Hertelendy Ignácz torontálmegyei főispán: Előre bocsátván, hogy minden hitfelekezetnek vallási szabadságát pártolom, de épen azért a kath. egyház részéről történt nyilatkozatokat követve, azoknak szerénytelensége ellen felszólalni nem lehet, mert azok méltányos érdekeken gyökereznek, és azért a szcodári püspök úr nézeteit pártolom és elfogadom.

Gr. Forgách Antal: Fogadjuk el!

Gr. Zay Károly: Bővebben fejtegetni nem akarván a vallásbeli egyenlőséget és szabadságot, röviden oda nyilatkozom, hogy a t. RR. törvényjavaslatát egész kiterjedésében elfogadom.

Gr. Andrássy György sárosmegyei főispán: Szcodári püspök úr véleményéhez járulok.

B. Bánffy Pál: Röviden oda nyilatkozom, hogy a t. RR. javaslatát elfogadom.

Rimely Mihály szentmártoni főapát: Kimondván nézetemet szcodári püspök ur, annálfogva csak röviden az ő nézetéhez járulok.

B. Perényi László: Röviden pártolom gr. Cziráky János inditványát és tökéletesen kezet fogok vele azon nézetben, hogy valamint jelen állásunknak főelve a szabadság, ugy annak a vallásbeli dolgokban is léteznie kell, de kezet fogok vele azért is, mivel a mennyire a szerkezetből netalán az alapitványoknak valami sértése következtetnék, az ellen óvást tenni magamat felhiva érzem.

Gróf Cziráky János: Ha méltóztatnak parancsolni, bátor leszek az inditványokat ismételni. Az egyik az volt, melyhez

Fogarassy püspök ur és én is járultam, t. i., hogy a 2-dik §-ban ezen szavak után „különbség nélkül“ tétessék saját elvei és egyház szertartás sértethetlensége mellett. A 3-dik §-ban ezen szavak után „minden bevett vallásfelekezetek“ jönne az oktatás szabadságának saját elvei szerinti alkalmazása.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: A mit m. gr. Cziráky János a szabad oktatás iránt a törvényjavaslatba letétetni kiván, az nem a 3-dik, hanem a 4-dik §-hoz tartozik. Egyébiránt az egyenlőség és viszonosság iránt tett nyilatkozatokra rövid észrevételeimet el nem mellőzhetem; mondatott: hogy az egyenlőség elve a bécsi békekötéseken alapul, de azon méltóságos urat, ki ezt mondta, arra figyelmeztetem, hogy a bécsi békekötésben azon záradék „absque prejudicio catholicae religions“ bennfoglaltatik, ezen záradék pedig a tökéletes egyenlőség eszméjével meg nem egyezik. Történt továbbá hivatkozás a vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásos nevelése iránt a mult országgyülésen 1843-diki julius 5-dikén kelt. kir. leiratra, de ezen kir. leiratban nem a tökéletes egyenlőség elve állapittatott meg, mert a viszonosság egyedül a vegyes házasságból születendő gyermekek nevelése iránt teendő szerződésekre szorittatott.

Majláth György országbiró: Csak az egyik §-ra szólok, mert látom, hogy a 2-dik és 3-dik §§-ra nézve gróf Cziráky véleménye elfogadtatott. A 4-dikre nézve semmi hozzátételt nem tennék azon egyszerü okból, mert a gyermekek nevelése a szülőknek nemcsak joga, de kötelessége is; és igy, ha a szülők más felekezetbeli iskolába kivánják gyermekeiket küldeni, fognak gonoskodni vallásos neveltetésökről.

Gr. Cziráky János: Annyival inkább pártolom ő méltósága véleményét, mivel az egyházi tagoknak minden aggodalma megszünhetik azáltal, mert meg vagyok győződve, hogy a vallásos szülők nem fognak egyebet tenni, mint a mit az egyházfőnökök helyeselnek.

Bezerédy Miklós makári püspök: Be kivánom tisztán tétetetni a törvénybe: „minden egyházi alapitványok épségben tartása mellett.“ (Nem szükséges!)

B. Vay Miklós koronaőr: Valjon célszerü volna-e azt tenni a dolgok jelen állásában? Miután szánt-szándékkal a t. R. R az alapitványok megemlitését elkerülték.

Gr. Forgách Antal: Ha az alapitványok nem is emlittetnek meg és a többség azt kivánja, megnyugszom, de kijelentem, mikép magyarázom annak értelmet, hogy az alapitványok eddigi állapotjukban fognak maradni és a nméltóságu koronaőr ur is más értelmet ezen §-nak nem tulajdonit, mint azt, hogy jövőben is az alapitványok ugyanazon czélokra fognak fordittatni, melyekre az alapitók által szenteltettek.

Gróf Cziráky János: Azt hiszem, hogy minden szerénytelen tolakodás nélkül kijelenthetem, hogy minden kath. megvan győződve az alapitványok sértethetlenségéről.

Gróf Cziráky János módositása szerint felolvastatik a szerkezet.

B. Perényi Zsigmond ugocsamegyei főispán: Az elvek sérthetetlenségét kitenni káros és felesleges, mert dogmákról soha törvényt hozni nem lehet, magában érthető, hogy a törvényhozás vallásos elvekbe nem bocsátkozhatik és igy elég, ha a szerkezetnek második része megmarad.

Gr. Teleky László: Osztom Ugocsamegye főispánjának előadását. Nem voltam jelen a lefolyt vitatkozásokban, de nem tudom megfogni és az ezelőtt kijelentett elvekkel megegyeztetni, hogy a status mondja ki, hogy a vallásbeli elvek sértetlenek lesznek. Vannak oly dolgok, melyek oly világosak és öszinték, hogy azok felett törvényt hozni kár és midőn törvényt vonunk e részben, mindig azon elvnek szentségéből és erősségéből vonnunk le; minthogy tehát magától értetik, hogy semmi hitfelekezet elveibe e status nem ereszkedhetik, minthogy arról a status törvényt nem hozhat, oda nem szavazhatok, hogy azon módositás törvényben maradjon.

Gr. Andrássy György sárosmegyei főispán: Oly pillanatban, midőn a közegyetértésnek fentartása oly igen szükséges, kár valamiről azt mondani, hogy benn van a törvényben és magában értetik, midőn vannak, kik e részben aggodalmat táplálnak. Annálfogya jobbnak tartom világosan kimondani, kivált midőn okokkal támogattatott és mondatott, hogy a viszonosság oly valami, mi a hitelvekre nem alkalmazható.

Fogarassy Mihály szcodári püspök: Magam is azt tartom, hogy épen most, midőn a kölcsönös méltányosság terén vagyunk, mindnyájunknak azon kell törekednünk, hogy egymást megnyugtassuk és mindazon kifejezéseket, melyek közönséges

megnyugtatást nem eredményeznek, elfogadván, az aggodalmat elszélesszük. De én itt nem látom elszélesztve azon alkalmat, ha csak a javaslott záradék „hitelveik és egyházi szervezetük épségben tartása mellett" be nem tétetik. És hogy gr. Teleky László és gr. Teleky Domonkos ő méltóságaikat tökéletesen megnyugtassam, hivatkozom az erdélyi törvényhozás által még 1790-ben meghozott egy t.-czikkre, a melyben minden bevett vallásfelekezetüeknek egyenlősége ki van mondva, hol ezen szavak állanak: „minden vallásfelekezeteknek hitelvei s a maga egyházi szervezete szerint tökéletes egyenlőség és szabadság biztosittatik, — ezen törvényczikk Erdélyben a vallásos békét fel nem zavarta, sőt azon ország mindig a vallásos türelem és a különböző felekezetek békés együttélésének, mintegy példájául tekintetett. Ugy gondolom, mi is ezen állásba jutunk a vallásfelekezeteket illetőleg. Uralkodó vallásnak eszméje nézetem szerint Magyarországban eddig sem létezett más értelemben, hanem a mennyiben a katholika vallás régi ős 8 százados szerkezete az alkotmányba benöve volt s annyiban mondatott uralkodó vallásnak, mennyiben annak külső igazgatásába az apostoli királyi dicasteriumai alapján befolyt. Most, miután tökéletes egyenlöség és szabadság fog kivivatni a vallásfelekezetek részére, azt tartom, nincs mit félni egyiknek is, hogy a katholika vallás uralkodóvá tegye magát, de ennek sincs szentebb kincse, mit megőrizzen, mint hitelvei és egyházi szerkezete s mondhatom, készebb volnék bármitől megválni, mint a hittől és egyházam szabadságától; annálfogva ajánlom ezen záradék betételét a mélt. Fő-RR.-nek. (Helyes! Elfogadjuk!)

Nádor ő cs. és kir. fensége: Elfogadják-e a mélt. Fő-R. R. (Elfogadjuk!) Ezt tehát rövid uton lehetne jelenteni a t. R. R.-nek.

A karok és rendek 1848. év április hó 3-án tartott kerületi ülésben vették tárgyalás alá a főrendek módositását.

Vidos J. ker. jegyző ismétlé, amit Ghiczy K. itélőmester az orsz. ülésben referált, t. i. a főrendeknek vallás dolgábani törvényre tett azon megjegyzését, miként abban „minden vallásfelekezet részére, saját hitelvei és egyházi szerkezete sérthetlenségét és az oktatás szabadságának saját elvei szerinti teljes alkalmazását" fentartani kivánják.

Kossuth L. Ha a statusnak a vallás iránti viszonyai mind el volnának már intézve, nem lenne ezen módositás ellen kifogása, mert valamint a maga hitére nézve fenn kivánja tartani azon jogot, hogy mindazt, mi a vallás belsejére tartozik, a status avatkozása nélkül szabadon intézhesse, ugy e jogot más hitfelekezetnek is meg akarja adni. Nem is mondja tehát decisive, hogy a fő RR. megegyezését el nem fogadja, de kétségbe vonja, hogy az által, ha ez be nem tétetik, a hitelvek sérthetlensége koczkáztatnék, ha ellenben betétetik, könnyen sokféle balmagyarázatokra nyujtatik alkalom. Felhozta például a vegyes házasságokat. — Felszólitá az egyházi tagokat, hogy nyilatkozzanak a béke s megnyugtatás szellemében. *Babarczy.* Azt kivánná megiratni, hogy a főrendek fejtsék ki okaikat bővebben. *Madarász.* Nincs erre ok; maradjunk a szerkezet mellett. Igy nyilatkoztak *Pappszász L.* és *Sebestyén G.* is. — *Kossuth* megjegyzé még, hogy a hitelvek s egyházi szerkezet nem olyan valami, mit copulative lehet venni; hogy a hitelvek sérthetlenül maradjanak, s törvényhozás utján nem korlátozhatók, ez természetes, ha bele nem tétetik is; de máskép van az egyházi szerkezettel, már ehhez szólója van a statusnak. *Lónyay G.* Ha afféle záradékok jőnek a törvénybe mint: „absque praejudicio esth. religionis", igy az egyenlőség nem lesz valóság. *Vagyon* (nyitrai kanonok) pártolja a főrendeket; ha a dolog ugy is magától értetik s a katholikusok megnyugtatására szolgál, miért bele nem tenni? e nélkül a katholikusok sokkal rosszabb helyzetben vannak a vallásszabadságra nézve, mint a protestánsok, s vallásuk belügyeibe be fog avatkozni a törvényhozás. — Igy p. o. az elválás esetében, ő meggyőződése szerint el nem ismeri, hogy elválásnak helye lehet, ha a törvényhozás parancsolja is; kiüzhetik az országból, életét vehetik, de vallásos meggyőződését nem kényszerithetik. Igy a mi a vallásos szerkezetet illeti, ha a törvényhozásnak eszébe jutna a püspökségeket megszüntetni, ő erre mint katholikus soha reá nem állhatna stb. a kanonok ur ok nélkül nagy tüzbe jött, de azért a RR. maradtak a szerkezet mellett.

A KK. és RR. a kerületi ülés után következett országos ülésben a következő izenettel tudatták elhatározásukat a Főrendekkel.

Izenete

a KK. és RR.-nek a mélt. Főrendekhez, a vallás dolgában átküldött törvényjavaslatra tett észrevételeik folytában.

A KK. és RR. a törvényesen bevett vallások elveit épen a 2. § értelmében vett egyenlőség és viszonosság által vélvén olyképen biztositva lenni: miszerint azok a törvényhozás utján nem is korlátozhatók, — ellenben ugyhiszik: hogy az „egyházi szerkezet sérthetetlenségének" betétele által sokféle magyarázatra nyujtanak alkalmat, mint inkább távoztatni kivánván, előbbeni szerkezetökhez ragaszkodnak.

Továbbá a m. Főrendek által a 3. § elején beiktatandóknak véleményezett eme szavakat „az oktatás szabadságának saját elvei szerinti teljes alkalmazása mellett" mint belátásunk szerint épen fölöslegeseket, annál is inkább mellőzhetöknek gondolják: mivel az oktatasi rendszerre nézve jövendőre előterjesztendö törvényjavaslatot a felelős magyar ministerium teendői közé sorolják és ugy vannak meggyőződve, mikép az egyes felekezetüek vallásbani oktatására nézve megkivántató szabadságnak a közállomány szempontjábóli értelmezésére egyébként is a jövö törvényhozó-testület föladata leend.

A Főrendek másnap, azaz 1848. április 4-én azonnal tárgyalás alá is vették a KK. és RR. izenetét.

Itélőmester olvassa izenetét a KK. és RR-nek a méltóságos FRR-hez a vallás dolgában átküldött törvényjavaslatra tett észrevétel folytában.

Az izenetnek 1-sö §-ra nézve:

Szcitovszky János pécsi püspök: — Tegnapelőtt ezen tárgy elegendőképen kimerittetett s voltak és vannak aggodalmak azon egyszerü szerkezet iránt, mely akkor tanácskozás alá vétetett, nekem nem volt nagy aggodalmam, mi az akkori inditványomból elegendökép kitetszett. Én csak általános figyelmeztetést akartam tenni, azonban másoknak sokkal nagyobb aggodalmak volt, s speczificumokra is menvén, e részben szerkezetet javasoltak, melyhez utóbb járultam én is. — Azon kérdésre tehát, hogy a KK. és RR. vajjon megszüntették-e ezen aggodalmakat? azt felelem: hogy nem szüntették meg. A KK. és RR. is főfeladatul tüzték ki maguknak, hogy az ingerültség lecsillapittassék, s hogy az aggodalmak eloszlattassanak. Ha tehát ezt kiván-

ják, szivesen hozunk e részben is áldozatot. De itt a főczél az, hogy senki ne panaszolkodhasson, s kiki békességbe maradhasson, azért tegyük be a törvénybe, mit a KK. és RR. mondanak: hogy a vallásos elvet törvényhozás utján korlátozni nem lehet, ekkor aggodalmunk megszünik, mi ha be nem tétetik, aggodalmunk nem szünni, söt még nagyobbodni fog.

Ocskay Antal kassai püspök: — Valamint a mult, ugy a jelen országgyülésen is határozottan kijelentettem, hogy az általános és határozatlanul előterjesztett egyenlőség és viszonosság elveihez, melyek csak különféle magyarázatokra és félreértésekre anyagul szolgálhatnak, nem járulhatok, s nézeteimhez annál szorosabban ragaszkodom, minél kevesebbé a tek. RR. azon aggodalmat, melyet a törvényjavaslat gerjesztett megszüntették; még azon módositást sem fogadhatom el, melyet a méltóságos FRR. javaslottak. Azt mondják ugyan a t. KK. és RR., hogy az egyházi szerkezet sérthetetlenségének betétele által sokféle magyarázatra alkalom nyujtatnék, mit eltávoztatni kivánnak, de megforditván a t. KK. és RR. okoskodását épen azért, mivel az egyenlőség és viszonosság általános elvei iránti törvényjavaslat sokféle magyarázatokra, félreértésekre és surlódásokra, mint már többször megjegyzem, anyagul szolgálna, ez iránti törvényjavaslatot határozottan ellenzem.

Gr. Andrássy György sárosmegyei főispán: Valamint a multkor ugy most is pécsi püspök ő nagyméltóságának előadásához csatlakozom.

Fogarassy Mihály szkodári püspök: — A KK. és RR. viszonizenete valójában a minap kifejtett aggodalmunkat sem el nem székesztette, sem minket meg nem nyugtatott. Azon kijelentése a KK. és RR-nek, hogy a vallási elvek már magokban sérthetetlenek — igaz, mert a vallásos elvek szellemiek lévén, sem külső, s anyagi erőnek, sem törvényhozási hatalomnak alávetve nincsenek, ennek nem engedi azokat magától senki elvétetni, elraboltatni ki azokat birja, s azokhoz ragaszkodik, és igy e részben ha mindjárt a törvényben bent nem volna is az, hogy a vallási elvek minden vallásbeli felekezetüeknél sérthetetlenek, természetesen benfoglaltatik az; de épen ezt látom én különösnek, hogy a mi magában a dolog természetében benfoglaltatik, ezt nyiltan kitenni a KK. és RR. nem merik, vagy nem akarják, s ez az, a mi ezen viszonizenetre nézve engemet nagyobb aggo-

dalommal tölt el most, mint az első izenet történtével, s ezen aggodalmam annál inkább nevekedett, mert a KK. és RR. az egyházi szerkezet sérthetetlenségének említését is kihagyatni kivánták. Minden egyháznak szerkezete, annak vallási elveiből foly, s azon elvek szerint alakul. Olyan az egyház külsöleg, milyen bensöleg a maga dogmáiban. Igy van szerkesztve a katholika egyház, nemcsak a kormányzat formájára, hanem minden szertartásaira nézve is. Hitelvekből fejlett ki a protestáns s más egyházak szerkezete is. Azért e kettő „hitelvek s egyházi szerkezetek épségben tartása" oly szoros kapcsolatban állanak egymással, hogy az, ki az egyiket sérti, megsérti a másikat is, ki az egyikből valamit elvesz, a másikból is elvesz az valamit. Igy állván a dolog, aggodalmunknak nevekedni kell, s azon gondolatra is jöhetünk, hogy az óvó klausula betétele is ellenezteivén, nem akarja a törvényhozás a katholika egyháznak jelen szerkezetét, s mostani állását ez országban biztositani, én azokat, miket e tárgyban a mult vasárnap mondottam, itt ujra felhozni nem akarom. Az én alázatos véleményem s elvem az, hogy nincs ugyan status in statu, két status egy országban nem létezhet, hanem hogy a világi vagy polgári s az egyházi vagy is a szellemi lelki hatalom egymástól függetlenek, ezt csak azok akarták kétségbe hozni, kik az egyházat a statusnak szolgálójává akarták tenni, de kik az egyházat fentartani akarták, s kiknek czéljuk az, hogy az egyház a maga befolyásával a status fentartására működjék, hogy a hiten alapuló erkölcsiséget terjessze, a statusnak legerősebb alapját és támaszát képezze, azok az egyháznak függetlenségét mindig tiszteletben tartották. Egy független ember többet használhat nekem, mint egy szolga, vagy szolgáló, s azon egyház, mely a világi hatalom járma alatt nyög, nem fogja gyámolitani, támogatni a világi hatalmat, hanem azon egyház teheti ezt, mely független lévén függetlenül működik, függetlenül tanit, s függetlenül terjeszkedik, — az ilyen egyház erős, és megdönhetetlen bástyája mindenkor a világi hatalomnak. Ezt ujolag felhozni szükségesnek láttam, s arra kérni a méltóságos FRR-ket, hogy az érintett két szónak hozzátételét, most is kérjék a KK. és RR-től, s ez által a mi megnyugvásunkat szorgalmazzák.

Gr. Teleky Domokos: — Ki a méltóságos FRR-nek a közelebbi napokban folytatott tanácskozásait, s azon tanácskozást,

melyet e tárgyban ezelőtt három nappal és most e helyen hallgatva figyelemmel kiséri, különös eredményre jőne. A közelebbi napokban ugyis pazarkezekkel szórták a politikai szabadságot és most a vallási szabadsággal kivánnak gazdálkodni, oly móddal, mely szerint azt is, mit kiadni kellene, kiadni nem kivánják. Lehetne azt mondani, hogy erre talán azon aggodalom birta a mélt. FRR-et, miszerint „különben az ország csendességét veszélynek látnák ujra kitéve lenni", de ezen okoskodás sokkal inkább szól azoknak fávorára, kinek jogairól van szó, mint a mi fávorunkra.

Egy igen tisztelt püspök ur azt mondta itt, miszerint a KK. és RR. kimondván, hogy a vallás elveit a törvényhozás nem csonkithatja, hajlandó a tervezett törvényczikk elfogadására. A KK. és RR. midőn a viszonosságot felállitják, meghuzzák a vallások elvei körül azon korlátot, melyen belől menni a törvényhozásnak nem szabad. Ennélfogva a KK. és RR. a viszonosság elvének tökéletes kimondása nélkül meg nem nyugodhatnak a szerkezetben, annyival inkább nem, miután azok, a kik a vallás tárgyát rég időtől fogva figyelemmel kisérik; jól tudják, miszerint némely kérdések felett itt harcz folytattatott, oly szempontból, mintha azokban a katholika vallásnak oly elvei foglaltatnának, melyekről lemondani nem lehet, s utoljára mégis történt változtatás törvényhozás utján a nélkül, hogy a vallás elvei megsértettek volna. — Ily előzmények után természetes, hogy a vallás elveinek megemlitését a KK. és RR-el el nem fogadják. Én tehát tisztán azt mondom, hogy az mi szorosan a vallás elveihez tartozik törvényhozás tárgya nem lehet, de nem értek oly elveket, melyek felhasználtathatnak arra, hogy egyik vallás a másikat elnyomhassa, voksolok tehát a KK. és RR-kel.

Gr. Cziráky János: Ha valaki hazánk jelen politikai körülményeit méltányolni s felfogni tudja, bizonyosan én vagyok az s azt tartom, hogy ha valamire van az országnak szüksége, főleg az, hogy minden izgatások elkerültessenek s lehető egyetértés legyen mind a szándékba, mind a kivitelbe, mi csak akkor elérhető, ha valamint a külön nemzetiségek ugy a külön vallás felekezetüek aggodalmai iránt illő tekintettel vagyunk. Ezen eszmétől vezéreltetve nyilatkoztam az első alkalommal is s visszautasitom messze tőlem azon vádat, mintha a vallásbeli szabadsággal gazdálkodni akartam volna, midőn felhagyván min-

den vallásbeli felekezetnek tökéletes szabadságát, egyszersmind azon biztositékokat is fentartani óhajtottam, melyek ezen szabadságnak természetes kifolyásai és minden vallásfelekezet egyházi szerkezetének önállását, függetlenségét érdekli. A KK. és RR. azon izenetre, melyet hozzájuk intéztünk azt válaszolják, hogy az egyházi szerkezetnek sérthetlenségét azért nem akarják betenni a szerkezetbe, mivel az által félremagyarázatra nyujtatnék alkalom, mit inkább távoztatni kivánnak. Én megforditom az okoskodást s azt mondom, hogy azon kitételnek elmellőzése félreértésekre s tág magyarázatokra adhatna alkalmat, a mint hogy nyujtott is, a tapasztalás bizonyitja nem akarván emliteni azon kellemetlen surlódásokat, melyek a mult országgyülés előtt e tekintetben előfordultak. E nézettől vezéreltetve épen azért, miután minden egyház szerkezetének sérthetetlensége bizonyosan azon legfőbb és egyedüli kelléke és biztositéka, melyet óhajt, azt hiszem, hogy minden vallásos felekezetüekre nézve csak a legnagyobb aggodalmat gerjeszthetné az, ha azon biztositó záradék a törvényből kimaradna s igy a KK. és RR-et felszólitani kivánom: hogy méltányolván azon aggodalmakat, melyek nemcsak az egyház elöljáróiban, de számos hiveiben is, ez országban gerjesztettek, ezen §-nak akkénti módositásához, melyhez a m. Fő-RR. ezuttal is ragaszkodnak, hozzájárulni sziveskedjenek.

Gr. Teleki László: Nem igen nagy fontosságot helyeztetek ezen tárgyban, de mégis nem tudom megfogni, mért ne lehetne elfogadni a KK. és RR. izenetét, ugy a mint áll. Vannak bizonyos dolgok, melyek oly egyszerüek és világosak, hogy azokhoz semmi záradék és magyarázat nem szükséges, ilyen az egyenlőség és viszonosság elve, mely minél többet klauzuláztatik annál értetlenebbé válik. Igy történt most is, miután kivánják, hogy a bevett vallások elvei s egyházi szerkezetének sérthetetlensége a törvénybe bejöjjön, miután már az átalános elv: a viszonosság és egyformaság a törvényben kimondatott. Itt engedni kellene a KK. és RR-nek, mert abban mit a mélt. Fő-RR. mondanak nincs logika, ugy gondolkozni nem szokott az ember logice, hogy t. i. előbb az átalános fogalmat mondja ki s aztán a részleteket adja elő. Ez emlékeztet azon czimre, melyet egy bizonyos tudor magának adott, midőn azt mondá: doktor omnium scientiarum et praeterea multarum aliarum. Ott

hol viszonosság, egyenlőség és vallásos szabadság létezik, magában értetik, hogy a vallásbeli elvek sem szerkezetek nem fognak sértetni, miután tehát ez magában azon átalános fogalomban benfoglaltatik, nem tudom miért bocsátkoznánk részletekbe s azon kisszerü záradékot mért kivánjuk a törvénybe beszurni, mi a logika szabályaival teljességgel meg nem egyeztethető, s tökéletesen átlátom s megfoghatom, hogy a KK. és RR. bár nem látnak semmi lényegest a dologban, azon záradékot mégis el nem fogadják, mivel annak betétele a helyes gondolkodás szabályaival ellenkezik s az különben is csak pleonasmusnak tekintethetnék.

Tihanyi Ferencz, temesi gróf: A KK. és RR. a 2-ik §-ra nézve azt mondják, hogy azon kevés hozzátétel, melyet a mélt. Fő-RR. javaslatba hoztak félremagyarázatokra adhatna alkalmat. A mult alkalommal e részben egyszerüen kimondottam vélekedésemet, de később hallottam egy észrevételt, melyre ugyan akkor felelni nem kivántam, de melyet, miután a KK. és RR. izenete is bennem némi aggodalmat gerjesztett, most megemliteni kénytelen vagyok. Ugyan is az 1606-ki békekötésre nézve itt felhozatni hallottam, hogy abban ezen kitétel fordul elő „absque tamen praejudicio romano Catholicae religionis“ s ez épen oly clausulatio, mely akkor is tiszta értelemmel tétetett, noha az 1606-ki törvényczikk világos és egyszerü, mégis azon kis clausulatio, a mint tudjuk, mennyi sok magyarázatokra adott alkalmat? Ha ezt ki akarjuk kerülni, nem lehet egyebet tenni, mint azt, mit a KK. és RR. a kölcsönös egyenlőség és viszonosság elvéről kimondanak, s ennek egyszerü kimondása által akár egy, akár más vallásnak praejudiciumára semmi sem történhetik, mert fogalmam szerint a viszonosság megszünik akkor, midőn egyik vallás elnyomásával a másik kivánja szabadságát előmozditani. A 3-ik §-ra nézve azt mondják a KK. és RR., hogy felesleges betenni „az oktatás szabadságának saját elvei szerinti teljes alkalmazása mellett“, mit annyival inkább mellőzhetőnek gondolnak, mivel az oktatási rendszerre nézve előterjesztendő törvény javallatokat a magyar felelős miniszterium teendőik közé sorolják; következőkép erre nézve is a KK. és RR. szerkezetét pártolom.

Scitovszky János, pécsi megyés püspök: Bátor vagyok csak azért felszólalni, mivel gróf Teleki Domokos nyilatkozatomat

ugy fogta fel, mintha aggodalmam és kivánatom egyedül csak a katholika vallásra terjedne ki. Az én előadásom nem nevezett meg vallást, hanem mindenik vallást magában foglalja, és igy nem lehet aggodalma a mélt. grófnak, mert mit saját vallásom részére követelek, azt implicite követelem minden más felekezetü vallásbeliekre is. Arra, mit gróf Teleki László mondott, hogy ezen clausula nem logikai formában állana elő, azt felelem: hogy ha azon egyenlőség és viszonosság, mely itt kimondatik, minden pontokra nézve megállhatna, akkor nem volna nehézség és igazsága volna a t. grófnak, de azért kivánjuk azon clausulát betétetni, mely minden vallás saját szerkezetének s elveinek sérthetetlenségét biztositja, mert vannak oly dolgok minden vallásban, melyre nézve az egyenlőség s viszonosság elvének alkalmazása lehetetlen. Annyiban tehát, mennyiben a lehetetlenség forogna fen, kivánjuk magunknak kikötni: hogy legyen ugyan viszonosság és tökéletes egyenlőség, de mégis amenynyire vannak oly tárgyak, melyekben lehetetlen a tökéletes egyenlőség és viszonosság, azokban minden vallás a maga hitelvei és egyházi szerkezetére nézve sérthetetlen legyen. Ebben tehát nem látok semmi logikátlant s olyat, mire a KK. és RR. reá nem állhatnának.

Bezerédy Miklós makári püspök: Az előttem szóló mélt. urak közül Teleki László gróf itt is azt mondta, mit előbb a szószékekről kihirdetés alkalmával mondott, hogy semmi nagy fontosságot nem talál abban, akár marad a szerkezet, akár nem. Valóban igen furcsa, hogy a midőn valamiben semmi nagy fontosságot nem talál, attól mégis el nem áll, söt körömszakadtig védelmezi. Igen furcsa továbbá, hogy a gróf logikátlansággal vádolja a mélt. Fő-RR-et s azt mondja, hogy gondolata s logikája sokkal jobb, mint a főrendi többségé; ezt nem egyébhez, mint propria laushoz hasonlithatom. Mi a dolog velejét illeti: azt mondják a KK. és RR., azért nem kell és nem lehet betenni ezen záradékot, mivel ugy is alatta értetik, hogy bármely vallásos elvek, törvényhozás utján nem korlátozhatók. Ez igaz, de azért következik-e, hogy a törvénybe ezt betenni nem lehet? Hisz épen a magyar törvény ád erre jó példát, kiki tudja igen jól törvényeinkből, hogy a polgári törvények az isteni törvényt nem korlátozhatják s mégis Verbőczi a maga Hármas törvénykönyvébe betette, hogy lex humana non praejudicat legi divinae.

Nem látom tehát át, hogy régi alkotmányos törvényeink utján is azon záradékot miért ne lehetne a törvénybe tenni, annyival inkább, mert az, mi itt e törvény elején mondatik, épen ellenkezésben van a végével. Nagyon szerettem volna, őszintén megvallom, hogy ha a KK. és RR. minden vallásos tárgyat mellőztek volna és ne most az utolsó pillanatban, midőn más nagyobb fontosságu tárgyak elintézendők, hoztak volna fel, de ha már tárgyalás alatt van, legalább adjanak nekünk nyugodalmat mind a hitelvek, mind az egyházi szerkezet s szertartásokra nézve, különösen, ha azt kivánják, hogy ezen átalakulás korszakában mindenki csak örüljön és senki ne busuljon.

B. Vay Miklós koronaőr: Midőn először tárgyalás alatt volt ezen törvényczikk, akkor a KK. és RR. javallatát szóról-szóra elfogadni kivántam és nem tagadom, hogy ha akkor bár mi más módositásban meg nem nyugodtam volna, ugy most még kevésbbé tehetném azt. Némely püspök urak azt mondották, hogy most keletkezik bennök az aggodalom. Ne vegyék rossz néven, de ezt hasonlókép mondhatjuk részünkről mi is, mert valóban mondattak itt olyak, melyek bennünk is azon aggodalmat gerjesztenék, hogy a tervezett módositás által maga az elv veszélyeztetik. Miért vala ugyanis az elv átalánosan kimondva? Azért: hogy hasson minden kebelre, ez vala a törvénynek czélja. Emlékezhetnek a mélt. Fő-RR., hogy az első tanácskozás alkalmával azt mondtam: hogy ha rossz czélt tudnék fel tenni e törvényről, magam is látnék benne aggodalmat, oly czélt t. i., mely mostani állásunknak árthatna vagy azzal megegyezhető nem lenne; de ilyet nem tehetek fel, söt ha netalán távolról eddig lehetett volna is valamitől tartani, azt a KK. és RR. jelen izenete által tökéletesen eloszlatva lenni találom és meg vagyok győződve, hogy a KK. és RR. akkor, midőn azt mondják: hogy törvényhozás utján nem is korlátoltathatnak a vallásbeli elvek, több biztositékokat nyujtanak a vallások függetlenségére nézve, mint oly szócskák beszurása nyujthat, melyek csak az átalános elvet veszélyeztethetik és igy ragaszkodom a KK. és RR. kivánatához. Kivánok még egy t. püspök urnak azon előadására tenni megjegyzést, miszerint azt mondotta, hogy ha ez oktatási elvek megváltozhatnak, annak lesz hatása a vallásbeli elvek megváltoztatására. Ez bekövetkezhetik, de miután a törvény által meg van a miniszteriumnak

hagyva: hogy minden vallásbeli felekezetek kihallgatása után terjesszen törvényjavallatot az országgyülés elébe, ismét vallásbeli elvek veszélyeztetéséről szó nem lehet. Most erről bővebben szólani nem kivánván, e részben is a KK. és RR. szerkezetéhez ragaszkodom.

B. Perényi Zsigmond ugocsai főispán: Nézeteimet már a minap kinyilatkoztattam, miszerint azt tartom, hogy vallásbeli elvek törvényhozásnak tárgyai nem lehetnek; hajlandó voltam azonban a két tábla közötti egyetértés eszközlése tekintetéből némi módositáshoz állani, de azon okok, melyeket a KK. és RR. előhoznak és melyeket itt ma hallottam, annyira megnyugtatnak, hogy minden további intézkedést vagy hozzáadást feleslegesnek tartok s elfogadom a KK. és RR. izenetét.

Gr. Teleki László: Én csak annyiban szólok nehány szót, a mennyiben a méltóságos — nem tudom — miféle törökországi püspök urnak némely viczczei által a felszólásra felhiva vagyok. Vannak oly dolgok s oly indokok, melyeket egyszer előhozni lehet, de minél többször hozatnak elö, annál inkább vesztenek sulyokból, ilyen az, mit .... püspök ur először mondott az első kijelentésemről: hogy ha nincs fontosság a dologban, miért ragaszkodom hozzá, — és minthogy ezen indoka tetszésre talált, tehát azt másodszor is méltóztatott előhozni, hogy t. i. ha nincs fontosság benne, miért nem állanak a KK. és RR. a mélt. Fő-RR. kivánságához. Igen, de a dolog nem ugy áll, mint a püspök ur előhozta; a dolog magában nem nagy fontosságu ugyan, mert bent értetik az általános elvben, hanem midőn valaki egyes speciális gondolatot általános gondolatba be akarja szurni, jelesen akkor, mikor arra semmi szükség nincs, mikor az a gondolkodás szabályaival ellenkezik, ez azon gondolatra juttatja az embert, hogy azon beszurás alatt valami arrière pensée, valami olyan lappang, a mi az általános gondolatnak korlátot szab. És hogy nekem igazságom volt, mutatja a pécsi püspöknek előadása, melyet tökéletesen respectálok és tisztelek, mert ő, a mit akart, tisztán kimondotta, kimondá ugyanis, hogy ő azért, mert nem akarja az egyformaságot és viszonosságot, kivánja azon hozzáadást tenni s azon korlátokat szabni, és igy a püspök urnak előadása szerint az volna a kérdés: vajjon a mélt. Fő-RR. akarják-e az egyenlőség és viszonosság elvét elfogadni vagy sem? mért én is ugy látom, mint a pécsi püspök

ur kinyilatkoztatta, hogy ez a főkérdés? tehát természetes, hogy miután tudjuk, hogy egy arriére pensée lappang azon általános fogalomban, már a dolog fontosabb, mint a milyennek első tekintetre látszott; és igy természetes volt, hogy nem fogadhattuk el a hozzáadást, annyival inkább, mert ha a dolog oly igénytelen volna, mint először mondatott, a logika szabályaival ellenkeznék, s már magában természetes, hogy a jobb kifejezést szivesebben fogadja el az ember, mint a roszat és félszeget. Továbbá azt méltóztatott mondani, hogy én magamat dicsértem, s különös az, hogy én a tábla többségének véleményét és logikáját kárhoztatom. Bámulok a püspök ur ő mlgán, hogy ezt épen most mondja, — hisz ahoz hozzá szokhatott volna már, hogy én a tábla többségével ritkán szoktam egy véleményen lenni, és igy közönségesen azon eset adta elő magát, minden szerénységet félre téve, hogy én logikámat sokkal helyesebbnek, czélszerübbnek és igazságosabbnak tekintettem, mint a tábla többségének logikáját. De még ezen kivül bátor vagyok figyelmeztetni a püspök urat arra, hogy itt egy kis tévedés van, én ugyanis semmi inditványnyal nem állottam elö, hanem én a KK. és RR. véleményét pártoltam, a KK. és RR. átalános többségének véleményét s azt mondtam, hogy én a KK. és RR. vagyis a képviseleti tábla többségének véleményében helyesebb logikát látok, mint a mlgos főrendi tábla többségének véleményében. És ha ezen fenakad a püspök ur, hogy én nem istenitem a mlgos fő RR. táblája többségének logikáját, ugy én épen oly méltó joggal s talán méltóbban nem hagyhatnám helybe a püspök urnak előadását; miszerint nem fogadja el a képviseleti táblának jelenleg már a hazát képező többségének véleményét? (Zajos taps a karzatokról.) Igyen tehát a püspök urnak elmés okoskodására mi személyemet illeti, azt tartom, meg van felelve.

Nádor Ő Fensége. Én csak azt ismétlem, mit a miniszterelnök ur e napokban kifejezett, mi szintén teljes meggyőződésem, t. i. miután a sajtószabadságnak élvezetében vagyunk, a hallgatóság az öt illető szerepet játsza. Mi gróf Teleki László véleményét illeti, nem akarok részletekre menni, ámbár arra nehány észrevételeim volnának, hanem csak azt kivánom előterjeszteni, miután több igen tisztelt tagok, különösen gróf Teleki Domokos azt mondja, söt maga Teleki László is, hogy szükségesnek tartja, minthogy kevés időnk van hátra, minél rövidebben nyilatkozni,

szóljunk röviden s csupán a tárgyhoz, mert különben végeredményhez jutni nem fogunk.

Bartkaovich Béla rosnyói püspök. Véleményem szerint a vallásos surlódásoknak mindaddig vége nem lesz, mig a törvényhozó testület feljogositottnak fogja magát érezni a hitelvei s egyházi szerkezet iránt törvényeket hozni. Ha Európát körültekintem, nem találok országot, mely valóban a vallás szabadságának birtokában volna, épen azon okból, mert a törvényhozás mindig beleavatkozik, talán az egyetlen egy Angolhont kivéve, mely jóllehet az előbbi türelmetlenség daczára mégis gyakorolja vallásos szabadságát. Én nem rettegek a vallás szabadságának gyakorolhatásától, bátorit engem Amerika példája, hol a törvényhozás soha semmiféle vallásos surlódásokkal nem bibelődik, ott kivivatván a polgári szabadság, meghatároztatott, hogy minden vallás egyenlő és szabad, és azon idö óta ott semmi törvény, javaslatok s törvények nincsenek a vallás tárgyában. Kitetszik ebből, hogy én az ily törvényekben semminemü garantiát nem látok. Egyébiránt ha már csakugyan kell törvényjavallatnak lenni, megnyugtatásul most is elébbeni kivánatunk mellett vagyok.

Gr. Teleki Domokos: Szem elött tartva azt, mit ő cs. kir. főherczegsége mondott, a tárgyat nem kivánom egész az élénkségig s a kedélyek felizgatásáig vinni és igy röviden csak arra kivánok felelni, mit a pécsi püspök ur mondott, hogy t. i. itt a vallásbeli elveknek kikötése nemcsak a katholika vallásra értetik, hanem átalában minden vallásra, köszönöm a tisztelt püspök urnak, hogy más vallások iránt is aggodalommal viseltetik, de a különbség csak az, hogy azon vallásoknak, melynek egyikéhez én is tartozom, vallásos elveivel a szabadság és viszonosság nem ellenkezik, és azon vallás mindig csak ezen átalános elvnek kimondására ament mond. Nem tudom, hogy a katholika vallás elveivel a viszonosság és egyenlőség mennyire egyezik, mennyire nem, ebbe ereszkedni nem kivánok, hanem tisztán kimondom azt: miszerint viszonosság lehet szabadság nélkül, de szabadság soha viszonosság nélkül nem létezhetik. Mert a viszonosság mi egyéb, mint a szabadságnak mindenkire való kiterjesztése?! Egyébiránt, hogy mi azon hozzáadást nem óhajtjuk, az tulajdonitsuk annak, hogy ujabb időkben, midőn Magyarországon felmerültek a vallásbeli kérdések, a tisztelt klerus mindég a vallásos elveket kivánta

felhasználni paizsul arra, hogy magát a vallás szabadsága ellen oltalmazza, s keresett ott elveket, hol nem voltak, ezt mutatta a következés, miután a törvény rendelkezett épen oly kérdésekben, hol a katholikus klerus elveket keresett, s utóbb kisült, hogy a vallásnak elvei megsértve nem voltak. Ily körülmények után, hogy mi ilyes clausulatióba megnyugvásunkat nem találhatjuk, igen természetes, maradok tehát előbbeni nézetem mellett s pártolom a t. KK. és RR. izenetét.

Gyürki Pál krassói főispán: Csak röviden akarván nyilatkozni, annyit mondok, hogy ne felejtkezzünk el a mult országgyülésen e tárgyban felterjesztettekről is, melyeknek figyelembe vétele mellett én a t. KK. és RR. izenete mellett szavazok.

Gr. Keglevich János főudvarmester: Kivántam volna, hogy ezen tárgy elő ne fordult volna, mert azon véleményben vagyok, melyben Ugocsamegye t. főispánja, hogy a vallás dolga törvényhozás tárgyává ne tétessék, mint vannak sok országok, hol soha a törvényhozáson vallás tárgy nem forgott fenn. Ugy veszem észre a KK. és RR. izenetéből, hogy azon aggodalom, melyet szült az 1-ső §, el nem oszlattatott, söt inkább nevekedett, és miután látom, hogy vallásom főnökeiben is ezen aggodalom növekedik, kötelességemben áll kivánatukat pártolni, s igy felszólitandók volnának a KK. és RR., hogy ezen kérdéses szavak beiktattassanak az 1-ső §-ba.

B. Perényi László. Én azon elvben tökéletesen egyet értek, hogy a vallásos elvek polgári törvény által nem korlátoltathatnak, de valamint ezen elv a törvényjavallatban nyilván kimondva nincs, ugy azt hiszem, meg nem csonkittatik azon szavak által is, melyek betétetni kivántatnak, mert azon szavak, az egyik hitfelekezetre nézve épen ugy állanak, mint a másikra; és igy mindenik vallásnak függetlensége egyiránt biztosittatik. Nem tudom következtetni tehát azt, hogy ez oly magyarázatokra szolgálhatna alkalmat, melyeknél fogva egy vagy más felekezet ártalmára volnának; felszólitandóknak vélném tehát a KK. és RR.-ket, hogy aggodalmainkat méltányolni sziveskedjenek.

Gr. Zichy Henrik mosonyi főispán. Röviden a pécsi püspök urnak módositását pártolom.

Gr. Erdődy Sándor. Báró Vay Miklós ur azt mondá, hogy megnyugodhatik a katholikus klerus azon szavakban, melyek a KK. és RR. izenetében foglaltatnak, miszerint vallásbeli elvek

törvényhozás utján nem is korlátozhatók. Én is e részben megvolnék nyugodva, hogy ha ezen szavak törvénybe is foglaltatnának, azért azon inditványt teszem: hogy szólittassanak fel a KK. és RR., hogy azon szavakat a 2. §. végéhez ily módon hozzá tennék: „a hazába törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve tökéletes egyenlőség s viszonosság alapittatik meg" — ezután jönne: „s azért a bevett vallások elvei törvényhozás utján nem is korlátozhatók", azt hiszem ez által a tisztelt püspök urak is meg lennének nyugtatva.

Rimely Mihály szentmártoni főapát. A dolog jelen stadiumában hosszas lenni nem akarok, ezen ügyet mindenkor komoly ügynek tartottam, és soha szándékom nem volt az egyes feleselgetésekre válaszolgatni épen ez ügyben, mely nem egyesek, hanem az egész egyház ügye: jelenleg is rövidre szoritom észrevételemet. A mi az elmondottakban engemet érintett s mondhatom sajnosan érintett, az, hogy ő mélt. gróf Teleki László és Teleki Domokos urak azon gyanut akarák a katholika egyházra huzni, mintha ez a szabadság elvének nem hódolna, s mintha mi, midőn azt akartuk, hogy ezen záradék „hitelveink s egyházi szertartásaink épségben maradása mellett" betétessék, ez által a többi egyházaknak szabadságát akartuk volna korlátozni. Én részemről mindenkor sajnálom és sajnálni fogom azt, ha a törvényhozás nem részletes törvényeknek kifejtésével, hanem egész elveknek törvénybeni kimondásával foglalkozik, mert ezek azok, melyek nemcsak vallásos, hanem polgári törvényekben is mindenkor a legnagyobb surlódásokra, s legtöbb félreértésekre adnak alkalmat. Ha itt is ezen átalános elv helyett, hogy viszonosság alapittatik meg, egyes esetek s részletek állanának előttünk, s ha látnánk azt, hogy miben kivánják a más felekezetüek a viszonosságot, s egyenlőséget, akkor egyenesen, biztosan és határozottan mondhatnánk ki véleményünket. Nekünk tehát nem volt más módunk egyházaink szabadsága megóvására, mint azt kivánni a KK. és RR.-től, s azt kérni a mélt. fő RR.-től, miszerint engedjék meg azt, hogy ezen óvást t. i. egyházi szabadságunknak óvását egy átalános kifejezésü szerkezetbe tegyük be, valamint a törvényjavallat szabadságunk elvét előnkbe adja. Ez vala az oka, a miért mi is azon átalános záradékot kivántuk. Már most bátor vagyok akár kit is felhivni a mélt. fő RR. közül: vajjon a katholika egyház szabadságtalan-e akkor,

a midőn a maga hitelveinek s egyházi szerkezetének fentartására törekszik. Hát miben állana a katholika egyház szabadsága, ha hitelveit s egyházi szerkezetét fentartani szabadságában nem állana. Megvallom valamint egyházamnak szabadságát ebben helyhezhetem, ugy más egyházaknak is szabadságát különben nem értem, hanem hogy ők magokat fentarthassák, kifejthessék, s terjeszthessék, mi minden társulatnak öntermészetében fekszik. Meglehet mélt. fő RR., hogy midőn a viszonosság alkalmazása kerül szőnyegre, akkor tünnek ki olyanok, melyeket pécsi püspök ő nmélt. megemlitett, hogy különféle vallásu felekezetek között épen azért, hogy különfélék az elvek, melyekre basirozva van az egyházak szerkezete, tökéletes egyenlőség és viszonosság lehetetlen, de azért, hogy mi most egy átalános záradékkal akarunk élni, minket szabadságtalanoknak nevezni, s azért gyanut reánk róni, hogy mi az alkotmányosságnak nem hódolunk, méltánytalanság, ezt magunkra nem vállalhatjuk, söt részemről, ki mindenkor a vallásos szabadságnak örömest hódolok, bátor vagyok ezt magamtól visszautasitani. Egyébiránt mi az egész dolgot illeti, lássák a nmélt. fő RR., ha a katholika egyháznak ezen megnyugtatást adni nem akarják: jól van . . . legyen . . . de eljő az idő midőn azon tökéletes viszonosság, egyenlőség egyes alkalmazás fog akár törvényben, akár pártok mozgalmainál elötünni; megjön az idő; és akkor biznunk kell abban, hogy e honban katholikusok laknak, s érzik azt, hogy ők katholikusok, s a katholika vallásnak fel kell tartatni: legyen tehát abban a biztositék, hogy a honnak katholikus lakosai vannak.

Gr. Széchen Antal: Követve cs. kir. fenséged utasitását, csak röviden és szorosan a tárgyhoz kivánok szólani és azért azon észrevételeket, melyeket gróf Teleki László előadott, ez alkalommal is mellőzöm. Midőn a t. RR. izenete legelőször felolvastatott, nem volt azon aggodalom, mely itt némely püspökök által felfejtetett, de miután egy felől az mondatott, hogy ezen hozzáadásban arriére pensée lappang, másfelől még ezen kivánata a püspök uraknak oly ellenkezésre talált, azon aggodalmat idézi fel bennem (noha ily czélt senkire fel nem teszek), hanem keletkezhetnének oly viszonyok és használtatnának oly eszközök, melyek alatt és által a vallások függetlensége veszélyeztethetnék. Megvagyok győződve, hogy a katholika felekezet szellemi sulya ki fogja magának vivni a vallás független-

ségét, de a törvényhozás kötelessége, midőn uj törvényt alkot, őrködni, hogy oly viszonyok ne keletkezzenek, melyek surlódást idézhetnének elö és azért a pécsi püspök inditványához továbbá is járulok.

Szcitovszky János pécsi m. püspök: Engedelmet kérek, hogy még egyszer felszólalok, de szerencsétlennek tartom magamat, hogy szavaim nem azon értelemben vétettek, melyben azokat vétetni kivántam. Midőn átalában minden vallásról szólottam, nem akartam egyet is sérteni és igy azt, mit gróf Teleky László mondott, következetesen szavaimból kihuzni nem lehetett, itt minden vallások szabadságáról volt szó és mindenki megmondta, hogy minden egyes vallásnak szabadságát fenn kell tartani; és mi csak azt mondtuk, hogy ha ez ily általánosan kimondatik, akkor nem lesz viszonosság és egyenlőség. Továbbá mondatott, hogy mi katholikusok elveket kerestünk ott, hol ilyesek fenn nem forogtak. Erről biráskodni és itéletet hozni hozzám nem tartozik, nem más felekezetü egyénekhez, mert ha itt itéletet fogunk hozni más vallásbeli felekezetek elveiről, akkor azt fogom mondani, hogy a protestánsoknak 7 szentségök van.

Gr. Zay Károly: A ki hasonló clausulát kiván beszurni a törvénybe, nem egyebet kiván, mint magát a vallásbeli viszonyokat és egyenlőséget paralizálni. Én tehát, a ki mióta élek, mindég a polgári és vallásbeli szabadság egyenlősége mellett küzdöttem, azon clausált el nem fogadhatom, hanem a KK. és RR. izenetét egész kiterjedésében pártolom. Czáfolgatásokba nem ereszkedem az idő rövidsége miatt es szem előtt tartva azon rövid közmondást „difficilie aethiopem lavare.“

Gr. Forgách Antal: Én a pécsi püspök előterjesztését pártolom.

Gr. Pálffy Móricz: A pécsi püspök inditványában megnyugszom és ugy vélem, hogy abban mind a két vallásbeli felekezet megnyugodhatik és pártolom pedig nemcsak azért, mert az itt lévő püspökök megnyugtatására szolgál, hanem azoknak megnyugtatására is, kik a püspök urakban saját lelki pásztoraikait tisztelik, nem tekintve, hogy törökországi vagy más püspökök, hanem azt, hogy püspökök és lelkipásztorok.

Ürményi Ferencz koronaőr: Az itt mondottakat ismételni nem akarván, röviden a pécsi püspök előadásához járulok.

Busán Herman, Horvátország követe, *Marics Dávid*, veszprémi föispán, *gr. Zichy Ödön*, *Ürményi József*, tolnamegyei fö-

ispán, *b. Révay György*, turóczmegyei főispán, *b. Majthényi László* barsmegyei főispán, szinte a pécsi püspök előadását pártolják.

Nádor cs. kir. fensége: A mlgs Fő-RR.-nek többsége az ő nmlga pécsi püspök inditványa mellett van.

Az izenetnek 2-dik §-ra nézve.

Szcitovszky János pécsi m. püspök: Én a KK. és RR. izenetét elfogadom azon tekintetből, miután itt azt mondják, hogy annál is inkább mellőzhetőknek gondolják a kérdéses szavakat, mivel az oktatás rendszerére nézve jövendőre előterjesztendő törvényjavaslatot a felelős magyar miniszterium teendői közé sorolják. (Közhelyeslés.)

A főrendek izenetüket nem foglalták irásban, hanem élő szóval közölték a KK. és RR.-ekkel. A KK. és RR. a másnapi ápril 5-iki ülésben nem vették tárgyalás alá a főurak izenetét, hanem a g. k. vallásról szóló törvényjavaslat felett tanácskoztak. A KK. és RR. a főrendek izenetét ápril hó 6-án vették targyalás alá.

Törvényjavaslat.

A görög egyesült és a görög nem egyesült egyház viszonyai iránt.

1. §. A görög nem egyesült egyháztól az egyesült egyházhoz és viszont az egyesült egyháztól a nem egyesült egyházhoz az átmenet teljes szabadsággal megtörténhetik.

2. §. Hogyha valamely község a fentérintett bármelyik egyháztól a másikhoz általmegy és a helybeli templomot, paplakot és minden a plébániához tartozókat követeli, az iránt az illető alispáni hivatalnak kérelmét benyujtván, az alispáni hivatal vegyes küldöttséget a helyszinére ki fog küldeni, mely felelősség terhe alatt a többséget minden papi befolyás nélkül, minden nagykoru egyént személyenkint kikérdezve, megvizsgálván és hiven összeirván; az átmenent nagyobb résznek e templomot, ha ez községnek költségeivel épült és igy annak tulajdona, ugy szinte a tulajdon paplakot és minden a plébániához tartozandókat, a magán egyházi alapitványokból az épületekre netalán tett költségeknek visszatéritése biztositása mellett ünnepélyesen átadandja, jelentését az illető alispáni hivatal által a kultuszminiszternek fölterjesztendi.

Pótlékjavaslat.

a vallás dolgábani törvényhez.

6. §. A görög nem egyesült vallásra és viszont e vallásról mára előfordulandó áttérések eseteiben mindazon rendeletek megtartandók lesznek, melyek az evangelikusokra nézve törvény által meg vannak állapitva.

7. §. Ha valamely község görögszertartásu lakosainak bár nagyobb része változtatja meg hitvallását, ily esetben a községi egyház az előbbi valláson hátramaradt lakosok birtokában hagyatik, a mennyiben tehát a legujabb időkben is hasonló esetek kérdés alatt volnának, azok a fentebbi elvek szerint lesznek elintézendők.

8. §. A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga az álladalom felügyelése mellett ezennel biztositttaván, e czélból a magyar felelős miniszterium lehető legrövidebb idő alatt egybehivandja az összes felekezet által választandó képviselők közgyülését, melynek tagjai addig is, mig a gyülés szerkezete törvény által rendeztetni fog, ezuttal oly arányban választandók, hogy a polgári osztályból 50, az egyháziból 25, a katonaiból szinte 25 követ küldessék.

Ezen törvényjavaslatok, melyek a görög kath. megnyugtatására és kérésükre készitettettek, kétféle alakban lettek előterjesztve, az egyiket Kossuth L. mint pótlékot az előbbi vallási törvényjavaslathoz, a másikat Szilágyi n.-váradi kanonok mint önálló törvényjavaslatot, készitette, a pótlék-javaslat lett a KK. és RR. által elfogadva és később hozzájárulás végett a Főrendekhez áttéve.

Asztalos kerületi jegyző olvassa a görög ó-hitüeket illető kétrendbeli törvényjavaslati pontokat, melyek egyikét *Kossuth L.*, másikát *Szilágyi* n.-váradi kanonok szerkesztette. A vita a körül forgott leginkább: vajjon, tömeges áttérések eseteiben, az egyház az áttért többségé, vagy az előbbi vallásában megmaradt kevesebbségé legyen-e? a n.-váradi gör. egy. kanonok inditványa az első véleményt tartalmazá. Hosszu ékes beszédét, melyben az oláh népet, mely a hazának Hunyadit s Mátyás királyt adott (?), egy kicsit nagyon is felmagasztalá, Wesselényi M. megjelenése szakasztá félbe a hölgy-karzaton, a mely sokáig szünni nem akaró éljeneket idézett elő. — Egyébiránt ezen esz-

mét csak *Beöthy Ö.* pártolá, a többi nyilatkozó *Bónis S.*, *Bernáth Zs.*, *Bohus J.* a Kossuth-féle szerkezetet tette magáévá. *Bernáth Zs.* még több alapos megjegyzést is tett a törvényjavaslatra, megjegyzé különösen, hogy a katonai státus külön képviseltetésének a kongressuson, semmi szükségét nem látja.

Joannovics (Temesvár), *Herger* (Ujvidék), *Asztalos P.* (Máramaros), *Zsarnai I.* (Torna), *Bónis S.* (Szabolcs), *Bernáth Zs.* (Ungh) ujólag pártolák a 276. sz. a. szerkezetet. — *Beöthy Ö.* az oláhok és szerbek közti arányt a kongressusra küldendő követekre nézve meghatároztatni kivánná. *Kossuth L.* azt óhajtotta meggátolni, hogy a 7. § rendelkezéséből az ne következzék, hogy az egyesült és nem egyesült hitfelekezetüek egymástól nyakra-főre visszafoglalják a templomokat, s e tekintetből olyas valamit kivánt kimondatni a törvényben, hogy ahol egyik vagy másik felekezet bizonyos idő óta békés birtokában volt az egyháznak, ott azt erőszakkal ne lehessen többé attól visszafoglalni. Azon eszme is forgott fenn, hogy a kevesebbség csak ugy tarthassa meg magának a templomot, ha papot kitartani képes, ha pedig p. o. a község egy negyed részénél alább szállana, a többség kapja ugyan a templomot, de a kevesebbség kármentesitésének kötelessége alatt. — *Mocsonyi P.* (Torontál) hosszasabban terjeszté elő a nem egyesült óhitüek kivánatait, hogy t. i. saját vallásos, iskolai s alapitványi ügyeikről épen oly függetlenül rendelkezhessenek, mint a protestánsok stb. Végre az lőn a megállapodás, hogy a 7. §. szerkezetében az erőszakos visszafoglalások meggátlására kimondassék, hogy a mely egyházak iránt f. évi január 1-ső napjáig vagy kérdés nem támasztatott, vagy közhatósági elintézés jött közbe, azok kérdés alá többé nem vétethetnek. Az egyházi zsinat coordinálására nézve pedig *Beöthy Ö.* és *Bernáth Zs.* javaslatai mentek végzésbe.

Az erre azonnal következett országos ülésben a vallásos törvénynek óhitüeket illető §-ai vitettek keresztül.

Az április 6-iki ülésben Makay S. elnök: jelenti, hogy a főrendek a vallási törvények iránti javaslatot előbbi izenetök mellett maradva, küldötték vissza. — *Szentiványi K.* (Gömör). A törvényjavaslatban nem másról, mint a vallásnak a státushozi viszonyáról és korántsem dogmákról lévén szó, a főrendek által vitatott záradékot megemliteni is egészen szükségtelennek tartja. Ily értelemben volt *Sebestyén G.* (Veszprém) is. De *Pázmándy D.*

megjegyzé, mikép a törvényjavaslatnak csak sorait kell olvasni, nem az azok közt nem lévőkre gondolni. Most — ugymond — midőn még Sardinia is viszonosságot alkot vallás tekintetében, Magyarországon lesz az, hogy egyik felekezet a másikra a magasból pillantson alá. — Szeretné, ha a főrendek okát adnák, ha ugyan van okuk, a záradékhozi hő ragaszkodásuknak. Tudjuk, hogy a temere szó mennyi zavar s mennyi veszély nemzője volt; ebből csavartatott ki a 6 heti censura, reversális stb. Felszólitja a házat, hogy maradjon előbbi nézete mellett. — *Madarász L.* (Somogy). Az előtte szólóval egyetért, s megemliti, hogy volt e háznak már oly szerencsés napja, hogy a főrendi táblánál nem mutatkozott az, kinek ott helye nincs, és a kiknek befolyásából származik e határtalan vétó, miszerint még csak okaik előadására sem méltatnak meg bennünket, — tudja, mond szóló, hogy 15—16 nappal ezelőtt ily simpliciter nem vetették volna a törvényjavaslatot vissza. — De az idő változván, már tágitnak, és — mondjuk ki nyiltan — a felsőház egyenlőséget nem akar, azért keres majd később menedékül szolgáló reservátákat, azért nem akarja elfogadni e törvényjavaslatot. Igy törték meg a szathmári béke által biztositott vallási törvényeket az 1790-iki clausula által. Igy akarják azt most is meghiusitani, miután egyenesen visszavetni nem merik; de hiszi, hogy e meghiusulás fekete árnyéka egyenesen a felsőházra fog esni. Azért előbbi nézetei mellett maradásra kéri a házat. — Megmaradt.

LX. Országos ülés a méltóságos fő-rendeknél.

Április 6-án 1848.

Országbirói itélőmester Hubay József jelenti, hogy a t. RR. a vallás dolgábani törvényczikkre nézve előbbi nézeteikhez ragaszkodnak annyival inkább, minthogy átalános minden vallásra ki van terjesztve az intézkedés A 2-ik §-ra nézve szintén előbbi nézeteikhez ragaszkodnak, mivel a kérdéses szavak betétele a jelen tárgy politicai térröl a dogmaticai térre vitetnék át, és a tökéletes egyenlőség és viszonosság veszélyeztetnék.

Scitovszky János pécsi megyés püspök: Mint egyszeri hallásra felfogtam a t. RR.-nek szóbeli izenetét, ők a viszonyosság elvét a kérdéses szavak hozzátétele által veszélyeztetve látják.

Én pedig azt épen az által látom veszélyeztetve, ha azon szavak kitéve nincsenek, mert miben áll a viszonosság? abban, quod uni justum alteri sit aepuum, ha az egyiknek több joga van, nekem is legyen több jogom, akkor lesz a vallások között tökéletes viszonosság.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: A vallást legfontosabb tárgynak tekintvén, azt országgyülésileg tárgyaltatni soha nem kivántam, de ha ugyan országgyülésileg tárgyaltatik, azt nem kellett volna az országgyülés végperczeire halasztani, ez azonban minekutána megtörtént, a t. KK. és RR.-nek legujabb viszonizete tárgyalás alá kerülvén, ujólag kijelentem, hogy a szőnyegen lévő vallást illető törvényjavaslatnak 2., 3. és 4-ik §§-ait ellenzem, s azokhoz soha sem járulok s ennélfogva a mennyiben ezen §§-ok a mélt. Fő-RR. többsége által elfogadtatnának, ünnepélyes óvásomat teszem.

B. Vay Miklós koronaőr: Nem veszem rosz néven, hogy a t. RR. irott üzenetet nem küldtek hozzánk, annyival inkább, mivel mi is csak szóbeli izenetet küldöttünk hozzájok. Eleitől fogva nem vettem fel más szempontból ezen kérdésnek felmerülését, mint abból, melyet a pécsi püspök ur előadott, mert a t. RR. is a kedélyeket megnyugtatni akarták, és kérdem: valjon az elveknek átalános kimondása nyugtathatja-e meg a kedélyeket, vagy pedig az néhány szavaknak törvénybe igtatása, melyekről a t. RR. azt mondják, hogy azok a dogmák terére vezetnek és a melyek nyomán a t. RR. közelebbi izenetükben kimondották, hogy a hitelveket törvényhozás tárgyává tenni egyátalán nem kivánják. Én e törvényjavaslatot ugy tekintem, mint olyat, mely minden hitfelekezetre kiterjed; annálfogva, ha lenne abban aggodalomra ok, miszerint látnám az által hitemnek és vallásomnak elveit veszélyeztetve, én is szükségesnek látnám az ellen óvást tenni. De midőn épen abban találom a megnyugvást, hogy nem akarják a t. RR. törvényhozás tárgyává tenni a vallásbeli elveket, minden aggodalmam megszünik, a t. RR. izenetét pártolom.

Gr. Cziráky János: Azon nyilatkozatok után, melyek részint a pécsi püspök, részint koronaőr által előadattak, ezen törvényjavaslatnak felterjesztését akadályozni nem kivánom, hanem kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy miután a t. RR. azon szavak beigtatását ellenzik, és igy a bennem támadt aggodalom

megszüntetve nincs, én mindezen törvényből támadható következésekre nézve, melyek a kath. hitvallást követő polgártársaim szabadságát és függetlenségét bármikép veszélyeztethetnék, szinte óvást teszek, és járulok a pécsi és kassai püspök urak elöadásához.

Gr. Andrássy György sárosmegyei főispán: Azon nézetekhez én is járulok! (Többen: Mi is járulunk!)

Zichy Henrik mosonmegyei főispán, Gr. Keglevich János főudvarmester: Szinte járulnak a pécsi és kassai püspök előadásaihoz.

Majláth György országbiró: Azt tartom, ezen végső stádiumában tanácskozásainknak, mennyire lehet, inkább engesztelőleg és egyezkedőleg kell a dolgot elintézni. Megnyugszom abban, mit a t. RR. tegnapi izenetükben kinyilatkoztattak, hogy t. i. hitelveiket nem lehet törvényhozás tárgyává tenni, mert ha speciális esetekről kell törvényt hozni, és ha látjuk azt, hogy egyik vagy másik vallás elvei veszélyeztetnek, akkor ideje a részletekről tanácskozni. (Közhelyeslés.)

Nádor ő cs. és kir. fensége: E szerint elfogadják a mltsgs. Főrendek a t. RR. izenetét? (Közfelkiáltás: Elfogadjuk.)

(Hubay József itélőmester olvassa a pótlékjavaslatot a vallásbeli törvényhez, melynek 6-ik §-ra nézve:)

Popovits István verseczi g. n. e. püspök: Abban jelentem ki észrevételeimet, mikép e czikk csak arról szól, ha g. n. egyesültek akarnak más vallásra áttérni, pedig ez nekik eddig is mindig szabad volt, és a viszonosságnál fogva az ellenkező esetnek is ben kellene foglaltatni és azért kivánom, hogy az evangélikusok átmenetéről szóló t.-czikk a g. n. e. vallásuakra is terjesztessék.

Athanászkovich Plátó budai g. n. e. püspök: Ugy gondolom, hogy itt a 6-dik §-ban sajtóhiba van, mert hogy a mi vallásunkról másra átmenni szabad, azt már régen tudjuk, de viszonosságot szeretnék látni, és minthogy itt csak sajtóhibát látok, a jelen javaslatot örömmel elfogadom, mert ha ezen sajtóhiba megjavíttatik, ezen törvényjavaslat által a tökéletes egyenlőséget és viszonosságot minden törvényesen bevett vallásbeli felekezet között biztositva találom.

Erdély Vazul váradi g. e. püspök: Nemzetünk átalakulásának uj korszakában élünk, melyben minden a magyar korona alatti területen lakó külön ajku és vallásu felekezeteknek tökéletes

szabadság engedtetik, én meg vagyok győződve, hogy valamint a polgári jogokra nézve az egyenlőség és viszonosság fenáll, ugy a vallás szabadsága is minden felekezetre kiterjesztetik, és valamint a polgári jogok szabadságát, ugy a vallási szabadságot is lelkemből tisztelem minden felekezetben, s azért, midőn az egyenlőség és viszonosság joga mindenkire kiterjed, ezen törvénynek kitétele előttem olyan, melynél fogva azt gondolom, hogy g. n. e. atyánkfiai talán magukra nézve egy külön álló vallási törvényt kívánnak szerkesztetni, mert maga a 6-ik §., mint az előttem szólott püspök urak megjegyezték, úgy látszik, hogy csak a g. n. e. vallásról a más vallásrai áttérésről szól, és ugy viszonosság alig lehet benne a görög egyesültekre nézve. Én is azon vélekedésben vagyok, mint az előttem szóló püspök úr, hogy ki kell tenni „görög n. e. vallás“, bárha igaz az, hogy szabad volt mindig áttérni a g. n. e. vallásról anélkül, hogy jelentették volna magokat, ugy mint a protestáns vallásról; de épen azért csudálkozom azon, hogy itt törvényileg külön tétetik ki azon szabadalom, miszerint azon vallásról szabad más vallásra menni, mert ekkor az következnék, mintha az olyan vallás volna, melyről nem lett volna szabad áttérni. Tehát, hogy viszonosság legyen, megegyezem abban, hogy a g. n. e. vallásból másra és viszont másból az ő vallására is szabad legyen áttérni. A többi pontokra észrevételeimet fentartom.

Busán Herman horvátországi követ: Utasításom szerint nekem a keleti egyház követeinek minden törvényes kivánatait pártolnom kell; azért járulok a g. n. e. püspök urak véleményéhez

Tihanyi Ferencz temesi gr.: Csak annyiban szólalok fel a 6-dik §-ra nézve, a mennyiben nyomtatási hibát találok, mert az országgyülési röpiratoknak 276-dik száma alatt ben van a javaslatban azon eszme, mely itt előadatott, a 287. számból pedig kimaradt, — azt tartom, hogy a t. RR. erre figyelmeztetendők lennének.

Fogarassy Mihály szcodári püspök: A dolog folyamát tekintve eléggé kivilághlik, mit kivánhatnak a g. n. egyesültek törvény által meghatároztatni s mit kivántak a KK. és RR. ezt illetőleg megalapitani. A mult országgyülésen hozatott az átmenetelre nézve egy törvényczikk; mely csak a catholikusoknak az evangelikus egyházbai áttérésükről szól; ekkor ezen törvényczikkből ki voltak ugyszólva a g. n. e.-ek rekesztve, később

pedig egy felsőbb rendelet által ők is szintén azon jótékonyságban részesittettek, a melyben az evangélikusokat a törvényczikk részeltette. És én azt gondolom, hogy a g. n. e. egyház tagjai most is nem egyebet kivánnak, hanem azt, hogy a mult országgyülésen hozott átmeneti törvény jótékonyságában ők is részesittessenek; s igy megvallom, ezen 6-ik §-nak szövegét és fogalmazását magam sem olyannak tekintem, mintha ezáltal az evangélikusok s görög n. egyesültek között parallella volna huzva, holott a KK. és RR. czélzata csak az lehetett, hogy a görög n. egyesültekre nézve is az átmenet alkalmaztassék ugy, amint az a mult országgyülésen megállapítva volt. Másik kérdés az: hogy a mult országgyülésen hozott vallási törvényczikk által a katholikusoknak az evangelikus vallásrai átmenetele némi igen csekély megszoritással megengedtetett azon megszoritással t. i., amely szintén egy a tökéletes átmeneti szabadsággal, hogy magát tulajdon lelkészénél kétszer bejelentse, s a bejelentés és átmenet közt 4 heti időköz legyen, amely idő alatt kiki a dolgot jobban megfontolhatja. Ezáltal a törvényhozás csak azt akarta kikerülni, hogy első felindulásból ne történjék az átmenet. Itt tehát meg van a katholikusokra nézve az evangelika vallásrai átmenet határozva, de a katholikusoknak a g. n. e. vallásra átmenni e törvény szerint ily módon és ily formán megengedve nem volt; azt gondolom annálfogva, hogy itt az czéloztatik, miszerint a katholikusoknak szintén megengedtessék azon forma szerint a g. n. e. vallásra átmenni, amely forma szerint nekik az evangelika vallásra átmenni szabados. Ha igy értelmeztetik ezen §., akkor ez a mult országgyülésen történtekkel egybefüggésben, s akkor ez a g. n. e. egyházat tökéletesen kielégiti, mert ugy látszik, nem kivánják azt, hogy reájok nézve is szintén azon forma alkalmaztassék, ha a katholika vagy evangélika vallásra térni kivánnak. Valamint az evangélikusok nem követelték e részben a viszonosságot, úgy vettem észre a budai püspök ő méltósága nyilatkozatából, hogy ezt a g. n. e. egyház sem akarja magának fentartani; szerintem tehát akként lenne a 6-ik §. módositandó, hogy „az 1844-dik III-dik t.-czikk az átmenetre nézve egyáltalján a g. n. e. vallásra is szintugy kiterjesztetik, mint az evangelikusokra nézve van.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: Miután az átmenet a kath. vallás elveivel ellenkezik, ahhoz sohasem járulhatok, hogy

valaki a törvényhozás által a kath. hitvallásról más vallásrai átmenetelre feljogosittathassék, azonban tekintetbe vévén azokat, melyeket az előttem szóló méltóságos szcodári püspök előterjesztett, azt hiszem, hogy ha csakugyan a törvényhozás a g. n. e. vallásra az átmenetelt megengedi, az oly módon szabályozandó, mint ez az 1844. III. t.-czikk 5-től egész a 11-ik §-ig megállapittatott. De ezen rendszabályt nem lehet ugy értelmezni, hogy ezen rendszabály viszont megtartassék azon esetben is, midőn valaki a g. n. e. vallásról a g. e. vallásra átmenni kivánna. És ezen értelemben veszem ő méltóságának, a nagyváradi g. e. püspök urnak nyilatkozatát.

Fogarassy Mihály szcodári püspök: Azt tartom, egy szerkezettel lehetne segiteni a dolgon, ha ezen §-ban csak az mondatnék: „hogy az 1844: III. t.-czikk az átmenetre nézve általában a g. n. e. vallásuakra szintugy kiterjesztetik, mint az evangelikusokra kiterjesztetett;" tehát ez, vagy ehhez hasonló szavak kifejeznék a dolgot.

Erdélyi Vazul g. e. püspök: Ha jól fejeztem ki magam, előrebocsátottam azt, hogy szükségtelen azt betenni, mert én ugy vagyok meggyőződve, midőn vallási törvény szerkesztetik, soha nem czélja a törvényhozási testületnek az, hogy a hitet valakire reá parancsolja, mert törvény sohasem parancsolja azt, hogy a kath. vallásból átmenjen valaki más vallásra, és megforditva, hanem csak azon engedelmet adja meg, hogy ha valaki belső meggyőződését kivánja követni, azt megakadályoztatni ne lehessen. Ennyiben tehát én is megegyezem és kivánom, hogy a törvény rendelkezzék az átmeneti módról.

Gr. Erdődy Sándor: Ha jól értettem a verseczi püspököt, ő azt kivánta, hogy az evangelikusok átmenetéről szóló törvényczikk kiterjesztessék tökéletesen az ő vallásukra is, és azt a viszonosság elvének alapján igazságosnak találván, pártolom. (Mindnyájan.)

(Országbirói itélőmester Hubay József e szerint felolvassa a szerkezetet.)

Majthényi László barsmegyei főispán: Ezen eszme a 277-diki szám alatti országgyülési röpiratokban benfoglaltatik.

Majláth György országbiró: Itt tehát nem szükséges egyebet tenni, mint a 277-dik számból ide áttenni a szerkezetet.

Nádor ő cs. és kir. fensége: Megnyugosznak ebben a mélt. Fő-RR.? (Megnyugszunk!)

Szcitovszky János pécsi megyés püspök: Itt rólunk különösen nincs szó. A görög n. e. vallásról akármely vallásra szabadon át lehet térni, kérdem: akarják-e magukat korlátozni a g. n. egyesültek, vagy nem? (Nem.) Eddig a protestánsok szabadon mentek hozzájok, és ők is szabadon mentek a protestánsokhoz, tehát ugy vélem, most sem engedik magokat korlátoztatni.

Br. Majthényi László barsmegyei főispán: A g. n. e. más consessiót nem igényelhetnek maguknak, mint a mit a protestánsok kaptak, és midőn arra van hivatkozás a szerkezetben, ugy hiszem, hogy azon kedvezéseknél, melyek törvény által az evangelikusokra nézve megállapittattak, világosabbat és megnyughatóbbat reájok nézve sem lehet tenni.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: Azt hallám mondani, hogy a g. e vallásról a g. n. e.-re eddig korlátlanul szabad lett volna áttérni, ez nem alapos, mert tudomásom szerint ez eddig korlátozva volt, miután felsőbb engedély nélkül ez meg nem történhetett, midőn ellenben a g. n. e. vallásról a g. e. vallásra átmenet szabad volt, s ezen szabadság korlátoztatnék, ha az inditványozott viszonyság elvei szerint annak szabadsága korlátoztatnék, ki a g. n. e. vallásról a g. e. vallásra átmenni kivánna, ha t. i. köteleztetnék, hogy magát az illető lelkésznél két tanu jelenlétében jelentse be. (Rajachich József karloviczi érsek helyéről felkel és országbiróval magányzólag értekezik.)

Majláth György országbiró: Ő n. méltsg.-tól a g. n. e. érsektől azt értem épen most, miszerint azt kivánják a g. n. e.-ek, hogy a g. n. e. vallásra nézve előfordulandó áttérések eseteiről intézkedés tétessenek.

Erdélyi Vazul g. e. püspök: Elsö felszólalásom alkalmával is azt nyilatkoztattam ki, hogy eddig tökéletesen megengedte a törvény a g. n. e. vallásról más vallásra szabadon átmenni, anélkül, hogy korlátozás tétetett volna a törvény által, most is azon véleményben vagyok, hogy a fenálló törvények és szokás szerint szabad átmenni, valamint prot. atyánkfiainak szabad a kath. vallásra átmenni; és ha az áll, hogy szabad nekik átjönni, akkor azon szerkezetnek kell állani, hogy azok, kik a kath. vallásról mennek át a g. n. e. vallásra, tartsák meg azon rendeleteket, melyeket a törvény prot. atyánkfiaira kiszabott, — ez

volna a dolognak természetes folyama. Még egy észrevételem van, miszerint már most ki lenne mondandó, miután a g. n. e. atyafiak a g. n. e. vallásról külön törvényt akarnak alkottatni, hogy a g. n. e. vallásról más vallásra szabad lévén az átmenet, a kath. vallásra való átmenet irányában a g. n. egyesültekre fenálló rendeletek terjesztessenek ki.

Scitovszky János, pécsi megyés püspök: Én formulázni kivánom a törvényt és szem előtt tartani ezen t.-czikk históriáját. A mult országgyülésen hozott vallási törvény által meghatároztatott azon mód, mely szerint a kath. vallásból a prot. vallásra történik az átmenet. Ezen törvényczikk következtében, mivel ott nem érintettek a g. n. e.-tek, folyamodással járultak a fejedelemhez az iránt, hogy azon törvény rájok nézve is alkalmaztassék. A k. kir. leirat az volt, hogy a tárgy a mostani országgyülésre fentartassék, ez a dolognak históriája. Igy vélném tehát a szerkezetet formulázni: „a g. n. e. vallásra a kath. vallásról előfordulandó átmeneti esetekre“ stb.

Bezerédy Miklós makári püspök: Az itt hallottak után azt gondolnám, hogy itt a törvény rubrumának is e szerint változnia kell: „a törvényjavaslat a g. n. e. vallásrai átmenetek irányában “

Majláth György országbiró: A törvénynek czimét ne változtassuk, mert az folytatása a másik törvénynek.

Bezerédy Miklós makári püspök: Én e szerint tenném a szerkezetet: „az 1844. III. t.-czikk jótékonysága a g. n. egyesültekre is kiterjesztetik.“

Gr. Zay Károly: Szólitsuk fel a g. n. e. érseket, hogy mit kiván, én a mint értettem a t. püspök urakat, ők nem kivánnak egyebet, mint azt, hogy azon áttérési törvény, mely a protestánsokra szól, kiterjesztessék a g. n. egyesültekre nézve is.

Athanászkovich Plátó, budai g. n. e. püspök: Mi csak azt kivánjuk, a mi joguk a protestánsoknak is van, többet nem.

Gr. Cziráky János: Hogyha az, ami a protestánsokra nézve a 44-dik czikkben van, egész kiterjedésében kiterjesztetik a g. n. egyesültekre, abban megnyugvását találja-e a püspök ur?

Athanászkovich Plátó, g. n. e. püspök: Igenis a mult országgyülésen alkotott III-ik czikket kivánom reánk nézve kiterjesztetni.

Majláth György országbiró: Ugy értettem az előttem szóló püspök urat, miszerint ő az 1844: III-dik t.-czikket kivánja

rájok nézve kiterjesztetni; tehát igy lenne a t.-czikk szerkesztendő: az „1844-dik évi III-dik törvényczikknek rendelete a g. n. e. vallásra is kiterjesztetik.“ (Közhelyeslés.)

Nádor ő cs. és kir. fensége: Tehát a 6-dik §. igy lenne: az 1844: III. t.-czikknek rendelete a g. n. e. vallásra is kiterjesztetik.

A 7-ik §-ra nézve.

Erdélyi Vazul g. e. püspök: Ugy vagyok meggyőződve, hogy a törvényhozás a szabadság elveinél fogva oly törvényt kiván szerkeszteni, hogy mindenkit megnyugtasson, senkinek fenakadására és aggodalmára ne szolgáljon. Tudom azt, hogy a törvény nem rendelkezik a hitelvekről, hanem az átmenetről és egyszersmind azon birtokjogról, melylyel bir egyik vagy másik egyház, melyben az átmenet történik. Én ezen t.-czikkel nem látom összefüggésben lenni az 1844. III. t.-czikk rendeletét, bárha az mondatik, hogy azon rendeletek tartassanak meg, melyek az evangelikusokra nézve hozattak, itt pedig mégis egész községekről rendelkezik, amott csak egyesekre hagyta fel a törvény, t. i., ha valaki tökéletes meggyőződéséből kiván átmenni más vallásra, azt senki ne ellenezze. De itt egyes számban szól, holott kimondja, hogyha egész községek át akarnak menni, miről a III-ik t.-czikk nem rendelkezik, miben több vallásuaknak is van aggodalmuk, mert ezen törvényből igen sokat lehet következtetni. Azt mondja a törvény: „hogyha valamely görög szertartásu község lakosa“ — már magában a törvényben viszonosságot nem látok, mert a görög szertartásuak kétfélék: egyesült és nem egyesült szertartásuak. Itt vélekedésem szerint tehát ki kellene azt is mondani, „hogyha valamely község g. e. vagy n. e. szertartásu“. Már most az mondatik: hogy kisebb résznek birtokában maradjon a templom és az épületek, midőn áttérés történik, söt szerettem volna tágasabb alapot vetni azon vallási szabadságnak, mely annyiszor megpendittetett ezen teremben és másutt. Mert az valóságos morális megszoritás, ha valamely község át akar menni egyenkint felsőbb rendeletek szerint, az igaz, hogy a templom, a kikért volt, de ha a nagyobb része a községnek át akarna menni akár meggyőződésből, akár mint szokott történni, csábitások és rábirások által az együgyü és tanulatlan köznépnél, milyenek a mi oláhaink és ráczaink, kiknek tanittatásukra

eddig alkalom nem volt, elcsábitására minden módot elkövetnek, hogy maguknak többséget szerezhessenek. Tehát méltóztassanak meggondolni, vajjon nem veszedelmeztetik-e a kisebb rész, midőn ingerültség van, a nagyobb résznek kénytelen utána menni a kisebb rész is. Itt a viszonosságot sem látom felállitva, mert különbségek vannak az egyházak között, vannak oly templomok, melyeket magán alapitók épittettek a nép számára, jelesen nálunk a helytartótanács a központári alapitványból, és történtek káptalanok vagy más patrónusok által. Erről itt semmi emlités nincs, ha az ilyen község át akar térni, azon templommal, vissza kell-e azon pénzt forditani, ha a nagyobb rész átment vagy nem? Mert minden patrónus saját hitfelekezetének épittetett templomot. Azt mondani átalában, hogy az a kisebb résznek átadassék, az visszaható erejü törvény volna, mit az igazsággal és méltányossággal egyenlőnek nem tartok. De van még egy ezen törvényben, mi előttem szokatlan és váratlan, mert valamennyi törvény alkottatott eddig, annak soha visszaható ereje nem volt, itt pedig azon törvénynek visszaható erőt akarunk; mennyiben tehát a legujabb időben hasonló esetek a közigazgatás tárgyalásai alatt volnának, azok a fennebbi elvek szerint lesznek elintézendők. Igaz, hogy többen jöttek át a görög e. vallásra 1832-től 1834-ig, különösen Arad vármegyében és másutt sok helységek és békében és nyugalomban voltak a népek 1846-ig, midőn ő Felségének leirata kiadatott és g. n. e. egyházi főnökök által kihirdettetett, akkor különféle álhirek által. Innen származtak azon esetek, hogy most az mondatik itt: „hogy ha ujabb időben volnának esetek, azok a fenebbi elvek szerint 1832-ben és 1834-ben és azóta a fenálló törvények és legfelsőbb rendelektek szabályai szerint jöttek át a törvényhatóságok közbenjöttével és igy tőlünk senki erőszakkal vagy templomokat tilos módon el nem vette, hanem a fenálló mód szerint adattak át és igy most birtokában vannak azon hiveknek, kiknek átadattak, most pedig kivánták némely esetekben, hogy több olyan templomok visszaadassanak azért, mert 1846. febr. 27-iki k. kir. leirat következtében ismét többen jelentkeztek a g. n. e. hitre és igy azoknak száma, kik az első áttéréskor megmaradtak az egyesült hitben, kisebbségben lévén, most azért kivánják, hogy a templomuk visszaadattassanak azon elv szerint. Ezt olyannak találom, mely a nyu-

galmat és csendességet, mely a jelen korszakban mindnyájunk szivén fekszik, helyre nem állitja, hanem zavart, nyugtalanságot és életveszélyt is huzhatna maga után, azért mély alázattal kérem a mélt. fő RR.-et, méltóztassanak azt kieszközölni, hogy a törvénynek visszaható ereje ne legyen, hanem csak jövendő esetekre legyen azon törvény alkalmazva. Még egy hiánya van ezen törvénynek, hogy semmi intézkedés nem tétetik az iránt, mikép adassék át az illető félnek a templom, eddig a törvényhatóságok közbenjöttével történt és ez esetben jelenleg is legczélszerübb volna oly intézkedést tenni, hogy szinte a hatóságok közbejöttével történjék, mert nem lehet a dolgot oly tanulatlan emberekre bizni.

Athanászkovich Plátó g. n. e. püspök: Részünkről ezen §-ban teljes egyenlőséget és viszonosságot találunk és esedezünk, hogy a szerkezet ugy maradjon, a mint van.

Szcitovszky János pécsi megyés püspök: Csak azon pontokat akarom megérinteni, melyeket a nagyváradi görög e. szertartásu püspök érintett, miszerint én is kivánom, hogy ezen §-ban ezen két szócska tétessék: „nagyobb rész," mert az által világosabb lesz a törvény. Másik észrevételem oda terjed, hogy a kisebb résznél maradjon a templom és paplak, e részben ily szerkezetet kivánnék: „habár nagyobb része a községnek más görög szertartásu vallásra megy át," ez viszonosságot foglal magában, mert nincs szó, csak görög nem egyesültekről, hanem az egyesültekről és a nem egyesültekről; e részben maradjon tehát az előbbi rendelkezés, mert a tulajdoni jog szentségének megsértése volna, ha attól vétetnék el a templom és paplak, ki azt készittette és a mi engem megnyugtat az, hogy ezt kivánja a közbátorság is, mert ha elvétetnének a multra nézve a templomok és paplakok, az a legnagyobb ingerültséget és ellenállást idézhetné elő. De azon körülményre is szükséges tekinteni, hogy a kisebb rész nem is lesz képes mindig az épületeket fentartani és oly teher fogna esni a kisebb rész nyakára, melyet soha nem fog képes lenni elviselni. Ezen tekintetből pártolom a püspök urnak 3-ik észrevételét is, miszerint azt kivánja, hogy a törvénynek visszaható ereje ne legyen, mert az eddigi átadások is a törvényhatóságok befolyásával történtek. (Maradjon!)

Ocskay Antal kassai megyés püspök: Helyeslem ő méltósá-

gának, n.-váradi g. e. püspöknek ama megjegyzését, hogy a tárgyalás alatti törvényjavaslat 7-dik §-nak elején világosan kitétessék, görög e. és g. n. e. szertartás. A mi ő méltóságának 2-dik megjegyzését illeti, nem mellőzhetem a mélt. fő RR.-nek kegyes figyelmét arra felhivni, hogy az 1840-diki országgyülésen ezen tárgy bőven és részletesen megvitattatott és a mint a napló bizonyitja, az országos RR.-nek véleménye oda járult, hogy a templom s a többi egyházi épületek csak akkor hagyattassanak meg a kisebbségnek, ha bebizonyittatik, hogy az alapitóknak szándéka az volt, hogy az illető alapitónak szándéka szerint, az egyház bizonyos szertartás szerint tartandó isteni szolgálatra rendeltetett, más esetben pedig a többségnek ugyan átadassék, de a kisebb rész kellő arányban, pénzben kártérittessék. Ezeknek nyomán, miután azon időtájban, midőn több görög n. egyesült községek a kath. egyházzal egyesittettek, szerencsém volt a helytartótanácsnál szolgálni, hitelesen azt, a mit a n.-váradi g. e. püspök ur emlitett, bizonyithatom: t. i. kath. alapitványok értékéből több egyházak, paplakok épittettek. Már ezen kath. alapitványokbóli egyházak rendeltetésüktől még azon sajnos esetben sem, habár azon községeknek egy része ujra az uniótól elszakadna, a mi csak a kath. egyháznak nagy szomoruságára történhetnék, el nem vonattathatnak. Valamint pedig ezen, ugy más esetben is az alapitóknak akarata szentül megtartandó. Ha pedig az alapitóknak szándéka és czélja nem ellenzi, akkor a többségnek a templom átadathatik ugyan, de a kisebb rész pénzben kármentesittessék, mert ezt az osztó igazsággal leginkább lehet megegyeztethetni. A mi ő méltósága, a n.-váradi püspöknek azon 3-dik megjegyzését, miszerint a javallott törvénynek viszszaható ereje ne legyen, illeti: azt nem lehet nem méltányolni, mert, hogy a törvénynek visszaható ereje ne legyen, ez oly igazság, hogy azt senki sem veheti kétségbe és ennek okáért a törvényhozás sértené a legszentebb jogokat, ha a tanácskozás alatti törvénynek visszaható erőt tulajdonitana.

Tihanyi Ferencz, temesi gróf: Mi a templomok elvételét illeti, nem lehetek azon vélekedésben, hogy a többség azokat elfogadja, mert számos példákat tudnék előhozni, hol azon esetek fordulnak elő, hogy a valláshoz hiv maradt felekezet kizáratott a templomból: annálfogva a KK. és RR. szerkezetét párto-

lom, ha pedig többséget nem talál, inkább járulnék a kassai püspök előadásához.

Popovich István verseczi g. n. e. püspök: Én ezen törvényjavaslati §-t egészen igazságosnak s alaposnak elismerem, azért, mivel itt a mi templomunkról van szó, nem pedig az unitus és kath. templomokról; mert nincs eset, hogy valamikor kath. vagy unitus templom adatott volna át, hanem csak nonunitus; annálfogva én a pécsi püspök urral egyet nem értek. De a n.-váradi püspök urral sem értek egyet, a ki azt állitja, hogy a számosabb áttérés esetében is a templom a többségben adassék át. Ez nézetem és belmeggyőződésem szerint 1-ször nem igazságos, mert azon esetben a kisebb rész megfosztatva lenne templomától s ezáltal mintegy kényszeritve érezné magát e többséghez csatlakozni, ez ránk nonunitusokra nézve rossz lenne; 2-szor a többségnek mindig nagyobb tehetsége van magának templomot épiteni, mint a kisebbségnek; 3-szor az unitusoknak és katholikusoknak az álladalom épitteti a templomokat, a nonunitusoknak pedig nem; a nonunitusok a kormánytól e végre soha egy krajczárt sem kaptak, ámbár a franczia háborukor, a midőn az egész haza veszedelemben forgott, a nonunitusok minden templomai ezüstjeiket szivesen odaadták és feláldozták a haza javára; 4-szer az 1832/6 és 1840-diki országgyüléseken szintén egyhangulag meghatároztatott s igazságosnak találtatott, hogy a mi templomaink a kisebbségnél is megmaradjanak. Megmondom miért, azért, mert minálunk nem az állam, hanem csak a községbeli hivek épittetik a templomokat s a vidékiek is hozzájárulnak, s mindig tetemes pénzösszegekkel járulnak hozzá. Igy történik ez akkor is, midőn valamely templom leég, mint ez nehány évvel ezelőtt Lugoson is történt, melynek felépitésére magam is 100 p. forintot ajándékoztam, mint a többi püspökök is, s a karloviczi érsek ő exczellencziája pedig 1000 frtot ajándékozott. A dolog ezen állása mellett kérdem a mélt. Fő-RR.-et, igazságos-e oly eset, ha például a lugosi templom hiveinek többsége más hitre térne át s a kevesebbségtől a templomot elvenné? Ez nem egyébnek, mint rablásnak lenne tekinthető. Mert a pénzt nem azon szándékból adtuk a templom felépitésére, hogy oly könnyen a más hitre térők által eltulajdoníttassék s azon templomot a község nem azon egy részének, hanem az egyházi felekezet tulajdonának kell tekinteni. Ezen

állitásom támogatására még azt is kénytelen vagyok felhozni, hogy midőn a vidékiek látogatás gyanánt megjelennek, mindig tetemes adakozásokat szoktak tenni, mert szokásunk szerint, mihelyt valami gazdag vidéki a templomba belép, azonnal a templom gondnokai által nemcsak felszólíttatik, hanem mintegy kényszerittetik arra, hogy gyertyákat vegyen lelki vigasztalásra, a ki 10 frtot, ki többet szokott adni, mit akkor soha nem tennénk, ha a templom az unitusok kezébe jönne. Ezeknél fogva tehát amennyiben időkben is a templomaink vagy a többségnek, vagy a kisebbségnek adattak át, vagy illetőleg erőszakkal elvétettek, az volna alázatos kérésem: hogy ugyanazon templomok az eredeti hiveknek visszaadassanak, jelesen pedig a püspökségemben levő s Krasssómegyében kebelezett Boksányi templom, mely az unitusok által erőszakkal elvétetett, ámbár kevesebbségben vannak most is és voltak mindig, s hogy az összeütközés alkalmával is vérontás a két hitüek közt nem történt, csak nekem tulajdonitható, a ki hiveimet minden kihágásoktól vissza tudván tartóztatni, őket arra birtam, hogy békés uton a kormányhoz folyamodjanak, a mi ámbár meg is történt s a karloviczi érsek is folyamodott, de fájdalom, minden siker nélkül maradt. Ezen körülményt talán méltóságtok nem tudják, azért voltam ezt kénytelen előterjeszteni. Bátor vagyok ennélfogva megkérni a mélt. Fő-RR.-et arra, méltóztassanak ezen törvényjavaslati §-t elfogadni s ez által törvény erejére emelés végett szankczió alá felterjeszteni, (Helyes!) annyival inkább, mivel azon pietásnál fogva, melylyel én fenséges főherczeg szeretett nádorunk iránt s a mélt. Fő-RR. iránt viseltetem, csakugyan szent kötelességemnek tartom itt teljes őszinteséggel kijelenteni, hogy midőn a mult országgyülés befejezése után haza mentünk, valóban nagy szomorúságot és elégedetlenséget tapasztaltunk hiveinkben azért, hogy minden törvény nélkül mentünk haza. Most tehát tanácsosabbnak tartom, ne hagyjanak bennünket minden törvény nélkül, s e tekintetből ismétlem kérésemet, méltóztassanak elfogadni ezen törvényjavaslatot!

Erdélyi Vazul n.-váradi g. e. püspök: Azon véleményben vagyok, hogy midőn a törvényhozás egy vallási törvényről gondoskodik, annak szerkesztésében minden ingerültséget kerülni kell, s e tekintetből magam véleményét röviden előadva, most is csak azt ismétlem, hogy ezen törvénynek visszaható erőt ne

tulajdonitsunk, mert az valóban rossz következményeket fog szülni, mit pedig a mélt. verseczi püspök ur egyenesen igényelni látszik. Továbbá: a tulajdoni jog megóvása iránt provisiót tenni szükséges, mert lehetetlen, hogy valakitől mintegy erőszakkal elvétessék a tulajdon, itt pedig semmi provisió sincs. Azt mondja a mélt. püspök úr, hogy azért követelik vissza az elvett templomaikat, mert azok tulajdonaik. Én azt nem ellenzem, hogy ha tulajdonaik és a legujabb időbeliek, de az ezelőtt 30—40 évvel elfoglaltatottat nem sorozom az ujabbiak közé, mert, ha valakinek van tulajdona, arról, ha elvétetik, mindenesetre rendelkezik a törvény. De itt a dolog másként áll, itt törvényes megyei választmány által az akkor divatozott rendszer szerint adatott át a templom, s az ily átadást, nem tudom, miként lehetne oda magyarázni, hogy erőszakkal vétetett el és egy nemzetet és egész vallásbeli felekezetet nem tudom miként lehet ily sértő kifejezésekkel illetni. Én az esetet, ha nem mint püspök tekintem is, ugy találom, de elődeim is, sőt bárki is ugy találja, hogy ő Felsége, mint patronus rendelete következtében történt a dolog. Akkor ugyanis kiküldetett egy vegyes deputatió, ezen deputatió intézte el az akkori, és a most szóban forgó vallási surlódásokat. Hogy ezen deputatió minő erőszakot követett legyen el, arról semmi tudomásom nincs! Ennélfogva, ha történt volna valami erőszak, mint méltóságod ezt méltóztatott emliteni, azt sem rám, sem hitünk felekezetére egyátalában ne méltóztassék mondani, mert én azt soha el nem ismerhetem. Azonban most is azt mondom, hogy azon vallási ügyek s perek birtokába nem erőszakkal, hanem rendes uton, törvény utján, felsőbb rendeletek nyomán s a választmányok közbenjöttével jutottunk; azokhoz, azóta többet is szereztünk s igy nem tudom, minek lehessen keresztelni az ily viadoni birtokba jutást, ha fenáll a tulajdonjog szentsége!? Ne tulajdonittassék tehát a törvénynek visszaható erő, tartassék tiszteletben a tulajdonjogi jog szentsége s terjesztessék ki mindenkor a viszonosság és a szabadság elve. Ez véleményem és óhajtásom.

B. Vay Miklós koronaőr: Figyelemmel hallgatám végig mindazokat, melyek mindkét részről előadattak ezen előttem sem egészen idegen tárgyban, de a mely a mult országgyülésnek hirtelen történt berekesztése miatt elmaradt. Leginkább figyelmet gerjesztett előttem azon körülmény, melyet a nagy-

váradi püspök ur mondott, ki visszaható erőt lát rejleni a törvényben. Továbbá az, miszerint ő méltósága ezen törvény szerint a görög nem egyesültektől imitt-amott elvett templomok visszafoglalását minden formalitások mellőzésével sérelmesnek látja, méltóztassék figyelmezni azon törvényjavaslatokra, melyeket a KK. és RR. már előterjesztettek, azokban meg van határozva a mód, mely mellett történhessék a visszavétel, melyek szerint visszaható erö csak az elvek kimondásában fog lenni, mert a visszavétel nem fog a nélkül történni, hogy a maga rendes utján és helyén, mint eddig is történt a dolog, meg ne vizsgáltassék. Részemről semmi visszaható erőt a törvényben nem látok. E tekintetben nem látok oly aggodalmat, melynélfogva e törvényczikket ugy, a mint van, elfogadni nem lehetne. (Elfogadjuk!)

Nádor Ő cs. kir. fensége: Tehát elfogadják a méltóságos fő RR.? (Elfogadjuk!)

A 8-dik §-ra nézve.

Athanászkovich Plátó budai g. n. e. püspök: Ezen utolsó §-ra nézve az volna alázatos észrevételem, miszerint e szavak után „lehető legrövidebb idő alatt“ hozzátétetni kivánnám: „minden esetre pedig a legközelebbi országgyülés előtt“ (helyes! elfogadjuk!) továbbá ezen szavakat: „törvény utján“ vagy egészen kihagyni vagy legalább helyette ezen szavakat: „illető utján és módján“ kivánnám a szerkezetbe tétetni.

Majláth György országbiró: Ekkor azt kellene tudnunk, mi azon illető ut és mód?

Athanászkovich Plátó budai g. n. e. püspök: A declaratorium — — —! Ha nem tetszenek ezen szavak, akkor maradjon ki a „törvény által“ kifejezés. Végre ezen szavak után: „az egyházi osztályból“ óhajtanám hozzátétetni: „az érseken és püspökön kivül szokás szerint,“ a többi maradna. Ezeket egyedül csak azért vagyok bátor előadni, mert ez volt eddigi szokásunk, melyet mindaddig, mig a kérdéses kongresszusunk illető utján és módján leend, sértetlenül megtartani óhajtok s megtartásáért esedezem. A zsinat nevezetre nézve azt jegyzem meg, hogy kétféle gyülésünk van, zsinat és congressus; zsinat, melyben egyedül egyházi dolgok intéztetnek el maguk a püspökök által. Congressus, melyben a nép által választott 75 vagy 100 képviselő gyül össze. Azért szólok, hogy nyoma

legyen a naplóban s meg vagyok győződve, hogy a KK. és RR. a zsinat alatt congressust értettek, mi kitetszik onnan, mert a congressushoz tartozó személyeket a deklaratórium értelmében czélszerüen nevezik; egyébiránt igen óhajtanám, hogy a zsinat helyett congressus tétessék, mi is eddig igen szokásos nevezet vala.

Gr. Cziráky János: A budai püspök által több rendbeli észrevételek tétettek itt, melyeknek egy részét a mélt. főrendi tábla mindjárt el is fogadta, t. i. azt, hogy a jövő országgyülésig ezen gyülekezet minden esetre megtartassék; a másik részére nézve magam is azt tartom, hogy zsinatnak nevezni azon gyülekezetet proprie nem lehet, hanem inkább „nemzet egyházi gyülekezetnek“ kellene tenni, mert a zsinat nem fejezi ki azon eszmét, a mit az által kifejezni akarnak. Az egyházi szerkezet szelleménél fogva zsinatot csak az egyházi férfiak képviselik, ez igy van mind a nyugoti, mind a keleti felekezetüeknek; a congressus alatt pedig oly vallásbeli gyülekezet értetik, melyhez ugy egyháziak, mint világiak járulnak. Mi azt illeti, hogy ennek törvény utján rendeztetni fog, ez nem fér meg azon eszmével, mit a KK. és RR. nekünk most is izentek, hogy t. i. ők semminemü vallással szerkezet belrendezésébe avatkozni nem óhajtanak. Hogy mikép legyen szerkesztve azon gyülekezet? azt hiszem, nem a törvényhozás dolga, tehát ezen szavakat: „törvény által“ innen kihagynám s azt mondanám helyette, hogy: „mig a szerkezete állandóan rendeztetni fog“.

Busán Herman horvátországi követ: Az utolsót, hogy t. i. „érsekeken és püspökökön kivül, mint eddig volt, 100 tagok legyenek,“ továbbá is fentartani szükséges, mert a méltóságos érsekeknek és püspököknek szavazatuk nincs, csak a 100 követeknek, de azért azoknak is jelen kell lenniök.

G. Cziráky János: Én „a törvény által“ szavak kimaradását azért kivánom, mert soha el nem ismerhetem, hogy a törvényhozás bármely vallásos elveken felül álljon. Az egyház a maga dolgaiban szabadon müködik szintugy, mint a törvényhozás, ezért különösen óhajtom, hogy a világi hatalom az egyháziakon ne zsarnokoskodjék és viszont, jobbnak látom e tekintetből „a törvény által“ kitétel helyett az „állandóan“ kifejezést betétetni.

Bezerédy Miklós makári püspök: Engedjék meg kegyesen, hogy ezen 8-ik §. vonalán egy alázatos kéréssel járuljak a mltsgs. Fő-RR. eleibe, a ma is előfordult vallásos izenet következtében. Midőn átalánosan kimondatott a vallásos egyenlőség és viszonyosság, az mondatott: hogy fölösleges a mi elvünk, a szerkezetünk iránt aggódni, mert e részben a KK. és RR. nyilatkozata által megnyugtatva vagyunk. És itt ime azt veszem észre a 8-ik §-ban, hogy a görög nem egyesültekre nézve mégis kivétel tétetik. Ezen kivétel felesleges s annak ki kell maradni, meg kell a generalitással elégedni. Ha pedig ez specificum, biztositék, akkor mi is méltán igényelhetünk; s kérem a mltsgs. Fő-RR.-et, hogy miután evangelicus atyánkfiainál is tétethetik azon óhajtás, sőt ha különösen inditványoztatnék a ministerium által, bizonyosan mi is abban megegyeznénk, minden aggodalom elháritása végett az is szócskát hozzá tenni ily formán „a g. n. e. vallás s oktatás ügye iránti intézkedés joga is" mert ezáltal ugy mi, mint minden vallásfelekezetüek is megnyugtatást találunk! (Helyeslés.)

Nádor ő cs. és kir. fensége: Elfogadják a méltóságos főrendek? (Elfogadjuk!)

Ocskay Antal kassai megyés püspök: Osztom az előttem szóló mélt. püspök urnak a törvénybe az „is" szócskának betétele iránti inditványát, egyetértvén gróf Cziráky Jánossal, hogy a törvényjavaslatból ezen szavak „törvény által kihagyattassanak, mert magam sem ismerem el a törvényhozásnak ama jogát, hogy az bármelyik egyháznak belügyeibe és szerkezetébe avatkozzék, és az iránt rendelkezzék, bizonyára ha prot. atyánkfiai a törvényhozás rendelkezésétől függetlenül belügyeik és egyházak szerkezete iránt intézkednek, ezen jog a többi egyházakra, s következőleg a g. n. e.-ekre is sérthetelenül fentartandó, tetemesen pedig sértetnék, ha ezen szavak „törvény által" a törvényjavaslatból ki nem hagyattatnának. (Helyeslés.)

Nádor ő cs. és kir. fensége: Kérdem: hogy a mltsgs. Fő-RR. a gróf Cziráky János inditványát elfogadták? (El! El!)

Gr. Teleky Domokos: Ez petitio principii, azt mondani, hogy a status nem rendelkezhetik, mégis másrészről kimondjuk, hogy ennyi és ennyi tagból álljon az egyházi gyülekezet; és igy némi tekintetben azokat, miket tisztelt barátom, gr. Cziráky János mondott, méltánylom, hanem annak is megvan a maga

korlátja. És ha a g. n. e. püspök urak abban némi praesidiumot látnak, hogy a törvény fejezze ki: hány tagokból alkottassék öszve ezen gyülés, akkor nem lehet a törvényben kimondani, hogy a további rendelkezés nem függ a polgári törvényhozástól. A többi észrevételeket, ha megnyugtatásukat találják a mltsgs. urak, elfogadom.

Gr. Cziráky János: Miután a t. gr. rám hivatkozott s azt mondotta, hogy ezen § némileg ellenkezésben áll, igyekszem a dolgot felderiteni, s reménylem, hogy minden ellentét elenyészni fog. Mint tudom, az eddigi nemzeti gyülekezetek egyátalán organizálva nincsenek, hanem felsőbb rendeletektől függöttek, s igy szükséges, hogy az első összejövetelre arány alakittassék meg, s ez az, mit törvényileg kimondani óhajtok. Ha ezen terület egyszer megállapitva lesz, akkor maga magát fogja organizálni, s többé törvényre szüksége nem leend, tehát most csak ideiglenesen rendelkezzünk ezen gyülekezet szerkezetéről, de annak jövő szerkezetét az illető vallásokra bizni óhajtjuk. Itt e szerint semmi ellenmondást nem látok.

Gr. Teleky Domokos: Törvényben kimondani azt, hogy ez csak ideiglenes rendelkezés, s hogy most a statusnak joga van rendelkezni, de többé soha nem lesz, nem látom czélszerünek; ha elismerném is, hogy a polgári törvényhozásnak az ily dolgokba positive beleereszkedni joga nincs, de a felügyelési jogot is töle teljességgel nem lehet megtagadni.

Gr. Cziráky János: Ha a felügyelési jogot bármely vallás iránt korlátozni akarnám, akkor más kérdés lenne; mert hiszen most is conventre küldött ki a kormány képviselőt, ki felügyelt arra, hogy oly határozatok ne hozassanak, melyek a status czéljaival ellentétben lehetnének, de hogy ennél tovább mehessen a világi hatalom s rendezhesse az egyházi felekezetnek szerkezetét, azt alkalmasint a mltsgs. gróf sem fogja kivánni, sem azt hogy ez bármely vallásra nézve is törvény által alapittassék meg. A vallás felügyelési joga magától értetődik, erről szó sincs, mert szükségtelen, hogy az általános felügyelési jogot még azonkivül is törvény által biztositsuk, mivel a vallásbeli társulatok is mindazon szabadsággal birnak, melylyel a statusban minden más társulatok, hogy körükben szabadon mozoghassanak, s szabályokat hozhassanak a legfelsőbb felügyelési jognak épségben tartása mellett, de tul menni e korláton, s azt mondani,

hogy: ti ennyi papot, ennyi világit fogtok alkalmazni, s ilyen, meg ilyen határozatokat hozhattok, stb. igen szük körre szoritaná a vallásos szabadságot, melyet a mostani kor eszméjével megegyeztethetőnek teljességgel nem tartok, annálfogva félreértés kikerülése tekintetéből továbbá is ezen szavak helyett „törvény által" ezeket kivánnám tétetni: „mig annak szerkezete állandóan rendeztetni fog."

Br. Majthényi László barsi főispán: A méltsgs. püspök ur némely észrevételében megnyugszom, jelesen: hogy a törvénybe betétessék az: „mindenesetre a jövő országgyülésig összejönek", de ha minden többi kivánatban is megegyezném, abba, hogy a „törvény által" szavak kihagyassanak, megegyezni nem tudnék; s pedig annálfogva nem, mert azt hiszem, hogy kivált akkor, midőn ily zsinatok szerkesztetnek, a törvényhozásnak figyelmét nem mellőzhetné el, s lehetetlen, hogy annak első szerkesztésébe ne avatkozzék, valamint szintén, hogy magának azután a későbbi szerkezetről tudomást ne szerezzen, és ha oly dolgokat lát, melyeket czélszerünek nem tart, hogy az iránt észrevételt s törvényes intézkedést ne tegyen. Igy történt 1790-ben is, amidőn a vallásbeli nem nagyon világos törvény meghozatott, akkor is a protestáns zsinatok iránt fentartotta magának a törvényhozás, hogy azon zsinatot egyenesen törvény utján fogja rendezni. E részben tehát a g. n. e.-nek kiterjedtebb jogúk nem lehet, mint Magyarországon a prot. lakosoknak. Mutatja a história, hogy a kath. zsinatban is részt vett a polgári status. Nem akarok politikus kérdés vitatásába ereszkedni, hanem csak azt mondom, hogy a polgári státus mellőzésével sohasem tartattak zsinatok, szóval: e részben nem akarom a kormány beavatkozását egészen mellőzni, s igy a szerkezet mellett kivánok maradni.

Gr. Zichy Henrik mosonymegyei főispán: A mai napon a vallás dolgában készitett t.-czikk 2-dik §-ában az egyenlőség, viszonosság elve kimondatott s épen ezen elvnél fogva azt hiszem, a g. n. e. vallásbeli atyánkfiait is traktálni kell. Nem szeretném, hogyha a törvényhozás olyanba avatkoznék, mibe eddig nem avatkozott, t. i. az egyházi zsinatok miképi szerkesztésébe és akár ideiglenesen határozzák, akár állandóan rendezze azt el, nem tudjuk azt: hogy a protestáns superintendentiának akármi [illegible]gyüléseket tartani joga van, s e részben soha törvény nem [illegible] Azon jogot mindig pártolni fogom, hogy az egy-

házi gyülekezetek alakitásába a törvényhozás ne avatkozzék, ennélfogva sem azon tárgyba, melyet gróf Cziráky János elöadott, bele nem egyezném, sem akármi törvény általi kihagyást nem fogadnék el, hanem a §-nak 1-ső sorára szoritkoznám, s azt mondanám: „az eddigi szokás, és arány szerint választandó zsinat".

Br. Vay Miklós koronaőr: Először is aziránt teszek észrevételt, mit gróf Cziráky János mondott, hogy a zsinat nevezet nem helyes, s aziránt, hogy mi a zsinat? Figyelmeztetem tisztelt grófot az 1791. XXVI. t.-czikkelyre, mely protestánsoknak összejöveteléről szól, hol saját elveik s dolgaikról intézkednek, mely egyenesen zsinatnak neveztetik. Egyébiránt, mi magát a dolgot illeti, hogy mennyire rendelkezhetnék az ily egyes testületről a törvényhozás? azt az 1791. XXVI. t.-czikk világosan mondja, t. i. „hogy az evangélikus mindkét felekezetüek a magok saját ügyeikről saját keblekben magok rendelkezzenek"; — azonban azon testületnek, mely zsinatnak neveztetik, egybeszerkesztése függetlenül nem bizatik reájok, mert az mondatik a törvényben, hogy valamint a tárgyakra nézve, ugy a személyek meghatározására nézve egyenesen Ő Felségének, mint legfőbb felügyelőnek, jelentést kell tenni. És igy oly általánosságban, hogy a törvényhozás itt be nem folyhat, mondani nem lehet.

Gróf Teleky László: Ezen tárgyhoz nem kivánok hosszasan szólani, csupán csak ki akarom jelenteni, hogy az előttem szólt tisztelt barátommal, br. Vay Miklós koronaőrrel s Teleky Domokos gróffal egy vélekezésben vagyok. S valóban ugy találom, hogy a törvényhozás előre ily jogról lemondjon és igy ezen §-nak kihagyását én nem találom helyesnek. Nem akarok egyébként annak fejtegetésébe ereszkedni, mennyiben van joga a törvényhozásnak az egyházi gyülés szerkezete iránt intézkedésbe bocsátkozni, s mennyiben nincs, hanem mégis ugy látom, hogy ott, hol nincs az egyházi gyülés organizálva, minden esetre azt organizálni a status joga és kötelessége közé tartozik, akár ha innen indulunk ki, akkor el kell ismernünk, hogy lett volna ezen mostani országgyülésnek joga a g. n. e. egyházi gyülés szerkezetét nemcsak ideiglenesen, hanem állandóan és részletesen is megállapitani. Ha ez áll, akkor áll az is, hogy a jövő országgyülésnek nem lehet kevesebb joga, mint a mostani országgyülésnek. És ha a mostani országgyülés azt mondja ki,

hogy ezen egyházi gyülés szerkezetéről csak ideiglenesen kiván rendelkezni s annak részletes megállapitását a jövő országgyülésre kivánja halasztani, nem látom által, az ellen mi kifogás történhetik. Én a KK. és RR. véleményét tökéletesen ezen szempontból veszem fel, s minthogy azt látom, hogy ott, hol nincs az egyházi gyülés organizálva, a törvényhozásnak van joga azt tenni, a KK. és RR. törvényjavaslatát e pontra nézve is meghagyatni kivánom.

Ocskay Antal kassai megyés püspök: Méltóztassanak a mélt. Fő-RR. kegyesen megengedni, hogy ujra kénytelen vagyok felszólalni, mert azon nyilatkozatokra, melyek tétettek, észrevételeimet el nem mellőzhetem. Mondatott: hogyha nincs a g. n. e.-eknek egyházi szerkezetök, aziránt majd a törvényhozás intézkedend, de a törvényhozás, amint már emlitettem, az egyházak szerkezete iránt nem intézkedhetik, annál kevesbbé, mert maguk a mélt. Fő-R. R. az egyenlőség elvét csak azon hozzátétellel elfogadni méltóztattak, hogy az illető egyházak szerkezete épségben tartassék, ez ugyan elleneztetett, de épen ez most aggodalmunkat annálinkább neveli, minthogy a teremben a jelen törvényjavaslat tárgyalása alkalmával mondatott, hogy a törvényhozás a g. n. e. egyháznak szerkezete iránt intézkedend, hiszen szerkezet nélkül egyházi társulat fenn nem állhat és alaptalan azon állitás, mintha a g. n. e. egyházi gyülekezeteinek szerkezete iránt semmi rendszabály nem léteznе, hiszen ez az ugynevezett declaratoriumban, mely a g. n. egyesülteknek viszonyait és azokra vonatkozó legfelsőbb jogokat tartalmazó 1790. XXVII. t.-czikk által megállapittatott, benfoglaltatik. Ezeknél fogva ő méltóságának, Mosonmegye főispánjának inditványát pártolom.

Gr. Cziráky János: — Szivesen járulok a mosoni főispán módositásához, mert az által most fentartva látom a dolgot, a mint valóságosan van, hogy a törvényhozásnak az ily egyházi gyülekezetek szerkezetét megváltoztatni nem lehet.

Gr. Zichy Henrik, mosonymegyei főispán: — Talán igy lehetne a szerkezetet kifejezni: „az eddigi szokás és arány szerint választandó kongresszus“.

Br. Rédl Imre: — Rövid leszek, mert előttem szóló mélt. urak a kérdést mindkét oldalról felvilágositották. A g. n. e. kongresszus törvényileg ugyan végkép nincs elrendezve, de annak van egy hosszas szokás által szentesitett szerkezete. Miért

kellene azt egy 2-dik szinte csak egy ideiglenes szerkezet által megszüntetni, át nem látom, olyasmit sem a nemzet, sem a püspökök nem kivántak. Azért előttem szóló Mosonymegye főispánjának javaslatát elfogadom. Hozzájárul még az is, hogy ezáltal a vallásszabadság, melyet mindig pártoltam, leginkább biztositattik.

Az itélőmester felolvassa a 8-dik §. szerkezetét a módositással.

Br. Bánffy Pál: — Talán jobban fejezné ki a dolgot, ha az „egyházi congresus" helyett „egyházi gyülekezet" tétetnék.

Majláth György országbiró: — Itt semmi ujság nem mondatik, hanem csak az eddigi szokás s arány állapittatik meg.

Gr. Cziráky János: — Miután tapasztaljuk, hogy ezen szó „congressus" különféle magyarázatokra ad alkalmat, miután előre bocsátottuk, hogy az eddigi szokás és arány szerint jöjjön össze a gyülekezet, mindegy akár ezen kifejezéssel élünk, akár azt mondjuk, mit inkább szeretnék, hogy „egyházi gyülekezet".

Athanászkovich Plátó, budai g. n. e. püspök: Esedezem, hogy a szokás maradjon meg, s tartassék meg, a kongresszus szó, mert ez nálunk már megszokott szó. (Elfogadtatik.)

A főrendek szóbeli üzenetét a KK. és RR. még aznap esti 7 órakor tárgyalás alá vették:

Országbirói itélőmester Hubay József: A vallás dolgábani törvényhez tartozó pótlék javaslatra nézve, van szerencsém a mélt. FRR.-nek következő szóbeli izenetét előterjeszteni. A 6-dik §-t czélszerübbnek látnák igy tétetni: 6-dik §. Az 1844: III. t.-czikk rendelete a görög nem egyesült vallásokra is kiterjeszkedik. A 8. §-nak második sorában ezen szavak után „intézkedési joga" ezen szócskát „is" kivánják betétetni, mivel ebbeli joguk a többi valásfelekezeteknek is meg van. Továbbá ugyanazon 8-dik §-ban ezen szavak után „e czélból a magyar felelős ministerium lehető legrövidebb idő alatt" még ezeket „mindenesetre a legközelebb tartandó országgyülés előtt" beigtatni kivánják.

A § végső részét pedig, mely a görög nem egyesültek congressussának szerkezetére vonatkozik, ekkép kivánják módosittatni „egybehivandja az összes felekezet által, az eddigi szokás és arány szerint választandó congressust".

És ezzel a § berekesztve, következőleg a mi a szerkezet-

ben ezen szavak után: „összes felekezet által“ foglaltatik, az kihagyandó lenne.

A „congressus“ szót, melylyel eddig az illető gyülekezet neveztetett, kivánnák „zsinat“ helyett használtatni.

Elnök: Kivánják-e a tek. RR. ezen izenetet tárgyalás alá venni? (Kivánjuk.)

Nyomban utána következő kerületi ülésben a KK. és RR. tárgyalás alá vevén azt, elhatározták, hogy ragaszkodnak az előbbi szerkezethez és a Főrendek által tett módositásokat nem fogadják el.

A *főrendeket elhatározásukról* értesitvén, azok még *ugyanazon nap esteli 8 órakor országbiró ő nagyméltósága elnöklete alatt* tárgyalás alá vették a vallás ügybeni pótjavaslatok tárgyában tett üzenetét a KK. és RR.-nek.

Hubay József itélőmester: Azon pótjavaslatra nézve a vallás dolgában a mélt. FRR. meghagyása következtében megtettem a jelentést a KK. és RR-nél a tétetni kivánt változtatásokra nézve a KK. és RR. általam jelentik, hogy azokhoz hozzá nem járulhatnak.

Elnök: Csak az utolsó pont tárgya a mélt. főrendi tanácskozásnak, miután többire a KK. és RR. reáállanak.

Fogarassy Mihály szkodári püspök: Csak azon észrevételem van, hogyha a KK. és RR. a kongresszus szót, mely eddig a görög nem egyesült egyházi felekezet jellemzésére használtatott, elfogadni nem kivánják, legalább a zsinat helyett más szót fogadnának el, mely helyesebben fejezné ki azt, hogy mi azon gyülekezet, t. i. mondassék akár egyházi gyülésnek, vagy gyülekezetnek, de ne zsinatnak, ez ellen azért is teszek észrevételt, mert a zsinaton csupán és szorosan csak az egyháznak belsőjét illető dolgok tárgyaltatnak, és a zsinatokban, kivéve némely fejedelmi oratorok jelenlétét, mind a nyugoti, mind a napkeleti egyháznál szokás és jog szerint mindig csak az egyháziak vettek részt, s ezek birtak eldöntő szavazattal; azonban az egyházi gyülekezeteknek tágasabb értelme lehet, melyekben az egyháznak külső szertartásairól, vagyoni állásáról és más iskolai ügyekről vegyes értekezés tartatik, s e részben rendelkezések s intézkedések hozatnak. Ha tehát a kongresszus szó elmarad, használjuk ezen szót „egyházi gyülekezet“. Egyébiránt ez katholikus szempontból észrevételem, ha a görög nem egyesült

püspök urak meg kivánják tartani a zsinat nevet, nekem az ellen észrevételem nincs, mert a tárgy őket illeti, nem pedig a katholikus egyházat.

Athanászkovich Plátó, budai g. n. e. püspök: Szerencsém volt tegnap azt hallani, mi nálunk a zsinat és mi a kongresszus; a zsinat, midőn a püspökök összejőnek, szeretném megkérdezni a KK. és RR-et, hogy a püspöki összegyülést minek fogjuk akkor nevezni; kérem azért a mélt. Fő-RR-et, hogy maradjon meg az, mit tegnap szerencsém volt itt kijelenteni, t. i. hogy ezen két szó *törvény által* maradjon ki. A megyék sincsenek most rendezve, s azt mondják erre, hogy a jövő országgyülésen fognak rendeztetni, mi is tehát igy kivánjuk, lesz nekünk időnk az összejövetelre, elő fogjuk terjeszteni, mikép kivánjuk, hogy kongresszusunk rendezve legyen. Ismétlem, méltóztassanak az emlitett két szavakat kihagyni, vagyis hogy ugy maradjon a szerkezet, a mint innen előbb átment, ha pedig a mélt. főrendi tábla ezt el nem fogadná, s ahhoz járulna, a mit a KK. és RR. előterjesztettek: akkor én kénytelen vagyok óvást tenni.

Gr. Forgách Antal: Többször volt szerencsém nyilvánitani, mikép ellensége vagyok, hogy a törvényhozás bármikép s bármi vallás dolgainak belrendezésébe avatkozzék; és igy jelenleg is bátorkodom a mélt. Fő-RR-et megkérni, méltóztatnának a KK. és RR-et még egy izben felszólitani, minthogy ez a g. n. e. vallásu egyéneknek megnyugtatására szolgál, s minthogy a mostani felzavart időben semmi nem kellemetlenebb, mintha vallásbéli kérdések idéztetnek elő s több millió lakosok békéje vallásbeli tekintetben háborgattatik, méltóztassanak a KK. és RR. azon szivességgel lenni, miután ugyis nem életkérdés ez, hogy a Fő-RR. javaslata szerint az egyházi gyülés szerkezetének alakitását hagyják meg jelen állapotában.

Ürményi József tolnamegyei főispán: Felvilágositásul hozzá kell tenni azon körülményt, melyet a mélt. püspök ur előbb emlitett, t. i. azon értelmezést, mely a zsinat szóval össze van kötve, miszerint a görög nem egyesültek szokás szerint a zsinat alatt csak a püspökök összejövetelét értik. Ha ily elfogadott értelmezés áll valamely felekezetre nézve, lehetetlen ezen fogalmat egyes törvénybe igtatott szó által az egész felekezetnek, mintegy emlékezetéből s érzéséből kiragadni és ötet azon kénytelenségbe helyeztetni, hogy azon szó alatt, mely alatt száza-

dokon keresztül valamely fogalmat értett, rögtön más fogalmat értsen, csupán ezen oknál fogva is reménylem, hogy a KK. és RR. a mélt. Fő-RR. kívánságára reá fognak állani.

Gr. Cziráky János: Annyival inkább pártolom az előttem szólók előadását, mert ezen szó *zsinat* külön értelmezésre nyujthat alkalmat. A zsinat megtartása eddig is a görög nem egyesült egyháznak jogában állott, s ezen zsinatok minden egyház megyében külön tartatnak, de itt másról van szó; itt az egész magyar birodalomban lévő egyházak összes gyülekezete végett tartatott az ugynevezett kongressus nationalis; itt tehát két egymástól különböző eszme létezik, mit egymással összezavarni nem lehet, a mi nagy zavart okozna, ha mind a két gyülekezet zsinatnak neveztetnék. Mi pedig azt illeti: hogy az eddigi szokás maradjon meg, e részben azon indokot kívánom felhasználni, mely minden más vallásbeli felekezetüek mellett harczol, eddig is voltak bizonyos organikus törvények, ilyen volt a bécsi és linczi békekötés, az 1791: XXVI. t.-czikk és az utolsó törvényczikk, mely az evangelikusokra nézve hozatott; ilyen különösen a keleti egyházra nézve az ugynevezett deklaratorium illiricum, melyet némileg törvényeink szentesitenek annyiban, mennyiben a fejedelem adván meg ezen jogokat a keleti egyháznak a deklaratorium által, az 1790: XXVII. t.-czikk által törvény erejére emeltetett. Ezt ne sértsük az által, hogy az egyházi gyülekezetre nézve más irányt szabunk, mint a mely a keleti egyházak magna chartájában kiszabva van. Ez nem a jelen törvényhozásnak feladata; maradjon tehát ezen gyülekezet régi állapotában addig, mig a jövő országgyülésen a felelős miniszterium be fogja mutatni e részbeli javaslatát, most előre praeocupálni a kérdést a méltányossággal egybeférhetőnek nem találom, azért ha ezen okok a KK. és RR-hez küldendő izenetben felemlittetnek, ugy hiszem a KK. és RR. hajlandók lesznek a Fő-RR. kivánatának elfogadására.

B. Rédl Imre: A t. RR. azon aggodalmait méltányolni tudom, hogy t. i. a tágértelmü congressus név fentartása mellett ebben a gyülésben oly tárgyak is fordulhatnak elő, melyek oda nem tartoznak, de meg fog szünni ezen aggodalom, ha fontolóra vesszük azt, hogy az ugynevezett kir. declaratoriumban, mely 1790: XXVII. t.-czikk által törvényes erőt nyert, az ó hitü felebarátaink congressusa már valóban el van rendezve, annak

teendői s határai ki vannak jelelve. A felelős ministerium itt is egész kiterjedésben gyakorolhatja felügyelési jogát és szükséges befolyását, minthogy az ugynevezett kongressust kir. biztos nélkül tartani nem szabad, s e nélkül határozatai érvénytelenek. Ezáltal megszünik a t. RR. minden lehető aggodalmai. Kérem tehát a nméltóságu FRR-et, méltóztassanak a g. n. e. püspököknek véleményét és kivánatát elfogadni. A k. declaratoriumban 1,800,000 felebarátink szabadságaik palladiumát látják, s azt annak tartják, az ellenkező meggyőződést reájok parancsolni nem lehet, ha hibás is talán az, de nekik tetszik. A nemzetekre szomszédaik rendszerét reá tolni nem lehet, mert minden nemzetnek külön tulajdonságai, külön szokásai vannak, melyekhez ragaszkodnak. Erőltetés az ilyenekben csak reaktiót szül, melytől menekednünk kell, ha zavart nem akarunk előidézni, ezt pedig épen most, minden módon kerülni, a józan politika javasolja. A g. n. e. vallást követő népek mindig hün ragaszkodtak a magyarokhoz legrégibb időktől fogva, érdekei a mieinkkel mindig összeforrvák és most akarjuk azokat magunktól elszakitani? Ha változtatást, uj rendszert kivánnak, ám legyenek ők az inditványozók, és ezután törvényes uton terjesztessék az az országgyülés elébe törvényhozás végett. Mind a közös igazság, mind a méltányosság és vallásszabadság nevében bátor vagyok e tárgyat a mélt. Fő-RR-nek ajánlani. Magamat a g. n. e budai püspök ő méltósága véleményéhez csatolván.

Gr. Teleky László: Nem vagyok egészen egy vélekedésben azokkal, kik előttem szólottak. Most, miután már az országgyülés vége közeledik, igen szeretném, hogy épen a görög nem egyesültek érdekében ezen tárgy minél előbb befejeztetnék, hogy belőle törvény keletkezzék. És mivel ezt szeretném, hogy ha lehetne, szavak felett ne kötekednénk. A zsinat szót különféleкép lehet értelmezni, azon értelmezés, hogy az csupán csak egyházi tagokból álló gyülés, nem áll, mert épen az 1790: XXVI. t.-czikkben emlitve van ezen szó *zsinat* a protestánsokra nézve is és épen oly gyülekezet emlittetik alatta, milyen itt a görög n. egyesületekre nézve, de akár mi lett legyen ezen szónak eredeti értelme, minden esetre ezentul azon értelme lesz, melyet neki a törvényhozás tulajdonit. Igy tehát, ha a törvényhozás zsinatnak fogja hivni azon gyülekezetet, mely nem csupán egyházi tagokból áll, ezentul a zsinat oly gyülés lesz, mely nem csupán

egyházi tagokból álland. Tetszett kérdezni egy mélt. urnak, hogy minek lehet ezentul a püspöki gyülést hivni, ha ezt zsinatnak hivjuk? Maga ő mélt. kimondja, hogy ily gyüléseket, püspöki gyüléseknek fogják hivni. Itt tehát a megkülönböztetés könnyü volna. Ugy gondolom, ha a dolog lényegében megegyeztünk, nem helyes a vitát tovább folytatni csak oly szavak miatt, melyek a dolog lényegében semmit sem változtatnak. Egyébiránt nem lehetek azon vélekedésen, hogy itt a törvényhozás csak az előbbi usust sanctionálja, és ne elegyedjék ezen zsinatok organisatiójába, söt épen azon szempontból indulván ki, hogy a görög egyesültek magna chartája még nincs kiviva, hanem ezuttal fog kivivatni, mert ez azon törvény, mely őket szabad lábra fogja helyeztetni, oly szabad lábra, milyen a 19-dik századhoz illik. Épen most illő, hogy a törvényhozás figyelmezzen arra, mikép vannak a zsinatok organizálva és hogy azok ugy legyenek elintézve; mint azt az idő s a hon szüksége kivánja. Ennek következtében én igen kivánnám, hogy ne immorálnánk ezen dologban, s ha lehetne, minthogy lényegben különben is nagy különbség nem volt, fogadjuk el a KK. és RR. javaslatát, mert különben meglehet, hogy oly hosszura nyujtatik a tanácskozás, hogy ez országgyülés alatt alig lesz e részben törvényünk.

Gr. Zichy Henrik, mosonmegyei főispán: Azt hiszem, midőn a KK. és RR. a görög n. e. vallásuakra nézve törvényjavallatot küldöttek ide, azt azon szempontból tették, hogy ezen felekezetnek vallásbeli viszonyait intézzék el és őt azon pontokra nézve, melyekben megnyugtatva nem volt, megnyugtassák. Miután a tegnapi és mai tanácskozásból azt vesszük észre, hogy a mélt. n. e. püspök urak ezen kifejezést kongresszus megtartani kivánják, melynek rendezése nem a törvényhozás, hanem a maguk köréhez tartozik és miután leginkább ebben tartják megnyugvásukat, a kitüzött czélt az által találom elérhetőnek, ha a mélt. Fő-RR. előbbeni izenete mellett maradunk.

B. Majthényi László, barsmegyei főispán: Szintén azon vélekedésben vagyok, hogy talán a mostani stádiumában az országgyülésnek, legtanácsosabb lenne a KK. és RR. kivánságához járulni s bátor vagyok azon kérdést intézni a mélt. Fő-RR-hez, vajjon azon esetben, ha a KK. és RR. továbbá is megmaradnak vélekedéseiknél, fel akarják-e a mélt. Fő-RR. áldozni ezen törvényczikket azon szó értelmezésének, mely iránt differenczia

van? azt hiszem, hogy akkor, midőn szombaton befejeztetik az országgyülés, és ma péntek van, szóbeli értelmezés miatt kár lesz a dolgot tovább hátráltatni. Sokkalta érdekesebb dolgokra nézve csak azért, hogy a további vitatkozás kerültessék, bele egyeztünk; nem hiszem, hogy most, mivel a zsinat és kongresszus szó felett nincsen meg az egyesség, helyes legyen a görög nem egyesültek iránt hozandó törvényt felfüggeszteni. Kérem annál fogva a mélt. Fő-RR-et, hogy ezen szó értelmezése felett ne vitatkozzanak, hanem járuljanak a KK. és RR. kivánságához.

B. Perényi László: Mosonmegye főispánjának vélekedéséhez járulok.

Elnök: Bátor vagyok a mélt. Fő-RR-ket arra figyelmeztetni, hogy épen a kárloviczi érsek ur nekem azt jelentette ki, hogy sokat helyeztetnek abban a tisztelt nem egyesült görög püspök urak, ha a mélt. Fő-RR. az elöbbeni véleményeik mellett maradnak s ugy nyilatkozott, hogy inkább nem kivánnak törvényt, mintsem, hogy oly formában létesüljön, mint azt a KK. és RR. szerkesztették.

Gr. Batthyány Imre, főlovászmester: Ha valamely szokatlan kifejezésről lenne itt szó, akkor én is hozzá járulnék a görög nem egyesült püspökök kivánságához, miután azonban 1791: XXVI. törvényczikkben világosan az evangelikusokra nézve ezen kifejezés zsinat használtatik, nem látom át, kivált az országgyülés jelen stádiumában, miért ne lehetne a KK. és RR. kivánságához járulni. (Helyes.)

Gr. Cziráky János. Azon észrevételre nézve, hogy az evangelikus hitvallásokra a zsinat szó emlittetik, bátor vagyok csak azt megjegyezni, hogy a konventus szó is emlittetik, s ez az, melyet a görög nem egyesültek a zsinat név alatt akarnak érteni. Mi pedig azt illeti, hogy nagyobb biztositékokat találnak ezen most hozandó törvényben, mint a deklaratoriumban, erre nézve csak azon észrevételem van: hogy a deklaratorium a görög nem egyesültek kivánságára adatott ki, s abban oly pontok foglaltatnak, melyekre nézve magokat a deklaratorium által a görög nem egyesültek biztositani — kivánták, itt pedig megforditva áll a dolog, itt rendeztetik a kongresszus a nélkül, hogy ezt a görög nem egyesültek óhajtanák, kik az elöbbeni szokás mellett akarnak maradni. Ennélfogva, és miután az egyházi főnökök azt nyilatkoztatták, hogy biztositékot találnak abban,

ha az egyházi kongreszus jelen állapotában meghagyatik, s inkább készen a jelen törvényhozatalától elállani, mintsem, hogy a törvényhozásnak intézkedési joga a kongresszus felett megállapittassék, a mélt. fő RR.-nek előbbeni izenete mellett maradok.

Athanaszkovich Plátó, budai g. n. e. püspök. Szivesen járulnék gróf Teleky László ő mlgának előadásához, hacsak lehetséges volna; de lehetetlenség. Kérem azért a mélt. fő RR. tábláját, méltóztassanak gróf Cziráky János előadását elfogadni.

B. Vay Miklós, koronaőr. Mi a görög nem egyesült érsek urnak azon nyilatkozatát illeti, hogy készebb a törvényhozatalától elállani; engedje meg, hogy azon kérdést tegyem: készek-e méltóságtok a felelősséget is magukra vállalni, ha ezen törvény elmarad? Emlékeztetem a mélt. urakat, hogy mi ezen dologhoz ugy szólunk, mint ezen táblának tagjai, és ha valaki tőlem, kinek szavazata van e tárgyban, azt kérdi: merem-e magamra vállalni a felelősséget az iránt, hogy ezen törvényből ez országgyülésen semmi se legyen, nem mernék igen-t mondani; jelesen több százezer ember nevében az igen-t kimondani bajos volna. Az ellen, hogy a t. RR. még egyszer figyelmeztessenek, kifogásom nincs; de hogy a dolgot élire állitsuk, az ellen ünnepélyesen óvakodom. Mi a zsinat és kongreszus szót illeti: azt kimagyarázza a gyakorlat; a kongresszus diák szó, mely helyett magyar kifejezést tenni lehet. Az, hogy a zsinat mikép organizáltassék, lényeges kérdés, de nem olyan, hogy azért a vallás tökéletes szabadságát feláldozni lehessen, midőn t. i. az összegyülés ki akarja mondani: hogy ennekután a görög nem egyesült nép minden szabadságban ugy fog részesülni, mint minden más vallásbeli. Én kész vagyok inkább az egészet elfogadni, mintsem egy szó miatt a görög nem egyesült vallásnak szabadságát koczkáztatni.

Gyürky Pál, krassó megyei főispán: Azt tartom, miután ezen tárgyat határozat nélkül nem hagyhatjuk annyival inkább: mert azon kongresszusnak, vagy nevezzem egyházi gyülekezetnek, oly tárgyai is vannak, melyek nemcsak a görög nem egyesült papságot és főnököket, hanem a világiakat is nagyon érdekli. Jelesen pénztáraiknak és alapitványaiknak kezelése iránt már régóta panaszkodnak az ó-hitü vallásuak, hogy abban részvétellel eddig a világiak nem voltak. Egyébiránt nem látok különb-

séget abban akár zsinatnak, akár kongresszusnak neveztessék, csak az a kérdés és a dolog lényege abban áll, hogy azon tanácskozmányokban részesittessenek a világiak is, mint azt a t. RR. kitüzték: azért fogadjuk el a t. RR. javaslatát; mert különben a világiaknak aggodalmuk el nem enyészik. De nincs is nagy különbség a zsinat és kongresszus között, azért fogadjuk el a t. RR. javaslatát.

Elnök: Bátor vagyok, a mennyire lehet, a dolgot siettetni és azon előterjesztést tenni, hogy próbálják meg a t. RR-nek még egyszer megüzenni, hogy miután az itt jelenlevő görög nem egyesült püspökök abban találják megnyugvásukat, hogy a kongresszus kifejezés tartassék meg, járuljanak ebbeli kivánságunkhoz; ha azonban nem állanak reá, ugy a mélt. Fő-RR. a dolgot tovább akadályoztatni nem kivánják.

Marczibányi Antal, trencsénmegyei főispán: Igen bajos elfogadni azt, mit a püspök urak kivánnak. A zsinat, vagy konvent kifejezést illetőleg arra nem sokat adok. Kár arról vitatkozni; hanem tartózkodom a másiktól, hol a mostani zsinat rendezését az eddigi szokás szerint akarják gyakorolni. Igaz, hogy az eddigi szokás ellen nevezetes panaszok vannak, hol mint a püspök urak is jól tudják, sok visszaélések történtek és igy, ha a régi szokást megtartjuk, akkor implicite kanonisáljuk a gyakorlatot.

Elnök: Később fogjuk folytatni a tanácskozást; most elegyes ülésre fognak a t. RR. átjönni.

Az elegyes ülés tartása után.

Elnök: Méltóztassanak a félbemaradt tárgy iránti tanácskozást folytatni.

Gr. Teleky László: Ha a többség elfogadja a t. RR. véleményét, nem szólok, mert véleményemet már kimondám és most csak azt jelentem ki, minthogy az egész g. n. egyesültek ügye forog fen s nemcsak a püspök urak ügye, sőt az egész hazáé, melynek számára vallásbeli szabadságot akarunk kivivni, a késedelmezésre okot nem látok.

Gr. Pálffy Móricz: A t. RR. megnyugtatására jó lesz hozzáadni, mit a püspök ur hozzáadott.

Elnök: Kezünkben lesz még ezután is a dolog.

Gr. Cziráky János: Ki kell emelni a válaszizenetből azon különbséget, mely a zsinat és kongresszus közt létezik.

Fogarassy Mihály szkodári püspök: Talán ezen szót lehetne használni „egyházi gyülekezet“. Ha katholikus szempontból nézzük a dolgot, ezen kifejezés mindenkit megnyugtathat, mert az egyházi gyülekezetnek a zsinatnál tágasabb értelme van; egyébiránt a t. RR. a kongresszus szótól nem egészen irtóznak, ők a kongresszus szó alatt azt képzelik lappangani, hogy ott valami nemzeti separatizmus akar lenni; ha e helyett egyházi gyülekezet szót ajánljuk a t. RR.-nek, bizonyosan hajlandók lesznek azt elfogadni, miben a g. n. e. püspök urak is hasonló megnyugvásukat találhatják, és csupán csak azon pont maradna hátra, miszerint a püspök urak azt kivánják, hogy a törvényjavaslatnak azon rendelete, mely szerint azon gyülekezetben megjelenő tagok száma meghatároztatik, maradna el, és bizná azt a jelen törvényhozás a régi szokásra.

Elnök. Nem tudom, e részben mi a véleményük a t. g. n. e. püspök uraknak.

Athanászkovich Plátó, budai g. n. e. püspök. Ha már oly nagy lapis offensionis ezen szó kongresszus, mely 1779. óta a mai napig divatozik, népünk csodálkozni fog, ha azt fogjuk nekik irni, jöjjetek zsinatra, de mondom, ha már az oly nagy lapis offensionis, méltóztassanak akkor azon kitételt használni *„egyházi gyülekezet“* ugynevezett kongressus, vagy egyházi gyülés, vagy ugynevezett „konvent“.

Ürményi József, tolnamegyei főispán. Talán igy lehetne módositani a kongresszus nevezet, ha ezt tennénk szokott egyházi gyülés, ezt fogja a nép érteni, mert abban csakugyan igazság rejlik, hogyha a nép hivatik bizonyos gyülésre, és annak bizonyos neve van, melyhez a nép szokott, hogyha annak uj név adatik, nem fogja tudni, mire hivatik össze, mert csakugyan nevetséges lenne, ha a nép zsinatra hivatnék össze, az épen ugy volna, ha a vármegye gyülés ezentul konsistoriumnak neveztetnék, és a megye rendei konsistoriumra hivattatnának össze.

B. Majthényi László, barsmegyei főispán. Nekem csak azon észrevételem van, hogy az óhitüek, vagy értették azon kifejezést kongressus, vagy nem, ha nem értették: akkor akármi magyarázatot adunk, azt a régi értelemben veszik, hahogy nem értették, akkor csodálkozni nem fognak, akár zsinatra, akár

egyházi gyülekezetre hivatnak össze, és akkor nem látom, miért vitatkozunk a kongresszus értelméről, mert különben azon bajba jövünk, hogy más értelmet adunk a dolognak, mint adtak eddig. Egyébiránt az indoklásra nézve is van fenakadás, én óhajtom, hogy törvény keletkezzék, ha azonban nem fog keletkezni azon oknál fogva, mert nem egyeznek meg a mélt. fő RR. a t. RR.-kel, megnyugvásom az, hogy engem a felelet terhe nem fog nyomni. De miután a püspök urak magukra veszik a felelősséget, azon indoklásban a mélt. fő RR. részéről nem nyugodnám meg, hogy t. i. a mélt. fő RR. azért ellenzik továbbá is a t. RR. kivánságát, mivel a püspök uraknak e részben aggodalmuk van, ez felfogásom szerint nem indokolása annak, hogy a mélt. fő RR. valamennyien reáálljanak, vagy ne álljanak. A mélt. fő RR.-et meggyőződés szokta vezérelni, nem pedig a g. n. e. püspök urak véleménye.

Gr. Pálffy Móricz. Én pedig azt mondom, hogy a kongresszus szót igen is értjük, s épen a t. RR. ezen értelmezése következtében, mely netalán adathatnék azon szónak, meg nem akarnak benne egyezni, annál fogva meg kell mondani a t. RR.-nek, mit értünk mi azon szó alatt, mert az megnyugvásra fog szolgálni; azért Tolnamegye föispánja inditványa mellett szavazok.

Gr. Forgách Antal: A zsinat vagy egyházi gyülés kitételbe nem avatkozom, minthogy azt kivánom, hogy törvény legyen, és nemcsak a jelenlevő püspökök, hanem a g. n. e. nép is óhajtja, hogy legyen törvény. Arra kérem tehát a mélt. Fő-RR-et, hogy ne vitatkozzunk, hanem bizzuk az itélömester urra a dolgot, ki azt ki fogja fejteni. Mi a felelet terhét illeti: a püspök urak nézetét nem ugy értettem, hogy nem akarnak semmi törvényt, hanem azt mondják, minthogy sziveiknek megnyugtatására szolgál, ha ugy történik, mint akarják, és ha nem lesz belőle törvény, a felelősség nemcsak őket fogja illetni, hanem azokat is, kik ellenezték a törvénynek oly módoni megalkotását, mint azt a püspök urak a g. n. e. vallásuak érdekében kivánják.

Elnök: Arra, mit Barsmegye tiszt. főispánja az indokolásra nézve mondott, miután azt én adtam elö, kötelességemnek tartom azon felvilágositást adni, hogy csak arra kivántam a t. RR.-et felszólittatni, mire már egyszer felszólitottuk, mert a mélt. Fő-RR. már előbbi alkalommal ugy voltak meggyőződve,

hogy lehet azon módot proponálni a t. RR.-nek, melyet most csak azon nézettel toldunk meg, hogy ahoz járul még az is, hogy az e táblán jelenlevő g. n. e. püspökök megnyugvására is szolgál; és igy indokunk nem az csupán, hogy a g. n. egyesültek abban találják megnyugvásukat, hanem az, mit multkor is már azon izenetre feleltünk, és ahhoz még hozzájárul a g. n. e. püspökök megnyugtatása. (Helyeslés) Ugy látom, ehhez járulnak a mélt. Fő-RR., tessék tehát az itélőmester urnak ezt a t. RR.-nek szóval jelenteni.

(Szünet addig, mig a KK. és RR.-től az erre vonatkozó üzenet megérkezik.)

A KK. és RR. 1848. április hó 7-én este 9 órakor tartott ülésükben vették tárgyalás alá ezen ujabb főrendi üzenetet:

Országbirói itélőmester Hubay József. Szóval jelenti, miként a mélt. Főrendek a vallás dolgábani törvényhez tartozó pótlékjavaslat 8-ik §-a utolsó részére nézve általuk kivánt azon módositást illetőleg: hogy a „zsinat“ szó helyett, — minthogy ez különösen csak egyházi gyülekezetet jelent, a görög n. e. vallásuaknak itt szóban lévő gyülekezetükben pedig nemcsak az egyháziak, hanem a világiak is részt vesznek, az eddig gyakorlatban volt „kongresszus“ nevezet használtassék; továbbá: hogy ennek tagjai az eddigi szokás és arány szerint választassanak; — annak is megemlitésével, hogy a jelenlévő görög n. e. főpapok ebben találják megnyugvásukat, és a legközelebbi kongresszusban jövőre nézve kidolgozandó szerkezet — majd az országgyülés elébe fog terjesztetni, — ujólag szives bizodalommal szólitják fel a tek. KK. és RR.-eket az iránt, hogy a kivánt módositáshoz hozzájárulni sziveskedjenek.

Erre a tek. KK. és RR. megemliték, hogy sz. László decretumában az országgyülés is synodusnak, azaz zsinatnak neveztetik s hogy a zsinat szó több helyütt előfordulván, oly egyházi gyülekezetet jelent, melyben világiak is részt vesznek; azonban a kongresszus és synodus szavakban nem sok fontosságot helyeznek; de mi a választandó tagok számát és arányát illeti: mint igen lényeges ponttól, a mint tek. KK. és RR. kifejezték, el nem állanak, miután a panaszok eddig is leginkább onnan eredtek, hogy a tagok számában nem tartatott meg azon arány, melyben az illető költségek viseltettek.

Elnök: Itélőmester ur tehát szóval fogja jelenteni a mélt. Főrendeknek, miként a t. KK. és RR. abba, hogy „zsinat helyett, egyházi gyülekezet és utánna parenthesisbe (kongresszus) tétessék, beleegyeznek. Egyébiránt a 8-ik §. utolsó részéhez, mint lényegeshez, a mint először közöltetett, a t. KK. és RR. továbbá is ragaszkodnak és a mélt Főrendeket felszólitják, hogy ahhoz részükről is járulni méltóztassanak.

Országbirói itélőmester Hubay József visszajövén, jelenti, hogy a' t. RR. a kongresszus szót parenthesisbe kivánják tenni, különben pedig az „egyházi gyülekezet" kitételt használni. A mélt. Fő-RR. észrevételének másik részére pedig ragaszkodnak előbbi kivánságukhoz, minthogy eddig is az volt a panasz, hogy nem voltak aránylagosan az egyházi gyülekezetek összeszerkesztve.

Athanaszkovich Plátó budai g. n. e. püspök: Tehát *„a törvény által"* kitétel marad-e? (Hubay József itélőmester: nem marad, minthogy a KK. és RR. előbbi nézeteikhez ragaszkodnak.) Tehát eszerint ismétlem óvásomat.

Ezután a másnap 1848. április hó 8-án tartott elegyes ülésben ezen végkép elfogadott törvényjavaslat a vallás dolgában megpecsételtetvén, Ő Felségéhez felterjesztetett. A kegyelmes királyi válasz a vallás dolgában már április 9-ről keltezve küldetett meg a RR.-nek kihirdetés végett.

A kegyelmes királyi válasz a vallás dolgában igy szólt:

Ő császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesb urunk nevében a fenséges Főherczeggel, s Magyarország és a hozzákapcsolt részek főtisztelendő, tisztelendő, tiszteletes, tekintetes és nagyságos, vitézlö és nemes, okos és érdemes Karaival és Rendeivel, kik az Ö cs. kir. Felsége által kegyelmesen összehitt jelen közországgyülésen személyesen vagy követkép küldőik nevében egybesereglettek, kegyesen tudatandó:

A vallás dolgában f. hó 8-án felterjesztett törvényczikket Ő Felsége mult hó 31-én kelt királyi elhatározatában is emlitett apostoli királyi jogait itt is fenntartván — kegyelmesen helybehagyni méltóztatott. Egyébiránt Ö császári és királyi Felsége, az országos Karokhoz és Rendekhez császári királyi kegyelmével kegyelmesen s állandóan hajlandó marad. Ő császári és apostoli királyi Felsége által Bécsben sz. György hó 9-én 1848. Zsedényi Eduárd m. k.

A püspöki tanácskozmány és a katholikusok petitiója.

Az 1848. évi országgyülésen jelen volt püspökök észrevevék, hogy az uj felelős kormányrendszer életbeléptetésével a kath. egyház viszonya is az állammal szemben megváltozott. Hogy hogyan és miben álljon e változás, arról márczius 20-án tanácskoztak és Aschenbrier Antalnak a kath. egyház autonomiájáról Magyarországban czimü müve szerint egyhangulag megegyeztek abban, hogy Ő felsége azon kormányzási legfelsőbb hatalmát — a főkegyuri jog gyakorlatát — melyet, mint apostoli király, a kath. egyház körül eddig gyakorolt, az ujonnan alakult s ezentul az ország kormányzásával megbizott, független, felelős miniszteriumnak át nem adhatja, mivel ez a magyar apostoli királyságnak személyes, az egyháztól vett s épen azért az egyháznak beleegyezése nélkül másra át nem ruházható joga, mely, ha Ő felsége tovább nem gyakorolhatja függetlenül, visszaszáll azon egyházra, mely azt az apostoli királyság iránti pietásból s legszentebb érdekeinek a királyi hatalomban oltalmat keresendő, a koronának adta. Kifejtették, hogy valamint minden magyar király, úgy Ő felsége is, fejedelmi esküjével kezeskedett az iránt, hogy ezen főkegyuri jogot csak az egyház javára, jogainak és javainak védelmére forditja s azok csorbitására használni sohasem fogja; a kath. egyház tehát nyugodtan hajolhatott meg eddig a kath. religio és az egyház-körüliekben az apostoli király kegyuri hatalma elött mert a külsö dolgait intéző kormányhatalom, mint egyedül az apostoli királytól függö, elegendő biztositékot nyujtott legszentebb érdekeinek fentartása iránt.

A felelős kormányrendszer behozatalával azonban a helyzet változik! Bár a püspöki kar bizodalommal kiván viseltetni, az uj miniszterium iránt; mivel azonban az ily kormányrendszer természetében a hatalom nobilizáltatik s a kormányemberek, a politikai párt véleménytöbbsége szerint örökös forgalomnak és változásnak vannak kitéve, lehetetlen azt is óhajtaniok, hogy a miniszteri kormány a kath. egyház fölött szintén azon hatalmat gyakorolja, melyet Ő Felsége ez ideig, legfőbb akaratától függö dikasteriumai által gyakorolt az egyházi és kath. iskolai ügyek körül. A szabadabb alkotmányos institucziók engedményeit kivánja azért a kath. egyház is magára alkal-

mazni, magának oly helyzetet keresendő az államban, minővel a protestánsok e honban már régóta birnak, kik egyházaikat, a status-hatalom felügyelete mellett, önmaguk kormányozzák.

A helyzet ezen felfogásában a tanácskozó püspökök mindannyian megegyeztek. Akkor — márcz. 20. — még tudva nem volt a felelős miniszteriumnak törvényszabta hatásköre; nem tudták még, minő hatalmat tart meg magának Ő felsége és hogyan fog alakulni a független miniszteri kormány? Annak tervezete még csak törvényjavaslatban volt letéve.

A püspökök tehát abban állapodtak meg, hogy a kath. egyházi viszonyoknak a régibb kormányzati rendszer változtával szükségessé lett módositása iránti kivánatukat egy alázatos feliratban terjesztik Ő felsége elébe, melyben Ő felségét kérik:

a) Hogy a kath. egyház fölött eddig gyakorolt apostoli királyi jogát, mint személyes és átruházhatlan sajátját, magának továbbra is fenntartván, az 1790. XXIII. t.-cz. értelmében gyakorolja azt egy, e végre az ország primása, vagy más, Ő Felsége által nevezendő püspök elöülése alatt, papi és világi tagokból alakitandó kath. egyházi bizottság által, melynek hivatása legyen az egyház javait, alapitványait Ő felsége nevében kezelni, a kath. iskolák kormányát vezetni, azok igazgatására felügyelni, a kath. egyház javait és egyéb érdekeit minden külső beavatkozástól megvédeni.

b) Ha pedig ő felsége az egyház fölötti legfőbb kegyuri jogát eddigi kiterjedésében, az események hatalmának engedve fenn nem tarthatná, az 1790. XXVI. t.-cz. 10. és 12. §§-ainak értelmében és erejénél fogva méltóztassék a kath. egyháznak önkormányzási jogát, melyhez a változott jogviszonyok következtében elutasithatlan igénye van, — hogy t. i., mint a protestánsok és görög n. egyesültek az egyház, iskolák, ezeknek javai, alapitványai elrendezése és kormányzása körül önállólag intézkedhessék — elismerni, biztositani s e végre egy kath. bizottság felállitásába beleegyezni, legfensőbb felügyeleti jogának épségben tartása mellett, a kath. egyházat is azon szabadságban részesitvén, melyet a magyar korona és alkotmány ernyőzete alatt a kisebb számu protestánsok s n. e. görögök háboritatlanul élveznek.

Ezen folyamodást egy küldöttség vitte Bécsbe ő Felségéhez; és pedig akkor, mikor a felelős miniszteri kormányrend-

szer iránt országgyülésileg elfogadott törvényjavaslat is királyi szentesités alá lett terjesztve. Azért a püspökök ugy gondolkodtak, hogyha e lépésüknek csakugyan valami eredménye lesz, az a törvényjavaslatra adandó leiratban lesz feltalálható.

E leirat márczius 29-én az országgyüléshez leérkezett s tartalmából azt lehetett kivenni, mintha ő Felsége az egyház körüli legfőbb kegyuri jogát legmagasabb királyi személyének továbbs fentartani és bécsi udvari kanczelláriája utján gyakorolni szándékoznék.

De épen az udvari kenczellária további fennállásának föltétele volt az, miben az országos rendek leginkább megütköztek és miért a kegyelmes leiratot, mint egyébként is ki nem elégitőt s a várakozásnak meg nem felelőt, el nem fogadták.

A később elfogadott leiratban ő Felsége, legfőbb kegyuri jogát egyfelől ugyan átruházhatatlan sajátjának nyilvánitotta, de más részről csupán érsekek, püspökök, apátok és prépostok kinevezését tartván fel magának, az egyház egyéb külviszonyainak rendezéséről, a püspöki felirat értelmében nem gondoskodott. Igy kerültek a kath. egyházi, iskolai és alapitványi ügyek a felelős miniszterium hatáskörébe az 1848. III. t.-cz. 3, 6, 7. §§-ai szerint, melyek következőkép szólnak: 3. §. Ő Felsége, s az ő távollétében a nádor s kir. helytartó, a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében független m. miniszterium által gyakorolják, s bármely rendeleteik, parancsolataik, határozataik, kinevezéseik csak ugy érvényesek, ha a Budapesten székelő miniszterek egyike által is aláiratnak."

6. §. „Mindazon tárgyakban, melyek eddig a m. k. udvari kanczelláriának, a kir. helytartótanácsnak s a kir. kincstárnak, ide értvén a bányászatot is, köréhez tartoztak, vagy azokhoz tartozniok kellett volna, s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban ő Felsége a végrehajtó hatalmat ezentul kizárólag csak a magyar miniszterium által fogja gyakorolni."

7. §. „Az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak és az ország zászlósainak kinevezése, a kegyelmezés jogának gyakorlata, és nemességnek, czimeknek s rendeknek osztása, mindig az illető felelős magyar miniszter ellenjegyzése mellett egyenesen Ő Felségét illeti."

Ő Felsége tehát ezen §§. értelmében legfőbb kegyuri jogá-

nak gyakorlatában a felelős minisztert organumként használja és használni köteles; az anomalia abban van, hogy 1. akár az egész miniszterium kath. lehetvén, mint olyan alkalmas organumnak el nem ismerhető; 2. a miniszter felelős lévén az országgyülésnek, azon müködése is, melyet, mint Ő Felsége főkegyuri organuma kifejt, a vallásilag külömböző elemekből összeállitott országgyülés megitélése alá tartozik; 3. lévén a miniszter a párt kifolyása, mint főkegyuri organum is, nyilván hatalmát nem annyira a kath. egyház érdekében, mint a párt érdekében használandja fel; 4. a főkegyuri jog a király személyes joga, megadva neki az egyháztól; — most e joga meg van osztva közte és a miniszter között; egyházi kinevezéseket nem tehet, csak a miniszter ellenjegyzése mellett, rendeleteket egyházi ügyekben nem bocsáthat ki, csak a miniszter által; igy tehát a helyzet egészen megváltozott: a m. kath. egyháznak nem kegyura többé a király egyedül, hanem a király és a miniszterium együttvéve.

A protestánsok, a territoriális rendszer értelmében, mely szerint a prot. egyházban a legfőbb egyházi hatalom a fejedelmet azért illeti meg, mert fejedelem, e hatalom felségi jog, kénytelenek voltak tanitani és elismerni, hogy a kath. fejedelemnek is van legfőbb egyházi hatalma a prot. egyházban, hozzátették azonban, hogy ezen hatalmát alkalmas közegek által, t. i. prot. vallásuak által gyakorolni köteles, s e feltételnek több alkotmányba való bevételét ki is eszközölték.

A püspökök jogos kivánalmainak ezen megtagadása és annak megállapitása után, hogy a kath. egyház ügyei, melyek eddig az apostoli királytól függő udvari kanczellária és helytartó tanács körébe tartoztak, a felelős miniszteriumhoz tartozzanak, meg lett alkotva a 20-ik törvényczikkely, melynek ügyünkre vonatkozó 2. §. igy szól: *„E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve külömbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság állapittatik meg.“*

Ezen nagyhorderejü § a debreczeni superintendentia kérvénye folytán hozatott. Tudni való, hogy a protestáns felekezetek között teljes egyenlőség amugy is létezett; miért a debreczeni superintendentiának eszébe sem jöhetett az egyenlőséget a protestáns felekezetek között kérelmezni; csakis a kath. egyház foglalt el e hazában szemben a felekezetekkel mint állam-

egyház kiváltságolt állást; ezen kiváltságos állás volt a szálka a protestánsok szemében, melynek megszüntetésére irányult törekvésük; ők egyenlők akartak lenni a kath. egyházzal, vagyis a kath. egyházat egyenlősiteni óhajtották magukkal. Ezen törekvésük aratott győzelmet ama §-ban.

Igaz, hogy pusztán e törvény szavait tekintve, gondolni lehetne, hogy eme törvény nem is vonatkozik a kath. egyházra, mert a törvény *„törvényesen bevett vallásfelekezetekről“* szól; a kath. vallás pedig nem törvényesen bevett vallásfelekezet, religio recepta; nincs törvényünk, mely a kath. vallást befogadottnak, bevettnek nyilvánitaná, azon oknál fogva, mert e vallás egykoru a magyar állammal, a magyar állam vallása; ámde ezen felfogás ellen szól: 1. a fenti érvelés, mely a protestansok egymás iránti viszonyából és a superintendentia kérvényéből kiindul; 2. azon körülmény, hogy az 1848. évi törvényhozó azt kétségbevonhatlanul a kath. egyházra is értette; azért, és csakis azért inditványoztak a püspökök több módositványt e törvényhez a kath. egyház biztositására, melyek azonban nem lettek elfogadva; a nélkül, hogy csak egy hang is hallatszott volna, hogy ama § a kath. egyházra nem vonatkozik; 3. a törvény megalkotása utáni törekvések a katholikusok, még pedig a kath. törvényhozók részéről e törvényből a kath. egyházra vonatkozó consequentiákat levonni; 4. az élet, a gyakorlat; mert bizony a mennyiben e §-ból a kath. egyházra kedvezőtlen jogfosztó consequentiák levonhatók, azok le is lettek vonva, életbe léptetve; a kath. egyház elvesztette előjogait, megszünt államvallás lenni.

Az országgyülésen jelenlevő püspökök meghivtak több világi kathclikust körükbe; tanácskoztak velük, a mely tanácskozás eredménye az országgyüléshez intézett peticzió volt, mely következőképen hangzott: „A törvényesen kimondott s általunk is üdvözölt lelkiismeret-szabadság és vallások közötti egyenlőség tekintetéből, de a kath. egyház biztositásául is kivánjuk, hogy: I. Valamint minden bevett vallások egyházának a polgári hatalom irányában viszonyaik egyedül törvény által vannak meghatározva: ugy a kath. egyháznak a polgári hatalom irányábani viszonya is a szabadság és vallási függetlenség alapján hasonlóan törvény által rendeztessék s minden ellenkező gyakorlat s rendelet megszüntettessék. 2. A törvény által sem tiltott,

sőt az 1559 : XLI. s több törvények által engedélyezett zsinatok és egyházi gyülekezetek szabad tartása ne akadályoztassék. 3. Az egyéb vallásfelekezetüek nevelési ügyeire nézve is fennálló felsőbb felügyelés mellett a katholikusoknak saját iskoláik alapitása, czélszerü berendezése s igazgatása iránti joguk biztosittassék. 4. Miként az evangélikusok és nem egyesült görögök egyházi s iskolai alapitványaikat önmaguk függetlenül kezelik: ugy a kath. közalapitványokat, ide értvén azokat is, melyek eddig a kir. helytartótanács alatt álltak, kivéve a m. k. egyetemet, egy, csupán egyházi és világi katholikusokból álló bizottmány kezelje. Ezeknek törvény általi biztositását, ugy a lelkiismeret szabadságának érdeke s a vallások közti egyenlőség méltánylata, mint a kath. egyház szabadságának biztositása s igy az azt képező számos hiveknek megnyugtatása egyaránt igényelvén, ebbeli kérelmünket teljes bizalommal az országos rendek figyelmébe és pártfogásába ajánljuk. Kelt Pozsonyban, szt György hava 6-ik napján 1848."

Törvényjavaslat

a katholika egyház viszonyai iránt.

A törvényesen bevett minden vallásfelekezetüekre nézve különbség nélkül megállapitott tökélyes egyenlőség s viszonyosság alapján a katholikusokat illetöleg rendeltetik:

1-ször. Minden a kath. egyház szabadságát a törvényen túl korlátozó kozmányrendeletek ezennel megszüntetnek.

2-szor. Zsinatok s egyházi gyülekezetek szabadon tartása nem akadályoztathatik.

3-szor. Saját iskoláik alapitása, czélszerü rendezése s igazgatása iránt az egyéb vallásfelekezetüek nevelési ügyeire nézve is fönnálló fölsőbb fölügyelés mellett szabadon intézkedhetnek.

4-szer. Egyházi, iskolai s más ájtatos alapitványaikat, azokat is ide értvén, melyek eddig a kir. helytartótanács alatt állottak, kivéve a m. k. egyetemet, egy csupán egyházi és világi katholikusokból álló bizottmány által önmaguk függetlenül kezelik.

Számos katholikus világi és egyházi rendüeknek kérelemlevele az országosan egybegyült Rendekhez.

Következő nap, vagyis az 1848. ápril 7-én tartott kerületi ülésben *Rónay J. csanádi követ* bemutatá s indokolva ajánlá a katho-

likusok petitióját, remélvén, hogy a ház meleg pártolására fog találni. Ő Fölsége, — ugymond — csak a főpapok kinevezését tartottt fel magának, minden egyébb a törvényhozás körébe tartozik; a petitiót benyujtó katholikusok tehát azon önállást és szabadságot kivánják magoknak, mely más hitüeknek már megadatott.

Asztalos P., kerületi jegyző, felolvasván a kérelmi pontokat, Deák F. sajnálatát fejezé ki, hogy e tárgy korábban nem került a tábla elébe; most már az idő rövid s vannak már megkezdett mulhatlan teendők, melyeknek bevégzésére alig van nehány óra. Legegyszerübb volna a petitióra azt mondani: nincs többé idő; ezt azonban nem tanácsolná, mert a peticzióban sok van, mi méltányosságon alapul, s a legszámosabb vallásfelekezet tagjainak kedélyét megnyugtatás nélkül hagyni nem lehet. Javasolá tehát, hogy e fontos tárgyban másnapra conferentia tartassék. És ez általános elfogadásra talált.

Aznap este 6 órakor a rendek kerületi ülésében, Kossuth Lajos felvetette a kérdést, nyilatkozzanak a rendek, bevégezhetők-e a tárgyak ápril 10-éig, ő Felségének Pozsonyba való érkezéséig, vagy nem? Beöthy Ödön, Bihar követe, kimondatni kivánja, hogy többé semmi uj tárgy föl nem vétetik. Elfogadtatott. Madarász L., Somogy követe ellenben a vallásügybeni konferencziát (a peticziót illetőleg) még ma akarja megtartani. Kossuth Lajos, Pest követe, ekkor már pénzügyminiszter, ajánlja, hogy a konferenczia még aznap este 10 órakor tartassék meg.

Megtartatott tehát a tanácskozmány aznap este 10 órakor a katholikusok peticziója felett és mint „elkésett“ elmellőztetett. Nem ellenokok miatt, hanem az akarat hiánya folytán bukott a katholikusok peticziója.

S különös, midőn a márczius 31-iki ülésben Kossuth L. a XX. t.-czikket benyujtotta, a rendek egy pillanat alatt végeztek vele, az közhelyesléssel fogadtatott és azonnal hitelesittetett.

Midőn pedig most a katholikusok ezen közhelyesléssel fogadott t.-cz.-hez, a vele legtermészetesebben összefüggő, mert belőle folyó „pótlékjavaslatot“, a peticziót, benyujtották, akkor már egy pillanat nem volt elégséges, azt a konferencziába kellett utasitani, esti 10 órára, miután már előre megmondották, hogy többé uj tárgy nem vétetik fel.

A peticziónak ilyképeni elmellőzése *után másnap, április 8-án*, az országgyülésen még jelenlevő több püspök és káptalani követeken kivül, mindkét tábla világi tagjai közül számosabban (60) Scitovszky pécsi püspöknél tanácskozásra gyültek össze. Miután a világi tagok kijelentették, hogy a kath. közügyet illető tanácskozásokban örömest vesznek részt s eddig is részt vettek volna, ha ez iránt felszólittatnak, arról folyt a tanácskozás, mikép lehetne a kath. vallási és iskolai alapitványi javadalmakat, melyek az egyházi és világi katholikusok adományai — s az eltörült kolostorok birtokaiból létesitve, ezek kétségbevonhatlan tulajdonát teszik s egyedül a kath. egyház és iskolák szükségeinek fedezésére rendeltetvék, a katholikusok kezelésének oly módon megnyerni, hogy a nevezett ingó és ingatlan javadalmak kormányzása vegyes, egyházi s világi egyénekből álló bizottságra bizassék: a legfelsőbb betekintés joga ő Felségének, mint a magyar kath. egyház legfőbb védnökének, azontul is sértetlenül felmaradván.

Ezen kivánság legigazságosabbnak találtatott, mert hiszen csak azt foglalja magában, minek a többi vallásfelekezetek háborittatlan birtokában vannak; a világi katholikusok az egyház ügyeinek vezetésébe való bevonása olykép kontempláltatott, hogy előbb az egyes parochiákban alakittassanak az értelmesebbekből egyházi gondnokságok, kiknek tisztében álljon az egyház vagyonára s a helybeli tanodára felügyelni; ezek közül választandó képviselőkből képeztessenek espereskerületi bizottságok s innen a székesegyházak mellé alakittassanak központi bizottmányok, mindenütt legalább két annyi világi tagból állók, ahány oda a klérus részéről fogna alkalmaztatni. Egy ilyen organizmus, melynek feje és elnöke kirekesztőleg csak a megyés püspök lehetne, a világi katholikusok részvétét és buzgalmát egyházügyek pártolására felébresztené, az egyház jogainak és viszonyainak ismeretét terjesztené és a papi rend és világi kath. értelmiség között az egyetértés s egy czélra törekvés kapcsait erősitené. A világiak részéről a kath. egyház ügyei iránt való érdeklődés fokozása, az egyház jogainak, szükségleteinek ismerete a világiakban hatványozottan kivánatos most, midőn az egyház az államegyház kiváltságos állásából a bevett vallások sorába lesülyesztve, a fejedelmi pártfogás köréből kirántva, egyedül hiveinek védelmében bizhatik, tőlük, a törvényhozásba

választás által való befolyásuktól remélheti, hogy igazságos kérelmeit szavazatukkal pártolják s jogainak és érdekeinek megvédésében zászlóját hiven kövessék.

Ezen eszmékben fejtette ki a tanácskozmány egyértelmüleg s lelkesedéssel az elmellőzött peticzió körüli nézeteit; a világi tagok azon reménynyel vigasztalták a jelenlevő püspököket, hogy a kath. világiak hitbuzgalmának erélyességében s a tisztán egyházi ügy körül remélhető egyesülésében feltalálandják majd az egyház szabadságának és függetlenitésének kivivására oly szükséges pártolást; nem kételkedhetvén másfelől az iránt sem, hogy minden érdekek kiegyenlitésére oly örömest hajló kormány sem fog ellenszegülni egy oly kérelem teljesitésének, melynek igazságát és alaposságát csak az elfogultság s a vallások egyenlőségét és viszonosságát tettleg megczáfoló részrehajlás tagadhatná.

A módra nézve, melylyel ama jogos követelése az egyháznak szorgalmazandó, elhatároztatott:

1. hogy a katholikusok tegyék igazságos kérelmüket sajtó utján nyilvánossá s annak védelmére minden katholikust felhivjanak;

2. hogy a katholikusok egyetemesen, vagy legalább a lehető legnagyobb számmal a jövő országgyülés elébe kérelemmel járuljanak s a tökéletes viszonosság elvénél fogva követeljék, hogy a nevezett alapitványi javadalmakat, minden más befolyás kirekesztésével ők maguk kezelhessék és saját szükségeikre fordithassák, ugy, miként azt a protestánsok és görög nem egyesültek, saját alapitványaikat illetőleg teszik. Továbbá elhatároztatott, hogy a nevezett kérelmet minden egyes plébánia-község részéről, az illető plébánosok az alpereseknek, ezek pedig a püspököknek beadják, kik az országgyülés elébe rendezett alakban való jutását eszközöljék.

Ez volt a kath. tanácskozmány eredménye! Scitovszkynak, mint legidősebb püspöknek, meghagyatott, hogy azt összhangzó irányitás végett valamennyi püspöki megye kormányzójával tudassa.

A püspökök közölték azt a papságukkal, a papság a néppel *s evvel megkezdődtek az autonomiai mozgalmak.*

Az 1848-iki kormány kultuszminisztere is, Horváth Mihály, kezébe vette az ügyet. 1849. évi aug. 20-ára az autonomia meg-

akotása czéljából Pestre közgyülést hirdet az 1849. évi junius 15-éről keltezett ezen irattal: „Méltó fájdalommal kell türnie a bukott hatalom uralkodása alatt minden vallásához önzés nélkül ragaszkodó katholikusnak, hogy miglen más hitfelekezetek hosszas küzdelmeik gyümölcséül végre szerencsések voltak vallásukat, a minden szabadságot elnyelő kir. kormány tulterjeszkedő befolyása alól felszabaditani s egyházi ügyeikben önkormányzólag intézkedni: a kath. egyház mindvégiglen oly sulyos gyámság alá volt helyezve, miszerint annak kor és körülmények szerint felmerülő érdekei mellékes, gyakran önző és alacsony czéloknak feláldoztatván, az egyház kebelében minden szabadabb kifejlés teljesen lehetetlenné vált."

„A kath. egyház ily lealacsonyitó helyzetben tovább nem maradhat. Kell, hogy a kath. egyház is visszanyerje autonomiáját s önkormányzati jogát; miszerint a gyámság alól fölszabadulván, érdekei s a kor és körülmények igényei szerint fejlődhessék.

„Az ország kormánya illetetlenül fenn akarja s fogja tartani minden, tehát a kath. vallásnak is az utolsó pozsonyi országgyülésen (1848. XX. t.-cz.) biztositott szabadságát; feladatának csak azt tekinti, hogy a magyar kath. egyháznak a szabadság alapján történendő ujjászületésére s mind az álladalom iránti viszonyainak, mind a belkormány szabályozására módot és alkalmat nyujtson s gondoskodjék, hogy az egyháznak az álladalom irányában szabályozandó viszonyai törvény által is biztosittassanak.

Ez okból tudtára adatik előlegesen a kath. egyház minden tagjának, hogy ezen egyház ügyeinek elintézésére f. é. augusztus 20-án Pesten oly közgyülés fog tartatni, melynek tagjai az összes magyar kath. egyházat képviseljék. A gyülés szervezete s egyéb körülményeiről a szükséges utasitások és rendeletek maga idejében fognak kiadatni."

A bekövetkezett politikai események véget vetettek e mozgalomnak.

E határozatot követte a másnapi, azaz ápril 8-án tartott országos ülés utáni értekezlet, a melyen a kath. peticzióra nézve azt a határozatot hozták, hogy az idő rövidsége folytán azt a napirendről leveszik.

A *Fogarassy Mihály* által kiadott emlékirat az 1847—8.

országgyülés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokról a következőképen emlékszik meg (67 lap) a R. R.-ek magatartásáról, melyet a kérvény tárgyalásánál követtek. Az elvetés indoka annál meglepőbb lehetett a katholikusokra nézve, mert az országgyülés órái sem tartottak oly rövideknek, hogy még azokban is törvényjavaslat ne készülhessen . . . Majd pedig: ápril hó 8-án tartott számos és jeles világi tagok által képviselt katholikus tanácskozásokban kimondatott, hogy a katholikusok peticiója, bárha megfoghatlan könnyedséggel vettettek félre, de meg nem bukott és buknia nem is lehet. Visszautasithatlan igényeket foglal magában, jogokat követel vissza, melyek sajátjai s az egyenlőség és viszonosság törvényes alapján a törvényhozástól azt kéri részére biztosittatni, minek a többi vallásfelekezetek háboritatlan birtokában vannak.

MASODIK FEJEZET.

A zsidó emanczipáczió ügye az 1848/49-iki nemzetgyülésen és egyéb egyházi kérdések.

Kállay inditványa. — Szemere Bertalan belügyminiszter törvényjavaslata. — A papi párbér kérdése. — Szerzetesek és egyházi személyek befolyásáról a tanügyre. — Az egyházi személyek és azok vagyonáról. — A szerzetesekről. — Kérvények.

A zsidók az emanczipácziójukhoz füzött reményeket, mint láttuk, az 1847/48-iki pozsonyi országgyülésen nem érték el. Ez eredménytelenséget részben szervezetlenségök, részben vallási szokásaik iránti ellenszenvnek tudták be; s ezért vallásuk reformácziójára s ilynemü egyletek alakitására határozták el magukat. Hogy a magyarországi zsidóság körében ily mozgalom már előbb is megindult, azt az előbbeni fejezetben közölt felhivások és körlevelek is mutatták. Végre Pesten 1848. évi julius 8-án megalakult az első zsidó reform „radical“ egylet, s ez a következő körlevelet bocsátotta ki hittársaihoz:

„*A magyar izraelitákhoz!*

Jól érezvén azt, mi keblünknek felsőbb vallásos gerjedelmei lecsillapitására szükségeltetik, áthatva a vallásos szemléletünknek megfelelő reform szükségétől s legyőzhetlen ösztönétől — minden anyagi közbenjárás nélkül, egyedül a vérrokonság magneticai ereje által egyesitve, a sz. ügynek megfelelő nagy számmal, egy szivvel-lélekkel egy radical reform alakitására határoztuk magunkat. — És Istennek hála, ezen buzgó óhajtásunk már nem tartozik a puszta kivánatok országába, f. évi julius 8-án, ezen előttünk emlékezetes napon, egyletünk „A magyar izraeliták középponti reform egylet“ neve alatt tettleg életbe is lépett, és munkálkodását egy 25 tagból álló ideiglenes igazgató-választmány kinevezésével és azon határozattal kezdé meg, miszerint mind addig, mig az egylet egy külön s tagjai

által megválasztandó lelkész nélkül szükölködnék, a németországi zsidók reformmunkálatai alapul szolgálandnak, mely alkalommal a választmány egy, a magyar izraelitákhoz, jelen törekvésünket tartalmazó körirat bocsátásával és reformunk lényegét tárgyazó röpirat szerkesztésével bizatott meg.

Kedves elvrokonink! Midőn titeket ezen, a magyar zsidók történetében korszakot képező körülményről tudósitanánk, egyszersmind szoros testvér-egyesülésre hivunk fel titeket. Az egyesülés erősit, s egyedül ezért, nem pedig holmi bitorlás végett ajánljuk bölcs belátástok s fáradhatlan buzgóságtokba ez egyletünket, melynek jelszava: igazság, szeretet s engesztelés. Az egylet nevében. Pest, julius 8-án 1848. Dr. Schwarz Lajos ideigl. első titoknak. Ligeti József ideigl. második jegyző. Dr. Rózsai József (ezelőtt Rosenfeld) id. elnök."

Néhány napra rá magában a nemzetgyülésben is visszhangra talált a zsidók emanczipácziójának ügye, amennyiben Kállay Ödön 1848. évi julius 12-én az alsóház 8-iki ülésében eziránt meg is interpellálta a belügyminisztert:

Kállay Ödön: Azon egyszerü kérdést intézem a jelenlévő miniszter urhoz: van-e akarata a miniszteriumnak ez ülés alkalmával a zsidók emanczipácziója iránt törvényjavaslattal fellépni?

Szemere Bertalan (belügyminiszter): Elvben természetesen elfogadjuk, de idő reá ez ülés alatt nem lévén, nem fogunk törvényjavaslatot benyujtani a háznak.

Kállay Ödön: Minthogy tehát a jelenlevő miniszter ur kijelenté, miként egyátalában czélja nincs a miniszteriumnak e tárgyban törvényjavaslatot előterjeszteni, én az ez ügyben teendő inditványomat ezennel bejelentem. (Zaj. Az elnök csenget.)

És az alsóháznak 1848. évi julius hó 26-án tartott 20-ik ülésében be is nyujtá ez iránti következő törvényjavaslatát:

Törvényjavaslat Kállay Ödöntől.

1. §. Jelen törvény kihirdetésével Magyarországban s a kapcsolt részekben minden telepedett zsidó, e hon többi polgárával, ugy polgári, valamint vallási tekintetben egyenlőnek nyilvánittatik.

2. §. Telepedettnek tekintendő mind az, ki e törvény kihirdetése előtt rendes adót fizetett.

3. §. Keresztyének és zsidó között e törvény kihirdetése után keletkezendő házassági kötések törvényileg érvényesek.

4. §. Az 1844. évi III. t.-czikk 2. szakasza keresztyének s zsidók közötti vegyesházasságokra is kiterjesztetik.

5. §. Ily házasságból származandó gyermekek 16 éves korukig atyjuk vallását követendik.

Elnök: Tehát a hatodik tárgyra megyünk át, t. i. a zsidók emanczipácziójára.

Záborszky jegyző: olvassa Kállay Ödönnek a zsidók emanczipácziójáróli törvényjavaslatát. (Utasittassék osztályra!)

Kállay Ödön: Urak! inditványom tárgya oly kérdés, mely már mind irodalmilag, mind Európa parlamentjeiben annyira vitattatott meg, hogy napjainkban alig van ember, ki e kérdésről magának állandó hitet ne szerzett volna. Azért én nem fogok itt önöknek e faj történeteiből keserü példányokat multjok s jelenjökből előhozni, hogy önök szivét meglágyitsam. Mert a népek felszabaditásának nem egyesek indulata, hanem azon tételek elismeréséből kell származnia, mely szerint nincs addig biztositva az ország, mig annak egy fia is nem szabad. S én igen hiszem, hogy önök, kik a valódi szabadságot alig egy pár hónappal előbb nyerték meg, nem fogják ellenezni, hogy a közöttük lakó izraelita néposztály, mely önök ellen soha nem vétett, söt inkább egyenesen a magyarosodásra hajlamot mutatott, fel ne szabadittassék. Ennélfogva minden indoklást mellőzve: engedjék meg önök, hogy ezen törvényjavaslat az osztályokba vitessék át. (Helyeslés.) Egyébiránt fentartom magamnak a tárgyalás alkalmával az ellenvetésekre felelni.

Bezerédy István: Csak egyre kivánnám a tisztelt házat figyelmeztetni. Mit mondtunk az adresseben? Azt, hogy mi a jogegyenlőség alapján kivánjuk tovább fejleszteni instituczióinkat. Két napja, hogy ezt kimondottuk, vigyázzunk, nehogy oly következetlenségbe essünk, mely reánk nézve bélyegző lenne; bocsássuk osztályzásba.

Elnök: Azok, akik osztályra kivánják utasitani, méltóztassanak felállani. (A többség feláll.) Osztályra fog bocsáttatni.

Az osztályok s azután a központi bizottság is csakhamar összeülvén, tárgyalás alá vették ezen törvényjavaslatot és 1848. augusztus 3-ikáról szóló kelettel, a központi bizottság előadója *Horváth Boldizsár* a következő jelentést nyujtotta be a házhoz:

Az osztályok központi bizottmányának jelentése a zsidók emanczipácziója ügyében benyujtott törvényjavaslat iránt.

Az osztályok kivétel nélkül azon véleményben összpontosultak, hogy mind a legujabb törvényekben foglalt egyenlőségi elv alapján, mind az igazság s humanitás örök törvényei szerint, de a nemzet osztatlan egységének s erejének tekintetéből is, az izraelitákat, polgári jogokra nézve, az ország többi lakosaival egyenlősiteni kell.

Három osztály a törvényjavaslat rögtöni tárgyalása mellett nyilatkozott; de a többi hat osztály a magyar nemzetiséget biztositó általános honositási s telepedési törvényt ez ügy mellőzhetlen előzményeül tekintvén s tudva azt is, miként a jelen törvényhozás gondja és idejét a veszélyben forgó hon megmentésére szükséges intézkedések veszik igénybe: ezen ügy tárgyalását a legközelebbi ülésfolyamra halasztatni, a miniszteriumot pedig egyuttal megbizatni vélte az iránt, hogy az általános honositás és telepités tárgyában s akár ezzel kapcsolatban, akár azt megelőzőleg a zsidó emanczipáczióra nézve törvényjavaslatot terjesszen a ház elé.

És hogy az emanczipaczió még egy felől a szabadság s egyenlőség eszmének megfelelő, ugy másrészről a társadalmi és nemzeties egybeforrás igényeit is kielégitő legyen: az osztályok többsége jónak látná, miszerint a nyilvános és társadalmi életben annyira feltünő, mint káros elzárkozottság s kölcsönös idegenkedés okainak korszerü reform általi elháritása végett, a miniszterium magát a zsidó osztály értelmesebbjeivel értekezésbe tegye.

A Kállay-féle törvényjavaslat nem tárgyaltatott s igy törvénynyé sem vált.

Szemere Bertalan törvényjavaslata.

Miután a zsidó ifjuság nagy odaadással részt vett szintén a függetlenségi harczban, ennek elismeréséül maga a miniszterium is indokoltnak tartotta a zsidók emanczipáczióját, ennélfogva *Szemere Bertalan miniszterelnök és belügyminiszter 1849. julius hó 28-án* a képviselőháznak *168-iki Szegeden tartott ülésében* a következő beszéd kiséretében terjesztette be *a zsidókról szóló törvényjavaslatot.*

Szemere Bertalan belügyminiszter és miniszterelnök: Méltóztassanak megengedni, ha azoknak ismét eleget nem tehetek, a kik a formához most is szerfelett ragaszkodnak, meg nem fontolván, hogy forradalmi időben a formák elveszitik a hazát, békés időben megmentik. Azonban kénytelen vagyok a t. ház figyelmét egy nagy elvre, egy néposztályra felhivni.

Én Magyarországot most ugy képzelem, hogy ennek különböző népei össze vagynak gyülve egy lakomázó nagy asztal körül. Az asztalra el van rakva a népek vagyona, élete, békéje, szabadsága, becsülete, dicsősége, szerencséje, reménye a jövendőnek, áldás a maradóknak. Magyarország minden népei az asztal körül vannak és védelmezik az utolsó csepp vérig, a halálig. Oldalt áll azonban egy néposztály, mely szintén védelmére kelt a kincsekkel megtelt asztalnak, pedig az ő szabadsága nincs az asztalon, az ő becsülete nincs az asztalon, az ő jogai azon jogok között, melyeknek megvédésében részt vesz ezen asztalon nicsenek biztositva, tehát ugy látszik idegen jogot, becsületet, szabadságot védelmez, ontván azonban vérét a többivel egyenlően. Ezen nép osztálya a zsidó néposztály (Éljen.) Uraim, ha a zsidó nép szinte ott van a csatatéren és vérét ontja egy oly hazáért, melynek ő még nem kijelentett polgára, ha ő vagyonát, életét örömest feláldozza azon szabadságért, melyet csak reményl, azon jogokért, melyeket még nem bir, mit birnak a többiek, kik vele harczolnak, azt hiszem, az igazság kivánja, hogy mig egyrészről az ellenség még nagyobb számokkal, terhekkel tetézi, mint a többi népeket, eljött az idő, hogy a nemzetgyülés azon szent elvi kijelentését tovább ne halassza, miszerint a zsidók is a hazának polgárai (Igaz.) jogban, kötelességben a (kitörő éljenzés) többiekkel egyenlők.

A képviselőház e kérvényt tárgyalni elhatározta még a mult évben. Debreczenben a nemzetgyülés ezt ujolag sürgette és én akkor, a kormány nevében kötelességemnek ismertem a javaslatot elkésziteni, mely május 24-ről szólva el is készült.

Én azon magyarázatot, ha csak a t. ház nem kivánja, melylyel a törvényjavaslatot kisérem, nem fogom felolvasni, nem hogy a házat ne untassam, hanem mivel a törvényjavaslatban oly igazságok foglaltatnak, melyeket nem magyarázni kell, hanem csak sziveinkhez nyulva érezni lehet.

Felolvassa a javaslatot: **Törvényjavaslat a zsidókról.**

1. §. A hazának polgárai közt vallásbeli különbség jog és kötelesség tekintetében, különbséget nem tévén, ezen elv szerint kijelentetik, mikép a magyar álladalom határain belől született, vagy törvényesen megtelepedett mózesvallásu lakos, mindazon politikai s polgári jogokkal bir, melyekkel azzal bármely hitü lakosai birnak.

2. §. A törvényes telepedésnek föltételei, ideiglenes rendeletnél fogva, a kormány által fognak meghatároztatni.

3. §. Keresztény és mózesvallásu közt kötendő házasság, polgári következményeire nézve, érvényesnek nyilvánittatik.

Az ily házasság, polgári hatóság előtt köttetik, melynek módja, ideiglenesen, rendelet által fog meghatároztatni.

4. §. Egyszersmind a belügyminiszternek meghagyatik:

a) A mózesvallásuak papjaiból és népválasztottjaiból hivjon össze egy gyülekezetet, részint, hogy hitágazataikat nyilvánitsák s illetőleg reformálják, részint, hogy jövendő egyházi szerkezetökre nézve a kor kivánataival megegyező javitásokat tegyenek.

b) E törvény foganatositása azon utasitással tétetik kötelességévé, hogy alkalmas szabályok által a mózesvallásuak a kézi mesterségek és a földmivelés gyakorlására vezéreltessenek.

Debreczen, május 24-én, 1849.

Belügyminiszter: *Szemere Bertalan.*

(Köztaps közt elfogadtatik.)

És már most ennek folytában kérésem a házhoz:

1. Figyelembe véve a rendkivüli körülményeket, a mikor valamit halasztani, annyi, mint veszélyeztetni a hazát, a formáktól e törvényjavaslat tárgyalására és elfogadására nézve méltóztassanak elállani.

2. Méltóztassanak ezen törvényjavaslatot, ha úgy tetszik, tanácskozás alá venni és mindenesetre, módositással vagy anélkül törvényes erőre emelni. (Elfogadjuk.)

Azt hiszem, hogy az eddig haladt hiba, ha tovább is halad, még nagyobb hiba, mert eljött az idő, hogy az egyenlőség elve, a háromszázezerből álló népre is alkalmaztassék, eljött az idő, hogy e népé is legyen a szabadság, melyért vérét ontja s áldozta vagyonát, eljött az ideje e nép polgárosodásának ezer év után s a magyar forradalom nem lehet ügyének veszélyez-

tetése nélkül elveinek egyik legnemesbikében hütlen. (Közhelyeslés.)

Elnök: Nincs ellene semmi észrevétel? Nincs. Igy tehát ezen törvényjavaslatot a nemzetgyülés által általánosan elfogadottnak mondom ki. (Közhelyeslés.) Ez volt egy nagy ünnepe a felebaráti szeretetnek és a kereszténységnek! T. nemzetgyülés! Sem a miniszterium, sem az elnökség részéről nem lévén több tárgy, nem is jelentvén magát senki inditványtétel végett, egyéb hátra nincs, mint a szerencsés viszontlátásig is boldog napokat kivánni.

Ülés vége 10 és egy félórakor.

Ez volt a nemzetgyülésnek utolsó ülése.

A törvényjavaslatra vonatkozó indokolás, melyet a miniszterelnök az ülésben szintén felolvasott a következő:

Azon örök igazságon nyugvó elv, hogy vallástól a polgári jogok ne föltételeztessenek, el van ismerve a nemzeti uj közéletünkben is, de alkalmazása a mózes-vallásuakra nézve mind ez ideig elmaradt.

Nincs vallásfelekezet, melyből szabadságharczunkban hősök és dusan áldozók nem támadtak volna; alig van népfaj, mely a zsidókat hüségben és munkásságban nemzeti háborunk közül fölülhaladná; a jogegyenlőség kimondása ujjászületésünknek egyik szükséges következménye, s midőn azt a mózes-vallásuakra alkalmazzuk, az emberi s polgári kötelesség egyszerü teljesitésén tul, a hazafiui érdemet jutalmazzuk meg.

A kormány alapul elfogadja azon állitást, mi a képviselőház középponti osztályának véleményében kimondva találtatik, hogy t. i. „a legujabb törvényekben foglalt egyenlőségi elv alapján s az igazság és humanitás örök törvénye szerint, de a nemzet osztatlan egységének és erejének tekintetéből is a zsidókat politikai és polgári jogokra nézve, az ország többi lakossaival egyenlősiteni kell“.

A kormány alapul elfogadja ama másik szempontot is, hogy a felszabaditás még egyrészről a szabadság és egyenlőség eszméinek megfelelö, ugy másrészről a társadalmi és nemzeties egybeforrás igényeit kielégitő legyen.

Azon elvet tehát, hogy e polgárjogok megadását hitágazatok szerint mérni nem lehet, nem szabad, a maga arany tisztaságában kimondandónak véljük. Ez azon egyik legfőbb elv,

mellyel és mely által szabadságharczunk sikerülni fog, ebben rejlik ügyünk és dicsőségünk és sorsunk jövendője. Hallgatnunk e felett nem szabad, hallgatnunk nem tanácsos, sem megtagadnunk a kutforrást: az egyenlőséget, melytől uj életünk és diadalmunk meriti erejét.

A mi korlátolás a törvényjavaslatban mutatkozik, az nincs ellenmondásban a jogegyenlőség elvével. Ilyen a bevándorolhatás. Ez olyan kérdés, melyre nézve minden ország különböző politikát követ különböző körülményei szerint. S itt az eltérés, a különbféleség nem jogelleniség egyszersmind. Azt be kell vallanunk, hogy hazánkban a népfajtarkaság igen is nagy s ez óvakodásra int, pusztán önfentartási tekintetben, hogy a szomszéd országokban mindenütt nyomott a zsidók sorsa, következőleg a bevándorlási vágy és tolakodás minden nálunki enyhités által sokkal inkább élinkittetik, mint az egyéb nem zsidó szomszéd népfajokra nézve képzelhető, melyek hasonló suly alatt nem szenvednek. Azonban idő kivántatik arra is, mig a törvényesen megtelepedettek e nemzeti és keresztyén élettel összemennek. Tehát jogszerü érdekek követelik, miképpen a bevándorlási roham mérsékeltessék. Különben is a letelepedés oly dolog, mit bármely külföldi jogképen nem követelhet, hanem engedményképen tartozik elfogadni, mert ez nem a közjog, hanem egyenesen a politika szabályának kifolyása.

Ilyen a házasságkötés. Az nem *lehet más, mint polgári szerződés. Meglehet, a törvényhozás nemsokára e tért választja minden házasságokra állandó szabályul;* az pedig bizonyos, hogy a házassági kötésnek vallásos alapra vitele által a kettőt összeütközésbe hozván; sem a keresztyén, sem a zsidó vallásnak nem tennénk hasznos szolgálatot. Holott az összeházasodás a legalkalmasabb mód azon különvált helyzetnek megszüntetésére, mely a Krisztus és Mózes követőit oly folytonos elszigetelésben tartotta egymástól annyi századokon keresztül.

Az, hogy Mózes követői hitágazataikat nyilvánitsák és hogy egyházi szerkezetök reformálására alkalom nyujtassék, nem korlátolás, de politikai szükség. Joga van ehhez az álladalomnak minden hitfelekezet irányában, melynek polgári és politikai állását most rendezi. *Nem akar ezzel dogmáiba avatkozni, azokat csak ismerni akarja,* mi egyszersmind *a népnek,* melynek szivében erre vonatkozólag részint könnyü, részint nevetséges bal-

itéletek lappanganak, *megnyugtatására szolgál.* Majdan a zsidóknál önérdekökben a népet tévedéseiből kiemelni s megszüntetni a gyülölséget, mely az elöitéleteken önámitólag táplálkozik.

Kétséget nem szenved, hogy a theocratia korában készült s a keresztyén üldöztetés alatt vagy elmérgesült vagy megkövesedett intézvényei a zsidóknak az ujabb kor eszméinek s érzelmeinek, erényeinek nem tökéletes, söt hiányos vezetöi. S e hiedelem volt azon akadály, melyen e német kamarákban a zsidók szabadságának ügye mindannyiszor fennakadt.

De az sem szenved kétséget, hogy bármi kevés volt a Mózes hitszerkezetében rosz és bár mi sok jó: szabadság hiányában természete a rosznak öregbedni, a jónak természete fogyni.

Adjuk meg a zsidó népnek a szabadságot, vegyük le róla a megvettetést, ékesitsük fel az emberi méltóság és polgári önérzet nyilvános tudatával, nyujtsunk neki alkalmat ösi hajlékát vizsgálat és javitás alá vehetni és örömet, boldogságot éppen magoknak a zsidóknak szerzünk, a kik polgári életükben legsulyosabban ép azon óság és romlott állapot miatt szenvedtek, melyet maguk türtek legnyugtalanabbul.

Ezzel összekötendő egyházi szerkezetök vizsgálat alá vitele is. A zsidóság kebelében az orthodoxok és reformóhajtók felekezete naponként mérgesebb gyülölséggé fajul, ép azért, mivel magában a zsidóságban nincs hatalom, mely a fejlődést megindithassa és biztosithassa. És most ez annál szükségesebb, mivel különvált községi szerkezetök régi alakjában meg nem maradhat, következöleg annak helyét egyházi tekintetben uj intézménynek kell pótolni. Jelenleg minden rabbi, minden község egymástól független, mi minden korszerü tökélesedést lehetetlenné tett. E részben összefüggő rendszert kell velök alkottatni, mit másrészről lerontani minden választ felad, mely a polgári élettől a zsidókat elzárta, hogy ne hasonlitson e népség, az amerikai nagy folyamokra vonatkozó uszó növényszigethez, melyet egymással szorosan összefüggenek, de a földhöz semmi gyökér, semmi alap által nem kötvék.

A mi arra vonatkozik, hogy a zsidóság a földmivelés gyakorlatára vezéreltessék, ez a kormány dolga, de miután a kormány gyakran változik, a törvényhozás utmutatása nem felesleges, mert megnyugtatja a közvéleményt, mert emlékezteti magát a zsidóságot öröklött bajából kivetkőzésre s a kormány

intézkedéseinek irányt adván, egyszersmind azoknál alapot is nyujt.

Ezen alapeszmékre van fektetve a törvényjavaslat.

Ezen törvényjavaslat is idö hiány s a bekövetkezett okmányok folytán a Kállay-féle javaslat sorsára jutott.

A szerzetesek és papi személyek tanitóságáról.

A báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1848. julius 26-án benyujtott és az elemi oktatásról szóló törvényjavaslatot a képviselőház 1848. augusztus 3-án vette tárgyalása alá.

A törvényjavaslat 3-ik §-ánál, mely igy szólt: „Szüléknek vagy gyámoknak szabadságukban áll, gyermekeiket háznál vagy magánintézetekben neveltetni, s ily esetben arra, hogy gyermekeiket a nyilvános elemi iskolákba küldjék, nem kényszerittetnek. Azonban a háznál vagy magánintézetekben nevelt gyermekek minden évben a nyilvános iskola elöljárói előtt fognak megvizsgáltatni". A következő vita fejlődött ki az iránt, hogy szerzetesek és papi személyeknek mily befolyás engedtessék a nevelésnél.

Luzsinszky: Kivánnám beletétetni, hogy a magánintézetekben nevelt gyermekek az iskolai elöljárók által ingyen vizsgáltassanak meg. (Maradjon!)

Madarász László: Nevezetes észrevételem van a házi tanitásra nézve. Ki kellene mondania a háznak, hogy oly egyének, kik a haza által be nem fogadott szerzetekből vannak, magános tanitók nem lehetnek; különben a legtágabb utat nyitjuk, hogy a jezsuiták is befészkelhessék magukat.

Bonis Sámuel: Madarász ur óhajtásának szükségét nem látom, mert az magában értetődik, hogy olyan egyének, kik a hazában meg nem szenvedtetnek, tanitók nem lehetnek, ha ezt mindenhol megemlitjük, azt hihetné valaki, hogy a hol erről emlités nincsen, a jezsuitákat szabadalmazzuk.

Kazinczy: A harmadik pontban ez mondatik: „Azonban a háznál vagy magánintézetekben nevelt gyermekek minden évben a nyilvános iskola elöljárói előtt fognak megvizsgáltatni". Itt kimondatik czélszerüen a magánintézetek felállitása, de ha ez kimondatik, egyszersmind gondoskodni kell arról, hogy ezen

magánintézetekre nézve az állomány által elfogadott körülirások is állittassanak fel, s éppen ezen eszmék fonalán helyeslem azt, mit Madarász képviselőtársunk előhozott, hogy a szerzetesek s oly eszmék ne jőjjenek a törvénybe, melyek általában az állománynyal meg nem egyeztethetők. Ugy vélném tehát, hogy a magánintézetek fölállitása megengedtetvén, a következő szakaszban meg kellene határozni azon feltételeket, melyek folytán azon magánintézetek felállithatók, s melyekre nézve az álladalomnak felügyelési jogát semmi esetre nem lehet elmellőzni. Ezen nézetből kiindulva bátorkodom ezen szakasznak következő formulázását előadni: „Ha valaki magántanintézetet kiván felállitani, azt az illető miniszternek engedelme mellett teheti, és a kormány rendelkezni fog, hogy ily intézetek az álladalom szoros felügyelése alatt álljanak.“

Irinyi: Csodálkozom, hogy ezen törvényjavaslatban nincs szó arról, hogy a nevelőintézetekben lehessenek-e papok oktatók? továbbá arról, hogy a magánintézetek miképpen állittassanak fel, s minthogy ezen törvényjavaslatban nincs gondoskodva, nem találom feleslegesnek betenni, hogy ezen intézetekben oly szerzeteknek tagjai, melyek törvény által bevéve nincsenek, tanitók ne lehessenek. Ezt nem tartanám feleslegesnek annyival inkább, mert ezen pont nagy szerepet játszott Francziaországban a közoktatás körül; mert épen ezen pont miatt jöttek be a jezsuiták Francziaországba, a nélkül, hogy megengedtetett volna, hogy mint kollegium jöhessenek be, és igy Kazinczy Gábornak javaslatát nem látom eléggé biztositónak, és akármi radikál miniszternek kezébe volna is a tárcza, akkor is óhajtanám a törvényben azon gondoskodást, annálinkább kétszeresen szükséges a gondoskodás akkor, ha nagyon ildomosan akarnak eljárni.

Palóczy: A tett észrevétel valósággal igen fontos és csodálom, hogy annak, ki jezsuitákról szól, nem jut eszébe, hogy óvást kell tenni, most miután a dolog szőnyegre került. A jezsuiták ellen mindenesetre óvást kell tenni, mert különben — ha semmit se teszünk és engedünk — az ugynevezett jezsuitai rendtől, mely mentalis reservatán, scientificus, problematicus alapon, ravaszságon és fonákságokon alapul, soha sem fogunk mentek lenni, mert azt fogják mondani: „quod lex non prohibet, permitit“ és teli leszünk jezsuitákkal. Cso-

dálom, hogy tisztelt polgártársunk Csiky Sándor a szülék természeti jogából kiindulva egy jezsuita coloniát akar alakitani, azt mondván: hogy ki parancsolhatja a szüléknek, kikkel tanittassák gyermekeiket, s ha ezt czélszerünek találja, ám készitse el az egri kaszárnyát a jezsuiták számára; mert az rövid idő alatt meg fog telni. Kihajtották a jezsuitákat Francziaországból s Galicziából, s látjuk, hogy mindenütt ki kellett takarodniok, hogy sehol a világon nem volt maradandó helyük, sehol nem látják szivesen, s látjuk, hogy mindenütt az ifjuságnak nevelését ragadták magukhoz, hogy mindig nagy uraknak, minisztereknek, fejedelmeknek gyóntatóik voltak, s hogy ezek által magoknak befolyást szereztek; annálfogva vigyázzon, hogy jezsuiták még csak a határszélekhez se közelitsenek, s ha közelitenek, félre kell verni a harangokat. Nem tartanám tehát kielégitőnek a szerkezetet, mert átalános, hanem ide tenném a 3-ik pontban: „végre az 1773-ik év óta az országban és kapcsolt részekben tettleg eltörlött szerzetesek magántanitók nem lehetnek. (Számosan: elfogadjuk!)

Szunyogh: Előttem szólt Palóczy követtársunk inditványát tökéletesen elfogadom. Kérdem, vajjon a közállomány czélja nem kivánja-e meg, hogy azon szerzetesek, kik nemcsak innen, hanem a világnak legnagyobb részéből kitiltva vannak, be se eresztessenek? Azt tartom, ezt a közállomány czélja szigoruan megkivánja, s a ki ennek meg akar felelni, a kitiltott szerzetesek irányában rokonszenvet nem mutathat.

Trefort: A szerzeteseknek én sem vagyok barátja, s ha őket kizárjuk, zárjuk ki egyszersmind a veszélyes emberek minden nemeit, nemcsak a jezsuitákat, hanem a communistákat is. Ez nem inditványkép, hanem a logikai összeköttetés s következetességnél fogva egy pár szóval ki akartam emelni.

Kubinyi Rudolf: Palóczy követtársam módositásához csak ezt kivánom még toldani: „az eltörlött és eltörlendő“.

Pap Zsigmond: Ugy hiszem, nincs egyetlen egy sem, ki azt kivánná, hogy oly szerzetesek — mint hajdan a jezsuiták voltak — az országba jöjjenek s tanitásra alkalmaztassanak, hanem itt petitio principii van; mert midőn a törvény őket kizárja, nem akarjuk, hogy becsusszanak hazánkba veszedelmes elveikkel. De itt nem collegiumról, hanem egyes emberekről van szó, s igy Palóczy követtársunk inditványát annál inkább nem iktat-

nám törvénybe, minthogy a törvény eltörlötte a jezsuitákat. Mi a magántanitást illeti, maga a természet mutatja meg azt, hogy joguk van a szüléknek gyermekeiket tanittatni, s e részben korlátolni a szüléket nem lehet, mondani, ne legyen jezsuita vagy akármi, miután a törvény szerint ilyes szerzetesek nincsenek, s különben is a törvény azt mondja: hogy nyilvános vizsgálatra kell a gyermekeknek járni s igy ezen elv nyilvánosság próbája alá esik, veszélyes a statusra nézve; következéskép a szerkezetet ugy, a mint áll, elfogadom.

Elnök: Palóczy inditványában pedig csak az foglaltatik: hogy azon szerzetesek, melyek törvény által eltöröltettek, ily magántanintézeteket ne állithassanak fel. Egyébiránt bátorkodom figyelmeztetni, hogy a jezsuiták törvény által Magyarországban eltörölve nincsenek.

Palóczy László: Mondatott: hogy szerencsétlen inditványom szerint a jezsuitákat eltörlötte a törvény, ez nem áll; mert ők törvényczikk által bevétetvén, szavazatot nyertek az országgyülésen, de a pápa 1773-ban julius 21-iki bullával, melyre Mária Terézia placetumát reátette, eltörlötte de facto. Ezután több magyarországi gyülések voltak, de törvény által nem elimináltattak, ám a közvélemény kimondotta, hogy tettleges eltörültetésük helyesen történt. Miután tehát világos törvénynyel nincsenek eltörülve a jezsuiták, tegyük be őket most a törvénybe, hogy törvény által is elimináltassanak az országból.

Záborszki: Ha ugy volnánk a jezsuitákkal, hogy azokat nevökről vagy arczukról azonnal megismernők, akkor Palóczy követtársunk javaslatában látnék némi biztositást; azonban miután a franczia történet azt mutatja, hogy éppen nem jezsuita név alatt küzdöttek Francziaországban s mindent kezökhez igyekeztek kapni, mit Palóczy követtársunk mondott, — hogy övék legyen a gyóntató atyaság s a trón körüli nevelés, mint Pitt mondta, hogy adjátok át a sajtót s minden kormányhatalmat odaengedek — azt mondom, hogy épen mivel a jezsuitákat sem arczukról, sem nevökről, mert azt, mikor megfészkelik magokat, rendesen eltagadják, megismerni nem lehet; miként szükségét látom annak, hogy ha valaki magánintézetet kiván felállitani, azt csak az illető miniszterium engedelme mellett állithassa fel, rendelkezvén a kormány, hogy az ily magánintézetek az állodalom szoros felügyelete alatt álljanak.

Kazinczy Gábor: Azt hiszem, azon inditvány, mely az általam mondottak ellenében állittatott fel, átalában ki nem zárja azt, mert én pusztán nem látom elegendőnek arra, hogy ezen elvet czélszerünek vélném, mivel azt hiszem, hogy igy per tangentem az el nem törlött szerzeteket törvényesiteni sehogy nem szeretném, mert soha nem tudom a holnapi nap mit fog reám hozni. Söt azért sem szabad, mert a XIX. században nem szükség, hogy oly rémes dolgoknak tartsuk a jezsuiták álarczát, mert a jezsuitákat nem a zubbonyban rettegem, hanem az atillákban s királyi palástokban, s azon oktatást nem csak a zubbonyban lehet elmérgezni, hanem lehet az institutiókban is. Azt hiszem, hogy ott, hol a népnek közvetlen befolyása biztositva van, s hol a szabadság nem a levegőben fityeg, mint a Mahomed koporsója, az efféle rettegési álmok nem egyebek, mint puszta álmok, de ha azt hiszi a ház többsége, hogy még erre nézve is kell egy kis bástyát emelni, jól van, mondassék ki, hogy a magánintézetek az álladalom közvetlen felügyelése alá tartoznak, de még azon felügyelés alatt sem lehet semmiféle szerzet egyéneinek oktatást kezelni, a kik törvényhozás által eltiltvák vagy el nem fogadvák.

Zeyk Károly: A két inditvány teljességgel nincs egymással ellentétben; a ház elfogadhatja egyiket vagy másikat vagy mind a kettőt is. Kazinczy Gábor inditványában meg van, hogy a felügyelés a miniszterium köréhez tartozik s ez oly általános elv, melyet mindenesetre ki kell mondani, Palóczy László csak a jezsuiták kirekesztésére terjeszkedik ki, ez nem elég, mert a nevelésre nézve olyan is, ki nem jezsuita, legkártékonyabb befolyást gyakorolhat. Ha azonban a ház mind a kettőt elfogadja, mondja ki, hogy a miniszterium kezelése alá bizza a felügyelést, de megköti a miniszteriumot annyiban, hogy a kártékony szerzetek befolyását zárja ki. Én tehát Kazinczy Gábor inditványát elfogadom.

Ghiczy Kálmán: Távol van tölem, tisztelt ház, hogy a nevelésnek bármely ágát, akár a jezsuiták, akár más szerzetesek kezébe adjam; hanem figyelmeztetni kivánom a házat, miként ha jól fogtam fel, ezen törvényjavaslat czélja az, hogy oly általános elvek tüzettessenek ki, melyeknek alapján azután a miniszterium a részleteket fogja a jövő törvényhozás elébe terjeszteni. Azon általános elv, melyet a magánnevelésre is ki kell

mondani Kazinczy barátomnak inditványában benfoglaltatik, s ezt vélekedésem szerint mellőzni nem is lehet. A mi ezen tulmegy, mi akár a jezsuitákat, akár más szerzeteket illethet, az vélekedésem szerint részlet, melynek azon törvényjavaslatban kell helyet foglalni, melyet oktatásminiszter ur annak idejében a ház elébe fog terjeszteni, s azt hiszem, azon részlet, hogy az illető szerzetek eltöröltetvén, magánoktatók is ne lehessenek, azon felállitott eszmében már benfoglaltatik, melyet Kazinczy barátom mondott, hogy a magánnevelésrei felügyelés a statusnak engedtessék át. Ennek folytán a részletes törvényjavaslatban kétségkivül a felügyelésnek ezen ágára is ki fogja figyelmét terjeszteni a miniszterium. Azt gondolom tehát, hogy azt, mit Kazinczy barátunk inditványozott, el kell fogadni; Palóczy követtársunk inditványa pedig részletes tárgyalás s részletes törvényjavaslatra fog tartozni.

Ludvigh: Én a szerzeteseket megemliteni nem akarom, mert ha ugy emlitjük meg azokat, mint Palóczy követtársunk a maga módositásában előadta, következése az volna, hogy a mostan fennálló szerzetek mintegy törvényesittetnének. Azt sem mondanám, hogy az eddig elfogadott szerzetesek, mert ekkor a törvényhozás kezét előre megkötjük, hogy a szerzetesekről egyhamarjában nem foghat intézkedhetni: tehát mint mondám, a szerzetesekről nem kivánnék emlitést tenni. (Felkiáltások: Szavazzunk!)

Elnök: Benyujtatott először Kazinczy követtársunk által egy szerkezet. A 3-ik §-ban a szerkezet, mint jelenleg áll, meg nem támadtatott eddig, csak módosittatott s uj szerkezet adatott hozzá. Lehetne tehát elébb erre szavazni, azután átmegyünk arra, mit Palóczy követtársunk mondott s igy lesz megállapitva a szerkezet. (Helyeslés! Jól van!)

Palóczy László: Mindkettőnk inditványának elvét össze lehetne egyeztetni s azon „bejelentés" s „engedelemkérés" is elmaradna, ha igy változtatnók a szerkezetet: „A kormánynak felügyelése a magán tanitóintézetekre is kiterjed, különben pedig az 1773 óta Magyarországban s kapcsolt részeiben tettleg eltörlött szerzetesek magántanitók sem lehetnek. (Jól van! Elfogadjuk!)

Elnök: Tehát az első szavazási kérdés „a magántanintézetek az álladalom felügyelése alá helyeztetnek", kik ezt elfo-

gadják, méltóztassanak felállani. (A többség feláll.) E szerint ez a 8-ik §. után egy uj szakaszban fog foglaltatni.

Kazinczy: Már most következnék az, mit tisztelt társunk Palóczy mondott, hogy akarja-e a ház ezen általános elvhez, melyet elfogadni méltóztatott, ezen ragasztékot: „a törvényhozás bövebb rendelkezéseig az 1773 : III. t.-cz. által az országban és kapcsolt részekben tettleg eltörölt szerzetesek magántanitók nem lehetnek". Akarják-e ezt?

Buda: Én a szerkezetet kivánom előbb kitüzetni, mert ha kisebbségben maradok, akkor egyik vagy másik módositványhoz csatlakozom.

Elnök: Azon szerkezet iránt, mely a miniszterium által benyujtatott, nincs észrevétele a bizottmánynak, sem a háznak, erre tehát szavazni nem kell, de el kell dönteni ezen kérdést szavazással, nyiltan megjegyeztetvén, „hogy az 1773-ik törvény által az országban és kapcsolt részekben tettleg eltörölt szerzetesek magántanitók nem lehetnek".

Madarász László: Hozzá kivánom tétetni: „sem köz-, sem magántanitók nem lehetnek".

Elnök: Tehát, kik ezen szerkezetet elfogadják, méltóztassanak felállani. (A többség feláll.) A többség elfogadta.

A papi párbér ügye.

1848. aug. 4-én Repeczky képviselő a papi párbér ügyében a következő interpellácziót intézte a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

Repeczky Ferencz: Midön a kultuszminiszter ur által a nevelés ügyében elöterjesztett törvényjavaslat átalános vitatás alatt van: szükségesnek találom felhivni a ház figyelmét egy oly kérdésre, mely az 1848-iki XX. t.-czikkel szoros összeköttetésben van s egyenesen abból foly ki. Mielőtt az interpellácziót felolvasnám, melyet a kultuszminiszter urhoz kivánok intézni, csak röviden fogom indokolni a kérdést. Tudjuk jól, hogy hazánkban van még egy adóztatási, vagyis egy robotrendszer, mely egyenesen a népet nyomja, nyomja pedig aránytalanul, mert abban az egyenlőség és közteherviselés elve szerint nem osztoznak a hazának minden egyes polgárai. E teher nem egyéb mint a párbér terhe és az egyház földének a hallgatók által

eddig gyakorlott miveltetése. E tekintetben kivánnám a kultuszminiszter urat felszólitani arra, vajjon történtek-e e részben intézkedések vagy sem; vagyis, hogy az 1848. XX. t.-cz. 3. §-a szerint minden bevett vallásfelekezetek egyházi szükségei közállladalmi költségen levén fedezendők, vajjon az egyházi személyzet járandóságaihoz tartozott párbért és robotot, milyen az egyház s lelkész telkeinek mivelése, tettleg megszüntette-e közoktatási miniszter ur, vagy legalább czélba vette-e a nép ezen terheinek megszüntetését? Közoktatási miniszter ur adandó feleletétől feltételezem azt, hogy eziránt, ha a felelet kielégitő nem lenne, törvényjavaslatot inditványozzak.

B. Eötvös József kultuszminiszter: A mult hongyülési XX. t.-cz. által kötelességévé tétetik a kultuszminiszternek kimeritő törvényjavaslatot nyujtani be a ház elébe mind a különböző vallásfelekezetüek iskolai, mind egyházi szükségeire nézve. Az iskolai szükségre nézve kimeritő törvényjavaslatot nem nyujthattam be, hanem felkértem a házat, méltóztassék határozni azon elvek iránt, melyek nyomán kimeritő iskolai kérvényt kidolgozni lehessen. Az egyes vallásfelekezetek egyházi szükségeinek ellátására nézve törvényjavaslatot nem nyujthattam be, mert elébb csak rendeléseket kellett tennem az iránt, hogy az egyes különböző felekezetüek egyház jövedelmeiről, mely az ellátásnak első basisa, magamnak tudomást szerezhessek. Ezen intézkedések nyomán annak tudomásához még eddig nem juthattam; mihelyt ez meg fog történni — mit remélek, hogy öszig megtörténendik — azonnal a jövő sessio alatt bátor leszek a tisztelt háznak kötelességem szerint azok nyomán kidolgozandó törvényjavaslatot előterjeszteni. (Közhelyeslés.)

Repeczky Ferencz: Ha a ház ezen feleletet kielégitőnek tartja, ugy nem szólok. (Helyes.)

Az egyházi személyek s azok vagyona.

Az egyházi személyek s azok vagyonáról Szacsvay Imre a képviselőház 26. ülésében 1848. aug. 5-én a következő törvényjavaslatot terjesztette be:

Szacsvay Imre: Azt hiszem, hogy az ujabb és a mult kor tanusága után, kötelesség követnünk azon politikát, mely a nép érdekeit védi. Ezen politika abban áll, hogy a nép érdekeivel

soklian ellenkezo régi alkotmánynak dudvája a nép életéböi kitépessék, és biztosittassék a nép minden tagjának joga. melyet a természet és igazság egyszerü felfogása ad. Tudom. hogy a politika az exigentiák tudománya; de nem tartom azt politikának, a mely képzeletbeli bajokat teremt. és azt mondja. hogy azok le nem győzhetők. Azt hiszem. midön valaki a ház elött törvényjavaslattal akar fellépni: kötelessége tekintetbe venni a jövendöt. A mult a kormánynak egyik legnagyobb hibáját abban látom. hogy a statusvagyonok olyan emberek kezében hagyattak, kik azokat statusellem czélokra használták. és a mellett hogy ezen vagyonok saját rendeltetésöket elvesztették. a mint törvényhozás által. az eddigi uralkodó vallással egyenlö jogokban részesitett vallásokon sulyos teher hagyatott. Ezen terheket könnyiteni, a vagyont eredeti rendeltetésére visszavinni. s a vallásnak minden szolgait abban egyformán részesiteni [illegible]. mert általános axioma a nép életében, hogy az erkölcs [illegible] et a törvénynek s annak egyedüli alapköve a vallás Ezen [illegible] fogva a statusnak érdekében van az egyenlö jogu [illegible] vallások [illegible] állásukhoz méltólag egyenlöen [illegible] Ezekhez törvényjavaslatot terjesztek elö az egyházi személyekről és azoknak kezén levö vagyonokról.

Törvényjavaslat az egyházi személyekről s azoknak kezén levö vagyonokról.

1. § [illegible]

2. § [illegible]

3. § [illegible]

4. § Az [illegible]

Az [illegible]

[illegible]

c) másodrendü népészek, kik a fölebb emlitett oktatásban nem részesültek.

5. §. Az esperesek évi fizetése 1200 frttól 2000 frtig, — első rendü népészeké 600 frttól 1000 frtig, — másodrendü népészeké és a segéd-lelkészeké 300 frt.

6. §. A keresztelésért, esketésért, temetésért sat. eddig fizettetni szokott járandóságok és mindenféle papi bérek ezennel megszüntetnek.

7. §. A káptalani tagoknak — milyeneket ezentul nevezni nem lesz szabad — esztendei fizetése 1600 frt.

8. §. A közoktatási miniszter megbizatik, hogy Magyarországot s a kapcsolt részeket — a bevett vallások népességeit s érdekeit tekintetbe vevén, egyházi megyékre ossza, s ezekről, valamint a bennök megkivántató fő- s allelkészek számáról, a jövő törvényhozás elébe jelentést adjon; egyszersmind a papnöveldékről a nevelési szerrel kapcsolatosan, a káptalanok őrzése alatti levéltároknak Budapestre leendő áthelyezéséről s jövőrei kezeléséről pedig külön törvényjavaslatokat terjesszen elő.

Ifj. Szacsvay Imre,
nagyvárad-olaszii képviselő.

Ezen törvényjavaslatot a képviselőház többsége az 1848. aug. 10-én tartott ülésén későbbi idöre elhalasztotta.

A szerzetesek kérdése.

A képviselőháznak 1848. aug. 10-én tartott 30-ik ülésben Szacsvay Imre ismét a következő törvényjavaslatot nyujtotta be:

Zákó. Következik az egyházi szerzetekről szóló törvényjavaslat.

Törvényjavaslat az egyházi szerzetekről.

1. §. Magyarországban s a kapcsolt részekbeni egyházi szerzetek feloszlattatni, és mindennemü vagyonaik az állodalmi kincstár birtokában s kezelése alá adatni rendeltetnek.

2. §. A felszentelt egyházi szerzetesek (atyák) vagy lelkészi, vagy közoktatási minöségben alkalmaztatni, s állomásaikhoz mért fizetéssel elláttatni fognak.

3. §. Az elaggott atyáknak évenkinti nyugdija 400 frt lesz.

4. §. A nőszerzetbeliek 300 frt évi fizetést kapnak.

5. §. A szerzetek gondviselése alatt volt iskolákat és kórházakat az állodalmi kormány fogja rendezni és kezeltetni.

Ifj. Szacsvay Imre,
nagyvárad-olaszi képviselő.

Elnök. Szacsvay követ ur tette az inditványt, méltóztassék hozzá szólani.

Szacsvay Imre. Uraim! nem fogom önöket untatni a felett, miért kellett ezen javaslatot előterjeszteni; csak röviden elmondom, miért nem veszem azt vissza, valamint a következő törvényjavaslatot is az egyházi személyekről s a kezeik közt lévő vagyonokról. Én azon igazságos meggyőződésben voltam, hogy a vallás költségeinek fedezésére rendelt javaknak, miután a vallási egyenlőség behozatott, egyenlően kell elosztatni, s nem azokat kell a papság között dusan jutalmazni, kik legkevesebbet fáradnak, hanem azokat, kik a terheket viselik. Én azon meggyőződésben voltam, hogy midőn a papok jól láttatnak el, egyenesen a vallás kötelességének szentelik magokat, s midőn a vallás érdekében dolgoznak, a státus érdekét is előmozditják Ez okoknál fogva tehát, de financziális tekintetből is azért, mert az adózó terhe könyittetik, ha a papi javak a status közös czéljaira fordittatnak, a papi bérnek egy része az adózókról levétetik, — ezen inditványt szükségesnek találom, s akár a haza közgazdászatát, akár egyesek érdekét tekintve, az, hogy ez a mult márczius óta foganatba nem vétetett, a hazának roppant kárával és hátramaradásával történt.

Elnök. Kik Szacsvay képviselő ur inditványát az egyházi szerzetekről osztályokhoz kivánják utasitani, méltóztassanak felállani. (Nagy kevesebbség feláll.) Az inditvány elhalasztatik.

A nemzetgyüléshez számos kérvények is érkeztek, igy pld. Pozsony városáé, Árva és Trencsén megyéé a zsidók emanczipácziója ellen, a pesti apáczáké, a szerzetesi élet megkönnyebitése iránt, stb.; de mindezen kérvények, habár a petitionális választmánynak ki is adattak — tárgyalására többé idő nem maradt.

HARMADIK FEJEZET.

Az absolut uralom és a provisorium kora.

Zsidókra kivetett sarcz. — Haynau rendelete a protestáns egyházakhoz. — A bécsi püspöki tanácskozmány. — Thun gróf emlékirata és az 1850. április 18-iki rendelet. — Az esztergomi püspöki conferenczia és a concordatum. — Egyéb egyházi rendeletek és patensek.

Az 1849. augusztus hó 13-án Világosnál bekövetkezett nemzeti szerencsétlenség megsemmisité nemzetünk alig kiküzdött ifju szabadságát és önállóságát.

Nemcsak a szabadság korszakának szabadelvü törvényes intézményei, de még az 1848. előtti törvényeink is félredobattak, és az önkény-uralom által — államiságunk teljes megszüntetése czéljából — az osztrák általános törvénykönyv szabályai lettek életbeléptetve.

Haynau sarcza és a későbbi zsidó-iskola alap.

Az önkény durva kezét, még a szabadságharcz vége előtt — legelőször is a budai és pesti zsidók érezték meg, a Haynau által 1849. julius 19-én kiadott következő hirdetménye által:

Hirdetmény.

Az ó-budai és pesti izraeliták közönsége ismételt gyalázatu és törvényellenes magaviseletet nemcsak általában, de különösen a lázadóknak törvényes császár és királyunk ellen nyujtott kedvezmények által oly világosan tanusitott, mikép indítva érzem magamat azoknak ugyan megérdemelt büntetésekül, más községeknek pedig kellő óvatosságára, következő hadi sarczot (requisitio) — katonai ruha, és más felszerelési nemüek-

ben egyenlö részletekben beszolgálandókban — kivettetni. Ezen requisitio leend:

Negyvenezer gyalogsági köpeny.
Nyolczezer darab lovassági köpeny.
Negyvenezer darab gyalogsági pantallon.
Tizenhétezer darab lovassági kék pantallon.
Nyolczezer darab lovassági sötétzöld pantallon.
Tizenhétezer darab lovassági félnadrág.
Hatvanezer pár német czipő.
Huszezer pár magyar topán.
Tizenötezer pár félcsizma.
Hatvanezer darab ing.
Hatvanezer darab gatya.
Huszezer nyakkötő.
Tizenhatezer nyakfátyol — mind kész állapotban — továbbá:
Tizenhatezer rőf hamuszin (grau mellirt) posztó.
Harminczezer rőf fehér posztó.
Nyolczszáz mázsa talpbőr.
Négyszáz mázsa felbör.
Háromszáz mázsa talpbélés (Brandsohlenleder) anyagban.

Ezennemüek egyenlő részletekben mától számitva egy hó alatt: — aztán pedig 14 napról 14 napra az ismét Ó-Budán létesitendő ruhabizottmányhoz akképen beszolgálandók, hogy hat hónapok leforgása alatt az egész mennyiségnek általadva lenni kelletik. Azon esetre, ha hogy egyik, vagy másik szállitmánynak valamelyik czikke ezen határidő alatt nem szállittatnék: az illető községre naponkint 500 p. forintnyi bündij ezüst huszasokban lészen vetendő, s azonnal be is hajtandó, mely összeg a hadi müködési főpénztárba (Hauptoperations-kassa) átteendö. A mennyiben pedig ezen lefizetett bündij daczára is a kellő részletes szállitások meg nem történnének, azon esetre, a legközelebbi határidő kezdetén ujonnan lesz az 500 p. frtnyi sarcz naponkint kivetendö; és ezen eljárás az összes szállitás befejeztéig fog akként megtartani, hogy egy napra egy kétszeres, háromszoros sat. bünadó is fizettethetik.

Továbbá tartozik a két zsidó község, — s pedig négy nap alatt, — az egészségi zászlóalj — (Sanitäts-Batailon) részére hasonlóképen minden térités nélkül:

Száz ló.
Harminczkét lószerszámot.
Egyszázkilenczvenhat Kumetet (Kumet) és
Ötvenöt nyergeket szállitani.

Mik köztudomásul ugy közhirré tétetnek.

Főhadiszállás Pesten julius 19-én 1849.

Haynau s. k.
tábori szernagy és hadsereg főparancsnoka.

Ezen 2,300,000 forintnyi összeget kitevő sarcznak legnagyobb része azonban az 1850. szeptember hó 26-án kelt legfelsőbb rendelet által elengedtetett, és a már eddig befizetett összeg kegyelmi uton zsidó tanügy czélokra rendeltetett fordittatni olykép, hogy az eddig befizetett összeg a zsidók által egy millió forintra egészittessék ki, s mint zsidó iskola-alap állami felügyelet alatt kezeltessék, s ez ezen alap körüli eljárást, miután az az egy millió forintot elérte, az 1856. márczius 29-iki rendelet szabályozta.

Haynau rendelete a protestánsokhoz.

Az önkény uralom második lépése a protestánsok egyházi alkotmánya és autonomiája ellen lett intézve Haynau ezen rendelete által:

Rendelet.

Magyar koronaország összes katonai kerületi parancsnokságaihoz.

Azon szándéktól vezéreltetve, hogy azon szomoru állapot, melybe a protestáns egyház Magyarországban a hivatali hatalommal elöljáróinak néhányai által pártczélokra történt visszaélése, s a népnek fölkelésre csábitása által ejtetett, megjavittassék, s az e vallásbeli községeknek az alkotmány biztositotta jogaik gyakorlata még az ostromállapot tartása alatt is, az ez által kijelölt feltételek mellett lehetségessé tétessék, a teljhatalmu császári biztossali értekezés után a polgári ügyekre nézve a következő ideiglenes rendelkezéseket vélem szükségeseknek:

1-ször. A főfelügyelőnek és a kerületi felügyelőnek az ágostai hitvallásu protestansoknál, valamint a gondnokoknak a

helvét hitvallásu protestánsoknál müködésök ezennel megszüntnek tekintendö.

2-or. Miután a választások megtartása a superintendensek megürült állomásaikra, melyek különben a községek szabadválasztása által lennének betöltendők, a kivételes állapot ideje alatt ép ugy, mint más választások meg nem engedhető, más részről pedig embereknek kell találtatniok, kiknek segitségével a protestáns papság, és a nép a törvény utján megtartassék, s ezen egyházi községeknek további sülyedése elkerültessék, ennélfogva a superintendensek megürült állomásaikra bizalomra méltó jellemteljes férfiakat fogok meghivni, kik püspökségi administratorok neve alatt, az egyes megyék meghivandó espereseivel, s néhány a világi rendből veendő bizalmas férfiakkal egyetemben, ideiglenesen az egyházi kormányt viendik.

3-or. A püspökök vagy az administrátorok a kivételi állapot tartása alatt a volt kerületi felügyelők és gondnokok müköreiket is ellátandják, s e minőségben ohajtásaikat s javallataikat a cs. kir. kerületi parancsnokságok utján felsöbb tudomásra juttatandják. — Hogy pedig az egyházi és tanodai alapitványok nyilvánságban tartása, melyek felett eddig az egyetemes és kerületi gyülések rendelkeztek, lehetségessé tétessék, ennél fogva a superintendensek vagy ezek helyébe az administrátorok az esperesekkel és világi bizalom férfiakkai tartott közös tanácskozás után véleményeiket ezen alapitványok jövőbeni kezelése felett a cs. kir. katonai kerületi parancsnokságok utján beküldendik.

4-er. Ezen tanácskozásokhoz, melyek a kerületi gyülések helyébe lépnek, a kivételi állapot tartása alatt, egy a cs. kir. kerületi katonai parancsnokságtól kikérendő kormánybiztos jelenléte megkivántatik. Igy a protestáns községek helybeli gyüléseik is csak az egy illető cs. kir. ker. katonai parancsnokság által kiküldendő kormánybiztos jelenlétében tartathatnak meg.

5-ör. Miután a protestáns papoknak pénzforrásaik többnyire szüken vannak kimérve, s ezen ideiglenes egyházi elöljáróknak háboritlanul kell fontos hivatásuk javára tevékenységben tartatniok, ennélfogva számukra, müködésük idejére az álladalmi kincstárból fogom javadalmaikat kieszközölni.

6-or. Az ujonnan kinevezendő administrátorok mükörükbe azonnal bevezetendők, s annak gyakorlatában minden polgári

és katonai hatóság által erélyesen támogatandók. Müködések kezdetével a volt kerületi superintendenseké, kiknek körébe egy administrátor kinevezése történik, azonnal végét éri.

7-er. Az ekként hivatalaiktól felmentett superintendensek a politikai viseletök iránt elrendelendő további tárgyalás fenntartása mellett, mint lelkészek, e minöségben megtartják előbbi mükörüket.

8-or. A superintendensek eddigi négy kerületeinek czélszerübb felosztása, tekintettel az országnak most fennálló katonai igazgatási felosztására, s az ideiglenes administrátorok lakhelyeinek meghatározása, az elsö és legsürgetösb tanácskozmány tárgya. A superintendensek és administrátorok kormány részéről készséges akaratot találandnak ezen és mind azon javaslataikra nézve, melyek a protestáns egyháznak szorosabb csatlakozására az álladalomhoz, s állapota javitására intézvék.

9-er. Ezen elvekhez képest, melyek a kerületi föispánok utján a superintendensekkel, felügyelőkkel és gondnokokkal, kiket illet, közlendők, ezennel a következő administrátorokat nevezem ki: a dunántuli megürült ágostai hitv. superintendencziára Wohlgemuth Lipót rohonczi lelkészt Vas vármegyében, s az ottani esperesség esperesét.

A bányavárosi kerületre Szeberinyi János helyébe, ki ezennel hivatalától felmentetik, Chalupka János beznó-bányai lelkész, s a zólyomi esperesség alesperesét; végre

A tiszai kerületre Pákh superintendens helyébe, ki ezennel hivatalától felmentetik, Reisz Samu nagyröczei lelkészt Gömörmegyében, s az ottani esperesség volt esperesét.

Ezen férfiaktól, kik kineveztetésük iránt azonnal értesitendők, s hivataluk elfoglalására felszólitandók, belátás teljes, a kormány jóakaratu czélzatait, valamint egyházi községeik vallási és erkölcsi jólétét buzgón elömozditó kötelességteljesitést várok, mi iránt ök a kerületi parancsnok kezeibe ünnepélyes esküt teendnek.

Az erre nézve teendő rendelkezések iránt utólagos tudósitást várok. Föhadi szállás Pest, febr. 10. 1850. Magyarországi és erdélyi III. hadtest föparancsnoka Haynau t. sz. n.

A bécsi püspöki tanácskozmány, Thun gróf osztrák vallás- és közoktatásügyi miniszter emlékirata és az 1850. április hó 18-iki rendelet.

Az 1849. márczius 4-iki császári patens Ausztriának egy oktrojált alkotmányt adott. Ezen pátens 2-ik §-a az egyházi ügyekre vonatkozik és kimondja, hogy minden törvényesen bevett vallásfelekezet egyházi ügyeit önállólag és szabadon intézheti, de az egyházi és iskolai czélokra szolgáló alapitványokra vonatkozó előbbi törvények és rendeletek érvényben hagyatnak.

Ezen § rendelkezése szükségessé tette, hogy az egyház és állam közti viszonyok ujra rendeztessenek és ugyanazon patens 13-ik §-a annak végrehajtásával a vallás- és közoktatási minisztert bizta meg.

Ezen rendelkezésnek megfelelöleg az osztrák vallás- és közoktatási miniszter és az osztrák kormány az egyöntetü megállapodás czéljából azon tartományok ,püspökeit és érsekeit, melyekre ezen pátens kiterjedt — 1849. márczius 31-iki kelettel felszólitá, hogy Bécsben értekezletre jöjjenek össze.

Ezen értekezletek Schwarzenberg herczeg salzburgi érsek elnöklete alatt 1849. április 30-tól junius 17-ig meg is tartattak, melyen Sczitovszky magyar herczegprimás is részt vett, habár ezen pátens akkor Magyarországra nem is terjedt ki.

Az értekezlet egy bizottságot küldött ki, mely javaslatokat dolgozván ki, azokat az osztrák minisztertanácscsal közölte, végre miután megállapodásra jutottak, Thun gróf ez ügyben 1850. április 7-én egy több ivnyi terjedelmü emlékiratot nyujtott át ö Felségének, melynek eredményéül azután megjelent a hires 1850. április 18-iki rendelet, mely eredeti szövegében igy szólt:

Ő csász. kir. Felségének a püspöki tanácskozmány előterjesztései s az összes miniszterium javaslata következtében kiadott legfelsőbb határozata.

Zum Vollzug der durch § 2 des Patentes vom 4. März 1849 der katholischen Kirche verbürgten Rechte, genehmige Ich über Antrag Meines Ministers des Cultus und Unterrichtes, und auf Einrathen Meines Ministerrathes für alle Kronländer Meines

Reiches, für welche jenes Patent erflossen ist, nachstehende Bestimmungen.

§. 1. Sowohl den Bischöfen als den ihnen unterstehenden Gläubigen *steht es frei, sich in geistlichen Angelegenheiten an den Papst zu wenden,* und die Entscheidungen und Anordnungen des Papstes zu empfangen, ohne dabei an eine *vorläufige Zustimmung der weltlichen Behörden gebunden zu sein.*

§. 2. Den katholischen Bischöfen steht es frei, über Gegenstände ihrer Amtsgewalt und innerhalb der Gränzen derselben an ihren Clerus und ihre Gemeinden ohne vorläufige Genehmigung der Staatsbehörde Ermahnungen und Anordnungen zu erlassen; sie haben jedoch von ihren Erlässen, in so ferne sie äussere Wirkungen nach sich ziehen, oder öffentlich kundgemacht werden sollen, gleichzeitig den Regierungsbehörden, in deren Bereich die Kundmachung erfolgen oder die Anwendung geschehen soll, Abschriften mitzutheilen.

§. 3. Die Verordnungen, durch welche die Kirchengewalt bisher gehindert war, Kirchenstrafen, die auf bürgerliche Rechte keine Rückwirkung üben, zu verhängen, werden ausser Kraft gesetzt.

§. 4. Der geistlichen Gewalt steht das Recht zu, jene, welche die Kirchenämter nicht der übernommenen Verpflichtung gemäss verwalten, in der durch das Kirchengesetz bestimmten Form zu suspendiren, oder abzusetzen und sie der mit dem Amte verbundenen Einkünfte verlustig zu erklären.

§. 5. Zur Durchführung des Erkenntnisses kann die Mitwirkung der Staatsbehörden in Anspruch genommen werden, wenn denselben der ordnungsmässige Vorgang der geistlichen Behörde durch Mittheilung der Untersuchungsakten nachgewiesen wird.

§. 6. Mit der Durchführung dieser Bestimmungen ist Mein Minister des Cultus und Unterrichtes beauftragt.

Meine Behörden sind angewiesen, dass, wenn ein katholischer Geistlicher seine Stellung und die ihm in derselben für kirchliche Zwecke zustehenden Befugnisse zu anderen Zwecken in der Art missbraucht, dass seine Entfernung vom Amte für nothwendig erkannt wird, sie sich desshalb vorerst mit seinen kirchlichen Vorgesetzten in's Einvernehmen setzen.

Den Gerichtsbehörden ist zu verordnen, dass, wenn ein

katholischer Geistlicher wegen Verbrechen oder Vergehen verurtheilt wird, dem Bischofe die Verhandlungsakten auf sein Verlangen mitgetheilt werden.

In der Mir zustehenden Ernennung der Bischöfe erkenne Ich ein von Meinen erlauchten Vorfahren überkommenes Recht, welches Ich gewissenhaft zum Heile und zum Frommen der Kirche und des Reiches auszuüben gedenke. Um bei der Auswahl der Person das Beste der Kirche zu wahren, werde ich stets geneigt sein, bei Besetzung von Bisthümern, wie diess auch bisher in Uebung war, den Rath von Bischöfen, und namentlich von Bischöfen der Kirchenprovinz, in welcher das Bisthum erledigt ist, zu hören.

Ueber die bei Ausübung der landesfürstlichen Rechte in Betreff der Besetzung geistlicher Aemter und Pfründen zu beobachtende Form hat Mein Minister des Cultus und Unterrichtes Mir die geeigneten Anträge zu erstatten.

Zur Durchführung der von der Versammlung der Bischöfe in Betreff der Bedingung zur Erlangung von Domherrnstellen, der Domicellar-Canonicate, dann in Betreff der Wahlkapitel zu Ollmütz und Salzburg beschlossenen Massregeln sind die Bischöfe, in so weit Meine Regierung dazu mitzuwirken, berufen ist, kräftigst zu unterstützen.

Die vollständige Durchführung der von der Versammlung der Bischöfe über die Pfarr-Konkurs-Prüfung getroffenen Bestimmungen soll, unter dem Vorbehalte, dass dieselben nicht ohne mit der Regierung gepflogene Rücksprache abgeändert werden, kein Hinderniss finden, jedoch soll dort, wo und in so weit als jene Beschlüsse nicht zur Richtschnur genommen werden, bei der Pfarr-Konkurs-Prüfung nach den bisherigen Anordnungen vorgegangen werden.

Ich genehmige, dass es jedem Bischofe freistehen soll, den Gottesdienst in seiner Diöcese im Sinne der von der Versammlung der Bischöfe gefassten Beschlüsse zu ordnen und zu leiten.

Meine Behörden sind anzuweisen, auf Grundlage der bestehenden Gesetze darüber zu wachen, dass an Orten, wo die katholische Bevölkerung die Mehrzahl bildet, die Feier der Sonn- und katholischen Festtage nicht durch geräuschvolle Arbeiten oder durch öffentlichen Handelsbetrieb gestört werde.

Im Uebrigen nehme Ich den Inhalt der mir vorgelegten Eingaben der Versammlung der Bischöfe zur Kenntniss, und ermächtige Meinen Minister des Cultus und Unterrichtes, solche in Gemässheit der in seinem Vortrage entwickelten Ansichten zu erledigen. Ueber die noch unerledigten Fragen sind Mir die geeigneten Anträge mit thunlicher Beschleunigung zu erstatten, und insofern ein Einvernehmen mit dem päpstlichen Stuhle nothwendig ist, sind hiezu die nöthigen Vorbereitungen zu treffen.

Dieses Einvernehmen wird sich auch auf die Regelung des Einflusses zu erstrecken haben, der Meiner Regierung gewahrt werden muss, um von geistlichen Aemtern und Pfründen im Allgemeinen Männer ferne zu halten, welche die bürgerliche Ordnung gefährden könnten.

Wien, am 18. April 1850. *Franz Joseph.*

Ezen rendelet ugyan csak az osztrák birodalom azon tartományaira szólt, melyre az 1849. márczius 4-iki pátens kiterjedt, de később hatálya tényleg Magyarországra is ki lett terjesztve.

Az esztergomi püspöki konferenczia és a concordatum.

Az 1850. április 1-iki rendelet behatása alatt a magyar püspökök 1850. augusztus hó 25-én Esztergomban Sczitovszky herczegprimás elnöklete alatt értekezletet tartottak, melyből egy emlékiratot terjesztettek az uralkodó elé, melyben azon óhajuknak adtak kifejezést, hogy az uralkodó kössön concordatumot és igy az apostoli kegyuri jog a változott viszonyokhoz képest az erre illetékes pápa beleegyezésével ujra szabályoztassék. A mi a placetum kérdését illeti, arra nézve azt hiszik, hogy a „halhatatlan 1850. április 18-iki rendelet nem vonatkozik sem az osztrákokra, sem a magyarokra, hanem a katholikus egyházra. Nem szabad azt hinni, hogy midőn ő Felsége az osztrák monarchia többi püspökeinek megadta a szabadabb cselekvés lehetőségét, akkor az apostoli királyság püspökeinek százados szokással biztositott jogait és szabadságait meg akarná szoritani és az egységes és oszthatatlan osztrák monarchia tartományainak minden egyházát, nem akarná, ha igy szabad szólni egyenlő bánásmódban részesiteni".*

* Roskoványi, monumenta kath. IV. k. 410. l.

Ugyanazon értekezlet egy másik emlékiratot is terjesztett Ő Felsége elé, melyben a papi tizedről szóló 1843. XIII. t.-cz. rendelkezéseit semmisnek és érvénytelennek nyilvánitják, a mennyiben akkor csak kényszerüségnek engedtek.

A püspöki értekezlet óhaja végre is teljesedett, mert Ő Felsége IX. Pius pápával 1855. augusztus 18-án a concordatumot megkötötte, melyet hü magyar forditásban ezennel ide is igtatunk:

1855. nov. 5-én kelt császári nyilt parancs,

kiható a birodalom egész területére, mely által a IX. Pius Pápa ő szentsége és I. Ferencz-József ausztriai császár ő császári királyi apostoli Felsége közt, 1855. augusztus 18-án Bécsben kötött egyezmény (concordatum) közzététetik s rendeltetik, hogy annak határozatai az ezen nyiltparancs I. és II. czikkében érintett intézkedések fönntartása mellett, a birodalom egész területén, ezen nyilt parancs közzétételének időpontjától fogva teljes törvényerőbe lépjenek.

MI ELSŐ FERENCZ JÓZSEF

ISTEN KEGYELMÉBŐL AUSTRIAI CSÁSZÁR, stb.;

Mióta a Mindenható végzésénél fogva őseink trónjára léptünk, törekvésünk szakadatlanul oda volt irányozva, hogy a társadalmi rend s népeink boldogságának erkölcsi alapjait megujitsuk s szilárditsuk. Annál inkább szent kötelességünknek tartottuk, az államnak katholika egyházi viszonyait Isten törvényével s birodalmunk helyesen fölfogott javával összhangzásba hozni. E végre birodalmunk nagy részére nézve, azon országok püspökeinek meghallgatása után, 1850. ápr. 18-án és 22-én kelt rendeleteinket kibocsátottuk s ezek által az egyházi élet több sürgető szükségleteinek megfeleltünk.

Ezután, az áldásdús mü befejezése végett, a szentszékkel értekezletbe léptünk s f. é. augusztus 18-án az egyház fejével kimeritő egyezvényt kötöttünk.

Midőn Mi azt népeinknek ezennel kihirdetjük minisztereink s birodalmi tanácsunk meghallgatása után következendőket rendeljük:

I.

A szükséges intézkedéseket megteendjük az iránt, hogy a katholikus iskolaügy azon koronaországokban, melyekben az a nyolczadik czikknek meg nem felel, annak határozataival öszhangzásba hozassék. Addig a fönnálló rendeletek szerint kell eljárni.

II.

Akaratunk, hogy a püspöki házassági biróságok, azon országokban is, hol még nem léteznek, mihelyest lehet, életbe léptessenek, hogy kath. alattvalóink házassági ügyei felett a concordatum X. czikke szerint itéljenek. Azon időpontot, melyben azok hatályosságukat megkezdendik, a püspökök meghallgatása után fogjuk közzététetni. E közben a házassági ügyeket tárgyazó polgári törvények szükséges változtatásai is közzé fognak tétetni. Addig a fönnálló törvények kath. alattvalóink házasságaira nézve hatályban maradnak s biróságaink azok szerint tartoznak ezen házasságok polgári érvényessége s az abból származó joghatályok felett itélni.

III.

Egyébiránt azon határozatok, melyek az Általunk a pápai székkel kötött egyezvényben foglalvák, ezen nyilt parancs kihirdetésének időpontjától fogva, birodalmunk egész területén teljes törvényerőbe lépendnek.

Ezen határozatok végrehajtásával vallás- és oktatásügyi ministerünk van, a többi illető miniszterekkel és hadseregünk főparancsnokával egyetértőleg, megbizva.

Kelt császári fő- és székvárosunkban, Bécsben, ezernyolczszáz ötvenötödik évi november hó ötödikén, uralkodásunk hetedik évében.

Ferencz József s. k.

Gróf Buol-Schauenstein s. k. — *Gróf Thun* s. k.

(P. H.) *Legfelsőbb rendeletre*
Ransonnet s. k.

MI ELSŐ FERENCZ-JÓZSEF,

Isten kegyelméből ausztriai császár; Magyar- és Csehország, Lombardia és Velencze, Dalmát-, Horvát-, Tótország, Galiczia, Lodomeria és Illiria s Jeruzsálem királya; Ausztria fő-

herczege, Toskana és Krakkó nagyherczege, Lotharingia, Salzburg, Steyer, Karantán, Krajna és Bukovina herczege, Erdély nagyfejedelme, Morvaország örgrófja, Fel- és Al-Slézia, Modena, Parma, Piacenza és Guastalla, Osvieczin és Zator, Teschen, Tiraul, Raguza és Zára herczege, Habsburg, Tirol, Ilyburg, Görz és Gradiska herczegitett grófja, Trieszt és Brixen fejedelme, Fel- és Al-Lausitz és Isztria örgrófja, Hohenembs és a szláv örgrófság ura, a Szerbvajdaság nagy vajdája, sat. sat.

Ezennel adjuk tudtára mindeneknek, kiket illet:

Miután Ő Szentségének meghatalmazottja és saját meghatalmazottunk között, a katholika egyház ügyeinek birodalmunkbani határozott és állandó módon rendezése végett, folyó évi augusztus tizennyolczadikán következő tartalmu egyezvény köttetett és iratott alá:

Egyezvény.

IX. Pius Pápa Ő Szentsége és I. Ferencz-József ausztriai császár Ő császári királyi apostoli Felsége között.

(Aláiratott Bécsben, 1855. augusztus 18-án. A mindkét részröli jóváhagyásokban kicseréltetett ugyanott 1855. szeptember 25-én.)

A szentséges és oszthatatlan Szentháromság nevében.

IX. Pius Pápa Ő szentsége és I. Ferencz-József ausztriai császár Ő császári királyi apostoli felsége, kiknek egyértelme törekvésök arra van irányozva, hogy a hit, jámborság és erkölcsi erő az ausztriai birodalomban megőriztessék és öregbittessék, a katholika egyháznak az emlitett birodalombani állásáról egy ünnepélyes szerződés kötését elhatározták.

Ennélfogva meghatalmazottjául kinevezé a szent Atya: Viale-Prela Mihály ő eminenciáját, a római szent egyház bibornokát, Ő Szentségének s a szent széknek az emlitett apostoli Felségnéli pronontiusát; ausztriai Császár Ő Felsége pedig Rauscher József Othmár ő herczegi kegyelmességét; bécsi herczegérseket, pápai trónsegédet, az ausztriai császári Leopold-rend főpapját és nagykeresztes vitézét, nemkülönben ugyanazon császári Felség valóságos belső titkos tánácsosát.

Kik is meghatalmazási okleveleiket kicserélvén és helyeseknek találván, követekezőkben állapodtak meg:

I. CZIKK.

A szent római katholika vallás minden jogaival és kiváltságaival, melyeket annak Isten rendeleténél és az egyházi törvények határozatainál fogva élveznie kell, az egész ausztriai birodalomban és mindazon országokban, melyekből az áll, örökre fenn fog tartatni.

II. CZIKK.

Miután a római pápa, az egész egyházban, a meddig az terjed, a tisztelet és törvényhatóság elsőségével Isteni törvény szerint bir, ennélfogva a kölcsönös közlekedés a püspökök, a papság, a nép és a szentszék között lelki dolgokban és egyházi ügyekben, az ország fejedelmi jóváhagyás kikérése szükségének nem lett alávetve, hanem teljesen szabad lesz.

III. CZIKK.

Az érsekek, püspökök és minden ordináriusok, az egyházmegyéjükbeli papsággal és néppel, pásztori hivataluk gyakorlása czéljából, szabadon fognak közlekedni s az egyházi ügyekbeni oktatásaikat és rendeleteiket szabadon teszik közzé.

IV. CZIKK.

Az érsekeknek s püspököknek szintugy szabadságukban álland, mindazt gyakorolni, a mi őket egyházmegyéjük kormányzása, a szent egyházi törvények nyilatkozata vagy intézkedése értelmében, az egyháznak a szentszék által jóváhagyott jelen fegyelme szerint illeti, s különösen:

a) Igazgatásuk helyettesei, tanácsosai és segédeiül mindazon papokat kinevezni, kiket ők a mondott hivatalokra alkalmasaknak vélnek.

b) Azokat, kiket ők egyházmegyéikre nézve szükségeseknek, vagy hasznosaknak tartanak, a papi rendbe fölvenni s a fölszentelésre az egyházi törvények szerint előmozditani; ellenben pedig azokat, kiket méltatlanoknak tartanak, a fölszentelésből kizárni.

c) Apróbb papi javadalmakat állitani s miután Ő császári Felségével kiváltképen a jövedelmek megfelelő utalványozása iránt értekeztek, parochiákat alapitani, elosztani, vagy egyesiteni.

d) Nyilvános imákat és más kegyes munkákat rendelni,

midőn azt az egyház, az állam, a nép java kivánja, nemkülönben imameneteket vagy bucsujáratokat határozni, a temetkezést és minden más papi müveleteket az egyházi törvények szabálya szerint rendezni.

e) Tartományi gyüléseket és egyházmegyei zsinatokat a szent egyházi törvények értelmében összehivni és tartani s azok tárgyalásait közzétenni.

V. CZIKK.

A kath. ifjuság egész oktatása, ugy minden nyilvános, mint nem nyilvános iskolákban, a katholika vallás tanának megfelelő lesz; a püspökök pedig saját pásztori tisztüknél fogva az ifjuság vallását, nevelését minden nyilvános és nem nyilvános tanintézetekben vezetendik s gondosan fognak őrködni a felett, hogy egy tantárgynál se forduljon elő olyasmi, a mi a kath. hittel és az erkölcsi tisztasággal ellenkezik.

VI. CZIKK.

Senki sem fogja a szent hittant, a katechitákat vagy a vallástant bármely nyilvános, vagy nem nyilvános tanintézetben előadni, ha arra az illető egyházmegye püspökétől küldetést és felhatalmazást nem nyert, melyet az, ha czélszerünek tartja, visszavonni fel van jogositva. A hittan nyilvános tanárai s a katechetika tanitói, miután a püspök a jelöltek hite, tudománya és jámborsága felől nyilatkozott, azok közül fognak kiküldetni, kiket ö a tanitói hivatalos küldetéssel és meghatalmazással felruházni kész. A hol pedig a hittani szak némely tanárai a püspök által a püspöki papnövelde növendékeinek a hittanban oktatására szoktak alkalmaztatni, ilyes tanárokul mindig olyan férfiak fognak választatni, kiket a püspök az emlitett hivatal viselésére kitünőleg alkalmasaknak tart. Azok megvizsgálásánál, kik magukat a hittudorságra, vagy egyházi jogtudorságra akarják képesiteni, a püspök a vizsgálók felét hittudorokból, vagy illetőleg az egyházjog tudoraiból nevezi ki.

VII. CZIKK.

A kath. ifjuság számára rendelt középiskolákban és gimnáziumokban, átalában csak katholikusok fognak tanárokká vagy tanitókká kineveztetni, s az egész oktatás a tárgyhoz képest ugy lesz alkalmazva, hogy az a keresztény élet törvényeit a

szivbe oltsa. Mely tankönyvek használtassanak a mondott iskolákban a vallás előadására, azt a püspökök fogják egymással tartott tanácskozás utján megállapitani. A gimnáziumok és középiskolák számárai vallástanitók alkalmazását illetöleg, az ez irányban kiadott üdvös rendeletek hatályban maradnak.

VIII. CZIKK.

A katholikusok számára rendelt népiskolák minden tanitói egyházi felügyelet alatt állandnak. Az egyházmegye iskola-főfelügyelőjét Ő Felsége a püspök által előterjesztett férfiakból fogja kinevezni. Azon esetre, ha az emlitett iskolákban a vallásoktatás iránt elegendö gondoskodás nem történt volna, a püspöknek szabadságában áll egy papot kirendelni, ki a tanitványoknak a hit elemeit előadja. Az iskolatanitóul alkalmazott egyén hitének és erkölcsének szeplötelennek kell lennie. A ki helyes ösvényéröl letér, állásából el fog mozdittatni.

IX. CZIKK.

Az érsekek, püspökök s minden ordináriusok saját hatalmukat teljes szabadsággal gyakorolandják a végett, hogy vallásra és erkölcsre nézve ártalmas könyveket elvetendőknek jelöljék ki s a hiveket azok olvasásától visszatartóztassák. De a kormány is a czélnak megfelelő minden eszközzel gátolandja az ilyes könyveknek a birodalombani terjesztését.

X. CZIKK.

Minthogy minden egyházi jogesetek s különösen azok, melyek a hitet, a szentségeket, az egyházi müködéseket s a papi hivatallal járó kötelességeket és jogokat tárgyazzák, egyedül csak az egyházi biróság elé tartoznak, annálfogva azok fölött az egyházi biró fog itélni, ki ehhez képest a házassági ügyekben is a szent egyházi törvények és jelesen a trienti rendeletek szabálya szerint itélend, s a házasságnak csak polgári hatályait utasitandja a világi biróhoz. Mi a házassági eljegyzéseket illeti, azoknak létezéséről és a házassági akadályok megállapitásárai befolyásairól az egyházi hatóság fog itélni, s e részben azon határozatokhoz tartandja magát, melyek ugyancsak a trienti egyházgyülés s az „auctorum fidei“ szavakkal kezdődő apostoli irat által kibocsátvák.

XI. CZIKK.

A püspököknek szabadságában álland, oly papokra, kik rendjök és méltóságukhoz illő tisztességes papi ruházatot nem viselnek, vagy bármi okból feddésre méltók, a szent egyházi törvények által kimondott, vagy maguk a püspökök által megfelelőknek tartott más büntetéseket is szabni, s őket zárdákban, papnöveldékben, vagy e czélra rendelendő házakban felügyelet alatt tartatni. Ők hasonlókép teljeséggel nem fognak akadályoztatni abban, hogy mindazon hiveket, kik az egyházi rendeleteket és törvényeket áthágják, egyházi büntetések alá vessék.

XII. CZIKK.

A kegyuri jog fölött az egyházi biróság határozand; de a szent szék beleegyez abba, hogy ha világi kegyuri jog forog szóban, az abbani utódlás fölött a világi biróságok itéljenek, a viszály akár a valódi vagy állitólagos kegyurak, akár pedig azon papok közt, kik ezen kegyurak által a javadalomra kijeleltettek.

XIII. CZIKK.

Az időviszonyokra tekintettel, ő szentsége beleegyezett abba, hogy a papnak merőben világi jogügyei, mint a tulajdonjog iránti szerződések, adósságok, örökösödések világi biróságok által vizsgáltassanak meg s döntessenek el.

XIV. CZIKK.

A szentszék ugyanezen okból nem akadályozza, hogy a papot oly büntettek vagy más vétségek miatt, melyek ellen a birodalom büntető törvényei intézvék, világi biróság elé állittassanak; de ennek kötelességében áll, a püspököt arról haladék nélkül értesiteni. A bünös befogatása és letartóztatásánál azon tekintetek lesznek figyelembe véve, melyeket a papi rend iránt tartozó tisztelet igényel. Ha valamely pap ellen halál, vagy 5 évnél tovább tartó börtönbüntetés szabatik, a törvényszéki tárgyalások a püspökkel mindig közöltetni fognak, s neki lehetővé fog tétetni, hogy a bünöst, a mennyiben szükséges, kihallgassa oly czélból, hogy a szabadandó egyházi büntetések iránt határozzon. Ugyanez fog történni a püspök kivánatára akkor is, ha

csekélyebb büntetés szabatott. A papok a börtönbüntetést mindig oly helyeken fogják kiállni, hol ők a világiaktól elkülönitvék. Vétségek vagy kihágások miatti elitéltetés esetében, zárdába, vagy más papi házba fognak záratni.

Ezen czikk intézkedéseiben teljességgel nem foglaltatnak azon jogesetek, melyekről a trienti egyház-gyülés a huszonnegyedik ülésben (e. 5. d. ref.) rendelkezett. Azoknak tárgyalásáról a szent atya és Ő császári Felsége, ha szükséges lenne, gondoskodni fognak.

XV. CZIKK.

Hogy az Isten házának, ki a királyok királya s az uralkodók uralkodója, a tartozó tisztelet megadassék, az egyházak mentessége tekintetben fog tartatni annyiban, amennyiben azt a közbiztosság s az igazság követelményei engedik.

XVI. CZIKK.

A császár ő felsége nem fogja türni, hogy e katholika egyház s annak hite, isteni tisztelete, intézményei, akár szóval, akár tettel, akár irással megvetés tárgyává tétessék, vagy az egyházak elöljárói és szolgái hivataluk gyakorlásában, kiváltképen hol a hit, az erkölcsi törvény és az egyházi rendtartás megóvása forog fönn, gátoltassanak. E mellett szükség esetében, hathatós segélyt nyujtand, hogy azon itéletek, melyek a püspökök által a kötelességökről megfeledkező papokra szabatnak, végrehajtassanak. Miután ezenkivül Ő Felségének kivánata, hogy a szent szolgáknak az őket isteni törvény szerint illető tisztelet megadassék, ennélfogva Ő Felsége nem fogja megengedni, hogy olyasmi történjék, mi őket lealacsonyithatná, vagy megvetendővé tehetné, söt inkább intézkedni, hogy a birodalom minden hatóságai, ugy maguk az érsekek, vagy püspökök, mint a papság iránt is, minden alkalommal állásuknak megfelelő tisztelettel és becsüléssel viseltessenek.

XVII. CZIKK.

A püspöki papnöveldék fentartatnak s ha azok jövedelme azon czélra, melyre az a trienti szent egyházgyülés értelmében rendeltetve van, teljesen nem elegendő, annak szaporitása iránt kellő módoni gondoskodás fog történni. A püspökök azokat a szent egyházi törvények szabálya szerint teljes és szabad joggal

fogják vezetni és igazgatni. Ennélfogva ők fogják az említett papnöveldék elöljáróit és tanárait vagy tanitóit kinevezni s valahányszor szükségesnek vagy hasznosnak tartják, ismét elmozdítani. Egyszersmind azokba kiképzés végett ifjakat és figyermekeket veendenek föl, amint egyházmegyéik javára az Urban czélszerünek tartják. Azok, kik ily papnöveldében nyertek oktatást, képességöket tanusító vizsgálat után minden más tanintézetbe átléphetnek, s az illető szabályok figyelemben tartása mellett, a papnöveldén kivüli bármely tanszékért folyamodhatnak.

XVIII. CZIKK.

A szentszék az öt illető jognál fogva uj egyházmegyéket állitand, vagy azoknak uj határokat jelelend ki, ha a hivek lelki java ugy kivánja. Ily esetben azonban magát a császári kormánynyal egyetértésbe teendi.

XIX. CZIKK.

Ő Felsége a püspökök választásánál, kiket felséges Elődeiről reászállott apostoli jogánál fogva, a szentszéknek kánoni beigtatás végett ajánl vagy megnevez, jövendőben is különösen az ugyanazon egyháztartománybeli püspökök tanácsával fog élni.

XX. CZIKK.

A metropoliták és püspökök, mielőtt egyházaik kormányozását átveszik, Ő császári Felsége előtt a hüség esküjét következő szavakkal teendik le: „Én Isten szent evangéliomára, mint püspökhöz illik, császári királyi apostoli Felségednek s felséges Utódainak engedelmességet s hüséget esküszöm és fogadok. Ugy szintén esküszöm és fogadom, hogy a közcsendet veszélyező bármely értekezésben, vagy tervben részt nem veszek és se a birodalom határán belől, se azon kivül, semmiféle gyanus összeköttetésbe nem lépek; ha pedig tudomásomra jőne, hogy az államot valamely veszély fenyegeti, annak elháritása végett semmit el nem mulasztok."

XXI. CZIKK.

A birodalom minden részeiben szabad lesz az érsekeknek, püspököknek és minden papoknak, arról, mit haláluk idején hátrahagynak, a szentegyházi törvények szerint rendelkezniök,

melyeknek határozatai azon törvényes örökösök által is pontosan megtartandók, kik az ő hagyatékukba végrendelet nélkül lépendnek. Mindkét esetben, a valamely egyházmegyét kormányozó püspököknél, a püspöki diszjelek és egyházi öltönyök kivétetnek, mert ezek a püspöki asztal tulajdonainak tekintetnek, s a püspökségbeni utódokra szállanak át. Ugyanezt kell a könyvekre nézve is megtartani, ahol az szokásban van.

XXII. CZIKK.

Minden metropolitai vagy érseki és suffragan-egyházakban az első méltóságot Ő szentsége adományozza, kivévén ha az világi magán kegyuri jog alatt áll, mely esetben annak helyébe a második méltóság lép. A többi méltóságokra és kanonoki javadalmakra a kinevezés jövendőben is Ő Felsége által fog történni, azok kivéve, maradván, melyek püspöki szabad adományozás alá tartoznak, vagy törvényes kegyuri jog alatt állanak. Kanonokokká csak oly papok neveztethetnek, kik mind az egyházi törvényekben átalános kiszabott tulajdonokkal birnak, mind pedig a lelkészetben, az egyházi ügyekben vagy az egyházi tanitóhivatalban kitüntetéssel voltak alkalmazva. Ezenfölül a nemesi születés, vagy nemesi czim szükségessége megszüntetik, fönmaradván azonban mindazon föltételek, melyeknek az alapitáshozi csatoltatása be van bizonyulva. Ahol pedig azon dicséretes szokás divatozik, hogy a kanonoki helyek adományozása nyilvános pályázat folytán történjék, az gondosan fön fog tartatni.

XXIII. CZIKK.

Azon metropolitai és püspöki egyházakban, hol a Canonicus Poenitentiarius és Theologalis, azon társas egyházakban pedig, hol a Canonicus Theologalis hiányzanak, azok a trienti szentegyházgyülés által az ötödik ülésben (c. I. de reform.) és a huszonnegyedik ülésben (c. 8. de reform.) kiszabott módon, mihelyest lehetséges leend, be fognak hozatni, s ezen javadalmak a püspökök által ugyanazon egyházgyülés határozványaihoz s illetőleg a pápai rendeletekhez képest fognak adományoztatni.

XXIV. CZIKK.

Minden papságok nyilvánosan kihirdetett pályázat utján s a trienti egyházgyülés szabályainak megtartása mellett adomá-

nyozandók. Oly papságoknál, melyek egyházi kegyuri jog alatt állanak, a kegyurak egyet fognak kijelelni azon három egyén közül, kiket a püspök a fönérintett módon ajánl.

XXV. CZIKK.

Ő Szentsége oly czélból, hogy Ferencz József Ő császári királyi apostoli Felségének a maga különös jóakarata bizonyságát adja, Ő Felségét s a császárságbani katholikus utódait, mindazon kanonokságokra és papságokra nézve, melyek a vallás és tanulmányalapon alapuló kegyuri jog alatt állanak, a kijelentési joggal ruházza föl, de oly módon, hogy egy azon három egyén közül választassék, kiket a püspök előre bocsátott nyilvános pályázat után a többieknél érdemesebbeknek tart.

XXVI. CZIKK.

Azon papságok javadalmazása, melyek az idő és helyviszonyokhoz alkalmazott elegendő illetménnyel nem birnak, mihelyest lehetséges leend, szaporittatni fog, s a keleti szertartásu katholikus papokra nézve is oly intézkedés fog tétetni, mint az a latin szertartásuakra nézve történt. De ez teljességgel nem terjed ki azon papságokra, melyek jogszerüleg szerzett egyházi vagy világi kegyuri jog alatt állanak: mert ezeknél az illető kegyuraknak kell e terhet viselniök. Ha a kegyurak az egyházi törvények által reájok ruházott kötelezettségeknek teljesen meg nem felelnek, s különösen ha a pap a maga fizetését a vallásalapból huzza, ugy tekintettel mindazokra, mik a dolog állása szerint figyelembe veendők, fog gondoskodás történni.

XXVII. CZIKK.

Minthogy az egyházi javak élvezésének joga az egyházi beigtatásból származik, ennélfogva mindazok, kik bármiféle nagyobb vagy kisebb javadalomra kineveztettek vagy ajánltattak, az ahhoz tartozó világi javak igazgatását csak az egyházi beigtatás erejénél fogva vehetik át. Ezenkivül a székesegyházak s az azokkal egybekapcsolt javak birtokbavételénél az egyházi szabványok s különösen a római pontificale és ceremoniale minden rendeletei pontosan megtartandók, s minden azokkal ellenkező szokások és gyakorlatok eltöröltetnek.

XXVIII. CZIKK.

Azon szerzetes személyek, kik szerzetök szabványai szerint a szent szék mellett lakó főnökök alatt állanak, ezektől az említett szabványok értelmében fognak kormányoztatni, a püspököket az egyházi törvények s különösen a trienti egyházgyülés határozatai szerint illető jogok azonban sértetlenül maradván. Ehhez képest az említett főnökök alárendeltjeikkel, minden hivatalos körökbe tartozó ügyekben, szabadon fognak közlekedni, s azokat szabadon vizsgálandják.

Továbbá minden szerzetes személyek azon szerzet, intézet, vagy congregatio szabályait, melyhez tartoznak, akadály nélkül követhetik, s az azért folyamodókat, a szent szék szabályai értelmében a novitiatusba és a fogadástételre bocsáthatják. Mindez a női szerzetekre nézve is érvényes, a mennyiben azokra alkalmazható.

Az érsekeknek és püspököknek szabadságukban álland, egyházmegyéjökbe, a szentegyházi törvények értelmében, mindkét nemü szerzeteket és congregatiokat behozni. De ez iránt a császári kormánynál értekezendnek.

XXIX. CZIKK.

Az egyháznak jogában álland, uj birtokokat bármely törvényes módon szabadon szerezni s tulajdonjoga mind arra nézve, amit jelenleg bir, vagy jövendőben szerez, sértetlen marad. Ehhez képest sem régibb, sem ujabb egyházi alapitványok a szent szék fölhatalmazása nélkül sem meg nem szüntetnek, sem pedig nem egyesittetnek; a püspökökre a trienti szentegyház gyülés által ruházott jogositványok azonban épségben maradván.

XXX. CZIKK.

Az egyházi javak kezelését azok vezetendik, kiket az egyházi törvények szerint illet. De azon segélyezés tekintetében, melyet Ő Felsége az egyházi szükségletek fedezése végett a közkincstárból kegyelmesen nyujt s nyujtani fog, ezen javak se el ne adassanak, se pedig tetemesen ne terheltessenek, ha csak erre mind a szent szék, mind Ő Felsége a Császár, vagy azok, kiket Ő Felsége ezzel megbizni méltóztatik, beleegyezésöket nem adták.

XXXI. CZIKK.

Azon javak, melyekből a vallás- és tanulmányalap áll, eredetöknél fogva az egyház tulajdonai, s az egyház nevében fognak kezeltetni, a püspökök a kellő fölügyeletet azon határozatok szerint gyakorolván, melyek iránt a szent szék Ő császári Felségével meg fog egyezni. A vallásalap jövedelmei addig, mig ezen alap a szent szék s a császári kormány közötti értekezlet folytán állandó s egyházi javadalmazásokra nem leend felosztva, isteni tiszteletre, egyházi épitményekre, papnöveldékre, s mindazokra, mik az egyházi hivataloskodást illetik, fognak fordittatni. A hiány kiegészitéséhez Ő Felsége mint eddig, ugy ezután is kegyelmesen járuland; sőt a mennyiben az időviszonyok megengedik, nagyobb segélyt is nyujtand. Ugy szintén a tanulmányalap jövedelme is egyedül katholikus oktatásra s az alapitók kegyes szándéka szerint fog fölhasználtatni.

XXXII. CZIKK.

A megürült papi javadalmak jövedelme, a mennyiben eddig szokásban volt, a vallásalapra szálland, s Ő Felsége, saját jó indulatából, a Magyarországban s az ezelőtt ahhoz tartozott országokban — melyeknek Magyarországbani felséges Elődei hosszu évszázadok során át háboritlan birtokában voltak — megürült püspökségek s világi egyházi apátságok jövedelmét is a vallásalapra ruházza. A birodalom azon részeiben, melyekben vallásalap nem létezik, mindegyik egyházmegyére nézve egy vegyes bizottmány fog kirendeltetni, mely a püspökségek, nemkülönben minden egyházi javadalmak jószágait, a megüresedés ideje alatt, a Szent Atya és Ő Felsége által megállapitandó határozatok szerint kezelendi.

XXXIII. CZIKK.

Miután a mult rázkódások ideje alatt az austriai birodalom igen számos helyein az egyházi tized államtörvényileg megszüntettetett, s miután különös viszonyok tekintetéből azt az egész császári birodalomban ismét visszaállitani nem lehet; ennélfogva Ő Szentsége Ő Felségének kivánatára s a közcsend érdekében, mi a vallásra nézve legnagyobb fontossággal bir, megengedi és meghagyja, hogy azon jog sérelme nélkül, miszerint a tized ott,

ahol az még tettleg fönáll, beszedethessék, egyéb helyeken az emlitett tized helyett s azérti kárpótlásul, a császári kormány által fekvő jószágbeli vagy az államadósságra biztositott járandóságok utalványoztassanak s adassanak mindazoknak, kiknek joguk volt a tizedet követelni. Ő Felsége egyszersmind kijelenti, hogy ezen járandóságok egészen ugy, a mint azok utalványozvák, terhes czim alatt s ugyanazon joggal, mint a tizedek, melyek helyébe lépnek, szedessenek s birassanak.

XXXIV. CZIKK.

Minden egyéb, az egyházi személyeket és dolgokat illetők, mikről ezen czikkekben emlités téve nincs, az egyház tana és annak érvényben álló, a szent szék által jóváhagyott fegyelme szerint fognak vezettetni és igazgattatni.

XXXV. CZIKK.

Minden, az austriai birodalomban és az egyes országokban, melyekből az áll, eddigelő bármi módon és alakban kibocsátott törvények, rendeletek és intézkedések, a mennyiben ezen ünnepélyes szerződvénnyel ellenkeznek, ez által megszüntetteknek tekintendők, s maga a szerződvény ugyanazon országokban ezentul mindenkorra államtörvény erejével birand. Azért is mind a két szerződő fél igéri, hogy Ők s Utódaik mindazt, a mire nézve a megállapodás történt, lelkiismeretesen megtartandják. A mennyiben pedig jövőben nehézség találna támadni, Ő Szentsége és Ő császári Felsége az ügy barátságos elintézése végett egymással értekezendnek.

XXXVI. CZIKK.

Ezen szerződvény jóváhagyásainak kicserélése, az ezen czikknek alá irt naptól számitandó két hónap alatt, vagy ha lehet hamarább is meg fog történni.

Minek hitelességeül a fönemlitett meghatalmazottak ezen egyezményt aláirták és mindketten saját pecsétjökkel ellátták.

Kelt Bécsben, augusztus tizennyolczadikán, az Urnak ezer nyolczszáz ötvenötödik évében.

Viale-Prela Mihály s. k. bibornok. (P. H.)

Rauscher József-Othmár s. k. bécsi érsek. (P. H.)

Mi ezen egyezvény czikkeit látván és megfontolván, mindazokat kedveseknek és megerősitetteknek valljuk és nyilvánitjuk. Magunk s Utódaink részéről császári királyi szavunkra fogadván, hogy mindazokat, mik ezen czikkekben foglaltatnak, hün végrehajtatjuk s azoknak bármi módoni megszegését meg nem engedjük. Minek hitelességeül és nagyobb erejéül jelen jóváhagyási okiratot sajátkezüleg aláirtuk és császári királyi pecsétünkkel megerősitettük.

Kelt Ischlben szeptember huszonharmadik napján az Urnak ezer nyolczszáz ötvenötödik, uralkodásunknak hetedik évében.

Ferencz József

(P. H.)

Gróf Buol-Schauenstein. Ő császári királyi apostoli Felsége saját parancsára

Báró Meysenbug Otto s. k.

Egyéb egyházi rendeletek és pátensek.

Miután 1854. április 9-én legfelsöbb határozattal az ostromállapot Magyarországon meg lett szüntetve, a Haynau által kiadott és elébb közölt rendelet a protestánsokra is hatályon kivül lett helyezve, Albrecht főherczeg katonai kormányzó alábbi redeletével, mely igy szólt:

„Miután a f. évi április 9-én kelt legfelsöbb határozvány által az ostromállapot Magyarországban, a Szerb vajdaságban s Temesi bánságban megszüntettetett, annál fogva az annak alapján báró Haynau tábornagy által az evangélikusok egyházi ügyeire nézve 1850. febr. 10-én kibocsátott rendelet hatályon kivül tétetik; azonban 1854. junius 21-én kelt legfelsöbb határozványhoz képest, az egyházi ügyeknek az 1791-diki 26-ik törvényczikk 4-dik §-a folytán eszközlendő végleges rendezéséig a következendő határozatok fognak az Orsz. kormánylapbani kihirdetés napjától kezdve, hatályba lépni:

1. §. A presbyteriumok a lelkipásztor meghivására és előülése alatt gyülnek össze, a nélkül, hogy erre a politikai hatósághozi jelentés, vagy országfejedelmi biztos jelenléte kivántatnék.

2. §. Összes községi gyülekezetek (helybeli nagy gyülekezetek) csak országfejedelmi biztos jelenlétében tartathatnak. A közvetlenül valamely helytartósági osztály alatt álló városokban a biztos, a polgármester által, különben a megyehatóság főnöke által neveztetik ki.

3. §. Az egyházvidéki gyülekezeteket az elöülésre hivatott esperes hivja egybe s tartja meg egy országfejedelmi biztos jelenlétében, kit az esperes hivatalos jelentése folytán az illető megyehatóság főnöke nevezend ki.

4. §. A superintendensi gyülekezetek a superintendens, vagy superintendensi helyettes elnöklete alatt egy országfejedelmi biztos jelenlétében tartandók, kit hivatalos megkeresésre az illető helytartósági osztály főnöke nevezend ki.

5. §. Az országfejedelmi biztosoknak a tárgyalás szabadságának háboritása nélkül, csupán a fölött kell őrködniök, hogy a tárgyalás és végzéshozás egyházi ügyekre szoritkozzék, ezek a politikai térre csapongás vagy rendháboritás esetében, ha az elöülő előrebocsátott intése siker nélkül marad, a gyülés feloszlatását mondandják ki.

6. §. Oly gyülésnek, melyhez biztos kivántatik, e nélküli tartása, a fennálló büntető törvények szerint fog fenyittetni.

7. §. Az egyházi törvényhatóság, eddigi illetékessége korlátain belöl, az esperesi és superintendensi consistoriumok (egyházi tanácsok) által, az illető esperes, superintendens, vagy superintendensi helyettes elnöklete alatt gyakoroltatik.

8. §. A superintendens választása módozatának végleges megállapodásáig, a jelenlegi superintendensek vagy helyettesek s megürülés esetében helyetteseik az eddigi gyakorlat szerint hivatalkodnak.

9. §. A fő- és kerületi felügyelők hivatalos foglalkodásai az ágostai evangélikusoknál épen ugy, mint a gondnokokéi a helv. hitv. evangélikusoknál hatályon kivül maradnak.

10. §. Ha valamely rendes uton meghivott lelkipásztor vagy iskolatanitónak hivatalába vagy szolgálatába igtatása forog fenn, eleve mindenkor az illető superintendens vagy superintendensi helyettes utján az illető helytartósági osztályhoz jelentés teendő.

A helytartósági osztály a lelkipásztorságra vagy tanitói szolgálatra hivatottak csupán politikai feddhetetlenségét birálja

meg s a vett jelentés napjától számitva, hat hét alatt köteles kimondani: vajjon a választottnak a lelkészi hivatalba, vagy tanitói szolgálatba bevezetését politikai aggályok ellenzik-e vagy nem? Ha a helytartósági osztály semmi kifogást nem tesz, a választott hivatalába vagy szolgálatába bevezetendő. Ellenkező esetben uj választást kell tenni. A helytartósági osztály határozata ellen a cs. kir. vallás- és oktatási miniszteriumhoz lehet folyamodni.

11. §. Legfelsöbb határozvány következtében a magyarországi mindkét hitvallásu evangélikusok az 1791-iki XXVI. törvényczikk 4. §-ának utmutatása szerint, egyházi ügyeiknek legfelsöbb végleges elintézése végett még 1854. év folytában meg fognak hallgattatni.

Albrecht föherczeg lovasság vezére.

Ezen rendeletet követte az 1859. szeptember hó 1-én kiadott nyilt parancs, mely a magyarországi protestáns egyházak alkotmányát és autonomiáját a legnagyobb mértékben veszélyeztette és megszüntetni akarta.

Ezen nyilt parancs már a történelemé. Annak éle a nemzeti közszellem paizsán tört meg. Nem is kivánom azt, lapokat foglaló nagy terjedelmében közölni. Mindazonáltal azt hiszem, hogy miután a ny. parancs egyes példányait örzö levéltárak minden perczben hozzáférhető rendelkezésre nem állanak, annak legalább föirányát egynémely intézkedés megérintésével ismertetni nem lesz fölösleges.

Elöre bocsátom, hogy a nyilt parancs azon téves feltevésböl indul ki, mintha az 1791. XXVI. törvényczikk 4. szakaszát foganatositaná, holott ama törvényben nem uj egyházi alkotmány létrehozásáról, hanem — a vallásszabadság érintése nélkül — oly rend vagy szervezet megállapitásáról van szó, mely ugyanazon vallásu világi és egyházi férfiak közmegegyezésével legalkamasbbnak fog találtatni. A nyilt parancsot pedig, mely a meglevőnek felforgatásával uj egyházszervezetet alkot, nem előzte meg oly tény, mely a magyarországi protestáns egyház közmegegyezését tanusitotta volna. Ennek előleges megjegyzésével:

1. Abban az egyházi kormány közegei a következők: *a)* presbyterium; *b)* helybeli konvent; *c)* esperességi consistorium;

d) esperességi konvent; *e)* egyházkerületi consistorium; *f)* egyházkerületi konvent; végre az egyházkerületek összeségére nézve; *g)* generális konferenczia és *h)* zsinat.

2. A fejedelmi főfelügyelési jog közvetlen vagy közvetett. Közvetlen a felség saját elhatározása alá fentartott esetekre nézve; közvetett pedig a magasabb egyházi közigazgatás szempontjából, a mennyiben az annak körében felmerült ügyek felülvizsgálata s utolsó foku elintézésére nézve a Bécsben székelő császári vallás- és közoktatási miniszteriumnál egy osztály alakittatott a két evang. vallásfelekezet hitsorsosaiból.

3. Három fokozatu egyházi törvényszék állittatik fel, hová a házassági ügyek is soroztattak, melyeknek egyébiránt polgári hatásai felett a határozat hozatala jövőben is a világi biróságokat illeti.

4. Az evang. iskolákra való felvigyázás csak ágostai és helv. hitvallásu férfiak által fog gyakoroltatni. Az iskolákra és alapitványokra vonatkozó főfelügyeleti jog azonban oly széles hatáskört foglal, hogy annak s legszigorubb részletig terjedő keretében a prot. iskolaügyi autonomia csaknem teljes tétlenségre van kárhoztatva; (XI. §-tól XXIV. §-ig) ugy, hogy a prot. iskolák egész rendezését, kormányzását, a tankönyvek megválasztását, a prot. egyházalkotmányban gyökerező szellemi függetlenség elnyomásával s az 1791-iki XXVI. törvényczikk világos sérelmével egyenesen a kormány hatalmába adja.

5. Ugy az ágostai, mint a helvét hitvallásuaknál hat-hat superintendentia alakittatik: azonban az eddig érdek és anyagi közösségben századokon át egygyé forrott részek szétszakitásával.

6. Mindenik parochiális községnek jogában áll papját, a segédpapokat és az iskolatanitókat szabadon választani. Ezek azonban illető járandóságukba csak akkor vezetendők be, ha ellenük, feljelentésük után 30 napra a kormányszék által kifogás nem tétetik.

7. A superintendensek és egyházkerületi felügyelők (gondnokok) választására fejedelmi megerősités szükséges.

8. A superintendencziák az állami-pénztárból évenként segedelmi átalányt kapnak, melyből a superintendensek, esperesek s szegény egyházak és népiskolák egyenként hivatali pótlékot nyernek.

9. Oly ügyekben, melyeknek elintézhetése végett az összes superintendencziák érdekeinek közvetitése szükséges, generális konferenczia tartandó, zsinatot pedig a két hitvallás közül mindegyik tarthat hat évenként, és pedig fejedelmi biztos közbenjötte nélkül.

10. Mind a két hitvallásu evangélikusok egyházi rendtartása, melyre az 1791-iki XXVI. törvényczikk hivatkozik, véglegesen az egyházi törvényhozás utján fog megalakittatni.

11. A mind a két hitvallásu evangélikusokat illető államjogi helyzet alapja, a mint ez az 1791-ik XXVI. és 1844-ki III. t.-czikkek által kijelöltetett, ezen nyilt parancs által nem érintetik.

Ezen nyilt parancsot ugyanazon évi szept. 2-áról egy miniszteri rendelet követte, mely az uj egyházszervezet részleteit s ezek végrehajtása módozatait foglalja magában.

Ezeken kivül még számos rendelet jelent meg a prot. tanodák szervezésének s állami felügyeletének módositása iránt, melyekre az egyházkerületek, hivatkozással az 1791-ki XXVI. törvényczikkre, mindannyiszor lelkesen válaszoltak s törvényes jogaikat védni meg nem szüntek.*

* Beöthy, protest. egyh. törv.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az 1865—8-iki országgyülés.

I. Rész.

A válaszfelirati vita.

Válaszfelirat a képviselőházban, Manojlovics inditványa. — Deák F. nyilatkozata a zsidó emanczipáczió tárgyában. — Válaszfelirat a főrendiházban, gróf Cziráky János nyilatkozata.

Hazánk alkotmányának 1848-ban megkezdett korszerü és szabadelvü átalakitását, megakadályozták a közvetlen reá következő nemzeti szerencsétlenségek és a több mint egy évtizeden tartó önkényuralom.

Mindenki tehát ujjongó örömmel fogadta az alkotmány visszaállitását és az 1865. szeptember hó 17-én kelt királyi elhatározást, mely a magyar országgyülést 1865. deczember 10-re Pestre egybehivta. Ezen országgyülés feladatának tekintette mindenki az 1848-ban megkezdett „uj Magyarország" épületének befejezését.

Ő Felsége 1865. deczember 14-én legmagasabb trónbeszéddel megnyitván az uj országgyülést, az az igazolások befejeztével azonnal hozzálátott a válaszfelirat megszerkesztéséhez, mely Deák Ferencz klasszikus tollából eredt.

A képviselőház 1866. február 15-én kezdte meg annak tárgyalását és ugyanazon hó 23-iki ülésében, Manojlovics képviselőnek egy inditványa alkalmat adott Deák Ferencznek, hogy a zsidók emanczipácziója ügyében nyilatkozzék.

A zsidók emanczipácziója tárgyában.

A képviselőház 1866. február 23-án tartott ülésében, a fölirati javaslat részletes tárgyalása alkalmával, *Manojlovics Emil* inditványozta, hogy a 35-ik kikezdés e pontjában „Müködésünkben az alkotmány alapelveiből kiindulva, irányadónak fogjuk

mindenkor tekinteni az igazságot és méltányosságot a hon polgárainak minden osztályai iránt vallás- és nyelvkülömbség nélkül" foglalt ezen szó: „honpolgárok" cseréltessék föl e szavakkal: „az ország összes lakosai", nehogy az a vélemény támadjon, hogy e kikezdés csak a törvényesen bevett vallásu lakosokra vonatkozik.

Deák Ferencz: Tisztelt ház! A kérdés alatti szakaszban e kifejezés fordul elő: „honpolgároknak nyelv- és valláskülömbség nélkül". Én nem óhajtom, hogy itt valami uj eszmét gondoljanak elrejtve: hanem nyiltan kimondom az eszmét, mely benne van. Először, a mi azt a kifejezést illeti: „honpolgárok", azt hiszem, minden lakosa Magyarországnak, akármely valláshoz vagy nemzetiséghez tartozik, honpolgár, következőleg az izraeliták is, kik vallásban különböznek a többi honpolgároktól, s kiknek vallásuk miatt az eddigi institucziók kevesebb jogokat adtak, mint a többi honpolgároknak. De midőn beletettük e szót: „valláskülömbség nélkül", ne higyje valaki, hogy mást értettünk volna alatta, mint: minden valláskülömbség nélkül, és igy azon honpolgárokat is, kik a Mózes vallását követik. Midőn kimondottuk, hogy „vallásküllömbség nélkül", ezt ugy értettük, hogy akár emez, akár ama valláshoz tartozik valaki, mi annak jogaira ugy fogunk ügyelni és az egyenlőséget rá kiterjeszteni, mint akármelyik valláséra. A választmány a dolgot igy értette: ha a tisztelt ház nem ugy érti. . . . . Közfelkiáltás: Mi is ugy értjük!

Hozzáteszem még azt is, hogy itt az elvet mondottuk ki, azon elvet, melyet, ugy hiszem, senki sem tagad. (Helyeslés.)

Emlitve volt az emanczipáczió kérdése, legalább körünkben. Az' gondolom, legegyszerübb módja az emanczipácziónak az lesz, ha mindenütt, hol a törvény eddig külömbséget tett a vallások közt, azon törvények illető pontjainál kimondjuk, hogy: minden vallásküllömbség nélkül, ideértve az izraelitákat a is, mit sokkal szélesebbnek tartok, *mintha arról az eszméről: emanczipáczió, különös törvényt alkotnánk*. Én ezt a szót átalában nem szeretem. Elfogadott szó ugyan, de szégyenitő a világra, mintha mi rabszolgákat tartottunk volna. Őket megillette volna joggal azon alap, és midőn mi azt meg fogjuk nekik adni, nem rokon-, sem ellenszenvek nem vezetnek bennünket, hanem tisztán egyedül az igazság.

Politikai tekintet is szól a mellett, miért nem akarnám ezen dolgot külön, hanem minden törvényben együtt tárgyalni, noha nem bánom, ha külön czikkbeu is kimondatik. Indokul véleményem mellett azt hozom föl, hogy ha e dolog külön tárgyaltatik és külön törvényczikkben mondatik ki, akkor bizonyos föltételek merülhetnek föl. *Vannak például sokan, kik a polgári házasságról fognak beszélni. Lehet, hogy ez igen fontos, igen hasznos lesz; de nem szeretném a polgári jogok teljes megadását ily föltételhez kötni. Én ugyanis, ismerve a kath. dogmáknak ezen tételben ellenállását, ismerve a körülményeket, nem tartom valószinünek, hogy a törvényhozás a polgári házasságon egykönnyen keresztülmenjen.* Oly föltételhez kötni azt, a mit az igazság parancsol, mely föltétel kivihetetlenségét ez idő szerint valószinünek tartjuk, nem volna a ház méltóságához illő.

Van egy, a mit nem hozzá kötve, hanem ezzel párhuzamban óhajtok, és ez egy bevándorlási törvény (Helyeslés.); de ezt nemcsak a Mózes vallását követőkre, hanem minden bevándorlóra kivánnám megállapittatni.

Ha a ház ezen elvben osztozik (Közhelyeslés.), hagyjuk meg ezen kifejezést: „honpolgárok“, értve alatta Magyarország minden lakosát, habár kevesebb joggal birt is eddig, a mely jogokat azonban meg akarunk neki most adni. Én sokkal nemesebbnek tartom e kifejezést, mintha azt mondanók: „lakosok“. (Élénk tetszés.)

Manojlovics Emil Deák Ferencz nyilatkozata után módositványát visszavonta és a képviselőház az eredeti szerkezetet fogadta el.

Az egyházpolitikai kérdés a Főrendiházban, a képviselőház válaszfeliratának tárgyalása alkalmával.

A főrendiházban az egyházpolitikai kérdés 1866. deczember 29-én tartott ülésében került szóba, a mikor a képviselőház válaszfelirata tárgyaltatott. A képviselőház válaszfeliratában hangsulyozva volt, hogy az 1848. évi törvényczikk fentartandók. Gróf Cziráky János szóba hozta ez alkalommal Ő Felségének, mint legfőbb kegyurnak jogait mondván:

„Kénytelen a kir. jogok ezen megszoritását vészteljesnek

nyilvánitani azért is, mert *vannak a magyar királynak bizonyos jogai, melyeket ő, mint apostoli király, egyedül gyakorol.* Ezen jogok máshonnan veszik eredöket, *e jogok nem az állam természetéből folynak*: mert azt hiszem, már régen elmult azon időszak, midőn bárki osztá azon elvet, hogy a szabad vallásgyakorlat leigáztassék, midőn azon elv állott, hogy „cuius est regio, eius est de religione dispositio". A mostani kornak és az ezt már megelőzőnek egyik legjelentékenyebb tényezője a lelkiismereti és vallásszabadságnak háborithatatlan gyakorlata. Ezen jogokra nézve, melyeket Ő felsége mint apostoli király gyakorol, ki kell jelentenem világosan, hogy ezek azok, melyek egyenesen szentséges személyéhez kötvék. Ezeket gyakorolja a maga kormányszékei, a maga tisztviselői által, kik egyedül neki felelősek; de hogy oly organumok által gyakorolja, melyek az országgyülés, különben általam tisztelt többségének felelősek és annak kifolyásai és igy lehet, hogy egyházunkon kivül is állanak; ezzel azon vallásszabadságot, melyre nekünk is, kik katholikusok vagyunk, igényt tartanunk nem szabad, egyáltalában össze nem férhető dolognak kell tekintenem. Mértéken tul megszoritja ez vallásszabadságunkat és e részben rosszabb állapotba fognánk jutni e törvényczikkek visszaállitása folytán, mint azon honpolgárok, kiknek egyenjogositását mindenekben méltán kivánja a korszellem és melyet tőlök megtagadni nem lehet — értem a zsidókat: mert a zsidók szabadon választhatják meg rabbijokat, a protestáns egyház szabadon választhatja meg superintendenseit, de a kath. püspökök és egyháznagyok kinevezése, mely az egyháznak látható feje általi egyenes delegáczió következtébe a fejedelmet csak mint apostoli királyt illeti, másnak, felelős miniszternek ellenjegyzésétől maradna föltételezve. (Mozgás.) Méltóztassanak megbocsátani, mélt. főrendek, hogy ezen aggodalmam még nagyobb mértékben emelkedik, ha visszapillantok azokra, mik nem oly messze történtek tőlünk, hogy rájok visszaemlékeznünk lehetetlen volna: azon időpontra, midőn átlépve a törvényhozás jogos körét, a törvényhozók még az áldásositás kérdését is országgyülési tanácskozásaik tárgyává tenni iparkodtak; s efféléktől kell tartanunk, ha bizonyos irányt adó lapokat olvasunk, melyekben ugyan nagyon is hangsulyoztatik más vallásoknak törvény biztositotta önállása és szabadsága, melyekben azonban a római kath. val-

lásról az mondatik, hogy miután ezen egyház főnöke a római pápa és ez nem az országban létezik, ezen idegen elem ellensulyozása tekintetéből természetesen szigorubb felügyelet szükséges. Nagyon gyönyörüek azon kilátások, melyek bizonyos események beálltával elökóstolóul bemutattatnak.

Jekelfalussy Vincze fehérvári püspök: A mi végre Cziráky János gr. ur ő excjának nyilatkozatát illeti, miszerint ő királyunknak apostoli jogait, melyek az 1848-diki törvényekben annyira fenyegettetnek, utolsó csepp véréig védeni és fentartani fogja, teljes készséggel aláirom magam is, ünnepélyesen kijelentvén ezennel, hogy mig csak Isten életemnek kedvez, apostoli királyunknak eme jogaihoz, melyeket neki másra ruházni, söt mással még csak fölosztani sem szabad, körmöm szakadtáig ragaszkodni, sőt, ha kell, azokért szintén, mint kath. egyházunk érdekeiért élni s halni fogok.

Tomcsányi József csongrádi főispán: Ő nagyméltóságu méltóztatott észrevételt tenni a vallásszabadságra nézve is s fölemliteni, mennyire van a kath. vallás korlátozva. De azt nem méltóztatott elmondani — s én azt valóban nem értem — hogy miben? Mert a vallás gyakorlatában bizonyosan nem: hisz azt gyakorolhatja mindenki szabadon és ezt soha senki kétségbe sem vonta. Az által pedig, ha ö felsége netalán kultuszminisztert nevezvén ki, ezen kultuszminiszternek ellenjegyzése szükséges a főpapok kinevezésénél azt gondolom, a vallásszabadság ez által sem lenne korlátozva: mert hisz most is ő felsége nevezi ki azokat s akkor is ö felsége fogja kinevezni. Ha tehát korlátoztatik a vallásszabadság azzal, hogy mint apostoli király főpapokat nevez ki, korlátoztatik az által a vallásszabadság, hogy nevez, de nem az által, hogy ezen kinevezést még más is aláirja. (Helyeslés.) Mert én nem tudok rá példát és aligha lesz, hogy valaki ebben ő felsége akaratának utjában állott volna. De ez különben is oda menne ki, hogy a kultuszminiszterre tulajdonképen nincs szükség, vagy ha kultuszminisztert neveznének, ez a kath. vallás szabad gyakorlatát korlátozná. Én, megvallom, a kultuszminiszter föladatához nemcsak a vallás dolgait tartom tartozóknak, söt a vallás dolgaihoz, a tulajdonképi dogmatikához neki köze sincsen, mert ez épen csak is a papságot illeti, hanem vannak a kultuszminiszternek más feladatai is, mert a vallás, mint vallás és

az állam, mint állam közt mindenesetre igen sok a kapocs, melyeknek kezelése ismét egy felelős minisztert kiván, vagy akárkit, de oly valakit, ki arról feleljen. Ilyen a nevelés ügye is a nélkül azonban, hogy az a vallás szabad gyakorlatába vágna. Épen ő excja boldog emlékezetü édes atyja Cziráky Antal gróf jus publikumából, tudom, hogy a nevelési ügyeket ő felsége kizárólag magának vindikálta, mig ellenben az országgyülési traktatusok mutatják, hogy az országgyülés évtizedeken keresztül az országos nevelési ügyet magának vindikálta és folytonosan diskussio folyt a fölött, vajjon ő felségét vagy pedig az országgyülést illeti-e ezen dolgok elintézése, mig nem az 1848-iki törvények világosan elintézték ezen ügyet; de arról, hogy harmadik legyen, arról szó sem volt, hanem a fejedelem vagy törvényhozás. Az 1848-iki törvények pedig természetesen elrendelvén, hogy a kultuszminiszter intézze azokat, nekünk, mint a kik jogfolytonosság alapján az 1848-iki törvényeket kivánjuk helyreállittatni, legyenek azok bár a vallás gyakorlatának korlátozásával összekötve, vagy nem, azokat követelnünk kell. De azt hiszem más oldalról, hogy a vallás szabad gyakorlatának sokkal nagyobb kárt okozott az ő felsége által aláirt concordátum, mint a mi felelős miniszteriumunk, mert az előbbi a placetum regiumot semisitette meg, mely igazi apostoli joga ő felségének. (Helyeslés.)

Ezzel az inczidenssel az egyházpolitikai vitának vége szakadt s a főrendiház a képviselőház válaszfeliratához hozzájárult.

II. rész.

A vallásügyre vonatkozó inditványok és kérvények.

Deák F. inditványa bizottságok iránt. — Skrabán kérvénye. — Tanitók kérelme a vallástanitás felmentése alól. — Kérvény a coelibátus eltörlése iránt. — Makói görög kath. kérvénye. — Irányi Dániel kérelemlevele Párisból. — Egyenlőségi kör kérvénye. — Egyéb kérvények és inditványok.

Deák inditványa vallásügyi bizottság iránt.

Alig hogy a válaszfelirati vita bevégződött, már 1866. márczius hó 20-án Deák Ferencz a fontosabb tárgyakra nézve, melyek mielőbbi intézkedést kivánnak s igy a vallásügyi is, a következő inditványt tette:

Deák Ferencz: Már ismételve emlitettem én is, mások is, hogy igen sok fontos tárgyra nézve, melyek az országgyülés mielőbbi gondoskodását megkivánják, jó volna bizottságokat választani. Ugyanazon bizottságok választását és különösen hatáskörük megszabását rögtönözni alig lehetne czélszerüen. Arra kérem a t. házat, illetőleg azt inditványozom a tisztelt ház előtt, nevezzen ki egy 12 tagu bizottságot, mely megállapitsa mindezen tárgyakat: hány bizottság neveztessék ki? hány tagja legyen egyiknek, másiknak? minő tárgyak tartozzanak egyikhez, másikhoz? melyik tárgyak fölött készitsen törvényjavaslatot, és melyiknek elégséges csak előmunkálatokat késziteni és adatokat gyüjteni? és mivel megeshetik, hogy egyik vagy másik bizottságnak tárgyai belevágnak a másik bizottság körébe is: miként érintkezzenek ezen bizottságok egymással?

Mindezen bizottságok megválasztása természetesen csak akkor történhetik majd meg, ha a 12 tagu bizottság beadandja véleményét s a ház határozand fölötte. Ezen inditványomat ezennel a tisztelt ház asztalára irásban is leteszem. (Általános helyeslés).

Inditvány

... ottmányok iránt.

... hazánkban a törvényhozásnak ... fogva czélszerünek vélem, hogy ... válaszszon több rendbeli bizottmá... ... nézve a szükséges elömunkála... ...gezzák, s ekképen az országgyülési ...

... bizottmányokra bizandók, követ...

... különösen a népnevelés.

... ennyi fontos tárgyat a jelen ország... ...végezni: de még azt is nagy nyere... ...munkálatok készittetnek, adatok gyüjtet... által a fogalmak érlelödnek: s azért a ... mielöbbi ... fontosnak tartom.

... arról is győzödve, hogy rögtön, minden ... nélkül, e bizottmányok megválasztásához ... meghatározásához czélszerüen nem foghatnánk. ... ...m: küldjön ki a t. ház mindenek elött ... választmányt, mely javaslatot készitsen az

... tárgyak, melyekre nézve bizottmányok

... mány választassék, és hány tagból álljon? ... kell egyik s másik bizottmányra bizni. ... ugyanazon egy bizottmány körébe

... nézve terjeszkedjenek a bizottmányok ...tésére is, melyekre nézve szoritkozzanak ...okra s adatok gyüjtésére?

... egyik bizottmány a másikkal oly ... melyek egyiknek is, másiknak is körébe vágnak?

... a választmány javaslatát a tisztelt háznak be... határoz, csak akkor lehet a kiküldendö ... választásához fogni.

... Deák Ferencz inditványa folytán a külön... megalakitása iránti véleményadásra kiküldendö

12-es választmányt márczius hó 22-én tartott gyülésében választott meg. A szavazás megejtése előtt Bohus Zsigmond még azt kivánta, hogy a megválasztandó egyes bizottmányokban a külön nemzetiségek is kellő számban képviseltessenek. E szervező bizottságba beválasztattak: Deák Ferencz, Lónyay Menyhért, Zeyk Károly, Tisza Kálmán, Klauzál Gábor, Szentkirályi Mór, Horváth Boldizsár, Nyári Pál, Hollán Ernő, Bánó Sámuel, Bezerédy László és Gorove István.

A bizottság előadójává Horváth Boldizsárt választotta meg, ki 1866. év május hó 7-én a képviselőháznak a következő jelentését adta be:

Azon czélból, hogy az egymással közvetlen kapcsolatban álló tárgyak ugyanazon bizottmány teendői közé soroztassanak; továbbá figyelve arra, hogy az illető bizottmányok a körükbe vágó tárgyak igényletéhez képest ismét albizottmányokra oszolhassanak: a választmány a kiküldendő bizottmányok számára s ezek munkakörére ugy az egyes bizottmányok tagszámára nézve következő javaslatot terjeszt a t. képviselőház elé:

Küldessék ki egy 30—40 tagu bizottmány, mely törvényjavaslatot készitsen:

a) különböző vallásfelekezeteknek egymásközti viszonyára, s azon viszonyra nézve, a melyben azok az államhatalomhoz állanak, alapul véve javaslatában az egyenlőség elvét azon vallásfelekezetekre nézve is, a melyekre azt a törvény ki nem terjesztette.

b) a közoktatás és különösen a népnevelés tárgyában, körvonalazván e téren is az államhatalom jogait és kötelezettségeit, az egyes vallásfelekezetek önkormányzati jogának sértetlen megóvása mellett.

A képviselőház Deák Ferencz felszólalása után a bizottság jelentését, a nélkül, hogy az előbb kinyomatott és kiosztatott volna, elfogadta és ennek folytán a május hó 14-én tartott ülésében a vallás- és közoktatási ügyben müködendő 71 tagu bizottságot megválasztotta. A bizottság tagjául megválasztatott:

Almássy Sándor, Andreánszky Boldizsár, Balomiri János, Barinyai József, Beniczky Gyula, Bezerédj László, Bobory Károly, Boér János, Bömches Frigyes, Csebrián László gróf, Csanády Sándor, Csiky Sándor, Dobrzánszky Adolf, Domaniczky Boldizsár, Draskóczy Gyula, Eötvös József b., Eötvös Tamás, Fábián Gábor, Gábriel István, Gál Miklós, Geduly Lajos,

Hollán Ernő, Horváth Döme, Hunfalvy Pál, Jámbor Pál, Joaneskn Demeter, Kautz Gyula, Kállay Ödön, Kerkápolyi Károly, Miletics Szvetozár, Millutinovics Szvetozár, Miskolczy Lajos, Nagy Elek, Nagy Ignácz, Nikolics Sándor, Ónossy Mátyás, Ópicz Sándor, Paczolay János, Papp Pál, Papp Simon, Patay István, Popovics Desseanu János, Ráday Gedeon gr., Rónay János, Sárközy József, Sebestyén László, Soldos Imre, Szabó Imre (pápai), Szapáry Géza gróf, Szász Károly, Széchényi Béla gróf, Székács József, Szilády Áron, Szilágyi István, Szluha Benedek, Teutsch György, Thalabér Lajos, Tisza Kálmán, Tisza László, Tolnay Gábor, Trifunácz Pál, Vállyi János, Vécsey József br., Wlád Alajos, Zichy Antal, Zichy Ferraris Bódog gróf, id. Zichy József gróf, Zsedényi Ede, Markos István, Orczy Béla b., Szontágh Pál.

Skrabán vallási sérelme és kérvénye.

A képviselőház 1866. évi május 7-én tartott ülésében került először a ház elé vallásügyi sérelem. Az ülésen *Andrássy* Gyula gr. elnökölt és elnöki bejelentés alakjában bemutatta Skrabán György, szodisniczi vasmegyei helységben lakó bodnármester folyamodványát, melyben azt kérte a képviselőháztól, hogy a vasmegyei főispáni helytartó rendelete folytán a koltai evang. iskolatanitótól a kőszegi árvaházba erőszakkal elhurczolt, vegyes házasságban született 9 éves fia az apai hatalom alá helyeztessék vissza.

A folyamodvány a kérvényi bizottsághoz utasittatott.

A kérvényi bizottságnak erre vonatkozó jelentését a képviselőház 1867. márczius hó 18-án, melyen Zeyk Károly elnökölt, vette tárgyalás alá.

Kemény Gábor b. előadó (olvassa a kérvényi bizottság jelentését): Skrabán György vasmegyei szodosinczi lakos elpanaszolja, hogy ugyanazon megye főispáni helytartója rendelete nyomán, 9 éves István fiát, a szombathelyi r. kath. szentszék jegyzője a koltai evang. tanitótól, kihez a fiu nevelés végett volt adva, erőszakkal elhurczoltatta és a községi r. kath. árvaházba vitette. Előadja folyamodó, hogy nősülése alkalmával bizonyos szerződést irt alá, melyet reverzálisnak mondanak, de vend ajku lévén, magyarul nem tudván és az neki meg sem magyaráztatván, a szerződés megkötése, mint mondja, akarata és beleegyezése ellen történt. Neve aláirása után a jelenlevők-

nek mindjárt ki is nyilatkoztatta, hogy születendő gyermekeit a fennálló törvények szerint fogja neveltetni. Kéri tehát a képviselőházat, méltóztassék gyermekét saját vallásának és atyai hatalma alá visszarendelni. Vélemény: A jelen ügyben a kérvényi bizottság a bepanaszolt fél kihallgatása előtt itéletet nem mondhatván, csupán általános irányadóul annak ünnepélyes kimondását ajánlja ez alkalomból a tisztelt képviselőháznak, hogy ezen ház az ugynevezett reverzálisokat, melyeket a törvényhozás törvényeseknek soha el nem ismert, olyanokul, s következőleg kötelezőkül szintén el nem ismeri, az erőszakkal, vagy bármi más tilos módon kicsikart okmányok az azokat behozott kormányrendeletek által is semmiseknek és érvényteleneknek lévén nyilvánitva. A képviselőház az 1848-diki XX. t. cz.-et, mely a törvényesen bevett vallásfelekezetekre nézve tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot állapit meg, teljes érvényben fennállónak jelenti ki s minden vele ellenkező, bárkitől származó cselekvényeket helyteleneknek és rosszalandóknak. Különben a jelen kérvényt a kérvényi bizottság, a törvényes felelős kormány megalakulta után, az igazságügyi miniszteriumhoz átszármaztatandónak, addig pedig a képviselőház levéltárába teendőnek véleményezi. (Fölkiáltások: Át kell tenni a miniszteriumhoz!)

Elnök: Kiván-e a ház a kérvényi bizottság véleménye szerint most a reverzálisok dolgába elegyedni, azokat törvényteleneknek nyilatkoztatván? és egyáltalában kimondani, hogy, ha a 48-diki törvények értelmében a vallások egyenjogusága ellen történnék valami, ez botrányos? vagy pedig egyenesen áttétetni kivánja a miniszteriumhoz? (Felkiáltások: A miniszteriumhoz!) Tehát áttétetik a miniszteriumhoz.

Tanitók kérelme a vallástanitás felmentése iránt.

Az 1866. év május hó 30-án tartott képviselőházi ülésében elnök bejelenti a pécsi egyházmegye kath. tanitói a reál tárgyak sikeresebb tanithatása érdekében beadott kérvényt, melyben magokat a vallás tanitása alól fölmentetni és azt a plébánosokra és káplánokra kérik átruháztatni. (Helyeslés.) Az oktatás és vallás tárgyában kiküldött bizottsághoz utasittatik.

Hogy a bizottság ezzel a kérvénynyel mit csinált, annak semmi nyoma nincs.

Az 1866. junius hó 2-án tartott ülésben elnök bemutatja az időközben beérkezett irományokat.

Beregmegye orosz népességének nevében, nemzetiségök érdekeben, többen kérik az ország politikai egységével összeférő vallási, közoktatási és közigazgatási kivánalmaikat törvényhozás utján megállapitani. Ezen folyamodványban olyanok foglaltatnak, a mik három kiküldött és már müködő bizottság, t. i. a megyerendezési, vallás- és közoktatási és a codifikátionális bizottság körébe tartoznak. E kérvényt talán ama három bizottsághoz kellene utasitani.

Bus Samuel: Legjobb lesz a kérvényi bizottságnak kiadni, az majd át fogja tenni az illető bizottsághoz. (Helyeslés.)

Elnök: ennélfogva a kérvényi bizottságnak adatik ki, azon utasitással, hogy ez, ha szükségét látja, az illető szakbizottsághoz tegye át. (Helyeslés.)

Ennek a kérvénynek is ugy látszik az volt a sorsa, mint sok másnak, a mely érdemleges tárgyalás alá soha nem került, hanem az országgyülés befejezése előtt az a határozat hozatott, hogy az illető szakminiszteriumnak adassék ki.

Kérvény a coelibatus eltörlése iránt.

Az 1866 november 29-en tartott ülésben (73. ülés). *Madarász* [illegible] vármegyéből illetőleg Besztercze-Bánya egyházmegyéből [illegible] János lelkészek, [illegible] kath. pap, [illegible] Pál, Novesák György segéd- [illegible] kath. papság [illegible] tárgyában. (Élénk derültség.) [illegible] a képviselőházhoz. Hozzám küldött [illegible] a ház elé terjesztem, kérem azt a kérvényi [illegible] (Helyeslés. Derültség.)

[illegible] A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

[illegible] a lapokból értesültek, [illegible] ellentakozó leve- [illegible] a melyben kijelentik, hogy [illegible] Ennélfogva [illegible]

A makói görög katholikusok kérvénye.

1867. márczius 17. *Tisza Lajos előadó* (olvassa): Makói magyarajku görög-katholikus híveknek a n.-váradi gör. egy. oláh püspökség elleni panaszfolyamodványaira határoztatott: A jelen kérvények nem a törvényhozás, hanem mindenekelőtt a közigazgatás körébe tartozván, a vallás és közoktatási minisztériumnak átadandók. (Helyeslés).

Faragó Ferencz: T. képviselőház! A kérvényi bizottság inditványával nem vagyok mindenben egy értelemben. Itt nem vallási kérdés forog fen, hanem az, hogy a nagyváradi g. e. püspök makói g. e. hiveinek az éneklést magyar nyelven megtiltotta. A t. ház engedelmével bátor leszek röviden vázolni az esetet. (Halljuk!)

Makó városában a g. katholikusok lélek szerint mintegy 2000-en vannak, kik közül alig megy 50—60-ra azok száma, kik a román nyelvet értik. Ezen egyház-község már fölállitása idejében — a mi dicsö emlékü Mária Terézia idejére esik — magyar ajku vala. Ezen dicsö emlékü királyné épitteté számukra a templomot is, és ez a templom falára rá is vala irva; de ezt ezelött mintegy 20 évvel az azon idöbeli lelkész letöröltette. A mostani g. e. püspök, kinevezése óta mindig arra törekedett, hogy ezen községet eloláhositsa; román lelkészt, segédlelkészt és tanitót vitt oda; a lelkészek az egyházban a román nyelvű éneklést, a tanitók az iskolában a román nyelvü tanitást akarták behozni. Nem boldogulhattak. A nép a román nyelven megkezdett éneklést magyarul folytatta, gyermekeit a tanitók kezéből kivette és tanitás végett a kántorhoz adta, a mire a n.-váradi g. e. püspök a lelkészt és kántort hivatalától felfüggesztette; azonban a kántor a n. m. helytartó-tanács által visszahelyeztetett. A botrány még csak most következik. A mult évben Makó városába beütött a cholera, mely talán az egész országban sehol sem dühöngött oly nagy mérvben, mint Makón. Ép ez idötájban a püspök úr megtiltotta a misézést, ha a hívek magyarul akarnának énekelni. Úgy történt. Mihelyt a hívek elkezdtek magyarul énekelni, a segédlelkész, mintegy rossz szellemtöl megkapva, hányta le ruháit az oltárra, azon oltárra, mely Isten dicsőitésére emeltetett, és a melyről az Isten irgalmát kellett volna lekönyörögnie, hogy a vészt elháritsa. Ez idő

óta a hivek se a gyónásban, se a haldoklók szentségeiben nem részesittettek, sőt oda fokozódott a püspök úr önkénykedése, hogy a templomot a hívek előtt bezáratta. A hívek azonban azt erővel kinyittatván, áhitatosságukat elvégezték.

Ezekből méltóztatik átlátni, hogy a nemzetiségi izgatás már a szentélybe is bevitetett, és a püspök úr maga profanálja a vallást. Nézetem szerint a püspök úr annyival hibásabb, mivel az ügyet meg nem vizsgálta, hanem mindenben önkénye szerint cselekedett.

Alázatos nézetem tehát az, hogy ezen kérvények tétessenek át a közoktatásügyi ministeriumhoz, mely az ügyet megvizsgálván, a segédlelkészt szigoruan büntesse meg, a g. e. püspök urat pedig, ki se polgári, se evangeliumi hivatásának megfelelni nem akar, vagy nem tud, ő Felsége apost. királyi hatalmánál fogva helyéről távolitsa el.

A mi a másik rendbeli kérelmet illeti, melyben, hogy püspöküktől szabadulhassanak, azt kérik, hogy az egy város és 72 faluból álló n.-váradi g. e. püspökségi javakból egy magyar g. kath. püspökség állittassék föl: erre alig lehet mást szólani, mint ő Felségének ajánlani, és őt megkérni, hogy hü magyar g. e. népei számára egy magyar kath. püspökséget fölállitani méltóztassék. A javak, melyeket a n.-váradi püspök úr bir, nem azért adattak neki, hogy azokat haza- és nemzetellenes czélokra forditsa. Nem akarván e kérdésbe behatóbban bebocsátkozni, ugy vélekedem, legczélszerübb lesz mind jelenben, mind a jövőben hasonnemü kérdések mellőzésére egy magyar g. e. püspökséget fölállitani.

A kérvényeket annyival inkább bátor vagyok a közoktatásügyi ministerium figyelmébe ajánlani, mivel már itt annyira ment az elkeseredettség, hogy a lakosok készebbek inkább a nazarenusok tévelyeire áttérni, mintsem a n.-váradi püspök pártoskodása alatt maradni. Azonkivül nagyon lehet félni, hogy a szenvedélyesség kitörvén, a közcsend és rend meg fog háborittatni. (Helyeslés).

Bónis Sámuel: Én úgy hiszem, tán elég volna, ha a jelen tárgy a közoktatásügyi ministeriumhoz vizsgálat eszközlése és a találandókhoz képest elintézés végett áttétetnék. (Helyeslés).

Elnök: Ezen tárgy nyomozás és intézkedés végett a cultusministeriumhoz fog áttétetni. (Helyeslés.)

Az 1867. évi márczius 4-én tartott ülésben elnök bejelenti Boross Gábor és neje nagy-kőrösi lakosoknak kérvényét, melyben fiuknak a ref. iskolába járhatását, az ottani r. k. plébános Gyurinka Antal gátló rendszabályai ellenére, megengedtetni kérik.

A kérvényi bizottságnak adatott ki.

A kérvényi bizottság véleményét, **a képviselőház 1867. junius 26-án tartott ülésében** jelentette be, mely a következő volt:

Nagy-Kőrösön lakó Boross Gábor és neje Judit kérelme, melyben házasságuk előtt született s kath. vallásban nevelt 12 éves fiuknak a ref. iskolába járhatását akadályozó helybeli kath. lelkész ellen panaszt emelnek, a vallás- és közoktatásügyi ministernek átteendőnek véleményeztetik. (Helyeslés).

Irányi Dániel kérelem levele Párisból.

A képviselőház 1866. május hó 14-én tartott ülésében *Szentiványi K. elnök* jelenti, hogy: „*Irányi Dániel*, levélformában a nazarénusok üldöztetése alkalmából a *lelkiismereti szabadságot* biztosittatni, a zsidóknak szándékolt egyenjogusitásánál fogva is *a polgári házasságot* megengedtetni, (Helyeslés.) az *anyakönyvek vitelét a polgári hatóságra* ruháztatni (Helyeslés.) végre *a temetőket a község hatósága* alá tartozóknak nyilvánittatni kéri. (Helyeslés.) A kérvényi bizottsághoz fog utasittatni.

A kérvényi bizottság 1867. márczius 18-án tette ezen levélről a következő jelentést:

Kemény Gábor b. előadó: (olvassa a kérvényi bizottság jelentését) Irányi Dániel Párisból előadja, hogy ő a hirlapok utján értesült a felől, hogy az alföldön „nazarenusok“ neve alatt egy uj vallásfelekezet támadott; ugyancsak a hirlapokból értesült amaz uj felekezetnek főbb hittételei felől, de egyszersmind a felől is, hogy annak tagjai polgári hatóságok által üldöztetnek. Fölhivja a képviselőházat, ne iktatná csupán a Mózes-hit követőit a törvényesen bevett vallásuak közé, hanem nyilatkoztassa ki a vallásszabadság elvét általában, azon egyedüli megszoritással, hogy a vallás a társadalom czéljaival ne ellenkezzék. Egyszersmind, mint ezen elvnek corollariumait, engedje meg törvényileg a polgári-házasságot, sorozza az anyakönyvek vitelét a világi hatóságok teendői közé s nyilvánitsa

a temetőket, mint községi tulajdont, a község hatósága alá tartozóknak. *Vélemény*: A vallás ügyében, a mennyiben ez az állammal és polgári társadalommal érintkezik, vagy a hazánkban létező különféle vallásfelekezetek egymásközti viszonyait illeti, külön bizottság lévén kiküldve, jelen beadvány is, netaláni használatul s a benfoglalt eszmék és inditványok megfontolásául ahhoz lészen átteendő. (Helyeslés.)

Egyenlőségi kör kérvénye.

Az 1868. év május 8-án tartott ülésben elnök bejelenti a pesti „Egyenlőségi kör" kérvényét a polgári házasság intézményének mielőbbi behozatala iránt.

A kérvényi bizottsághoz tétetik át.

A kérvényi bizottság véleményét a képviselőház 1868. julius 2-án tárgyalta, melynek folytán ezen kérvény a törvénykezési bizottság által a polgári perrendtartás tárgyában beadott iratokhoz csatoltatni rendeltetnek (Helyeslés.)

Egyéb a vallásügyre vonatkozó kérvények és inditványok.

Az 1867. május 16-án (123 ülés) tartott ülésben elnök jelenti, hogy *Milesz József* pestmegyei Apostag községbeli birtokos férjhez adott *Albertina leánya keresztlevelének Pozva Lajos plébános általi kiadatását kéri elrendeltetni.* A kérvényi bizottsághoz utasittatott. A kérvényi bizottságnak erre vonatkozó jelentését a képviselőház 1867. évi november 8-án tartott ülésében vette tárgyalás alá. A kérvényi bizottság véleménye:

Apostagi közbirtokos Milesz József, Pozva Lajos róm. kath. lelkészt az 1847/8. XX. t. cz. 2. szakaszának értelménél fogva kényszerittetni kéri Albertin leányának keresztlevele kiadására, mit a nevezett lelkész azon okból tagadott meg, mert lánya a református vallást követő Nyáry Péterhez ment férjhez. Folyamodó kérelme az abban idézett törvény elvével egyhangzásban lévén, intézkedés végett a vallás- és közokt. ministeriumhoz pártolólag áttétetni véleményeztetik. (Helyeslés). A ház ily irányban határozott.

Az 1867. november 8-án tartott ülésben elnök jelenti, hogy *az ág. hitv. tiszai egyházkerület az 1844 : III-ik és 1848 : XX-ik törv.-czikk bővitésével az egyes vallásfelekezetek* vallás- és iskola-

ügyi összes érdekeit s az azokból folyó jogigényeket törvény által szabályoztatni kéri.

A kérvényi bizottsághoz utasittatott.

Az 1868. márczius 14-én tartott ülésben előkerült a kérvényi bizottságnak erre vonatkozó jelentése, mely szerint:

A tiszai ágostai hitvallásu egyházkerület kérvénye, melyben az 1848 : XX-ik t.-cz. alkalmazhatása végett a gyakorlati életben kifejlődő egyes jogviszonyokra kimeritő részletes törvényszabályok alkotását kéri. A halaszthatlan szükség által indokolt kérelem méltánylás végett a vallás- és közoktatási miniszteriumnak adatik ki. (Helyeslés.) A ház elfogadta.

Az 1868. október 12-én tartott ülésben *Székács József* a magyarhoni ágostai hitvallás négy superintendtiának e napokban tartott közgyüléséről kelt kérvényét leteszi a ház asztalára. Abban arra kéri az egyetem a t. házat, hogy a keresztény vallások kölcsönös viszonyainak szabályozására vonatkozó törvényjavaslatot még ez ülésszak alatt méltóztassék tárgyalás alá venni. (Helyeslés.) Ha ezt méltányolni méltóztatik a t. ház: alázatos kérésem az volna, méltóztatnék a t. ház a kérvényi bizottságot oda utasitani, hogy ezen kérvényt praeferenter tárgyalván, jelentését mielőbb a ház asztalára letegye. (Helyeslés.)

Elnök: A beadott kérvény a kérvényi bizottsághoz azon utasitással tétetik át, hogy azt mielőbb tárgyalja.

Az 1867. deczember 14-én tartott ülésben *Királyi Pál:* a pesti „Egyenlőségi kör“ által felhiva, a háznak a hitfelekezetek egyenjogusitása tárgyában készitett folyamodását azon kéréssel nyujtja át, hogy ezen kérvényt oly utásitással tegye át a kérvényi bizottsághoz, hogy miután az izraelitákra vonatkozó törvényjavaslat már az osztályok tárgyalásán átment s itt valószinüleg a ház előtt már nem sokára napirendre kerül, ezen kérvényt a t. bizottság előzetesen vegye tárgyalás alá. (Helyeslés).

Elnök: A kérvényi bizottság ezen folyamodásnak előzetes tárgyalására fog felhivatni.

Az 1867. deczember 23-án tartott ülésben tárgyalás alá került a kérvényi bizottság véleménye.

Lázár Kálmán előadó: (olvassa a kérvényi bizottság jelentését az „Egyenlőségi kör“ czimü politikai egyletnek, *Klapka*

György mint elnök és *Rákosy* Jenő, mint jegyző aláirásával a képviselőházhoz benyujtott kérvénye felől a hitfelekezetek egyenjogositása tárgyában): Miután az országgyülés az izraeliták egyenjogoságáról polgári és politikai tekintetekben szóló törvényjavaslatot egyhangulag elfogadta; miután a központi bizottság azon óhajtása is helyeseltetett, hogy a különböző hitfelekezetek politikai és polgári egyenjoguságáról még a jelen országgyülésen törvényjavaslat terjesztessék a ház elé: ezek által a kérdés az egyenlőségi kör óhajtásának megfelelőleg el lévén intézve, a kérvény tudomásul vétetik és a levéltárba letétetni véleményeztetik. (Helyeslés.).

Az 1867. deczember 16-án tartott ülésben felszólal *Jókai Mór*: T. képviselőház! Kötelességemmé tétetett Siklós járásának több községe által egy folyamodást a t. képviselőház asztalára letenni. E folyamodás tartalmazza azt, hogy méltóztatnék a t. képviselőház hovahamarább törvényt hozni a remanentiális urbéri maradvány-földek tárgyában....

E kérvényhez van egy másik kérvény mellékelve, a papi tizedek eltörlése tárgyában. E tárgy ugy hiszem, a protestáns zsinat elé fog tartozni; de miután hozzám volt czimezve, s a végből, hogy azt a t. háznak átnyujtsam, fölemlitem azt. Annyit mindenesetre mutat, hogy a szegénység igen nagy, midőn már az oly adózást is, melyet önként vállaltak magukra, a mit papjaiknak tettek, azt is oly igen sulyosnak tartják.

Elnök: Valamennyi bemutatott kérvény a kérvényi bizottságnak fog kiadatni.

Az 1868. ápr. 3-án tartott ülésben *elnök*: A kérvényi bizottság előadója ugyane bizottság részéről fog jelentést tenni.

Boros Bálint előadó (olvassa a kérvényi bizottság jelentését): Baranyamegye siklósi járása több községének kérvénye a papi fizetés eltörlése iránt;

intézkedés végett az oktatásügyi miniszteriumhoz áttétetni rendeltetik. (Helyeslés.)

E kérvényre nézve a kérvényi bizottság véleménye alapján a ház 1868. április 3-án tartott ülésében elhatározta, hogy a kérvény intézkedés végett a közoktatásügyi miniszteriumhoz áttétetik.

Az 1867. évi deczember 21-én tartott ülésében *Boros Pál* a nagybányai helvét hitvallásu felsőköri egyházmegyei tanitó értekezlet kérvényét nyujtotta be, melyben az emlitett tanitó értekezlet az 1848-iki XX. t.-cz. életbeléptetését kéri. Meg vagyok győződve, hogy nem egyedül a miniszteriumon mulik, hogy még eddig a vallás dolgában hozott 1848-iki XX. t.-cz. 3. §-a nem foganatosittatott; de minthogy az akadályok elháritása egyedül a miniszteriumnak áll hatalmában, ennélfogva ajánlom az igen fontos ügyet a t. ház figyelmébe, annál is inkább, mivel meghozott törvény végrehajtásáról lévén szó, már ennélfogva is az elsőrendü és sürgetős tárgyak közé tartozik.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz tétetik át.

A képviselőház 1868. április 2-án tartott ülésében elfogadta a kérvényi bizottság véleményét, mely szerint ezen kérvény elintézés végett a vallás- és közokt. miniszteriumhoz átteendő. (Helyeslés.)

Az 1868. évi márczius 11-én tartott ülésében az elnök jelenti, hogy Karczag város róm. kath. egyházgondnoka és előljárói, számos hiveik nevében, Gömöry Ferencz volt plébánosuk szentszéki uton történt elmozditását sérelmesnek panaszolván, vizsgálatot és orvoslást kérnek.

A kérvényi bizottsághoz tétettek át.

Az 1868. április 2-án tartott ülésében a kérvényi bizottság véleménye szerint intézkedett a ház, elhatározván, hogy a kérvény elintézés végett, a vallás- és közoktatási miniszteriumhoz átteendő.

Az 1868. évi április 16-án tartott ülésében elnök jelenti, hogy a Pest, Kecskemét és Szentes városokba kebelezett görög-keleti egyházak több hivei a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által a g. kath. vallás ügyében előterjesztett törvényjavaslat ellen észrevételeiket beadják s azokat a törvényjavaslat tárgyalásánál figyelembe vétetni kérik. Minthogy e tárgyban a törvényjavaslat nemsokára tárgyaltatni fog: felszólittatik a kérvényi bizottság, hogy e tárgyra vonatkozó jelentését minél előbb beadni iparkodjék.

Erre vonatkozólag a ház **1868. május 1-én tartott ülésében** határozott, elfogadván a kérvényi bizottság következő véleményét:

A szentesi, kecskeméti és pesti görög-keleti egyház több tagjai a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a görög-keleti vallás ügyében előterjesztett törvényjavaslat ellen beadott észrevételeiket figyelembe vétetni kérő folyamodványa: az előterjesztésben foglaltak méltányos figyelembevétele, s a netalán ez érdemben javaslatba hozni szükségelt módositások eszközlése végett a vallás- és közokt. miniszteriumhoz áttétetni rendeltetik.

CCLXI. Országos ülés. (1868. julius 13-án.)

Gedulg Lajos: T. ház! Bátor vagyok én is egy kérvényt benyujtani. A t. kultuszminiszter urnak minap az 1848. XX. törvényczikk tárgyában tett nyilatkozata, sajnálom, hogy ki kell mondanom, különösen a vidéki protestáns körökben igen leverő hatással volt. Ugy magyarázták ezt, mintha kultuszminiszter ur a már 20 évvel ezelőtt kimondott vallási jogegyenlőség és viszonosság részletes szabatositásának idejét még most sem találná elérkezettnek, és hogy azt oly előfeltételektől tette függővé, melynek teljesitése csak távol jövőben várható. A brezovai tekintélyes evangelikus egyházközség Nyitramegyében is ily aggályt gerjesztő értelemben veszi, s kéri hódolatteljesen a képviselőházat, méltóztassék kimondani, hogy ezen valóban halaszthatlan kérdés — igenis halaszthatlan, mert minden egyes honpolgárnak mindennapi legbenső viszonyaiban vág, mielőbbb elintéztessék. Tiszteletteljesen felkérem a t. képviselőházat, méltóztassék a kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani. (Helyeslés.)

A kérvényi bizottsághoz utasittatott.

Az 1868. julius 21-én tartott ülésében elnök bemutatja az időközben beérkezett irományokat és kérvényeket.

Zichy Jenő gr., mint a székesfehérvári egyházmegyei katholikus értekezletből kiküldött bizottság elnöke, a katholikusokat megillető egyház autonomiának az alkotmányos szabadság és haladás követeléseivel összhangzásba hozatalát elősegittetni és ezt előleg tárgyaltatni kéri.

Ezen kérvény előzetes tárgyalás végett a kérvényi bizottsághoz utasittatik. (Helyeslés.)

(CCLXXXIV. Országos ülés. 1868. szeptember 19-én).

Zsedényi Ede: A tiszai ágostai hitvallásuak tiszai egyházkerülete részéről egy kérvényt nyujtok be a t. képviselőháznak, melyben fájlalva vallás és közoktatási miniszter urnak az 1848. XX. t.-cz. életbeléptetése iránti interpellácziómra adott azon válaszát, hogy mindaddig e törvénynek gyakorlati érvényesitése iránt törvényjavaslatot nem terjeszthet elö, mig a római kath. egyház autonomiája törvény által biztositva nem leend, arra kéri a t. házat, hogy miután a törvénynek alkalmaztatását oly feltételtöl felfüggeszteni nem lehet, mely magában a törvényben megemlitve nincs, (Helyeslés) ugyanazon XX-ik t.-cz. által minden vallásfelekezetre nézve különbség nélkül megállapitott tökéletes jogegyenlöség és viszonosság gyakorlati és részletes foganatositását világos törvény által még ezen országgyülésen meghatározni méltóztassék. (Helyeslés), hogy igy megszüntetvén az interaconfessionalis surlódások, az állampolgárok közti benső békés megnyugvás biztositva legyen.

Ez alkalommal figyelmeztetem a t. házat arra is, hogy már mult évi decz. 20-án 1524. szám alatt hozott végzésével, midőn akkor az izraelitákról szóló törvényjavaslat elfogadtatott, a képviselőház a miniszteriumot oda utasitotta, hogy a különböző hitfelekezetek polgári és politikai jogegyenlöségéről még ez országgyülésen törvényjavaslatot terjesszen elö. És igy, azon reményben, hogy a t. vallás- és közoktatási miniszter ur ezen végzésnek haladék nélkül meg is fog felelni, minden további inditványomtól, melyet e tekintetben tennem kellene, addig elállok.

Eötvös József b. vallásügyi miniszter: T. ház! Igen sajnálom, hogy szavaim az ágostai hitfelekezet ezen egyes tagjai által félreértvén, másképp magyaráztattak, mint én értettem, és mint azok érthetők; a mint hivatkozhatom a naplóra, melybe az akkor tett interpellláczióra adott válaszom szóról-szóra be van igtatva. A kérvényezők kivánatának és a t. barátom által kifejtett óhajtásnak talán legjobban az által felelek meg, midön a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonossága tárgyában készült törvényjavaslatot ezennel a tisztelt ház asztalára leteszem. (Általános tetszés.)

Az 1868. szeptember 29-én tartott ülésében elnök benyujtja az ágostai evang. hitfelekezetü dunáninneni egyház-kerület kér-

vényét, melyben a hitfelekezetek egymás közti viszonyaira vonatkozó törvénynek még ez időszak alatti megalakitása iránt intézkedést tétetni kér.

A kérvényi bizottsághoz utasittatott.

(CCXCVII. országos ülés 1868. október 12-dikén.)

Székács József: T. ház! A magyarhoni ágostai hitvallás négy superintendentiának e napokban tartott közgyüléséről kelt kérvényét van szerencsém a t. ház asztalára letenni. Abban arra kéri az egyetem a t. házat, hogy e keresztyén vallások kölcsönös viszonyainak szabályozására vonatkozó törvényjavaslatot még az ülésszak alatt méltóztassék tárgyalás alá venni. (Helyeslés.) Ha ezt méltányolni méltóztatik a t. ház: alázatos kérésem az volna, méltóztatnék a t. ház a kérvényi bizottságot oda utasitani, hogy ezen kérvényt praeferenter tárgyalván, jelentését mielőbb a ház asztalára letegye. (Helyeslés.)

Elnök: A beadott kérvény a kérvényi bizottsághoz azon utasitással tétetik át, hogy azt mielőbb tárgyalja.

(CCCVII. Országos ülés 1868. november 7-dikén.)

Dobrzánszky Adolf: T. ház! Midőn a keleti egyház román és orosz ajku hiveinek egy része a római egyházzal egyesült, az ugynevezett egyesülési okmány tanusága szerint világosan kikötötte, hogy ezen egyesülés csak némely dogmákra szoritkozzék, hogy e szerint: 1-ször szertartása és egyházi fenyitéke érintetlenül hagyassanak; 2-szor egyházi elöljáróságát, jelesen püspökeit szabadon választhassa jövőre is az alsó papság és a nép: és hogy 3-szor egyháza és papsága mindazon előnyökben részesittessék, mely előnyökben részesült akkori időben a római kath. egyház és papsága. Azonban ezen két oldalu szerződésnek egyik föltétele sem tartatik meg ma, a mennyiben a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnál is egyedül a görög kath. egyház az, mely osztály által képviselve nincs, a mennyiben a püspökök és prépostok, tehát az egyház elöljárói nem a nép és papság által választatnék, hanem a római szentszék által neveztetnek, s a mennyiben ez szüli azt, hogy szertartása, egyházi fenyitéke — egyházi törvényeinek nem alkalmazása miatt — hanyatlik. Minthogy pedig e

két oldalu szerződés egyoldalu megsértése csak ugy lehetséges, ha ehhez a kormány segédkezet nyujt, mit a jelenlegi felelős kormányról és annak jogérzületéről feltenni nem akarok; s minthogy más részről tagadhatatlan az, hogy épen az egyesülési okmány értelmében a görög keleti egyház minden intézménye, a mennyiben a dogmát nem érinti, egész kiterjedésében rá illik a görög kath. egyházra is, sőt a jogegyenlőség és viszonyosság elvénél fogva arra alkalmazandó is: kérem magam és elvtársaim nevében a t. házat, méltóztassék határozatként kimondani, illetőleg kötelezni a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy a görög kath. egyház román és orosz részeiben külön megtartandó kongresszusok iránt törvényjavaslatot terjesszen a t. ház elé, s hogy addig, mig ezen törvény létre jő, a két oldalu szerződés megszegése lehetetlenné tétessék az által, hogy ideiglenesen eszközölje ily kongressusok összehivását ugyanazon alapon, mely már a görög keleti egyház részére törvény által el lőn fogadva.

Mihályi Péter jegyző (olvassa az inditványt).

Elnök: A fölolvasott inditvány ki fog nyomatni, szét fog osztatni és napirendre kitüzetni.

Az országgyülés utolsó ülésének egyikében az inditvány tárgyalás nélkül elvettetett.

Az 1868. november 19-én tartott ülésben elnök *Ferenczy Sándor* szentesi lakos és ügyvéd az ágytól és asztaltól elválasztott s elválasztandó római katholikus vallásu vagy vegyes vallásu házastársaknak, s különösen a protestáns félnek ujabb házasságra léphetés tárgyában törvény alkotását kéri.

A kérvényi bizottságnak adatott ki.

(CCCXVIII. országos ülés 1868. november 19.)

Csengery Imre jegyző (olvassa Zsedényi Ede inditványát): „Miután az 1848: XX. törvényczikk által minden vallásfelekezetekre nézve megállapitott egyenlőség és viszonosság a gyakorlati életben maiglan sem ment foganatba, és a népnevelési törvény csak akkor várhat szerencsés megoldást, ha az összes vallásfelekezeteknek egymás között s az államhoz viszonyai végképen rendezve lesznek, és ily rendezés után a különböző

vallásfelekezetek fölszabadulnak azon védelmi állás szüksége alól, melyben az elnyomás elől visszavonulni kénytelenek valának; miután hazánkban a népnevelés ügye csak akkor fejlődhetik oly közös feladattá, melynek megoldásához minden vallásfelekezet testvéri kezet nyujtand, ha valahára elérik és tettleg élvezik a háboritatlan béke s az 1848 : XX. törvényczikk által biztositott egyenlőség és viszonosság áldását; alulirt inditványozza, miszerint a t. ház a népnevelési törvények végleges tárgyalása előtt elhatározni méltóztassék, hogy ezen törvényjavaslat együttesen azon törvényjavaslattal fog királyi szentesités alá terjesztetni, mely az összes vallásfelekezeteknek egymás közti és az államhoz való viszonyait végképen rendezi el".

Zsedényi Ede: T. ház! Midőn az 1848-iki XX. törvényczikk e hazában bevett minden vallásfelekezetekre a tökéletes vallásegyenlőséget és viszonosságot, s ennek alapján az egyházi és iskolai szükségeknek közálladalmi költségek általi fedezését kimondaná, uj fényt és szokatlan világot gyujtott fel e hazában; minden vallásfelekezet hivének szive örült, hogy az iskolát az állam vallásegyenlőség alapján segélyezendi és ez által is emeli a nemzeti fejlődést.

Az 1848-iki törvényhozás ez igazságos elvet végre nem hajthatta; az utána következett kényuralom végrehajtani nem akarta; de midőn a jelen kormány a pátenst visszavette, ezen lépésnek természetes következménye nem lehet más, mint hogy az egyház — főleg a protestáns egyház — azon álláspontra helyeztessék és vezettessék vissza, melyet az 1848-iki XX. törvényczikk világos rendelete szerint el kell foglalnia.

E feladat a jelen kormánynak és a jelen képviselőháznak jutott örökségül, ha a hazai alkotmány helyreállitását be is akarja fejezni. Hazánk nélkülözi még mindig azon részletes törvényeket, melyek ama nagy elv szükségszerü következései. Fájdalmas ellentétben áll még mindig a folytatott régi sérelmes gyakorlat ezen törvény szentesitett, de nem alkalmazott elveivel. Kinos kétely nyugtalanitja még mindig az egyházakat, midőn oly életviszonyokkal jőnek érintkezésbe, melyek egyoldalusága mélyen sérti jogérzetüket és az életnek parancsoló szüksége oly eljárásra kényszeriti az egyházak lelkészeit, mely eljárás ugyan a törvény szellemének egyenesen megfelel, de épen a részletes

törvények hiánya miatt sok surlódásra, és mint vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ez évben maga is tapasztalhatá, sok kellemetlenségre ád alkalmat.

Hogy várhat a népnevelési törvény ily körülmények között szerencsés megoldást és sikeres életbeléptetést? Hogyan fejlesztethetik ki a népnevelés szent ügye közös feladattá, melynek megoldásához minden vallásfelekezet segédkezet nyujt, ha népünk nem tudja, vajjon ezen iskolákban nemcsak jó állampolgárokká, de egyszersmind vallásuk jogainak erős védőivé is nevelik-e gyermekeiket, és hogy azon egyenlőséget, melynek birtokában még nem vagyunk, diadalra juttassák?

Az én szilárd meggyőződésem az, hogy azon népnevelési törvénynek, melynek részleteire nekem a bizottság által javaslatba hozott módositások után észrevételem nem is lesz, tettleges alkalmazását csak ugy lehet biztositani, ha egyszersmind a különböző vallásfelekezeteknek az állam és egymás közti viszonyai törvény által véglegesen rendezve lesznek.

Ezen nézetből indult ki az ágostai hitvallásu magyar prot. egyház egyetemes ülése, melyet okt. 6-án tartott, és melyből kérvényt terjesztett Székács József tagtársunk által a ház elé: ebben arra kérte a t. házat, hogy a népnevelési törvény előtt az interkonfesszionális törvény tanácskozás alá vétetnék. De miután ezt a körülmények már nem engedik, legalább azt kivánjuk és arra kérjük a t. házat, hogy elnézve azon nehézségektől, melyekkel az interkonfesszionális törvény más helyütt alkalmasint találkozni fog, legalább azt méltóztassék határozni, hogy együttesen a népnevelési törvényjavaslattal terjesztessék fel az interkonfesszionális törvényjavaslat is szentesités alá, és ezen inditványomat a t. ház szives pártfogásába ajánlani bátorkodom.

III. rész.

A vallásügyre vonatkozó interpellácziók.

Tisza Kálmán interpellácziója a vallásügyben, Eötvös előleges és Horváth Boldizsár igazságügyminiszter végleges válasza. — Bernáth Zs. interpellácziója, a zsidók és a concordatum megszüntetése ügyében. — Deák F. interpellácziója a zsidó emanczipáczió ügyében és Eötvös válasza. — Manojlovics interpellácziója a vallási viszonosság ügyében és Wenckheim belügyminiszter válasza. — Somossy interpellácziója a pápai hadsereg részére való toborzás iránt és belügyminiszteri válasz. — Csanády S. interpellácziója a vallási jogegyenlőség iránt és Eötvös válasza.

Tisza Kálmán interpellácziója a vallási viszonosság iránt.

A vallásügy iránti interpellácziók sorát Tisza Kálmán nyitotta meg, ki 1866. márczius 26-án a következő interpellácziót terjesztette elő:

Tisza Kálmán: T. ház! Épen ugy, mint a nemzetiségi kérdésben, melyre nézve a t. ház most határozni méltóztatott, még más két kérdés van, melyre nézve részint az 1861-diki, részint pedig a jelen képviselőház is, azt lehet mondani, igéreteket tett. Természetesen, a mint az idő eljön, hogy — mint reméljük — törvényeket alkothassunk, a háznak gondoskodnia kell az iránt, hogy ezen igéretek beváltassanak. 1861-ben — sokan méltóztatnak talán emlékezni — az eloszlatás előtt kimondotta a képviselőház, hogy a nemzetiségi kérdés megoldását, hogy a vallásegyenlőségnek törvény által való kifejtését, az urbériséggel rokontermészetü birtokviszonyoknak a tulajdonjog sérelme nélkül leendő rendezését a törvényhozásra képesitett országgyülés legelső teendői közé sorozandja. A mult évi válaszfeliratban hasonlag kimondotta a ház, hogy müködéseiben az fogja vezetni, miszerint intézkedni fog a méltányosság és igazság szerint az országnak minden osztályu

lakóiról vallás- és nyelvbeli különbség nélkül. Midőn pedig a mult évben megalakitotta javaslatkészitő bizottságait, megválasztván a nemzetiségi bizottságot is, ugyanakkor intézkedett más két tárgyra nézve is, és a vallási és közoktatási javaslat készitésével megbizott küldöttséget oda utasitotta, hogy törvényjavaslatot készitsen a haza minden hitfelekezetének egymás közti és az állam irányában lévő viszonyaira nézve a jogegyenlőség alapján, kiterjesztvén azt azon hitfelekezetekre is, melyekre eddigi törvényeink azt ki nem terjesztették.

A kodifikáczionális bizottságot pedig oda utasitotta, hogy müködése körébe vegye fel a hübéri viszonyokkal analog birtokviszonyok rendezését is. Ennek folytán, ugy tartom, kötelessége a t. háznak intézkedni, hogy most, midőn remélhetőleg nem sokára képesitve leszünk törvény alkotására, már előzőleg javaslatok készittessenek, hogy azután az ezek után legelsőben elintézendőknek kijelölt kérdések valósággal el is intéztessenek.

Miután a nemzetiségi kérdésre nézve már méltóztattak intézkedni, és miután másfelől vannak tárgyak, melyek fölött, meggyőződésem szerint, helyesebb, ha a felelős miniszterium késziti a javaslatokat: bátor vagyok az igen t. miniszteriumot megkérdezni az iránt, hogy ezen két utóbbi kérdésre nézve, azaz a különböző hitfelekezetek egymás és az állam iránti viszonyainak a jogegyenlőség alapján való megoldására, és a hübéri természetü birtokviszonyok rendezésére nézve szándékozik-e ezen év folytán törvényjavaslatot terjeszteni a t. ház elé?

Eötvös József b. vallásügyminiszter: T. ház! Azon két nagy fontosságu kérdésre, melyeket Tisza Kálmán barátom, Debreczen városának képviselője a miniszteriumhoz intézett, jelen pillanatban csak azt felelem, hogy ezen nagy fontosságu kérdésekre a miniszterium legközelebb fog választ adni.

Tisza Kálmán interpellácziójára a kormány április hó 5-én tartott ülésben adta meg a következő végleges választ.

Horvát Boldizsár igazságügyminiszter: T. ház! A márczius 26-án tartott ülésben Tisza Kálmán képviselő ur a kormányhoz a következő interpellácziót intézte: „Szándékozik-e a miniszterium a különböző hitfelekezetek egymás és az állam iránti viszonyainak a jogegyenlőség alapján való megoldására és a hübéri természetü viszonyok rendezésére nézve még ezen év folytán törvényjavaslatot terjeszteni a ház elé?“

Ezen interpellláczióra van szerencsém a kormány nevében a következő választ adni. (Halljuk! Halljuk!)

A mi különösen az interpelláczió első tárgyát képezi, a kormány szándoka egy átalános honositási törvényjavaslattal együtt a vallásegyenlőség és vallásfelekezetbeliek egyenlő politikai joggyakorlata iránt még a jelen törvényhozási szak alatt javaslatot terjeszteni a ház elé. (Helyeslés.)

Tisza Kálmán: T. ház! A mi az igen tisztelt igazságügyminiszter ur által adott választ illeti, elsőben is az első tárgyra vonatkozólag én ugyan részemről óhajtottam volna, hogy a t. miniszter ur és illetőleg a miniszterium kapcsolatba nem hozva más törvényhozási teendőkkel nyilatkozott volna e tárgyban; azonban miután én is tudom, hogy honositási törvényre is szükségünk van, a nyilatkozatot igy is elfogadom, remélve, hogy még ezen évben e nagy fontosságu kérdés ezen uton is meg fog oldatni.

Bernáth Zs. interpellácziója a zsidók és a konkordatum ügyében.

A képviselőház szünideje előtt 1867. junius 7-én *Bernáth Zsigmond* arra való tekintettel, hogy a miniszterium a szünetelést felhasználhassa azon tárgyakra nézve, melyeket az ugynevezett közvélemény szintén óhajt mentül előbb életbe léptetve látni, interpellácziót tesz a ház asztalára, kérvén azt a miniszteriumnak kiadni, hogy a törvényjavaslatokat előterjeszthesse és a ház annak idején a tárgyalás iránt rendelkezhessék. Fentartja azon jogát, melyet a ház szabályai minden inditványozónak adnak, hogy a tárgy iránt kifejezhesse nézeteit, a tárgyalásnak mind kezdetekor, mind bevégzésekor.

Horváth Lajos jegyző (olvassa a beadott javaslatot: a zsidók polgári egyenjogositásra, a konkordátum minden következményének végképi megszüntetése és idegen hatalomnak az államügyekbe nem avatkozásának biztositása iránt.)

Elnök: Mindezek ki fognak nyomatni s a ház tagjai közt szétosztatni.

Deák F. interpellácziója a zsidó emanczipáczió ügyében.

Deák F. 1867. junius 26-iki ülésben a zsidó emanczipáczió ügyében a következő interpellácziót terjesztette elő:

A második, a mire nézve a miniszteriumot interpellálni

szükségesnek tartom, consectariuma egy képviselő ur, ha nem csalódom, Tisza Kálmán képviselő társam interpellácziójának.

Az iránt interpellálom ugyanis a minisztériumot, hogy a zsidók jogegyenlőségére nézve szándékozik-e a minisztérium még e szünidő alatt törvényjavaslatot késziteni, hogy összejövetelünk után tüstént fölvehessük azt, ugyszintén az azzal mégis kapcsolatban levő honositási törvényre nézve is?

Eötvös József b. vallási miniszter: Erre nézve, szintén a minisztérium nevében kijelenthetem, hogy a minisztérium teljes kiterjedésében méltányolja ezen kérdés fontosságát és átlátja halaszthatlanságát; épen azért a jövő ülésszak kezdetén, azonnal az elnapolás után, kapcsolatban a honositási törvénynyel, törvényjavaslatot fog a ház elé terjeszteni. (Helyeslés).

Manojlovics interpellácziója.

1867. évi október 23-án *Manojlovics* képviselő a következő interpellácziót intézte a belügyminisztériumhoz:

Az 1848 : XX. t.-cz. azon kevés törvény egyike, mely minden változtatás és fentartás nélkül közelebb visszaállittatott.

Ezen törvény 2-ik §-a igy hangzik: „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve, különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság állapittatik.“

A tökéletes egyenlőség és viszonosság alatt kétségtelenül az is értendő, hogy az egy községben lakó különböző vallásu polgárok egymás ünnepeit vagy viszonylag ünnepelni, következőleg az egyik mint a másik vallás ünnepnapjain a nyilvános munkától tartózkodni kötelesek, vagy pedig azokat teljesen ignorálni jogositvák.

Gyakorlatban azonban a dolog nem igy áll: mert ellenére az idézett törvény félremagyarázhatlan értelmének a görög keleti vallásu kereskedők és iparosok a róm. kath. ünnepnapokon boltjaik zárvatartására, a piaczoknak áruczikkeikkel elhagyására s különösen az ugynevezett „norma napok“ megtartására rendőrileg folyvást köteleztetnek; mig megforditva, a görögkeleti legnagyobb ünnepek is rendesen tudomásul sem szoktak vétetni.

Megengedem, hogy egyes községekben vannak dicséretre méltó kivételek, de hogy átalánosan a tökéletes egyenlőség és

viszonosság előadott mód szerint foganatosittatik, arról minden kétséget kizáró biztos tudomásom van.

Minthogy pedig a törvények nem azért hozatnak, hogy alkotóik szabadelvüségét a papiron dicsőitsék, kivitelben pedig mellőztessenek; s minthogy különösen a szóban lévő eljárás az egyik vallás hajdani uralmának a másik feletti fentartása által nemcsak a törvényhozó liberális intencziója ellen nyilvánosan vét, hanem egyszersmind vallási aggodalmak és keserüségek felidézésére is alkalmat nyujt.

„Mindezeknél fogva kérdést intézek a t. belügyminiszter urhoz:

Hajlandó-e az 1848. XX. t.-cz. pontos megtartása és egyenlő alkalmazása végett az ország összes törvényhatóságait utasitani, hogy — az egyes községekben magánmegállapodások folytán tettleg fennálló reciprocitás eseteinek kivételével — a haza a nem r. kath. polgárait ezen vallás ünnepeinek nyilvános munka szünetelés általi megünneplésére jövőben ne kötelezzék?"

Wenckheim Béla b. belügyminiszter: Kérem az interpelláczió közlését. Egyébiránt ezen tárgy nem tartozik az én hivatáskörömhez, hanem a kultuszminiszter ur fog e tekintetben feleletet adni. Addig is megnyugtatásul előleg mondhatom, hogy éppen ezen tárgyra vonatkozólag a nyár derekán panasz tétetett hozzám, Uj-Vidék városa néhány polgára részéről, hogy ott a g. keleti egyház normaünnepeket állapitott volna meg, a minek folytán összeütközés támadt. Akkor én azonnal tájékozásul fölvilágositást kértem, mind Bácsmegye főispánjától, mind Ujvidék város polgármesterétől és azon megnyugtató választ nyertem, hogy kölcsönös egyezkedés utján az ottani különféle vallásu lakosság még 1848. előtt egymás ünnepeit tiszteletben szokta tartani. Ezt meg is erősitette az 1848-iki törvények szelleme és szava is; és azóta éppen Ujvidéken a város hatósága bizonyos nagyobb norma-ünnepeket állapitott meg különösen karácsony, husvét és pünkösd napjait azon egyetértéssel, hogy azokat kölcsönösen tiszteletben fogják tartani. — Az ebbeli határozatokat addig is, mig ujabb intézkedés nem történik, fentartatni szükségesnek tartottam.

Manojlovics Emil: Ugy hiszem, nem tévedtem, midőn interpellácziómat a belügyminiszter urhoz intéztem, mert ez ügyben az intézkedés nem a kultuszminiszterhez tartozik, hanem rendőri

intézkedésről levén szó, a belügyminisztert illeti. A mi pedig az előleges fölvilágositást illeti, bátor vagyok megjegyezni, hogy itt az ország összes lakóiról, nem pedig Ujvidék, vagy Zombor városáról van szó.

Én tehát átalános intézkedést kérek az egész országra nézve és nem szoritkozom Ujvidék vagy Zombor esetére.

Wenckheim Béla báró belügyminiszter: A mit mondottam, azt én csak elöleges megnyugtatás végett jelentettem ki.

Manojlovics Emil: Én is csak előleg feleltem.

Mintán a belügyminiszter válaszát a ház sem vette tudomásul, Manojlovics Emil képviselő az 1867. évi deczember 11-én ujból meginterpellálta a belügyminisztert, kérdezvén: szándékozik-e az 1847/8-évi XX. t.-cz. 2-ik szakaszát érvényre emelni. Felhivja a belügyminisztert, mikor szándékozik interpellácziójára felelni?

Elnök: Át fog adatni a belügyminiszternek.

Az interpelláczióra 1867. év deczember 20-án válaszolt *Wenckheim Béla b. belügyminiszter*: T. képviselőház! Manojlovics Emil érdemes képviselő ur több héttel ezelőtt és ujabban sürgetőleg azon kérdést intézte hozzám, hajlandó vagyok-e az 1848. XX. t.-cz. pontos megtartása és egyenlő alkalmazására a törvényhatóságokat utasitani, hogy a nem róm. kath. honpolgárok a róm. kath. ünnepeknek nyilvános munkaszünetelés általi megünneplésére továbbra ne köteleztessenek: ezáltal a kormányt közvetlenül oly téren való rendelkezésre és intézkedésre hivja fel, mely téren, nézetem szerint, minél ritkábban találkoznak az állam polgárai az állami hatalommal, annál üdvösebb. (Élénk helyeslés.)

Hazánk dicsőségére legyen mondva, hogy lakosai azon régi vallásos viszályok befejezése után, előbb bontakoztak ki a fanatizmusból, mint bármely más nép és ösztönszerüleg eltalálták azon határt, melyen innen a vallásos érzelmek közönyösséggé, túl pedig türelmetlenséggé fajulnak el; (Tetszés.) és én részemről nem emlékszem, hogy azon időtől fogva, mióta szerencsém van ezen kormány tagjának lenni, az ellen panaszok nem emeltettek, hogy bármely vallásfelekezet vallásos szertartásaiban gátoltatott, vagy vallásos érzelmeiben megsértetett volna.

Amint az érdemes képviselő úr részben maga is elismeri hozzám intézett interpellácziójában, a községekben épen azon

törvény értelmében a közös viszonyosság elveinek alapján történtek olyan megállapodások, melyekben az illető különféle vallásfelekezetüek megnyugvást találtak, és pedig azért, mivel azon megállapodások kölcsönösen a külön vallásfelekezeteknek tiszteletben tartásával, méltányosságon és törvényességen alapulnak. Ennélfogva az én nézetem szerint oly rendeleteknek kibocsátása, amelyek a helyi viszonyokat figyelembe nem veszik és amelyek átalánosságban parancsolólag kivánnak ez ügyben eljárni, a vallásos érzelmet nem erősitené és nem növelné azon kölcsönös türelmet és a béke fentartását, mely mellett mindekkorig hazánknak különféle felekezetei és vallásai egymás mellett tisztelettel meghajolnak. (Élénk helyeslés.)

Minden kormányi rendelet nélkül megoldották ők maguk, megoldotta a hatóságok nagy része az országban a különféle vallások ünnepeinek mikénti megtartási módját. Ha azonban ez nem sikerült volna, vagy jövőre nem sikerülne, megnyugtatásul bizonyossá kivánom tenni az érdemes képviselő urat, hogy minden egyes ily konkrét panasz esetében a kormány a nevezett törvény értelmében az ilyen panaszokat elintézendi. (Élénk helyeslés.)

Manojlovics Emil: Nagy megelégedéssel fogadom a belügyminiszter ur kijelentését, mert ebből azt veszem ki, hogy a magas kormány az 1848: XX. törvényczikk második szakaszát épp ugy értelmezi, mint azt én interpellácziómban értelmeztem vala, t. i. akként, hogy a különböző vallásfelekezetü polgárok egymás vallási ünnepeit csak teljes viszonyosság esetében tartoznak tiszteletben tartani, ellenkező esetben pedig megünnepelni nem kötelesek. T. belügyminiszter ur kijelentette ugyan, hogy konkrét esetekre vonatkozó panaszok hiánya miatt, nem tartja czélszerünek, még kevésbbé szükségesnek, parancsolólag fellépni. Belátom, hogy ily körülmények között parancsoló fellépés fölösleges, de ha a t. belügyminiszter ur akként méltóztatik interpretálni a törvényt, mint én azt felfogtam, akkor bizton elvárható, hogy a törvényhatóságok sem fogják azt máskép interpretálni, és a belügyminiszter úr ezen nyilatkozatát előforduló esetekben szabályul és zsinórmértékül fogják venni. (Általános helyeslés.)

Somossy interpellácziója.

Az 1868. évi április hó 2-án tartott ülésben felszólal Somossy Ignácz: T. ház! Azon megdöbbentő hir jutott a közönség elé, hogy Magyarországon bizonyos Holl-Stahlberg-Uray nevezetü pápai huszár a pápai hadsereg részére toborzást indit meg, s ez a t. belügyminiszter ur által aláirt engedély folytán történik. Bátor vagyok tehát kérdést intézni a belügyminiszter urhoz: mennyiben áll ezen hirnek valósága? fentartva az adandó nyilatkozathoz képest további előadásomat. (Helyeslés.)

Wenckheim Béla b. belügyminiszter: Köszönettel tartozom felszólaló és interpelláló t. képviselő urnak, hogy alkalmat szolgáltat ez ügyben szólnom, annál is inkább, mert egy lapban czikk is jelent meg ezen felirással: „A belügyi miniszter kegyelméből“, melyben az mondatik, hogy „a pápai hadsereg részére nem ugyan nyilvánosan, hanem ami annál rosszabb, — titokban toborzások kezdődnek“, s hogy az engedmény hozzá már meg van adva, és az okmány a belügyminiszter aláirásával van ellátva. Kapok az alkalmon ünnepélyesen kinyilatkoztatni, hogy mindezen hirek valótlan és hamis állitásokon alapulnak, s ezért azon czikk kitételeit rágalomnak vagyok kénytelen nyilvánitani. (Élénk helyeslés.) Határozottan állitom, hogy hasonló, de különösen a pápai hadsereg számára a toborzás iránti engedélynek kérése s erre vonatkozó bármely hivatalos okirat hozzám, mint belügyminiszterhez fel nem terjesztetett. Ennélfogva ennek akár engedélyezése, akár megtagadása nem is volt lehetséges. Volt alkalmam ezen Holl-Stahlberg-Uray urral találkozni, ki, mint magán egyéniséget felszólitott ezen ügy pártolására. Megragadtam ekkor az alkalmat annak kijelentésére, hogy a kormány engedélyezése nélkül semmiféle toborzás nem eszközölhető s hogy ezen engedély valósággal meg fogna tagadtatni; ennélfogva komolyan figyelmeztettem mindazon következésekre, melyeket egy netaláni toborzás megkisérlése által magára háríthatna. Ily toborzás netaláni valóságos megkisérlése esetében ily értelemben eljárni kötelességemnek tartandom. (Élénk helyeslés.)

Somossy Ignácz: A t. belügyminiszter ur ezen nyilatkozatával megelégszem s meg vagyok nyugtatva, s e nyilatkozat azt hiszem, a háznak is megnyugtatására szolgál, s hiszem, hogy a belügyminiszter ur, ha netalán engedélye nélkül történnék ez

ügyben valami lépés, azt meg is fogja akadályozni. (Felkiáltások: Már kijelentette a miniszter!)

Deák Ferencz: T ház! Én is teljesen meg volnék nyugtatva a t. belügyminiszter ur nyilatkozata által, ha nyugtalan lettem volna, (Derültség.) de véletlenül abban a helyzetben vagyok, hogy előre is tudtam, hogy a terjesztett hir rágalom. Tudtam pedig onnan, mert maga azon Holl-Stahlberg ur hozzám is eljött bucsuzni, s nekem azt mondotta, hogy vége van az ő egész tervének, megsemmisültnek tekinti azt, mert a miniszter ur kijelentette, hogy semmi idegen nagyhatalmasság részére nem engedhet toborzást és nem is fog megengedni. Én tehát teljesen meg voltam nyugtatva. Ezt, mint tényt azért hoztam itt elő, hogy kitünjék, hogy kik e toborzást óhajtották, magok is tudják és hiszik, hogy e hir nem igaz. Ez csak néhány hirlaptudósitó fejében támadhatott, másként nem is jött volna a közönség elé.

Somssich Pál: Kijelenti, hogy Somossy képviselő öt megelőzte, mert ugyanazon tárgyban akart interpellálni, most azonban nincs többé oka a felszólalásra.

Csanády S. interpellácziója.

1868. junius 4-én a vallás ügyben Csanády S. részéről a következő interpelláczió történt.

Csanády Sándor. T. képviselő ház! Óhajtottam volna, hogy a miniszterium, felfogva magasztos hivatását, hivataloskodása kezdetén az 1848-iki legalább azon törvények életbeléptetését eszközölte volna, melyeknek a jelenlegi országgyülési többség megkegyelmezni szives volt. (Nevetés.) Ez nézetem szerint kötelessége lett volna a miniszteriumnak annyival inkább, mert maga az uralkodó is az akkori politikai viszonyok befolyása következtében az 1848-iki törvényeket létezőknek, érvényeseknek ismerte el. Óhajtottam volna különösen, hogy az általam igen tisztelt vallás- és közoktatásiminiszter ur a lelkiismeret szabadságát, a vallási jogegyenlőség és viszonosságot biztositó XX. törvényczikknek szerzett volna érvényt; óhajtottam volna ezt azért, mert ugy vagyok meggyőződve, hogy a vallás alapja a társadalmi és polgári jóllétnek, boldogságnak, elégedettségnek, alapja a szellemi és anyagi felvirágzásnak. Minthogy azonban az igen tisztelt miniszter urnak nézetem szerinti mulasztása által a

kedélyek a mai napig is lázas ingerültségben tartatnak, (Hol?) és annál inkább, mert a jelen törvényhozói testület tagjainak 3 évre terjedö megbizása ide s tova lejár, nyilatkozatra van szerencsém felhivni a t. vallás- és közoktatásügyi minister urat az iránt, hogy tekintve, miszerint az 1848. XX. törvényczikk által e hazában létező minden vallás-felekezetre nézve megállapitott tökéletes jogegyenlőség és viszonosság tényleg még máig sincs életbe léptetve, sőt a jogegyenlőség és testvériség magasztos eszméjének ellenére és a méltányossági közérzület valóságos botránkoztatására az uralkodó egyház még mai nap is fennáll, a mennyiben az az 1848. előtt birt előjogokat és kiváltságokat tényleg még ma is teljes mértékben gyakorolja; (Fölkiáltások: Hol?) tekintve azon körülményt, hogy az ily állapot az állam czéljával ellenkezve az egy haza polgárai között a meghasonlás és gyülölködés magvait hinti el: szándékozik-e a tisztelt vallási- és közoktatásiminiszter ur ez ülésszak alatt az ország-gyülés elé, az 1848. XX. törvényczikk értelmében, egy, a vallási jogegyenlőség szent elvének életet adó törvényjavaslatot terjeszteni? (Helyeslés a szélső bal oldalon. Közbeszólás a jobb oldalról: Miben állanak azon előjogok?) Hogy miben állanak azon előjogok, megmondom, ha méltóztatnak kivánni.

Eötvös József b. vallás- és közoktatásügyi miniszter. A képviselő ur által előterjesztett interpellláczióra a napokban fogok válaszolni.

Elnök. Ezen interpelláczió kiadatik a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak.

1868. junius 24-én a következő választ adta.

Eötvös József b. vallásügyi miniszter. Biharmegye berettyóujfalusi kerülete t. képviselője nyilatkozatra hivta fel a kormányt az iránt: „szándékozik-e ezen ülésszak alatt az 1848. XX. t.-cz. értelmében egy a vallási jogegyenlőség szent elvének életet adó törvényjavaslatot az országgyülés elé terjeszteni?“

Nem osztozhatom azon nézetekben, melyekkel t. képviselőtársam ezen felszólalását indokolta.

Én részemről, habár az 1848. XX. t.-cz. rendeletének azon részében, melynél a teljes jogegyenlőség csak a törvény által léptethetik életbe, a teljes jogegyenlőség még létesitve nincs, a vallások közt létező viszonyokat nem tekinthetem olyanoknak,

melyek a méltányosság és közérzület valóságos botránykoztatására szolgálnának. Én nem hiszem, hogy ezen állapot az egy haza polgárai közt a meghasonlás és gyülölség magvait hintené el.

Megengedem, lehetnek, sőt tán vannak is némelyek, kik abban, mert a vallás tekintetében, mint más tekintetekben is, az 1848. törvények minden czéljai még tökéletesen nem létesittethettek, izgatás anyagát keresik. Meglehet, vannak egyesek, kik ezen állapotjainkat is arra használják fel, hogy e haza polgárai közt a gyülölség magvait hintsék el; de én meg vagyok győződve, hogy e hon polgárainak keble, bár mely vallásfelekezethez tartozzanak is, nem azon talaj, melyen a gyülölségnek magvai ki fognának kelni. (Tetszés.) Hogy e nemzet, mely még akkor is, mikor külső befolyások következtében vallási kérdésekért fegyverben állott, soha nem feledkezett meg arról, hogy különböző egyházakban csak az egyházra kéri Isten áldását; hogy ezen nemzet, mely oly korszakban, midőn Európának majdnem minden népei a vallás következtében ketté váltak, soha egységének érzetét nem vesztette el, hogy ezen nemzet azért, mert az 1848. XX. törvényczikkben kimondott jogegyenlőség mindeddig tökéletesen létesitve nincs, egymást gyülölni, egymástól elválni fogna: nem hihetem. (Tetszés).

De ha az indokolásra nézve t. képviselőtársunkkal egyet nem érthetek, tökéletesen egyetértek vele arra nézve, hogy vallási kérdéseinknek törvényhozásilag való teljes befejezésénél alig ismerek fontosabb feladatot. (Helyeslés.) Feladatunk ez azért, mert először az 1848-iki XX. törvény ezt világosan rendeli; feladatunk azért, mert a vallások tökéletes egyenjoguságának életbeléptetése szükséges következménye azon elveknek, melyeken egész alkotmányunk 1848. óta alapszik; szükséges következése helyzetünknek, mert oly országban, melynek alkotmánya az egyenjoguság elvére alapittatott, még a legegyszerübb logikával sem fér össze, hogy azon viszonyok, melyek minden egyes polgárt legközelebbről érdekelnek, ne az egyenlőség elve szerint intéztessenek el; (Helyeslés) és melyek oly országban, hol az alkotmányos államnak minden biztositékai megvannak, hol sajtószabadság létezik, egyes vallásoknak szolgál javára, hanem azokat csak örökkévaló és pedig ellenállhatlan megtámadásoknak teszi ki. (Élénk helyeslés.)

Meggyőződésem szerint tehát érdekében fekszik az országnak, hogy 1848-iki törvény elvei minél előbb létesittessenek minden következéseikben; érdekében fekszik a haza minden egyes polgárának, hogy az, mi köztünk surlódásokra adhatna alkalmat, mentül előbb eltávolittassék; és érdekében fekszik minden egyes vallásfelekezetnek: és e tekintetben biztossá tehetem a t. házat, a katholikusok épen nem képeznek kivételt. (Fölkiáltások: Igaz! Ugy van!) mert ők azt, mit a t. képviselő ur a katholikus vallás uralkodásának méltóztatott nevezni, inkább oly állapotnak tekintik, melyben a katholikus vallás az őt megillető szabadságot nem élvezheti. (Fölkiáltások: Nagyon igaz!)

Hogy azonban, bár ez a kormánynak szintugy, valamint kétségkivül a t. háznak nézete, az 1848-iki törvény által kimondott jogegyenlőség még eddig létesitve nincs: ennek két oka van.

Az első: rendkivüli helyzetünk, melynél fogva a törvényhozás, midőn a legszükségesebb és elhalaszthatatlanabb teendőkkel el van halmozva, néha azon szomoru kénytelenségbe jut, hogy oly tárgyakat is, melyeknek hasznosságáról, sőt valóságos szükségéről meg vagyunk győződve, megoldani nem áll hatalmában, mert az idő hiányzik. És a t. képviselő ur, ha azon tárgyakat méltóztatnék tekintetbe venni, melyekkel eddig törvényhozásunk foglalkozott, azon ügyeket, melyek most tanácskozásaink tárgyát képezik, és azokat, melyeknek mint elölegeseknek tárgyalása határozat által a törvényhozásnak kötelességévé tétetett: maga a t. képviselö ur talán nem egészen a kultuszminiszteriumot fogná felelössé tenni, hogy a vallási kérdések eddig nem oldattak meg.

De a másik ok, miért ezen kérdések megoldása még eddig nem is kisértethetett meg, csakugyan a miniszterium nézeteiben és azon álláspontban fekszik, melyet az minden vallási kérdésekben elfoglalni szándékozik.

Meggyőződésem szerint a természetes állás, melyet az államnak és a törvényhozásnak a különbözö vallásfelekezetek irányában el kell foglalnia, nem a közöny: a mi azon morális elveket hirdeti, melyek az államnak alapjait képezik, miben a polgárok milliói megnyugvásukat keresik és találják, a törvényhozás előtt soha közönyös nem lehet. (Helyeslés.) Tehát nem a

különböző vallások irányában alkalmazott közöny a törvényhozásnak és kormánynak feladata; nem ez azon szempont, melyből a vallási kérdéseket tárgyalnunk kell; hanem az egyenlő tisztelet minden vallás irányában, belátása annak, hogy az átalános vallásosság a legszorosabb összeköttetésben áll az állam jóllétével is, hogy az állam soha nem áll biztosabban, mint midőn a polgárok vallásos érzületére támaszkodhatik. (Tetszés.)

A feladat tehát, mely az 1848-iki törvény végrehajtásánál a kormány előtt áll, e szerint nem lehet az, hogy ezen törvényt bármi módon végrehajtsa. Mert kétségtelen, hogy a vallásegyenlőség és viszonosság elvei oly módon is végrehajthatók, mely által vagy egyes vallások, vagy pedig minden vallások a magok érzületében sértve éreznék magokat. De nem ez, felfogásom szerint, a kormány feladata. A kormány az 1848-iki törvények rendeletét nem ugy fogja fel, hogy az által csak az egyenlőség létesitése czéloztatott, bármennyire sértve érezze magát ezáltal az egyes konfessio.

A kormány feladatát abban találja, hogy az 1848-iki törvények szándékát teljesitse. E szándék pedig az volt, hogy teljes megnyugvás szereztessék e hon minden felekezetü polgárainak.

Erre pedig nem elég, hogy csak bizonyos szabályok mondassanak ki a törvényben és hogy csak minden felekezetre egyaránt alkalmaztassanak, hanem felfogásom szerint kötelessége a kormánynak arra törekedni, hogy az egyenlőség elve ne csak átalánosan, hanem oly módon létesittessék, hogyha az által minden felekezet magát tökéletesen kielégitve nem érzi is, legalább sértve ne érezze magát egyik vallásfelekezet se. Erre nézve pedig szükséges, hogy az egyes vallásfelekezeteknek nézetei a kormány előtt tökéletesen ismerve legyenek.

Méltóztassék az egyes kérdéseket tekintetbe venni, melyekre nézve az egyenlöség még nem létezik.

Ilyen például az áttérés kérdése. Erre nézve ugy lehet határozni, hogy az áttérés minden formaság nélkül megengedtessék mindenkinek, s ha ezen törvény minden felekezetre szól, az egyenlöség helyre van állitva; ezt azonban lehet helyre hozni ugy is, ha kimondatnék, hogy ugyanazon megszoritások, melyek most a katholikusoktól követeltetnek, ha más vallásra

mennek át, követeltessenek a más vallásuaktól, ha katholikus hitre térnek át.

A vegyes házasságból született gyermekekre nézve (Halljuk! Halljuk!) mi a legfontosabb kérdések egyikét képezi, van három mód; az egyik az, mely Poroszországban létezik, hogy a gyermekek vallásának meghatározása a szülékre bizatik, s a törvényes intézkedés csak akkor foglal helyet, ha a szülék a gyermekek nevelésére nézve nem egyeznek meg; lehet továbbá elhatározni, hogy a gyermekek mind apjok vallását kövessék; lehet ismét elhatározni, ami nálunk Erdélyben divatozik — hogy a gyermekek nemök szerint, a lányok anyjok, a fiuk apjok vallását kövessék.

Ha a törvény ezen intézkedéseknek bármelyikét, de általánosan elfogadja, az 1848-iki törvény létesitve van; de tagadom, hogy a kormánynak jogában állana, s nem hiszem, hogy a törvényhozásnak feladata volna, ezen kérdésekben határozni a nélkül, hogy tekintetbe venné az egyes vallásfelekezetek nézetét, kivánalmait, érzületét; mert vallási kérdéseknél puszta többség a kérdést eldöntheti, de nem oldja meg; a kérdéseknek pedig megoldása kivánatos.

Ha tehát azon egyes viszonyokra nézve, melyeknél az 1848-iki XX. t.-cz. eddig teljesitve nincs, törvényjavaslatot nem terjesztettem még a ház elé: annak oka — s itt ismét hivatkozom t. képviselőtársunkra — némi részben abban kereshető, mert egyes egyházaknak nézetei, melyeket tekintetbe venni kötelességem, csak igen rövid idő óta jutottak tudomásomra.

Egyébiránt remélem, hogy ezen kérdések némelyikére, főkép azokra nézve, melyeknél a teljes viszonosság s egyenlőség hiánya legtöbb nehézségre ad alkalmat, még a törvényhozás jelen szaka alatt törvényjavaslatot fogok a ház elé terjeszteni.

Egyre azonban figyelmessé teszem t. képviselőtársunkat: arra, hogy ha mind azon egyes esetekre nézve, melyeknél a viszonosság hiánya panaszokra alkalmat ád, törvényjavaslatokat hozunk is a házba, ez által az 1848-ki törvények szándéka még tökéletesen teljesitve nem lesz. A vallásoknak valóságos egyenlőségét, a valóságos viszonosságot, átalában azon viszonyt, melyben a vallásnak alkotmányos államban az államhoz állnia kell, csak ugy lehet létesiteni, ha egy minden felekezetre egyaránt szóló átalános törvény hozatik: (Felkiáltások balfelől: Ezt akarjuk!)

oly törvény, melyben a különböző vallásfelekezeteknek egymás közti viszonya és viszonyai az államhoz az egyenlőség elve szerint tökéletesen egyformán határoztatnak el.

Igy fogta fel a kormány feladatát a vallási kérdésekre nézve.

Azonban ily törvény hozatalánál első feltétel, hogy a viszony, melyet a különböző vallások az állam irányában elfoglalnak, tökéletesen ugyanaz legyen.

Már ha hazánk állapotát tekintjük, valamennyien tudjuk, hogy mig a protestáns egyházak teljes autonomiája törvény által biztositva van, mig ugyanazon autonomia a görög keleti egyháznak épen a t. ház bölcsesége által kevés héttel ezelőtt biztosittatott: a katholikus egyház — épen mert elébb privilegiált állást foglalt el az országban — ily törvényes biztositást még nem bir. Fölkiáltás: Ki akadályozza? Tekintve a mozgalmakat, melyek a katholikus egyház körében történnek: tekintve azt, hogy az autonomia utáni törekvéseknél maga a felsőbb egyházi rend lépett fel mint kezdeményező: teljes jogom van hinni, hogy a katholikus egyház körében, a világiaknak az egyház vagyonára és az iskolára az őket megillető befolyás megadatván, a törvényhozásnak lehetővé fog tétetni, hogy a katholikus egyház autonomiáját épen ugy törvény által biztositsa, mint azt tette más egyházak irányában.

Egyébiránt mielött ez történnék, egy átalános vallás-törvény, minőt az egyenlőség és viszonosság tökéletes biztositása kiván, a ház elé nem terjeszthető: és igy én ily törvénynek a ház elé terjesztését a törvényhozásnak ezen szaka alatt nem is igérhetem.

Egyről azonban tisztelt képviselőtársunkat és az egész házat biztosithatom: hogy azon perczben, melyben ily törvénynek a ház elé terjesztése lehetségessé válik, a kormány egy óráig nem fog késni annak előterjesztésével: mert először az 1848. XX. törvény teljesitését kötelességének ismeri: mert másodszor meg van győződve, hogy oly országban, melynek polgárai különböző vallásokhoz tartoznak, az egyetértés csak a különböző felekezetek függetlensége és viszonyossága mellett tartathatik fen; (Helyeslés.) végre, mert valamint ujabb időben minden egyház átlátta, hogy a vallási érzelemnek és a vallásosságnak fentartása semmi által nem biztosittatik ugy, mint a szabad egyház által a szabad államban. (Általános helyeslés) ugy a vallá-

sosság, melylyel az egyesek saját egyházaikhoz ragaszkodnak, csak akkor nyujt valóságos támaszt az államnak, ha a haza polgárai saját egyházaik körében épen oly szabadoknak érzik magokat, mint az államban, és e két szabadságban nem az egymással való ellentétet, hanem a közös szabadság biztositását látják. (Helyeslés.)

Csanády Sándor: T. képviselőház! Az igen t. vallás- és közoktatási miniszter urat a phrasisok terén ezuttal követni nem akarom; (Derültség a jobboldalon) kinyilatkoztatom azonban, miszerint a miniszter ur által felhozott okok és érvek engem sem arról nem győztek meg, hogy a hozzá intézett interpelláczió helytelen lett volna, sem arról, hogy a miniszter ur halasztási, halogatási hibába nem esett volna az által, (Derültség a jobbon) hogy az 1848-ki már meghozott törvényeknek életet szerezni elmulasztotta.

Az igen tisztelt miniszter ur hivatkozott rám, hivatkozott körülbelül azért, hogy én is mentsem ki őt a mulasztás alól. (Ellenmondás a jobboldalon. Fölkiáltások: Nincs rá szüksége! Zaj.) Hiába zugnak, uraim! mert ha holnap reggelig állok is itt, elfogom mondani azt, mit akarok; azért türelemre kérem önöket, mert zugásukkal nem riasztanak vissza. (Zaj.) Mondom tehát, hogy a t. miniszter ur hivatkozott rám, hivatkozott bizonyosan azon oknál fogva, hogy én is igazoljam az ő mulasztását, halasztását azon okból, mert talán több superintendentia a vallás ügyében nézeteit még ez ideig nem nyilvánitotta.

Azonban szabad legyen erre nézve kinyilatkoztatnom, miszerint körülbelül egy pár hónappal ezelőtt már a vallási ügyeket illetőleg a hazában levő mind az öt protestáns superintendentia conventet tartván, ott a vallás ügyét illetőleg alapelveit kimondta, megállapitotta. Tehát ez a késedelem oka egyátalán nem lehet.

Igen sok szép szavakat, igéreteket mondott el a t. vallás és közoktatási miniszter ur. Elmondta, hogyan kellene lenni; de meggyőződésem szerint nem mondotta el, mit fog hát tenni a jelenlegi körülmények közt. Söt, mert kinyilatkoztatta, hogy a jelen ülésszak alatt a vallás ügyét illető törvényjavaslatot előterjeszteni nem fogja: miután e nyilatkozattal én megelégedve nem vagyok, fentartom magamnak a jogot e tárgyban további eljárásomra. (Helyeslés a szélső bal oldalon.)

A képviselőház a miniszter válaszát tudomásul vette.

III. RÉSZ.

A vallás ügyében beadott törvényjavaslat tárgyalásai.

A zsidó emanczipáczióról. — A szentszékek ügye a perrendtartásról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál. — A vegyes házassági válóperekről. — A bevett keresztény felekezetek viszonosságáról.

A zsidók emanczipácziója tárgyában beadott törvényjavaslat tárgyalása a képviselőházban és a főrendiházban.

Gróf Andrássy Gyula 1867. november hó 25-én terjesztette be a zsidók egyenjogusitásáról szóló következő törvényjavaslatot, mely az osztályokhoz lett tárgyalás végett utasitva:

Törvényjavaslat

az izraeliták egyenjoguságáról polgári és politikai jogok tekintetében.

1. §.

Az országnak izraelita lakosai minden polgári és politikai jogok gyakorlására az országnak keresztény lakosaival egyenlően képesitetteknek nyilvánittatnak.

2. §

Minden ezzel ellenkező törvény, szokás, vagy rendelet ezennel megszüntettetik.

Miután az osztályok s azok előadóiból alakult központi bizottság ezen törvényjavaslatot letárgyalta, jelentését a VII. osztály külön véleményével együtt a képviselőháznak beterjesztette, az 1867. deczember hó 20-án tárgyalás alá került:

Kerkapoly Károly előadó: (fölolvassa a központi bizottság következő jelentését a zsidók emanczipácziója tárgyában benyujtott törvényjavaslatról):

Jelentése

az osztályok előadóiból alakult középponti bizottságnak az izraeliták egyenjoguságáról polgári és politikai jogok tekintetében szóló törvényjavaslatról.

A középponti bizottság ajánlja a törvényjavaslatnak az alább előadandó módositás mellett elfogadását, minthogy eleget tesz a közvetlen szükségnek, s azért oly jónak tekintendő, melynek birtokba vehetését még egy jobbra való törekvésből sem kivánná késleltetni.

Óhajtaná azonban, hogy fejezné ki kivánságát az országgyülés iránt, hogy a miniszterium a vallás- és kultusszabadság biztositásáról s a különböző hitfelekezetek polgári és politikai egyenjoguságáról még e jelen országgyülésen törvényjavaslatot terjeszszen elő.

Az emlitett módositás az 1. §-ra vonatkozik, s a szerint következő lenne annak szerkezete:

„Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal, minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogositottaknak nyilvánittatnak."

Pesten, 1867. decz. 18-án

Kerkapoly Károly,
mint a központi bizottság előadója.

Elnök: A VII-ik osztály részéről külön vélemény fog előterjesztetni.

Tisza Kálmán: T. ház! Én mint a VII-ik osztály előadója, bátor leszek a VII-ik osztály véleményét felolvasni. (Felolvassa a VII-ik osztály alábbi külön véleményét:)

A VII. osztály véleménye a 164-dik számu törvényjavaslat iránt.

A VII-ik osztály örömmel üdvözli azon perczet, a melyben szabadelvü alkotmányunk egy csorbája kiköszörültetik az által, hogy Mózes-vallásu hazánkfiai a politikai jogok gyakorlatába bevétetnek és épen azért a képviselőháznak többi osztályaival együtt azt óhajtja, hogy ez mielőbb, hogy azonnal megtörténjék.

Azt látja azonban helyesnek, hogy oly módon eszközöltessék ez, hogy egyszer mindenkorra tisztába jőjjünk az iránt:

miszerint hazánkban a polgári és politikai jogok gyakorlatára a hitelvek, a melyeket valaki vall, az, hogy minő hitfelekezethez tartozik, semminemü befolyással nem birnak.

Ezt kivánja a kornak felvilágosodott szelleme, ezt a politikai előrelátás.

Elmultak már azon idők, midőn az államokban uralkodó vallás létezhetett, a mely mellett sokszor hosszas és véres küzdelmek után, mintegy erőszakkal ismertették el magokat törvényesen bevettek gyanánt más vallások, más hitfelekezetek; a mely állam ma szabadelvünek akar tartatni, annak feladata nem az, hogy egygyel szaporitsa a törvényesen bevett vallások számát: de az, hogy a fent érintett elv kimondása által örök időkre megszüntesse a haza gyermekei között vallások miatt létezett minden polgári és politikai különbséget.

Ezt kivánja a politikai előrelátás is.

Lehetetlen, hogy bárki is óhajtandónak találja, hogy hazánkban a vallásnak a kedélyeket elkeseritő, felizgató kérdése fölmerülhessen akkor, midőn bármikor is politikai jogokról és azok gyakorlatáról lesz szó.

Minden pillanatban megtörténhetik pedig az, ha a központi bizottság által javaslott szerkezetet fogadjuk el.

Elég lesz akkor valaki ellen bebizonyitani, hogy a törvényesen bevett vallások egyikéhez sem tartozik és azonnal meg kell hogy fosztassék a politikai jogok gyakorlatától, ha az állam iránt minden kötelességeit hiven teljesiti is.

A jövő választásoknál például vagy a törvényhatóságok lesznek kénytelenek az ilyeneket kizárni a választói jog gyakorlatából, vagy ha azok ezt tenni elmulasztanák, a képviselőház lesz kénytelen az igazolásoknál semmiseknek tekinteni szavazataikat; kénytelen lesz ezt tenni, mert teljes joga van ugyan a képviselőháznak arra, hogy törvényhozói hatalmát bármely törvény megváltoztatására használhassa, de a törvényt addig, mig fennáll, épen ugy mint bárki más, megtartani köteles.

Igen jól tudja azt a VII-dik osztály, hogy egy állam sem engedheti meg azt, hogy bárki, hitelveire hivatkozva, megtagadhassa polgári kötelességeinek teljesitését; tudja, hogy ezt még azon Éjszak-Amerika sem türi meg, melyben a vallásszabadság oly mértékben van életben, minőnek másutt Európa egyetlen államában sem találjuk, és épen azért elismeri, hogy ha majd

átalános vallási törvény fog alkottatni — a minek pedig mielőbb alkottatnia kell — meg lehet és meg kell óvni az államnak is érdekeit; de most nem vallási, hanem oly törvény alkotásáról van szó, mely a vallásnak — a központi bizottság javaslata szerint csak egy vallásnak — a politikai jogok gyakorlatára vonatkozó befolyását határozza, illetőleg szünteti meg.

Ezen törvény már, mely a politikai jogok gyakorlatáról szól, helyesen csak ugy lesz szerkesztve, ha határozottan kimondja azt, hogy a hit, melyet valaki vall, a hitfelekezet, a melyhez tartozik, neki politikai jogokat nem is ád, de tőle azokat nem is veszi el.

Bármi okon tagadja meg valaki polgári kötelességeinek teljesitését — ha hitelveire hivatkozva teszi is azt — az államnak joga van megóvni ellenében érdekeit; de az intézkedés alapja csupán az lehet, a mit cselekszik vagy mulaszt, nem pedig az, a mit hisz: mert a ki kötelességeit hiven teljesiti, azt hite miatt jogaitól megfosztani nem lehet.

Ezen nézetből indulva ki a VII-dik osztály, oly szerkezetet ajánl, mely által épen ugy, mint a központi bizottságé által, eléretik az, hogy Mózes-vallásu hazánkfiai a politikai jogok gyakorlatába bevétessenek, de e mely által kimondatván egyszersmind maga az igaz elv, mindenkorra lehetetlenné válik az, hogy a vallás kérdése — midőn polgári és politikai jogokról van szó — vita alá jöhessen.

A szerkezet következő:

„Törvényjavaslat az ország különböző hitvallásu lakói egyenjoguságáról polgári és politikai jogok tekintetében.

Mindazon törvény, szokás vagy rendelet, mely az ország lakói között, a polgári és politikai jogok gyakorlásában, hitvallásuk miatt, különbséget állapitott meg, ezennel megszüntettetvén, az országnak bármely hitvallásu lakosa minden polgári és politikai jogoknak törvény értelmében gyakorlására egyaránt képesitettnek nyilvánittatik. Pest, 1867. deczember 18.

Tisztelt ház! Ez azon vélemény, melynek előadásával a VII-dik osztály által megbizattam; azonban a VII-dik osztály látván egyfelől, hogy ezen nézetének keresztülvitelét a jelen perczben nem remélheti, látván másfelől, hogy azt is mondhatnák némelyek, hogy azon inditványának jelenben vita alá bocsátásával az izraeliták egyenjoguságának kimondását kés-

lelteti; egyuttal arra is felhatalmazott, (Halljuk!) nyilvánitsam, hogy ezen tekinteteknél fogva maga részéről is a központi bizottság által előterjesztett szerkezetet elfogadja. (Közhelyeslés.) De egyszersmind, hogy elég tétessék azoknak is, a mikkel saját indítványát indokolta, jelen indokolás folytán kifejezett nézeteit és az általa ajánlott szerkezetet, mint külön indítványt a ház asztalára leteszi azon kéréssel, hogy a központi bizottság által javasolt törvény elfogadása után az minél előbb napirendre kitüzessék. (Helyeslés.) Reméli a VII-dik osztály, hogy ily módon elesvén azon ellenvetés ezen saját inditványa irányában, mintha ezáltal a legégetőbb kérdés: az izraeliták egyenjogusitása késleltetnék, a t. házban saját indítványára nézve is pártolásra számithat. (Általános helyeslés.)

Elnök: Ennélfogva ez, mint különindítvány fog osztályokban tárgyaltatni.

Általánosságban méltóztatnak elfogadni a fölolvasott törvényjavaslatot? (Elfogadjuk! Elfogadjuk!) Következik a részletes vita.

Kerkapoly Károly előadó (fölolvassa a törvényjavaslat czimét és 1-ső szakaszát.)

Bernáth Zsigmond: T. ház! Bátor vagyok emlékezetébe hozni a t. háznak, hogy igénytelen egyéniségem volt bátor e folyó évi junius 24-én a t. háznak ugyanezen tárgyban szintén interpellácziót intézni a miniszteriumhoz. Ezen interpelláczió csaknem szóról-szóra lévén visszaadva ezen törvény első szakaszában, igen természetes, hogy ha azt el nem érhetem is, amit most a VII-dik osztály előadója előterjesztett, ezen tételhez ragaszkodom. Ki kell azonban jelentenem, hogy ebben a törvényjavaslatban ez az egy szó: „izraelita lakosok“, az én interpellácziónk szerint nincs visszaadva; ott ez a szó volt, „honfitársaink“. Hogy e két szó közt: „honfitársaink“ és „lakosok“ micsoda különbség van. . . . (Nagy zaj. Elfogadjuk a szerkezetet!) Kénytelen vagyok a házszabályok 57—58. szakaszaira hivatkozni; ezeknek igen rövid tartalma azt mondja, hogy a szólót félbeszakitani nem szabad. Vajha az óra helyére a házszabályok lennének fölirva, hogy minden ember láthatná, hogy a szólót félbeszakitani nem szabad. (Halljuk!) Micsoda különbség van e két szó közt: „honfitársaink“ és „lakosok“, bebizonyitotta nehány nappal interpellácziónk után Pest városának érdemes

követe, midőn szintén interpellácziót adott be és ezen interpellácziőhoz hozzátette azt is, hogy honfiusitani kell előbb az izraelitákat és azután kell kimondani az egyenjogusitást; mert nem minden izraelita lakos egyszersmind honfitársunk; sokan vannak olyanok is, kik bevándoroltak és a honfiusítási szabályokat be nem töltötték. Alázatos tisztelettel ajánlom a t. ház figyelmébe, hogy ezen szót: „lakosok“ méltóztassanak ebben a szakaszban felcserélni e szóval, hogy „honfitársaink“. (Fölkiáltások: Maradjon a szerkezet! Szavazzunk!)

Kerkapoly Károly előadó: T. ház! Csak indokolni akarom a központi bizottság megállapodását e tárgyban. (Fölkiáltások: Maradjon a szerkezet!) Ha abba méltóztatik bele nyugodni, hogy az eredeti szerkezet megmaradjon, akkor indokolásom fölösleges.

Elnök: Méltóztatik a t. ház a központi bizottság által javasolt szerkezetet megtartani? (Fölkiáltások: Maradjon!) Az első szakasz tehát elfogadtatik.

Kerkapoly Károly előadó: (olvassa a törvényjavaslat 2-ik szakaszát.)

Elnök: Méltóztatnak a második szakaszt elfogadni? (Elfogadjuk!) A második szakasz tehát elfogadtatik.

Miután a t. ház a törvényjavaslatot részleteiben is elfogadta, a végleges megszavazás holnap után 12 órakor fog megtörténni.

A képviselőház ezen immár elfogadott törvényjavaslatot a főrendiházhoz áttevén; **a főrendek 1867. deczember 22-én vették azt tárgyalás alá**:

Tisza Lajos főispán: Nagyméltóságu elnök! mélt. főrendek! Azt hiszem, a nagymélt. főrendiház a jelen törvényjavaslatot csakis üdvözölheti. A magyar főrendiház azzal tüntette ki magát századok során, hogy soha megcsökönyödött eszmék képviselője nem volt, s mindig tudott a kor szellemével haladni: bebizonyította ezt akkor is, midőn az 1848-iki törvényeket, azon 1848-iki törvényeket elfogadta, a melyekben foglalt igéretet a jelen törvényjavaslat most beváltja. Nekem, megvallom, mint magyar embernek eddig is fájt, hogy adott szavunkat előbb nem válthattuk be; azonban ez nem a mi hibánk Üdvözlöm e törvényjavaslatot azért is, mert átala több ezeren vétetnek ismét fel a haza fiai közé, több ezeren, kik vagyonnal, kik tehetséggel, kik tevékenységgel rendelkeznek. Meg vagyok győződve,

ők is be fogják látni, hogy jogokkal kötelezettségek járnak és ha eddig Magyarország részéről jogokkal nem részesittetvén, minden kötelezettség alól fölmentetteknek tartották magokat, most, midőn e jogok élvezetébe ezen törvény által be fognak lépni, tudni fogják, mi egy magyar honpolgár kötelessége. Én a törvényjavaslatot elfogadom. (Fölkiáltások: Elfogadjuk!)

Cziráky János gr. Nagymélt elnök! mélt. főrendek! Az előttünk fekvő tárgy azok közé sorolandó, melyek mellett sok érv felhozható, a melyek mellett a sok érv felhozatala az ügyet magát is nem ugy jellegzi, mint annak jellemzése kivánja. E részben történt felszólalását Biharmegye t. föispánjának egész kiterjedésében helyeslem és magamévá teszem; egyedül csak jellegezni kivánom azon szempontot, mely engem arra vezérel, hogy én egész készséggel teljes, soha nem változott e részbeni meggyőződésemet követve, motiváljam szavazatomat.

Én ezen kérdést más mint keresztényi és vallási szempontból meggyőződésem szerint nem is taglalhatom. Vallásomnak, melyet hiven követek, egyik alapelve az: „szeresd felebarátodat, mint önön magadat!“, minek természetes következménye, hogy amit nem akarsz, hogy neked tegyenek, te se tedd másnak. Ez azon fő sarkpont, minek alapul kell léteznie ezen korkérdés és minden hasonló kérdés megvitatásánál. Ha netalán ezen kérdés az ország bármely osztályánál, még százados, le nem küzdött előitéletek következtében nem volna népszerü, az meg nem szünt azért igazságos lenni, és meg nem szünt soha igazságtalanság lenni, hogy századokon át meg volt tagadva bizonyos hitfelekezetek részére ezen jogoknak csak hitvallásuk követése miatt teljesedése. (Helyeslés.)

Igen jól mondá Biharmegye t. föispánja, hogy a mélt. förendek ezen kérdés megitélésében mindig a legnagyobb igazság és méltányosság által vezéreltettek. Emlékeztethetném a mélt. förendeket és azon igen t. tagokat, kik már az akkori országgyülésen részt vettek, hogy már az 1840-iki országgyülésen a mélt. förendek részéről történt e részben felhivás, miszerint az ország ezen osztálybeli lakosainak sorsán segiteni és könnyiteni kell; előkerült ezen kérdés az azt követő országgyülésen is. Valóban örömmel kell tapasztalnunk, hogy azon időszak óta ezen kérdésnek igazságos és méltányos megitélésében igen nevezetes előhaladást tettünk; sokan voltak akkor, igen

kitünő hazafiak, kik ezen kérdés megitélésénél külön - külön aggodalmakat tapasztaltak, s az adandó jogokat csak igen szük körre kivánták szoritani.

Felemlithetem azt, hogy az Istenben boldogult nagy tagja e háznak, gr. Széchenyi István, kinek hazafiságát és szabadelvüségét közülünk senki kétségbe nem vonhatja, Angliát és Francziaországot hozván fel, még azon hasonlatossággal élt, hogy igenis Angol- és Francziaországban ezt könnyen lehet létesiteni, mert a zsidóknak egyenjogositása ott annyi volna, mint egy nagy tóba egy palaczk tintát önteni, hol az nyomtalanul elvész; holott Magyarországban annyi volna, mint egy tál levesbe önteni, azt teljesen élvezhetetlenné tenné.

Ezt csak példa gyanánt bátorkodtam előhozni, hogy azóta a kor kivánalmainak megértésében és az eszmék tisztulásában nevezetes előhaladás történt; azonban — mint már mondám — vallásos meggyőződésemet ugyanazon alapon nyugvónak találtam akkor, mint a melyet most ápolok, és azért, föltéve még azon esetet is, mit egyátalában meg nem engedek, ha ezen törvényben más hitfelekezetek állására nézve veszedelem háramolhatnék, akkor is mellette volnék, mert azt is tudom, hogy a keresztény vallás egyik alapfeltétele: „tégy jót azokkal, kik gyülölnek.“

Mélt. főrendek! Én igen üdvözlöm ezen törvényczikket, hogy az a magyar miniszterium részéről akkép szerkesztetett; és egyátalában nem ápolhattam volna ezen nézetet, ha ezen törvényczikk nagyobb átalánosságban és nem egyedül hazánk azon nevezetes osztály- és hitfelekezetének felemlitésével lett volna szerkesztve: mert itt igazságosak kivántunk lenni egy nagyszámu felekezet irányában, mely eddig is, és a legujabb időkben valósággal, mind a nemzeti czéloknak előmozditásában, mind hazafiságban és müvelődésben velünk összeforrni igyekezett. (Helyeslés.) Ez legalább meggyőződésem, hogy én a másik elvet, miszerint minden vitatás nélkül ki volna mondva, hogy bárki bármely vallásu, ruháztassék fel átalánosságban jogokkal, nem pártolhatom. Ezen kérdésre nézve csak egy észrevételem van, hogy ezt egész átalánosságban felállitani veszedelmes, valamint egyátalában veszedelmesek minden, egész átalánosságban felállitott törvények: mert midőn azt hisszük, hogy jót szülnek és a szabadságot előmozditják, veszélyes és az állam létét koczkáz-

tató szabadságra szolgáltatnak alkalmat, pedig azért, mert ámbár minden ember vallásos meggyőződésének szabadnak és függetlennek kell lenni, de gyakorlatának olyannak kell lenni, a mely a tiszta morállal és erkölcsökkel ellentétben ne legyen, és másrésrészről az államot és az államnak czélját ne koczkáztassa. De ezt minden szektáról mondani a priori nem lehet; és én soha nem fognám azt védelmezni, hogy a „tel est mon plaisir“ elvéből kiindulva, a mormonok nálunk háremeket állitsanak, vagy egyéb ily szerencsétlen szekták behozatala minden haszon nélkül eltüressék. Azért is tehát üdvözlön a törvényczikk szerkezetét, s azt a mélt. uraknak mind átalánosságban, mind a részletekben annyival inkább gyors elfogadásra ajánlom, mert én azok sorába tartozom, kik igen óhajtották volna, hogy akkor, midőn azok nagy ünnepet ültek, a nemzet kiengesztelésének ünnepét, midőn a fejedelem Szt. István koronájával megkoronáztatott, hazánknak ezen tekintélyes osztálya is a teljes jog gyakorlatát már élvezte volna; azért ne halasszuk ezen tárgyat, hanem az imént közelgő, mindenkit üdvözitő, és az egész kereszténységet vidámitó ünnep alkalmával örvendeztessük meg azon tekintélyes nagy számu hazánkfiait. (Helyeslés).

Szőgyény László főispán. Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Midőn én is az előttünk fekvő törvényjavaslat pártolására vagyok bátor felszólalni, szintén csak igen röviden leszek kénytelen a mélt. főrendek figyelmét igénybe venni: mert ha valamely tárgy mellett az absolut igazság érvei szólnak, nem szükséges a méltányosság, politikai ildomosság és az állam-érdekből indokokat meriteni. Ilyen pedig szerintem a fenforgó tárgy. Ezen törvénynyel az ország egy sokkal régibb tartozást ró le, mint melyet t. barátom, Biharmegye főispánja Tisza László emlitett: mert már az 1790. évi XXXVIII. törv.-czikk mondja azt, hogy a zsidók állapotja a jövő országgyülésen törvény által rendeztessék. Tiz országgyülés ment el azon törv.-czikk hozatala óta, anélkül, hogy a zsidók állapotának rendezése törvényhozásban szőnyegre került volna, mig végre 1839-ben, illetőleg 1840-ben, az akkori országgyülés követi táblája egy törvényjavaslatot inditványozott, mely szerint az akkori viszonyokhoz képest a nem nemesek által élvezett jogok Magyarország izraelita lakosaira is kiterjesztendők lettek volna. Midőn e törvényjavaslat a főrendi házban tárgyaltatott, a háznak az ország pótolhatlan

veszteségére oly korán elhunyt lángeszü egyik tagja, gr. Dessewffy Aurél azt jegyezte meg, hogy a zsidó nemzet ellen Európának majdnem minden nemzetei és népei századok óta vétkeznek, ideje tehát, hogy a mult időknek méltatlanságait már ne csak sajnálkozva emlegessük, hanem azon méltatlanságokat igazságos intézkedések által orvosoljuk. És, noha ő arra figyelmeztette a mélt. főrendeket, hogy miután 1790 is csak ideiglenes status quot alkotott, ideje már végleges intézkedést tenni, mégis a mélt. főrendek akkor csak átmeneti ideiglenes intézkedéseket hoztak javaslatba, melyek a követek háza által el is fogadtattak. A mélt. főrendek ezen válasz-üzenetét nekem volt szerencsém akkor, mint nádori itélő mesternek szerkeszteni; és noha ezen feladat mindig tanulságos, élvezetes és megtisztelő volt különben rám nézve, mert a halhatatlan, nagy nádornak vezérlete alatt folyt főrendi tanácskozások a legtisztább hazaszeretetnek, alkotmányos érzületnek, valódi mély politikai, úgy igaz államférfiui bölcseségnek voltak kifolyásai, melyekből tűrhető izeneteket és válaszokat szerkeszteni nem volt nehéz, mégis meg kell vallanom, — noha nem tagja, csak tolla voltam a főrendi háznak — azon üzenetet lelkiismeretem erőszakolásával voltam kénytelen szerkeszteni, mert én már akkor a főrendi ház kisebbségével eljöttnek hittem az időpontot, hogy az izraelitáknak tágasabb jogkör nyujtása szükséges. Mivel tehát az, a mit akkor szerintem elmulasztottunk, most oly bőven és gazdagon pótoltatik, természetesen és önként következik, hogy örömmel üdvözlöm ezen törvényjavaslatot és azt egész meggyőződésemnek egész melegével pártolom.

Ne akarjunk, mélt. uraim, se okosabbak, se boldogabbak lenni Európa más nemzeteinél, melyek a polgárosodás és állami jóllét sokkal magasabb polczán állnak, mint mi; ezeknél pedig — melyeknek példájára oly gyakran más, söt nem mindenben alkalmazható dolgokban is, annyira szeretünk hivatkozni — ezen kérdés rég megszünt kérdés lenni.

Csak azon reményem kifejezésével vagyok tekát bátor pártolni a szőnyegen levő törvényjavaslatot, miszerint Magyarországnak mózes-vallású lakosai, holmi kozmopolita irányzatokról letérve, Magyarországnak hü és hálás fiai lesznek, és jóllétét boldogságát minden szellemi és anyagi tehetségökkel hiven pártolni fogják. (Közhelyeslés.)

Prónai Gábor báró. Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Ha a nemzetek életében az előhaladott czivilisatiót mérlegbe vetjük, minden országban a törvényhozó testület alkotmányos jogainak mint egy főfeladata és egyik kötelessége a kor igényeinek megfelelni és a humanitás elvének és parancsának eleget tenni. Midőn tehát ezt jelen törvényjavaslat előterjesztésével a magas minisztérium teszi — a nélkül, hogy ennek bővebb taglalásába bocsátkozzam — mint a humanitás elvének következményét tiszteletteljesen kell üdvözlenem és örömmel fogadnom, épp úgy mint azt az előttem szólott t. szónokok nyilvániták. Fölöslegeseket nem akarok mondani, csak arra nézve vagyok bátor kifejezni véleményemet, a mennyiben az is meg lett érintve egyik előttem szólott t. főrendi tag által, hogy ha netán a jövőre nézve valami kárt, vagy veszedelmet okozhatna ezen törvényjavaslat, a humanitás elvéből kiindulva, nem volna-e mégis kötelességünk, a törvényjavaslatot elfogadni? Nézetem az, hogy mind a jelenre, mind a jövőre nézve ezen törvényjavaslatnak csak üdvös eredménye lehet annyiban, mert, ha azok, kik eddig a közterhek viselésében egyformán osztoztak ugyan a többiekkel, de a polgári jogok gyakorlatából ki voltak zárva, a jogot a többiekkel egyenlően fogják élvezni, ha a polgári jogok rájuk is ki lesznek terjesztve, önként foly, hogy hivebb fiai lesznek a hazának és hű ragaszkodással lesznek hazánk alkotmányához, azt védeni, a haza érdekeit fejleszteni, szent kötelességüknek fogják ismerni. Én tehát az ország szellemi érdekét e törvény által nem veszélyeztetve, de fejlesztve látom. A mi anyagi érdekeit illeti, azokat is inkább fejlesztve látom: mert ezen osztály eddig inkább az anyagi érdekek fejlesztésére levén utalva, csak ezen körben működhetett és ennélfogva, lehet mondani, az anyagi helyzetnek és a kereskedelmi üzletnek urává lett. Hanem ha most az izraeliták előtt is minden érdekek fejlesztésére megnyilt az út, e tekintetben is vége lesz az ugynevezett egyed-árúságnak, a kereskedelmi üzlet inkább nyitva lesz mások előtt is, és igy tér engedtetik másoknak is az anyagi érdekek fejlesztésére. Ezeket mérlegbe vetve, nem kivánok hosszas lenni, hanem röviden oda terjesztem ki véleményemet, hogy én is bátorkodom e törvényjavaslatot egész kiterjedésében és részleteiben a méltóságos főrendeknek ajánlani és ahhoz igénytelen szavazatommal járulók. (Helyeslés.)

Szécsen Antal gróf. Nem volt szándékom e tárgyra nézve csekély szavazatomon kivül, melylyel e törvényjavaslat elfogadásához járulni akartam, még indokaimat is előadni. Megindultak mindazonáltal a vitatkozások, minek annyiban csak örülhetek, mert nézetem szerint az alkotmányos élet természete magával hozza, hogy eredményei vitákon és okok kifejlesztésén, nem pedig csupa szavazáson alapuljanak. Miután tehát mások meggyőződésüket megállapitották, legyen szabad nekem is azon indokokat fölemlitenem, melyek ebbeli elhatározásomat a szavazás alatt vezérlik.

Én mindig azon meggyőződésben voltam és vagyok jelenleg is, hogy az államnak jogában áll a politikai jogok gyakorlatát nem tekinteni természeti jognak, hanem olyannak, mely az állam érdekeinek megfelelőleg szabályozható és bizonyos feltételekhez köthető. De ott, hol az államnak általános szerkezete a politikai jogok gyakorlatában felállitott feltételek különböző felfogásáról lemondott; ott, hol általános elvként felállittatott, hogy bizonyos qualificatio teljesitése mellett politikai jogokat gyakorolni lehet és szabad: a méltányossággal és jogossággal nem tudom összeilleszteni, hogy azok, kik e feltételeket egész kiterjedésökben teljesitik, e feltételekre épitett politikai jogok élvezetéből ki legyenek zárva. Meggyőződésem az, hogy azon átalános szellemet, mely valamely alkotmányt átleng, alkalmazni kell nemcsak az átalános törvényekben, de minden részletes törvényekben is. És midőn Magyarország törvényhozása helyesnek látta az előbbi alkotmány egyes részeit az átalános jogosultság szellemében megváltoztatni, nem tartanám többé a méltányossággal összeegyeztethetőnek, hogy oly vallásfelekezetről lévén szó, melynek vallástanai ismeretesek és az állam czéljaival ellentétben nincsenek, azok, kik ugyanazon terhekben osztoznak, kik ugyanazon kötelességeket teljesitik, csak ott érezzék a multak hagyományának befolyását, hol a jogok közös élvezetéről lesz szó.

Ez azon indok, mely e tárgyban minden aggodalmamat ellensulyozza, s melyből kiindulva, kötelességemnek tartom e törvényjavaslatot elfogadni. (Helyeslés.)

Elnök: Ha senki sem kiván szólani, az általános vita be van fejezve. Méltóztassanak ennélfogva azok, kik a törvényjavaslatot általánosságban el akarják fogadni, felkelni. (Megtörténik.) El van fogadva.

Következik a részletes tárgyalás.

Majthényi László b. jegyző: (olvassa a törvényjavaslatot szakaszonként, s az igy is vitakozás nélkül, elfogadtatik.)

Elnök: Törvényjavaslat elfogadása forogva fenn, méltóztassanak a mélt. Főrendek név szerint szavazni: a kik elfogadják, igennel, a kik ellenzik, nemmel.

Rajner Pál jegyző: (olvassa a főrendek névsorát) mely alkalommal a jelenlevő tagok mind igennel szavaznak, kivéve Zichy-Ferraris Bódog grófot, Pallavicini Zsigmond őrgrófot és Barkóczy Zsigmond és Podmaniczky László bárókat, kik nemmel szavaznak.

Elnök: A törvényjavaslat a mélt. Főrendek 64 szavazatával 4 ellenében mind lényegileg, mind szerkezetére nézve elfogadtatott.

A szentszékek eltörlésének kérdése a perrendtartási törvényjavaslat tárgyalásánál.

A polgári törvénykezési rendtartásról szóló törvényjavaslat, melyet a képviselőház jogügyi bizottsága szövegezett és a mely több száz §-ból állott, nehogy — miután az országgyülés már ugyis a végére járt, — annak tárgyalása az országgyülés egész hátralevő idejét elfoglalja, a képviselőház utasitotta a jogügyi bizottságot, hogy annak főbb irányelveiről a házhoz jelentést nyujtson be, s ezen jelentés tárgyaltassék ezután.

A jogügyi bizottság ezen utasitásnak megfelelvén, a következő jelentést nyujtotta be:

Jelentése

a jogügyi bizottságnak a polgári törvénykezési rendtartás főbb irányelveiről.

Az igazságügyér fölvette a törvénykezési rendtartásba a szorosan oda nem tartozó birósági szervezetet.

Ujitásai e tekintetben is lényegesek, bár az első folyamodásu biróságokra nézve a megyei és községi szervezés még meg nem oldott kérdésre, tehát tőle nem függő akadályok miatt, fájdalom, nagyon is korlátoltak.

Helyre állitja az egyenlőség elvét a forumok számában, s kimondja, hogy minden ügynek 3 foruma legyen. Ehhez képest

a királyi tábla megszünik első- és harmad folyamodásu, a szolgabiró és megyei törvényszék fellebbviteli forum lenni.

Szabályozza a szentszékek birói illetőségét, elvonván attól eddig minden oda tartozott ügyet, egyedüli kivételével a katholikus házassági és vegyes házassági váló pereknek.

A jogügyi bizottság melegen üdvözölte ezen ujitásokat, mint olyanokat, melyek a végleges és teljes birósági szervezet behozatalának utját egyengetik s a reform terén üdvös haladást jelentenek. Fel is vette azokat az általa összeállitott munkába a következő módositásokkal:

b) Eltérőleg a miniszteri tervezettől, teljesen megszünteti a bizottság az egyházi biróságok eddigi hatáskörét, s azoktól nemcsak a vegyes házassági váló pereket, melyekben az 1848: XX. törvényczikkben kimondott egyenlőség és viszonosság mellett kizárólagos biráskodást különben sem igényelhetnénk, hanem a nem vegyes házassági pöröket is elvonván, kivétel nélkül minden válópört a világi bírósághoz utasit.

Tette ezt azért, mert ellene van elvben a kivételes biróságoknak s a világi biróságokat alkalmasabbaknak tartja az egyházi biróságoknál minden tekintetben.

Ha fennmaradna az egyházi biróságok biráskodási hatásköre a katholikus válópörökben, meg kellene hagyni az erdélyi protestánsok és unitáriusok, mint szintén a görög-keleti vallásuak s fel kellene állitani a magyarországi protestánsok és izraeliták egyházi biróságait is a jogegyenlőség és viszonosság nagy elvénél fogva.

Ámde az egyházi biróságok átalános behozatala nem indokolható visszalépés lenne napjainkban; mig másrészt meghagyni a szentszékek illetőségét s a többi hitfelekezetre nézve ignorálni az egyenlőség és viszonosság elvét épen akkor, midőn alkalmazására legelőször nyilik alkalom; nem lett volna megegyeztethető a törvény rendeletével, a politikai ildommal s az osztó igazsággal.

A bizottság idejét látta az előbb vagy utóbb, de minden esetre ugy is megoldandó kérdés azonnali gyökeres megoldásának, s megszüntetni javasol minden egyházi biróságot átalában.

Nem érinti ez intézkedés a vallás intézményét. A kérdés súlya nem abban fekszik, hogy házassági perekben egyházi sze-

mélyek intézkedjenek, hanem abban, hogy az illető vallás hitelvei szerint itéljen a biró.

Eldöntendők volnának tehát:

g) helyesli-e, hogy átalában minden egyházi biróság megszüntessék végkép a a házassági pörök kivétel nélkül a világi biróságokhoz utasittassanak?

Ezen jelentés az osztályoknak lett kiadva, s miután azok, valamint a központi bizottság is azt letárgyalta, arról szintén egy jelentést nyujtott be a házhoz, mely igy szólt:

Jelentése

a központi bizottságnak a polgári törvénykezési rendtartás főbb irányelveiről.

A központi bizottság egyhangulag helyesli a jogügyi bizottság e kérdésre vonatkozó nézeteit s azok alapján az igazságügyi miniszter eljárását.

Ellenben nem óhajtja, hogy az egyházi biróságok sorsa már ez alkalommal eldöntessék.

Az egyházi biróságokra nézve ugyanazon nehézségeket látja fennforogni a központi bizottság, a melyek az első folyamodásu biróságoknak szervezésére nézve még most átalában fennforognak.

Ki ne szemlélné szives örömest a nemzetet egy a kor, a tudomány és a helyzet kivánalmainak teljesen megfelelő végleges birósági szervezet birtokában? ki ne üdvözölné legmelegebben azon epedve várt intézkedést, mely felszabaditaná valahára az igazságszolgáltatást a közigazgatási kötelékek nyügeiből.

Ámde mindezt nem lehet egy tollvonással dekretálni s kénytelen a törvényhozás számba venni nem egy reformkérdésnél a létező s csak fokozatosan elhárittható akadályokat is.

Ilyen kérdés a központi bizottság vélekedése szerint az egyházi biróság kérdése is; s a mint egyrészről nem kivánja a központi bizottság elvitatni azon tekintetek fontosságát, a melyek az első világi folyamodási biróságok szervezésére nézve a megyei és községi rendezés függő kérdésével szemben, bizonyos óvatosságot ajánlanak; ugy viszont nem tartja tanácsos-

nak egy oly fontos kérdést, minő a törvényesen fennálló egyházi biráskodás intézménye, egy ideiglenes perrend folyamán s annak keretében mintegy rögtönözve megoldani.

E szempontból egyelőre fentartandónak véli a központi bizottság a miniszteri tervezetnek a szentszékek hatáskörére vonatkozó 12-ik és 23-ik §-át, de egyszersmind a jogügyi bizottság munkálatának ugyan e tárgyban formulázott 22-ik és 36-ik §-át, de a mennyiben a kérdés hangosan követeli megoldását, utasittatni kivánja egyidejüleg a miniszteriumot, hogy a házassági pörökben való biráskodás s átalában a házassági ügyekben, tekintettel az 1848 : XX. törvényczikkben kimondott egyenlőség és viszonosság követelményeire, mielőbb külön törvényjavaslatot terjesszen elő.

Ha a központi bizottság ezen javaslata elfogadtatnék, a jogügyi bizottság által összeállitott munkálat 23-ik és 36-ik §-a fel lenne cserélendő az igazságügyminiszteri eredeti tervezet 12. és 23. §-ával, ugy azonban, hogy a miniszteri tervezet 23-ik §-ának az izraelitákra vonatkozó végbekezdése helyett azon felhatalmazási záradék tétessék, melyet a jogügyi bizottság az általa összeállitott munkálat 22-ik §-ának végére, uj bekezdésül, közelebbi jelentésében javaslatba hozott.

Ezen két jelentés a szentszékek kérdésének ügyében egymástól lényegesen eltért, ugyanis a jogügyi bizottság az egyházi biróságok eltörlését inditványozta, az osztályok többsége azonban s igy a központi bizottság is azt ez alkalommal még meghagyatni véleményezte, csupán a miniszteriumot kivánta utasittatni, hogy ez ügyben mielőbb egy törvényjavaslatot terjesszen elő.

Midőn ezen két jelentés a polgári törvénykezési eljárás főbb irányelveiről a képviselőházban tárgyalás alá került, a szentszék eltörléséről szóló *g)* pont 1868. október hó 20-án a következő érdekes vitára szolgáltatott e kérdésben anyagot:

Horváth Lajos előadó (olvassa a központi bizottság véleményét): „A központi bizottság nem óhajtja, hogy az egyházi biróságok már ez alkalommal megszüntettessenek, hanem utasittatni kivánja a ministeriumot, hogy e tekintetben ugy a biráskodás, mint átalában az egyházi ügyekről mielőbb törvényjavaslatot terjesszen elő.

Az indokok, melyek a központi bizottságot ezen vélekedésre

vezették, jelentésében vannak előadva, melyet a t. ház már ismer. (Helyeslés.)

Bujanovics Sándor jegyző: E pontra nézve Csiky Sándor, Eger városnak képviselője, a következő módositást ajánlja elfogadás végett.

(Halljuk! Olvassa Csiky Sándor módositványát, mely szerint az egyházi biróságok eltörlendők).

Tisza Kálmán: T. ház! Én megvallom, hogy meg voltam lepetve, midön megértettem, hogy az osztályokban több helyről hang emelkedett a szentszékek megtartása mellett és meg voltam lepetve annyival inkább, midőn ezen nézetet a központi bizottságban tulsulyra vergődni láttam. Meg voltam lepetve azért, mert azon meggyöződésben valék, hogy annyira elterjedt már köztünk az a felőli meggyőződés, hogy a kivételes biróságok fentartása helytelen, hogy annyira elterjedt már köztünk azon nézet, miszerint a házasság nem csupán egyházi intézmény, hanem ez első sorban mindenesetre az államot illeti, hogy el van köztünk terjedve azon meggyőződés, erősen áll azon szándék, hogy az 1848. XX-dik törvényczikknek addig is, mig ezen kérdés egészen megoldatnék, minden egyes alkalommal elég tétessék, vagyis, hogy az abban lefektetett jogegyenlőség és viszonosság szempontjából járjunk el; annyira meg voltam ezekről győzödve mondom, hogy részemről nem hittem, hogy e tekintetben a t. ház a jogügyi bizottságnak véleményét helyben ne hagyja s megvallom hasonlólag, igen nagy kiváncsisággal vártam a központi bizottság indokolását; de öszintén szólva, ezen indokolás engem arról, hogy a szentszékek eltörlése most kivihető ne volna, meg nem győzött pedig azért, mert szerintem azon analogia, melyet a központi bizottság indokolása felhoz, az első folyamodási törvényszékek érintetlen hagyásából egyátalában, nem áll: mert az első folyamodási törvényszékek, a melyeknek rendezésében a törvényhatóságoknak az 1848-diki törvényben kimondott rendezéseig belenyulni valóban ellenkeznék azon törvények irányzatával és szellemével, mig ellenkező esetben, ha az egyházi biróságokat, az u. n. szentszékeket veszszük, azoknak megtartása az, a mi ellenkezik az 1848. XX-dik törvényczikkel.

De továbbá, ha azon indokokat vesszük tekintetbe, melyeket mindenfelől felhozni hallottam, hogy az egyházi törvény-

székek megszüntetése, a melyekre, nehogy felekezetességgel vádoltassam, megjegyzem, hogy nemcsak egy hitfelekezetnek vannak ily törvényszékei, de a haza egy részében vannak épen azon hitfelekezetnek is, melyhez magam tartozom, mondom, ha a törvényszékek megszüntetése kellemetlenül érintené vagy talán sértené az ország lakói egy részének érzelmeit: azt gondolom, fenhagyásuk sérti az ország lakói másik részének érzelmeit. Igy tehát, midőn oly intézkedésről van szó, mely ha megtétetik, egy rész érzelmeit sérti, ha meg nem tétetik, a másikét, akkor ugy gondolom, azt kell felvenni, melyik résznek érzelmei sértetnének meg azon intézkedés által, a mely sem nem czélirányos, sem nem szabadelvü s a törvényes igéretekkel meg nem egyezik; ugy gondolom, hogy az igazság azt kivánja, hogy azon érzelmek vétessenek tekintetbe, a melyek ellenkezőleg mind oly intézkedést kivánnak, a mely szabadelvü, mind olyat, a mely az országgyülésnek az 1848. XX-dik törvényczikkben kitett igéretével megegyezik.

Igaz, hogy maga a szentszékek eltörlését tevő intézkedés a házasság tárgyában felmerült kérdéseket egészben meg nem oldja; de én részemről azt gondolom, t. ház! hogy ha és a mennyiben ez áll, nem azt kellene belőle következtetnünk, hogy ezen egy lépést se tegyük meg, hanem igenis azt, hogy ezzel kapcsolatban tegyük meg mindazt, mi a kérdés megoldására szükséges.

Én tehát részemről azzal, mit a központi bizottság kilátásba helyez, megelégedni nem tudok.

Azt mondja ugyanis a központi bizottság, hogy a ministerium utasittassék oda, hogy a házassági ügyekre nézve mielőbb terjesszen a képviselőház elé törvényjavaslatot. De mit tesz ez? Azt gondolom, ily átalánosságban kimondva, tesz annyit, mert alig tehet többet, hogy majd a jövö országgyülésen fog törvényjavaslatot elöterjeszteni. Már most, ha a szentszékek egyházi biróságának hatáskörét fenhagyjuk, mi lesz a következése? Következése lesz az, hogy most ez ujabb törvényhozási intézkedés folytán legalább egy esztendöre megörökitjük ezen positiv törvény által kimondott elvvel ellenkezö helyzetet, melyben nem egyforma eljárás követtetik a különböző hitfelekezetek irányában vallási tekintetben, de söt egyik felekezetnek egyházi birósága elé vitetnek vegyes házasságoknál más

hitfelekezetü házastársak. Ily helyzet megörökitését én részemről nem akarom. Tehát ragaszkodom a jogügyi bizottság által kifejezett véleményhez és kivánom, hogy az, hogy a házassági kérdések minden különbség nélkül világi törvényszékek előtt tárgyaltassanak, már most ez alkalommal mondassék ki.

Én azt gondolom, azon érvet, melyet a központi bizottság ennek mellőzéseül még felhozott, azon érvet jelesen, hogy igy mellékesen az egyházi biróságok hatáskörébe vágni nem lenne czélszerü, maga a központi bizottság már megtagadta, valamint meg a miniszteri javaslat is, mert ezen törvényszékeknek egyéb teendőit elveszi tőlük; hatáskörükbe vág tehát és csakis ezen egy pontban, mely legsérelmesebb s a törvényben tett igérettel ellenkezik, csupán ebben hagyja meg azokat. Ismétlem tehát, hogy én óhajtom, hogy mondassék ki, miszerint minden házassági ügyek, vallási kérdések, világi törvényszékek előtt tárgyaltassanak. Miután azonban magam is belátom, hogy ezzel minden házassági kérdés megoldva nincs, óhajtom, hogy a t. ház, midőn ezen perrendtartásra nézve a jogügyi bizottság véleményét fogadja el, egyuttal mondja ki, hogy (Olvassa): „Miután a házassági ügyek kérdése még a szentszékek eltörlése által megoldottnak nem tekinthető; miután teljes megoldása e kérdésnek csakis a polgári házasság behozatala által eszközölhető: oda utasitja a minisztériumot, hogy a házassági ügyek tárgyában az egyházi biróságok eltörlése után még fenmaradt kérdéseknek a polgári házasság behozatalával és az 1848-ik évi XX. törvényczikk által kimondott egyenlőség viszonosság követelményei figyelemben tartásával leendő elintézése iránt még ezen ülésszak alatt, még pedig ugy terjessze be javaslatát, hogy azt még tárgyalni s felette törvényhozásilag intézkedni lehessen".

Geduly Lajos. T. ház! Két tételt vagyok bátor röviden előre bocsátani: először több mint valószinü, én legalább azt hiszem, hogy az igazságszolgáltatás módja, a mint most fog megállapittatni, nem hónapokig, hanem évekig, legalább egy oly ideig, mint a meddig az országbirói munkálat volt, érvényben fog maradni. Annyi a teendő, hogy a törvényhozás legjobb akarata mellett is alig fog egyhamar a tárgyra visszaléphetni. Másodszor, hogy azon elvet, mely most minden téren s minden irányban érvényesülést keres, t. i. a jogegyenlőség nagy elvét a házassági törvénykezés terén sem lehet oly hosszu ideig kielégitetlenül hagyni.

Én részemről elfogadtam volna a központi bizottság azon javaslatát, hogy minden házassági válóperek a világi törvényszékek előtt folyjanak le; elfogadtam volna annyiban, a menynyiben ebben épen ama jogegyenlőség nagy elvét látom lefektetve.

A t. háznak az osztályokban kinyilatkozott többsége a javaslatot nem fogadta el. Nem kétlem, hogy itt is a többség hasonlólag fog nyilatkozni.

Ennek mellőzhetlen logikai carollariuma — miként ezt a jogügyi bizottság is igen helyesen állitá fel — az, hogy a jogegyenlőség elvének más uton és módon kell érvényesittetnie.

A központi bizottságnak előttünk fekvő javaslata szerint megegyezőleg az eredeti miniszteri törvényjavaslattal, a római katholikusok, a görög katholikusok és görög keletiek házassági ügyei ezentul is saját törvényszékeik előtt és által fognak tárgyaltatni. Az erdélyi mindkét hitvallásu evangelikusok és unitáriusokról ugyan nem mond a jelentés semmit; de reménylem, hogy az ebbeli századok jogok gyakorlata tőlük sem szándékoltatik elvétetni.

E szerint csupán izraelita polgártársaink és a magyarországi két hitvallásu evangelikusok volnának azok, kik házassági ügyeiket nem saját törvényszékeik által kezelnék. Hogy ez a jogegyenlőség elvének nem felel meg, azt hiszem, nem szükséges hosszasan bizonyitgatni. Hogy pedig a protestánsok felett a vegyes házasságokban a római kath. szentszékek római kath. elvek szerint itélnek — hivatkozom a t. ház bármely hitvallásu tagjának méltányossági érzetére — ez nem kiáltó igazságtalanság-e? nem oly abnormitás-e, melyet, mint Tisza Kálmán képviselőtársam igen helyesen megjegyzé, nem évekig, nem hónapokig, de egy napig is a mai fogalmak mellett nem lehet, nem szabad türni? (Általános helyeslés.)

A magyarországi protestánsok régente csak ugy gyakorolták házassági ügyeikben a biráskodást, mint ma is gyakorolják erdélyi testvéreink, ime számtalan példákat és adatokat tudnék levéltárainkból felhozni. Ezen biráskodást ők nem önként adták fel, hanem az akaratuk ellenére erőszakkal vétetett el tőlök.

Az 1790-ki t.-cz. e jogot viszaadta nekik, azt határozván a XXVI-ik törvényczikk 11-ik szakasza: „Universae causae matrimoriales evangelicorum utriusque confessionis propriis ipsorum consistoriis dijuticandae relinquantur.“ (Helyeslés.)

Azonban e különben dicsö t.-cz.-nek jellemző vonása volt a félrendszabály; a mit különben nem az azt alakitott jeles hazafiaknak, hanem az akkori idő szellemének akarok felróni. Az átmenet pl. meg volt engedve a törvényczikkben, de „ne temere fiat“ minden egyes áttérési esetet ő felségének kellett előbb feljelenteni. A vegyes házasságok is megengedtettek, de mindig kath. pap előtt kelle köttetniök, és a belőlük származó gyermekek három negyede a kath. egyházé volt, és csak egy negyede a prot. egyházé. Igy a házassági törvénykezésre nézve is kimondatott, hogy az a prot. itélőszékek illetékessége elé tartozik; de mig — ugy mond — e törvényszékek szerveztetni fognának, a mi pedig 4 hét alatt megtörténhetett volna, addig a polgári törvényszékeknél rendeltettek meghagyatni.

Igy tehát, t. ház, mindenek felett egy történelmi jogtalanság jóvátételéről, egy történelmi tartozás lerovásáról van szó, a mi magában is megérdemli, hogy a törvényhozás ily ténynek dekretálása által a mult sötét lapjaihoz egy fényes lapot irjon, s a protestánsoknak, habár csak ideiglenesen is, t. i. mig más testvér-felekezetek e részben jogaikat gyakorolni fogják, a házassági ügyek feletti biráskodást visszaadja.

Ámde az mondatik, hogy ez hátralépés lenne. (Felkiáltás: Nem áll!)

Igazságot szolgáltatni annak, aki attól meg volt fosztva, jogokat testvérek közt egyenlően felosztani, szerintem soha nem lehet visszalépés. Ha nem jogos a külön házassági törvénykezés, akkor vétessék el mindenkitől, (Helyeslés.) ha jogos, akkor adassék meg mindenkinek. (Helyeslés.)

Különben is, t ház, azt hiszem, a törvénykezés terén csak az visszalépés, a mi által az igazságszolgáltatás rosszabbá lesz. (Helyeslés.)

Ha a házassági ügyek kezelése, habár ideiglenesen, a protestánsok jogaihoz képest visszaadatik, én nem hiszem, hogy általa az igazságszolgáltatás kárt szenvedne. Most a protestáns váló ügyek nagy részben oly törvényszékek elé kerülnek, melyeknek tagjai nem egészen értik a prot. egyházjogi elveket. Tudnék megyéket nevezni, melyeknek területén sok ezer protestáns lakik és a törvényszékek tagjai közt egyetlen protestáns sincs.

A protestáns jogászok tanulják a katholikus kanoni jogot;

de a protestáns egyházi jogot hányadik katholikus tanulja? Nem csoda tehát, hogy részben nem egészen ismerik a protestáns egyházi jog elveit.

A vegyes házassági peres esetekről nem is szólok: mert, hogy az által, hogy a katholikus szentszékek a protestáns félre soha sem mondják ki a végelválást, soha sem engedik meg az uj házasságra lépést, akkor sem, ha a protestáns elvek szerint megengedhető volna, mondom, hogy ez által az osztó igazságnak elég nem tétetik; ugy hiszem, senki, de senki nem fogja állitani.

Ellenben hogyan állanak a dolgok, ha ezen ügyek a protestáns székekhez tétetnének át? Ezen törvényszékek, t. ház, épen nem kizárólag papi székek; itt a papok disciplináris ügyei felett is mindig legalább fele részben nem lelkészi tagokból álló hatóság szokott itélni. A házassági szerződésnek pedig tagadhatatlanul polgári, de vallási oldala is levén, ha ily törvényczikkekhez tétetnék át a házassági törvénykezés, ez által az igazságszolgáltatás nem szenvedne kárt.

Azután t. ház, ha legalább azon reménynyel kecsegtethetnők magunkat, hogy e felekezetiség válaszfalai e hazában mihamar le fognak dőlni. Ugy vagyok meggyőződve, hogy ha csak a házon állana, az inkább ma volna hajlandó, mint holnap azokat ledönteni. (Helyeslés.) Ámde hiszen a felekezetiségen felül emelkedett hazafiságnak a mult időkben is voltak bajnokai. A mult század 90-es éveiből péld. csak az egy nemeslelkü gr. Batthyány Alajost, a jelen század 30-as éveiből egy Beöthy Ödönt, Balogh Jánost, a felső táblától egy Pálffy Józsefet, Széchényi Istvánt és növendékét, barátját, a fiatal Eötvös Józsefet emlitem fel: és ime, a vallási szabadság, egyenlőség nagy eszméi mai nap is, fájdalom, nagy részben csak a jámbor óhajtások körébe tartoznak. (Helyeslés.)

Mire mutat ez? Hogy itt a ház akczióján kivül más tényezők is számba veendők.

Nem régen hallottunk onnan a távol hegyek mögül egy hangot — pedig e hang e hazában is sok kegyeletesen rá hallgató fülekre talál — egy hangot, mely a világot most annyira mozgató vallásszabadság, vallási jogegyenlőség eszméi fölött, mely az illetőségöket a házassági törvénykezésre is kiterjeszteni akaró polgári törvényszékek felett kárhoztató itéletet mondott.

Ne vegye senki rossz néven, ha a multnak már sok szomoru emlékeiről nem is szólva, ily hangok hallattára nem látjuk még oly közelnek az időt, melyben elmondhatni, hogy a felekezetesség a hazában már csak üres szó, tárgy nélküli fogalom, melyre többé tekintettel lenni nem lehet. Ha ez idö be fog következni, ha a magyar nemzeti jellemnek azon nemes vonása korlátlanul, akadálytalanul fog nyilatkozhatni, ha ez nem kérdi, kinek milyen a kathekizmusa, hanem ki szereti forróbban ezen ő általa oly forrón szeretett hazát: akkor a protestánsok bizonyára nem lesznek utolsók, kik drága áron szerzett külön jogaikat a közös anya oltárára áldozatul fogják hozni. Addig ne csodálja senki némi tartózkodásunkat, addig ne kivántassék, hogy mig a testvérek mindenike külön kiván gazdálkodni, csak ők legyenek azok, kik csekély vagyonkájukat a közös gazdálkodásra oda adják.

Addig is szabadságot veszek magamnak a következő módositványt benyujtani, és azt a t. ház kegyes figyelmébe ajánlani. (Olvassa:) „A jogügyi bizottság javaslatának 22. szakasza a miniszteri javaslat 12. szakaszával cseréltessék fel, de ugy, hogy az utóbbi javaslat első három sorának helyébe következő szavak tétessenek: „mig a házassági biráskodásról a törvényhozás véglegesen fog intézkedni, a házassági válóperek különféle hitfelekezetü egyházi törvényczikkek által kezeltessenek, minek folytán a magyarországi mindkét hitvallásu evangelikusok válóperei is, ezek régi joggyakorlatokhoz képest és az 1791-iki XXVII. törvényczikk 11. szakasza értelmében, saját egyházi törvényszékeikhez tétetnek át. Vegyes házassági válópereknél mindenik felett, saját hitelvei szerint, saját törvényszéke itél. A házassági perek azonban az egyházi itélőszékek alá csak annyiban tartoznak." stb. A jogügyi bizottság jelentésének 36. szakasza megmarad, ezen szavak kihagyásával: „megyei, szabad királyi városi és kerületi."

Várady Gábor. T. képviselőház! Geduly t. képviselő ur elengedi nekem, és a t. ház bizonynyal nem kivánja, hogy indokoljam, mért tartom czélszerütlennek, hogy a válóperekben minden hitfelekezetre nézve egyházi biróságok itéljenek, elégségesnek tartván egyszerüen a jogügyi bizottságnak e tekintetben tett kijelentésére hivatkozom, melynél fogva a jogügyi bizottság a világi biróságokat alkalmasabbaknak tartja az egyházi biróságoknál minden tekintetben.

A dolog érdemére áttérve, t. ház, a jogügyi bizottság véleményét pártolom. Szükségtelennek tartom ezt indokolni, elégségesnek tekintvén a jogügyi bizottság jelentésére hivatkoznom, melyben szépen és megczáfolhatlanul vannak elősorolva az egyházi biróságok megszüntetésére szolgáló érvek; mely érvek ellenében tisztelt barátom, a központi bizottság előadja, ritka önmegtagadással, némely látszólagos érveket hozott ugyan fel a központi bizottság jelentésében, de a melyek nézetem szerint nem csak hogy nem érvek, de söt a jogügyi bizottság véleményének alaposságát még sokkal nagyobb fényben tüntetik elő. Mig egy részről a jogügyi bizottság jelentéséből és javaslatából a meggyőződés hangja szól, addig a központi bizottság jelentésén, engedje meg az én tisztelt barátom, nézetem szerint a keresettség, hogy ne mondjam a kényszerüség jellege és az argumentumbeli hiány érzete szövődik át.

Azt mondja a központi bizottság, hogy nem látja czélszerünek, hogy az egyházi biróságok kérdése már ez alkalommal eldöntessék; holott az igazságügyminiszteri javaslat 12. és 23. szakaszában az egyházi biróságok sorsa már nagyrészt el van döntve, mert a születés törvényességének kérdése, a perlekedő házasfelek között a gyermekek tartása, az elválás következtében felmerülő vagyoni követelések, a végrendelet külkellékeit tárgyazó perek és a hamis eskü tényálladékának megállapitása már mind nem tartoznak a szentszékek biráskodása elé. El van tehát döntve ezen kérdés igen sok tételben. A különbség, t. ház, csak az, hogy mig az igazságügyminiszteri javaslatban az fél uton megállapodik, akkor a jogügyi bizottság a czélhoz sokkal közelebb hatott. (Helyeslés.)

Azt mondja a központi bizottság, hogy „az egyházi biróságokra nézve ugyanazon nehézségeket látja fenforogni, melyek az első folyamodási biróság szervezésére nézve még most általában fenforognak.“ Én ezt, t. ház, nem értem: mert léteznek ugyan bizonyos nehézségek az első folyamodási biróságok szervezésére nézve, (még most általában) azonban ezen nehézségek a szervezés természetéből folynak; de nem foroghatnak fen ezen nehézségek azon egyházi biróságokra nézve, a melyek épen megszüntetendők.

A központi bizottság nem tartja továbbá tanácsosnak az egyházi biróságok ügyét egy ideiglenes perrendtartás fonalán

rögtönözve megszüntetni akkor, midőn ezen ideiglenes perrendtartás fonalán a békebiróságok intézménye behozatik, midőn a másod folyamodásu törvényszékek megszüntetnek, midőn minden ügyben kivétel nélkül három forum állapittatik meg, midőn a kerületi táblák eltöröltetnek. És mindezt a központi bizottság egy ideiglenes perrend fonalán szükségesnek látja javaslatba hozni; de az egyházi biróságok ügyétől már visszariad. Mindazt czélszerünek találja egy tollvonással decretálni; de azt már nem meri decretálni, hogy az egyházi biróságok is megszüntessenek. (Helyeslés.) Avagy t. képviselőház, rögtönözve történik-e az egyházi biróságok megszüntetése akkor, midőn az annyi évek hosszu során hangosan nyilvánult jogos követelménynek elvégre elégtétetik? Egy tollvonással decretáltatik-e az egyházi biróságok megszüntetése akkor, midőn az 1848. évi XX. törvényczikk a hitfelekezetek közti törvényes és teljes egyenlőséget megállapitván, ezen törvény rendelete 20 év után érvényre emeltetik?

Ezért, t. képviselőház, szükségesnek látom az egyházi biróságok megszüntetését, mert a kivételes biróságok föntartását sem az előre haladott jogi fogalmakkal, sem a szabadelvüség józan követelményeivel összeegyeztetni nem tudom, és mert folytonos megsértése ugy az 1848. évi XX. törvényczikk rendeletének, mint az osztó igazságnak, de söt még a politikai ildomnak is az, hogy p. o. a Magyarországon lakó protestánsok és általában az izraeliták a válóperekben más biróságok alatt álljanak, mint a többi hitfelekezetek. Hiszen maga a központi bizottság elismeri, hogy nem volna czélszerü a tatarozásnak igen sok időt igénylő és nem kevés bajjal járó müvét elővenni. (Igen helyes!) Ne tatarozzanak tehát t. képviselők, hanem léptessék életbe a reform-tervezet müvét, következetesen, a törvény értelmében, gyökeresen és nem palliative.

Nem kivánok t. képviselőház, a birodalmi tanácsban képviselt országok példájára hivatkozni, a mely országok ifju alkotmányos életök daczára e kérdésben is jóval tulszárnyaltak bennünket, elégségesnek tartván, t. képviselőház, az iránti meggyőződésemet kifejeznem, hogy az egyházi biróságoknak továbbra is föntartása akkor, midőn ezeknek megszüntetésére az első kedvező alkalom kinálkozik, söt midőn ezeknek megszüntetésére a törvény által kötelezve vagyunk, oly visszalépés volna, melyet

én, legalább álláspontomból nemcsak hogy igazolni nem, de még indokolni sem volnék képes.

Ezért, t. képviselőház, pártolva Tisza Kálmán barátom inditványát, kérem a tisztelt házat, méltóztassék a központi bizottság véleményét elvetni és a jogügyi bizottság javaslatát elfogadni. (Részben helyeslés, általános mozgás.)

Deák Ferencz: T. képviselőház! (Halljuk!) Sehol a vitatkozásokban annyi óvatosságra nincs szükség, mint azon tárgyaknál, melyek közvetve vagy közvetlenül vallási ügyekkel vannak kapcsolatban. Épen azért jelen vitatkozásainknál is semmit sem akarok szólni dogmatikus kérdésekről, mert ezek felett határozni nem a mi körünkhöz tartozik és nem is szükséges.

Figyelembe kell vennünk mindenekelőtt, hogy Magyarországban a házasság nem kizárólag polgári szerződés, még az állammal szemben sem: mert maga az állam törvény által parancsolta, hogy a házasságok az egyház előtt köttessenek; parancsolta ezt minden felekezeteknél, még a vegyes házasságoknál is. Sőt az ujabb törvény is, mely ott, hol a katholikus pap nem akarja összeadni a vegyes házasságot, megengedi, hogy az a protestáns egyház előtt köttessék, minden esetre az egyházhoz utasitja a házasságot.

Tekintetbe veendő tehát a házasságnak mind polgári, mind egyházi része.

Mindaddig, mig e kettő össze lesz szőve, megparancsolni az egyháznak, hogy a házasságokat adja össze a maga egyházi szabályai szerint és aztán azt mondani, hogy: „Te ezen házassági ügyekben nem fogsz itélni, hanem itélni fognak mások," talán jogtalanság, de mindenesetre nem igen logikai dolog. (Helyeslés.)

Ha a házassági biróságokra nézve tisztába akarunk jönni, ha azt akarjuk, hogy a házasságok érvénye fölött semmi esetben se itéljenek az egyházi biróságok, s e részben az eddigi törvényt meg akarjuk változtatni: következetesek csak akkor leszünk, ha más államok példájára a házasságnak polgári részét a tisztán és szorosan vallásitól elválasztjuk. A hol az állam ugy intézkedik, mint intézkedett Francziaországban, Belgiumban és a rajnai tartományokban, a hol a törvényhozás határozottan kimondja, hogy a házasságot, szemben az államhatalommal, ugy kivánja tekintetni, mint polgári szerződést, a vallási dolgokba

nem avatkozik, hanem azokat végezzék el a hivők saját egyházukkal önlelkiismeretök szerint, a hol ezen elvek alapján kötelezöleg kimondatik, hogy minden házasságnak, mint polgári szerződésnek, a polgári hatóság előtt kell köttetni: ott igen természetes, hogy a házasságnak, mint polgári szerződésnek fölbontása is a polgári biróságok elé tartozik. De mig ez meg nem történik, e nagyfontosságu kérdést a perrendtartás megállapitásánál, bővebb vitatás, kifejtés és minden tekintetek, minden érdekek megfontolása nélkül mintegy mellesleg eldönteni, valóban idő elötti volna. (Helyeslés.)

Egyik főérv, mely az egyházi itélőszékeknek most azonnal a perrendtartás szabályai közt kimondandó eltörlése mellett fölhozatott, az volt, hogy ezen eszme liberalis, hogy azt a jogegyenlőség megkivánja, hogy előre kell haladnunk, az eldöntés elhalasztása pedig hátralépés volna.

Hosszas politikai pályámon tapasztaltam, hogy egyetlen egy szóval sem történik annyi visszaélés, mint e szóval „liberális". Gyakran oly eszmékre ragasztatik e czim, melyek, ha mélyebben vizsgáljuk azokat, épen nem liberálisak, s a gyakorlati életben államok intézkedéseinél is nem mindig a liberálismus utáni vágy, hanem az ország érdekei szoktak döntők lenni. Ime közelebb is azon korban, midőn itt Európában liberális eszmének a szabad kereskedést tartja a világ, Éjszak-Amerika, melyet illiberálisnak nem szoktak nevezni, védvámokat állitott föl, s azokat oly magasságra emelte, mely az európai védvámokéit sok tekintetben meghaladja.

Taglaljuk hát a liberális szónak valódi értelmét a jelen kérdésre vonatkozólag. (Halljuk!)

Egyik fél azt mondja, hogy liberális eszme külömbség nélkül polgári biróságokra bizni a házasságok érvényének megitélését, egy szóval minden a házasságra vonatkozó perlekedést és ennélfogva eltörölni e részben az egyházi biróságokat, mert azt kivánja a vallások jogegyenlősége, melyet a 1848. törvény is kimondott, az ellenkező pedig visszalépés volna s a jogegyenlőséget sértené.

Ennek ellenében kijelentem én is, mit tartok e téren valódilag liberálisnak s a vallások jogegyenlőségéből szorosan következendőnek. (Halljuk!)

Szabad egyház szabad államban, ez az én jelszavam. (Élénk

helyeslés.) Ebből indulok ki, s a mi ezzel ellenkezik, azt sem liberálisnak, sem a vallások jogegyenlőségével megférőnek nem tartom. Absolutismus is behozhatja formákban az egyenlőséget s eltörölheti az egyházi törvényszékeket (Fölkiáltások: Meg is tette!), de nem állapitotta meg a szabad államot és szabad egyházat, pedig ez, ugy hiszem, a dolog lényege. (Helyeslés.)

A vallások egyenlőségét szent és sérthetetlen elvnek tartom én is, s ha azt az 1848-iki törvény ki nem mondotta volna, nem szünném meg annak kimondását sürgetni. De e szabad egyház eszméje s a vallások egyenjogusága azt kivánja, hogy a hon minden polgára, bármely hitfelekezethez tartozzék is, szabadon élhessen saját vallásának szabályai szerint, ha azok az állam czéljával nem ellenkeznek és mások hasonló jogait nem sértik. (Helyeslés.) Ezen előttem kétségtelen igazságot alkalmazva a jelen esetre, ha vannak e hazában hitfelekezetek, melyek vallási szabályaik közé számitják azt is, hogy az ő házasságuk érvénye fölött a megállapitott vallási elvek szerint egyházi biróság itéljen, helyes volna-e, ha a törvényhozás azt mondaná: „Te nem élhetsz vallásod ezen szabálya szerint, mert én a formában egyenlőséget akarok s ennek amazt fel kell áldoznod“, holott az a szabály sem az állam czéljával nem ellenkezik, s más vallásfelekezetüek hasonló jogait nem sérti? (Élénk helyeslés.) Már pedig vannak igenis hitfelekezetek hazánkban, melyek az emlitett nézetet vallásuk szabályának tekintik, vannak pedig igen számosan: ilyenek a római katholikusok és a nem egyesült keleti egyház hivei. Nem vizsgálom, e szabály dogma-e és mennyire dogma; de annyi igaz, hogy azt e két hitfelekezet hazánkban is vallási szabálynak, kanonnak tekinti. Vajjon czélszerü volna-e mindezek nyugalmát, vallási meggyőzödését szükség nélkül, nem a jogegyenlőségért, hanem a forma egyenlőségéért felzavarni? (Élénk helyeslés.)

Magától értetik, hogy én mindezeket tiszta és nem vegyes házasságokra kivánom érteni, s nem látom által, hogy ha két római katholikus házassága fölött a római katholikus szentszék, két nem egyesült keleti vallásu házassága fölött a keleti egyháznak szentszéke itél, mikép volna ez által sértve más vallások egyenjogusága. (Helyeslés.)

Más tekintetet érdemel a vegyes házasságok kérdése. (Halljuk! Halljuk!) Sem a szabad egyház eszméjével, sem a vallások

törvényben kimondott jogegyenlőségével meg nem egyezik a törvénynek eddig fennálló azon rendelete, hogy a római katholikus szentszék itéljen vegyes házasságokban a nem római katholikus fél fölött, s egyedül azért, mert a római katholikus fél saját hitelvei szerint más házasságra nem léphet, a biróság itélete a másik, nem római katholikus félt is kötelezze saját hite elveinek ellenére. Hasonló a törvénynek a vegyes házasságokból született gyermekekre vonatkozó rendelete, miszerint, ha az atya katholikus, minden gyermeke a római katholikus vallásban nevelendő, ellenkező esetben pedig nincs meg a viszonosság.

Ezek azok, mik a vallások jogegyenlőségét sértik s a szabad egyház fogalmával ellenkeznek, mert felsőbbséget tulajdonitanak a római katholikus egyháznak s más egyházakat, legalább e részben, a római katholikus egyháznak alárendelnek.

E jogtalanság ellen évek óta küzdöttem szakadatlanul s küzdeni fogok mindig, épen azért, mert a szabad egyháznak és a vallások jogegyenlőségének elvét szentnek, sérthetlennek tartom.

Egyik egyháznak a többiek fölötti jogi felsőbbségét bár mi tekintetben fentartani akarni, ez volna illiberális eszme, de hogy a valódi liberálismus azt kivánná, hogy mielőtt azon törvény és törvényes gyakorlat, mely szerint a házasságok minden hitfelekezetnél az egyház papjai előtt kötendők, megváltoztattatnék; mielőtt a házasság kötésének polgári része az egyházitól törvény által elválasztatnék; mielőtt törvény által kimondatnék, hogy az állam a házassági szerződést az állammal szemben tisztán polgári szerződésnek tekinti s annak vallási részébe nem avatkozik, ugyanazért a házasságokat, mint polgári szerződéseket a polgári hatóságok előtt kötendőknek rendeli; hogy, mondom, mielőtt mindezek kimondatnának, az egyházi biróságok a házasságok érvényére nézve minden hitfelekezetnél most a perrendtartásról szóló törvények közt rögtön eltöröltessenek: valóban nem értem; sőt erős meggyőződésem az, hogy épen az ily módon idő előtt eszközlött eltörlés volna illiberális, mert ellenkeznék a szabad egyház fogalmával és a vallások jogegyenlőségével. (Élénk helyeslés.)

De a törvényhozásnál oly szükséges óvatosság sem engedi, hogy e részben bármit rögtönözzünk s részletes alapos meg-

fontolás nélkül intézkedjünk. Hazánk polgárainak legnagyobb része azon egyházakhoz tartozik, melyek vallási szabálynak tekintik azt, hogy, miután az érvényes házasság kötéséhez törvényeink szerint is szükséges az egyház papjainak közbejötte, miután a házasság a törvények szerint is nem egyedül polgári szerződés, hanem vallásos elvekkel és szertartásokkal is kapcsolatban áll; annak érvénye felett az egyházi biróság itéljen. Nem volna czélszerü mellesleg egy, a körülmények bővebb megfontolása nélkül rögtönözött törvénynyel ezen egyházak hiveinek vallásos nyugalmát minden szükség, söt minden az országra háramló valódi haszon nélkül zavarni akarni. Hiszen csak nem rég, midőn a népnevelési törvény került szőnyegre, többen e ház tagjai közül a különféle vallásfelekezeteket kivánták meghallgatni, s a ház többsége, söt mondhatni, az egész ház elhatározta, hogy a vallásfelekezetek szakférfiai minden esetre hallgattassanak meg. Nem érdemel-e a jelen kérdés ugyanannyi figyelmet? Hiszen ez ellen is vallási nézetek hozatnak fel, melyeket egyszerüen mellőznünk alig lehet.

Nem tudom tehát helyeselni, hogy a jogügyi bizottság javaslata szerint most itt, e helyen, a törvénykezési szabályok között rögtön mondassék ki, hogy minden házassági ügyek, még az érvényesség kérdésére nézve is, a világi biróságok elé tartozzanak; hanem ha a magyar törvényhozás az ország érdekében czélszerübbnek tartja, az egyházi biráskodást minden házassági ügyekre nézve eltörölni, s minden ily ügyet világi biráskodás alá rendelni: csak akkor teheti ezt alaposan és következetesen, ha elöbb a polgári házasság elvét állapitja meg és abból kiindulva törvény által elhatározza, hogy az államhatalom minden házasságot az állammal szemben tisztán polgári szerződésnek tekint s ennélfogva megkivánja, hogy minden házasság, bármely vallásuak között is jöjjön létre, a polgári hatóság előtt köttessék, s a vallási szertartások a felek vallási és lelkiismereti dolga levén, azt mindenki saját egyházával rendezze. Ha ez meg lesz egyszer állapitva, a házassági összeköttetésnek, mint polgári szerződésnek kérdései természetöknél fogva a világi biróságok elé tartoznak.

Ezen eszméket, ugy a mint azokat elöadtam, pártolom és pártolni fogom mindenkor. (Helyeslés.)

Azt mondták némelyek: állapitsuk meg azonnal a polgári

házasságot az emlitett módon. Nekem elvileg semmi kifogásom sem volna az ellen, de a kivitelt sok nehézséggel járónak tartom, s e nehézségek miatt a törvény rögtöni megalkotását és életbe léptetését nem hiszem lehetőnek.

Eddig a házasság kötésének formái felett, különösen pedig azon elvek felett, melyektől a házasság érvénye függ, minők az elválasztó akadályok, impedimenta dirimentia, nagyrészt nem világos hazai törvények, hanem kanonok és némely felsőbb rendeletek intézkedtek, még pedig minden vallásfelekezetek nélkül. Ezt, ha a polgári házasság behozatik, rendes polgári törvényekkel kell szabályozni; ki kell dolgozni a formát, az érvényesség kellékeit, megállapitani az elválasztás alapelveit s világosan meghatározni az elválasztó akadályokat.

S nem is volna czélszerü e részben az eddigi kanonok és egyházi vagy világi kormányrendeletek átvétele. Vannak azok között olyanok, melyekre nézve uj rendelkezés szükséges, mint p. az impedimenta dirimentia sorában a kultus disparitas. Keresztyén és nem keresztyén között semmi egyház nem engedett eddig házasságot; de nem hiszem, hogy e szabályt a polgári házasságra nézve is fentartaná jövendőre a törvényhozás: mert hiszem, a zsidó és keresztyén között minden házassági kapcsolat lehetetlenné tétetnék.

Vannak a fönnálló szabályoknak más pontjai is, melyeket, ha polgári házasságot akarunk, át kell dolgozni s polgári törvények alakjában megállapitani.

Gondoskodni kell arról is, hogy a polgári házasságokban az elválás könnyü ne legyen, mert ez a házasságon alapuló családi élet és az erkölcsiség kárával történnék.

Hiszen, ha tekintjük azon országokat, melyekben a polgári házasság megállapittatott, tapasztalni fogjuk, hogy ott a polgári házasságok elválasztása annyi nehézséggel jár, s az elválasztásról szóló törvények oly szigoruak, hogy ennélfogva az elválás esetei is nagyon, igen nagyon ritkák.

A másik, mire figyelnünk kell, az, hogy miután a polgári házasság nem az egyházi hatóság előtt lesz kötendő, gondoskodni kell polgári hatóságról, mely előtt a házasságok köttessenek.

E polgári hatóságnak teljesen biztosnak és hitelesnek kell lennie, különben a rendetlenségből a legszomorubb következések származhatnának a felekre és ártatlan gyermekeikre.

Szükséges továbbá, hogy ily hatóságok számosabb helyeken létezzenek: mert ha kevés helyre volnának szoritva, a házasulóknak nagyobb távolságokból, költséges, fáradságos utazással kellene azokhoz járulni. Nem is szabad a polgári házasság költségeinek tetemesbeknek lenniök, mint az eddigi házasságokéi voltak, mert ez csak a népet terhelné és a házasulók számát kevesbitené.

Mi legyen tehát azon hatóság? A megyei törvényszékek a megye több részétől igen távol esnek.

A szolgabirói hivatalok sem birnának ebbeli kötelezettségöknek megfelelni, részint az egyes helységek távolsága miatt, részint azért, mert a szolgabiró nem mindig ül otthon, s igy gyakran a felek által sikertelenül kerestetnék. A mi pedig a községeket illeti: ha egész hazánk oly községekből állana, mint például Békés megye, nem kételkedném a polgári házasságok megkötését a községi hatósághoz utasitani; de miután országunkban annyifélék a községek számra, vagyonra és müvelődésre nézve: nem tudnék megnyugvást találni abban, hogy oly nagyfontosságu dolgot a község birája és jegyzőjére bizzák és a házassági jegyzőkönyvek vezetését az ő kezeikbe tegyem le.

Gondoskodni kell tehát előbb valamely módról, valamely hatóság felállitásáról e részben. A nótáriusokhoz, minők Francziaországban léteznek, lesz-e hasonló ezen intézet, vagy a békebirókéhoz? azt nem tudom; de nagy megfontolást igényel mindenesetre; s rögtönözni azt, vagy kivihetlen törvényt alkotni, nem volna czélszerü.

Voltak, kik a szomszéd ausztriai törvényhozás példáját hozták fel ellenünk s azt mondták, hogy mi hátramaradunk liberalismusban azok mögött, miután ők, noha buzgó katholikusok, a világi biróságokat állapiták meg a házasságok érvényére nézve és a polgári házasságot törvény által behozták. Versenyzés a liberalizmusban nem egyedüli feladata a törvényhozásnak.

Minden törvényhozás saját hazája körülményei szerint intézkedik. (Helyeslés.) A helyzet köztünk és köztük sokban különböző; de leginkább különböző abban, hogy nálok előbb is polgári biróság itélt a házasságok érvénye felett, csak a római konkordatum akart e részben változtatást tenni. Hogy ők azon változtatást el nem fogadták, mert el nem ismerték azt, hogy a

konkordátum alkotmányos országban törvényes szabályt állapitson meg, azt igen természetesnek tartom, valamint azt is, hogy az el nem ismert konkordátum ellenében az eddig létezett törvényes állapotot sürgették fentartatni. Mi ellenkezőleg nem vagyunk ezen helyzetben; nálunk az egyházi itélő székek biráskodása nem a konkordátumon, hanem alkotmányos törvényeink egyikén alapul, miután azoktól több, a házasság polgári következéseit illető tárgyakat s más eddig azokhoz tartozó kérdéseket elvesz s a világi itélő székekhez utasit. Igaz, hogy legegyszerübb volna ezuttal az egyházi itélő székekre nézve, semmit nem mondani; de nagy különbség van mégis aközt, amit a központi bizottság javasol s az egyházi itélő székek teljes függetlensége közt. A említett kérdések tisztán világiak, semmi legkisebb kapcsolatban nem állnak a vallási szertartásokkal, nem is követeltetnek természetüknél fogva egyházi biróság(okhoz) elé tartozóknak és ha azok a világi biróságokhoz tétetnek is át, legkisebb zavar vagy nyugtalanság, vagy egyházi féltékenység nem idéztetik elő; de kétségtelenül másként áll a házasságok érvényének kérdése.

Ismétlem tehát, hogy az alapelv, melyből én e tárgyra nézve kiindulok, a szabad állam s szabad egyház eszméje s a vallásfelekezetek jogegyenlősége, melynél fogva szükséges, hogy kiki saját vallásának szabályai szerint élhessen, a mennyiben azok az állam czéljával a mások hasonló jogaival nem ellenkeznek.

Ugyanazért eddigi törvényeink azon részét, mely a vegyes házasságokat is a róm. kath. szentszékek által rendeli elitéltetni, ugyszintén azon elvet, hogy mivel a kathol. fél saját hitelvei szerint ujabb házasságra nem léphet, az a protest. félnek se engedtessék meg, még akkor se, ha azt az ő valláselvei is megengednék s a törvénynek azon rendeletét, mely szerint vegyes házasságoknál római kathol. atyának minden gyermeke a róm. kathol. vallásban nevelendő, de ha az atya nem római kath., e részben viszonosság nincs: mindezeket a szabad egyház fogalmával s a vallások jogyegyenlőségével ellenkezőknek tartom s e rendelkezéseket mielőbb eltöröltetni óhajtom. (Élénk helyeslés.)

Jogunk van e törvényt megváltoztatni; de miután okunk van nem rögtönözni a változtatást, várhatunk az egyházi itélő-

székek eltörlésével azért, mert részletesebb és alaposabb kimunkálást tartunk szükségesnek s az eddigi törvények alapján állunk; mig szomszédaink, ha nem követelték volna a törvényes állapot visszaállitását, a konkordátum alapján állottak volna, amit pedig ők el nem fogadhattak. Egyébiránt ők is szükségesnek tartották a polgári házasság eszméjét létrehozni, valamint más országokban is a polgári házasságok fogalmával van párositva.

A mi már a szomszéd Ausztriában létrehozott polgári házasságok módját, vagyis, amint ők nevezik: a „Noth-Civilehe"-t illeti, abban én nem szeretnék követőjük lenni: mert sokkal természetesebbnek tartom, hogy az állam azt mondja ki: „Minden házasságot az állammal szemben polgári szerződésnek tekintik s mint ilyent a polgári hatóság előtt kötendőnek rendelem, vallási szertartások és elvek az egyes felekhez s azon egyházhoz tartozván, melynek ők hivei" ezt mondom, sokkal egyszerübbnek s következetesebbnek tartom, mint azt mondani, hogy: „A házasságokat az egyház, pap előtt kell kötni, de ha az a feleket összeadni nem akarja, akkor én, állam, fogom a házasulók összeadását polgári hatóságom által teljesittetni, a házassági kérdések felett pedig egyik esetben ugy mint a másikban, nem az egyházi, hanem a világi biróság itéljen." Én, még liberalizmus szempontjából is, ha már arról kell szólni, az első módot ezen másiknál jobbnak tartom. (Helyeslés.)

A központi bizottság azon indokolása ellen, hogy valamint több első birósági itélőszéket, minők a megyei s városi törvényszékek, nem rendezett ezen perrendtartási javaslat, ugy nem kell e részben kivételt tenni az egyházi itélőszékekre nézve sem, hanem ezek ugy mint amazok felett utóbb külön törvényben kell rendelkezni, felhozták némelyek, hogy hiszen, mind a miniszteri javaslat, mind a központi bizottság némileg már beleereszkedett a szentszékek rendezésébe.

Továbbá azon eszmét, hogy minden házassági ügy, bármely vallásuak közt forog is fen, egyedül s teljesen a polgári biróságok által itéltessék el s erre nézve az egyházi itélőszékek eltöröltessenek, csakugy s akkor tartom czélszerünek, ha ezen rendelkezéssel a polgári házasság egyszerre s együtt létesittetik. (Helyeslés) s a törvényhozás kimondja, hogy minden házasságot az állammal szemben polgári szerződésnek tekint, s annak megkötését a polgári hatóság elé tartozónak rendeli, megálla-

pitván egyszersmind világos törvény által a megkötés módját az érvényesség kellékeit s az elválaszthatás szigoru feltételeit. (Helyeslés.) Mig ez meg nem történik, amazt egyoldalu s idő előtti káros intézkedésnek tartom, melyben sem liberalismust, sem jogegyenlőséget nem látok, sőt épen a szabadelvüséggel, a szabad egyháznak fogalmával s ennélfogva a vallások valódi jogegyenlőségével ellenkezőnek találom azt.

Én tehát inkább a központi bizottság véleményét fogadom el, mint a jogügyi bizottságnak erre vonatkozó javaslatát. (Élénk helyeslés.)

Elnök: Kérem a t. képviselőket, foglalják el helyeiket. Csanády képviselő uron van a sor. (Szavazzunk!)

Csanády Sándor: Csináljon az elnök úr csendet: akkor beszélek; addig nem.

Elnök: Csendet kérek, t. ház, hogy tanácskozásainkat folytathassuk és Csanády képviselő úr beszélhesen.

Csanády Sándor: T. képviselőház! Azon kérdésre nézve, melyet a jogügyi bizottság a most felolvasott pontban az egyházi biróságokat illetőleg tett a ház elé, óhajtottam volna, hogy a jelen országgyülés egyhangulag igennel felelt volna; óhajtottam volna, hogy ez országgyülés egy értelemmel mondotta volna ki az egyházi biróságok végleges megszüntetését. Ezt kivánta volna tőlünk a nemzet reputatiója, azt kivánta volna az osztó igazság, ezt kivánta volna a már kimondott és elfogadott jogegyenlőség magasztos elve; ezt követelte volna azon alaptalan vádak, rágalmak megczáfolása, melyeket irányunkban elleneink szórni szoktak, azt mondván, hogy a magyar nemzet a század kivánalmainak, az előhaladás elveinek felfogására képtelen és a haladás nagy elveit egyáltalán intézményeiben érvényre emelni vonakodik. Nem lehet, miszerint sajnálatomat ne fejezzem ki az iránt, hogy a jogügyi bizottságnak szabadelvü nyilatkozata ellen épen azon férfiak szólalnak föl, kiktől megvárta volna a nemzet, hogy a szabadsági eszméknek zászlóvivői legyenek. Az 1848. XX-dik törvényczikk kimondotta minden vallásfelekezetre nézve a tökéletes jogegyenlőség elvét. Uraim! a magyar országgyülésnek igen sok teendője van még arra nézve, hogy az 1848-ban kimondott nagy elveknek érvényt szerezzen, életet adjon. Meg kell szüntetni, és reménylem, nem messze van azon idő, midőn a magyar országgyülés meg fogja szüntetni

egyik vallásfelekezet egyházi rendének tulcsapongásait és kiváltságait, meg fogja szüntetni azon kellemetlen surlódásokat, melyek a vegyes házasságok körül mutatkozni szoktak. És én részemről a jogegyenlőség elvei életbe léptetésére első lépésül tekintem azt, ha a jelen országgyülés kimondja az egyházi biróságok végleges megszüntetését, kimondja, hogy a házassági perek kivétel nélkül a világi biróságokhoz utasittatnak. Ennek kimondása, uraim, egy részfizetés azon váltóra, melyet az európai czivilisatió tön a magyar nemzet elé, s melyet a magyar nemzet az 1848. alkotmányban ünnepélyesen aláirt és elfogadott. Én hiszem, és meg vagyok győződve arról, hogy a magyar nemzet tudni fogja e részbeli teendőjét s teljesitendi kötelességét; kimondom egyszersmind, miszerint a jelen országgyülésnek erkölcsi kötelessége parancsolja a jogügyi bizottság nézeteit elfogadni, megszavazni. Én a javaslat elfogadása mellett nyilatkozom.

Szász Károly: Tisztelt ház! (Szavazzunk!) Deák Ferencz tisztelt képviselőtársunk beszéde után, azt hiszem, nagy mértékben ki van meritve a kérdés. (Ugy van! Egészen! Szavazzunk!) Egy pontot nélkülözök csupán előadásában, s azt bátor vagyok röviden érinteni. A jogegyenlőség elvének kétségkivül meg lenne felelve ugy is, ha a szentszékek eltöröltetvén, minden válóper egyenesen a világi biróságokhoz utasittatnék.

De mivel ez a jelen körülmények közt nézetem szerint is lehetetlenség e pillanatban: a jogegyenlőség elvének más módon való kielégitése csak az által lehető, ha Geduly képviselőtársam inditványa ideiglenes rendszabályképen elfogadtatik. (Ellenmondás.) Én teljességgel nem gyönyörködöm és nem is ragaszkodom a szentszékek felállásához, legyenek azok katholikusok vagy protestánsok; de azt hiszem és meg vagyok győződve arról, hogy a jelen pillanatban a házasság egyházi hatóságok előtt való kötése egyszersmind azoknak az egyházi törvényczikkek által való feloldása szükségességét is magával hozza. A házasság a jelen pillanatban még nem tisztán polgári, sőt nem is tulnyomóan polgári, hanem tulnyomólag egyházi intézkedés, a mennyiben az egyházi hatóságok előtt köttetik, és azért, ha a szentszékek a kath. egyházi törvényszékek a válóperekben fentartatnak, akkor az 1848. XX. törvényczikkben kimondott jogegyenlőség elve a többi felekezetekre nézve is csak az által juthat érvényre, ha

ugyanazon jog a protestánsoknak is megadatik. Én tehát Geduly t. képviselőtársam módositványához járulok.

Bobory Károly (a szószékről): T. képviselőház! Nem szólaltam volna fel e tárgyban, t. képviselőház, ha valóban e tárgyra nézve állana, a mint az előttem szóló Szász Károly képviselő ur monda, hogy az tökéletesen ki van meritve. Ennélfogva azokról szólok leginkább, mik itt előadva nem voltak; szólok azért, mivel elhitetem magammal, hogy ebben a tárgyban teljesen, sokkal teljesebben, mint képviselőtársaimnak legnagyobb része, tájékozom magamat.

Háromféle a vélemény: az első a kormány véleménye, mely a válóperekre nézve a katholikusoknál és keleti szertartásuaknál fen akarja továbbra is tartani az egyházi biráskodást; a második a jogi bizottságnak véleménye, mely az egyházi biráskodást még a válóperekre nézve is ugyanezen feleknél is akarja törölni és világi biróságot akar behozni; a harmadik vélemény lenne ezek ellenében a központi bizottságnak véleménye, a melyet én is elfogadok, de azon módositással, a melyet Tisza Kálmán képviselőtársam hozzáadott. Én is elfogadom azt, s mondom, hogy a házassági perekben való biráskodásra nézve utasittassék a miniszterium mielőbb külön javaslatot terjeszteni elő, de figyelembe vételével annak, hogy elvileg mondassék ki a polgári házasság. Ugyanez volt véleménye t. képviselőtársamnak, Deák Ferencznek is; ha e vélemény elfogadtatik, akkor leszállok a szószékről.

De mégis ki kell némelyeket igazitanom.

A jogügyi bizottság a világi biráskodást akarja a válóperekben is behozni, és a fősulyt arra fekteti, nem hogy a házassági perekben egyházi személyek itéljenek, hanem hogy az illető felek hitelvei szerint itéljen a biró. Ennek ellenében azt mondom, hogy a polgári biró soha sem itélhet egy felekezet hitelvei szerint. Annak nem lehetnek más elvei a biráskodásra, mint maga a törvény. A polgári törvény előtt és polgári biró előtt nem lehet különbség vallás és vallásfelekezet hivei közt. Polgári biró és polgári törvény előtt egyenlő a keresztyén és nem keresztyén, keresztyének közt a katholikus és nem katholikus. Az illető hitfelekezetnek hitelvei szerint semmi esetre sem itélhet: mert, kérdem, vajjon képesitettnek találtatik-e erre a legtöbb esetben bármely világi biró? Nevezetesen más elvek

szerint fogja itélni a katholikust, más elvek szerint a görög egyesültet vagy nem egyesültet, más elvek szerint fogja itélni a protestánst, és ismét a maga hitelvei szerint kell itélni az izraelitát. Az izraelitának p. o. vallása szerint meg van engedve a többnejüség; tehát ha az ö hitelvei szerint fog a biró itélni, a többnejüséget megengedi. (Nem áll!) Ez a konsequenczia! (Nem áll! Hosszas derültség.) Tehát elvonatkozom az izraelitáktól, mert ők ezt nem gyakorolják, ámbár az ő törvényök ezt megengedi. Elvonatkozom tehát ettől. De nem folyamodhatik-e a magyar korona ótalma alá valaha pl. mohamedán? és azon mohamedántól meg fogjuk-e tagadni a többnejüséget? Ha minden egyéb felekezet a tulajdon hitelve szerint itéltetik meg, meg fogjuk-e azt tagadhatni.

Ime tehát, t. képviselőtársaim, mily következetlenségre vezet bennünket az, ha áll, a mire a jogügyi bizottság fekteti a fősulyt: hogy t. i. az illető hitfelekezet hitelvei szerint itéljen a biró. Én merem állitani, hogy magok az egyháziak közt is vannak olyanok, a kik saját hitfelekezetök kanonjai szerint sem képesek itélni. Ezt tapasztaltam egyházi társaim között nem egyszer. (Derültség.)

Ennélfogva ismét azt mondom, hogy ne a felekezetek elvei szerint itéljen a polgári biró, hanem itéljen a polgári biró a világos törvény szavai szerint. Ily törvényjavaslat kell nekünk, és oda utasitsuk a központi bizottság véleménye szerint a miniszteriumot, hogy, a polgári házasságnak is figyelembe vételével és a polgári házasság elveinek megalapitásával, törvényjavaslatot terjesszen a ház elé.

Teljes igaza van Deák Ferencznek: az az igazi liberálismus, a vallásszabadság. De én igazi vallásszabadságot csak ott teszek fel, hol egyházi és világi eredményei a házasságnak, bármily nehéz, a házassági ügyekben is elkülönittetnek és ez az ok, a miért ragaszkodom Tisza Kálmán képviselőtársam inditványához. (Derültség a jobboldalon.)

Hahota még nem érv; én érveket mutatok! (Halljuk!) Hahota nem emeli a párttekintélyt, csak lealacsonyitja.

Vadnay Lajos: Nem kell nevetségest mondani!

Bobory Károly: Én ezt nem pártkérdésnek nézem, hanem a társadalmi rend főkérdésének. Én be akarom hozatni a polgári házasságot azért, mivel csak polgári házasság mellett állhat

fenn az igazi vallásszabadság; akarom behozatni a polgári házasságot azért, mivel polgári házasság nélkül szerintem nem lehet polgári rend és ezért hiszem, mondja maga a központi bizottság is, hogy e kérdésnek megoldását a kor hangosan követeli. Ha hangosan követeli a kor: adassék meg!

Előttünk van példája több kath. államnak: nevezetesen előttünk van példája Francziaország, Belgiumnak, előttünk van példája Olaszországnak, előttünk van példája a rajnai Németországnak.

Papp Zsigmond: Oláhországban is ugy van!

Bobory Károly: A görögöket illetőleg tehát, mint hiteles tanutól veszem, Oláhországban is ugy van. Ennek következtében, t. képviselők, különittessenek el az igazi polgári és egyházi eredményei az ügynek.

Most csak igen röviden akarom jelezni a következőket. Először: a házassági törvényt illetőleg, a törvényhozást a világi hatalom gyakorolta, egyedül a világi hatalom gyakorolta a házassági szerződésnek polgári érvényét illetőleg a keresztyénség első három századában, sőt azon tul a keresztyénség első legfényesebb századaiban, t. i. csak a keleti birodalomban. Bizonyitványai ennek a róm. jog azon szabályai, melyek a házasság felett határoznak, és ezen szabályokból vette leginkább a kanonjog a maga szabályait. Továbbá meg kell emlitenem azt, hogy maga a biráskodás nem oly valami rendkivüli dolog, hogy t. i. a házassági ügyekben a világi törvényszék biráskodott; hiszen maga Deák Ferencz képviselőtársunk mondotta, hogy József császár korától majdnem a concordatum behozataláig Ausztriában egyedül a világi birák itéltek a házassági válóperekben, s mégis, Istennek hála, áll a Szt. István tornya. (Derültség.) És biráskodtak Ausztriában, biráskodtak Tirolban, a katholiczizmus klasszikus földjén, biráskodnak a világi birák Francziaországban, biráskodnak Belgiumban.

Elutasitom magamtól azon feltevést, hogy vallásos közöny beszélne belőlem. Szeretem hazámat ugy, mint bárki más; de szeretem egyházamat és vallásomat is ugy, mint bárki más; de ha hazámban a vallásszabadságot látom elnyomva, akkor az eredete, velem született jognál fogva, keresném lelkiismeretem nyugalmát, én keresném meggyőződésemnek azon tért, a hol kifejezhetném vallásomat és meggyőződésemet; elhagynám ha-

zámat és elmennék oda, a hol a legnagyobb vallásszabadság honol, mennék oda, hol az átalános vallásszabadság ki van mondva, mennék Éjszak-Amerikába (Éljenzés, derültség) és ott találnám a polgári házasságot. (Derültség.) És ezen polgári házasság mellett látom, hogy ott soha senki sem panaszolta a katholiczismus elnyomását, és látom azt, hogy a katholiczismus éppen Éjszak-Amerikában, hol e század elején nem volt több, mint az egyetlen egy baltimori püspökség, most már annyira el van terjedve, hogy hivei számát tekintve, nincs egyetlen egy felekezet, mely vele mérközhetnék.

De a legföbb fennakadás abban van (Halljuk!), hogy a házasság a katholikusoknál szentség; továbbá, hogy a házasság a katholikusoknál feloldhatlan viszony.

Erre nézve mi szükséges, röviden elöadom. Semmit olyast sem fogok elöadni, mi eddig már elöadatott volna. (Halljuk!)

A házasság szentség a katholikusoknál; de ha ezen szentség minösége akadályozna, p. o. a polgári itélet folytán annak feloldatását: kérdem, hiszen a konfirmáczió a katholikusoknál szintén szentség és pedig olyan szentség, mely egyenesen arra nyujt malasztot, hogy hitét valaki állhatatosan vallja, ennélfogva tehát megtagadjuk a konfirmált embertöl bármely más vallásra való átlépést? A keresztség szentség és pedig eltörölhetlen jellegü szentség; de miután az izraeliták honunkban most egyenjoguak a keresztyénekkel: ha valakinek épen kedve volna átlépni Mózes hitére, kérdem, vajjon a keresztség vagy konfirmáczió akadályozni fogná-e, hogy Mózes hitére átléphessen? (Helyeslés.)

Hogy a házasság szentség, az nem jelent egyebet, mint hogy a katholikus ember hiszi — és ezen hitben vagyok én is, — hogy a házasság ezen legszentebb eredeti viszony, mely ember és ember közt van, mely ugy alapja a polgárzatnak, mint alapja az egyházi társulatnak, és hogy a házasság magában oly rendkivüli kegyelmet tartalmaz, miszerint a házastársak istenesen együtt éljenek.

Ez a házasságnak, mint szentségnek fogalma.

A katholikusok nem a szentség alapján hiszik feloldhatlannak a házasságot. (Hát miért?) Nem a szentség alapján, hanem azon alapon, hogy az a házasságnak eredeti rendeltetése,

mely eredeti rendeltetésére a házasságot visszavezette hitünknek szerzője.

És hogy ez igy van, azt tényekből mutathatom. Például protestáns házastársak közül, kik elválasztatván egymástól a polgári biró által, ha az egyik egy kath. féllel akart házasságra lépni, ezt nem engedte neki az egyház, mert az előbbi házasság, ámbár a világi biróságok által oldatott fel, még mint való házasság tekintetett az egyházi biróság által mindaddig, mig nem mutatkozott ki az, hogy az maga összeköttetésében, az a szerződés eredetében semmis.

Tehát nem a szentségi jelleg teszi a feloldhatatlanságot, hanem a házasság eredeti rendeltetése; és én azt hiszem, ezen elve a katholiczismusnak legszentebb. Azt nem fogja tagadni senki, ki a házasság rendeltetését felismeri és magasztos eszméjét felfogja, hogy ezen eszmével, azaz, hogy a házasságban holtig együtt akar élni, köti meg azt minden férfiu, ki a házasság rendeltetését felfogja és a ki a nőben nem egyedül érzéki vágyai eszközét tekinti, ezen eszmével lép házasságra ugy a katholikus, mint protestáns. Hasonlóképen minden nő, ki önbecsét érzi és nem akarja magát alacsony eszköznek tekinteni, legyen kath. vagy protestáns, bizonyosan ezen eszmével lép a házasságra.

De, uraim, ámbár ez a legszentebb eszme, mely magában az emberi nemesebb érzületben gyökerezik, az életgyakorlat sokszor nagyon távol áll ez eszmétől és a polgári törvényhozásnak nem lehet rendeltetése, hogy bármely eszméért, bármely eszme szentségeért azt erőszakolja. A polgári törvényhozásnak, a polgári társaságnak általában hivatása az, tért engedni a szabadságnak mindaddig, mig mások jogai nem sértetnek.

Szentségnek nézi például szintén a gör. kath. egyház a házasságot; de mindamellett, hogy feloldhatlanságát elismeri, minthogy általában a házasságnak alapja szerződés, minden szerződés pedig felbontatik ott, hol általános hütlenség jön közbe: a feloldhatlanság czimével megkötött házasságot, hütlenség esetének közbejöttével, felbontja.

Ezek azok, miket t. képviselőtársaim tájékozására előadni kötelesnek éreztem magamat.

Egyébiránt pedig azt mondom, hogy valamint általában minden polgárisult népeknek törvénye — azon felekezeteké is, a melyek nem ismerik mint feloldhatlant a házasságot — de

mégis ugy mint szent viszonyt tekinti, mint bölcsőjét valamint az egyháznak, ugy az államnak is. De a polgári jogosultságra, a szerződésre nézve az államé a jog, meghatározni azon feltételeket, melyeknél fogva legyen a szerződés törvényes vagy nem törvényes, minél fogva a polgári jogok neki biztosittassanak vagy nem.

Meg kellene még jegyeznem azt, hogy hiszen maga a katholikus egyház törvénye azt nem tartja lényegesnek, hogy a házasság a pap által megáldassék. Tudjuk azt, hogy a trienti zsinat előtt a nélkül, hogy tanuk jöttek volna közbe, csupán az illető feleknek, kik magokat örök szövetségre lekötötték, egyetértése ugy tekintetett, mint érvényes, s ez volt az ugynevezett titkos házasság.

Papp Zsigmond: Matrimonium morganaticum.

Bobory Károly: Továbbá tudva van, hogy itt Magyarországban a török idők alatt, különösen azon vidékeken, hol ritkábbak voltak a katholikus papok, rendeltettek egyszerü világi emberek, ugynevezett liczentiatusok, akik előtt kijelentetvén az egybekelési szándék, a házasság érvényesnek tartatott.

Ennélfogva én egyenesen csak azt mondom: különittessenek el egyházi és polgári eredményei a házasságnak, s a polgári eredményekről intézkedjék a polgári törvényhozás Egyébiránt is, minthogy a kanoni szabályokban maga az egyház egyesek testi lelki java tekintetéből dispensálni szokott, sőt ezt szükségesnek tartja, kétségtelenül a polgári törvény követelményeihez a közjó tekintetéből az egyház alkalmazkodni fogna. Röviden *Tisza Kálmán* módositványát pártolom. (Helyeslés balról. Szavazzunk!)

Dobrzánszky Adolf: Tisztelt ház! (Eláll! Eláll!) El nem áll ugyan, de nem szándékozik soká igénybe venni a t. ház figyelmét, miután az ügyet kimeritettnek véli.

Csak oda kivánom a t. ház figyelmét irányozni, hogy a házasság nemcsak a római, hanem a keleti egyház dogmái szerint is szentséget képez, melynek kezelésébe, tehát feladásába vagy feloldásába az egyházon kivül bármely más hatalomnak avatkozni ép oly kevéssé szabad, mint más szentségek kezelésébe, vagy érvényök, illetőleg érvénytelenségök megitélésébe.

Nem tagadom én, t. ház, hogy tömérdek a panasz a szentszékek eljárása ellen. Panaszkodnak a római kath. hivek, hogy

papságuk által az egyházra s igy a szentszékekre minden befolyástól megfosztattak, habár ez a régi egyházban ellenkezőleg állott; panaszkodnak nem alap nélkül a római egyházzal egyesült keleti egyház hivei, hogy ujabb időben az ő püspökeik, egyszersmind a szentszékek elnökei, nem a papság és nép által választatnak, mit pedig az egyesülési okmány tartalma szerint egyoldalulag megszüntetni, vagy azon csak változtatni is senkinek szabadságában nem áll, s nem állott soha, hanem kineveztetnek; hogy épen e kinevezések okai, miként az ő püspökjeik is, mellőzésével a papság és nép törvénye befolyásának, azon ösvényen kezdenek járni, melyen járnak a római egyház elöljárói, s hogy jelesül a szentszékek majd csaknem teljesen ignorálván a keleti egyház kanonjait, a mennyiben ezektöl jogellenesen a római szentszékekhez szokott történni a fölebbvitel, inkább a római kanonok alapján szeretnek itélni, mi kivált házassági ügyekben a hivekre nézve igen sérelmes; panaszkodnak magok a keleti orthodox vallásnak is, a mennyiben ott sem tartatik meg mindig a kellő rend a szentszékeknél. De mindezen bajok az állam beavatkozásának és pedig hivatlan beavatkozásának következményei, e bajok orvoslását tehát a hivek egyelőre magától az egyháztól várják; s azért merem állitani, hogy a mennyiben a házassági szentség kezelésébe az államhatalom beavatkoznék, az minden részről hivatlan beavatkozásnak vétetnék és csak tiltakozásokat s lecsillapithatlan ingerültséget szülhetne.

A protestáns s unitárius egyházak is, mint azt Geduly képviselő ur igen helyesen felhozta, nem azt kivánták eddigelé, hogy az egyházi biróságok megszüntessenek, hanem evvel ellenkezöleg mindig azt sürgették, hogy náluk is egyházi biróságok itéljenek házassági ügyekben, s ezt el is nyerték itt Magyarországban elvileg, Erdélyben pedig tényleg gyakorolják a protestáns és unitárius egyház szent székei a házassági ügyekben a biráskodást századok óta, pedig alig tudna valaki példát felhozni arra nézve, hogy ily biróságok tagjaivá megválasztattak volna más felekezetü egyének, nyilvános tanulságául annak, hogy a protestáns s unitárius egyház is, mely pedig a házasságot szentségnek nem tartja, mégis óvakodik az idegen felekezetüek befolyásától házassági ügyeiben, vagy legalább szivesen kizárja azt, ha lehet.

E szerint nemcsak a római és keleti egyház hivei, hanem

magunk a protestánsok s unitáriusok sem lennének a bizottság javaslatának elfogadásával megelégedve; de ugy hiszem, hogy a Mózes vallásuak sem, a mennyiben ezek számára a tiszt. bizottság kivételes állapotot tervez. E felekezet pedig, mely nem rég vergődött ki a kivételes állapotból, teljes joggal követelheti, hogy abba bármi ürügy alatt vissza ne sodortassék.

Nem ajánlható tehát azon ut, melyen a jogügyi bizottság a jogegyenlőség s viszonosság szent elvét kivánja érvényre juttatni, s valóban nem marad más hátra, mint e szent elvet azon, az egyházak szabadságát nem sértő, sőt azt szilárditó uton érvényre juttatni, melyet Geduly Lajos képviselő ur ajánlott, s azért annak inditványához én is csatlakozom.

Papp Zsigmond. T. ház! Bobory képviselőtársunk azon kezdette beszédét, miszerint ő valami ujat fog mondani. Megvallom igazán, hogy ujat mondott, a mennyiben tagadta a szentséget, s oly magyarázatokra adott alkalmat, melyek nem a házba, hanem a zsinatokba valók, a hol ha azokat ugy, mint itt a házban fejtegetné, őt bizonyosan anathemával sujtanák. E téren tehát nem fogom őt kisérni, mert azt mondani, hogy keresztyénből is lehet zsidó, ha ezt elmondja a zsinatban, mely a jövő évre Rómába van összehiva, őt minden esetre hereticusnak fogják declarálni.

Miután tehát minden vallási kérdést kerülni akarván, melybe ő oly kezekkel nyult bele, mint nem kellett volna, e téren követni nem akarom, miután itt sacramentumokat nem fejtegetünk, hanem egyszerüen vesszük a dolgot: a házasságot: én is ehhez akarok szólni.

Mindenek előtt azon érveléseket, melyek a jogügyi bizottság munkálatában felhozatnak, akarom belátásom szerint s csekély tehetségemhez képest megczáfolni. Azt mondatik t. i. az 1-ső pontban érvelés gyanánt, miszerint az egyházi biróságokat eddigi hatáskörükben megtartani azért nem lehet, mert az ellenkeznék az 1848. évi XX. törvényczikkben kimondott egyenlőség és viszonosság elvével, és igy kizárólagos biráskodás nem igényeltethetik. Tehát e pontnál az állittatik, hogy ha az eddigi egyházi biróságok meghagyatnának, akkor az 1848-diki XX-ik törvényczikken valami rés volna ütve s ez által a többieknek jogegyenlősége s vallásszabadsága meg volna tagadva. Ezen érvelés, uraim! nem áll: mert az 1791-dik XXVI-dik törvény-

czikkben ki van mondva, miszerint a reformátusoknak is jogában van s állhat, maguknak egyházi biróságokat állitani; továbbá midőn az 1848-iki törvény eltörölte a jobbágyságot, nem azt mondotta ezzel, hogy: Elveszem a többiek jogait, hanem azt mondotta: Felemellek hozzám titeket, s egyformák leszünk. Tehát itt nem arról van szó, hogy attól, a kinek van, vegyünk el, hanem arról, hogy annak, a kinek nincs, a ki nem gyakorolhatta a törvény értelmében, ezen jogot adjuk meg. Igy tehát a reformátusnak adjuk meg azon jogot, melylyel birnak a római katholikusok, a görög egyesültek és görög keletiek. Ebből világosan kitünik és következik, hogy az 1848. XX. törvényczikk értelme és szelleme nincs megsértve. A jogügyi bizottság ezen érvelésére Tisza Kálmán barátom is hivatkozott, de a most mondottak szerint már az megczáfoltatott, és megczáfoltatik az által is, hogy én senkitől sem akarok jogokat elvenni, hanem ha azt akarom, hogy az, mi nekem van, azt mással is megoszszam, senkit meg nem akadályoztatok jogában; tehát ezzel az 1848-ki törvényczikknek tökéletesen elég van téve.

A másik érvelés szintén azt mondja, hogy ha meg kellene itt tartani az egyházi biráskodást, akkor meg kellene az erdélyi protestánsoknak, unitáriusoknak, gör. nem egyesülteknek szent székeit is tartani.

Miért voltak azok felállitva? és miért léteznek Erdélyben ezen egyházi biróságok? Azért, mert az erdélyi legislatio, azon időszakban, midőn a fejedelmek reformátusok voltak, sokkal engedékenyebb volt, t. i. adott a reformátusoknak is jogokat, oly jogokat, a milyenekkel birtak a róm. katholikusok. Ebből tehát nem az következik, hogy vegyük el azoktól, akiknek van, hanem az, hogy adjuk meg azoknak, a kiknek nincs.

Azt mondják, hogy az visszaélés volna, ha meghagyjuk az egyházi hatóságot. Azt mondják, hogy az sem a törvény rendeletével, sem a politikai ildommal, sem az osztó igazsággal meg nem egyezik. Ha vesszük a törvény rendeletét, igen világos, hogy van törvény, mely szerint léteztek egyházi hatóságok, tehát nem ellenkezik a törvény rendeletével; a politikai ildom pedig épen akkor volna megsértve, ha a fennálló viszonyok között eltörölnők az egyházi biróságokat; végre az osztó igazság épen az által öriztetik meg, hogy az 1848. XX. törvényczikket minden vallásfelekezetre egyformán ki akarjuk terjeszteni.

Hiába hivatkozunk lajtántuli testvéreinkre. Bocsánat, hogy ugy merem őket nevezni, mert már a házasságot a közösügyi törvényekben megkötöttük, és az által egészen testvérek lettünk. Azt mondják, hogy miután már azok behozták a czivil-házasságot, hozzuk be mi is. Én azt mondom, hogy ott is idő előtti volt; de sokkal könnyebb volt nekik behozni azért, mert ott csak 30.000 protestáns van, a többi mind katholikus. Itt pedig viszonyaink egész máskép állanak. A mi viszonyaink, t. i. a római katholikusok és görög keletieké, azt parancsolják, hogy a t. ház jelenleg e hitfelekezetek beldolgaihoz, milyen a házasság szentsége is, ne nyuljon: mert kérem, ezen nagyfontosságu ügyet nem lehet csak ugy per tangentem hamar keresztül vinni. Tehát idő előtti volna eltörölni a szentszéket addig, mig t. i. polgári házasság nincs behozva. Ha be lesz hozva, akkor igen világos, hogy a czivil-házasságok felett polgári hatóságok fognak itélni; de még akkor se az egyház előtt kötött házasságok felett. Tehát mig az alap nincs letéve, én a tetőt fel nem teszem; következőleg mig a czivil-házasság nincs behozva, én az eddigi szervezetet akarom megtartani; sőt behozni azt, hogy a protestánsoknak is legyen egyházi biróságuk.

Pártolom a miniszteri szerkezetet. (Szavazzunk!)

Nyáry Pál: T. ház! Bizonyára nem szólási viszketeg bánt, és nem azért szólalok fel épen ez időben, midőn ugy látom, a t. háznak hallgatási türelme már fogyó félben van; hanem felszólalok azért, mert nem tartok veszélyesebb valamit, mint ha a tanácskozás nem azt eredményezi, hogy a fenforgó eszmék tisztuljanak, hanem épen ellenkezőleg, hogy összezavartassanak. (Helyeslés.)

Itt a kérdés egyedül a szentszékek házassági ügyekben gyakorolt biróhatóságoknak megmaradása vagy megszüntetése. A kérdés ez. Ezen kérdésre nézve én röviden kijelentem, hogy a jogügyi bizottság véleményét pártolom. Ezt indokolni hoszszasan nem akarom, mert már előttem többen, különösen *Tisza Kálmán* és *Várady Gábor* t. barátaim azon érveknek legnagyobb részét elmondották, melyeket én is felhozhatnék; hanem felszólalok azért, mert a házban többen a kérdést magát szem elől tévesztvén, más térre mentek át.

E más térre ment át *Geduly Lajos* t. tagtársam is. Ő nem

csak felszólalt oly eszme mellett, melynek én ellene vagyok, hanem határozati javaslatot is terjesztett a ház elé.

Ellensége vagyok az általa felhozott eszmének, mert 1848 után Magyarországban minden képviselőnek kötelessége és igy az enyim is az, hogy a reform teréről ne térjen le és ne hátra, hanem minden irányban előre menjen. (Helyeslés.)

Mint mondám, az egyedüli kérdés a szentszékeknek a házassági ügyekben biráskodási joga körül forog. Azt mindenki megismeri közülünk, hogy a szentszék kivételes törvényszék; tehát midőn e kérdés felett határozni akarunk, fontolóra kell vennünk, hogy kinek van joga, és egyedüli joga átalában biráskodást, birói hatalmat gyakorolni. Én nem hiszem, hogy az én t. Geduly barátom — Dobrzánszkyról nem vagyok egészen tisztában — fogja tagadni azon axiomát, hogy az állami főhatalomnak egyike a biráskodási hatalom. Ez az oka, hogy el van fogadva világszerte azon elv, hogy a kivételes biróságok mind megszüntessenek. S kérdem: el van-e fogadva ez már gyakorlatilag is Magyarországon? 1848 előtt minden ember biró volt; egyik biró volt afelett, a ki birtokán lakott, a másik afelett, kivel egy valláson volt, és a magyar törvényhozás azt megtürte, igazságosnak látta; de épen azért igazság sehol sem volt, vagy legalább igen ritkán. Mit tett az 1848-iki törvényhozás? Visszavette azt a kivülötte más senkit sem illető jogot, t. i. a biráskodást önmagának és eltörölt minden kivételes biráskodást. És ez legfőbb indok én előttem arra nézve, hogy az egyház nem biráskodhatik, mert az államot illeti egyedül a biráskodás joga. (Helyeslés.)

Csodálkozom, hogy vetemedhetik valaki oly kivánatra, hogy a hol az állam már visszavette azon jogot, az állam most ismét adja vissza azoknak, kiket az nem illet. Már pedig, ha a protestánsoknak, ugymint a gör. keletieknek az állam most visszaadná ezen jogot, magát azon jogtól fosztaná meg, melyet más ő kivülötte csak bitorolhat, de illetékesen nem birhat; különösen a protestánsok részéről csodálkozom, hogy ily kivánsággal jönnek a nemzet képviselőháza elé. (Helyeslés.) A protestántismusnak semmi értelme nincs, ha vezéreszméje nem a szabadság. (Igaz!) Az volt az emberi társadalomban a legelső szövétnek, melyet az ész gyujtott, melynek világa utoljára is diadalmaskodik; nem mondom, egy határozott formában, hanem

diadalmaskodik, mint Észak-Amerikában, minden alakban a vallásgyakorlat szabadsága által. Már most, ha azok érveléseit tekintem, kik felállitják, több mint felállitják, kitüzik a czéget: szabad egyház, szabad állam; ha ezt ugy értik, mint én, akkor egy értelemben vagyunk. Ámde igy tovább terjeszkedhetnek, minthogy a szabad államban semmiféle állami jog nem ruháztathatik a szabad egyházra, valamint a szabad állam sem követelhet magának jogot a szabad egyház ellenében, nincs is szüksége, hogy követeljen valami jogot, ha a vallás szabadsága biztositva van.

Már most, ha ez igy tisztában van mindenki agyában, akkor a baj nem nagy, akkor mindenki azt fogja óhajtani, a mit *Tisza* Kálmán inditványában mond, hogy a polgári házasságok behozassanak.

Ha, mondom, mindenki agyában igy van ez, mint én magyarázom, akkor nem lehet más követelésünk, minthogy a ház egyhangu fölkiáltással fogadja el azt. Annál kevésbbé tehetünk mást ezen esetben, mert épen maga *Deák* Ferencz ezt az eszmét oly tisztába hozta, hogy ha még valaki ahhoz szólani akarna, félek, hogy ezt csak behomályositaná. És mit mond *Deák* Ferencz? Azt mondja: jelenleg azért bajos eltörölni az egyházi biráskodást az egyházi ügyekben, mert az még nincs a magyar törvényhozás által kimondva, hogy a házasságnak egy része, lehet mondani, lényege egészen, a házasok közti polgári viszony, hanem, ha ezt ki fogja mondani a törvényhozás, ugy látszik, hogy ő barátja az itt fenforgó eszmének, t. i. a szentszékek ez ügybeli biráskodása megszüntetésének, ha ki fogja mondani a törvényhozás, hogy az egyházi követelményeket nem érintve, melyek a házasok vallása s lelkiismeretére vonatkoznak, a házasság oly szövetség, mely fölött itélni a világi birónak van joga, akkor magától következik, hogy az egyházi biráskodásnak joga a házassági ügyek fölött el fog enyészni. De, t. ház, ha ez igy áll, ha ebben mindnyájan tisztában vagyunk, miért késedelmeskedünk? miért nem mondjuk ki most, hogy a polgári házasság életbe léptetését kivánjuk? (Helyeslés a baloldalon) miért nem eszközöljük azt, a mi kötelességünk, most azonnal, hogy a polgári házasság törvény legyen?

Deák Ferencz is csak arra figyelmezteti a házat, hogy minden hitfelekezet maga határozta meg azokat az akadályokat,

melyek az elválásnál tényezők és elhatározók. Én t. ház, azt gondolom, hogy ezek oly egyszerü dolgok, hogy mi sokkal nevezetesebb kérdéseket emeltünk fel csak e napokban is és sokan azt hiszik, hogy azoknak a kérdéseknek nem leszünk képesek megfelelni. S ime követeljük, hogy azok iránt a törvényjavaslat még ezen, talán 6 heti gyülés elé terjesztessenek. (Helyeslés a baloldalon.)

Minthán a föelvben itt már megegyeztünk, ebben biztosb a siker, mint amott, hol még a föelvekben sem egyeztünk meg. Ha tisztában vagyunk a föelvekre nézve, nem kell egyéb, mint *Tisza* Kálmán inditványát elfogadni ma és én hiszem, hogy erről a mi ministeriumunk már annyit gondolkozott és annyira tisztában van magával, hogy holnap előterjesztheti magát a törvényjavaslatot. (Helyeslés a baloldalon. Igaz! Ugy van!) A polgári házasság kérdése reformkérdés és pedig igen nagyon sürgős reformkérdés; és ha mi azt hisszük, hogy a mely reformokat annyira sürget az idő, mint ezt és ha azt hisszük — mondom — hogy azokat szép logikus látszatos sophismákkal elodábbozhatjuk s megállithatni véljük magát az idő haladását is, akkor nagy tévedésben vagyunk. Ha azt tudjuk valamely kérdésről, hogy azt meg kell oldani, az annyit tesz, hogy azt nem lehet tovább halasztani. Mert megtörténhetik itt is, valamint már más esetekben is megtörtént, hogy elmaradt a törvényhozás és a kérdés mégis megfejtetett és másképp fejtetett meg; ámde a kérdések tettleges megfejtésétől óvakodni kell: ez ha nem is mindig nagy bonyodalmakat, de mégis bonyodalmakat idéz elő. Példát hozok fel. Ha valaki azon jámbor vélekedésben van, hogy ha 1848 nem lett volna soha, bizonyára még most is volnának jobbágyok, ha, mondom, valaki ezen jámbor vélekedésben van: soha sem voltam nyugalomháboritó, nyugalmát nem akarom háboritani: de azoknak szólok, a kik gondolkoznak és a kik tudják, hogy ezen kérdés sokkal kevesebb bonyodalommal oldathatott volna meg ötven esztendővel előbb. Mert az 1848-diki kérdés már ötven évvel előbb nem volt uj kérdés többé. És kérdem, mi történt 1848-ban? 1848-ban öntudatra ébredt a nemzet, vagyis kénytelenittetett öntudatra ébredni. A nem is a nemzetet képviselő, de mégis a nemzet nevében rendelkező akkori országgyülés — hála az égnek — birt annyi bátorsággal, hogy nem keresve kibuvó ajtókat, nem

keresve sophismákat, mily gátakat kellene előbb még elháritani, nem logikai rendben ugyan, de helyesen kimondotta, hogy nincs jobbágyság többé, kimondotta, hogy nincs kivételes biróság többé. Birjon a t. ház is e bátorsággal és mondja ki, hogy a kivételes biróságok ezen legutolsó maradványa: a szentszék, mint házasság felette biró nincs többé. (Helyeslés a baloldalon.)

Hanem, t. ház, én azt tartom, hogy itt e házban különbség köztünk nincs, (De van!) hogy itt mindnyájan ugy szólunk, mint a nemzet képviselői. Én tehát ezen minemüségben szólók azon inditványok ellen, melyek részéről letettek, különösen az ellen, melyet *Gedulyi* tiszt. barátom tett: mert az nem volna egyéb akkor, ha a kivételes biróságok megszüntetésének nagy elvét elfogadná a tisztelt ház és Geduly inditványát is, mint visszalépés. Ez nagyon hasonlitana ahhoz, ha például az én t. barátom *Gedulyi* Lajos látna három egyént, kik nem igen igazságos uton jutottak valaminek birtokába, és neki mégis nem az jutna eszébe, hogy nem birják azt azok jogosan, a mit kezökben tartanak, hanem, azzal állana elő, hogy őt is részesitsék abban. Én nem akarom, hogy valaki a magyar protestántismus ily fajul osztozkodó félnek tekintse.

Annálfogva ellene mondok azon kivánatnak, hogy ha a szentszék házasságbeli birósága megmarad, adassék meg e jog a prot. consistoriumoknak is, és azt hiszem, a protestánsoknak legnagyobb része e véleményben osztozik velem; nem kivánom azon kevés időre sem, melyben még talán fenmaradnak a szentszékek, mint házassági birák, hogy a protestántismus részesittessék oly jogban, mely jognak igazságtalansága, alaptalansága, ha még e ház által nem is, de a közvélemény által Magyarországban már rég kimondatott. (Helyeslés balfelől.) Én tehát *Gedulyi* inditványa ellen szavazok.

Vuchetich István: T. ház! Megvallom, hogy nézetem szerint alig létezik oly kényes természetü tárgy, mint az előttünk fekvő jelentésben foglalt vallási kérdés, melynek fejtegetése egyuttal annyi kimélet és elővigyázatot kivánna, mint épen ez. Azért előadásomban csak azokra fogok szoritkozni, mik a kérdés megoldására szükségeltetnek.

A bizottság, mely azzal volt megbizva, hogy a magas kormány által a háznak előterjesztett polgári törvénykezési perrendtartás felett érdemleges jelentést tegyen, s ha szükségesnek

látná, azon változtatásokat és módositásokat hozna javaslatba, ezen megbizásban eljárt. Előttünk fekszik jelentése. Tanulmányoztam én azt és kerestem benne azon nagymérvü indokokat, melyet a tiszt. jogügyi bizottságot arra birták, hogy a tisztelt háznak ily messzeható és fontos változásokat ajánlott; de megvallom, én azokat a jelentésben fel nem lelhettem. Benfoglaltatik ugyan a vád, hogy szentszékek alkalmatlanok a biráskodásra, vagy legalább nem oly alkalmasak, mint a világi törvényszék

Engedje meg a t. ház, hogy ezen kijelentést olyannak tartsam, mely képes ugyan a szentszékeket gyanusitani, lealacsonyitani, de az indokok hiánya miatt semmi esetre sem képes engem ezen állitás igazságáról meggyőzni. Hogy a jogügyi bizottság elvben ellene van a kiváltságos egyházi biráskodásnak, ez nem indok arra, hogy az egyháznak vele született és nem az állam által reá ruházott jogát elvegye, vagy pedig kényszeritse, hogy maga arról lemondjon. Igaz, t. ház, hogy Magyarország törvényei a szentszékeket ily jogokkal ruházták fel, t. i. ily tárgyak felett itélni, melyek a szentszéki biróságokhoz stricte nem tartoznak, mint ezt tüzetesen az 1462. évi art. III., az 1464. évi art. XVII. teszik; de épen oly kétségtelen az is, hogy a szentszékek, mint az egyháznak birósági oly jogoknak, oly kötelességeknek vannak birtokában, melyekről ők le nem mondhatnak, s melyek országos törvényeink, nevezetesen az 1552-ik évi XXV. art., 1556-ik évi XXV. art., 1557-ik évi IX. art., 1559-ik évi XL-ik és az 1791. évi XXVI. articulus által biztositva vannak.

Ha tehát a bizottság ezen megkülönböztetést tette s egyuttal kijelentette volna, hogy a magánjogi, vagy világi természeti pereket a világi biróságra kivánja átruháztatni, ellenben az egyháziakat továbbra is a szentszékeknek sértetlenül fentartani: akkor készségesen járultam volna a bizottság kijelentéséhez; mert ez által csak azt javasolta volna az országnak tenni, a mi jogában van, hogy t. i. a magánjogi pereket, mint az ő köréhez tartozókat, maga intézze, ellenben az egyháziak elintézését az egyháznak meghagyja.

De t. ház! nézetem szerint a bizottság ennél tovább is mehetett volna. Mindenki a t. házban tudja, hogy azon időktől fogva, mióta a katholikus egyház nem az egyedüli az ország-

ban, a különböző vallásfelekezetek közt a vegyes házasságok felett folytonos villongások és surlódások léteztek, mint ezt több, de főkép az 1791-iki s 1843-ki országgyülések tanácskozmányai tanusitják. Ha tehát a bizottság módot javasolt volna ezen vallási surlódások s differentiák kiegyenlitésére: akkor szivesen járultam volna ezen javaslathoz itt, mert ez által lett volna talán elérve azon magasztos czél, mely után mindnyájan sovárgunk: hogy a jogegyenlöség alapján rendeztessenek az intercofessionalis viszonyok. (Helyeslés.) De miután ezen jelentésben foglalt javaslat által ezt el nem érhetjük, sőt inkább az egyháznak oly jogát akarják elvenni, mely mindig öt illette és még most is öt illeti; miután a katholikusok lelkiismeretének nyugalmát megzavarja az által, hogy kénytelenittetnek dogmáik ellenében oly állást elfoglalni, melyet el nem foglalhatnak, ha egyuttal nem akarnak megszünni katholikusok lenni: én a javaslatot nem pártolhatom.

Engedje meg a t. ház, hogy ezen véleményemet indokoljam a nélkül, hogy a t. ház figyelmét hosszabban igénybe venni kivánnám. (Halljuk! Zaj.)

A katholikus egyház dogmája az, hogy a házasság szentség és feloldhatlan köteléku; az egyház tana továbbá, hogy bontó akadályokat jogában van megállapitani; továbbá dogma az, hogy házassági biró csakis egyházi biró lehet.

Már most kérdem, t. ház, azon elvből kiindulva, hogy a katholikus egyház Magyarországon csak elismert egyház, hogy az egyháznak tanai kötelezők a hivökre nézve, hogy a hitágazatokat minden katholikusnak kötelességében áll megtartani: lehetséges-e ezen javaslat kivánatának eleget tenni, a nélkül, hogy a katholikus ember a maga lelkiismeretével ellentétbe ne jöjjön? Mily haszna lehetne az országnak abból, hogy a házassági ügyekben nem egyházi, hanem világi biró itél? Vagy talán más vallásbeliek miatt nyuljunk ezen experimentumhoz? Ha ezen utolsó emlitett eset a legfontosabb ok, t. ház, akkor nézetem szerint, segithetnénk a dolgon az által, hogy országos törvényben kimondjuk, hogy mindazon vallásbeliek, kik konsistoriummal nem birnak, szintén állithatnak fel azokat, mi által nem kénytelenittetünk a katholikusokra oly törvényt erőszakolni, mely az országnak semmi hasznot nem hajt, más vallásbelieknek pedig semmi előnyt nem nyujt és a katholikusok lelkiismeretét nyugtalanitja.

Végre meggyöződésem, t. ház, az, hogy ha ez országgyülés csakugyan el is fogadja e javaslatot, az egyházi székeket megszünteti és a világi biróságokat elrendeli, még akkor is, t. ház, ezen elvek szerint lehetetlen lesz a biráskodás és pedig nézetem szerint két okból.

Először, mert nem létezik anyagi jogunk, mely a különböző vallásfelekezetüek közti viszonyt rendezné, és mert a jelentésben foglalt elvek folytán, hogy t. i. a világi biróságok az illető hitfelekezetek elvei szerint itéljenek, ezen elvek szerint ily jogot nem is lehet alkotni. Hogy ez lehetetlen, könnyen bebizonyitható. A katholikus egyház tana az, hogy a házasság szentség, a protestánsok szerint nem az; a kath. egyház szerint a házasság felbonthatlan, a protestánsok szerint épen nem; a katholikus egyház szerint bontó akadályokat csak az egyház állapithat meg, protestánsok szerint csak az állam. Már kérdem, t. ház, ily homlokegyenest egymást kizáró elvekből kiindulva, hogy lehet közös megállapodásra jutni? Ily merö negáczió és affirmáczió ép oly kevéssé képes biztos eredményt felmutatni, mint az egymáshoz viszonyitott plus és minus.

Másodszor, ha oly anyagi jog, mely a különböző vallásfelekezetek viszonyait rendezi, nem létezik, mert nézetem szerint nem is létezhetik, hanem a biró a jelentésben foglalt javaslat folytán az illető hitfelekezetek elvei szerint köteles itélni: ugyan kérdem, t. ház, hány biró fog az egész országban találtatni, ki a kath. jogot, a protestáns jogot, a nowo kanont, a görög pravillot, a zsidók jogát érti és tudja? Hozzájárul nézetem szerint az is, hogy szerb és román testvéreink nem igen könnyen fognak megválni oly institucziótól, mely szerint annyi év folytán egyházi ügyeiket az ö megelégedésökre rendezték.

Az én véleményem szerint ez ügy igy lenne eldöntendő.

Miután a kath. egyház szerint a házasság szentség, a házasság feloldhatlan kötelékü s az egyházi biró egyedül illetékes biró: hagyassék meg a szentszékek illetékessége minden, a katholikusokat tisztán érdeklö házassági ügyekben. Hogy pedig azon villongások, melyek a vegyes házasságból erednek, megszünjenek, kéressék fel a miniszterium, hogy még ez országgyülés tartama alatt interkonfesszionális törvényt szerkesszen és azt a t. ház elé terjessze. A mi pedig tisztán a világi ügyek rendezését illeti, melyek eddig a konsistorium által tárgyaltattak,

azok illetékességök alól elvonandók és világi biróságokra lenének ruházandók.

Ha ezen eljárást követendi a t. ház, meg vagyok győződve, hogy valamint az egyház, ugy az állam irányában is igazságosan fog eljárni: mert azon problemát fogja finom tapintattal megoldani, melyet eddig Európa igen kevés államférfiainak sikerült megoldani: hogy az egyház, melynek czélja és feladata más, mint az államé, magáé, ellenben az állam saját ügyeiben törvényhozói tevékenységét szabadon kifejti a nélkül, hogy kénytelen volna az egyházzal fontos kollisióba jönni.

Ennélfogva a jogügyi bizottság ellenében a központi bizottság javaslatát pártolom.

Tisza Kálmán: T. ház! Csakis egy pár perczig fogom türelmét igénybe venni. (Halljuk!)

Én ezen lefolyt diskusszió alatt azon meggyőződésre jöttem, hogy itten oly cirkulus vitiosusba megyünk, a mely által végtelen hosszura kiterjed ezen kérdés megoldása. Azt hallottam ugyanis mondani, hogy az egyházi törvényszékek biráskodását a válóperekben megszüntetni nem lehet, mig be nincs hozva a polgári házasság. Azután azt hallottam, hogy a polgári házasságot behozni nem lehet, mert meg kellene határozni annak feladatait. Sőt még olyan szót is hallottam, mintha az valamely hitfelekezet dogmájával is összeütköznék.

Én egyszerüen azon t. képviselő urnak, ki azt mondotta, hogy az, hogy a polgári házassági ügyekben a szentszéknek kelljen itélni, dogmakérdés, azt vagyok kénytelen válaszolni, hogy ha az igaz volna, igen kevés róm. kath. ember volna a világon; mert ugy tudom, hogy ezen egyháznak dogmája mindenütt egyforma: már pedig, hogy a szentszékek itéltek volna a válóperekben, még a legközelebbi szomszéd Ausztriában sem volt érvényben, pedig, hogy jó kath. állam, senki kétségbe nem vonja. (Helyeslés.)

Tehát ily argumentáczióval ne álljunk elő a kérdés megoldásának akadályául.

Azon argumentum, melyet hallottam, hogy meg kell hagyni a szentszékeket, s ujakat kell felállitani ott is, a hol nincsenek, mert a mult században a protestánsok is azt kivánták: ezen argumentum egyszerüen nem argumentum.

A mi őseink 1790-ben a nemesi privilegiumokat is akar-

ták, az adómentességet is akarták; tehát azon okoskodás szerint, hogy a mit ők akartak, mi is azt kell, hogy akarjuk, mindezt most is akarnunk kellene.

Mellőzve ezeket, csak arról akarok egy pár szót szólani, a mi a mai discussiónak mindenesetre legszebb, legérdekesebb, legalaposabb része volt: igen t. képviselőtársunk *Deák* Ferencz beszédére akarok t. i. egy pár szót szólani.

Előre is kimondom, hogy annak, miszerint ő a polgári házasság behozatala mellett s pedig nem mint szükségben segitő, hanem, mint kötelező intézmény mellett oly határozottan nyilatkozott, részemről teljes szivemből örülök és a jövő számára, a jövő nevében teljes lélekkel konstatálom ezen tényt. De megengedem, hogy ha, midőn azokban, a miket mint elveket elmondott, tökéletesen azt mondhatnám, egyetértek, mert én sem kivánok egyebet, mint szabad államban, szabad egyházat, én sem akarok semmi olyat, mi azzal, hogy szabad államban szabad egyház legyen, ellenkezik — megengedjen, mondom, ha mégis kénytelen vagyok megjegyezni, hogy a mint mai beszédjében, ezen eszmét beleszőtte, abból, azt hiszem, hogy még valamikor, talán a közel jövőben, igen sok baj, igen sok nehézség támad.

Ő ugyanis azt mondta, hogy a törvényhozás rendelkezései nemcsak a dogmát nem illethetik, mert hisz ebben, gondolom, mindnyájan egyetértünk, mert a dogma a hit tárgya, tehát arra nézve, hogy mit hihessen valaki, sem bevett, sem keresztyén, sem nem keresztyén vallásfelekezetek nincsenek, mert a hit csupán lelkiismeret és Isten közötti dolog — de azt is mondta, hogy szabályaik vannak az egyházaknak, melyekkel kell, hogy az állam ellenkezőt ne határozzon. Már, engedelmet kérek, ha azt felállitanók, hogy ha csak valamely szabály nem épen ellenkezik az állam fennállásával, érdekeivel, már akkor gátolhatja a törvényhozást abban, hogy az előhaladás s egyátalában a czivilizáczió kérdéseit megadhassa, önmagunk épitenénk akadályt magunk elé, mert ha egyik egyház hozott, hozhat a másik is oly szabályt, mely gátul lehetne az államra nézve.

Különben legyen arról meggyőződve az igen t. képviselő ur, hogy engem sem a jelen kérdésnél, sem más kérdésnél egyes egyedül az, hogy mi tartatik átalában szabadelvünek, nem vezetett s nem fog vezetni. Mert én ugyan minden intézkedésünk

okvetlen kellékének tartom, hogy szabadelvü irányban haladjon; de azt, hogy ezen egyetlen egy szempont miatt a gyakorlatiasság és lehetőség szemügyön kivül hagyassék és e miatt az egész czéltalan s a megsemmisitésnek kitéve legyen, nem akarom. De meg vagyok győződve, hogy azon inditvány, melyet a jogügyi bizottság javasol, midőn egyfelöl szabadelvü, megfelel másfelöl azon általam föleg kiemelt kelléknek, hogy a törvényben kifejtett igéret részletes teljesitése; és épen azért részemről most is a jogügyi bizottság nézetét óhajtom elfogadhatni és kivánom kimondatni azt is, hogy mikép inditványozni szerencsém volt, polgári házasság behozatala által látván a t. ház ezen kérdéseket teljesen megoldhatóknak, a miniszteriumot oda utasitja, hogy azon részleteket, melyeket hirtelen elintézni nem lehet, összeszedve javaslatát mentől elöbb a ház asztalára letegye. (Helyeslés balfelöl.)

Deák Ferencz (szólásra jelentkezik.)

Elnök: Tisza Kálmán ur, mint olyan, ki módositványt adott be és igy a ház szabályai szerint a tárgyalás befejezte után neki szólani joga van . . .

Csiky Sándor: Én is épen olyan módositványt adtam be. Ezen módositvány ajánlására a ház szabályai szerint nekem is jogom van. Hanem, a mennyiben személyes kérdésben kiván a t. képviselő ur szólni, méltóztassék előttem szólni.

Deák Ferencz: Mindenekelőtt azt a kérdést vagyok bátor a t. ház elé terjeszteni magam ahhoz tartása végett, hogy ha valakinek valamely állitása épen ellenkezőleg vagy teljesen hibásan fogatik fel a czáfolatban, ha azt tekinti-e a t. ház és ád-e jogot erre felelni? (Adunk!) Tisza Kálmán képviselő ur előadásában egy szó sem volt, a mit én bármi tekintetben személyességnek vehetnék. Csak kijelentett véleményemnek felfogását akarom helyrehozni: mert azt hiszem, hogy engem rosszul értett. (Halljuk!)

Egy szóval sem mondtam azt, hogy az államnak nincs joga intézkedni, mivel valamely vallásnak szabályai azzal ellenkeznek. Én ezt soha nem állitottam . . .

Tisza Kálmán: Akkor rosszul értettem!

Deák Ferencz: . . . hanem azt mondtam, hogy nem tartom a liberalismus kivánalmának azt, hogy midőn az ország egy nem csekély részénél vallási szabálynak tekintetik a házasságok fe-

letti biráskodás mindaddig, mig az egyház előtt köttetnek, az eltöröltessék. Ezt nem tartom liberalis eszmének. Mert én liberalis eszmének azt tartom, hogy kiki a maga szabályai szerint élhessen, a mennyiben az állam czéljával és mások hasonló jogával nem ellenkeznek. (Helyeslés.)

Ennyit állitottam; és ehez csak azt teszem, hogy Magyarország 15 millió lakosából körülbelül 10—11 millió van ezen esetben, mert a római katholikusok és ugy tudom, hallom, hogy a keleti egyház is. (Többen: Igen!) ezek körülbelül 11 milliót képeznek legalább ezen 15 milliós országban, ha Horvátországot is ide számitjuk. Ezek pedig, és a mint a mai discussióból és magánértekezésekből is tudom, az erdélyi protestánsok is, szintén óhajtják az eddigi gyakorlatot megtartani, és ugy látom, hogy az evangelikusok egy része, az ágostaiak szintén azt kivánják. (Felkiáltások: Csak Geduly kivánja!) Én legalább ugy vettem ki; s egy része bizonyosan kivánja. Bocsánatot, ha máskép mondottam, mint a hogy tényleg van; hanem egy egyházférfiu ugy nyilatkozott; és az az érdemes képviselö úr, a ki azt mondja, hogy „nem kivánják", nem nyilatkozott, én meg az ő lelkébe nem látok, fenn akarja-e tartani vagy nem? Elég az hozzá, hogy a római katholikus és a görög egyház ezt a vallás szabályai közé számitja.

Azt mondottam tehát, hogy épen nem volna szabadelvüség, hogy addig, mig polgári házasság behozatala által alaposan és gyökeresen nem segitünk a dolgon, mintegy mellékesen, minden körülmény bővebb megfontolása mellőzésével, kimondanók a szentszékek eltörlését. Csak ez a véleményem, a mit mondottam (Helyeslés) és ezt akartam helyreigazitani.

Csiky Sándor: T. ház! (Nagy zaj.) Én nem kiabálok, s igy a mig csendesség nem lesz, hallgatok. (Eláll! A szószékre!) Hiszen a szószéken se fognak jobban megérteni. (A szószékre!) Jól van, ha türelmesen hallgatnak, elmegyek én oda is. (A szószékre lép.) Tisza Kálmán képviselőtársam módositványának első részét, mely az én módositványi beadványommal tökéletesen összhangzik, és a mely szerint a polgári egyének ellen inditandó bárminemü keresetekben, például a házassági váló ügyekben, végrendeletek külkellékei és hamis eskü megitélésében az egyházi biróságoknak biráskodhatási jogát jövőre megszüntetendőnek javalja, elfogadom. (Nagy zaj.)

Pártolom ezenfelül annak második részét is, mely által a polgári házasságoknak hazánkba behozatalát inditványozza, azért, mert azon inditványnak elfogadása győződésem szerint mind a közerkölcsiségnek előmozditására, mind a családi béke és megelégedés elősegitésére fognak jótékonyan hatni.

Az egyházi hatóságoknak a világi polgárok ügyében biráskodhatása eltörlését főleg azért pártolom, mivel bátor egész készséggel elismerem az egyházi rendnek az egyházi ügyekben jártasságát, illetékességét és tiszteletreméltó voltát, mindamellett sem ismerhetem azonban soha el azt, hogy az egyházi birák egyszersmind a világi polgároknak is különösen házassági váló ügyeiben megnyugtató s kielégitő itéleteket hozni képesitettek lehetnének. (Nagy zaj.)

Nem ismerem pedig el különösen azért, mivel azon itélőszékek tagjainak, kik az előttök inditott, nem ritkán igen szövedékes perekben itéletet hozni hivatvák, mind az elméleti, mind a gyakorlati téren tapasztaltságuknak s jártasságuknak bizonyitványát kimutatniok szükséges. Igy van ez, és igy is kell lenni, a haza minden más polgári osztályainál is. Vegyük például az ügyvédek karát, kiknek mielőtt ügyvédi oklevelet nyerhetnének, jogvégzetteknek, ügyvédsegédeknek, s a királyi tábla hites jegyzőinek lenni, ezt követve ügyvédi vizsgán átmenni és igy mind az elméleti, mind a gyakorlati téren szakavatottságuknak paradigmáját adni kötelességökben áll. A kézmivesek osztályánál senki mester addig nem lehet, a mig előbb inas, azután felszabadult, és utóbb vándorlólegény nem volt. És ha ezen kellékek a honpolgárok valamennyi más osztályaiban, kik polgártársaik ügyeit vezetni és azokban intézkedni vagy épen biráskodni akarnak, megkivántatnak, mi alapot találunk, és hol arra nézve, hogy épen az egyházi hatóságok tagjai képezzenek ezen átalános szabály alól olyan kivételt, miszerint ők bátor semmi elméleti és gyakorlati jártasságuk bizonyitványát elő nem mutathatnak, a házasfeleknek gyakran igen kényes, szövedékes és csiklandós természetü, és ehhez képest a szakavatottságnak jelentékeny próbáját megkivánó válópereiben, mindamellett is biráskodhassanak? holott különösen a katholikus egyház tagjai, valamennyien nőtlenek levén, a házasfelek között felmerülni szokott, és igy csupán a páros életben gyakorlatilag is jártas birák előtt ismeretes subtilitású ügyekben avatatlanok. Ezen

okoknál fogva tehát, mellőzve ezuttal a többieket, melyeknek felhordása hosszadalmas és ingerlékeny revelatiókra vezetne, én minden világi ügyekben az egyházi biróságoknak eltörlésére szavazok; szavazok pedig még azért is, mert azon biráskodási jognak az egyháziak által folytatandó gyakorlata az ö jól felfogott érdekeikkel is időnkben ellentétben áll. (Eláll!)

A polgári házasságnak elfogadását továbbá, mint már előbb is emlitettem, azért pártolom, mivel életbe léptetése ezen törvénynek mind a közerkölcsiség, mind a családi s házi boldogság megalapitására jótékony hatásu leend. (Zaj.)

Ezen győződésem alaposságának támogatására csak azt hozom fel, hogy a mig a katholikus egyház szertartásai szerint kötött s élethosszig tartónak lenni hirdetett házassági frigykötések között azokat értve, melyek huzamosabb évekig tartanak, száz közül alig találunk tizet olyat, melyet boldognak nevezni lehetne, és a melyben a visszavonás átka ne mérgezné meg a családi nyugalmat és elégedettséget, addig azon államokban melyekben a polgári házasság már decretáltatott, mint például Franczia,- Porosz,- Olasz,- Belga stb. országok, a statisztikai adatok, egészen ellenkezöleg azon megforditott arányt tüntetik ki, hogy érintett államokban a házaspárok közötti megelégedés és jó egyetértés száz eset sorában alig számüzetik tizben. (Folytonos zaj.)

Már pedig ki ne tudná, hogy a hol a házasfelek egymás között folytonos háborgásban és czivakodásban élnek, ott a családi béke és jó egyetértés számüzetvén, mily erkölcstelen és botrányos tudat, hogy a házassági kötések szentségeknek s feloldhatatlanoknak lenni kanonizáltattak az együtt élésre élethossziglan kényszeritett felek, mily kétségbeesettekké s mily iszonyu bünök elkövetésére vetemültekké kényszeritettek már számtalanokat, kik különben, szivök s lelkök vonzalmát minden erőszakoltatás nélkül szabadon követhetve, és igy megint, megutált életök párjától elválhatva, békés, erényes és munkás tagjai maradhattak volna a társadalomnak.

Mit mondjak az együtt folytonos czivakodásban élő házasfelek gyermekeinek, kik szülőik botrányos háborgását folytonosan szemlélik és undorodva kesergik, neveltetésökről és ily esetekben az erény utjáni vezettésök hiányáról?

Bizonyára csak azt, hogy a mit gyermekkorukban szülőik-

től eltanultak, azt felnőtt korukban magok is követvén, ez uton a közerkölcsiség és családi béke nálok is legtöbb esetben számüzve leend.

És mivel ezen nagy bajon a polgári házasság behozatala által, ha szintén egészen elhárítható nem lenne is, de mégis igen sokat segiteni lehet, ez okból annak életbeléptetését pártolom. (Éljen!)

Geduly Lajos: T. képviselőház! (Halljuk!)

Részemről módositványomat azok ellenvetései ellen, kik azt figyelmökre méltatták, hosszan védelmezni nem akarom. Igyekeztem az első felszólalásom alkalmával tehetségemhez képest indokolni. Mindamellett Nyáry Pál t. tagtársamnak két állitását nem hagyhatom egészen észrevétel nélkül.

Először nem fogadhatom el azt, mintha én valami jogtalanul szerzett vagyon felett akarnék a testvérekkel osztozkodni. Ellenkezőleg én csak azon vagyon visszaadását követelem, melynek tulajdonosává engem a törvény tett, s mely a törvény ellenére tartatott eddig vissza.

Másodszor azt méltóztatott mondani, hogy a protestánsok többsége azon módositványom ellen van. Nem tudom, mily bizonyitékai vannak erre nézve t. képviselőtársamnak. (Halljuk.) Részemről annyit tudok, hogy az egyik honi protestáns egyház, t. i. az ágostai hitvallásu evangelikus egyház minden fokon keresztül, kezdve a legalsóbbtól egész a legfelsőbbig, az én módositványom mellett van. (Ellenmondás. A papok!)

Ezek után azon alázatos kérésem volna, hogy a kérdés ugy tétessék fel, miszerint a szavazás az én módositványomra is lehetséges legyen. (Halljuk a kérdést!)

Elnök: Különbség van a jogügyi bizottság és a központi bizottság javaslata közt, mely utóbbi megegyez az eredeti törvényjavaslattal is. Azt hiszem, mindenekelőtt azon kérdés lesz szavazásra kitüzendő, elfogadja-e a t. ház a központi bizottság javaslatát? A kérdés mikénti feltevéséhez hozzá szólottak: *Bónis* Sámuel, *Deáky* Lajos, *Horváth* Boldizsár, *Csanády* Sándor, *Bobory* Károly, *Deák* Ferencz, *Halász* Boldizsár, *Bernáth* Zsigmond, *Tóth* Vilmos, *Várady* Gábor. A vita végén az elnök kijelenti, hogy a jogügyi bizottság véleménye felett fog a szavazás megtörténi.

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa a jogügyi bizottság véleményét.) Helyesli-e a ház az egyházi biróságoknak végképeni

megszüntetését és kivánja-e, hogy az egyházi perek kivétel nélkül a világi birósághoz utasittassanak ?

Elnök: 25 képviselő ur névszerinti szavazást kér.

A névszerinti szavazás elrendeltetvén, a jogügyi bizottság véleménye mellett szavaztak: Ács Károly, Baranyi Ágoston, Beniczky Gyula, Beniczky Ödön, Bernáth Zsigmond, Békásy Lajos, Bobory Károly, Boczkó Dániel, Bogyó Sándor, Bónis Sámuel, Csanády Sándor, Cseh Sándor, Csernátoni Lajos, Csernovics Péter, Csiky Sándor, Dapsy Vilmos, Deák Lajos, Dessewffy Ottó, Domahidy Ferencz, Drágfy Sándor, Eöry Sándor, Éder Albert, Farkas Elek, Fisser István, Gábriel István, Ghyczy Ignácz, Ghyczy Kálmán, Gubody Sándor, Halász Boldizsár, Horváth Károly, Horváth Lajos, Ivácskovics György, Ivánka Imre, Kalauz Pál, Kiss Lajos, Kiss Miklós, Klapka György, Koller Antal, Kupricz Imre, Kurcz György, László Imre, Lovasy Ferencz, Lukrich Bódog, Luzsánszky Pál b., Lükö Géza, Majtényi Dezső, Milkovics Zsigmond, Molnár Endre, Móricz Pál, Nyáry Pál, Oláh Miklós, Olgyay Lajos, Pap Pál, Pap Simon, Patay István, Pergul István, Podmaniczky Frigyes b., Prónay József, Péchy Tamás, Rutkay István, Sipos Ferencz, Sipos Orbán, Somossy Ignácz, Somsich Imre gr., Svostics Gábor, Széky Péter, Szilády Áron, Szontágh Pál nógrádi, Thalabér Lajos, Tisza Kálmán, Tóth Kálmán, Tary Sámuel, Tokschy Ágoston, Vadnay Lajos, Vay Béla b., Varga Antal, Vállyi János, Várady Gábor, Vukovics Sebő, Zámory Kálmán, Zsitvay József. Összesen szavazott tehát 80 *igen*-nel.

Nem-mel szavaztak: Almásy György gr., Andreánszky Boldizsár, Antalfy Károly, Armbruszt Péter, Balavári János, Baranyai József, Bay György, Bartal János, Bánffy Albert b., Bánó József, Bánó Miklós, Berényi Ferencz gr., Bernáth Lajos, Berzeviczy Tivadar, Besze János, Bethlen Farkas gr., Bethlen János gr., Bezerédi László, Binder Mihály, Bittó István, Borcsányi János, Botka Mihály, Botka Tivadar, Bujanovics Sándor, Császár József, Cséry Lajos, Csik András, Csiky István, Csüghe László, Czorda Bódog, Dániel János, Dániel Pál, Deák Ferencz, Decáni Károly, Dedinszky József, Dimitrevics Milos, Dobóczky Ignácz, Dobrzánszky Adolf, Draskóczy Gyula, Domokos László, Dobolyi Sándor, Eötvös József b., Erős Lajos, Faragó Ferencz, Fábián Gábor, Fest Imre, Földváry Miklós, Frideczky Timót, Gajzágó Salamon, Gecző János, Geduly Lajos, Glatz Antal, Gorove István, Gränzenstein

Gusztáv, Halmosy Endre, Hedry Ernő, Horváth Boldizsár, Horváth Döme, Hosszu Lajos, Hrabovszky Zsigmond, Hunfalvy Pál, Huszár István, Ihász Rezsö, Inkey József, Ivánka Zsigmond, Jankovics Antal, Jendrasik Miksa, Justh József, Justh Kálmán, Kondó Kálmán, Kardos Kálmán, Kautz Gyula, Kaziczy István, Kálnoky Pál gr., Kemény Gábor b., Kemény István b., Kemény Zsigmond b., Kéthely József, Kis Jakab, Kovách László, Kuba János, Kvassay László, Kapp Gusztáv, Lang Gusztáv, Lázár Dénes, Lónyay Gábor, Modocsányi Pál, Máday Lajos, Medán Endre, Mihályi Péter, Miske Imre b., Nagy Károly, Németh Károly, Nagy Péter, Opicz Sándor, Ormos Sándor, Paczolay János, Priss Andor, Pap Máté, Pap Mór, Papp Zsigmond, Perczel Béla, Plachy Lajos, Pulszky Ferencz, Rónay Jáczint, Röser Miklós, Rudnyánszky Flórián, Semsey Albert, Simay Gergely, Simon Pál, Somogyi László, Somssich Pál, Stefanidesz Henrik, Stojacskovics Sándor, Stoll Károly, Szabó Imre (pápai), Szakál Lajos, Szász Károly, Szelestey László, Szilágyi István, Szitányi Bernát, Szontagh Pál (gömöri), Tanárky Gedeon, id. Teleki Domokos gr., Tolnay Károly, Tóth Lőrincz, Tóth Vilmos, Török Dániel, Török Sándor (gömöri), Trefort Ágoston, Urbanovszky Ernő, Urházy György, Vadász Manó, Varga Flórián, Várady János, Vitolay József, Vladár Tamás, Vlád Alajos, Wodjáner Albert b., Vojnics Barabás, Vojnics Takács, Vuchatis István, Zeyk József, Zeyk Károly, Zichy Antal id., Zichy József gr., Zmeskál Mór, Zsarnay Imre.

Nem-mel szavazott 147. Ennélfogva a képviselőház 67 szavazattöbbséggel elvetette a jogügyi bizottság véleményét. Megjegyzendő, hogy az elnök nem szavazott s hogy a 402 igazolt képviselő közül 174 vol távol.

A központi bizottság véleményét, mely szerint „*az egyházi biróságok sorsa egyelőre ne döntessék el*“, a képviselőház egyszerü szavazással fogadta el.

A förendiházban a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslatot 1868. november 12-én vette tárgyalás alá.

A részletes tárgyalásnál, midőn a főrendiház jogügyi bizottságának jelentésében felvett elvi kérdések felett is döntött *Radvánszky Antal* főispán emelt elsőnek szót a *h)* pontnál.

A főrendiház jogügyi bizottsága ugyanis jelentésének az

a—l) pontjai között a *h)* pontban emlitette fel az egyházi biróságok kérdését.

A jelzett *h)* pontban a bizottság a következőket jelentette ki:

„Helyesli továbbá a bizottmány az elvet, hogy az egyházi biróságok egyelőre fentartassanak; a mennyiben pedig az Erdélyben létező protestánsok s unitáriusok egyházi biróságaik a törvényjavaslatban megemlitve nincsenek, azon hiánynak utólagos pótlását annál is inkább hozza javaslatba a jogügyi bizottmány, mert maga részéről a jogegyenlőség és viszonosság elvénél fogva a magyar mindkét felekezetü evangelikusok és az izraeliták részére is egyházi biróságok felállitását méltányosnak ismerné."

Radvánszky Antal főispán: Nagyméltóságu elnök! Méltóságos förendek! Tisztelettel legyen mondva, véleményem szerint, el volt hibázva az, hogy ezen törvényjavaslatnál nem előbb vétetett tárgyalás alá az interkonfessionális törvény, mely, tudomásom szerint, a vallás- és közoktatási miniszter ur által már régen letétetett az alsóház asztalára. Mert, felfogásom szerint, majdnem lehetetlenség ezen szakaszhoz hozzá szólani a nélkül, hogy ne érintessenek meg azon nézetek és elvek, melyeknek tárgyalása és taglalása szorosan véve nem ide, hanem oda az interkonfessionális törvényhez tartoznék, holott, ha az interkonfessionális törvény elébe soroltatik-e törvénynek, az ottani kérdések megoldásából mintegy önként s magától fejlödött volna ki az előttünk lévő biróságok kérdésének megoldása is. Igaz ugyan, hogy az országgyülés a sürgetős teendők halmazával igen el van foglalva, oly annyira, hogy a legjobb akarat és a legmegfeszitettebb szorgalom mellett is alig képes a nagy munkát megbirni. De, méltóságos förendek, azon sürgetős tárgyak között, melyek a jelenlegi országgyülésen már tárgyalás alá vétettek s még fognak tárgyalás alá vétetni, vélekedésem szerint, legégetőbb kérdés az interkonfessionális törvény: mert ettől függ ezrekre menő lakosoknak lelki nyugalma s ettől függ a vegyes házasságok körüli eljárás által felizgatott kedélyeknek lecsillapitása. Látván milyen surlódásokat, milyen bajokat idéztek elö már majdnem 30 év lefolyása alatt a vegyes házasságok, mennyire feldulták azok a békét és a csendet az egyes családokban, a társadalmi téren, söt magában az állami életben is,

mennyire izgattattak fel az által a szenvedélyek, s mennyire szaporodnak napról-napra az e részbeni panaszok, lehetetlen meg nem győződni annak szükségéről, hogy az interkonfessionális törvény még ez országgyülésen, és pedig mielőbb, merném mondani, halasztás nélkül vétessék fel, jelesen pedig a vegyes házasságok ügyei a hitfelekezetek teljes megnyugtatására mielőbb rendeztessenek és szabályoztassanak.

Ennélfogva, megvallom, anomáliát találok abban, hogy ezen szakaszban a vegyes házasságok fölötti biráskodás körül tétetnek máris intézkedések, mielőtt a vegyes házasságok ügye elvileg és érdemileg tárgyaltatott s szabályoztatott volna. Ebből ime, világosan kitetszik, mennyire indokolva lett volna az interkonfesszionális törvénynek ezen törvénynek elébe bocsáttatása, mert hiszen épen ezen törvénynek mikénti megalakitásától függött volna azon kérdésnek eldöntése is: vajjon átalában az egyházi székek továbbra is megmaradandók-e vagy nem? s ha igen, mikép legyenek azok szervezve?

Miután azonban ezen interkonfesszionális törvény eddigelé nem került ide és miután e törvényjavaslat is olyan, melynek életbeléptetését mindnyájan várva-várjuk: nem lenne helyes ennek életbeléptetését egy inczidentális kérdésért megakasztatni s azért legalább azt kivánnám e helyütt eszközölni, hogy a törvényjavaslatnak ezen szakasza* az 1848-iki XX. törvényczikkel hozassék összhangzásba. E törvényczikk a különböző hitfelekezetek közti egyenjoguságot és viszonosságot megállapitotta, tehát a törvényjavaslat ezen szakasza annak alapelvével nem fér össze és nem felel meg azon kellékeknek, melyek a 48. XX. törvényczikkben foglaltatnak.

E törvényczikk a reczíproczitást tökéletesen kimondotta és ezen recziproczitásnak nem felel meg ezen szakasz, midőn a vegyes házasságokból keletkező pereket minden különbség nélkül a katholikus és görög nem egyesült konsistoriumokhoz utasitja.

De nem felel meg a jelen törvényjavaslat a méltányosságnak és igazságnak sem. Mert bátran kérdem: megfelel-e a méltányosságnak és igazságnak az, hogy a katholikus pap itéljen evangélikus házasságok felett, holott az egyiknél a házasság

* A törvényjavaslatnak 22-ik szakára czéloz. Szerző.

szentség, a másiknál nem; az egyiknél feloldozhatlan köteleit a másiknál nem az; az egyiknél az elválás csak az ágytól és asztaltól, a másiknál pedig csak a vinkuló létezik? A házasságok fennálló ily ellentétes fogalmak mellett miként biráskodhatik tehát lelkiismeretesen a katholikus pap? Hiszen, ha az evangélikus házasság felett biráskodván, saját meggyőződését és egyházának elveit követi, mivel egyházának tartozik, akkor igazságtalan itéletet hoz az evangélikus félre: ha pedig annak vallásos elvei szerint akarna hozni itéletet, megsértené saját meggyőződését és egyházának elveit, mit, mint papnak tennie nem szabad.

Nehogy tehát egyik részről az egyház elvei sértessenek meg, s hogy ismét más részről az 1848-iki törvénynek elég tétessék, én ezen törvényszakaszban azon eszmét szeretném kifejezni, hogy a vegyes házasságokból keletkezendő perek a felperes által indittassanak meg az alperes birája előtt; a per az alperes birája előtt az alperesre vonatkozólag elintéztetvén, a per átvitetnék a felperes birájához, hol viszont a felperes birája a felperesre nézve hozna itéletet. Ekkép meg volna felelve az egyenjoguságnak, mert mindenik félre a maga hitelvei szerint hozathatnék meg az itélet.

Ez nem uj eszme; ennek alaposságáról és praktikus voltáról meggyőződött már egy pár évvel ezelőtt a legabsolutabb kormány, azon kormány, melynek segitségével hozatott be a konkordátum Ausztriába. Igen jól tudjuk, hogy a vegyes házasságokból keletkező perekben a per megindittatván, a konkordátum megkötése után kiadott törvény értelmében, a felperes által az alperes birája előtt, ott kimondatik az alperesre nézve az itélet, a per aztán átvitetvén a felperes birájához, a felett aztán az mondja ki az itéletet. Ezen törvény sokkal előbb, mintsem az alkotmányos állapot beállott Ausztriában, foganatosittatott és életbeléptettetett. Ha tehát az akkori absolut kormány ezen loyalitással viseltetett a nem katholikus vallások iránt: akkor nem lehet a magyar alkotmányos legislativ szükebb keblü, mint volt azon, a konkordátum létrehozását eszközlö absolut kormány.

Bátor vagyok megjegyezni még, hogy a 48-iki XX. törvényczikk ugyan az országgyülés által akármikor megsemmisittethetik s helyébe a törvényhozás más törvényt helyettesithet, de véle-

ményem az, hogy amig e törvény fennáll, nem igen hozhat a törvényhozás oly másik törvényt, mely annak elveivel összeütközésben áll.

Ennélfogva bátor vagyok ezen javaslatomra a méltóságos főrendeket figyelmeztetni, kérvén, hogy ezen eszme fejeztessék ki e szakaszban.

De miután a kodifikáczió által meg nem lennének szüntetve mindazon kérdések, a melyek a vegyes házasságok iránt tisztába hozandók lennének, ez alkalommal még szükségesnek tartanám arról gondoskodni, hogy a kultusminiszter kéressék meg az iránt, hogy a vegyes házasságokra vonatkozó kimeritő törvényjavaslatot még ezen országgyülésen adja be, hogy ezen tárgy, mely annyi zavart, kedvetlenséget, surlódást idézett elő, végkép eldöntessék és a különböző hitfelekezetek egymás mellett tovább is baráti viszonyban élhessenek.

Prónay Gábor b.: Nagyméltóságu elnök ur! Méltóságos főrendek! A jogegyenlőségnek és viszonosságnak dicső elve, mely az 1848 : XX. törvényczikkben lefektettetett, őszintén mondva nálunk, legalább protestánsoknál, 20 év óta csupán papiron lévő malaszt volt, mely a gyakorlati életben mai napig sem foganatosittatott. De épen ezért eme szent kötelesség teljesitése felfogásom szerint, a mostani alkotmányos kormányzat és törvényhozó testületnek dicső öröksége. Egyik szent kötelessége lesz tehát a mostani országgyülésnek e feladatot megoldani és pedig a szerint megoldani, hogy a jogegyenlőségnek, a viszonosságnak meg is legyen felelve.

Ezt előrebocsátva alkalmazván ezen elvet a *h)* alatti pontra, magam is tökéletesen egyetértek Zólyommegye érdemes főispánjával, hogy a vegyes házasságból eredö perekre nézve az interkonfesszionális törvénynek kellett volna intézkedni mindazon kérdésekben, melyek a vallásfelekezeteket, nevezetesen a protestánsokat illetik s valóban igen sajnos, hogy ez mai napig nem vétetett fel a képviselőháznál, de én legalább e részben köszönettel tartozom a jogügyi bizottságnak, hogy itt per tangentem némileg alkalmat nyujtott nekem e tárgyhoz szólani.

Szükséges, mondom, mint Zólyommegye főispánja megjegyzé, szükséges és valóban égető kérdés, hogy még ezen országgyülés alatt a vegyes házasságokra törvény hozassék és ez egyformán vonatkoztassék minden hitfelekezetre.

Ha a katholikus fél ügye a szentszék előtt fog tárgyaltatni, igen természetesen épen a jogegyenlőség és viszonosság elvéből foly, hogy a protestáns fél ügye saját birája előtt folyjon le, s annak vallási elvei nyomán és folytán intéztessék el.

Ez pedig annál inkább és azért szükséges és égető kérdés, mert azon sérelmek, melyeknek sorát alig birnám elősorolni, melyek épen a vegyes házasságoknál az ily kérdésekből eredtek, nem fognának többé előidéztetni, hanem a szent frigy különböző felekezetek közt — melyre nagy szükség van, hogy a haza virágozzék — meg fog állapittatni. Erre nézve tehát okvetlen szükséges volna, hogy még ezen országgyülés alatt törvény hozassék a vegyes házasságokból eredő perekre nézve.

De még más ok is van, nevezetesen azon ok, hogy ha ezen, a vegyes házasságokból eredő perekre nézve nem fog törvény hozatni, önként következik, hogy a törvényes intézkedés elmaradása által a polgári házasság érlelése siettetnék. Mert a polgári házasság eszméje csak onnan ered, hogy épen a vegyes házasságoknál mindig akadályok történtek, az illetők akadályokkal találkoztak; ha tehát ezen akadályok el fognak hárittatni, kétséget sem szenved, hogy a polgári házasság, melynek, ugy hiszem, nincs annyi barátja, oly sietőleg érleltetni és foganatosittatni nem fog. E másik oknál fogva is szükségesnek tartom tehát, hogy még ez országgyülés alatt készittessék törvényjavaslat a vegyes házasságból eredő perekre nézve.

Azért is e szakaszra nézve nem vagyok bátor más változtatást inditványozni s a méltóságos főrendek figyelmébe ajánlani, mint azt, hogy: „*a magyarországi mindkét felekezetü evangelikusok és izraeliták részére egyházi biróságok állittassanak föl*“ szövegezés helyett következőt méltóztassanak tétetni „*a magyarországi mindkét felekezetü evangelikusok és izraeliták részére saját biróságaik előtt hitelveik alapján a perek folytattassanak és elintéztessenek*“. Én tehát „egyházi biróságok“ helyett „saját biróságok“-at tennék, mert erre nézve nyilt tért kell hagyni a protestánsoknak, mert, mint tudni méltóztatnak, az ágostai rész az egyetemes gyülekezet határozata folytán mintegy 3 héttel azelőtt felterjesztést tett a képviselőházhoz, melyben kivánja, hogy a vegyesházasságokból eredő perekre nézve az összes válóperek a világi biróság előtt folyjanak, vagy, ha ez nem történik az alperes birósága előtt, nem pedig a szentszék előtt intéztessék el a per. Ha tehát

szerkezetemet elfogadni méltóztatnak, ez oly általánosságban lesz kitéve, hogy, ha ily alakban hozatik a törvény, mindenkép meg lesz felelve, ha pedig más alakban az egyházi biróságok is megállapittatnak, akkor azt nem zárja ki ezen szerkezet sem, mely csupán saját biróságokat emlit. Bátorkodom tehát ez okokból módositásomat ajánlani.

Vay Lajos b.: Nagyméltóságu elnök! Méltóságos főrendek! Nekem ugyan nem most volt még szándékom szólani, hanem akkor, midőn elöjött volna a jogügyi bizottságnak a 22. §-ra tett módositása; de miután a tárgy már szőnyegre került, elvi oldala pedig a két tételnek egy — talán itt is elmondhatom — irásban beadandó módositásom indokolását, mely módositvány felolvasását azonban csak akkor fogom kérni, midőn a 22. szakasz kerül tárgyalás alá.

Midőn fontos tárgyaknak, nagy horderejü kérdéseknek végleges megoldása és tisztába hozatala azt kivánja, hogy ez egy törvény hozatala által történjék, azt hiszem, a törvényhozás akkor jár legczélszerübben el, ha képes egy igazságon alapuló és a kérdéses tárgy minden előfordulható esetére alkalmazható vezérelvet felállitani és kimondani. Ha ezt nem teheti, hanem csak az esetleg előfordulható körülményekre tekintve, törvény által akarja elháritani és megszüntetni a viszálykodásra, egyenetlenségekre és jogsérelemre alkalmat nyujtó tényeket, meglehet, hogy ideiglenesen czélt ér, de a bajt gyökeresen nem orvosolja, mert az más alakban, más körülmények felhasználásával csakhamar ismét meg fog ujulni.

Igy a bécsi és linczi békekötések után hozott törvények az 1791-ik XXVI. t.-cz. által igyekezett a törvényhozás a vallásügyeket tisztába hozni, a köztük levő intézkedéseket szabályozni és igy a békét az országban a különböző hitfelekezetek között fentartani; de nem ért czélt, mert nem volt bátorsága, vagy talán nem akarta kimondani a multakra visszaemlékezve, hogy egy államban különböző hitfelekezetek között az óhajtott béke csak ugy állhat fen, ha egyik vallás sem gyakorol a másik felett suprematiát; de nem ért czélt: és nem is érhetett, mert nem mondott ki mindenek előtt oly elvet, mely mindenkor alkalmazható legyen, s mely elv az igazságon alapszik.

Az 1848-iki országgyülésen a teendők nagy halmaza és a higgadt tanácskozást akadályozó körülmények között nem ért

ugyan rá a törvényhozás tüzetesen foglalkozni a vallásügyekkel, de az érdekletteknek megnyugtatására nem mulasztotta el kimondani határozottan azon alapelvet, hogy ezentul Magyarországon minden törvényesen bevett vallásfelekezetre nézve, kivétel nélkül, a tökéletes egyenjoguság és viszonosság elve állapittatik meg.

Hogy ezen elvnek kimondása mily hatással volt az országban, azt abból láthatjuk, hogy a csakhamar beállott szomoru években, midön minden felhasználtatott az indulatok felhevitésére és kizsákmányolására, a rosszakarat sem volt képes ezt a vallásszervezésre kiterjeszteni, nem volt képes pedig azért, mert ezen elveknek kimondása bizalmat gerjesztett minden vallásfelekezetüek között és igy epedve ugyan, de nyugodtan várták a különböző vallást követő polgárok azon órát, melyben az ünnepélyesen kimondott elv életbe fog lépni és gyakorlatba vitetik át.

De ha most, 20 évi türelmes várakozás után, midőn az első eset fordul elö, melyben a kimondott elv alkalmazandó lenne, ha ez meg nem történik, akkor, nyiltan kimondom, mélt. főrendek, hogy ezen keletkezett bizalom nem csökkenni, de elenyészteni fog! Lehet-e pedig tagadni, hogy ha, a mint itt felállittatik e törvényjavaslat a most felolvasott szakaszában, és amint, hasonlóan, a 22. §. rendeli, hogy a vegyes házasságok iránti perek ezentul is a szentszékek alá fognak tartozni, s ezek a szentszékek fognak itélni, itélni természetesen ugy, mint eddig itéltek, hogy az egyik fél vallásának dogmáit és szabályait tartják szem előtt, a másik fél köteles pedig a hozott itéletnek magát alávetni — jóllehet ezen itélet hozatalánál az ö vallásának tanai, elvei, szabályai teljességgel nem vétettek figyelembe — hogy akkor itt az egyenlöség és viszonosság elve nem követtetik; ezt, azt hiszem, tagadni nem lehet, söt állitani lehet, hogy ez esetben ezen kimondott elvnek kell ezen össze nem férhetö elveket mintegy kijátszania.

Egyéni meggyőződésem szerint tekintve arra, a mi ez országgyülés folyamában az országban történt t. i., hogy egy eddig csak türt vallásfelekezet törvény által bevétetett és egyenjogusittatott; tekintettel arra, mik tul a Lajtán történtek a házassági szerződések iránt; tekintettel arra, hogy a kiváltságos biráknak czéltalansága mindenütt el van ismerve: én már most

kimondanám, hogy a válópert minden kivétel nélkül világi törvényszékek elé jöjjenek és világi törvényszékek itéljenek bennök.

Nem tagadom azonban, hogy ily határozatnak életbeléptetését meg kellene előznie annak kimondása, hogy miután a házasságból eredő következmények világiak, a házasságok ugy tekintendők, mint világi szerződések és mint ilyenek természetesen, polgári hatóságok előtt kötendők. Engem nem tartóztatna az vissza, hogy ez most mintegy rögtönözve látszanék kimondatni, mert ezen eszme nem uj; megvitattatott az már Európának legmagasabb müveltségü nemzetei által és a világi házasságok több országban életbe is léptek. Vannak előttünk példák, olyanok, hol a polgári házasságok kötelezőleg, minden kivétel nélkül vannak behozva, és olyanok, a hol a polgári házasság csak expediens. Vannak előttünk tehát példák, követésre méltók és kevésbé követésre méltók és igy rögtönzéssel, ha az kellő időben, kellő módon alkalmaztatik, üdvös sikert lehet elérni. Ezt csak ezelőtt pár héttel tettleg bebizonyitotta a törvényhozás: értem a dézsma eltörlését.

De ha most időelőttinek látják a méltóságos főrendek ily lényeges változtatásba bocsátkozni, időelőttinek kivált opportunitási szempontból: én sem akarok ennyire menni, hanem azt legalább óhajtom, hogy e törvényszakasz, mely a vegyes házasságról szól és a vegyes házassági biráskodásról, ne tartalmazzon olyasmit, a mi az 1848: XX. törvényczikkel összeegyeztethető s azzal összhangzásban nincsen. Ohajtom pedig ezt hasonlóan az opportunitásnál fogva is.

Mélt. förendek! Számos és gyászos emlékezetü évet éltünk át, melyekben az önkény által megtámadottak csaknem minden állam és magánosok jogai és ezek tőlünk el is raboltattak; de még az ily zsarnoki módon eljáró kormány is belátta azt, hogy a 48-ban hozott törvények között vannak olyanok, melyeket érinteni, eltörölni vagy megváltoztatni nem tanácsos. Igy pl. érintetlenül hagyta a VIII. t. cz-et, mert tudta, hogy ha ezt fölforgatná, millióknak elégületlenségét és ellenszenvét keltené fel. Kérdem most már: ha még a nem alkotmányos kormány is tanácsosnak tartá azon törvényekhez nem hozzányulni, melyek p. o. kimondották a közös teherviselést s az urbéri szolgálatoknak megváltását, a törvény előtti egyenlőséget, kérdem már most: ugyan tanácsos volna-e most megváltoztatni egy oly tör-

vényt, mint az 1848: XX. törvényczikk, mely tartalmára nézve egyedül volt képes millióknak vallási érzületére megnyugtatólag hatni és reményt nyujtani, hogy jogos kivánságaik teljesittetni fognak?

Ezeknél fogva, mélt. főrendek, én abban, hogy a szentszékek ugy hagyassanak ezentul is meg, mint eddig voltak, tekintve arra, hogy itéljenek ezentul is a vegyesházassági válóperekben, részemről bele nem nyughatom és a tárgyat érdeklőleg, hivatkozva a 22-ik §-ra, következő inditványt vagyok bátor felolvasni: „Minthogy ezen törvényjavaslat 22-ik §-a, mely a szt. székek biráskodását továbbra is fentartja a róm. katholikusok és a protestánsok közti válóperekben, a vallási jogegyenlőséget biztositó 1848. XX-iki törvényczikkely következetesen csak ugy állhat meg, ha ennek természetes postulatumaként, a vegyes házasságokról külön törvény alkottatik; ennélfogva a 22. §. ezen szavai „Illetőleg vegyes házassági“ kihagyandók és fölszólitandó a vallás- és közoktatási minister ur, hogy a vegyes házasságok iránti válóperekre nézve, haladék nélkül terjesszen elő oly törvényjavaslatot, mely a különböző vallásfelekezetekhez tartozó váló felek jogos igényeinek teljesen megfelelő legyen és az még a jelen országgyülésen törvény erejére emeltessék.“

Ezen inditványomat ajánlom a méltóságos főrendek figyelmébe.

Haynald Lajos érsek: Nagymélt. elnök! Mélt. főrendek! Nem akarnék hosszasb elvi vitát előidézni, midőn tisztán csak némely észrevételekkel vonatkozom, melyek az általam mélyen tisztelt előbb szóló m. urak által tétettek.

Előre küldöm azt, hogy a protestáns házasságokra nézve hozzájárulok nagymélt. Prónay Gábor inditványához, melynek elfogadása által a jogegyenlőségnek és viszonosságnak, mely az 1848. XX-ik t.-cz. értelmében követeltetik, meggyőződésem szerint, teljesen elég lesz téve, protestáns atyánkfiainak saját birái itélendvén protestáns házasságok felett az 1791: XVI. t.-cz. 12. §. értelmében, mely, hogy eddig életbe nem lépett, azt csak sajnálni tudom.

A mi a vegyes házassági ügyekben való biráskodást illeti, suprematiát hallottam emlittetni, melyet arrogálna magának a katholikus egyház, követelvén azon jogát, melyet eddig is gyakorolt, midőn törvényszékei által a vegyes házasságok felett

itélt. Én ebben suprematiát, mely ellen protestáns atyánkfiai részéről méltán emeltethetnék panasz, egyáltalán nem látok. E biráskodást az egyháznak sarkalatos hit- és jogelvei szerint követelnie kell, követelnie lehet azon vezérelv értelmében is, mely az egyház és állam közötti viszonyoknak jelen korunkban s hazánkban való ujdont alakulása felett, az irány- és hangadó férfiaknak, de országgyülési bizottságoknak is kimondott nézeteik és igyekezeteik szerint itélve uralkodólag és határozólag lebeg, mely ezen szavakban van kifejezve: „szabad egyház a szabad államban". A jelen kérdés is ezen viszonyokkal van szoros összeköttetésben, azon viszonyokból foly ki és azoknak alakulására fog végmegoldatásában visszahatni. Miért is kétségkivül csak az azon vezérelv által kijelelt téren szándékoltattatik megoldatni. Bármilyenek legyenek tehát elméleti téren az én nézeteim, azon viszony fölött, mely az állam s egyház, mint két egymástól czélra és eszközökre nézve ugyan különböző, de egymással épen nem ellenkező, egymásra sok tekintetben utalt társulat közt létezik, elfogadom a jelen tárgyalásnál azon tért, mely az emlitett vezérelv által kijelölve van és ezen főelv szempontjából kivánok a tárgyhoz szólni.

„Szabad egyház a szabad államban" ez elvet csak ugy értelmezhetem, hogy az állam minden különös kötelezettségtől, bármely egyház és vallás irányában menten egy vallást, egy egyházat sem tüntet ki a másik fölött, egynek sem kedvez különösen, hanem mindegyiket egyaránt védi, egyaránt vagy ignorálja, vagy segélyezi, tiszteletben tartja minden egyház jogát, mely abból áll, hogy minden egyház szabadon vallhassa hitét, szabadon követhesse hitelveit, élhessen czéljai eszközlésére azon jogokkal és eszközökkel, melyek őt természete szerint megilletik.

Ezt követelheti a kath. egyház is. Ne vádolja tehát őt senki, ha a házasság — mint szentség és felbonthatatlan frigy — iránti hitét és jogelveit méltányoltatni és érvényesiteni igyekszik. Ne vádolja igaztalansággal — a mint történt — senki, ha ezen hitelvei szerint itél a katholikus hivével házasságra kelt oly protestáns fél házassági köteléke felett, ki a szent frigy kötésekor nem ignorálhatta azon hitelveket, melyek szerint léphet egyedül katholikus jegyese házasságra, a melyek szerint leend megitélve egykoron házasságának érvénye vagy érvény-

telensége. Ha mégis, senki által nem kényszeritve, elhatározá magát az ilyen házasságra, azon jogelv alá esik „Volenti non fit injuria." Ö tudta, mily házasságot köt a katholikus féllel, ő szabadon akarta azt, s igy tevén, alávetette magát mindazon következéseknek, melyek e lépésből folynak. Minek az állam által tekintetbe vételét méltán kivánhatja az egyház, nehogy érzékenyen sujtassék bármely hive az által, hogy prot. házasfele tulajdon hitfelekezetének birája által föloldatik azon köteléktől, mely által ö, a katholikus fél örökre kötve marad.

Hogy a törvényhozás gyakorolni akarja a kath. egyház által e tekintetben igénybe vett méltányosságot a vallásfelekezetek iránt, maga ezen törvényjavaslat is tanusitja.

A 242. §. ugyanis ezeket mondja: „Felek, kik az eskütételtől saját hitelveik szerint törvényesen felmentvék, ünnepélyes bizonyitást tartoznak eskü helyett letenni."

E javaslott törvényes határozatban különös figyelmet tanusit a törvényhozás az esküt tiltó vallásnak egyik hitelvére. A mit más vallások tapasztalnak, azt méltán igénybe veheti a kath. egyház is.

De gyakorolja azon méltányosságot a mélt. főrendiház jogügyi bizottsága is a vallásfelekezetek iránt, midőn a 100. §-ban ezeket inditványozza: „Sürgös eseteket kivéve, senki sem idéztethetik meg vallásának ünnepein."

Mindkét esetben felmentetni kivánják a törvényhozás tényezői egy átalános és minden honpolgárt kötelező szabvány alól bizonyos vallásfelekezetek hiveit tekintettel ezeknek hitelveire, vallásos érzelmökre, szertartásaikra.

Ha tehát a kath. egyház is követeli és elfogadja azon méltányosságot, melyet az állam más felekezetek irányában gyakorol, azzal, hogy ezáltal supremácziát kivánna gyakorolni más felekezetek hivei felett, semmikép sem vádoltathatik.

Fölszólalásom czélja csak az lévén, hogy egy a kath. egyház ellen emelt vádra megfeleljek, tovább szólni tartózkodom s föntartván magamnak a tárgyhoz való további hozzászólhatásomat, az előttünk fekvő törvényjavaslatot a legelöl mondottak értelmében a részletes tanácskozás alapjául elfogadom.

Cziráky János gr.: Nagyméltóságu elnök! Méltóságos főrendek! Nem lehet tárgy, mely nagyobb gyengédséget, lelkiismereti megfontolást és egymás irányában nemcsak türelmet,

hanem felebaráti szeretetet is igényel, mint, midőn külön hitfelekezetüeknek egymás kölcsönös viszonyait érintő tárgyai törvénykezési elintézés tárgyául tüzetnek ki.

Én, mellőzve azt, hogy tán az elvek kérdése logikai szabatosságnál és összekötésnél fogva inkább az anyagi törvénykezéshez tartoznék, mint az itt megpenditett terjedelemben a biráskodás és törvényszékek szerkezetének kérdéséhez: mégis egy pillanatig sem késem e helyen ez ügyre nézve nemcsak nézeteimet kijelenteni, hanem mindazokhoz szivesen hozzájárulok, mik által e részben a minden országos hitfelekezetüeknek lelkiismeretes nyugalma és meggyőződése lehetőleg biztosittatik: mert ugyanazt, mit magunk részére is a kath. hitvallás követői igénybe veszünk, s mi egynek igazságos és jogos, ugyanannak mások irányában minden tekintetben létezni kell.

Ez alapelvet vallá, ugy vélem a jogügyi bizottság is, midőn az egyházi biróságok kérdésének felmerültekor felemlitette és határozatra emelte, méltányosnak és helyesnek találta azt, hogy egyuttal a más hitfelekezetüek is szintugy saját hitelveik szerint s annak megfelelő biróságok által találjanak jogos és törvényes itéletet.

Én az 1848 : XX. t.-cz.-et elfogadom s elfogadom annak 2-ik §-át is változatlanul alapelvül minden interkonfesszionális kérdés megállapitásában, mindig oda magyarázván azt, hogy senkit a maga hitelvei és meggyőződése ellenére tettre kényszeriteni egyátalában nem lehet. Minek természetes következése tehát az, hogy e házassági viszonyokra nézve azon biróságokat kell egyedül illetékesek- és törvényeseknek elismerni, melyeket mindegyik egyház a maga elve s meggyőződése szerint olyanoknak vall. A lehető legnagyobb törvénysértésnek tartanám tehát, ha ezen ügyek bármely más világi és polgári biróság elé vonatnának: mert ez nem volna más, mint az előbbi idők zsarnokságának az imperatorok és caesarok zsarnokságának a mostani korszak alatti felelevenitése.

Ez alapelvből kiindulva, kivánom tárgyalni e kérdést, s e szempontnál fogva mindenek előtt nemcsak jogosnak, de törvényes s méltányosnak találnám, hogy ez alkalommal kijelentessék, hogy minden hitfelekezetüekre nézve, miként azt Prónay Gábor ur ő méltósága inditványozta, a saját hitelveik szerinti illetékes törvényszékek és biróságok járjanak el abban, a mi a házassági

kötelmet illeti. Mert többi része nem egyházi természetű s ezekre nézve bármely birósági itélet hozathatik; s e tekintetben még, lelki meggyőződésem sugallatát követve, tovább is terjeszkedem, és nem lehetek egy véleményen, bármely tisztelettel viseltessem is egyházunk mélyen tisztelt főnökei irányában a kalocsai érsek ő excellencziájával tett kijelentését illetőleg, hanem attól eltérőleg abban találom a viszonosságot, hogy minden hitfelekezet a maga hitelvei szerint itéltessék és nyerjen kielégitést. Ha egyik fél egy másik féllel szerződik, mely félnek terhesebb volt állása, hiszen ő azt előre tudta, hogy mily viszonyba lép: volentin non fit injuria. Én meggyőződésem szerint azt óhajtom, hogy a katholikus fél kath. elvek szerint, a protestáns vagy más fél a maga hitelvei szerint találjon teljes jogot, de csak egyházi biróság előtt, mert ezen kivül más biróságok p. o. polgáriak intézkedéseinek magamat soha alá nem vetném, sőt, bármely törvény rendelne ily intézkedést, azt, mint vallásomat sértőt, soha el nem fogadnám.

E részben tehát szivesen járulván az inditványhoz, csak arról van szó, hogyan kell azt akkép formulázni, hogy az illető kivánságokról minden oldalról megfeleljenek?

Elfogadom az inditványt, ugy mint Prónay ő méltósága tette. Méltóztassanak Borsodmegye főispánjának ezzel kapcsolatban álló szövegezését felolvasni, s azt e szerint módositani akként, mint azt az országgyülés jelen előhaladott stádiumában leginkább czélravezetőnek és az egyes vallásfelekezetekre nézve megnyugtatónak találják.

Tisza Lajos főispán: Nagymélt. elnök! Mélt. főrendek! Én legelőször azt találom, hogy azon egyéni nézetemnek kell kifejezést adnom, hogy talán a discussió tul is ment azon a téren, melyen mozgását indokolná a szőnyegen levő *h)* pont, mert már több izben figyelemmel olvasván azon *h)* pontot, egyáltalában nem látom benne érintve sehol sem a vegyes házasságok kérdését. E *h)* pont nem egyéb, mint a jogügyi bizottság véleménye arra nézve, hogy a kath. szentszékek továbbra is fentartassanak-e? és véleménye arra nézve, hogy emlittessenek egyszersmind ugyanakkor meg az erdélyi protestánsoknak és unitáriusoknak szintén egyházi biróságai, és végtére ajánltatik annak kijelentése, hogy óhajtandó volna a magyarországi mindkét felekezetü protestánsok számára is ily egyházi törvényszékek fel-

állitása. Én megvallom, midőn ily egyházi biróságok felállitását Magyarországra nézve, a protestánsok számára is ajánlja a jogügyi bizottság, egyfelől teljes elismeréssel vagyok a viszonosság elvének elismerése iránt, melyet a bizottság itt követni akart, de bátorkodom kijelenteni azt is, hogy talán a magyarországi protestánsoknak speciális nézetét ez irányban nem ismerte a jogügyi bizottság, mert a magyarországi protestánsok nem óhajtják ily törvényszékek felállitását; s nemcsak nem óhajtják, de nem is ebben látják a viszonosság kifejezését, hanem abban, hogy ők saját ügyeikre nézve az eddig is gyakorlatban volt és általok mindig elfogadott biróság elé utasittassanak. Én tehát csak mint protestáns ember fel akartam a kérdést arra nézve deriteni, hogy nem tartanám helyesnek, ha valaki számára oly dolgot akarna ajánlani a felsőház, melyet az nemcsak nem kér magának, de melytől az védelmezi magát. Ezek pedig nem kivánnak egyebet, mint kihagyását azon résznek, a hol Magyarországra nézve is egyházi biróságok felállitása hozatik javaslatba, vagy illetőleg azon vélemény fejeztetik ki, hogy ez óhajtandó volna. Ezt tehát ezen pontból kivánnám kihagyni, mert azt hiszem, hogy ez onnan ered, mert a magyarországi protestánsok véleményét ez irányban nem ismerte a jogügyi bizottság.

A mi a discussiónak azon részét illeti, mely ide vezettetett ugyan, de melynek az én nézetem szerint a 22. és 36-dik §-nál lehet helye, arra nézve bátor leszek ott egy fogalmazott inditványt benyujtani; csak egyelőre akarom megjegyezni egy részint Cziráky ő nagyméltósága előadására — kinek lehetetlen, hogy teljes elismerésemet ne nyilvánitsam a 1848: XX-ik t.-czikkben kifejezett elveknek oly fényes beszédben diadalra juttatásáért (Éljenzés) — hogy valamint azon elvek azt kivánják, hogy ki-ki felett saját birósága itéljen, ugy azt is követelik, hogy ne octrojáljunk oly biróságot valakire, mely biróság neki meggyőződése ellen van. Ha tehát egyszer a magyarországi protestánsok nem kivánnak egyházi biróságokat, akkor nem kell mondani, hogy ott egyházi biróságok itéljenek.

A kalocsai érsek ő nagyméltóságának előadására bátor leszek megjegyezni, mit ugyan oly szépen nem tudok előadni, mint Cziráky ő nméltósága: hogy igaz ugyan, hogy mindkét fél öntudatosan lép azon szerződésre, nem lehet tehát azt követelni, hogy, mert egy a katholikus egy katholikussal lép szerző-

désre, többé az ő birósága illetéktelen legyen felette, hanem kell hogy felette itéljen a katholikus biróság; igy van ez, de meg is lehet forditani: hogyan lehetne azt kivánni, hogy egy katholikus felett, ha az a katholikussal lépett szerződésre, ne a katholikus törvényszék itéljen? A viszonosság azt hozza magával, hogy mindenik fél felett a maga birósága itéljen. Távol legyen tőlem, hogy a szentszékek fenállásáról per incisum szóljak valamit, de csak jogelvekből indulva ki, nyilatkoztatom nagyon helyesnek, hogy valamint a világi biróság az eddigiek szerint nem itélhetett a katholikus felett, ugy a katholikus felett csakis a világi biróság itélhet.

Ennélfogva bezárom beszédemet azzal, hogy kivánnám ezen *h*) pontból kihagyatni azon mondatot, mely a magyarországi protestánsokra nézve is egyházi biróságok felállitását hozza javaslatba, minek helyébe teendő volna, hogy Magyarországon mindkét felekezetű evangelikusok és izraeliták részére fentartatnak a jelenleg is gyakorlatban lévő biróságok.

Elnök: Ezt mindenesetre formulázva kérném beadni a holnapi ülésben.

Tomcsányi József főispán: Meglehet, én vagyok tévedésben, de azt hiszem azon opperatumot, melyet mi beadtunk, sem formulázni, sem módositani nem lehet. A mit a jogügyi bizottság beadott és a mit az az egyes törvényszakaszok módositására nézve kifejtett, az igenis módositás tárgya lehet, de a jogügyi bizottság véleménye nem. Ennélfogva, ha valakinek tetszik akár báró Prónaynak azt mondani, hogy: „A jogügyi bizottság véleményét nem fogadom el, hanem azt óhajtom, hogy ezen vélemény helyett fejezze ki a főrendiház azt és azt“ és ily formulázott módositványt ad be; azt értem. De, megvallom, nem vagyok azon szerencsés helyzetben, hogy akár a kalocsai érsek ő excellenciája, akár báró Prónay előadását föl birtam volna fogni. Én igen szivesen elfogadom azon inditványt, mely a jogügyi bizottság véleményével ellentétesen fog tétetni, de akkor itt nem lehet a jogügyi bizottság véleményét korrigálni, hanem, ha a jogügyi bizottság véleményét nem akarjuk elfogadni, a helyett azt fogadjuk el. Ha ezen §-okban módositványt kivánunk tenni, az a 22-ik §-ban nyer kifejezést. De én megvallom, ez épen azon rész, melyet, ha a főrendiház módositványa tárgyául tüz ki és a 22-ik §-t módositani akarjuk, épen a Scyllába

esünk ott, a hol a Charibdist kikerülni akartuk. Lehetetlen ezen kérdésnél kikerülni az elvi diskussiót, kikerülni az 1848. évi XX. törvényczikkbe való ütközést, vagy pedig egészen a radikál reform terére kell lépnünk, mely az 1848 : XX. t.-cz. értelmében a szentszékek biráskodását megszüntetvén, a helyett egyuttal mást állittat föl. Ha haladni akarunk és azt akarjuk elérni, hogy még ezen országgyülés ideje alatt az interkonfessionális törvényeket megalkossuk, méltóztassanak megengedni, igen komoly kedélyben kell annak lenni, a ki ezt reményleni meri. Tisztelet, becsület, de azt hiszem, hogy mindkét résznek becsületére válik, hogy 1848-tól fogva egész mostanáig ezen állapotban minden zavar nélkül meglehettünk ezen törvényczikk nélkül is. A ki ez esetben módositványt tesz, vessen magával számot. Ha a 22-ik §-hoz módositvány adatik be, magam is hozzá fogok szólani, de e helyen módositványt el nem fogadhatok.

Elnök: Igen tisztelt föispán urnak alaki tekintetben teljesen igaza van: a bizottság véleményét módositani nem lehet. De ezen vélemény fogja alapját képezni annak, minek nyomán mi a képviselőházat hozzájárulásra fel fogjuk szólitani. Igy fogom fel legalább én e dolgot. Azért olvassuk pontonkint azon elveket, a melyek azonosak a képviselőház által elfogadott elvekkel.

E pontra nézve — és ez sarkalatos pont — a jogügyi bizottságnak az a véleménye, hogy először az egyházi biróságok hagyassanak meg, azonkivül azonban Erdélyben az unitáriusok és protestánsokra nézve fennálló egyházi biróságok érintessenek meg, miután ezek érintve nem voltak és azonkivül hoz valamit javaslatba, miszerint a viszonosság elvénél fogva Magyarországon a protestáns és izraelita vallások egyházi birósága itéljen a házassági kérdésekben.

Már ezen kérdésre nézve most kell határozni és a 22-ik §. e határozathoz képest fog módosittatni s aztán a szerkezetre nézve igen könnyü lesz tisztába jönni. Ez elvre nézve három nézet nyilvánul. Az elsö inditvány formulázva beadatott Borsodmegye föispánja által és a 22-ik §-ban a mennyire emlékeznem adatott, a vegyes házasságokat kivánja kihagyatni. Az egyházi biróságoknak, nem ugy, mint ott ajánltatik, hatóságát meghagyatni véli függetlenül, hanem azokat korlátoltatni kivánja.

Ez tehát elvi külömbség. Második inditványt ő méltósága

Prónay Gábor b. tette, a ki azon javaslatot, melyet a jogügyi bizottság az egyházi biróságoknak a protestáns és izraelita felekezetek részére felállittatását ajánlja, némi styláris módositással javasolja, t. i. nem egyházi biróságokat, hanem „saját" biróságokat.

A harmadik inditványt Tisza Lajos Biharmegye föispánja tette, ezt a képviselöházzal egyátalában tudatni nem kivánja és a méltóságos főrendeket arra kéri, hogy annak érintésétől abstraháljunk. Tomcsányi föispán ur azonban részéröl azon nézetben van, hogy az utóbbi érintést ö is elmellöztetni kivánja. Nem tudom helyesen fogtam-e fel a dolgot?

Tomcsányi József főispán: Csak a magam igazolására vagyok bátor kijelenteni, hogy tökéletesen ugy fogtam fel a kérdést, mint excellencziád; de a mennyiben báró Prónay és a bihari föispán ur magára a szerkezetre nézve ajánlottak módositásokat, bátorkodtam fölszólalni, hogy ez nem itt van helyén, hanem itt csak az elvi pont jut diskussió alá, s a mely elvet elfogadunk, a szerint fog a szerkezeti módositás a 22-ik §-nál megtétetni.

Elnök: Én a modus procedendire nézve igen csekély eltéréssel kezet fogok Békésmegye föispánjával. Itt nem a bizottság munkájába szándékoltatik módositás tétetni, mert a bizottsági munkálaton, mint ilyenen, a ház nem tehet módositást, hanem a kérdés az, hogy *h*) pont alatti elv akként fogadtassék-e el, mint azt a jogyügyi bizottság ajánlja? vagy pedig azon értelemben, a melyben Borsodmegye vagy Biharmegye főispánja, vagy pedig Prónay Gábor ö excellencziája azt inditványozták? Ha ezen elvi kérdés az egyik vagy másik inditvány értelmében és esetleg eltéröleg a jogügyi bizottság *h*) alatt kimondott elvétől döntetik el, akkor igen könnyü lesz ahhoz képest a 22-ik §-t szerkeszteni. (Helyeslés.) Ha igy méltóztatnak felfogni és értelmezni a modus proczedendit, akkor ajánlanám, hogy miután a tárgy oly fontos, miszerint csakugyan megfontolást igényel, méltóztatnának a holnapi ülésre ugy, miként a borsodi föispán ur tette, inditványaikat irásban beadni.

A másnap, nov. 13-án tartott ülésben az első szónok *Simor* János herczegprimás volt, ki a következö beszédet mondá:

Nagyméltóságu elnök! Mélt. förendek!

Méltóztassanak megengedni, hogy a szönyegen forgó tárgy

iránt, mely tegnap itt e magas házban diskutiáltatott, egész kiterjedésében igénytelen véleményemet és nézetemet nyilvánithassam. (Halljuk!)

A kath. egyház, mint az emberi nem üdvözitésére rendelt isteni mü, ugy van szervezve, hogy a társadalmi és családi életnek mindenütt valláserkölcsi alapját képezze, de az államalkotmány s a kormány formáinak sehol utjában ne legyen.

A polgári alkotmány a népek és nem az egyház dolga. Az egyház és állam alkotmánya tehát egymástól különböző, önálló, független két szervezet, melyek az erkölcsi végczélban csak ugy találkozhatnak, ha föl nem cserélve a szerepet, mindenik saját jogkörére szoritkozik és sem az egyház nem akar uralkodni az állam felett, sem az állam nem akarja lealázni az egyházat és nem törekszik az egyház rovására hatalmát terjeszteni.

Azt gondolom, épen ezek a nézetek vezérelték a mélt. főrendek jogügyi bizottságát, midőn a perrendtartási törvényjavaslatban a 22-ik §-nak azon elvét magokévá tették és a mélt. főrendeknek elfogadás végett ajánlották, a mely elv az egyházi házassági biróságokra — a szentszékekre — vonatkozik.

Lehetetlen, mélt. főrendek, hogy e magas ház körében találkozzék, ki ezen kérdés lényegét és horderejét át nem látná és nem tudná, hogy nálunk katholikusoknál a házasság szentség, hogy tehát a házassági kötelék körüli intézkedés kizárólag az egyházat illeti és hogy a kath. egyház abba soha bele nem egyezhetik, hogy ezen intézkedés jogától megfosztassék.

Azt azonban az ország a szentszékektől jogosan megkövetelheti, hogy teljes biztosságot nyujtsanak az igazság kiszolgáltatására nézve. De saját tapasztalásom szerint is biztosithatom arról a mélt. főrendeket, hogy Magyarországban a szentszékek ezen kötelességöknek megfelelnek. A szentszéki birák honfiak, s azok voltak még azon szomoru időszakban is, a melyről ö exczellencziája, Fehérmegye föispánja tegnap emlékezett, midőn minden birói törvényszékeken számos idegenek ültek a lefolyt 50-es években, még ezen években sem tudott semmiféle idegen ember a szentszéki biróságokba bejutni, a magyarországi házassági ügyek fölött még ekkor is mindig magyar honfiak biráskodtak.

A szentszékek birái továbbá a törvényeket, melyek szerint

itélni tartoznak, jól értik. Az egyházi törvényt tanulniok kell és tudják. A sz.-székek függetlenségöket lefelé ugy mint fölfelé, mindenkor fön tudták tartani és épen az ujabb időkből tudnék a mélt. főrendeknek felhozni példát, midőn egy püspök készebb volt a legnagyobb kellemetlenségeket eltürni, mintsem meggyőződése szerint nem itélni.

Hogy pedig a szentszékek soha kétféle mértékkel nem mértek, más mértékkel a szegénynek, más mértékkel a gazdagnak, azt nyilt homlokkal állithatom a mélt. főrendek előtt.

De ezen biróságok a legolcsóbbak is. Még mai nap is fenáll a sz.-székeknél azon intézkedés, hogy hivatalból tartanak ügyvédet a szegény peres felek számára.

De a sz.-széki biróságok nem is kiváltságosak, nem is kivételesek, mert házassági ügyekben az egyházi törvényeknek, melyeket mi katholikusok megtartani köteleztetünk, csakis egyházi biráskodás felel meg.

Ezen ügyekben tehát a sz.-széki eljárás a rendes biráskodás és kivételes biráskodás ezen ügyekben a világi, a polgári lenne, mely azoktól az egyháztól semmiféle felhatalmazást nem nyert.

És ez, m. főrendek, nemcsak a kath. egyház elve. A görög kel. egyházjog is magának az egyháznak vindikálja házassági ügyekben a biróságot; s ez nem is lehet máskép, miután a főelvben, abban, hogy a házasság szentség, a keleti egyház mivelünk tökéletesen egyetért.

De nálunk Magyarországon protestáns atyánkfiai is igénybe vették házassági ügyekben a saját biráskodást.

Tudvalevő dolog, hogy II. József császár idejéig nem a világi biróságok itéltek a prot. házassági ügyek felett, hanem saját biróságaik. József császár rájuk oktroyálta, épen ugy, mint mi reánk házassági törvényét és őket is megfosztotta saját egyházi biróságaiktól. A katholikusok reklamálták jogaikat, ugyanezt tették az evangélikusok is, s hogy az evangélikusok is igénybe vették mindjárt József császár halála után a házassági ügyekben való biráskodást, tanusitja az 1791:XXVI. t.-czikk, különben ezen t.-czikk 11-ik §-ába be nem iktattatott volna a következő határozat: „Universae causae matrimoniales evangelicorum utriusque confessionis propriis ipsorum consistoriis dijudicandae relinquantur.“

Összhangzásban ezen törvénynyel csakugyan ben is foglaltatik a konsistoriumoknak szervezete s a házassági törvény is azon protestáns egyházi alkotmányban, melyet a két evangélikus felekezet zsinata 1791-ben elkészitett s ugyanazon évi október 13-án legfelső helyre jóváhagyás végett beterjesztetett.

Miért nem lett ezen előbb idézett törvénynek sikere? azt nem tudom; de bármily okból történt, hogy prot. atyánkfiainak ezen törvényes joga nem érvényesittetett, ezen mulasztás a kath. egyház iránti eljárásnak zsinórmértékül nem szolgálhat.

Az állam csak ugy bizonyitja részrehajlatlan igazságszeretetét minden bevett hitfelekezetek iránt, ha minden bevett vallásfelekezet elveit, vallási meggyőződését egyaránt tiszteletben tartja. (Helyeslés.)

S épen azért én azon inditványt, mely a végre tétetett, hogy prot. atyánkfiai is házassági ügyekben saját biróságot kapjanak, teljesen pártolom, s kivánom, hogy a fenidézett törvény életbeléptessék.

De midőn nyiltan, meztelen őszinteséggel elmondottam eddig a szőnyegen forgó tárgy körüli nézetemet, ugy, a mi a második inditványt, t. i. a vegyesházasságokból eredő perek feletti biráskodást illeti, engedjék meg mélt. főrendek, hogy nézetemet és egyházam elvét erre nézve is szintazon őszinteséggel nyilvánitsam. (Halljuk!)

A kath. egyház a vegyes házasságokat épen ugy fölbonthatatlanoknak tekinti, mint a tisztán kath. házasságokat; de épen azért, mivel a vegyes házasságokat ép ugy felbonthatatlanoknak hiszi és tartja, a biróságot azokra nézve is ugyanazon hitelvnél fogva igényli, melynél fogva a tisztán kath. házassági ügyek is más, mint az egyházi biróság alá nem tartozhatnak. Az egyház Magyarországban épen azért, hogy a különböző hitfelekezetek közt a békés egyetértést fentartsa, az engedékenységnek legvégső határáig, a meddig csak elvénél fogva elmehetett, elment, t. i. megengedte — a mi azután országos törvénynyé is vált — hogy a vegyes házasságok nálunk nem csak polgárilag, hanem egyházilag is jogérvényesen köttethessenek, mind a kathol. plébános, mind pedig a nem kathol. lelki pásztor előtt.

De ennél tovább máshol sem a világ bármely országában, sem Magyarországon nem ment, mert nem is mehetett a kath.

egyház, mely épen hitelvénél fogva abba bele nem egyezhetik, hogy a vegyes házasságbeli váló-ügyek fölött más biró itélhessen, mint épen a katholikus egyházbiró.

Ez egyházamnak hitelve és épen azért bölcsen át fogják látni a mélt. főrendek, hogy tőlem, mint az egyház érdemetlen szolgájától, akkor, midőn egyházamnak ezen elvét kimondom, a vallásos hüség megkivánja s esküdt kötelességem parancsolja, hogy azon inditványt, mely tegnap itt a vegyes-házasságbeli biróságokra nézve tétetett, el ne fogadjam, hanem azt kérjem, hogy a vegyes házasságokra nézve is az eddigi joggyakorlat tartassék fön.

Ezekben voltam szerencsés a mélt. főrendeknek nézeteimet előadni.

Tisza Lajos főispán: Csak egy pár szót vagyok bátor szólani.

Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Én azt hiszem, ma folytatjuk a tárgyalást ott, a hol tegnap elhagytuk, folytatjuk tehát a jogügyi bizottság jelentésének *h*) pontjából felmerült vitatkozást. Én megvallom ezuttal is szorosan csak oda akarok szoritkozni előadásomban, hogy ezen *h*) pontban kifejezett óhaját a jogügyi bizottságnak magáévá tegye-e a ház, vagy pedig ne? A mi azután későbben ő excel. a herczegprimás által a 22., illetőleg a 36. §. tárgyalásánál előfordulható vitatkozásból itt felhozatott, arra föntartom magamnak szerény észrevételeimet megtenni azon a helyen.

A többire nézve már tegnap *b. Prónay* kifejezte azt, hogy azon óhaj, mely ott a jogügyi bizottság által kifejeztetett, és a háznak elfogadás végett ajánltatik, hogy t. i. a magyarországi két evangelikus hitfelekezet számára is alapittassanak egyházi biróságok, hogy, mondom, a mi prot. hitelveinkkel nem egyezik meg az, nem kivánatos a mi részünkről, és ugyanazért *b. Prónay* ennek megváltoztatását, illetőleg módositását ajánlotta; én szintén szerény szavaimmal pártoltam az ő nézetét. Fölmerült azonban azon nézet, hogy a jogügyi bizottságnak most beadott munkálata oly egész, a melyen már változtatni nem lehet. Megváltoztatását eszközölhette volna a jogügyi bizottság, mielőtt a munkálatot beadta, de most már ezt eszközölni lehetetlen.

Tagadhatlan, hogy ezen érvelés tökéletesen helyes és én annak megadom magamat. Hanem miután a parlamentális gya-

korlat az, hogy ha a ház kiküld egy bizottságot s miután jelentését meghallgatta, határozatot hoz a felett, hogy azt vagy egészben elfogadja, vagy némely pontjait más alakban, változtatva fogadja el; és miután azon hitben vagyok, hogy ezen jelentésre is fog ilyennemü határozat a házban létre jönni, bátor vagyok ezen pontra nézve fogalmazott intitványnyal fellépni, és kérni a házat arra, hogy, ha majd illyennemü határozatot hoz, az e pontban kifejezett elvet ne tegye magáévá, de azt egyszerüen mellőzze.

(Olvassa:) „Azon esetben, ha a mélt. főrendek a jogügyi bizottság által benyujtott javaslatban lefektetett elvek iránt határozni kivánnak, s azokat egészben, vagy részben elfogadják vagy magukévá teszik, méltóztassék kimondani azt, hogy ezen *h)* alatti pontot a jogügyi bizottság fogalmazása szerint magukévá nem teszik és a következő fogalmazást fogadja el:

Helyeseltetik azon elv, hogy az egyházi biróságok egyelőre fentartassanak; a mennyiben pedig az Erdélyben lakó protestánsok és unitáriusok egyházi biróságai a törvényjavaslatban megemlitve nincsenek, ezen hiány utólagos pótlása eszközöltessék“.

E szerint azon *h)* pontból azon óhaj marad ki, hogy a magyarországi protestánsok számára szerveztessék ilyen egyházi biróság. Nem akartam többet változtatni ezen pontban, mert mindenki meggyőződését tisztelem. Nem akarom felmeriteni azon kérdést sem, hogy az erdélyi evangelikusoknál és unitáriusoknál helyes-e vagy nem, hogy ilynemü biróság áll fen. Én csak arra kivánom rábirni a házat, hogy azon óhajtást ne fejezze ki a maga részéről. Fontosabb e kérdés mint egyelőre látszik: mert: ha a törvényhozásnak egyik tényezője ezen óhaját kifejezi, ez morális pressió a kormányra nézve, hogy ennek folytán intézkedjék, hogy a felsőháznak ezen legjobb szándékból származott óhajának eleget tegyen, s az eredmény az lenne, hogy a kormány épen azt az institutiót igyekeznék ennek folytán életbe léptetni a mi javunkra, mely minálunk ellenszenvre találna.

Ennélfogva bátor vagyok ennek kihagyását inditványozni, és inditványom elfogadását a nagyméltóságu háznak ajánlani.

Radvánszky Antal főispán: Kerülni akartam, hogy a discussió ne vitessék által a confessionális térre; de miután herczegprimás ő főméltósága ezen térre már lépett, szabad legyen

nekem is, hasonlóan confessionális nézetekből indulva ki, röviden válaszolnom azokra, mik ő herczegsége által előhozattak: nem azért, mintha szándékom volna capacitálni, mert igen jól tudom, hogy az ilyen tárgyban csak ritkán és nehezen sikerül a capacitátió, egyébként merészség is lenne tőlem hinni azt, hogy olyan tekintélyt, mint ő fmgát, kinek óriási nagyságu lelki tehetségei még herczegi rangjánál is magasabban állanak, csekély parányiságom kapacitálni akarná, hanem egyedül azért, hogy az utókor a naplóból lássa, hogy mik egyrészről felhozattak, más részről nem maradtak megjegyzés nélkül.

A házasság a kath. egyházban szentségnek tartatik, s azon deferentiánál fogva, melylyel minden vallásnak tanai iránt viseltetem, tisztelettel fogadom az egyháznak ezen elvét, s a szentségre vonatkozólag csak azt akarom megjegyezni, hogy tudtommal azon kérdés még nincs eldöntve az egyházban; „quis sit administer sacramenti matrimonialis, an sacerdos, vel partes matrimonium contrahentes?“

Ha e részben netalán hibás volna nézetem, hivatkozom azon forrásokra, melyből azt meritettem.

Az egyháznak egy elismert tudós tekintélye: a nyitrai püspök ő méltósága három érdekes munkát bocsátott ki: az elsőt „De primatu pontificis“; a másodikat „De matrimoniis puris“ és a harmadikat „De matrimoniis mixtis.“

Második rendü munkájában, ha jól emlékezem, a kötet közepe táján emliti meg azt, hogy a fentebbi kérdés „quis sit administer sacramenti matrimonialis“ az egyházban ekkoráig még nem hozatott tökéletesen tisztába.

Ezt azonban csak mellékesen emlitem meg. De ha a házasság szentség, mi akkor annak ellentéte, a coelibatus? Nemde nem visszásnak tetszik-e, hogy azon szentségbeli élvezetből kizáratnak épen azok, kik hirdetik az isten igéjét s maguk osztogatják az egyháznak szentségeit.

Ha a házasság szentség, hogy türhette az egyház oly sokáig a régi szászoknál a többnejüséget? hogy türhette a középkornak hosszu századain keresztül a „jus primae noctis“-t? (Mozgás) hogyan türhette az egyház ezen gyalázatos privilegiumot a szentségnek lealacsonyitására? s hogy engedhette meg, ha a házasság szentség, hogy ezen szentség épen házasságtöréssel inauguraltassék?

Mindezeknek daczára azonban a házasság a kath. egyházban szentségnek tartatik, s mivel ez az egyház tana, fejet hajtok előtte; de szabad legyen megjegyeznem azt, hogy a házasság körüli eljárások nem igazolták a házasság szentségét.

Nekem a kath. egyházról az a fogalmam, hogy az alapelveinél fogva s hite szerint elérte tökéletességének legfőbb fokát oly annyira, hogy elveiben mitsem lehet többé változtatni, s tanai örökkévaló változatlan igazságok. Ha ez áll, akkor állani kell annak is, hogy a házasság körüli fogalmainak és elveinek, igy tehát a házasság körüli doctrinának, s a házasság körüli eljárásnak a világ minden részeiben egyenlőnek kellene lenni. Már pedig a történelem bizonyitja, hogy a kath. egyházban a házasságra vonatkozó elvek, jelesen pedig a házasság körüliek nem voltak egyenlők, s változtak.

Ha jól emlékszem, II. Miklós pápa volt az első, ki a felek kölcsönös beleegyezésébe helyeztette a házasság lényegét s ez által némileg már elismerte a házasságnak szerződési természetét. A tridenti zsinat a házasságkötésnél csak a papnak jelenlétét tette szükségessé.

XIV. Benedek pápa pedig egy bullájában 1741-ben a vegyes házasságok kötésénél épen csak a prot. papnak jelenlétét tartotta szükségesnek, ami arra mutat, hogy a házasságot szentségnek nem tekintette.

A fuldai püspök Henrik 1764-ben azt rendelte, hogy a vegyes házasságból született gyermekek, a fiuk atyjuk, a leányok pedig anyjuk vallását kövessék. Nem kereste tehát az eclesiae reconciliatiót abban, hogy a vegyes házasságból származott gyermekek mindnyájan biztosittassanak az egyház részére. Nem függesztette tehát a vegyes házasságok megáldhatását a reversalisok kiadásától, a mint az most történik.

Ime ezen adatok elegendőleg bizonyitják, hogy a házasság körüli elvek és eljárások nem voltak mindenütt egyenlők, s hogy változtak. Pedig ha a házasság szentség, a rá vonatkozó elveknek s a házasság körüli eljárásnak is mindenütt egyenlőnek, egyöntetünek s változatlannak kell lennie, mi épen a vegyes házasságoknál nem tapasztaltatott, mer az ezek körüli eljárásnál az uniformitás legkevésbé létezett.

A házasság a hatholikusoknál szentség, a protestánsoknál nem az, s azért alázatos inditványom szerint meg van felelve

a kath. egyház elvének, ha vegyes házassági válóperekben a kath. fél felett a szentszék hoz itéletet, valamint ismét meg van felelve a protestáns egyház elvének is, ha az evangelikus fél felett saját hitelvei szerint hoz itéletet saját birája, mert a reciprocitásnak csakugyan nem felelne meg, ha az evangelikus fél a kath. egyház dogmáinak servitusa alá helyeztetnék.

Ezeket válaszképen röviden megemlitvén, bocsánatot kérek, hogy herczegségeddel, mint a haza legelső tekintélyével, mertem vitatkozásba bocsátkozni, de valamint a jó Isten megengedte, hogy a hatalmas sasok mellett a legkisebb madarak is egyenlő joggal hasitgassák s élvezzék a levegőt, ugy a parlamentális téren is mindenkinek szabad a véleménynek nyilvánitása, s azért megbocsátható, hogy a ház legelső tekintélyével mert vitatkozásba bocsátkozni e háznak legcsekélyebb tagja.

Simor János herczegprimás: Bocsánatot kérek, nekem csak egy pár észrevételem van azokra, mit Zólyom megye általam igen tisztelt főispánja mondott.

Azt méltóztatott mondani, hogyan tudja a kath. egyház megegyeztetni a házasságot mint szentséget a coelibatussal? A kath. egyháznak nemcsak a házasság szentség; van abban mindössze 7 szentség; hanem azt soha sem kivánta az egyház, hogy a keresztségen kivül a többi szentséget mindenki fölvegye, igy p. o. az egyházi rendet, mely szintén szentség. A kath. egyház a házasságot nem mint szentséget állitja ellentétbe a coelibátussal, hanem mint házas állapotot a nőtlen állapottal.

Azt is méltóztatott mondani, hogy a fuldai püspök a mult században azon határozatot hozta, hogy a vegyes házasságból született gyermekek közül a fiu az atyja, a lány anyja vallását kövesse. Ez igaz. Hanem méltóztassék megengedni, hogy a midőn a fuldai püspök ezen határozatot hozta, nem mint püspök határozott, hanem mint fuldai fejedelmi herczeg. Ő mint fuldai herczeg sok prot. alattvaló fölött rendelkezett, s azok között a békét helyreállitani, biztositani. Tehát itt a fuldai püspök határozata például nem hozható föl, mert más volt a fuldai püspök mint fejedelem, és más, mint püspök.

Azt méltóztatott továbbá mondani, hogy a kath. egyházban még nincs meghatározva, kicsoda a házasság szentségének ministere, kiszolgáltatója? Ebben tökéletesen igaza van. Én magam sem tudnám azt meghatározni. Két vélemény uralko-

dik e tekintetben; némelyek ugyanis azt tartják, hogy maguk a házasulandó felek, mások pedig, hogy a pap; de ez nem akadályozza azt, hogy a házasság szentség legyen. Az elvitázhatlanul kimondott, határozott dogmája az egyháznak, hogy a házasság szentség.

A mi pedig azt illeti, hogy a házasságoknál egyes változások az egyházban mindenkor fordultak elő: e tekintetben tökéletes igazságát elismerem ő méltóságának, mert a kath. egyház a házasságra nézve csak igen kevés, legföljebb 4—5 dogmát állított fel: a többi mellékes dolog és mint ilyenek körül mindig voltak változások s mindig is fognak lenni.

Az tehát, hogy a kath. egyházban nincs változatosság, csak a dogmákra nézve áll, nem a fegyelmi tárgyakra, a házasságok nagyobb részt ily természetüek lévén.

Ezeket voltam bátor ő méltósága előadására nézve megjegyezni.

Prónay Gábor báró: Én csak annyit akarok mondani és erre mintegy felhiva érzem magamat, hogy nem akarok a vegyes házasságok elméletébe bocsátkozni, mert szerintem ez nem ide való; de a mennyiben Bihar megye főispánjának inditványában foglaltatik szintén az én módositványom is: ezen okból kénytelen vagyok igénytelen előterjesztésemet megtenni.

Nevezetesen, ha ezen pont végső része elmarad, akkor az én inditványom is magától elesik, mert az már bent foglaltatik a bihari főispán inditványában, a mennyiben én csak azt akartam mellőzni, hogy Magyarországon a protestánsokra nézve ne legyen kimondva, hogy egyházi, vagy világi biróságok alatt álljanak-e? csak azon általános kifejezést óhajtván használtatni, hogy „saját" biróságaik alatt.

Miután ezen eszme már benfoglaltatik a méltóságos Főispán ur inditványában, ha ez elfogadtatik, én tökéletesen meg leszek elégedve.

Elnök: A mélt. főrendek aszerint egészen befejezettnek tekinthetik a vitát. Miután mindkét szerkezeti módositás fogalmazott inditvány alakjában adatott be, méltóztassék a házszabályok 32-ik §-a értelmében az előbb beadott módositványt felolvasni. Tudomásommal *Vay Lajos báró* borsodi főispán adta be előbb inditványát.

Vita támadt azután a felett, hogy *Vay Lajos* báró indit-

ványa a jogügyi bizottság véleményének *h)* pontjánál szavazásra bocsátható-e, mert a jelzett inditvány inkább a törvényjavaslat 22. szakaszára vonatkozik.

Miután a kérdéshez többen szólottak, felkelt Vay Lajos báró s annak kijelentésével, hogy inditványát szivesen visszavonja, mert, ugymond, Tisza Lajos inditványa sokkal többet tartalmaz, s igy azt fogadja el.

Ezután szavazás alá bocsáttatott Tisza Lajos inditványa, melyet a többség elfogadott.

A förendiház ezzel befejezte a jogügyi bizottság *h)* pontja felett megindult egyház politikai vitát s a törvényjavaslat részletes tárgyalásánál a 34. §. előtt interpellácziót intézett b. Prónay Gábor vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

Prónay Gábor báró: Nmélt. elnök! mélt. förendek! Ő méltósága, Biharmegye föispánja magyarázata alkalmából ezen pontra vonatkozólag bátor vagyok, épen azon viszonosság és jogegyenlőség elvénél fogva, mely tegnap itt többször fölemlittetett, azon kérelmemet felhozni, hogy miután szükséges, hogy a vegyes házasságokból eredő minden kérdésekre nézve s igy a vegyes házasságokból eredő válóperekre nézve is az evangelikus protestánsok meg legyenek nyugtatva és az egyenlőség és viszonosság elvének elég legyen téve, tisztelettel felszólitani, illetöleg egész tisztelettel interpellálni ö kegyelmességét a vallás- és közoktatási minister urat, vajjon a vegyes házasságokból eredő minden kérdésekre nézve, és igy a válóperekre nézve is, szándékozik-e ö kegyelmessége még ez országgyülés folyama alatt törvényjavaslatot elöterjeszteni, miután ez ránk nézve égető kérdés?

Eötvös József báró vallási minister. Mihelyt ezen kérdés a forumokra nézve el lesz intézve, a vegyes házasságok kérdéseiben a teljes egyenlőség és viszonosság elvének alkalmazására nézve a válóperek iránt külön törvényjavaslatot még ezen országgyülés folyama alatt fogok a ház asztalára letenni, annyival inkább, miután a többi kérdésre nézve a törvényjavaslatot már a képviselőház asztalára letettem. (Helyes.)

Prónay Gábor báró. A feleletben tökéletesen megnyugszom.

Ifj. Ráday Gedeon gróf jegyző (olvassa a 34–36 §-t.)

Cziráky János gr. A munkácsi püspök ö méltóságának inditványa szerint a „római katholikus" szavak helyett következetesen

itt is ugyanazt kellene tenni, a mit inditványozott, t. i. „latin és görög szertartásu.“

Tisza Lajos főispán. Ezen 36. §-ra, mely a birói illetékességről szól, egy pár módositást leszek bátor tenni.

Előadandom e módositásokat, és egyenkint, a mint következnek, igyekezni fogok indokolni.

A 9. sorban ezen szavak helyett: „egyházi biróságai rendezve nem volnának“ óhajtom, hogy tétessék: „hitelveik szerint saját egyházaik biróságai elé nem tartoznának“. Ez kifolyása azon, már az elvi vitánál beadott inditványomnak, hogy mi nem óhajtjuk, hogy rendeztessenek a magyarországi evangelikusok számára is egyházi biroságok; ezen fogalmazás azonban mintegy magában foglalja azt, és alatta értetik az, hogy a hol még nem volnának rendezve ily egyházi biróságok, ott azok rendezendők lennének, és csak addig tartoznak ezen válóperek egyéb illetékes biróságokhoz. Itt keresztül akarom azon elvet vinni, kihagyván azt, hogy: „hol egyházi biróságok rendezve nem volnának“, hanem helyébe tenném ezt: „hitelveik szerint saját egyházaik birósága.“ Ez esetben a pont igy hangzanék: (Olvassa): „a mennyiben ezen felekezetek hitelveik szerint saját egyházaik biróságai elé nem tartoznának“. Ez, mondom, csak kifolyása volna már az elvi vitáknál elfogadott eszmének.

Következnék a második módositvány, mely az első és második bekezdés közé külön bekezdésben igtattatnék be, a mint következik: „Vegyes házassági perek, a mennyiben a házassági kötelék érvényességét, vagy ideiglenes elválást, vagy végképi felbontást tárgyaznak, az alperes illetékes birósága előtt inditandók meg, és miután az alperes felett kimondott itélet jogerőre emelkedett, a per hivatalból átteendő a felperes illetékes biróságához, a mely viszont a felperes felett hoz itéletet. Mindkét félre nézve csupán csak illetékes biróságának és az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejü itélete kötelező.“

Mélt. főrendek! Midőn a birói illetékességről van szó, minden eshetőségről rendelkezik ezen 36. §., csak a válópereknél a vegyes házasságoknál előforduló válóperek esetei maradtak abból ki. Távol van tőlem azon gondolat, hogy a törvényhozás bármely tényezőjének, ép ugy, mint a kormánynak, szándéka lett volna akkor, midőn a vallási ügyek felmerülnek, szem előtt tévesztené az 1848 : XX. törvényczikket, melyben

elvképen a vallások egyenlősége, viszonossága kimondatott; hanem igenis, érthető előttem, hogy a kormánynak teendőkkel tulhalmozottságában, midőn egy 600 és nehány §-ból álló törvényjavaslatot készit, egyik vagy másik §-ból kimaradhat valami pótlandó, mit a jogügyi bizottság munkálata is bizonyit, mely igen sok uj módositást hoz be. Én bátor vagyok ezen módositványom elfogadását ajánlani a mélt. főrendeknek azért, mert ez egyfelől érvényre juttatása lesz az 1848-iki viszonossági elvnek, és másfelől igen meg fogja nyugtatni az országban levő különböző vallásfelekezeteket.

Én, természetesen, dogmatikus szempontból nem vitatkozhatom, és a kérdést amaz álláspontból, melyből azt egyik vagy másik, általam nem követett vallás hivei dogmatikus szempontból felfogták, nem magyarázhatom. Átalában nem mellőzhetem csodálkozásomat kifejezni a felett, hogy igen érdekes és értékes vitát hallottam ma e házban, hol a különböző vallások dogmái kölcsönösen a másik felekezet hivei által magyaráztattak.

Én abba nem akarok beleavatkozni, hanem tökéletesen csak a törvényhozás szempontjából fogom fel a kérdést, és azt találom, hogy nincs a törvényhozásnak — kimondom egyenesen — nincs joga valakit oly biróság itélete által kötelezni vallási ügyekben, mely biróság az ő hitelvei szerint reá nézve nem illetékes. Nem szeretnék félreértetni, mélt. főrendek! Jól tudom, hogy igenis vannak az állam iránt minden állampolgárnak kötelezettségei, melyek alól magát azért, hogy egyik vagy másik hitet vallja, ki nem vonhatja; de én azt hiszem, hogy az állam érdekeivel legkisebb összeütközésbe sem jön az által a törvényhozás, hogy ha kit-kit saját birósága elé állit.

Felhozatott több érv már az előleges vitánál azon elv kimondása ellen, hogy a válópereknél ki-ki illetékes birósága elé állittassék; söt felhozatott az is, hogy alig érthető, hogy a protestánsok ma miért követelik, hogy világi biróság előtt folyjanak a válóperek, midőn a régi gyakorlat szerint nekik is voltak egyházi biróságaik.

Épen primás ő herczegsége helyesen jegyezte meg, hogy még a kath. vallásnál is, mely tagadhatatlanul stabilisabb, mint a protestáns vallás, csak a dogmák, csak a hitelvek változhatlanok, de igenis, változtatni lehet mindazt, mi nem szorosan

hitelv. Már pedig épen nálunk, protestánsoknál, hitelveink szerint a házasság nem szentség, tehát természetes, ha mi czélszerübbnek látttuk később az egyházi biróságok eltörlését, eltöröltük és világi birák elé vittük a házassági pereket.

Hasonlóan ő herczegsége mondta azt, hogy az államnak kötelessége felügyelni arra, hogy minden vallásfelekezet hitelvei tiszteletben tartassanak. Ez oly szent elv, mely ellen senki fel nem szólalhat; hanem ez is viszonos és valamint egyik felekezetre nézve áll, ugy áll a másikra nézve is. Már pedig valósággal bárki hitelveivel is ellenkezni fog az, hogy oly egyházi biróság elé állittassék, melyet az ö hitfelekezete magának el nem ismerhet. Épen ezen elv keresztülvitele követeli tehát azt, hogy ki-ki illetékes birósága elé állittassék.

Felhozatott még a tegnapi vita alkalmával az is, hogy az által, miszerint vegyes házasságban az egyik fél oly felekezethez tartozván, mely az ujabb frigykötést meg nem engedi, a másik felekezethez tartozó pedig hitelvei szerint elválasztatván, ujabb frigyre léphet, ez által nagy sérelem esnék az ujabb frigyre nem léphető félre. Bocsánatot kérek, én e kérdést nem ugy fogom fel. Azt tartom, hogy mindenkire nézve saját vallási elvei kötelezők, és akkor, ha nekem az én vallásom azt rendeli, hogy ha már egyszer figyre léptem, elválás esetében is uj frigyre nem léphetek, ha ezen vallásomat meggyőződésből követem, nem sérelem rám nézve; de sérelem volna az, ha hitelveim ezt nem rendelvén, azért, mert más felekezet hitelvei rendelik, én is elzáratnám egyéni szabadságom gyakorlásától.

Azon esetben, mi szintén tegnap hozatott fel — bocsánat, ha a sorrendet nem tartom meg tökéletesen, — hogy öntudattal lép azon katholikus fél ama frigyre, öntudatával annak, hogy elválaszthatlan lesz örökre eme kötelék: megforditva is áll a kérdés; épen oly öntudattal lép ezen katholikus fél is a frigyre és reá nézve annyival inkább kötelező, mert neki vallása parancsolja, a másiknak pedig nem.

Hogy módositásaim indokolásait befejezzem, nagy indok reám nézve az is, hogy tudom mennyire megnyugtatná ez a kedélyeket.

Nem akarnék félremagyaráztatni; de valóban, méltóságos főrendek, nem tudom magamtól elodázni, hogy fel ne hozzam azt, mit hajdan épen egyik ősöm mondott, midőn egy vesztett

csata után, mint fogoly, Tököli elé hurczoltatott. Tököli rajta végig nézett és ő viszont Tökölin, mondván: „Hodie mihi, cras tibi, domine Tököli“. E kis kitérés után, mint már mondám, a viszonosság elvénél fogva épen ugy, mint az okból, hogy az 1848-iki XX. törvényczikknek elég tétessék, bátor vagyok módositványom elfogadását ajánlani.

Ha módositványom elfogadtatnék, egyszerü következménye az, hogy az eredeti szerkezet második, de ezen ujnak beiktatása által harmadik bekezdés harmadik sorában e szó helyett: „törvényszék“ következő szavak igtattatnának be: „a 22. §. értelmében illetékes egyházi vagy világi biróságok“. Ugyancsak e módositvány elfogadása magával hozná, hogy a 4-ik bekezdés elején e szó helyett: „egyébiránt“ e szó volna teendő: „többire nézve“.

Bátor vagyok módositványomat benyujtani és felkérni a méltóságos förendiházat, hogy felette bölcsesége szerint határozni méltóztassék.

Rajner Pál jegyző (olvassa Tisza Lajos két módositványát).

Haynald Lajos érsek: Midőn az előttem szólott bihari főispán ur ő méltóságának észrevételeire ellenészrevételeimet előadnám, nem tehetem, hogy őszinte köszönetet ne mondjak neki azon nemes, hozzá és ezen magas ház méltóságához tökéletesen illő hangért, melylyel e kényes kérdést érinté, nézeteit és kivánságait előadván. Óhajtottam volna, hogy jelen vitatkozásunk folyamában mindenfelé ily köszönetet mondhattam volna.

A mi ő méltóságának első inditványát illeti, az, valamint ő maga is emlité, csak kifolyása annak, mit a magas ház a jogügyi bizottság előterjesztésének *h*) pontjánál máris elhatározott. Őszintén megvallom, hogy én a házassági kérdést egész átalánosságban kiváló fontosságu valláserkölcsi kérdésnek tartván, mindenkit örömmel üdvözlök, ki a házasság lényegére vonatkozó mindennemü pereknek elintézését a vallás varázsával környezi és a házasságot ez által is azon magasztos állásán tiszteli, mely ezt az emberiség valláserkölcsi életében megilleti. Azonban miután ezen magas ház nincs hivatva, az egyes vallásfelekezeteknek belügyeibe avatkozni, ha ezek deprekálják azt, a mit a magas ház ő magok érdekében házassági pereiknek elintézésére nézve határozni szándékozott volna, akkor — véleményem szerint — nagyon méltán cselekszik, midőn az ilyetén

kikerülő kivánságaikat teljesiti. Ő méltóságának első inditványára tehát nincs további észrevételem.

De mellesleg legyen szabad csak egyet megemlitenem. Miután a jogügyi bizottság előterjesztésének *h)* alatti pontja nem csak tisztelt protestáns atyánkfiai, hanem izraelita hazánkfiai peres ügyeiről is szól: a tisztán csak protestáns oldalról nyilvánult tiltakozás a magas ház azon intézkedése ellen, mely házassági biróságaik egyházi természetére nézve a jogügyi bizottság előterjesztése értelmében tétetni szándékoltatott, talán alapul nem igen szolgálhatott, hasonló intézkedésektől az izraeliták házassági biróságaikra nézve is tartózkodni. Azonban e tekintetben már határozata levén a magas háznak: nincs miért e tárgyhoz, a megemlitésen kivül, bővebben szóljak.

A mi ő méltóságának második inditványát illeti: emlitette ő, hogy a magas kormány kétségkivül tulhalmazottsága miatt nem intézkedett oly irányban, mint azt a szóló ur a vegyes házasságbeli pereknek törvénykezési ellátása iránt kivánta volna. Én azonban sokkal inkább ismerem a magas kormány rudjánál ülő férfiaknak bölcs körültekintését, mintsem feltehetném rólok, hogy ily fontos ügyben a törvényhozás intézkedését felhívni csupa feledékenységből elmulasztották volna. Inkább azt hiszem tehát, hogy az nem mulasztásból, hanem azon nagyfontosságu okoknak kellő megfontolása után történt, melyek engem is felszólalni késztetnek azon inditvány ellenében, melyet ő méltósága második helyen tett.

Ő méltósága dogmatikus szempontból nem akarja tekinteni a dolgot, nem akar ily szempontból szólni hozzá. Nagyon értem ezt s ő méltósága maga is megmagyarázta, arra utalván, hogy a protestánsoknál nincsenek oly szigoru dogmatikus rendelkezések a házassági ügyekre nézve, mint vannak a katholikus egyházban. De midőn ő méltósága épen vallására való tekintettel dogmatikus nézeteket a vitatkozásba bevinni elmulasztá, nem fogom fel, miért csodálkozik mégis azon, hogy ő főméltósága, Magyarország primása, ismét a maga hitére való tekintettel, dogmatikus szempontból vitatta ezen tárgyat. Mi nálunk ugyanis a házasság dogmának tárgya, iránta való meggyőződésünk a dogma alapján nyugszik, azon épül fel; midőn tehát a házasság iránti meggyőződésünket kell kimondanunk, ezt más, mint dogmatikus szempontból, nem tehetjük. Nem vagyunk e

kényes tárgyra nézve azon szerencsés helyzetben, melyben tisztelt protestáns honfitársaink vannak, hogy tudniillik tágabb téren mozoghatnak ez ügybeli véleményeik nyilvánitásában. Mi is ugyan egyéni meggyőződésünket mondjuk ki, hanem ezen egyéni meggyőződés nem egyéni vélemények ingatag értékével biró nézeteket tartalmaz: épen nem! Sokkal mélyebb alapu, sokkal fontosabb, sokkal határozottabb dolgot fejez ki: tudniillik katholikus anyaszentegyházunk sarkalatos tanait és elveit. Azon tanokat és hitelveket, melyeket az egyház sem szóval, sem tettekben nem tagadhat meg soha, melyeket XIX évszázad óta hirdet és hirdetni fog változatlanul mindenkor, melyeket máskép, mint ő, magyarázni, melyek fölött alkudozni szabadságunkban nem áll. Azért méltóztassanak, mélt. förendek, megbocsátani, ha, midőn a házasságról beszélünk, dogmatikus szempontból indulunk ki, ha dogmatikus meggyőződésünket fejezzük ki, midőn a házasság körüli törvényhozási intézkedések tárgyában felszólalunk.

A 48-iki törvényben kifejezett jogegyenlőség és viszonosság elvének alkalmazására hivatkozott az általam mindenkor szivesen üdvözölt bihari föispán ur ő méltósága. De épen ezen viszonosság és jogegyenlőség az, mely engem a magas házhoz intézett azon kérelemre bir, hogy ő méltóságának inditványát ne méltóztassék elfogadni.

Engedje meg nekem, a t. főispán ur, hogy azon nyomasztó viszonyokat felemlitsem, melyek az ő inditványának elfogadása és törvényerőre való emelése következtében számos esetben nehezülnének a kath. félre inkább, mint a protestánsra, és melyek épen azért minden viszonosságot, minden jogegyenlőséget megrontanának. Nem fogom az ide vágó dogmákat, a trienti zsinatnak ide tartozó határozatait elősorolni, tudván, hogy ő méltósága jól ismeri vallási tanainkat, melyeknél fogva a katholikus anyaszentegyház a házasságot szentségnek, s minden olyan házassági frigyet felbonthatlannak tart, mely eredetileg már érvényes volt.

A protestáns vallás nem tartja felbonthatlannak a házasságot.

Tegyük fel már most, hogy a kivánt kettős biróság itél a vegyes házasságban élő kath. és nem katholikus felek házassági frigye fölött. Mi lesz a következés? A legtöbb esetben, száz

közül 99-ben, a kath. biróság ki fogja mondani a házasság kötelékének érvényét, a nem kath. biróság ki fogja mondani annak érvénytelenségét. Ennek folytán a protestáns fél uj házasságra léphet; a katholikus nem. Mily nyomasztó viszonyba jön ez által a kath. rész! különösen akkor, ha nem ő a bünös, nem ő adott alkalmat a házasság frigyének felbontására: mert ha a kath. fél a bünös, akkor azon gondolat, hogy a nemesis utolérte, szomoru állapota, a poena peccati kibékiti némileg a világot az ö nyomorával; ő maga is előbb-utóbb, bevallva, be nem vallva vétkét, türi azt, mit maga idézett elő.

Ha a protestáns fél a bünös — a minek lehetöségét, hiszem, megengedi a bihari főispán ő méltósága, — hogy álland a dolog? A bünös jutalmaztatik, az ártatlan pedig bünhödik: mert fel kell tenni minden nemes lelkü, hivő katholikusról, hogy ragaszkodván ahhoz, mi legszentebb életében, mi biztositja földi nyugalmát s örök boldogságát, más házasságra nem léphetvén, nem is lépvén a megszokott, családi életet kényszerül nélkülözni azon protestáns házastársának büne miatt, ki uj házasságot köthetvén, hibájáért jutalmat talál. Ez mindenesetre terhes és fájdalmas, és a jogegyenlőséget és viszonosságot annyira sértő valami, mitől minden méltányos gondolkozásu ember visszariad.

Hozzájárul még az, hogy a házassági frigynek felbontására alkalmat szolgáltató házaséleti viszályoknak nagyon nagy előmozditója azon gondolat, azon remény, hogy a házasság fölbontható. Az oly ember, ki ezt remélheti, elbizakodottabb házastársa irányában, érzékenyebb a legcsekélyebb sérelmek iránt is, kevésbbé engesztelékeny, ha megbántatik, kihivóbb magaviseletében, nem kerüli a bántalmakat, melyek házasfelét sértik és igy éppen azon reménye folytán, hogy szabadulhat hitvesétől, hozzájárul, hogy a házassági frigy, mely különben föntartható lett volna, felbomoljék. Holott, ha tudja, hogy nem szabadulhat, az eleintén kellemetlennek mutatkozó házaséleti viszonyokba is leggyakrabban beletörődik az emberi természet azon tulajdonánál fogva, mely szerint türi azt, mit megváltoztatni nem képes. Tapasztalatok tanitják azt, hogy sok összezördült házasfelek látván, hogy nem szabadulhatnak a köteléktől, ismét összebékültek s megmentették ez által a családot, meg a gyermekek kellő nevelhetését, megmentették a társa-

dalom alapját, mely a jól rendezett családokból áll. S ki ne ismerné ennek nagy jelentőségét? Megvan mindkét házasfélnek, a férjnek szintugy, mint a nőnek, az apának ép ugy, mint az anyának, a maga hivatása, a maga magasztos rendeltetése a családi körben, a családi háztartásban; megvan a család vagyonának kezelésében, megőrzésében, gyarapitásában; megvan — és ez a legnagyobb fontosságu érdek — a haza, az egyház, az emberiség reményeinek, a gyermekeknek testi, lelki kifejlesztésében, nevelésében. S bármelyik is dőljön ki, oly ür támad, melyet betölteni oly hiány, melyet pótolni nem lehet, a házassági élet magas czéljai veszélyeztetve lesznek, veszélyeztetve azon társadalmi magas érdekek, melyeket egyedül a jól rendezett családélet képes biztositani.

Mire való tekintettel, miután különben is vannak esetek, melyekben a halál, az emberi gyarlóságok s az élet viszontagságai folytán ily csapások érik a családi életet, ne akarjunk még törvényhozási intézkedés által is alkalmat szolgáltatni arra, hogy azok szaporodjanak és általunk is mindinkább megingattassék a társadalomnak legbiztosabb alapja, a jól rendezett család.

De a viszonosság és jogegyenlőségnek ellenkezőjét látnám ez inditvány törvényerőre való emelése által elérve és eszközölve, nem csak a vegyes házassági felekre, hanem azoknak egyházaikra nézve is.

Nem akarom ismételni bővebben azokat, a miket egyházamnak tana, hit- s jogelvei szerint a házasság szentsége természetéről, fölbonthatlanságáról és a házassági ügyek egyedül egyházi birájáról tegnap és ma én és az ország főmélt. primása mondottunk, s miknél fogva oly törvényes intézkedés, mely az azon hitelveket nem valló protestáns felekezetre nézve nem sérelmes, sérelmes lehet egyházunkra nézve, mely tehát semmikép meg nem itéltethetik, ha azon méltányosságot veszi igénybe, melylyel törvényhozásunk tényezői a vallásfelekezeteknek elvei és meggyőződései iránt viseltettek akkor, midőn az előttünk fekvő törvényjavaslatnak 224. szakaszában az eskü letételétől felmentik azokat, kik vallási meggyőződésöknél fogva esküt nem tehetnek le, s a főrendiházi jogügyi bizottmány munkálatában e törvény 100. szakaszánál azon inditványt teszik, hogy, a sürgetős eseteket kivevén, vallásának ünnepein senki se idéztessék a biró elé.

Nem akarom ezeket hosszabban ismételni; hanem röviden hivatkozván ezekre s egyéb mondottakra, ragaszkodom a képviselőháztól hozzánk jutott törvényjavaslat szóban forgó szövegéhez.

Vay Lajos b.: Megvallom, e nagy elvvel, melyet ma többször felhozatni hallottam, t. i. szabad államban szabad egyház, ezen elvvel én ugy vagyok, mint a republika elvével: azt hiszem, a polgári feladatnak talán non plus ultrája, midőn az egész világon republikák lesznek; de nem tartom összeférhetőnek még századokig az emberi gyöngeséggel. Igy azon eszme: szabad államban szabad egyház, bizonyosan igen magasztos eszme; hanem azt tartom, hogy gyakorlatban ez is igen nehezen kivihető, még oly országban is, hol ugyszólván egy a vallás, mint pl. Spanyolország, Portugallia. De még nehezebb oly országban, hol sok vallásfelekezet egymás mellett élni kénytelen. E nézetben e mai nap is némikép megerősitett, mert most mintegy kötelesség szerint a mélyen tisztelt főklérus több tisztelt tagjai, a herczegprimás és kalocsai érsek ő nagyméltóságuk is oda nyilatkoztak, hogy itt nem tehetnek semmi konczessziót, mert a dogma nem engedi. Kimondatott a herczegprimás ő herczegsége által az is, hogy ezt soha meg nem engedi. Már most ha — miután a 48-iki XX. törvényczikk kimondotta a vallásfelekezetekre nézve a tökéletes viszonosságot — hasonlólag azt mondanák a többi vallásfelekezetek, hogy: mi is ettől a kivánságunktól el nem állhatunk: azt hiszem, ekkor a béke, egyetértés fel volna zavarva, ha a törvényhozás közbe nem jönne. Ennélfogva az államnak kell a vég szót kimondani. Én igen hódolok azon eszmének, hogy szabad államban szabad vallás; de szabad államban szabad egyház, ezt én még el nem fogadhatom.

Azokból, miket tegnap e tárgyra nézve kimondottam, elvileg, kiindulva abból, hogy az egyenlőség és viszonosság elve a vegyes házasságokra nézve csak akkor állittatik fel, ha a protestáns fél nem rendeltetik alá oly biróság itéletének, mely nem az ő vallása tanai szerint itél: miután a czélt a biharmegyei főispán ur inditványa által elérve látom, azt pártolom.

A kalocsai érsek ő exczellencziája igen szépen ecsetelte és ékesen szólással szivrehatólag állitotta elénk azon szerencsétlen félnek helyzetét, ki vegyes házassága után felmentetik ugyan

az együtt lakástól, de másik frigyet nem köthet, mig a másik fél köthet. Itt sértve látja a viszonosságot és egyenjoguságot, melyekre épen mi hivatkozunk. Ebben igaza van; de arról, azt hiszem, a törvényhozás nem tehet, hanem ez következése annak, hogy vallása szabályai ezt rendelik. A viszonosság és kölcsönösség elve egyébiránt az általunk idézett törvényben nem egyesekre mondatott ki, hanem kimondatott a felekezetekre.

Radvánszky Antal főispán: Bocsánatot kérek, hogy kénytelen vagyok felszólalni; hanem igen rövid leszek, csak egy pár szóval felelek, mert nem titkolhatok el egy pár észrevételt a kalocsai érsek azon állitására, hogy a katholikus fél volna a szenvedő. Erről, kérem, az én nézetem szerint, a protestáns fél nem tehet, azt az ő vallásának szabálya hozza magával.

Wenckheim László b.: Helyesen szólalok-e fel? megengedik-e a ház szabályai, hogy beleszóljak? Én föliratttam magamat a szólásra.

Radvánszky Antal főispán: Engedelmet kérek! Én kérdeztem a jegyzőt s ő azt mondta, hogy senki sincs már fölirva. Különben méltóztassék szólani.

Wenckheim László b.: Mélt. főrendek! Igen sajnálom, de kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy a bihari főispán ur inditványát részemről szintén nem pártolhatom. Ne méltóztassék azt gondolni, hogy azért nem pártolom, mivel azon elveket, melyek főispán urat azon inditvány megtételére inditották, nem helyeslem; kimondom, hogy igenis, én magam is azon véleményben vagyok, hogy ezen sérelmes állapotok a törvényhozás utján megszüntessenek. Én e tekintetben tökéletesen egyetértek mindazon urakkal, kik e véleményt magokénak vallják.

Az igaz, hogy e tekintetben eltérők az egyház főpapjainak nézeteitől, mert azoknak nézetei természetesen korlátozva vannak vallási meggyőződésöknél fogva. Én ugyan szintén vallásos embernek tartom magamat, hanem e tekintetben a világi katholikusokkal tartok és a haza békéjének fenmaradása tekintetéből szivesen hozzá fogok járulni minden oly törvényjavaslathoz, mely a vegyes házassági perekben oly módozatot hoz javaslatba, mely ezen surlódásoknak véget vet. Én tehát e tekintetben egyetértek; de nem értek egyet annak jelenlegi módjára nézve.

Méltóztassanak megengedni, én a tegnapi napon igen nagy

figyelemmel követtem a tanácskozást és még inkább meggyőződtem arról, hogy ezen módositással el nem érnők azon czélt, melyet óhajtunk és sokkal nagyobb zavart idéznénk elő, mint azon jó, melyet el akarunk érni.

Valóban nem tudom elképzelni, hogy a polgári perrendtartás utján ily módositás által a biróságoknak a vegyes házassági perekben eljárása meghatároztassék, mielőtt egy interkonfesszionális törvényczikkben ezen vegyes házasságoknak minden kényes szálai megállapittattak volna. Magok azon mélt. urak, kik tegnak e tekintetben inditványt tettek, különösen a zólyomi főispán és Prónay b. maga is azt mondotta, érezvén az okoskodás hiányát, hogy az tulajdonképen az interkonfesszionális törvény keretébe tartozik. Ugy is van az, mélt. urak.

A mit mélyen tiszt. oktatási miniszter ur előadni méltóztatott, hogy szándéka még ezen ülésszak alatt a vegyes házasságok tárgyában az 1848-diki törvények elveinek értelmében előterjesztést tenni: az egyátalában nem változtat az én csekély felfogásom szerint a dolgon semmit. Mert vajjon biztosithat-e a miniszter a felől, hogy azon törvény csakugyan el fog fogadtatni? (Ellenmondások.) Épen ez a kérdés, és pedig igen nevezetes kérdés! Ha pedig az el nem fogadtatik, akkor ott lesz az anomalia, hogy itt előre meg lesz határozva a házassági perekben a biró és az eljárás, mig magok a vegyes házassági viszonyok nem lesznek tisztába hozva, a mi sokkal nagyobb bajt okozhat. Én tehát e szempontból tartózkodnám, hogy ezen módositás elfogadtassék.

De van még egy másik érvem. Nem tartom ugyanis czélszerünek, tanácsosnak, hogy e kérdés igy per tangentem döntessék el: mert méltóztassanak megengedni, ezen inditvány beszurása per tangentem egy másik alkotandó törvény intenczióját praeokkupálná; és ez nagyon veszedelmes: mert igen könynyen képzelhető oly eset, hogy ily módositás által egy későbbi törvénynek mozgása egészen elzáratik, mert minden törvénynek a maga keretében kell mozognia és a maga rendje szerint fejlődnie.

Van egy másik okoskodásom. Én attól tartok, hogy ha csak ily átalánosságban fejtetik ki ezen elv, még sokkal nagyobb nyughatatlanság fog a vegyes házassági válóperekben támadni, mintsem van jelenleg, hogy ha a jelenben uralkodó szokások fentartatnak, mert a vegyes házasság minden körülmények közt

némi bajokkal jár és ezek azontul is aligha fen nem fognak maradni.

Legfontosabb ok pedig, mely engem vezérel, a következő: Igen fontos okoknak kellett lenni, mélt. förendek, melyek a képviselőházat arra birták, hogy — ismerve azon körülményeket, melyeket itt a mélt. urak közül is többen felhoztak és azokat beható tanácskozásuk tárgyává téve — még sem változtatták meg ezen elvet. Ezt én ugy képzelem, hogy sokkal kevesebb bajnak tartották azt, hogy még 5 vagy 6 hónapig fentartassék a jelenlegi, mindenesetre sérelmes állapot, mintsem hogy beható tanácskozás előtt máris eldöntessék e kérdés. Én azt gondolom, hogy ezen fontos okból, mi rám nézve igen hat, ne hamarkodjuk el a kérdést.

Azon okot, mely itt az evangelikusok részéről felhozatott, hogy t. i. égető kérdés a házassági biráskodás kérdésének megoldása, én nagyon tudom méltányolni. De méltóztassanak meggondolni, ha égető kérdés az evangelikusokra nézve, égető kérdés a katholikusokra nézve is. A katholikusoknak is vannak égető kérdéseik, melyeket ha elösorolnék, én azt gondolom, a mélt. förendek belátnák és eléggé méltányosak lennének annak megbirálásában, hogy a katholikusok csak a haza iránti gyengédségböl nem állanak elö az ö méltó sérelmeikkel és panaszaikkal, mivel tudják, hogy a hazának ugyis elég baja van és ezen kérdések csak katholikus, csak evangelikus, magán kérdések és azért mindenkinek türni, hallgatni, szenvedni és áldozni kell a hazáért. Én tehát ezen érvet magát, hogy ez égető kérdés, nem fogadhatom el elég indokul arra, hogy a törvény igy megváltoztassék; én azt gondolom, eleget tettek a mélt. förendek akkor, ha a szerkezetet elfogadták.

Ha visszaemlékszem az igen t. borsodi föispán ur inditványára, az volt az, mi engem leginkább megnyugtatott. Én elégnek és egészen megfelelőnek tartom azt azon átalános kivánságnak, hogy a vegyes házassági sérelmek nyomán a mélt. urak kifejezik azon kivánságukat, hogy a magas kormány a 48-iki törvények alapján minél előbb törvényjavaslatot készitsen. Akkor megmaradna a szerkezet, mely a bihari föispán ur inditványának elfogadásával tökéletesen megzavartatnék és akkor elég lenne téve azon érzetnek, melynek kifejezést kivánt adni az országgyülés.

Ezeket voltam bátor a mélt. uraknak megjegyezni.

Horvát Boldizsár igazságügyminiszter: Őszintén megvallom, méltóságos förendek, e kérdés nem a kormány akaratával került szőnyegre. Ha nem volnának sürgősebb és fontosabb teendőink: ám akkor merüljön fel bármely kérdés: a kormány habozás nélkül fog annak megoldásához, sőt állása kötelességeinél fogva bátran átveszi arra nézve a kezdeményezés szerepét. De most, midőn a legsürgősb és legfontosb teendőkkel annyira tul vagyunk halmozva, hogy nincs emberi erö, a mely mindazt, a mire e nemzetnek szüksége van, egyszerre felkarolni képes legyen; most, midőn a halaszthatlan teendőkre is alig van a kormánynak és a törvényhozásnak ideje; most, midőn az elsö és főfeladat előttünk, hogy sok tekintetben primitiv állapotainkból minél előbb kibontakozzunk: a kormánynak nem állhatott szándékában a nemzet idejét és erejét oly kérdésekre forditani, a melyek semmiesetre sem tartoznak az elsörendü kérdések közé. Annál kevésbbé akarhatta a kormány ezen kérdést, a melyről épen szó van, elötérbe állitani: mert ilyen roppant horderejü politikai átalakulás elsö stádiumában, a melyben vagyunk, óvatosan kerülni óhajtana mindent, a mi a kedélyek hullámzását idézhetné elö, miután ugyis elég fájó és rögtön nem orvosolható sebeket örököltünk a multból, a melyek a keserüségnek, bizalmatlanságnak és türelmetlenségnek mindannyi nyilt forrását képezik.

S itt fekszik oka annak, hogy én e kérdést a polgári perrendtartásra vonatkozó törvényjavaslatban érintetlenül hagytam: érintetlenül hagytam azért, mert nem akartam a polgári perrendtartásban per tangentem megoldani oly kérdést, mely igen sok más kérdéssel áll kapcsolatban; érintetlenül hagytam másodszor azért is, mert a tanácskozás alatt álló polgári perrendtartás csak ideiglenes jellegü, csak azon egy pár év hézagát van hivatva betölteni, a mely bennünket egy, a szóbeliség és közvetlenség alapjára fektetendő törvénykezés rendezésétől elválaszt s ennélfogva azt hittem, hogy e kérdés megoldásának akkor lesz helye és ideje, a mikor majd a végleges birói szervezet és birósági illetőség megállapitása lesz napirenden.

Miután azonban ezen kérdés a kormány akarata ellen szőnyegre került, nem kerülhetem el, hogy arra nézve a kormány nézeteit minden tartózkodás nélkül elmondjam. (Halljuk!)

Teljesen helyeslem azon elveket és nézeteket, a melyeket a magyar katholikus egyház tiszteletreméltó első tekintélyei tegnap e házban hirdettek. Ők szabad egyházat a szabad államban óhajtanak. Én is e tan hivei közé tartozom. Teljesen magamévá teszem azon elvet, a melyet ő herczegsége, az ország primása oly szépen állitott előtérbe: hogy a vallás és az állam két külön intézmény, a melyek egymástól függetlenül ugyanazon czélra törekszenek. Igen, e két intézmény utjai párvonalban s ugyanazon irányban haladnak egymás mellett, s mindkét intézmény üdvös müködésének főbiztositéka, életfeltétele abban áll, hogy a beavatkozástól egymás hatáskörébe, kölcsönösen s egyformán óvakodjanak. Soha szebben ország klerusa nem nyilatkozhatott, mint midőn ő herczegsége és ő nagyméltósága a kalocsai érsek kijelentették az ország szine előtt, hogy a kath. egyház számára suprematiát nem akarnak igénybe venni, sőt a vallási jogegyenlőség elengedhetlen postulatumának ismerték el azt, hogy egyik hitfelelkezetre se kényszerittessenek egymás hitfelekezet vallásos elvei s az ország minden honpolgárára nézve csak saját vallásának hitelvei legyenek irányadók. Szebben és jobban, mint e nyilatkozatok által történt, a vallásos kötelességeket a hazafiuság követelményeivel kiegyeztetni s összhangzásba hozni alig lehetne.

Csakis ezen elvek szempontjából akarok a bihari főispán ur ő méltósága inditványához szólni, kerülve minden dogmatikus vitatkozást, nemcsak azért, mert szakismereteim e téren hiányzanak, hanem és főleg azon okból is, mert — mint az államhatalom egyik képviselője — az állam nevében szólalok fel, azon állam nevében, a mely kizárólag egyik valláshoz sem tartozhatik, de a mely tisztelettel hajol meg minden vallás és vallásos meggyőződés előtt s a melynek nem szabad sem egyik, sem másik vallás hitelveit tagadni vagy megtámadni. S igy tekintve a dolgot, ő méltóságának, a bihari főispán urnak inditványa ellen semmi ellenvetést nem tehetek.

Ha ő méltósága a bihari főispánnak módositványa legtávolabbról is megsértené azon elvet, melyet ő herczegsége a primás s ő nagyméltósága a kalocsai érsek felállitottak; ha az a házasság szentségét kétségbe vonná a katholikusokra nézve, vagy pedig azon térre vezetne bennünket, hogy a protestáns fél katholikus dogmák szerint, vagy viszont a kath. fél protestáas

hitelvek szerint fognának itéltetni: egyenesen ellene nyilatkoznám. De a bihari főispán ur inditványa épen az ellenkezőt foglalja magában, azt t. i., hogy mindenik házasfél a maga hitelvei szerint nyerjen itéletet.

Ez a tegnap itt kifejtett s általam ma röviden ismételt elvekkel nemcsak semmi ellentétben nem áll, söt teljesen megfelel a vallási jogegyenlőség magyarázatának, a melyet annak ő nagyméltósága a kalocsai érsek ur adott, a mely szerint egyik hitfelekezetre sem lehet a másik hitfelekezet valláselvét rákényszeriteni.

Hogy némi hátránynyal járhat ezen eljárás a kath. félre nézve, azt nem akarom kétségbe vonni; hogy azonban ezen eljárásból a katholikus félre valamely jogsérelem hárulna, azt nem ismerhetem el: mert a jogsérelem nem abban áll, ha valaki szigorubb itéletet kap, mint elllenfele, hanem abban, ha valamely fél saját kötelezettsége ellen itéltetik el; a bihari főispán ur inditványa pedig épen azon elvet emelné érvényre, hogy mindenik fél irányában azon vallás hitelvei alkalmaztassanak, a mely reá nézve egyedül kötelező.

Elismerem, fájó lehet a katholikus félre nézve, midőn protestáns házastársát, a kire nézve a házassági kötelék felbontatott, uj házassági frigyre látja lépni, mig maga e példát nem követheti; de ezen fájdalom talán mégis kisebb annál, a melyet neki a kényszeritett együttmaradás okozhatna, a társadalomra nézve pedig mindenesetre vigasztalóbb, ha a két fél közül legalább egyiket az élet boldogságának visszaadhatná. Ugy hiszem, ebből a közerkölcsiségre nézve is sokkal kevesebb hátrány származik, mint ha mind a két fél álutakon szerezne magának kárpótlást azért, a mit törvényes uton el nem érhetett.

Egyébiránt az másnemü szerződéseknél is megtörténhetik, hogy ugyanazon szerződésben egyik fél szigorubb feltételeknek vetette alá magát, mint a másik. Ha ily szerződés a biró elé kerül, igen természetes, hogy az mindenik felet azon feltételek szerint fogva elitélni, a melyekre magát kötelezte. Ebben semmi jogsérelmet nem látok; söt ellenkezőleg a jogsérelem akkor követtetnék el, ha egyik vagy másik félre oly feltételek kényszerittetnének, a melyek a szerződés értelmében reá nézve nem birnak kötelező erővel.

Ismétlem, mélt. főrendek, nem a kormány akaratával tör-

tént, hogy e kérdés jelenleg vita tárgyává lett: de miután azt már most a kormány hallgatással nem mellőzheti, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a bihari főispán ur inditványát, mint a mely a katholikus vallás dogmái, a katholikus vallásu honpolgárok s a vallási jogegyenlőség ellen semmi jogsérelmet magában nem foglal, a kormány nevében elfogadom.

Radvánszky Antal főispán: Tökéletesen igaza van a kalocsai érsek ő excziának, hogy a szőnyegen lévő inditvány szerint, az elvált protestáns fél, elvált katholikus házastársa irányában előnyben volna, azért, mert az uj házasságra léphetne, mi ettől megtagadtatik: de nincs igaza ő excziának abban, hogy ez által a recziproczitás meg volna sértve, mert hogy a katholikus elvált fél más házasságra nem léphet, ez nem az államnak, hanem az egyháznak rendelete s miképen áll ezen fél egyháza irányában, az az ő dolga. Egyébként környülállásosan felelt meg ő excziának fentebbi ellenvetésére Borsodmegyének főispánja ő nméltósága s én az általa mondottakhoz csak azt jegyzem még meg, hogy ő excziája a kalocsai érsek tegnap ünnepélyesen kijelentette, miszerint a katholikus egyház nem kiván suprematiát gyakorolni egy másik egyház felett. Kérdem, nem gyakorol-e suprematiát a katholikus egyház, ha azt követeli, hogy dogmái kötelezettséggel birjanak a más hitfelekezetüekre is?

A tárgy genesisére tekintve, a szőnyegen levő kérdésnek mostani diskussziója onnan eredt, hogy az 1790. XXVI. törvényczikkely az által megsértetett, hogy az 1893. esztendőben kibocsátott pápai breve következtében az egyházi rend az érintett törvény ellenére tettleg megtagadta a vegyes házasságoknak megáldását s az egyházi szertartások kiszolgáltatása melletti egybe adatását s ez által idézte elö a most is fennálló izgatottságot. Mikép tehette ezt az egyházi rend, előttem mai napig is megfoghatatlan: mert felfogásom szerint az által, hogy a vegyes házasságoktól az áldást megtagadta, megsértette nemcsak a fent érintett törvényt, de megsértette még a kanonokat is: mert

a IV. karthagoi zsinat azt rendeli: „Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote a parentibus suis offerantur;"

a házasság reformácziójáról szóló dekrétum a házasság megáldását ekkép rendeli: „Conjuges hortatur sancta synodus,

ne in eadem domo cohabitent ante sacerdotis in ecclesia benedictionem;"

a trienti zsinat, melynek a oecumenicum és orthodox jellemében és jellegében kételkedni senki sem fog, a házasságok megáldását ekkép követeli: „Si quis benedictiones et alias cerimonias, quibus ecclesia in nuptiis utitur, damnaverit, anathema sit."

Ezen kanonok szerint tehát a házasságok megáldandók lennének, mi a vegyes házasságoktól jelenleg megtagadtatik, s e részben az egyházrend maga-magával jön ellenmondásba, mert a vegyes házasságokat bünösöknek tartja, s azért eltagadja tőlük az áldást s azokat a templomban egyházi szertartások mellett egybe adni vonakodik, de az elválást mindamellett kizárólag mégis magának vindikálja.

Sokkal alaposabban adta elő az előttem szóló igazságügyminiszter ur ő nagyméltósága, hogy a szőnyegen levő javaslat melyet Biharmegye főispánja ő méltósága beadott, parányit sem ütközik a katholikus egyház elveibe, s hogy az mint a kivánt czélhoz vezető legbiztosabb expediens lenne elfogadandó: minek következtében a miniszter ur ő nagyméltóságának véleményéhez járulván, kérem a nagymélt. förendeket, méltóztassanak ezen javaslatot elfogadni.

Prónay Gábor b.: Nagymélt. elnök ur, mélt. förendek! Megvallom, részemről, mint protestáns, fölöslegesnek tartom a vitát még tovább folytatni, mert miután a vallási és közoktatási miniszter ő exczja azon nyilatkozatot tette, hogy még ez országgyülés folyama alatta szándékozik — magától értetik, a viszonosság és jogegyenlöség alapján szerkesztett — törvényjavaslatot előterjeszteni: a mostanit meddő vitának tartom, mert hiszem és meg vagyok győződve, hogy ő exczájának törvényjavaslata, miután a jogegyenlőség és viszonosság elvére lesz fektetve, meg fog azon várakozásnak felelni, melyet épen ezen elv szempontjából a protestánsok iránta táplálnak. Részemről tehát ezt meddő vitának tartanám.

Mélyen tisztelem részemről a kalocsai érsek ő excellencziájának dogmatikai szempontból előterjesztett nézetét. Zólyommegye érdemes főispánja szintén bizonyos tekintetben protestáns dogmatikai szempontból vette fel a dolgot, mert habár a protestáns nem is tekinti a házasságot szentségnek, mégis a

dogma szempontjából indul ki, ha a házasságot fölbonthatónak tekinti.

Csak arra vagyok kénytelen felelni, mit Wenckheim László báró ö méltósága szives volt elöterjeszteni. Ö méltósága az én szavamra provokált, a mennyiben azt mondottam, hogy ezen ügyet inkább az interkonfesszionális törvénynél kellett volna tárgyalni; de mivel azt mondtam, hogy én ezen ügy sürgős előterjesztését kivánom, mert égető kérdésnek tekintem: erre ő méltósága azt jegyezte meg, hogy ezen nézetet nem helyesli, mert ezen ügyet inkább magándolognak tartja. Erre bátor vagyok felelni, hogy három millió ember lelki nyugalma nem magándolog, nem különösen ott, hol a jogegyenlőség és viszonosság 3 millió lélekre nézve biztositva volt már 20 év előtt. Hogy ez csak papirosan, mint irott malaszt létezzék, azt hiszem, sem a mostani kormány, mely az 1848. törvény alapján áll, sem az osztó igazság nem kivánhatja.

Tomcsányi József főispán: Nagyméltóságu elnök ur, méltóságos főrendek! A szőnyegen fekvő tárgy olyan, mely nem ma kerül először tárgyalás alá. Azt lehet mondani, nem évtizedek, de évszázadok óta erről van szó, t. i., hogy a vegyes házasságokban a szentszék itéljen-e vagy nem? Oly régi vita ez, hogy, ha e tekintetben visszamegyünk az előbbi országgyülésekre és átlapozzuk azok irományait: nem lesz országgyülés, mely e tárgy felett a maga nézetét nem nyilvánitotta volna és nem kétkedem azt is kimondani, hogy ezt a jelen törvényhozás is tenni fogja; mert meg vagyok győződve, hogy a jelen törvényhozás szintén a haladásnak, a liberálismusnak elveit fogja követni, mely elvek azonban nem csak ki nem zárják, de éppen magokban tartalmazzák főleg azt, hogy minden ember saját hitvallása hitelvei szerint itéltessék meg. De, kérdem én, ha ez oly nagyfontosságu kérdés, hogy azt annyi országgyülés, mely vele foglalkozott és tüzetesen foglalkozott, mindeddig nem volt képes kielégitőleg megoldani: hogyan akarjuk azt most itt egy perrendtartás megvitatása alkalmával per tangentem elintézni, midőn még magának a kormánynak sem volt szándékában ily elvi kérdést igy mellesleg eldönteni?

Igaza lehet Bihar megye főispánja ő méltóságának, igaza lehet a másik résznek is, én erről még csak vitatkozni sem akarok; de nem látom be s mindenekelőtt elhamarkodásnak

tartanám a törvényhozás részéről, ha a perrendtartás kérdésénél vallásfelekezeti kérdéseket igy per tangentem intézne el: mert valahányszor törvényhozás ilyet tett, elég oka volt azt megbánni; de, azt hiszem, a képviselőház maga is épen ily ne nyulj hozzámnak tekintette ezen dolgot, midőn azt keresztül bocsátotta.

Különben az igazságügyminiszter ő excját bátor vagyok fölkérni és fölhivni, hogy nem volt-e akárhány ily kérdés, melyet a bizottságban ezen törvényjavaslatban óhajtottunk módositani, és pedig ugy, hogy mindnyájan egyező szavazattal óhajtottuk, de tekintetbe véve azt, hogy törvénykezési rendszerünk megváltoztatása oly égető kérdés, nem tartottuk tanácsosnak a jelen törvényjavaslat törvénynyé emelését egyik vagy másik elv elvetése vagy elfogadása által megakasztani, vagy talán ezen országgyülésről egészen le is szoritani.

Ha van kérdés, mely hevességgel, söt talán animositással fog tárgyaltatni, és alkalmul, sőt ürügyül fog szolgálni az egész törvénykezési rendszer javitásának hátravetésére; ezen kérdés bizonyosan az lesz. Ne mondja nekem azt senki, hogy itt per tangentem elismertetnek a szentszékek: nem itt ismertetnek el, hanem régibb törvényeinkben és az ususban és csak azon „ne nyulj hozzám"-ot tanusitja, hogy meghagyandó a régi, mig kellő előzmények nélkül a radikális reformot lehet megkezdeni.

Ennélfogva a szerkezet megtartása mellett vagyok.

Elnök: Ha nincs, ki a kérdéshez hozzászólni kivánna, talán a vitát befejezettnek tekinthetnők és szavazat által dönthetnők el a kérdést. Mielőtt azonban a szavazás megtörténnék, méltóztassék talán jegyző ur még egyszer fölolvasni az inditvány azon részét; mivel pedig annak első része, azt hiszem, szavazás nélkül elfogadtatik, talán csak második része lesz fölolvasandó.

Rajner Pál előadó (olvassa Tisza Lajos módositványát).

Elnök: A mélt. főrendek, kik a fölolvasott módositványt elfogadják, méltóztassanak ezt fölállás által nyilvánitani. (Megtörténik.) Jó lesz az ellenpróbát is megtenni: méltóztassanak azok, kik el nem fogadják, fölállani. (Megtörténik.) A többség a szerkezet megtartása mellett szavaz.

A polgári törvénykezési rendtartásról szóló törvényjavas-

laton a főrendek által tett módositások tárgyában e jogügyi bizottság következő jelentést nyujtotta be a képviselőházhoz:

Jelentése

a jogügyi bizottságnak a főrendiház által a polgári törvénykezési rendtartásra nézve javaslatba hozott módositások tárgyában.

A tisztelt képviselőház folyó év és hó 17-én hozott határozatával a jogügyi bizottsághoz utasitotta tárgyalás és véleményadás végett azon módositásokat, melyeket a főrendiház folyó év és hó 13-án és 14-kén tartott CXX-dik és CXXI-dik ülésében a polgári törvénykezési rendtartásra nézve javaslatba hozott.

A jogügyi bizottság eljárt feladatában, vizsgálat alá vette egyenkint a módositásokat, s ugy találta, hogy a 12, 14, 17, 33, 37, 52, 53, 55, 57, 77, 83, 89, 98, 100, 102, 103, 106, 116, 124, 132, 141, 143, 157, 160, 169, 188, 191, 199, 204, 206, 209, 216, 223, 242, 261, 287, 294, 298, 315, 335, 338, 345, 357, 379, 436, 437, 459, 489, 498, 503, 512, 529, 546, 559, 560. §§-ra tett, részint irályi, részint érdemleges módositványok a munkálat vezérelveivel ellentétben nincsenek, s az összeállitás logikai rendét és egységét nem zavarják, sőt a mennyiben egynémely §. a szabatosságra, teljességre, a felek kényelmére, a perek és végrehajtás gyors lefolyására való tekintettel okszerüen alakittatott át, a mü értékét csak növelik.

Ezen §§-okra tett módositványok elfogadása ellen tehát észrevétel fen nem forog.

Ellenben „A római, latin és görög szertartásu katholikusok, ugy szintén a keleti egyházi, valamint a mindkét felekezü evangelikusok és unitárusok jelenleg fenálló egyházi törvényszékei illetősége alá egyedül a házassági“ stb.

A 36-ik §-ra nézva a főrendiház által tett két rendbeli módositás közül az első megmaradván, a 2-ik t. i. azon módositás, hogy a 9-ik sorban olvasható ezen szavak: „egyházi biróságai rendezve nem volnának“ kitörültetvén, ezen szavakkal cseréltessenek fel: „hitelveik szerint saját egyházi biróságaik elé nem tartoznak“ ne fogadtassék el, s a §. eredeti szövege maradjon meg.

A főrendiház által módositott 46-ik §. egészen hagyassék ki, mint felesleges, s helyére a következő uj §. iktattassék:

„A viszonkeresetekre nézve a birói illetőséget a 77-dik §. határozza meg.

A 118. §. első bekezdésének első pontja érintetlen maradván, a főrendiház által módositott második pont következő szövegezésben fogadtassék el:

„Ha ez ellen vétenek, s a rendreutasitás foganat nélkül marad, 100 forintig terjedhető pénzbirsággal büntetendők, fenmaradván azonfelül a sértett fél magánkeresete, s a biró személyének sulyosabb megsértése esetében a bünvádi kereset.“

A második bekezdés marad.

A 131. §-hoz a főrendiház által javaslatba hozott zárbekezdés helyett a §. első sorában e szó után: „ügyvédei“ e szavak iktattassanak be: „illetőleg azoknak igazolt helyettesei“ a javaslatba hozott zárbekezdés pedig maradjon el.

A 137. §. tekintettel a főrendiház által tett módositás lényegére, következő bővitett szerkezetben fogadtassék el.

A képviselőház 1868. november 23-án tartott ülésében minden vita nélkül lett ezen jelentés elfogadva: a főrendiházhoz átküldetvén, a főrendek is vita nélkül hozzájárultak ahhoz.

A bevett keresztény vallásfelekezetek viszonossága.

Báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1868. szeptember hó 19-én a következő törvényjavaslatot terjesztette a ház elé:

Törvényjavaslat

a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonossága tárgyában.

Az 1844-iki III-ik t.-czikk és az 1848 : XX. t.-czikk a vallásfelekezetek viszonosságát illetőleg a következőkben bővittetik s illetőleg módosittatik:

I. FEJEZET.

Az áttérésről vagy hitvallás változtatásról.

1. §.

A törvény által előszabott feltételek és formaságok megtartásával mindenkinek szabadságában áll más hitfelekezet kebelébe s illetőleg más vallásra áttérni.

2. §.

Az áttérni akarónak életideje 18. évét be kellett töltenie. Azonban a nők férjhezmenetök után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek.

3. §.

Az átmenni kivánó — bármely egyház tagja legyen — ebbeli szándékát önmaga által választott két tanu jelenlétében, saját egyházának rendes lelkésze előtt nyilatkoztassa ki.

4. §.

Ezen első nyilatkozattételtől számitandó 14 nap eltelte után és legfölebb 30 nap eltelte előtt, ugyanazon vagy más, szintén általa választott két tanu jelenlétében, ugyanazon lelkész előtt jelentse ki, hogy eltökélett átmeneti szándéka mellett továbbra is megmarad.

5. §.

Az átmenni akaró, mind első-, mind másodizben tett nyilatkozata felől, azon lelkésztől, ki előtt átmeneti szándékát kijelentette, mindkét izben külön-külön bizonyitványt kérjen.

6. §.

Ha a lelkész a kivánt bizonyitványt, bármelyik esetben, akármely okból ki nem adná, mindkét izben tett nyilatkozatról a jelen volt tanuk adjanak külön-külön bizonyitványt.

7. §.

Az átmenni akaró az igy nyert bizonyitványokat azon vallásbeli lelkésznek, melyre át akar térni, bemutatván, ez által az illető egyház teljesen fel van jogositva őt kebelébe felvenni.

E bizonyitványok ilyetén felmutatása nélkül azonban egyik egyházból sem lehet a más hitvallásu egyházba átmenni.

8. §.

Azon lelkész, kinél az átment bizonyitványait előmutatá, tehát a kinél az átmenet befejeztetett, erről köteles értesiteni azon egyházközség lelkészét, melyhez az áttért előbb tartozott.

9. §.

Az áttértnek, áttérése utáni minden cselekményei azon egyház tanai szerint itélendök meg, melybe átment, s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők, kivévén, ha az áttérni akaró azok szerint oly kötelességeket vállalt el, melyek alól magát mások jogainak sértése nélkül nem vonhatja ki.

II. FEJEZET.

A vegyes házasságokról.

10. §.

Különböző keresztyén hitvallású egyének egybekeléséből származó ugynevezett vegyes házasságoknál, a háromszori hirdetést egyik fél lelkésze sem tagadhatja meg.

Ha azt valamelyik fél lelkésze mégis megtagadná, két tanunak a felől adott nyilatkozata mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszólittatott, egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges.

Azonban minden ily esetben, ha az egybekelés után derülne ki, hogy az összekelt felek közt valamely, házasságukat gátló vagy tiltó akadály volt, ezért a kihirdetést megtagadó lelkész felelős.

11. §.

Ha pedig a háromszori kihirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsátó-levelet, a házasulandó felek részéről két tanu nála megjelenvén, kérik az elbocsátó-levél kiadását, melynek megtagadása esetében a tanuk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy a szándékolt egybekelés ellen jelentetett-e be akadály vagy nem? A lelkész által e kérdésre adott vagy megtagadott válaszról a tanuk bizonyitványt adnak, mely teljesen pótolja az elbocsátó-levelet.

A netalán feljelentett akadály eltitkolásáért a lelkész egészen a hivatalveszteségig fokozható büntetés terhe alatt felelős.

12. §.

Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

13. §.

Vegyes házasságban élő házastársak egyező s akár írásban, akár két hiteles tanu előtt élő szóval nyilvánitott akarattal, mindkét nembeli gyermekeik vallásos nevelése iránt szabadon rendelkeznek.

14. §.

A szülők szabad rendelkezését korlátozni vagy annak, akaratjok ellenére, érvényesitését követelni sem a világi hatóságok, sem a hitfelekezeti egyházak jogositva nincsenek.

Ennek folytán a gyermekek vallási neveléséről kiadott téritvények vagy a szülők az iránti szabad rendelkezését korlátoló bármily okmányok érvénytelenek.

15. §.

A szülők ezen szabad rendelkezési joga a 7-ik évet meg nem haladott mindkét nembeli gyermekeiket illetőleg azon esetre is kiterjed, ha mindketten vagy egyikök más vallásra térne, mint a melyet előbb követett.

16. §.

Ha mindkét szülő vagy azok egyike előbb meghalna, mielőtt gyermekeik vallásos neveltetése iránt közakarattal rendelkeztek volna, vagy ha az életben levő szülők e részben bármely okból nem rendelkeznének: ezen esetekben a vegyes házasságban született gyermekek közül a fiuk atyjoknak, a leányok anyjoknak vallását követik.

A szülők bármelyikének halála a gyermekek vallásos nevelésén nem változtat semmit, valamint a házasságnak jogérvényes felbontása sem.

17. §.

Ha a szülők valamelyike más vallásra tér át, mint a melyet előbb követett, a 7-dik évet még be nem töltött gyermekek nemök szerint követik az áttértet.

18. §.

A házasság előtt született, de az egybekelés után törvényesitett gyermekek, vallásos nevelés tekintetében, a törvényesen született gyermekekkel egyenlő törvény alatt állanak.

19. §.

Házasságon kivül született s igy törvénytelen gyermekek, ha atyjok által elismertetnek, hasonlóul a törvényes gyermekekkel egyenlő törvény alá jönnek; ellenkező esetben anyjok vallását követik.

20. §.

Lelenczek s általában oly gyermekek, kiknek szülője nem tudatik, annak vallását követik, a ki őket felfogadta. Ha lelenczházba adattak s az intézet valamely vallásfelekezeté, azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha ezen §-ban emlitett esetek egyike sem fordul elő, az ily lelenczek azon vallásban neveltetnek, mely a találás helyén többségben van.

III. FEJEZET.

Az ünnepekről és rendezett egyházközségeken kivül élő egyháztagok felőli gondoskodásról, a temetőkről és községi segélyezésről.

21. §.

Egy vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák, vagy hogy ezen napokon bárminemű munkától is tartózkodjanak.

Vasárnapokon azonban minden közmunka, mely nem elkerülhetetlenül szükséges, felfüggesztendő, ugy szintén bármily vallásfelekezetnek ünnepein a templom közelében minden mellőzendő, mi az egyházi szertartást zavarhatná, mi egyházi menetek alkalmával azon piaczok s utczákról is értendő, melyeken az ily menet keresztül vonul.

22. §.

Bármily bevett vallásfelekezethez tartozó oly hitsorsosok, a kik saját egyházközséget nem képeznek, kötelesek csatlakozni valamely vallásfelekezetökbeli, hozzájuk legközelebb levő önálló egyházközséghez, mely a magyar állam területén belül van.

23. §.

A hadseregnél s állami közintézetekben (p. o. katonaneveldékben, vakok intézetében, lelenczházakban, stb.) ugyszintén a

polgári s katonai kórházakban minden, törvényesen bevett vallásfelekezet tagjai saját egyházuk lelkészei által részesittetnek a vallásos tanitásban s minden lelkészi szolgálatban.

24. §.

Különféle vallásfelekezetüek által lakott községekben, hol az egyes felekezeteknek külön temetőjük nincsen, a létező temetőben minden felekezetbeliek egyformán temethetik halottjaikat.

25. §.

Különböző vallásfelekezetüek által lakott községekben és városokban, hol a községi házi pénztárból egyházi czélokra vagy felekezeti iskola javára segély szolgáltatik ki, e segélyben a lakosság létszámának arányában egyenlően részesittetik minden ott létező s törvényesen bevett vallásfelekezet.

A törvényjavaslat az osztályokhoz utasittatván az minden egyes osztályban beható tárgyalás alá került. A központi bizottság pedig a módositott törvényjavaslatot a következő jelentés kiséretében nyujtotta be a képviselőháznak, mely jelentés *Csengery Imre* tollából került ki.

„Óhajtotta volna az osztályok előadóiból alakult központi bizottság, hogy a törvényjavaslat helyett, mely a törvényesen bevett vallásfelekezetek viszonosságára szoritkozik, a vallásegyenlőség átalános elvén alapuló törvényjavaslat képezze a tanácskozás tárgyát. Az 1848-dik évi XX-ik törvényczikknek, mint a jelen törvényjavaslat alapjának, álláspontját tulhaladta már ezen országgyülés, midőn a 1867. évi XVII-ik törvényczikket megalkotta. Azonban az ekként előbbre vitt épületről még mindig hiányzik a tetőzet; az a tetőzet, mely csak a fentebb jelzett irányu és kiterjedésü törvény által fog az épületre rátétetni. S azon reménytől áthatva, miszerint a közelebbi törvényhozás teljesen bevégzi azt, a mit a jelen országgyülés tovább fejlesztett; s azon kilátás által biztositva, miszerint a mostani állásponttól még csak egyetlen egy és pedig el nem maradható lépés van hátra az óhajtott czél felé: ajánlja és csakis ily fentartással ajánlja a központi bizottság a szóban forgó törvényjavaslatnak elfogadását.

Sok pont lesz ezáltal elintézve, a mely eddig surlódás

anyagául szolgált. Nagy részben fog ezáltal elömozdittatni a közmegnyugvás, mely a leggyöngédebb kérdésben, a vallásos vélemény-kérdésben hozza összhangzásba a kedélyeket.

De mindamellett is arra kéri a központi bizottság a képviselőházat, miszerint határozat folytán hivassék fel a ministerium: hogy meg nem állapodván jelen törvényjavaslatnál, a legközelebbi országgyülés elé oly törvényjavaslatot terjesszen, mely a vallásfelekezetek általános egyenjoguságát állapitsa meg, s mindazt, mi ennek utjában áll, törvény által háritsa el.

Egyébiránt az eredeti törvényjavaslatban, a központi bizottsági tárgyalás folytán, nagyobb számu módositások eszközöltetvén: a központi bizottságnak, a részletes tanácskozás alapjául a törvényjavaslatnak ekként átidomitott alatti szerkezetét van szerencséje bemutatni.

Leglényegesebb módositást az eredeti törvényjavaslatnak azon szakaszai szenvedtek, melyek szerint a vegyes házasságban lévö házastársakat, gyermekeik vallásos nevelése tekintetében szabad rendelkezési jog illette volna meg. Méltányolhatók mindenesetre az elmélet magasabb szempontjai, melyekből e javaslat kiindult. Azonban a központi bizottság akként fogta fel a kérdést, hogy az legföképen az élet dolga s igy leginkább az élettapasztalatok alapján és gyakorlati uton oldható meg. Csak egy pillantást kell e részben a multra vetni s azonnal elöáll a jövő képe is. Mennyi viszályt, mennyi zavart szültek a mult évtizedekben a téritvények, melyek itt és ott a vegyes házasságra felektöl vétettek ki és pedig akkor, midőn azok a törvényben kimondva nem voltak? Mi lenne még, ha most maga a törvény utalná a feleket az egyezkedésre? Minö idegen befolyások, minő tilos eszközök férkezhetnének a szerződő felek közé? Mennyi megbánásnak, mennyi keserüségnek és surlódásnak nyittatnék meg forrása? Miként szenvednének ezek közepett mind a házassági viszonyok, mind maga a vallás érdeke? A központi bizottság tehát abban állapodott meg, miszerint a gyermekek vallását okvetlen magának a törvénynek kell meghatároznia. S minö legyen aztán e meghatározásnak módozata, e részben ismét egy gyakorlati és igen közel álló példa adhat irányt: Erdélynek példája. Erdélyé, melyben hosszu évek óta neveltetnek a fiuk atyjok s a leányok anyjoknak vallásában. Erdélyé, melyben a szabály közmegnyugvásra áll fenn, s mely

e szabályhoz a kegyelet bizonyos nemével ragaszkodik. Csak az életből vett eme rendszert óhajtja tehát az ország többi részébe is átültetni s csak azt a szabályt, mely ha a nő katholikus vallásu, részben már e hazában is érvényben van, óhajtja általánosan kiterjesztetni a központi bizottság: midőn az általa szerkesztett törvényjavaslat 12-ik §-ában a vegyes házasságokból származó gyermekek vallásos nevelését illetőleg ily értelemben kiván intézkedést tétetni.

Egy hiánya lenne még e szerint a törvényjavaslatnak. Nem lenne rendelkezés a megelőzőleg kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásáról. A központi bizottság tehát e hézag betöltése iránt is javaslattal lép fel. Nem akar a törvénynek visszahatólag kötelező erőt tulajdonitani, de viszont azt is méltányosnak és a minél előbbi egyformaság tekintetéből meg nem tagadhatónak tartja, hogy a korábban keletkezett vegyes házasságokban elő szülőknek is joguk legyen, közös megállapodás utján a jelen törvényjavaslat szabályaihoz alkalmazkodniok. És épen ebből a szempontból indul ki a javaslat, melyet a központi bizottság a mellékelt törvényjavaslat 17-ik szakasza folytán elfogadás végett ajánl.

Törvényjavaslat

(a központi bizottság szövegezése szerint)

a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonosságáról.

Addig, mig a vallásfelekezetek egyenjogusága törvény utján általánosan szabályoztatnék, az 1848-dik évi XX-ik t.-czikk alapján a keresztény vallásfelekezetek viszonosságát illetőleg, az 1848-dik évi XXX. törvényczikk alapján, a következőkben bővittetik és módosittatik:

1. §.

A törvény által megállapitott feltételek és formaságok megtartásával mindenkinek szabadságában áll más hitfelekezet kebelébe, illetőleg más vallásra áttérni.

2. §.

Áttérni annak szabad, ki életkora 18-ik évét már betöltötte. Azonban a nők férjhezmenetelök után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek.

3. §.

Az áttérni kivánó bármely egyház tagja legyen, ebbeli szándékát, önmaga választott két tanu jelenlétében, saját egyházközségének lelkésze előtt nyilatkoztatja ki.

És ezen első nyilatkozattételtől számitandó 14 nap eltelte után és legföljebb 30 nap eltelte előtt, ugyanazon, vagy más szintén általa választott két tanu jelenlétében, ismét saját egyház községének lelkésze előtt jelenti ki, hogy áttérési szándéka mellett továbbra is megmarad.

4. §.

Az áttérni akaró mind első, mind másod izben tett nyilatkozata felől, azon lelkésztől, ki előtt áttérési szándékát kijelentette, mindkét izben külön-külön bélyegmentes bizonyitványt kér.

5. §.

Ha a lelkész a kivánt bizonyitványt, bármelyik esetben, bármely okból, ki nem adná, mindkét izben tett nyilatkozatról külön-külön a jelenvolt tanuk adnak bélyegmentes bizonyitványt.

6. §.

Az igy nyert bizonyitványokat az áttérni akaró azon vallásfelekezet lelkészének, melybe át akar térni, bemutatván, ez által az illető egyház teljesen fel van jogositva, őt kebelébe felvenni.

7. §.

Azon lelkész, kinél az áttért bizonyitványait előmutatá, tehát kinél az átmenet befejeztetett, köteles erről értesiteni azon egyház-község lelkészét, melybe az áttért előbb tartozott.

8. §.

Az áttértnek áttérése utáni minden cselekvényei azon egyház tanai szerint itélendők meg, melybe áttért, s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők.

9. §.

Különböző keresztény hitvallásu egyének egybekeléséből származott vegyes házasságoknál a háromszori hirdetést egyik fél lelkésze sem tagadhatja meg.

Ha azt valamelyik fél lelkésze mégis megtagadná, két tanunak a felől adott bélyegmentes bizonyitványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszólittatott, egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges.

A törvényes kötelességének teljesitését ily módon megtagadó lelkész pedig 50 forinttól 200 forintig emelhető birsággal büntettetik.

10. §.

Ha a 3-szori kihirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsátó levelet: a házasulandó felek részéről két tanu nála megjelenvén, kérik az elbocsátó levelet, melynek megtagadása esetében a tanuk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy a szándékolt egybekelés ellen jelentetett-e be akadály vagy nem? A lelkész által e kérdésre adott vagy megtagadott válaszról a tanuk bélyegmentes bizonyitványt adnak, mely teljesen pótolja az elbocsátó levelet.

A netalán bejelentett akadály eltitkolásáért a lelkész, a saját egyházi hatósága által rámérhető fenyitéken kivül 500 forintig terjedhető birsággal és fél évig terjedhető fogsággal büntetendő.

11. §.

Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

12. §.

A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiuk atyjuk, a lányok anyjuk vallását követik.

A törvénynyel ellenkező bármely szerződés, téritvény vagy rendelkezés ezentul is érvénytelen és semmi esetben sem birhat jogerővel.

13. §.

A gyermekek vallásos nevelését sem a szülők bármelyikének halála, sem a házasságnak törvényszerü felbontása nem változtatja meg.

14. §.

Ha a szülők valamelyike más vallásra tér át, a 7-ik évet be nem töltött gyermekek nemük szerint követik az áttértet.

15. §.

Házasság előtt született, de az egybekelés után törvényesitett gyermek, vallásos nevelés tekintetében a törvényes gyermekkel egyenlő szabály alatt állanak.

16. §.

Házasságon kivül született, s igy törvénytelen gyermekek, ha atyjuk által elismertetnek, hasonlóul a törvényes gyermekekkel egyenlő szabályok alá esnek, ellenkező esetben anyjuk vallását követik.

17. §.

A jelen törvény életbe lépése előtt kötött vegyes házasságból született, vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon törvény marad hatályban, mely az ily házasságok kötése idején hatályban volt.

Jogukban áll azonban a szülőknek, hogy közös megállapodás utján, ily esetekben is a jelen törvény szabályaihoz alkalmazkodhassanak.

18. §.

Lelenczek, s általában oly gyermekek, kiknek szülője nem tudatik, annak vallását követik, ki őket elfogadta.

Ha lelenczházba adattak, s az intézet valamely vallásfelekezeté, azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha az ezen §-ban emlitett esetek egyike sem fordul elő, az ily lelenczek azon vallásban neveltetnek, mely a találás helyén többségben van.

19. §.

Egyik vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásbeliek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák, vagy, hogy ezen napokon bárminemü munkától is tartózkodjanak.

Vasárnapokon azonban minden nyilvános és elkerülhetetlenül szükséges munka felfüggesztendő. Ugyszintén bármely vallásfelekezet ünnepén a templom közelében s egyházi menetek alkalmával azon téreken és utczákon, melyen az ily menet keresztül vonul, mindaz mellőzendő, ami az egyházi szertartást zavarná.

20. §.

Bármely bevett vallásfelekezethez tartozó oly hitsorsosok, kik külön egyházközséget nem képeznek, kötelesek csatlakozni a saját vallásfelekezetökhöz tartozó, s hozzájok legközelebb eső oly önálló egyházközséghez, mely a magyar állam területén belül létezik.

21. §.

A hadseregnél s állami közintézetekben (p. o. katonaneveldékben, vakok intézetében, lelenczházakban stb.) ugyszintén a polgári s katonai kórházakban minden vallásfelekezet tagja saját egyházuk lelkészei által részesitendők a vallásos tanitásban és minden lelkészi szolgálatban.

22. §.

Temetőben a különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek.

23. §.

Különböző vallásfelekezetüek által lakott községben és városban, mely házi pénztárból egyházi czélokra, vagy valamely felekezeti iskola javára segélyt szolgáltat ki, e segélyben igazságos arány szerint, minden ottan létező vallásfelekezet részesitendő.

24. §.

Uj egyházgyülekezetek alakitása s leányegyházaknak anyaegyházakká, vagy viszont, ezeknek leányegyházakká átváltoztatása a vallásfelekezetek kizárólagos jogai közé tartozik.

A törvényjavaslat általános tárgyalása 1868. évi november 30-án kezdődött. Az elnök kérdésére hogy a ház az eredeti törvényjavaslatot vagy pedig a központi bizottság által szerkesztett javaslatot fogadja-e el, a képviselőház az utóbbi mellett határozott.

Csengery Imre előadó: Mielött e tárgyban az általános tárgyalás megkezdetnék, bátor vagyok a t. ház figyelmét azon körülményre felhivni, hogy a központi bizottság egy tekintetben a t. háznak előleges határozatát kéri ki. E részben lesz szerencsém a jelentésnek ide vonatkozó pontját felolvasni. (Halljuk!) (Olvassa a 388. sz. Iromány első bekezdését.)

Elnök: Elfogadja a ház a központi bizottság által előterjesztett ezen határozati javaslatot? (Elfogadjuk!) Ennek következtében felhivja tehát a ház a miniszteriumot, hogy a legközelebbi országgyülés elé javaslatot terjesszen elő, mely a vallásfelekezetek általános egyenjoguságát megállapitsa. (Helyeslés.)

Méltóztatnak e törvényjavaslatot általánosságban elfogadni? (Elfogadjuk!) Nem levén senki szólásra feljegyezve, kimondhatom, hogy a képviselőház a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadja.

Bujanovics Sándor jegyző: (olvassa a törvényjavaslat czímét.)

Halász Boldizsár: A czimre nézve van észrevételem. Törvényesen bevett vallásokról lévén szó, a „keresztyén" szót kitörlendőnek vélem.

Csengery Imre előadó: Az 1867-dik évi XVII. törvényczikk értelmében az izraeliták is törvényesen be vannak ugyan már véve; de a jelen törvényjavaslat rájok nem vonatkozik; ugyanazért a czimnek, ugy, amint szerkesztve van, meg kell maradni.

Elnök: Méltóztatnak a czímet elfogadni? (Elfogadjuk!)

Bujanovics Sándor jegyző: (olvassa a bevezetést.)

Geduly Lajos: T. ház! Nekem a bevezetésre van egy alázatos megjegyzésem. Ugy találom t. i., hogy ezen bevezetés nem egészen felel meg a törvény tartalmának. Itt t. i. az 1844. III. törvényczikkre történik hivatkozás, de ezen törvényczikkben csak két tárgyról, t. i. az áttérésről s vegyes házasságoknak az evangélikus lelkipásztorok által eszközölhető egybeadásáról van szó; ellenben sok tárgyról, mi a törvényjavaslatban előfordul, mint: a vegyes házasságból származott gyermekek neveléséről, az ünnepek mikénti megtartásáról, uj egyházak alakitásáról, miről az utolsó szakasz szól, e törvényben, t. i. az 1844-dikiben nem történik intézkedés, de igenis az 1791-diki XXVI. törvényczikkben. Végre ezen törvényjavaslatban oly határozmányok is foglaltatnak, melyek sem az egyik, sem a másik idézett törvényczikkben elő nem fordulnak, például a temetkezésről. Tehát azt inditványoznám, hogy: vagy vétessék fel ezen bevezetésbe még az 1791. évi XXVI. törvényczikkre való hivatkozás, vagy pedig, ami czélszerübb volna, kihagyatván mind a kettő, ezen bevezetés ekkép fogalmaztassék: (Olvassa:) „Addig is, míg a vallásfelekezetek egyenjogusága törvény utján általánosan szabályoztatnék, az 1848. évi XX. törvényczikkben a keresztyén vallás-

felekezetekre nézve kimondott viszonosság az alább elősorolt tárgyakra vonatkozólag következőleg részleteztetik."

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa Geduly Lajos módositványát).

Kalauz Pál: T. ház! Én röviden csak azt akarom mondani, hogy ezen bevezetés nem maradhat meg és nem áll semmikép az, hogy a vallásfelekezetek egyenjogusága az 1844. évi törvényczikk alapján — mint mondatik — módosittatik. Szerintem most az 1844-iki törvényczikk egyenesen a Bocskay- és Rákóczy-féle eseményekre hivatkozik. Ez kérem, nem olyan alap, a milyen a jelenleg a ház asztalán fekvő törvényé, mert ez sokkal nemesebb, sokkal szélesebb és egyenesen a jog-egyenlőség és a viszonosság elvére van alapitva. Azért nem levén ez szabatos, kérem a t. házat, méltóztassék az 1844-iki törvényczikkre való hivatkozást mellőzve, egyedül csak az 1848. évi XX. törvényczikkre hivatkozni.

Csengery Imre előadó: A szerkezetet, melyet Geduly Lajos képviselőtársunk javaslatba hozott, nem tartom eléggé átalánosnak és szabatosnak.

Részemről is hozzájárulok ugyan ahhoz, hogy a bevezetés, melyet a központi bizottság előterjesztett, változtatást szenvedjen; de bátor vagyok a következő, sokkal átalánosabb és rövidebb szerkezetet ajánlani, mely szerint a bevezetés igy szólana: (Olvassa:) „Addig, mig a vallásfelekezetek egyenjogusága törvény utján átalánosan szabályoztatnék, az 1848. évi XX. törvényczikk alapján, a keresztyén vallásfelekezetek viszonosságát illetőleg, rendeltetik".

Geduly Lajos: Ehhez részemről is hozzájárulok.

Elnök: Kiván a t. ház szavazni, vagy pedig elfogadja-e a Csengery Imre által ajánlott szerkezetet? (Elfogadjuk!) Csengery Imre előadó szerkezete fogadtatik el.

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa az 1-ső és 2-ik szakaszt, melyek szó nélkül elfogadtatnak. Olvassa a 3-ik szakaszt).

Tisza Kálmán: T. ház! Az áttérés kérdésében, azt hiszem, három szempontból kell kiindulni; az egyik, hogy a lelkiismeret szabadságánál fogva az áttérés mindenkinek, bármely felekezethez tartozott legyen is eddig, egyformán lehető legyen; a másik, hogy mégis tekintve a vallásváltoztatás fontosságát, az ne egy percznyi fölhevülésnek legyen következése és a har-

madik, hogy azokra nézve, kik elhatározva vannak áttérni egyfelől, és másfelől az illető lelkészekre nézve, kiknek egyházától egy vagy másik hivők elválni akar, a kellemetlenségek és surlódások alkalma minél inkább kikerültessék. Ezen három szempont közül kettőnek ezen szakasz ugy, a mint szerkesztve van, megfelel, de véleményem szerint nem felel meg a harmadiknak, azaz annak, hogy minden kellemetlenség és surlódás alkalma elkerültessék. Ennek épen nem felel meg, mert azt teszi kötelességévé annak, ki áttérni akar, hogy magát azon lelkész előtt jelentse, kinek egyházát el akarja hagyni. Azt gondolom, hogy azok, kik ismerik azokat, mik történni szoktak az áttéréseknél, nem fogják kétségbe vonni szavaimat, ha azt mondom, hogy a legtöbb kellemetlenség, surlódás, söt olykor skandalum épen ezen jelentkezés alkalmával szokott történni. Én tehát ez indoktól vezéreltetve, azt óhajtom, hogy ezen szakasz ugy módosittassék, hogy ne azon lelkész elött, kinek egyházát elhagyni akarja valaki, hanem azon lelkész előtt, kinek egyházába áttérni akar, jelentse magát az illető; jelentse magát két izben azért, hogy, mint előbb mondottam, ne lehessen az áttérés egy perczuyi fölhevülés következése; de továbbá, hogy azon lelkész, kinek egyházába az áttérés történik, 8 nap alatt tartozik azon lelkészt, kinek egyházát az illető elhagyta, erről értesiteni. Ezek szerint a 3-ik szakasz ugy fogna szólani: „Az áttérni kivánt, bármely egyház tagja legyen, ebbeli szándékát önmaga által választott 2 tanu jelenlétében azon egyházközség lelkésze előtt, melybe áttérni akar, nyilatkoztassa ki." Továbbá a szakasz 2-ik bekezdésében a 4-ik és 5-ik sorban levő ezen szavak helyett: „saját egyházközségének lelkésze előtt jelenti", ez tétessék: „azon egyházközség lelkésze előtt, a melybe áttérni akar, jelenti ki." Ha ezen módositványom elfogadtatnék, természetesen a 4. szakasznak másképpen kellene szerkesztetni s az 5., 6. és 7-ik szakaszoknak kimaradni, mi iránt annak idejében megteszem majd módositványomat, most a jelenleg beadottnak elfogadását kérvén.

Horváth Döme: Mielőtt a beadott módositvány tárgyaltatnék, engedje meg a t. ház, hogy becses figyelmét egy körülményre hivjam fel. A 3-ik szakasztól a 8-ikig bezárólag levő szakaszok az áttérési részleteket, módozatokat foglalják magukban. Én azt hiszem, hogy ezeket elkülönitve egymástól, miután

logikailag egymáshoz szükségkép folynak, tárgyalni nem lehet. Kérem tehát, mielőtt a módositvány tárgyaltatnék — ezen módozatok, részletek elválaszthatlanok levén egymástól, mindezeket felolvastatni, hogy együttesen tárgyaltathassanak.

Papp Zsigmond: T. ház! Tisza Kálmán t. képviselö ur módositványát el nem fogadhatom. Ő azt akarja, hogy a ki ki akar térni, csak azon lelkésznél jelentse magát, illetöleg ott, a hová át akar térni. Ez megforditott ügy, mert legelöször, hogy ő a másik egyház keblébe bevétessék, okvetlen szükséges, hogy az a lelkész, kinek egyházában volt, tudja, hogy át akar térni.

Én tehát abban a véleményben vagyok, melyet Horváth képviselötársam nyilvánitott, hogy olvassuk fel a 3-tól 7-ig levö szakaszokat, és akkor szóljunk a dologban. Egyébiránt ezen törvényjavaslat az 1844. törvényczikkből van átvéve, azzal a módositással, hogy midön a katholikus vallásra át akar valaki térni, a reformátusoknál t. i. nem volt szükséges a papnál jelenteni magát. Én tehát még egyszer ismétlem, a módositványt el nem fogadhatom, hogy t. i. máshová menjen valaki, mielőtt magát saját lelkészénél jelentette.

Kurcz György: Az elöttem szólott t. képviselő urnak, nagyon megszoritó előadását én egyátalában nem pártolom. Pártolom igenis Tisza Kálmán urnak beadott módositványát, mert egészen egyszerüsiti a dolgot, a czélt pedig nagyon megközeliti, elösegiti. Mert nem az a feladat e törvényjavaslatban, hogy az áttérni akaróknak nehézségek tétessenek, hanem inkább az, hogy a czél, melyet maguknak kitüztek, éleressék. Az inditvány azt helyesen elintézi, és azért pártolom. És nem is nehéz az sem, mit t. barátom Horváth Döme képviselő ur felhozott: mert ha Tisza Kálmán inditványa elfogadtatik, az áttérés részleteit magukban tartalmazó következö 4., 5., 6. és 7. pontozat magától elesik és feleslegessé válik.

Halász Boldizsár: T. ház! Én is azt hiszem, nincs szükség arra, hogy a 4. és 5. pontot egyszerre tárgyaljuk, mert itt egyszerüen az a kérdés van szönyegen, hogy melyik papnál jelentse magát az áttérni akaró, és mintán, ha azon papnál jelenti magát, kitöl el akar térni, a 6 heti censurának némi árnyalata fenmarad: mert mindaddig, mig a pap stolát kap és papbért, érdekében áll a maga juhainak számát nem kevesbiteni. Azt mondhatná rá valaki, hogy a kihez áttér, az hasonló érdekből

rábeszéli; de itt már a rábeszélés szüksége megszünt, a midőn valaki magát akár mi okból elhatározta, hogy áttér. Én tehát ezen szempontból Tisza Kálmán képviselő ur módositványát pártolom.

Bobory Károly: T. ház! Nekem semmi ellenvetésem sincs azon módositvány ellen, a melyet Tisza Kálmán képviselő ur előterjesztett, mert fel kell tenni arról, a ki áttérni akar — miután a törvény csak 18 éves embert, ki a vallásban már oktatást nyert, jogosit fel erre, — hogy meggondolta, melyik vallásra akar áttérni. De fel kell hoznom egy esetet, a mely előttem történt, mint czeglédi lelkész előtt, a mely esetben ezen módositvány alkalmazása nem czélszerü. Nevezetesen, egy országosan ismert férfiu megjelent előttem s bejelentette, hogy ki akar térni a katholikus egyház kebléből nejével együtt.

Én ezen nyilatkozatot elfogadván, s eleget akarván tenni a törvény rendeletének, midőn a bizonyitványt ki akartam adni, azt kérdeztem, melyik az az egyház, a melybe át akar térni? S az országosan ismert férfiu erre azt mondotta: még nem gondoltam meg. Ily esetben e módositvány alkalmazása nem lehetséges. Egyébiránt pártolom Tisza Kálmán képviselő inditványát. (Derültség. Zaj.)

Horváth Döme. T. ház! (Nem lehet kétszer szólani!) Nem fogadtatván el azon kérésem, hogy a következő szakaszok együtt felolvastassanak s tárgyaltassanak, eo ipso fenmarad a jogom, hogy magához az inditványhoz szólhassak. (Halljuk!) Én, tiszt. képviselőház, elismerem, hogy az országgyülés feladata és joga, hogy intézkedjék a szabad vallási áttérés iránt, s ez itt e törvényjavaslat következő szakaszaiban a legszélesebb értelemben ki is mondatik; viszont azt is elismerem, hogy ha megengedi, a szabad áttérést gátló akadályokról intézkedjék, és pedig intézkedjék, a mint valóban ez a következő módozatok által bőven be van váltva, de nem lehet feladata a törvényhozásnak az, hogy a vallást a nagy tömeg, de bárki előtt is piaczi áruvá aljasitsa; azért egyéni meggyőződésem az, hogy a következő szakaszokban foglaltak a dolog természetéből önként következnek és azokat elhagyni, a szükséges ellenőrködő módozatokat elhagyni, annyit tenne, mint a vallási áttérést, magát a vallást piaczi áruvá tenni. Uraim, óvakodva járjunk el: mert tudják, hogy a nagy tömeget nem benső morális, ugynevezett erkölcsi-

ség tartja fen, de a saját vallásához megszokott pietas. Én nem akarom sérteni e pietást. A következő szakaszokban alapja van letéve a kellő ellenőrködésnek, de gát nincs vetve arra, hogy mindenki szabadon ne gyakorolhassa és érvényesithesse a maga szándékát. Én tehát azt a 3 szakaszt, ugy a mint van, az ügy érdekében megtartatni kivánom.

Besze János. Tisza Kálmán t. képviselő ur módositványa mind a két, vagy valamennyi felekezet papsága iránt bizalmatlanságot árul el. (Élénk ellenmondás.) Nem szabad feltenni az országgyülésnek azt, hogy a vallás fölkent férfiai törvénytelen módokkal visszatartani akarnának valakit. (Élénk ellenmondás.) A vallás nem olyan dolog, hogy csak ugy a kapufélfától vegyen búcsút valaki, (Zaj, elnök csenget) s ne tartsa érdemesnek lelkipásztorától, kinek felügyelete alatt élt és müködött. (Zaj, eláll!)

Én tehát e szakaszt változatlanul megtartani óhajtom.

Nagy Péter. Ugy hiszem, midőn az egyéni meggyőződés és lelkiismereti szabadság valódiságát akarjuk megállapitani, akkor a vallást azon magaslatáról, a melyen állania kell, lealacsonyitani nem akarjuk. (Ellenmondások. Ki akarja!) Mert, ha igaz, a mit a költő mond, hogy minden ország, melynek talpköve megromlik, rabigába dül, szintugy igaz, hogy minden ország, melyből a vallásosság kihal, semmivé lesz. (Igaz!) Én, ha módositványt elfogad a t. ház, nagyban tartok attól, hogy az ország népe legnagyobb részénél a vallási tisztelet tetemesen meggyengül. (Élénk ellenmondások.)

Sokszor volt alkalmam, tapasztalni, hogy a csekély müveltségü ember minden meggyőződés nélkül, csupán pillanatnyi felhevülés vagy haszonkereséstől ösztönöztetve dobja oda vallását.

Ha ő ahhoz megy, vagy oda utasittatik a törvény által, ki eddig neki vallási tanácsadója, lelkésze volt, attól egy pár atyai barátságos komoly szóban felvilágositást nyer. (Zaj, élénk ellenmondás.) Jól tudom, hogy némely lelkész túlbuzgóságában túllépi azon határt, melynek megtartása kötelessége volna; de azért hogy néhány ember nem tartja meg a kellő mértéket, abból nem következik, hogy mi az áttérés módozatait kellő alakjukból kivegyük. (Felkiáltás: Ki korlátozza?)

Azt hiszem, maga az egyházi közigazgatási viszony szükségessé teszi, hogy áttérési szándékát az illető legelsőben is saját lelkészénél jelentse, mert minden egyes községi tag kisebb-

nagyobb kötelezettséggel van lelkésze iránt; ha lelkészénél nem jelenti magát, ez mindig saját hivei közé számitja az illetőt; de ha feltesszük, hogy a vallásos ember és lelkész közt van kegyeletes viszony, megkivánhatjuk tőle azt is, hogy ha egyházi hivei közöl valamelyik más vallásra akar áttérni, egy pár búcsúszót mondjon. Én azt hiszem, az egyházközség tagjai és a lelkész közti viszony legalább oly szoros viszony, mint a kormány és hivatalnok közti viszony, és ha a hivatalnok állásáról le akar mondani, azt előbb bejelenteni tartozik.

A mi Halász képviselőtársam azon ellenvetését illeti, hogy a négy hét alatti két izben való jelentés által a hat héti instruktió állittatnék némileg vissza, bátor vagyok megjegyezni, hogy, miután a jelentéstétel két tanu jelenlétében történik, az illető lelkész semmi erőszakoskodást, annál kevésbé követhet el durvaságot.

A mi azon megjegyzést illeti, hogy minden lelkésznek érdekében áll saját hiveinek száma kevesbedését akadályozni, mert a pap kap stolát és lakbért: erre megjegyzem: minden papnak magasabb érdeke van hivei körül, mint az anyagi érdek, t. i. az ő vallásos hite s meggyőződése, melyet terjeszteni minden ember abban a mérvben törekszik, a minőben mélyebb és bensőbb e meggyőződés.

Én tehát a szerkezetet pártolom.

Hrabovszky Zsigmond: Tisztelt ház! A vallás az embernek a legszentebb tulajdona, melyet beavatkozásával érinteni az államnak nincs jogában; nem parancsolhatja tehát ez, a személyi szabadság teljes megsemmisitése nélkül, minő vallást kövessen a polgár, és igy tudomást sem követelhet arról, ha ez más hitben keresi üdvét, lelki nyugalmát, melyet kétségtelenül azon vallás nyujt, a melynek helyességéről, a hivő bensőleg áthatva van. A kérdés alatt levő ismételt bejelentések az áttérni kivánónak eddigi papjánál tehát már csak azon szempontból sem helyeselhetők, mert az állam tényleges beavatkozását állapitanák meg a polgár lelki viszonyaiba, melyet pedig illethetetlen szentélyül kell tisztelni mindenkinek, s különösen az államhatalomnak is, de továbbá azon szempontból sem, hogy általa a jelentkező polgár sok zaklatásnak lenne, vagy lehetne kitéve, a mennyiben a pap magát előtte eltagadhatná, vagy ha vele érintkeznék, vallási érzületének megsértése által. De még azon kelle-

metlen oldala is van a kérdés alatti jelentkezésnek, hogy azon kor maradványa, melyben a magyar állam a polgári egyéni jogát épen a vallás legszentebb körében, majd teljesen megsemmisíté, s ebbeni törekvésének egyik eszközeül épen a kérdéses jelentkezés állittatott föl; ezért pártolom Tisza Kálmán inditványát.

Szilády Áron. T. ház! Midőn az imént megszavazott törvényjavaslat 2. szakaszára tett módositvány mellett felszólaltam, az egyenjoguság és viszonosság elvéből indultam ki. Most, midőn a Tisza Kálmán képviselőtársam által tett módositvány mellett szólalok fel, ugyanazt teszem. Csodálkozni fog talán némely képviselőtársam, és talán mosolylyal kisérendi ezen nyilatkozatomat, de méltóztassanak elhinni, hogy csak igy tehetem ezt. Miért? Itt a szerkezet 3. szakaszában az van, hogy ezentul minden felekezetbeli áttérő azon egyház papjánál jelentkezik, melyhez addig tartozott. Ezelőtt ez nem volt igy, nem viszonosan és nem egyenlően. Ha a protestáns egyházból tért valaki át a katholikus egyházba, szükségtelen volt jelentkeznie, és csak nagyon kevés esetben jelentette magát saját papjánál, hanem egyszerüen elment a katholikus lelkészhez, és ez egyszerüen bevette, a nélkül hogy ez iránt kérdezősködött volna. Mint a legtöbb esetben igy történt — majdnem kivétel nélkül — én, hogy egyebet ne mondjak, mert nem akarok mondani, legfölebb is meggondolatlannak tartom azon kifejezést, melylyel Horváth Döme és Besze János képviselőtársaim illették ezen módositványnak az eddigi gyakorlatból kiinduló és az egyenjoguság elvére fektetett módozatát, mert ezzel csak a kath. egyháznak eddigi uzusát bélyegezték volna meg, a mit pedig egyikökről sem tehetek fel. Hogy ilyennek nem tekintette azt a kath. egyház és a kath. papság, kitetszik abból, mert ezt rendén levőnek találta mindenki, és mi hiába hivatkoztunk az 1844. III. törvényczikkre, ők azt mondják, hogy az kötelezi az evangelika egyházat, de nem a kath. egyházat. Sajnálom, hogy Nagy Péter t. képviselőtársammal egy véleményen nem lehetek. Én nem tudom, épen a mondottaknál fogva tapasztalta-e a kath. egyház a kebelébe áttérőknél, hogy a vallásosság gyöngittetett volna, az áttérés olyan módozata által, mely eddig követtetett. Ezt nem tudom; de valamint azt hiszem, hogy az amoda áttérni kivánók nem én tőlem várják és kérik azt az „egy pár okos

szót", melyre azontul szükségek lesz: annak meghallgatására nem is erőltethetem őket s nem kisebbithetem ezen jog magamnak követelése által azon egyház lelkészét, ki az első jelentkezéstől kezdve már természetszerübben gyakorolhatja e gondoskodást. De különben is, ha meghoztuk a törvényt olyanokra nézve, a kikhez kötelességünk néhány „okos szót" intézni: kötelességünk lesz azt tenni olyak irányában is, kik arra nem szorultak, és épen ezért a visszautasitás kellemetlenségének tesszük ki azon a „pár okos szót", melyet sikeresebben használhatunk a maga helyén s idejében.

Elismerem, hogy a papnak van magasztos rendeltetése, magasabb mint a stola vagy nem tudom minek beszedése; de hogy a papnak legmagasztosabb rendeltetése nem volna más, mint egyik vagy másik hivőnek áttérését saját lelkiismeretének megóvása tekintetéből akadályozni, ezt, bocsánatot kérek, nem ismerem el. Pap vagyok magam is. Rendeltetésemet, ha magasztosnak nem tekintem is, mindenesetre fontosnak s nagy kötelességekkel járónak tartom; de e kötelességek közé egyátalában nem számitok olyast, melylyel akármelyik hivem lelkiismerete felett is hatalmaskodni tartoznám. (Helyeslés.)

Nem szólok többet, t. ház, csak ismétlem, hogy az egyenjoguság és viszonosság alapján, melyen a katholikus egyház is élhet e gyakorlattal továbbra is, pártolom Tisza inditványát.

Eötvös József b. vallási miniszter: Bocsánatot kérek, de nem sokáig fogom fárasztani a t. házat. (Halljuk!)

Azt hiszem, ezen szakasz tárgyalása közepett kissé tulmentünk a szükségen. A vallások tekintetében a magyar törvényhozás két alapelvből indul ki. Az első a vallási szabadság, a másik a vallások egyenjogusága. E két elvnek szükséges következése, a mennyiben ezen törvényre alkalmazzuk, először az, hogy az áttérés mindenkinek lehetövé legyen téve. Ez az első. Másodszor az egyenlőség elvének ismét következése az, hogy a feltételek, melyek alatt az áttérés törvényesen megtörténhetik, minden vallásfelekezetre nézve legyenek ugyanazok; és ne legyen olyan különbség, mely az áttérésre nézve előbb létezett. A mi e második elvet illeti, ugy hiszem a t. házban nem lesz senki, a ki ne ismerné el, hogy mind a két elv e törvényjavaslat által tökéletesen követve van; hogy itt sem az áttérés senkinek lehe-

tetlenné téve nincs, sem az áttérők között, kik t. i. egyik vallásból a másikra térnek át, különbség téve nincsen.

E részben tehát a törvény tökéletesen megfelel.

A kérdés csak az, vajjon czélszerü ezen disposiczió, melyet e törvény magában foglal, vajjon saját egyháza lelkészének, azon lelkésznek jelentse-e be szándékát, kitől áttér, vagy kizárólag annak, kihez áttér, ez a kérdés.

Az ellen nem hallottam semmi ellenvetést, hogy ne volna szükséges, hogy azon egyház lelkészének is tudomása legyen arról, hogy valaki át akar térni más egyházhoz: hiszen ez szükséges következése azon viszonynak, melyben kiki saját egyházához áll.

Mindenkinek vannak saját egyháza irányában bizonyos nem csak szellemi, de valóságos tettleges kötelességei is, a melyeket senki sem bonthat fel a nélkül, hogy egyházának arról tudomása ne legyen ; tudomására kell tehát hozni az illető egyháznak az áttérési szándékot, honnan az áttérés történik.

A különbség a két inditvány közt csak az, hogy a törvényjavaslat szerint az illető maga két tanu jelenlétében tartozik bejelenteni szándékát és t. barátom Debreczen városa képviselőjének inditványa szerint ezen bejelentés csak azon lelkész utján történik, a kihez áttér az illető, 8 nap leforgása alatt.

Én részemről, megvallom, azon módot, melyet a törvényjavaslat ajánl, czélszerübbnek tartom, mert természetesbnek látom.

Egy ok van, mi ez ellen felhozatott: az t. i., hogy ez az egyesnek, a ki áttérni akar, lelkiismereti szabadságát fogja korlátozni, hogy az illető lelkész fel fogja használni ellene szónoki tehetséget arra, hogy öt az egyház körében visszatartóztassa.

Ez az egyetlen ok, melyet én az ellen hallottam ; sőt egy t. képviselő ur még azt is felhozta, hogy az emlékeztet a hat heti oktatásra.

Én életemben sokszor szólottam a hat heti oktatás ellen, különösen akkor, midön az a magyar törvényhozás tanácskozása tárgyát képezte. De engedje meg igen t. képviselőtársam, hogy én a közt, hogy valaki két tanu jelenlétében egyszerüen bejelenti, hogy ő az egyház köréből ki akar térni és a hat heti oktatás közt semmi hasonlatosságot nem látok. Megengedem,

hogy arra, hogy valaki a maga saját lelkésze előtt megjelenve, kinyilatkoztassa, hogy ő az egyházat elhagyja és másra tér át, egy bizonyos moralis bátorság szükséges, de a moralis bátorságnak egy oly csekély foka, hogy még az is, mint a lelkiismereti szabadságnak akadályát felvenni én nem tudom. Az én meggyőződésem szerint oly egyén, a kiről, midőn elhatározza magát, hogy az egyházból kitérve egy más egyházhoz tér át, még annyi bátorságot sem teszünk fel, hogy ő egy egyszerü lelkész előtt, még két tanu jelenlétében, a kik az ő barátjai, ki merje nyilatkoztatni az áttérési szándékot, az, ha előbbeni egyháznál marad, bizony nem fog ártani. (Tetszés.)

Én részemről, ha ama disposiczióban, melyet a törvényjavaslat magában foglal, a lelkiismereti szabadság legkisebb akadályát látnám, szivesen elfogadnám Tisza Kálmán t. barátom inditványát; de miután ezt nem látom, s miután ama inditvány elfogadását csak olyannak tekinteném, mintha még inkább könnyiteni akarnók az átmenetet, azért ahhoz nem járulhatok, annyival kevésbbé, mert teljes meggyőződésem szerint, elveihez ragaszkodva, kötelessége a törvényhozásnak mindig lehetővé tenni az áttérést, s erre nézve minden akadályt elháritani, mindennemű valóságos akadályt, de felette könnyüvé tenni, azt quasi közönyösnek dekretálni, meggyőződésem szerint nem hivatása. (Helyeslés.)

Ivacskovics György: Én, t. ház, Tisza Kálmán t. képviselőtársam inditványát nem pártolom, nem pedig azért, mivel szerzett tapasztalataim után itélve, a szerkezet sokkal czélszerübb. Nagy Péter t. barátom nagyon szépen kifejtette, hogy az áttérések ámitás utján szoktak történni. Ez történt közelebbről épen nálunk a Bánságban 63-ban. Midőn t. i. az inség ideje bekövetkezett, kimentek a papok a görögkeleti községekbe, s azt mondták a községnek: ha áttérsz a görögkatholikus vallásra a görögkeletitől, nem fogsz fizetni bért, nem fogod fizetni a papot, a tanitót, hanem ezeket az állam fizeti. Ekkor többen, kiket bizonyára nem igen a hit, mint inkább az anyagi előny vezérelt, elmentek s bejegyeztették magukat a papnál. A pap bejelentette a megyének, hogy a községből 60 lakó, illetőleg család át akar térni. A megye egy rendeletet küldött ki, melynélfogva meghagyta a szolgabirónak, hogy menjen ki a pappal s mozditsa elő a pap kivánatát, és hivja össze a görögkeleti pa-

pokat, hogy azon emberek ezek előtt kérdeztessenek ki, hogy mi okból akarnak áttérni. Midőn a küldöttség összejött, a nélkül, hogy a görögkeleti papok elé terjesztették volna a konsignácziót, azok nélkül kihallgatták ez embereket, de az illetők feleségeit, nagyobb gyermekeit nem hallgatták ki, hanem csupán bejegyezték, hogy áttértek. Mi történt? Az, hogy később, ugyancsak 63-ban jött a helytartótanácstól a megyéhez egy rendelet, hogy a szolgabirót oda utasitsa, hogy nem levén a fundusnak annyi pénze, hogy a papokat és tanitókat fizesse, szólitaná fel a községek áttért részét, nem volnának-e hajlandók a papokat és tanitókat fizetni. A szolgabiró nagyon óvatos volt.

Ez tény, melyet be tudok bizonyitani. Először is magához hivatta tehát a biró a görögkatholikus papot s azt mondá neki, hogy ime egy rendelet érkezett, mitevők legyünk? A pap ezt feleli: uram, ha te ezt fogod követelni, ennek eredménye az lesz, hogy mind visszatérnek a keleti valláshoz. S valóban történt is, hogy többen visszamentek, mások az evangelikus vallásra tértek. Ez tehát tiszta demoralisáczió. Tudom azt is, hogy egy községben épen azon évben a község egy részével három pap is áttérvén, még a templomot is magok részére okkupálták, s a község nagyobb része templom nélkül maradt. Mindezek arra késztetnek, hogy pártoljam a szerkezetet.

Sipos Ferencz: T. ház! miután ezen törvényben ki van mondva az átmenetel, csak arról van szó, mi módon történhetnék ez, s arról van kérdés, vajjon annak az egyház papjának kell-e magát bejelentenie, melytől elszakadt vagy annak, a melyhez csatolni akarja magát az áttérő. Az én véleményem szerint, t. ház, nagyon helyén van az, hogy azon papnál jelentse ki, a kinek egyházától elszakadni akar. Nincs nehézség téve a dologban, mert már meg van mondva, hogy két tanu jelenlétében köteles kijelenteni szándékát és azt 14 nap alatt ismételni, szintén két tanu előtt. És ha ezen adatokat előmutatja az illető lelkésznek, azon vallás papjának, melyhez át akar térni, ennek alapján az őt tartozik bekebelezni. Ennélfogva, t. ház, én a szerkezetet pártolom.

Lónyay Gábor: T. ház! Én azt hiszem, ha ez országban teljes és igazi vallásegyenlőség volna és a vallásfelekezetek közt vallásegyenjoguság megvolna, akkor e kérdés felett másképp lehetne és talán ugy lehetne határozni, mint a törvényjavaslat

szerkezetében van. De miután ez nem létezik s még magának ezen törvényjavaslatnak elején még csak remény van adva arra, hogy ezen országban a tökéletes vallásegyenlöség és egyenjogoságitás létesittetni fog — adja Isten, hogy az valósuljon és ne csak papiron maradjon, — nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy itt a vallásfelekezetek közt még a hitben sincs egyenlőség. A transitus az egyik hitfelekezetre nézve semmi nehézséget nem szenved, a másik hiténél ragaszkodik ahhoz, mint a mult mutatja, mert az a klausula, hogy: ne transitus temere fiat, felállitotta a hat heti czensurát, mely akadályozni akarta az által is a szabad átmenetelt; most is, miután ezen viszony még ezután is fönnmaradt, azt hiszem, hogy azon vallásfelekezet fogja kárát vallani, mely e tekintetben nem tart semmit és ezelőtt sem tartott semmit a transitusra nézve és nem vetett akadályt eléje. Én tehát azt hiszem, hogy ezen akadály talán más formában, de mindig fönn fog tartatni és azt csak az által gondolom elhárithatni, ha Tisza Kálmán inditványát elfogadjuk.

Tisza Kálmán: T. ház! Öszintén szólva, nem szándékoztam jelen módositványomra nézve a zárszó jogával élni; mert — miként e tekintetben inditványom indokolásában kimondottam — én itt csupán azon szempontot tartottam szem előtt, hogy melyik uton nem történik surlódás és kellemetlenség; mert részemről azt merem állitani, hogy minden egyéb tekintetben az eredeti szerkezet és az általam ajánlott módositvány egyforma s csak abban különbözik, hogy az eredeti szerkezet alkalmat ad sok surlódásra, mig az enyém nem. (Igaz!) Azonban kénytelen vagyok felszólalni, mert több oldalról az ellenvéleményen levö képviselö urak részéröl olyanok mondattak, a mik nemcsak nincsenek inditványomban, de hogy ilyenek mondassanak inditványomról, hallgatással eltürnöm nem lehet.

Mindjárt legelöször is Kecskemét város érdemes képviselője czélszerünek tartotta azt mondani inditványomról — a melyben pedig épen ugy ki van fejezve a vallás és vallásosság iránti tisztelet és a kétszeres jelentést csak ugy föntartottam, mint a törvényjavaslat, mégis jónak látta azt mondani — hogy az inditvány nem más, mint a vallásnak piaczi áruvá tétele; mert, hogy egy ily inditvány ellenében, a mely, ismétlem, a vallás iránti kegyelet szempontjából tökéletesen egyforma az

eredeti törvény szerkezetével, hogy mi jogosithatja a t. képviselö urat arra, hogy azt mondja, hogy a vallást piaczi áruvá akarom tenni, mi jogosithatja egy másikat azt mondani, hogy a vallást fenségéből le akarom huzni, azt nem tudom, s azt hiszem, ezt senki sem tudja s én azt határozottan visszautasitom. (Helyeslés.) Én nem szándékoztam a magyarországi papság ellen bizalmatlanságot kifejezni, mert ezzel egy képviselő ur által inditványomat illetőleg, vádoltattam; hanem azt mégis kénytelen vagyok azon képviselö urnak, a kinek inditványomat ily értelemben tetszett venni, kénytelen vagyok, mondom, megjegyezni, hogy valóban mégis ugy kell lenni, hogy a papság nem viseltetik mindig oly szigoru kegyelettel a törvények iránt, különben az előttünk fekvő törvényjavaslat nem tartotta volna szükségesnek intézkedni azon esetekről, midőn a papság nem fogja teljesiteni kötelességét: erről pedig nem az én inditványom intézkedik, hanem a törvényjavaslat.

Továbbá hallottam emliteni, hogy szükséges, miszerint a ki áttérni akar, azon egyház lelkészénél jelentkezzék, a melytől elválik, mert az mondatott, hogy csekélyebb müveltségü emberek gyakran, Isten tudja, miféle mellékes tekintetből, vagy érdekből akarnak áttérni és szükséges, hogy a lelkész, kinek egyházát el akarják hagyni, őket oktathassa, tanithassa, figyelmeztethesse. Megvallom t. ház, mielőtt ezt hallottam volna, midőn csak a törvényjavaslatot ismertem tökéletesen, igazságtalannak tartottam Halász Boldizsár barátom azon megjegyzését, hogy itt a hat heti oktatásról van szó, s tökéletesen igazat adok most is a miniszter urnak abban, hogy a törvényben a hat heti oktatásról szó nincs; de azon a képviselő ur okoskodásában nagyon is benne van. Különben a mi azt illeti, hogy tudósittatni kell az illetö lelkészt arról, ha egyházát elhagyja valaki, tökéletesen igaz, de elég is tétetik ennek az által, a mint kimondottam, — hogy ha elfogadtatnék inditványom, — hogy 8 nap alatt értesittetnie kell azon lelkésznek, a kinek egyházát el akarja hagyni.

Megvallom, bárkitől kevésbbé lepett volna meg, mint a magyar reformált egyház egyik fejétől, hogy a hivatalnok és a kormány közti viszonyhoz hasonlitotta a pap és hivei közti viszonyt.

Nem tudom, melyik protestáns egyház hitelvei s szerkezete

szerint állana az, hogy a hivek a papot szolgálják. Azt hiszem, egyiké szerint sem.

Nem folytatva tovább a czáfolgatást, csak azt jegyzem még meg, hogy ha valakinek azért van módositványom ellen kifogása, mert az átmenetet tulságosan könnyüvé teszi, akkor az téved, mert méltóztassék megengedni, a ki egyszer áttérni akar, legyen áttérésének oka akár belmeggyőződése, akár, mint fájdalommal ismerem el, nemcsak a szegényebb sorsuak, de gazdagok, müveltebbek közül is, igen soknak nem meggyőződése, hanem önérdeke, az ilyet, akár meggyőződésből, akár érdekből térjen át, a papnál jelentkezés vallásában megtartani nem fogja, a kétszeri jelentkezést egyikénél vagy másikánál épen ugy teszi és az illető át fog térni, ha szándéka van rá.

Ismételem, a két inditvány közt a különbség az, hogy az áttérés egyformán könnyü, de ugy, a mint a szerkezet van, tért nyit surlódásokra, veszekedésekre, söt botrányokra is, mig a másik nem. (Igaz! Ellenmondások.)

Nagy Péter: T. ház! (Kétszer nem lehet szólni! Nincs személyes kérdés!)

Elnök: Személyes kérdésekben a t. háznak eddigelé azon gyakorlata volt, hogy nemcsak személyes megtámadásokra adott szólási jogot, hanem mindazon esetben, midőn az illető szónok magát félreértettnek véli. (Helyeslés.)

Nagy Péter: Tisztelt ház! Nem akarok senkit gyanusitani, hogy egynémely csak azért érti rosszul az embert, hogy saját érveit inkább tudja érvényesiteni. Tisztelt ház, öszintén mondom, hogy Tisza Kálmán képviselö ur nem értett jól engem.

Tisza Kálmán: Tanunak hivom föl az egész házat! (Halljuk, halljuk! Zaj. Elnök csenget.)

Nagy Péter: Meglehet tán azért, mert nem tudtam magamat jól kifejezni. (Felkiáltások: Az már más!) azt mondám, hogy az illető egyházközség tagjai és az illető lelkész közt levő viszonyt lehet némileg hasonlitani a kormány és hivatalnokai közt levö viszonyhoz. (Felkiáltás: Épen ez volt a megjegyzés tárgya!) Ebből nem lehet azt következtetni, hogy én, a protestáns egyház fönöke, a papok szolgájának tartom a hiveket, mert a kormány és hivatalnokok közt van még egy más kapcsolat is, melyet a képviselő ur nem akar ismerni, és ez a tisztelet.

Bónis Sámuel: T. ház! (Zaj. Szavazzunk!) A szabályokra nézve annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy igaz, hogy valahányszor valakinek szavai félremagyaráztattak, mindig megadta a ház az illetőnek azt a jogot, hogy szólhasson; de épen az előadottakból nem tünt ki, hogy szólónak szavai félremagyaráztattak volna.

Elnök: A szavazás előtt Tisza Kálmán módositványa fel fog olvastatni.

Mihályi Péter jegyző (olvassa Tisza Kálmán módositványát.)

Elnök: Először, nézetem szerint, a szerkezetre történik a szavazás. Kérem azon képviselő urakat, kik a 3-dik szakaszt elfogadják, fölállani. (Megtörténik.) Azt látom, hogy a képviselőház többsége elfogadja.

Mihályi Péter jegyző (olvassa a 4-ik szakaszt.)

Elnök: Elfogadja a ház? (Elfogadjuk!)

Mihályi Péter jegyző (olvassa az 5-dik szakaszt. Zaj. Halljuk!)

Elnök (csenget): Felkérem a t. képviselő urakat, legyenek szivesek helyeiket elfoglalni. (Helyeslés. Helyre! Mozgás.) Ismételve azon alázatos kérést vagyok bátor intézni a t. képviselőkhöz, méltóztassanak rendben lenni, (Helyeslés.) hogy a tárgyalást folytatni lehessen, mert valóban nem szolgálunk az ügynek, ha a tárgyalást épen azzal késleltetjük, hogy a csendet a teremben fentartani nem lehet. (Zajos helyeslés. Halljuk a 4-dik szakaszt!)

A negyedik és ötödik szakasz már elfogadtatott.

Ghyczy Ignácz: T. ház! Az olvasást a zajban épen nem lehetett érteni. (Igaz!)

Elnök: Azt hiszem, nem sértjük meg a szabályokat, ha még egyszer felvesszük a negyedik és ötödik szakaszt. (Helyeslés.) Lehetetlen a tárgyalásokat rendben folytatni oly zajban, mely igazán nem méltó e képviselőházhoz. (Helyeslés.)

Paiss Andor jegyző (olvassa a 4. szakaszt.)

Bernáth Zsigmond: T. ház! Ezen szakaszban a róm. kath. parochusra nézve oly törvényt akarunk hozni, melyet neki teljesiteni nem lehet és nem szabad. (Igaz.) Azt mondja az 1790—1791. törvény egyik szakasza: quae principiis illius religionis non adversantur. A plébánost, kinél a jelentés fog történni, nem kényszerithetjük arra, hogy bizonyitványt adjon, a mely principiis ipsius religionis adversatur, erre kényszeriteni őt nem

lehet. Nézetem szerint ezen szakaszt egészen ki kell hagyni. (Maradjon!)

Elnök: Elfogadja a t. ház ezen szakaszt? (Elfogadjuk! Elfogadtatott.)

Paiss Andor jegyző: (olvassa az 5. szakaszt.)

Bernáth Zsigmond: Épen ott vagyok a hol voltam. A törvényjavaslat e szakasza azt mondja, hogy lesz olyan eset, melyben ki nem adja, azaz nem teljesiti kötelességét. Ez is épen azt bizonyitja, a mit én mondtam: t. i. bármit beszéljünk, ha az egyik szakaszban valamit parancsolunk, a másik szakaszban meg azt mondjuk: „hogy ha nem teljesiti a lelkész, a mit parancsolunk", már akkor föltesszük felőle, hogy nem fogja teljesiteni.

Igy egyik vagy másik szakasz fölösleges.

Kurcz György: Ez 5-dik szakaszra nézve nekem lényeges észrevételem nincs, hanem csak ambiguus azon kifejezés előttem, a hol mondatik: „a jelen volt tanuk külön-külön adnak bizonyitványt".

Ezt ugy is lehet magyarázni, hogy mindenik tanu különkülön tartozik bizonyitványt adni. Én tehát ajánlom a következő módositást: „ha a lelkész a kivánt bizonyitványt, bármelyik esetben, bármily okból ki nem adná, a jelen volt tanuk mindkét izben tett nyilatkozatra külön adnak bélyegmentes bizonyitványt".

Bánó Miklós: Ezen 5-dik szakaszra nézve nekem is van kis észrevételem. Az 5-dik szakasz csak arról szól, hogy ha az illető lelkész, ki nem adná a bizonyitványt, annak nyilatkozatára, ki előtte megjelent, de nem gondoskodik azon esetről is, ha az illető lelkész az áttérni akarót meghallgatni nem akarná. Én tehát szeretném, ha az 5-dik szakasz igy szerkesztetnék: „ha az illető lelkész az áttérni akarót vagy meghallgatni nem vagy a kivánt bizonyitványt bármely esetben kiadni nem akarná." (Felkiáltások: Maradjon!)

Károlyi Ede gr. T. ház! Csakugyan némi ellenmondást látok e törvényjavaslat e két szakasza közt. Az egyik szakasz t. i. parancsol valamit, a másik szakasz meg azt mondja, ha nem teszi ezt, akkor mi következik ebből. (Felkiáltások: Maradjon!) Annálfogva azt inditványozom, hogy a 4-dik szakasz ki-

hagyatván, egyenesen igy állana: „mindkét izben tett nyilatkozatról.“ (Felkiáltások: Maradjon!)

Csengery Imre előadó: Ha Kurcz György képviselő urnak és vele együtt többeknek némi aggodalmuk van, hogy ezen szakaszban ezen szó: „külön-külön“ arra czéloz, hogy mindkét tanu külön adjon bizonyitványt; ezen nehézség az ő módositványa által épen nem lesz elháritva. Annálfogva én azt hiszem, e részben némi változtatást lehet tenni és ez által a félreértésnek elejét venni s az csak ugy lesz eszközölhető, ha e szavak után: „mindkét izben tett nyilatkozatról“, ezek tétetnek: „különkülön a jelen volt tanuk adnak bélyegmentes bizonyitványt“. (Helyeslés.)

Elnök: Elfogadja a t. ház az 5. szakaszt ezen módositással? (Elfogadjuk!)

Bujanovics Sándor jegyző: (olvassa a 6-dik szakaszt.)

Nyáry Pál: Én e szakaszt nem elvileg, hanem kifejezését tekintve, kivánom módosittatni; módosittatni pedig azért, mert ámbár nem értetik alatta, de mégis oda magyarázható lenne, hogy miután a törvényben meghatározott formalitásokon keresztül ment az áttérni akaró, még akkor valakitől függjön arra nézve, hogy az áttérést megengedje-e vagy nem, azaz bevegyék-e a felekezetek az egyház kebelébe vagy ne? Én azt hiszem, ezt senki sem czélozza közülünk. Az áttérésre nézve a törvények által szabott korlátok közt teljes szabadságot akarunk biztositani mindenkinek, én tehát ugy gondolnám, hogy ezen javaslat szándékunkat sokkal jobban fejezné ki ugy, a mint én kivánom módosittatni, nevezetesen: én a 6-dik szakasznak az elejét meghagyván, az egészet igy kivánnám átváltoztatni: „Az igy nyert bizonyitványokat az áttérni akaró azon vallásfelekezet lelkészének, a melyhez áttérni akar, bemutatván, e tény által az illető vallásra áttérés be van végezve.“ (Jobb amaz! Maradjon a szerkezet!)

Eötvös József b. vallási miniszter: Vajjon az áttérés be van-e végezve vagy nincs? azt elhatározni nem a törvényhozásnak, illetőleg hatóságnak feladata; hanem azon egyház, a hova az illető áttér, csak azt nyilatkoztatja ki, hogy őt most saját tagjának tekinti. A törvény tisztán feloldja őt minden más köteléktől. Hogy minden keresztyén egyház mindenkit felvesz mindig, az nem szenved kétséget, de azt kinyilatkoztatni, senkinek,

mint az egyháznak, joga nem lehet. Azért a törvényhozás, mint itt világosan ki van fejezve, csak azt mondja, hogy az áttérésnek többé semmi sem áll utjában. (Helyeslés.)

Nyáry Pál: Talán nem fog senki e tárgyhoz szólani és igy én, mint inditványozó, szólhatok e tárgyban. (Halljuk!) Én nem vagyok a t. minister urral egy véleményben. Én a törvényhozás által szabott korlátok között maradok és ismétlem, nincs senkinek azon joga, hogy engem akaratomnak végrehajtásában akadályozzon.

Tisztelt minister ur előadásából ugy látszik, hogy mindazok után, mik itt a törvényben előszámláltatnak, mégis az illető egyház papjának van joga a bevételt megengedni, vagy nem. Engedjen meg a t. minister ur, de én azt el nem ismerem, mert az a vallásszabadság elvével, a mint én értem a vallásszabadságot, tökéletesen ellenkezik. Például, ha igy, a mint a törvényben van, szabályoztatik az áttérés, én bebizonyitottam azt, hogy az illető lelkésznél áttérési szándékomat nyilvánitottam és 4 hét mulva ismét nyilvánitottam azt, hogy nem változtattam meg ebbeli szándékomat, senki engedélyére sincs szükségem, hogy én azon vallásfelekezethez áttértnek tekintessem, a melyhez áttérni szándékoztam. Én a felekezeteknek nem engedhetem meg azon jogot, hogy a törvény által biztositott szabadság ellen bármi csekély korlátot is vethessenek az áttérő elé. Kérem ennél fogva, méltóztassanak módositványomat elfogadni. (Szavazzunk! Maradjon!)

Elnök: Szavazás előtt a módositvány fel fog olvastatni.

Mihályi Péter jegyző (olvassa Nyáry Pál módositványát.)

Elnök: Kérem azon képviselő urakat, kik a 6-dik szakaszt a szerkezet szerint elfogadják, méltóztassanak felállani. (Megtörténik.) A többség az eredeti szerkezetet elfogadja.

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa a 7. szakaszt.)

Elnök: Méltóztatnak elfogadni? (Elfogadjuk!) Következik a 8. szakasz.

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa a 8. szakaszt.)

Bezerédj László: Ezen 8-dik szakasznak szerkezetét oly homályosnak s másrészről fölöslegesnek is tartom, hogy bátorkodom a t. házat kihagyására felkérni. Méltóztassanak csak tekintetbe venni, mi czélja van annak, hogy itt kimondatik, hogy valakinek minden cselekvénye a vallástan szerint itéltes-

sék meg. Én ennek szükségét nem látom; söt nézetem szerint, bonyodalmakra is adna alkalmat; igy tehát e szakaszt fölöslegesnek tartván, kihagyását inditványozom. (Maradjon!)

Székács József: Én meg, t. ház, kimondhatlan szükségesnek tartom, hogy az ki legyen mondva és csak igy legyen kimondva, mint most van; mert én azt hiszem, hogy némileg önámitás volna, ha e szakasz alá akarnók venni egyes embernek vagy keresztyénnek mindennemü cselekvényeit. Kétségkivül itt azon cselekvények értendők, melyek az egyház körébe tartoznak, egyebek itt nem is értethetnek. Már pedig, hogy e tekintetben azon egyház terén, melybe valaki áttér, csakugyan azon egyház elvei és szabályai lehetnek az áttérőre nézve kötelezők, ez, ugy tartom, a dolog természetében fekszik.

De szükségesnek tartom ezt és csak ennyit kimondani azért is, hogy azután biztosittassék mindenki, ki valamely egyházba áttér, hogy azon egyház, melyből ö kitér, s mely tehát meggyőződése szerint ellenkezik ujabb elveivel, melyeket emez egyházban tett magáévá, azon egyház valamikép keresetet ne indithasson ellene. Méltóztatnak tudni, hogy volt itt még valami, a mi kihagyatott s nagyon szeretném, ha azt senki meg nem fogná érinteni; de azt hiszem, ez a legkevesebb, mit itt kimondhatunk a kölcsönös jogok épségben tartása mellett; kevesebbet nem mondhatunk, ezeket pedig kimondani kölcsönös kötelességünk egymás iránt. (Maradjon!)

Elnök: Méltóztatnak a szerkezetet megtartani? (Marad!) Következik tehát a 9. szakasz.

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa a 9-dik szakaszt.)

Elnök: Méltóztatnak elfogadni? (Elfogadjuk!) Ennélfogva elfogadtatik.

Simonyi Ernő: T. ház! Én ezen szakaszban csak azon hiányt találom, hogy a biróság, mely előtt ezen kereset megindítandó, nincs kijelölve. A biróságnak, nézetem szerint, meg kell jelölve lenni és én azt hiszem, hogy oda kellene tenni: „hogy sommás eljárás utján a szolgabiró és városokban az illető város-birósági hatóság előtt“. (Arra törvény van!)

Csengery Imre előadó: Azt az átalános törvény határozza meg, melyben ki van mondva, kinek-kinek ki a birája. Azért ezen szakaszban erről nem kell intézkedni. (Helyes!)

Csiky Sándor: T. ház! (Zaj. Eláll! Eláll!) Nincs e törvény-

ben kimondva, kinek felperessége alatt vétetik meg rajta az az 50 vagy 200 frt; de még az sincs kimondva, hogy kié lesz; már pedig, ha büntetésben valaki elmarasztaltatik és e büntetés pénzbirság: meg kell mondani, kié lesz a birságként beveendő összeg. Én nem tudom megfogni, mit tetszik abban találni, hogy ezt kimondani szükséges volna. Azt hiszem, e szakaszban ki kell mondani, hogy az eljárás először sommás uton történik, másodszor annak felperessége alatt, a ki megsértetett és harmadszor, hogy a sértett félé legyen a birság. (Nagy zaj. Maradjon!)

Elnök: Én már az imént kimondottam e szakaszra a végzést. Következik a 10. szakasz.

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa a 10. szakaszt).

Simonyi Ernő: Ezen szakasz 2-ik bekezdése ellen szintén egy módositványom van. Azon szavak után, hogy a netalán bejelentett akadály eltitkolásáról stb. kimaradna e tétel: „a saját egyházi hatósága által rászabandó fenyitéken kivül“. Én tagadom, t. ház, hogy alkotmányos szabad országban az egyház szabhasson büntetést az ország bármely polgárára. Ilyenek igenis történhetnek Rómában, ottan az inquisiczió az ö elötte bünösnek látszó lelkészt maga elébe idézi s bünteti, a nélkül, hogy arról a polgári hatóságnak akárminö számot adjon, de hogy alkotmányos országban az állampolgárt más maraszthassa el büntetésben, mint az alkotmányos biróságok, ezt én nem ösmerhetem el. Azért azon szavakat: „saját egyházi hatósága által stb.“ kihagyatni kivánom.

Csengery Imre előadó: Csak néhány szót bátorkodom Simonyi Ernő képviselőtársamnak válaszolni. Az a lelkész, ki azon vétséget követi el, mely e szakaszban kijelölve van, vétséget követ el, először mint polgár a polgári törvény ellen; de vétséget követ el, mint lelkész, egyházi tekintetben is. Ezen szakasz tehát mind a két nemü vétség büntetéséről kiván rendelkezni. A polgári biróság megbünteti a lelkészt azért, mivel megszegte a polgári törvényt.

De az a lelkész, a ki egyszersmind oly vétséget is követett el, a melyet lelkészi állásával össze nem lehet egyeztetni, ezen tekintetben csupán disciplináris uton fenyithető meg. És erre vonatkozik a szerkezet, mert csak az egyházi hatóságnak lehet azt kimondani, hogy alkalmas-e az az egyén arra, hogy tovább

is egyházi hivatalt viselhessen, s e felett nem biráskodhat... más, mint saját egyházi hatósága. Azért kivánom a szakaszt megtartani. (Helyeslés.)

Halász Boldizsár: T. ház! Valamint a szentszékekre vonatkozó törvény azzal, a mi az 1791-ki XXV. törvényben van, megegyező: ugy, ha fegyelmi joga van az egyháznak, az nem azon alapszik, ha mi megadjuk neki és nem való a mi kodexünkbe, az a mi az egyházéba való. (Maradjon!)

Sipos Ferencz: E szakasz 2-dik bekezdésében azt a szó... „és" ezzel kivánom felcseréltetni: „vagy" mert hogy ugyanazo... pap, a ki a kihirdetést megtagadta 500 frttal büntethető legye... ezen kivül még félévi fogsággal is fenyittessék, e kétszeres bün... tetést nem helyeslem. (Helyeslés.)

Elnök: A kik a 10-ik szakaszt a szerkezet szerint elfoga... ják, méltóztassanak, felállani. (Megtörténik.) A 10-ik szakasz ... van fogadva.

Bujanovics Sándor jegyző (olvassa a 11-ik szakaszt, me... ellenmondás nélkül elfogadtatik. Olvassa a 12-ik szakaszt.)

Károlyi Ede gr.: T. ház! A törvénynek hivatása megv... deni az egyesek jogait; de ennek is van korlátja, t. i. a hol ... megvédett jogát maga megtámadja. Pedig, t. ház, e szakaszb... csekély felfogásom szerint ezen hiány meg van, s épen az... okból, mert midőn egyrészről azt mondjuk, hogy a fiu az ap... s a leány az anya vallását követi, s tovább utólagosan azt mon... juk, hogy minden szerződéssel kötött egyezmény ezeknek nev... lési ügyében törvénytelen, igaz, hogy két elvet fogadunk el, ... megfeledkezünk egy lehetőségről, mely abból áll, hogy, ha n... tán az apa és anya nem szerződés, de szabad akarat következ... tében egyik vagy másik vallásában akarja gyermekeit neveltet... ettől törvényesen is el van tiltva. T. ház, én egy középut... tudnék ajánlani, s ajánlok is ez ügyben, mely fentartja a tör... vény követelését ez irányban, s fentartja azon határozatot is, hogy a szerződésekben alapuló ilyen intézkedéseket tenni nem szabad. Ez pedig az volna, ha az actoratus a panaszlási jog csak annak volna megengedve, a ki csakugyan érdekelve van, t. i. a házasfeleknek. Erre nézve t. ház, módositványom igy hangzik. E szók után: „s a lányok anyjok vallását követik," következnék: „E törvény végrehajtását kérő fél csak az illető házasfél valamelyike vagy az illető törvényes gyám lehet, *és a*

gyermekekre csak 8 éves koráig alkalmazható az e törvényből következhető vallásváltozás."

Ez után jönne a folytatás, mely törvénytelennek nyilvánit minden szerződést. Méltóztassanak megengedni, hogy egy példát emlitsek föl: Lehet, hogy egy apa és anya megegyeznek egymás közt nem szerződés, de különös megegyezés folytán, hogy gyermekeiket eme vagy ama, vagy talán egy harmadik vallásban neveltetik, ez esetben ki az érdeklett fél?

Senki más, mint, falu helyen, akármely vallásból való lelkész vagy organista, szóval olyanok, kiknek érdekében fekszik azon gyermekeket felekezetökben megtartani. T. ház! Nem nagyobb surlódás keletkeznék-e, ha ily alacsony indokból történik ez?

Ez azon abnormitás, melyet inditványommal el akarok kerülni.

Mihályi Péter jegyző: (olvassa Károlyi Ede gróf módositványát.)

Szász Károly: T. ház! Én egyszerüen a törvényjavaslat szövege mellett kivánok szavazni. Megvallom öszintén, hogy azon módositványnak, melyet Károlyi Ede gróf beadott, tulajdonképeni horderejét nem értem, és fölfogni képes nem vagyok. Ezen tárgyban, bár szabadelvűnek látszik lenni azon nézet, hogy a szülőknek teljes szabadságuk legyen gyermekeik sorsa és vallása felett határozni, de azt hiszem, hogy ez csak látszik szabadelvűnek, mert oly nehézségek, oly surlódások, keserüségek üszke dobatik ez által a családi életbe, melyet elkerülni, melyet lehetetlenné tenni a törvény legszentebb feladatai közé tartozik, és én a törvényjavaslat azon rendelkezését, mely egyenesen és minden kifogás nélkül felállitja a fiukra nézve az apa, a leányokra nézve pedig az anya vallását, mind az igazság, mind a czélszerüség szempontjából oly kifogástalannak tartom, hogy azt semmi nehézséggel, semmi klausulával megakasztani lehetetlenné tenni, vagy kijátszani — legalább én — nem engedném. Miután Károlyi Ede gr. módositványa az elvet meg nem támadta: annak védelmére többet felhozni feleslegesnek tartom, mert hiszem, hogy ha az későbbi szólók által meg fog támadtatni, lesz a ki azokra feleljen. Én csak azért szólaltam fel a módositvány ellen, mert az a törvényjavaslatban letett elvek kijátszására utat nyithatna, s ha horderejét egy hallásra jól fogtam fel, az

más alakban a törvény elleni egyezményt hozza be. Én ezt nem akarom, s azért pártolom a szerkezetet. (Maradjon.)

Gál János: Legfontosabb ezen törvényjavaslatban annak 12-ik és 13-ik szakasza, mely jelenleg szőnyegen van. Tudjuk, hogy erre nézve két szerkezet áll előttünk; egyik a központi bizottságnak szerkezete, másik az eredeti miniszteri szerkezet. A központi bizottság szerkezete megállapitja, hogy a gyermekek a vallásra nézve a sexust követssék; a másik szerkezet, melyet a t. miniszter ur méltóztatott előnkbe terjeszteni, a gyermekek vallására nézve megállapitja a házasfeleknek a szülőknek rendelkezési jogát.

Én, t. képviselőház, nagyon tisztelem az államhatalom rendelkezési jogát azon körben, a melyre hivatva van, azon czélra, a mely az államhatalom által elérhető. De az államhatalomnak azon omnipotencziáját, mely szerint mindenben mindenkire nézve joga legyen teljes hatalommal rendelkezni, el nem ismerem. Vannak igenis t. képviselőház, az embernek eredeti természeti jogai, melyekre az államhatalom ki nem terjed. Ily eredeti joga szülőknek: gyermekeik vallási nevelése felett rendelkezni.

Bátor vagyok továbbá a t. képviselőházat arra figyelmeztetni, hogy azon rendelkezésnek, mely itt a középponti bizottság által javasoltatik, volt igenis értelme akkor, midőn fennállott azon különbség, miként bizonyos vallásfelekezethez tartozó gyermekeket csak saját vallásukhoz tartozó iskolába vala szabad járatni, és kérdem most: mi lesz ezen törvénynek praktikuma az 1848: XX. törvény után, mely törvénynél fogva egyetlen egy vallásfelekezetnek sincs joga saját iskoláit bezárni más vallásfelekezetüek előtt, és az államhatalomnak nincsen joga a szülőknek bármelyikét megakadályozni, hogy ha nekik tetszik, más vallásfelekezetek iskoláiba is járathatják gyermekeiket. Ez a nyilvános élet legpraegnansabb oka lenne a végre, hogy a törvény határozza meg, hogy melyik nemű gyermek, a szülők melyik vallását kövesse, és egyetlen körülmény, a melynek praktikuma lenne, mert a mi azt illeti, hogy a szülők saját házi körükben micsoda vallási elvek szerint nevelik gyermekeiket, azt gondolom, hogy az államhatalomnak módja épen nincs arra felügyeletét kiterjeszteni. Méltóztatott felhozni a központi bizottság szerkezetében az erdélyi példát, hogy ott hasonló intéz-

kedés békét szült a vallások közt. De ha megvizsgáljuk az erdélyi állapotokat nem 1848 után, hanem az 1848 elötti alkotmányos élet gyakorlatában igen sok példát találunk, a melyben ott is a szülők közös egyetértésekkel intézkedtek gyermekeik vallási nevelése iránt, a nélkül, hogy ebben őket a törvény meggátolta volna.

Es már most bátor vagyok gr. Károlyi Ede t. képviselőtársam inditványára nézve azon további észrevételt tenni, hogy mi fog történni, ha az apa és anya, a kik ugyanazon vallást követik, meg fognak egyezni abban, hogy gyermeköket egy más vallásban neveljék, a mely egyiköké sem: kinek lesz joga ebbe bele szólani?

Károlyi Ede gr.: Senkinek!

Gál János: Véleményem szerint tehát, miután magától a tisztelt képviselő urtól is azt hallom, hogy senkinek erre joga nincs, ha a szülők kölcsönös egyetértés utján határozhatják meg: kérem a tisztelt képviselőházat, méltóztassék a szülők jogául elismerni, hogy ők gyermekeik vallásos nevelése iránt közegyetértéssel rendelkezzenek.

Székács József: T. képviselöház! (Marad! Eláll!) Én nem bánom: ha befejeztetik a vita, akkor elállok. (Halljuk!) Épen ezen kérdés megoldásán, a mint méltóztatnak tudni, Európaszerte minden törvényhozás fáradozott. És ennek mégis oly szabatos megoldása, mely minden igényt kielégitene, alig sikerül. (Igaz!) Én is tisztelem az atyai és szülői jogot, mint természetes szent jogot; de midőn én ezen jogot a szülők által gyakorlatba akarom vétetni, a tapasztalat arra utal, hogy a szülők ezen szabadságának korlátozására oly tényezők folynak be, mely tényezőknek távoltartását mi sohasem fogjuk a természeti és eredeti jognak alapján megmenthetni és akkor sokkal jobban szeretem, hogy ha már a szülői és eredeti jog korlátoztatik, korlátoztassék azon elvnél fogva, mely elv minden eredeti jogra nézve fennáll, ha az állam-életben és társaságban akar érvényre jutni. Akkor inkább szeretem azt, hogy a törvény azt mondja meg és határozottan fejezze ki. (Marad!)

Megvallom, t. képviselőház, ha a törvénynek rendelkezése csak ennyiből állana, némileg nem fognék talán belenyugodhatni, azért, mert talán korláton tul fékezi a szülői szabadságot. De miután ugyanezen törvény rendelkezik arról, hogy azon idő-

ben, a midőn ő számot adhat vallásos meggyőződéséről, a midőn ő már önálló, hogy szabadon változtathassa vallásos meggyőződését, én ugy gondolom, hogy ezen szabadságot az egyénnek megadva, némileg a mi hiány lett volna a szülői jog kifejezésében, ezeknek pótlékát találja. Én tehát, miután ezen törvényben oly szabatosan kifejezve látom az államnak jogos korlátozását és másrészről kifejezve látom, minden ellenkező merénylet eltiltását, végre pedig látom a szabad áttérést megengedve mindenkinek akkor, a midőn erre jogositva van és ezen szerkezetet, ugy a mint van, megtartandónak találom (Maradjon !)

Id. Teleki Domokos gr: T. ház ! (Eláll !) ha a többi eláll, akkor én is elállok. (Zaj.)

Eötvös József b. vallási miniszter : T. ház! Kinyilatkoztatom, hogy a mennyiben a törvénynek azon rendelete, mely a központi bizottság által inditványoztatik, az egyenlőség elvének tökéletesen megfelel, nekem az ellen kifogásom nincs. Azt hiszem, ez is a maga nemében talán eleget fog tenni azon várakozásoknak, melyeket a törvénynyel összekötünk.

Egyébiránt kénytelennek érzem magam ép azért, mert nézetem, a mint látom, a t. ház többsége nézetétől eltér, szükségesnek tartom, habár röviden is, nézetemet motiválni.

Székács képviselő ur azt mondta épen most, hogy ámbár e kérdésnek megoldása törvényhozás utján igen sok helyen kisértetett meg, annak tökéletes és kielégitő megoldása eddig nem sikerült. Én is azon meggyőződésben vagyok : de azt hiszem, hogy épen ott, hol a törvény által kielégitő megoldás lehetetlen és nem sikerült, ott az ily ügyek megoldását a szabadságra kell bizni. (Helyeslés.) Épen ott, hol a törvény nem elégséges, ott a szabadságnak kell segiteni. Ennélfogva ugyanazon tapasztalásból indulunk ki, tisztelt barátom Székács képviselő ur és én, csak hogy különböző eredményekre jutottunk.

Felfogásom szerint minden törvény rendelkezésének olyannak kell lenni, mely eredményekre vezet és melyről legalább előre bizonyosan mondhatjuk azt, hogy a törvény eredménye nem fog meghiusittatni. Már most hogyan állunk ezen törvénynyel? Hogy a gyermekek első nevelése, a meddig azok a szülői háznál vannak, egyenesen csak a szülőket illeti, hogy abba sem a törvényhozás, sem a végrehajtó hatalom semmi befolyást nem gyakorolhat, a közhatóságnak hatása a gyermekek nevelésére csak azon percz-

ben kezdődik, a melyben a gyermekek az iskolába lépnek. De a 48-iki törvény világosan kimondja, hogy a szülőket nem akadályozhatja senki abban, hogy oly iskolába küldjék gyermekeiket, melyeket ők választanak, igy a katholikus protestáns iskolába, a protestáns pedig, ha neki teszik, a jezsuitákhoz is küldheti gyermekeit. Már, kérem, miután a gyermekek első házi rendeltetése felett rendelkezni másnak mint a szülőknek nem lehet, miután azon percztől kezdve, melyben a gyermekek iskolába küldetnek, a 48-iki törvény a szülőknek a teljes szabadságot megadta: az én meggyőződésem szerint a szülők ezen szabadságát akadályozni nem lehet.

Ez az én nézetem. Meglehet, hogy téves, hiszen a többség ellene nyilatkozott.

De nem a szülőknek szabadsága tulajdonképen az, mit a háznak többsége el nem akar ismerni; hanem azon visszaélések, melyek a szabadság ürügye alatt történhetnének. Nem a szülőknek szabadsága ellen szavaz a háznak többsége; hanem szavaz az ellen, hogy a szabadság ürügye alatt ismét reversálisok hozassanak be és én részemről általában véve, nem tartok semmit szükségesebbnek és nem számitok semmit inkább a törvényhozás kötelességei közé, mint hogy a családokat külső befolyástól, lehetőségig megoltalmazza.

A kérdés egyszerüen az: mi által oltalmazzuk meg inkább a családokat a külső befolyástól, az által-e, ha elfogadjuk azt, mit én inditványoztam? vagy az által, ha azt fogadja el a ház, mit a központi bizottság inditványoz? (Szavazzunk.)

Elnök: Kötelességem megkérni a t. képviselő urakat, hogy a szónokot beszédeikkel ne akasszák meg. (Helyeslés.)

Eötvös József b. vallási miniszter: Bocsánatot kérek, t. ház, ha a ház többségével nem vagyok egy értelemben, kötelességemnek tartom a magam nézetét legitimálni. (Helyeslés! Halljuk!)

Épen, t. ház, hogy a családokat megoltalmazzuk a külső befolyásoktól, volt az ok, melyért inditványomat a ház elé terjesztettem. Ha a szülők szabadságára van bizva a gyermekek nevelése, ha el van ismerve, hogy ők gyermekeiket akár mily vallásban nevelhetik, kétséget nem szenved, hogy a gyermekek nevelésében nincs senkinek befolyása; a szabadság maga biztositja a szülőket minden külső beavatkozástól.

Imperativ törvénynek, melyben kimondatik, hogy a leányok

anyjok vallását, a fiuk pedig apjok vallását kövessék, ily törvénynek értelme nem lehet más, mint hogy ezen törvényt végre kell hajtani. (Helyeslés.) A törvények végrehajtását azonban kizárólag és egyedül csak a szülőknek akaratára bizni nem lehet, mert hiszen, ha ezt gondolta volna a t. ház: akkor szabadságukra bizta volna a gyermekeket a szülőknek; tehát valakinek kell lenni, a ki azok fölött itél, valakinek kell lenni, a ki a gyermekeket, szükség esetében, törvényes kötelesség teljesitésére kényszeriti (Helyeslés), és ki lehet az? A dolog természeténél fogva mint intő más nem lehet, mint az illető egyházak szolgái, mint végrehajtó az illető törvényhatóság. Tegyük fel: van egy vegyes házasságban levő család, ennek fiai tartoznak apjok vallását követni, s e szerint például reformátusok, a leányok anyjuk vallását levén kötelesek követni, például katholikusok.

Ha már most a katholikus leányok katholikus isteni tiszteletben részt nem vesznek, ha szüleik például svájczi bonnt vagy más protestáns leányt fogadnak nevelőül, és ez esetben azután az illető lelkész kötelességének tartja fellépni s azt mondani: a törvény értelmében ezen leányokat a katholikus hitben kell nevelni, s ime ők nem neveltetnek katholikusoknak: mert soha katholikus templomba nem járnak, s nevelőnőjük sem katholikus; fölszólitja tehát az illető hatóságot hogy a törvény végrehajtásáról gondoskodjék: kérdem, vajjon ez által nem sokkal több esetben fogjuk-e kitenni az illető családokat külső beavatkozásnak, melytől meg akartuk óvni? (Helyeslés.)

Ez tisztelt ház, és egyedül ez volt az ok, melyért én törvényjavaslatomat ez értelemben voltam bátor a t. ház elé terjeszteni. Ha a szülők szabadsága, nevelési szabadsága tisztán és világosan fen van tartva, ha tisztán és világosan ki van mondva a törvényben, hogy reversalisok nem létezhetnek, s hogy soha senki másnak a gyermekek neveltetésében befolyása nem lehet, mint a szülőknek: ez által, ugy hiszem, hogy fenn van tartva a szülők szabadsága, s épen azon külsö befolyásoktól óvjuk meg az egyes családokat, melyektől őket meg akarjuk óvni.

Bocsánatot kérek, hogy ily hosszasan adtam elö nézeteimet; de fel kellett világositanom indokimat. (Helyeslés. Maradjon. Zaj.)

Id. Teleki Domokos, gróf. Itt arról van szó, t. ház, hogy törvényt hozzunk a szülők teendőire nézve. Ha azt akarjuk,

hogy a szülők szabadsága fönmaradjon, akkor ne hozzunk semmi törvényt. E törvény által támogatjuk a szülőknek a gyermekek iránti szabad rendelkezését.

Ezen tan szerint nem lett volna szabad a reverzalisok ellen kikelni, mert hisz az is szabad akaratból adatott a szülő egyike által. Itt nem az a feladat, hogy a szabad akarat maradjon, hanem az, hogy oly törvény hozassék, mely a családok körében a csendet föntartsa.

Előttem szólók, ezen kérdésnek egyik ágát felfejtették, de azt hiszem, nem lesz fölösleges e kérdésnek még egyik-másik ágát is figyelembe venni.

A keresztyén vallásnak egyik legfőbb elve a családi körnek szabadsága, hogy a családi körben sem egyik résznek, sem a másiknak fensuly ne engedtessék. Az inditvány által más szavakkal csak a reversalisokat hozzuk divatba s más alakban visszahozzuk azt, a miről képviseletünk már régen kimondotta kárhoztató itéletét.

Itt, nézetem szerint, nincs más teendő, mint hogy világosan határozzunk a fölött, hogy a gyermekek miként, mely szabály szerint kövessék szülőik vallását? és ha e tekintetben van törvény, mely Erdélyben több, mint félszázad óta a családoknak békességét, csendességét megszerezte: akkor, nézetem szerint, t. ház, nincs semmi ok, hogy azon gyakorlatot, azon törvényt el ne fogadjuk.

T. ház, abban az esetben, ha a szülők nem egyeztek volna meg, az előbbi miniszteri szerkezet is kimondotta, mi legyen a valláskövetés szabálya a gyermekeknél.

Erre nézve különböző nézetek vannak.

Némelyek azt óhajtják, hogy kövesse az apa vallását minden gyermek, más rendszer az, hogy kövessék a nem szerint, a szülők vallását.

Ezen utóbbi törvény Erdélyben a vegyes házasságokból született gyermekekre nézve rég fönnállott és a vegyes házasságokban élő családok a vallásos türelemnek és vallásos testvéri szeretetnek mintái voltak, mert minden félnek, ugy a férfinak, mint a nőnek, meg volt a maga törvényes köre, mindkét fél egyenlő joggal folyt be a családba. Méltóztassék a t. ház megfontolni azt is, hogy oly családban, melyben az anya vallását a nőgyermek sem követheti, mily állása van ott egy nőnek.

Világos ugyanis, hogy gyermekeinek és különösen nőgyermekeinek nevelésébe a nő foly be leginkább.

Bővebben beszélni nem kivánok, hanem bátran kimondom, miszerint ezen, a gyakorlat által már megszentesitett törvény intézkedését leghelyesebb lenne elfogadni.

Tisza Kálmán: T. ház! Az igen tisztelt miniszter urnak indokolása után, azt hiszem, nem fölösleges, habár csak röviden egy pár szóval indokolnom azt, hogy én mindazok daczára, miket ő elmondott, miért nem pártolhatom azon nézetet, melyet kifejtett és miért pártolom azt, hogy törvény által határoztassék meg a vegyes házasságból születendő gyermekek vallása. (Halljuk!)

A t. miniszter ur azon elvből indul ki, hogy a hol kielégitő törvényt hozni nem lehet, legjobb valamit a szabadságra bizni. Ez elmondva igen szép; de bocsánatot kérek, hanem ha az emberi s társadalmi életben akarjuk ezt applicálni, valósággal nagyon megjárnók, mert igen kevés viszonya van az emberi életnek olyan, melyben mindenre nézve s minden irányban kielégitő törvényt hozni lehet, s ha itt mindenütt elhagynók a törvényhozást s azt a szabadságra biznók, fenekestül fordulna fel minden. (Helyeslés.) Én tehát nem fogadhatom el, hogy ezen elvet helyesen lehessen alkalmazni, bármi szépen hangzik is az.

Különben ezen dolgot még más két fontos szempontból is figyelembe veendőnek tartom.

Az egyik legfőbb szempont a családi béke és nyugalom. A családi békét és nyugalmat, a mennyiben felteszem, hogy törvényt tisztelő emberek laknak ez országban, sokkal inkább biztositva látom, ha törvényben megállapitva, előre tudja mindenki, mi a kötelessége (Ugy van!) mintha a törvényben ez iránybani kötelessége meghatározva nem lévén, nemcsak a külső befolyások által, de olykor saját lelkiismerete által is zaklattatik, hogy igyekezzék talán egy lelket megnyerni egyházának. Én tehát mind azért, hogy külső beavatkozások ne zavarják a család nyugalmát, mind azért, hogy egyes esetekben saját kedélyével meghasonlásba ne jöjjön, óhajtom, hogy a törvény mondja ki. (Helyeslés. Zaj.)

Különben is meggyőződésem, hogy a szülők szabadságát valóban nem eszközöljük azáltal, ha a törvényben nem határozzuk meg azt, hogy a gyermekek milyen vallásban neveltesse-

nek, nem eszközöljük a szülők szabadságát, mert akkor a törvénynek mindenki által elismerni tartozott befolyása és korlátozása helyett utat nyitunk minden irányu, minden oldalu befolyásoknak. (Helyeslés), a melyek azt a szabadságot sokkal jobban fogják korlátozni.

Én tehát részemről pártolom azt, hogy a törvény által mondassék ki, hogy a gyermekek minő vallásban neveltessenek

Részemről óhajtottam volna, hogy az apa vallása mondassék ki a gyermekekre, kész vagyok mégis ugy, a mint a törvényjavaslatban van, elfogadni.

Eziránt módositványt beadni nem szándékozom s egyuttal kijelentem azt is, hogy midőn az eredeti szerkezetet elfogadom, akkor gróf Károlyi t. barátom inditványát elfogadnom nem lehet; nem lehet pedig azért, mert vagy a szabad egyességet fogadjuk el, a minek én — felfogásom szerint — helytelenségeit kifejtettem, vagy törvényszava határozzon s akkor a törvénynyel ellenkező szabad egyesség jogilag meg nem állhatna. De különben is, minő helyzetbe hoznók a szülőket? Vegyünk egy esetet egy vegyes házasságban élő szülők közül: az apa református s ez azt akarja, hogy leánygyermeke a reformált vallásban neveltessék, neje pedig nem akarja: már most minő utat hagyunk fel ennek számára? Azt, hogy férjét, kivel jól élt, perbe idézze. Más ut nem marad fön. (Zaj. Helyeslés.)

Mielőtt beszédemet bezárnám, azt kivánom még megemliteni – mivel nem szeretném, hogy a kultuszminiszter urnak most a vita közben elejtett szava, a jövőre következtetésre adjon okot, hogy nem gondolom, hogy addig is a miatt, hogy valahol, a hol a leányok a katholikus valláson voltak nevelendők, pedig azt is a törvény mondta ki, egy svájczi bonnera voltak bizva, ez bárkinek jogot adott volna a beavatkozásra én nem hiszem, hogy ezt a miniszter ur is ugy értette volna, hogy a most alkotni szándékozott törvény folytán, valakinek ily joga fogna lenni. (Szavazzunk!)

Simonyi Ernő: T. ház! A törvényjavaslatot előterjesztő kultuszminiszter ur főleg azon két alapelvre állitja törvényjavaslatát, hogy a szabadság és egyenlőség gyakoroltassék. (Zaj. Halljuk! Szavazzunk!)

Mindjárt megjön kérem az is! T. ház, a mi az egyenlő-

séget illeti; az igaz, hogy az előterjesztett törvényjavaslatban az egyenlőség elve fennáll, mert minden vallásfelekezetre egyenlően kimondatik, hogy a törvény által kötelezett módon tartozik gyermekeit nevelni; de az egyenlőség nem sértetnék meg akkor, ha az mondatnék, hogy a szülők neveltethetik gyermekeiket tetszésük és megegyezésük szerint. Az egyenlőség elve tehát mind a két esetben meg van tartva. De a szabadság elve a központi bizottság munkálatában megtartva nincs. Ki szabadságát biztositja az, ha a törvény kényszeritő erővel parancsolja azt, hogy a szülők igy vagy amugy kötelesek nevelni gyermekeiket? Ezen szabadság korlátozása pedig nem csak hogy elő fogja idézni a családi viszályokat, a mint csak imént is kiemeltetett, hanem inkább elő fogja segiteni azokat, mert a hol a szülők szabadon megegyeznek gyermekeik nevelésére és vallására nézve, ott kivülről senkinek beszólása nem lehet; nem lehet tehát az, a mit Tisza képviselőtársam mondott, hogy a családi nyugalmat és békét felháboritaná, mert a feleség, nézetem szerint, férjét nem idézheti perbe, mert nincs törvény, melynek alapján ezt tehetné; ellenben, ha a központi bizottság munkálata fogadtatik el, akkor van módja a törvény elé idézni férjét, mint hivatkozik a 12. szakaszra, melyben a törvény parancsolja, hogy a fiu az apja, a leány pedig az anyja vallásán neveltessék. Ennek, a mint az igen t. miniszter ur nagyon szépen kifejtette, csak akkor van helye, ha a törvény adna engedélyt másnak is beleszólani, miképen kell valakinek nevelni a maga gyermekeit. Én tisztelt ház, azért, mert ezen törvényben a szabadság elvét látom korlátozva, mert én a központi bizottság munkálatát látom olyannak, mely a családi békét felzavarja és okot szolgáltat a külső beavatkozásra: az eredeti szerkezetet pártolom. (Helyeslés a szélső baloldalon. Szavazzunk!)

Wlád Alajos: T. ház! Sokkal fontosabb a tárgy, semhogy felette csak szavazással surranhassunk által, s megérdemli, hogy minden oldalról megvitattassék, mert ez mélyen hat be a társadalom beléletébe, s a családi élet szentélyébe, s igy szükségesnek tartom saját nézeteimet is elmondani, annyival inkább, mert nézeteim egészen eltérők az eddig e tárgy körül kifejezett nézetektől.

Nem pártolom a törvényjavaslatban előadott módozatot, hogy a vegyes házasságbeli figyermekek az apa, a leányok pedig

az anya vallásában neveltessenek, azért, mert az élet folyama alatt szomoru tapasztalásokat szereztem, oly családok életéből, hol ez elv eddig is divott, ugyanis mi történik az ily gyermekekkel? Midőn az elemi tanodába mennek és ott vesznek lelkészeiktől oktatást, és pedig az egyik az egyik hit elvei, másik a másik vallás elvei szerint; ha haza mennek és a gyermekek a kátét magolják s tapasztalják, hogy azok eltérők, s nem ugyanazt foglalja az egyik, mit a másik, egymás között először vitatkozni, azután pedig veszekedni kezdenek a felett, hogy melyiknek katekizmusa jobb, a vitába s veszekedésbe bebocsátkoznak a szülők s mindegyik a magáét dicsérvén, összeczivódnak, a gyermekek ebből valami jót nem tanulhatnak, s e szerint már gyermekkoruktól fogva az egymás elleni gyülöletet szivják be, egymást gunyolván vallásukért és a családi boldogtalanság sirja megásatik.

Nem pártolom azon elvet, hogy a házasfelek a házasság keletkezése alkalmával egyezkedjenek jövendő gyermekeik neveléséről, azért, mert kényes dolog, hogy egy fiatal szemérmes leánynyal a vőlegény ilyesmiről beszéljen, mi arájának csak pirulást okozhat.

Nem pártolom azon elvet sem, hogy a vegyes házasságbeli gyermekek nemükre való tekintet nélkül az apa vallásában neveltessenek, mert az apa, bármely rangu vagy foglalkozásu legyen is, házától naponkint távol lévén, gyermekeinek nevelésével keveset foglalkozik.

Ezek folytán bátor vagyok azt inditványozni, hogy a vegyes házasságbeli gyermekek az anya vallásában neveltessenek. Főokom erre nézve, hogy az anya van leginkább hivatva arra, hogy gyermekeinek az első kiképzését és nevelést adja s mintegy viaszból alakitsa a leendő embert, s az anyától jövő benyomások mindenesetre hathatósabbak és tartósabbak a gyermekek kedélyére, mint az apáé, vagy bárki másé. Az általam inditványozott módozat nem jár egyik fél praejudiciumával sem, mert midőn a vegyes vallásfelekezetüek házasságra lépnek, az apa ismervén a törvény rendeletét, ahhoz alkalmazza, illetőleg annak önként aláveti magát, s volenti non fit injuria. Ha pedig azt nem akarja, hogy leendő gyermekei az ő vallásától eltérő vallásu leendő neje vallásában neveltessenek, s a nő férje vallására térni nem akarna, szabadságában áll a házasságtól visszalépnie.

Most már a ház zajosan követelte a szavazást, mire *Halász*

Boldizsár, ki még konokul jelentkezett, elállott. A ház elfogadta a 12. szakaszt, úgy a 13. és a 14. §-t is. A 15-ik szakasznál felszólalt:

Halász Boldizsár: T. ház! (Eláll!) De már most nem állok el. T. ház! Ezen szakaszba, alkalmasint sajtóhibából, fogalomzavar tévedt, mert e kifejezésnek: „az egybekelés után törvényesitett gyermekek" igy kellene állani: „utólagos házasság által", mert Magyarországon per sub sequens matrimonium lehetett törvényesiteni a gyermekeket, és én azt gondolom, ezen fogalom akart itt kifejezve lenni, tehát ezen szó helyett „után", e szónak kell bele jönni: „által".

A ház a 15-ik szakaszt fogadta el, ugy a 16-ik szakaszt is. A 17-ik szakasznál szót emelt:

Tisza Kálmán: T. ház! Én ezen szakaszt módosittatni óhajtom. (Valaki: Melyiket!) Azt, a melyet most felolvastak, módosittatni óhajtom azon irányban, hogy az elöbb kötött házasságokra nézve is, a gyermekeket illetőleg, a jelen törvény szabványai legyenek irányadók. Én azt tartom, hogy itt a törvény visszaható erejéről szólni nem lehet, mert hiszen utoljára is a gyermekek vallásáról, tehát a jövendőről van szó.

De nem is hiszem, hogy igaztalanok lennének bárki iránt is, mert azon gyermek mindaddig, mig a vallás szertartásába beavatva nincsen, mig egyik valláshoz sem tartozik tényleg, tehát ezen törvénynek szabványait e tekintetben alkalmazni minden baj nélkül lehet.

Én tehát nem akarva az időt hosszasan igénybe venni, egyszerüen elolvasom módositványomat, mely abból áll, hogy ezen szakasz 3-ik sorában levö „nézve" szó után kihagyassék és helyébe más szerkezet tétettessék. Módositványom szerint a szakasz igy szólana: „A jelen törvény életbe lépése előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendö gyermekek vallásos nevelésére, ha azok még egyik vallás hitelvei szerint is fölavatva, azaz bérmálva vagy konfirmálva nincsenek, és még a 14. évet el nem érték, vagy a fent kitett kort elérték, hasonlag az ily házasságból született oly gyermekekre nézve, kik már valamely vallás hitelvei szerint fölavatva, azaz bérmálva vagy konfirmálva vannak, a 12-dik szakasz rendelkezése lép hatályba, és az eddig fenállott törvény határozata marad érvényben". Azt gondolom, t. ház, mikép előre is bocsátottam, hogy ez által sérelem senkin sem fog elkövettetni, és nagyobb egyformaság hozatik be.

Arra volnék bátor kérni az elnökséget és a tisztelt házat, hogy mielőtt e szakasz szavazás alá kerül, méltóztassanak két részre osztani, mert ha ezen inditványom elesik, ezen szakasz második részére nézve is van észrevételem.

Elnök: Kérem a képviselőket, kik a 17-ik szakasz első bekezdését a központi bizottság által előterjesztett szövegezés szerint elfogadják, felállani. (Megtörténik.) El van fogadva.

Tisza Kálmán: Csak arra vagyok bátor kérni a t. házat, hogy miután már ezen elsö résznek elfogadása által módositványom elvettetett, legalább ugyanazon szempontoknál fogva, melyekből a központi bizottság s illetőleg maga a ház ezen elsö résznek elfogadásánál kiindult akkor, midőn törvény által kivánta meghatároztatni, hogy minö vallásban neveltessenek a gyermekek, méltóztassanak e szakasz második részét kihagyni, mert ez magának a törvények szellemével, hitem szerint, nem egyez meg. (Helyeslés.)

Elnök: Kérem azon képviselőket, kik a 17-ik szakasz 2-ik bekezdését elfogadják, felállani. (Senki sem áll fel!) A 17-dik szakasz második bekezdése nem fogadtatik el.

Most az a kérdés, beleegyezik-e a t. ház, hogy a második rész egészben kimaradjon? (Beleegyezünk!) Tehát a 17-dik szakasznak csakis első bekezdése fog megmaradni.

A 18—24-ik szakaszok szó nélkül elfogadtattak.

Elnök: E törvényjavaslat részletes tárgyalása befejeztetett. A végleges szavazás a holnaputáni ülésben fog történni.

A képviselőház által elfogadott szerkezetben a főrendiházhoz áttétetvén, ott 1868. évi deczember 5-én került tárgyalás alá.

Legelőször is felolvastatott a főrendiház hármas bizottságának következő jelentése:

Jelentése

a nagyméltóságu főrendiház egyesült hármas bizottmányának a törvényesen bevett keresztény vallások viszonosságáról szóló törvényjavaslat fölött.

Érdemleges és beható tanácskozás tárgyává tévén a bizottmány e javaslatot, abban a következő változások tételét

ajánlja, névszerint: miután a 9-ik §-nak azon határozata által, hogy valahányszor a vegyes házasságra kelők, egyikének lelkésze a háromszori hirdetésről való bizonyitvány kiadását megtagadná, egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges arra, hogy a házasság megköttessék; oknélkülinek és feleslegesnek tartja a bizonyitvány kiadását megtagadó lelkészre azon büntetést róni, mely ugyanazon szakasz végsoraiban kimondatik s épen azért, ezeket a 3-ik kikezdés ezen szavaitól kezdve: „a törvényes kötelességnek" s a többi egész e szavakig: „birsággal büntetetik" kihagyandónak véleményezi.

A 12-ik szakasznak azon határozata által, hogy a vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiuk atyjoknak, leányok anyjoknak vallását követni tartoznak, a szülők gyermekeik fölötti elidegenithetetlen természetes jogát sértve látván a bizottmány, ezen jognak épségben tartása végett eme szakaszt ez értelemben véli módositandónak:

„Vegyes házasságban élő keresztény szülők egyező s akár irásban, akár két hiteles tanu előtt élőszóval nyilvánitott akarattal, mindkét nembeli gyermekeik vallásos nevelése iránt szabadon rendelkezhetnek.

Szülők szabad rendelkezését korlátozni, vagy annak akaratjuk ellenére, érvényesitést követelni, sem a világi hatóságok, sem a hitfelekezeti egyházak jogositva nincsenek.

Ha azonban a szülők ezen jogokkal nem élnének, a vegyes házasságból származó gyermekek közül a fiuk atyjuknak s a leányok anyjuknak vallását követik.

A törvénynyel ellenkező bármily szerződés, téritvény vagy rendelkezés ezentul is érvénytelen és semmi esetben sem birhat jogerővel."

Végre a törvényjavaslat egyéb határozatait illetőleg észrevétel fen nem forogván, azoknak változtatás nélküli elfogadását részéről is javaslatba hozza.

Kelt Pesten, 1868. évi deczember 2-án.

Báró Eötvös Dénes, s. k. bizottmányi jegyző.

Gróf Cziráky János, s. k. bizottmányi elnök.

Cziráky János gr.: Nagyméltóságu elnök! mélt. főrendek! Mielőtt az előterjesztett törvényjavaslat fölolvasásához hozzáfognánk, tekintve, hogy az országgyülésnek végstádiumában az

idő minden tekintetben igénybe van véve, tiszteletteljesen vagyok bátor csak azon észrevételt tenni, hogy a törvényjavaslat már több nap előtt kinyomatván és közkézen forogván, csak azon kérdés támadhatna, vajjon a szellem, mely abban foglaltatik, igényli-e, hogy általában az elvet és a lényeget illetőleg vitatkozás alá vétessék? Megvallom, mélt. főrendek, e részben egészen eltérö nézetben vagyok és ugyanazon nézetet tette magáévá ez ügyben müködött bizottság is, mely t. i. csak az egyes részletekbe bocsátkozott, az elvre és lényegre nézve azonban csak azon egyes szakaszoknál tette meg észrevételeit, mely szakaszoknak meggyőződése szerinti változtatását szükségesnek látta. Ezen törvényjavaslat az 1848. XX. t.-cz.-nek, mely a törvényesen bevett vallások egyenlőségét és viszonosságát tárgyazza, bővebb körülirása, magyarázata és sok tekintetben gyakorlati alkalmazása: és azt hiszem, senki sincs e teremben, ki, habár részleteire nézve eltérő nézetben van is, lényegét és elvét tekintve ezen törvénynek, nem óhajtja azt, hogy ezen elv, mely szükséges, hogy irányadó legyen minden eljárásunkban, itt is a maga alkalmazását ne nyerje. Ezen egyes észrevételeket pedig az egyes előforduló szakaszoknál megtehetni, de az egész törvényjavaslatot, azt gondolom, átlengi azon szellem, mely szerint általános elv az 1848. XX. törv.-cz.-ben van megállapitva. Ennek következtében vagyok bátor javasolni, hogy az általános tárgyalást mellőzni és felolvasottnak venni méltóztassanak ezen munkálatot, mely ugyis közkézen forog, a részletekben pedig az egyes §§-oknál és pedig annyival inkább akkor méltóztassanak szoritkozni az észrevételek megtételére, melyeket itt megvitatni talán felesleges is lenne, miután általánosságban a törvényjavaslat helyes irányáról teljesen megvagyunk győződve. (Helyeslés.)

Elnök: Ha a mélt. főrendek belenyugosznak abba, hogy ezen törvényjavaslat felolvasottnak tekintessék, mégis a házszabályok értelmében szükséges a felett határozni, vajjon az előttünk fekvő törvényjavaslatot a részletes vita alapjául elfogadják-e vagy nem? — Ha senki nem kiván e tekintetben szót emelni, méltóztassanak azok, kik az előttünk fekvő törvényjavaslatot a részletes vita alapjául elfogadják, ezt felállással nyilvánitani. (Megtörténik.) A többség a javaslatot elfogadja a részletes vita alapjául.

Tessék tehát most pontonkint felolvasni.

Ifj. Ráday Gedeon gr. jegyző: (olvassa a törvényjavaslat 1–8. §-ait) melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak. (Olvassa a 9-diket.)

Majthényi László b. előadó: (olvassa a bizottság módositványát, mely szerint a szakasz három végsora kihagyandó.)

Tisza Lajos főispán: Nagyméltóságu elnök! méltóságos főrendek! Mindamellett, hogy, mint látom, a hangulat az, hogy ezen módositványt elfogadni méltóztatnak, szükségesnek látom pár szóval, nagyon röviden és igen tárgyilag, a hármas bizottság ezen módositványának indokolását megkisérleni.

Volt már alkalmam e teremben elmondani, hogyan fogom én fel a törvényhozás hivatását. Szerintem a törvényhozás kötelessége: akkép rendelkezni, hogy az állam minden egyes polgára egyéni szabadságát gyakorolhassa azon végső határokig, melyeken tul az állam czéljaival jönne ellenkezésbe vagy más állampolgárok jogait csorbitaná. És ez szerintem olyan kötelessége a törvényhozásnak, melyben nem hagyhatja magát korlátozni semminemü vallásfelekezetnek ezzel ellenkező elvei, vagy rendelkezései által.

De én azt hiszem, ezen elöttünk fekvö 9-ik §-ban tökéletesen eleget tesz a törvényhozás ezen hivatásának, midőn azt mondja: „Ha azt valamelyik félnek lelkésze mégis megtagadná, két tanunak a felöl bélyegmentes bizonyitványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszólittatott, az egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges". Itt a szabad akarat gyakorlata meg van az állampolgár számára adva, el van érve a czél, mely ezen §-ban egyéb nem lehet, mint a vegyes házasságok köthetése elől minden kellemetlen zaklatásnak és akadálynak elháritása. Ezen tulmenni a törvényhozásnak szerintem nem hivatása, s ezért tökéletesen felesleges a következö 3 sor, melyet a bizottság is kihagyatni kiván: mert hiszen minek büntetést szabni ott, a hol a czél elérésére ez fölösleges?

Ezen elv már követtetett is a törvényjavaslat egy másik szakaszában, t. i. az 5-ik szakaszban, hol szintén ki van mondva, hogy ha valamelyik lelkész a bizonyitványt adni nem akarná, a jelen volt két tanunak erröl szóló bélyegmentes bizonyitványa is elegendö, s a megtagadás esetére semmi büntetés szabva nincs. Mig tehát egyfelöl e két pont között e 3 sor meghagyása

mellett nem volna összhangzás, ugy másfelől beigtatása tökéletesen felesleges is.

Méltányolni kivánom még azon esetet, melyről a hármas bizottságban fejlődött eszmecsere folytán szintén tudomást szereztem magamnak, hogy t. i. adhatnák elő esetek magokat, midőn bár a polgári törvény akadályt nem látna benne, de egyik vagy másik felekezetnek lelkésze épen letett hivatalos esküje által volna akadályoztatva a kihirdetést eszközölni, s akkor azon igen kellemetlen helyzetbe jutna, hogy vagy a törvényszabta büntetésnek kellene magát alávetni, vagy ellenkezésbe jönni hitével, letett esküjével. Az a törvényhozás akarata s hivatása nem lehet, hogy az állampolgárok bármelyikét ilyen helyzetbe juttassa.

Ennélfogva bátor vagyok a módositvány elfogadását ajánlani. (Elfogadjuk!)

Elnök: Ha nincs senkinek ellenvetése, a bizottság módositása elfogadtatik. (Helyeslés.)

Ifj. Ráday Gedeon jegyző: (olvassa a 10. és 11. §§-t.)

Elnök: Nincs észrevétel erre? (Nincs!) Tehát a két szakasz megmarad

Ifj. Ráday Gedeon gr. jegyző: (olvassa a törvényjavaslat 12-ik §-át.)

Majthényi László b. előadó: (olvassa a bizottság módositványát, mely szerint vegyes házasságbeli gyermekeknél a szülők akaratjától függjön, mely valláshoz tartozzanak.)

Cziráky János gr.: Nagymélt elnök! mélt. főrendek! Valamint már többször nyilvánitani bátorkodtam e hongyülésen, hogy valahányszor az embernek leggyöngédebb érzelmeire vonatkozó kérdések, t. i. vallás s hitfelekezeti kérdések jönnek szőnyegre, azokat a legnagyobb óvatossággal és gyengédséggel kivánom tárgyaltatni lelkem teljes meggyőződése szerint, ugy másrészről feltétlenül elfogadtam irányelvül azon törvényczikket, melynek alkalmaztatásáról és életbeléptetéséről van itt szó, t. i. az 1848. évi XX. törvényczikket. Elismerem, hogy épen, midőn két külön hitfelekezethez tartozóknak s azért hitelveikben s ágazataikban eltérőknek viszonyai rendezendők, mindannyiszor ezen kérdésnek elintézése némi nehézséggel van összekötve. Itt is mitsem óhajtok forróbban, mint azt, hogy a mennyire csak lehet, mindig az illetők hitelveinek sértése nélkül az egymás közti egyen-

lőség és viszonosság elve állapittassék meg egyrészről, más-részről pedig a jogosult kívánatoknak, a mennyire csak lehe- elég tétessék, hogy azon szivélyes egyetértés, mely a külön hit-felekezetek közt hazánkban, más országoknak például szolgálv- létezik, ezentul is még nagyobb megerősitést, kifejlést és bi-tositást nyerjen.

Ezen nézetből kiindulva, én elismerem azt, hogy itt, h- két különböző hitfelekezetü és vegyes házasságból származó gye-mekeknek neveltetéséről van szó, bizonyos átalános és mind- hitfelekezetre egyenlően alkalmazható elvet felállitani okvetlen- szükséges; meg vagyok győződve, hogy a törvényhozás hossz-sabb tanulmányozás után azon elismerésre jött és azt ajánl- elfogadás végett, hogy a vegyes házasságokból született fi- atyjok, a leányok pedig anyjok vallását kövessék, vagyis ré- kifejezés szerint: „sexus sexum sequitur". Lehet e részben elle-tétes felfogás is, mely szintugy megállapithatja a vallások kö- egyenlőség és viszonosság elvét.

Én, részemről megvallom, és ezt kijelenteni polgári köt-lességemnek tartom, inkább adtam volna elsőséget azon néz-nek, hogy minden gyermek atyja vallását legyen követni köt-les, s erre különösen azon meggyőződés vezet, hogy én egy ugyanazon családban két külön vallásbeli nevelést és oktat- soha sem tartok czélravezetőnek, különösen, mert ez azt szü-, a mi minden positiv vallást követő hitfelekezeteknek érde- ellen van, hogy a vallás iránti közönyösség s egymás kö- viszálykodás fog tért nyerni: ennek eredménye az lesz, hogy csak átalánosságban neveltetnének a gyermekek vallásilag s aztán sem az egyik, sem a másik egyház tanait fel nem fogva, a mostani korszellemnek hitetlenséghez hajló utját fogják követni, vagy pedig egymással viszálykodásban élni.

Ez az én egyéni meggyőződésem, melynek én nagyobb sulyt tulajdonitani nem kivánok, s e részben azon elvet is, mely ezen törvényjavaslatban foglaltatik, miután az egyenlőség elvén alapszik, egész készséggel elfogadni hajlandó vagyok; de, mélt. főrendek egyedül azon esetben, ha az egyenjogositott szülők ez iránt magok között más külön nézetben nem volnának. Én azt tartom, a szülőknek gyermekeik neveltetésére való joga bizo-nyos korlátokat igen is szenvedhetett az állam részéről, de csak annyiban, a mennyivel a szülők gyermekeiket az állam czéljai-

val ellentétes s veszélyes utra vezérelnék s veszélyes neveltetésben kivánnák részesittetni. Ez azonban itt nem foroghat fen, mert itt arról van szó, hogy a keresztény vallások, még pedig a bevett keresztény vallások melyikében neveltessék a gyermek. Ezen vallásfelekezetek egyenjogusitva vannak s egymás közt viszonosságban állanak, s igy nem látom okát annak, hogy a szülők szabad rendelkezési jogát korlátozni lehetne.

Én részemről igen tudom méltányolni s igazságtalan volnék, ha nem méltányolnám a más hitfelekezeteknek e részben még a multból fenlevő féltékenységét, midőn t. i. az egyedül uralkodónak nyilvánitott vallás előnyére voltak ily szerződések engedélyezve. Ez bizonyos keserüségeket idézhetett elő; de azért, miután e kor letünt, miért kelljen a mindkét félre nézve most egyenlően fennálló és kisajátithatlan nevelési jogát a szülőknek e részben korlátolni? ezt én meggyőződésemmel nem tudnám összeegyeztetni, annál kevésbé, mert előbbi törvényekben és a legutóbbiakban is, melyeket ez országgyülésen elfogadtunk, benne vannak foglalva azon elvek, hogy a szülők elhatározásától függ gyermekeiket bármely felekezeti iskolába küldeni, ha tehát már az iskolalátogatásnál szabad tér van engedve a szülőknek, kérdem, mélt. főrendek, miként támadtathatik meg, és ily oldalról a családi tüzhely, melynek mint ostromolhatlan várnak kell fennállania?

De hogyan is lesz az kivihető? Én nem szeretek oly törvényt hozni, a mely csak irott malaszt marad, vagy mely épen a mostani korszaknak oly illusztrácziója, mint a milyet más alkotmányos és szabad elvekkel biró országok egyikében sem találhatunk. Én nem hiszem, hogy bármely országban ez igy feltalálható volna, kivéve talán Oroszországot, a melyet pedig szabadnak bizonyosan nem mondhatunk, hol más hitfelekezetüek erőszakkal kényszerittetnek oly vallási gyakorlatra, mely meggyőződésökkel ellenkezik. Legalább most nem találunk ily törvényt, ha csak nem a mult korszakban.

De azonkivül, mélt. főrendek, oly törvényt hozni, melynek sankcziója nincs, melynek kivitele egyedül az illetők szabad jóakaratától függ, mindig bajos. És ez az ekként hozandó törvényre nézve áll. Mert mily módokat méltóztatnak alkalmazni, midőn a szülők gyermekeiket ezen vagy amazon vallásban fogják nevelni vagy oktatni? Az első vallási elvek becsepegtetése

amugy is mindig a szülők részéről szokott történni. Ez oly gyöngéd müködés, melybe avatatlan kézzel benyulni nem szabad; az első oktatás is olyan lesz, mely a legfőbb vallási elvek elismerésére vezet; s ki fogja ellenőrizni, vajjon ezen irányban a keleti egyház, a kath., vagy pedig az evangelikus egyház irányában helyesen fognak-e eljárni? ki gyakorolhat ez irányban ellenőrzést, hogy t. i. valaki annak megfelelt-e, s hogy magát alávetette-e a törvénynek? Hiszik-e a mélt. főrendek, hogy ezt törvényileg szankczióra lehessen szoritani? Hol lesz azon pénzbeli büntetés, mely itt alkalmazandó lesz? Hiszen letüntek már az idők, midőn vallási meggyőződés miatt Spanyolországban sokan máglyára itéltettek, vagy pedig, mint Svájczban történt, konfiskáltattak azok javai, akik más hitre áttértek. De az ilyen kisded s még sokkal elvontabb körben való müködést hogyan lehessen épen a törvények által akadályozni?

Én ezt, részemről, felfogni nem tudom; s mivel kivihetlen, törvényt hozni nem kivánok, oly törvényt, mely csak irott malaszt marad, czélszerünek nem tartok, s mivel azon felül ezen törvény a kor felvilágosult szellemével nehezen összeegyeztethető kényszer-rendszert foglal magában: én a mélt. főrendeknek a bizottság módositványát, mely a kölcsönös egyenlőség és viszonosság elvén alapszik, ajánlom elfogadás végett.

Wenckheim László b.: A mennyiben az előttünk felolvasott törvényjavaslatot a 48-iki törvények szellemében a szabadság, egyenlőség és viszonosság alapján nyugszik, annyiban szivemből üdvözlöm, mert ugy vagyok meggyőződve, hogy a felekezetek közti viszonyokat csak ezen elvekből kiindulva és alkalmazva lehet rendezni és megállapitani a békét.

Ily szempontból kiindulva kénytelen vagyok megtámadni a törvényjavaslat 12. §-át, mely a vegyes házasságból származó gyermek mily vallásban neveltetéséről rendelkezik. Már itt valóban a 48-iki törvények szelleme és elvei ellenében olyan valami mondatik, a mi a szülőknek elidegenithetlen természetes jogát sérti, és pedig akkor, mikor köztük tökéletes egyetértés uralkodik, és igy semmiféle törvényes beavatkozásnak szüksége fen nem forog. Valóban, hogy ha bele gondolom magamat azon helyzetbe, hogy vegyes házasságba élnék egy szeretett feleséggel, kivel kölcsönös szeretet és egyetértés nyomán megegyezném, hogy gyermekeink egyik vagy másik vallásban neveltessenek,

és ezen szeretetből származó egyezségnek ezen törvény rendelete utjában állana: kénytelen volnék felkiáltani, hogy Magyarországban, hol szabad a család, szabad az egyesülés, szabad a szó, vallás, az irás, szabad minden, épen csak az egymást szerető, vegyes házasságban élő szülők nem szabadok.

Elismerem a törvényhozásnak azon jogát, hogy midőn a házasfelek meg nem tudnak egyezni, a gyermekek mily vallásban neveltetésére nézve, hogy akkor positive intézkedni kell; és igy, midőn az mondatik: sexus segnitur sexum, ez a viszonosság elvének következetes alkalmazása.

Helyesnek találom azt, hogy bármily természetes szerződés vagy téritvény érvénytelennek nyilvánittatik. De midőn a szülők közt a gyermekek nevelésére nézve egyetértés uralkodik, hogy akkor ezen törvénynek szabályellenes rendelete a családi boldogságnak körébe az egyenetlenség, a háborunak szerencsétlenségét dobja, ezt nem tartom helyesnek, sem igazságosnak, sem szükségesnek.

Nem akarom e téren tovább füzni elméletemet, nagyon közel állanak egy szellemi országhoz, nem e terembe valók s minél előbb a napirendről levezeltetnek, annál jobb. Mert az érzelemnek meg van elvitázhatlan joga.

Mindezeknél fogva a 12. §-t a bizottmány javaslata szerint kivánom módosittatni, a törvényjavaslat többi rendeletébe belé nyugszom.

Vay Miklós b.: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! én nem tagadhatom, hogy az egész kérdést más szempontból fogtam fel. Előttem a dolog egyszerüen igy áll: a mint előttem szóló igen tisztelt tagjai a háznak megemlitették, az 1848: XX. törvényczikk a vallásfelekezetek egyenlőségét kimondotta. E mellett van egy positiv törvény t. i. 1790. XXVI. t.-czikk, mely minden sarkalatos jogait a protestánsoknak magában foglalja, és ennek van egy §-a, mely azt rendeli, hogy ha az atya katholikus, minden gyermek atyja vallását, ha pedig az atya protestáns, a mint szokás mondani: „sexus sexum sequitur“. Ezt mondja az előttünk fekvő törvényjavaslat, és én ehhez ragaszkodom.

Futólag emlittetett meg előttem, csak mint egyéni meggyőződés, hogy tán jobb volna, ha minden különbség nélkül a gyermekek atyjok valását követnék, tehát a lányok is.

Fontos érvek hozattak fel, a családok fentartása ugyanazon

egy vallásban, a gyermekek neveltetése kiküszöbölése a netaláni közönyösségnek és a gyermekek közti surlódások. Ezek mind állanak, noha határozottan kimondom a magam meggyőződését, hogy a vegyes házasságokra nézve az a fogalmam, hogy erre ne lépjen soha senki más, ki a keresztény vallás szeretetétől nincs annyira áthatva, hogy képes legyen gyermekeit két vallásban, de azért vallásosan nevelni. (Helyeslés.)

Tovább megyek. Mindazok, kik ezen általam is tisztelt meggyőződésben vannak, hogy az atya vallását kövessék a gyermekek mind, elfelejtik az anyát, ez pedig főtényező — szerintem — minden családi életben.

Az mondatott, hogy az első nevelést a szülők adják, de a lánynak ki fogja adni a nevelést? Bizonyára az anya; azon anya fogja nevelni és tanitani, kinek testéből lett teste. Legyen azon anyának, kinek annyi gondot okoz leánya, az az öröme, hogy ő csepegtesse leánya kebelébe a tanitást! legyen meg az az öröme, hogy az ő oldala mellett mehessen leánya itt a kommunióhoz, ott a gyónáshoz!

Mindezen okoknál fogva azon meggyőződésben vagyok, hogy nekünk mindenekelött pozitiv törvényeket, azon pozitiv törvényt: az 1790. évi XXVI. t.-czikkét fenn akarom tartani azon módositással, melynek bővitését nemcsak a törvényjavaslat rendeli, hanem a méltányosság igényei is megkivánják.

Az mondatott: nem kell kivihetetlen törvény! Bátor vagyok kérdeni, vajjon ezen általam is pártolt és a képviselőház által előterjesztett törvény kivihetetlen-e? Azt hiszem, senki ezt nem fogja mondani, mert pozitiv a törvény, ennek engedelmeskedni fog akár szülő, akár más.

Megvallom, m. főrendek, kissé tartózkodva megyek most tovább, midőn a bizottság javaslatáról szólok. Ez mit mond? Hogy a pozitiv törvényt, mely pozitiv törvényhez mi már pacifikatiók alapján történt szerződéseknél fogva ragaszkodunk, hogy ne mondjam, hogy eltöröljük, de az akkor lépjen életbe, midőn a szülők szabad egyezkedése gyermekeink felett nem jöhet létre. És mi érvet hoz fel e mellett a bizottság? A szülők természetes jogát, melyet korlátolni nem szabad; azon jogát és azon viszonyt, melybe még az államnak sem szabad beleavatkoznia. Méltóztassanak megengedni, ezen eszme természetesen nem uj és nagyon szép, de az állam nem az eszmék világában

él és nem mellőzheti a tapasztalatot; hogy pedig e téren vannak oly sok kellemetlen tapasztalatok, ezt Cziráky János gr. ő nagyméltósága is oly szivrehatóan méltóztatott megemliteni; és itt ki kell mondanom, hogy mi, a régi gárda emberei menynyit küzdöttünk és nemcsak mi protestánsok, de a katholikusok is velünk a reverzálisok ellen.

Azt mondják, hogy az nem reversalis; de kérdem, mi különbség van azon szerződés közt, amely megemlittetett a reversalis közt? A reversalis mi volt? Összekelés előtt vették ki, akár egy, akár más módon, néha ki is csikarták azon biztositást, hogy a protestáns apa — mert csak ettől vétetett reversalis — minden gyermekét a katholikus hitben engedi neveltetni. És mi van mondva most ezen egyoldalu reversalis helyett? Az eltörölt reversalis helyett — mint ki volt fejezve — szerződés mindkét fél között. És mikor köttetik meg ezen szerződés? Megvallom, ezt még veszedelmesebbnek tartom házasság után, midőn a frigy már meg van kötve: mert előbb, ha nem akart reversalist adni a férfi, megszünt a házasság; de most, ha akkor kell életbe léptetni e szerződést, mikor nem lehet már többé visszalépni, ez — fogalmaim szerint — nem helyes. (Helyeslés.)

Mondám, hogy maga az eszme igen szép és ha eszményileg tudnám magamnak képzelni, hogy két szülő, amint azt Wenckheim László báró ur ő méltósága oly ékesen előadta, minden idegen befolyástól ment lehet és semmi idegen befolyás nem hat rá, ha csak egy perczig is: azt mondanám, két kézzel kell elfogadni ezen javaslatot. De képzelhetjük-e azt, hogy — a mint a tények ma állanak — senki sem fog beleavatkozni?

Azt mondja a bizottság vélekedése, hogy ez tilos; sem a hatóságnak, sem pedig az egyháznak nem szabad beleszólnia. Megvallom, a hatóságot mily értelemben vette a bizottság, arról nincs tiszta fogalmam: mert hogy például, ha a földmivelő szegény házába bemegy a biró, vagy az uraság házába a szolgabiró, ettől igen könnyen megszabadulhatnak; de az egyháztól — és itt nemcsak egy egyházról szólok, hanem minden egyházról és lelkészeiről — nem olyan könnyen szabadulhatni; és ki meri azt nekem állitani és határozottan mondani, hogy az egyháznak ily uton nem lesz befolyása? Minden egyháznak

lesz és méltóztassanak el nem feledni, hogy eddig positiv törvény volt, most pedig e szerint nem lenne positiv törvény. „Szabad a vásár!“ ez lesz a jelszó. A protestáns lelkész a plébánosnak, a plébános a lelkésznek fogja a kilincset a kezébe adni, mert mindegyik proselytákat akar szerezni. Proselytákat szerezni minden lelkész szeret és ha minden más befolyást el fogunk kerülni, ezt — szerintem — soha.

„Szent a szülők joga, nem szabad beleavatkozni az államnak!“ ez mondatik, ha positiv törvényt kérünk: hisz épen a szülők számára, azoknak minden befolyástól való megóvása végett kérjük a positiv törvényt!

Az mondatik, hogy ha nem tudnak megegyezni a szülők, akkor a fiuk az apa, a lányok az anya vallását követik. Itt megint azokra apellálok, kik tudják, mi az, midőn az Isten a házasfeleket gyermekekkel megáldja. Ha szent s szép volt azon viszony, melyben a szülők éltek, ez azon aranykapocs, mely őket még közelebb hozza egymáshoz. És ez képezze most az Eris almáját, mely felett vitatkozzanak? és csak, ha nem tudnak megegyezni, akkor döntse el e kérdést a törvény? Akaratlanul bölcs Salamon azon ismert példája jut eszembe, midőn két anya a gyermek felett vitatkozott. Micsoda itéletet hozott, mindenki tudja.

És mikor fog ezen szerződés megköttetni? Akkor, midőn a gyermek a világra jön. Nem akarok itt tulzásra menni. Nem akarom mondani, hogy azon perczben az anya el van gyengülve, vagy, hogy akkori örömében annyira el van fogulva, hogy sem egyik, sem másik fél nem képes szerződést megkötni. Ekkor fogunk tanut hivatni annak meghallgatására, hogy mit nyilatkoztatnak a szülők. Ekkor van tehát ideje az ily szerződések kötésének: kinek lesz akkor legnagyobb befolyása? Én nem teszek különbséget a vallások lelkészei közt, hanem utoljára a protestáns lelkész épp ugy, mint a katholikus, felhasználja ilyenkor befolyást.

Mondatik az is, hogy mily megszoritása az a szülői jogoknak, hogy azok ne rendelkezhessenek gyermekeik vallása felett p. o. ha kath. szülő azon véleményben van, hogy protestáns hitben akarja nevelni gyermekét, és megforditva a protestáns gyermekét kath. hitben, ezt egyik sem teheti; és ebben van valami, mert a mi elvünk szerint is alig létező lények fe-

lett rendelkezni a szülők saját befolyása nélkül, ismét egy kis ellenmondás; de mint ismét helyesen emlittetett, gyermekeink nevelésének vezérletét senki sem fogja tőlem megtagadhatni; ha nekem tetszik gyermekemet protestáns, másnak ismét katholikus iskolákba küldeni, ezt senki sem fogja nekem eltiltani. És, ha ekként mindig azon szellemben neveltetik a gyermek, ha azon idő eljön, midőn maga is határozhat a felett, mely vallást kivánja követni, ezt teheti. (Helyeslés.) Méltóztassanak megbocsátani, a legtisztább szándékból történnek ezen előadások: mindenki azt mondja, nem akarunk mi semmi mást, mint a mi nektek is van; de ha átvisszük a dolgot a gyakorlati térre, akkor a szabad egyezkedés ürügye alatt más idegen beavatkozások állnak elö ugy, hogy a törvény rendelkezése dugába dől.

Ha ezen törvény nem tetszik valakinek, a ki vegyes házasságra akar lépni, arról nem tehetünk, és a vegyes házasság elmarad. Maga Cziráky gróf ő excellencziája is pártolta tegnap azon törvényt, mely szerint a válóperek a magok felekezeti elvei szerint itéltetnek meg és nem lehet ignorálni, hogy maga ezen törvény nagyon kevesbiteni fogja a vegyes házasságokat. Mert tagadhatlan, hogy elválás esetén az egyik fél nem házasodhatik meg, a másik meg férjhez mehet, vagy megforditva, az egyik fél megházasodhatik, a másik meg nem mehet férjhez, a miben csakugyan nincsen egyenjoguság és igy ezen körülmény hátráltatni fogja a vegyes házasságokat. Épen igy vagyunk ezen törvénynyel is: ez szintén kevesbiteni fogja a vegyes házasságokat; de azt mondjuk: inkább legyen kevesebb házasság és legyen kevesebb kutfeje a viszálkodásnak, a mely az országban van kiterjedve és kiterjed a polgári, családi életre mindenütt. (Helyeslés.)

Fogadjuk el tehát m. főrendek ezen törvényjavaslatot, legyenek a mi érzelmeink szerint is igazságosak a mélt. főrendek. Mi nem fogjuk leszavazni a mélt. főrendeket, nem is szándékunk ez, mert, hiszen a 48-iki törvényeket sem mi protestánsok szerkesztettük, hanem a fölvilágosult nemzet többsége: méltóztassanak tehát, midőn e törvény végrehajtásáról van szó, ugy határozni, hogy az ne legyen irott malaszt, hanem valahára testté váljék, amit 1848 elhatározott. Pártolom a szerkezetet. (Helyeslés.)

Prónay Gábor báró: Nmélt. elnök! mélt. főrendek! Midőn 1848-ban e törvény keletkezett és hozatott, e dicső igazságtól annyira át volt hatva a protestántismus hazánkban, hogy fátyolt vetett a lefolyt két századra, melynek sulya alatt gyakran megnehezedett a protestáns egyház sorsa; s épen a viszonosságnak és jogegyenlőségnek megállapitásával sokkal szentebb, jobb s nyugodtabb jövőnek nézett eleibe. Azonban ezen hitünk, mint egy édes álom, rövid perczig tartott, mert 20 éven keresztül a jogegyenlőség és viszonosság elve irott malaszt volt, mely a törvényben létezett, de a gyakorlati életben nem. Most, midőn a magas miniszteriumnak ezen törvényjavaslatát látom, látom egyszersmind a jogegyenlőségnek s viszonosságnak megtestesülését s ezért, megvallom, hogy hazafias örömmel fogadom ezen törvényjavaslatot.

Ezt előre kivántam bocsátani.

Átmenve már most a 12-ik §-ra, mely ezen törvénynek mintegy sarkkövet képezi, erre nézve három elmélkedést voltam itt szerencsés hallani.

Egyik érdemteljes szónok a szellemszabadság elvéből indulván ki, azt mondta, hogy ő nem kivánja a szülők szabadságát korlátozni a gyermekek nevelésére nézve. Ez in thesi igen szép és áll is. Azt lehet mondani, hogy Németország első liturgja, Richter Lajos ugyanazon elvet hirdette, s mégis a legtöbb országban erre nézve positiv törvény van. In thési áll az, de alkalmazásban épen az ellenkező áll nálunk épp ugy, és miként Vay Miklós b. ö excellencziája ecsetelte, a boldogtalan külbefolyás bizonyosan el fog maradni, s ennek következtében felfogásom szerint a házi csend és béke, mely egy boldog házasságnak elkerülhetlen feltétele, bizonyosan fel lesz dulva, fel lesz háboritva. Ez ott tisztán áll, hol a szabadság minden egyénnek külbefolyásától ment: akkor egy vagy másfél kárára ezen befolyás nem gyakoroltatik; azonban nálunk a viszonyok egészen mások, s azt mondom: egy külbefolyás e szabadságot kisebb-nagyobb mértékben, nemcsak korlátozná, de irányozná is. Én tehát ennek ellenében szükségesnek találom, épen a viszonyok parancsolatából meritve okoskodásomat, hogy Magyarországban szükséges, hogy positiv törvény legyen.

Az mondatott mélt. gróf Cziráky János által, hogy ő inkább ugy szerette volna a törvényt, hogy apjok vallását köves-

sék a gyermekek. Megvallom, a házasságban is szeretem az alkotmányos létet, egy félnek sem szeretek supremácziát tulajdonitani, hanem a jogok elosztását a természetből meritem, s ennélfogva sokkal természetesebb, hogy minden félnek meg legyen a maga joga, mitsem az, hogy egyik félnek suprematikus joga legyen. E tekintetben tehát ezen okoskodás nem győzött meg engem, s azért legüdvösebbnek látom, hogy imperativ törvény legyen juxa sexum.

Az mondatott, hogy ezen törvény kivihetlen. Hiszen ott van előttünk Erdély, hát ott kivihetlen volt? Azt hiszem, az positiv törvény, mely azt mondta, hogy ha a katholikus vesz el protestáns leányt, valamennyi gyermeknek katholikusnak kell lenni, ellenben, ha protestáns vesz el kath. nőt, a gyermekeknek katholikusoknak kell lenni, mert az 1790. XXVI. t.-czikk 15. §. előtt meghajolt mindenki.

Ugy hiszem, ha hazafias érzelemnél és a törvények szentségénél fogva feltesszük mindenkiről, hogy a törvények előtt meg fog hajolni, akkor Magyarországra és reánk nézve legüdvösebb positiv törvény lesz, és pedig oly alakban és szövegben, melyben a miniszterium előterjesztette.

Ez lesz mélt. főrendek, véleményem szerint, azon bizalom és szeretet köteléke, mely által minden vallásu lakosok az országban össze lesznek kapcsolva, és mintegy összeforrasztva hazánk jólétének szilárditására és előmozditására.

Báró Vay Miklós ő méltósága annyira kifejtette a törvénynek ily alakban szükségét, hogy én tisztán csak igénytelen véleményemet csak azzal fejezzem be, hogy ezen szakaszt minden változtatás nélkül elfogadom és a mélt. főrendek pártolásába ajánlom.

Ujfalussy Miklós főkapitány: Nagymélt. elnök! Mélt. főrendek! Azon előadás után, melyet nehány perczczel elébb Vay Miklós báró ő excellencziája tartott, valóban igen nehéz hozzászólni e tárgyhoz, különösen nekem, kinek nézeteit ő excja sokkal szebben és alaposabban, mint én tehettem volna, már nagy részben elmondotta. Azonban ismétlésekbe bocsátkozni akarván, némelyeket bátor leszek felemliteni, indokolására azoknak, a miket ő már nézeteim szerint kifejtett.

Az mondatott előttem mélyen t. ő excja által, hogy majdan mikor a frigy megköttetik és eljön az idő, hogy választani

kell a vallás között, a szülők talán az utolsó perczre fogják hagyni a választást, a mi igenis meg fog történhetni. És igen érthetőleg meg volt előttünk mondva, hogy az ilynemü választás nagy kellemetlenséget idézhetne elő minden nemesebb és magasztosabb érzületnél; de megtörténhetik az is mélt. főrendek, hogy a vallásválasztás eszközlése nem a szülők által történik meg a leendő gyermekre nézve, hanem meg fog kisértetni annak eszközlése még a frigy megkötése előtt. Én, megvallom, azon véleményben vagyok, melyben bizonyára mindnyájan vagyunk, hogy az ily kötések egyedüli indokának a szivben és az észben kell kombinálva lenni. És ha ilyetén formán kombinálva vesszük a visszás helyzetet, melybe a fiatal pár jön egymással szemközt, midön nekik határozniok kell arról, hogy mi fog jövőben gyermekeikkel történni, bizony mélt. főrendek, az ifju párnak ez alig jutott volna eszébe, ha csak a törvény fel nem kelti bennök; és elvégre tehát a férfi, kiről tudjuk, hogy vaskosabban van a természettől előállitva, mint a gyengéd nő, utoljára mindenesetre győzni fog. De vegyük a helyzetet; a szemérmes lány mit fog válaszolni, ha felszólittatik, hogy válasszon és intézkedjék a majdani születendő gyermekek vallására nézve? Ha meg kell ennek történnie én azt hiszem, hogy fog választani; de igazságtalanság fog történni, mert előre is láthatjuk, hogy mindenesetre a gyengébb fél fogja mindig a rövidebbet huzni. A törvény ezen esetben, nézeteim szerint, megsértené a lánynak ártatlan érzületét és szemérmességet, ki épen ez által lenne büntetve.

Ha nekem választanom kell a közt, a mi itt az imént mondatott, hogy a lányok, vagy minden gyermekek kövessék az apa vallását és ha e nézet állna a 12. §. ellenében, meggondolnám, hogy melyiket válasszam a kettő közül. De miután nem ez áll elő, hanem választanunk kell a közt, a mi a módositványban mondatik és a közt a mi a 12-ik §-ban van, én azon indokoknál fogva, melyeket Vay Miklós b. ő excja előttem elmondott, és azoknál fogva, miket bátor voltam felhozni, ugy kivánom ezen szakaszt megtartani, a mint van.

Elnök: Mélt. főrendek! Még többen lévén feljegyezve a szólásra és a képviselőház jegyzője üzenetet óhajtván átnyujtani, jónak látnám a vitát megszakasztani. (Helyeslés.)

Bujanovics Sándor képviselőházi jegyző: (az elnöki szék elé

járul.) Nagymélt. elnök! mélt. förendek! Az ő felsége és a svájczi szövetség között kötött kereskedelmi és postaszerződést, ugyszintén a képviselőház tegnapi ülésében mondott határozatot a Székesfehérvárról Grácz irányában vezetendő mozdonyvasut és annak Kis-Czelltől Győrig menő szárnyvonala tárgyában van szerencsém alkotmányszerü hozzájárulás végett tisztelettel benyujtani.

Majthényi László b. jegyző : (olvassa a képviselőház jegyzőkönyvi kivonatait).

Elnök : Mindkét tárgy ugy közlekedési, mint pénzügyi szempontból lévén megitélendő, ugy hiszem nincs ellenvetése a mélt. főrendeknek, ha az egyesült közlekedési és pénzügyi bizottsághoz fognak utasittatni ? (Helyeslés.)

A jegyzökönyvek mellékleteit pedig, melyek a képviselőház határozatainak alapjául szolgálnak, rövid uton kérném átszolgáltatni, miután a jegyzőkönyvhöz nincsenek mellékelve.

Cziráky János gr. : Kérném az egyesült hármas bizottság tagjait, méltóztassanak ülés után ezen tárgy tanácskozás alá vétele végett itt maradni.

Elnök : Most a közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottság fogván e tárgyat nehány perczre igénybe venni, az ülést felfüggesztem és a megkezdett vita azonnal a delegáczió ülése után folytattatni fog.

(Egy órai szünet mulva :)

Elnök : Az ülést ujra megnyitom.

Haynald Lajos érsek: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! A magyar-osztrák birodalomnak nagyfontosságu közös ügyei feletti tanácskozását és munkálkodását épen most sikeresen fejezte be e teremben az e végre kiküldve volt országgyülési bizottság. Nem kevésbé fontosnak tartom én azon közös ügyet is, mely feletti tanácskozásunkat, a rövid félbeszakitás után ujra felvesszük. Közös ügye ez a családnak, a hazának és az egyháznak és engedje a mindenható, hogy a törvényhozásnak bölcsesége ezt szintoly sikeresen tárgyalja ezen közös ügynél elébe állott nagy feladatát, melytől a családok nyugalma, boldogsága, és jóléte, a jövő nemzedék valláserkölcsi nevelése, a haza felvirágzása függ, szintoly szerencsésen megadja. Mely sikernek eszközléséhez, mennyire belátásom engedi, nézeteim nyilvánitásával hozzájárulni kivánok én is.

Vannak ugyanis némi észrevételeim azokra nézve, mik több tisztelt szónok ur által elmondattak, melyeket, mielőtt felsorolnék, megemlitem, hogy elvben csatlakozom nm. gr. Cziráky János inditványához, többet, mit szokott jelességgel mondott, ismételni már azért sem akarván, mert ezt időnk rövidsége, teendőink sokasága nem engedi.

Az előttem közvetlenül szólott mélt. kővárvidéki főkapitány ur megemlité, hogy habár sokfelé elágazó nézetek vannak az iránt, miként kelljen a törvényeket határozataiban megállapitani a vegyes házasságból született gyermekek vallásos nevelését, nekünk mégis csak azon két ajánlat közül lehet választanunk, mely előttünk fekszik. Mi igy levén, én is csak erre szoritkozom és azon két javaslat érdemleges méltánylásába bocsátkozom.

Az egyikben, azaz a képviselőház által elfogadott törvénytervezetben azon kivánság fejeztetett ki, hogy a vegyes vallású házasságból származott gyermekek szülőik vallását nem szerint kövessék, ugy, hogy a fiu az apa, a lány az anya vallásában neveltessék. A másik javaslat szerint, mely az egyesült hármas bizottság jelentésében módositvány gyanánt terjesztetett a magas ház elé, a gyermekek nevelése a szülők szabad akaratára bizatnék és csak akkor lépne közbe a törvény határozata, illetőleg az állam hatóságainak müködése, ha a szülők rendelkezni vagy nem akarnának, vagy elmulasztották volna, vagy pedig viszálkodások támadnának közöttük.

Melyiket fogadom én el ezen javaslatok közül, minden tétova nélkül kijelenthetem. Elfogadom a hármas bizottságnak módositását, e tárgyban is, mint minden másban, legeszélyesebb- és legéletrevalóbbnak tartván azon kivánatot, mely a mostani állam és törvényhozás által magáéinak tartott vezérelvek következetes alkalmazásától várja kielégitését.

S ily elv, melyet mindenkor hangoztatni hallunk, a szabadság elve. Mire hivatkozva a jelen kérdést is a szabadság elvének értelmében és következetes alkalmazásával kivánom eldönteni.

A szabad államban szabad az egyén, szabad a család, szabad az egyház. Ez azon kiindulási pont, melyet benső államéletünk rendezésekor mindig emlegettetni hallunk.

Szabadon mozogjon az egyén, a család és az egyház ügyei

kezelésében, czéljai előmozditásában, érdekeinek érvényesitésében: magától értetődik, azon határok között, melyeket az állam végczéljára való tekintet húz szabad mozgása között.

Alkalmazzuk ez elvet jelen tanácskozásunk tárgyára.

Mindenki elismeri az apának és anyának kötelességét: gyermekeit nevelni, és nevelni vallásosan. A kötelességnek correlatuma a jog. Hogy azon kötelességét teljesithesse az apa és az anya, joggal is kell neki birni, gyermekei vallási nevelésére, joggal kell birnia azon mód meghatározására, melyen gyermekeinek vallásos nevelését eszközölje. Ezen jogába az apának és anyának, ezen jogába a családnak bele nem nyulhat az állam: ha csak a gyakran s méltán kárhoztatott: „Zu viel regieren" elvet nem akarja a legkényesebb, a legszentebb vallászerkölcsi, és a megtámadhatlan családi érdekekre jogsértőleg alkalmazni; ha csak semmi czimen nem jogosult omnipotencziáját, minden határokon túl hajtva, a családok szentélyébe bele nyulni és oly jogbitorlást elkövetni nem akar, mely — mint minden jogbitorlás — előbb-utóbb, de bizonyosan megboszulja magát. Az egyéni, családi szabadságot fenhangoztató szabad állam a legnagyobb következetlenségbe esnék, ha az uralkodó vallásukat elismerő, és azokat önön érdekeikkel ugyanazonositó államok példáját követné. Miért is a szabad egyezkedhetést kivánom a gyermekek nevelésére nézve biztosittatni a szülöknek, a családnak.

És ha ennek jelen körülményeink közötti szükségességéről már eddig nem lettem volna meggyőződve, ma győződtem volna meg arról.

A mai vita folyamán ugyanis majd azt hallottuk emliteni, hogy a legtanácsosabb volna az apának tulajdonitani a jogot, hogy az ő vallásában neveltessenek minden gyermekek, majd ismét hallottuk az anyáknak különös érdekeltségét kiemelni gyermekeiknek az ö vallásukban való nevelésére nézve. Az egyesült hármas bizottság javaslata megint egészen mást mond, s a képviselőház által elfogadott szerkezet szintén mindezen alapnézetektől eltérően kiván rendelkezni. Magok ezen elágazó nézetek is már arra mutatnak, mennyire különbözők e tárgyban a bármikép érdekelteknek — s épen azért a szülőknek, az apáknak és az anyáknak is — meggyőződései, s ezekre alapuló kivánságaik, követeléseik; mennyire kiteszi tehát a törvényhozás magát azon veszélynek, hogy midőn bármily kényszert rendel

gyakoroltatni, azoknak meggyőződését sértő, jogosult kivánataikba ütközik, eltulajdonithatlan szabad rendelkezési jogukon zsarnokoskodik.

Mely eljárásnak igazolására az mondatott, miként a multnak szomoru tapasztalatai jogositnak arra, hogy a javaslat által kimondatott kényszer törvénynyé emeltessék; de hiszen épen ezen szomoru tapasztalat oly időből való, melyben a szülők nem követhették szabad akaratukat gyermekeik vallásának meghatározására nézve, hanem törvény uralkodott, mely kényszeritette őket bizonyos vallásban nevelni gyermekeiket.

A kényszer idejéből felhozott tapasztalatok tehát éppen a kényszer ellen, s nem a szülői szabad elhatározás rendszere ellen harczolnak. Söt épen azért, nehogy ezen szomoru tapasztalatok jövőre megujuljanak, látom én szükségesnek azon előttünk fekvő törvényjavaslat közül azt választani, mely a szülők szabad rendelkezési jogát kivánván törvénynyé emeltetni, a családi békét, együttélést és jóllétét, a gyermekeknek kellő neveltetését inkább biztosithatja. Hivatkozás történt arra, hogy miután a vallásra nézve meg vannak a szülők oszolva, osztassanak meg a gyermekek vallási nevelésére vonatkozó jogok is. Ez, ugy hiszem, csak octroy által történhetik, s nem tudom, mennyiben illik az octroy a szabadság fön dicsőitett jelen aerájába, söt korunk eszméivel inkább megegyezőnek látom, hogy a szülők természetes joga gyermekeik vallásának meghatározására nézve elismertessék, mint hogy a szülők akarata ellenére bármily jog megosztásába beleelegyedjék az állam, a törvényhozás. Továbbá hivatkozás történt azon veszedelmes befolyásra, melyet minden felekezetek papjai gyakorolhatnak a szülőkre, és egy sajnálatos kifejezéssel mondatott: „Szabad a vásár!“ ezt fogják hangoztatni minden hitfelekezetek papjai és proselytáskodást fognak üzni, ha a szülők szabad akaratjok szerint határozhatják el gyermekeik vallását. Itt a proselytáskodás egész átalánosságban kárhoztatva lön. Igenis, van a proselytáskodásnak egy neme, melyet kárhoztatni lehet és kell, de ismét van a vallásos meggyőződés terjesztésének egy, azon elhirhedt szóval helytelenül bélyegzett neme, melyet méltatlanul kárhoztat bárki is.

A meddig meggyőződés fog létezni, tudományos, politikai, vallási dolgokban, addig lesz mindig proselytáskodás tudományos, vallási és politikai dolgokban. A meggyőződés benső ösztönénél

fogva terjeszkedni törekszik, hódit, hivőket gyüjt. Mely törekvés, ha jogosult nem volna, el kellene itélni Aristotelest és Plátót, mert tanitványokat gyüjtöttek magok körül, el kellene itélni Hegelt és Kantot, mert a tudomány országában epochát alkotott műveikben hirdették azon tanokat, melyekről meg voltak győződve. Ha azon törekvés nem jogosult: vétkesen proselytáskodik az apa, midőn gyermekét oktatva neveli, proselytáskodik a tanitó, midőn a tudomány szellem-kincses ládáit megnyitja a tanitványok előtt.

Ha azon törekvés kárhoztatandó, akkor jogosulatlan a világot polgárositott kereszténység maga, melyet pedig államtörvények ellen hirdetett a szent meggyőződés, s magok a tuloldali állitások szerint is jogosulatlan alapon áll, engedje meg a nméltóságu koronaőr ezt kimondanom, maga a reformáczió, melynek hirdetői pedig ismét szintén kétségtelen államtörvények ellen harczoltak tanaik terjesztésében. Proselytáskodunk most is mindnyájan, minoritások és majoritások, ezen szellemi csatában, mely a politika mezején vivatik. Mihelyt az emberi ész meggyőződést szerzett magának, kezdődik hóditó törekvése, s ha ezt valaki proselytáskodásnak akarja nevezni, különböztesse meg ennek nemeit: s lesz a proselytáskodásnak egy neme, melyet el kell itélni, mert méltatlan czélt tart szem előtt s méltatlan eszközökkel él, de lesz egy másik is, mely meggyőződését nemes eszközökkel terjesztvén oly törekvésként áll elénk, mely előtt mindenki meg fog hajolni. És hogy Magyarországnak bármely felekezetü papjai, egyes eseteket kivéve, hivatásszerü müködésökben a nemtelen proselytáskodásra nem fognak vetemedni, bizton reménylem. De ha történnék is ez, mikor volna eljárásának károsabb hatása a családok nyugalmára és jóllétére nézve, mint épen akkor, ha nem a szülőknek már egyezkedett és megszilárdult akarata állna elébe? S vajjon a helytelen proselytáskodás ellen nem lesz-e inkább vértezve a családi élet, ha a szülők szabad eltökéléssel határoztak gyermekök vallási nevelése felett, mint ha meghajolni tartoznak egy kényszer előtt, melyet a törvény erőszakol reájok, s mely ellen feljajdul nem egynek vallásos érzete, hitbeli meggyőződése.

Az mondatott, hogy az ily befolyások ellen óvószert kell adni; én azt hiszem, hogy nem az ily befolyások ellen kell az óvószer, hanem inkább a kényszer ellen; mert az olyan befolyá-

sok ellen meg fogja magát védeni a meggyőződés, meg fogja magát védeni azon eltökélett akarat, mely a szülők kebelében határozott a gyermekek nevelése felett.

Előszámláltam azon főészrevételeket, melyek a mai vita folyamában az egyesült hármas bizottság javaslatának ellenére felhozattak, s melyeket miután röviden illusztráltam volna, még csak arra térek vissza, a mit Biharmegye mélt. főispánja megjegyzett, hogy t. i. az egyén szabadsága csak azon határokig terjedjen, mig az államnak végczéljait megakadályozólag vagy sértőleg nem érinti és még más állampolgárok jogait meg nem károsítja. Mit jelen tárgyunkra alkalmaztatva, különösen az elsőre nézve, meg vagyok győződve arról, hogy a hol zavartalan békében élnek együtt a szülők, s teljes megnyugvás szerint nevelik gyermekeiket, ott az állam czéljai is leghathatósabban vannak előmozditva. Ez pedig ott éretik el legbiztosabban, hol a férfi s nő meggyőződésök s szivhajlamuk szerint szabadon határoznak a felett, mit életök egyik legfőbb feladatának tartanak.

De a mit másodszor kiván a mélt. bihari főispán ur, hogy t. i. az állampolgároknak jogai sértve ne legyenek, a szülőknek szóban forgó szabad rendelkezhetése által, arról kezeskedik azon intézkedés, melyet a hármas bizottság javasol: mert a tökéletes viszonosság és jogegyenlőség elvén alapszik, azt épen tartja, és ha az inditvány törvény méltóságára emeltetnék, biztositja is.

Hogy végre a bizottmányi módositás elfogadása esetében az annyira kárhoztatott téritvények kedvezőtlen befolyást gyakorolhatnának: azt nem ismerhetem el, mert hiszen épen a hármas bizottság módositványában ki van mondva, hogy a törvénynyel ellenkező bármely szerződés, téritvény, rendelkezés ezentul érvénytelen, és semmi esetben sem bir az állam előtt jogerővel. Oly szerződések pedig, melyek jogerővel nem birnak, a gyermekeknek a szülők által meghatározott vallásos neveltetését sikeresen semmikép sem támadhatják meg.

Miután ezekkel elegendőkép illusztrálva látom azokat, miket az előttem szóló igen tisztelt urak mondottak a hármas bizottság javaslata ellen, nem zárhatom be rövid beszédemet egyébbel, mint azon méltányos kivánatommal, hogy a szabadság jelen aerájában felállitott vezérelő vitánk tárgyára nézve is diadalmaskodván: legyen szabad egyén, szabad család, szabad egyház a szabad államban!

Festetich György gr. miniszter: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Azok, kik a mellett vannak, hogy ezen törvényjavaslat eredeti szerkezete mellett fogadtassék el, oly jól és oly részletesen indokolták ez ügyet, hogy én részemről ahhoz szólni mitsem kivánhatok; csak azon egyet bátorkodom megemliteni, hogy a kormány ajánlja a mélt. főrendeknek, hogy e törvényjavaslatot ugy, mint az a képviselőháztól hozzánk érkezett, elfogadni méltóztassanak. (Helyeslés.)

Radvánszky Antal főispán: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Azon kérdés megoldásáról: mely vallásban neveltessenek a vegyes házasságból született gyermekek? szükségesnek tartom, hogy a törvényhozó két kellékre forditsa figyelmét; először arra, hogy az e részben hozandó törvény legyen kifolyása a természeti jogon alapuló igazságnak és méltányosságnak; másodszor, hogy ezen törvény zárja ki lehetőségét mindazon viszálykodásoknak, melyek a gyermekek vallása kérdéséből a családi életben felmerülhetnek.

Eddig tudtommal három praxis létezik a vegyes házasságból született gyermekek nevelésére nézve; t. i. a gyermekek vagy mind anyjok vallását követik, vagy pedig a fiuk atyjok, a lányok anyjok vallását követik; vagy pedig végre a szülők szabad rendelkezésére bizatik a gyermek vallását meghatározni.

Azon kérdést állitom most fel: ha azon általam előrebocsátott kellékek állanak, ezen három praxis közül melyik felel meg azon elveknek?

Az első praxist ajánlja a nevelés könnyitése, mert ez esetben csak egy vallásban neveltetvén a gyermekek, ez által kérdést nem szenved, a nevelés könnyitve van; de ezen gyakorlat nem felel meg azon kellékeknek, miszerint szükséges, hogy a hozandó törvény a természeti jogon alapuló igazságra és méltányosságra legyen fektetve. Mert ha a házasságnak keservei és örömei a házasságnak jogai és kötelességei közösek, akkor nem igazságos és nem méltányos, hogy az anyának ne jusson osztalékrésze a gyermekek vallásos nevelésében is és ennélfogva ezen gyakorlat — az én felfogásom szerint — nem felel meg azon második kelléknek, mely szerint t. i. szükséges, hogy zárja el annak lehetőségét, hogy a gyermekek nevelése iránt a házasságban surlódások ne történhessenek; mert ezen esetben az anya később megbánja és fájlalja, hogy egyetlen gyermekét sem

nevelheti a maga vallásában; ez az anyának nyughatatlanságokat, izetlenségeket okozhat, melyek a házasság boldogságát is alááshatják.

A második praxis pedig felfogásom szerint tökéletesen megfelel mind a két kelléknek. Az elsőnek azért, mert a fiuk atyjok, a lányok pedig anyjok vallását követvén, mindkét szülőnek vallásos érzete gyermekeik irányában meg van nyugtatva és épen ez által meg van felelve a másik kelléknek is, mert a szülők vallásos érzete ki lévén elégitve, nem tehetem fel, hogy ezen kérdések viszálkodásokat idézhetnének elő a házasságban és pedig épen azért nem, mert positiv törvény rendelkezik ez ügyben.

A harmadik praxis szerint, mint a mely itt többek által felhozatott, a szülők önkényére bizatik a gyermekek nevelése. Ez habár elvileg a legszabadelvübbnek látszik is, az alkalmazásban épenséggel nem az. És ezen praxis az általam felállitott kellékek sem egyikének, sem másikának nem felel meg. Az elsőnek nem azért, mert a gyermekek nevelése iránti egyezkedésnek soha — vagy legalább ritkán — a szülők szabad akaratának kifolyása, hanem mindig, vagy legalább többnyire, valamely külbefolyás eredménye. Én legalább arra példát nem tudok, a müveltebb körökből épen nem, hogy a vőlegény arájával, a szerelem enyelgése közt, összekelésök előtt határoztak volna a felett, hogy minő vallásban akarják gyermekeiket neveltetni; de igenis, tudom azt, hogy ha gyermekeik vallásos nevelése iránt történt később valami, az nem a házassági szerződésben álló felek, t. i. a házastársak, hanem a házassági szerződésen kivül állók, tehát mások által eredményeztetett, söt gyakran erőszakoltatott is. Tudnék számtalan példát felhozni arra, hogy a gyermekeknek melyik vallásban neveltetése iránti kérdés csak akkor került szőnyegre, mikor a gyermek megvolt és akkor ismét nem a szülők, hanem mások által inditványoztatott ezen kérdés és gyakran azok által, kik ezen alkalmat felhasználva, odahatottak a férjre, hogy még gyermekágyban gyengélkedő neje iránti figyelemből, szeretetből, gyengédségből saját lelkiismeretének megszoritásával, engedékenynyé vált nejének vallása irányában. Kérdem már most, mélt. főrendek, vajjon az ily esetekben, a gyermekek vallásos nevelése iránt kötött egyezség a szülők szabad akaratából foly-e ki? nem külbefolyás

hat-e itt a szülök akaratára és nem gyakoroltatik-e itt a legnagyobb moralis presszió? Ugyan kérdem: azon számtalan reversalisok közt, melyek kiadattak, létezik-e csak egyetlen egy, melyről jó lelkiismerettel azt lehetne mondani, hogy az a szülők szabad akaratának kifolyása volt, vajjon nem mindenkor mások által inditványoztatott-e ezen reversalis?

Ebből tehát, felfogásom szerint világos, hogy ezen harmadik praxis nem felel meg sem az elsö, sem a második kelléknek. Az elsönek nem azért, mert nem alapul az igazságon és a méltányosságon, a második kelléknek nem felel meg, mert nem zárja ki a felmerülhető viszályok lehetőségét: mert ha a gyermekek vallásos nevelésének ekkénti keresztülvitele a szülők szabad akaratából keletkezett egyezségnek neveztetik, akkor előre látható, hogy ezen egyezség ingadozó lábon áll, csak izetlenséget fog előidézni és fel fogja dulni a házasságban a békét és nyugalmat. Elégséges itt csak a reversalisokra s azok káros következéseire hivatkozni, melyekről többet szólni nem akarok, miután a koronaőr ö exczja oly körülményesen fejtette meg a dolgot, hogy alig lehetne többet hozzája tenni.

Megjegyzem csak azt, hogy ezen három praxis közül leginkább felel meg az igazságnak az, hogy ha a vegyes házasságból született fiuk atyjuk, a leányok anyjuk vallását követik. Ez nézetem a törvényjavaslat felöl.

Bátor volnék még a kalocsai érsek ö excza elöadására felelni, ha két oknál fogva ezt tenni nem tartózkodnám: először azért, mert rövid az idö, másodszor azért, mert nem igen fognók egymást kapaczitálni, [de egyébként azért sem, mert csekélységemet és ö excza mély tudományát és tapasztalatát vevén tekintetbe, ö excza irányában ugy állok, mint homeopatikus dilutió a leghatalmasabb allopathikus potencziához, ennélfogva megjegyzésként csak kettőre akarok felelni.

Első, mit méltóztatott mondani, a proselytismusra vonatkozott. Engedjen meg ő excza, hogy röviden csak pár nézetet fejtsek ki, melyekben talán részemről benne lesz foglalva a felelet azokra, miket méltóztatott a proselytismusról mondani.

A vegyes házasságok helyzete most sokkal nyomasztóbb, mint volt azelőtt; jelesen pedig a vegyes házasságban a kath. nök helyzete a legnyomasztóbb, mert ezek némileg azért, mivel vegyes házasságra léptek bizonyos tekintetben az egyházból

kizáratnak. A vegyes házasságok előtt minden fenakadás nélkül adattak össze az egyházi szertartások mellett s e részben megfeleltetett az 1790. XXVI. t.-czikknek, mindenkor megfeleltetett azon törvénynek, melyet félszázados folytonos és szakadatlan gyakorlat és az egyházi rendnek legnagyobb szigorusággal, sőt éppen féltékenységgel gyakorolt eljárása szentesitett. Midőn azonban 1839-ben keletkezett azon pápai breve, mely a vegyes házasságoktól megtagadta az áldást, eltiltotta azoknak a templomban az egyházi szertartások kiszolgáltatása melletti összeadását, ugyanazon 1790. XXVI. t.-czikk, melyhez az egyházi rend oly hiven ragaszkodott, melynek ötven esztendőn át leghivebb őre volt, ezen breve által megsértetett. De nemcsak a törvény sértetett meg ezáltal, hanem ezen szentszéki breve, felfogásom szerint, tisztelettel legyen mondva, megsértette a vallásos érzelmet általában, mert megtagadta az áldást, melyre minden ember valláskülönbség nélkül, mint Isten kegyére számithatott; de megsértette a vallási gyöngédséget saját hivei irányában is, mert saját egyházának tagjait fosztotta meg az anyaszentegyház szertartásaitól, sőt megtagadta, de megtagadja jelenleg is a vegyes házassági anyától a beavatást, ha a született gyermek nem katholikus, hanem a törvény értelmében és engedményénél fogva más vallásban neveltetik. Vajjon, mélt. főrendek, az egyházi rendnek ezen eljárása által előmozditja-e a vallás és az egyház érdekeit? terjeszti-e ez által a valódi vallásos érzelmet? megfelel-e e részben a keresztényi türelemnek és a felebaráti szeretetnek? Ezen kérdések eldöntése nem tartozik hozzám, mert e felett, mint illetékes biró csak az fog itéletet hozhatni, ki hivatva van eldönteni azon kérdést, vajjon az egyház szentségei, az egyház szertartásai a hiveknek közös, vagy pedig csak az egyházi rendnek kiváló és kizárólagos tulajdona-e?

De, mélt. főrendek, hogy a szentségekkel és egyházi szertartásokkal a vegyes házasságok irányában csakugyan disponál az egyházi rend ez, felfogásom szerint, tagadhatlan. Ime szomszédságunkban, Hatvanban, ép ma, vagy holnap lesz két hete, egy katholikus nő reversalist adni nem akaró protestáns férfivel eljegyeztetvén, midőn a nö az összekelési nap előtt, áhitatosságtól buzditva a sz. gyónással élni kivánt, a lelkész által elutasittatott és a gyónás töle megvonatott, mert vegyes házas-

ságra lépett. (Nyugtalanság.) Már ha az összekelést a lelkész megtagadhatja, megtagadhatja a beavatást, megtagadhatja a gyónást, akkor azt kell gondolnom, hogy a vegyes házasságok irányában joga van a többi szentségeket és szertartásokat is meg tagadni. Már most ily fegyverek mellett mily hatalmat és befolyást lehet a lelkésznek a vegyes házasságokra gyakorolni, azt bizonyitani nem szükséges.

A mi pedig azt illeti, hogy lehet-e törvényt hozni, mely a reservalisok érvényességét meg fogja szüntetni? ezt én lehetetlennek tartom, ha az előbbi törvény fog állni, mert akkor hasonló lenne azokhoz, ha valaki tüzoltó szivattyut vásárolna azért, hogy a tüzet eloltbassa, de nem gondoskodnék arról, hogy tüz ne támadjon.

Én tehát ezek szerint azt mondom, hogy a vegyes házasságban a gyermekek vallásos nevelése feletti egyezkedésnek nincs helye: mert, ha ez meg fog történni, akkor meghozzuk a reversalisok intézményét és elvetjük az örökös viszályok csiráját.

Azért én a koronaőr ő exczellencziájával egyetértve, pártolom a törvényjavaslatot azon szerkezetben, mely azt kivánja, hogy a fiuk atyjuk, a lányok anyjok vallását kövessék. (Szavazzunk!)

Simor János herczegprimás: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Miként a szönyegen forgó törvényjavaslatnak czime mu-atja, abban a törvényesen bevett keresztény egyházak viszo-osságáról terveztetnek határozatok.

A jogviszonosságnak a bevett egyházakat illetőleg, vélelényem szerint, más értelem, más magyarázat nem adhatik, nt a mely azt logikailag, de juridikai szempontból véve, is gilleti.

A jogviszonosság nem jelentheti azt, hogy egyik vallásfekezet magát hitelveiben, vallásgyakorlataiban a másikhoz tarzzék alkalmazni s nem jelentheti azt, hogy az egyiknek szigrubb elveit és egyházi törvényeit a másiknak kevésbé szigru formáihoz a világi törvényhozás által módositani is lehess: mert a jogviszonosság a vallásfelekezetekre nézve csak abba állhat, hogy minden vallásfelekezet saját hitelvei alapján sát egyházi törvényei szerint szabadon és akadálytalanul élhesn.

Ha már az előttünk fekvő törvényjavaslatot az imént mondottak alapján tekintem, én épen a jogviszonosságot nem találom fel annak több szakaszában a katholikusokra nézve, a miért is én a törvényjavaslat elfogadásához hozzá nem járulhatok.

A mi különösen a vitatkozás tárgyát képező 12. §. határozatát illeti, kérdem, mélt. főrendek, miként áll a szerint a jogviszonosság a vegyes házasságra kelő, vagy abban élő katholikus félre nézve? Neki egyháza azt parancsolja s köti lelkiismeretére, hogy minden gyermekeit saját katholikus vallásában nevelje. Ezen, vallásos lelkiismeretét terhelő parancsát egyházának a kath. fél ezen 12. szakasz határozatainál fogva nem teljesitheti, mert midőn ezen szakasz ridegen rendeli, hogy a vegyes házasságból származott gyermekek közül a fiuk atyjok vallását kövessék, egyszersmind a szülőknek meg nem engedi, hogy gyermekeik vallása felett különös egyezkedés folytán máskép rendelkezhessenek, mert az ezen határozattal ellenkező bármely szerződés vagy rendelkezés érvénytelennek, jogerőtlennek nyilvánittatik, miáltal a kath. fél a lehetőségtől is elesik, odahatni, hogy egyházának érintettem törvényeit megtarthassa.

Más országokban, különösen Bajorhonban, Poroszhonban, Szász- és Würtemberg országokban, de még Cislajthániában is, hol az interkonfesszionális kérdések oly szenvedélyességgel tárgyaltatnak, a házasfeleknek ezen rendelkezési joga jövendő gyermekeik vallása iránt világosan elismertetik, s az állam csak azon esetben rendelkezhetik a gyermekek nevelése körül, ha a felek egyezség utján vagy nem akartak egyezkedni, vagy et tenni elmulasztották; én e tekintetben több jogát az államnak nálunk sem ismerhetem el. Az államnak, a bevett vallások közül bármelyikben nevelik a szülők gyermekeiket. Neki az egyik vallás ép olyan jó, mint a másik. Miért akarja tehát meggátolni, hogy a vegyes házasságra lépő felek lelkiismeretök sugallata vagy tetszésök szerint ne neveljék minden gyermekeiket vagy a kath. vagy a prot. vallásban? Miért tiltja meg az által, hogy minden ezen egyezkedésre vonatkozó szerződést jogerőtlennek nyilvánit, holott az ily egyezkedés és szerződés által az állam czéljai éppen nem érintetnek, annál kevésbé gátoltatnak? A hol az állam érdeke kezdődik, ott lépjen csak akczióba. Érdeke ugy kivánja, hogy a családok kebelében czi-

vakodások ne támadjanak a gyermekek vallási nevelése miatt. A hol tehát a vegyes házassági szülők az iránt, mily vallásban neveltessenek gyermekeik, előre nem rendelkeztek, ott, s csak ezen esetre határozzon az állam. Miután a hármas bizottság javaslata a szülők ebbeli rendelkezési jogát épségben óhajtja tartatni, a bizottság véleményét helyeslem, mint olyant, mely a jogviszonosságnak a katholikus félre nézve inkább megfelel.

A reversálisokról az mondatott, hogy azok mind kicsikartaknak tekintendők, s hogy az előttem szóló mélt. főispán ur egy szabad elhatározás szülte reversálist sem ismer. Én megengedem, hogy lehettek kicsikart reversálisok; de az nem áll, hogy mind ilyenek voltak: én tapasztalásból az ellenkezőről vagyok teljesen meggyőződve.

A mi a kath. egyháznak szivtelenségéről felhozatott, mely állitólag azért gyakoroltatik, mert a kath. egyház a vegyes házasságokat gyülöli, a vegyes házasságra kelő, vagy abban élő katholikusok pedig az egyház igaz hiveinek nem is tekintetnek, tőlük a szentségek megtagadtatnak, az áldás elvonatik a papok által: ezekre nézve megjegyzem, a kath. egyház soha el nem titkolta, miszerint a vegyes házasságokat nem helyesli, hanem csak türi, mint a kisebb rosszat még rosszabb meggátlása végett. De hiszen a vegyes házasságokat a protestánsok sem szeretik. A kath. egyháznak megvan a maga fegyelme, melynek megtartását épen ugy követeli hiveitől, mint követelik saját egyházuk fegyelmére nézve az övéiktől a protestánsok. A kath. egyházban a szentségeknek nem urai, hanem csak kiszolgáltatói a papok, a szentségek ura maga az Isten, kinek s az Isten nevében parancsoló egyháznak a szentségek kiszolgáltatása körüli rendeleteit a papok tartoznak megtartani, tehát tartoznak a hivektől követelni, hogy a szentségek felvételére megkivántató kellékeket, ha azokban részesülni akarnak, teljesitsék is. A szentségek kiszolgáltatása nincs a papok kényekedvére bizva, hanem ezért felelősek magának az Istennek. (Szavazzunk!)

Elnök: Ha azok, kik fel vannak irva elállanak, akkor szavazhatunk.

Lipthay Béla b.: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Nagy napot ülünk ma. mert ezen fényes diskusszió fonalán a szabadság zászlaját azok által látjuk magasan fellobogtatva, kik eddig

csak nagyon tartózkodva csatlakoztak ama zászlóhoz, melyre a jelenkor az „in hoc signo vinces“ jelszót tüzte fel. És a mennyire őszintén örülök ezen nagy győzelemnek, melyet a szabadság nagy eszméje nyert, mégis be kell vallanom azon gyarlóságomat, hogy én közelebb állok azokhoz, kik, nem hogy fenhéjázó eszmék által ringattatnák magokat, de a szabadság ösvényén óvatosan haladnak és a szabadság elveinek alkalmazásánál a legtávolabb terjedő konsequencziákat szem előtt tartják.

Igen helyesen jegyezte meg ez irányban a kalocsai érsek ő excja, mennyire veszedelmes a „zu viel regieren“, de ha ő ezt ellenzi s elitéli, akkor én meg a „nicht regieren“ elvét épp oly veszedelmesnek találom: mert én igen nagyon tudok lelkesülni a libertéért, de még nagycbb mértékben félek a libertinitástól. Éppen azért a szabadság utján is kellö mértéket meg kell tartani, és hiszem, hogy ha ő méltósága figyelembe veszi mindazon konsequencziákat, melyek abból támadnának, hogy ha a törvény épen nem avatkoznék azon kérdésekbe, melyeket ő excja teljesen a szülők szabad akaratára kíván bizni, akkor el fogja ismerni, hogy alapos indokai vannak a törvényhozásnak ezen beavatkozásra.

Méltóztassék ugyanis megfontolni, ha azon javaslat elfogadtatnék, hogy a szülők mindkét nembeli gyermekeik vallásos neveléséről egészen szabadon rendelkezhetnek, akkor meddig terjed ezen szabadság? Tudjuk, hogy ezen törvényjavaslat csak a bevett és keresztény vallásfelekezetekről szól, és ha ma annyira nem vagyunk is, de én azt hiszem, nem sokára oda fognak a dolgok fejlődni, hogy ezen szabad rendelkezést ki fogjuk terjeszteni a keresztény valláson tul is. Hogy ha pedig a szabályt ugy, mint az a jelentésben foglaltatik, megtartjuk, akkor az természetesen ugy is magyarázható, hogy ha tetszik zsidó vallásban nevelhetők a gyermekek (Ellenmondás.), mert ez csak egyetértésről van feltételezve, és a mint a kath. és prot. szülők protestáns vallásban nevelhetik gyermeköket, ugy egy harmadik vallásban is nevelhetnék. Én nem irtózom ezen gondolattól, és azt hiszem, a mélt. főrendek sem, mert a szabadság fejlődésének szabad tért hajlandók engedni, de ma mégsem vagyunk ezen eszmére érettek, habár a mai nyilatkozatok után, melyek a félszázad előtt hallottaktól oly nagy mértékben különböznek, és látva, hogy éppen azok tüzték ki ma azon zászlót, mely ellen

azelőtt sikra szálltak, mondom, ezután bizton lehet reményleni, hogy az ellenzés az általam emlitett eszme ellen is meg fog szűnni. De mivel a társadalom ma még nem érett azon eszmére, a törvényhozásnak kötelessége beleavatkozni azon kérdésekbe, sőt a törvényhozásnak érdeke is van az iránt, hogy saját semlegessége által a vallás iránt közönyösséget ne idézzen elő. Már pedig, ha egészen az illető felekre engedtetik a vallás választása, ebből azon közönyösség fog támadni a vallás irányában, mely ellen a primás ő herczegsége oly határozottan nyilatkozott.

Ő herczegsége ezen nézetét bizonyára érdemdus egyházi pályáján szerzett gazdag tapasztalataiból szerezte. De különben, ki nem tudja, és ki nem tapasztalta, hogy nem helyes dolog az, hogy a házastársak egymással enyelegve és mindenféle szenvedélyek közepett azt kérdezzék egymástól: „Hát barátom, micsoda vallásban neveljük majd gyermekeinket?“ Az ilyen lelkiismereti kérdéseket a szenvedélyen felül kell emelni, mert nem lehet azt várni, hogy a házasfelek oly konverzácziót fognak e kérdés felett folytatni, mint a minőt egy prot. és egy kath. egyházfő folytatna; hanem a konverzáczió egészen érzéki lesz, és azt fogja mondani egyik is, másik is: „Tégy a hogy tetszik!“ mert hiába, emberek vagyunk, és nem egyszer áldozta fel valaki ifjabb korában az érzelgés perczeiben egész földi boldogságát.

Nem akarom a mélt. főrendeket előadásommal tovább tartóztatni, csak kijelentem, hogy megnyugvással vehetjük a törvényjavaslatot ugy, a hogy előttünk fekszik és mert ugy vagyok meggyőződve, hogy abból a kath. hitfelekezetre is a legkisebb kár sem fog háramolni, a törvényjavaslat elfogadását ajánlom. (Szavazzunk.)

Zichy Henrik gr.: En elállok, ha a többi is eláll!

Nádasdy Lipót gr.: Én is elállok azon esetben!

Erdődy Sándor gr.: Én nem állok el!

Zichy Henrik gr.: Akkor én szólni kivánok. (Halljuk.)

Én azok közé tartozom, kik már 24 évvel ezelőtt szintén a főrendi házban ezen tárgyban szót emeltek, s megvallom, hogy az elvekben, melyek ma itt vitattatnak, nagy változást nem látok azok részén, kik a kath. egyház tanait, jogait védelmezik és a mint akkor a vegyes házassági gyermekek vallási

neveléséről mondatott, ugy ma is a nevelés jogát a szülőknek oly elvitázhatlan jogának tartom, hogy azt lehetetlen ezen törvény által megszoritani s én azt hiszem, akár milyen coërcitiuma legyen, mégis csak irott malaszt fog maradni, mert a családi életben nem lehet megakadályozni a szülőknek hajlamát és kivánságát a gyermekek vallási nevelése iránt.

Hallottam, hogy a mélt. urak közül többen attól félnek, hogy a papoknak nagy befolyásuk lesz, ha a szülők elhatározására bizatik a vallási nevelés választása; de én azt hiszem, ha positiv törvényt hozunk, még nagyobb lesz befolyásuk, mert akkor minden esetre kötelességöknek fogják tartani, minden módot elkövetni, hogy a házastársakat arra birják, hogy a törvény kijátszassék.

Volna még több mondani valóm, de inkább elállok és pártolom a bizottság javaslatát.

Nádasdy Lipót gr.: Jól emlékszem magam is azon diskussiókra, melyek ezen kérdésben az 1842-ik országgyülésen folytak és a melyekben magam is részt vettem. Akkor törekvésem az volt, hogy a mennyire lehet, a különböző felekezetek érdekei kielégittessenek és amint csekély szavazatommal akkori időben ezen elvhez járultam, úgy most is ezen elvet követem.

Kérdem tehát: ezen előttünk fekvő § kielégiti-e a felekezeteket, vagy nem? Én azt hiszem, kielégiti. Mert először az a kérdés: jobb-e a szülőknek gyermekeik iránti rendelkezését korlátolni, vagy pedig szabadságukra hagyni a vallásos nevelést? E részben vissza kell tekinteni az előbbi időkre, t. i. a reversalisok korára és ha az ember erre visszaemlékszik, lehetetlen, — nekem legalább — nem tiltakoznom oly intézkedés ellen, mely által örökkévaló surlódások ezentul is fenmaradnak. Positiv törvény nélkül, legalább az én csekély felfogásom szerint, ott leszünk, a hol voltunk és én nem tudok különbséget tenni irott reversális és szóbeli igéret közt; előttem az egyik olyan, mint a másik, ugy kell megtartani az egyiket, mint a másikat.

Én tehát, mélt. főrendek a positiv törvény mellett vagyok, s habár nézetemnek inkább megfelel, hogy a gyermekek mind atyjok vallását kövessék, de mivel ez nem fekszik előttünk és ez nem tárgya a diskussiónak, ennélfogva az eredeti szerkezetet pártolom.

Erdődy Sándor gr.: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek!

Én a hármas bizottság módositását el nem fogadhatom. Igaz, hogy az a vegyes házasságok kötését könnyiti, hanem én, megvallom, a vegyes házasságoknak nem vagyok barátja. A törvényhozásnak nem lehet czélja sem akadályozni a vegyes házasságokat, sem előmozditani. A törvényhozás kötelessége e tárgyuál a rend és béke helyreállitását és fentartását szorgalmazni.

Mélt. főrendek! Ha az egész világon és azért nálunk is honunkban, minden házasság boldog házasság volna, akkor lehetne a módositástól várni, hogy a béke fel nem forgattatik; hanem ez, fájdalom, nem igy van, és ebből csak az lenne a következés, hogy ha a szülők egyet nem értenének, akkor a gyermekek semmi vallásban sem neveltetnének és vallástalanok lennének, mit pedig az állam nem türhet.

Mélt. főrendek! Ha jól értettem, Wenckheim László báró ur ő méltósága azt mondta, hogy ő ezen törvény által a szülők természetes jogát látja megsértve és ő a szülőknek korlátlan szabadságot kiván adatni a gyermekek felett.

Wenckheim László b.: Nem azt mondtam!

Erdődy Sándor gr.: Én csak arra figyelmeztetem ő méltóságát, hogy a természetes jog ez által nem korlátoltatik és minden rendezett államban minden természeti jog meg van korlátolva, mert korlátlan természetes joggal élni államban nem lehet, mert ez csak a társadalom rovására történhetnék.

Vallásos tekintetből, mélt. főrendek, azt kivánnám, mint elébb is mondám, hogy a gyermekek is mind egy valláson neveltessenek és megvallom, e tekintetben legczélczerübbnek tartanám, ha anyjok vallásában neveltetnének. Tagadhatlan, hogy az apa észre, az anya a szivre, az érzelemre és ezáltal a vallásra hat. De mint mondám, ez vallási tekintet; és azt hiszem, e teremben egyik sem szól azért, hogy katholikus, vagy protestáns, hanem azért, mert törvényhozó. (Helyeslés.) A törvényhozás czélja a rend és béke fentartása. Ezt törvényjavaslat által jobban látom elérve, mint a módositás által, azért a törvényjavaslat mellett szavazok. (Helyeslés. Szavazzunk!)

Szápáry István gróf: Nagymélt. elnök! Mélt. főrendek! (Eláll!) Ha többen nem szólnak, én is elállok.

Elnök: Több nincs feljegyezve. (Szavazzunk!)

Ugy hiszem, mélt. főrendek, e tárgy eléggé ki lévén meritve,

a szavazáshoz foghatunk. (Helyeslés.) Miután a házszabályok szerint a módositást kell a szerkezet előtt szavazás alá bocsátani, mielőtt a szavazás megindulna, bátor vagyok felkérni mind azokat, kik nem a ház tagjai és netalán a teremben volnának sziveskedjenek a mellékterembe vonulni; ugy azokat is, kik szavazásban részt venni nem akarnak, különben a felállás és ülve maradás nem adhat döntő eredményt és akkor kénytelen leszek mindenesetre a névszerinti szavazást elrendelni. (Név szerint szavazzunk!) Ha a mélt. főrendek a névszerinti szavazást óhajtják, méltóztassanak azok, kik a hármas bizottság véleménye alapján a jegyző által felolvasott módositását a 12. §-nak magokévá teszik: igennel, az ellenzők nemmel szavazni.

Tessék a módositványt felolvasni!

Majthényi László b. előadó: (olvassa a módositást.)

Ifj. Ráday Gedeon gr. jegyző: (olvassa a tagok névjegyzékét, mely alkalommal :)

Elnök: Nyolczvanhat szavazó közül hatvanegyen huszonöt ellenében az eredeti szerkezet mellett nyilatkozik és a módositványt elvetették.

Következik a 13-dik szakasz.

Ifj. Ráday Gedeon gr. jegyző: (olvassa a 12—22-ik §§-ot.)

Biró László püspök: Nagymélt. elnök! Mélt. főrendek! Valahányszor e magas házban vallásra vonatkozó törvényekről van szó, mindannyiszor azon titkos óhajtás ébred kebelemben: vajha a polgári törvényhozás a vallással soha sem foglalkoznék! nem csak azért, mivel a vallás nem lehet polgári törvényhozás tárgya, hanem azért is, mivel valahányszor a polgári törvényhozásnál a vallás ügye szőnyegre kerül, annak magasztosságából mindig valami levonatik; s a közélet polgári üzelmeinek sorába lesülyesztetik.

A vallás, magas főrendek, a lelkiismeret ügye, az Isten és ember közti viszony, melyhez a polgári törvényhozás nem férhet, s ha hozzájárul, s maga saját szempontjából hoz iránta törvényeket, azok vagy végre nem hajthatók, vagy végtelenségekre és képtelenségekre vezetők.

A polgári törvény egyik főkelléke, hogy végrehajtható legyen, és pedig, ha szükség kivánja kényszer alkalmazásával is végrehajtható legyen. Hogy ezen kellék a vallásra vonatkozó polgári törvényeknél fel nem található, kiki átlátja. Szolgáljon

például az előttünk fekvő törvényjavaslat, melynek 12-ik szakasza megszabja a szülőknek, melyik vallásban neveljék gyermekeiket; ha itt a törvény kényszeritő ereje alkalmaztatik, képtelenségre vezet. Hasonló példát nyujt a vegyes házasságok birósága iránt legközelebb megszavazott törvény, melyben ugyanazon egy megoszthatlan tárgyra nézve — értem a házasfelek egymásközti viszonyát — két egymástól független coordinált ellenkező elvekből kiinduló biróság állittatik fel: ha e törvény szerint ideiglenes elválásról volna szó, s az egyik biró azt megitélné, a másik biró saját nézetei szerint s a mint a tényáliadékot felfogta, az elvállást megtagadná; szabad legyen kérdenem, melyik itélethez tartsák magukat a felek? Az egyik szerint elválhatnak, a másik szerint együtt kell lakniok: ime a képtelenség, melybe a polgári törvényhozás a valláshoz tartozó ügybe avatkozva, önkéntelenül esett! Miből világos, hogy a polgári hatalom, midőn a vallásra vonatkozó tárgyakra nézve törvényt hoz, nem saját terén mozog.

Nem akarom azonban tagadni, mélt. főrendek, hogy vannak a vallásnak külviszonyai és külső tárgyai is, melyekre kiterjed a polgári törvényhozás is; de még az ilyen tárgyaknál is, ha a polgári törvényhozás körén tul csak egy lépést teszen, végsőségekbe esik. Példát látok én erre a jelen törvényjavaslat most felolvasott 22-ik szakaszában, melyben a temetők felekezeti jellege eltöröltetik és azok közöseknek mondatnak ki.

Szabad legyen kérdenem, ha e törvény értelmében egy népes protestáns községben lakó kath. család tagjai a protestáns felekezeti temetőben kivánnának temetkezni, és a sirhoz egy nagy fakeresztet: végrehajtható volna végsőségek nélkül e törvény, és a kormány megtagadhatná-e a törvény végrehajtását? Vagy forditsuk meg a példát. Van egy kath. népes helységben nehány becsületes protestáns család, s ez a kath. temetőben sor szerint szeretne temetkezni s a sirt egy nagyszerü komor, sötét fejfával megjelöltetni: végrehajtható volna-e ezen törvény a nélkül, hogy a végrehajtó hatalom végsőségbe ne essék.

Ime tehát mgos főrendek a polgári törvényhozás még akkor is szélsőségbe esik, midőn a vallás külső tárgyai iránt hoz törvényt.

Jól tudom, ugyan mgos főrendek, hogy vannak helyek, hol a törvényjavaslati szakaszban megemlitett gyakorlat tény-

leg fennáll; de azt is tudom, hogy az nem kényszeritő törvény, hogy szabad beleegyezés utján jött létre; s nekem jelenleg csak a törvény ellen van kifogásom, mert nem látom be, miért kellene ezen törvény által a nép vallásos alsó rétegeinél ellenszegülésekre, keserü kifakadásokra s botrányos jelenetekre okot adni? miért kellene a törvény rendelete által a vallásfelekezetek vallási érzelmeit és felekezeti jogait sérteni, mikor arra nincs szükség, mikor azt a haza jelen körülményei azt egyátalában nem javasolják?

A felekezetek, mlgos főrendek, vallási kegyelettel ragaszkodnak temetőikhez, mint jövendő nyugvóhelyeikhez; ragaszkodnak pl. a katholikusok azért, mert a temetők a templomaik kiegészitő részei, járulékai és régenten a templomokkal össze voltak kapcsolva, és össze vannak most is sok helyütt; minélfogva valamint a templom, ugy a temető is szent előttük; ragaszkodnak azért is, mivel a temetők épen ugy mint a templomok vallási szertartásaikkal a közönséges profán használatból kivétetnek, azaz megszenteltetnek, megáldatnak s azért az egy felekezetbeliek, valamint életökben egy templomba jártak, vagy elhunytuk után is együtt óhajtanak nyugodni, s erre épen ugy joguk van, mint az egyes családok feljogositvák magoknak mások kizárásával különös sirboltokat állitani.

A felekezetek ezen jogát sérti a jelen törvény. Ezenkivül a temetők majdnem mindenütt a felekezeteknek telekkönyvileg elismert tulajdona, mely részint adományozásból, részint alapitványokból vagy közhozzájárulásból eredett, mire nézve én nem látom azt indokolva, hogy az állam, vagy törvényhozás ezen felekezeti tulajdon felett ily mérvben rendelkezzék, milyent a kérdés alatti törvényszakasz tartalmaz. Tulajdonában mindenki, az egyes személy ugy, mint a jogi, fel van jogositva maga, mások kizárásával rendelkezni; a törvényjavaslati szakasz pedig, melyről szó van, sérti a tulajdonos felekezetnek ezen rendelkezési jogát.

Ha ezekhez még meggondoljuk azon makacs ellenszegüléseket, surlódásokat és keseritéseket, melyeket ezen törvény végrehajtása szülend, főleg a felekezetek vallásos alsó rétegeinél, és milyeneket láttunk pár évvel ezelőtt a Bánságban, midőn egy görög-katholikusnak hulláját csendőrök és katonaság közbenjöttével sem lehetett a görög-keletiek temetőjében eltemetni a

nép makacs ellenállása miatt, ha meggondoljuk azon botrányos jeleneteket, melyek elő fogják adni magokat, midőn a más felekezetüek a keresztények jelvényét, a keresztet a temetőből kidobják vagy kivágják, mire példákkal szolgálhatnék saját megyémből is, ha mondom, ezeket átgondoljuk, nem látom át, miért kiván a törvényhozás okot adni arra, hogy a felekezetek alsó rétegei feljajduljanak és mondják: „Ime a törvényhozás, már megfosztott saját felekezeti iskolánktól bennünket, mert felekezeti tanodánkat, midőn mi képesek nem valánk azt, szegénységünk miatt, kellőleg felszerelni, bezáratta, s minket a közös iskolába kényszeritett; most közössé teszi temetőinket; nincs egyébb hátra, mint hogy templomainkat is közöseknek nyilvánitsa!" Csak izgató kell, mgos főrendek, s kész ezen kifakadásokra a nép felzendülése; izgatók pedig hiányozni nem szoktak!

Ezeknél fogva óhajtanám, hogy ezen szakasznak eredeti szerkezete oly módositással állittassék vissza, miszerint kimondatnék, hogy oly községekben, hol csak felekezeti temető van, más felekezetek részére ugyanazon temetőben alkalmas és tisztességes hely jelöltessék ki.

Ez által a törvényhozás czéljának, mely nem lehet a felekezeti intézmények közösitése elég volna téve, meg lennének kimélve a felekezetek jogai és vallásos érzelmei, ki lenne kerülve ellenszegülések, botrányos jelenetek, surlódások és elkeseritések lehetősége, mihez képest a módositott eredeti szerkezet a következő volna: „Különféle vallásfelekezetüek által lakott községben, hol csak egy felekezetnek van külön temetője, más felekezetekbeliek számára külön alkalmas hely jelöltessék ki."

Ajánlom e módositást a mgs főrendek szives figyelmébe! (Maradjon!)

Szápáry István gr.: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! A temetők legnagyobb részt adományozás utján kerültek az egyházak birtokába, s az egyház fegyelmi eszközül használta fel azt, hogy hiveit szentelt helyre el nem temette. Megvallom, hogy ha mi az egyházat fegyelmi eszközeitől megfosztjuk, ez által nem a társadalmi béke fentartására, hanem lerombolására müködünk. Én tehát óhajtom, hogy a magas kormány által ott, a hol még eddig temetők nincsenek, valami közös temetkezési hely rendeltessék, de az egyház tulajdonával ne történjék intéz-

kedés. Meg kell jegyeznem, hogy a mennyiben a magas kormány kivánatát fejezte ki a ház előtt, hogy ezen törvényjavaslat egészen keresztül menjen e házban, én e helyen, miután az semmi elhatározással sem bir, a szerkezet mellett szavazok.

Ujfalussy Miklós főkapitány: Ha visszatekintünk Magyarország történetébe, azt fogjuk találni, hogy midőn egész Európában a vallási egyenetlenkedés dulta a nemzetek boldogságát, talán azt lehet mondani, — Magyarország volt az egyedüli ország, melyet a sorsnak ezen csapása vagy egészben, vagy legalább részben megkimélt, mert nemcsak a magyar nemzetet, hanem e hazának minden ajku lakóit a türelem szelleme élesztette. Midőn ezt történelmileg felhozni bátor vagyok, visszatekinthetünk a törvényhozás alkotásaira és a mult századoktól a jelen korig, jelesen az 1608., 1647., 1790., 1840., 1844. és 1848. évekről azt tapasztaljuk, hogy Magyarország karai és rendei mindig a legszabadabb gondolkodásuak és legtürelmesebbek voltak az ezen hazában együtt lakó vallásfelekezetek irányában. A mai napon egy igen fényes példáját láttuk annak, hogy az ősök szelleme nem halt ki keblünkből és követtük azoknak magasztos példáját és én meg vagyok győződve, hogy ezt követni fogja a magyar nemzet mindenkor.

Méltóztassanak nekem megbocsátani azon általam igen tisztelt tagjai e háznak, kik velünk ellenkező nézetben voltak: én nem kárhoztatólag szólok az ő nézeteik ellenében, midőn a magyar történelemnek és jus publicumnak cselekvényeit felhozom, de ha azt tapasztaljuk, hogy ily szellem uralkodott a régi és legujabb időkben, megvallom, nagyon feltünőnek tetszenék, hogy midőn egy igen nevezetes tárgyban, a 12. §-nál, oly nagy bölcseséget és türelmet méltóztattak tanusitani, most, ezen igen csekély ügyben mondanának ki homlokegyenest ellenkező nézetet.

Hiszen, mélt. főrendek, ha más, némi kevés differencziák vannak ez élők közt, az Istenért, óvjuk meg magunkat, hogy halálunk után ne legyenek köztünk differencziák és engedjük meg, hogy az édes anyaföld közösen fedhessen bennünket és azon sok nyomort, melyet e világon átéltünk.

Az előttem szóló szatmári püspök ur ő méltósága azt kérdezte, hogy a protestánsok nem fognák-e rossz néven venni, ha az ő temetőjükben egy nagy kereszt fogna a kath. halott

feje fölött állni? Azt hiszem, igen jól ismerem a protestáns hitfelekezetet Magyarországban és merem azon nézetemet kimondani, hogy alig lesz protestáns e hazában, ki azt rossz néven fogná venni, hogy ha fakereszt áll temetőjében. De, a mint ez áll, ugy megforditva is azt lehet mondani, hogyha egy kath. egyén, egy egyszerü fejtől való fát a katholikus temetőben meglátna, ez sem fogna semmi olyast mondani, a mi akár a halottat, akár az élőket sértené. (Helyeslés.)

Még csak egy alázatos kérelmem van a magas főrendekhez: hogy a mint egyetértés vezetett bennünket ezen egész országgyülés alatt, ugy ennek végnapjaiban ne hasonoljunk meg és a mint egyek voltunk, ugy egyek maradjunk végig. Ekkor meg lehetünk győződve, hogy e haza becsületes, loyális, bármily rendü és rangu népe a mi példánkat az egyetértésben követni fogja és az Isten csak ugy áldhatja meg e hazát és csak ugy eszközölhetjük ennek boldogságát, ha az ezen országgyülésen alkotott nagyszerü törvények mind Isten, mind a föld népe által megszentségesittetnek. (Helyeslés. Maradjon a régi szerkezet!)

Vay Ádám gr.: Nagymélt. elnök! mélt. főrendek! Valóban alig hittem volna, hogy a hazának van oly fia, kinek örök nyugalmát megzavarhatná az, hogy a hazát vele egyenlően szerető keresztény felebarátja temetőjében vele közösen nem fekhetik és valóban hiszem, hogy nem sokat kivánnak azok, kiknek szive végperczökig e hazáért dobogott, ha temetkezési helyet kérnek töle. Kivánom tehát, hogy oly hitsorsoknak, kik egyénenkint laknak a haza valamely községében és nem képesek magoknak külön sirkertet szerezni, adja meg nekik a haza örök nyugalomra a helyet, a földet, melyért életökön át küzdöttek. Ajánlom az előttünk fekvő § elfogadását.

Elnök: Miután az inditvány támogatva lett, szavazni kell rá. Méltóztassanak tehát azok, kik a szatmári püspök ur inditványát elfogadják, felkelni. (Megtörténik.) A többség nem fogadja el.

Ifj. Ráday Gedeon gr. jegyző (olvassa a 23. és a többi szakaszokat végig.)

Elnök: Ha nincs, ki szót kivánna emelni, méltóztassanak azok, kik az imént felolvasott törvényjavaslatot a 9-dik §-ra nézve elfogadott módositással magukévá teszik és azt mind bel-

tartalmára, mind szerkezetére nézve elfogadják, ezt felállás által nyilvánitani. (Megtörténik.) A többség elfogadja és erről a képviselőház értesittetni fog.

A főrendek által tett módositásokat a képviselőház 1868. deczember hó 7-én vette tárgyalás alá.

Paiss Andor jegyző: A módositás az, hogy a 9-dik szakasz harmadik pontja hagyassék el.

Csengery Imre: T. ház! Ezen módositvány és a t. ház ahhoz alkalmazandó elhatározása iránti tájékoztatás tekintetéből szükséges, különösen a 9. szakasz szerkezetének felolvasása. A 9-dik szakasz igy szól: „Különböző keresztény hitvallásu egyének egybekeléséből származó vegyes házasságoknál a háromszori hirdetést egyik fél lelkésze sem tagadhatja meg. Ha azt valamelyik fél lelkésze mégis megtagadná, két tanunak a felől adott bélyegmentes bizonyitványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszólittatott, egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges. A törvényes kötelessége teljesitését ily módon megtagadó lelkész pedig 50 forinttól 200 forintig emelkedhető birsággal büntettetik.“ A főrendiház módositása ezen szakaszának két első pontját meghagyván, a harmadikat, mely a kötelessége teljesitését megtagadó lelkészre rovandó birságról szól, kihagyandónak javasolja. Ha felvesszük e törvény szerkezetét ugy, amint van, azon esetben, ha a főrendiház módositványát elfogadja a t. ház, a 9-dik szakasznak vagy elejét kell megváltoztatnunk, ugy ha az eleje megmarad, akkor logikai következés, hogy a hátulsó bekezdés sem maradhat el. Az első bekezdés tisztán azt mondja, hogy: „A háromszori hirdetést egyik fél lelkésze sem tagadhatja meg.“

Ha tehát e szakasz igy imperative megmarad, lehetetlen a szankcziót a szakasz végéről elhagyni. Ha pedig a t. ház belenyugszik a főrendek módositványába, vagyis elfogadja azon elvet, hogy a szankczió e szakasz végéről elhagyni, ha pedig a t. ház belenyugszik a főrendek módositványába, vagyis elfogadja azon elvet, hogy a szankczió e szakasz végéről maradjon ki, ezen esetben, véleményem szerint, a szakasz elejének imperative hangzó rendelkezését, mely szerint a háromszori hirdetést egyik fél lelkésze sem tagadhatja meg, meg kell változtatni.

Én tehát részemről kijelentem, hogy tekintve különösen

az idő rövidségét és azon óhajtás által vezéreltetvén, hogy ezen törvényjavaslatból, melyet igen szükségesnek és fontosnak tartok, okvetetlen törvény legyen, belenyugszom abba, hogy a főrendiház módositása fogadtassék el; hanem ez esetben a törvényjavaslat szóban levö szakaszának elejét máskép óhajtom szerkesztetni; nevezetesen azon rendelkezést, mely szerint a háromszori hirdetést egyik fél lelkésze sem tagadhatja meg, ép ugy, mint e törvényjavaslat azon szakaszát, hol az áttérni akaró jelentkezéséről van szó, nem ily imperative akarom kiterjesztetni, hanem épen oly módon, mint a miként a törvény a bejelentésnél rendelkezik, vagyis felszólitattatni rendeli egyik előbbi szakasz a lelkészt arra, hogy adjon bizonyitványt s ez is elégséges. Én tehát a helyett, a „háromszori hirdetést egyik fél lelkésze sem tagadhatja meg," ezt óhajtom tétetni: „a háromszori hirdetés eszközlésére mindkét fél lelkésze felszólitandó." Ha ezen szerkezet elfogadtatnék, a 2-dik bekezdésből csupán egy szót kellene kihagyni, t. i. ezen kitételből: „ha valamelyik fél lelkésze mégis" a „mégis" szó kihagyatván, a szerkezet összefüggőbb, egymással nem ellenkező s teljesen logikai lesz. Ajánlom a t. háznak az általam formulázott szerkezet elfogadását. (Helyeslés.)

Tisza Kálmán: T. ház! Én részemről egész őszinteséggel kimondom, hogy e törvény azon módositás által, melyet a felsőház inditványoz, okvetlenül rosszabb lesz. Rosszabb lesz pedig azért, mert kimarad belőle az, hogy a ki törvényes kötelességét nem teljesiti, büntettessék. Azonban én részemről azt gondoltam meg, hogy ezen módositvány, bár rosszabbá teszi a törvényt, de az eredményt, melyet elérni akarunk, nem rontja le. Azt gondoltam meg, hogy ott, a hol ily mulasztás által valóságos kár vagy vétség okoztatnék, most a büntetés mégis meghagyatott; azt gondoltam meg, hogy ha a módositványt el nem fogadjuk, az egész törvényből nem lesz törvény; azt gondoltam meg végül, hogy ha ezen módositás el nem fogadásával a törvényt lehetetlenné tennők, éppen azoknak tennénk szolgálatot, a kik ezen változtatást is keresztül erőszakolták, a kiknek ezen törvény nem kell.

Én tehát ezen előadott okoknál fogva, habár rosszabb lesz is ez által a törvény, és föntartva, hogy azt megváltoztassuk, midőn időnk lesz rá: elfogadom a felsőház módositványát. (Helyeslés.)

Csanády Sándor: T. ház! Én egyátalában nem osztozom az előttem szólott igen tisztelt képviselő úr nézetében. Nem osztozom először, mert a képviselőházat épen azon ok birta arra, hogy a 200 forintnyi birság fizetését határozza el, mert a törvényt nem akarta illusoriussá tenni; másodszor, mert én a felsőház által történt megváltoztatást indokoltnak nem találom, s azt a jogát a felsőháznak soha el nem ismerhetem, hogy minden alapos ok nélkül az alsó ház által hozott törvényt megváltoztassa. Engem t. képviselőház, egyátalában nem aggaszt azon körülmény, nem vagyok abban a nézetben, hogy ha e változtatás el nem fogadtatik, az általunk hozott határozat, törvény erejére nem emelkedhetik; nem pedig azon oknál fogva, mert valamint más, általunk hozott törvényjavaslatokat már rögtönözve átküldöttünk a felsőházhoz, s a felsőház azokat áttekintvén, azok irányában nyilatkozott: az átküldés megtörténhetik legfeljebb holnap reggel, s holnap a felsőház ülést tartván, a képviselőház ezen határozata vele közöltetni fog, következőleg czélt fogunk érni, mert a még hátra levő három nap alatt a képviselőház törvényjavaslata törvényerőre emelkedhetik.

Eötvös József b. vallási miniszter: T. ház! Csak arra akarok észrevételt tenni, a mit az előttem szólott t. képviselő ur arra nézve mondott, hogy a módositás által a törvény illusoriussá válnék. Ha ez csakugyan igy volna, én azt hiszem, a t. ház semmi esetre sem fogadná el azon módositást. Ha azon módositás által, melyet a főrendek javasolnak, akármely vallásfelekezet lelkészének lehetség adatnék arra, hogy akár mily alkalommal a vegyes házasság kötését hátráltassa vagy lehetlenné tegye, akkor azt elfogadni nem lehetne. De miután az e módositás által nem idéztetik elő: miután azon pillanatban, a melyben a lelkész megtagadja a kihirdetést, a két tanu bizonysága tökéletesen pótolja a lelkész kihirdetését, s már a kihirdetés egy lelkész által eszközöltetvén, tökéletesen elégséges; azon állitását a képviselő urnak, hogy a törvény e módositvány elfogadása esetében illusoriussá válik, nem fogadhatom el, mert azt hiszem, hogy a törvény a szóban levő bekezdés kihagyásával épen ugy eléri czélját. (Helyeslés.)

Elnök: Kérem azon t. képviselőket, a kik a Csengery Imre által előterjesztett módositott szakaszt elfogadják, méltóztassanak felállani. (Megtörténik.) A ház elfogadta.

A vegyes házassági válóperek.

A képviselőháznak 1868. november 16-án tartott ülésében báró Eötvös József beterjeszte egy törvényjavaslatot a vegyes házassági válóperekről:

Eötvös József b. vallásügyi miniszter: T. ház! Az 1848-iki törvény a vallások egyenlőségét és viszonosságát állitotta fel elvképen. Hogy ezen elv a vegyes házasságokból eredő válópereknél is tökéletes alkalmazást nyerjen; ez ügyben törvényjavaslatot teszek le a ház asztalára, azon kérdéssel, hogy azt az osztályoknál tárgyalás végett átadni méltóztatnék, együtt-tárgyalás végett azon más törvényjavaslatokkal, melyeket hasonló czélból a ház asztalára már elöbb szerencsés voltam letenni.

Törvényjavaslat

a vegyes házassági válóperről.

1. §.

A vegyes házassági perek, a mennyiben a házassági kötelék érvényességét és az ideiglenes elválást vagy a végképi fölbontást tárgyazzák, az alperes illetékes birósága előtt inditandók meg, és miután az alperes felett kimondott itélet jogerőre emelkedett, a perhivatalból átteendő a felperes illetékes biróságához, mely viszont a felperes felett hoz itéletet. Mindenik félre nézve csupán csak illetékes biróságának és az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejü itélet kötelező.

2. §.

Házassági ügyekben, a kötelék érvényességének kérdésében, a római- és görög-katholikusokra és görög keleti hitvallásuakra, valamint az erdélyi két evangelikus egyház hiveire és az unitáriusokra nézve a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek és az illetékes birák, a két evangelikus egyház hiveire és az unitáriusokra nézve a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek. Joguk van azonban a magyarországi mindkét hitfelekezeti evangelikusoknak is, illető egyetemes zsinatjaik határozata folytán, saját hitfelekezeteik részére egyházi székeket szervezni.

3. §.

Ezen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatási s az igazságügyi miniszterek bizatnak meg.

B. Eötvös, s. k.

A központi bizottság e törvényjavaslatra vonatkozólag a következő jelentést adta be:

Jelentése

a vegyes házassági válóperekről szóló törvényjavaslat tárgyában.

A vegyes házassági válóperekről szóló törvényjavaslatnak elfogadását, mind átalánosságban, mind részletekben ajánlja a központi bizottság. S egyedül az egyes szakaszokra vonatkozó észrevételeit kéri figyelembe vétetni a következőkben:

Az 1. §. első sorában előforduló „perek“ szó elébe beiktatandó ez a szó: „váló“.

Ugyanezen §. hatodik sorában, ezen szavak után: „a per“, pótlólag bevezetendő ez a záradék: „legfölebb harmincz nap alatt“.

S ismét ezen §. nyolczadik sorában „csupán csak“ szavak ezekkel cserélendők fel: „egyedül saját“.

Csengery Imre, s. k.
a központi bizottság előadója.

A képviselőház 1868. évi november 30-iki ülésében vette tárgyalás alá.

Nyáry Pál: T. ház! E fontos tárgyalás kezdeténél bátor vagyok a t. ház figyelmét nehány perczre felkérni. A tárgy, nézetem szerint, igen fontos; s kell, hogy fontosnak tekintessék átalán a nemzet képviselői s különösen a protestáns vallást követők által. Ha valaki ezen ismeretes, ez időben már csaknem mindennapivá vált mondatot: „szabad egyház, szabad államban“ üres fogalomnak tartaná, vagy ellenben azt hinné, hogy ezen szavakban egy már teljesen és mindenütt bevégzett tény van kifejezve, az, nézetem szerint, mindkét esetben tévedne. Általában az emberiség sorsa az, hogy ne csak kenyerét s ne csak az igaz és való fogalmait szerezze arczának verejtékével és nagy fáradalommal, hanem még az is, hogy ha az ily nehezen

szerzett fogalmakat tisztázni, annál inkább, ha azokat akarja megtestesiteni, még egyszer uj és néha igen hosszasan tartó küzdelemre is kell elszánnia magát. Ha az emberiség lassu, de azért folytonos fejlődésének évkönyveibe tekintünk, a keresztyén világot kezdettől fogva a 16-ik századig két külön táborra látjuk oszolva a világi és egyházi hatalom vezérlete alatt s fegyvert ragadva egymás ellen a hübéri téves fogalmak folytán kitüzött czélokért. Küzdve szenvedélyesen, nem az emberiség érdekében, nem annak jogaiért, hanem küzdve azért, hogy ha a két tábor egymáson győzedelmeskedni talál, a győztes hatalomnak legyen szolgájáva az emberiség egészen. Az emberek irányában kegyesebb volt a gondviselés, mint az emberek önmaguk; mert a gondviselés küldöttének tekintem én a reformácziót. A reformáczió felszabaditotta az emberi szellemet, meggyujtotta az emberi ész fáklyáját. S e két tényező vezérlete alatt a szabadság azóta folytonosan küzd az emberiség érdekében; de ha valaki azt hinné, hogy már győzedelmeskedett is véglegesen, csalatkoznék. Vivott különböző szerencsével, sok helyt kivivta a diadalt egészen, de a legnagyobb részben alig mondhatunk egyebet, mint azt, hogy egyedüli vivmánya az, hogy formulázta, mi módon keljen a társadalmat jövőben átalakitani; e formulák egyik legfontosbika ez: szabad egyház szabad államban.

T. ház! mi sem tartozunk azon szerencsések közé, kiknél ezen fogalom már testté vált. A hübéri fogalmak egy részben nálunk még mindig érvényben vannak, érvényben az ezen fogalmak szerint alakitott intézetek. Ezek közé tartozik kétségtelenül minden oly jognak gyakorlása, — mely az államot illeti — egy más illetéktelen testület által. Ilyen a még most is fenlevő szentszéki biróság. Óvakodnunk kell, nehogy visszaessünk, de épen ezért törekednünk arra, hogy a hübéri viszonyoknak ezen inditványa megszüntettessék nálunk is. A mult alkalommal már e tárgy a t. ház előtt vitattatott, de döntő határozat nem hozatott iránta. Nem emlitem most fel, mily okok vezették a t. házat, hogy akkor e tárgyban nem határozott, most egy törvényjavaslat fekszik előttünk, mely a szentszékeket meghagyja ugyan, de hogy azok megmaradjanak — a ház nézete szerint is — már csak idő kérdése; mert ha én jól értem a központi bizottságnak a vallásfelekezetek ügyében alkotandó törvényjavaslatra vonatkozó jelentését s annak azon részét,

melyben utasittatni kivánja a minisztériumot, hogy a jövö törvényhozás elé a vallásfelekezetek közt minden különbséget megszüntető s eltörlö törvényjavaslatot terjesszen elő, azt hiszem, t. ház, ennek a kérdésnek eldöntése nálunk nem maradhat sokára.

Ennélfogva én, miután a t. ház egy elöbbi kérdésnél a szentszékeket meghagyta, nem inditványozom azt, hogy azok most azonnal töröltessenek el; hanem inditványozom, hogy a mi az államjogát s amit az államnak elidegeniteni nem szabad, azt még csak permissive se ruházza oly testületekre át, melyek azt élvezni nem jogositvák. Inditványozom tehát a t. ház előtt, hogy ezen törvényjavaslat második szakaszának utolsó 5 sora e szavakon kezdve „joga van" töröltessék ki. (Felkiáltások: Maradjon! Helyeslés a baloldalon.)

Nagyon röviden fogom indokolni módositványomat. (Halljuk!)

Két ellenvetést ismerek, mely ellenem e tárgyra nézve lehető.

Az első az, hogy hiszen a protestánsok 1791-ben maguk kivánták, hogy saját konsistoriumaik mint biróság által itélhessenek a válóperekben.

Erre igen könnyü a felelet. Ki állitotta azt, hogy a protestánsok épen csak annyit tudnak, annyit érnek ma is, mint értek a protestántizmus kezdetén?

Ki ne tudná, hogy 1791. óta az emberek nézetei és igy a protestánsokéi is nagyon sok dologban tisztultak. A mit akkor jogegyenlöségnek tartottak és a miben megnyugodtak volna akkor, hogy ha t. i. ők is képesittetnek ugyanazon jogokban, melyekkel élt és él még ma is a katholika egyház, azt most többé nem hiszik; nem hiszik különösen, hogy, ha a kérdéses jogot követelnék, ők a reform eszméjével és a reform igényeivel megegyezöleg cselekednének. Most, azt hiszem, alig van protestáns, ki be ne látná az ellenkezőt és kivánna oly joggal élni, melyet mint állampolgár még azoktól is el akar törvény által vétetni, kik azt jelenleg élvezik.

A másik ellenvetés az lehetne tán, hogy hiszen azzal a protestánsok nem kénytelenek élni, ez csak permessive van adva, ezzel ha akarnak élhetnek, ha pedig nem, tovább is a világi törvényszék elött inditják és indithatják válópereikeit. T.

ház! Viszonosság, az én fogalmam szerint, a protestánsok részéről nem kivánható csak oly igényekre nézve, melyek egyszersmind jogosak is. Ha azonban valaki megadta a jogot a katholikus egyháznak, hogy az biró lehessen, de egyuttal azt is állitja, hogy az állam egyik föhatalma a biráskodás csak magát az államot illeti, alig képzelhető, hogy ellenmondás nélkül merje tagadni azt, hogy, ha az ily jog gyakorlata másoknak is megengedtetik, viszonosság lesz akkor — miben? — a jogban? Nem, hanem viszonosság lesz a jogtalanságban, az elvtelenségben. Képzélhető-e, hogy ily helytelenségben egyetlen valódi protestáns akarton osztozó fél lenni?

Én ezeknél fogva ajánlom a t. háznak módositványomat. (Helyeslés balfelől.)

Eötvös József b. vallási miniszter: Csak nehány szóra kivánom igénybe venni a t. ház figyelmét, azon álláspontra nézve, melyet e törvényjavaslatnál elfoglalok. (Halljuk!)

Az 1848-iki törvény a vallások közt az egyenlőség és viszonosság elveit állitotta föl és ezzel, teljes meggyözödésem szerint, megállapitotta e hazában a különböző felekezetek közti békét és egyetértést, melynek más alapja, mint a legtökéletesebb egyenlőség és viszonosság nem lehet. (Igaz!)

Az 1848-iki törvények kimondván az egyenlőséget és viszonosságot, ránk nézve azon kötelesség támadt, hogy ezen elvet a lehetőleg és legkövetkezetesebben életbeléptessük, életbe léptessük minél előbb. Mihelyt tehát az egyházi székek a katholikusok egyházi ügyeire meghagyattak addig, mig ezen székek a katholikusokra nézve létezni fognak, a nem katholikusokra nézve is, legalább a törvényben, ki kell mondani azon szabadságot, hogy ők szintén, ha akarnak, hasonló külön törvényszékeket állithassanak, a maguk házassági ügyeiknek eltörlésére. (Helyeslés.)

Ha a törvényhozás ebben imperative akarna fellépni, oly valamit tenne, mi, az én felfogásom szerint, nem csak czélszerütlen, de a mi jogkörén is kivül fekszik. A törvényhozásnak nem tartozik jogköréhez meghatározni: a protestánsok mily módon akarnak eljárni a magok házassági ügyeiben.

De bizonyos az, hogy azon perczben, a melyben a haza polgárainak egy része házassági ügyeire nézve külön törvényszékkel bir, törvény szerint, a protestánsoknak tökéletesen

egyenlő jogát ki kell mondani a törvény által. Élnek-e ezen joggal vagy nem élnek, az a dolog természeténél fogva egyedül a protestánsoktól függ.

És azért én a törvény ezen rendeletének megtartását szükségesnek tartom, mert azt csak az 1848-ban kimondott egyenlőség és viszonosság elveinek szükséges következésének tekintem. (Helyeslés.)

Bobory Károly: Nem fogom ismételni elveimet, melyeket a házasság tárgyában kifejeztem; nem lehet semmi egyéb czélom: midőn ezen törvényjavaslat ellen felszólalok, mint kimutatni azon inkonvemencziákat, azon szembeszökő inkonvencziákat, a melyeket ezen törvényjavaslat magában foglal.

Ezen törvényjavaslat azt rendeli, hogy a válópereknél mindenekelőtt az alperesi illetékes birósága előtt indittassék meg a per, aztán a per hivatalból áttétessék, a felperes illetékes biróságához, mely viszont itél, és az illető félre nézve csupán az illetékes biróságnak itélete kötelező. T. ház! Mi lesz ennek a következése?

Jegyezzük meg, hogy ezen javaslat polgári törvény alkotását czélozza: tehát itélni fog mint polgári jogról az egyik félnek birósága, és azután a másik félnek birósága.

Itélni fog pl. a katholikus fél birósága és az el nem választja a házasságot; itélni fog a másik félnek birósága és elválasztja a házasságot. Ugyanazon szerződés tehát, ugyanazon állam nevében kimondatik egyrészről jogosnak, másrészről nem jogosnak. (Természetes!) Én azt, t. ház, a legnagyobb inkonveninencziának tartom.

De már csak az én tekintetből sem tartom ezen törvényjavaslatot összhangzónak alkotmányunkkal és az eddig hozott, és még mai napon tárgyalandó, a vallásfelekezetek viszonosságáról szóló törvénynyel, mert ezen törvényjavaslat csakis a keresztyén felekezetek közti válóperekről szól és nem emliti meg azt, hogy vajjon lehet-e házasság keresztyén és nem keresztyén közt. Már t. ház én azt mondom, ha az izraelita vallás törvényesen bevett vallás, szörnyü következetlenség az, hogy az izraelitáknak keresztyénekkel való házassága és törvényes összeköttetése továbbra is gátoltatik. (Helyeslés.) T. ház! A ki ezen gátló akadályt tovább is fenn akarna tartani, annak tagadnia kellene azt, a mit a természet és tapasztalás annyiszor

bebizonyitott, (Halljuk!) hogy hajlandóság, keresztyének és nem keresztyének közt is csakugyan kifejlödik. (Derültség) és miután csakugyan kifejlődik, és tapasztaltatik (ugy van!) én a legnagyobb zsarnokságnak és az eddigi és az ezután hozandó törvényekkel ellenkezésbe jövőnek tartanám, hogy ha az ily hajlandóságból eredett szövetséget tovább is arra kárhoztatnók, hogy az csak törvénytelen maradjon. (Helyeslés.)

Csanády Sándor: T. képviselőház! Sokan reménylették, söt hitték, de én nem, hogy a jelenlegi vallási és közoktatási miniszter úr, kinek az 1848. XX. törvényczikk alkotásában nagy befolyása volt, az előhaladó kor igényeinek megfelelő, az 1848. magasztos XX. törvényczikknek életet adó törvényjavaslatot fog a jelen ülésszak alatt a ház elé terjeszteni. Azonban a jelenleg tárgyalás alatt levő vegyes házassági váló-perekről szóló törvényjavaslat tökéletesen kiábrándoztatott mindenkit e reményből. Ugyanis az igen tisztelt vallás és közoktatási miniszter úr 1848-dik évtől ugy látszik, retrograd irányban halad. Igen is, t. ház! nemde valódi visszaesés az, midőn a jelenleg tárgyalás alatt levő törvényjavaslat a vegyes házassági pereket illetőleg az egyik hitfelekezetüekre kimondja a szentszéki biráskodást, a másik hitfelekezetre nézve a polgári biráskodást állapitja meg: hol van a javaslatban a vallási jogegyenlőség életbeléptetve? Nézetem szerint sehol. Én részemről érteném és fel tudnám fogni ezen törvényjavaslat szellemét azon esetben, ha a házasság a vallási intézmény volna és a társaságot a kereszténység hozta volna létre. De uraim, a házasság a világ teremtésétől kezdve folytonosan létezik; létezett Krisztus születése előtt, következőleg létezett a keresztyén vallás behozatala előtt. Tehát ezt vallási intézménynek mondani nem lehet, miután hitem és meggyőződésem szerint a házasságot másnak, mint egy magán természetü szerződésnek tartani nem lehet.

Besze János: Szentség! (Derültség.)

Csanády Sándor: Igenis, talán az ön hite szerint; de az én hitem szerint nem az. Egyátalán nem látom át, miért kelljen bizonyos hitfelekezetre nézve szentszéki biráskodást állapitani meg, annyival inkább uraim, mert tudjuk, hogy ezen szentszéki biráskodásban résztvevőknek — családi viszonyokról s igy illetéktelen birák. (Dehogy nincs!) Nem továbbá azon oknál fogva, mert ha e törvényjavaslat életet nyer, status in statu alakul.

Én tehát, miután a jelenleg a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatot, a kor igényeivel és a vallási jogegyenlőséggel összeegyeztetni nem tudom, felkérem a t. házat, méltóztassék a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat oda utasitani, hogy a 48-ki törvényeknek életet adó, átalában a házassági perekre nézve a polgári biróságok behozatalát ajánló törvényjavaslatot terjeszszen még ez ülésszak alatt a ház elé. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Szász Károly: T. ház! Azok után is, a miket az igen tisztelt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr imént elmondott, szükségesnek, sőt kötelességemnek is tartom e kérdésben álláspontomat igen röviden jelezni.

Én, t. ház! e teremben mint törvényhozó szólván a fenforgó kérdéshez, azt látom, és ugy látom, hogy a törvényhozásnak, miután a jelen pillanatban a hazában levő felekezetek némelyikének szentszéki biráskodása a házassági ügyekben még a törvény által legközelebbről is fentartatott, hiszszük és reméljük mindnyájan csak ideiglenesen és igen rövid időre; addig, mondom, a törvényhozásnak az én csekély felfogásom szerint nem lehet hivatása, sőt merem állitani, nem lehet joga a másik felekezettől, ha a joggal élni akarna, a hasonló szabadságot egyenesen megtagadni. (Helyeslés. Ellenmondások.)

Nem ereszkedem elméleti vitatásába annak, vajjon a házasság jelenlegi helyzetében, midőn az épen annyira egyházi, a mennyire polgári intézmény, mennyiben van joga és mennyiben kötelessége az államnak a házassági ügyet, és különösen az elválásokat illető biráskodást kizárólag államjognak tekinteni, és magának fentartani, és e szempontot, mennyire lehet, a katholikusoknál és a többi felekezeteknél fennálló szentszéki biráskodást az állam egyenes jogával, sőt kötelességével ellenkezőnek tekinteni.

T. ház! A helyzet jelenleg kétségkivül az, hogy a törvényhozás a törvény által ismerte el — ismétlem, hiszszük és reméljük csak igen rövid időre és ideiglenesen — a szentszékek jelenlegi fennállásának jogosultságát; és e ténynyel szemben a többi hitfelekezetüektől, ha azzal élni akarnak, ugyanezen jogot megtagadni annyival kevésbbé lehet a törvényhozásnak jelenlegi hivatása, sőt merném állitani joga, mert a jelenleg is fennálló érvényben levő 1790—91-ki XXVI. törvényczikk a mindkét felekezetü protestánsoknak ezen ügyben létező jogát, t. i. a házassági

válóperekre nézve szentszékeket (consistoriumokat) felállitani, nyilván elismerni, és ha ezzel a mindkét felekezeti protestánsok még eddigelé nem éltek, és ezen jogot, mint ilyent, semmi esetre sem törli el.

Ha, t. ház, nem a törvényhozás termében, hol egyenlően kell igazságot szolgáltatni, már csak az 1848 : XX. törvényczikk rendeleténél fogva, de egyenlően kell igazságot szolgáltatni a természetjog alapján és a hazában levő minden hitfelekezetüeknek, ha, mondom, nem itt vitatnók a tárgyat, hanem vitatnók a törvényhozás kimondott engedélye után, vagy pedig a 1790. évi XXVI. törvényczikkben tett nyilvános megerősités után, azon körben, hol kérdés lesz a protestánsok közt, kell-e, czélszerü-e, helyes-e, igazságos-e élni a törvényhozás által megadott ezen joggal? egy pillanatig sem kétkedném azt, mint protestáns visszautasitani és azt mondani: nem kivánok élni ezen joggal; azt mondani: nem kivánok vele élni; mert nem tartom czélszerünek, nem kivánok élni ezen joggal szemben azon rövid idővel, melyre a katholikus szentszékek fennállásának joga megtartatott; nem kivánok, mert nem tartom érdemesnek ezen rövid időre felállitani a reformátusok válópereiben itélő konzistoriumokat; (Helyeslés jobbfelől.) azt mondanám: nem kivánok élni e joggal, mert az eddigi körülmények közt a világi biróság által vitt válóperi intézmények vitelével az egyházi és családi életre nézve teljesen meg vagyok elégedve, mert a jelen törvény azon egy még arra nézve sérelmes anomaliát is, mely szerint a vegyes házassági ügyekben nem csak a katholikus, de a protestáns fél felett is nem azok világi birósága, hanem a katholikus szentszék itél, eltörli; és végre, mert nem akarok a protestáns szentszékek fölállitásával még erőt adni a kath. szentszéki intézménynek. Ismétlem, ha a reformátusok vagy egyátalában a protestáns konzistoriumokban, vagy közgyülésekben kellene vitatni e kérdést: igy nyilatkoznám és semmit nem kétkedném a reformátusoknak vagy átalában a protestánsoknak részére felállitandó konzistoriumok felállitásának jogát az államnak tisztelettel visszaadni; de a törvényhozás termében szólva, nem tehetünk egyebet, mint hivatkozni kell a fennálló és érvényben lévö törvényekre, és kivánnunk kell, hogy az 1848-iki XX. törvényczikknek a vallások egyenjoguságát elrendelö dicsö és magasztos elv e részben is keresztül vitessék. Kivánnom

kell, hogy az 1790 : XXVI. törvényczikk ide vonatkozó engedélye ott, hol ismét a válóperekben való illetékességnek kezdése forog fenn, és a többi hitfelekezetek illetékes birósági mind megneveztetnek: ott ez permisszive megengedtessék a protestánsoknak.

Én, t. ház, ezen szempontból indulva ki, midön fentartom magamnak, mint protestáns, a konzistoriumnak felállitása ellen szólani ott, a hol helye lesz, itt, mint törvényhozó, e szakasznak fenhagyását kivánom.

Nem tartom hivatásomnak a kultusminiszter urat Csanády elöttem szólott képviselő ur azon megtámadása ellen védelmezni, hogy a kultuszminiszter ur retrográd lépést akar tenni az 1848-iki törvényből; hiszen, t ház, ezen előterjesztett törvényjavaslat, mely világosan és határozottan az egyenjoguságnak, azon elvnek, mely az 1848-iki törvényczikkben kimondatott, ezen kérdésben tényleges felállitása, nem egyéb, mint a 48-iki elvnek egyik részletben való alkalmazása, és a szabadelvűségben akkor, midőn permisszive a protestáns felekezetekre bizza, éljenek-e vagy ne éljenek e joggal, kétségtelenül szintén semmit nem enged a 48-iki törvénynek. Nem látom át, hol van itt e kérdésben a retrográd lépés?

Még kevésbbé értem Csanády urnak az iránti sürgetését, hogy utasittassék a kultuszminiszter ur, hogy nem csak ezen pontra, hanem egyátalában a vallások közti egyenjoguságra nézve terjesszen törvényjavaslatot a ház elé. Hát nem tudja Csanády képviselő ur, hogy e törvényjavaslat már rég előterjesztetett, hogy az az osztályokon keresztülment, hogy az a központi bizottság jelentésével együtt nyomtatásban mindnyájunk előtt, tán épen előtte is fekszik? és én nem is tudom megmondani, mi okból vétetett fel először az, melyet most tárgyalunk, holott a logika rende szerint amazt kellett volna felvenni előbb.

Nem szükséges tehát retrográd lépéssel vádolni a kultuszminiszter urat, ki bizonyosan a haladás ösvényén mindig jár ugy előre, mint sokan, kik az ellenkezőt vetik szemére, s nem szükség őt ez iránti törvényjavaslat beterjesztésére sürgetni: mert azon törvényjavaslat néhány óra mulva valószinüleg tárgyalásunk alatt leend.

Még csak egy megjegyzést akarok tenni Csanády ur elő-

adására, ki azt, hogy a házasság nem vallási, hanem polgári intézmény, azzal kivánta bizonyitani, hogy a keresztyénség vagy egyátalán még a vallások fennállása előtt is létezett a házasság, azaz, mióta az ember két nemből van, a világon mindig fennállott az. Kétséget nem szenved, a házasság, azaz a két nem egyesülése mindig fennállott.

De, megbocsát a t. képviselő ur, ha azt mondom s igen sajnálom, hogy képviselő ur nem tudja ezt, hogy a keresztyénség a házasságnak egészen saját, egészen külön jelleget adott, melylyel ez azelőtt nem birt. Nem azt értem ez alatt, — mert dogmatikai vitatkozásoknak itt helye nincs, — hogy a házasság katholikus értelemben szentség-e vagy nem szentség? — nézetem szerint nem az, — de azt nem vitatom, hanem csak azt, hogy a keresztyénség tisztán önmagában, felekezet nélküli jellemében a házasságnak oly jelleget adott, mely sokkal magasabb azon természeti házasságnál, és egészen különböző ama pogány házasságtól, mely a keresztyénség behozatala előtt fennállott. Ennyit, társadalmunk egyik legfőbb alapjának a durva természeti alapra szándékolt visszavitele ellen!

Bónis Sámuel: T. ház! Nem oszthatom ugyan Csanády Sándor barátom azon vádját, a melyet a kultuszminiszter ur ellen emelt, öt okozva a szentszékeknek meghagyásáért e törvényjavaslatban: mert hiszem, ha az érdemes képviselő ur visszaemlékezik a legközelebb történtekre, igen fogja tudni, hogy a szentszékeket nem ezen törvényjavaslat tartotta meg, hanem, midőn a jogügyi bizottság a törvénykezési rendszer iránti véleményét a ház elé terjesztette és a szentszékek eltörlését sürgette, a ház többsége a szentszékeket megtartani kivánta. A vád tehát tulajdonkép, ha ilyet emelni lehet, a törvényhozást illetné; ez azonban felette áll egyesek vádjának.

Magát a tárgyat illetőleg és Nyáry Pál barátom inditványát pártolom; pártolom azért, mert a vallásbeli jogegyenlőséget nem abban látom, hogy egyik vagy a másik felekezet gyakorolhasson olyan jogokat, melyek nem felekezeti jogok, a biráskodás pedig, véleményem szerint, nem felekezeti jog, hanem az állam joga. Ha mi most csak azért, mivel vallásbeli jogegyenlőséget akarunk, e köpeny alá olyat burkolunk, mi az államnak joga, hogy t. i. biráskodási ügyet maga intézi el, akkor meg vagyok győződve, hogy ezen jog kiterjesztése által ezen

visszaélést, mert, szerintem mindig visszaélés, midőn egy felekezet olyan hatalmat gyakorol, mely őt meg nem illeti, nem fogjuk megszüntetni, hanem ellenkezőleg meg fogjuk örökiteni. Már pedig én a házban, midőn a jogügyi bizottság jelentését beadta és a szentszékekről szó volt, egyetlen egy argumentumot sem hallottam a szentszékek helyességére nézve megemliteni, hanem hallottam csupán az opportunitás érvét; de nem volt ezen házban senki, a ki kinyilatkoztatta volna, hogy mint helyeseket fenn akarja tartani a szt. székekeket. Ha mi a törvény ezen permisziv rendeletét most fenhagyjuk, akkor nekem le kell mondanom azon reményről, hogy a mit most opportunitási szempontból nem tett a törvényhozás, hogy t. i. a szentszékeket meg nem szüntette, hogy azok valaha meg fognak szüntettetni. Mert, ha ezen jogot a többi felekezetekre is kiterjeszti, és kiterjeszti jogegyenlőség szempontjából, akkor meg vagyok győződve, hogy a szentszékek meg vannak örökitve.

Én ez iránt a törvényben nem kivánnék rendelkezni, és azért a szóban levő szakasz végét Nyáry Pállal egy véleményben, ki akarom hagyni. (Helyeslés.)

Tisza Kálmán: T. ház! Azok után, mik ezen képviselőház, sőt most már a törvényhozás kebelében a perrendtartás alkalmával történtek, azaz azután, hogy a szentszékek a jogügyi bizottság által tett kezdeményezéssel ellenkezőleg meghagyattak, részemről azon meggyőződésben vagyok, hogy a miniszter ur nem tehet egyebet, mint azt inditványozni, mit a törvényjavaslatban inditványozott; mert ha, mit részemről véghetetlenül fájlalok s mi ellen akkor fel is emeltem szavamat, a szentszékek meghagyatnak, s a miniszterium nem emliti meg a protestáns felekezetek ezen jogát: okvetlenül vétek volna az 1848. törvényekben kifejezett viszonosság ellen. Hogy tehát a miniszter maga ugy tette, a mint tette javaslatát, ezt csak helyeselnem kell; azon nézetben vagyok azonban, hogy mihelyt azon passzus kihagyása itt inditványba hozatott; nehogy bárki is azt hihesse, hogy lehessen eset, midön a magyarországi protestánsok azon joggal élni akarván, azon abnormitást, hogy oly ügyekben külön egyházi biróságok itéljenek, megörökiteni akarnák, nehogy bárkiben is azon hit támadjon, hogy ezáltal a szentszékek eltörlésének kérdése, mely — fájdalom — most elhatá-

roztatott, de mely, azt hiszem, szemben a fölvilágosodott korszellemmel, sokáig fön nem marad, el fog halasztathatni; részemről is pártolom azt, hogy ezen 2-ik szakasz kihagyassék.

Ezt ez alkalommal már elmondottam a részletes tárgyalást illetőleg, miután ugy látszik, hogy az általános és részletes vita együtt foly. (Derültség. Helyeslés.)

A mi az általános vitát illeti, arra nézve azt kell megjegyeznem, hogy igenis, én is óhajtottam volna, hogy egészen máskép oldassék meg a válóperek kérdése, mint e tekintetben nyilatkoztam is akkor, midőn a perrendtartás tárgyaltatott; de miután a képviselőház akkor ezen máskép megoldásától elütött, nem tartanám helyesnek, hogy most ne fogadjuk el ezen törvény oly intézkedéseit, melyek a legtöbb kellemetlenségre és surlódásra okot adó esetekre nézve legalább intézkednek s s igy részemről azt ideiglenesen elfogadom, fogván azon igyekezni, hogy e kérdés minél előbb a helyes elv alapján oldassék meg.

Csiky Sándor: T. ház! Én ugy tudom, hogy ezen törvényjavaslat, mely most tárgyalás alatt áll, nem részleteiben, hanem csak általánosságban szólok ezen törvényjavaslathoz, s kijelentem, t. ház, mikép én ezt sem a törvénykezés s birósági rendszerrel s annak helyes fogalmával, sem a jogegyenlőség magasztos elveivel összhangzónak nem találom.

Nem találom a birósági s törvénykezési rendszerre nézve általánosságban elfogadhatónak azért, mert én azt, mi ennek egyik pontjaként javasoltatik, hogy 1-ször: az alperes illetékes birája hozzon itéletet s azután, mikor már ezen jogérvényes itéletet kimondta, akkor menjen a per a felperes biróságához s az is mondjon itéletet, s mindegyik itélet csak az egyik félre legyen kötelező. Ezt én oly anomaliának ismerem a törvénykezésben, minek példáját nem találom sem hazai törvénykönyvünkben, sem sehol a világon: mert e biróságok a birói itéletek tekintélyét, az ilyenek érvényességét, kötelező erejét egészen khaosszá, konfusussá tennék. Én tehát e szempontból az ilyen kettős itélethozatalt a biráskodás és törvénykezés természetével ellenkezőnek találván, először azért nem fogadhatom el.

De nem fogadhatom el másodszor azért sem, t. ház, mert egy olyan, magasztosnak mondott eszme, mely ezen törvényjavaslatban is ugy mondatik, van itt felállitva, jelesen, mint a

mely a jogegyenlöségből foly. T. i. a 2-dik pontban mondatik, hogy: szabadságában áll a protestáns hitvalláson lévő polgártársainknak, ha ők ugy akarják, hasonló konsistoriális széket állitani fel mindig, a minö szentszékek léteznek a katholikus valláson levő felekre néve. Ez tehát szabad akaratot ád a protestáns polgártársaknak, protestáns honfitársainknak arra nézve, vajjon akarnak-e ők konsistoriális széket állitani fel, vagy nem; ha nem akarnak, nem lesz; ha akarnak, lesz. Igy van-e ez a katholikusoknál? Hát a katholikusokra nézve akarnak jogegyenlőséget felállitani? Azt mondják, hogy a katholikusokra nézve ennek lenni kell, hazánk törvényei szerint. Ha az 1848-ki XX-dik törvényczikk értelmében akarunk eljárni, akkor a katholikusoknak is szabad akaratára kell bizni, vajjon akarnak-e tehát ezen szentszékekhez folyamodni a házassági ügyekben történendő biráskodásra nézve.

Ámde nem igy van; hanem a katholikusokra nézve kötelezve van a konsistorium biráskodása, nemcsak ugy, ha nekik tetszik, ha az ő szabad akaratjuk hozzájárul. Hát ez jogegyenlöség! a katholikusoknak szabadságát, melyek nekik a természet, melyet nekik alkotmány, melyet nekik az emberi jog adott, megtagadni, ezeket kényszeritvén oly biróság elé menni, mely biróság alkotmányellenes? Alkotmányellenes azért, mert kérem, az alkotmánynak alapfeltétele az, és a volt nemzeti szabadságnak — mely nemzeti szabadság most már átalánosan az összes haza minden polgárára nézve kiterjesztve áll — az a szabadság megvolt, hogy az önmaguk választott birái itéljenek az ő ügyeikben, ez az alkotmányos jognak egyik legkitűnőbb feltétele. Hát a szentszékekben a polgárok által, a katholikusok által választott birák itélnek? Hanem azt sem tudják a katholikusok, hogy kik itélnek, mert ottan ma ez, holnap az s nem az ő akaratuktól és bizalmuktól van feltételezve, hanem a kiket a praelatus s az egyházi hatalom oda rendel. És igy választott biróságok sem lévén a szentszékek, mondom, az ö válópereikben történö itélés a jogegylőséget sérti.

Ezen tekintetből is, de az alkotmányos jog fogalmából is ezt a jogegyenlöséggel meg nem egyeztethetőnek tartom.

Én tehát ez okoknál fogva — nem akarván hosszasan fárasztani a t. ház türelmét — annyit mondok, hogy nem fogadhatom el a részletes tanácskozás alapjául ez elöterjesztést és

annálfogva a kultuszminiszter urat oda utasittatni vélem, hogy ezt visszavéve, a ház elé egy más törvényjavaslatot terjesszen. (Szavazzunk!)

Elnök: Senki sincs szólásra felirva. A kérdés az, hogy átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadja-e a t. ház e törvényjavaslatot? A kik átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadják, méltóztassanak felállani. (Megtörténik.) Átalánosságban, a részletes tanácskozás alapjául a t. ház a törvényjavaslatot elfogadta.

Következik a részletes tárgyalás.

Mihályi Péter jegyző (olvassa a törvényjavaslat czimét és 1-ső szakaszát).

Csengery Imre előadó: A központi bizottmánynak ezen szakaszra nézve három észrevétele van. Az első sorban előforduló „perek" szó elébe beigtatandó ez a szó: „váló". A hatodik sorban ezen szavak után: „a per hivatalból átteendő", pótlólag bevezetendő ez a záradék: „legfölebb 30 nap alatt". Végre a 8-ik sorban e két szó helyett: „csupán csak" e szavak igtatandók be: „egyedül saját."

Vadnay Lajos: T. ház! Igen rövid észrevételem van: egy szócskát akarnék kihagyatni, miután már ugyis történt styláris változtatás. Az utolsóelőtti sorban az „és" szócskát kérném kihagyatni, mert ez minden tekintetben szükségtelen, miért is a szövegnek igy kellene lenni: „mindenik félre nézve csupán csak", vagy a központi bizottság javaslata szerint: „egyedül saját illetékes biróságának, az illető fél saját hitelvei alapján" stb. mert különben az „és"-nek megfelelni kellene egy másik dativusnak, a mi nincs és nem is szükséges.

Tehát kérem az „és" szócskát kihagyni. (Helyeslés).

Elnök: Elfogadja a t. ház? (Elfogadjuk!)

Tehát a szerkezet a központi bizottság véleménye szerint s Vadnay képviselő ur inditványa szerint fog kijavittatni

Mihályi Péter jegyző (olvassa a második szakaszt).

Édes Albert: T. ház! Én ezen 2-dik szakaszt hiányosnak találom, mert nincs benne szó az izraelitákról, már pedig miután az izraelita honpolgárok az egyenjoguság keretébe, szentegyházába felvétettek, róluk hallgatni, őket tudomás nélkül hagyni nem lehet, (Felkiáltás: Ezeknél nincs vegyes házasság!) a két evangélikus hitfelekezetre nézve pedig ezen szó „joguk

van" ugy hangzik, mintha ezen jogot a jelen országgyülés adná..., pedig az 1791-ki XXVI-ik törvényczikk értelmében ezen jog... megvolt a két protestáns lelkészeikre nézve czélszerünek, hogy ők biráskodjanak: ennélfogva ezen jogukkal nem éltek. De hiányosnak tartom e törvényjavaslatot azért is, mert leendvén a világi birák közt katholikus felek is, azok a maguk hitelvei szerinti irányt fogják a biráskodásnál szem előtt tartani, azért e törvényjavaslatot oda kivánom módositani, (Olvassa): „Házassági ügyekben és válóperekben, a római és görög katholikusokra és görögkeleti vallásuakra, valamint az erdélyi két evangélikus hitfelekezet hiveire nézve, az unitáriusokra, nem különben a magyar korona alatti izraelitákra nézve a jelen fennálló egyházi törvényszékek, a magyarországi mindkét evangelikus hitvallásuakra nézve pedig, ha azok saját egyetemes zsinatjaik szabad rendelkezése szerint házassági ügyeik elintézése végett egyházi széket állitani nem akarnának, illetékes biráik az illető világi törvényszékek. Melyek azonban az evangelikus felek hitelvei szerint kötelesek itélni, a vegyes házasságban is, a protestáns félre nézve."

Miért nem kivánom e záradékot kihagyatni. *Tisza Kálmán* t. képviselő ur kiemelte, hogy addig, mig ideiglenesen fennállnak a szentszékek, bár mi nem kivánjuk használni ezen jogunkat, lehetnek és adhatják elö magokat oly kényszeritö alkalmak, melyekben protestáns felekezetüek is igénybe veszik ezen jogukat.

Minden indokolás nélkül tisztelettel benyujtom módositványomat.

Mihályi Péter jegyző (olvassa Nyáry Pál módositványát, mely szerint a második szakasz utolsó 5 sora e szavakon kezdve „joguk van" törültessék ki. Elfogadjuk!)

Nyáry Pál: Nem tehetem fel a t. házról, hogy ezen módositványomat nem fogadná el, annálfogva nem is szólok fel mellette. (Elfogadjuk!)

Halász Boldizsár: Részemről e kérdést már a perrendtartás iránt hozott törvény által eldöntöttnek tartottam, a mennyiben abban a status quo fentartása mondatik ki, és hogy utólagosan az oktatásügyi miniszter ur ezen törvényjavaslatot a ház elé hozván, a status quo-n nem akart változtatni, ezt onnan magyarázom ki, mert hiszem, hogy némely tulbuzgó protestáns ur

reciproczitást kivánt. Ezt megjegyezve, miután én ebből azt látom, hogy ha ezen törvényjavaslat igy elfogadtatik és életbeléptettetik, egy igen fontos elv ellen tennénk mi protestánsok, ha csak azért, mert a ház kimondta, hogy ez intézmény ideiglenesen fentarthassék, olyan intézményt fogadnánk el, mely azon elvet látszik megörökiteni, hogy a szentszékek továbbra is megtartassanak: én ennélfogva Nyáry Pál módositványát pártolom.

Székács József: Én nem akarok visszaélni a ház türelmével, s röviden csak azt jegyzem meg, hogy itt nem arról van szó, vajjon az evangelikus protestáns egyház világi polgári birák előtt akarja-e továbbra is házassági ügyeit tárgyaltatni, vagy pedig oly konzistoriumra bizni, a melyektől igen sokan véleménye szerint az el volna veendő? nem erről van szó, hanem arról, vajjon ezen házassági ügyekre nézve van-e joga a protestáns evangelikus egyháznak határozni, vagy nincs?

Én azt hiszem, hogy van joga; ellenben ezen háznak nincs joga, ezen jogának élvezetében az evangelikus egyházat gátolni; én tehát nem akarok egyebet, hanem föntartva azon kérdést a mi zsinatainknak, hol annak czélszerüségét, vagy czélszerütlenségét magunk fogjuk elhatározni: Kérem a t. házat, hogy az evangelikus egyháznak ezen jogát tiszteletben tartani méltóztassék és igy ezen szakaszt változatlanul méltóztassék megtartani.

Tisza László: T. ház! Hitsorsosaim bizalmából egyike levén azoknak, kiknek e kérdés körül gyakorlati tapasztalása van, a nélkül, hogy a t. ház figyelmét hosszasabban fárasztani óhajtanám, és a nélkül, hogy kiterjeszkedném arra, vajjon ott, hol ezen tapasztalatokat szereztem, világi törvényszékek állittassanak-e fel vagy a jelen egyházi törvények meghagyassanak, az ezen téren szerzett tapasztalatok nevében vagyok bátor a t. házat megkérni, hogy Nyáry módositványa szerint az illető szavakat kihagyván, ne méltóztassék mintegy praeczedens esetet megállapitani a katholikus szentszékek fentartására nézve.

Szilády Áron: T. ház! Én, ellenkezőleg Édes Albert képviselőtársammal, ezen 2-ik szakaszt nem hogy hiányosnak tartanám, hanem ellenkezőleg tulbőnek tartom. Ebből természetesen az következik, hogy *Nyáry Pál* módositását pártolom. Azon mód, t. ház! melyet a katholikus szentszékek továbbra is fentartatnak, kétféle következtetésre ad nekem jogot, vagy arra,

hogy a t. ház oly erőtelennek találta, hogy az ellene vivandó harczot még most feleslegesnek s idő-elöttinek hitte, később is könnyen elbánhatván vele; vagy pedig ellenkezőleg oly erösnek, hogy még nem érzi magát azon helyzetben, hogy egy csapással nyakat szeghessen. Ha gyengének itéli a t. ház és ezen itélet következtében hagyja meg azokat, bizván magában, hogy legrövidebb idő alatt, a midőn erre nézve kedvezőbbek lesznek a körülmények, véget vethet lételöknek, akkor csodálom, hogy ilyen másik gyengeséget átplántálni akarnak más felekezetek egyházi szerkezetébe, a hol annak szükségét az illetők eddig egyátalában nem érezték, és papiron biztositott ezen joguknak életbeléptetését soha nem sürgették. Ellenkezőleg, hogy ha oly erősnek látja azt a t. ház, hogy vele ez idö szerint sikeres küzdelmet s felette győzelmet magának nem igérhet: akkor csodálom, hogy e hydra nyakára uj fejeket akar nevelni, az által, hogy megengedi, miszerint behozassék a hierarchia azon egyházi szerkezete is, a hol az eddigi nem volt. (Helyeslés.)

Nagyon természetes tehát, hogy én, sem hosszu, sem rövid időre a szentszékeket a hazai két protestáns egyházba átültetni nem óhajtom és nem kivánom. Nem óhajtom és nem kivánom még az egyenjoguság és viszonosság elvéből sem; azon egyenjoguság és viszonosság, mely nekem igy nyujtatik, bennem, t. ház, a nélkül, hogy bárkit sérteni akarnék, mindenkor ilyféle gondolatot támaszt: timeo Danaos et dona ferentes. Nem a nekem szánt ajándéknak becse, hanem azon ajándék által bennem előidézett hajlam miatt, melyet netalán e közös érdek fölébreszthetne, mely érdekközösséget én részemről osztani soha sem fogok. De hogy ezen egyenjoguság és viszonosság elvének, a mennyire szükséges, a mennyire némely aspiracziók és óhajok megnyugtatását méltónak találná a t. ház, hogy ennek is elég legyen téve, teljesen fölösleges itt e törvényjavaslatban ezeket beigtatni. Nincs még eltörölve ezen jognak 1790—91-iki biztositása mindkét protestáns egyház felekezet részére. Miért kellene ezen eltörlés előtt ujabb biztositékot adni a törvényben? Mig eltörölve nem lesz, addig a törvény megmarad. De hiszem, hogy ott a papiron marad és nem fogja a hierarchiát bevinni a két protestáns egyház felekezetbe.

De én sem leszek hosszas, t. ház, ismétlem röviden csak azt, hogy pártolom Nyáry Pál módositványát. (Helyeslés.)

Szontagh Pál (nógrádi): T. képviselőház! Nem vagyok barátja azon elvnek, mely a szentirás következő szavaiba látszik lefektetve lenni: „csináljunk magunknak három sátort, neked egyet, Ilyésnek egyet és Mózesnek egyet.“ Nem vagyok barátja sem az anyagi téren és igy természetesen a vallási kérdésekben sem, de még kevésbbé vagyok barátja ott, a hol magas megdönthetlen elvekről és a legszentebb szellemi érdekekről van szó. Ha valami áll mint abstract elv dönthetlenül, a mint áll az, a mit Nyáry Pál képviselőtársam felállitott, hogy a biráskodás az államhoz tartozik, nem kivánom részemre, hogy ha talán történetesen oly felekezethez tartozónak látszanám és volnék is, mely abból magának sátort formálhatna, nem kivánom és elutasitom azt. Én járulok a Nyáry Pál által javaslott törlési módositványhoz. (Helyeslés.)

Vadnay Lajos: T. ház! Én semmiféle mellékes tekintetekre, sem a jövőre nem terjeszkedem ki, egyszerüen csak két szempontból kivánom Nyáry Pál inditványát pártolni. Pártolom először azért, mert akár mondják ki itt, akár nem, fennáll továbbra is az 1790—91. XXVI. törvényczikk rendelete, melynél fogva a protestánsoknak mindig szabadságában fog állani, ha nekik tetszik, consistoriumokat rendezni; másik szempontból pedig azért, mert épen azért, hogy az 1790—91. XXVI. törvényczikk rendelete továbbra is fennáll, intertiának tartom és szükségtelennek, a mit már egy törvény megadott a protestánsoknak, azt ismételve megadni. Ennélfogva Nyáry Pál inditványát pártolom. (Helyeslés.)

Elnök: Senki felirva nem lévén, következik a szavazás a 2. szakasz felett. A kérdés az: a második szakasz szerkezetét ugy a mint be van adva, a t. ház elfogadja-e vagy nem? A kik e szakaszt változatlanul kivánják elfogadni, méltóztassanak felállani. (Megtörténik.)

A 2-dik szakaszt ugy a mint szerkesztve van, a t. ház el nem fogadja, következnek a módositványok.

Mihályi Péter jegyző (olvassa Nyáry Pál módositványát.)

Elnök: A kik Nyáry Pál képviselő úrnak módositványát, mely szerint e szavaktól kezdve „joguk van“ az utolsó szóig e szakasz vége kihagyassék, pártolják, méltóztassanak felállani. (Megtörténik.) A t. ház Nyáry Pál úr módositványát elfogadja. Ennek következtében a 2-dik szakasznak e szótól „joguk van“ az utolsó szóig a vége kihagyatik.

Mihályi Péter jegyző (olvassa Édes Albert módositványát.)

Vadnay Lajos: T. ház! Igen sajnálom, de nem pártolhatom, Édes Albert képviselőtársam módositványát. (Szavazzunk! Már nem lehet hozzá szólani!)

Elnök: Tehát azok, kik elfogadják Édes Albert képviselő úr inditványát, méltóztassanak fölkelni. (Senki sem kel föl.) A módositvány nem fogadtatik el.

Mihályi Péter jegyző (olvassa a 3. szakaszt.)

Elnök: Nincs észrevétele a t. háznak a 3. szakasz ellen? (Elfogadjuk!) Ennélfogva a részletes tárgyalás be lévén fejezve, a végleges megszavazás holnapután fog megtörténni.

A főrendiház a vegyes házassági válóperekről szóló törvényjavaslatot 1868. deczember 3-án vette tárgyalás alá.

Majthényi László b. jegyző: (olvassa a főrendiház állandó hármas bizottságának vegyes házassági válóperek tárgyában keletkezett törvényjavaslat iránti jelentését.)

Elnök: Méltóztassanak a főrendek mindenekelőtt az iránt nyilatkozni, vajjon elvben és lényegben hozzájárulnak-e a törvényjavaslathoz, és azt a részletes vita alapjául elfogadják-e?

Haynald Lajos érsek: Nagymélt. elnök! Mélt. főrendek! A vegyes házassági válóperekben való biráskodás ügye érdemleges és beható tanácskozás tárgya volt akkor, midőn e perrendtartásnak az egyházi biráskodásra vonatkozó határozatai felett fog a tárgyalás. — Nyilatkoztam én azon alkalomkor, nyilatkozott az ország primása, és épen azért, valamint szükségesnek, úgy elegendőnek is látom, hogy ezen érvekre, nézetekre és észrevételekre vonatkozzam egyszerüen, melyek általunk a tárgyban elmondottak akkor.

Cziráky János gr. Nagymélt. elnök! Mélt. főrendek! Midőn a perrendtartás alkalmával mintegy csak incidentaliter előkerült ezen kérdés, bátor voltam akkor már e tárgy iránti nézetemet teljesebben kifejteni. Én e törvényjavaslatot az 1848. XX. t.-czikk életbe léptetésének és alkalmazásának egyik főfeltétele gyanánt tekintem, s azon meggyőződést ajánlom, a mit a bizottság is a maga javaslatában érintett, hogy a külön vallásfelekezetek egyenjogositása és viszonossága kellő tekintetbe vétessék és ebből kifolyólag mindegyik vallásfelekezet a maga hitbeli meggyőződése és a maga saját hitelvei szerint nyerje

megitélését, a mi pedig e törvényjavaslatban igen is ki van fejezve.

Én ezen eszmét az átalános vallási és lelkiismereti szabadság eszméjének hódolva, mindenütt alkalmazni és életbe léptetni kivánom. A multkori alkalomkor részemről egyátalában nem is difficultáltam volna, s akkor Biharmegye érdemes főispánjának inditványát egész terjedelmében elfogadni kész lettem volna, egyedül csak formaság tekintetéből, miután tüzetesebben czélhoz vezetőbben intéztetik el most, voltam bátor azon nézettől némileg magamat visszatartani, mely engem most arra bir, hogy mindazon okoknál fogva, melyeket akkor bővebben elmondottam, a törvényjavaslatot egész terjedelmében elfogadás végett a méltóságos főrendeknek ajánlom. (Helyeslés.)

Elnök: Ha nincs, ki szót emelni kivánna, méltóztassanak azok, a kik elvben és lényegben a törvényjavaslatot elfogadják a részletes vita alapjául ezt felállás által nyilvánitani. (Megtörténik.)

A törvényjavaslat elvben és lényegben elfogadtatott.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az 1869—72-iki országgyülés vallási vitái.

I. RÉSZ.

A vallásszabadság kérdése.

Az 1848-iki országgyülés az országot valamennyi nevezetesebb közjogi viszonyaiban ujjáalakitotta; de minden alkotása arról tanuskodik, hogy megelégedett az elv kimondásával és nem tartotta hivatásának gondoskodni annak átviteléről az életbe és biztositásáról szerves intézmények által.

A vallásfelekezetek között teljes egyenlőséget s viszonosságot állapitott meg — a papiron: hagyva a részletes kivitelt a közelebbi törvényhozásra.

Az 1865—8-iki országgyülésnek azonban erre nem jutott elég ideje, miután a közjog restitucziójával, az alkotmány külformáinak biztositásával volt elfoglalva.

A részletes kivitele tehát az 1848: XX. tcz. lefektetett elveknek ismét a másik törvényhozás feladatává maradt.

Ilyen kérdés volt, mely az 1848-iki törvények szelleméből folyt a vallásszabadság kérdése. Ezt Irányi Dániel egy törvényjavaslat alakjában hozta az országgyülés szine elé.

Irányi Dániel törvényjavaslata a vallásszabadságról.

A feliratі vita bevégzése után mindjárt 1869. julius 10-én felkelt a képviselőházban Irányi Dániel s a következő törvényjavaslatot nyujtotta be.

Irányi Dániel: T. képviselőház! Nem azért, hogy még az elnapolás elött tárgyaltassék a mi, mint látom, lehetetlen; hanem hogy a szünetelés alatt mind a t. képviselő urak, mind általá-

ban a honpolgárok azt gondolkodás és birálás tárgyává tegyék, szabadságot veszek magamnak egy törvényjavaslatot tenni a ház asztalára, mely szól a vallásszabadságról. Midőn ezelött néhány héttel a testi büntetések eltörléséről szóló törvényjavaslatot volt szerencsém benyujtani, azon meggyőződést fejeztem ki, hogy ha a nyugateurópai müvelt államok szempontjából tekintjük hazánk törvénykönyvét, különös két foltot veszünk abban észre: egyik, hogy a testi büntetések nálunk fennállanak; másik, hogy a vallás teljes szabadsága még kimondva nincs. Azóta ezen törvényjavaslat, melyet a testi büntetések eltörléséről volt alkalmam benyujtani, az osztályokon is keresztül ment, miután az igen tisztelt igazságügyminiszter ur azt szinte magáévá tette és reméltem, hogy még az elnapolás előtt tárgyaltatni s törvénybe igtattatni fog. Hátra van még, hogy a vallásszabadságot is megállapitsuk. Legyen szabad hinnem, hogy valamint azon törvényjavaslatot, a melyet a botbüntetés eltörlése iránt benyujtottam, az igazságügyminiszter magáévá tette, ugy ezen törvényjavaslat is az illető miniszter részéről hasonló szerencsében fog részesülni. Ha megengedi a t. ház fel fogom olvasni e törvényjavaslatot. (Halljuk!)

Törvényjavaslat a vallás szabadságáról.

1. §.

A vallás szabadsága ezennel kimondatik és biztosittatik. A köztörvények megtartásának föltétele alatt mindenki szabadon vallhat hitet s azt külsőképen kifejezheti és gyakorolhatja. Minélfogva senkit sem szabad akármely vallási cselekmény teljesitésétől visszatartani, sem ilyenre kényszeriteni, sem végre — kivéve általános adótörvény utján — valamely egyház költségeinek viselésére szoritani.

2. §.

Az eskü minden egyéb vallási kifejezések mellőzésével egyszerüen ezen szóval teendő le: „esküszöm“. Ha pedig még ezen szót is saját vallási elveibe ütközőnek állitaná az illető, ez oly szó által lesz pótolandó, mely az illetőnek hite szerint az eskűvel egyerejü.

3. §.

A gyermekek vallási nevelése a szülék s illetőleg helyetteseiktől függ, s abba ezeknek akarata ellen senki sem avatkozhatik.

4. §.

Minden hitvallások és egyházak, jogok és kötelességekre nézve egymás között egyenlők.

5. §.

Minden egyház szabadon választhatja a maga lelki és világi elöljáróit és intézheti a maga beldolgait az önkormányzat alapján; addig, mig a róm. és gör. katholika egyház is ez alapon szervezve lenne, e részben az eddigi gyakorlat fenmaradván.

6. §.

A törvény előtt bizonyitó erővel biró anyakönyveket u. m. a születések, házasságok és halálozások jegyzékét sz. kir. és rendezett tanácscsal biró városokban a jegyző, megyék, kerületek, székekben, és vidékeken pedig az illető járási vagy kerületi szolgabiró s illetőleg ennek megfelelő közigazgatási tisztviselő viszi abban sorrendbe, de külön-külön hitelesitett könyvekbe irva a születéseket, házasságokat és halálozásokat.

7. §.

A szülék vagy egyéb családtagok s ezek hiányában más jelen volt vagy arról legelőbb értesült személyek tartoznak a gyermek születését legfeljebb három nap, a halálozást pedig legfeljebb 12 óra alatt 5 frttól 100 frtig terjedhető birság terhe alatt bejelenteni.

A bejelentés sz. k. és rendezett tanácscsal biró városokban magánál az anyakönyvek vezetésével megbizott jegyzőnél, más községekben pedig, ha az illető közigazgatási tisztviselő helyben lakik ennél, különben a község birája, vagy helyettesénél történik, ki arról 10 frttól 200 frtig terjedhető pénzbeli büntetés terhe alatt az anyakönyvek vitelével megbizott tisztviselőt 48 óra alatt tudósitani köteles.

8. §.

A házasság polgári szerződésnek nyilvánittatik s kötésének módja és elválasztásáról külön törvény rendelkezik.

9. §.

Az eddig az egyházi törvényszékek előtt folytatott perek, jelen törvény kihirdetése után, az illető polgári biróság előtt lesznek inditandók s illetőleg és a mennyiben még eldöntve nem lennének, — folytatandók.

A hozott itéletek végrehajtása és az ebből eredő további peres kérdések eldöntése szintén a polgári törvényszéket illetvén.

10. §.

A temetők a községek felügyelete alatt állanak s azokban senkitől, ki a község határában meghalt, az eltemetést megtagadni nem lehet.

Ha a felszólitott lelkész az egyházi szertartást megtagadná, az eltakaritás a községi elöljáró vagy megbizottja jelentésében, s tisztességes módon és helyen és mindenesetre a temetőben fog történni.

Külön temetőt bármely vallásfelekezetnek joga van a maga földjén nyitni és tartani, a község felügyeleti joga azonban, rendőri és egészségi tekintetből az ilyen temetőkre is kiterjed.

11. §.

Minden a vallásszabadság és hitfelekezetek közötti egyenlőséggel ellenkező törvények ezennel eltöröltetvén, a róm. és gör. katholikus és görögkeleti főpapok közjogi kiváltságai is megszüntettetnek.

12. §.

Ezen törvény végrehajtásával s illetőleg a végrehajtásra szükséges utasitások elkészitése és kiadásával, a vallás- és közoktatási, továbbá az igazság-, a belügyi- és honvédelmi miniszterek bizatnak meg.

Pesten, 1869. jul. 6-án.

Beadja :

Irányi Dániel, s. k.
Pécs sz. kir. város országgy. képviselője.

Elnök: A törvényjavaslat ki fog nyomatni és tárgyalásra tüzetni.

Az osztályokhoz utasitott törvényjavaslat az osztályokban letárgyaltatván, az osztályok előadóiból alakult központi bizottság is tárgyalás alá vette.

A központi bizottság *a képviselőháznak a vallás szabadságáról szóló törvényjavaslatra vonatkozólag a következő* **jelentést** *nyujtotta be:*

„A központi bizottság az osztályok egyhangu véleménye folytán, a 74. sz. törvényjavaslatot gyakorlatilag czélszerütlennek találván, a háznak elfogadása végett nem ajánlja.

Azonban a teljes és általános vallásszabadság, egyenlőség és viszonosság elveinek gyakorlati érvényesitését szükségesnek és halaszthatlannak tartván, határozatilag kimondatni ajánlja: Szólittassék fel a miniszterium, hogy a teljes és általános vallásszabadság, egyenlőség és viszonyosság gyakorlati kivitele iránt mielőbb egy törvényjavaslalot terjesszen az országgyülés elé.

Végül bejelenti a központi bizottság azt is, hogy a nyolczadik osztály részéről egy e tárgyra vonatkozó törvényjavaslatra ellentörvényjavaslat adatott be, a központi bizottság azonban azt, azon okból nem vette tárgyalás alá, mert: csak is azon törvényjavaslatok tárgyalására látja magát hivatva, melyek a ház által az osztályokhoz utasittattak s ezeknek véleményeivel együtt kerülnek a központi bizottság elébe.

Kelt Pesten, 1869. október 20-án.

Hrabár Manó, s. k.
központi bizottság előadója.

A központi bizottság jelentésének utolsó bekezdésében azon törvényjavaslatra czéloz, a melyet Tisza Kálmán a VII. osztályban tárgyalás végett benyujtott. Tisza Kálmánnak jelzett törvényjavaslata a következő:

Törvényjavaslat a vallás- és lelkiismereti szabadságról.

1. §.

A teljes vallás- és lelkiismereti szabadság mindenki részére biztosittatik.

2. §.

A polgári és politikai jogok élvezeténél a hitvallás különbséget nem tesz, de viszont hitvallása senkit az állampolgári kötelességek terhe alól fel nem old.

A képviselőház Irányi Dániel törvényjavaslatának „a vallásszabadságról“ való tárgyalását 1869. november hó 4-ére tüzte ki.

Elnök: Következik a napirendre tüzött tárgy, a vallásszabadságról szóló törvényjavaslat tárgyalása.

Széll Kálmán jegyző: (olvassa a törvényjavaslatot).

Hrabár Manó előadó: T. képviselőház! A központi bizottság, az osztályok egyhangu véleménye folytán, a most felolvasott törvényjavaslatra nézve, Pécs városa igen érdemes képviselőjének törvényjavaslatát a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadta és azt a t. háznak elfogadás végett nem ajánlja; nem pedig azert, mert jóllehet a bizottság meg van győződve arról, miszerint, ha van korszerü kérdés, melynek megoldása a ház figyelmét kell, hogy igénybe vegye, ha van szabadelvü javaslat, mely akkoráig a ház asztalára letétetett, akkor el kell ismernie, miszerint Pécs város érdemes képviselöjének vallásszabadságról szóló javaslata az. Épen ez okból a központi bizottság egy perczig sem tétovázott, söt örömmel fogadta az ezen törvényjavaslatban jelzett alapelveket, mert osztozik azok nézetében, akik állitják, miszerint ideje már, hogy e nemzet egy, a felekezeti békét és közmegnyugvást biztositó interkonfeszionális törvénynyel birjon, ezen alapelvből indulván ki: „szabad egyház, szabad államban.“

De a központi bizottság az elöttünk fekvö törvényjavaslatot egyrészről annak alaki oly hiányai miatt, melyeknek következtében a központi bizottság azt nem módositani, söt ellenkezöleg egy egészen ujat szerkeszteni lett volna kénytelen; másrészről pedig azért, mert több oly heterogen tárgyról szól, melyek a részletekben megoldatlanul hagyattak és melyek összehalmozottságuknál fogva, egy törvényjavaslattal, a központi bizottság véleménye szerint, meg nem oldhatók: mondom, ez okokból a központi bizottság ezt részletes tárgyalás alapjául el nem fogadhatta és azt a t. háznak elfogadás végett nem ajánlja.

Megbocsát nekem az igen t. inditványozó, ha törvényja-

vaslata részletes hiányainak elősorolásába most nem bocsátko-zom, hanem azokat csak általánosságban emlitém meg: fentar-tom azonban magamnak a jogot, hogy azon esetre, ha netalán valaki állitani akarná, vagy fogná, miszerint ezen törvényjavas-lat a részletes tárgyalás alapjául elfogadható, a részletekbe is belebocsátkozzam.

Miután tehát a központi bizottság, mikép előbb mondám, az alapelveket magáévá tette, annálfogva mulaszthatlan köteles-ségének tartotta a központi bizottság arra kérni a t. házat, méltóztassék határozat alakjában *odautasitani a t. miniszteriu-mot, miszerint a teljes és átalános vallásszabadság, egyenlőség és viszonosság gyakorlati kivitele iránt mielőbb törvényjavaslatot terjesz-szen az országgyülés elé.*

Végül, mint a központi bizottság előadója, kötelességem-nek tartom a ház tudomására juttatni, miszerint a VIII-ik osz-tály ezen tárgyban ellentörvényjavaslatot nyujtott be. Ez ellen-törvényjavaslat tárgyalásába azonban a központi bizottság; a házszabályok 102. §. és 107. §§-ai megsértése nélkül nem bo-csátkozhatott, mert ezen szakaszok világosan rendelik, hogy „ha az inditvány törvény alkotását czélozza, azt törvényjavas-latképen szerkesztve kell a bejelentéskor benyujtani; a tör-vényjavaslat a tagok közt, kinyomva, szétosztatik, és ha a ház tárgyalni kivánja, mindenesetre osztályülési tárgyalásra utasi-sitandó“; a 107. §. pedig ismét azt mondja: „A központi bi-zottság az osztályok előadott nézeteit meghallgatván, és igy a központi bizottság csak az osztályok előadóinak meghallgatása után bocsátkozhatnék be az illető törvényjavaslat tárgyalásába.“ Tehát ezen §§. megsértése nélkül a központi bizottság nem tar-totta magát hivatva a törvényjavaslat tárgyalásába bocsátkozni, és én meg vagyok győződve, hogy a központi bizottság ezen nézetét a házban senki nem fogja rosszalni.

Mindezeknél fogva, azon reményben, hogy a központi bi-zottságnak ezen határozati javaslata viszhangra találand, bátor vagyok azt a t. háznak elfogadás végett ajánlani.

Irányi Dániel: T. képviselőház! Nem szeretném — mint a franczia mondja — a nyitott ajtót befeszíteni, miután nemcsak a központi bizottság a vallásszabadság elvét magáévá vallotta, hanem azt tudtommal, az osztályokban sem támadta meg senki; én ezen elvnek igazságosságát, kimondásának sürgősségét a t.

ház előtt bizonyitgatni nem fogom. Mivel azonban tapasztaltam, hogy nem ugyanaz valamely elvet elméletileg elismerni és azt azután a gyakorlatban keresztül vinni, a mit talán sehol anynyira, mint épen a vallásszabadság terén kellett tapasztalnom; megengedi nekem a t. ház, hogy némileg nem ugyan magáról az elvről, hanem annak hazánkban való alkalmazásáról mondjak nehány szót. (Halljuk!)

Huszonegy éve annak, uraim, hogy a szabadság, egyenlőség testvériség magasztos igéit hangoztatjuk. (Zaj jobbfelől.) Azonban mit tapasztalunk? Nem fogom felsorolni, mit a testvériség, mit az egyenlőség elve ellen vétettünk, (zaj jobbfelől) nem azt, mit a szabadságnak más irányban való alkalmazása tekintetében hibáztunk; hanem csupán arra fogok egy pillantást vetni, miként értettük a vallásszabadságot, miként értettük a vallásegyenlőséget? (Halljuk;)

Ezelőtt talán 3—4 esztendővel nagy megütközéssel azt olvastam a lapokban, hogy egy újonnan keletkezett vallásfelekezetnek tagjai, csupán vallásuk miatt, üldözés tárgyává tétettek. Gyermekeik erőszakkal hurczoltattak el a szülők házából, a bölcsőből, és pandurok által vitettek a templomba, hogy ott megkereszteltessenek ad majorem dei gloria. Szüleik, minthogy az illető lelkészek felszólítására magoktól nem engedelmeskedtek, mint engedetlenek a törvényszék előtt megfenyittettek, ki 1, ki 3, ki 5 hónapra, egy épen félévre. És mi történt, midőn ezen eljárás ellen felszólaltam? Egy, magát szabadelvünek vallott lapnak szerkesztője azon üzenettel utasitotta el felszólalásomat, hogy jó a teljes vallásszabadság Amerikában, de nekünk egyéb bajaink vannak. És hogy miként értette az országgyülés többsége, és miként értette a t. vallás- és közoktatásügyiminiszter ur maga, még tavaly is a vallásszabadság és vallásegyenlőség elveit? azt mutatja, uraim, azon törvény, melyet a mult országgyülés e tárgyban alkotott, s mely törvény, nézetem szerint, sem vallásszabadságot, sem vallásegyenlőséget meg nem alapitotta: mert hallgatva azon vallásfelekezetekről, melyet valahára a törvényhozás politikai jogokkal felruházott, e törvényben egy betü sincs, s igy a zsidók mai napig is vallás tekintetében nem birnak a keresztyénekkel egyenlö jogokkal; azon felekezetek is, melyek magukat keresztényeknek vallják, egyátalán fogva nincsenek ezen törvény értelmében az egyenlőség szin-

vonalára állitva. Többet mondok, maguk azon keresztény hitfelekezetek, melyeknek egyenlőségéről alkottatott e törvény, maguk ezen hitfelekezetek sem birnak tökéletes vallásszabadsággal; mert midőn én nem vagyok a részben ura elhatározásomnak, hogy valamely vallásból, ki akarván lépni oly vallást követhessek, mely az én lelkem, eszem meggyőződésével megegyez, hanem ha kénytelen vagyok egy más fönnálló keresztény vallásfelekezetbe belépni, ez uraim, az én szabadságomnak szükségtelen korlátozása. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Söt a 20. §. szerint még az is rendeltetik, hogy „bármely bevett vallásfelekezethez tartozó oly hitsorsosok, kik külön egyházközséget nem képeznek, kötelesek csatlakozni a saját vallásfelekezetökhöz tartozó és hozzájok legközelebb eső oly önálló egyházközséghez, mely a magyar állam területén belől létezik.“ Szóval a vallásszabadság itt csak azon korlátok között engedtetik meg, a minőt a mai „bevett vallások“ nevezet ealatt értünk.

Ezek igy lévén, t. ház, én megvallom, nem nézhetek egész nyugodtsággal és egész bizodalommal azon törvényjavaslat elé, mely a központi bizottság inditványa folytán az igen t. vallás- és közoktatásügyiminiszter ur által lenne benyujtandó. Az előzmények legalább nagy bizalomra nem jogositanak. (Helyeslés a szélső balon.) Nem jogosit azonkivül még azon tapasztalás sem, hogy, midőn látom, hogy igen számosak már azon vallásfelekezet hivei, kiket „nazarénusok“ nevezete alatt ismerünk, a t. miniszter ur a helyett, hogy ezeknek befogadása és vallásgyakorlatuknak szabadsága iránt törvényjavaslatot terjesztett volna a ház elé, egy miniszteri rendelettel igyekezett azon, mondhatni, igen bántó eljárásnak elejét venni, melyek azok a hatóságok részéről mindeddig ki voltak téve, ugy hogy most, miután a zsidók többé nem neveztetnek türt vallásuaknak — ámbár tulajdonkép csak politikai tekintetben nem azok, — egy uj felekezettel szaporodott a türt vallások száma nálunk: a nazarénusokkal. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Én t. ház, nem akarom egyáltalán fogva sem ezen, sem más vallásfelekezeteknek dogmáit feszegetni, én átalánosságban a vallásszabadság terén kivánok maradni; de nem mulaszthatom el kijelenteni, miként én valóban megvártam volna, hogy ily tények tudása mellett az igen t. vallás- és közokt. miniszter ur előbb gondoskodott volna, és pedig törvényhozás utján, arról,

hogy ezen vallásfelekezet hivei üldözésnek, és — ugyszólván — törvény kivüliségnek kitéve többé ne legyenek. Különben azt is tekintve, hogy naponkint születnek gyermekek, kiket a magyar törvény szerint törvényeseknek aligha fog elismerni a biró ugy, hogy ezen gyermekeknek polgári állása, ezen gyermekeknek öröksége felett kétely és a szülőknek aggodalma ne lebegjen; mindezeknél fogva t. ház, szabadságot veszek magamnak, nem járulni a központi bizottság inditványához, hanem továbbra is az én inditványomat ajánlani a t. háznak.

Azon ellenvetések, melyeket a központi bizottság előadója tenni méltóztatott, kevés szóban foglalhatók össze. Miután azonban ő részletekbe nem bocsátkozott, magam sem akarok ezuttal részletekbe bocsátkozni, hanem csak azon átalános két ellenvetésre felelek, melyeket ő tenni méltóztatott.

A központi bizottság előadója azt találja, hogy az én törvényjavaslatom először is alakilag — ami szerkezetét illeti — hiányos, és hogy oly tárgyakat is foglal magában, melyek tulajdonkép oda nem tartoznak.

A mi az alaki hiányokat illeti, én, t. ház, egyáltalában nem vindikálom magamnak azon kiváltságot, mintha én a kodifikálásnak valamely hires mestere lennék. Hiszen, t. ház, naponként tapasztaljuk, hogy a nagy gonddal a miniszterek által kodifikált, vagy a központi bizottság által kidolgozott törvényjavaslatok is sok módositást szenvednek, söt, hogy magok a miniszterek is módositják törvényjavaslataikat. (Helyeslés a szélsö balon.) Söt elismerem, egész készséggel ismerem el, hogy az én törvényjavaslatomnak benyujtása után magam is fedeztem fel abban két hiányt, a melyeket módositványok alakjában helyre pótolni, kiigazitani kivántam. Ezen két hiány közül az egyik 3. §-ra vonatkozik, ahol elmulasztottam gondoskodni azon esetről, amidőn a szülők a gyermekek vallási nevelése iránt magok közt meg nem egyeznek. Valamint egy külön §-ban ki kellett volna fejeznem azt, hogy a nazarénusoknak eddig született gyermekeik törvényesittessenek; azt azonban nem nevezhetem hiánynak, hogy a 8-ik §-ban emlitett polgári házasságról szóló törvényjavaslat még benyujtva nincs, miután ez munkába lévén, hogy ha az osztályok tárgyalása és azután a központi bizottságnak véleménye meg nem elöz és tudtomra nem adja, hogy ezen törvényjavaslat a házban aligha fog elfogadásra találni,

én a polgári házasságról szóló törvényjavaslatot már benyujtottam volna.

Ezeket tehát nem tekinthetem olyan hiányoknak, melyeken segiteni nem lehetne.

Azt sem ismerhetem el, — bocsánat a központi bizottságtól, — mintha ezen törvényjavaslatban oly dolgok foglaltatnának, melyek abba nem valók. Szerintem itt semmi sem foglaltatik, ami a vallásszabadságával és egyenlőségével össze nem függ és ami ezen két elvnek nem volna követelménye. És én, valamint azt az osztályokban tettem, ugy minden szerénytelenség nélkül azt gondolom, itt is ismételhetem, én azt gondolom, miszerint törvényjavaslatom elfogadtatása és illetőleg általam jelzett hiányok pótlása esetében mind a vallásszabadság, mind a vallásegyenlőség biztositva lesz, és minden előfordulható esetben az illető biró el fog tudni igazodni és a felmerülő kérdést igazságosan eldönteni.

Annálfogva szabadságot veszek magamnak törvényjavaslatomat a t. háznak részletes tárgyalás alapjául ajánlani, fentartván magamnak azon jogot, hogy a netalán teendő részletes kifogásokra később válaszoljak. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Tisza Kálmán: T. Képviselőház! Mielőtt magához a szőnyegen levő törvényjavaslathoz szólanék, a központi bizottság előterjesztésének és a központi bizottság előadója nyilatkozatának egy részére nézve kell, hogy meg tegyem észrevételemet.

Azt mondja az igen t. központi bizottsági előadó, hogy a VIII-ik osztály a hozzá utasitott törvényjavaslattal szemben egy más törvényjavaslatot terjesztvén be, azt nem tárgyalhatta, mert neki a házszabályok szerint és pedig — mint azt az előadó ur mondá, — a 102. és 107. §§. szerint tárgyalni nem lehetett. Azt gondolom t. ház, e tekintetben a központi bizottság a szabályokat rosszul értelmezte és a háznak e tekintetben folytonosan követett gyakorlatával ellenkezésbe jött. A házszabályok 102. és 107. §§-ai szólnak ugyanis uj inditványokról és nem arról, a mi itt felhozatik; jelenti tehát azt, hogy az osztályok nem tárgyalhatnak oly törvényjavaslatot, mely nem az osztályokhoz utasitott tárgy felett keletkezett. (Balfelől: Ugy van!) De hogy oly törvényjavaslatot, mely ugy keletkezik, hogy az egyik osztály abba letéve saját véleményét terjeszti a központi

bizottság elé, hogy, mondom ily törvényjavaslat nem tárgyalható, azt a szabályokból kiolvasni nem lehet. Egyéni nézetem támogatása végett pedig hivatkozom a t. háznak azon folytonos eljárására, melyet követ, mióta most van országgyülés. — Nem szándékozom számtalan példa idézése által fárasztani a t. házat; de két példát még is fogok idézni. Az egyik példa volt, midőn a nemzetiségi kérdés forgott szönyegen. Az egyik osztály igen t. Deák Ferencz ur inditványára nem fogadta el a törvényjavaslatot a részletes vita alapjául, hanem készitett ujat s közlötte azt a többi osztálylyal mint saját külön véleményét. Az azok által el is fogadtatott, s a központi bizottság által is tárgyaltatott és a ház elé elfogadás végett beterjesztetett, ahol az azután csakugyan tárgyaltatott is. Ez az egyik példa. A másik — bár, mondom, többet is felhozhatnék, többre is lehetne hivatkoznom, — midőn az izraeliták egyenjogusitása forgott szönyegen. A VII. osztály azon nézetből indult ki, hogy a helyett, hogy a bevett felekezetek száma egygyel szaporittassék, mondassék ki az általános vallásszabadság. E véleményét, mint kisebbségét, a központi bizottság elé terjesztette, de az ott nem fogadtatott el és azért azt a központi bizottság nem is terjesztette a ház elé; de igenis beterjesztette a VII-ik osztály, mint kisebbségi külön véleményét. Ez eljárás ellen kifogás nem tétetett, hanem mint a házszabályokon alapuló gyakorlat, mióta a magyar törvényhozás most ujra megnyilt, folytonosan követtetett.

Azt hiszem, a központi bizottságnak a hozzá érkező kisebbségi véleménynyel szemben csak két véleménye lehet: vagy helyesli és elfogadja; s akkor elfogadja s beterjeszti; vagy nem helyesli, s akkor nem szólhat róla; de hogy a központi bizottság egyik vagy másik osztály eljárása felett birálólag, megrovólag léphessen fel: ahhoz sem a központi bizottságnak, sem az elöadónak joga nincs. Teljes joga van a kisebbségi véleményt félrevetni, s ekkor előállhat azon eset, hogy azon osztály, a mely beadta, beadja külön véleményét, ha tetszik, külön elöadó utján, vagy pedig nem adja be; de semmi esetre sincs a központi bizottságnak további hozzászólása.

Ezeket előrebocsátva áttérek magára a szóban forgó tárgyra.

A központi bizottság nem fogadja el részletes tárgyalás alapjául Irányi képviselö urnak törvényjavaslatát. Ezen egyetlen egy pont az, melyben a központi bizottság véleményével

egyetértek, mert azon törvényjavaslatot a részletes vita alapjául én sem tartom elfogadhatónak, nem tartom pedig elfogadhatónak azért, mert hitem s meggyőződésem szerint, mind helyesek ugyanazok az elvek, melyek abban letéve vannak s olyanok, melyekre nézve minél előbb intézkedni kell, de hitem s meggyőződésem szerint mindazon tárgyakról együtt, egy halmazban, egy rövid törvényjavaslatban czélszerüen intézkedni nem lehet. Például a különböző hitfelekezetek közti egyenjoguság és viszonosság kérdése számtalan, még érvényben levő törvényünket érinti, melyek rendelkezéseinek megszüntetése, azt gondolom, rendszeres tanulmányt és bővebb törvényhozási eljárást igényel.

Igy ki van mondva benne a szentszékek eltörlése, de bár csak igy egyszerüen, röviden mondatnék ki; én azt gondolom, hogy vagy csak a törvényben irva maradna e határozat, vagy tömérdek zavart idézne elő; mert, ha ez által csakugyan a szentszékek müködése megszünnék, a nélkül, hogy szabályozva lenne az eljárás, mely szerint az oly válóperek, melyek eddig odatartoztak, vezetendők, sem a fél, sem a biró nem tudnák mit kell tenni; a fél nem tudná, hol keressen igazságot, a biró pedig, hogy szolgáltassa ki. (Helyeslés.)

Továbbá a polgári házasságot illetőleg hasonlóan, ha kimondatnék igy röviden egyszerüen, hogy a házasság polgári szerződésnek tekintetik: vagy nem lehetne azt végrehajtani, vagy az illető házasulandó felek a legnagyobb zavarba jönnének, mert nem tudnák, miként, mely uton tegyenek eleget a törvény e rendeletének.

Igy továbbá az anyakönyveknek polgári közegek által vezetése tárgyában, azt tartom, hogy azon rendelkezés, mely a törvényben ajánltatik, teljesen kivihetlen, mert én legalább ugy ismerem a megyéknek és azokban a szolgabiráknak helyzetét, hogy nem tartom a lehetőségek közé tartozónak, hogy egy szolgabiró, ki a keze alatt levő 30—40, söt több községben ugy is túl van terhelve, azon 30—40 községben még anyakönyveket is vezethessen. (Helyeslés.)

De van nekem még egy más, az én szempontomból véve fontosabb ellenvetésem is e törvényjavaslat ellen, mely ellenvetésemre hihetőleg az szolgáltatott okot, hogy az igen tisztelt inditványozó ur maga is látta, miszerint a törvényjavaslatban

csak elvek mondatván ki, az nem bir a végrehajthatóság minden kellékével; s azért a 12. §-ba azt foglalta, hogy a végrehajtáshoz szükséges utasitások elkészitésével a különböző minisztereket bizza meg. Most méltóztassék fölvenni, t. ház, ha elvileg kimondatik a polgári házasság, de rendszerezve nincs, ha elvileg kimondatik a szentszékek eltörlése, de részletes szabályok megállapitva nincsenek; s ha most e kettőnek elvi kimondásával szemben a miniszterre bizzuk, hogy adja meg a végrehajtáskor szükséges utasitásokat: nem-e teljes törvényhozási jogot adunk a minisztériumnak, a mit én pedig részemről legalább, helybenhagyni soha sem fogok. (Helyeslés.)

Midőn azonban ezen elősorolt okoknál fogva, a törvényjavaslatot részletes vita alapjául el nem fogadhatom, mindennek daczára üdvözlöm a t. képviselő urat azért, hogy alkalmat nyujtott arra, hogy ezen nagyfontosságu és minél elöbb elintézést követelő kérdések a ház elé hozassanak és tárgyaltassanak. Egyátalában pedig nem fogadhatom el a központi bizottság véleményét, mely, bár a t. előadó ur azt mondta, az inditvány alapelvét magáévá tette, mégis ezen alapelvnek igen fontos részleteit mellőzte, mellőzte a szentszékek eltörlését, a polgári házasság behozását és más hasonlókat. A többi kérdést pedig, a melyet felvett, a bizonytalan jövöbe látszik elodázni akarni.

Azt méltóztatnak talán némelyek mondani, hogy nincs ok az aggodalomra arra nézve, hogy ezen nagyfontosságu kérdések minél elöbb meg fognak oldatni.

Én, fájdalom, kénytelen vagyok azt mondani és kénytelen vagyok e tekintetben történtekre hivatkozni, hogy igenis van ok arra, hogy attól féljünk. A vallásszabadság és a felekezetek közti egyenlőség és viszonosság tárgyában évek óta folynak az ellenzék részéről az interpellácziók, a teljes vallásszabadság tekintetében törvényjavaslat is volt már a mult országgyülés elé terjesztve és mindez nem vezetett semmi gyakorlati eredményre. A mi pedig a szentszékek eltörlésének és a polgári házasságnak elvét illeti: hogy ne aggódnánk akkor, midőn a mult országgyülésen a szentszék eltörlése a többi által csak azon okból nem helyeseltetvén, mert — a mint felhozatott — ezen kérdést a polgári házassággal kapcsolatosan kell rendezni, habár kimondatott az is, hogy e kérdés rendezése minél elöbb szükséges, ennek daczára, sem a trónbeszédben, mely a miniszte-

rium reform programmját képezi, erről egy szó sem volt téve, és azóta is semmi mozgalmat nem látunk, söt még most is, midőn egy ellenzéki képviselő által ezen kérdések szóba hozattak, a központi bizottság mellőzi azokat.

Ily körülmények közt én nem érhetem be avval, a mit a központi bizottság mond, és mielött elmondanám saját nézeteimet az ezen tárgyban teendők felett, figyelmeztetni kivánom a t. házat arra, a mit az igazságügyi miniszter ur a tegnapi napon mondott, hogy t. i. a törvényhozásnak a kor szellemétől és a közvélemény követelésétől elmaradni nem szabad. Erre figyelmeztetvén, kérem, méltóztassanak oly intézkedéseket tenni, hogy ezen kérdések, melyek korszerüek, melyek a közvélemény által ép ugy, mint az igazság és felvilágosodottság által követeltetnek, minél előbb megoldassanak, méltóztassék ugy intézkedni, hogy azok felett a ház azon alakban, melyben ezt ma már korrekte megteheti, meg ez alkalommal határozottan nyilatkozzék. (Helyeslés.)

Én a beterjesztett törvényjavaslatban levő elveket két részre tartom — nem annyira természetüknél, mint a helyzetnél fogva, a melyben vagyunk — osztandónak. Az egyik elv a vallás- és lelkiismereti szabadságnak elve. Ezt, hitem szerint, ma már törvényben ki lehet mondani, ennek kimondása nem ütközik, meggyőződésem szerint, semminemü akadályba, mert én legalább a vallási szabadságot, a lelkiismereti szabadságot ugy értelmezem, hogy annak csak egyetlen egy korlátja lehet, hogy a vallásra vagy a hitre való hivatkozás ne oldhasson föl senkit állampolgári kötelességeinek teljesitése alól.

E két elvet ma már törvényben kimondani hitem szerint lehet és kell. És éppen azért erre nézve bátor vagyok a tisztelt háznak, mint ellenvéleményt a szóban levö törvényjavaslathoz ezen igen rövid törvényjavaslatomat ajánlani:

„Törvényjavaslat a vallás- és lelkiismereti szabadságról."

1. §. A teljes vallás- és lelkiismereti szabadság mindenki részére biztosittatik.

2. §. A polgári és politikai jogok élvezeténél a hitvallás különbséget nem tesz; de viszont hitvallása senkit az állampolgári kötelességek terhe alól fel nem old.

Szerintem ennyiből állana a vallásszabadságról szóló törvény. Azonban, midőn ezt óhajtanám kimondatni, egyuttal kiván-

nám azt is, hogy az Irányi képviselő ur törvényjavaslatában letett és, mint előre is bocsátottam egytől egyig helyes elvek iránt, a ház most már határozottan nyilatkozzék s tegye meg az intézkedést, hogy azok törvényhozásilag minél előbb megoldassanak; és e tekintetben szemben azon határozati javaslattal, melyet a központi bizottság ajánl és melyre nézve csak ugy mellékesen megjegyzem, hogy nem értem, mikép érezhette jogositottnak magát a központi bizottság ennek beterjesztésére, miután, ugy látszik, csak arra volt — nézete szerint — joga elvetni, vagy elfogadni, magát az osztályokhoz utasitott törvényjavaslatot, mondom, bár nem foghatom meg, hogy saját álláspontjából hogyan vetemedhetett a központi bizottság e javaslatra; de miután mindamellett jónak látta beadni azon határozati javaslattal szemben egy más határozati javaslatot bátorkodom ajánlani, mely következőleg hangzik:

Határozati javaslat. „*A miniszterium utasittatik*, hogy még ezen ülésszak alatt törvényjavaslatot terjesszen elő, egyes törvényeink azon részeinek, melyek a hitfelekezetek közti egyenlőséggel és viszonossággal ellenkeznek, megváltoztatása, *a kötelező polgári házasságnak behozatala, az anyakönyveknek polgári hatóságok által vezetése és a szentszékek eltörlése iránt.*“ (Helyeslés balfelől.)

Ha a t. ház e két javaslatomat elfogadni méltóztatnék, törvényhozásilag intézkedve volna a válásszabadság iránt, mely iránt már most intézkedni lehet; és a többire nézve is kimondatnék a t. háznak elhatározása, és intézkednék az iránt, hogy még ez ülésszak alatt czélszerüen, rendesen, törvény utján oldassanak meg azok. Én ezen két inditványomat, mint ellenvéleményt a ház asztalán levő törvényjavaslathoz teszem le a ház asztalára, s ugy óhajtom azokat tekintetni. Jól tudom, a t. ház bölcseségétől függ azokat — ha ugy méltóztatnak kivánni, — most együtt tárgyalás alá venni, valamint elhatározni azt is, hogy azok ne ezzel kapcsolatosan tárgyaltassanak; hanem tárgyalás végett napirendre tüzessenek. Én inkább óhajtanám az első módot, mint a mely a nagyfontosságu kérdésnek megoldására minden haladék nélkül vezetne. De ha a t. ház bölcsesége máskép méltóztatik parancsolni, kötelességszerüleg belenyugszom abba is; csakhogy akkor azon kéréssel járulok a t. házhoz: méltóztassék minél közelebb eső napot kitüzni, nehogy

azon gyanu támadhasson, mintha nem hiányai, nem hibái miatt nem fogadta volna a ház e törvényjavaslatot, hanem azért nem fogadta el, hogy e nagyfontosságu kérdést elnapolhassa; nehogy ugy állithassa valaki a t. ház reformképességét és készségét a közvélemény elé, hogy a reformok érdekében jár el mindaddig, mig azok kivitele erős érdekekbe, hogy balhiedelmekbe nem ütközik; ellenben ott, a hol azokkal meg kellene küzdeni, visszavonul.

Ajánlom javaslataimat a t. ház figyelmébe. (Élénk éljenzés a baloldalon.)

Széll Kálmán jegyző (felolvassa Tisza Kálmán által benyujtott törvény- és határozati javaslatot).

Eötvös József báró vallás és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Igen rövid leszek. A mennyire én felfogtam, a központi bizottság véleménye és t. barátom Tisza Kálmán inditványa között tulajdonképen csak egy különbséget látok: azt, hogy a mit a központi bizottság határozat formájában akar kimondatni, azt t. barátom Tisza Kálmán azonnal törvényjavaslatba akarja foglaltatni. Mert a központi bizottság egész kiterjedésében elfogadván a vallások közti egyenlőség, a teljes szabadság és viszonosság elvét, utasitja a miniszteriumot, hogy ezen elveknek gyakorlati alkalmazására nézve törvényjavaslatot terjesszen be mielőbb a t. ház elé, t. barátom ugyan ezen elveket mondja ki külön törvényjavaslat formájában, de ugyan akkor maga is átlátja, hogy ezen elveknek puszta kimondása által semmi sincsen nyerve és hogy ezen elveknek alkalmazása iránt törvényjavaslatokat előterjeszteni a háznak, a miniszteriumnak ezentul kötelessége.

Lehetnének és vannak körülmények, midőn bizonyos elveknek, puszta elveknek törvény általi ünnepélyes kimondása is nagyfontosságu lehet.

Átalán fogva, én csak oly törvények alkotását tartom czélszerünek, melyeket azonnal végre lehet hajtani. Egyszerü elveknek kimondása pedig oly törvényt képez, melyet azonnal kivinni praktice nem lehet.

Ha osztozhatnám t. barátom azon nézetében, hogy, mert nem törvényben mondatik ki, hanem csak határozatilag mondatik ki ezen elv, a világ azt fogja hinni, hogy a magyar törvényhozás el akarja odázni ezen kérdés megoldását, és azt következtetné, mintha a magyar törvényhozás többsége nem a leg-

tökéletesebb vallásegyenlőség és szabadság elve mellett nyilatkozik; ha feltehetném, hogy valaki a magyar törvényhozást ezzel komolyan vádolhatná: akkor nem ellenzeném azt, hogy ezen elveket már törvényben is kimondjuk. De miután a törvényhozás nézeteinek kifejezésére a határozat tökéletesen elég, miután e határozatnak átalában semmi más következménye nem lehet, és ugyanazon következései lesznek, melyek a tisztelt barátom által inditványozott törvénynek, t. i. az, hogy kötelességévé teszik a kormánynak, hogy ezen tárgyakra nézve részletes törvényjavaslatot terjesszen elő: én részemről azt hiszem, hogy sokkal czélszerübben járnak el, ha a központi bizottság által inditványozott javaslatot fogadják el. (Helyeslés jobbfelől.)

Hoffmann Pál: T. ház! Többször mondatott már és mind gyakrabban hallani e házban, hogy ez, vagy amaz előterjesztés tárgya és tartalma nem pártkérdés.

E tényálladék önmagában véve nem okozhatna megütközést; előfordult ez törvényhozásunk előbbi korszakaiban és más parlamentekben is és nem is nehéz a jelenségnek okait meghatározni. Egyike ezeknek azon lélekemelő tény, hogy van legalább egy tér, melyen a legfeszültebb ellentétben levő pártok is — hahogy e nevezetre érdemesek és nem inkább elvtelen fikcziók — kibékülnek és egyesülnek, hogy van legalább egy vélemény, a melyben mindnyájan megegyeznek, t. i. azon meggyőződés, hogy az országnak léteznie és boldogulnia kell, ha ez emel valamely véleményt a pártállás szinvonalán felül, annálfogva természetesen a pártok is megszünnek és a megoldás, mely létesül, fölér mindennel, mit a pártversenygés eredményez, mert csak az egyetértés eredményezhet valóban közmegelégedést. Hanem ezen meggyőződés sok válsággal szemben gyakorolhat pártbontó hatást; rendes körülmények közt az ugyanazon főczélra, csakhogy különböző eszközökkel és utakon törekvő pártok speczifikus elveik szerint cselekszenek, tehát ellenkeznek egymással. Ha mindazáltal ilyenkor is fordulnak elő egyes kérdések, melyeknek megoldását a pártbeli elvek hordereje föl nem éri, annak csak azon egy oka lehet, hogy a pártok programmjai elégtelenek.

A pártelvek ezen elégtelensége is indithatja ugyan a pártokat egyetértésre, de mivel a kétszerkettő négykénti kétségbevonhatlanság a politikai föladványokkal szemben csak nagyon

ritkán bizonyitható, sokkal többször vezeti az elvhiány a pártokat önkényleg választott posicziókba és ellentétekbe, melyek, mivel nem elvekből származnak, a közéletnek mindenesetre veszélyes kinövései s végre a pártokat fakcziókká devalválják.

T. ház! Nem mertem volna a t. ház türelmét az abstrakt elvek feszegetésével csak eddig is fárasztani, ha nem forogna fenn jelenleg is a t. ház pártjaiban és egyes tagjaiban a fenforgó törvényjavaslatra nézve mindezeknek nagyon is konkrét valósága. Ugy hiszem nem lesz senki, ki tagadhatná, hogy az e házban létező pártoknak eddigelé határozottan kifejezett programmjaiban semmi sem foglaltatik mi ezen kérdés megoldását elvileg felérni képes volna: minek következtében nem is lehet semmi ok ezen kérdésnek pártszempontbóli védelmére vagy megtámadására. Ezt pedig t. ház konstatálni akartam saját álláspontom megjelölésére: most, midőn az egyes képviselő, az egyes tag nem lelheti fel abban, mi eljárásának fő támasza, t. i. azon pártkörén belől, melyhez meggyőződése, szabad tiszta meggyőződése vezette, nem találhatja meg ezen párt programmjában azon támpontot, melyet valamely kérdésben magatartása iránt követni akar: nem marad egyéb hátra, mint oda fordulni, mely a pártoknak is lételt adott: az egyéni meggyőződéshez.

Ezen egyéni meggyőződés szempontjából fogom lehető röviden nézeteimet előadni és szavazatomat indokolni. (Halljuk! Halljuk!)

Mindenekelőtt, t. ház! kijelentem, hogy azon inditványt, melyet Irányi képviselőtársam előterjesztett, egész kiterjedésében pártolom, t. i. annak elveit, mert magokban foglalják azt, a mi az én legerősebb, legbecsesebb meggyőződésem jelentékeny részét képezi. De épen azért, t. ház, mert én ezen elveket lelkem meggyőződéséből pártolom, nem pártolhatom az azokat tartalmazó törvényjavaslatot s épen azon tiszteletnél fogva, melylyel ezen elveknek mindenkor adózom, nem járulhatok szavazatommal ahhoz, hogy a javaslat jelen szerkezetben azon elvek elfogadtassanak.

Meggyőződésem, t. ház! mindenekelőtt az, hogy nagy elveket egyrészt nagy elvekkel támogatni, másrészt nagyságukhoz méltólag is megoldani szükséges, miszerint azon elvek nem nyernek azáltal, ha meg nem felelő szerkezetben hozatnak törvényhozás elé; annál kevésbbé, ha ily hiányos szerkezetben

léptettetnek életbe. Igy tehát, habár paradoxonnak látszhatnék is, nem fogadom el a törvényjavaslatot. Ezt az általam most mondottak szintén megfoghatóvá teszik.

De, habár a törvényjavaslatot e szerint el nem fogadom, én részemről is teszem ugyanazt, a mit az előttem szóló t. képviselő ur Tisza Kálmán mondott, t. i. én részemről köszönetemet nyilvánitom azon képviselő urnak, ki a javaslatot a ház elé terjesztette, köszönetet szavazok pedig azért, mert alkalom nyujtatott arra, hogy véget vessenek azon, csaknem stagnácziónak nevezhető tétlenségnek, mely épen a törvényjavaslat által érintett téren forog fen, véget vessenek akkor is, ha a t. ház csak a központi bizottság véleményét fogadja el.

A kérdés, melyre a törvényjavaslat vonatkozik, egyike azoknak, melyek minél gyorsabb megoldását, sőt leggyorsabb megoldását a minisztérium alakulásakor a legbiztosabban vártam; vártam pedig két okból.

Először, mert nincs belügyeinkben egyetlenegy kérdés, melyet aránylag oly könnyen lehetne megoldani, mint épen azt.

Ha e kérdést összehasonlitjuk azon nehézségekkel, melyekkel más téren harczolni kell, azon nehézségekkel, melyekkel pl. a pénzügy terén, azon nehézségekkel, melyekkel a kereskedelem, a közlekedés terén, sőt a belkormányzat terén szemben a rendezetlen megyékkel megküzdeni kell, aránylag csekély azon nehézség, mely ezen téren akadályul szolgál; másodszor pedig bizalommal és teljes biztossággal vártam épen ezen kérdés leggyorsabb megoldását, mert azon kormánykör, melyhez e kérdés tartozik, vezetésével egy férfiu bizatott meg, kinek erre, mint egynek sem közülünk, hivatása van, kinek dicső multjánál fogva legbiztosabban lehetett várni, hogy ezen feladatot gyorsan és sikeresen megoldandja.

Én, t. ház! nem tudom belátni azon nehézségeket, a melyek talán ránk, távolabb állókra nézve, fenforoghattak, nem is akarok ez okból itéletet mondani: hanem örömmel üdvözlöm a javaslatot, a mely alkalmat ad a háznak azon kétségtelen akaratát nyilvánitani, hogy véget akar vetni a tétlenség és stagnácziónak, véget akar vetni az e tekintetben fenforgó állapotnak. (Helyeslés.)

T. ház! Ez értelemmel, ezen indokolással én a központi bizottság véleményét elfogadom; (Derültség balfelől.) el nem

fogadhatom t. ház, azon javaslatot, melyet Irányi képviselő ur előterjesztett, mert e javaslat szerkezete nem felel meg az abban foglalt elvek nagyságának. (Mozgás balfelől. Halljuk!)

Ugy látszik a t. háznak tulsó oldala ellenmondást talál ezen kijelentésben. (Derültség a baloldalon.) Bátor vagyok ezen anomáliát megmagyarázni. (Halljuk!)

A t. képviselő ur ezen inditványa oly törvényjavaslat, a mely technikus müszóval lex saturának neveztetik; t. i. oly törvényjavaslat, a melyben különböző, heterogen tárgyak foglaltatnak. Az alkotmányos élet mesterei, a rómaiak, névszerint pedig azon párt, a mely magát nép-pártnak nevezte, a forradalom korszakában, a VII. században törvényt hozott néptribunna inditványára, melyben a lex saturának rogácziója egyenesen eltiltatik azért, mivel heterogen tárgyak együvé foglalása veszélyezi az eredményt, mivel különböző tárgyak együvé foglalása az egyetértést nehezíti. A t. képviselő ur törvényjavaslata oly lex satura, legnagyobb mértékben; összefoglal tárgyakat, melyeknek elintézésére 10—12 külön törvény szükséges.

Ez egyik oka, melyért azt el nem fogadhatom.

Másik oka az, melyet igen t. előttem szóló Tisza képviselő ur mondott, t. i., hogy meg nem oldja azon elveket, melyeket felvett; kijelent egyes elveket, melyeket nem elegendő kijelenteni, hanem részletesen megalakitani és rendezni.

Szervezetet szükséges fölállitani, mert csak ezen szervezet fog ezen törvényjavaslatnak életet, végrehajthatóságot kölcsönözni.

Hogy tehát én ezen törvényjavaslatot, daczára a benne foglalt elvek helyességének nem fogadhatom el, úgy hiszem, nem foglal magában anomáliát, hogy más részről bizalmam van abban, miszerint a központi bizottság javaslatának elfogadása esetében ezen elvek a legrövidebb idő alatt fognak érvényesülni, abban sincs ellenmondás. Mert t. ház, senki sincs e házban, ki azt hiszi, hogy a háznak határozatai nem fognak érvényesittetni, úgy hiszem, senki sincs, ki meg akarná ingatni törvényhozásunk szavának nyomadékát, a ki egy pillanatig is kétségbe merné vonni annak valóságát — hogy a mit a ház mond, az érvényesülni fog. (Ugy van.)

Én akkor, midőn a ház a központi bizottság javaslata szerint utasitja a kormányt, nem kétlem, hogy a kormány teljesi-

tendi a határozatot és meg vagyok győződve, hogy a háznak ebbeli akarata a legrövidebb idő alatt létesülni fog. Mert t. ház! mi történnék, ha a kormány nem teljesitené a ház akaratát?

Én magam, a többség egyik tagja, egyik tagja a kormány híveinek, látva a kormány részéről a többségi határozat ellenére való késlelkedést, nem fognék többé tartozhatni azon kormány támogatói közé, a mely a többség határozatait nem respektálja. (Helyeslés.)

Én annálfogva, t. ház, a központi bizottság javaslatát ugy tekintem, mint a mely a legrövidebb uton létesiti azon czélt, melyet kérni akarunk: a lehető legrövidebb idő alatt, mert mindenhez idő kell, és igy a reform gyökeres létesitésének is meg van a maga időbeli szüksége, melyet megtagadni nem lehet.

Még, t. ház, nehány megjegyzést akarok tenni, igen t. képviselő úr Tisza Kálmán előadására. (Halljuk.)

Két részre osztom, a mit e tekintetben mondani akarok. Egyik rész a t. képviselő úrnak azon inditványára, melyet saját osztályában tett, s mely elénk nem került, hanem melynek létezéséről csak mellesleg, a központi bizottság jelentéséből értesültünk. Miután azt nincs szerencsém ismerni, igen természetes, hogy arról nem mondhatok semmit, hanem szólhatok ahhoz, a mit t. képviselő úr a központi bizottságnak és saját osztályának helytelen eljárásául qualifikált, és két példa fölhozása által akart demonstrálni.

A t. képviselő úr azt hozta fel indokul, hogy két esetben a háznak osztályai kisebbségi javaslatokat terjesztettek a ház elé. Tökéletesen megengedem, de ugy hiszem, egyuttal abban foglaltatik a jelen eljárásnak indokolása.

Az egyes osztályoknak hatalmukban áll az egyes tagoktól származó inditványokat előterjeszteni, vagy elvetni. Ha a többségnek tetszett az egyesektől előadott nemzetiségi törvényjavaslatot elsajátitani, akkor a többség azt tette inditványnyá, és ha a t. képviselő úrnak inditványa nem volt szerencsés hason sorsot érni, azt én anomáliának nem tartom annál kevésbbé, miután a képviselő urnak két rendszabály állott rendelkezésére: az egyik, melyet most felhasznált javaslatának beterjesztése által, a másik, egy más napon, inditvány által a ház elé hozni javaslatát.

[illegible]

[illegible] és [illegible] az [illegible] hogy az ország [illegible] is [illegible] t. ház [illegible] hogy [illegible] épen e tekin[illegible] a t. házat figyelmeztetni [illegible] az [illegible] nemzetünket éppen [illegible]

[illegible] hogy a nemzet szive rejtekében mit [illegible] szükség törvényre. mert a [illegible] kétségtelen. tartom szük[illegible] tekintetben teljes bizalommal [illegible] hogy a központi bizottság által adott utasitás a [illegible] teljesittetni. és ez értelemben és indokokból pártolom a központi bizottság javaslatát. (Helyeslés jobbfelől.)

[illegible] Károly: T. ház! Mindenekelőtt van szerencsém kijelenteni, hogy a központi bizottság javaslatát épen azon

okból, melyért a t. előttem szóló pártolta, részemről nem pártolom. A mint én felfogom a kérdés különböző oldalát részemről, Tisza Kálmán részéröl kivánva van az, hogy a teljes vallásszabadság és jogegyenlőség eszméje a nemzet törvényhozása által a házban még ma proklamáltassék. Más oldalról az eszme, azon nagy eszme apró részekre osztatik fel, s ezeknek kivitelével a miniszter ur bizatik meg.

Az a kérdés tehát: helyes-e igy, az ily uralkodó eszméknek proklamácziója vagy nem, s időszerü-e, s melyek lehetnek az akadályok?

Először akadály lehetne az idő. Azt mondhatná, az ország törvényhozása jobban el van foglalva, mintsem ezen ügyet most eldönthetné. De ezt magunk czáfoltuk meg: a törvényjavaslat beterjesztetett és az idő már ráfordittatott, s igy nem gát az idő arra, hogy az elv proklamáltassék. A másik ok lehetne vagy feküdhetnék abban, hogy maga ezen elv nem tartatnék még időszerünek az ország közmüveltsége szempontjából. Azt hiszem, t. ház ezen föltevést nemzetünk negyed félszázados multja megczáfolja. A mióta politikai szabadságunkért küzdöttünk, azóta folytonosan vörös vonalként huzódik át a lelkiismeret szabadságérti küzdelem is, és mindazok, kik ez ügyben — a polgári szabadság ügyében — a zászlót felemelték, mindannyiszor és pedig a nemzet zömétől kisértetve, egyszersmind a vallásszabadságért is emelték fel zászlajukat, sőt, hogy távolabb példákra ne menjek, emlékeztetem a t. házat a 30-as, 40-es évek vallásügyi küzdelmeire, mikor épen a privilegizált vallások képviselői voltak azok, kik a protestáns vallás szabadsága mellett legerélyesebben küzdöttek. 1848—49-ben valóban csak az idő hiányzott arra, hogy a teljes vallásszabadság proklamáltassék és legközelebbről, midőn a zsidók emanczipácziója e nélkül történt, az összes közvélemény szólalt fel ellene és ennélfogva, t. ház azt hiszem ki van mutatva, hogy azon főok gyanánt felhozott akadály, mintha a nemzet még nem érett volna a teljes vallásszabadságra, szinte meg van czáfolva.

A mi végre a gyakorlati kivihetőséget illeti, arra nézve akarok még néhány észrevételt tenni.

A nagy eszméket s különösen az ujabb kor uralkodó eszméit, olyaknak képzelem, mint vasuti vonalainkat, oly vasuti vonatoknak, melyek a kisebb akadályokat eltiporják, a nagyob-

bakat elsöprik vagy elháritják, az igen nagyok által kizökkentetik, de akkor sem mehetne tévirányban, mert a közvélemény által kizökkentetve, nagyobb rohammal haladna elö. Ha az általam nagy eszmékkel, illetőleg a vallásszabadság eszméjével összehasonlitott vonatot apró talicskákra feldaraboljuk, a legkisebb akadály előtt is megzökkennek és kivettetnek utjokból, mig ellenkezőleg a nagy eszméhez hasonlitott vonat biztosan halad pályáján.

Minthogy pedig Tisza Kálmán képviselö ur inditványa szerint épen a vallásszabadság nagy eszméjének proklamálása van elörebocsátva, azért én a mellett szavazok.

Pap Zsigmond: Én nem fogom követni az előttem szóló urakat, az irálymodor azon sallangós kifejezéseit használva, melyek szokták a szemet kápráztatni, de meggyözöleg nem szoktak hozzánk szólani.

Nem vagyok a theoriának embere, mert tudom, hogy maga a theoria is praxison alapszik, t. i. a praxis mindig megelőzi a theoriát, s csak az a helyes theoria, mely valóságos jó praxisból van meritve.

Én csak Hoffmann barátom előadására akarok nehány észrevételt tenni, ki azt mondá, hogy proklamálni kell a vallásszabadságot. Másodszor azt mondá, hogy ezen ügynek keresztülvitele nem oly nehéz, mert nagyobb tárgyakat is keresztül vittünk, minden akadály nélkül.

Ha tabula rasa volna a vallásszabadság terén, ha az 1848-iki törvényekben a vallásszabadság és egyenlőség nem volna elvileg kimondva, akkor igenis, én is hozzájárulnék, hogy még egyszer mondjuk ki, de mit érnénk el ezzel? Csak azt mondjuk ki ismét, mi már ki van mondva, praktikus oldala nem lesz; de itt a dolog praktikus oldaláról van szó, mely, hogy nem oly könnyü, hanem nagy nehézségekkel van összekötve, igyekezni fogok röviden előadni. (Halljuk.)

Első nehézség, mely már megemlitve is volt, az, hogy a polgári házasság behozatala előtt, mindenesetre a megyéket és községeket kell rendezni, biróságokat kellene felállitani, mert ki fogja vezetni az anyakönyveket, ha nem lesznek arra való közegeink?

A ki ismeri Magyarország sok községét, tudni fogja, hogy sok biró, de még jegyző sem alkalmas arra, hogy az anyaköny-

veket vezesse; tehát itt sok nehézség van, nehézség annyiban, a mennyiben mindezen kérdések megoldását előre kell bocsátani, mielőtt magához a tárgyhoz hozzá foghatnánk.

Nehézség van továbbá abban is, a mi inditványoztatott, hogy t. i. a szentszékeket el kell törölni.

Más országokban is be van hozva a polgári házasság, de a szentszékek azért nincsenek eltörölve, söt hivatkozom Francziaország példájára, hivatkozom Románországra is, mely a franczia kodexet átvette, ott megköttetik a polgári házasság, de a felek elmennek azonnal a paphoz is (Mozgás a baloldalon.) s csak két esetet tudok arra, hogy a felek nem mentek el a paphoz, hogy őket összeeskesse. Ha igy történik a polgári házasság, mindenesetre az elválásnak is azon vallás elvei szerint kell megtörténnie, melyet az illető fél magáénak vall, s igy történt, hogy Francziaországban szentszékek még most is fennállanak. (Felkiáltások balfelől: Nem áll!) De igenis fennáll mindazon esetekre nézve, melyekben a pap előtt köttetett a házasság. De még egy más vallási szempontot is figyelembe kell venni.

A keleti hitüek ugyanis annyira ragaszkodnak vallásukhoz, hogy nem is tartják azon házasságot ugyszólván valódinak, mely nem pap előtt köttetett, és mint mondám, Oláhországban csak két eset történt, hogy a felek nem mentek paphoz.

Ily körülmények közt tehát ezen kérdést nem tartom oly könnyen megoldhatónak, mint Hoffmann Pál képviselő ur mondá; jól meg kell fontolni a dolgot.

Ezt átlátja Tisza Kálmán inditványozó is, ki tovább nem ment, mint addig, hogy mondassanak ki a nagy elvek. A nagy elvek azonban ki levén mondva már a 48-iki törvényben, nem látom szükségét, hogy másodszor is kimondjuk azokat; hanem szükségét látom annak, hogy utasittassék a miniszterium, hogy minél előbb tüzetes törvényjavaslatot nyujtson be: mert ha csak az mondatik ki, mi Tisza Kálmán indítványában foglaltatik, akkor még nincs elérve semmi, akkor még azután következik, hogy a miniszterium nyujtson be törvényjavaslatot.

Miután pedig a központi bizottság eljárását korrektebbnek látom, hogy t. i. szólittassék fel a miniszterium, hogy e részben mielőbb kimeritő törvényjavaslatot terjesszen a ház elé, ennélfogva azt pártolom. (Helyeslés a jobb oldalon.)

Henszlmann Imre: T. ház! A tisztelt háznak egy esettel

akarok szolgálni. (Halljuk!) mely most legközelebb történt, és amely a tárgyat igen felvilágositja és az előttünk fekvő törvényjavaslat sürgős szükségét bizonyitja.

Nincs még hat hete, hogy egy mohamedán valláson levő barátom hozzám fordult Bécsből e kérdéssel: miként lehet neki nálunk egy kath. leányt törvényesen nőül venni? Én erre neki csak azt tudtam felelni, hogy, miután nálunk a polgári házasság nincs megengedve, kisértse meg szerencséjét Bécsben, ahol már polgári házasság van: ott talán sikerülni fog. — S ime, két hét előtt barátom meglátogat fiatal feleségével s előmutatja azt okmányt, mely szerint Bécsben házassága törvényesnek ismertetett el. (Jobbról, balról éljenzés.) Mi uraim, kérkedünk alkotmányosságunkkal, (Halljuk!) nekünk van alkotmányunk, mely 500 éves azokkal szemben a Lajthán túl, akiknek csak oktrojált szabadságuk van, de alkotmányuk nincs. Ime látjuk, hogy ők előbbre vannak: mi oda fogunk járni iskolába. (A szélsőbal oldalon: Igaz! Jobbfelől: Tessék!) Hisz tesszük ezt, teszik kivált a miniszter urak! (Derültség.)

Tehát nem fogadhatom el, eszerint azt, amit a központi bizottság javasol, hogy t. i. szólitsuk fel a miniszter urat, mert — legyen szabad kimondanom, hogy ettől sokat nem várok. Nem várok sem gyors eljárást, sem szabadelvübb határozatot, mint Irányi barátomé: mert én nem szavak után itélek, hanem tettek után, s azért nem én vagyok oka ezen reményhiánynak, hanem miniszter ur. Megmondom, miért?

Irányi Dániel barátom május 13-án adta be törvényjavaslatát, melyet tegnap tárgyaltunk. (Jobbról: Halljuk!) Az igazságügyi miniszter ur azt gondolta, hogy képes jobbat a ház elé terjeszteni, és ezen meggyőződésében előállott egy ellenjavaslattal junius 18-án, körülbelül egy hónap mulva.

A most előttünk fekvő törvényjavaslat julius 6-án kelt. Ha a miniszter ur annak sürgősségét elismerte volna, lett volna elég ideje, kivált miután három hónap szünideje volt, jobb törvényjavaslattal előlépni: de ezt nem tette: azért azt hiszem, annak sürgősségét nem ismeri el. Ez nálam logikai konsequenczia.

De azt sem hiszem, hogy a miniszter ur szabadabb elvüvel fog bennünket meglepni, mint amely előttünk fekszik. Ezt pedig azért nem hiszem, mert, mint már Irányi Dániel is megjegyezte, a miniszter ur nem ismerte el, hogy a vallásszabadság általáno-

san mondassék ki, s igy csakis részletes emanczipáczió volt következménye annak, amit ő előterjesztett; én tehát ezt nem fogadom el.

De nem fogadhatom el azon okát sem a központi bizottságnak, mely szerint azt mondja, hogy a 100-adik számu törvényjavaslatot gyakorlatilag czélszerütlennek tartván, a háznak elfogadás végett nem ajánlja: mert azt találom, hogy Irányi barátom épen azon fősarkpontokra volt kellő figyelemmel, melyeken a vallás megfordul; a születés, házasság és a haldoklás a három főmomentum, melyekben az egyház megragad és tart bennünket, akkor az embernek hinni kell, akár tud, akár nem. Én azt gondolom, e kényszerüség alól fel kell az embert menteni, felmenti pedig az állam, és felmenti azért, mert az államnak a hithez, mig az tettekben nem mutatkozik, semmi köze.

Midőn tehát látom, hogy Irányi barátom épen ezen főpontokat tüzte ki czéljául s ezekre akarja alapitani a törvényt, azt kell kimondanom, hogy bizony gyakorlati is az ő törvényjavaslata s czélszerü is.

Ami már a hiányokat illeti, azokat ő maga is elismerte és ki is mondta, hogy ha majd részletes vitába fogunk bocsátkozni, e hiányokat pótolni fogja. De egyébiránt van sok oly törvényjavaslat, sőt azt hiszem, eddig nem is tárgyaltunk törvényjavaslatot, melyben hivatkozás nem történt volna, nemcsak meglevő törvényre, hanem ujonnan alkotandó törvényre is.

Irányi barátom semmi ujat nem fedezett fel: mindaz, ami az ő törvényjavaslatában van, már gyakoroltatik, és gyakoroltatik nagy sikerrel és régóta. Aki ismeri azon viszonyokat, melyek a czivilizált Európában vannak, az könnyen meg fogja ismerni a hiányokat, s azokat pótczikkekkel bővitheti és kiegészitheti a törvényjavaslatban, és azért Tisza Kálmán t. képviselőtársunk inditványa szerint könnyen pótolhatni ezen hiányokat.

Van még egy pár megjegyzésem az előttem szólottak megjegyzéseire.

Csodálkozom, hogy Hoffmann professzor ur (Felkiáltások: Képviselő!) De professzor is! (De itt képviselő!) Tehát Hoffmann képviselő és professzor ur (Derültség.) a rómaiakat, mint az alkotmányosság példáját hozta fel. Ex praxisomban még nem fordult elő, mert, hogy a rómaiaknak, valami oly alkotmányuk

lett volna, mely e mostani fogalmaknak megfelelt volna, arról semmit nem tudok.

A rómaiaknak aristokrácziája volt; ezután következett a demokráczia, de a demokráczia igen rövid volt és a demokrácziával csaknem egyidejüleg keletkezett a caesárismus. (Helyeslés a szélső balon.) Én tehát nem látom, hol lett volna helye az alkotmányosságnak a rómaiaknál, de nem is volt.

Továbbá a t. miniszter ur azt mondotta, hogy nem hiszi, — nem tudom, hogy jól fogtam e föl szavait — nem hiszi, hogy valaki föltehetné, miszerint az egész magyar törvényhozás ne nyilatkozzék egyhangulag a teljes vallásszabadság és viszonosság mellett. Ez nem egyéb, nézetem szerint, mint szó, mert mást mond azon törvény, melyet a mult országgyülés alkotott és a melyben nincs szó arról a teljes vallásszabadságról és viszonosságról, hanem van szó részletes emanczipáczióról. Mindnyájan dicsérjük az előttünk levő törvényjavaslatban lefektetett elveket és nekem itt eszembe jut Schakespere Marcus Antoniusának mondata:

„For Brutus is an honorable man."
(Brutus tiszteletreméltó férfi.)

hanem azért mégis odázzuk el a kérdést.

Én azt hiszem, t. ház, hogy csak akarnunk kell. Menjünk mi Mahomed hegyéhez, mert az természet elleni, hogy azt kivánjuk, hogy a hegy jöjjön hozzánk.

Én a törvényjavaslatot elfogadom a részletes tárgyalás alapjául. (Helyeslés a szélsőbal oldalon.)

Kállay Ödön: T. ház! Csak igen röviden fogok ezen kérdéshez szólani. Miután dr. Hoffmann Pál képviselő ur is elismerte az idevonatkozó elvek magasztosságát, ezek felett nem fogok dicséneket zengeni. Itt csak az a kérdés, vajjon az Irányi Dániel t. barátom által előterjesztett törvényjavaslat a részletes tárgyalás alapjául elfogadható-e vagy nem. A t. előadó ur azon oknál fogva nem kivánja Irányi barátom törvényjavaslatát a részletes tárgyalás alapjául elfogadtatni, mert abban igen sok heterogén dolog foglaltatik. Hogy különben is az egész törvény sok tárgyat halmoz össze, ezt csak azért hozom fel, hogy bámuljam az emberi ész ügyességét. Ma kumulált és heterogen tárgyak fordulnak elő egy törvényjavaslatban és azért azt nem lehet tárgyalni. Tegnap a miniszter terjesztett elő egy törvényjavaslatot, melyben

heterogen tárgyak fordulnak elő és mi azt mégis tárgyaltuk és elfogadtuk. Elvágván Deák Ferencz t. képviselő ur inditványára a heterogen tárgyakat a homogenektől. A mi tegnap igázolt eljárás volt, az ugy látszik — ma már egyáltalában nem helyes és én azt gondolom, hogy itt az argumentumoknak legigazabbja az, hogy azért nem lehet azt elfogadni, mert Irányi Dániel barátom ezen helyről tette az inditványt és nem a vörös székekből jött az. (Helyeslés szélsőbal oldalon.) A mi a másik nézetet illeti, amelyet Tisza Kálmán képviselő ur adott elő, hogy t. i. az elveket helyesli: azt hiszem, hogy egy törvényjavaslatban nem lehet mindezen dolgokat tárgyalni és igy nézetem szerint, az, a mit Tisza képviselő ur elmondott, éppen ezen hibában leledzik; mert ő nagy elveket mondott ki, melyek csak akkor használhatók, ha részleteztetnek.

A mi pedig Irányi Dániel képviselő ur törvényjavaslatából hiányzik, azt gondolom, a részletes tárgyalás alkalmával helyre lehet pótolni.

De különben is nem róhatom fel a törvényjavaslat hiányául azt, hogy számtalan tárgyat találunk összehalmozva még a polgári házasság és szentszék mellett.

Én azt gondolom, a rendes törvényhozási elvek azt követelik, hogy a törvény elfogadása mellett is azok külön törvényben a t. ház által külön szabályoztassanak.

Én tehát t. ház egyátalában okot arra nem találok, hogy t. barátom törvényjavaslatát részletes tanácskozás alapjául el ne fogadjam. Elfogadom tehát és pártolom. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Szontagh Pál (csanádi): T. ház! Az oktatásügyi miniszter ur azt méltóztatott mondani, hogy nem szereti, ha a törvényben csak bizonyos átalános alapelvek mondatnak ki, mert azokat végrehajtani rendkivül nehéz, ha nem épen lehetetlen.

Ezt a nézetet tökéletesen osztom én is; de azt is állitom, hogy, ha Tisza Kálmán képviselőtársam által előterjesztett törvényjavaslat, mely átalános alapelveket foglal magában, elfogadtatik, annak végrehajtási módozatára nézve szükséges a képviselőháznak elfogadni az általa eőlterjesztett határozati javaslatot is: mert az egésziti ki a törvényjavaslatban kimondott átalános elveket.

Ez az, mire imperativ határozatot kiván provokálni a

háztól a miniszteriumra nézve. Az általa itt jelzett bemutatandó törvények irják körül a végrehajtási módozatokat.

Továbbá azt is méltóztatott az igen t. vallás- és oktatásügyi miniszter ur mondani, hogy nem képes föltenni, hogy a ház ne vallja az átalános vallásszabadság szent elvét, a mire Henszlmann képviselő ur jobban hivatkozott, mert leirta azt: de az eszme körülbelül ez volt.

És ha képes volna feltenni az oktatásügyi miniszter ur a többségről, hogy elodázási szándékból kivánná mellőzni a Tisza Kálmán ur által előterjesztett törvényjavaslatot és határozati javaslatot, akkor kész volna talán maga is pártolni azt. (Ellenmondás jobbfelől.) Meglehet, hogy tévedtem.

Eötvös József b. vallásügyi miniszter: T. ház! Azt mondtam, hogy meggyőződésem szerint senki komolyan nem teszi fel a házról; nem azt, hogy én nem teszem fel: ez magától értetik.

Szontagh Pál (csanádi): Köszönöm, hogy az oktatási miniszter ur e szóra megtanitott. Most már tökéletesen tisztán kimondom, hogy a miniszter ur szavai szerint senki komolyan fel nem teszi a többségről és a kormányról azt, hogy a tárgyakat el akarná odázni. Erre bátorságot veszek magamnak azt válaszolni, hogy igenis egészen komolyan felteszem, és gyanusitom, mert bizonyosat mondani nem tudok, igenis gyanusitom és vádolom ezzel a többséget.

Kötelességemnek tartom a képviselőház irányában ezen gyanusitásnak, ezen vádnak indokolásául némely argumentumot felhozni. (Halljuk!)

Volt a képviselőháznak egy osztálya, — IX. osztály, — hol, midőn inditványozva volt bizonyos oldalról ezen határozati javaslatnak a törvényjavaslatnak utasitásul adása a központi bizottsághoz, még pedig a legirányadóbb helyről az mondatott, hogy annak eszközlése teljesen lehetetlen ezen ülésszak alatt. Ekkor ismét az inditványozó oldalról egy közvetitő javaslat terjesztetett elő, melyben az mondatott, hogy, ha ezen irányadó tagja amaz osztálynak nem vállalhat arra nézve kötelezettséget, hogy még ezen ülésszak alatt terjesztessék be a kivánt tárgyakra nézve törvényjavaslat, hajlandó az inditványozó ezt is elfogadni, hogy ha nem ezen ülésszak alatt, hanem ezen törvényhozás epocha alatt 1872-ig vállalja tehát magára, hogy a

kivánt törvényjavaslatot a háznak beterjeszteni kész és erre is elutasitó válasz adatott.

Igy tehát t. ház, ezen indokokból igenis fölhozom a ház többségéről, igenis gyanusitom, sőt vádolom, hogy e kérdést elodázni szándékozik. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Ezek után pártolom Tisza Kálmán képviselőtársam beadott javaslatát és az azt szükségkép kiegészitő határozati javaslatát. (Éljenzés a baloldalon.)

Krajcsik János: (A szélső baloldalon: Ez szakértő!) T. ház! Előre bocsátom, hogy én nem tartok a törvényhozó testület befolyásától azon ügyekre nézve, melyek a különböző hitfelekezetek egyházi viszonyaira vonatkoznak, mert biztosan remélem, hogy ezen ügy, mely a vallási érzelemre és a családok boldogitására nagy hatással bir, azon higgadtsággal fog tárgyaltatni, mely higgadtság régóta sajátja a magyar törvényhozásnak. (Derültség.) Volt tapasztalásom e részben 48 előtt és van most is. Biztosan remélem, hogy majd ha ezen viszonyok rendezésére kerül a sor, a különböző hitfelekezetek körülményei komoly megfontolás alá fognak vétetni és igazságosan elintéztetni.

Nagy szó az az egyenlőség, (Halljuk!) mely az 1779-diki franczia nemzeti konventben kimondatott, de melynek gyakorlati kivitele, főkép etymologiai értelemben, lehetetlen. Mint minden dolognak, ugy az egyenlőségnek is meg vannak a maga határai. Itt is alkalmazható a római költőnek ismeretes aranymondata:

— sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Részemről forrón óhajtom ezen viszonyok kiegyenlitését, hanem oly értelemben, hogy a katholikusok jogai (Élénk derültség) és kötelességei halomra ne döntessenek. (Nevetés, derültség.) Igen, azt mondom, hogy a katholikusok kötelességei és jogai halomra ne döntessenek: az méltányos kivánat és igazságos.

Adja Isten! hogy ezen kiegyenlitésnek más valami állandósága legyen!

Az ismeretes 1790: XXVI. sarkalatos törvényczikk, melynek czime: „De negativ religionisu azt mondja: „fine stabiliendae perpetuae harmoniae ac unionis.“ De, mint látszik, ezen perpetuitásnak most azon értelme van, mint a békekötésnek, hol

szintén mindig az a Clausula használtatik: „in perpetua tempora“ és mégis kevés idő mulva kitör a háboru.

A mi illeti magát a benyujtott törvényjavaslatot, első pillanatra kitetszik, hogy e törvényjavaslat az 1848. XX. t.-czikknek nem paraphrasisa, pedig arra hivatkozik. Ugyanis az 1848. XX. t.-czikk számbavette hazánk körülményeit, ezen előttünk fekvő törvényjavaslat pedig kozmopolitikus. (Derültség.) Mindjárt elején tárt kaput nyit mindenféle ferde nézeteknek, majd negativ alakban és oly ignota quantitásoknak ad helyet a tisztességes hitfelekezetek előtt — — — — — — — — (Élénk derültség.)

Hogy a törvényjavaslat hiányos, azt nem én fedeztem fel, maga a törvényjavaslatot benyujtó is elismerte, én itt bátor vagyok csak egy szakaszra hivatkozni. (Halljuk!) A 4-ik §-ban az mondatik: „minden hitvallások és egyházak jogok és kötelességekre nézve egymásközt egyenlők.“ Már, kérem alásan méltóztassék az általam igen t. képviselő ur megengedni, hogy kimondjam: e §-nak bizony semmi értelme sincs (Derültség.) Annak csak akkor lesz értelme, ha valósul az: egy akol, egy pásztor. (Derültség. Egy szó: Igaz!)

Egyébiránt nem akarok én humorisztikus előadást tartani (Élénk derültség) és bezárom beszédemet: kérvén a t. házat, hogy e törvényjavaslatot a részletes vitatkozás alapjául el ne fogadja.

Tisza László: Bocsásson meg az előttem szóló t. szónok ur, ha azon kifejezésére, hogy állapitsuk meg a jogegyenlőséget, de bizonyos külön jogok fentartásával, azon régi adoma jut eszembe, hogy egy családtag arra kérte a királyi táblai birót, hogy osztoztassa meg testvéreivel igazságosan, de ugy, hogy neki minden, testvéreinek pedig semmi sem jusson. (Derültség.)

Ezt megjegyezve, bátor vagyok Hoffmann képviselő ur előadására némely megjegyzéseket tenni.

Ő hosszasan kifejtette, hogy e hosszas idő alatt mennyire nem történt semmi s egyenes logikával következtetve, azt következtette, hogy eljön még az idő, midőn a ház határozata egyszer végre fog hajtatni. Nem akarom e logika helyességét vagy helytelenségét vitatni: azt hiszem, elegendő belőle ennyi.

Hosszasan kifejtette ő, mennyire pártolja Irányi képviselő-

társunk beadott törvényjavaslatának alapelveit s ebből egyenes logikával nemcsak, hogy a némileg közvetitő inditványt pártolná, de pártolja egyenesen a központi bizottság véleményét, mely központi bizottság véleményében az Irányi által pengetett elveknek két igen nagy fontosságu elve nincs, t. i. a központi bizottság nem tüz ki praeclusiv terminust sem a polgári házasságról, sem a szentszékek eltörléséről egy betüt sem emlit meg. Egyenes tehát a logika, hogy a ki Irányi elvei mellett buzog, pártolja a központi bizottság véleményét.

Ezeket előrebocsátva, bátorkodom részemről is a Tisza Kálmán-féle inditványt a t. háznak elfogadás végett ajánlani, miután Papp Zsigmond homályos felfogását nem pártolhatom; mert az előbb elmondott tényekkel szemben ő is a központi bizottság véleményét pártolja, melyben a praeclusiv terminus és a mondottam tervek hiányoznak és abban a vallásszabadságra nézne többet lát, mint a Tisza Kálmán-féle inditványban. Pártolom az utóbbit. (Helyeslés balfelől.)

Ivánka Imre: T. ház! Valóban szeretném, t. ház, ha oly időszakot érnénk el valahára, hogy a vallás kérdése felett egyáltalán vitatkoznunk sem kellene, de azt nem hiszem, hogy azt azon az uton elérjük, melyet Krajcsik képviselőtársam a jobb oldalon követ; hanem, azt hiszem, épen a teljes jogegyenlőséggel és csakis a teljes vallásszabadság utján érjük el azon időpontot, nem pedig akkor, ha az ő általa annyira magasztosnak állitott „egy pásztor, egy akol" ideje fog bekövetkezni, azon egyszerü oknál fogva, mert, mint azt a tapasztalás mutatja, azon idő soha sem fog bekövetkezni. (Helyeslés.)

Valóban, igen sajátságos az, hogy én a teljes jogegyenlőséget pártolom, de azon egyháznak, melynek mindenféle jogai vannak, ezen előjogait meg akarom tartani mindennek daczára. Ez valóban lehetetlenség, az én felfogásom szerint, de hogy ez az igen t. miniszter ur által felmagasztalt egyenlőség mellett még most ugy van, erre nem kell más bizonyiték, mint a felsőház karzatára felmenni és a terembe lenézni, a ki akkor még nekem azt mondja, hogy nálunk egyenlő chance-jaik vannak a vallásoknak, avval aztán nem is vitatkozom tovább.

Eredetileg nem is akartam e tárgyban felszólalni, ha az okoskodás egy igen sajátságos modora nem tünt volna fel nekem Hoffmann Pál képviselőtársam előadásában. Azt hiszem

alig lehet az egész házban valaki, a ki meghallgatta Hoffmann képviselőtársam előadásának első részét, abból azt a konzequencziát vonta volna le, mint ő ráduplázott. Ő először ugyanis kimagasztalta önállóságát, függetlenségét és nem tudom, még mi mindent, azután meg is fenyegette kissé a minisztériumot, aztán a végén ugy járt, mit a ki sokat fenyegetődzik: t. i. nem ütött, hanem pártolta a központi bizottság véleményét. Már ezt t. képviselőház, valóban nem értem. Én azt vártam tőle, hogy egyenesen Tisza Kálmán inditványán is tul fog menni inditványával, mert azon okoskodásból, melyet a bevezetésben használt, mást nem is lehetett volna következtetni.

Igen t. barátom Henszlmann előadására is van egy kis észrevételem. Ő azt mondja, hogy mi tul vagyunk szárnyalva a lajtántuliak által e tekintetben.

Henszelmann Imre: Igaz!

Iránka Imre: Ez in theoria igaz, de in praxis nem; és azt hiszem, még nagyon sok viz fog lefolyni a Dunán, mig általában kölcsönös türelmesség tekintetében, az ottani katholikus klérus — és azt már dicsőitésül mondom, a t. előttem szóló Krajcsik képviselőtársamnak — a liberalismusnak azon magaslatára fog jutni, melyen azt, hál' Istennek, Magyarországon van alkalmunk tapasztalni. (Helyeslés a jobboldalon.)

Ezeket elmondva, én csakugyan azt szeretném és azt kivánom, hogy a gyakorlathoz az elmélet is hozzájáruljon s a gyakorlat egészen ugy legyen megállapitva, hogy abból a rossz kerékvágásba kitérni — ha akarnánk is — ne lehessen. Ezt pedig csak akkor érjük el, ha a törvény a teljes egyenlőséget megállapitja. Én épen abban, hogy ezen kérdés ismét és ismét felmerül, legfényesebb bizonyitékát látom annak, mit t. képviselőtársam Szontagh kimondott, hogy azon nagy bizalom, melylyel az igen t. miniszter ur a saját jószivüsége és jóhiszemüsége folytán a ház többsége iránt viseltetik, itt nem létezik. Én pártolom Tisza Kálmán inditványát egész terjedelmében. (Szavazzunk!)

Csiky Sándor: T. ház! (Eláll! Szavazzunk! A baloldalon: Halljuk!) Én a ház szabályait valóságos törvénynek tekintve, azok értelmében óhajtok előhaladni. A házszabályok egyik szakasza, gondolom a 122-ik, azt mondja, hogy minden tárgyat részletesen és pontonkint csak azon kérdés eldöntése után lehet

tárgyalni, ha vajjon az átalánosságban elfogadtatik-e vagy nem? Én itt törvényjavaslatot hallottam felolvasni, a melyet Irányi képviselőtársam terjesztett elő, és a melynek tárgyalása a mai napra kitüzve volt. Hallottam, a központi bizottság véleményét tolmácsolta. (Halljuk!) De a központi bizottságnak határozati javaslata még fel nem olvastatott; fel nem olvastatván, tehát most a tanácskozás tárgya nem egyéb, mint a már felolvasott törvényjavaslat, a melyhez felfogásom szerint szólnunk kell: vajjon a részletes tárgyalás alapjául elfogadjuk-e vagy sem?

Én, részemről, t. ház, több oldalról különféle ellenvetéseket hallottam, meg kell azonban vallanom, hogy ezen ellenvetések közül engem sem az egyik, sem a másik nem ingatott meg azon hitben, hogy ezen, a vallásszabadságról szóló törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadni lehet és kell. Kell pedig épen azon szónokok előadásai folytán is, kik közül egyik, különösen Hoffmann képviselőtársam akkép nyilatkozott, hogy ezen törvényjavaslat satira, (Általános derültség.), és oly komplikált valami, a minek kifejtése és egy tömegbe való foglalása nem egyez meg a logikai renddel és a törvények alkotásának módjával. De én nem látom azt ilyennek, mert nem tapasztalom, hogy benne a vallásszabadság gyakorlatához tartozó tárgyakon kivül egyebek is foglaltatnának, mert hiszen nincs ott szó vasutakról, (Derültség) a vizek szabályozásáról s más effélékről. (Hosszas derültség.) E törvényjavaslat egyszerüen arról szól, hogy az emberek születése alkalmával mi történjék a gyermekkel? (Felkiáltások jobbfelől: Meg kell fürdetni! Általános derültség.) Beszél azután valamit a házasságról, szól a születési és házassági könyvek vezetéséről, azután az eskü mikénti letételéről, a mi szintén a vallási ügy, mert ha az nem volna, a szentszékek nem itélnének esküszegési ügyeknél. (Közbeszólások: Nem is fognak már itélni!) Szóval csak olyanokról, mik a vallás körébe tartoznak. Midőn tehát oly tárgyakat látok a törvényjavaslatban elősorolva, nem látom azt, hogy ezen törvényjavaslatot részletes tárgyalás alapjául (Derültség.) — mily alapon lehet állitani — elfogadni nem lehet. Megengedem én, hogy lesznek t. képviselőtársaim körében, kiknek a törvényjavaslat egyes pontjai iránt észrevételezéseik lesznek. (Derültség.) Magam is fogok a részletes vita alkalmával az egyes pontokra

nézve észrevételeket tenni, de miután ez minden törvényjavaslat tárgyalása alkalmával megtörténik, miért nem történhetnék meg éppen ennek tárgyalásánál? (Derültség.) Ennélfogva azt hiszem, ez nem elég ok arra, hogy ezen törvényjavaslatot részletes tárgyalás alapjául el ne fogadjuk.

A mi pedig a törvényjavaslat lényegét illeti, azt hiszem, mindazon ideig, mig a vallás teljes szabadsága, a vallási egyenlőség törvény által teljes mértékben biztositva nincs, és mig különösen a polgári házasság létrehozva, a szentszékek eltörölve nincsenek, mindaddig arról, hogy itt vallásegyenlőség, testvériség, hogy itt szabadság van, szólani önámitás volna, nézetem szerint, t. ház! Szabadság, vallásegyenlőség ott, a hol embernek, polgárnak akaratát bilincsbe verve látom, és a hol ugy szólván, az egyetemes nemzet ugy vallására, mint akaratára nézve egy testületnek gyámsága alatt van, ott az alkotmány és szabadság csak illuzió.

Én tehát, t. ház, ilyen illuzióval magamat ámitani nem akarom, és oly szabadságot nem akarok, mely csak névleges, s melyről, különösen a mi a katholikusokat illeti, azt lehet mondani, hogy szégyen azon helyzet, melyben ezen hitfelekezet hiveit tartja, mondom, ilyen szabadságot nem akarok. Volt erre, t. ház, legközelebb is példa. Nem akarom ugyan mondani, hogy az 1868-iki törvényhozás épen a szabadság, önállóság és nemzeti függetlenség által tette volna magát hirnevessé; de mindamellett, midőn népoktatási törvényt alkotott, abba oly némely pontokat foglalt, melyek a gyermekek tanitása, oktatása és nevelése tárgyában a testvériség és szabadság eszméjének megfelelnek. Felkarolták a katholikusok az eszmét és ehhez képest közös iskolák alkottattak számos helyen az országban, de hogy mit cselekednek itt az egyháziak, mit cselekednek itt a papok? (Halljuk!) és hogy miként támogattattak a világi katholikusok a kormány által, ezt nehány nap előtt kénytelen voltam a t. ház előtt fájdalmas szivvel előterjeszteni. (Felkiáltások: Mitsem tudunk róla!) Ha nem méltóztatott hallani tán, tessék csak türelemmel lenni, majd fogok vele szolgálni, lesz még alkalmam rá. Tehát mit tesznek az egyháziak? Azt mondják a népnevelés és vallásra nézve, métely foglaltatik a megalkotott törvényekben, s a közöt iskolákat azért létrehozni nem lehet; mindezek megakadályozására pedig senki sincs, a ki létrehozhatná a közös

iskolákat. Igy tehát, t. ház, mindaddig, mig a vallásegyenlöség, vallásszabadság és mindazok a pontok, melyek a törvényjavaslatban foglaltatnak, és melyeket mostan ismételni nem akarok, a törvényhozás által megállapitva nem lesznek, addig Magyarz országon valódi alkotmányos szabadság nem lehet, nem lesz soha. Én azonban óhajtom, hogy legyen és azért lelkem mélyéből pártolom és elfogadom Irányi Dániel képviselőtársam javaslatát a részletes tárgyalás alapján.

Simonyi Ernő: T. ház! Igen röviden fogok a kérdésben levő tárgyhoz szólani.

Azt tartom, nagyon furcsa helyzetben vagyunk, hogy mindenki eddig ki e házban felszólalt, helyeselte a szőnyegen levő törvényjavaslatban foglaltakat; de épen azért, mert helyeselte, legnagyobb része mégis azt mondta, hogy el nem fogadható. (Derültség balfelől.)

A vallásügyi miniszter ur azt mondta, ő nem hiszi, hogy e házban valaki komolyan azon véleményben legyen, hogy a kormány elkivánja odázni e törvényjavaslat megalkotását és azért ő ellene szavaz a már kész törvényjavaslatnak, hanem elfogadja központi bizottságnak előterjesztését, amely csakugyan nem egyéb, mint annak elodázása.

Azt mondja Tisza Kálmán képviselő ur, hogy nem találja elfogadhatónak a törvényjavaslatot, ámbár az ott letett elvek mindannyija helyeslésével találkozik; de azt mondja, ezeket mind egy törvényjavaslatba foglalni nem lehet és azért megosztja, bead egy törvényjavaslatot, mely puszta elveket mond ki, és annak praktikus oldalát határozati javaslatba iktatja be, melyet mint határozatot végrehajtani természetesen nem lehet.

Azt mondja Hoffmann Pál képviselő ur, hogy mindaz, a mi Irányi t. barátom törvényjavaslatában foglaltatik, magasztos, igen szép, igen helyes; dicséri t. barátomat minden tekintetben, hogy a törvényjavaslatot a ház elé hozta, megrójja a minisztereket, hogy eddig még nem intézkedtek e tárgyban és ebből azután azt következteti, hogy el nem fogadja a ház elé terjesztett törvényjavaslatot, hanem azt, a mi annak elodázását czélozza.

Megvallom, valamennyi szónok közt egyenes okát annak, hogy miért nem nyilatkoznak a törvényjavaslat mellett, csak Krajtsik János képviselő ur mondta meg. Ő szintén megmondja,

hogy az egyenlőség nagy szó és azt ugy értelmezi, hogy az egyenlőség lépjen ugyan életbe, de a katholikus vallás jogaiból és kötelességeiből semmit se veszitsen. Ez legalább érthető. Megvallom, a többi ellenvetés előttem nem érthető.

Kérdeztem magamtól: mi lehet tehát oka, hogy mindamellett, hogy a törvényjavaslatba foglaltak mondhatni közhelyesléssel találkoznak, mégis a törvényjavaslat vitatkozásába a ház egy része bocsátkozni nem akar? és miért nem akar? Sokat gondolkodtam róla és azt találtam, itt van azon ok, mely fenforog a házban, hogy t. i. sokan vannak, kik nem találják oportunusnak e törvényjavaslatnak jelenlegi megalkotását, vagy pedig bizonyos versenyzés van a ház különböző árnyalatai közt, a mint ezt először is a központi bizottság előadója némi nyiltsággal bevallotta, mondván: ez annnyira népszerü, hogy ily módon elfogadását nem ajánlják, hanem utasittassék a miniszter, hogy ezen népszerü eszmét zsákmányolja ki.

Én, részemről megvallom, nem bánom, bármilyen erővel mozdittatik elő az állam hajója, vagy az állam szekere, az államot sokszor szokták hajóhoz vagy szekérhez hasonlitani, mondom, nekem mindegy, bárkitől jöjjön azon mozgató erő, mely ezen hajót, vagy szekeret azon irányban mozditandja, melyben hiszem, azt az állam, az ország java megkivánja.

Vannak azonban néha esetek, különösen ha szekérrel való összehasonlitást veszünk föl, hogy azon nemes állatok között, melyek hivatvák a szekeret előre vinni, találkoznak olyanok is, melyek minden látható ok nélkül megállnak, egy szóval, melyek csökönösek. (Derültség.) Én, azt vettem észre, midőn még lovakkal többet foglalkoztam, (Derültség.) hogy mikor igy a ló megcsökönösödik, jó néha, ha valaki a szekeret hátulról megmozditja, akkor a szekér elé fogott nemes állat azt hiszi, hogy a szekér már ugy is mozog és maga is megindul. (Derültség.) Én részemről megelégszem azzal is, ha az ellenzéknek azon szerepet juttatja a t. ház, hogy néha igy hátulról tolja a szekeret, ha csak azután azon nemes állatok, melyek hivatvák az állam szekerét huzni (Élénk derültség) a kellő irányban viszik a szekeret azon sebességgel, mint azt az előhaladott kor kivánalmai igénylik.

De t. ház! a kérdés, mely előttünk fekszik, igen nagy és igen fontos. A vallásszabadság eszméje nem uj, az már minden országban számtalanszor megvitattatott, sok országban létesült.

En t. ház a vallásszabadságnak a törvényhozás általi kimondását csak ugy értem, hogy a törvényhozás kimondja, miszerint az államnak semmi köze, semmi beavatkozása a vallásba s a vallásnak sincs semmi köze, semmi beavatkozása az állam dolgaiba. (Ugy van! balfelől.) A vallás ügye egyedül a köztörvények alá tartozik. Azon vallás, mely a köztörvényekbe ütközik, türhető nem lehet; ellenben arra nézve, mely a köztörvényekbe nem ütközik, nem látom át micsoda tuteláris jogokat és micsoda beavatkozást gyakoroljon az állam.

Csak azon momentumokra nézve, melyekben a vallás érintkezésbe jön az élettel és melyek többször voltak itt a házban érintve, kell az államnak kimondania, hogy ő a vallás ügyeibe határozott befolyást a maga részéről nem követel. Igy kell az államnak kimondania azt, hogy midön az ember születik, az államnak egyátalában semmi köze sincs ahhoz, hogy micsoda szertartás szerint vezettetik be az életbe, vagy ahhoz, hogy melyik vallást választották számára szülei. A házasságnál az állam megkiván bizonyos kellékeket, mert a házasságnak az élettel oly viszonyai vannak, melyek az államéletbe belenyulnak. Ezen tekintetből tehát az államnak kötelessége intézkedni arról, hogy meghatározza, vajjon itt létezik-e házasság vagy nem? de ezenfelül ahoz vajjon az illetö felek melyik egyház szertartásai szerint kivánják a házasságot megáldani: ehhez nézetem szerint a státusnak semmi köze. (Helyeslés a szélsöbaloldalon.)

A mi a szentszékeket illeti senki nem fogja tagadni azt, hogy ezen szentszékek létezése már magában is abnormitás és kivétel a rendes törvények alól. Hisz azért vannak törvényszékek, hogy azok minden előfordulható ügy felett itéljenek. A szentszékek csak a közép-, mondhatni sötét kornak maradványai; hogy pedig ezeket föntartsuk még most is, annak legkisebb okát sem látom; azon körülmény pedig, hogy a szentszékek miképen helyettesitése nincs kifejtve azon javaslatban, mely elöttünk fekszik, ezen javaslatnak nem hibája, az ugyanis nézetem szerint, a perrendtartás dolga, mert a perrendtartás határozza meg, hogy mely biróság előtt, mely perek indithatók meg. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

A mi egy szóval a törvényjavaslatot, mely előttünk fekszik, illeti, a mint inditványozó maga is megmondotta, hogy ö meg-

engedi, söt maga is talált hiányokat, és ezen hiányokat pótolni akarja, én is megengedem, hogy vannak hiányai, melyek módositás utján pótolhatók lesznek. De azt mondani, mit a központi bizottsági előadó ur mond, hogy a javaslat tökéletlen és tárgyalás alá sem vehető, nézetem szerint, csakugyan nem lehet. Hiszen, t. ház, méltóztassék csak e háznak papirkosarába nézni, hány miniszteri törvényjavaslat van ott, mely abba, örökre, legalább reménylem, örökre temettetett, és mindezen miniszteri törvényjavaslat átment az osztály tárgyalásain, s a központi bizottság mégis méltónak tartotta a ház tárgyalása alá terjeszteni azokat, és csak akkor tétettek azok a ház papirkosarába, midőn a ház azoknak tökéletlenségéről a vita folytán meggyőződött; söt kérdem: volt már a ház előtt törvényjavaslat, melyre azt lehetett volna mondani, hogy az tökéletes volt? Voltak ugyan ilyenek is, hanem ezek legnagyobb részt azok, melyek a pénzügyminiszterium által terjesztettek a ház elé, s melyekre nézve az mondatott, hogy ezeken változtatni nem lehet, mert ezek az osztrák miniszteriummal kötött szerződés alapján jöttek létre, és hogy ha nem fogadtatnak el igy, ismét be fog következni a provizorium. Természetesen, ha ily ajánlat és indokolás mellett terjesztetik be valamely törvényjavaslat a ház elé, akkor azt igen könnyen lehet módositások nélkül is elfogadni. Ilyen javaslatokon kivül nem volt más, melyen lényeges módositás nem történt volna; azért teljességgel át nem látom, hogy azon törvényjavaslatnak el nem fogadása miért elleneztetik a háznak több oldaláról. Egyébiránt a t. ház és a közvélemény itélni fog azon indokok felett, melyeknél fogva ezen törvényjavaslat elvettetni kivántatik.

Nekem nem feladatom véleményt mondani mások nézete és eljárása felett, és csak azt jelentem ki, hogy Irányi Dániel barátom törvényjavaslatát részletes tárgyalás alapjául elfogadom.

Horváth Sándor: T. képviselőház! a vallásszabadság eszméjének kérdése annyira meg van már vitatva a jelen ülésszakon, hogy ahhoz alig lehet már valamit hozzáadni; hanem én, részemről, az igen tisztelt vallásügyi miniszternek és a jobboldalnak e kérdés körüli eljárásához akarok nehány szót mondani.

Én, részemről, inkább megelégszem Krajcsik János képviselő úr nyilatkozatával, mint a vallásügyi miniszterével. (Halljuk!) Krajcsik képviselő úr megmondja tisztán, a mit érez, a mit gondol,

a mit akar és a mi czélja. Ő is szereti a szabadságot, de hogy szereti? Akként, hogy azt szeretetében egy ölelésével agyon szeretné szoritani. (Derültség.) Hűséges viszonyba nem mer a vallásszabadság eszméjével lépni. Ennélfogva, mint mondom, én inkább értem, és inkább elfogadom Krajcsik úr nyilatkozatát, mint a vallásügyi miniszter úrét. Azt mondja Krajcsik képviselő úr, hogy legyen hát egy akol, egy pásztor, ő nem bánja, ha az lesz, akkor lehet majd vallásszabadság, egyesség a felekezet közt; igen, de hogy gondolja ő azt? Hogy azon akol legyen az ő akla, a hová mindnyájan bemegyünk (Derültség) és a pásztor, ki őrízni fogja az aklot és nyájat, lenne ő maga egyedül. (Derültség!) Tessék megbocsátani képviselő úr, ha e tekintetben én protestálni bátorkodom. (Derültség.)

Az igen tisztelt vallásügyminiszter habozására nézve a vallásügyi kérdéseknél bátor vagyok arra figyelmeztetni a t. képviselőházat, hogy tulajdonkép a kérdés lényege itt abban áll, hogy a vallásszabadságra meg van-e érve a magyar nép, vagy nincs? vajjon a magyar nép közt vannak-e oly tendencziák — vannak-e oly érzelmek, melyek miatt nem lehetne a vallásszabadságot proklamálni? Fogadom, t. ház, a nép, melylyel én is érintkezésben vagyok, a nép nem akarja többé más vallásfelekezetek jogait megnyirbálni, azért, hogy saját vallásának jogait előtérbe tolja; ellenkezőleg a nép, ha nem izgatják (De izgatják? jobb felől) azt fel oly eszmékkel, oly fogalmakkal, melyek a nép életét, erkölcsét megmételyezik. (Zajos felkiáltások jobbfelől. Ugy van! Igaz!)

Indirekte másra méltóztatik czélozni: (Ugy van!) Szólhatnék én is e dologhoz sokat, igen sokat, és e vádat bátran visszautasitom. (Helyeslés balfelől.)

Kövessen valahára valamely kérdésnél a magyar törvényhozás nyilt eljárást, kövesse a többség, különösen a vallásügyi törvények megalkotásánál, ne legyen a vallásügyi miniszterium olyan, mint a Mahomed koporsója, mely mindig ég és föld között ingadozik, hanem egyszerre lépjen fel olyan törvényjavaslatokkal, melyek a nép érzületein alapulva, kielégitsék a magyar nép érzelmét. (Helyeslés balfelől.)

Szavazok Tisza Kálmán határozati és törvényjavaslatára. (Élénk helyeslés balfelől.)

Elnök: Tisztelt ház! Mielőtt a házszabályok 126. §-a értel-

mében a tanácskozást bezárnám, s meghallgatnók a szabályok értelmében az előadót, azon kérdést bátorkodom a t. házhoz intézni, hogy, miután Tisza Kálmán képviselő úr elleninditvány czime alatt törvényjavaslatot nyujtott be, vajjon az tárgyalható volt-e a jelen ülés alatt vagy nem? (Felkiáltások: Nem!) Azt hiszem, a szabályok 102-ik §-a erről felvilágositást ad. E §. igy hangzik: „Ha az inditvány törvény alkotását czélozza, azt törvényjavaslatképen szerkesztve kell a bejelentéseket benyujtani: a törvényjavaslat a tagok közt kinyomatva szétosztatik, s ha a ház tárgyalni kivánja, minden esetreaz osztályülési tárgyalásra utasitandó." Azt hiszem, t. ház, hogy e §. értelmében ez inditvány még azon esetben is, ha elhatározza a ház, hogy tárgyalni kivánja, először az osztályokhoz utasitandó, s csak ha onnan bejött, vehető tárgyalás alá.

Tisza Kálmán: A házszabályokhoz kivánok szólani. Hogy a tiszt. háznak kétségtelen joga van kimondani azt, hogy más napra tüzi ki az inditvány tárgyalását, az kétségtelen. De hogy a házszabályok szerint ne lehetne egy elleninditványt az eredeti inditványnyal együtt tárgyalni az ellen, engedelmet kérek, tiltakoznom kell. Hivatkozom mindazokra, s a t. alelnök urra is, ki a mult országgyülés folyamában képviselő volt a ház kebelében, hogy igen sokszor volt kimondva, hogy az ilyen elleninditvány, mint vélemény a napirendre kitüzött tárgygyal együtt tárgyalható. Méltóztassanak a naplót felütni, s én nem hiszem, hogy az ellenkező eljárásra találnak esetet, habár joga van a háznak azt is elhatározni. Egyébiránt hivatkozom a t. háznak talán mai ülésében nyilvánult érzületére, midőn Irányi képviselő úr az elleninditványt Lónyai miniszter úr inditványára most bejelenté, legelsőbben is és talán a többség által, de mindenesetre a tulsó oldalról kiáltatott: „majd ha napirenden lesz." Már pedig az csak föl nem tehető, hogy a többség azért követelte, hogy kinyomassék, hogy akkor ne lehessen tárgyalni. Én tehát azon magyarázat ellen, hogy az elleninditványt, midőn az inditvány napirenden van, ne lehessen tárgyalni, tiltakozom. (Helyeslés.)

Elnök: A szabadság ezen értelmezésére csak azt vagyok bátor megjegyezni, hogy igaza van a t. képviselő úrnak, hogy az elleninditvány az inditványnyal együtt tárgyalható; de azt hiszem, ha az elleninditvány törvényjavaslat alakjában nyujtatik

be, akkor a szabályok értelmében, az osztálytárgyalástól el nem vonható.'

Ghyczy Kálmán: A szabályok értelmezésére vagyok bátor alázatos észrevételt tenni. Az első kerdés, mely itt fenforog, az, hogy mi szolgáljon a részletes tárgyalás alapjául? Ha akár a központi bizottság javaslata, akár Irányi Dániel képviselő ur javaslata fogadtatik el a részletes tárgyalás alapjául, az elleninditvány, mely Tisza Kálmán barátom részéről tétetett, ipso facto elesett. Ha sem a központi bizottság javaslata, sem Irányi Dániel képviselő ur javaslata nem fogadtatnék el a részletes tárgyalás alapjául, akkor harmadik szavazásnak kellene lenni arra, hogy elfogadtatik-e Tisza Kálmán barátom inditványa, vagy nem, a részletes tárgyalás alapjául? Ha ez netalán elfogadtatván a t. ház jónak látná azt, hogy ezen elleninditvány előbb tárgyaltassék az osztályokban, ezen kérdésnek második fokozatában nem lenne ellenvetésem; de hogy a t. elnök ur előadása szerint az elleninditványnak még általánosságbani tárgyalása e házban lehetetlenné tétessék, az ellen, részemről is, a ház szabályaira hivatkozva, tiltakoznom kell és azt hiszem, hogy Tisza Kálmán barátomnak inditványától az általánosságban való tárgyalást a ház meg nem tagadhatja. A részletek iránt méltóztassanak tetszésök szerint intézkedni. (Helyeslés.)

Elnök: Azért voltam bátor az ügyet előterjeszteni, mert, ha a t. ház jelenleg tárgyaltnak tekinti a kérdést, akkor azt hiszem — mert 10 képviselő ur irta alá a javaslatot — az utolsó szót Tisza Kálmán urtól nem lehet megtagadni. Azért igen szeretem, hogy tisztába jöttünk ezzel a kérdéssel, mert később, ha talán kivánni fogna Tisza képviselő ur, az utolsó szót tőle meg tagadnom nem kell. (Helyeslés.)

A házszabályok 126. §. értelmében a tanácskozás bezártnak tekintendő, és következnek az inditványozó és azután az előadó. (Helyeslés.)

Irányi Dániel: Tisztelt ház! (Fölkiáltások: Holnap! Holnap!)

Elnök: T. ház! husz képviselő névszerinti szavazást kér holnapra. Ha a t. ház belenyugszik, talán az inditványozók s előadó végszavát is holnap hallgathatjuk meg. (Helyeslés.)

Az ülés végződik d. u. 2 órakor.

Elnök: T. ház! Napirenden van a vallásszabadságról szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása. Kérem a központi bizottság előadóját, sziveskedjék helyét elfoglalni.

Hrabár Manó előadó: Azt hiszem t. ház, hogy az előadóé az utolsó szó: (Helyeslés.) annálfogva kérem a t. inditványozó urakat, ha kivánnak, méltóztassanak szólani.

Irányi Dániel: T. ház! A törvényjavaslatom ellen tett kifogásokat elvtársaim nagyobb része mind megczáfolvák, nekem csak igen kevés mondani valóm van; annálfogva nem fogom sok ideig igénybe venni becses figyelmöket.

Miként a központi bizottság jelentéséből már észrevehettem, az ellenvetések, melyek törvényjavaslatom ellen tétetnek, két főosztályba sorozhatók. Egyik osztályba tartoznak azok, melyek törvényjavaslatomnak szerkezeti hiányait hányják szememre; másik osztályba pedig azok, melyek a javaslatot tulhalmozottságról vádolják.

A ki legrészletesebben fejtegette ezen állitólagos hiányokat, az igen t. képviselőtársunk Tisza Kálmán volt. Ő jelesül a szentszékek eltörlésére, az anyakönyvek vitelére, s a polgári házasságra vonatkozó szakaszait törvényjavaslatomnak találja hiányosaknak.

A mi a szentszékek eltörlésére vonatkozó szakaszt illeti, én azt hiszem, t. ház, hogy az mindazt magában foglalja, mi a jelen törvényre tartozik, s nem a perrendtartásra való, a mint azt egyébiránt tisztelt barátom, Simonyi Ernő ur, is megjegyezte.

Az anyakönyvek vitelét, melyet én a megyékben a szolgabirákra bizni kivántam, azért nem tartja a szolgabirákra bizhatóknak, mert ezen tisztviselők anélkül is sok munkával vannak terhelve, megengedem, hogy a szolgabiráknak rendkivül sok dolguk; de ha tekintetbe vesszük, hogy az uj szervezés által birói teendők külön fognak választatni a közigazgatási teendőktő[l], azt hiszem, hogy az anyakönyvek vitele a közigazgatási szolgabiráknak bátran oda adható. Midőn ezen szakaszt szerkesztettem, magam is haboztam, kikre bizassék az anyakönyvek vitele. Négy közeg között kellett választanom: a községi birák, a községi jegyzők, szolgabirák, vagy pedig a lelkészek, mint a polgá[ri]

hatóság által delegált tisztviselők között. A községi birákra azért nem mertem bizni ezen fontos teendőt, mert, fájdalom, nemcsak nálunk, de más országokban is sok községi biró nem áll a tudományosság azon fokán, hogy az anyakönyvek vitele aggodalom nélkül rábizható lenne, körülbelül ugyanez áll legalább igen sok községi jegyzőre nézve is; hogy pedig végre a lelkészekre, mint a polgári hatóság által delegált tisztviselőkre lenne-e bizható az anyakönyvek vezetése, ezt azért kétlem, mert attól félek, hogy a lelkészek ezt sok helyen, mint lelkiismeretükkel ellenkezőt, visszautasitanák, s ennélfogva nem marad egyéb hátra, mint a szolgabirákra bizni.

Ami a polgári házasság törvényét illeti ez, az igaz, az én törvényjavaslatomban még benne nem foglaltatik: de valamint már első előadásom alkalmával szerencsém volt mondani, én ezt még annak idejében, még mielőtt ezen törvényjavaslat a ház elé került volna, benyujtani szándékoztam.

Azt is hibáztatta t. barátom Tisza Kálmán, hogy az utolsó szakaszban, a hol a törvény végrehajtásáról szólok, miniszteri utasitást emlitek; ő azt tartja, hogy ily fontos ügyben törvény pótlását miniszteri rendeletre bizni nem lehet, s e részben tökéletes igaza van. De én nem azt óhajtottam ez által kifejezni, hogy a törvény, a mennyire állitólag hiányos, a miniszter által pótoltassék; hanem, hogy a miniszter a törvény végrehajtásánál, mint például az anyakönyvek vitelére és a pereknek a szentszékektől leendő áttételére adjon utasitást. Ily rendelkezés egyébiránt nem is szokatlan: emlékezem, hogy a váltó- és kereskedelmi törvény használata csak ugy léptethetett életbe, hogy az akkori kormány, a kanczellária a törvényszékeknek külön utasitást adott.

Ami azon ellenindítványt illeti, melyet t. barátom beadott, azt azon oknál fogva nem fogadhatom el, mert ha csupán, mint ő kivánja, a vallás szabadsága mondatnék ki, a többi szlet pedig a miniszter ur által benyujtandó külön törvényjavastokra bizatnék: olyan bonyodalmak keletkeznének, melyekből bontakozni bajos lenne.

Indokolni fogom ezen véleményemet.

Ha például valaki hivatkozva a vallásszabadságot megapító törvényre, mint tanu biró elé rendeltetik és esküdni nakodik, a biró, meg lehet, hogy ezen törvény erejénél fogva,

nem fogja őt kötelezni a szokott esküforma tételére; de meglehet, hogy ő ezen esküformához ragaszkodni fog, melyiknek lesz a kettő közül igazsága?

Mondhatnék több példát: jelesül kérdem, ha valaki az általa inditványozott általános törvény erejénél fogva valamely létező keresztény felekezetből kilép, azonban más felekezetbe belépni nem akar, fogja-e őt a biró kényszerithetni a tavalyi törvénynél fogva, hogy valamely felekezethez csatlakozzék, vagy sem? A biró habozni fog és azt gondolom mindkettőnek igazsága lesz: igaza lesz annak, aki más felekezetbe belépni nem akar, mert a vallás szabadságát kimondó törvény erejénél fogva, neki szabad nem csatlakozni más felekezethez; a birónak pedig azért, mert nem levén részletezve ezen törvény, ő a mult országgyülés által hozott törvény folytán kivánhatja, hogy az illető valamely felekezethez csatlakozzék.

Ezen oknál fogva tehát t. ház! nem tartom helyesnek azon inditványt, melyet tisztelt barátom az én inditványom ellen beadott.

Átmegyek némely más ellenvetésekre, melyeket más képviselő urak tenni méltóztattak.

Papp Zsigmond képviselő ur jelesül attól függeszti fel a vallásszabadság törvény megalkotását, különösen az anyakönyvek vitelének szempontjából, hogy előbb a községek rendeztessenek. Ha arra kell várnunk, hogy a községek rendeztessenek, akkor, meglehet, valaki ismét más körülményektől fogja föltételezni ezen általánosan sürgetősnek elismert törvény behozatalát. Én tehát ezen ellenvetést komolyan megállhatónak nem tartom.

De nem lesz tán fölösleges, ha Papp képviselőtársamat egy másik tévedésére figyelmeztetem, melyet a polgári házasságra nézve itt előttünk feltárt. Ő t. i. azt gondolja, hogy a szentszékek még Francziaországban is fennállanak, és hogy azon házasságok elválására nézve, melyek nemcsak polgári községek előtt köttettek, hanem egyházilag is megáldva vannak, szentszékek nincsenek, Francziaországban a biró csak a polgári házasságot tekinti érvényesnek. Annyi igaz, hogy a legtöbb házas fél a község házából a templomba szokott menni, és a maga frigyét ott megáldatja és igen ritka azon eset, hogy a felek ezen egyházi megáldást ne kérnék.

Különösen figyelmeztetnem kell, hogy Francziaországban

az elválasztás, melyről Papp Zsigmond képviselő ur szólt, nem is létezik; nem létezik pedig nemcsak a katholikusokra nézve, de más felekezetekre nézve sem; ott ugyanis a protestánsok, de sőt az izraeliták sem válhatnak el, nem divortiálhatnak érvényesen, miután ott nem létezik más, mint az ugynevezett „ágy- és asztaltóli elválasztás", és a házasság megsemmisitése azon esetekben mondatik ki, midőn minden egyéb szerződés is érvénytelen, midőn tehát a házasság tulajdonkép már eredetileg nem létezett.

Krajcsik János t. képviselőtársam oly ellenvetéseket tett az én törvényjavaslatom ellen, melyet aligha vártam, aligha remélhettem. Ő a vallások közti egyenlőségen ütközik meg. Én szabadságot veszek magamnak a t. képviselő urat arra figyelmeztetni, hogy a vallások és jelesül maga a katholikus vallás is ott virágzik legjobban, s ott van a legnagyobb hitbuzgóság, ahol épen a vallásszabadság uralkodik. Amerika polgárai akár protestánsok, akár katholikusok legyenek, hitbuzgóság által egyik ország polgárai által sem múlatnak felül és ugyanezt tapasztaltam Francziaországban is, hol pedig, mint bölcsen méltóztatnak tudni — a vallásszabadság egyáltalában korlátolva nincs. A képviselő ur aggodalmai tehát e részben tökéletesen alaptalanok.

De szükséges, hogy azon kicsinylő kifejezésre is tegyek megjegyzést, mit bizonyos „nem tisztességes" vallásfelekezetekre nézve magának megengedni méltóztatott. (Halljuk!) Nem tudom, mit nevez „tisztességes", mit „nem tisztességes" felekezetnek? Ha a tisztességet ahhoz mérik, vajjon számos nagy úr követ-e valamely hitet, vagy pedig csak szegény emberek? akkor emlékeztetem a t. képviselő urat, hogy azon vallásnak, melynek ő maga is szolgája, kezdetben szegény halászok voltak csak hivei. Ha azért nevezte nemtisztességeseknek azon uj felekezetet, mert még milliókra nem megy hiveinek száma: akkor szintén arra emlékeztetem, hogy a keresztyénség első korában az apostolok száma csak tizenkettő, — a tanitványok száma pedig — ha jól emlékszem — hetvenkettő volt.

Ivánka Imre t. barátom dicsőitette a magyar katholikus főpapság türelmességét. Ha ezt csak általában mondotta, különös vonatkozással más országok klérusára, akkor nem tagadom, hogy sok részben igaza van, azonban ily átalános-

ságban lehetetlen azt megengednem, lehetetlen pedig megengednem akkor, midőn arra emlékszem, hogy csak a mult választások alkalmával is a magyar katholikus egyház főpapja oly rendeletet bocsájtott a maga hiveihez, melyben arra intette őket, hogy az országgyülésre képviselőkül csak katholikusokat, csak buzgó katholikusokat válaszszanak. (Helyeslés a szélső baloldalon. Ellenmondás jobbfelől. Zaj.) Ezáltal az anélkül is pártokra szaggatott nemzet közé ujabb viszályszövétnek vettetett: a vallásos viszálykodás szövétneke. Istennek hála azonban, a magyar nép sokkal higgadtabb, józanabb és hazafiasabb volt, semhogy ezen főpásztor intését követte volna. (Helyeslés a baloldalon.)

Szerettem volna a tisztelt vallás- és közoktatási miniszter urnak ellenvetéseit is latra vetni, de fájdalom, ő nem méltóztatott ilyenekkel előállani; (Derültség a szélső baloldalon.) Ő mindössze annyit talált érdemesnek a tegnapi hosszas és részletes vitatkozásban megjegyezni, hogy ő is barátja a vallás szabadságának és őt tökéletesen kielégiti a központi bizottság határozati javaslata. Miként azonban már tegnap, úgy ma is, kénytelen vagyok azt mondani, hogy az elveknek ilyen általánossága minket ki nem elégit: mert ugyanazon elvek köpenyege alá igen sok dolog fér és alóla igen sok dolog kibuvik. Különösen szerettem volna, ha a t. vallásügyi miniszter ur ezen átalános elv pártolása helyett nyilatkozott volna azon részletekre nézve is, melyekre különben a központi bizottmány czélozni látszik, midőn a maga jelentésében mindazon elveket helyesli, melyek az én törvényjavaslatomban vannak. A t. miniszter ur ezt tenni elmulasztotta; elmulasztotta még nyilatkozni azon igen fontos vádra nézve is, melyet igen t. barátom Szontágh Pál ur felhozott: azon vádra, vagy gyanusításra, vagy aggodalomra nézve, amely szerint ő attól fél, hogy ezen törvényjavaslat nemcsak ezen ülésszak, hanem talán ezen egész országgyülés alatt nem fog a ház asztalára letétetni. És én azt annál fontosabbnak tartom, mert maga a központi bizottság jelentése nem fejezi ki határozott kivánatát a törvényjavaslat bemutatásának idejére. A kitétel, mely a törvényjavaslatban foglaltatik, mely szerint a törvényjavaslat mielőbbi beadása váratik, igen tág, igen általános, és annálfogva, mondom, vártam és reméltem azt, hogy a t. miniszter ur, meg fogja nyugtatni a házat azon nyilatkozattal, hogy azon esetre,

ha most az általam bemutatott törvényjavaslat tárgyalás alá nem kerül, nem fog késni egy hasonlóval, amint remélem és óhajtom — jobb törvényjavaslattal még ezen ülésszak alatt előállani. Ugy gondolom, ezt várja a t. miniszter urtól az egész ház. És ha, daczára annak, hogy ez esetben semmi megnyugtatót nem hallhatunk, a t. többség mégis el fogja fogadni a központi bizottság által indítványozott határozati javaslatot; akkor a t. ház ezen többsége lesz felelős mindazon következményekért, melyeket ezen határozatnak elfogadása maga után von. (Balfelől helyeslés, jobbfelől fölkiáltások: ugy van!)

A többség lesz felelős azért, uraim, hogy a becsületes szülők gyermekei, házasságból született gyermekek törvényteleneknek fognak nyilvánittatni a magyar biró által, és hogy, ha az ily házasságból származott magzatok elüttetnek a biró által, az őket a természet rendje szerint illető örökségtől. A többség felelős lesz azért, hogy ha a magyar polgárok a külföldre lesznek kénytelenek menni, hogy házassági frigyet kössenek, mint már most is tapasztaljuk, hogy Bécsbe kénytelenek a házasságnak megköttetése végett menni; és a többség lesz felelős, uraim! ha ezek miatt a külföld a magyar nemzetre — mint oly nagyon szereti — uj követ dob! Ezen kő önök mellére fog visszaesni. (Igaz, a baloldalon.)

De nem a felelősségre figyelmeztetni, hazafiságukra akarok hivatkozni, uraim! Elfelejtettem tegnapelőtt, midőn a testi büntetések eltörléséről volt szó, kiemelni ezen eltörlés fontosságának azon okát, hogy midőn a határőrvidék polgárositásáról és az anyaországhoz visszacsatolásáról van szó, nem kell elfelejteni, hogy a határőrvidéken testi büntetések többé nem léteznek, nem kell elfelejteni, hogy az egyik izgatási mód a visszacsatolás ellen épen abban áll, hogy mig minket többé barbár módra nem botoznak, tul a határon: a polgári területen botozzák az embert. (Ugy, van balfelől.)

Ugyanez áll a vallásszabadságra is, mert, fájdalom, a határőrvidék, bár az országnak kiegészitő tagja, mégis mindeddig osztrák törvény alatt áll; már pedig azt méltóztatik tudni, hogy Ausztria e tekintetben is megelőzött minket: az osztrák törvény szerint a vallás szabadsága biztositva van (Ugy van! balfelől.) Ugyanezen ok fog tehát a polgárositás, fog a bekebeleztetés ellen ott is felhozathatni.

De nem csak a határörvidékre tekintettel, de mindazon talán nagyobb veszélyt magukban rejtő országokra való tekintetből is kivánom én önöket meggyőzni arról, hogy a törvényt elhatározni nem kell. Mi t. ház fájdalom, oly országoktól, oly elemektől vagyunk körülvéve, mely országok, mely elemek e haza épségének, e haza fenmaradásának nem barátai. Mindnyájan érezzük, és senki ékesebben nem fejezte ki azon meggyőződést, mint épen a vallásügyi miniszter ur, hogy mi csak ugy maradhatunk meg ezen ellenséges elemek közt, hogy ha a polgárosodás, ha a fölvilágosodás fáklyáját lobogtatjuk. És azért figyelmeztetem önöket, uraim, ne szalasszuk el az alkalmat megmutatni, hogy mi e tekintetben is azok előtt haladunk, kiktől különben félni volna okunk ; hogy ne hivatkozhassék senki arra, hogy Romániában előbbre vannak, mint azt tegnap egyik képviselőtársam tette épen a vallásszabadságra nézve, hogy ott már a vallásszabadság be van hozva, hogy senki se hivatkozhassék arra, hogy erre nézve más országokban is megelőztek. (Fölkiáltások jobbról: Mert ott a zsidókat agyonverik!)

Elvégeztem t. ház, és befejezséül nincs egyéb hátra, mint hogy arra kérjem önöket, hogy valamint tegnapelőtt egy nagy foltot töröltek le Magyarország czimeréről, ugy a mai napon töröljék le a vallás egyenlötlenség nagy foltját, mely czimereinket ékteleniti. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Eötvös József b. vallásügyi miniszter! T. képviselőház! (Halljuk, Halljuk!) Bocsánatot kérek, hogy a tárgyalás ezen stádiumában felszólalok. Nem volt szándékom szót emelni, azonban azok után, a miket előttem szólott t. képviselőtársunk elmondott és egyenesen hozzám intézett, természetesnek fogják találni, hogy nem hallgatok. (Halljuk!)

Az igen t. képviselő ur egészen uj vádat és panaszt emelt ellenem, azt: hogy nem szóltam eleget, hogy nem ereszkedtem a kérdés részletes tárgyalásába, szóval, hogy a vallásszabadságról és vallásegyenlőségről nem szónokoltam. Ezen vád mindenesetre uj. Igazolásomra csak azt mondhatom, hogy én a vallások szabadsága, egyenlősége és viszonossága mellett szóltam 1839-tól kezdve egész életemen át mindig. (Élénk fölkiáltások a jobboldalon: Ugy van!) Én ezen elvekért küzdöttem szóval és irásban akkor, mikor, az hogy fölszólaltam, például az izraeliták emanczipácziója mellett, még sokkal több ellenszenvre talált

és vádra adott alkalmat, mint most az, hogy hallgatok. Ezért nem tartottam szükségesnek, hogy személyes meggyőződésemet kifejezzem, s nem tartottam czélszerünek a tisztelt házat hangzatos frázisokkal oly elvekről kapaczitálni, melyekre nézve itt e házban, ugy hiszem, véleménykülönbség nem létezik. (Ugy van! Élénk éljenzés a jobboldalon.) Ez annak oka, hogy bővebben nem szóltam a tárgyról.

Második vádja a t. képviselő urnak az volt: miért nem nyugtatom meg a házat az iránt, hogy e tárgyban törvényjavaslat meg a jelen törvényhozási időszak alatt fog a ház elé terjesztetni? Én, mint alkotmányos miniszter, ez irányban megnyugtatásnak szükségét nem láttam: mert ha a ház ezen határozatot meghozta, én ezen határozat teljesitésére, ha annak ellent nem mondtam, kötelezve fogom magamat érezni. (Helyeslés jobbfelől.)

Tisza Kálmán: Tisztelt képviselőház! (Halljuk!) Mindenek előtt azokra kivánok egypár szóval felelni, mik a mai napon mondattak el az előttünk fekvő nagyfontosságu tárgyra vonatkozólag.

Az én igen t. képviselőtársam és barátom Irányi Dániel azt mondotta, hogy nem áll az, mintha az általa benyujtott törvényjavaslatnak a szentszékek iránti határozatát ne lehetne életbeléptetni, miután mind az, ami ott hiányzik, a perrendtartásra tartozik. Megengedve is, hogy a perrendtartásra tartozik: még akkor is igaz, hogy törvényhozási intézkedés szükséges; mert a perrendtartást is törvényhozási intézkedés által kell megváltoztatni.

Az anyakönyveket illetőleg azzal méltóztatott indokolni, hogy a szolgabiró által látja azokat vezetendőknek, hogy az ujabb törvények szerint a szolgabirák ugyis a birósági teendőktől fölmentetvén, inkább rá fognak érni, mint eddig. Igaz, jövendőben, ha majd a törvénykezésről hozott törvények életbe léptetve lesznek, a szolgabiráknak a törvénykezéssel meglehet semmi, de mindenesetre igen kevés körük lesz. De igen jól tudja tisztelt barátom is, hogy az még csak a jövendő dolga, tehát ma bizni rájuk teendőket azért, mert meglehet, egy év mulva kevesebb dolguk lesz, azt hiszem, nem gyakorlatias eljárás; mert ma: még ugy állunk, hogy a szolgabiráknak a perrendtartás életbelépte óta nem hogy kevesebb teendőjök lenne,

de tetemesen megszaporodott teendőik vannak. (Igaz! Ugy van!)

A polgári házasságra nézve, mint tegnap is mondani méltóztatott külön törvényt lett volna szándéka a ház asztalára letenni, mely törvény födözte volna azon hiányt, mi az által mutatkozik, hogy a polgári házasság a jelen javaslatban csak elvileg emlittetik meg. Én, részemről, igen sajnálom, hogy ezen törvényjavaslatát be nem terjesztette. De hiszen nem is gátolja senki abban, hogy beterjessze; mert azért, hogy ezen törvényjavaslat ugy, amint ma áll, talán el nem fogadtatik, de nem mernék jót állani ugyan, hogy az egész ház, de mindenesetre azok, a kik a polgári házasság behozatalát óhajtják, egy erre vonatkozó részletes, annak keresztülvitelét czélszerüen biztositó törvényt örömmel fognak üdvözölni s illőleg magukévá tenni. (Ugy van!)

Ami illeti azt, mit az utasitásra nézve, mely törvényjavaslatának 12. §-ában foglaltatik, a t. képviselő ur felhozott: én tökéletesen kész vagyok elhinni, hogy ő nem értett egyebet, mint épen oly utasitás-adást, milyen más törvényekben is bizatott a miniszterekre, bizatott nemcsak 48 előtt, de bizatik most is majd minden törvényben, melyet alkotunk, bár, mellékesen mondva, gyakorlatunk e tekintetben a helyes alkotmányi elvek követelményén mindig tulmegy, és mi rendesen többet bizunk a miniszterre, mint a mennyit bizni kellene; azonban én tökéletesen elhiszem, hogy nem akar többet bizni, de mint tegnap is bátor voltam megmondani, ugy most is azt mondom, hogy akár akarja, akár nem akarja, ha a törvényjavaslat ugy, mint van, elfogadtatik, akarata ellen is lenne az eredmény; mert midőn elvileg kimondja a szentszékek eltörlését, kimondja a polgári házasság behozatalát és egyuttal a miniszteriumra bizza, hogy mindazon utasitást, mely a végrehajtáshoz szükséges, adja meg, ezzel természetesen tettleg feljogositotta a minisztereket, adni oly utasitásokat, melyek a törvényhozás körébe tartoznak.

Azt méltóztatik továbbá mondani, hogy törvényjavaslatomat, — mert határozati javaslatomat, ha jól fogtam fel, nem méltóztatott érinteni — nem fogadhatja el azért, mert épen ha az elfogadtatnék, zavarok támadnának, a mennyiben olykor a biró, vagy az egyes fél nem tudná, mi legyen a teendő. Ha és a

mennyiben ez az érv állana, hitem szerint nem arra szolgálhatna indokul, hogy tehát a többi elvek is mondassanak ma ki törvényben, hanem ellenkezőleg arra szolgálhatna indokul, hogy még az is, a mit én törvényjavaslatban mondottam, az is határozatilag mondassék ki. Azonban, hitem szerint, ez nem is áll. Én fölvettem egyes egyedül a vallásszabadság elvét, én azt gondolom, hogy a vallás és lelkiismeret szabadság elvét kimondani annyi, mint azt életbe léptetni; itt semmi részletes törvényes intézkedések nem szükségeltetnek. Igen is szükségeltetnek — és én azt tartom. A barátom ez irányban tévesztette el az én inditványom czélzatát — igenis szükségeltetnek az egyenlőség és a viszonosság életbeléptetésére, de a szabadság életbe léptetésére nem. (Helyeslés.) Bátor vagyok figyelmeztetni, hogy épen azon felekezetre nézve is, a melyet ő itt a ház kebelében több izben fölemlitett, a vallásszabadság törvényileg kimondásának mindjárt az első percztől kezdve egy nagy és lényeges következése volna. A mint ugyanis ma állanak törvényeink, azok, akik azon felekezethez tartoznak, a törvények tiszta értelmében sem választó polgárok nem élhetnének, sem a legkisebb, bár falusi tisztséget is nem viselhetnének.

Már most kérem, minő helyzetben vagyunk a vallásegyenlőség nagy elvének törvényben ki nem mondásával? Vagy meg kell tartani a régi törvényt, és akkor abba a helyzetbe jövünk, hogy ellenkezőleg a czivilizáczióval, ellenkezőleg a szabadelvüséggel, hazánkban az embereket csupán hitük miatt kell megfosztani, polgári és politikai jogaiktól, (Ugy van! a baloldalon) vagy ha nem hajtatik végre a törvény, megint minő helyzetben vagyunk? Azon helyzetben, hogy nálunk szabad: törvényeket végre nem hajtani! És kérem, ha a törvényeket egykor végre nem hajtani szabad, igen bajos akkor azután meghatározni, hogy melyik törvény az, a melyiket szabad végre nem hajtani, és melyik az, amelyiket nem szabad végre nem hajtani? Igy bele jövünk abba, amiben láttuk, hogy az absolutismus szeret haladni, abba, hogy a törvények közötti válogatás áll elő, belejövünk abba, ami, szerintem, legveszedelmesebb az alkotmányosság és a törvényesség szempontjából. (Élénk helyeslés balfelől.) Éppen ezen abnormis helyzetet fogná törvényjavaslatom elfogadása megszüntetni. Részemről tehát óhajtom, hogy azon törvényjavaslat fogadtassék el. (Közbeszólás: Superintendentiák?)

Nem tudom, a superintendentiáról mit méltóztatott mondani a t. miniszter ur, pedig szeretnék válaszolni.

Eötvös József b. vallásügyi miniszter: Én?

Tisza Kálmán: Nem; hanem a kereskedelmi miniszter ur.

Gorove István közgazdasági miniszter: Én nem mondtam semmit. (Derültség.)

Tisza Kálmán: Akkor félre értettem: bocsánatot kérek. Ugy gondolom, Tanárky képviselő ur mondott valamit: óhajtanám, ha megmondaná nekem, mert igy nem felelhetek.

Áttérek az igen t. kultuszminiszter urnak legelsőbben is mai nyilatkozatára.

Ő azt mondotta, hogy Irányi képviselő ur uj vádat emelt ellene, azon vádat, hogy ő a vallásszabadság, a hitfelekezeti egyenlőség és a viszonosság érdekében nem beszélt, nem szónokolt eleget. És t. ház, beismerem, hogy abban a t. kultuszminiszter urnak igaza van, ő szónokolt, ö irt e tárgyban eleget. Az én kifogásom az, hogy csak irt, csak szónokolt; de nem tett. (Zajos helyeslés balfelöl.)

Azt is mondja az igen t. kultuszminiszter ur, hogy nem érti azon vádat, hogy miért nem nyugtatta meg a t. házat arra nézve, hogy fog intézkedés történni ezen kérdésekre nézve, mert ö, mint alkotmányos miniszter, tudni fogja azon kötelességét, hogy ha fel nem szólal ellene és a ház elhatározza, hogy e tárgyban még ez ülésszak alatt törvényjavaslatot terjesszen elő, ezt beterjesztenie kell és e kötelességét teljesiteni is fogja. Én tökéletesen elhiszem azt az igen t. miniszter urnak; de ha belátja annak lehető és czélczerü voltát, hogy a ház határozatat hozzon arra nézve, hogy még ezen ülésszak alatt törvényjavaslatok terjesztessenek ezen tárgyakban a ház elé; akkor valóban nagyon csodálkoznom kell, hogy a központi bizottság inditványát elfogadni akarja. Mert a központi bizottság inditványa elöször nem mond idöt, a meddig a törvényjavaslatokat be nem kell terjeszteni, tehát nem mondja, hogy még ezen ülésszak alatt és másodszor, a szóban forgó nagy kérdések kettejét érinti ugyan, de a többit, mint például a polgári házasság behozatalát, a szentszékek eltörlését stb., teljes hallgatással mellözi. (Helyeslés a baloldalon.) És ha visszaemlékszem még arra is, mit az igen t. miniszter ur tegnapi beszédében mondani méltóztatott, hogy ö a központi bizottságét azért fogadja el, mert

hiszen az ugyanazt mondja ki, mit az én inditványom kimond; ha visszaemlékszem arra, hogy Hoffmann Pál képviselő ur is az ő, „értekezéseiben és kitérései"-ben azt méltóztatott mondani, hogy ha több volna az én inditványomban, mint a központi bizottságében, az enyémet fogadná el, azt mondom, hogy miután igy méltóztattak nyilatkozni, hiszem, hogy, mint emberei szavuknak, a miniszter ur épen ugy, mint a képviselő ur, az én inditványomat fogadják el, (Derültség jobbfelől) mert nem maradhat fenn egyéb, mint meggyőzni őket arról, hogy az én inditványomban több foglaltatik. Ez pedig nem argumentacziónak, hanem az irott szöveg összehasonlitásának tárgya. Az én javaslatom ugyanis egyikét e kérdéseknek, a vallásszabadság kérdését már most törvényileg ki akarja mondani; határozati javaslatom pedig, nem szoritkozván csupán a felek közti egyenlőség és viszonosságra, ki akarja mondatni a polgári házasság behozatalát és a szentszékek eltörlését stb.; és ki azt, hogy mindezekre nézve még ezen ülésszak alatt törvényjavaslat terjesztessék ki; (Helyeslés a baloldalon) mig ellenben a központi bizottság csak a vallásszabadságról és a hitfelekezetek közti egyenlőségről szól. (Egy hang jobbról: Nem igaz!) Méltóztassanak megolvasni, hiszen, az Istenért! nyomtatásban van; a központi bizottság, ismétlem, csak ezen két tárgyról szól, s még itt sem mondja ki, hogy ez ülésszak alatt, hanem ha jól emlékszem, azon szót használja, hogy minél előbb; mi pedig magyarázható rövidebb és igen hosszu időre, e szerint, mert abban teljesen egyetértek a t. igazságügyminiszter urral, ki a mult alkalommal azt mondta, hogy csak azért, nem fogadja el ezen kitételt, hogy „azonnal a helyett, hogy 24 óra alatt", mert azt senki sem határozhatja meg, hogy az „azonnal" mit tesz, mig hogy „24 óra" mit tesz, tudja mindenki azt, hogy Hoffmann Pál képviselő ur rosszul fogta fel inditványomat, miután épen most elmondottam, — és kérem, ha erre nézve kétsége van, méltóztassék a nyomtatványt, vagy az irott szöveget kezeihez venni, miután most elmondottam, hogy mi van inditványomban és mi van, illetőleg nincs a központi bizottságban, azt hiszem, nem szükséges itt ujra fejtegetnem.

A t. képviselő ur azért nem tart szükségesnek más határozatot, mint a központi bizottságét, azért nem lát aggodalomra okot ezen kérdésekben, mert mikép maga mondá, s a tisztelt

miniszter ur ma is emlité, meg van róla győződve, hogy a ház határozatának sulya hatni fog a miniszterre, annyira, hogy engedni fog azon határozatnak, és azon esetre nézve, ha ez nem történnék, meg is intette a miniszteriumot, hogy vigyázzon, mert támogatására tovább nem számolhat. (Derültség.) Én az első perczben csodálkoztam, hogy a jelenlevő t. miniszterek a fenyegetésre össze nem rezzentek, (Derültség) de utóbb beláttam, hogy valójában nincs okuk félni azért, mert aháznak azon határozatában, melynek sulyára ő hivatkozott, nincs suly, mert azon határozott főleg azok által tündöklik, mik benne nincsenek, mert azon határozat elmellőzi mind a polgári házasság behozatalának, mind a szentszékek eltörlésének kérdéseit és a többiekre nézve is, a melyeket felvesz, csak azt mondja, tegyen a miniszterium javaslatot; de biz az teheti esztendő mulva, 3 vagy 10 mulva is, és azon határozat szerint a miniszternek szemére vetni, hogy nem teljesitette, soha sem lehet. Tehát természetesnek találtam, hogy a t. miniszter urak nem félnek, hogy támogatását elveszitik.

A mi az alkotmányosság szempontjából a római példát s a római jogra hivatkozást illeti, én nem vagyok egész tisztában a felett: a köztársasági korszakra méltóztatott-e hivatkozni vagy melyikre? mert azon tömegesitett, azon confidikált római jog, melyről hallottam a t. képviselő urat nyilatkozni, az nem azon korszakból származik, és ugy tudom, hogy legalább a historia és a jogtudomány igazolta már azt, hogy azon törvényekből nemhogy az alkotmányosság szellemét lehetne tanulmányozni, de hogy azon törvényeknek, melyeknek más irányban igen sok előnyük van, elismerem, behozatala mindenütt jele volt az alkotmányosság megszüntetésének.

Hoffmann Pál: Ellenkezőt mondtam! A lex staturáról szóltam.

Tisza Kálmán: Arra nézve, hogy a központi bizottságnak a 8-ik osztály irányábani eljárását, mint nem helyeset, nem korrektet jeleztem, a t. képviselő ur, hihetőleg akkor is a római jogban lefektetett alkotmányos elvek felett gondolkozván — félreértett, mert én nem abban leltem a hibát, hogy mig egy alkalommal egy ily törvényjavaslat, melyet egy osztály behozott, a központi bizottság által elfogadtatott, és a ház elé terjesztetett, addig egy másik a központi bizottság által nem fogadtatott el,

és a ház elé nem terjesztetett. Ebben én semmi hibát nem láttam, sőt a második példát épen ugy mint az elsőt, annak igazolására hoztam föl, hogy helytelenül járt el most a központi bizottság, nem abban, hogy nem fogadja el, mihez teljes joga, hanem abban, hogy azt mondta, nem tárgyalhatja. És ez az, miben a különbség fekszik.

Még egy pár szót kell szólanom Kállay Ödön és Simonyi Ernő képviselőtársaim tegnapi beszédére.

Kállay Ödön t. képviselő ur azt mondotta, ha hiba Irányi képviselő ur törvényjavaslatában az, hogy csak elveket mond ki, akkor ugyanazon hibába esik az én javaslatom is, mert én csak elveket mondok ki. Én azt gondolom, elveket kimondani törvényjavaslatban, vagy elveket kimondani határozatban, mely a minisztérium által készitendő törvényjavaslatok alapját képezze, igen nagy a különbség. Törvényjavaslatban elveket kimondani, a nélkül, hogy gondoskodva legyen arról, hogy azok végrehajthatók is legyenek, meggyőződésem szerint helytelen, mig ellenben oly kérdésekben, melyeket a közvélemény vagy a ház egyrésze követel, s melyekre nézve a minisžterium késedelmeskedik törvényjavaslatai beadásával, igen is helyén van oda törekedni, hogy a ház megállapitva az elveket, utasitsa a minisztert a törvényjavaslatnak, még pedig bizonyos meghatározott idő alatti beadására. (Helyeslés a baloldalon.) Különben is hitem és meggyőződésem részemről, hogy a parlamenti kormányforma mellett mindig a legnagyobb kivételek közé sorozandó az, midőn az ellenzék a törvényjavaslatok benyujtását veszi kezébe. (Ellenmondás a szélsőbaloldalon.) Én legalább ugy tudom más alkotmányos államok gyakorlatából, hogy épen a miniszteri felelősségből kifolyólag azt illeti a törvényjavaslatok előterjesztése.

Irányi Dániel: De a képviselőnek is van joga.

Tisza Kálmán: Hogy félre nem értessem, megjegyzem, hogy minden egyes képviselőnek joga törvényjavaslatot benyujtani, s én csak azt mondom, hogy átalánosságban, a gyakorlatban az a rend, hogy nagyobbrészt, egyes kivételeket kivéve, a miniszterektől jöjjenek a törvényjavaslatok.

A jogot kétségbe vonni nem lehet, és én bizonyára kevésbbé vonom kétségbe, mint bárki; de ez a dolog rendjében, a dolog természetében fekszik. Nem akarom a t. házat untatni, de méltóztassék bárki utána nézni, nem tudnak nekem hivatkozni oly

tekintélyes államférfiura a parlamenti kormányrendszer alatt, ki a törvényjavaslatok benyujtásának kötelességét a miniszterekre ne háritotta volna, s ez igen természetes. Az ellenzék kötelessége szoritani a minisztériumot, hogy a szükséges törvényjavaslatokat adja be, kötelessége és joga a beadottakat megkritizálni: csak, mint mondom, a legrendkivülibb esetekben áll elő az, hogy azon jogával, miszerint maga is adhat be ilyen törvényjavaslatokat, élni kivánjon.

Simonyi Ernö képviselőtársam is félreértett engem, azaz félreértette inditványomat ép ugy, miként az a jobboldal részéről is megtörtént. Ő ugyanis azt mondotta, hogy az inditványom egyik részében, a törvényjavaslatban kimondtam az elveket, és a másikban, a határozati javaslatban, gondoskodni akarok azoknak gyakorlati keresztülviteléről. Én nem ezt tettem. Én a törvényjavaslatban ki akartam mondani csak azon egy elvet, melynek kimondása hitem szerint, elég arra, hogy az életbe is léphessen: a vallásszabadság elvét, a többi elveket pedig fölvettem a határozati javaslatba, mint a melyeket egyszerüen kimondani nem lehet; de melyek, hogy kimondassanak, és a melyekre nézve, hogy a minisztérium most azonnal utasitassék törvényjavaslat benyujtására, részemről szükségesnek tartottam.

Kállay Ödön képviselő ur azt méltóztatott mondani, hogy ő alig tudná más okát látni annak, hogy valaki az Irányi t. barátom inditványát nem fogadja el, mint hogy az nem a miniszteri padokról jött. Simonyi Ernő képviselőtársam és barátom pedig ugy nyilatkozott, hogy csak két okból lehet Irányi javaslatát el nem fogadni: vagy mert valaki az elvek kimondását nem tartja opportunusnak; vagy az, mert miután a központi bizottság előadója megmondta, hogy ezek népszerü elvek, versengés támad a felett, hogy kinek inditványa szerint fogadtassanak el? A mi az elsöt illeti, hivatkozhatom bátran az igen t. ház többségére, hogy én bizony már nem egyszer voltam oly helyzetben, hogy a miniszteri székekről jövö törvényjavaslatokat elvtársaimmal együtt nem fogadhattam el, és vettük magunknak ezen szabadságot, és midőn azzal vádoltak, hogy csak azért teszszük ezt, mert azon padról jönnek a javaslatok, határozottan és jogosan visszautasitottuk e vádat. Engedjék meg az én t. barátaim, hogy vegyek és vegyünk magunknak szabadságot arra is, hogy az Irányi t. képviselőtársunktól jött

inditványt is, ha nem értünk azzal egyet, visszautasithassuk, azt magunkévá ne tegyük. (Helyeslés balfelől.) Én részemről, minden visszautasitásnak más okból föltevését éppen ugy, mint visszautasitottam azon esetben, visszautasitom ezen esetben is. (Élénk helyeslés balfelől.) Opportunitási szempontból nem lehet, hogy e törvényjavaslatot el ne fogadjam: mert ha opportunitási szempontból nem fogadnám el, nem inditványozhattam volna, hogy ugyanazon elvek, korrekt alakban, ugyancsak most kimondassanak. (Helyeslés balfelől.)

A mi pedig az elvek népszerüségénél fogva támadó versengést illeti, higyje meg t. barátom, hogy nem elvtársaim sorában vannak azok, kik, csak azért, hogy egy népszerü eszmét más valahogy elüssünk, szóba ne hozzon, elég megfontolást sem engedve magunknak a helyes alak megválasztására, de adják azt, a rossz alak által a legjobb elvet is koczkáztatták. (Élénk helyeslés balfelől. Ellenmondás a szélső balról.) De mindenesetre tisztelt barátom egészen uj theoriát állitott föl: mert azt halljuk a parlamentekben néha, bár szerintem nem egészen helyes, hogy ilyenekkel élnek, hogy az mondassék, hogy valaki egy törvényjavaslatra csak azért szavazott, mert az népszerü, vagy hogy csak azért nem szavazott rá, mert népszerütlen; de hogy valaki népszerüség utáni vágyból ellene szavazzon egy törvényjavaslatnak, azért, mert az népszerü, ez valóban a megfoghatatlanságok közé tartozik és ezen theoria föltalálásának dicsősége az én igen tisztelt barátomat illeti. (Tetszés.)

Ezek után, t. ház, mielőtt elvégezném beszédemet, még csak egy körülményre vagyok bátor a t. ház figyelmét fölhivni. (Halljuk!) Méltóztattak ugy a t. miniszter ur, valamint a jobboldal többi szónokai tagadni azt, hogy itt az iránt aggodalomnak helye lehetne, hogy ezen nagyfontosságu elvek megoldása elodáztatni szándékoltatnék. De bocsássanak meg, ha azt kérdem: hogyan lehessen nekünk az iránt megnyugvást nyernünk, midőn ezen egész diskusszió alatt a polgári házasság, a szentszékek kérdését még csak emliteni sem méltóztattak amaz oldalról? (Ugy van! balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) Én, uraim, ugy látom, hogy önök oly helyzetben érzik magukat, miszerint kimondani, hogy azokat megoldani nem akarják, nem szándékoznak; de hasonlag nem szándékoznak megoldani sem. (Igaz!

Ugy van! balfelől. Ellenzés jobbfelől.) Adja Isten, hogy ezen föltevésem alaptalan legyen.

Horváth Boldizsár igazságügyminiszter: Alaptalan.

Tisza Kálmán: Én erről meggyőzetni csak akkor fogok, ha méltóztatnak az iránt a határozati javaslatot legalább is kibővittetni.

Egyébiránt ajánlom saját inditványaimat elfogadás végett. (Élénk helyeslés balfelől.)

Hoffmann Pál: T. ház! A ház rendszabályainak 128. §-a értelmében személyes kérdésben kivánok szólani. (Halljuk! jobbfelől. Nem kell! balfelől.) Az igen tisztelt előttem szóló képviselő ur tegnap mondott beszédem szavainak nyilvános elferditésével azt állitotta, hogy én a római jogra hivatkoztam volna, holott ezt én nem tettem, hanem az Irányi Dániel érdemes képviselő által beterjesztett törvényjavaslatot egyszerüen „lex saturá"-nak neveztem, mi nem egyéb, mint egy ugyan római eredetü, mint a szóhangzás is mutatja, de a mai jogtudomány által elfogadott általános elv.

Midőn Debreczen városának t. képviselője ezen szavaimat ekkép elferditette, ismételte azon támadást, melyet tisztelt elvtársa, Ghyczy Kálmán képviselő ur, ezelőtt nehány hónappal reám tett, t. i. alkotmányos érzelmemet a római jog szempontjából megtámadta. El akarom ismerni, a mit a t. képviselő urak alkotmányos érzésüek; hanem mivel épen azon t. képviselő urak, kik alkotmányos érzületüek, a római jogot nem ismerhetik, azon czirkulus vitiosusba jöhetnek, hogy ha értik, nem alkotmányos érzelmüek. (Derültség, zaj.)

Hrabáz Manó előadó: T. ház! Mint a központi bizottság előadója, kötelességemnek tartom az eddig tett nyilatkozatokra észrevételeimet röviden előadni. Mindenekelőtt Irányi Dániel Pécs városa érdemes képviselőjének tegnap tett azon kérdésére, hogy miért nem részletezte a központi bizottság az ő törvényjavaslatában föltalált hiányokat. E fölhivásnak eleget akarok tenni. Szerintem fölösleges ugyan, mert Tisza Kálmán t. képviselő ur arra legnagyobb részt megfelelt. Én azonban, ha a t. ház türelmével vissza nem élek, szabadságot veszek magamnak részletes hiányait is fölmutatni. (Halljuk!)

Szerintem a törvényjavaslatnak mindjárt magában czimében benne van a hiba; mert a vallásszabadságról szól akkor

midőn a törvényjavaslat nemcsak a vallásszabadságot oldja meg, hanem belemegy a gyermekek vallásnevelése, a szülői kötelességek meghatározása, a polgári házasság és szentszékek megszüntetése kérdéseibe stb. Tehát még a czime sem felel meg a törvénynek.

A mi a részleteket illeti, az 1-ső §-ban magában kimondja a vallásszabadság gyakorlatát, de annak viszonyáról az államhoz nem szól semmit. Azt hiszem, az oly hiány, mely e törvényjavaslatban helyet nem foglalhat.

A 2-ik §. az eskümintát fogalmazza. Én megengedem t. ház, hogy az esküforma Amerikában és a szabad államokban megjárja; de bocsánatot kérek, ha egyéni nézetemet kimondva, én a mi viszonyaink és körülményeinknél fogva ezt ily alakban kimondhatónak nem tartom: mert tekintet nélkül azon megyékre például, hol még a fölvilágosodottság talán nem áll azon fokon, mint ezen alsóbb megyéknél, hivatkozom t. képviselő ur választóira, méltóztassék valamelyikétől megkérdezni, vajjon megemlékszik-e a polgári perekben egy olyan tanuval ki csak igy fog esküdni, „esküszöm“ és nem mondja meg, hogy mire esküszik. Engedjék meg, de én ezt a mi viszonyainkkal összeegyezhetőnek nem tartom.

A 3. §. hiányait maga elismerte tegnapi beszédében, miszerint a gyermekek nevelése körüli további pótintézkedéseit elmulasztá.

A 4. §. volna, szerintem, az, mely megállhatna bármely törvényjavaslatban.

Az 5. § rendelkezik, a hitfelekezeteknek szabad választási jogairól. Ezt, megengedem, és alig tudok olyan esetet, hogy a görög és a római katholikus egyázakat kivéve, az egyházi elöljárókat ne az illető felekezetek választanák, holott ugyanezen §-ban a görög és római katholikusok kivétetnek, mig t. i. a törvény nem intézkedik, s igy én ezen egész szakaszt fölöslegesnek tartom; mert a nem katholikusok most szabadon is választják egyházi elöljáróikat, ellenben a katholikusoknak ugy sem lesz szabad választaniok mindaddig, mig a törvényhozás eziránt nem fog külön intézkedni.

A 6. §-ra, mely az anyakönyvekre vonatkozik, Tisza Kálmán képviselő ur megfelelt és arra nincs mondani valóm.

A 8. §-ban a polgári házasságot akarja behozni. Azt

hiszem, ez nem a vallásszabadságról szóló törvényjavaslathoz, hanem az igazságügyminiszter hatásköréhez tartozik, mert ez a kodificatio dolga, ennélfogva a különféle heterogen tárgyaknak összehalmozását helytelennek tartom. (Felkiáltások jobbfelől! Elég!) Méltóztassék megengedni, hogy nézetemet kimondjam, s miután azon kivánság nyilvánult, hogy nézeteimet adjam elő, azt hiszem nem élek vissza a ház türelmével, ha ezen kivánságnak eleget teszek.

A 9. §. megszüntetni a szentszékeket. Itt is csak egyéni nézetemet mondom el, mert nem vagyok hivatva a központi bizottság nézetének a kérdésbeni elmondására. Én tökéletesen helyeslem azt, hogy a szentszékek eltörültetésének ideje el fog következni; de nem ugy, miként a t. képviselő ur állitja, hogy azt rögtön, most megszüntessék, és a szentszékek előtt fenforgó perek a polgári birósághoz tétessenek át. Nézetem szerint, az egyházban kötött házassági ügyekben egyedül csak az egyházi törvények szerint a szentszékek birósága van hivatva itélni; azonban, ha a polgári házasságról szóló törvényjavaslat lép életbe, akkor a polgári biróságok előtt kötött házasságok felett egyedül s kizárólag azon polgári biróság lesz hivatva itéletet mondani.

A 10. §-ra semmi észrevételem.

A 11. §-ra . . . (Balfelől felkiáltások: Arra sincs!) De igen is van. A mely hiányt Tisza képviselő ur sem emlitett, és mely nézetem szerint, lényeges, a hol azt méltóztatik mondani, hogy a római, görög katholikus és a keleti szertartásu főpapság közjogi kiváltságai megszüntettetnek. Hogy mi azt a vallásszabadságról szóló törvényjavaslatban mondjuk meg, vajjon van-e jogositva a főpapság, a katholikus és keleti szertartásu papság, a felsőháznak tagjává lenni? mert azt hiszem, hogy a t. képviselő ur ezt értette. Én t. ház nem osztozom azon nézetben, hogy mi ezen törvényjavaslatnál döntsük el, vajjon vannak-e ők jogositva felsőház tagjai lenni, vagy nem; lehetetlenségnek tartom, oly lehetetlenségnek, mely, nézetem szerint egy külön törvényjavaslatnak tárgyát képezi.

Miután tehát mindezen tárgyak külön törvényjavaslat tárgyát képezik, én, a mennyiben ezen elveknek nem vagyok ellensége, söt ellenkezőleg barátja, a legörömestebb venném, ha a képviselö ur ezen tárgyak iránt külön törvényjavaslattal ked-

veskednék a tisztelt háznak, és legyen meggyőződve, én leszek az első ki ezen törvényjavaslatot pártolni fogom.

Már most, tisztelt ház, legyen szabad áttérnem Tisza Kálmán képviselő urnak a ház asztalára letett törvényjavaslatára és határozati javaslatára. (Halljuk.)

Törvényjavaslata ugyanaz, mint a központi bizottság határozati javaslata; a különbség csak az, hogy az törvényjavaslat, a miénk pedig határozati javaslat; az rögtön akarja proklamálni a vallásszabadságot és egyenlőséget, holott a miénk talán holnapra, vagy holnaputánra hagyja, (Derültség, nevetés a baloldalon.) de a czél egy. Azt mondja Tisza Kálmán képviselő ur, hogy a polgári házasság behozandó, a szentszékek eltörlendők stb. s ezen kérdésekre nézve sem a többségi oldalról, sem a központi bizottság, de még a közoktatásügyminiszter ur részéről sem adatott legkisebb felelet. Erre nézve épen most valék szerencsés megmondani saját nézetemet, (Fölkiáltások balfelől: Ehhez nincs joga.) hogy t. i. helyeslem a főelveket, de nem találom és nem találja a központi bizottság sem czélszerünek azon alakban érvényesiteni azokat, a mint az előterjesztetett; de igenis utasitani szükségesnek találja a központi bizottság a vallásügyi miniszter urat, miszerint azon alapelvből indulva ki, hogy „szabad egyház szabad államban!" törvényjavaslatot nyujtson be, még pedig minél előbb az országgyülésnek. Ha azt tételezi föl képviselő ur a központi bizottság határozati javaslatáról, hogy az csak elodázni akarja a kérdést, és hogy azt a kormány és a többség nem fogja érvényesiteni: akkor az ö határozati javaslata épen azon sorsnak néz eléje; miért ad be tehát ő határozati javaslatot, ha fölteszi a központi bizottság határozati javaslatáról, azt életbeléptetni nem fogja sem a többség, sem a kormány? (Helyeslés jobbfelől.) De, ellentétben van magával a t. képviselő ur, midőn azt mondja, hogy nem akar alkotni oly törvényeket, melyeket nem lehet végrehajtani és pedig azt nem akarja, mert veszélyes konzequencziákat nem akar létesiteni: és mégis maga áll elő oly törvényjavaslattal, mely közjogi viszonyainknak végleges megváltoztatása előtt teljes lehetetlen, hogy végrehajtó legyen. (Fölkiáltások balfelől: Miért!) Ez tehát inkonzequenczia. (Nevetés a baloldalon.)

Ezeket voltam bátor átalánosságban megjegyezni; és most

engedjék meg, (Halljuk!) hogy a t. képviselö ur tegnap mondott beszédének némely kitételeire nézve lehessek szerencsés kihallgattatni. (Halljuk!)

Azt mondja az igen t. képviselő ur tegnapi beszédében: „De hogy a központi bizottság egyik vagy másik osztály eljárása fölött birálólag vagy megrovólag léphessen föl, ahhoz sem a központi bizottságnak, sem az előadónak joga nincs.“ Ha a központi bizottság jelentésében, vagy annak elöadója tegnap tartott elöadásában legkisebb szóval és megrovólag lépett volna fel, akár a nyolczadik osztály, akár az igen tisztelt képviselő ur ellen, akkor igenis helyes volna ezen észrevétel; de visszautasitani oly megrovást, mely nem is történt, csekély felfogásom szerint, a lehetetlenségek közé tartozik és nem is tudom, hogy lehet visszautasitani oly megrovást, a mely nem tétetett.

Másik, mit az igen t. képviselö ur mondott, a következő; „Nem foghatom meg, hogy saját álláspontjából, hogy vetemedhetett el a központi bizottság e javaslatra.“ Szóról-szóra igy mondta. E drasztikus kifejezésre, (Derültség a baloldalon.) ha nem volnék meggyöződve, hogy Debreczen város igen érdemes képviselője e kifejezéssel a központi bizottságot sérteni nem akarta, ha, mondom, nem volnék meggyőződve arról, hogy nem akarta vele sérteni: akkor visszakérdhetném tőle, hogy hogyan vetemedhetett ö ily kérdés tételére? de, miután meg vagyok győződve arról, hogy nem akarta vele sérteni annálfogva ily helyreigazitás mellett nem akarom reflektálni, s nem akarom sérteni ezzel: mert fölteszem róla, hogy ha az előadót feljogositjuk a házszabályok azon §-ra ellenvéleményben lenni, elismeri a központi bizottság azon jogát is, hogy az saját nézpontja szerint magyarázati jogot követelhessen magának.

Még hogy hosszadalmas ne legyek (Balfelől: Halljuk!) Szontágh Pál igen t. képviselö ur tegnap tett azon vádjára akarok megjegyzést tenni, ki körülbelől ily formán méltóztatott mondani: „ugy tehát, t. ház ezen indokokból igen is fölteszem a ház többségéről és gyanusitom, söt vádolom, hogy a kérdést elodázni szándékozik.“ (Balfelől: Ugy van!) Ezen állitásának indokolásául felhozza, hogy a IX-ik osztályban, melynek én is egyik igénytelen tagja vagyok, (Balfelől: Éljen!) mondom, hogy a IX-ik osztályban, midön nem tudom tőle

vagy nézettársaitól azon inditvány tétetett, (Halljuk!) miszerint ezen határozati javaslatban jelöltessék meg a határ, mely alatt a vallásügyi miniszter kötelességévé tétetnék ezen vallásszabadságról szóló törvényjavaslatot beadni; minthogy pedig ezen kifejezés a többség által el nem fogadtatott, inditványba tétetett, hogy a törvényjavaslatot a miniszterium még e törvényhozási epocha alatt, vagyis 1872. évig adja be; e nézetet sem osztva az osztály többsége, mert azt igen hosszunak találta s igy a sokkal szabatosabb „mielött“ szót fogadta el. Igaz, azon ellenvetés tétetett, hogy ideje nem lehet a kormánynak javaslat benyujtására, ha mi praeczise egy vagy két hónapot tüzünk ki; tehát mi nem akartuk megkötni a kormányt a tekintetben, hogy mely nap adja be a javaslatot. Ennek ellenében akkor, mikor az elvettetett inditványba hozatott, mondassék ki, hogy 1872-ig adja be a kormány; de mert a kormány részéről s épen a vallásügyi miniszterium részéről, senki sem volt jelen az osztályban, épen a többség tette azon inditványt, és ha nem csalódom épen én voltam az, ki azon nézetben voltam, (Éljen, balfelöl.) hogy az sokkal tágabb tér az illető kormánynak a törvényjavaslat beadására, mint ha praeczise kimondjuk, hogy azt mielöbb adja be. (Ez aztán praeczis! balfelöl.) Engedelmet kérek, nézetem szerint ez sokkal kisebb idöhatár, mint 1872-ig: hogyan lehessen tehát ezen indokolástól azt hozni ki, hogy a többség nincs áthatva a szabad vallásgyakorlat szükségétöl, nincs áthatva a polgári házasság szükségétöl, nincs áthatva mindazon alapelvektöl, melyekről a tisztelt ellenzék oly bőségesen méltóztatott ma nyilatkozni. Én biztosithatom a t. házat, legalább a központi bizottság részéről, hogy ezen elvektöl ép ugy át van hatva a többség és a központi bizottság, mint az ellenzék. (Éljenzés balfelöl.) Épen ugy belátja annak szükségét, hogy ezen kérdéseket mielöbb meg kell oldani, mint az ellenzék. (Éljenzés balfelöl.) A különbség köztünk csak az, (Halljuk balfelöl.) hogy önök rögtön akarják azt létesiteni a mi phisikai lehetetlenség, holott mi, a ház többsége (Sohase! balfelöl.) azon utat akarjuk követni, mely egyedül vezet czélhoz, t. i. a kormány által beadott törvényjavaslatok szabályszerü tárgyalása folytán akarjuk e kérdéseket elintézni. (Éljen! balfelöl.)

Mindezeknél fogva a t. ház figyelmét tovább igénybe venni nem akarván, (Éljenzés balfelöl.) ajánlom a központi

bizottságnak beadott határozati javaslatát elfogadás végett (Éljenzés a baloldalon.)

Patay István: Éljen az előadó! több ily derék embert válaszszunk! (Derültség.)

Elnök: A tanácskozás be lévén fejezve, következik a szavazás, a szabályok 146. szakasza értelmében először a központi bizottság által előterjesztett határozati javaslat tüzendő ki szavazásra: ha ez el nem fogadtatnék, ugyanazon § értelmében következvén az eredeti törvényjavaslat, ha pedig az sem fogadtatnék el, végül a Tisza Kálmán képviselő ur által beadott határozati javaslat, illetőleg ellenindítvány. Szavazásra tehát a következő kérdést vagyok bátor föltenni: elfogadja-e a képviselőház, az Irányi Dániel képviselő ur által a vallásszabadságról beterjesztett törvényjavaslat mellőzésével, a központi bizottság által beadott határozati javaslatot: szólíttassék fel a miniszterium, hogy a teljes és átalános vallásszabadság, egyenlőség és viszonosság gyakorlati kivitele iránt, mielőbb egy törvényjavaslatot terjeszszen az országgyülés elé", vagy pedig nem! (Helyeslés.) Ha a kérdés ellen nincs észrevétel, fölkérem a jegyző urat, hogy a szabályok értelmében legyen szives a kérdést még egyszer felolvasni.

Majláth István jegyző (felolvassa a kérdést.)

Ivánka Imre: A kérdésben ezen kitétel használtatik: „Irányi Dániel képviselő ur." Ezen kifejezést „ur" nem szoktuk használni a kérdésekben, én tehát kihagyandónak vélem. (Helyeslés.)

Elnök: Ki fog hagyatni.

Azokat, a kik a határozati javaslatot elfogadják, következőleg igenlőleg fognak szavazni, Széll Kálmán, a kik a határozati javaslatot nem fogadják el, következőleg nemmel fognak szavazni, Jámbor Pál, a távollevőket Majláth István jegyző ur fogja jegyezni. Hogy 20 képviselő névszerinti szavazást kiván, azt, már tegnap volt szerencsém jelenteni. Kivánja-e a t. ház hogy e nevek felolvastassanak? (Nem szükséges.) Lesz szerencsém kihuzni egy betüt s aztán az ülést öt perczre felfüggesztem. (Kihuzza a betüt.) A szavazás a D betün kezdődik.

Elnök: A szavazás eredményét jegyző ur fel fogja olvasni.

Széll Kálmán jegyző: 402 igazolt képviselő közül igennel szavazott 108, nemmel szavazott 117, elnök nem szavazott, távol volt 136.

Elnök: A képviselőház a központi bizottság által előterjesztett határozati javaslatot szavazattöbbséggel határozattá emelte.

Báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter törvényjavaslata a vallásszabadságról.

A képviselőházban, az Irányi-féle törvényjavaslat tárgyalása alkalmával elfogadott határozati javaslat tárgyalása alkalmával elfogadott határozati javaslat utasitása folytán báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter 1870. április 7-én a vallásszabadságról oly törvényjavaslatot mutatott be a háznak, mely igy szólt:

Törvényjavaslat

a vallás szabadságáról és a vallás-felekezetek egyenjoguságáról.

1. §.

Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, s azt az ország törvényeinek korlátai között külsőképen is kifejezheti s gyakorolhatja.

Ennélfogva senkit sem szabad törvényekbe nem ütköző akármily vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesitésére kényszeriteni.

2. §.

A polgári és politikai jogok gyakorlására való képesség a hitvallástól teljesen független.

3. §.

Vallási hite vagy egyházi szabályai senkit sem menthetnek fel, törvényben rendelt bármely polgári kötelességek teljesitésétől.

4. §.

Az állampolgárok az ország törvényeinek korlátai között s megtartása mellett szabadon egyesülhetnek vallásos testületté s illetőleg egyházzá; egyházi szervezetüket önmaguk határozzák

meg s minden vallási s egyházi ügyeikben önmagok intéz-kednek.

A vallási testületek, vagy egyházak jogokra és kötelességekre nézve egymás között és az állam irányában egyenlők.

5. §.

Az állam az egyházak irányában a főfelügyeleti jogot gyakorolja s e főfelügyeleti jogának gyakorolhatása végett azon vallásfelekezetek, melyek eddig törvényesen nem ismertettek el, tartoznak szervezeti alapszabályaikat a kormányhoz felterjeszteni; továbbá minden vallási testület — tehát a már eddig törvényesen bevett vallásfelekezetek is kötelesek a kormánynál egyházi szervezetükön koronkint tett módositásokat, valamint időnként választott főtisztviselőiket bejelenteni, ugyszintén közgyűléseiken hozott határozataikat és jegyzőkönyveiket bemutatni.

6. §.

Az államnak a római és görög katholikus egyházak iránt eddig gyakorolt (és ezen egyházaknak az állammal szoros összeköttetésükben századokon át kifejtett tényleges viszonyaiból folyó) minden jogai továbbra is fentartatnak, mig ezen egyházak, szintén az önkormányzat alapján szervezkednek; s azon alapitványaik és vagyoni tulajdonaik, melyek jelenleg az 1848: III. t.-cz. 6. §-a értelmében az államkormány kezelése alatt állanak, e czélra alkotandó külön törvény által saját kezelésük alá adatnak.

7. §.

A véduri jogviszonyon (patronatus), valamint az egyháznagyi látogatáson (kanonika visitatio) alapuló szolgálmányok szabályozásáról külön törvény fog intézkedni, addig a jelenleg fennálló gyakorlat érvényben marad.

8. §.

Egy vallásról más vallásra minden 18. életévet betöltött egyén szabadon áttérhet saját lelkészénél vagy egyházi községi hatóságánál két izben teendő oly bejelentés mellett, minőt az áttérésre nézve az 1868: LIII. t.-cz. 3—8. §§-ban rendel.

Nők férjhez menetelük után, ha 18. évöket be nem töltötték is, áttérhetnek.

Az áttértnek áttérése utáni minden vallási cselekményei azon egyház tanai szerint itélendők meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezök.

9. §.

A vallás különbözősége a házasság polgárjogi érvényességére nem bir befolyással.

Az állam a házasságot a maga szempontjából polgári szerződésnek tekinti, s melyet saját törvényei szerint itél meg.

A házasság mindennemü jogviszonyait a fennebbi elvek irányadása mellett külön törvény szabályozandó.

Ezen házassági törvény szentesitéséig azonban a házasság kötésére és felbontására, valamint az anyakönyvek vezetésére nézve is a tényleg fennálló törvények és gyakorlat egyelőre fentartatnak.

10. §.

A szülők gyermekeiket bármely vallásban szabadon neveltethetik.

Ha ez iránt a szülők között semmi megegyezés sem jönne létre, a fiuk apjoknak, a leányok pedig anyjoknak vallását követik addig, mig vallásuk iránt önmaguk határozhatnak. (8. §.)

A szülők között létrejött megegyezés, ha az illető gyermek életidejének hetedik évét már tulhaladta, többé fel nem bontható.

11. §.

Azon temetőkbe, melyeknek telke községi birtok, minden vallásuak egyenlően temethetők s illetőleg temetendők.

Azonban minden vallásfelekezet állithat saját telkén külön külön temetőt is.

12. §.

A jelen törvénynyel ellenkező minden korábbi törvények s rendeletek megszüntettetnek.

13. §.

E törvény végrehajtásával a vallásügyi s illetőleg az igazság- s belügyi miniszterek bizatnak meg.

B. Eötvös József, s. k.

A vallás szabad gyakorlatáról és a vallásfelekezetek egyenjoguságáról szóló törvényjavaslat

indokolása.

Mielött a törvényjavaslat egyes szakaszainak indokolására térnék, azon alapelveket kell röviden előadnom, melyek az egész javaslat szerkesztésénél vezéreltek.

Nézetem szerint a hivés szabadságát, tehát a szorosabb értelemben vett vallásszabadságot akár megadni a polgároknak, akár tőlük megtagadni, az államnak hatalmában nincs — az egyéni hit az egyénnek lelkiismeretében honolván, melyhez semminemü külső hatalom hozzá nem férhet. A törvényhozásnak, meggyőződésem szerint, csak az a feladata: hogy biztositsa az állam polgárainak azon jogát, melynél fogva azok benső hitüket szabadon gyakorolhassák, az ország törvényeinek sérelme nélkül külső szertartásokban és cselekményekben is kifejezhessék és hitök gyakorlására a vallási testületekké egyenlő joggal egyesülhessenek. A tárgy ezen felfogása okozza: hogy törvényjavaslatomnak már czime is nem a „vallás" vagy „hitszabadságról", hanem: a „vallás szabad gyakorlatáról" és a „vallásfelekezetek egyenjoguságáról" szól.

Ezen kivül a javaslat szerkesztésénél még a következő általános elveket tartottam szem előtt:

1-ször, hogy az ország minden lakosa bármely hitet szabadon gyakorolhasson és követhessen; de másfelől

2-szor, vallási hite senkit se menthessen fel törvényben rendelt bárminö polgári kötelességei alól;

3-szor, hogy az ország lakosai szabadon egyesülhessenek vallási testületekké vagy egyházakká s minden egyházi ügyeiket önmaguk intézhessék; de másfelől

4-szer, a törvényes rend biztositására az állam felügyeleti joga minden vallásfelekezet irányában fentartassék;

5-ször, a vallástestületek egymás között és az állam irányában teljesen egyenjoguak legyenek; végre

6-szor, hogy épen a vallási élet szabadságának érdekéből a vallási viszonyoktól külön választassanak azon ügyek, melyek természetüknél fogva nem a valláshoz és egyházakhoz, hanem az állam rendelkezése alá tartoznak, minök például a polgári és

politikai jogok gyakorlása és a házasság polgári oldala s jogviszonyai.

Ezen elvek alkalmaztattak az egyes szakaszokban.

1. §.

A vallásnak bármily határtalanul szabad követését biztositsa és a törvényhozás, de a vallásos cselekmények mégis mindig csak a törvények korlátai között gyakorolhatók; mert különben még az is lehetővé válnék, hogy vallási szertartásképen (vagy azon ürügy alatt) oly cselekmény vitessék véghez, mely a polgári törvények értelmében épen büntény.

2. §.

A hitvallás minősége nem szolgálhatván sem bizonyitékául, sem mértékül a polgári s politikai jogok élvezetére való akár értelmi, akár erkölcsi képesitettségnek; ezen jogok gyakorolhatását nem is lehet a hitvallástól függővé tenni.

3. §.

A törvényhozásnak mig egyfelől biztositania kell bárminő hit szabadon vallhatását, másfelől gondoskodnia kell, hogy az állam törvényeinek, s polgári viszonyokra vonatkozó törvényes rendeleteinek érvénye és végrehajtása ne legyen függővé téve egyes polgároknak (vagy akár felekezeteknek) esetleges vallási nézeteitől vagy szabályaitól. Különben nemcsak az történhetnék meg, hogy oly felekezetek, melyeknek tanai némely törvények végrehajtását (p. o. katonáskodást) hiveiknek tiltják, vagy bizonyos törvénynyel ellenkezőt (p. o. soknejüséget) rendelnek, az államra nézve károsokká, sőt veszedelmesekké válnának; hanem lehetővé lenne az is, hogy egyesek kivonnák magokat a terhesebb polgári kötelességük teljesitése alól, azon állitással, hogy annak teljesitése vallási hitükkel ellenkezik.

4—5. §.

Az egyének számára biztositott szabadsága a vallás gyakorlatnak még csak egyik eleme a vallásszabadságnak. A vallásos élet valódi erejével és teljesen mindig közösségben a hivők egyesülésében fejlik s minden vallás épen hivőinek testületi közéletében fejti ki a társadalomra való legjótékonyabb hatásait.

Másfelől az egyéni szabadságnak elengedhetlen kiegészitője s következménye a társulási szabadság. Ezen okoknál fogva az egyéni vallásszabadság mellett biztositani kell a polgároknak azon jogát is: hogy szabadon egyesülhessenek vallási testületekké vagy egyházakká; s azon elvnél fogva, melyet, midőn a képviselőházban emlitve lett, a ház mindannyiszor osztatlan tetszéssel fogadott, t. i. a „szabad egyház szabad államban" elvénél fogva minden egyházat jogositani kell arra, hogy mindennemű vallási és egyházi ügyeiben kizárólag önmaga intézkedjék.

A vallásfelekezetek testületi szabadságát kiegésziti és biztositja az egymás között és az állam irányában való teljes egyenjoguk. Ezen elvet az eddig bevett vallásfelekezetekre kimondá már az 1848: XX. t.-cz., ez itt most csupán kiterjesztetik valamennyi, a hazában már létező vagy keletkezendő felekezetekre.

Azonban más oldalról épen a vallásfelekezetnek adott teljes testületi szabadság, egyenlőség és önkormányzat teszi kiválóan szükségessé, hogy az államfelügyeleti joga is minden felekezet irányában fentartassék és annak gyakorlási módja törvényben állapittassék meg.

Ezt szándékoztam elérni az 5. §-szal. A főfelügyeletre nézve az államkormánynak elsőbben ismernie kell az illető vallástestületek szervezetét, szervezeti szabályait és főtisztviselőit, nem csupán a felekezetekkel való érintkezés gyakorlati lehetőségéért, hanem főleg azért, hogy meggyőződést szerezzen arról, vajjon az illető testület már szervezetében nem lépett-e tul saját vallási s egyházi belügyeinek a határán s nem lépett-e oly térre, melyen müködni törvény szerint nincs jogositva. Minthogy a bevett vallásfelekezetek szervezetét az államkormány már ismeri, ez oka, hogy ezektől csak módositás esetében kivántatik a szervezet alapszabály felterjesztése.

Az itt előadott okokból szükséges az időszaki közgyülések jegyzökönyveinek felterjesztése is.

6. §.

E szakasz tartalma látszólag ellenmondásban van a 4. §-szal, mely általában minden vallásfelekezetnek önkormányzatot és az állam irányában is egyenjoguságot biztositott, mig ezen 6. §. épen az ország lakosainak többségét kebelében számláló róm. és görög kath. egyházakat kiveszi a 4. §. általános határozatai alól

az által, hogy irányukban az állam eddigi befolyását továbbra is fenntartja, s ekként ezen egyházaknak sem önkormányzatot, sem voltaképeni egyenjoguságot nem ád: az államnak több joga lévén a róm. és gör. kath. mint a többi egyházak irányában.

Azonban e 6. §. intézkedése:

1-ször csak látszólagosan ellenkezik a 4. §-éval; és

2-or, a multból származó positiv viszonyoknál fogva elkerülhetlenül szükséges.

Ugyanis e 6. §. nemcsak nem zárja ki a nevezett kath. egyházak autonomiájának lehetőségét, hanem arra inkább utat nyit, és azon esetre, ha ezen egyházak is ügyeiket az önkormányzat elvei szerint rendezik, számukra is hasonlóul biztositja a 4. §-ban kimondott autonomiát és az állam irányában a többi felekezetekkel való egyenjoguságot. Ekként kizárólag a nevezett egyházaktól önmaguktól függ, hogy reájuk nézve is a törvények minden kivételes intézkedése megszünjék és hogy ugyanazon önállóságot és jogegyenlőséget élvezzék, mely a 4. §-ban minden vallásfelekezetekre nézve kimondatik.

Az 1848: III. t.-cz. 6. §-a a miniszterium kezelése alá helyezé ugy az 1790—91. XXVI. t.-cz. 12. §-ban megállapitott egyházi s iskolai alapitványokat mint általában minden korábban, az udvari kanczellária és helytartótanács által kezelt egyházi javakat is. Ámde a mi a törvény által van a felelős kormány gondjaira bizva, azt a kormány hasonlóul csak törvény rendeletére eresztheti ki kezei közül. Ezen okon szükséges a 6. §. végén azon intézkedés, mely szerint az önkormányzat létrejötte után is mindazon egyházi iskolai alapitvány és vagyon, mely a róm. és görög katholikusoknak és illetöleg ezen egyházak tulajdonát képezi, s jelenleg az államkormány kezelése alatt van, csak e czélra alkotandó külön törvénynyel leend az illető egyházaknak átadható.

7. §.

A véduri jogviszonyok (patronatus) és az u. n. canonica visitatio egyéb birtok- és magánjogi viszonyokkal is szoros kapcsolatban állván, czélszerübben láttam ezeknek külön kimeritő törvényben szabályozását.

8. §.

E szakaszban egyszerüen kiterjesztett minden vallási áttérésekre azon módozat, melyet az 1868: LIII. t.-cz. 2—8. §§.

a bevett keresztyén hitfelekezeteknél való áttérésekre megállapitott.

Miután a törvényhozás ezen kérdést illetőleg a legközelebb multban nyilvánitá akaratát idézett törvényczikk alkotásával, melynek megváltoztatására azóta a gyakorlati élet sem mutatott fel nevezetesebb okokat: azért nem akartam a jelen javaslatban változtatni az alig egy év előtt hozott törvényt.

9. §.

Nézetem szerint vallásszabadsági törvényben a házassági ügyeket illetőleg csak kettőt kell kifejezni, u. m.:

1-ször, hogy a házas (vagy házasulandó) felek vallási különbözősége az állam előtt (vagyis a házasság polgári érvényére nézve) a házasságnak semmi akadályául vagy gátjául nem szolgálhat. Ez van kimondva a 9. §. első bekezdésében;

2-szor, hogy a házasságnak azon polgári oldala és jogviszonyai, melyek természetüknél fogva az állam gondoskodása alá tartoznak, elválasztatnak azon vallási momentumoktól, melyeknek érvényesitése az egyháznak feladata és az állam a házasságnak csak polgárjogi oldalára terjeszti ki figyelmét.

Azonban épen, mivel a vallási törvényben csak a házasság egyházi és polgári oldalának elválasztásáról lehet szó: a házasság polgári uton megkötése és jogviszonyai iránt részletesen intézkedni nem lehet a jelen törvényben, mint a vallásügyi törvényben.

10. §.

A vallás nem oly természeti tulajdon, mely az emberrel vele születhetnék, hanem tisztán erkölcsi szellemi élet, mely részint a mások általi neveltetés, részint az önnevelés, öngondolkodás által fejlik ki. Ezért helytelen, meggyőződésem szerint, a gyermek vallását (e tisztán lelkiismereti tényt) már előre természeti születése által és törvénynyel praedestinálni. A gyermek vallásos nevelése felett rendelkezni egyedül azoknak a joga, s kiknek joga és kötelessége a gyermek minden oldalu nevelése felett rendelkezni azon korban, midőn az még nem képes önmagát nevelni s önálló meggyőződést alkotni: ezek a szülők.

Ez okon vallásszabadsági törvényben a szülőknek kell

biztositani azon természetes jogukat, hogy gyermekeiket bármely vallásban nevelhessék. *

11. §.

Azon temetőkben, melyeknek telke a község birtoka, természetesen a község minden lakosai valláskülönbség nélkül temetkezhetnek. Valamint másfelől csakis a polgári község kötelezendő arra, hogy bármely vallású elhunytnak számára temetőhelyről gondoskodjék.

A hitfelekezetek testületi szabadságából következik, hogy, ha egyátalán fekvő birtokot szerezhetnek, e birtokaikon külön felekezeti temetőt is állithassanak.

Ez a törvényjavaslat Eötvös József bekövetkezett halála miatt a ház által nem is tárgyaltatott.

* *Jegyzet.* A szabad iskoláztatás mellett, midőn a szülőknek jogук van gyermekeiket bármely iskolában neveltetni, a gyermekek vallásainak törvényben meghatározása, gyakorlatilag ugy is illuzoriussá válik.

Önként értetik azonban, hogy épen mivel a gyermek vallási nevelését illetőleg egyedül a szülők jogositvák szabadon határozni s szabadon megegyezni: ép ugy tilos e tekintetben a szülőkön bárminő erőszakoskodást elkövetni, valamint érvénytelenek a szülők által bárkinek adott kötelező iratok vagy reverzálisok is.

Oly esetekben, midőn a szülők nem határoznak, egyéb alap hiányában kénytelenek vagyunk a születési nem (sexus) alapján határozni meg a gyermek vallásos nevelését.

Nehogy a vallásos nevelés könnyelmüen gyakran változtattassék, azért láttam szükségesnek meghatározni, hogy a gyermek 7-ik életéve után az többé a szülők által nem változtatható.

II. RÉSZ.

Az 1870-ik évi vallás- és közoktatási költségvetés tárgyalása.

Az 1870-iki költségvetés vallás- és közoktatási tárczájánál több érdekes kérdés merült fel, melyek hosszas vitákra szolgáltattak anyagot.

Igy 1870. febr. 5-én:

A betöltetlen főpapi állások interkaláris jövedelmei.

Elnök: Következik Ludwigh János határozati javaslata,* „a megürült főpapok jövedelmének időközben mikénti kezelése iránt", mely inditványra nézve beadatásakor az mondatott ki, hogy a budget tárgyalása folyama alatt vétetik elö, de nem rendeltetik el a kinyomatás, hanem csak hogy külön kijelölendő napon a közoktatási miniszter ur jelenlétében fog tárgyalás alá vétetni. Midön e tárgy ismét megpendittetett, a ház azt mondá, hogy ez a vallás- és közoktatási miniszterium költségvetését közvetlen megelöző idöre tüzessék ki; ez idő elérkezett és azért ma napirendre tüzetett ki.

Ludwigh János: Határozati javaslatom, melyet szerencsés voltam a képviselőháznak benyujtani és melynek tárgyalására méltóztatott a mai napot kitüzni, egy egyszerü budget-tétel kérdéséből foly. E tétel — mint az imént felolvasott határozati javaslatomból is kitünik — a „megürült püspöki jövedelmeknek intercalaris jövedelme", mely a pénzügyminiszter budgetjéből kimaradt.

Nem nyomozom a főpapság által birt állami javak eredetét, nem államvagyoni természetét, nem a törvények által meghatározott, akár meg nem határozott humanisztikus és népoktatási, nem felekezeti, hanem országos czélját. (Halljuk!) Azért én szorosan inditványom korlátai közt maradok, misze-

* A határozati javaslat igy szólt: „A megürült egyházi javadalmaknak időközi jövedelmeit a pénzügyminiszter vegye be a tárczájának fedezetei közé."

rint t. i. a megürült püspöki javadalmak intercalaris jövedelmei a pénzügyminiszterium jelen évi költségvetésének bevételei közé vétessenek fel.

Egyuttal csodálkozásomat kell kijelentenem, hogy onnan, — mondhatom gyakorlat és törvényellenesen — a ház határozata nélkül kimaradtak.

A kérdés a pénzügyminiszterium költségvetése alkalmával merült fel és igy tisztán budget-tételi és akkor lett volna érdemlegesen tárgyalandó; hanem halasztatott magának az igen t. pénzügyminiszter urnak kérelmére akkorra, midőn szerencsénk lesz a kultuszminiszter urhoz.

Nem terjed inditványom oda: mi történjék a főpapság által birt államjavakkal, mint az államvagyon tőkéjével? hanem csak oda, hogy ennek jövedelmei ne csusztassanak be oly tárczába, vagy oly alapitványi rovatba, melybe nem tartoztak soha és nem is tartozhatnak; továbbá, hogy a jövedelmek kezeléséről magukra a püspöki javadalmakra következtetés a jövőre nézve ne vonathassék.

Valahányszor más országokban a konkordatum miatt vita támad, — hála Istennek ezen országban ez sohasem történt, mert ezen országnak nincs és nem is volt konkordátuma (Helyeslés) és nem is teszem fel a t. kultuszminiszter urról, hogy ő az osztrák konkordátum végrehajtójává kivánna lenni, — a papság azt mondta, a kié a jövedelem, azé a vagyon és tőke is; vagyis nem „accessorium sequitur principale“, hanem „principale sequitur accessorium.“

Inditványommal annak kivánnám elejét venni, hogy a magyar papság is valami hasonlót ne mondhasson és hogy azon körülményből, hogy a pénzügyminiszterium nem kezelte az intercalaris jövedelmeket, a ház nem határozott felettük: azt ne következtesse, hogy a kultuszminiszteri usus szerint kell a kérdést megoldani.

Tudva van a fő és alpapság előtt, tudva van a püspöki javak minden jószágigazgatója, minden kasznárja előtt, tudva van a kincstárnak, ugy a bécsinek, mint a magyarnak, minden élő tisztviselője előtt, hogy az intercalaris jövedelmek mindig a kincstár által kezeltettek. Tudják pedig ezt különösen maguk a miniszter urak is. Sajnálom, hogy Lónyay igen t. miniszter ur nincs jelen, mert épen ő rá akartam hivatkozni, ő az 1848-iki

költségvetésnek előadója volt, ő mint Duschek miniszter alatti államtitkár, tudja, hogy vajjon 1848-ban nagy hazánkfia Kossuth Lajos és 49-ben Duschek miniszter alatt az intercalaris jövedelmek hol kezeltettek. Hivatkozom magára a t. kultuszminiszter urra, hivatkozom hivatalbeli utódjára, a volt csanádi, most czimzetes püspök Horváth Mihály t. képviselőtársunkra, nem ugy áll-e mind ez, mint most előadni szerencsém van?

E kérdés egyébiránt nem olyan, mely a XIX-ik században várná megoldását, századok előtt oldatott ez meg Európaszerte és oldatott meg Magyarországban is. Emlékezzünk vissza az ugynevezett „annatesekre,“ vagyis a megürült püspökségek és a betöltöttek egy évi jövedelmeire. Ama korban a fejedelmek vagy — azonositva ezeket az államokkal, — az államok a püspökségeket üresedésbe hagyták menni, az intercalaris jövedelmek többnyire a haza védelmére, vagy bármiféle háborura forditattak. Ezt a pápák megirigyelvén a fejedelmektől, azt mondták: hogy ha már az intercalaris jövedelmek ugy felszaporodnak, legyen törvény, hogy e jövedelmek az első évben a pápának fizettessenek ki. (Derültség.) Anglia csakugyan ki is fizette s kifizette Francziország VII. Károly alatt. A kérdés a konciliumok elé is került és ezek nem ismerték el az annatesek jogát; találkoztak ugyan oly simoniacus papok, kik előre megalkudtak, hogy majd ha püspökségre lépnek, azaz, ha kineveztetnek, az első évi jövedelmet a pápának adják; Magyarországban azonban ez eset elő nem fordulhatott, azon oknál fogva, minthogy a fejedelem nevezte ki a püspököket s a pápát csak a kanoni megerősitési jog illette s illeti ma is, tehát nem volt érdekében a papságnak Rómába folyamodni javadalmak konczessziójáért, de különben Mátyás király ki is mondta törvényben: hogy azon pap, ki Rómától mer javadalmakat kérni, vettessék a vizbe. (Derültség és helyeslés.) Ez az ország javainak föntartása érdekében történt. Én t. ház, most itt e kérdést nem vitatom, csak tényeket kivánok megemliteni, ez pedig a tiszta tényállás.

Magyarországban Mátyás király idejében az intercalaris jövedelmek a fekete sereg tartására forditattak, később is, Zápolya és I. Ferdinánd alatt hadi szükségletekre; hisz tudjuk egyebek közt, hogy Török Bálint kapta a debreczeni püspökséget, azon czélból, — hogy abból hadait tartsa ki, a többiek

hosszu sorát nem is érintvén; később eme jövedelmek a végvárak megerősitésére fordittattak; a kolonicsi egyességnél fogva hozzácsatoltatott 1702-ben a papi tizedek 10%-a; hivatkozhatnám Verbőczyre is, hisz „Praelatorum sedium vacantium verus et legitimus successor est rex."

Ha arról volna szó, hova fordittassanak azon jövedelmek? ez vita tárgya lehetne, de az én inditványom nem terjed oda: hogy a papság által birt javak secularizáltassanak, vagy miként kezeltessenek és hova fordittassanak, az én inditványom csupán a budget tételére vonatkozik, t. i. arra, hogy az intercalaris jövedelmeket a miniszterium kezelje.

Ha már most tovább megyünk és vizsgáljuk: miként van ez más országokban? látni fogjuk, hogy nincs oly ország, hol az intercalaris jövedelmek ne az ország pénztárába folynának. Igy van ez Belgiumban, Francziországban és Olaszországban. A papság mindezen országokban ugy fizettetik, mint a miniszterek, vagy még ugy sem és ha intercalaris jövedelem van, az az ország pénztárában marad és csakis országos czélokra fordittatik.

Ezt a ház bátran elhatározhatja, mert hiszen a népnevelési költségek is az országot illetik, következöleg az ország érdekében van azt meghatározni. Hanem azt megengedni: hogy valamivel elöre rendelkezés történjék; azt megengedni, hogy valamely tétel máshova fordittassék, mint a hova az századok óta fordittatott, ezt ugy hiszem, a t. ház nem fogja tenni.

Megemlitém még, hogy volt idő, — körülbelül 8—10 évig tartott, — II. József uralkodási ideje, midőn az egyházi czélokra szánt alapok, vagy jövedelmek odafordittattak és ha jól emlékszem, azok egy része a papi növeldékre utalványoztatott. De volt is látszatja, mert a pozsonyi növeldéből jeles miveltségü és humánus papok kerültek ki. Hanem azon intézetek II. József halála után nem maradtak meg, miután minden rendeletei, kivévén azokat, melyeket az 1791: XII. t.-cz. megerősitett, érvénytelenekné nyilvánittattak. Hiszem tehát, hogy nem fog hivatkozás történni oly rendeletekre, a melyek II. József halálával ugy is érvénytelenekké lettek.

Én tehát t. ház bátorkodom határozati javaslatomat elfogadás végett ajánlani. (Élénk helyeslés balfelől.)

Eötvös József b. vallás- és közoktatási miniszter: T. képviselő-

ház! (Halljuk.) T. barátom Ludwigh János elöre bocsátotta, hogy szorosan az általa tett inditvány mellett fog maradni és minden más elvi kérdést a lehetőségig elkerül. Én ezen szabályt részemről elfogadom, sőt követni is fogom.

Az interkaláris jövedelmek nem fordulnak elő a pénzügyi miniszterium budgetjében, hanem előfordulnak a vallásalapról tett zárszámadások 7-ik lapján, hol minden egyes javadalomnak, interkaláris jövedelme ki van mutatva.

A kérdés, melyet t. barátom fölállitott, az: mi ért vétettek föl ezen jövedelmek, — melyek fölfogása szerint a törvény és szokás értelmében a kincstárhoz tartoznak, — a vallásalap számadásába és miért nem fordulnak elő a pénzügyminiszter költségvetésében? Inditványa pedig az: hogy ezen jövedelmek tétessenek át a pénzügyminiszter költségvetésébe.

Az első kérdés tehát az, mennyiben helyes t. barátom azon állitása, hogy az interkaláris jövedelmeknek a vallásalapra való forditása a törvénynyel és törvényes szokással ellenkezik.

A mi a törvényt illeti, arra nézve azt hiszem, hogy egész Corpus Jurisunkban nem fordul elő törvény, mely az interkaláris jövedelmekről rendelkeznék. Az első rész 10-dik czime, mely világosan a fejedelmet állitja föl, mint minden püspökök successorát, ekkép szól: „Praeterea cunctorum quoque Dominorum praelatorum et virorum ecclesiasticorum Princeps ipse noster verus pariter et legitimus successor est. Non quantum ad bonorum, et jurium possessionariorum, ab ecclesia abalationem et sequestrationem, sed quantum alteri ad gubernandum cum ecclesia collationem,“ és a többi.

Halász Boldizsár: Vacantibus praelaturarum et ecclesiarum rectoratibus.

Eötvös József b. vallás- és közoktatási miniszter: Ez, mint látjuk, nem rendelkezik különösen az interkaláris jövedelmekről. Ugyszintén az I. rész 11. czimében, melyet a magyar egyház magna chartájának lehet nevezni, annyiban — mennyiben ott a magyar koronának a katholikus egyház körébeni jogai, melyek minden más államok jogainál nagyobbak, világosan elősoroltatnak, de itt sem fordul elő semmi az interkaláris jövedelmekről. Az 1715-ik XVI-ki törvényczikk, melyben a konvenczió Kolonichiánának egy része törvényesittetik, szintén csak a főpapok successiójáról szól, de az interkaláris jövedelmekről

emlitést nem tesz. Igy volt ez a legujabb időkig és bátran merem állitani, mikép az interkaláris jövedelmeknek hová forditásáról törvényeink általában hallgatnak. E tekintetben tehát törvényre hivatkozni nem lehet. Ez igy levén, kérdés, hova forditandók ezen jövedelmek?

E kérdés tárgyalásánál három szempontot kell fölfogásom szerint követnünk.

Az első ezen javaknak természete.

A második törvényeinknek analog esetekben való rendeleteiből vont következések.

A harmadik az usus.

A mi az elsőt illeti, a jogászok természetét, melyekből az interkaláris jövedelmek folynak, ugy hiszem, senki sem vonja kétségbe s elismertetik, hogy ezen jószágok és javadalmak a kath. egyházat illetik.

A mi a másodikat, t. i. a törvénynek más tárgyakra nézve hozott rendeleteiből vont analogiát illeti, ily analog eset az, melyről az 1548-iki XII. törvényczikk s ha jól emlékszem, az 1550-iki XIX. törvényczikk szól, midőn rendeli, hogy az elhagyatott abbatiák és praepositurák jövedelmei parochusok tartására és iskolákra, igy tehát szintén nem az állam javára forditassak.

E szerint tehát, ha Corpus Jurisunkban, azon számtalan más törvényről, melyekben az mondatik ki, hogy az egyházi javak jövedelmei egyházi czélokra forditassanak s ne másra, — ha mondom, ezen törvényekről nem szólok is, a törvényekből vont analogia azt fogja mutatni: hogy ezen jószágok jövedelmei egyházi czélokra forditandók.

Hibás kitételt használt tehát tisztelt barátom, midőn a törvényre hivatkozott; — itt nem a törvényre, hanem az ususra lehet hivatkozni.

A kérdés most az, mi volt az usus? mert tagadhatatlan, hogy törvény nem létében, — főképen a mi történelmi alapokon kifejlett országunkban — az usus a törvénynyel majdnem egyenlő érvénynyel bir. A mi az usust illeti; a mohácsi vész előtti régi ususra nem hivatkozom; előfordul ott több törvény, igy pl. Albert alatt hozatott 1435-ben törvény, hogy ne tartassanak sokáig üresedésben az egyházi beneficziumok. Ezen törvényekről, — mondom nem szólok, hanem szólok a mohácsi

vész utáni időkről. Ismeri mindenki az országnak akkori állapotát, tudja azt, hogy akkor nemcsak a fejedelmek, hanem egyesek is beleültek az egyházi javadalmakba és használták azokat. Vegye kezébe tisztelt barátom a Corpus Jurist, nézze végig és ott fogja találni az eseteknek egész sorozatát, melyekben az interkaláris jövedelmeket nemcsak a királyi kincstár, hanem magánosok is, kik az egyház felett patronatust gyakoroltak, hosszas ideig élvezték, ugy, hogy én tagadni merem azon állitást, hogy azon egész idő alatt a Conventio Kolonichiánáig valami oly következetes gyakorlatot tudna nekem kimutatni tisztelt barátom, mely törvényes ususnak, olyannak, melyre valamit alapitani lehet, jellegét magán viselné. Az első a Conventio Kolonichiána, mely 1703-ban köttetett. Ennek 4-dik pontja azt mondja: hogy az üresedésbe jött interkaláris jövedelmeket három hónapig használja a fejedelem, titulo juris patronatus; három hónap után használja annak felét a fejedelem, másik felét az egyház. Ha szabad egy megjegyzést koczkáztatnom, maga a Conventio Kolonichiána — melynek a törvényhozás ellent nem mondott — bizonyitja azt, hogy az összes interkaláris jövedelmek soha a királyi kincstár birtokában nem voltak; mert ha ez igy lett volna, ha az interkaláris jövedelmek a kincstárnak lettek volna tulajdonai: a törvényhozás a Conventio Kolonichiánát, mely a kincstárnak ezen jogát tetemesen megszoritotta, semmi esetre sem hagyta volna szó nélkül és nem fogadta volna el.

Hogy a Conventio Kolonichiánának azon része, mely az interkaláris jövedelmekről szól, a törvény által nem szentesittetett, arról meggyőződést szerezhet magának t. barátom, fölnyitván az 1715-ik XVI-ik törvényczikket, a melyben Conventio Kolonichiánának a successiókra vonatkozó határozatai világosan helybenhagyatnak, de az interkaláris jövedelmekről szóló 4-dik pontról emlités sem tétetik.

Hogy a Conventio Kolonichiána után is ezen interkaláris jövedelmek a lehető legnagyobb rendetlenséggel használtattak, az szintén nem szenved kétséget; mert például nehéz volna bebizonyitani azt, hogy a Conventio Kolonichiánának azon határozata, hogy az interkaláris jövedelmeket három hónapig használja maga a fejedelem, azután osztassék el a fejedelem és az egyház között, az egyiknek az egyik fele adatván, a másiknak

a másik, csak valaha teljesült. Igy ment a dolog József császár azon rendeletéig, melynek következtében az interkaláris jövedelmek a vallásalaphoz csatoltattak. Ez történt 1783-ban. A vallásalaphoz csatolva maradtak ezen interkalaris jövedelmek egész 1793-ig; tehát József császár halála után akkor is, mikor az 1790—1. országgyülés épen ily természetü tárgyakat böven megvitatott. Hiszi-e t. barátom, hogy ha a törvény, vagy a régi usus oly világosan azt bizonyitotta volna: hogy az interkaláris jövedelmek a kincstárnak tulajdonai, hiszi-e, mondom, t. barátom, hogy akkor az ország rendei 1790. nem szólaltak volna föl a mellett: hogy ezen jövedelmek, melyek nem törvény, hanem egy oly fejedelemnek rendelete által adattak át a vallásalapnak, kinek egyéb rendeletei nem tartattak fön, ismét visszacsatoltassanak? Meggyözödésem szerint az 1790-iki országgyülés ezen hallgatását ily fontos s mindenki által ismert tárgyban igen nagy bizonyitványnak tartom arra nézve: hogy az interkaláris jövedelmeknek a kincstárhoz való tartozását akkor senki törvényes állapotnak nem tartotta.

1793-ban Ferencz császár, hivatkozva a Conventio Kolonichiánára és a kánonokra, azt határozta: hogy az összes jövedelmek ezentul a kincstár által kezeltessenek; azonban főleg egyházi czélokra, templomok, pap-lakok fölállitására és egyházi személyeknek segélyezésére s más ilynemü czélokra használtassanak. Igy maradt a dolog 1855-ig, midőn ezen jövedelmek a vallásalaphoz visszacsatoltattak, azon kötelezettséggel, hogy azon egyházi czélu kiadások, melyek előbb a kincstár által fizettettek, ezen vallásalapba vétessenek át, igy pl. azon ugynevezett Ferdinandeus 15 ezer frt, igy azon 26,250 frt, a mely fizettetik egyes dézsmavesztett szegényebb beneficziumok fölsegélyezésére és másra. Ha tehát az usust veszszük föl kiindulási pontul, nézetem szerint az interkaláris jövedelmeknek a kincstárba folyására nézve konzequens usus, azaz olyan, mely törvényt pótolhatna, nem létezik; ha létezik usus és ha az ususból lehet valamit bebizonyitani, ez az: hogy a fejedelem titulo juris patronatus ezen jövedelmeket mindig oda forditotta, a hová akarta és az: hogy fejedelmeink ezen interkalaris jövedelmeket kevés kivétellel mindig egyházi czélokra forditották, vagy legalább azt tüzték ki ezen jövedelmeknek czéljául. Én tehát részemről ugy vagyok meggyözödve, hogy midőn az intercaláris jövedel-

mek a vallásalaphoz csatoltatnak, azok csak oda csatoltattak, a hová valók. Miután azonban épen t. barátom előadásából is látom, hogy erre nézve különböző nézetek léteznek, miután csakugyan az usus változatlan nem volt, miután végre ezen kérdés, mely magában véve anyagilag csekélynek látszik, igen nagy fontosságu kérdésekkel függ össze; én az időközi jövedelmeknek hová forditására nézve törvényjavaslatot fogok benyujtani a t. háznak, melynek tárgyalásánál ezen kérdésről, a mint ily fontos kérdéshez méltó, kimeritőleg tanácskozhatunk, mely alkalommal a t. ház e kérdés fölött határozhat. (Helyeslés.)

Halász Boldizsár: T. ház! Én azt gondolom, ezen valóban fontos kérdés, mint egyenesen a költségvetésbe tartozó kérdés, minél előbb elintéztetik, annál jobb az országra nézve. És miután az igen t. miniszter ur, részint törvényekre, részint gyakorlatra, részint a királyi jogokra hivatkozott, engedje meg a t. ház, hogy ugyanazon gyakorlat és jogról én is elmondhassam saját véleményemet. (Halljuk!)

Először is méltóztatott az első rész 10. czikkére hivatkozni; hanem azt, ami legfontosabb, nem olvasta föl belőle. Mert elolvasta azt, hogy a király törvényes örököse az egyházi személyeknek. Azon törvény világosan azt mondja, hogy „Praeterea cunctorum quoque Dominorum praelatorum, et virorum ecclesiasticorum Princeps iste noster verus pariter, et legitimus successor est. Non quantum ad bonorum, et jurium possessionariorum ab ecclesia abalienationem, et sequestrationem, sed quantum alteri (vacantibus praelaturarum sedibus et ecclesiarum rectoratibus) ad gubernandam collationem“ és épen a zárjel alatt levő vacantiára vonatkzókat méltóztatott miniszter ur elhallgatni. Tehát ez 1-ső rész 10. czikke épen azon megürült egyházi javak időközbeni jövedelmeiben rendeli a királyt örökösnek.

Méltóztatott hivatkozni, az 1548. XII. t. cz-re. Igaz, hogy ez deserta ecclesiáról szól; mert azon zavaros időben voltak főpapok, kik megugrottak és a beneficiumok üresen maradtak; de helyesen lehet a halál által megüresedett egyházi javadalmakra is alkalmazni. De lássuk, mit mond a miniszter ur által szintén idézett 1548. XII. t. czikk. Igaz, hogy emlegeti a katholika fidest, de utána igy szól: „necnon ad erectionem scholarum, earundemque magistrorum, qui docti, et probi sint, et denique

bonae spei juvenum, et adolescentium, ut bonis litteris operam dare possint — promotionem et auxilium — aplicenter et convertantur." Az 1550. XIX. t.-cz. pedig, melyre miniszter ur szintén hivatkozott, már kizárólag az iskolák felsegélésére rendeli azon időközi jövedelmeket fordittatni. Amennyiben — annak czime igy hangzik: „Bona et proventus Ecclesiarum, Capitulorum — conventuumque desertorum ad erectionem scholarum convertantur," az iskolát pedig általánosságban senki sem fogja, ugy hiszem, katholikus intézménynek állitani merni, mert ha emlékezünk azon időre, mikor a protestantizmus elterjedt, bizony azoknak is voltak iskolái, maga Mária Therézia a protekcziója alá vett Pázmán-alapitvány felsegélésére az országos pénztárból 2000 frtot rendelt kifizettetni — az ide vonatkozó törvényben kifejeztetvén, hogy ez — „pro erudienda nobili juventute Hungara" történik. Hogy ezek közt protestánsok is voltak, tagadni senki sem fogja.

Ezzel csak azt akartam jelezni, hogy, midőn általában az iskolákra rendeltetett a papi javak jövedelmének bizonyos része fordittatni, akkor nem lehet mondani, hogy az kizárólag kath. egyházi czélokra rendeltetett volna.

Egyébiránt minden jogász tudja, hogy a gyakorlat, melyre miniszter ur hivatkozott, csak annyiban érvényes, a mennyiben az a világos törvénybe nem ütközik. Igaz, Verbőczy azt mondja, hogy az usus continuus elfogadva a populus, a nép által, még a törvényt is megváltoztatja. De az ilyen usust ide alkalmazni épen nem lehet. Mert mint igen t. miniszter ur maga is elismeri, a kérdéses törvény — miután a reá vonatkozó gyakorlat változott — ez által meg nem szüntethetett.

A mi már most azon nézetet illeti, hogy a királyok oda forditották az intercalaris jövedelmeket: a hová akarták, méltóztassék megengedni, midőn Verböczy az I-ső rész X. Cz.-ben azt mondja, hogy a király örökli az intercalaris jövedelmeket, az annyit tesz, hogy az ország örökli, mert Magyarországban a király és korona alatt mindig egyet értettünk, azaz: értettük az országot, amint azt az igen t. képviselőtársam Ludwigh János is elmondotta: hogy leginkább a várak föntartására s azontul az iskolák segélyezésére fordittattak ama jövedelmek. Természtes, hogy ezt a király csak a nemzet beleegyezésével tehette, mert hiszen régibb időben minden törvény azzal kez-

dödött, hogy ő felségének hozzajárultával az ország javára ez vagy amaz határoztatott, tehát természetes, hogy a királynak és országnak egyet kellett érteni a kérdéses jövedelmek hováforditása iránt is.

A mi a Kolonics-féle konvencziót illeti, hogy beleegyezett az ország és király: hogy három hónapig az ország — azontul pedig fele részben az egyház javára forditassanak azon jövedelmek, ezáltal az, a mit a P. I. X. rendel, még nem töröltetett el. Hanem ebből is kitünik, hogy felettök az országgyülés a királylyal együtt intézkedett. Egyébiránt méltóztatott elismerni, hogy I. Ferencz egyenesen és világosan a kincstár jövedelmei közé csatolta ezen jövedelmeket, hanem, mint mondani méltóztatott, erre a konkordátum bekövetkezvén, ez egy, a régivel ellenkező gyakorlatot és ez a legutóbbit állapitván meg, most a kérdéses jövedelmek a kath. egyház javára forditatnak; azt azonban nem reménylem, hogy a konkordátumra a miniszter ur mint törvényre kivánna hivatkozni, ámbár olvastam egy 1868-ban kiadott egyházi jog kézikönyvet, melyben az egyházjog forrásai közzé számittatik a konkordátum, és nem egyébért, minthogy az Magyarországban is életbe lépett és melyben az is olvasható, hogy a placetum regium, nem egyéb, mint sértő gyanakodása a világi hatalomnak az egyház ellenében, különben azt gondolom, hogyha szőnyegre kerül a konkordátum és királyi tetszvényi jog — ahhoz is majd hozzászólunk.

A mi már most illeti akár az usust, akár a törvényt, mely szerint az ország örökli az intercalaris jövedelmeket, csak anynyit jegyzek meg, hogy ha az ország pénztárába kerülnek is azok, abból nem következik, hogy azokból a kath. egyház nem részesülhet. Hiszen világosan mondja az 1848. XX. törvény, hogy ezentul az egyházak és iskolák szükségei az ország pénztárából födöztessenek.

De hogy mik tarthatók szoros értelemben vett egyházi vagy tanulmányi alapitványoknak Magyarországon? megvallom, hogy ezen kérdésnek minélelöbbi tisztábahozatalát nagyon ohajtanám, hanem nem szeretném, már itt a költségvetéskor, világos törvény és törvényes gyakorlat ellenére a kath. egyház javára eldöntetni látni.

Hiszen a kath. papság követelése már annyira ment, hogy

a magyar királyi egyetemet is kath. intézménynek kivánja tekintetni, a mennyiben már a hirlapokban is olvastunk vitatkozásokat a fölött, hogy az egyetem csakugyan egyedül katholikus tulajdon.

Ha ezeket figyelembe veszem t. ház, minden esetre igen fontosnak és szükségesnek látom: ne méltóztassék ezen kérdés elintézését elodázni, mert utoljára is ezen kérdésen, bármily keserü falat legyen az, csakugyan át kell esnünk. Nem látom tehát át, miért lenne üdvösebb, hogy azt netalán fél év mulva, midőn miniszter urnak t. javaslatát beterjeszteni tetszik — tárgyaljuk. Én tehát Ludwigh János képviselő urnak inditványát rögtön tárgyaltatni kivánom és pártolom.

Irányi Dániel: T. ház! Nem akarván ismételni azokat, a miket t. barátom Halász Boldizsár előadott s a mik által, véleményem szerint, tökéletesen megczáfolta a t. vallás- és közoktatási miniszter ur érveit, csak némely észrevételeket fogok tenni e tiszt. miniszter előadására.

A t. miniszter ur az analógiára hivatkozván, azt mondja, hogy az intercalaris jövedelmek azért nem fordithatók más czélokra, mint egyháziakra, mert azt mondja, hogy a Kolonics-féle conventióban a főpapok után maradt és illetőleg ezek által szerzett jószágok jövedelmei egyházi és papi czélokra fordittatni rendeltettek. Engedje meg, hogy én is épen ezen Kolonics-féle egyezményre hivatkozva, az ellenkezőt hozzam ki belőle: mert hogy abban az van mondva, hogy a főpapok jövedelmei fordittassanak az egyházak és papok czéljaira egy negyed éven tul, egy negyed évig azonban mindenesetre a kincstár által kezeltessenek, ezt a miniszter ur is elismeri. Elismerte azt is, hogy egy negyed éven tul ezen jövedelmeknek fele állami közczélokra forditandó.

Ezen Kolonics-féle egyezményt a t. miniszter ur szerint csak bizonyos pontjaira nézve hagyta volna jóvá az 1715-iki XVI. törvényczikk. Részemről megvallom, e megkülönböztetést nem találtam a törvényben. A törvény, miután maga a Kolonics-féle konvenczió a főpapok successiójáról szól, tehát csak a successiót vette föl a szövegbe és magát a szerződést egész terjedelmében nem; de én azt hiszem, hogy miután a törvényhozás meg akarta erősiteni, jóvá akarta hagyni a Kolonics-féle egyezményt, jóvá akarta hagyni annak minden pontját; külön-

ben egyenesen kizárta volna a 6-ik pontot is, melyre a t. miniszter ur hivatkozott.

A t. miniszter ur érveket kovácsolt magának abból, hogy az 1790-iki törvényhozás nem rendelkezett ezen jövedelmeknek a kincstár által leendő kezeléséről; pedig azt mondja, miután épen a vallási ügyek forogtak akkor szőnyegen, azt semmi esetre sem feledte volna ki. Ha ez elégséges érv volna, akkor, megvallom, sok egyebet lehetne következtetni abból, hogy az 1790-iki törvényhozás erről is, másról is, nem gondoskodott; hanem, hogy ez a régi gyakorlatnak megfelelt, mutatja épen az, hogy már két, legfölebb három évvel később, az illető királyi tanácsosok, vagy-pedig az illető vallásbeliek sürgetésére, Ferencz király azt határozta, hogy ezen jövedelmek a kincstár által kezeltessenek.

Én ennélfogva megczáfoltnak látom azon okokat, melyeket a t. miniszter ur azon nézete mellett hozott föl, hogy helyesen kezeltettek ezen intercalaris jövedelmek az ő és nem a pénzügyminiszterium hivatalaiban.

Egyuttal engedje meg a miniszter ur, ha ezen eljárását más eljárásával egybevetve, nem vagyok egészen idegen azon föltevéstől, hogy a miniszter ur eljárására bizonyos befolyást a konkordátum gyakorolt. (Balfelől: Ugy van!)

Tudjuk, t. ház, hogy törvényeink a jezsuitáknak a hazából való kitiltását elrendelték; tudjuk azt is, hogy ezen törvény és gyakorlat ellenére jezsuiták hazánkban jelenleg is vannak, ugymint N.-Szombatban, Kalocsán és Zalában is, (Balfelől felkiáltások: Pozsonyban is!) és a miniszter ur, bár e tárgyban, ha jól emlékszem, ezelőtt két hóval interpelláltatott, nem méltóztatott felelni, hogy mily törvény alapján honosulnak meg ismét ezen vendégek hazánkban. De történt az is, hogy egy püspök meghalt, a pécsi püspök, és hagyott, ha jól emlékszem, 340,000 frtot, és ezen egész hagyatékról rendelkezett tisztán a konkordatum alapján. Pedig méltóztatnak bölcsen tudni, hogy ha az interkalaris jövedelmekről nem rendelkeznek tisztán, a miniszter ur véleménye szerint, törvények, de rendelkezik a püspökök és főpapok által szerzett vagyon hováforditásáról és a főpapok végrendelkezési jogáról azon Kolonics-féle egyezmény, mely, ha egyébre nézve nem is, de a miniszter ur bevallása szerint is a successiót illetőleg, a törvénybe van igtatva; és bár Pécsről néhány száz aláírással

ellátott folyamodvány intéztetett a t. miniszter urhoz az iránt, hogy a kincstár a maga jogait valósitsa, és daczára annak, hogy e folyamodás benyujtása óta egy év mult el, a kincstár eddig — legalább tudtommal — a maga igényeit nem valósitotta.

Én tehát, t. ház, a mint egyrészt igen helyesnek tartom azt, hogy az interkalaris jövedelmek törvény és gyakorlat szerint a pénzügyminiszterium, illetőleg a kincstár által kezeltessenek, egyáltalában nem akarom praejudikálni azon kérdést, hogy ezen jövedelmek jövőre igy és ott kezeltessenek és különösen hová fordittassanak. Ha erről lenne szó, megvallom, talán más nézetben volnék; de miután most fönnálló törvény, fönnálló szokás végrehajtásáról, e szokáshoz való alkalmazkodásról van szó, azt gondolom, t. barátom Ludvigh inditványa helyes és pártolásra érdemes, addig is t. ház, mig a gyökeres reformok ideje bekövetkezik, mig rendelkezni fogunk nem csak arról, ki kezelje a papi javakat, hanem rendelkezés fog történni arról is, vajjon a főpapok egyáltalában birjanak-e jószágokat, vagy nem, (Bal felöl élénk helyeslés; jobb felöl ellenmondás!) a minek ideje, hogy minél elöbb bekövetkezzék, kivánom. (Zaj, különösen jobb felöl.) Igen csodálkozom, hogy ezen eszmének csupán megpenditése is, a tuloldalon ily visszatetszésre talál. (Jobbfelöl: Nem elmondás, hanem helyeslés!) Ha ugy van, akkor bezárom beszédemet, pártolva Ludwigh barátom javaslatát. (Helyeslés bal felöl.)

Szilágyi Virgil: T. ház! Azok után, miket a kultuszminiszter ur elmondott, és azon kijelentés után, hogy ő e tárgyban törvényjavaslatot fog a ház elé terjeszteni, megvallom, azon reményben voltam, hogy Ludwigh János t. képviselö ur inditványát visszaveszi. (Derültség, ellenmondás balfelöl.) Azon véleményben voltam annál fogva, mert ezen halasztással a dolog sem egy, sem más irányban semmikép veszélyeztetve nincs, és ha a törvényjavaslat a kultusminiszter ur részéröl elöterjesztetik, akkor sokkal tüzetesebben fogunk hozzászólhatni a kérdéshez, és sokkal behatóbban megvitatjuk azt. És az ország-gyülés bölcsesége bizonyosan az országban minden jogos érdeket, minden jogos nézetet megnyugtatni igyekezend.

Felszólalásomnak egyedüli oka tehát az: mert még ezen törvényjavaslat megajánlása után is vita van a fölött, hogy Ludwigh képviselö ur inditványa elfogadtassék-e vagy sem?

Én azt gondolom, azon két nézet, — mondhatnám — ellentétes nézet, mely Ludwigh és Irányi képviselő urak által nyilvánittatott, nem felel meg a dolog valódi állásának. Ludwigh képviselő ur ismételve hangsulyozta, hogy államjavakról van szó, azon államjavakról, melyek most püspökök, főpapok használatában vannak, Irányi képviselő ur ellenben azt mondotta, hogy papi javakról van szó. (Ellenmondás balfelől.) Világosan ezt mondotta!

Én sem egyik, sem másik nézetet el nem fogadhatom, mert egyházi javakról, és nézetem szerint nem állami javakról, sem nem papi javakról, hanem a magyarországi katholikus egyház javairól van szó. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Jól tudom, uraim, hogy azon kezelés, melyben ezen javak jelenleg részesülnek, általában az országban senkit sem elégit ki; tudom, hogy ezen javak jövedelmeinek legnagyobb része nem oly czélokra fordittatik, melyek ezen javak rendeltetésének megfelelnének; (Helyeslés) de azért nézetem szerint ebből nem az következik, hogy — mert ezen javak a főpapok egy része által talán nem kellőleg kezeltetnek — azok az egyháztól elvétessenek, hanem következik az, miről azt hiszem, e házban mindenkinek tudomása van, hogy a katholikus egyház autonomiájának kivivásánál, (Zajos tetszés jobbfelől) mely katholikus egyházi önkormányzat bizonyára ugy fog intézkedni, hogy ezen jövedelmek azon czélokra fordittassanak, melyekre rendelve vannak. (Helyeslés.)

Ennek kijelentése mellett bátorkodom egy pár észrevételt tenni azokra, mik itt mondattak. (Halljuk!)

Először is, a mi azon analogiát illeti, melyet némelyek abból akarnak huzni, hogy vannak törvények, melyek az egyházi jövedelmek egy részét a végvárak fölszerelésére kivánták fordittatni, erre nézve azt gondolom uraim, hogy megfontolást érdemel két körülmény, a mire hivatkozni akarok. Az egyik körülmény az, hogy mint mindnyájan tudjuk, az ország védelme, a végvárak ügye hosszu időn keresztül igen sok gondot adott az országnak, egész sorozatait találjuk a törvényeknek törvénykönyveinkben, melyek e tárgygyal foglalkoznak. És mit találunk? Ama törvények rendkivüli terheket, rendkivüli kötelezettségeket róttak az ország egyes polgáraira, egyes testületeire, főrendekre, zászlósokra, nemesekre. És ezen kivételes terhek

annál sulyosabbak voltak, mentül inkább voltak a végvárak kellő karban föntartására nézve érdekelve azok, kikre rovattak; és ezen törvények sorában találunk olyanokat is, melyek az ország uralkodójának mint a katholikus egyház patronusának kötelességévé tették, hogy a megürült egyházi javak jövedelmeiből ő is hozzájáruljon e terhek viseléséhez. De azt gondolom, valamint abból, hogy az ország zászlósaira, nemeseire, testületeire ezen érdekben különös terhek rovattak, nem következik az, hogy e javak nem azok tulajdonai voltak: ugy abból, hogy az egyház javaira is ily terhek rovattak, nem következik, hogy azok nem egyházi javak, hanem államjavak. (Ugy van! jobbfelől.)

A másik körülmény, mire hivatkozni akarok, az, hogy mint tudni méltóztatnak, törvényeinkben ismételve előfordul az, hogy a végvárak ügye nem egyedül az ország ügye, hanem egyszersmind a kereszténységnek, a vallásnak ügye is. Ott van az 1618. XXXIV. t.-cz. és több más törvény. Ha tehát őseink ezen kérdést ugy fogták föl, mint mely az ország érdekei mellett egyszersmind a vallás speciális érdeke is, nagyon természetes, hogy ekképen az egyháztól ez érdekek kielégitésére külön áldozatokat is követelhettek és követeltek is. Ebből azonban semmi következtetést e javak egyházi természete ellen vonni nem lehet.

A mi illeti azokat, mikre itt ismételve történt hivatkozás, nevezetesen a mi illeti a Kolonics-egyezmény és Józsefi rendelkezési ügyet, azt hiszem, e tekintetben igen nagy figyelmet érdemel az, mire a kultusminiszter ur a ház figyelmét felhivta. A Kolonics-féle egyezmény kétségkivül előtte feküdt az 1715-ki országgyülésnek; hogy előtte feküdt, mutatja azon körülmény, mert a 16. törvényczikk szentesiti ez egyezmény azon pontját, mely az örökösödést tárgyazza, ellenben egészen mellőzi az egyezmény 4-ik pontját, mely szól azon előnyről, mely előnyt a magyar apostoli királynak, mint a kath. egyház patronusának a Kolonics-egyezmény biztositott. Vizsgálat alá vette tehát az egyezményt; és az egyezmény azon pontját, mely törvényhozási intézkedés tárgyát képezi t. i. az örökösödési kérdést elintézte, de óvakodott azon pontjának érintésébe bocsátkozni, mely, mert nem tartozott az országgyülés intézkedése alá, t. i. azon pontját, mely az egyház és az egyház főpatronusa, a király közt köttetett.

Később József rendelkezésével is igy történt. Józsefnek 1783-iki rendelete mit jelent? Egyszerüen azt jelenti fölfogásom szerint, hogy József mint patronus a vallásalap javára lemondott az interkalaris jövedelmek azon fele részéről, melyet részére a Kolonics-féle egyezmény biztositott.

Igen jól jegyezte meg a kultusminiszter ur, hogy ha az 1790/1791-ki országgyülés azt oly tárgynak tekintette volna, mely az országgyülés intézkedésének jogköréhez tartozik, ezt szó és intézkedés nélkül nem hagyhatta, nem is hagyta volna. Én azt gondolom, ha az országgyülés jogositva érezte volna magát ezen kérdésbe bele bocsátkozni, akkor belebocsátkozott volna. (Nyugtalanság a baloldalon. Halljuk jobbfelől.) Az igaz, később 1793-ban Ferencz király ugy intézkedett, hogy ezen interkalaris jövedelmek a kincstár által kezeltessenek és azt sem vonom kétségbe, hogy ezen jövedelmekből aztán olyan kormányzati költségek is fedeztettek, melyek az egyházi s iskolai érdekekkel semmi kapcsolatban nincsenek.

De, uraim, bátorkodom ezen pontnál egy körülményt figyelmökbe ajánlani. Jól tudjuk, minő viszonyok voltak 1793-ban és tudjuk, hogy az akkori háborus idők, minő igényekkel léptek fel az uralkodó és a kormány irányában. Tudjuk a történelemből, hogy ilyenkor, midőn rendkivüli idők rendkivüli költségeket tesznek szükségessé, mily jogczimhez szokott a hatalom folyamodni: elveszi a jövedelmet onnan, a hol azt találja. Ennél egyéb jogczime azon 1793-iki rendelkezésnek nem volt. Hogy később 1855-ben az interkalaris jövedelmek ismét a vallásalaphoz csatoltattak, ez oly tény, melyet kétségbevonni nem lehet. De igen helytelenül jegyezte meg Irányi Dániel képviselő ur azt, mintha ez és ezen intézkedésnek a kultusminiszterium részéről további eljárás alapjául vétele valamely vonatkozással birhatna arra, hogy ez a konkordatum iránti engedékenységből származott. A konkordatumot Magyarországon jogérvényesnek senki sem tekintette és nem is tekinti ma sem. Ha 1855-ben ily rendelkezés történt, ez jogosan történhetett, József azon lemondása alapján, mely szerint 1783-ban az interkalaris jövedelmekről, részéről, a Kolonics-féle egyezmény által biztositott jövedelemrészről a vallásalap javára lemondott. Ez tehát tisztán ezen rendelkezésnek, illetőleg lemondási nyilatkozatnak végrehajtása és nem egyéb.

Nem mennék tovább, ha hivatkozás nem történt volna a külföldre. Különösen Ludwigh képviselö ur hivatkozott Belgiumra. Belgium példájára szokás e házban gyakrabban hivatkozni. Csak legközelebbi időben is igen sokszor ajánltatott, hogy igyekezzünk Belgium institutióit, melyeket a gyakorlat ott kipróbált, átültetni hazánkba. Tökéletesen osztozom ezen nézetben. Csak arra vagyok bátor figyelmeztetni, hogy a belga alkotmány és a belga institucziók átültetése magában véve nem sokat érne az alkotmányosság azon szellemének átültetése nélkül, mely ott ezen alkotmányos institueziόknak erkölcsi alapját képezi. És a belga alkotmányosságnak erkölcsi alapját képezi nézetem szerint azon kifejlett alkotmányossági szellem, azon kifejlett jogérzet, mely ott az intézményeket és az életet átlengi. És ha már Ludwigh képviselö ur hivatkozott ezen kérdésben Belgium példájára, legyen szabad nekem is arra hivatkoznom. Csak legközelebb történt, nehány hete még, hogy a belga képviselöházban a vallás- és közoktatásminiszter egy törvényjavaslatot nyujtott be, mely nem kivánt egyebet . . .

Ludwigh János: Nem existál!

Szilágyi Virgil: . . . mint az egyházi jövedelmek kezelésének némi ellenörzését. Ez, mint tudjuk, általában oly visszatetszést szült mindenkiben, hogy január 9-én ezen törvényjavaslatot a kultuszminiszter kénytelen volt visszavenni; és nem kivánt egyebet, mint csak azt, hogy a kormány ellenörzése csak azon egyházi javak kezelésére terjesztessék ki, melyek a kormány által az állam központi pénztárából szubvenczionáltatnak. Igy fogják fel Belgiumban a jogok tiszteletét. Kétségtelen, hogy Belgiumban az állam visszautasít minden beavatkozást, melyet netalán az egyház részéről az állam jogainak sérelmére bárki megkisértene. De épen ugy visszautasitanak Belgiumban minden beavatkozást, mely az állam részéröl kisértetnék meg az egyház jogai, az egyház szabadságai ellen. (Helyeslés.)

Azt gondolom, uraim, politikailag is igen óhajtandó, hogy ezen kérdés elhalasztassék akkorra, midőn a kultuszminiszter ur által igért törvényjavaslat a ház asztalán fog feküdni; elhalasztassék azért, mert a kérdés politikailag is sokkal nagyobb fontossággal bir meggyőződésem szerint, mintsem hogy azt igy közbevetőleg elintézni czélszerü és helyes volna.

Hogy az egyház jogait és szabadságát érintő kérdéseknek

hogy ugy fejezzem ki magamat, nem egész nyugalommal, higgadtsággal, körültekintéssel való kezelése minő következésekre vezet? arra nézve egy szomszéd ország példája elég, hogy óvatosságra intsen bennünket. Én azt gondolom, ha az inditvány, a mint Ludwigh János képviselő ur által tétetett, elfogadtatnék is, itt Magyarországban azon következéseket nem vonná maga után, azaz nem vonná maga után azt, a mit azon szomszédországban, a mint ez már igen sok oldalról hangsulyozva van, hogy az egyházat érdeklő kérdések nem helyes tárgyalása csaknem kérdésbe helyezi — nem én mondom, hanem naponkint olvassuk a lapokban — az államnak lételét. (Zaj, ellenmdondás balfelöl.)

Magyarországban ily eredményeket bizonyosan nem vonna maga után, de bátorkodom figyelmeztetni a házat egy körülményre: hogy igenis megnehezitheti alkotmányos fejlődésünket. Megnehezitheti azért, mert egy országnak alkotmányos fejlődése — békés fejlődést értek — nagy mértékben függ attól, hogy az alkotmányosság védelme alatt minden nagy és jogos érdek teljes biztosságban érezze magát.

Ez főfeltétele minden alkotmányos fejlődésnek és ezen meggyőződés az, mely emgem leginkább arra késztet, hogy Ludwigh képviselő ur inditványának mellőzésével, a kultuszminiszter ur részéről kilátásba helyezett törvényjavaslat előterjesztésének bevárására adjam szavazatomat. (Helyeslés jobbfelől.)

Ghyczy Kálmán: T. ház! Igazat adok a vallás- és közoktatási miniszter urnak, midön azt mondta, hogy ezen kérdés pénzügyi tekintetben, miután most az egyházi javadalmak hamar szoktak betöltetni, nem fontos: hanem igen fontos, a mennyiben összeköttetésben van igen nagy elvi kérdésekkel és nagyon óhajtottam volna, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur maga is azon intést, mely ezen szavakban foglaltatik, követte volna és nem szellőztetett volna egy oly nagy elvet, melynek habár csak ily fölületes megszellőztetése is már oly kérdéseknek vitatását idézte elő, a melyek a mostani kérdéshez a napirendre egyátalában nem tartoznak. (Igaz!)

Nem lehet mégis, hogy a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak egy állitását némileg illusztrálni ne igyekezzem. Ő azt mondá, hogy a főegyházi javadalmak jószágai a

kath. egyházat illetik. Ez igen határozatlan kifejezés, nem tudom: hogy mit jelent? Az előttem szóló által arra magyaráztatott, hogy minden magyarországi papi javak a kath. egyháznak, az ugynevezett kath. anya szt. egyháznak tulajdonát képezik. (Ugy van! jobb felöl.)

Nem akarok, t. ház, legtávolabbról sem bocsátkozni azon kérdésnek fejtegetésébe: vajjon az egyházi javak, mely jogi szempontoknál fogva lehessenek vagy ne lehessenek államjavaknak tekintendők. Én részemről csak azon jogi állapotot akarom fölfejteni, a mely a papi jószágokra nézve Magyarországnak törvényei, Magyarországnak közjoga szerint jelenleg létezik. (Halljuk!)

Én, megvallom, soha nem láttam még királyi adományt, hirét sem hallottam valaha, hogy olyan létezzék, a melyben valamely egyházi javak az összes magyar kath. egyház tulajdonául adományoztattak volna; hanem igenis azon igen sok adománylevélben, a melyek léteznek, nevezetes értékek és javak adományoztattak az egyes egyházaknak, azok székhelyén levő templomoknak, a monostoroknak, szerzetes házaknak, a püspökségeknek, püspöki beneficziumoknak, dioecesiseknek. Igy szólnak minden donácziók, melyek a régibb királyoktól is előmutattathatnak és ez megegyezik azon törvénynyel is, melyet az igen t. miniszter ur idézett.

Fel fogom olvasni még egyszer, mert egy más következtetést is akarok vonni belőle. (Olvassa): „Praeterea cunctorum quoque Dominorum praelatorum, et virorum Ecclesiasticorum, princeps ipse noster, verus pariter et legitimus successor est. Non quantum ad bonorum, et jurium possessionariorum, ab ecclesia abalienationem, et sequestrationem, sed quantum alteri (vacantibus) praelaturarum sedibus, et ecclesiarum rectoratibus ad gubernandum cum ecclesia collationem,“ stb. Itt világosan az mondatik, hogy a javak azon püspöki székhelyeken lévő templomot illetik, a mely székhelyre püspök neveztetik ki, tehát nem az összes magyar anyaszentegyházat illetik, hanem különösen azon egyházi beneficziumot, a melynek adományoztattak (Nyugtalanság jobbfelől. Halljuk!) és azon egyházzal együtt konferáltatnak annak, kit ő fölsége ezen püspök vagy érseki székre kinevez. És ezt igazolja törvényünk azon rendelete is, melyek nyilván kimondja: hogy minden egyházi és világi fő-

rendek és a mint még azon időben mondathatott: nemesek minden jogaikra, ingatlan javaik birtokára nézve is mindenben egyenlő és hasonló jogokkal birnak.

Ez levén véleményem azon jogi szempontról, a melyből az egyházi javadalmaknak tulajdonjoga törvényünk jelen állása szerint tekintendő, átmegyek arra, hogy némely észrevételt tegyek azokra, melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur állitásának támogatására felhozott; ő azt állitja: hogy nincs törvény, mely az interkaláris jövedelmekről szólana. Ezen szóval határozottan az interkaláris jövedelmekről egy törvény sem szól; de a törvény meghatározza az elvet, a mely szerint az interkaláris jövedelmekre nézve a kormánynak el kell járnia, midőn azt mondja a törvény az első rész 10-ik czimében, melyet a t. miniszter ur idézett, hogy: princeps ipse noster, verus pariter et legitimus successor est. Ebből önként következik, hogy azon időközben, a mely az elhunyt praelatus halála és a püspöki szék isméti betöltése közt lefoly, az illető jószágoknak jövedelme és bevételei a verus és legitimus successort, azaz a királyt és a magyar államot illetik. Ezen elv az, a melyből e tekintetben ki kell indulni és a mennyiben a magyar pénzügy, a magyar kamara, az ilykép megürült egyházi javadalmak jövedelmeire kezét mindig reá tette, ez nem a királyi patronatus jogából, hanem a királyi fiskusnak azon örökösödési jogából következett, melynél fogva a kir. fiskus örököse mindazon javaknak, melyek törvényes örökös nélkül maradtak. (Ellenmondás jobbfelől.)

Ezen törvényes elvből folyt ki azon hosszas gyakorlat, mely — akármikép akarja máskép magyarázni a t. vallás- és közoktatási miniszter ur, csakugyan folyvást fönnállott. Maga a Kolonics-féle konvenczió, a mint t. barátom Irányi kijelölte, tanusitja: hogy ezen régi gyakorlatot és usust elismerte a magyar klérus is, mert azon főpapok, kik azon Kolonics-féle konvencziót kötötték, bizonyosan, hacsak legkisebb ürügyök lett volna arra nézve, hogy követelhessék azt, hogy a megürült papi jószágok jövedelmei a kir. kamara, a kincstár jövedelmei közé ne soroztassanak, ezen nézetöket bizonyosan érvényesitették volna. Az pedig épen megfoghatatlan okoskodás, nézetem szerint, hogy mivel a későbben, t. i. 1715-ben hozott XVI. t.-cz. a Kolonics-féle convenczió csak egyik pontjáról szól,

mert csak az volt előterjesztve, s a konvenczió többi pontjairól említést nem tesz, abból már azon következtetés vonathassék: hogy tehát a Kolonics-féle konvencziót az általa nem említett részben is az országgyülés helyeselte, midőn talán be sem lehet bizonyitani, hogy azon konvenczió egész terjedelmében tárgyaltatott az országgyülésen. Igen megfogható egyébiránt, hogy az 1790-ki országgyülésen ezen kérdés iránt határozat nem hozatott, mert a t. vallásügyi miniszter ur bizonyosan tudni fogja, hogy ezen országgyülés alatt temérdek kérdés merülvén fel, melyek mind nem tárgyaltathattak, ezen kérdések tárgyalására számos systematikus deputácziók rendeltettek, melyekben tárgyaltatott azután legnagyobb része azon kérdéseknek, melyeket az országgyülésnek elintézni ideje nem volt és ezen rendszeres operatumok tömkelegében hever most is legnagyobb része azon kérdéseknek, melyeknek elintézése az országra nézve csakugyan égető szükség.

Az usus ellen, a mely létezett, a vallás- és közoktatási miniszter ur két rendeletre hivatkozik: József császár rendeletére s ő felségének 1855-ben kiadott rendeletére.

Nem tagadhatom el csodálkozásomat a fölött, hogy a vallás- és közoktatási miniszter ur egy törvényes régi gyakorlat megerőtlenitésére nyilván törvénytelen rendeletekre hivatkozik, (Élénk helyeslés balfelől.) mert magának ő felségének 1855-ben kiadott rendeletei koronázás előtt lévén kiadva, törvényesnek, azt hiszem, miniszter ur maga által sem tartathatik.

Egyébiránt Ferencz császár és királynak 1793-ban kiadott rendelete 50—60 évig legalább kétségtelen gyakorlatban volt és csakugyan jogosan fordithatom meg t. miniszter ur okoskodását ő ellene, midőn azt állitom, hogy miután ezen rendelet annyi éven át, annyi évtizedekig folytonos gyakorlatban volt, a nélkül, hogy tudtomra legalább ellene nyomós panaszok tétettek volna, ez a tény azon gyakorlatnak jogosultságát, melyet Ferencz király 1793-ban ismét visszahozott, nézetem szerint tökéletesen bizonyitja. (Élénk helyeslés balfelől.)

A mint emlitettem, igen óhajtanám, ha lehetséges lenne, hogy ezen kérdés megvitatásánál kerültessenek el a vitatkozások mindazon nagy elvekről, melyekre nézve — hogy vitatkozásokba ne bocsátkozzunk — a t. vallás- és közokt. miniszter ur maga is figyelmeztetett.

Azt mondja a t. miniszter ur, hogy törvényjavaslatot fog előterjeszteni e tárgyban. Ki tudja, mi lesz ezen törvényjavaslatban, (Derültség balfelől.) ki tudja, el fog-e fogadtatni? mind ezt előre tudni nem lehet. Egyébiránt, ha elfogadtatik is, azt hiszem, csak a jövőről fog rendelkezhetni; hogy visszaható erőt a miniszter ur törvényjavaslatnak tulajdonitani kivánjon, magam sem gondolom. Akár miként intéztessék tehát el e kérdés a jövőre nézve, a multra nézve e kérdés mindig eldöntendő, és ennek eldöntése megkisértethetik ugyan mindjárt most is, de ha a kérdés eldöntése elnapolható a nélkül, hogy azon nézetnek is, melyet én bátor voltam tolmácsolni, praejudikáltassék, én részemről óhajtanám az elnapolást már csak azért is, hogy haladhassunk azon nagy munkában, melynek tárgyalásában most vagyunk, t. i. a költségvetés tárgyalásában. (Általános helyeslés.)

Én ugy vélem elérhetőnek, azt t. i., hogy a kérdés tárgyalása halasztassék el, a nélkül, hogy praejudikáltassék azon nézeteknek, melyeket én is kifejtettem, ha a t. ház méltóztatnék elhatározni: hogy tudomásul vevén azt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur egy törvényjavaslatot szándékozik e tárgyban előterjeszteni. Ludwig képviselőtársam inditványának tárgyalását pedig azon időre halaszsza, midőn ezen törvényjavaslat előterjesztve lesz. (Általános élénk helyeslés.)

Justh József: T. ház! Igen rövid leszek. Fölszólalásom czélja nem egyéb, mint ugyanazt mondani, mit Ghyczy Kálmán t. képviselö ur beszéde végén előadott, és erre nézve irásbeli inditványt benyujtani.

Nem akarok a régi törvények kutatásába bocsátkozni, eleget kutattuk azt, és a t. ház tagjai meg vannak győződve, hogy én is olvastam azokat; de a mostani kor egészen más, mint volt az, midőn Verbőczy első részének czimét irta, s ama kort a mostanival összehasonlitani nem lehet; miért? — azt majd később lesz tán alkalmam megmondani. Most nem akarok egyebet, mint véleményemet tisztán, szabatosan kifejezni, mit leszek mondandó akkor, ha e tárgy tüzetesen fog tárgyaltatni.

Őszintén megvallom, én az ellenzék mostani állását nem tartom összeférhetőnek a mostani szabadelvü kor igényeivel. (Nagy zaj s ellenmondás a baloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)

Egész Európát átlengi a vallásszabadság érzülete. Minden ember, ki magát, meglehet, ha nem is szabadelvü, de annak akarja tartani, azt mondja: „szabad egyház szabad államban." (Zaj, fölkiáltások balfelől: Nem arról van itt szó!) Minden ember, a ki szabadelvü akar lenni, vajjon valóban az-e? azt nem vitatom, meglehet nem is az, azt mondja: „Szabad egyház szabad államban", hogy csak oly állam boldog, mely a felekezetek jogaiba és vagyonába nem avatkozik. (Fölkiáltások balfelől: Nem ide való!) Kérdem, ezek nem csak puszta frázisok-e? és az első konkrét esetnél azt mondják: Igen szépek ezek in theoria, hanem in praxi sokkal jobb osztozkodni a papi javakban. (Fölkiáltások balfelől: Ki akar?) Hogy ki akar? azt Irányi képviselő ur tisztán kimondta, és igy bátran mondhatom, hogy a papi javaknak elkobzásáról van szó. (Hosszas nagy zaj balfelől.)

Elnök: Nem halljuk, méltóztassék hangosabban beszélni.

Justh József: Ha elnök ur nem méltóztatik rendet csinálni, arról nem tehetek.

Elnök: (Csenget.) Csendet kérek.

Justh József: Tudom, nem beszélek kellemes dolgot, de igazságot. (Helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.)

Én sokkal lényegesebbnek, fontosabbnak tartom a tárgyat, ámbár rám nézve nem bir absolute nagy fontossággal, a mennyiben én nem tartok semmi igényt hozzá, mert protestáns vagyok, nem is fogok tartani soha; rám nagy fontossággal tehát nem bir, de látom, hogy a házra nagy fontossággal bir. Ezért tehát bátor volnék egy inditványt terjeszteni a t. ház elé.

(Olvassa): „Az interkaláris jövedelmek érdemében hozandó határozatot a ház azon időre, mikor a kultuszminiszter által e tekintetben benyujtandó törvényjavaslat fölött tanácskozni fog, elhalasztja, és a napirendre áttér." (Helyeslés.)

Azt hiszem, nem egyéb ez, mint a mit Ghyczy képviselő ur is kivánt.

SzélI Kálmán jegyző (ujra fölolvassa Justh József inditványát).

Irányi Dániel: T. ház! A 128. §. értelmében bátor vagyok fölszólalni. A nagy zajban nem érthettem tisztán, hogy t. Justh József képviselö ur micsoda szavakkal élt; hanem szomszédaim azt mondták, hogy azokat a szavakat tulajdonitotta nekem,

mintha én azt mondtam volna, hogy én a papi javakban osztozkodni kivánok.

Justh József: Azt nem mondtam.

Elnök: A nagy zajban magam sem hallottam Justh József képviselő urnak szavait; azt hiszem, ez iránt ő adhat leginkább fölvilágositást. (Fölkiáltások balfelől: A gyorsirók olvassák föl!)

Justh József: Szavaimat soha sem szoktam visszavonni, és azt most sem teszem. Én az előbb azt mondtam, hogy senki tulajdonában osztozkodni, mint protestáns, nem akarok. (Fölkiáltások balfelől: Nem azt mondta!) Mondtam ezt azért, mert ha a katholikus papi javadalmak az állam részére elkoboztatnának, azokból bizonyára a lutheránusokra is előny fogna háramlani. (Zaj balfelől és fölkiáltások: Nem arról van szó!)

Továbbá azt mondtam, hogy ez eszmét Irányi Dániel képviselő ur penditette meg; de csak azt akartam érteni, hogy Irányi ur a katholikus papság jószágait az állam részére akarja elkoboztatni. (Balfelől ellenmondások s fölkiáltások: Nem ezt mondta! A gyorsiró olvassa föl!)

Elnök: Irányi Dániel képviselő urat illeti a szó.

Irányi Dániel: T. ház! Elfogadom t. képviselő urnak magyarázatát, mert bizonyosan ő tudja legjobban, mit akart mondani, ha nem is épen azon szavakkal élt. (Balfelől derültség, jobbfelől ellenmondás.) Hanem engedje meg a t. képviselő ur, azt sem ismerhetem el, mintha én ama szavakkal éltem volna. Én, részemről kijelentem, — a mit egyébiránt a lapokban már ismételve kimondtam, — hogy a főpapok által élvezett javakat egyházi és iskolai czélokra kivánom fordittatni. Én tehát nem mondottam azt, mintha én azokat az állam által sequestráltatni akarnám, a mint az más államokban történt, (Jobbfelől ellenmondás), én egyszerüen az eddigi törvényes gyakorlatra hivatkoztam, és azt állitottam, hogy egész 1855-ig a királyi kincstár kezelte azon javakat, és csak azon év óta, t. i. a konkordátum behozatala óta kezeltetnek azok hazánkban más, és nem a királyi kincstár által. (Jobbfelől ellenmondás és fölkiáltások: Nem személyes kérdés.) Nem fogadhatok el, bármily egyéb magyarázatot tulajdonitsanak is szavaimnak, nem fogadhatok el mást, mint a mit mondtam és most ismételtem.

Madarász József: T. ház! (Fölkiáltások: Szószékre!) Midőn

a Ludwigh János képviselőtársam által előterjesztett határozati javaslatot elfogadom, épen nem csodálkozom azon, hogy vissza nem vonta azt a közoktatásügyi miniszter ur előterjesztése után, miként Szilágyi Virgil képviselőtársam mondotta, mert szerintem az, mit a közoktatásügyi miniszter ur megigért, egészen másra vonatkozik, mint a mit Ludwigh János képviselőtársam határozati javaslata magában foglal. A közoktatásügyi miniszter ur által előterjesztendő törvényjavaslat, a mint én hallottam, fog szólani a jövőre nézve közbeeső javadalmak hovaforditásáról. Ludwigh János képviselőtársam határozati javaslata pedig szól, szerintem: a közbeeső jövedelmeknek törvény s törvényes gyakorlat szerint a pénzügyminiszter által történendő, az ország költségvetésébe való beterjesztéséről. Ez tehát tökéletesen ellenkező. Az egyik szól a multról s jelenről, s megkivánja tartatni a törvényt s törvényes gyakorlatot; a másik pedig szól a jövőről; erre nézve én nem kivánom követni sem Szilágyi Virgil képviselőtársamat, sem a többit, kik eltérve e napi kérdéstől, szólottak arról, vajjon ezen javadalmak kiéi? kiéi nem törvény szerint? szólottak arról, hogy a kezelés rosz, tehát jobb kezelés kell, szólottak arról, hogy nem fordittatnak oda, hova kell, tehát forditassanak máshova, mert ezek nem képezik a mai napirend tanácskozási tárgyát; jelenleg csak arról van szó, a mit Ludwigh képviselőtársam előterjesztett.

Erre nézve én, csatlakozva azokhoz, miket Komárom városa érdemes képviselője előadott, csak annyit vagyok bátor még a közoktatási miniszter ur kijelentésére jelezni, hogy ezen szavakat volt szives használni: „mi a gyakorlatot illeti, mert véleményem szerint, törvény e tekintetben világosan nem rendelkezik". Ez észrevétel ellenében én az 1847—48-iki törvényre hivatkozom, mely, miután akkor ő közoktatási miniszter volt, bizonyára előtte ép ugy, mint mindenki előtt ismeretes. Ezen 1847—48-iki III. törvényczikke rendeli, hogy mindazon jövedelmek, melyek akkori időben a kincstár által kezeltettek, azontul a magyar miniszterium által kezeltessenek. A közbeeső jövedelmek pedig a kincstár által kezeltetvén, miután az 1847—48-iki III. törvényczikk által ezen kincstári kezelés a magyar pénzügyi miniszterium kötelességévé tétetett: nem fogadhatom el közoktatási miniszter urnak azon odavetett észrevételét sem, miszerint e tekintetben törvényre hivatkozni nem

lehetne. (Élénk helyeslés balfelől.) Itt a törvény és most nincs másról szó, ha önök, mint sokszor mondották: a 48-at szivből óhajtják, miután ezen 1847—48-iki törvény a kezelés mikénti tételét megparancsolja, mért veszik figyelembe önök azon mellékes gátokat, holott a törvények a létező törvények végrehajtását határozottan megparancsolják. (Élénk helyeslés balfelől.) Ha pedig van törvény, melyet önök nem hajthatnak végre, (Halljuk!) azt követelem a parlamentális többségtől, hogy terjeszsze elő azon törvény megváltoztatása iránti törvényjavaslatot; de mig önök ezt nem teszik, mindaddig mulasztás a kormány részéről, ha világos törvényt nem teljesit. (Igaz! Helyes! balfelől. Fölkiáltások jobbfelől: Hol van? Hol van?)

Mielött szavaimat bevégezném, kötelességemnek tartom Justh képviselőtársam észrevételeire nehány szót megjegyezni. Azt mondja Justh képviselőtársunk, hogy ő az ellenzék mostani állását a liberális kor követelményeivel nem birja összeegyeztetni, (Felkiáltások jobfelől: Igaza van!) mert hiszen majdnem minden államban el van ismerve „a szabad egyház szabad államban.“ Mellesleg legyen mondva, sajnálom, hogy sokszor sok részben magam sem tudom az ellenzék bizonyos állását a liberális kor, s hazám önállóságának nézetem szerinti fogalmával összeegyeztetni; de bocsásson meg t. képviselőtársam, most nem arról van szó, hogy mit tegyünk, minő reformokat hozzunk be, hanem hogy végrehajtassék-e a törvény, vagy sem. (Felkiáltások jobbfelől: Hol van az a törvény!) Majdan, midőn arról lesz szó: hogy szabad állam legyen szabad egyházban, remélem, nem fogok másbová szavazni, mint Justh képviselőtársam e részben nyilvánitott véleményére; hanem midőn egyenesen törvény végrehajtásáról van szó, ha akkor hivatkozik a szabadelvü kor követelményére, s a szabad egyház szabad államban elvére, akkor önmagával jön ellenkezésbe; mert nézze meg azon államokat, — én nem kivánom előhozni, ő hozta elő — ha egyben elfogadja, el kell fogadni a másikban is a konsequencziát; azon államok szabad egyházat teremtettek szabad államban, de mikor? többnyire akkor, midőn az egyházi és nevelési czélokra adott igen nagy vagyonokat az állam részére már elfoglalták. (Ugy van! balfelől. Felkiáltások jobbfelől: Amerika!) Én a szabadelvü kor követelményeit óhajtom teljesiteni, midőn arról van szó; midőn azonban a törvény, a liberális kor követelménye szerint

hozott törvény végrehajtásáról van szó, — mert ugy hiszem, liberálisabbnak kell és jogosnak mondani a 47—48-ki azon törvényt, mely szerint ama jövedelmeket a kincstár kezelje, mint a Szilágyi képviselőtársam által is hivatkozott 1783. és 1855-iki rendelet és ennek következtébeni kezelést, — akkor ugy hiszem, önöknek csakis az 1847—1848-iki törvény parancsát kell teljesiteni; és Ludwigh képviselőtársam határozati javaslatában más nem foglaltatván, én arra szavazok. A ház bölcseségétől függ azonban a határozati javaslat tárgyalását későbbre halasztani, noha én azt mint a törvény követelését részemről most kivánom létesiteni. (Élénk helyeslés balfelől.)

Eötvös József b. vallás- és közoktatási miniszter: Röviden kinyilatkoztatom, hogy azon esetre, ha a t. ház Justh József barátom inditványát elfogadja, én ahhoz szivesen csatlakozom. (Helyeslés.)

Szilágyi Virgil: A 128. §. értelmében szót kérek. (Zajos ellenmondás balfelől.) Szavaim értelmének elferditése miatt kérek szót. (Felkiáltások: Halljuk az ultramontánt!) Madarász t. képviselő ur azt állitotta, mintha én az 1783. és 1855-ben kiadott rendeletekre, mint törvénytelen rendeletekre hivatkoztam volna. (Ellenmondás balfelől.) Én azon rendeleteknek jellemét kiemeltem.

Nyáry Pál: De a magáét is.

Szilágyi Virgil: Az 1783-ik évi rendeletre nézve azt mondtam, hogy azon rendeletben az uralkodó, mint az egyház patronusa lemondott bizonyos előnyökről, melyeket neki (Zajos ellenmondás balfelől) a Kolonics-féle egyezmény nyujtott, és hogy 1855-ben ennek értelmében történt az interkaláris jövedelmeknek a vallási alaphoz való áttétele. (Zaj. Különféle közbeszólások balfelöl.) Kérem méltóztassanak engem is meghallgatni. (Elnök csenget.) Ez nem azt jelenti, a mit Madarász képviselő ur mondott; hanem jelenti azt, hogy ha a király, vagy bárki más, bárminő törvénytelen kormány uralkodása alatt (Zugás balfelől) bizonyos jogokról és előnyökről lemond, erre később mindenkor hivatkozni lehet, mert az jogérvényes. Igy kivántam szavaimat értetni. (Szünni nem akaró zaj balfelől.)

Zichy Nándor gróf: T. ház! Küldőink és a haza azt várják a törvényhozástól és kivált ezen jelen törvényhozási időszaktól, hogy a reformkérdéseket fogja Magyarországban keresztül vinni.

(Igaz! jobbfelől.) Ennek következtében én a kultuszminiszter ur mai nyilatkozatát teljes szivemből üdvözlöm, üdvözlöm azért, mert nem hiszem, hogy Magyarországban a reform kérdéseit oly uton lehetne keresztülvinni, hogy egyik vagy másik kis kérdésnek ugyszólván elrejtett megváltoztatása által az ügyek mivoltának változtatását kisértsük meg. A mai discussió pedig, t. ház, inkább csak azon időt késlelteti, melyben a reformkérdések megoldhatók lennének, mintsem hogy azok megoldásához bármiben is járulna.

Nyáry Pál: Csak a törvény végrehajtása!

Zichy Nándor gróf: Mi a mai tárgyalás alapja? Az, hogy a katholikus egyház javainak időközi jövedelmei a pénzügyminiszternek vagy pedig a kultuszminiszternek előterjesztésében tárgyaltassanak-e a házban? Mindkét oldal elismeri, hogy a különbséget inkább az elvben, mint a pénzügyi eredményben kell keresni. Másrészt Ghyczy Kálmán igen t. képviselö ur maga kimondotta, hogy sajnálja: hogy ez alkalommal az elvi kérdéseket feszegetik, mert azok megoldása ez alkalommal nem lehetséges.

Én tehát igen csodálkozom, hogy midőn pénzügyi érdeket nem látunk a kérdésben, mégis e kérdést ez alkalommal fölszinre emeljük és felette hosszas tárgyalást folytatunk. Magának a kérdésnek alapja a törvényben, mint azt t. kultuszminiszter ur tisztán kifejtette, nézetem szerint is világosan ki van fejtve. Verböczy I. 10. világosan jelzi azon helyzetet, melyet ezen kérdés irányában a magyar törvényhozás eddig elfoglalt. A törvényczikk azt mondja, hogy e javadalmak időközi jövedelmei valóságos és törvényes tulajdonosukra, a királyra szállnak nem azért, hogy azokat elvonja, hanem hogy azoknak adományozása felett az egyházzal együtt intézkedjék. Ezek magyarra forditott szavai a tárgynak. A magyar törvényhozás egész folyama alatt egy oly esetet sem lehet fölemliteni, melyben a törvényhozás egyenesen ezen jövedelmeknek egy vagy más czélra való forditására nézve törvény utján intézkedett volna.

Mi történnék azonban jelenleg, ha ezen jövedelmek a pénzügyminiszter tárczájában tárgyaltatnának? Akkor azon kénytelenségbe hozatnék a törvényhozás, hogy vagy ezen jövedelmeket elvonja rendeltetésüktől, vagy hogy törvény utján intézkedjék azoknak egy vagy más czélra való forditása felett,

a mi által az elvi kérdés alteráltatnék. Ha lehetséges volna eddigelé, hogy a jövedelmek a fiskus által kezeltessenek, jelenleg a pénzügyminiszter utján való kezelésnek ezen elv mellett sértetlen fentartása lehetetlen; mert jelenleg alkotmányos, és parlamenti kormány rendszer szerint az állam ezen jövedelmei felett a törvényhozás költségvetés utján intézkedik.

Én, t. ház, nem akarom a dolog természetét, az elvet, magának a kérdésnek érdemét vitatni, nem mintha e tekintetben nézetemnek kifejezést adni vonakodnám; hanem azért, mert azt tartom, hogy az nem e helyen, nem ez időben, lesz elintézendő.

Azért, t. ház, azt hiszem: megnyughatnék a t. ház a jövedelmeknek oly formán való kimutatásában, a minőt a jelenlegi költségvetés tartalmaz; és megnyughatnék a vallás- és közoktatási miniszter ur javaslatában. Nem látok abban nehézséget, hogy egyszersmind azon elodázási javaslat is elfogadtassék, mely ez alkalommal felhozatott és mely a kultuszminiszter ur javaslatának elvével azonos. Nem látok nehézséget abban: hogy Justh József közvetitő inditványát elfogadjuk, azért, mivel kétséget nem szenved, hogy azért maga a kérdés egész valóságában fentartatik, — habár a vallás- és közoktatási miniszter nyilatkozata tisztábban fejezi ki nézetemet. Egyebet nem óhajtok. Nézetem az: hogy fogadjuk el most a jelenlegi kimutatást ugy, a hogy azt a pénzügyi bizottság a ház asztalára letette, nyugodjunk meg a kultuszminiszter ur nyilatkozatában, és menjünk át a költségvetés tárgyalására. (Helyeslés.)

Jámbor Pál jegyző: Csiky Sándor! (Folytonos, hosszan tartó zaj.)

Elnök: T. ház! Öt perczre felfüggesztem az ülést.

(Öt percznyi szünet mulva:)

Méltóztassanak a helyeiket elfoglalni, az ülést ujra megnyitom.

Csiky Sándor: T. ház! Igen sajnálom, hogy ily stratagemát kellett használni, a mi nem egyéb, mint tüntetés azon czélból, hogy ha egyik vagy másik nem ugy beszél, a mint a többség izlése magával hozza, hogy terjedjen el országszerte: ime mily elégületlenség, mily rossz vér előidézése történik ezen tárgy vitatása alkalmával, a mi a jobboldalon ülő képviselőtársaimnak tetszésével nem találkozott; de hogy vajjon az ily strata-

gema és az ily taktikának felhasználása az ügynek és ezen ház tekintélyének, méltóságának emelésére szolgál-e? méltóztassék megbirálni. (Igaz! szélső balfelől.)

A mi a dolog érdemét illeti, Ludwigh képviselőtársam határozati javaslatot adott be, melyben egyszerüen az van mondva, hogy ezen interkaláris papi jövedelmek ne a kultuszminiszter költségvetésébe, hanem egyenesen a pénzügyministeriuméba igtattassanak, mert minden esetre az államot illetik; mert ha ezen jövedelmek mást illetnének, állam nem létezhetnék. Azt hallottam ennek ellenében a t. vallás- és közoktatási miniszter által felhozatni: hogy ez igen fontos kérdés azért, mert ha vesszük hazánk történelmi multját, igen bajos ezen usust meghatározni.

Annak fejtegetésébe, hogy mik történtek a mohácsi vész előtt ezen interkaláris jövedelmekkel, az államkincstárba szolgáltattak-e vagy nem? ennek fejtegetésébe most nem bocsátkozom.

A mohácsi vész után — mondatott, — hogy majd a hatalmas világi emberek, majd az állam foglalta el ezen egyházi javakat, és igy ment az egész a mostani időig; minden kornak intézményeiből és szokásaiból azt vonván ki, hogy ezen papi interkaláris jövedelmek az egyházat inkább illetik, mint az államot.

De, t. ház! az én felfogásom szerint a t. kultuszminiszternek e tekintetben nincs igaza. Mert kérem magyarázza meg nekem a magyar történetből és törvénytárból, hogy vajjon ki adományozta azon javadalmakat és jószágokat melyek az egyháziaknak dotacziójára és használatára lettek adva? kiéi voltak ezen jószágok és kiéi most? Kérdem, nem az államéi, nem a nemzet, nem a nép adta-e? és mi czélra adta azokat? Kérdem, nem történt-e törvénykönyvünkben intézkedés a papi javak mikénti használatáról, s mi czélra történendő forditásáról? És nem származnak-e abból kötelességek? Nem tartoztak-e a főpapok, püspökök, érsekek a haza védelmére hadsereget kiállitani, nem kellett-e nekik banderialis erőt tartani, és maguknak is harczba menni, mikor vész fenyegette a hazát? Ha tehát ők ezen kötelességet viselni tartoztak és ö rájok bizattatván a tanitás, ő nekik kellett az iskolákról, a nevelés ügyéről gondoskodni, és ők erre nézve törvényeink által kötelezve voltak, a midőn pl.

nemcsak József császár, de Mária Terézia alatt is mennyi kolostor, szerzet töröltetett el. Hát hová lettek ezen jószágok? Ezek a nemzetéi, és a nemzet, a nép rendelkezhetik azok felett. Hiszen a fejedelemnek is adott a nemzet rendelkezésére jószágokat, az úgynevezett koronationális javakat, de ezek még sem lehet a fejedelemnek elidegeniteni a nemzettől. Ép igy van a dolog a nádorral is, a mely méltóságnak helyreállitása szintén csak idö kérdése lehet, mert hisz alkotmányos életet élünk, nádor nélkül a nemzet nem lehet. (Igaz! szélsö balfelől.) A nádor sem birt az elidegenitési joggal: a kinek javadalmai nemcsak a jászok és kunok részéröl jövö javadalmakból, hanem más részről eredt jószágokból is állottak, ugy van az a püspökök és papokkal is. A jószág, melyet használnak, nekik adatott, hogy ők annak jövedelmét mintegy fizetésökül huzhassák. E jövedelem szedhetése addig tart, mig az állam elhatározza hogy ilyen vagy olyan hivatalra szüksége van. Ez a legtermészetesebb dolog. Nem levén pedig az ily hivatalokra szükség, a jószág kié? Ugy hiszem, a nemzeté. (Helyeslés.)

Ily módon, t. ház, én ezeknek az egyházi javaknak miként kezelése és mi módon használata tárgyában nem akarok mélyebben beleereszkedni; csak azért emlitettem fel ezeket, mert kultuszminiszter ur azt nyilvánitotta, hogy ebben a kérdésben törvényjavaslatot fog a háznak beterjeszteni. (Halljuk!) Ha tehát a vallás- és közoktatási miniszter ur ily törvényt akar elöterjeszteni, szükségesnek véltem, hogy föbb vonásaiban felemlitse azon alapot, a melyből kiindulva, a törvény egyes czikkeit szerkeszteni fogja, és arra kérem, hogy érdemesitse figyelmére.

A másik, a mi szólásra inditott, az t. ház, hogy itt olyanok mondatnak, és Szilágyi Virgil képviselötársam penditett meg különösen oly eszméket, melyeket szó nélkül hagyni nem lehet, midön azt mondotta, hogy az egyházi javaknak és az interkaláris jövedelmeknek mi módoni kezelését a rövid időn összejövendö kath. autonom gyülés fogja meghatározni. Különös és megfoghatatlan dolog az, t. ház, vajjon ki adta ezen gyülésnek a nemzet vagyona fölötti rendelkezési jogot? Ezen gyülés, mint a lapokból olvastam, s a mint mostani haladásából is látom, nem egyéb, mint a roskadozó egyházi hatalomnak támogatása. (Élénk helyeslés balfelől) mert e gyülésnek nincs oly

szerkezete, hogy valamely korszerü reformot létrehozni képes lenne, s azt épen olyannak tartom, mint a közösügyet, (Derültség) mely a roskadozó osztrák hatalomnak támogatása. (Derültség.)

Egyébiránt azt, mit a miniszter ur méltóztatott mondani, hogy azon törvényjavaslatot a ház elé fogja terjeszteni rendszeres tárgyalás végett, én, ha meg lennék is arról győződve, hogy ezen törvényjavaslat minél elöbb a ház asztalára letéve és oly alapckra lesz fektetve, melyek egészségesek, a nemzet jellemével, szabadságérzetével és óhajával találkoznak, akkor nem vonakodnám szavazatommal pártolni, hanem egyik-másik miniszter eljárása megtanitott már engem arra, hogy bennök nem igen lehet bizni, (Helyeslés a szélsőbaloldalon) mert hiszen a közlekedési miniszter ur többször emlitette már, hogy az egri szárnyvonal iránt (Általános derültség), törvényjavaslatot fognak eléterjeszteni az aggódó és nyugtalanságban levö kérvényezők megnyugtatására, és most utoljára még neheztelve is vették, hogy minek ejtettem én el az ő ügyöket. De a dolog igy áll. A költségvetés tárgyalása alkalmával, a közlekedési miniszter ur azt mondotta: hogy rövid napok alatt a törvényjavaslatot elő fogja terjeszteni a háznak a szárnyvonal kiépitésére (Derültség) vonatkozólag s ime a költségvetés tárgyalása lejárt s még mindig nem látunk törvényjavaslatot. Tehát az ilyen esetek tanitják meg az embert arra, hogy a miniszteri igéreteket nem lehet ugy venni, mint teljesitett tényeket, (Helyeslés a szélsőbaloldalon) hanem csak mint oly nyilatkozatokat, melyek alkalmilag a viták elháritása végett elmondatnak. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Én tehát, t. ház, mondom, ha ezen törvényjavaslatra nézve a t. kultuszminiszter ur által pl. az mondatnék, hogy ezen hónap végeig be fog terjesztetni és a képviselőház ezen nyilatkozatra nézve jegyzőkönyvbe felvenné, hogy annak teljesitését elvárja, akkor hiszem és teljesen meg leszek győződve, hogy ezen törvényjavaslat hamar világot fog látni; (Felkiáltások szélső balfelől: Még akkor sem!) de ellenkező esetben meglehet, hogy a miniszterium sok teendői között az ily csekélységekről megfeledkezik. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Nem akarván a t. ház türelmét tovább fárasztani, e tekintetből én Ludwigh János t. képviselő ur határozati javaslatát

mely annak nem derogál, hogy a kultuszminiszter ur, mint mondá, törvényjavaslatát az egyházi javak mikénti kormányzása és használása tárgyában beadja, — elfogadom, mely inditvány oda járul, hogy a pénzügyminiszter költségvetésbe foglaltassanak a papi interkaláris jövedelmek. (Helyeslés.)

Paczolay János: T. ház! (Zaj.)

Elnök (csönget): T. ház! Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, különben valóban nem lehet tanácskozni.

Paczolay János: T. ház! Bocsánatot kérek, hogy — noha a tárgy már böven meg van vitatva — egy pár szóval én is elmondjam véleményemet.

Mindenekelött öszinte köszönetemet vagyok kénytelen kifejezni Komárom városa t. képviselöjének egyrészt azért, hogy a hármas könyv I. r. 10. czime valódi értelmét megállapitotta, másrészt pedig azért, hogy megmutatta az utat és módot, mint kelljen e tárgyat védelmezni. Ugyanis Komárom városának t. képviselöje azt mondá, hogy az egyházi javak, az egyházi székeknek és nem egyes személyeknek adományoztattak; én ezt kétségbe nem veszem. (Fölkiáltások: Ghyczy azt mondta, hogy az anyaszentegyháznak!) Elfogadom tehát, hogy a kath. anyaszentegyháznak adományoztatott; és ha e fölött valaki kétkednék, méltóztassék megtekinteni az 1552-ik XVIII-ki törvényczikket és ott azt fogja találni, hogy midön a györi egyháznak javai Györ városa védelme alkalmával elfoglaltattak, a törvényhozás világosan a györi egyháznak rendelte visszaadni a jószágokat. Ebböl kitünik, hogy a kath. egyházi javak nem egyes személyeké, nem a papoké, hanem egészen egyenesen az egyházé. Ebböl pedig önként következik, hogy miután a kath. egyház javai nem egyes személyeké, hanem az egyházé, hogy itt interkaláris jövedelemröl szó sem lehet. Ennek abban vanracziója, mert az egyház soha ki nem hal, s igy vakans egyházi hivatal nem létezhetik.

Ugyanezen értelmet állapitják meg azon törvények, melyeket elöttem szólott t. Ghyczy Kálmán idézett, mert ha azok a javak nem lennének az egyházé, t. i. az apátságoké és kolostoroké, akkor a királyi jogczimen a királyra szálltak volna és a fiskus kezébe mentek volna át; de miután ebben az elvben az országgyülés sohasem osztozott, nem is osztozhatott, azon alapelvnél fogva, melyet Komárom város képviselöje fölállitott,

hogy t. i. az egyházi javak az egyházé és nem egyes személyeké; igen természetes azon következtetés, és az országgyülés azon intézkedése, hogy az elhagyott apátsági, prépostsági és kolostori javak ismét magának a katholikus egyháznak javára t. i. a katholika egyház fiatalságának nevelésére és okos tanitóknak kimivelésére rendeltettek forditattni. (Helyeslés jobbfelől.)

De tovább megyek. A t. képviselő ur azt mondotta, hogy a Kolonics-féle konvenczió azon czikkét, a mely a megüresedett püspökségek javairól intézkedik, a törvényhozás a törvénybe föl nem vette. Ezen intézkedés épen azon alapelvben találja fel indokát, melyet előttem szóló képviselő ur fejtett ki, mert ha ő felségére, vagy az államra szálltak vagy szállhattak volna a vakans egyházi hivatalok interkaláris jövedelmei, nem tudom, miért nem czikkelyezte volna be ezen intézkedést az 1715-iki törvényhozás? és meggyőződésem az, hogy ezen intézkedés épen azért nem czikkelyeztetett be, mert az akkori országgyülés tudta, hogy az egyházi javak magának az egyháznak mint erkölcsi jogszemélynek levén adományozva, mely soha ki nem hal, a vakans javak jövedelmei nem lehetnek másé, mint magáé a halhatatlan egyházé. Tovább haladván e tárgyban, tagadom azt, hogy a törvényhozás nem intézkedett és pedig határozottan a vakans egyházi javak jövedelmeinek hovaforditása iránt, és különösen tudjuk, a mit senki kétségbe nem vont, hogy József császár 1783-ban kibocsátott rendelete által az üresedésbe jött püspökségek és általában ily egyházi javak jövedelmeit a katholika egyház javára rendelte forditattni és ily módon alakultak egyes katholikus alapok, valamint az eltörölt kolostorok és szerzeteknek javaiból alapittattak egyes nevelési alapitványok. És mit mond az 1790—91. XXVI-ki törvényczikk? melyet, ugy hiszem, senki itt a házban kétségbe nem fog vonni, hogy azt: mind a katholikusok, mind a protestánsok s magok alapitványait jövőre is sértetlenül megtartandják. Ha tehát, t. ház, az 1790—91-ik évi törvényhozás nem látta volna törvényesnek, nem látta volna helyesnek József császár azon intézkedését: hogy a megüresedett egyházi javadalmak a katholika egyház javadalmaihoz csatoltassanak bizonyára határozott volna ezen alapoknak más czélokra leendő forditásáról. (Helyeslés jobbfelől.)

Ezen czáfolhatlan tények következtében visszautasitom azoknak alaptalan véleményét, kik azt állitják, hogy a miniszter törvénytelenül járt volna el, akkor, midőn az 1790—91-iki törvénynek szellemét és rendeleteit végrehajtotta. Ferencz császár és királynak idézett rendelete az 1791-iki törvénybe ütköző volt, tehát törvényellenes; az 1848-iki országgyülés pedig végeredményét abban lelte, hogy minden törvény ellen elkövetett sérelmet egyszerre megszüntetett és a valódi törvényes állapotot helyezte vissza.

Ha ez igy van, t. ház, akkor azt merem állitani, hogy az idő rövidsége és a dolgok kellő átgondolásának hiánya következtében történhetett csak, hogy az 1790—91-ki XXVI-ik törvényczikk világos rendelete ellenére a megürült egyházi javadalmak jövedelmei a pénzügyminiszterium kezelése alá adattak.

Mindezek következtében tehát, miután a megüresedett egyházi javadalmak jövedelmeinek hováforditásáról Magyarországban törvényes intézkedés van, ezen törvényes intézkedést pedig egy határozattal megszüntetni nem lehet; annálfogva az alázatos véleményem, hogy ha csak épen nem kivánatos zavarokat előidézni nem akarunk, ne zavarjuk össze a tárgyakat; (Helyeslés jobbfelől) tiszteljük egymásnak törvény által biztositott jogait, hagyjunk föl e vitával és menjünk át egyenesen a vallás- és oktatásügyi miniszterium költségvetésének tárgyalására. (Helyeslés jobbfelől.)

Ghyczy Kálmán: Nem kivánok, t. ház, másodszor szólni, hanem a házszabályok értelmében egy állitásomat, melyet előttem szólott t. képviselő ur nem jól fogott föl, kivánom helyreigazitani. Helyes-e az, mit mondtam, vagy nem? itélje meg a t. ház; hanem a mit mondottam, vagy legalább mondani akartam, az volt, hogy a papi javadalmak nem az egyetemes egyháznak, hanem egyes egyházaknak adományoztattak. (Ugy van! balfelől. Zaj.)

Berzenczey László: T. ház! (Nagy zaj. Fölkiáltások: Eláll!) Justh képviselő ur ismét egy régi nótát huzott, hogy t. i. e házban nem mi vagyunk a szabadelvüek, nem azok a szabadelvüek, kik ma is egy a reactió mellett küzdö egyház tagjai mellett nincsenek . . . (Nagy zaj. Fölkiáltások: Rendre! Rendre!)

Elnök (csönget): Kérem a képviselő urat méltóztassék szavait ugy megválasztani, hogy egy egész osztályt általa ne sértsen. (Élénk helyeslés.)

Berzenczey László: Engedje meg a t. ház, ha hosszasabban engedett volna szólni, talán nem lett volna kifejezésem oly kemény.

Azt tetszett mondani, hogy nem mi vagyunk a szabad-elvüek. Én valóban nem vagyok protestáns, mint képviselő ur mondá, hanem katholikus, (Felkiáltások: Mormon: Derültség) azaz magyar katholikus; (Mormon! Derültség) és miután miniszter ur azon elvet ismételte, hogy van egy magyar állami egyház; én egyrészt igazat adok képviselő urnak, mert valóban kevéssel ezelőtt akartam egy interpellácziót intézni a vallásügyi miniszter urhoz, melyet épen elvtársai tanácslására mellőztem. Azt akartam kérdeni, hova lettek Magyarország főpapjai, hol vannak ma? (Derültség. Fölkiáltások: Rómában.) Azt akartam kérdezni, hogy a magyar egyházfő, a király s kormánya engedelme nélkül szabad-e nekik járni a világban szerte, nem tudom hová, gyülésezni? (Zaj. Mozgás.) Vagy a magyar állam egyháza a kath. egyház s akkor van szavunk hozzá, mint magyar állampolgároknak, vagy pedig csak kath. egyház, s akkor a miniszter urnak nincs szava hozzá, akkor a vallásügyi miniszternek mint vallásügyinek semmi értelme. (Igaz!)

Ha Just képviselő ur tudná, mit tesz katholikusnak lenni; (Derültség) ha tudná, mit tesz egy akol birkájának lenni, mint mi vagyunk katholikusok, ha tudná: mit tesz a szabad egyház, azon szabad egyház, mely például Amerikában áll fön, hol engem mint magyar embert a kath. egyházból kiüztek, mert magyar ruhában voltam, ha tudná, mit Hugues kardinális New-Yorkban ott létünk alatt prédikált, hogy az 1848-diki forradalom semmi egyéb nem volt, mint hogy a magyar a román nemzet ellen, mely katholikus, fölkelt s agyon akart verni minden katholikust; ha mindezt tudná képviselő ur: akkor szólhatna a vallásszabadságról, de akkor ez az ország dolga. Itt azonban arról van szó, van-e a magyar királynak a magyar egyház fölött apostoli joga? Ha ezen apostoli jog fönáll s e királynak van kultuszminisztere, akkor kérdés, van-e joga e miniszternek, vagy van-e joga egy képviselőnek is kérdeni töle valamit? Ha ez áll, akkor azt hiszem, hogy ez állami kérdés.

Én nem akarom a birtok kérdését feszegetni s azt hiszem, Ludwigh képviselő ur sem arról szól: csupán csak egy jogról, mely fejedelmi jog, melyet addig, mig királyi jognak neveztetett,

soha sem mertek megtámadni, s mely ma, midőn az uj alkotmány utján a nemzet joga, mert az ország pénzügyét a kincstártól a nemzet vette át, kérdésessé tétetik. (Helyeslés balfelől.) Egy fejedelmi jogról van szó, t. ház, mely szerint az üresedésben levő püspöki jövedelmek 5—10 évekig a korona által birtokoltattak, s ezt még a papok sem merték kérdésbe vonni, és ma, midőn a nemzet joga lőn vita tárgya, (Helyeslés balfelől) azt mondják, hogy nem jog többé.

Ha állna az, a mit Paczolay képviselő ur mondott, hogy már most mi világiak is vagyunk valami mint katholikus egyház; ha nem nevetne magában, midőn ezt mondja, ha nem tudnám, hogy bizony még most sem ad semmit egy katholikus pap a világi emberre, akkor belenyugodnám; hanem igy, mint vagyunk, én mint magyar ember, mint katholikus ember kivánom, hogy a magyar egyház legyen magyar egyház, és kivánom, hogy a fejedelemnek régi patronatusi joga föntartassék. E felett foly ma a kérdés.

Nem akarom fárasztani a t. ház türelmét, ámbár sokat lehetne e tárgyról mondani, de kérdem a miniszter urat, tán meg akarja várni, mig haza jönnek a papok Rómából és addig nem akarja megoldani a kérdést? (Élénk derültség.) Ezen kérdés most már harmadik stádiumban van és nem tudom, mért nem akarják most eldönteni?

Én a miniszter urnak köszönettel tartozom törvényjavaslati igéretéért, mert röviden elütni Ludwigh képviselő ur inditványát nem volna egyéb, mint az évszázadokon át gyakorolt patronatusi jogot semmisiteni meg. Miután tehát ugy per sundambundam elütnék az államot egyik lényeges jogától, inkább békével bevárom a törvényjavaslatot.

Csatlakozom tehát Ghyczy Kálmán képviselő ur inditványához, s kérem, ne menjünk tovább ezen kérdés tárgyalásánál. Én nem akarok ugy tenni, mint Szilágyi Virgil képviselő ur tett, (Halljuk! balfelől) ki azt mondotta, hogy: mondhatnék én még egyebeket is, de nem mondok, hanem mondják azt mások. Uraim, ez az „on dit". (Derültség.) Ez azt mondja, én nem szólok semmit, én nem tudok semmit, hanem a szomszédasszonyok ezt meg ezt mondják. (Általános nevetés.) Ez fenyegetőzés, és ezzel nem szoktam élni, hanem nyiltan megmondom, hogy ha valahol jogot látok, legyen az papé, vagy legyen akárkié, azt tisztelni

fogom; hanem ahol az államnak jogát látjuk, kötelességünk azt is tisztelni és föntartani, legyünk akár protenstánsok, akár katholikusok.

Ennélfogva én pártolom Ghyczy Kálmán t. képviselő ur inditványát azon reményben, hogy a miniszter ur által kilátásba helyzett törvényjavaslat, még ez ülésszak alatt elö fog terjesztetni. (Helyeslés balfelől.)

Tisza Kálmán: T. képviselőház! (Halljuk!) Midőn Ludwigh János, t. képviselőtársam és barátom inditványa napirendre tüzetett, nem gondoltam volna, hogy ezen inditvány felett ily nagymérvü, és különösen a felemlitett eszméket illetőleg ily nagy horderejü vita fejlődik ki. Ugyanis azon inditvány szerint, nem az volt, és nem az lehetett volna a kérdés: hogy mi történjék jövöben azon, a katholikus clerus birtokában, vagyis használatában levő javadalmakkal, birtokokkal; hanem egyszerüen az, hogy az intercalaris jövedelmek irányában megtartassék-e a törvény, vagy törvényes gyakorlat? fájdalom, maga az igen t. kultuszminiszter ur válaszában a kérdést ezen körből kiemelte, mert midőn indokolta, hogy helyes volt az ö .eljárása, nem csak a gyakorlatból igyekezett kimagyarázni, hogy ezen intercalaris jövedelmek helyesen kezeltetnek a vallási alapitványok közt, hanem magából a katholikus javak természetéből igyekezett azt kimagyarázni és igy oda dobta azon nagyfontosságu elvi kérdést, hogy minöknek tekintessenek azok.

Én ezen fontos elvi kérdés tüzetes vitatásába bocsátkozni ez alkalommal nem szándékozom, csak meg kell jegyeznem először, hogy nem ismerhetem el, hogy mindaz, a mi ma mint katholikus egyházi, vagy az általános bevett szokás szerint nevezve papi javak neve alatt ismeretes, egy természetü volna, és igy nem ismerem el, hogy akár az egyiket, akár a másikat, akár azt, hogy szorosan katholikus egyházi, akár hogy nem: igy átalánosságban mindegyikre kimondani lehetne, mert nem egy a forrás, melyből eredtek, nem egy tehát a természetök és nem egy szabály szerint kell azokat megitélni.

Másik, a mit megjegyezni kivánok, az, hogy nem áll Paczolay képviselő urnak azon nyilatkozata, hogy az 1790/1. törvény e kérdést eldöntötte volna. Nem áll pedig azért, mert miről szól ezen törvény? ugy, mint ö maga is elmondta, szól arról, hogy a protestánsok és katholikusok egyaránt megtartják saját alapit-

ványaikat. Már engedelmet kérek, de azon fekvő birtok, a mit egy-egy fejedelem Magyarországban adott, az nem alapitvány, hanem vagy rendelkezés, vagy donaczió. Valamint hogy a fejedelmek részéről tett ilyen birtokajándékozások magának a miniszter urnak jelentésében is egyátalában nem mint alapitványok, hanem mint donacziók fordulnak elő, s máskép elő sem fordulhatnak.

Ezeket előrebocsátva, bátor vagyok még azt is megjegyezni, hogy hasonlólag nem áll Paczolay képviselő urnak azon következtetése sem, miszerint a fejedelem az intercalaris jövedelmeket sohasem tekinthette magáénak, mert csak azért szállottak reája ezen birtokok, hogy másoknak adományozhassa. Ez nem áll, mert hiszen a fejedelemre más birtokok is azért szállottak, és azon joggal, hogy másoknak adományozhassa, mig azonban ezen adományozást nem eszközölte, addig azok jövedelmeit a fejedelem élvezte. De nem áll az sem, és ez már a historiai ténynyel is ellenkezik, a mit mondani méltóztatott: hogy midőn egyes apátságok és szerzetes rendek megszüntettek, csak annyiban érvényesitette a fejedelem jogait, a mennyiben azokat vagy más apátságoknak, vagy szerzetes rendnek, vagy egyháznak, vagy a katholikus ifjuságnak — mert ezt is mondotta, — nevelésére ajándékozta.

Paczolay János: Ezt nem mondtam.

Tisza Kálmán: Azt méltóztatott mondani, hogy a katholikus ifjuság nevelésére és katholikus tanitók képzésére! Nem áll pedig, mert bár egy részét ennek igenis oly czélokra adományozták a fejedelmek, de nem csekély része az, a mit más czélokra, jelesen még magánosoknak is adományoztak; a történelem tehát tisztán bebizonyitja, hogy a fejedelmeknek joga ily birtokok iránt nem feltételekhez kötött, hanem feltétlen volt; a mit akart ajándékozni az egyházi czélokra: azt ajándékozta oda, a mit ajándékozni akart más czélokra: azt ajándékozta más czélokra. És e tekintetben hivatkozom magára a vallás- és közoktatásügyi miniszter urra, a kinek előterjesztésében, melyet a magy. kir. egyetem alapitványairól tett, számtalan helyen fordul elő, hogy ezen és ezen apátságok megürülvén, miután a fejedelemnek teljesen szabad rendelkezési joga beállott, azokat ajándékozta például az egyetemnek. (Felkiáltás jobb felől: Jure patronato.) Méltóztassék a miniszter ur jelentését megtekinteni.

Különben itt, miután most nem ezen javak természetéről és az irántok teendőről szólunk, kérdés nem marad fen más, mint hogy az intercalaris jövedelmek irányában azon eljárást, a melyet addig, mig uj törvény e tárgyban nem alkottatik, meg kell tartani. Mert megengedjen nekem Zichy Nándor képviselő ur, a reformok után igenis törekedni kell, de addig, mig a reformok keresztülvive nincsenek, meg kell tartani a törvényt. (Ugy van!) Különben ugy járhatnánk, hogy mig mi a reformok után törekszünk, addig a törvényes alap kirántatik lábaink alól, és lesz reform, de nem lesz mit reformálni. (Tetszés bal felöl.)

A mi már ezen kérdést magát illeti, én legelőször is hallottam Szilágyi Virgil képviselő urtól, kit igen sajnálok, hogy már nincs jelen . . . (Felkiáltás: De itt van!) Nagyon örülök, hogy jelen van. Hallottam tőle egy constitutionális képtelenséget. (Halljuk!) Ő meg nem elégedvén azzal, miszerint a miniszter azt mondotta, hogy nincs törvény; azt állitotta fel: hogy intercalaris javak fölött nincs is joga az országgyülésnek határozni és igy az országgyülés jogkörét akarta e tekintetben megcsorbitani, de hallottam még egy másikat is, és ez a másik az volt: hogy kiindulván azon — szerintem már magában is alkotmányosan helytelen — alapból, hogy itten az országgyülésnek joga nem levén, a király vagyis a fejedelem és egyház közti egyezkedések szolgálnak zsinórmértékül, és e szerint történtek az intézkedések; azt mondá továbbá: hogy József császár ezen tisztán magyar királyi jogról lemondott és lemondhatott, azt mondotta: hogy 1855-ben ez nem a concordatum folytán, de azért történt, mert a király ismét ezen jogról, mely az országra nem tartozik, lemondott.

Elsőben is tagadom, hogy a fejedelemnek alkotmányos fogalmak szerint ilynemü jogairól magában le lehetne mondani, (Ugy van!) mert hiszen, ha ezt elismerjük, akkor oly tágkörüek a fejedelem jogai, hogy ha ő azokról önmagától lemondhat, e lemondások által az ország jogait is könnyen megsemmisitheti egy harmadik irányában. (Helyeslés.)

De ha állana is az, a mi nem áll: hogy a fejedelem vagy a magyar király ily jogairól lemondhat, még akkor sem állana az: hogy József császár, a ki soha megkoronázott magyar király nem volt, — nem állana, hogy mai felséges urunk 1855-ben

lemondhatott volna oly jogáról, a mely csak a törvényes koronázott fejedelmet illeti. (Helyeslés.)

Ezek azok, a miket megenged, hogy alkotmányos szempontból képtelenségeknek neveztem. (Élénk helyeslés bal felől.)

A mi már most az okoskodást magát illeti, az igen tisztelt cultusminiszter ur azt méltóztatott mondani, hogy a Kolonics-féle egyezség az országgyülés által ezen pontjára nézve 1715-ben be nem czikkelyeztetvén, ugy látszik, hogy erejét elvesztette. Azontul még azt méltóztatott mondani: hogy József császár rendeletére nézve pedig az 1790-ki t.-cz. nem mondván meg, hogy az nem érvényes, az 1790-ki országgyülés azt érvényesnek tekintette. Az egyik esetben tehát az, hogy az országgyülés e törvényben nem reflectált valamire, azt teszi, hogy helytelennek tartja, másik esetben, hogy helyesnek tartja, azt meg fogja engedni a t. miniszter ur, hogy ez ellentét. De egyáltalában is azt tartom, hogy a törvényhozásnak nem feladata azt mondani, mit nem igtat törvénybe, hanem igenis, hogy mit igtat törvénybe; mert ha másképp fognók fel, ha azon logika szerént mennénk, hogy mert az 1790-ki országgyülés nem tiltakozott József császár rendelkezése ellen, tehát azt jogosnak elismerte; ez esetben azon helyzetbe jönnénk, hogy miután a törvénykönyvből épen a mi inditványaink maradnak ki, utoljára még azok birnának törvényes erővel. (Derültség.)

Mindazok után, a mik fölhozattak, azt tartom, itt az egyedül folytonos és oly usus, a melyet — ha nem is az országgyülés, mert hisz akkor nem usus volna, hanem törvény, de a törvényes magyar királynak rendelkezése állapitott meg, azon usus, melyet I. Ferencz császár, és magyar király 1793-ik rendeletével megállapitott, mely 1855-ig érvényben volt, érvényben tehát 62 éven keresztül, és azt tartom, hogy ilyen, a törvényes király által megállapitott, és az ország törvényes kormányai által figyelemben tartott és követet utat és ily ususnak hatályát nem ronthatja meg az, hogy az absolutismus uralma alatt és befolyásával egy Magyarországra bizonynyal nem kötelező concordatum másként rendelkezett. (Helyeslés.) A mely perczben az alkotmány visszaállott, vissza kell állni az uzusnak, nem pedig életben maradni a törvényes usus ellen keletkezett törvénytelen rendeletnek. (Helyeslés.)

Hogy helyes-e ezen mód, azt megengedem, hogy más kér-

dés; de ebbe nem is bocsátkozom, annak ideje, gondolom, akkor lesz, ha a t. vallásügyi miniszter ur előterjeszti ez iránt javaslatát. Én részemről arra kérem, hogy méltóztassék ezt nem igen sok idő mulva megtenni. Ha Ludwigh tisztelt barátom és képviselőtársam inditványának, a mint Ghyczy Kálmán szóba hozta, tárgyalása és a szavazás is felette akkorra halasztatik, szivesen hozzájárulok, ha a t. ház többsége ma kiván fölötte határozni; azon esetben pedig, mint olyat, a mely az egyedül létező törvényes gyakorlattal tökéletesen megegyez, a nélkül, hogy akár jövendőre, akár átalában a papi javak fontos kérdésének praeiudicálna, részemről elfogadom. (Helyeslés balfelől.) És most, mielőtt bevégezném beszédemet, engedje meg a t. ház, hogy igen t. képviselőtársam Justh Józsefnek feleljek még egy-pár szót. (Halljuk!)

Én ugy látom, Justh képviselő ur inditványa igen közel áll Ghyczy-éhez, s megvallom, hogy ez esetben nem tudom, hogy mi indokolhatta azon éles kikelést és vádat az ellenzék ellen? Azonban ez természetesen az ő dolga és mi csak sajnálhatjuk, hogy oly rossz véleménynyel van irántunk. De egyet kénytelen vagyok megjegyezni: vegye figyelembe, hogy bár igen fájdalmas az ránk, mint egyénekre nézve, de kinőttünk már azon korból, midőn bennünket mint gyermekeket ijeszteni lehetne és ne higyje, hogy azért, mert valaki azt mondja nagy hangon, hogy az, a mit ti akartok, nem szabadelvü, mi meg fogunk ijedni s attól elállni. A szabadelvüségről a fogalmak véghetetlenül különböznek. Némelyeknek szabadelvüsége — mondom némelyeké, nem nevezek senkit — áll abban, hogy a ki erős, annak előjogait kiméljük és legyezgessük, a ki pedig gyenge, azt foszszuk meg azoktól, a mikkel bir. Ily értelmü szabadelvüséget én részemről nem akarok. (Tetszés balfelől.) De megjegyzem továbbá, hogy igenis szép, nagyon hangzatos elv az: szabad egyház a szabad államban; de abban tán a képviselő ur is egyetért velem, ha azt mondom, hogy szabad egyház a szabad államban csak ott létezhetik, hol nincs kiváltságolt, privilegizált egyház, hol az egyiknek épen olyan joga van, mint a másiknak; (Igaz! balfelől.) szabad egyházat a szabad államban sohasem fogunk létrehozni ugy, a mint már ez nem egy kérdésnél e házban is történt, hogy t. i. mindig legyezgetjük és megtartjuk azon privilegiumokat, melyek azon

hatalmas egyháznak, melynek jelen szerkezete — de csak szerkezete — egyedül az, mely a szabad egyház szabad állam elvével ellenkezik; ha meghagyjuk azt mindazon privilegiumokban; ha nem merjük, daczára a szabadelvüségre hivatkozásnak, a helyesebb elvet keresztülvinni, azért, mert félünk, hogy azt magára nézve sérelmesnek tekinti, pedig hogy ez megtörtént, hivatkozom a vallásegyenlőségi törvénynek és a polgári házassági törvények sorsára. Mindeddig, tisztelt ház, „a szabad állam a szabad egyházban“ nagy elv hangoztatása daczára megbukott minden szabadelvü inditvány, mely nem a kath. egyház, de a kath. papság érdekét sértőnek tartatott. (Igaz!) Ily módon szabad egyház a szabad államban Magyarországon soha nem lesz. (Igaz! balfelől.)

Ezek után, t. ház, végzem beszédemet, ismételve, hogy ha a határozati javaslat ma szavazásra kitüzetik, Ludvigh inditványát elfogadom; de kész vagyok megnyugodni abban is, hogy tárgyalása és a szavazás a törvényjavaslat beterjesztésének idejére halasztassék. (Élénk hosszas éljenzés balfelől.)

Paczolay János: A házszabályok értelmében az előttem szóló t. képviselő ur által rosszul értelmezett néhány szavam helyreigazitása végett vagyok bátor felszólalni. Én nem azt állitottam, hogy a fejedelemnek csak azon hatalma van, a prépostságok és monostorok javait a katholikus fiatalság nevelésére és a tanitók kiképzésére forditani; hanem én azt mondottam, hogy azon törvényczikkek, melyeket igen t. képviselő Ghyczy Kálmán ur felemlitett, azok rendelték el ezt, és abból önként következik, hogy mindazon okoskodás, melyet az adományozásra nézve erre alapitott, megbukott magamagától. (Jobbfelől: Szavazzunk!)

Elnök: Méltóztassanak határozni a felett, hogy Ludwigh ur határozati javaslatát elfogadják-e?

Ludwigh János: T. képviselőház! Midőn határozati javaslatomat előterjesztettem, nem akartam támasztani és nem is támasztottam sem vallási, sem egyházi kérdést. Én határozati javaslatommal csak azt akartam elérni, a mit a törvény és usus követel, valamint már emlitettem, hogy a mult századokban, nem találunk példát arra, hogy hová rendelte az állam forditandónak ama jövedelmeket, mert azt csak a számadásokban lehetne feltalálni, hanem nem képes senki ellenkező adatot fel-

mutatni, kivévén azt, melyet igen t. közoktatási miniszter ur és magam is megemlitettem, t. i. II. József rendeletét; nem kell azonban elfeledni, hogy maga II. József minden rendeletét, kivévén a vallási türelemről szólót, visszavonta, megsemmisitette, következőleg azt, melyet vissza nem vont, az országgyülésnek csak el kellett fogadni és nem uj törvényt hozni.

Ha én az államjavak természetére kivántam volna hivatkozni, idézhettem volna akárhány országgyülési actát, nevezetesen idézhettem volna az alsóháznak egy 1844-iki végzését, melyben kimondatott, hogy a főpapság javai állami javak; akkor t. i. Borsod vármegye az egész házát felszólitotta, hogy a papságtól tényleg vétessenek el a jószágok és midőn ezen inditvány az országgyülésen előkerült, Komárom vármegye követe egy elleninditványnyal lépett elő és azt mondotta, most ne bocsátkozzunk a tényleges secularizatióba, hanem mondjuk ki elöleg, mint már kimondta az 1790-iki országgyülés, hogy a papi javak állami javak. Tehát én, mint mondám, ezekre átmenni nem kivántam, mert ha ez lett volna tárgya inditványomnak, természetesen ezen 1790-iki országgyülés határozatát idéztem volna. Hivatkoztam a törvényre és ususra és az usust jobban nem bizonyithatom be, mintha magának az igen t. miniszter urnak cselekvésére hivatkozom. Az 1848-iki budgetben az intercalaris jövedelem nem is fordulhatott elő, mert friss emlékezetben volt a törvény, mely azt rendelte, hogy mindazon tárgyak, melyek a kincstár által kezeltettek, a pénzügyminiszterium hatósága alá adassanak. Már most nagyon nagy sulyt fektetett a miniszter ur arra, hogy csak 1793-ban hajtatott végre II. József visszahivási rendelete. Hiszen csak 1848-ban történt, és magára a t. miniszter urra hivatkozom, hogy miért nem hajtotta végre ama törvény rendeleteit? akkor is ugy történt, elhalasztották a törvény végrehajtását és a helyett csak 93-ban, tehát két évvel később hajtották végre, mint hozatott.

Sokszor történt hivatkozás az ususra, hanem tudjuk, hogy „usus tollitur per legem, atque per usum contrarium.“ hol van azon lex, de nem képesek egyetlen egy usust idézni. Továbbá a deserta ecclesiaról volt szó; hiszen azok nem főpapi javak voltak. Ezek nem tudom miért hozattak itt fel, mert ide épen nem tartoznak; itt csak a főpapok javainak intercalaris jövedelmeiről van szó.

Hiszen, ha a concordatumot ugy tekintjük, mint tekintették egy időben Ausztriában, hol az Ausztriának alkotmánya gyanánt tekintetett, akkor lemondhatnánk minden vagyonról és mindenről.

Az autonomia kérdése, a szabad egyház a szabad államban, ez mint már jól megjegyeztetett, üres szó: mert először azt kellene mondani, hogy állami fővallás nem lehet a katholikus, mert a hol szabad egyház szabad állam van, ott az állam, lehet mondani atheista és minden vallás szabad; ott nem rendelkezik az állam, mert nincs államvallás.

Szilágyi képviselő társam Belgiummal akart megczáfolni. Ott igen, lássuk, mi ott az egyház szabad államban. Hát szabad az egyház, hanem a pápa rendelkezik: az egész országban minden püspököt ő nevez ki, s az országnak legkisebb befolyása sincs, mert minden Rómából igazgattatik. Ott nincs intercalaris jövedelem, mert alig hunyja be szemét egy püspök, már megvan a kinevezés; ugyszólván „Telegraf" utján mindjárt megmondják, meghalt ez, s másnap ott van a kinevezés.

Hivatkozott továbbá Szilágyi képviselő ur, hogy törvényjavaslat terjesztetett ott elő, és azt nem is fogadta el a belga országgyülés, hanem visszavonta. De miről volt ott szó? Azon pénzekről, melyek a gyertyákért, temetésekért és más mindenféle ily vallási szertartásokhoz tartozó jövedelmekből befolynak. Nincsenek ott olyan javadalmak, mint itt szóban forognak, mert világos, hogy nem is lehet, mert ott minden jószág confiscáltatott és eladatott; hanem szabad a kultusra adni ajándékot és ezekről és ezeknek kezeléséről volt szó és ezeknek felülvizsgálásáról, mit a kormány bizonyosan tesz is. Bizonyság e részben az, hogy minden polgármester tagja a bizottmánynak, mely azon jövedelmet kezeli.

Én nem kivánom érdemileg tárgyalni a püspöki javak kérdését, mert mint kijelentettem, az ide nem tartozik; hanem ez egyszerüen a budget tételeinek kérdése, mely mindig elő fog fordulni a számadásokban, és részemről megegyezem abban, hogy ezen kérdés elnapoltassék, de csak azon feltétel alatt, hogy az bevétessék a pénzügyminiszterium bevételei közé, mert különben az fogna jövőre ebből magyaráztatni, hogy a ház már nyilatkozott, hogy a ház akkor jóváhagyta, hogy az a cultusminiszter budgetjébe vétessék, nem a pénzügyminiszterébe. És

igy egy oly praecedens állittatnék fel, melylyel az országnak jogait feláldozzuk, mit az országgyülésnek tenni nem szabad.

Egyébiránt ily feltétel alatt Ghyczy Kálmán t. képviselő társam inditványához hozzájárulok: hogy ezen inditványnak tárgyalása akkorra napoltassék el, mikor a cultusminiszter ur törvényjavaslatát be fogja adni.

Elnök: A tárgyalás be levén fejezve, mindenek előtt a napirendre kitüzött határozati javaslat felett kell szavazni; a kik tehát Ludwigh János képviselő urnak határozati javaslatát, hogy tudniillik, (Felkiáltások: Vissza vonta!) a megürült egyházi javadalmak időközi jövedelmeit a pénzügyminiszter vegye tárczájába, elfogadják, méltóztassanak felállani.

Ludwigh János: Én csak feltételesen vontam vissza.

Elnök: Jól figyeltem: a képviselő ur feltételhez kötötte a visszavonást, s azért kötelességem a kérdést igy tenni fel. A kik tehát elfogadják, méltóztassanak fölkelni. (Megtörténik.) A többség nem fogadja el. Most következik Justh inditványa (Ellenmondások a balfelől. Nagy zaj).

Ghyczy Kálmán: A kérdéshez akarok szólni. Azzal, hogy Ludwigh képviselőtársam s barátom inditványa nem fogadtatott el, még nincs eldöntve azon két más javaslat, mely Justh képviselő ur által és általam adatott be; és abból, hogy a ház nem kivánja a határozati javaslatot most rögtön elfogadni, nem az következik, hogy nem kivánja azt később tárgyalás alá venni. Azért kérem, méltóztassék az inditványokat is felolvastatni. (Nagy zaj, balfelől felkiáltások).

Mihályi Péter jegyző: (Felolvassa Justh József inditványát. Felkiáltások balfelől: A másikat!)

Ghyczy Kálmán: Az enyém előbb volt beadva.

Elnök: Justh József ur irásban adta be inditványát, Ghyczy Kálmán ur nem is adta be, csak később hozta ide.

Mihályi Péter jegyző: (Felolvassa Ghyczy Kálmán inditványát).

Elnök: Első kérdés, Justh József képviselő ur inditványát elfogadja-e a t. ház? (El! Nem!) A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (Megtörténik.) Nem fogadtatik el. Most méltóztassanak azok felállani, kik Ghyczy Kálmán képviselő ur határozati javaslatát elfogadják. (Megtörténik.) A többség elfogadja. (Felkiáltások jobbról: Ellenpróbát!) Méltóztassanak

ez ellenpróbát akkor kérni, mikor a határozat még kimondva nincs; egyébiránt a többség világos volt. (Helyeslés. Éljenzés a baloldalon).

A katholikus autonomia és az alapitványok kérdése az 1869/72-iki országgyülésen.

1. Az 1870-iki költségvetés általános tárgyalásánál 1870. február 16-án.

Ghyczy Kálmán: T. ház! Egy igen fontos tárgyra kivánom a t. ház figyelmét fölhivni. Fontosságának jelzésére elégnek tartom megemliteni azt, hogy annak e házban miként tárgyalásától az ország kath. ifjuságának összes közoktatása és neveltetése függ. Bocsánatot kell kérnem, hogy a végett, hogy megértessem, távolabbról kell kiindulnom, és egy, tegnap egyébiránt már e házban is megemlitett ügyet kell, habár mellesleg, megemlitenem, mely látszólag a kérdéshez nem tartozik, de azzal mégis a legszorosabb összeköttetésben van Ez ügy alatt a kath. egyház autonom szervezésének ügyét értem.

Tudva van, hogy a kath. egyház autonom szervezése munkában van. Lesznek egyház-községi, esperességi, püspökmegyei egyháztanácsosok, lesz egy országos kath. főegyházi tanács. Nem kétlem, hogy mindezen tanácsokban a világi tagok száma nagyobb lesz az egyháziakénál. De ismerve a hierarchiának kanonszerü jogait, a kath. egyházban hatalmát és századok óta változatlan irányát és elveit, meg vagyok győződve arról is, hogy mindezen egyházi tanácsokban, azok mesterséges organizácziója folytán, a világi tagoknak nagyobb száma mellett is az egyházi tagok és a hierarchia szelleme fognak tulnyomó befolyást gyakorolni, (Ugy van!) és a világi tagoknak befolyása, hogy többet ne mondjak, csak igen alárendelt lesz.

Bebizonyithatnám ezt t. ház azon szabályokkal, melyeket a püspöki kar az egyházi tanácsok szervezése iránt még 1868-ban megállapitott, de esetleg közbejött körülmények miatt nem foganatosithatott. S habár meg vagyok győződve, hogy nézetemben igen sok katholikus polgára e hazának osztozik, mégis hogy ne mondassék, hogy egyéni nézetemet egy eddig még nem konstatált bizonytalan jövőről kétségtelen tény gyanánt akarnám fölállitani, csak azt akarom állitani, a mit minden tekintetben bizton állithatok, és ez az: hogy azt, hogy a katholikus egyház

autonom szervezete miképen fog létesülni? ez idő szerint sem e házban, sem a hazában senki nem tudhatja.

Hogy a szervezendő katholikus egyháztanácsok kezelésök alá vegyék, intézkedésök körébe bevonják a templomoknak, az egyházközségeknek vagyonát, és azon alapitványokat, melyek egyenesen vallási és egyházi czélokra vannak rendelve, ez ellen nincs észrevételem, azt helyesnek tartom magam is, s habár az elemi oktatást első sorban községi ügynek és kötelességnek tekintvén, a községi közös elemi iskolák föltétlen pártolója vagyok: nem szólok mégis az ellen sem, hogy ott, hol a községi közös elemi iskola ez idő szerint nem állitathatik föl, a katholikus felekezeti elemi iskolák fölügyelete az illető egyháztanácsosoknak adassék át; de a czél, mely eléretni, a szándék, mely valósittatni kivántatik, nem áll meg itt; a czél, a szándék az, hogy az egy vagy más módon szervezendö főegyházi tanács határozzon, és intézkedjék az ország katholikus ifjuságának összes közoktatása és nevelése fölött ugy az alsó, mint a középés felsőbb iskolákban, tehát nem csak az elemi iskolákban, hanem a királyi gymnasiumokban, királyi jogakadémiában és az egyetemben is. Hogy ez igy van, hogy a terv ez: arra nézve nem engednek kétséget azon szabályok, melyeket a püspöki kar az egyházi tanácsok szervezetére nézve még 1868-ik évben megállapitott, a melyeknek 72. §-ában szó szerint ezek foglaltatnak: „A tanügyet illetőleg az országos főegyházi tanács határoz és intézkedik a hazai katholikus egyház által föntartott összes alsó-, közép- és főiskolákban való oktatás és nevelés fölött, megállapitja a tanrendszert, a tanárok és tanitók fizetésének minimumát, és minden katholikus iskolákban fölügyeletet gyakorol, megőrizvén azoknak katholikus jellegét minden katholikus tanintézetekben, melyeket nem kizárólag az egyes egyházmegyék, s azok községei vagy testületek tartanak fön, közvetlenül intézkedik, kivéve papnöveldei és zárdai nevelést, a hittani oktatást és vallásgyakorlatot. Hogy pedig a katholikus egyház által föntartott közép- és felsőbb iskolák alatt egyenesen a kir. gimnáziumok, jogakadémiák és az egyetem értetnek, azt fölvilágositja ezen szabályok 67. §-a, mely szerint az országos katholikus egyházi fötanácsnak tagjai lesznek a gimnáziumoknak és jogakadémiáknak küldöttei és a magyar kir. katholikus pesti egyházi egyetemnek megválasztott katholikus küldötte.

Ha ez megtörténik, t. ház! ha az ország katholikus ifjuságának összes közoktatása és neveltetése a szervezendő egyházi tanácsok utján az egyházi rendnek, a hierarchiának és ezek által a jezsuitáknak adatik át, akkor — és itt kerülni akarok minden szót, mely keserüséget idézne elő s csak azt mondom, hogy akkor — tegyünk le arról a reményről, hogy a katholikus ifjuságnak közoktatása és neveltetése fölemeltethessék a kor szinvonalára és azzal haladhasson, (Balfelől: Igaz.) akkor a katholikus ifjuság közoktatásának és nevelésének rendszere gyökerében meg lesz ingatva és azok után itélve, mik jelenleg Rómában történnek, azon álláspontra fog visszataszittatni, melyben egy század előtt volt. (Élénk felkiáltások: Igaz!)

A czél azonban, mely éléretni szándékoltatik, még tovább terjed ennél is. (Halljuk!) Nemcsak a czélt tüzték ki az illetők, hanem gondoskodtak az eszközökről is, melyek e czél elérésére szükségesek. A szándék e részben az, s ez az általam többször emlitett szabályokban hasonlókép kimondatik, hogy az országos főegyházi tanács intézkedjék az iránt, hogy a magyar kormány által jelenleg kezelt katholikus alapok és alapitványok ő felsége legfelsőbb kegyuri jogának fönntartása, de egyszersmind a katholikus egyház tulajdonjogának és érdekeinek teljes megóvása mellett, czéljaiknak megfelelőleg miképen kezeltessenek.

Ha az itt emlitett katholikus alapok és alapitványok alatt azok értettek, melyek vallási és egyházi czélnak, az ellen, hogy ezek a szervezendő katholikus egyháztanácsok intézkedése alá bocsáttassanak: nincs észrevételem, az ellen nem szólok. Nem szólok az erdélyi alapokról és alapitványokról, nem kivánok szólani a görög-katholikus egyház alapitványairól sem, mert ezekről teljeséggel ismeretekkel nem birok. Nem szólok az egyetem alapjáról sem, mely a maga helyén külön tanácskozás tárgya lesz, nem szólok a vallási alapról, melynek jogviszonyait minden tekintetben hasonlókép nem ismerem.

Én tüzetesen csak a tanulmányi alapról akarok szólani, (Halljuk! Halljuk!) mely hasonlókép a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak főfelügyelete alatt kezeltetik s mintegy 9 millió forintnyi ingó és ingatlan értéket képvisel, jelenleg a királyi gimnáziumok, királyi jogakadémiák, némely főreáltano-

dák és tanitóképezdék föntartására fordittatik és a létező ter- szerint szintén a szervezendő katholikus egyházi főtanács intézkedése alá volna bocsátandó.

Tudva van a t. ház előtt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur még 1868-ik esztendőben föl volt hiva, hogy mindezen alapokról és alapitványokról, ugy azokról, melyeket közvetlenül kezel, mindazokról is, melyeknek kezelése fölött őrködik, felvilágositó kimutatást terjesszen az országgyülés magát ez irányában kellőképen tájékozhassa.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ezen határozatnak nem tett eleget; mert azon rovatos kimutatásokban és zárszámadásokban, melyeket a ház tagjai közt kiosztatott ugyan, de a ház asztalára mindeddig még le nem tett, az illető alapok és alapitványoknak csak vagyoni állását mutatta ki; de ellenkezőleg azzal, mit hasonértelmü országgyülési utasitás folytán az egyetemi alapra nézve maga is teljesitett, ezen alapoknak eredetét, czélját, rendeltetését felvilágositó okmányokat nem terjesztette be és ezáltal lehetetlenné tette azon czél elérését, melyet a képviselőház emlitett határozatával kitüzött; lehetetlenné tette, hogy az országgyülés magát ezen alapok és alapitványok irányában kellőkép tájékozhassa.

Vannak azonban más források, melyekből ezen alapok és alapitványokról, jelesen a tanulmányi alapról is hites adatok merithetők.

Igy a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur azon jelentésében, melyet 1868-ik évi május 20-án ö felségének az általa kezelt minden alapokról és alapitványokról bemutatott s melyet a mult országgyülés alatt több képviselővel közölni szives volt, de az országgyüléssel is közölni fölöslegesnek tartott, maga azt adja elö, hogy ezen tanulmányi alap néhai Mária Terézia királynőnek 1780-diki márczius 25- ikén kelt azon oklevéllel alkottatott, mely által a nevezett királynő az eltörölt jezsuita-rend összes ingó és ingatlan vagyonát a tanulmányi-alap és az országban létező nyilvános iskolák örök javadalmává rendelte. Azon zárszámadásokban tovább, melyeket a t. miniszter a ház tagjai közt szétosztani szives volt, maga is ezen tanulmányi alapot magyar kir. tanulmányi alapnak nevezi és rendeltetésére nézve azt mondja, hogy annak rendeltetése a köznevelés előmozditása.

Nem akarom e helyen a királyi fiskusra örökségképen szállott javakból közczélokra tett királyi adományozásoknak jogi természetét fejtegetni, de azt vélem állithatni, hogy a közoktatás és nevelés egyik lényeges ágát a vallás tanitása is képezi ugyan és ez mindegyik egyház gondjai közé tartozik; de maga a közoktatás és köznevelésnek ügye, nem vallási, nem is egyházi, hanem állami és polgári ügy (Élénk helyeslés) és a vagyon, mely e czélra az állam által van rendelve, nem vallási, nem egyházi, hanem állami vagyon (Élénk helyeslés) s ezt a tanulmányi alapra nézve még inkább igazolja azon körülmény, hogy ezen tanulmányi alap kezdet óta mindig a magyar királyi helytartótanácsnak, tehát a kormánynak felügyelete alá volt rendelve, annak felügyelete alatt kezeltetett, az abból föntartott királyi gimnáziumok és jogakadémiák mindig királyi gimnáziumoknak és királyi akadémiáknak neveztettek és mindig a helytartótanácsnak, tehát a kormánynak felügyelete alatt állottak.

Részemről már ezekből is, a miket itt elmondottam és melyeket még e tárgyról mondani lehetne, meg vagyok győződve ugyan arról, hogy a tanulmányi alap nem tartozik azon alapok és alapitványok közé, melyekre nézve a katholika egyház tulajdonjogát követelhetne, nem tartozik azon alapok és alapitványok közé, a melyek a szervezendő katholikus egy-egyházi tanácsnak valaha intézkedése alá lennének bocsáthatók hanem mint az állam által köznevelési czélokra rendelt állami vagyon, még akkor is, ha kizárólag csak oly tanintézetek föntartására volna rendelve, melyek kiválóan katholikus ifjak által látogattatnak, mindig a kormány felügyelete és az ország ellenörzése alatt tartandó.

Távol van azonban tőlem, hogy nézetemet a t. ház által rögtön elfogadtatni kivánnám; én itt is, mint már egy másik kérdésre nézve elébb tevém, csak annak elismerését kérem a t. háztól, minek elismerését, ugy hiszem, e házban senki sem tagadhatja meg s ez az: hogy a miniszterium által előterjesztett adatokból, valamint a többi alapok és alapitványoknak, ugy ezen tanulmányi alapnak is eredete, jogi viszonyai, valóságos czélja és rendeltetése iránt a kellő ismerettel, biztos tudomással nem bir.

Őszintén sajnálom, hogy ez alkalommal ennél többet is kell mondanom s ki kell nyiltan fejeznem azon véleménye-

met, hogy a vallás- és közoktatási miniszter ur több más alapokon és alapitványokon kivül a tanulmányi alapot is s az abból föntartott királyi tanintézeteket, meglehet, ő felsége megegyezésének hozzájárulásával, de az országgyülés tudta, beleegyezése, megkérdezése nélkül, a szervezendő katholikus főegyháztanács intézkedése alá akarja bocsátani, (Helyeslés balfelől) vagy legalább mindezen alapok és alapitványok iránt oly módon rendelkezik, azokra nézve oly intézkedéseket tesz, melyekből ily szándéknak létesitésére jogosan vonható következtetés s a melyek, ha a t. ház által továbbá is hallgatva elnézetni fognak, konstatált tényeknek, jogos praecedenseknek tekinthetvén, ily szándék indokolt kivitelét lehetővé is teendik

E tekintetben több tényre hivatkozhatom.

Hivatkozom először is azon már többször emlitett szabályokra, melyeket a püspöki kar az egyházi tanácsok szervezésére nézve még 1868-ban megállapitott s a melyekben, mint emlitém, kimondatik, hogy az illető alapok s alapitványok s a tanulmányi alap is az abból fönntartott minden tanintézetekkel együtt az országos főegyházi tanács intézkedése alá bocsáttassanak; azért hivatkozom pedig ezen szabályokra, mert azoknak 73-ik §-ában az foglaltatik, hogy ezen szabályok a vallás- és közoktatásügyi miniszter által ő felsége elé terjesztvén, annak szentesitése után azonnal és igy az országgyülés tudta és meghallgatása nélkül érvényesek lesznek; a püspöki kar részéről pedig ezen szabályok a vallás- és közoktatásügyi miniszter urral közölve levén, általa a mint közönségesen állittatik s ha ő nem tagadná, bebizonyitottnaklesz tekintendő: helyeseltettek.

Hivatkozom továbbá arra, hogy, a mint emlitém, a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur utasitva lévén arra, hogy ezen alapok és alapitványok iránt fölvilágositó kimutatást terjeszszen az országgyülés elé, azon czélból, hogy az országgyülés magát azok irányában tájékozhassa; ezen határozat folytán a felvilágositó kimutatás főkellékét, az alapok és alapitványok czélját, rendeltetését felvilágositó okmányokat beterjeszteni elmulasztotta, söt az ezen alapok és alapitványok vagyoni állását föltüntető rovatos kimutatásokat és zárszámadásokat a ház tagjai közt kiosztotta ugyan, de tudtomra legalább a ház asztalára még mindeddig nem tette le. Ez történhetett elnézésből

is, de jelentheti azt is, hogy a miniszter ur egyrészről tudatni kivánja az egész világgal, a mit bizonyára senki sem vesz kétségbe, hogy ő mindezen alapokat a legtisztább kézzel és pénzügyileg kedvezőleg kezeli, de másrészről jelezni akarta a miniszter ur azt is, hogy a képviselőháznak magának mindezekről tudomást kivánni jogáaan nincs.

Hivatkozhatom még arra is, hogy midőn vallás- és közoktatási miniszter ur azon fölterjesztésben, melyet ő felségéhez a kérdéses alapokra és alapitványokra nézve tett, általában csak azt mondja, hogy a tanulmányi alapnak rendeltetése az országban létező nyilvános iskolák fönntartása és a többször emlitett zarszámadásokban is ezen tanulmányi alapnak rendeltetéseül a köznevelés előmozditását jelöli ki, már azon rovatos kimutatásban, melyet mult évi november 15-én kelt előterjesztése mellett a ház tagjai közt kiosztatott, a kérdéses tanulmányi alap czéljául a katholikus köznevelés előmozditását állitja. De leginkább hivatkozhatom tiszt. ház, arra, hogy vallás- és közoktatási miniszter ur hivatalba lépése óta mind ez ideig, mindezen alapokról és alapitványokról, — megengedem, ő felsége jóváhagyásának hozzájárulásával, de az országgyülésnek tudta és befolyása nélkül, — önhatalmulag intézkedett.

Igy például azon általam már többször emlitett előterjesztésben, melyet ő felségéhez 1868. évi május 20-án terjesztett föl, azt mondja a miniszter ur: hogy az ezen alapitványokhoz tartozó ingatlan javakból többeket eladni, elcserélni és helyettük másokat venni szándékozik, a nélkül, hogy csak egy szóval is emlitené és igy csak gondolt volna is annak lehetőségére, hogy ily adás-vevésekhez bármely tekintetből még az országgyülésnek is hozzászólása lehessen. Miniszter ur jogakadémiát alapitott Győrött, lyceumot állit föl Aradon, sőt mint épen tegnap a hirlapokban olvastam, értesitette szab. kir. Pest városának tanácsát is, hogy Pesten lyczeumot akar fölállitani; a királyi tanintézetekben a tanitási rendszert módositotta, változtatta; nagy költséggel gymnáziumot épittetett Budán és Szatmáron; a tanárok számát szaporitotta, a tanárok fizetéseit fölemelte s midőn ezen intézkedései és meglehet, előttem tudva nem levő más intézkedései által is az eszközöltetett, hogy a tanulmányi alap, mely 1868-ik évben még aktiv volt, az 1869-ik évi előirányzatban már 167,000 frtnyi hiányt mutatott: e tény-

nek, ezen hiánynak egyszerü bejelentése által indokoltnak véli azt, hogy az eddig a tanulmányi alapból föntartott kassai és budai föreáltanodáknak 32,000 frtra menő költségeit az államköltségvetésbe vegye föl és az állam terhére háritsa.

Én, t. ház, azon tények ellen, melyeket emlitettem, magunk ellen a miniszter ur ezen intézkedései ellen, a tanrendszernek az országgyülés ellenőrzése alá tartozó megállapitását mégis kivéve, nem szólalok föl. Én részemről nem kivánom, hogy a kérdéses alapok és alapitványok saját javaikra ne fordittassanak, söt követelem, hogy oda fordittassanak: a hová jog és törvény szerint fordittatniok kell. Örülök: ha szaporittatnak a tanintézetek, örülök: ha öregbittetik a tanárok száma és javittatnak ugyis csekély fizetéseik; (Helyeslés) csak azon omnipotenczia ellen akarok fölszólalni, melylyel a miniszter ur mindezeket, meglehet ö felsége megegyezésének hozzájárulásával, de az országgyülés tudta, beleegyezése és megkérdezése nélkül tevé. (Élénk helyeslés balfelől.)

Én a t. házat ez alkalommal csak figyelmeztetni akarom az emlitett tényekre, hogy azután figyelmeztethessem azon következtetésekre is, melyek ezen tényekből elöreláthatólag vonandók lesznek és midőn kielégittetni kivánom az egyház jogos igényeit, fennakarom másrészről tartani és megvédeni az országgyülésnek jogait. (Helyeslés.)

Feltünő, t. ház az is, mi más alapokra és alapitványokra nézve történik, pl. az egyetemi alapra nézve a miniszter ur azon előterjesztésében, melyet, mint már többször emlitettem, 1868-ik évben ö felségéhez intézett és azon előterjesztésben is, melyet a ház tagjai között az egyetemre nézve már kiosztatott, de még a ház asztalára nem tett le, maga elmondja: hogy az egyetem 1635-ben Pázmány Péter érsek által 100,000 forinttal alapittatott, Lósy és Lippay érsekek által 37,000 frttal és mások által is több adományokkal dotáltatott; elmondja továbbá, hogy azután Mária Terézia királynö több megürült prépostág és apátság nevezetes jószágait adományozta az egyetemnek és ekkép nevezetes ingatlan értékkel, annak idöközi jövedelmeivel és igen nagy összegre rugó földtehermentesitési kötvényeivel emelkedett fel az egyetemnek vagyona azon kedvező vagyonállásra, melyben most van és mégis azon rovata kimutatásában, mely a ház tagjai között mult év november 15-én kelt előterjesztés

mellett kiosztatott: a pesti egyetem ugy, mint néhai Pázmány bibornok és érsek által „a kath. vallás fejlesztésére és a nemzet harczias szellemének szeliditésére“ tett (Derültség.) alapitvány jelenik meg.

A vallási alapra nézve tovább a vallás- és közoktatási miniszter ur azon előterjesztésében, melyet ő felségéhez — mint már többször emlitettem — tett, azt mondja, hogy azon vallási alap czéljaira legelsőbben III. Ferdinánd király a magy. kir. kamara jövedelmeiből évenkint kifizetendő 6000 frt évi járulékot alapitott; ezen alapot öregbitették több utána következő királyok nagyban, igen nagyban öregbitették nevezetes adományaikkal számos főpapok, de leginkább növelte és igazán megalkotta ezen alapot II. József császár, ki ahhoz az általa eltörült szerzetes rendeknek és vallási társulatoknak összes ingó és ingatlan vagyonát hozzácsatolta. És mégis azon általam már többször emlitett rovatos kimutatásban azon vallásalap is csak ugy mint III. Ferdinánd király alapitványa jelenik meg.

Tudva van továbbá mindnyájunk előtt, hogy 1868. év végével a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur egy országos izraelita kongresszust hivott össze. Ezen kongresszus több közoktatási, de a mint sok izraelita polgártársunk állitja, vallási tárgyakban is különféle szabályokat alkotott.

Ezen szabályokat a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő felsége elébe terjesztvén, azoknak leérkezett szentesitése után azonnal foganatba vétetni rendelte.

Ezen szabályok szerint lesznek ujonnan szervezett izraelita hitközségek, melyeknek egyikében, a lakásuk helyén levőben, minden izraelita polgár kötelességszerüleg magát bekebeleztetni tartozik; lesznek kerületi községek, lesznek egyház-községi, lesznek egyház-kerületi tanácsok és lesz egy országos főegyházi tanács, egyetemes gyülés vagyis kongresszus; ezek különféle módokon választatván, hitsorsosaikra közvetett és közvetlen illetékeket vethetnek ki és hitsorsosaiknak különféle egyházi és közoktatási ügyeiben biráskodnak és határozatilag intézkednek.

Szükséges volt-e és pedig ily nagy mérvü feladatok teljesitésére az izraelita kongresszust összehivni és ez által pártszakadást idézni elő izraelita polgártársaink között? Lehetséges-e, hogy vallási tárgyakban a többség törvényt szabhasson a

kisebbségnek? ezt nem fejtegetem, de azt állitom, hogy valamint a protestánsoknak törvény: az ország sarkalatos törvényei által elismert egyházi gyüléseik, valamint a görög-keletieknek törvény: az 1790., 1848., 1868-iki törvények által elismert egyházi kongresszusaik, egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó alapitványi ügyeiket a törvények korlátai között intézhetik, rendezhetik és saját közegeik által önállóan kezelhetik: ugy ezt a törvény által még el nem ismert egyházi testületek nem tehetik; nem tehetik legalább oly érvénynyel, hogy határozataik a polgári hatóságok által is végrehajthatók legyenek. (Ugy van!)

Mert ugy törvényeink, mint az alkotmányosság fogalmai szerint a polgárt egyéni szabadságában és jogaiban csak az ország törvényei korlátozhatják és a mennyiben ily egyházi testületek arra is hivatvák: hogy egyházuk jogait és érdekeit képviseljék a kormány, az állam, a hatóságok és biróságok előtt; a polgári hatóságok a törvény által el nem ismert egyházi testületeknek ilyetén képviseleti minöségét törvényesnek el nem ismerhetik, mert közhatósági joggyakorlatra csak a törvény adhat felhatalmazást és a polgári hatóságok közhatósági jelleggel biró viszonos érintkezésekbe csak törvény által elismert testületekkel léphetnek. (Helyeslés.)

Bármint legyen azonban ez; a vallás- és közoktatási miniszter ur azon általam többször emlitett rovatos kimutatásban egyszerüen azt mondja: hogy „azon mintegy 2 millió forintot megközelitő alap, mely, ha jól tudom, Haynau által az ország izraelita lakosaira kivetett sarczból eredett, az izraelita kongresszusnak rendelkezése alá fog bocsáttatni, söt a valóság szerint ezen alap az izraelita kongresszusnak már rendelkezése alá bocsáttatott, mert az izraelita kongresszusnak ő felsége által a miniszter ur javaslatára szentesitett szabályai között az foglaltatik, hogy ezen összeg jövedelmeinek hováforditásáról már most is az izraelita kongresszus rendelkezik és ezen összegnek kezelése is csak addig maradhat a miniszter ur kezei között, míg ezen összegnek kezelése iránt az izraelita kongresszus másként nem rendelkezik. (Helyeslés jobbfelől.)

Távol van tőlem, t. ház, a kivánság, hogy ezen alap n... azon czélokra forditassék, a melyekre rendelve van; távol van tőlem, hogy kivánjam azt, hogy ezen alapot izraelita polgár...

társaink ne saját képviseletük által kezeljék. Itt én csak az ellen szólalok fel: hogy a miniszter ur mindezeket ő felsége meg. egyezésének hozzájárulásával ugyan, de egyébiránt az országgyülésnek tudta és megkérdezése nélkül önhatalmulag tette. (Élénk helyeslés.) És oly alapot, a melyet hivatalba lépésével hivatalos kezelése alá hivatalból általvett, oly testület rendelése alá bocsátott, a mely törvény által ez ideig még elismerve nincs.

Ezek után már most, t. ház, azt kérdem: tenné, tehetné-e ezeket az alkotmányos érzületéről ismert miniszter ur, ha nem vélné, hogy mindezeket jogosan teszi, ha nem lenne meggyőződve arról, hogy mindezekhez az alapokhoz, alapitványokhoz, tanulmányi alaphoz és az abból fentartott királyi tanintézetekhez az országgyülésnek semmi szólása nincs? s ha miniszter ur mindezeket eddig jogosan tehette, jogosan fogja tehetni jövendőben is és akkor mi fogja a miniszter urat gátolhatni abban: hogy ezen alapokat, alapitványokat és a tanulmányi alapot és az abból fentartott kir. gymnáziumokat és jogakadémiákat a szervezendő katholikus egyházi tanácsnak, szabályainak ő felsége által leendő szentesitése után azonnal az országgyülés tudta és beleegyezése nélkül átadja? (Igaz! Ugy van! balfelől.) Ha pedig a t. ház tudván mindezeket, miniszter urnak mindezen önhatalmilag tett intézkedéseit továbbá is hallgatva elnézi, ez egyenes elismerése lesz a miniszter ur eddigi intézkedései jogosultságának, elismerése lesz annak, hogy az országgyülésnek mindezen alapokhoz, alapitványokhoz, a tanulmányi alaphoz s az abból fentartott tanintézetekhez semmi szólása nincs, s azokat a miniszter ur, ha jónak látja, a szervezendő katholikus egyházi tanácsnak mindig jogosan átadhatja.

Az ily elismerés pedig t. ház, időelötti lenne először, törvénytelen másodszor.

Időelötti lenne, mert — hogy most se mondjak többet — mint a mit mint kétségtelenül bizonyost állitottam fel, most is csak azt mondom: hogy az ily tényállás jogosultságának elismerésével a képviselőház hallgatva bár, de végleg oly alapokról és alapitványokról intézkednek, a melyeknek eredete, czélja, rendeltetése iránt a miniszter ur által előterjesztett adatokból kellő ismeretekkel egyáltalában nem bir és beleegyeznék abba: hogy ezen alapok és alapitványok a szervezendő katholikus egyházi

tanácsnak, tehát oly testületnek adassanak át, a mely, hogy mikép fog alakittatni, bizonyosan még senki előtt előre tudva nincs, s a mely még eddig törvény által el nem ismertetvén, törvényesen létezőnek nem is tekinthető, (Helyeslés) mert fölfogásom szerint a katholikus egyház autonom állását mindaddig, mig az az eddig gyakorlatban volt módon, az eddigi közegek és testületek által az eddigi jogkörrel érvényesittetik, a törvényhozás századok óta elismervén, bizonyosan tiszteletben fogja tartani és tiszteletben tartani tartozik; de ha a katholikus egyház autonom szerkezete változik, ha az autonom jogkör az eddiginél még szélesebbre terjesztetik ki, uj közegekre, eddig még nem létezett uj testületekre ruháztatik át: az ily uj testületek müködése a törvényhozás elismerése előtt törvényesnek el nem ismertethetik, épen ugy, mint a hazában létező többi egyházaknak autonom testületei is mind a törvényhozás által ismertettek el. (Helyeslés balfelől.)

Törvénytelen lenne továbbá ezen elismerés azért, mert mindezen alapok és alapitványok kezdet óta az 1848-iki esztendeig a királyi helytartó tanácsának felügyelete alatt kezeltettek, és mintán az 1848. esztendei III. törvényczikknek 6. §-a szerint mindazon ügyeknek kezelése, melyek az addig létezett főkormányszékek, jelesül a helytartótanács által kezeltettek, a miniszteriumra szállottak át: a vallás- és közoktatási miniszter ur mindezen alapoknak és alapitványoknak kezelését jogosan vette kezébe, s ezen kezelést teljes joggal folytatja; de nem csak joga volt a miniszter urnak ezen alapok és alapitványok kezelését átvenni, hanem azokat átvenni tartozott és ezen alapitványok és alapoknak kezelését továbbá folytatni törvényszerü kötelessége is, mert az alkotmány a miniszteriumot a körébe tartozó ügyeknek kezelésére nem csak feljogositja, hanem egyszersmind kötelezi is.

Törvényszabta kötelessége levén e szerint a miniszteriumnak az, hogy a kérdéses alapok és alapitványok kezelését továbbá is folytassa. (Helyeslés balfelől.) Ezen kötelességnek teljesitése alól a miniszteriumot magát sem önhatalmilag nem mentheti föl. (Ugy van! balfelől) sem nem mentheti fel ő felsége megegyezésével, mert a törvényt csak törvény változtathatja meg, (Ugy van! balfelől) s azért a miniszterium mindezen alapoknak és alapitványok kezelését továbbá is folytatni tartozik, azoknak

eddigi kezelési módját nem változtathatja meg, azokat az országgyülés tudta és beleegyezése nélkül senkinek, a szervezendő katholikus autonom tanácsnak sem adhatja át mindaddig, mig az országgyülés ez iránt rendelkezni nem fog, (Tetszés balfelöl) és minden ezzel ellenkező cselekvénye a miniszteriumnak nézetem szerint egyenesen feleletre vonatását vonná maga után. (Ugy van! balfelöl.)

Annyival inkább áll pedig ez, mivel a miniszterium által velünk közlött fölületes kimutatásából is kitünik: hogy ezen alapoknak és alapitványoknak igen különböző rendeltetésük van. Vannak nyilván vallási és egyházi rendeltetésüek; hogy ezek az országgyülés beleegyezésével annak idejében a katholikus főegyházi tanácsnak átadassanak, az ellen semmi észrevételem nincs, ezt mint már emlitettem, részemről is helyesnek tartom.

Vannak oly alapok és alapitványok, melyeknek nyilván közpolgári rendeltetésük van: ezekre nézve elvileg a t. ház már határozott, midőn a földmivelési-, ipar és kereskedelmi miniszteriumra költségvetésének tárgyalásánál elhatározta, hogy az ily alapok és alapitványok ugy bevételeiknek, mint kiadásaiknak rendes előirányzatával a költségvetésbe vétessenek fel.

Vannak azonban, nem tagadom, ezen alapok és alapitványok közt olyanok is, melyeknek valóságos czélja és rendeltetése a miniszterium által velünk közlött tökéletlen adatokból biztosan ki nem vehető.

Mindezeket tisztázni, a kérdéses alapok és alapitványoknak valódi rendeltetését és czélját kinyomozni, jövendő kezelésök módja iránt, ha szükséges, tervet késziteni, és mindezekről az országgyülést tájékozni, kétségkivül a miniszterium jogköréhez tartozik; de ezek iránt, ezen alapitványok eddig törvény szerint gyakorlott kezelési módjának megváltoztatása iránt végleg határozni sem a miniszteriumot meg nem illeti, sem ő felségének kizárólag gyakorlandó jogaihoz nem számitható, (Helyeslés) hanem miután itt törvénynek, az 1848. III. t.-cz. 6. §-ának megváltoztatásáról van szó, ő felségének az országgyüléssel közösen gyakorlandó jogköréhez, a törvényhozás köréhez tartozik. (Ugy van! balfelöl.) Addig pedig t. ház, mig a miniszterium ezen alapokat és alapitványokat maga fogja kezelni, abból, hogy a miniszterium ezen alapok és alapitványok kezelésére nem csak jogositva, hanem kötelezve is van, következik: hogy a minisz-

terium ezen alapokat és alapitványokat csak ugy kezelheti, mint bármely más ügyet, mely tárczájához tartozik; mert a törvény arról, hogy ezen alapok és alapitványok másképen kezeltessenek, nem rendelkezik; a törvény ezen alapok és alapitványok kezelésére nézve az átalános szabály alól kivételt nem tesz; és miután nincs ügy, annyival kevésbé pénz vagy érdek, melyet a miniszterium az országgyülés ellenőrzése nélkül oly módon kezelhetne, hogy eljárásáért az országgyülésnek felelősséggel ne tartozzék, ily módon tartozik a miniszterium ezen alapokat és alapitványokat kezelni addig, mig azokat kezelni fogja, azaz az országgyülés elé évenkint terjesztendő előirányzat és számadás mellett. (Helyeslés balfelől.) Az mondathatnék ennek ellenében, hogy ez által a kérdéses alapok és alapitványok törvényes rendeltetéseiktől elvonathatnának; én kereken tagadom, hogy az országgyülés ellenőrzésének akár czélja, akár eredménye az lehessen, hogy bármely alap vagy alapitvány elvonassék törvényes rendeltetésétől: ennek lehetőségét feltenni megtámadása lenne a parlamenti rendszernek, sértő gyanusitása azon férfiak jellemének, kiket az ország legfőbb ügyeinek elintézésére választott; sőt ellenkezőleg, épen az országgyülés ellenőrzése az, mi leginkább biztosithatja, hogy mindezen alapok és alapitványok valóban azon czélokra forditassanak, melyekre jog és törvény szerint fordittatniok kell.

Felhozatik azok ellen, melyeket mondtam, még egy ellenvetés — s ez fontosabb és menthető — azon főfelügyeleti jogból, melyet ő felsége minden egyházakra nézve, és a patronatusi jogból, melyet a kath. egyházban gyakorol.

Ő felsége legfőbb felügyeleti jogát a felelős miniszterium által gyakorlandó legfőbb felügyeleti jogát nem veszem kétségbe; de ezen jog már magában is csak a közbejött visszaélések és törvénytelenségek meggátlására szoritkozik, más positiv rendelkezési jogot nem foglal magában. (Élénk helyeslés balfelől.)

A mi a patronatusi jogot illeti, az tisztán egyházi jog, tehát csupán egyházi ügyekre vonatkozik; nem terjesztethetik ki azon ügyekre, melyek a polgári, az állami törvényhozás körébe tartoznak, nem terjesztethetik ki tehát a közoktatás és nevelés ügyére, s azon vagyonra, mely ezen ügynek előmozditására van rendelve.

Patronatusi jogánál fogva ő felsége régi törvényeink

szerint is királyi hatalmával önállóan, csak az alapok és alapitványoknak rendeltetésök szerinti felhasználásáról rendelkezhetnék; de nem magukról az alapokról és alapitványokról, azoknak törvény vagy alapitók által megállapitott czéljait s kezelési módját és kezelőit nem változtathatná meg régi törvényeink szerint sem; most pedig ezen régi törvényekre hivatkozni, miután a parlamenti kormányforma és felelős miniszter rendszer behozatott, anachronismus is.

Jelenleg ő felsége minden egyházi és világi ügyekben felelős miniszteriuma által, annak ellenjegyzése mellett intézkedik, csak igy intézkedhetik tehát a kérdéses alapokról és alapitványokról is. Jelenleg az, hogy a vallás és közoktatásügyi miniszter ur ezen alapoknak és alapitványoknak állapotáról ő felségének jelentést tesz, és jóváhagyásával intézkedik, a monarchiai kormányrendszer jogosult követelményei közé tartozik, s az 1848-ik évi III. t.-cz. 9-ik §-a szerint, valamint ezen alapokra és alapitványokra, ugy más államügyekre nézve is, törvény szerint történik; de ezen körülmény a miniszteriumot az országgyülés irányában felelősségtől nem menti meg; mert a parlamenti kormányrendszer lényege épen abban áll, hogy a miniszteriumot a felelősségtől az ország irányában tetteinek a fejedelem általi jóváhagyása sem menti fel.

E felelősség elvéből következik, hogy minden ügy, melyet a miniszterium kezel, minden rendelet, melyet aláir, az országgyülés ellenőrzése alá tartozik, mert a törvény kivételt egy ügyre nézve sem tesz, nem tesz kivételt azokra nézve sem, melyek a patronátusi jogköréhez tartoznak. Az országgyülés ellenőrzése alá tartoznak tehát a kérdéses alapok és alapitványok is; és ez azokra nézve is, a melyekre bármely tekintetből a patronátusi jog netalán kiterjeszthetnék, ép ugy nem sérti a patronátusi jogot, mint nem sérti azt az érsekek és püspököknek a legfőbb patronátusi jog alapján felelős miniszteri ellenjegyzés mellett történt kinevezése, mint nem sérti a katholikus fejedelem jogait, hogy más országokban, például a birodalmi tanácsban képviselt országokban, melyek miniszteriuma e tekintetben a concordatum uralma alatt is a mienknél alkotmányosabb, hasonló alapok és alapitványok minden kérdés és panasz nélkül folyvást, tényleg az évi költségvetésben rendesen előirányozva, számadás mellett kezeltetnek.

Szükségesnek tartottam ezeket elmondani, hogy némi világot vessek azon homályra, melyben a kérdéses alapok és alapitványok és azokból fentartott királyi tanintézetnek ügye a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által mind ez ideig kezeltetnek: hogy kiemeljem, és törvényes alapjaikra fektetve kitüntessem ugy az országgyülésnek, mint ő felségének, ugy a miniszteriumnak, mint az egyháznak jogait: hogy tehetségem szerint fölvilágositani igyekezzem a tényállást, mely szélesebb körben alig ismeretes, vagy legalább módot és alkalmat nyujtsak a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak a tényállásnak tökéletes földeritésére; leginkább pedig szükségesnek tartottam ezeket elmondani azon aggályomnál fogva, melylyel a katholikus ifjuságnak közoktatását és neveltetését a hierarchiának könnyen megérthető, de a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak mind ez ideig megfoghatatlan eljárása által veszélyeztetve látom, sulyosan veszélyeztetve látom pedig, mert nem késem kijelenteni, hogy sokkal nagyobb megnyugtatással fogom szemlélni mindig a katholikus ifjuság közoktatása és neveltetése ügyének vezérletét, még akkor is, ha az, a mit nem tartok, országgyülésileg nem ellenőriztetnék, egy felelős miniszter kezébe, mint az egyháznak, és a XIX-ik század felvilágosodottságának gunyjára, a nem felelős, az autokrácziát gyakorló hierarchiának kezébe van letéve. (Élénk helyeslés.)

Szándékom is ennélfogva, t. ház, a kérdéses alapokról és alapitványokról a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur költségvetésének részletes tárgyalásánál a maga helyén a körülményekhez mért inditványt tenni. Ismervén azonban a tárgy nagy fontosságát, lehetetlen nem óhajtanom, hogy inditványomat a tényállás körülményeinek lehetségig bő és hű ismeretével tehessem, s azért inditványom czélját és irányát csak a most megindult tanácskozás további fejleménye és a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak az általam érintettekre netán adandó nyilatkozata szerint fogom meghatározhatni, ezektől tehát további elhatározásomat felfüggesztvén, most csak arra vagyok bátor a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat megkérni, hogy azon rovatos kimutatásokat és zárszámadásokat, melyeket mult évi november 15-én kelt előterjesztése kapcsában a ház tagjai közt már kiosztatni szives volt, a ház ügyrendje szerint mielőbb tegye le a ház asztalára, hogy annak rendje szerint a ház által

szabályszerüleg tárgyaltathassanak; egyébiránt pedig kijelentem, miszerint az ellen, hogy az átalános tanácskozás befejezése után a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak költségvetése részletes tárgyalás alapjául elfogadtassék, nincs észrevételem. (Hosszan tartó zajos éljenzés balfelől.)

Pulszky Ferencz: T. ház! (Halljuk!) Nem vártam, hogy az átalános vita ezen térre vitessék át, melyre átment, de miután ezen térre vitetett, legyen szabad nekem is e tekintetben magam helyzetét jeleznem. (Halljuk!) valamint ott történt sokszor, hogy egyes képviselők ottan a maguk helyzetét és a maguk szempontját jelezték, melyből az egész ügyet felfogták. Meglehet, az átalánosan nem fog tetszeni, de kötelességemnek tartom mégis, hogy ezen nézetek is itten kifejezést nyerjenek. (Halljuk!)

Midőn sok esztendő előtt Éjszak-Amerikában voltam, és láttam azon nemzetnek roppant kifejlődését és haladását igen rövid idő alatt, mert kevesebb, mint egy százada, hogy megalakult, és miveltsége által már is meghalad minden európai államot, és midőn kérdeztem, hogy mi ennek oka, hogy azon állam a polgárosodás, a müvelődés és közjólét oly magas fokán áll. (Fölkiáltás a szélsőbal felől: Mert köztársaság!) azt feleltték nekem minden oldalról: ennek oka az, mert a konstituczióban benne van, hogy itt minden embernek vallási és szólási szabadsága, valamint sajtó- és egyesülési szabadsága biztositva van ugy, hogy erről még a kongresszus sem intézkedhetik. (Helyeslés.)

Ez az, t. ház, a mi felé én is törekszem, és ez az, a mi biztositani képes egy nemzet kifejlődését. (Balfelől: Ugy van!)

Az, t. h., hogy államvallás ne létezzék, egy részről, és hogy arról a törvényhozásnak sem szabad intézkednie, (Halljuk!) másrészről megint az, hogy ott felekezeti iskolák nincsenek, hogy a nevelés ügye kizárólag a kormánynak, az államnak kezében van (Helyeslés balfelől) minden felekezetkülönbség nélkül.

A vallásnak oktatása mindenféle felekezetre magára bizatván, ez tehát azon álláspont, melyre kivánom, hogy a mi nemzetünk is valahára eljusson. És mert ezeket kivánom, ámbár igen jól tudom, hogy a felekezetek — mindenféle felekezetek — ezen elv ellen vannak, és elismerem a jelen helyzet nehéz-

ségeit is e pillanatban: azért nem pártolhatom azokat, a miket Ghyczy Kálmán igen t. képviselötársam elöadott.

Nem pártolhatom azért különösen, mert azon pillanatban, midön a törvényhozás beleszól abba, hogy a vallásalap, — mely bizonyára katholikus alap — hogyan kezeltessék, és mire forditassék, ha — mondom — az országgyülés abba beleelegyedik, és utasitást ad a miniszternek, hogy ezt tegye, vagy ne tegye, és ha a törvényhozás az egyik tételt elismerte, azon pillanatban elismerte azt is, hogy a kath. egyház államegyház, mert az állam maga rendelkezik arról, és igy csak ö szól bele. Én ezt nem kivánom, mert ez fölötte károssá lehetne.

Igaz, hogy midön a miniszter a kormányt átvette, kezében két alap volt, melyekkel nem tudott mit csinálni: ezen alapok pedig felekezeti alapok voltak, és nincs kezében sem a protestáns, sem a görög egyesült, azaz az orthodox egyháznak alapja. Kezében volt az izraelita-alap és a katholikus-alap. Ha azt akarja a t. ház, hogy ezekröl mi intézkedjünk, akkor okvetlenül el kell ismernünk azt is, hogy ezek államvallások. Én nem akarom e jogot magunkhoz ragadni, hanem kivánom, hogy ez hagyassék meg az illetö egyháznak szabad intézkedése alatt.

Ugyanis mi lesz a legrosszabb esetben is ezen egyházi alapokkal? Azok talán el fognak veszni. Ám vesszenek el; ez azok dolga, a kik az egyház tagjai, ám lássák azok, kik azon felekezethez tartoznak, hogy az alapok czéljuknak megfeleljenek; de hogy az állam, melynek nincs vallása, és nem szabad vallásának lenni, azon állam, mely egyformán örködik minden polgár vallásos meggyözödése fölött, hogy azon állam abba beleszólhasson, hogy a kath. alap mikép kezeltessék, ez annyi, mint gyámság alá helyezni ezen vallást, és ez által valamint annak egy részröl roppant privilegium adatik, és államvallássá emeltetik, ugy más részröl az állam szolgájává tétetik. Sem egyiket, sem másikat nem kivánom, kivánom: hogy legyen szabad minden tekintetben, rendelkezzék vele, a mint akar.

Itt volt nagy nehézsége a miniszternek. Mit tegyen azon alapokkal? vesse csak oda? Hisz azt sem tudta, kik azok, kik arról rendelkezhetnek?

Mert ime az izraelitáknál nem volt egyházképviselet, nem volt testület, melynek átadhatta volna azon egy milliót, melynek keletkezését nem keresem; csak el nem oszthatja azt az

egyes rabbinusok között; nem tudhatta tehát, kinek adja, és azért tovább folytatta a kezelést, hanem azon volt, hogy mielőbb oda hasson, hogy az izraeliták képviselete rendes választások utján létesüljön, az aztán rendelkezzék vele, a mint kedve van; mindazáltal azon czélnak tekintetbe vételével és föntartásával, mely azon pillanat óta, melyben behajtatik azon sarcz, rendeltetett: t. i. a köznevelésre.

Ugyanily állapotban volt a kath. egyházzal is. Az egyes püspökök, érsekeknek, a primásnak adja-e át annak alapját? Ezt nem tehette, mert nem azoké, ez az összes katholikusok vagyona, melyet semmikép sem adhat át, sem egyiknek, sem másiknak; hanem azon kellett lennie, hogy mielőbb legyen oly testület, oly autonomikus testület, melynek azt átadhassa. Erre nézve tehát mást nem tehetett a közoktatási miniszter, mint a mit tett, s mire nézve részemről egyénileg azon teljes meggyőződésemet fejezem ki, hogy e részben a közoktatási miniszter egy nagy műnek tette le alapkövét, mely, nézetem szerint, nevét a jövő századokban is halhatatlanná fogja tenni. (Mozgás balfelől, élénk helyeslés jobbfelől.) Azt hiszem, ez által megtette azon nagy lépést, mely lehetővé teszi, hogy azon egyház, melyet én nagyon tisztelek, mert a művészetnek és tudománynak anyja volt sok századokon keresztül, de mely a tridenti zsinat óta megkövesedett, ez által uj életre keljen és mi által reménylem is, hogy uj életet tud bele önteni.

Egyébiránt teljességgel nem követem Ghyczy t. tagtársunk vitatkozását arra nézve, mennyiben fog vagy nem fog ez megfelelni az autonomia czéljának. Ez nem a mi föladatunk, nem tartozik ide e terembe; megfelel-e vagy nem felel-e meg? ki sem mondhatja, ez nem olyan dolog, minek eredményére biztosan lehetne számolni. Annyi bizonyos, és ez mutatja, hogy a kath. vallásban meg van még azon régi életerő, mely oly sok szépnek és dicsőnek életet adott. Meglátjuk majd, megbirja-e ez intézményt, vagy nem? vajjon ez által kifejlődik-e vagy teljesen elmarad a mostani czivilizáczió igényétől? Mindkettő meglehet, de azért, hogy a miniszter ezen nagy, merész lépést megtette, azért azt hiszem, hogy nem megrovást, de dicséretet érdemel. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Én részemről e kérdést, mint mondom, nem akarom tovább folytatni, azt hiszem, a miniszter tökéletesen szabatosan járt el,

midön sem az izraeliták alapjáról, sem a vallási alapról ide nem terjesztett be semmi számadást, mert ezen számadások nem ide tartoznak, hanem máshova. Igen helyesnek tartom azt is, hogy lépéseket tett, hogy mind egyik, mind másik alap kezelésétől minél elöbb megszabaduljon.

Hanem ha e két alapra nézve egyátalában semmi kifogást sem lehet, nézetem szerint, tenni a miniszter ur eljárása ellen, minden esetre más tekintet alá tartozik a tanulmányi alap. A mi a tanulmányi alapot illeti, azt hiszem, — habár hiszem előbb-utóbb fogjuk hallani az ő nézetét is e részben — azt hiszem, teljesen az országé, az államé, s hogy azt attól elvonni egyátalában nem lehet, nem is hiszem, hogy ez bárkinek szándéka volna. (Fölkiáltások balról: De arról van szó!)

Elmondottam röviden, mint igen jól látják, el nem készülve, ezen kérdésre nézeteimet. (Halljuk! Zajos fölkiáltások balfelől: Látjuk! Nagyon látjuk!)

Kifejezem most is azon erős meggyöződésemet, hogy e nemzet elöbb nem fog fölvirulni, mig el nem jön az az idő, midőn e teremben vallásról és felekezetről semmi szó sem lesz, (Általános élénk helyeslés.) addig, mig a vallásszabadság egész kiterjedésében nem lesz kimondva (Élénk helyeslés.) addig, mig a katholikus egyház emanczipálva nem lesz, — mert hiszen e vallás még csak várja emanczipáczióját, (Igaz! jobbfelől) addig, mig az iskola, még pedig minden iskola nem lesz ezen gyülekezet, és azon miniszterek fölügyelete alatt, kik akkor itt fognak ülni. Ha mindez bekövetkezik, akkor hiszem, ez ország föl fog virulni, akkor hiszem, hogy ezen állam boldog lesz. (Élénk tetszés jobbfelől.)

Bobory Károly: T. képviselőház! (Hosszan tartó zaj. Halljuk! Halljuk!) Azok után, a miket előttem szólott két képviselőtársam elmondott, már röviden szólhatok. Mindenek előtt köszönetet mondok t. miniszter urnak azon előterjesztésekért, melyeket kezeinkbe adott azon alapitványokra nézve, melyek által kezeltetnek.

Be kell ismernem, hogy ezen adatok összeállitásában, melyeket eddig testi és lelki szemeinkkel nem láttunk, a minisztérium nagy szorgalmat fejtett ki, nagyobbat, mint amilyet bármely más minisztérium részéről tapasztaltunk. De bocsásson meg a t. miniszter ur, ha azt mondom, hogy mindezen előterjeszté-

sek, tekintve czéljokat, hogy t. i. a képviselőház tájékozva legyen az eléje terjesztett előirányzatra nézve, épen nem kielégitők; bocsásson meg a t. miniszter ur, ha kimondom, miszerint egész müködése igen kevéssé felel meg akár a kor igényeinek, akár a politika alaptanainak, akár a mindinkább sürgetően nyilatkozó közvéleménynek, akár a t. ház meglevő határozatának. A politikának alaptana az egyháznak és államnak tökéletes elkülönitése, az iskolának a vallástól és az egyháztól való függetlenitése. Ezek azon nagy elvek, melyek nagygyá tették, — amint kifejté előttem már t. képviselőtársam, Pulszky — Amerikát, t. i. minden vallásfelekezet teljes egyenlősége és szabadsága, melynek folytán minden állampolgár egyenlően lelkesedik a haza és az összes emberiség szeretete mellett, a jog tisztelete mellett, átalában mindazon nagy elvek mellett, a melyeket az amerikai köztársasági életben annyira csodálunk és tisztelünk.

Az egyháznak nem lehet semmi több joga, az államban, a politika jelen állása és tana szerint, mint más, bármi czimü és czélu társulatnak; nem lehet semmi egyéb követelése és azért minden egyes vallásfelekezet, a vallásfelekezetek minden egyes csoportozata méltán követelheti, hogy mint elismert erkölcsi személy teljes joggal és autonomiával birjon az államban. Az autonomia, melyről szólott legközelebb előttem szólott képviselőtársam, legyen a főczél, melyre jelenleg törekednie kell a vallás- és közoktatási miniszternek, az az, a mint egyik képviselőtársam a napokban helyesen mondá — kultuszminiszternek tulajdonképen nem is kellene lennie. Minden segélynek, mit az állam adhat az iskolának, nem lehet más alapja, mint a közmüvelődés.

Azért én magam részéről, t. ház, azt, mit a kultuszminiszter ur az egyházi czélokra előirányzatában kimutat, csak mint közmüvelődési tényezőkre forditandót szavazom meg, és csak azért, mivel az illető egyházaknak eddig kellő autonom képviselete nincs, és szavazom meg azért, mivel az 1848-ki törvények, melyeknek intézkedései ellenkező törvény által még ellensulyozva nincsenek, az egyháznak közszükségletéről való gondoskodást az államra bizzák.

De midőn e tekintetben fölszólalok, hogy jelenleg az egyházi czélokra is megadassanak kulturai tekintetből ezen előirány-

zott összegek, akkor igen nagyon csodálkozom, hogy az igen tisztelt kultuszminiszter ur megfeledkezett azon számos kérvényekről és számos törvényhatóság pártolása által a képviselőház elébe terjesztett óhajtásról, hogy egy görög szertartásu magyar püspökség állittassék föl.

Magok a vallás igazságai és vigasztalásai csak ugy hathatnak be az ember szivébe, hogy ha azok értelmesen adatnak elő, maga a vallás vigasztalásai és igazságai erősebben hatnak az ember kedélyére, ha azon nyelven, a melyet édes anyjától tanult, azon nyelven, a melyen azon vigasztalásokat és igazságokat édes anyjától legelőször hallotta, adatnak elő. Kétségkivüli dolog, hogy a vallás szertartásai, ha anyanyelven adatnak elő, mindenesetre fontosabb kulturai tényezőknek tekinthetők. Azért, ha az egyházi czélokra valami adatni szándékoltatnak, igen csodálkozom, hogy ezen óhajtás, a mely annyiszor kifejeztetett, és nemcsak mint egyszerü óhajtás, hanem mint panasz a hierarchiának visszaélései és elnyomása ellen a t. ház elé terjesztetett, a t. miniszter ur által nem respektáltatott.

A középkor századaiban, ugyszólván, az egyház levén egyedüli képviselője a tudománynak és kulturának, senki sem csodálkozhatik azon, hogy az egyház oly bőven adományoztatott meg hős királyaink által, és látjuk, hogy sokan az egyház fejei közül fölfogták magas föladatukat e tekintetben, és vannak, nem lehet tagadni, némelyek közöttük, a kik a kezeikben levő jószágokkal járó föladatot teljesitik.

De mondom, t. képviselőház, az állam az egyházat csak ugy, mint kulturai tényezőt pártolhatja; egyébiránt pedig az állam érdekében van, hogy minden egyház és minden vallásfelekezet elkülönitve legyen az államtól.

A tiszt. miniszter ur nagy alapitványoknak kezelője; és én tökéletesen meg vagyok győződve, mindazoknak teljes igazságáról, a melyek e tekintetben Ghyczy Kálmán t. képviselőtársam által előadattak; ez persze oly dolog, a mit a t. miniszter ur hallani nem akar, (Halljuk! Derültség) azt t. i., hogy számoljon azokról, a mit kezel, számoljon azon testületnek, a mely által feleletre vonható. (Zaj. Eláll! Fölkiáltások szélső balfelől: Helyre! Elnök csenget.)

És már most kérdést intézek hozzá. (Halljuk!)

A t. miniszter ur hallotta a képviselőháznak egy év előtt

elhatározása szerint, azt, hogy ugy tekintetvén az egyetem, mint államintézet, és az egyetemi alap mint államalap, a t. ház elhatározta: hogy a miniszter ur az egyetem korszerü átalakitására nézve minél előbb terjeszszen javaslatot a ház elé.

Ezt nem teljesitette. Meghozatott a népnevelési törvény, melyben elismerve lett azon magasztos elv, mely tökéletesen a kor szinvonalán áll, t. i. hogy az államnak nem csak joga, hanem kötelessége a népnevelésről gondoskodni, és ezen értelemben ugy az állam, mint a községek által föntartott iskolák ugy tekintetnek, mint felekezetnélküliek. De egyszersmind — a mint kifejtettem akkor, midőn ezen törvény tárgyalás alá jött, hogy elkerülje Scyllát és Charybdis-t, tisztelve jogait minden egyes embernek, ki népnevelési intézetet kiván fölállittatni, de egyszersmind a kormány által kibocsátott rendelet figyelembevétele mellett, tisztelve szintén az illető felekezeteknek jogait, — a törvény meghatározta azt, hogy az illető felekezetek fentarthassák iskoláikat a magok vagyonaiból azon föltétel alatt, hogy megfeleljenek azon követelményeknek, melyek a törvényben foglaltatnak. Azonban tudva van mindnyájunk által azon ellentörekvés, a mely a legnemesebb, legczélszerübb törvény ellen nagy részben a papság, és pedig a főbb papság által intéztetik. Tudva van általunk a számos panasz, melyet e tekintetben a községek a t. miniszter elébe terjesztettek. Ott van Eger városa, ott van több más város, s tudva van előttünk, miszerint maga az egyházi szószék szentsége fölhasználtatott arra, hogy a köznevelési törvény mint érvénytelen, mint különösen a katholiczismusra ellenséges tüntettessék föl. Mindezen panaszok tudva vannak a t. miniszter ur előtt, és kérdem, mit cselekedett ezen panaszok elintézésére? A törvény nagy alapot határozott a fölállitandó iskolákra, t. i. 5%-ot minden egyenes adóból. Ezen egyenes adót például jelenleg 54.000,000-nak vevé föl, a népiskolákra forditandó rész nem kevesebb, mint a menynyi 6750 tanitónak 400 forintjával számitott ellátására elégséges. Azonban mindeddig, ámbár másfél éve, hogy ezen törvény megalkottatott, a t. közoktatási miniszter részéről arra nézve, mi eredménynyel történtek müködések a törvénynek életbeléptetésére, előterjesztést egyáltalában nem látok. A miniszter ur fél milliót akar határoztatni a képviselőház által a népnevelésre azon alapokon kivül, melyeket fölterjesztettem, t. i. az 5%-on

és mindazon alapitványokon kivül, melyik eddig a népnevelésre forditattak. És tud-e mutatni egyetlen egy iskolát? vagy mutatott-e föl olyat, mely ezen törvény szerint lett volna szervezve? Az állam minden népiskolájára nézve törvény által ki van mondva, hogy felekezetnélküliek. Ha áll ez a népiskolákra, állani kell a felsőbb iskolákra, illetőleg az egyetemre nézve is. A határozat ki van mondva a t. ház által, és minthogy a tanulmányi alapnak ugyanazon eredete van, t. i. a föloszlatott jézustársaságnak az állam által elfoglalt vagyona: a határozatnak a tanulmányi alapra nézve is állani kell. Közoktatási miniszter ur elénk áll egy-két gymnáziumról, vagy akadémiáról szóló költségvetéssel. Ezen akadémiák költségvetése ugyancsak a tanulmányi alapról szóló czimben foglaltatik, és helyesen, miután eredetileg a tanulmányi alapnak czélja az akadémiák fentartása volt. Azon kimutatásban, melyről említés történt itt Ghyczy képviselőtársam által, valóságosan nem kevesebb, mint 11 fő-gymnasium és 14 algymnazium foglaltatik, melyek mind a tanulmányi alapból tartatnak fön.

Kérdem tehát mindezeknél fogva, mért nem terjesztetik elő az egyetemi alap is mint tanulmányi alap a képviselőház elé?

Azt hiszem, t. képviselőtársaim, ugy lehet hasznos és üdvös intézkedést végrehajtani, hogy ha bizonyos terv szerint helyeztetnek el ezen iskolák. Vannak számos gymnáziumok az országban különböző felekezetek kezeiben, ezen gymnáziumoknak szintén különböző alapitványai vannak, hanem a képviselőháznak benyujtott előterjesztésben nem fordulnak elő adatok az iránt, micsoda alapitványu, hány gymnázium van, mennyire szükséges, mennyiben hasznos, üdvös és az állam vagyonából föntartandók, vagy legalább segélyezendők-e azok?

Ennél fogva, mondom, mindaz, mi az ezen iskolákra tett előirányzatban foglaltatik, minden alap nélküli.

De a t. kultuszminiszterium a maga intézkedéseiben és müködésében nem is egyezik meg önmagával: p. o. az erdélyi görög-katholikus alapot elkülönitette a latin szertartásuakétól, ellenben a magyarországiaké összekapcsolva vannak, s magok ezen autonomikus intézkedések mind a görög, mind a latin szertartásuakra nézve közösen történnek, noha, mint fölhoztam, vannak görög szertartásuak, kik egyenesen a hierarchia elnyomása miatt panaszkodtak a képviselőház előtt.

Hoffmann Pál: T. ház! Ha jól fogtam fel, e két vezéreszme vonul át Ghyczy Kálmán képviselő ur beszédén. (Helyeslés.)

Erre vonatkozólag Pulszky képviselő ur mindenek előtt csodálkozását fejezte ki a felett, hogy e térre vitetett a diskuszió a költségvetés tárgyalásánál. Én e csodálkozást nem tartom indokoltnak. Ha t. i. meggondoljuk, hogy oly vagyonok, oly alapokról van szó, melyek a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter által kezeltetnek: akkor nézetem szerint nem lehet mondani, hogy az azokróli diskuszió oly térre való átmenés volna, mely várható nem volt. (Helyeslés balfelől.)

Hiszen a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur maga az által, hogy az ezen alapokról való számadáshoz csatolt jelentésében, melyet nem ugyan közvetlenül a ház asztalára tett le, de mégis a ház tagjai közt szétosztatott, határozottan azt mondja, hogy a háznak terjeszti be — mondom — ez által eléggé nyilvánitotta abbeli nézetét, hogy ez alapokat csakugyan nem kivánja a ház intézkedése alól elvonni. Ennélfogva nem értem Pulszky Ferencz képviselö ur csodálkozását a fölött, hogy Ghyczy Kálmán képviselö ur egy oly tárgyat hozott szóba, mely a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetésének általános tárgyalásába, az egész költségvetés keretébe igenis beleillik. (Tetszés balfelöl.)

A második, mit Pulszky Ferencz igen t. képviselö ur emlitett, az volt, hogy Éjszak-Amerika példájára hivatkozva e kérdéseknek a törvényhozás elé való nem tartozását állitotta. Én ezen dicső példát szintén kész vagyok tekintetbe venni, de csodálkozom, hogy Pulszky Ferencz képviselő ur e példát nem jól állitja fel. (Halljuk!) Ő a végett állitotta fel például Éjszak-Amerikát, hogy ott a törvényhozás teremében ilyen alapokról nem intézkednek és hozzátette, azért, mert ott a legnagyobb vallás-, egyesületi és sajtószabadság létezik.

Inkább óhajtottam volna, hogy ha már Éjszak-Amerikára hivatkozik, inkább a vallásszabadságra hivatkozott volna, sem mint arra, mi ennek csak következménye, hogy mivel ott a legnagyobb vallásszabadság áll fön, az ilyen dolgokba a törvényhozás bele nem avatkozik. (Helyeslés balfelől.) Éjszak-Amerikában csakugyan nem létezik vallásügyi miniszter, ki ilyen alapokat kezelne, és ugyanazért a törvényhozás nem is foglalkozik ilyen kérdésekkel. De nálunk, hol a vallás- és közoktatási miniszter

csakugyan a parlamenti kormányzat kifolyása és ilyekkel foglalkozik, a parlamentnek is kell azokkal foglalkozni, ha csak azon anomaliát nem akarjuk koczkáztatni, hogy a miniszter olyannal foglalkozik, mihez a háznak semmi köze. (Helyeslés balfelől.)

A harmadik, mit Pulszky képviselő ur mondott, első pillanatra látszólag igen erős és szabadelvü. Azt mondta, ha törvényhozás beleszólna ezen vallásalapok kezelésébe és ezek iránt a miniszternek utasitásokat adna, ez által elismertetnék, hogy a katholikus vallás államvallás. Ez első pillanatra plausibilis és szabadelvünek is látszik; de kérdem: vajjon nem szinte mondhatjuk-e azt, hogy államvallás a katholikus vallás, ha a törvényhozás erre nézve semmivel sem foglalkozik, de azzal a vallás- és közoktatási miniszterium foglalkozik. (Helyeslés balfelől.) Én ez okoskodást nem értem, ha csak nem méltóztatnék azt hinni, hogy az által válik valamely vallás államivá, ha róla a törvényhozás intézkedik és nem akkor, ha az állami kormányzat intézkedik róla. Hogy ezek iránt nálunk az állam intézkedjék, ez idő szerint még kikerülhetlen. Megmondom okát. A katholikus vallás az állammal szövetkezve, 1848-ig államvallás volt, 1848-ban a vallásegyenlőség elvben mondatott csak ki, de azon összefüggés, mely az állam és a katholikus vallás közt létezik, nem lett gyakorlatilag keresztülvive, az az: az összefüggés a kettő közt némileg még mindig fönnáll és megszüntetése csak elvileg lett kimondva. Ebből ered azon anomal helyzet, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter ezen alapokat még mindig kezeli. De mi ebből a korollarium? Az, hogy ez elválasztást véghez is kell vinni nemcsak elvileg, de a részletekben, a gyakorlatban is. (Helyeslés balfelől.) Csak ez következik belőle. Addig, mig ezt véghezvinni nem lehet, senki sem fogja kivánni, hogy a magyar kormány azon hatást ne gyakorolja, melyet az állam annak előtte gyakorolt; de viszont, mivel kormányunk parlamentalis, nem is lehet kétségbe vonni, hogy a parlament, mely kormányunk minden müködésébe befoly, ezekre be ne folyjon. (Tetszés balfelől.)

Teljesen indokoltnak tartom ennélfogva Ghyczy Kálmán képviselő urnak ezen különböző alapokra nézve kifejtett nézetét, sőt tovább megyek: én óhajtom e befolyást fentartani épen a létesitendő katholika autonomia és a véghezviendő segregá-

czio, az elválasztás érdekében, mert meg vagyok győződve, hogy a törvényhozás befolyása ugy az autonomiára, mint a vallás elválasztására üdvös lehet; söt ellenkezöleg attól félek, hogy sem az egyik, sem a másik nem fog czélszerüleg véghezvitetni, ha a magyar törvényhozásnak közvetlen befolyása nélkül eszközöltetik. (Tetszés balfelöl.)

Ezeknél fogva azon érvet, hogyha a törvényhozás ezen alapokba beleavatkoznék, ezzel a katholikus vallást állami vallásnak ismerné el, nem helyeslem, söt ellenkezöleg azt hiszem, hogy ezzel folytatjuk alkotmányos uton azon befolyást, melyet 1848. előtt egyedül a fejedelem, legfőbb patronusi joga folytán gyakorolt. (Helyeslés a baloldalon.)

Azt kérdi továbbá Pulszky képviselő ur, akarunk-e intézkedni ezen alapokról és mi akarjuk-e azokat kezelni? Erre azon kérdés a felelet: hát azt akarjuk-e, hogy csupán a miniszter intézkedjék ezen alapokról? Én azt hiszem, hogy azt ő maga sem akarja. (Helyeslés.) Mi mindnyájan azt akarjuk, hogy ezen alapok és inditványok természete kipuhatoltassék, és az történjék velök, a minek jogi természetök szerint történnie kell. (Helyeslés.)

De a t. képviselő ur még tovább ment mint Ghyczy Kálmán képviselő ur és beszédének eleje nem áll szoros logikai összefüggésben a többivel, messze tulment azon, a mit Ghyczy képviselő ur mondott; Ghyczy képviselő ur t. i. azt mondotta, a mit — ugy hiszem — mindnyájunknak mondanunk kell, mert ez kétségbe vonhatatlan tény, hogy ezen alapok különböző természetüek és most nem tudjuk megmondani azoknak jogi természetét, mert az előttünk fekvő kimutatásokból azoknak csak álladékát látjuk, de jogi természetét meghatározni képesek nem vagyunk. Ghyczy t. képviselő ur nem is nyilatkozott határozottan e különböző alapok természetéről, csak az kivánta, hogy azok alkotmányosan kezeltessenek. (Helyeslés.) Ennél Pulszky képviselő ur már sokkal tovább ment, ő azt mondotta tegnap, hogy a vallási alapokról való intézkedés nem a püspököket, hanem a katholikusok összeségét illeti, ellenben a tanulmányi alapról határozottan kijelenti, hogy az az államé. Ily messze nem ment Ghyczy képviselő ur s nézetem szerint e pillanatban ily messzemenni nem is lehet, mert most a különböző alapok jogi természetét még nem is ösmerjük és igy hogyan lehetne most

előre kimondani, hogy azok hová tartoznak? (Helyeslés a baloldalon.)

A mi a vallási alapot illeti, mely Pulszky képviselő ur szerint nem a püspökök, hanem a katholikusok összeségének intézkedése alá tartozik, kérdem, mit méltóztatott érteni a katholikusok összesége alatt? Méltóztatott-e érteni a világon levő valamennyi katholikust, (Ellenmondások jobbfelől.) vagy méltóztatott-e Magyarországon levő katholikusok összeségét érteni.

Pulszky Ferencz: Természetesen, hogy azt.

Hoffmann Pál: Én is azt hiszem, hogy ez utóbbit méltóztatott érteni; de méltóztassék tekintetbe venni, hogy a katholikusok összesége ez idő szerint jogilag szervezve még nincs; a katholikusok helyett ez idő szerint még mindig kizárólag a püspökök kormányoznak. A katholikusok összesége maga is csak ezentul az autonomia utján lesz jogilag megállapitandó.

Ennélfogva ezen kérdést most nézetem szerint eldönteni nem lehet, mert a létesitendő katholikus autonomia előttünk ez idő szerint még ismeretlen quantitás, legalább nagy részben. (Helyeslés a baloldalon.)

Végre még azt mondotta a t. képviselő ur, óhajtaná, hogy e teremben a vallásról szó ne legyen. Én részemről hozzájárulok ezen óhajtásához bizonyos értelmezéssel, azzal t. i., ha majdan vallási és egyházi viszonyaink oly kielégitőleg lesznek rendezve, hogy a törvényhozásnak nem lesz semmi oka azokkal foglalkoznia. (Helyeslés balfelől.) De én ezen időt még bekövetkezettnek nem látom. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Én a törvényhozástól várom ezen idő bekövetkezését és ezen állapot előidézését és azért részemről tartózkodás nélkül kijelentem, hogy azon fölfogásokat és eszméket, melyeket Ghyczy képviselő ur ezekre nézve csak nagy körvonalokban jelzett, tökéletesen magamévá teszem.

A t. képviselő ur még azt is kijelenté, hogy majdan határozati javaslattal, inditványnyal fog föllépni. Én ahhoz jelenleg nem szólhatok, mert nem ismerem, de részemről kijelentem, hogy valamint e kérdést nem tekinthetem olyannak, mely e ház két oldala közt párt-kontroversiák tárgyát képezhetné, (Élénk helyeslés balfelől.) kijelentem egyszersmind, hogy akár pártoljam annak idején ezen inditványt, akár nem, azt nem párt-

szempontból, hanem a tárgyra vonatkozó speczifikus meggyőződésem következtében teendem. (Helyeslés.)

Végül még csak egyet, t. ház.

A mint mondom, jelenleg e tárgyról intézkedni, nézetem szerint, nem lehet, mert a kérdésben levő alapok természete nincs ismerve; nézetem szerint az első, a mi teendő volna: ez alapoknak és az ezen alapokban foglalt egyes javak jogi természetének megállapitása, a mely, nézetem szerint, maga a parlament által egész összeségében nem végezhető, mivel a parlament akkor minden egyes, ezer- s ezerre menő jószágok s javadalmakkal foglalkozván, éveket volna kénytelen tölteni. Azt tartom tehát, a dolog mielőbbi elintézésére szükséges, hogy a majdan létesitendő katholikus autonomiának annak idején kiszolgáltatandó alapok ismeretesek legyenek, hogy előre konstatálva legyen: mi az enyém és tied. Erre nézve óhajtom, hogy a parlament vegye kezébe az inicziativát és rendeljen el vizsgálatot ezen javadalmak jogi természetének kipuhatolása iránt, miszerint a törvényhozás tudja, hogy ezen alapokra nézve minő intézkedéseket tegyen. (Élénk tetszés balfelől.)

Eötvös József báró, közoktatási miniszter: T. ház! Annyi tárgy hozatott föl az eddig folytatott vitatkozások folyamában, hogy alig fogja valaki követelhetni, hogy mindezekre kimeritőleg feleljek; azért csak néhány észrevételre érzem magamat fölhiva válaszolni, különösen azokra, melyek a tegnapi tárgyalás alkalmával tétettek. (Halljuk! Halljuk!)

Komárom városa képviselője beszéde kezdetén bocsánatot kért a háztól, hogy oly tárgyat hoz szőnyegre, mely szorosan véve nem a diszkusszió tárgyát képezi, de mely arra a legnagyobb befolyással bir és ez alatt az autonomiát értette.

Én nemcsak osztozom t. barátom nézetében, söt tovább megyek s azt hiszem, hogy az autonomia azon kérdésekre, melyeket tárgyalunk, nemcsak fontos befolyással bir, hanem azoknak sarkkövét képezi, és hogy — amennyiben t. barátom és én köztem egyes kérdésekre nézve, a mint látszik, nagy véleménykülönbség létezik, — ezen véleménykülönbségnek alapja épen azon egészen különböző nézetben található, melyben Komárom városa t. képviselője és én az autonomia kérdésére nézve vagyunk.

T. barátom az autonomiát oly valaminek tekinti, mi tán

egyhamar létesülni nem fog, és minek még akkor is, ha létesül, különösen örülni nincs okunk. Komárom városa igen tisztelt képviselőjének nézete szerint azon egyházi autonom-tanács, habár abban a katholikus világiak többséggel fognának is birni, mindig a hierarchiának befolyása alatt marad és azért a hierarchia érdekében fog müködni. Én ellenkezőleg vagyok meggyőződve és az autonomia megalapitásában egy uj, erős támaszát látom nem a hierarchiának, hanem hazánk alkotmányos létének és szabadságának. (Helyeslés jobbfelől.)

Mily okok indithatták Komárom város t. képviselöjét azon meggyőződésre, hogy Magyarország világi katholikusai a szabadság élvezetére képtelenek, azt én nem tudom. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Én részemről saját véleményem támogatására hivatkozom az egész világ példájára, hol minden egyházak azon arányban, a melyben szabadok, az alkotmányos szabadság támaszai; hivatkozom saját hazánk történetére, hol azon vallásfelekezetek, melyek teljes autonomiával birtak, az alkotmányt nemcsak nem veszélyeztették, hanem a szabadság erős támaszai voltak. (Helyeslés.) Hivatkozom végre ezen nézetem támogatására a dolgok jelen állására. Én részemről a katholikus vallás teljes autonomiáját hazánk jelen alkotmányos állása szüséges következményének tekintem.

Az állam és egyház közti viszonynak meghatározásában csak két rendszert lehet követni alkotmányos országban, hol az egyenlőség elvéből kell kiindulni mindenben: vagy azt, hogy az állam egyenlő befolyást gyakorol valamennyi felekezetre; vagy azt: hogy valamennyi felekezet tökéletesen szabad. (Helyeslés.) Az első rendszernek is vannak barátai és ezen rendszert azon elvek következtében, melyek 1789-ben Francziaországban fölállittattak, soká az egyetlen helyes és valósággal alkotmányos rendszernek tartották. A másik rendszer a szabadság rendszere, melyet Amerikában látunk, melyet látunk Svajczban és mely napjainkban azon arányban, melyben a való szabadság gyökeret ver, gyökeret fog verni a világ minden országaiban. (Igaz! jobbfelől.) Mert kérdem, föntartható-e oly állapot, hogy egy alkotmányos országban a polgároknak nagy része egyházi dolgaikra nézve tökéletesen független legyen, egy felekezet pedig ezen szabadságot ne birja? Ez más szavakkal nem egyéb minthogy ily országban vagy államvallás létezik, vagy pedig

elnyomott vallás, alkotmányos országban pedig mindkettő lehetetlen. (Helyeslés.) Ezért én az autonomia fölállitását jelen viszonyaink között szükségesnek, sőt elkerülhetlennek tartom és ki magam is katholikus vagyok, meg vagyok győződve arról, hogy katholikus polgárai e hazának autonom jogokkal ép ugy, ép oly jól fognak élni, mint éltek azok, a kik ez autonomiát már századokig birták. Azon gondolatot, hogy hazánkban a franczia rendszert hozzuk be, azaz minden felekezetet az államnak vessünk alá, valósággal lehetetlennek tartom; mert egy oly országban, hol a szabadság az ország egy része által élveztetett, a XIX-dik században a szabadság terjed ki a többiekree is és nem az elnyomás ezen kevesekre. (Helyeslés jobbfelől.)

Én tehát részemről a mi az autonomia kérdését illeti, az autonomia megalapitását nemcsak szükségesnek tartom, hanem benne látom alkotmányunknak ujabb garancziáját. Mert az alkotmánynak valóságos garancziája abban fekszik, hogy a szabadság elve kiterjedjen mindenkire, hogy senki sehol ne találjon oly kört, hol magát szabadnak s hozzászólásra jogositottnak ne érezhesse. (Helyeslés.)

Miután az autonomiára nézve nézeteim t. barátom nézeteitől annyira eltérnek, eltérnek azon veszélyekre nézve is, melyeket tegnapi beszédében az autonomia következéseiképen jelezett: t. i. más nézetem van azon veszélyekre nézve, melyek abból következnének, ha a katholikusok autonom testülete a kath. iskolákra befolyást gyakorolna. T. barátom azt mondá, hogy barátja ugyan a községi iskoláknak és abban tökéletesen egyetértünk: de elfogadja azon elvet is, hogy a községi iskolák felekezetiek legyenek. (Felkiáltások balfelől: Nem azt mondta; jobbfelől: De azt mondta!) Föl fogom szavait olvasni. (Olvassa): „Hogy a szervezendő katholikus egyháztanácsok kezelésük alá vegyék, intézkedésük körébe vonják a templomok, az egyházközségeknek vagyonát és azon alapitványokat, a melyek egyenesen vallási és hazai czélokra vannak rendelve, ez ellen nincs észrevételem, ezt helyesnek tartom magam is s habár az elemi oktatást első sorban községügynek és kötelességnek tekintvén, a községi közös elemi iskolák föltétlen pártolója vagyok, nem szólok mégis az ellen sem, hogy ott, hol a községi ellemi iskola az idő szerint nem állittathatik föl, a kath. felekezeti elemi iskolák fölügyelete az illető egyháztanácsoknak adassék át.“

(Jobbfelől helyeslés, balfelől fölkiáltás: Hol van az, a mit mondott! Zaj. Halljuk!)

Tehát a községi, azaz elemi iskolára nézve legalább elvben a lehetőséget nem tagadja t. barátom, hogy felekezeti legyen és maradjon. A felsőbb tanintézetekre nézve a felelősséget minden tekintet alatt helytelennek tartja és nem alkalmazhatónak, előadván azon veszélyeket, a melyek bekövetkezhetnének, ha az összes kath. fiatalság és egyházférfiak és a jezsuiták nevelésére bizatnak. (Ugy van! balfelől.)

Nézetem szerint e kérdés eldöntése attól függ, vajjon a tisztelt ház az oktatási szabadságnak elvét a felsöbb tanintézeteknél meg fogja-e szüntetni, vagy nem, mi iránt akkor fog a t. ház nyilatkozni, ha majd a felsőbb tanintézetekről szóló törvényjavaslatot remélem, legközelebb a ház asztalára leteszem.

Én azonban azon elvben, melyet t. barátom már biztosan fölállitott, hogy itt hazánkban a felsőbb tanintézeteknél az oktatási szabadság elve ne alkalmaztassék, hogy minden felsőbb tanintézetek, ide értve a középiskolákat s akadémiákat, melyek eddig a felekezetek vezetése alatt álltak, szüntettessenek meg és tisztán és kizárólag állami iskolák állittassanak föl, erre nézve t. barátom nézetében nem osztozom: mert én részemről a közoktatásnak jobb elvét, mint a szabadságot, nem ismerem. (Élénk helyeslés.)

Ha valaki attól fél, hogy kath. fiatalságunk kizárólag egyházférfiak, vagy épen jezsuiták által fog neveltetni, az ellen biztosabb óvszer, mint az oktatási szabadság, nem létezhetik. (Igaz!) és én e részben meg vagyok győződve, talán szerénytelenség, hanem én meg vagyok győződve, hogy a t. háznak nagy többsége velem e részben egy véleményben van. (Ugy van! jobbfelől), és nyilatkozni fog minden monopolium ellen a felsőbb tanintézetekben és a népiskolákban, gyakoroltassék az bárki által, mert minden monopolium az oktatás terén meggyőződésem szerint káros, a mire nézve csak Francziaország példájára kell hivatkoznom, mely nagy eszközeivel, a mikkel bir, roppant és jól szervezett központi kormányzatával a közoktatás mezején soha sem emelkedett oda, a hol más nemzeteket látunk, melyeknél a teljes oktatási szabadság életbe van léptetve. (Helyeslés jobbfelől.)

Erre nézve tehát ismét nem vagyunk egy véleményben.

A mi az alapokat illeti, (Halljuk!) a melyeknek a kath. autonomia által leendő kezelésétől Komárom városa t. képviselője fél, én részemről nagy figyelemmel hallgattam beszédét, gondolkoztam felette s ma ujra elolvastam; de kivenni nem tudtam belőle, mi birhatta t. képviselőtársamat azon állitásra, hogy a kultuszminiszter szándéka ezen alapokat a ház minden megkérdezése nélkül egyszerüen átadni. Tisztelt barátom igen kegyesen nyilatkozott alkotmányos érzületemről, remélem, nem adtam okot arra, hogy akár alkotmányi érzületemen, akár azon kételkedhetnék valaki, hogy az alkotmányosság alapföltételeit és kötelességeit ismerjem.

Kérdem már most, miután az alapoknak kezelése az 1848. III. törvény által a miniszteriumnak adatott át törvény által, érezheti-e magát bármely miniszterium, ha alkotmányos érzülete nem is volna igen erős, érezheti-e magát bármely miniszterium, följogositva arra, hogy egy neki törvény által átadott alapot valakinek átadjon uj törvény fölhatalmazása nélkül? hogy tehát ezen alapok átadása iránt kétségkivül első helyben a ház, végkép pedig a törvényhozás, fog határozni, az nézetem szerint oly világos, hogy nem foghatom meg, hogyan kételkedik valaki azon.

És vajjon melyek azon okok, melyek annak kimutatására fölhozattak, hogy a kultuszminiszteriumnak csakugyan ily szándékai vannak?

Először fölhozattak a zárszámadások, az t. i., hogy ezen zárszámadásokat, melyeket a ház határozatának következtében a törvényhozás elébe kellett volna terjesztenem, nem tettem le a ház asztalára. Én bevallom, hogy vétkes mulasztást követtem el ezáltal. És ha a t. képviselő ur emlékező tehetségemet vonta volna kétségbe, vagy pontosságomat, tökéletesen jogositva volna nézete; de a zárszámadások nyomtatása csak az ünnepek előtt készülvén el, akkor a pénzügyi bizottságnak beküldettek és elosztattak valamennyi képviselő közt.

A zárszámadásoknak rövid bevezetése igy hangzik: (Olvassa.) „A budai magyar királyi központi állampénztár által kezelt magyar és a kolozsvári magyar királyi vám- és adóhivatal által kezelt erdélyi közalapitványi alapok vagyona és jövedelem állapota értelmében f. évi november 15-én kelt előterjesztésem

kapcsán van szerencsém a mélyen t. képviselőháznak az ezen alapokról 1868-ik évre szerkesztett zárszámadásokat mellékletben azon hozzáadással tiszteletteljesen benyujtani, hogy az egyetemi alap 1868-ik évi zárszámadását az ezen alap vagyon állapotáról tett külön előterjesztésemmel bemutattam."

Tehát teljesen megengedem, hogy vétkes mulasztást követtem el azáltal, hogy elfelejtettem ezen zárszámadásokat itt a ház asztalára letenni; ha azonban abból, mi előjön ezen pár sorban, mely bevezetésül szolgál a zárszámadásokhoz, valaki azt lekövetkeztethetné, hogy én ezen zárszámadásokat a ház asztalára, bizonyos utógondolat miatt nem akartam letenni, azt, bocsásson meg t. képviselőtársam, talán ő maga sem fogja helyesnek találni. (Helyeslés jobbfelől.)

Én részemről az alapok átadására nézve követendő utat világosan látom kijelölve, ez pedig a következő: Ha a kath. autonomia megalakul, és a katholikusok vagyonának átadását kivánja — mert természet szerint csak a kath. vagyonról lehet szó — miután a miniszterium a törvény által rábizott alapokat másként, mint törvény következtében, senkinek sem adhatja át, a törvényhozás fogja elhatározni, hogy ezen alapok a katholikusok önkezelésére adassanak-e át, akkor a dolgok természeténél fogva a kérdés minden egyes alapra nézve, mely alap a kath. alap, tisztába fog hozatni a ház, és a kath. autonomtestület által, és akkor, ha ezen kérdés tisztába hozatott, fognak ezen alapok átadatni; előbe semmi esetre.

A törvényhozás ilyen rendelkezése nélkül a miniszterium magát arra sem fölhatalmazva, sem jogositva nem érzi, hogy ily tisztán jogi kérdést, adminisztrativ uton elintézzen. (Helyeslés jobbfelől.)

Ezek azok, miket röviden válaszolni képviselőtársunknak szükségesnek tartottam.

Henszlmann Imre: T. ház! (Hosszasan tartó zaj. Halljuk!) Midőn III. Napoleon az államcsinyre készült, barátai a várakozást megunván, az elnöknek tortát küldtek, melyen csak e szó állott: „Osez!"; én is, ki a t. miniszter urat valahára teljes erélyes müködésben szeretném látni, ezen üdvözlő szóval: „bátorkodjék" kezdem beszédemet, bár e magyar szó, sajnálom, oly czukros nem lehet, mint volt a franczia „Osez" Napoleon tortáján.

Kettős azon bátorság, melyet a miniszter urtól követelek: merje kimondani egész öszinteséggel mire nincs, és merje kimondani mire van szüksége, valamint hatáskör, ugy költség tekintetében.

Nem szükséges, söt igenis káros, kivált nálunk, kettös állása és alakja mint vallásügyi miniszter és mint közoktatásügyi miniszter; e kettős alak csakis ugy fér össze, mint az egykori siámi iker testvéré, ki, háttal összenőve, soha egymás szemébe nem nézhetett; ha tehát igy látjuk előttünk a kettös minisztert egy személyben, megértjük, hogyan kerülheti el Cicero két augurjának sorsát, melyet különben minduntalan kellene tapasztalnia: mert e két tisztségben, járjon ez bár együtt az egész világon is, mégis vagyon oly ellenmondás és inkompatibilitás, mely átalán, de kivált nálunk, csak zsibbasztólag és sorvasztólag hathat nem a testes és gazdag vallásos, hanem a sovány és szegény közoktatási ügyre.

Igy látjuk, hogy mig a miniszter ur a vallás alapjának 1.188,289 frtnyi jövedelmével nem elégszik meg, hanem e czélra még 138,338 frtot költ és mi több, még 290,000 forintot nem katholikus egyházak segélyezéseül akar róni az adózóra, addig a népiskolák segélyezésére nem kér többet 290,000 és nem költ az ország összes tanintézetei számára többet 887,460 frtnál.

Az ugynevezett vallásos, de valóban csak hitfelekezeti czélokra tett költség az ismeretek és tudományok terjesztésére tett költségekhez való arány tehát ez: 1.616,627 : 1.177,460 frthoz.

Nem szólok a tanulmány-ügyigazgatási költségekről; mert ezek az érseki, püspöki, káptalani, kolostori, parochialis stb. stb. jövedelmek előtt nemcsak enyésznek, hanem csaknem nevetségesekké válnak a tanintézetek igazgatásának költségei; — nem szólok tehát ezekről, hanem kérdem egyszerüen:

ha az egymással ellenkező hitfelekezetességeket ezen minőségüknél fogva legjobb esetben inproductiveknek kell tekintenünk, hogyan költhet jó lelkiismerettel az egyik siámi iker ezekre oly összegeket, melyet a másik iker sokkal nagyobb joggal produktiv intézeteinek segélyezésére követel?

A t. miniszter ur felügyelete alatt álló közalapitványi alapokról szóló előterjesztésének 10-dik oldalán van egy, következöleg hangzó tétel:

„37. sz. Vallásalap. — III. Ferdinánd császár s magyar király 1647. évi okt. 6-án kelt s 1650. évi aug. 6-án kiadott alapitó levelével — szegény kath. lelkészségek segélyezésére és különféle katholikus vallási czélok előmozditására — közhitelü kötvényekben 12.523,167, magánkötvényekben 2.035,544, öszszesen 14.558,711 forint — évi kamatjövedék 742,000 frt, bevétel 1.188,289, kiadás 1.326,627, — hiány 138,338 forint."

Nem tudom, hány kath. lelkész segittetik itt az 1.188,289 frtból, ugy hiszem csakugyan több lehet, mint a szegény és egyszersmind kitünö szorgalmu néptanitó, ki összesen az egész országban nem kap többet 40,000 forintnál.

Nem tudom miért áll a katholikus szegény papság és a katholikus gazdag egyház a nemkatholikus szegény egyházakhoz együtt véve mint 1.326,627 frt : 290,000 frthoz!

Az előbbi tételben a segélyzett személy nincsen elválasztva a segélyzett ügytől, nem tudhatom tehát azt sem, hány százalék becsértéket enged meg a t. miniszter ur a néptanitónak szemközt a pappal? de a velünk közlött irományok összes tartalmából annyit mégis világosan látok, hogy az egyik siámi iker hasonlithatlanul többet költ az ország értelmiségének hátramozditására, mint költ a másik annak előmozditására; vajjon minő szemmel nézne az egyik szempár a másik szempár közé, ha a két test nem volna háttal összenőve? vagy miniszteriumunk, ha nem volna kétfejü sas természetü?

Értem, hogy ezt a bigot III. Ferdinánd császár és magyar király igy akarta: „faciam Hungariam pauperem, miseram, deinde catholicam"; de nem értem, mi kényszerithet bennünket e bigot Ferdinándnak nyomdokait követni, ha csak nem azon bátorság-hiány, azon erélytelenség, azon hajlongás majd az ultramontanismus, majd a szabadelvüség felé, melyet oly nagy sajnálatunkra mutat, különben annyi kitünő tehetséggel felruházott miniszterünk?

Értem, hogy ily eljárást követhettek régenten, midőn még a legszegényebb ember is mindennapi vendégül hivta meg az uristent, akár volt elegendő ennivalója, akár nem volt. Követhették, midőn a theologiát minden tudomány alapjának tekintették: de nem értem, hogy azt folytatnunk kell korunkban is, hol a tudomány ismereten és fáradhatlan folytonos vizsgálódáson alapszik, mig a theologia még ma is az égi malaszt man-

náján élősködik és a pápai csalhatatlanságot épen most megalapitani törekedő római zsinat, a vak hitet tüzi ki kiindulási pontjául az ismert „Credo, quia absurdum“ értelmében.

Ma a tudományt nem meritjük többé a bibliából és már csak egyedül Angliában találkozik tudós, Wilkinger, ki az egyptomi chronologiáról okoskodván, igy szólhat: „Tudom ugyan, hogy a pyramisok pharaóit tulajdonképen az időszámitásunkat megelőző negyedik évezredbe kell helyeznünk, azonban nem akarván ellentmondani a biblia chronologiájának, e gúlákat sokkal későbbi korszakba teszem, mint a melyben valóban épültek.“

Tudjuk, hogy a neanderthali és más hasonló megkövesült koponyát a biblia Ádámát sok évezreddel megelőző ember hordta vállán; tudja, söt kimondja ma már a venerabilis clerus, még Angliában is, hogy Józsue a napot nem állitotta meg, söt talán megengedi azt is, hogy a föld, Józsue világos tilalma daczára, tovább forgott; tudjuk, hogy sem Biliam szamara, sem Livius ökre nem szólalt fel „bos prolocutus“ (non) „est“; hisz városaink praelocutorai is, mig léteztek, mindig emberi alakban léptek fel; tudtuk már Dase és Riese fellépte előtt is, hogy 7 kenyéren és 2 halon 5000 ember nem lakhatik jól és hogy vizet borrá átváltoztatni még a legügyesebb franczia vinopoetának sem sikerül ugy, hogy az idegen alkotó részekre rögtön nem lehetne ráismerni.

Igy sem chronologiánk, sem astronomiánk, sem természettanunk, sem chemiánk, legkevésbé számtanunk nem lehet a bibliának chronologiája, astronomiája, természettana, chemiája vagy számtana. De nem lehet az philosophiánk sem, mióta tudjuk, mily nagy hatással és befolyással volt a keresztény dogmatika és mythologia fejlödésére, például a Budhismus, az indiai „trimudi“, a perzsa „panehom“, az egyptomi „trias“, Philo és az alexandrinusok tana és más hasonló régi pogány és eretnek bölcséleti elmélkedés.

Beáll tehát a peremptorius „aut aut“ kimondásának szüksége és az ehhez kivántató bátorság, melylyel eddig a t. miniszter ur nem birt, vagy nem élt, de melyet neki egész szivemből kivánok, mind jellemének szilárditására, mind a közjó kellő előmozditására.

Ezek következtében ajánlok a t. miniszter urnak egy me-

rész ugynevezett Kaiserschnittet, melylyel az épen nem szervileg összenőtt két miniszteriumot egymástól elválaszsza, hogy igy valahára e kettő szembeszállhasson egymással.

Ajánlhatom e műtétet pedig annál inkább, minél világosabban elismerte autonom törekvéseivel a miniszter ur maga az elválás üdvösségét, csak hogy ugy tetszik, mintha a nagy präparáczió alatt csaknem elfelejtkezett volna magáról az operáczióról és félő, nehogy itt a „rusticus expectat dum defluat amnis" valósittassék.

Ajánlhatom végre e műtétet azért is, mert hiszen azt a közösügy sem gátolja, sőt itt a bécsiek még jó példával is járnak elő, melyet követni nem lesz kárunkra.

Következnék pedig ezen elválásból, hogy csak egy eredményét emlitsem, ez:

Ha a miniszter ur a föntemlitett 138,338 forintot nem forditja a vallásalap bevétele hiányának pótlására, hanem, itt hiányt nem engedvén, a máshonnan vett pótlékot a népnevelés javára használja;

ha ellenkezőleg azzal, hogy 290,000 forintot nem katholikus egyházi czélokra az állampénztárból kérjen, ezen költséget, az ügy természete szerint, a vallás-alapból veszi és az állampénztárból követelt összeget ugyanis a népnevelés javára használja;

ha továbbá az állampénztárból veendő másik 290,000 frt., mint előirányozva van, a népnevelés számára megszavaztatik; végre

ha az összes miniszterium és a t. jobboldal beleegyezik, hogy az igen magasra előirányzott czivillistából szintén e czélra 650,000 frt megtakarittassék, vagyis fordittassék: akkor az igy összeadott 1.368,338 forintban a nép nevelésére oly összeget nyerhetnénk, melyet, bár ugy is keveslem, mégis inkább megállhatónak hiszem a ménesekre forditott költségek mellett; igy halványulhat pirulásunk és a nép terhe, az előttünk fekvő öszszes előirányzaton kivül, nem szaporodik, hanem szaporodik azon belül a nép nevelésének lehetősége.

És vajmi szüksége van nemcsak a népnek, hanem még a társaság felületére emelkedő rétegnek is oktatásra és nevelésre, kitünik az utóbbinak azon állitásából, mely szerint a népnek jogát öregbiteni nem lehet, mielőtt jobban nincsen mivelve és

az ezzel ellenkező hanyagságából, mely szerint minden másra talál, de nem talál pénzt a népnek nevelésére. Kérdem már most, vajjon annak, ki ily circulus vitiosusban forog, nincs-e szüksége magának, hogy oktattassék, ha jó hiszemmel, hogy neveltessék, ha rossz hiszemmel, bir igy okoskodni?!

Wahrmann Mór: T. ház! Nem szándékom egész általánosságban az előttünk fekvő költségvetéshez szólani, sem talán az igen t. vallás- és közoktatási miniszter urnak a vallási téren követett politikáját akár védeni, akár megtámadni; nem szándékozom egyátalában a vita alkalmával felmerült igen fontos kérdések tömkelegébe bocsátkozni; sajátságos állásom itt e házban ugyis ezen irányban némi tartózkodást ró rám. (Felkiáltás balfelől: Miért? Csak olyan képviselő mint bárki más! Halljuk!) Csak azért, egyszerüen csak azért szólalok fel, mert az izraelita kongresszus kérdése is megpendittetett a vita alkalmával Komárom város érdemdus képviselője által, és én mint az egyedüli zsidó képviselő e házban, az itt felhozott vádakat, és az azokból vont következtetéseket észrevétel nélkül nem hagyhatom. (Halljuk! Halljuk!) Kötelességemnek tartom, kettős kötelességemnek, mint országos képviselő, kinek szent hivatása, hazája felvirágozását és annak minden egyes tényezőinek szellemi jóllétét erejével előmozditani; mint zsidó, kinek legelőször most nyilt alkalma a törvényhozás e fényes termében hitsorsosai érdekében felszólalhatni, és először mindazokról tudomást adni e háznak, a miket e hitfelekezet leglelkesebb, legértelmesebb, legmiveltebb tagjai éreznek. (Élénk helyeslés és fölkiáltások: Halljuk!)

T. ház! Mindenütt és minden alkalommal voltak egyes phrasisok, egyes kifejezések, egyes szavak, melyek azon kérdésekben, melyek épen napirenden voltak, hatalommá váltak. Ezen tüneménynek két oka van. Az embereknek igen nagy része egyátalában nem igen szeret gondolkozni, (Igaz!) az eszmélés nehéz és fárasztó munkáját elodázni szereti, kerüli az eszmét, és annálfogva igen szivesen ragaszkodik a szóhoz, a puszta szóhoz. (Élénk helyeslés.) Igen szépen és egyszerüen fejezte ki ezt Goethe e mondattal:

— Wo Begriffe fehlen,
Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.

Ily kifejezések, ily egyes szavak, ily kitételek mellett a

gondolatlan tömeg egész önfeláldozással, egész erélylyel szokott küzdeni, a nélkül, hogy ezen szavak alatt értendő eszméről magának egyátalában tudomást szerzett volna. E gondolatlan tömeg azután az életben igen gyakran a megcsalottak hosszu sorát szokta képezni. (Igaz!)

Egy másik része a tömegnek, jóval csekélyebb az előbbinél, hasonlókép ezeket a phrasisokat, ezeket a kifejezéseket hasznos „schiboleth"-ként szokta felhasználni, azok védpajzsa alatt maga iránt a jóakaróknak rokonszenvét szokta gerjeszteni, de csak azon czélból, hogy ezekkel visszaélve, önző érdekeit előmozdithassa. (Tetszés.) Ezek után a politikai téren a csalók szerepét szokták játszani. (Igaz!)

Vallási mozgalmainkban az utolsó időben hasonlókép ily hatalmas két phrasis merült fel, és vergődött hatalomra, és ez a két phrasis most egyátalában ugy a csalók, mint a megcsalandók által mindig előszeretettel használtatik.

Ezen két phrasis egyike: „szabad egyház a szabad államban," másika: „antonomia." (Igaz!)

Ezt mindenütt emlegetik, és mindenki emlegeti, mindenki ezekkel a kifejezésekkel él, ugy az atheista, mint az ultramontan, a szabadelvü ép ugy, mint a reactionarius, a bölcsész szintugy, mint a pietista; és mindenki ugyanazon kifejezések alatt más valamit ért, és mindenkinek ezen kifejezés csakis saját akaratát hangoztatja tulajdonkép vissza. (Helyeslés.)

Hiszen tanui voltunk a tegnapelőtti vita alkalmával, mily helyesléssel fogadtatott a ház minden oldaláról ezen jelige: „szabad egyház a szabad államban."

Madarász József: Azok a csalók! (Derültség.)

Wahrmann Mór: De ki merné azt állitani, hogy mindnyájunknak itt ezen teremben a szabad államról és annak kellékeiről ugyanegy fogalmunk van; ki merné azt állitani, hogy mindnyájunknak a szabad egyházról ugyanegy fogalmunk van?

A tegnapi vita alkalmával az „autonomia" szó legelőször került szőnyegre és már ma is azt tapasztaljuk, hogy mily szétágazók nézeteink még e szó körül is.

Én, t. képviselőház, autonomista vagyok a szó szoros értelmében, legmerészebb értelmében; és ámbár betühöz nem igen szoktam ragaszkodni az életben, ez alkalommal a betühöz

szorosan ragaszkodom; „autos nomos" egyebet nem jelent, mint az önmagának törvényhozhatási jogot, és ezt a jogot én minden hitfelekezet számára határozottan követelem (Helyeslés) és azt óhajtom, hogy e teremben egyátalában azon elv fogadtassék el és váljék átalánosan:

„Hanc veniam damus petimusque vicissim."

Csakis a hitfelekezet maga hozhat és adhat magának törvényeket, hozhat és adhat intézkedéseket; és a mennyiben ez intézkedések az ország törvényeivel nem ellenkeznek, nézetem szerint sem a miniszter, sem a kormány, de még az országgyülés maga sem gátolhatja méltányosan ezeknek meghozatalát. (Helyeslés.) Elismerem én, t. ház, a népképviselet souverain hatalmát és annak hatalmát merészen kétségbe vonni nem merném; de azon perczben, midőn az autonomia elvét határozottan kimondjuk és proclamáljuk, s a szabad egyház elvét elismerjük, melyben az egyes hitfelekezeteknek, vagy átalában a hitfelekezeteknek autonomiáját megengedjük és törvénybe igtatjuk: abban a perczben a törvényhozás még maga magát is korlátozza. Az autonomia ez esetben nemcsak a miniszteri omnipotentiával, de a parlamentaris omnipotentiával is ellenkezik. (Helyeslés.)

T. ház! Ez elveket átalánosan elismerve látom itt, és ugy tapasztalom, hogy oda törekszik most mindenki az országban, ezen mozgalmak alatt, hogy ezen törekvéseknek érvényesitést szerezzen.

A görög-keletiek törekvései, a katholikusok mozgalma, és az izraelita congressus kezdeménye nem egyebek, mint azon egy eszmének kifolyásai.

Engedje meg a t. ház, hogy az izraelita kongresszus történetét röviden, igen röviden elmondjam. (Halljuk!)

Nem akarok határozatairól szólni, mert én annak határozatait egyátalában az országgyülés foruma elé tartozónak nem ismerem; (Élénk helyeslés) de arról akarok szólni, mi inditotta meg az izraelita kongresszust, mi történt a kormány és a miniszter részéről, és mily phásisban van jelenleg ezen ügy. (Halljuk!)

Alig mondatott ki az egyenjogositás elve e fényes teremben, alig hangzottak el az áhitatos zsidók hálaimái a templomokban, s már is átalánossá vált mindenkinél, ki müvelődést és haladást szeret, azon meggyőződés, hogy a zsidó hitfelekezeti

ügyek most, midőn a polgári és politikai jogok gyakorolhatása reánk nézve biztositva van: ugy, mint az absolut kormány alatt állottak, többé nem maradhatnak. Mily állapotban voltak a viszonyok szerteszét az országban? a községek zilált állapotban, iskolák imitt-amott hanyatló félben; surlódások, viszályok mindenütt, községek közt, községek egyes tagjaik között, községek és egyes papjaik közt, községek és azok tanitóik között; és ezen zavarokban, ezen viszályokban administrativ uton önkényszerüleg szolgabirák, alispánok intéztek és határoztak. (Mozgás.) Ez igy nem maradhatott! A kultusminiszterium közegei ily dolgok tárgyalásával el voltak halmozva és voltak községek, kiknek képviselőik egyebütt nem, csak a hivatal folyosóiban voltak találhatók! Voltak esetek, midőn rituális kérdésekből támadt viszályokban a szolgabiráknak döntő szavuk volt. (Mozgás). Ez igy nem maradhatott, ez türhetetlen állapot volt, mely minden jogérzületet elfojtott.

Oka csak az lehetett, mert szabály, mely mindezeket elrendezze, egyátalában nem létezett; rendetlenség uralkodott, és a rendetlenség mindig és mindenütt a perek elömozditója!

Hogyan lehetett e bajon segiteni? Máskép nem, csak ugy, ha oly szabályok alkottatnak, melyek az egyes községeknek, a községek tagjainak, jog- és kötelességkörét megállapitják.

E szabályok pedig nézetem szerint a mai viszonyok között mások által nem hozathattak, mint épen az összes zsidóság képviselete által.

Ez adott alkalmat arra, hogy az izraelita kongresszus eszméje pendittetett meg, hogy a hitfelekezeti sajtóban tárgyaltatott, és hogy a miniszter ur önmaga is ez eszmét elfogadta és létesitette!

De volt még más indok is, mely a kongresszus létesitésére nézve tényező volt. Létezett ugyanis egy nagy összeg, mely akkor, midőn az alkotmányos viszonyok honunkban ujra helyre-álltak, az alkotmányos kormány által az absolut közegektől átvétetett, mely összeg nem volt az ország vagyona, hanem az összes zsidóság vagyonát képezte, mely összeg ugyanazon percz-ben, melyben az absolut kormány megszünt, visszaadandó volt azoknak, kiket illetett. Igy tehát minden esetre oly közeget kellett teremteni, törvényesen teremteni, mely az összes zsidó-ságot képviselhesse, s a mely törvényes uton megbizható lett

volna azzal, hogy az összes zsidóság vagyonát átvegye, kezelje s azon czélokra fordítsa, melyek az összes zsidóság többsége által jóknak, helyeseknek találtattak.

Mellékesen még meg akarom emliteni, hogy azon kifejezés: „izraelita iskolai alap“ egy kissé euphemisticus, mert az nem alap, nem alapitvány, azon összegnek törvényes czéljai nincsenek, az nem egyéb, a mint Haynau által a zsidóságra büntetésül azért rótt egy millió forintnyi összeg, hogy a haza szabadságharczában, 1848-ban mint a hazának hü fiai tántorithatlanul harczoltak. (Általános éljenzés.) Ez összeg a zsidóságnak véres és verejtékes vagyona s nekik vissza volt adandó szintugy, mint a Batthyány-családnak a kisbéri birtok. (Igaz! Ugy van!)

Mi történt az izraelita kongresszus tárgyában? Összehivatott és a kongresszusnak ezen összehivása az országban szanaszét örömet és megelégedést gerjesztett; voltak ugyan ellenzői azok sorában, kik egyáltalában a rendet sehol és semmi alkalommal nem szeretik, kik a Ghetto lerombolt falait elhagyni nem kivánják, mert a szabad levegőt színi nem akarják, azok részéről, kik a börtönből nem akarnak kimenni, mert szemeik igen gyakran a világosság fényét nem képesek eltürni, voltak ellenzői azok részéről, kik általában attól tartottak, hogy önzői érdekeik a rendezés, a szabályozás által veszélyeztethetnének és kiknek önzö érdekeik igen gyakran épen az iskolai alap körül forogtak. Ha mi ugyanis merev álláspontot foglalnánk el, azt mondhatnók, hogy mindazon intézkedések, melyek 1850. óta az iskolai alapra nézve történtek, nem törvényes bázison történtek, beleegyezésünk, hozzájárulásunk nélkül, söt igen gyakran ugy történtek, hogy általános visszatetszéssel találkoztak az egész országban és tőrténtek sokszor csakis egyes reakczionárius egyének érdekében és hogy ennélfogva ezen intézkedéseket jogosaknak el nem ismerhetjük és visszaköveteltük az egész eredeti összeget s annak minden kamataival együtt, a mennyiben az, a mi ez összeg jövedelmeivel azon időpontban történt, ránk nézve semmi befolyással nem bir; ezen feltevésből mondom, kiindulva, veszélyeztetve láthatta nehány oly egyén érdekét, kik a zsidó alapot az abszolut kormány közegei segélyével saját javukra felhasználták. A zsidó kongresszus a legszélesebb választási alapon gyült össze, majdnem a suffrage universelle alapján; minden gyülése és minden tanácskozása nyilvános

... párt, minden pártárnyalat
... zásai, minden határozatai hirla
... legnagyobb nyilvánosságra
... győződhetett volna Ghyczy Kál
... sok zsidó polgártárs állítása
... még a vallási ügyekben is sza-
... rosszhiszemü informáczión alapszik
... is, vajjon lehetséges-e, hogy val-
... kisebbségre nézve is kötelezőleg ha-
... Ghyczy Kálmán képviselő ur máso-
... kérdi, vajjon szükséges volt-e oly
... iására kongresszust összehivni: és
... lelkiismeretesen és egész meggyőző-
... séges volt, okvetlenül szükséges volt
... hez kapcsolt mellékkérdésre: szüksé-
... szakadást idézni elő országunk zsidó pol-
... hatom: tudtommal pártszakadás nem
... azelőtt is létezett, a kongresszus nem is
... esszus csak arra adott alkalmat, hogy az
... talán élesebbé váltak, de ez egyátalán
... vita következése és habár élesülnek is az
... a az a következése, hogy mindig
... ak. Mit mondana Ghyczy Kálmán, az
... valaki azt a kérdést intézné a kormány-
... az országgyülést összehini és igy min-
... idézni elő a haza egyes polgárai közt.
A vita és az egyes kérdések elemzése
... es nem fog ártani soha.
... mondám, tagadhatatlanul szükséges volt
... hivása: szükséges volt a kormány, a minisz-
... kezdeményezni: szükséges volt, hogy segéd-
... autonomiánk biztosithatására: és én szivesen
... a alkalmat, hogy a vallás- és közoktatási mi-
... korszerü tettéért köszönetet szavazzak. (He-

... érzésemmel a vallásügyi miniszter ur irányában
... pontra szoritkozom, ezen ponton tul tökélete-
... az aggodalmakban, melyeket Ghyczy t. képvi-
... és hasonlóképen csak sulyos mulasztásnak

tarthatom azt, hogy ezek mindez ideig törvényformában a törvényhozó test elé nem terjesztettek. (Helyelés.)

Ámbár más szempontból indulván ki, e tekintetben Ghyczy Kálmán urral egyetértek, de tévesnek tartom Ghyczy Kálmán ur fölfogását arra nézve, hogy a kongresszuson mi történt és mi nem történt. Az történt, hogy az izraelita kongresszus befejezte müködését, hozott szabályokat, hozott határozatokat, de az izraelita kongresszus önmaga sem volt azon hiszemben, hogy az ő müködése elégséges egyedül arra, hogy mind e szabályok és intézkedések tökéletesen másokra, nemcsak önmagokra, hanem az állam közegeire nézve is hatálylyal birjanak, hacsak a törvényhozás által meg nem erősittetnek. (Helyeslés.)

Ennek igazolásául bátor vagyok a kongresszus 32-ik ülésének jegyzőkönyvéből következőket felolvasni: A kongresszus e tárgyban a következő feliratot határozta vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszteni. (Olvassa): Nagyméltóságu miniszter ur! Kegyelmes urunk! A magyarhoni és erdélyi izraeliták egyetemes gyülése megállapitotta azon szabályzatokat, melyek szerint a hitfelekezet ügyei ezentul kezeltetni fognak. Az egy. gyülés ezen határozatai azonban hitfelekezetünknek és hitfelekezeti testületeinknek egyenjogositását elegendöleg nem biztosithatják; s ennélfogva azon tiszteletteljes kéréssel járulunk nagyméltóságod elé: méltóztassék oda hatni, hogy a törvényhozás legközelebbi ülésszakában törvény alkottassék, mely hitfelekezetünk közegeinek és községi testületeinek ugyanazon önkormányzati jogot és átalában az állammal, törvényhatóságokkal és községekkel szemben ugyanazon jogokat biztositsa, mely az országban létező elismert, u. n. „törvényesen bevett“ vallásfelekezeteket megilleti. (Éljenzés.)

Ebből kitünik, hogy a kongresszus is feladatát csak ugy fogta fel. A kongresszus küldötteinek a miniszter ur azon feleletet adá, hogy e törvényjavaslatot minél elébb a ház elé fogja terjeszteni. Itt tehát mint mondám, mulasztást, igen sulyos mulasztást találok és mondhatom, hogy mindazok, kik mint én és társaim, a kongresszus határozatait üdvöseknek tartják és óhajtják, hogy azok minél elöbb életbelépjenek, ezt eddigelé sajnosan nélkülözik.

De nem történt eddigelé semmi, mi e kérdést praejudikálhatná, mert mindaz, mi itt emlittetett, legalább tudomásom

szerint nem áll. Nem foganatosittattak mindeddig a szabályok, a törvényhatóságok nem küldettek ki ezen szabályok életbeléptetésére, vagy pedig ezen szabályok alapján keletkezett testületek határozatainak végrehajtására s az izraelita iskolaalap még eddigelé a kongresszus kezébe s annak rendelkezése alá nem bocsáttatott. Mi mindnyájan abban a hiszemben vagyunk s ez nézetünk. ez álláspontunk, hogy mindez csak akkor történhetik s hogy általában az izr. iskolai alap a kongresszus rendelkezése alá csak akkor fog bocsáttathatni, ha a kongresszus ez országgyülés által szintugy fog törvényesittetni, mint a görögkeletiek 1864-iki kongresszus az 1868-iki országgyülés által törvényesittetett. S ezt méltán várjuk, ezt követeljük s ezt reméljük. (Helyeslés.)

Ezt elismervén, azt hiszem, mindazon aggodalmak, mindazon veszélyes következtetések, melyeket Ghyczy Kálmán képviselö ur ebből más intézményekre vont, t. i. a katholikus alapokra és alapitványokra, a tanulmányi alapra s az ezekből föntartott tanintézetekre, ez által magától is elesnek.

Én a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. (Élénk éljenzés.)

Eötvös József b. vallás- és közoktatásügyi miniszter: Csak azt akarom kijelenteni, hogy az előttem szóló által emlitett törvényjavaslatot legközelebb a ház asztalára lefogom tenni.

Krajcsik János: T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) Némi elfogultsággal szólok, midőn beszédére azon férfiunak, kinek én régi idő óta tisztelője vagyok, egy pár megjegyzést tenni kivánok: Ez képviselő Ghyczy Kálmán. (Balfelől éljenzés.) Szoritkozom pedig egyedül beszédének azon részére, mely a katholikus autonomiának szervezetére vonatkozik, és pedig mind történeti, mind jogi szempontból leszek bátor nézeteimet előadni.

Midőn 1848-ban a XX-ik törvényczikk létrejött, akkor a katholikus egyházak állása megváltozván, a katholikusok még ugyanezen országgyülés alatt vegyes tanácskozmányt tartottak, hol abban történt megállapodás, hogy miután a protestánsoknak önkormányzati joguk van, a katholikusoknak is legyen autonomiájok, és ez volt akkor jelszavok.

A katholikus autonomiának eszméje tehát már 1848-ban szülemlett és bátran mondhatom, hogy ezen eszmetudós és elő-

kelő protestánsok helyeslésével is találkozott. (Fölkiáltások: Most is.) Ez akkor csak eszme volt, ma pedig valósággá vált.

Azonban a t. képviselő ur ezen katholikus autonomiát már a priori elitéli és pedig legalább én semmi érvet sem hallottam, melylyel elitélését támogatta volna.

Ezen bizalmatlansági szavazat oly kitünő és nemcsak névleg, hanem igazán hü vallásos katholikustól ezen ügyre nagy horderejü lesz.

Méltóztatott különösen a t. képviselő ur kiemelni és sötét szinekkel festeni magyar királyi egyetemünknek jövőjét azon esetre, ha az autonomiai kezelés alá jönne. (Halljuk!)

Mi ez az autonomia? Hogy van szervezve ez az autonomia? Ez autonomia szabályai ő fölsége által helybenhagyattak, képviselete két részben világiakból, s csak egy részben fog állani a papokból. Ezek a választások a legszélsőbb alapokra fektetvék, az ülések tökéletes nyilvánosság mellett tartatnak, a mint már alkalmunk volt tapasztalni. Engedelmet kérek, t. képviselőház, hisz ebben az autonomiában maga Deák Ferencz nagy hazánkfia is részt vett, (Éljenzés jobbfelől) azután maga a t. képviselő szintén bizalommal megajándékoztatott s meg volt választva, (Halljuk!) ott jelen voltak, s remélem most is jelen lesznek jó hazafiak, s különösen, a mennyire már észlelni lehet, a baloldal szintén jó számmal képviselve lesz. (Derültség. Fölkiáltások: Szilágyi Virgil!) Nincs tehát ok, miért a t. képviselő ur a priori elitélte az autonomiát.

Én ugyan nem hiszem, hogy magyar királyi egyetemünk az autonomia kezelése alá fog kerülni, hanem ha fölteszem azt az esetet, — dato non concesso — akkor is ő fölsége, tulajdonkép a t. miniszter ur fölügyelete alatt fog állani, reménylem virágzásba jön, és a legnevezetesebb egyetemekkel a versenyt kiállja.

Továbbá az autonomiára nézve tetszett t. képviselő urnak a jogi szempontot is megpenditeni, oly értelemben, hogy előbb az országgyüléssel kellett volna közölni és az országgyülésnek intézkedéseit bevárni.

Méltóztassék megengedni, elmondom itt átalánosságban nézeteimet a czentralizáczióról és elmondom, micsoda törvényen, micsoda praeczedensen alapszik a katholikusok autonomiai mozgalma. (Halljuk!)

A czentralizáczió a szabadságnak korlátozása; a hol tehát az államnak érdeke nincs veszélyeztetve, másoknak is szabad tért kell engedni.

De nem akarok okoskodni, hanem én egy hatalmas döntő praeczedensre hivatkozom, azonkivül itt nem szükség, hogy valaki történetbuvár legyen, hanem méltóztassék beletekinteni a corpus jurisba, méltóztatnak benne megtalálni, hogyan keletkezett a protestánsok autonomiája. Ennek eredete a bécsi és linczi békekötésekben van. Hol köttettek ezen paczifikácziók? Nem országunkban, nem országgyülésen, hanem először a bécsi paczifikáczió létrejött 1606-ban szeptember 16-án, és pedig létrejött az országon kivül és csak két év mulva czikkelyeztetett be 1608-ban. A linczi szintén nem honunkban, hanem honunkon kivül jött létre, és ez is csak későbben czikkelyeztetett be. Ennélfogva ezen paczifikácziók, midőn már törvénynyé váltak, akkor terjesztettek be az országgyülésnek.

Az autonomiát igazán lehet nevezni paczifikácziónak, legalább fogalmam szerint, az autonomia ő felsége, illetőleg a t. miniszter ur aegise alatt szerveztetik, csak elejébe olyan bizalmatlansági szavazatok által akadályokat ne görditsünk.

Még egy más képviselő ur beszédére is teszek egy pár megjegyzést.

Sokkal kevesebbet szólott a tárgyról, de annál többet személyekről. Neki nem tetszenek sem a személyek, sem az ügyek; mindent bonczolt és mindent furcsa kritika alá vett. Különösen a t. képviselő ur a gimnáziumokról szólott és előttem az volt igen föltünő, hogy a latin nyelvet kicsinyli, s a latin litteraturát.

Schvarcz Gyula: Nem mondtam. (Derültség.)

Krajcsik János: Még nem mondtam nevét. (Derültség.)

T. képviselő ur még a papság felett is pálczát tör. Különösen vétkül tulajdonitja a papságnak, hogy elvonultan él és mindjárt nyomban önmagával ellentétbe jön, mert azt mondja, hogy kereszttel jár a papság korteskedni. Hisz ez nem elvonultság. (Derültség.) Én ugyan nem hiszem, hogy ez történt volna, s azt tartom, ez csak költészeti kifejezés; (Zajos hosszas derültség.) én azt hiszem, a papság ezen jogát az illedelem határai közt gyakorolta.

De a mi még rosszabb, ugyanazon képviselő ur a pap-

ságot nagy páthoszszal erkölcstelenségről, botrányról vádolja. (Valaki balfelől: Igaz! Derültség.) Ezen átalános föltevés ellen én itt ünnepélyesen tiltakozom. (Helyeslés.) Nem tudom, mily körökben szokott megfordulni a t. képviselő ur, (Nagy derültség) de itt is ellentétbe jön magával, mert ugyanazon papságot, melyet ő botrányról vádolt, bigottnak és fitogtatónak is mondotta. A hol bigottság van — tessék a klasszikusokban megolvasni — ott nincs botrány. Nem mondom, hogy más nincs, hanem legalább botrány nincs. (Hosszas derültség.) Tán mégis valamivel jobbak azon vidék papjai, mint a hogy ő őket itt a haza szeme előtt a képviselőházban lefestette. (Derültség.) Én ugy hiszem, talán csak az ottani klérusról szólt a képviselő ur, és én gyanitom, hogy az a klérus ő irányában ezentul még visszavonultabb lesz, és talán mások is becsukják előtte házuk ajtaját, (Igen jó!) mert oly acerbus czenzor, mint a képviselő ur, nemcsak a papi házban, hanem más házban is veszedelmes. (Átalános nevetés.)

Én azt hiszem, (Halljuk! Halljuk!) hogy méltányosabb dolog lett volna, hogy ha már botrányról akart szólni, ne in abstracto, hanem in concreto szólt volna a t. képviselő ur. (Fölkiáltások: Szivesen!) Én azt gondolom, az illető urak iparkodni fognak ennek elejét venni, (Fölkiáltások: Csak bátran!) mert hiszen már nem egyszer történt ezen házban, különösen a t. képviselő ur részéről. (Ó! Ó!)

Henszlmann képviselő ur ma belebotlott a történelembe, (Derültség.) és azt mondotta, hogy III. Ferdinándnak az volt jelszava: „Faciam Hungariam pauperem, miseram, deinde catholicam“. Ezt nem Ferdinánd mondotta, a ki igen ájtatos fejedelem volt; ez Péternek mondása pogányok irányában. A képviselő ur tehát botlást tett a történelemben.

Mocsáry Lajos: T. képviselőház! (Halljuk!) Az igen t. kultuszminiszter ur tegnapi beszédének kezdetén azt mondá, hogy mindazon kérdéseknek, melyek jelenleg szőnyegen forognak, a katholikus autonomia képezi sarkpontját. Tökéletesen osztozom e nézetében, s meg vagyok győződve, hogy azon nézetek, a melyeket ezen tárgyban, valamint általában a szabad egyházról e háznak t. tagjai követnek, határozott befolyást fognak gyakorolni az előttünk fekvő budget-tárgyalás alkalmával. Legyen

szabad azért különösen ezen tárgyra vonatkozólag nézeteimet röviden előadni. (Halljuk!)

Országszerte hangoztatják, t. ház, „a szabad egyház a szabad államban“ kérdését. Valahányszor e tekintetben a háznak valamely tagja konfessziót tett, az mindannyiszor rokonszenves nyilatkozatokkal fogadtatott és ez igen természetes, mert a szabadság épen olyan jogosult az egyházi ügyek terén, mint a polgári élet bármely viszonyaiban, ha arról van szó, miként létesittessék ezen magasztos eszme, akkor a kérdés nem oly egyszerü, mint az talán az első tekintetre látszik. Az egyház szabadsága nem csak abból áll, hogy az egyház, az állam gyámsága alól minden tekintetben felmentessék, hanem lényeges kelléke a szabad egyháznak az is, hogy az egyház hivei, az egyház világi tagjai részére biztosittassék azon befolyás, mely őket természetes joguknál fogva megilleti. Ezt tartom az egyház szabadsága lényeges kellékének és ha mi a szabad egyházat akként akarnók valósitani, hogy mentsük fel az egyházat tökéletesen mindazon befolyás alól, melylyel eddig az állam az egyházügyekre bir, de egyszersmind elmulasztanók biztosittatni az egyházfelekezet hiveinek szabadságát, egy hatalmas, századok óta fönnálló és dusgazdag hierarchia ellen: azt hiszem, éppen ellenkezőjét érnők el annak, a mit a szabad egyház proklamálása által akarnánk elérni; akkor tökéletesen felmentenők a hierarchiát minden korlátoktól az állam részére, de egyszersmind magának a felekezetnek tagjait, és hiveit arra kényszeritenők, hogy kegyelemre adják meg magokat épen magának a hierarchiának s ez által épen ellenkezőjét érnők el annak, a mi a szabad egyházzal éléretni czéloztatik: magának a szabadságnak nevében, a szabadság megállapitásának ürügye alatt ölnők meg magát a szabadságot. (Élénk helyeslés balfelől.) Belátták ezt magok azok, kik a szabad egyház eszméjével egyidejüleg a katholikus autonomiának eszméjét szőnyegre hozták; belátták azt, hogy mindaddig a szabad egyház iránti követeléseket nem lehet valósitani, mig nem lesznek elintézve bizonyos előzmények, melyek ennél nélkülözhetlenek. Már maga az, hogy mielőtt a szabad egyház eszméjét valósittatni akarták, a katholikus autonomiának eszméjét hozták szőnyegre, ezen ténynek világos elismerését foglalja magában.

Ha már most tekintjük, t. ház, milyen azon autonomia, a

mely itt a szőnyegre hozatott, én azt megvallom, aggodalommal tekintem. Alig várhatjuk a kezdeményeknél fogva, hogy ezen autonomia egy valóságos egyházi autonomia kellékeinek meg fog felelni. Már maga az, hogy a mozgalom éppen azoktól ered, a kik ellen kell némi részben ezen autonomia élének irányoztatni, t. i. magától a klerus, a hierarchiai tagjaitól már maga e tény némi bizalmatlanságot kelt az iránt, hogy az a valóságos autonomia kellékeinek megfelelő legyen. (Igaz! balfelől.)

De bátor vagyok ennek fölvilágositására analogiát vonni oly felekezetről, melynek kebelében az egyházi autonomia már századokon át létezik és a hol valósággal tudhatják, hogy mik egy valóságos egyházi autonomiának nélkülözhetlen kellékei, értem a protestáns egyházat, s erre hivatkozni ez alkalommal, azt hiszem, annál inkább helyén van, miután kétségtelen az, hogy mindazok előtt, a kik valósággal a szabadság eszméjéből kiindulva karolták föl a kath. autonomia eszméjét, a protestáns autonomia mintegy mintakép gyanánt állott, sőt meglehet, hogy éppen ez adta az első eszmét arra, hogy hasonló intézkedés a kath. hitfelekezetnél is létesüljön. Hogy a kath. felekezet hiveinek autonomiája biztosittassék, erre nézve nélkülözhetlen feltétel az, hogy azon felekezet világi tagjai ne csak határozott befolyással birjanak az egyházi ügyek kezelésére, de sőt, hogy ők tartsák valósággal a hatalmat kezökben. Ez az, mi a protestáns egyházi és iskolai szerkezetnél tökéletesen valósitva lőn; annyira megy ez, hogy a szorosabban vett lelkészi, sőt dogmai ügyekben is épen oly befolyásuk és elhatározó befolyásuk van maguknak a felekezet világi tagjainak. A protestánsok maguk választják lelkészeiket, náluk lelkészeik állása tisztán attól függ, mennyire képesek maguknak a hitközségektől a becsülést és népszerüséget megszerezni; továbbá a protestánsok maguk választják mindenféle egyházi elöljáróságaikat, ők választják az espereseket, püspököket vagyis superintendenseket és ezeknek nincs semmi fegyelmi hatóságuk a lelkészek felett, mert ezen fegyelmi hatóságot is maguk a világiak kezelik, kiknek a felsőbb forumoknál is határozó befolyásuk van.

De t. ház! ez még magában nem volna elég arra, hogy az egyházi rész irányában a világiaknak befolyása biztositva legyen, erre igen lényeges a papságnak soczialis helyzete. A protestáns papságnak egyáltalában nincs semmi kitüntetett pol-

gári állása; vagyoni tekintetben pedig szegények és e szerint ők azon befolyást, melyet a magas polgári állás, melyet a nagy vagyon mindenki számára biztosit, egyáltalában nélkülözik. E daczára ennek, mégis oly nagy a protestánsoknál az egyházi elem tekintélye és tettleges befolyása az egyházi ügyek vezetésére, hogy a világiaknak folytonos és éber figyelemmel kell kisérni müködését, folytonosan kell ügyelni arra, hogy ők a lelkészek által az őket megillető befolyásban az egyházügyekre háttérbe ne szorittassanak. Ezt kiváló figyelembe kérem vétetni. Ezekben fekszik a protestáns autonomiának lényege.

Egyáltalában nem várom, nem követelem azt, hogy mindezen institucziók, melyek a protestánsoknál az egyházi autonomia lényeges kellékei, a kath. autonomia keblébe, a kath. felekezet körébe azon módon átvitessenek. Jól tudom, hogy ez már dogmai tekinteteknél fogva sem lehetséges, nem lehet egyáltalában oly tökéletesen keresztül vinni azon viszonynál fogva, melyben a katholikus felekezet hivei saját papságuk irányában állanak. De midőn annak, mi a protestáns egyház kebelében az autonomiának valóságos, lényeges kellékeit képezi, a katholikusoknál tökéletesen ellentétét látom, akkor megvallom, hogy anélkül, hogy ezen dolgokra nézve lényeges reformok és változtatások jöjjenek létre, a valódi autonomiának létrejövetelében hinni képes nem vagyok. (Tetszés balfelől.)

Lényeges mindenesetre, nézetem szerint, ha valódi autonomiát akarnak a katholikusok szervezni, először az, hogy a klerusnak azon különálló testületi szervezete, mely jelenleg fönnáll, módosittassék. Nyiltan kifejezem nézetemet, hogy mindaddig, mig a katholikusok nem fogják kivinni azt, hogy lelkészeiket és minden egyházi elöljáróikat maguk válasszák, (Helyeslés balfelől) söt mindaddig, mig a coelibatus eltörlése ki nem eszközöltetik, (Igaz! balfelől) valódi autonomiát létesiteniök egyáltalában nem lehet. (Ugy van! balfelől. Nyugtalanság.)

De van még t. ház, egy lényeges kelléke az autonomiának, és ez az, hogy a katholikus klérusnak azon szabadalmai, melyekkel az államban még most is bir, megszüntessenek, lényeges különösen az, hogy azon roppant vagyon, melyet a főpapság még jelenleg is birtokol, más czélokra fordittassék. Mert mindaddig, mig a magas klérus ily roppant vagyon birtokában lesz, addig, tekintetbe véve egyéb körülményeket is, sohasem lesz

kivihető az, hogy a katholikus felekezet világi hivei a papság, a hierarchia irányában az őket megillető befolyást és hatalmat megnyerjék. (Ugy van!)

Azért azt hiszem, hogy ezen gyökeres reform egyenesen magának a katholikus felekezetnek érdekében áll, s ha komoly szándék az, hogy az ő körükben az autonomia létrehozassék, akkor éppen az ő feladatuk az, hogy e tekintetben gyökeres reform hozassék létre.

T. ház! Bátor vagyok ismételni, hogy mindaddig, mig ez meg nem történik, addig a valódi kath. autonomiának létrejövetelén kétkedem, s addig — nézetem szerint — éppen a szabadság, éppen a kath. felekezet érdekeinek megóvására nézve nincsen más mód, mint, hogy az államnak azon befolyás, melyet jelenleg a kath. egyházi ügyekre még gyakorol, továbbra is föntartassék.

Elismerem, hogy ez sok tekintetben abnormis helyzet, és abnormisabb nálunk, mint oly országokban, melyek majdnem kizárólag katholikusokból állanak. Mert természetes, hogyha az állam s alkotmányos államban maga az országgyülés is hivatva van bizonyos tekintetben egyházi ügyekbe befolyni, akkor elkerülhetlen az, hogy a protestánsok és más felekezetbeliek szintén némileg befolyhassanak a katholikusok ügyeibe.

De, azt hiszem, ezen abnormitás nem oly nagy, mint első tekintetre látszik. Nem oly nagy ezen abnormitás azért, mert hazánkban az uralkodó, ki a kath. egyházban a patronatusjogot gyakorolja, törvény szerint katholikus; továbbá, mert a kath. vallásfelekezet hivei képezik nálunk minden tekintetben a többséget, és végül sem a kormány, sem az országgyülés sohasem fog oly dolgokba avatkozni, melyek szorosabban dogmai dolgokra, lelkiekre, szóval: oly egyházi ügyekre vonatkoznak, melyekre befolyni a katholikusok kizárólag érezhetik magukat jogositva.

E szerint azt hiszem, ha itt arról van szó, hogy a katholikus felekezet „emanczipáltassék“, a mint ezen szó már föl is emlittetett, ez oly valami, a mi csak mosolygásra indithat.

A mi különösen a papi javak kérdését illeti, legyen szabad arra nézve néhány szót mondanom. Megjegyeztetett itt, hogy talán azért sürgettetik itt némelyek által a papi javak elvétele, illetőleg azoknak más czélokra való forditása, hogy azokban

más felekezetek osztozhassanak. E föltevést én magamtól határozottan elutasitom. Kijelentem, hogy mint egy más autonom felekezet tagja, azon felekezet részére egyátalában nem kivánok osztozni azon javakban, melyek katholikus egyházi czélokra forditandók. Söt azt sem kivánom, hogy az 1848: XX. t.-czikk életbeléptettessék, mert nem kivánom, hogy az egyház szolgái az állam hivatalnokaivá változtassanak; épen azért nem kivánom pedig azon javakban az osztozást, mivel föl akarom tartani saját felekezetem függetlenségét. Meg vagyok pedig győződve, hogy ez csak akkor történhetik meg, hogyha az állam sem segélyez, sem más uton be nem avatkozik azon ügyekbe. Én ugyanis hive vagyok azon elvnek: „szabad egyház szabad államban", és azt hiszem, hogy ezen elv már most is valósitható mindazon felekezeteknél, ahol egy valóságos autonomiának szervezete már tettleg fönnáll. Óhajtom, hogy ez a katholikusokra nézve mielőbb bekövetkezzék; kivánom, legyen szervezve náluk is minél elébb egy oly autonomia, s ne legyen többé semmi akadály azon elv valósitásában: „szabad egyház szabad államban." Azonban azon uton, t. ház, melyen eddig az autonomia létesitésére irányzó törekvések megindultak, alig remélhető ezen nagy elvnek minél elébbi életbeléptetése; mert, fájdalom, ugy, mint most az autonomia ügye szőnyegre van hozva, én abban nyiltan kimondom nézetemet, nem láthatok egyebet, mint egy országos mystifikácziót. (Zaj. Mozgás és ellenmondás jobbfelől.) Annál inkább kell fájlalnom, hogy ez ügy élén, mint már itt mondatott, kezdeményezőkép az igen t. kultuszminiszter ur maga áll; mélyen kell fájlalnom azt, hogy azon férfiu, ki a magyar értelmiségnek egyik legfényesebb illusztrácziója, a helyett, hogy saját magas szellemének bélyegét ütné mindazon dolgok kezelésére, melyek tárczájához tartoznak, ellenkezőleg a hierarchiai befolyás által látszik magát vezettetni; annál inkább kell azt fájlalnunk, hogy ezen befolyás már odáig ment, amint látszik, hogy némelyek intézkedései már egyenesen az alkotmányosságba, söt a fönnálló törvényekbe ütköznek.

Azt hittük, t. ház, hogy a kiegyenlitésnek létrejötte után, midőn alkotmányunk ujra visszaállittatott, megszüntek természetesen mindazon intézkedések is, melyek egy törvénytelen hatalom által „rólunk nélkülünk" létrehozattak, hogy megszünt nevezetesen minden érvénye a concordátumnak; és ime a pénz-

ügyi budget tárgyalása alkalmával ott kerestük a bevételek közt a megürült papi jószágok interkaláris jövedelmeit és arra ébredünk, hogy a konkordátum nálunk még mindig hatályban van, mert ime a t. kultuszminiszter ur annak szabványai szerint kezelte a megürült papi javak jövedelmeit; és midőn ezen ügy itt szóba hozatott a törvényesen fönnálló és csakis az abszolut korszakokban félbeszakasztott törvényes uzus ellenében, eljárását, régi törvényekből vont analogiák, és a dolog természetéből vont érvekből igyekszik, nem igazolni — a mi nézetem szerint lehetetlen — hanem elpalástolni.

De ez még nem elég. Mint már emlitve volt itt, a t. miniszter ur a zsidó kongresszus ügyében egyoldalulag intézkedett, egyoldalulag, miután azon befolyást, melyet az állam ezen tárgyban gyakorolni hivatva volt, csak az állam egyik felének, t. i. a kormánynak és fejedelemnek befolyásával, de nem egyszersmind az országgyűlésnek befolyásával gyakorolta. És ime ez csak előzményeül szolgál egy még sokkal fontosabb kérdés hasonló egyoldalu elintézésének. Ime azt látjuk, hogy a katholikus autonomia épen a kultuszminiszter ur kezdeménye folytán, a püspöki karnak fölterjesztése nyomán már szervezve van, s ő felsége által szentesittetett. Én megvallom, azt hittem mindeddig, hogy ez még csak terv, hogy még nem valósult, és ime tegnap Krajcsik képviselő és nagyprépost ur, a ki e tekintetben bizonyosan nem csak magánvéleményét, hanem azon felfogást is tolmácsolta, a mely e tekintetben a papság köreiben uralkodik, egyenesen bevallotta, hogy a katholikus autonomia immár valósulva van. (Ellenmondás.) Igenis, ezek voltak szavai, s arról egyátalában ugy beszélt, mint oly dologról, mely már bevégzett tény, sőt analogiát vont a bécsi és linczi pacifikácziókról, és azt mondá, hogy erre nézve az országgyülésnek nincs semmi más feladata, minthogy azt majd valamikor utólag beczikkelyezze. A t. kultuszminiszter ur, az országgyülés elé nem terjesztette az ügyet, nekünk arról egy szót sem szólt, és Komárom városa mélyen t. képviselőjének jutott a szerep, melylyel magának a nemzet háláját biztositotta . . . (Élénk éljenzés balfelől.)

Paczolay János: Tagadjuk!

Mocsáry Lajos: . . . hogy ezen ügyet itt szóba hozta, hogy azt itt tanácskozás tárgyává tette.

Remélem, a t. ház ezáltal figyelmeztetve, és a helyes utra

vezettetve meg fogja tenni kötelességét, melylyel az állam mé-fönnálló jogainak és magának a katholikus felekezet tagjai szabadságának tartozik.

Csatlakozom az imént elmondottak után azon nézetekhez és kivánsághoz, a melyet Komárom városa érdemteljes képviselője kifejezett. (Élénk tetszés balfelől.)

Horváth Mihály: T. ház! (Halljuk! Halljuk!) Az átmeneti korszakok egyik fönehézsége onnan származik, hogy gyakran még kitünö jeles elmék sem tudják a már elfogadott uj elvek alkalmazását tisztán, következetesen és ugy keresztülvinni, miként az elv kivánná. Ily átmeneti korszakot élünk mi ma azon fontos viszonyokra nézve, melyek eddig az egyház és állam közt léteztek.

Az uj kor kimondotta, hogy az egyháznak el kell választatnia az államtól, hogy meg kell szünnie minden államvallásnak, minden államegyháznak; kimondotta ama szép, nagy és következménydús elvet, mely szabad egyházat kiván a szabad államban.

Az elvet, t. ház, elfogadja mindenki, aki szabadelvüségre igényt tart, de vajmi kevesen tudják azt helyesen, következetesen és tisztán alkalmazni. A helyett, hogy az államegyház által élvezett kiváltságokat, elöjogokat, egytöl-egyig, de egyszerüen eltörölnék, az egyházat egyedül a maga körére utasitanák, folytatni akarják az állam gyámkodását, mely századokon át nehezedett az egyházra. (Közbeszólás a baloldalon: Az egyházra?) Hiszen tudjuk, hogy az állam, a kormány, mig egyrészröl igen sok, nagy, nevezetes kiváltsággal és elöjoggal látta el a föpapokat, másrészröl minden egyházi ügyeket egytöl-egyig mind a maga körébe vont, mindent a maga hatalmától tett függövé.

És csodálatos, e gyámkodást, mely annyi századon át tartott, annyira megszokta a világ, hogy most már kiváló jeles elmék sem tudnak attól megszabadulni, annak elveiröl és alkalmazásáról, egyben-másban még oly dolgokat is folyton az állam felügyelete, vezetése, intézkedése alatt akarnak megtartani, melyek átalában nem tartoznak az államhatalom körébe. (Helyeslés jobbfelöl.) A vallásfelekezetek fölött oly gyámkodó felügyeletet akarnak folytattatni az államhatalom által, melyhez ennek joga nincs, és mi átalában meg nem egyeztethetö a vallásszabadság elvével. (Helyeslés jobbfelöl.)

Megvallom, igen meglepett azok egynémely pontja, mik itt az államnak, a törvényhozásnak az egyház egynémely ügyei s java felett gyakorlandó gyámkodásról és felügyeletről mondattak egy igen t. képviselő által, kinek egyébiránt magas tehetségei, iránta mindnyájunkat tiszteletre birnak. Mivel az állam oly sokáig gyakorolta gyámkodását az egyház fölött, ő még ezen gyámkodás megszüntetésére is szükségesnek látja a törvényhozás intézkedését, és gáncsolja a kultuszminisztert, mivel az egyházi autonomiára vonatkozó egynémely ügyeket nem hozott az országgyülés elé.

A többi vallásfelekezet már valamennyi kivivta magának önkormányzatát, (Zaj balfelől) mig csak az egy kath. egyház nincs emanczipálva az állam hatalma alól. Pedig épen erre nehezedett legsulyosabban századokon keresztül a gyámkodás. (Fölkiáltások balfelől: Szegény egyház!)

Ha, t. ház, azt látjuk, hogy a kik eddig az állammal az egyház felett gyakorlott hatalomban osztoztak, nehézségeket alkotnak, nehezitik, késleltetik e törekvéseket, értem azon egyházi autonomiai törekvéseket, melyeket épen a kultuszminiszter ur inditott meg, és ő iparkodott legbuzgóbban elősegiteni, hogy valahára a kath. egyház is autonomiára juthasson, ha mondom, azok nehezitik, késleltetik, a kik eddig az állammal a hatalomban osztoztak, nincs mit csodálkozni, mert hisz ritka ember az, a ki lemondani tud, — és pedig önkényt — az általa birt hatalomról. (Helyeslés jobbfelől.)

De méltán megütközhetünk azon, ha neheziteni látjuk ezen törekvéseket még azon szabadelvüek által is, a kiktől inkább gyámolitást kellene várni; (Helyeslés jobbfelől) méltán megütközhetünk, midőn azt halljuk, hogy a régi gyámkodás elvei szerint állitják, miszerint az egyház nem is szabadulhat meg ezen szolgálati állásból, nem is törheti szét azon bilincseket, melyeket az állam rakott rá, a nélkül, hogy az országgyülés decretálná azt. (Helyeslés jobbfelől.) Méltán megütközhetünk, midőn azt halljuk, hogy a kultuszminiszter arra szorittatik, hogy még az egyházi és vallási alapok és alapitványokról szóló számadások is az országgyülés elé terjeszsze. (Balfelől: Dehogy!)

Bátorkodom kérdezni azon t. képviselő urakat, (Halljuk!) kik talán épen most is kedvetlenséggel fogadták szavaimat, és kik nem tartoznak a kath. egyházhoz, de más egyházak tagjai...

Csernátony Lajos: Mi képviselők vagyunk!

Horváth Mihály: . . . vajjon mit mondanának ők, ha valakinek eszébe jutna ama képtelenség, hogy megkivánná tőlük, mikép például a protestáns vallásalapokról szóló számadásokat is ide az országgyülés elébe terjeszszék. (Élénk helyeslés jobbfelől. Ez más! balfelől. Igen, ez már más! jobbfelől.) Nemde t. ház, ez képtelenségnek fogna állittatni? És a mi képtelenség volt minden egyéb egyházra nézve, egyedül a kath. egyházra szünik meg képtelenség lenni? Minthogy az állam századokon keresztül gyakorolta ezen egyház fölött a gyámkodást, vajjon e tény ad-e jogot az országgyülésnek arra, hogy most már a maga részéről is folytassa ezen gyámkodást? (Helyeslés jobbfelől.) talán csak azért, mivel az egyház, mint még állam-egyház, nem ugyan maga, hanem hierarchiája sokáig részesült az állam jogtalan kedvezményeiben? (Fölkiáltás balfelől: Jogtalan?!) És mivel most már az abszolut hatalom az egyház fölött többé nem uralkodik, vajjon a különféle vallásokhoz tartozó képviselőkből álló parlament kezdje-e meg most az egyház fölötti gyámkodását? (Helyeslés jobbfelől. Ellenmondás balfelől.)

Azt mondják némelyek, különösen Pulszky képviselőtársam beszédjére, hogy azon vallásszabadságot, mely Amerikában van, nem lehet ránk alkalmazni.

Hoffmann Pál: Bizony nem is lehet!

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne szakaszsza félbe a szónokot. (Ellenmondás balfelől.)

Horváth Mihály: Azt mondta Hoffmann Pál képviselő ur: nem lehet alkalmazni; de hát miért nem lehet? Azért, mondják, mert ott tabula rasa levén, könnyü volt ily viszonyt alkotni az egyház és állam közt, mint a minőt kivántak. Én azon képviselőket, kik azt állitják, arra kérem, méltóztassanak tanulmányozni az Egyesült Államok történetét, és azt fogják látni, hogy az állam és egyház közti viszonyokra nézve, egyátalában nem volt ott tabula rasa, söt ott a legszigorubb theokratia volt megállapitva, sokkal szigorubb, keményebb, ridegebb, mint a hajdani zsidó statusban. Az egy Roger Williams merte kimondani a szabad egyház elvét a szabad államban: és mi lett sorsa? Télnek idején, csaknem meztelen, kénytelen volt a barbár, vad indiánokhoz szökni a status-hatalom üldözése elől. (Közbeszólás balfelől: A papok elől.) Bocsánatot kérek nem a papok elől,

hanem Massachusets statusának üldözése elől, mely őt proskribálta, söt kereskedelmi és más viszonyokban sem engedte őt átlépni a status határait, arra kényszeritve a szabadelvüségtől és szabadságtól lángoló férfiut, hogy egy vadonba menjen, és ott alapitotta Providence városát, mely utóbb aztán Rode-Islandba olvadt. Ha tehát ott, hol egy egész századig kellett küzdenie a szabad egyház elvének, mig végre mégis sikerült kivivni a szabad egyház elvét, nem látom át, mért ne pengethetnők mi is azon elveket?

Halász Boldizsár: Csak az akadályokat kell elháritani!

Madarász József: Elfogadjuk!

Horváth Mihály: Azt mondják sokan, hogy keresztül kell vinni már valahára a vallásszabadság és egyenlőség elvét minden következményeivel; el kell törölni minden maradványait azon jogoknak és kiváltságoknak, melyek még az egyház kebelében annak hierarchiája által élvezve fönmaradtak: én ezt lelkem mélyéből elfogadom, söt kivánom, óhajtom; de épen a vallásszabadság s egyenlőség szent elvének nevében követelem, hogy az országgyülés azokba se avatkozzék, melyek a katholika egyházat, vagy egyátalában bármely egyház autonomiáját illetik. (Helyeslés.)

De több ellenvetést hallottam.

Némelyek nem biznak abban, hogy a kath. egyháznak sikerüljön hatalmas hierarchiája ellenében kivivni a maga szabadságát és autonomiáját; de vajjon ha ez igy történnék is, volna-e ebből joga az országgyülésnek gyámkodást gyakorolni az egyház felett. Ám létesitsük a vallásszabadság s egyenlőség elvét a legvégső következetességgel, töröljünk el minden privilegiumot, minden kiváltságot, előjogot, melyet eddig a katholika egyház élvezett, és azután bizzuk magára az egyházra, miként fog végezni a maga hierarchiájával. (Helyeslés jobbfelől.)

Meglehet, a kath. egyház hiveinek még hosszu és sulyos küzdelmébe fog kerülni, kivivni a vallásszabadság elvére fektetett autonomikus kormányzatot. Fájdalom, ez megtörténhetik, kivált ha épen a legjobb erők, kiktől ezen szabadság, az autonomia kivitelénél méltán legtöbbet várhatnánk, sőt talán méltán megvárhatnók közreműködésüket, megfoghatatlan közönynyel, merném mondani vétkes közönynyel kivonják magukat ezen véghetetlen fontos ügyből. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Ha azon-

ban e küzdelemben részt fognak majd venni, oly tekintélyes és oly jeles magas elmetehetségek is, minőt például Komárom városa igen t. képviselőjében van szerencsénk tisztelni, (Jobbfelől helyeslés, balfelől élénk éljenzés) — magam is azt mondom, hogy éljen — ha mondom, ily tekintélyek, ily nagy elmék is részt fognak venni a küzdelemben, kétségkivül rövid és szerencsés kimenetelü lesz azon küzdelem.

De történjék ez bármiként, mi köze az országgyülésnek ahhoz, hogy mi történik az egyes egyházak kebelében, feltéve, hogy az, ami ott történik, nem sérti az állam érdekeit, (Helyeslés jobbfelől. Ugy van! balfelől) nem sérti a többi vallásfelekezeteket. (Éljenzés,)

De, azt hallottam, a kath. egyház sokáig államegyház volt, vannak számos jószágai, alapitványai és ezekről számadást, ellenőrködést még sem lehet kivánni a minisztertől, ki ezeket kezelte. Kétségtelen számadást kell ezekről kérni; a miniszternek ezen javak kezelését ellenőrködés és számadás nélkül nem lehet átadni; de ezen ellenőrködés nem az országgyülést illeti, nem az országgyülést, mely különféle vallásu képviselőkből áll; (Élénk ellenmondás balfelől.) A számadás követelése tisztelt ház! majd azon autonomikus egyház tanácsát fogja megilletni, mely, reménylem, még ez év folytán fel fog állittatni, nem azon egyháztanácsot értem, melyet Komárom városának általam igen tisztelt képviselője Ghyczy Kálmán ur emlitett s melyről voltak némi tervek, de annyira homokra épitve, hogy a közvélemény egy szavára leomlottak, ugy hogy még tanácskozás tárgyává sem merték tenni az illetők: hanem értem azon autonom egyháztanácsot, mely a katholikusoknak szabadon választott képviselői által fog felállittatni.

Ezen egyháztanácsnak lesz köteles a miniszter számolni (Ellenmondás balfelől.) mindazon javakról és jövedelmekről, melyek eddig az állam által kezeltettek, és ez, hiszem, fog is tőle számadást kivánni; addig azonban nincs joga az országgyülésnek abba beavatkozni. (Ellenmondás balfelől.)

Én vélekedésem szerint elegendőnek tartom, hogy ezek felett addig, mig azon autonom egyháztanács fölállittatik, a miniszter ő felségének a királynak mint főpatronusnak tudtával s megegyezésével intézkedjék. (Ellenmondás a baloldalon.)

Azonban épen most ütötték meg füleimet némely nyilat-

kozatok a tulsó oldalról; (Halljuk!) de különben is halljuk sokszor, hogy tehát századok hosszu sora alatt a királyok kedvezéseiből oly sok jogot és javakat ragadott magához (Igaz! balfelől), melyekhez egyátalán nincs joga, vagy legalább kétséges; nevezetesen kétségbe vonatik az egyház joga némely alapitványokra nézve. Ezekre az én válaszom egyszerüen csak az, (Halljuk!) tanácskozzunk tüzetesen — én ettől sem vonakodom — azon kérdés felett, vajjon állami javak-e az egyházi javak? (Fölkiáltás balfelől: Azok!)

Jogosan birja-e az egyház mindazon alapokat és alapitványokat, melyek eddig a gyámkodás korában az állam-hatalom által kezeltettek? (Átalános helyeslés.) Küldjünk ki nem bánom bizottságot, mely szigoruan megvizsgálja mindazon javak és alapitványok jogai természetét (Helyeslés), melyek eddig a kultuszminiszter által kezeltettek; de addig, mig ez tüzetesen eldöntve nincs, ne gáncsoljuk a kultuszminisztert azért, mert ő felsége tudtával és beleegyezésével ugyan, de az országgyülés befolyása nélkül intézkedett azon javakról. (Helyeslés jobbfelől. De bizony gáncsoljuk! balfelől.) Ezen kérdésnek t. ház, különben is előbb-utóbb el kell döntetniök; (Igaz!) de tanácskozzunk felettök, kérem szeretettel, tanácskozzunk felettök tüzetesen, és ne akarjuk azokat csak ugy mellékesen eldönteni, mint a mult napokban az interkaláris jövedelmek feletti vita alkalmával történt, midőn megvallom, nagy csodálkozásomra, épen protestáns képviselők nagyon kevés tisztelettel a katholikus egyház jogai iránt, csak ugy mellékesen akarták eldönteni az egyházra nézve azon nagyfontosságu kérdést: vajjon államjavak-e az egyházi javak?

Ivánka Imre: Itt nincs protestáns képviselő.

Horváth Mihály: Én, t. ház, még az igen tisztelt kultuszminiszter urnak azon igéretét sem tartom korrektnek, hogy majd törvényjavaslatot fog beadni ezen interkaláris jövedelmek hovaforditása iránt, mert ha azon javak, melyekből ezen jövedelmek folytak be, valóban egyházi javak, nincs az országgyülésnek joga ezek felett intézkedni, bármi volt legyen eddig az uzus, mert én az uzust jogtalannak tartom, (Ellenmondás balfelől.) a jogtalan uzus pedig, tartson bár századokig, az én fogalmam szerint legalább jogot sohasem képez. (Helyeslés jobb, zaj balfelől.)

Nehogy tehát a viták — bizony meddő viták — ezen tárgyak felett többször megujuljanak, ugy hiszem t. ház, véget vethetnénk ezen vitáknak, nehogy elvonjuk a drága időt azon nagyfontosságu reformkérdésektől . . .

Jókai Mór: Ez a legfontosabb reformkérdés.

Horváth Mihály: . . . . a melyeket sóvárogva vár tőlünk az ország. Én ennélfogva inditványnyal vagyok bátor fellépni (Halljuk) a t. ház előtt, esedezve, könyörögve, méltóztassanak ezen inditványnyal véget vetni ezen meddő viták folytatásának (Halljuk! Éljenzés jobbfelől.)

Majláth István jegyző (olvassa Horváth Mihály és társai inditványát): „A ház határozata szerint a vallás- és közoktatási miniszter által benyujtandó törvényjavaslat a vallásszabadságról nem sokára tárgyalás alá kerülend; s miután e törvény által a vallásfelekezetek közt teljes egyenlőség s viszonosság fog megállapittatni, hogy ezen egyenlőség mindenre kiterjedjen s a vallásfelekezetek közt minden további surlódásoknak eleje vétessék:

„*Küldjön ki a ház a maga kebeléből bizottságot,* mely eddigelé a kultusz- és közoktatási miniszter által kezelt *alapitványok jogi természetét megvizsgálván,* indokolt véleményt mondjon a felett: vannak-e ezen alapitványok közt olyanok, melyekre a kathol. egyház jogosan nem tarthat számot, s melyeknek ezentul is az állam kezelése alatt kellend maradniok. (Helyeslés.) Beadja: Horváth Mihály. Aláirják: Szentiványi Károly, Perczel Béla, Szögyény László, Hertelendy Kálmán, Gajzágó Salamon, Ordódy Pál, Trefort Ágoston, Ürményi Miksa."

Ghyczy Kálmán: Nem tudom, megengedi-e a t. ház, (Halljuk! Helyre!) hogy azon előterjesztés folytán, melyet az előttem szóló igen t. képviselő ur azzal végzett be, hogy inditványt tett a ház asztalára, én is beválthassam azon nyilatkozatomat, mely szerint a minap mondottakat hasonlókép azzal fejeztem be, hogy szándékom e kérdésekre vonatkozólag inditványt terjeszteni elő. (Halljuk! Halljuk! Olvassa:) „*A vallás- és közoktatásügyi miniszter oda utasittatik:*

„1-ör. Hogy a felügyelete alatt álló *alapok és alapitványok vagyoni állapotainak már beterjesztett kimutatásán kivül,* azoknak eredetét, történetét, czélját és rendeltetését felvilágositó okmányokat is a képviselőház 1868-iki év november 12-én

kelt határozata folytán mielőbb mutassa be; hogy a ház ezen alapok és alapitványok czéljának és rendeltetésének megvizsgálása, s a vizsgálat eredményéről adandó véleményes jelentés végett bizottságot küldhessen ki.

„2-or. Addig, mig a törvényhozás az emlitett alapoknak és alapitványoknak jövőben mikép leendő kezelése iránt az előre bocsátandó vizsgálat folytán határozni fog; a vallás- és közoktatásügyi miniszter a közvetlen felügyelete alatt álló alapok és alapitványok bevételeinek és kiadásainak előirányzatát az illető czimek, rovatok és tételek szerint összeállitva évenkint költségvetésébe foglalja. Beadja: Ghyczy Kálmán. A házszabályok értelmében együtt aláirják: Kanut, Huszár Imre, Andrássy Gyula, Zahornáczky Bálint, Pilaszanovics József, Salamon Lajos, Kállay Emanuel, Farkas Elek, Jankovics Gyula, Jankovics Miklós, Milkovics Zsigmond."

Elnök: Mind a két határozati javaslat ki fog nyomatni, osztatni s annak idején tárgyaltatni.

Jókai Mór: T. ház! Midőn e házban fölszólalok, nem tartom magamat semmiféle felekezet emberének; (Helyeslés balfelől.) itt csak a törvényhozói kötelességeket ismerem s ha a katholikus egyház jogai csorbittatnának méltatlanul e helyen saját hitfeleim által, kötelességemnek tartanám azon jogok mellett épen ugy szót emelni, mint bármely katholikus képviselő. (Helyeslés balfelől.)

Birok elég erővel leküzdeni magamban a protestánst, ki hitének dogmáit legjobbaknak hiszi, sőt birok elég erővel leküzdeni magamban a philosophot, ki itéletet tart még saját konfessziójának dogmái fölött is; s egyedül a jogot tartom szemem előtt.

E jog az, hogy minden embernek az államtól teljesen független szabadsága van azon hit szerint üdvözülni, a melyhez ragaszkodni jónak látja és bárminő dogmának hive lenni, mely az állam szervezetével nem ellenkezik.

Azért mindig megkülönböztettem azt, a mit elvtársaim irányeszméül elfogadtak, hogy mi nem bevett vallásfelekezeteket, nem vallási egyenjoguságot, de vallásszabadságot kivánunk, mely minden kormányi beavatkozást épen ugy kizár, mint az eltérő vélemények majorizálását. A vallásszabadság az autonom jogokat a lehető legapróbb körökben osztja föl.

Hogy egy példát hozzak fel a gyakorlati életből. A protestáns autonomia abban különbözik a katholikus szervezettől, hogy a protestáns hitfelekezet maga választja nemcsak lelkészeit, de espereseit, kuratorait és superintendenseit is. Ez autonomia folytán némely egyházmegyék ujabb időkben behozták espereseik és segédgondnokaik s általában egész adminisztrácziónális személyzetüknek restauráczióját, mig az egyházkerületek maguk e tant visszautasitották. S még sem történt, hogy a többségben levő traktusok a kisebbségben maradtakat kényszeritették volna a konformitásra, hanem azt mondták nekik: intézkedjenek ők a maguk autonom joga szerint, a hogy tetszik, és igy ugyanazon egyházkerületben van restauráló és élethosszig választó megye, a nélkül, hogy egymást megzavarnák pedig a különbség elég éles. Ha az állam akarná az ügyet szabályozni, rég összeveszitette volna őket.

Azonban itt egyébről van szó, mint a hitfelekezetek adminisztrácziónális ügyeiről, vagy épen dogmatikus subtilitásáról. Itt a nevelés ügye forog kérdésben s annak anyagi föltételei, s ebbe a törvényhozásnak beleszólása van.

Hazánkban a nevelés ügye nagyon hátramaradt s az egész országnak életföltétele az, hogy e téren a mivelt nemzeteket utólérjük. Ezért ne vegye egy hitfelekezet se jogtalan beavatkozásnak, ha a törvényhozás a nevelési ügyben számára elérendő czélokat tüz ki.

E czélok elérésére anyagi módszerekre van szükség. Ily módszerek némely felekezetnél nagy bőségben vannak, másiknál elégségesek, ismét másnál elégtelenek.

Az államnak szabadsága és joga van megkivánni minden hitfelekezettöl azt, hogy a mi módszerei a nevelésügyre vannak rendeltetve, azok rendeltetésük czéljára forditassanak s a melyiknél azok elégtelenek, az ország által pótoltassanak.

Ezért fölöttébb kivánatos, hogy minél elébb tisztába hozassék azon kérdés, az országos tanulmányi alapból mi illeti egyenesen egyik hitfelekezetét a népességnek? s mi van az átalános nevelésügyre hagyományozva magának az országnak? mert valamikép nem tartanám jogosnak, hogy az ország kormánya a katholikus egyház speczialis hagyatékai fölött intézkedjék, ép oly sérelmesnek találnám, ha a katholikus egyház rendelkeznék az államot, mint államot illető nevelési alapok fölött.

Ez a szempont szolgál rám nézve cynosurául a többi felekezetek irányában is, melyek között ezuttal különösen a mózes-hitvallásu felekezetek ügye tolatott előtérbe.

T. képviselőtársam Wahrmann ur e tárgyban szót emelt, előre bocsátva, hogy hivatva érzi magát hozzászólni, mivel e házban egyedül ő a zsidó.

Kimondom, hogy ez ok volt arra, hogy ne szóljon e tárgyhoz. Mert miután a zsidók közt e tárgyban kétféle vélemény létezik, ugy Wahrmann ur, mint egyedüli mózes-hitvallásu e házban, csak az egyik véleményt adhatta elő, lehetetlennek hagyva fön a másik vélemény nyilatkozhatását. (Helyeslés balfelől ; ellenmondás jobbfelől.)

Én természetesen, mint e tárgyban nem illetékes, nem kisérthetem meg Wahrmann képviselő ur tételeinek czáfolatába ereszkedni, elmondom csupán azt, a mit közvetlen tudomásom s a nyilvánosság elé került tények összeállitása diktál.

Nem áll az, hogy az izraelita kongressus alakulása egészen szabályszerü lett volna; miniszteri rendeletek által a választásoknál egymásnak ellenmondó intézkedések történtek, a választási törvény s a házszabályok egyenesen oktroyáltattak a miniszterium által.

Nem áll az, hogy a kongressus nem foglalkozott volna vallási vitákkal. A diarium telve van a fölötti diskussiókkal, vajjon a régi Schulchan-Aruch, vagy az uj vallási, mózes-vallási rabbinikus alap fogadtassék-e el, mely utóbbi ellen nem csak a hazai rabbik kilencz-tized része, de a leghirhedtebb külföldi nagy rabbinus tekintélyek is határozottan nyilatkoztak.

Távol van tőlem itéletet hozni a fölött, hogy a két dogma közül melyik a jobbik? Nekem minden dogma egyformán respektabilis. De igen is világosan előttem, hogy senkinek a lelkiismeretét, bárminő csekélységnek látszó különbségekben lelje is nyugalmát, sem az államnak, sem a majoritásnak megháboritani, erőszakolt nézetekkel, nem szabad.

Az ugynevezett orthodoxok különben, daczára a fönnálló különbségnek, nem kivántak hitszakadást, csak páritást, csak unionális egyezményt.

T. képviselő ur felekezeti ellenfeleit ugy mutatta be az országgyülés előtt, mint obskuránsokat, mint önérdektől vezetetteket. E vádat nem volt ildomos emelni azok ellen, kik e téren

magukat nem védelmezhetik. Én biztosithatom a képviselő urat, hogy az ugy hitt orthodoxok között épen annyi fölvilágosult tanult embert, épen annyi derék jó hazafit tanultam megismerni, mint ellenfeleik között; s az áll az érem másik oldalán is. A jó tulajdonok bizony nincsenek a dogmához kötve. A mi pedig publikus jellemét illeti az orthodox zsidóságnak, arra nézve csak egyet kell fölhoznom: azt, hogy a közös iskolák fölállitása mellett épen az orthodox zsidók küzdöttek, a felekezeti iskolák mellett pedig épen az ugynevezett liberális zsidók. (Helyeslés balfelől.)

Teljesen téves pedig t. képviselő urnak azon állitása, miszerint ama bizonyos millió forint nem nevezhető zsidó tanulmányi alapnak, mert az a Haynau által a zsidóktól kierőszakolt harácsot képezi s igy a megadóztatott zsidókat egyenkint illeti. E thesissel előállhatna t. képviselő ur akkor, a midőn szőnyegre kerülne e helyen az, hogyaz osztrák kormány fizesse vissza Magyarországnak mindazt a harácsot, a mit keresztyéntől és nem keresztyéntől a forradalom után brandschaczolva kierőszakolt a hatvan millió magyar bankjegyet,melyben mindnyájan vesztettünk, azt a két milliónyi érczalapot, mely adakozásainkból gyült össze, (Ugy van!) de a mig ez a kérdés a multakra vetett fátyol alatt pihen, addig t. képviselőtársunknak is bele kell nyugodni abba a bevégzett ténybe, hogy a mit elvettek tőlünk, az elveszett, s a mit a király visszaadott belőle, az annak és arra van adva, a kinek és a mire a király adta. Ugy tudom, hogy a király e milliót egyenesen a zsidó tanulmányi alapra adta vissza. Tehát vagy tessék ebben megnyugodni, vagy menjünk az átalános rekriminácziók és revindikácziók terére vissza. (Valaki balfelől! Csak térjünk vissza!) Én azt sem bánom.

Kénytelen vagyok még tisztelt képviselőtársam ellenében a tisztelt közoktatási miniszter urat is védelmezni. Wahrmann képviselő ur sulyos mulasztással vádolta a miniszter urat, hogy a zsidó kongresszus határozatainak érvényt és végrehajtást szerezni nem siet. Tessék a t. képviselő urnak a bonyhádi, szepességi, sajószentpéteri, osgyáni, váczi, liptó-szent-miklósi eseményeket végig tekinteni, s meg fog felőle győződni, hogy Arbues idejében nem hajtották az eretnekeket nagyobb fegyveres buzgalommal az egyedül üdvözitő hitre, mint napjainkban az orthodox zsidókat az egyedüli üdvözitő kongresszusi statumokba,

(Helyeslés balfelől) s kevés kell hozzá, hogy a zsidó kongresszus infallibilitásának elve egyidejüleg ki legyen mondva a pápai csalhatatlansággal. (Derültség, élénk tetszés a baloldalon.)

Czáfolni törekedett t. képviselő ur Ghyczy Kálmán barátomnak azon állitását, hogy a kormány ok nélkül támasztott háborgást a zsidó polgártársak közt a kongresszus által; azt hozva fel, hogy a szakadás az orthodox és neolog zsidók közt nagyon régi s hasonlitotta a kongresszust az országgyüléshez. Ez élcznek jó s ha én is csak élczczel akarnék visszatromfolni, azt mondhatnám a t. képviselő urnak, hogy hasonlitsuk össze a kongresszust a börzéhez, ott is megvan a szakadás a haussierek és baissierek között. Mit mondana hozzá a t. képviselő ur, ha a kormány elrendelné, hogy a kik most többségben vannak, azoknak az iránya legyen örök időre elfogadva a börze által. (Jobbfelől: Ez ugyan rossz élcz!) De komoly térre akarom viszszavinni tisztelt képviselő ur sophismáját. A zsidó kongresszus folyama azt a képet mutatta fel, a mit látnánk, ha a kormány egyszer oktroyálva összehivná az ország összes protestánsait, kimondaná, hogy nem ismer el csak egyféle protestáns felekezetet s kényszeritené őket, hogy uniáljanak és a kisebbség vesse alá magát a többségnek. (Ugy van! balfelől.)

A protestánsok közt is megvan a szakadás; de még mily systematikus kifejlettségben; pedig alig van közöttük dogmatikus különbség, alig eltérő kánonok, alig feltünö rituális különbségek; sőt több országban uniálva vannak és mégis, mihelyt az ország, a kormány, vagy a király kényszeritené őket a majoritás elvei szerinti uniálásra, harcz, háboru lenne a szakadásból, mely most béke és egyetértés.

Tehát a szakadás a zsidók között is régen megvolt, nemcsak Magyarországban, egész Európában, Amerikában is; de e szakadásból nyilt villongást támasztani a magyar kormánynak hagyatott fenn. (Ellenmondás jobbfelöl.)

Az én nézetem pedig az, hogy ha a szakadás a mózeshitüek közt megvan; a kormány és törvényhozás, a hitszabadság elvénél fogva ismerje el mind az orthodoxok, mind a neologok jogosultságát. A mibe beleszólója van az országnak, a nevelésügy, arra nézve tartsa meg a törvényhozás s a kormány a felügyeletet az orthodoxok iskolái felett magának; de ne adja azt át a neologoknak, vagy megforditva, ha amazok találnának

többségre jutni; mert a szakadás lelkiismeret dolga s abban nem biró sem a kormány, sem az ország, sem a király, annak egyedüli birája az Isten s itélethozatal embert nem illet abban. (Élénk helyeslés balfelől.)

Eötvös József b. kultuszminiszter: Nem akarok azokra felelni, miket előttem szólott t. barátom igen elmésen előadott, mert miután a kultuszminiszterium költségvetése olyan természetű, hogy abban az a, b, c-től kezdve a mathematikáig és a legegyszerübb családi viszonyon kezdve az örök üdvösségig mindenről lehet beszélni, (Hosszas élénk derültség) én részemről mondom, nem vagyok elkészülve, nem is érzek magamban erőt arra, hogy mindazon tárgyakat kimeritőleg tárgyalhassam a ház körében, melyeket t. képviselőtársaim egyike vagy másika a kultuszminiszterium költségvetésével bizonyára szoros összeköttetésben felhoz. (Általános derültség.)

Ha a t. ház az egyes kérdésekről, melyek itt előhozattak és csakugyan mind fontosak, mert mindeddig egyetlen oly tárgy sem hozatott elö, mely nem volna fontos, mondom, ha mindezen kérdésekről csak itt, a költségvetés tárgyalása alkalmával lehetne szólani, akkor nem mondom, hogy sikerülne, hanem elkövetnék mindent, hogy minden egyes tárgyról oly jól és kimeritőleg szóljak, a mint csak birok. De miután a t. képviselők mindegyikének jogában áll, bármily egyes tárgyról, ha szükségesnek tartja, határozati javaslatot tenni a ház asztalára, akár pozitiv határozati javaslatot, akár olyant, melyben a miniszterium felszólittatik, hogy valamely egyes tárgyról törvényjavaslatot terjeszszen elő; miután minden képviselőnek jogában áll, minden egyes tárgyról: a zsidó autonomia kérdéséről, a kongresszus kérdéséről, szóval mindenről törvényjavaslatot terjeszteni a ház elé és e szerint a tárgynak tüzetes, méltó tárgyalását előidézni: megvallom, nem tartom czélszerűnek, hogy itt főkép oly fontos dolgok tárgyalásába ereszkedjünk, melyeket czélszerüen tárgyalnunk nem lehet, mert az egyik képviselö egy tárgyról szól, a másik másról és igy mindenféle eszmék pendittetnek meg, de kimeriteni, határozni egy tárgyról sem lehet. (Élénk helyeslés.)

Volt idő, t. ház, fájdalom, hogy a politikában már akkor is részt vettem, mert ez jele, hogy kicsit elvénültem; (Derültség) volt idő, midőn az, hogy fontos tárgyakról, ha azok nem

is épen szoros összeköttetésben állottak, a képviselőház tanácskozzék, igen czélszerü volt, mert az eszmecserék és az eszmék terjesztésének más eszköze nem volt. Tudjuk az állapotot, melyben akkor a sajtó volt, tudjuk végre azt, hogy nemcsak időszaki sajtó, ugyszólván, nem létezett akkor, hanem hogy még a sajtó is oly nyüg alatt szenvedett, hogy még vastag könyvekben sem mondhatta el senki meggyőződését: akkor, mondom, az, hogy minden alkalmat megragadott a képviselőház, mint azon egyetlen hatalom, mely szabadon szólhatott, igen czélszerü, igen helyes volt. De a jelen pillanatban, meggyőződésem szerint, számos kérdéseknek ilyen mellékes tárgyalása, az eszmecserének ilyféle előidézése nem a t. házat illeti, hanem első rendben az időszaki sajtót. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Jókai Mór: Most strike van! (Derültség.)

Eötvös József b. kultuszminiszter: Most ilyen eszmecsere itt, teljes meggyőződésem szerint, nem szükséges és ép azért, mert nem szükséges, azért, felfogásom szerint, a ház legjobban és legczélszerübben járna el — természetesen csak saját nézetemet mondom el — ha csak olyan tárgyakat diskutiálna meg, melyekben határozni akar és nem olyanokat, melyeknél csak eszmecserét akar előidézni. (Helyeslés jobbfelől.

Ezt csak mellékesen mondom, mert t. barátom Jókai előadásában némely tényeket akarok rectifikálni. (Halljuk!)

A zsidó kongressus összehivása hozatott itt többször szóba, egy részről roszalták ott a kongressus összehivását, más részről ugyanezért megdicsérték. Én t. ház, sem a dicséretet, sem a roszalást nem érdemlem, mert a zsidó kongressus összehivása szükséges következése volt állomásomnak és azon viszonyoknak, melyeket a törvény, midőn zsidó polgártársainkat minden többiekkel tökéletesen egyenjogositotta, előidézett.

Tudja mindenki a zavart, melyben a zsidók ügyei az országban voltak; tudja mindenki, hogy ők a legnagyobb gyámkodás alatt állottak; tudja mindenki, hogy azért épen ők óhajtották, hogy végre az ő ügyeik is rendeztessenek. Minden oldalról ily kivánatok terjesztettek hozzám — nem mondon, hogy az orthodoxok is azt kivánták — de miután e hazában több mint 400,000 izraelita él, és köztök sok orthodox is lehet, én azokat, kik nem szólottak, természet szerint tekintetbe nem

vehettem, hanem csak azokat tekinthettem, kik nyilatkoztak a kik ügyeik rendezését óhajtották.

Kérdem t. ház, vajjon miután izraelita polgártársaink tökéletes egyenjogusága már kimondatott, érezhette-e magát a kormány feljogositva arra, hogy mint más országokban, az izraelitáknak egy egész kommunális, administrativ és nevelési rendszert oktroáljon? Teljes meggyőződésem szerint nem volt erre jogositva. Kimondván az ország az egyenjogúságot, el kellett ismerni azon elvet is, hogy az izraeliták a magok ügyeit függetlenül és önmagok rendezzék. E czélra, miután ős gyülésben a 400,000 együtt nem tanácskozhatott, szükséges volt egy képviselő testületet összehivni.

A képviselő testület összehivására nézve, miután, a mint látom, t. barátom Jókai Mór nekem rossz néven veszi, hogy az első választási törvény oktroáltatott, igen lekötelezne, ha közölni méltóztatnék velem a módot, mely szerint egy nemzetnek vagy felekezetnek választási módját másként lehet meghatározni, mint oktroált módon, oly nemzetét vagy felekezetét, mely ezredekig jogokkal egyátalában nem birt.

Jókai Mór: A képviselőház utján. (Nevetés jobbfelől. Zaj balfelől.)

Eötvös József b. kultuszminiszter: Ez, megvallom, nekem eszembe nem juthatott.

Egyébiránt a választási mód meghatározásában és főképen a kerületek felosztásában nem járhattam el magam, hanem különböző vidékekről oly izraelita vallásu férfiakat hivtam össze, kikről azt hittem, hogy ők a közbizalmat birják, és ezeket szólitottam fel, dolgoznának ki egy választási szabályt: én részemről csak azt kötvén ki, hogy a választási szabály legyen a lehető legszabadabb, hogy az egészen a vote universelle-ig menjen, hogy arra minden jogositható csakugyan joggal birjon. Igy dolgozták ők ki ezen szabályokat, és ezen szabályok alapján hivatott össze a kongresszus, mely a dolog természeténél fogva e választási szabályokat megváltoztathatta, a mint meg is változtatta és mely átalában nem örök időkre tartó törvényeket alkotott, hanem csak oly törvényeket, melyeket ismét a kongresszus minden perczben, ha ujra összehivatik, megváltoztathat, épen ugy, mint minden más törvényhozó testület a maga

körében legitim módon megváltoztathatja már hozott határozatait. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Zsedényi Ede: A vallás és közoktatásügyi miniszterium költségvetésének átalános tárgyalása alatt egy kérdés merült szőnyegre, a mely a miniszteri felelősség természetes és törvényes következményeit illeti, erre szoritom észrevételeimet. (Halljuk!)

Pulszky Ferencz és utána ma Horváth Mihály képviselőtársaim a különböző vallások tökéletes szabadságát hangsulyozva, azt állitották, hogy miután a vallási alap a római kath. egyház tulajdona, a miniszter azt csak annak nevében kezelheti és igy az országgyülés elé az arról szóló számadásokat terjeszteni nem tartozik. Mellőzve azt, hogy a vallás szabadsága korántsem abban áll, hogy az valamely törvénybe igtattassék és kihirdettessék; élő szabadság legyen az, melyet magunkban és körülöttünk érezünk, legyen védője hajlékunknak, biztositója a különböző egyházak önjogainak: azt kérdem Horváth Mihály és Pulszky Ferencz képviselő uraktól, vajjon a vallások ilynemü szabadsága él-e hazánkban? és fogják-e azt a képviselőtestület alkotmányos jogainak megszoritása által előidézni? Ezen kérdésre méltóztassanak önmaguknak felelni. (Helyeslés balfelől). Mellőzve azt, nem feszegetve, vajon igaza volt-e Horváth Mihály képviselőtársunknak, midőn azt panaszolá, hogy a római katholika egyháznak mostanában a hazában szolgai állása van, avagy inkább igazuk van azoknak, kik azt hiszik, hogy annak még most is némiképen uralkodó állása van. (Helyeslés Halljuk!) az tagadhatatlan, hogy miután az 1848-ik III-ik törvényczikknek Komárom képviselője által idézett 6-ik §-a által az rendeltetik, hogy nemcsak mindazon tárgyakban, melyek addig a magyar kir. udvari kanczellária, a helytartótanács és a kincstár köréhez tartoztak, de átalában minden más polgári, egyházi, kincstári és honvédelmi tárgyakban ő felsége ezentul a végrehajtó hatalmat kizárólag és csakis a magyar miniszterium által fogja gyakorolni, a kérdéses alapok kezelése és számadásai igenis ezen tárgyakhoz tartoztak és odavalók voltak. Igaza van Horváth Mihály képviselőtársunknak, hogy ez alapok fölötti rendelkezést ő felsége magának föntartotta, de azon sok törvények közül, melyek arra vonatkoznak, fogok egyet fölolvasni, hadd lássa a t. ház, miként rendelkezett ő felsége ez

alapokról. Az 1723-ik LXX-iki törvényczikk igy hangzik. (Olvassa): „Piarum quarumvis fundationum inspektionem et cum exactione rationum, utrum fundationi satisfiat, investigationem sua majestas ssma pro apostolico munere et suprema authoritate sua vigore azt. 74, 1715 sibi bgne reservavit:

„§. 1. E gremio regio locumtenentialis consilii nonnullos peputabit, qui praemissorum singularem et peculiarem curam habeant."

„§. 2. Circa fundationem Szirmavanam, tanquam rem de jure tertii tractantem, s. majestas ssma id quod justitiae conforme erit, clementer disponet."

„§. 3. Fundatio vero Hrabovszkiana in cimmissione de negotio religionis constituta ubi acta ejusdem commissionis revisa fuerint, pro aequitate terminabitur."

Ebből három dclog világlik ki: először, hogy akkor az országgyülés nemcsak a katholikus, de a protestáns fundatiókról is rendelkezett; másodszor, hogy a törvényhozásnak hozzájárulása szükséges volt, hogy ő felsége, bár apostoli koronás király, ezen fentartott jogot gyakorolhassa és harmadszor, hogy ő felsége ezt a helytartótanács némely tagjai által végrehajtatta. Ugyanis azóta a helytartótanács kebelében a primás és esztergomi érsek elnöklete alatt, ki mindig hivatalból ülnöke volt a helytartótanácsnak, két püspökből és két kath. világiból álló bizottság, a commissio ecclesiastica alakittatott, mely ezen alapokat kezelte és a számadásokat megvizsgálta.

Az általam idézett 1848-iki törvény szerint ő felsége ezen jogának végrehajtása a magyar miniszteriumra ment át. (Ugy van!) Miniszterünk tehát ezen alapokat a törvény értelmében kezeli és alkalmasint ezen törvény folytán az egyház férfiainak is tágasabb tér nyittatott, mint az absolut kormány alatt nyitva volt.

De ugyanazon III-ik törvényczikknek 4-ik szakasza azt parancsolja, hogy a miniszter mindennemü hivatalos eljárásáért felelős. Kinek? a törvényhozásnak.

A miniszteriumnak hivatalos eljárása, véleményem szerint mint ezt a Hollán-ügyben tett inditványom tárgyalása alkalmával bövebben fogom fejtegetni, csak azon hatalom gyakorlására terjed ki, melylyel a törvény a minisztert felruházza. Itt a törvény ruházta föl a miniszteriumot ezen hatalommal, s igy

midőn ezen alapok kezelésében hivatalosan jár el, ezen hivatalos eljárásért az országgyülésnek felelős, felelős pedig nem lehet, ha a számadásokat be nem terjeszti, tehát azt gondolom, hogy a napfénynél világosabb, hogy a miniszter a számadásokat az országgyülésnek beterjeszteni tartozik. (Élenk helyeslés balfelől.)

Horváth Mihály képviselőtársunk ma oly értelemben szólott, mint ha a római katholikus egyház vagyonának kezelésére vonatkozó számadás fölötti tanácskozásra az országgyülés nem illetékes hatóság volna, mert annak tagjai nem mindnyájan ezen egyház hivei. Van szerencsém utalni őt az 1790. országgyülés naplójára, ott azt fogja találni, hogy a XXIV-ik törvényczikk fölött, mely a protestánsok iskolai és egyházi belügyeiről szól, az egész országgyülés minden különbség nélkül szakaszról szakaszra, hónapokon át tanácskozott, és midőn annak 10. és 12-ik szakasza a protestáns felekezeti fundácziók fölötti szabad rendelkezést és azok kezelését a protestánsoknak visszaadta, a kormánynak felügyeleti jogát fentartotta arra nézve, vajjon ez alapitványok az alapitók akarata és rendelése szerint kezeltetnek-e? és ennek nyomán a miniszter, ha ezen felügyeleti jog gyakorlata iránt kérdőre vonatik, erről az országyülésnek felelni tartozik.

E tekintetben az országgyülés illetékessége ellen soha semmi kifogás nem tétetett, bár a magyar törvényhozás akkor is kitünőleg római katholikus törvényhozás volt.

Kérdem már most, a római katholikus egyházban létesitendő autonomiával mi fog történni? Azt hiszem, az is be fog czikkelyeztetni, mint a XXIV. törvényczikk által a protestáns autonomiája is beczikkelyeztetett és azt hiszem, átalában nem lesz szükséges, hogy a római katholikus egyház tagjai részéről bárki is kénytelenitve legyen a római katholikus egyház vagyonát a magyar törvényhozással szemben, az alkotmányos jogok sértésével megvédeni. Ilynemü védelemre a magyar törvényhozás okot soha sem szolgáltatott; (Balfelől: Igaz!) azok pedig sértenék az alkotmányos jogokat, kik addig, mig a jelen törvények fenállanak, mig a magyar kormánynak egyik tagja, egy felelős miniszter kezeli ezen alapokat, megtagadná az országgyüléstől azon jogot, hogy ez a fölött, a mit a felelős miniszter kezel, ugyanazt kérdőre vonhassa. (Igaz! balfelől.)

Igy én e tekintetben egészen Ghyczy Kálmán képviselőtársam nézeteit pártolom. (Helyeslés balfelől.)

Legyen szabad nekem is ez alkalommal még Wahrmann képviselőtársunkat, ki tegnapi beszédében a kongresszus végzését azokra nézve is kötelezőknek állitá, kik ennek tanait el nem fogadták, arra figyelmeztetni, hogy midőn ő azt mondá: a tömeg nagy jelszavak, szabad egyház, szabad állam, autonomia, s más nagy hangu szavak után vakon indul, ő maga a kongresszus magasztalására ily nagy jelszóval élt, az általános szavazati jogot hangoztatva, melylyel ö ezen kongresszus omnipotentiáját igazolni akarja; de arról fölvilágositást nem adott, vajjon az átalános szavazattal Francziaországban választott képviselők a franczia népet épen oly hiányosan képviselik-e, mint a választott zsidó-kongresszus a magyar zsidóság valódi képét nem viseli. Wahrmann képviselötársunk maga elismerte, hogy a kongresszus létrejötte előtt már szakadás, t. i. két vallásfelekezet létezett, az ó-hitüek, kik magokat hagyományhüknek nevezik, és az uj-hitüek; ennek daczára az 1868-ki február havában Pesten tartott konferencziára 34 tag közt az ó-hitüek csak 7 tagot mutathattok föl, és igy a középponti bizottság megalakitására meghivott férfiakra nézve ugyanazon hamis arány tartatott fenn, és a választások eszközlésére döntő szereppel ellátott bizottságok egyoldalulag az uj-hitüek elönyére jártak el hivatásukban, és igy történt, hogy az ó-hitüek ily hamisitott valasztások ellenében protestálva, a kongresszus törvényes alapját tagadták.

Wahrmann képviselötársunk azzal akarja igazolni a választásoknak ezen módját, hogy máskép a községek ügyeit elrendezni nem lehetett, nem lehetett volna a müveltség szinvonalára hozni azokat, kik a napfénytől tartva, a sötétségből kilépni nem akartak. Nem tudom, ez által azon Jókai barátunk által érintett Schulchan-Aruch hittörvénykönyvet értette-e, mely eddig mind a vallási zsidóélet, mind pedig a községi szervezet alapját képezte, és melyet a kongresszus a községi szervezés alapjául elfogadni nem akart; de azt tudom, hogy miután mindenikünk vallása nem egyéb, mint azon vélemény vagy érzelem, melyet mi a mindenhatóhoz való viszonyainkra nézve lelkünk mélyében érzünk, s mely ereklye lelkiismeretünkben azon egyedüli tulajdon, melyet semminemü állami, semminemü polgári társa-

dalmi szervezésnek föláldozni nem lehet: kultuszminiszter urnak teljes igaza volt, midőn azt mondotta az öt üdvözlő ó-hitüeknek, hogy vallási ügyekben nem lehet egyezkedés, mert meggyőződés csak egy egész létezhet; továbbá azt is mondá, hogy a vallásosság nem akadályozza soha a müveltséget.

Tessék Pest városa Lipót-része érdemes képviselőjének visszatekinteni a régi historiára: a rómaiak, a görögökre, kik a pogány mythologiával a legnagyobb müveltséget összekötötték; tessék visszatekinteni a zsidó nép történetére, és nekem egy más vallásfelekezetet emliteni, mely annyi évezredeken keresztül, annyi üldözések daczára, oly hün, oly kitartólag ragaszkodott volna vallása régi elveihez, és épen ezen hivek akármely országban letelepedtek, mindig jobbadán az értelmesebb, a müveltebb lakosok osztályához tartoztak.

Nincs kifogásom az ujitás ellen, elismerem, hogy a fővárosi értelmiség legnagyobb része ezen ujitást zászlajára tüzte ki; de az ellen volna kifogásom, ha a politikai hatalom befolyását akarnók ez ujitás terjesztésére fölhasználni, ez egyenesen a vallásszabadság tettleges fölháboritása volna, (Élénk helyeslés balfelöl.) és igy reménylem, hogy épen azok, kik a vallásszabadságért annyit szenvedtek, ezen elveket maguk közt saját keblükben eltagadni soha nem fogják. (Helyeslés.)

Németh Albert: T. ház! (Zaj. Halljuk! Halljuk!) Az évi költségvetés megvitatása alkalmával oly szabatos határozottsággal volt szerencsém előadni azon okokat, melyek engem annak el nem fogadására inditanak, (Halljuk!) hogy valóban következetlenség vádja alá esném, hogy ma, midőn egyes tárcza tárgyaltatik, fölszólalok, ha különben is azon meggyőződés nem vezérelne, hogy hiszen a dolog érdemére voltakép mindegy, akár sikerülne nekem pár ezer forintot azon pénzhalmazból megtakaritani, akár pedig föladatom volna nehány ezret hozzátenni; egyik esetben az csak egy csöpp volna a tengerben, mig a másik esetben egy maroknyi volna az óriási halmazon, mely alatt a t. ház, mint azt minden fölszólalásom alkalmával lelkiismeretem iránti kötelességem, ugy ezuttal is a jobboldal szives türelmére és elnézésére számitva, hiszem és vallom, miként a közösügyes állambölcseséggel támogatott épitmény előbb-utóbb, mint kártyaház összedül. Hogy hetek mulva történik-e ez meg, vagy hónapok, vagy évek mulva, nem is az idő-

nek, hanem az eshetőségnek kérdése. (Igaz! balfelől.) Hanem igenis fölszólalok a jelen pillanatban, a mennyiben a tisza-nánai kerületben végig vonul a papi uralomnak három rengeteg nagy birtoka, mely a papság világi hatalmának földabroszán egy igen nagy befolyásu pontot képez. Mondom, ha csak azért is fölszólalnék, inditva érzem különösen az általam igen t. Horváth Mihály képviselőtársam felszólalására némelyeket megjegyezni, már csak azért is, mert ha ő szives volt bennünket itt ez oldalon megkülönböztetni vallás és vallásfelekezet szerint: erkölcsi kötelességemnek tartom mint római katholikus ember fölszólalni csak azért, nehogy az általa ékes rethorikai szabályok szerint alkotott nagy sophistikus torony a vidéken világitó toronynyal tévesztessék össze, a mire igen nagy szükség van, mig a másik az ügynek ártalmára szolgálhat. (Mozgás.)

Nem szándékom azon elméleti theoriákat megtoldani, a melyek a magasabb körök nevelésére vonatkozólag előadattak, hanem igenis kötelességem megvilágositani ezen kérdést azon oldalról, melyről ez alkalommal e házban nem történt még, t. i. a népnevelés oldaláról és előadni néhány gyakorlati életből meritett és tapasztalataimon épült nézeteimet e tárgyra nézve, mely nemzetünknek és népünknek müvelődésére és igy közvetve magának az egész hazának javára és boldogitására oly nagy tényezőként tekinthető.

És e tekintetben, uraim, legyen szabad mindenekelőtt néhány szót szólanom a népnevelés akadályairól.

Első sorban kénytelen vagyok itt megemliteni magának a papságnak, melynek kezében ez idő szerint is, ugy mint nemzedékeken át volt a nép nevelése, önmagának a papság nevelésének nagy hiányait.

Tekintsünk végig t. ház, ama papi képezdén, melynek minden irányzata nem egyéb, mint az ifju kebelnek, annak minden vágyainak, az ifju költészet s a szabad lélek leigázása. A dogmatika, a jus canonicum egyedül arra utalja az ifju papot, hogy elfojtsa gondolatait, szabad vágyait és ne ismerjen egyebet, mint amaz irott szavakat, melyektől eltérne nemcsak halálos bün, de melyek felett elmélkedni annyit tesz, mint megsemmisiteni jövőjét, ellentétbe helyezni magát egyházi főnökeivel és üldöztetéseknek kitétetni. Ily képezdéből kilépve a papnövendék, ha átveszi kötelességének első teljesitését, egy füg-

getlen, önálló élet kapuja megnyilik előtte, a hol azon népnek barátja, azon egyháznak boldogitó atyja, a lelkész valódi hivatásának teljesitője lehetne, akkor ö már megmételyezve jelenik meg orthodox nézeteivel az uj parochián. Ne gondolják t. képviselő társaim, hogy ez az összes papságról szól, nem, épen azért, mert ez nem alkalmazható egyátalában, épen azért jobban bizonyodik be állitásom, hogy a parochiák, a népnevelés első bölcsője, épen e táborból állittatik ki. Mert tudjuk jól, hogy azok, kik hivatva vannak nagy szerepet játszani az életben, kik mint fényes csillagai a hierarchiának nagy nevet alkottak maguknak, azok már ifju korukban kezdtek maguknak arra utat törni, azok falusi parochiára kárhoztatva soha sem voltak. Távol van tőlem e tekintetben az egész papságot igy jelezni. mert hiszen ha ezt tenném, meghazudtolna hazánk történelme, meghazudtolna a magánéletben több általam igen t. papi személy, kiknek nevét a polgári és egyházi pályán szerzett érdemeikkel a történelem arany betüjével fogja feljegyezni — mint eddig is sürün történik — hazánk történetlapjain. De t. ház, hogy hosszas ne legyek, gondoljuk meg csak azon vidéken, melynek én lakója vagyok, a Tisza kiöntései közt, az efféle, falura kárhoztatott ifju papot, a postajárás, az ujságok, irodalom, szomszédság, a szellemi élet minden közlekedésétől kizárva, egyedül önmagára szoritkozva, gyakorta, t. ház — nem azért mondom, hogy derültséget idézzek önök soraiban elő — gyakorta keblének fellengő poéziséből oda sülyed le, hogy triviálisan mondva, az ifju lelkész egyedüli foglalkozását, örömét a szilvoriumos üveg, hosszuszáru pipa és a tarokk-kártya képezi. (Derültség.)

És már most vegyük a nép viszonyát papjához. A pap és népe közt hiányzik az összetartó kapocs, a bizalom és szeretet kapcsa. A nép előtt a pap nem egyéb, mint követelője ama kellemetlen zsoldnak, melyet egyenesen ő maga mint exekutor kénytelen a nép kezeiből magának behajtani. Ezen viszony teheti-e lehetővé, hogy a pap hivatásának megfeleljen, a nép szeretetét és bizalmát megnyerje! Bizonyára nem. Ugyan vegyük csak magát azt az utálatos módját az exekuciónak, melyet papi párbérnek szoktunk nevezni, vessünk egy pillanatot t. képviselőház a vidékre és annak viszonyaira; ugyanis a fertály szesziónak tulajdonosa, a ki köztudomás szerint két köböl

életet vet el és abból jó, ha 14 köböl megterem, papjának, kántorjának és mesterének majd kettőt oda adni kénytelen! mi történik a szegény zsellér cseléd emberrel? a ki azt, a mit gépeknél vagy aratásnál megkeres, papjával megosztani tartozik. (Zajos közbekiáltások: Nem ide való!)

Elnök: T. ház! Kénytelen vagyok, a szabályok kényszeritnek engem arra, figyelmeztetni a t. képviselő urat, hogy midőn a pénzügyi bizottság jelentését tárgyaljuk, a vallás- és közoktatási miniszterium költségvetésének előterjesztésére nézve, akkor lehetetlen a papi párbérről szólani. Ez csakugyan a tárgyhoz nem tartozik. (Ugy van! jobbfelől.)

Németh Albert: A t. elnök urnak figyelmeztetését mindenkor tisztelettel és szivesen is veszem. De azt kérdem a t. elnök urtól, hogy az esetben, ha én szóba kivánom hozni, hogy ezen párbérek szoros összefüggésben vannak átalában a nagy papi javak és uradalmak jövedelmeinek hová forditásának kérdésével; és ha azon kérdést merném még hozzácsatolni, hogy nekem kezemben van egy inditvány, melyet fogalmazva beadni szándékozom, talán nem fog engem érni azon vád, hogy oly digressziókra megyek, melyek ez alkalomra nem tartoznak, annyival inkább, minthogy Wahrmann képviselő urnak előadására adott igen korrekt felelete Jókai tisztelt barátomnak, szintén digresszió volt, azon millió forintnak miképeni kezeléséről és hová forditásáról közjogi és méltányossági szempontból és hová tartozásáról, a mely szorosan a fenforgó kérdéssel összefüggésben nincs. De elnök ur figyelmeztetése következtében igyekezni fogok, igen röviden kifejezni magamat. (Halljuk!)

Ha jól emlékszem, elmondtam azokat, a mik a párbérnek maga a pap általi behajtására vonatkozólag okadatolják azon állitásomat, hogy mily visszás helyzetben van a parochiában a lelkész maga és ha ezt elmondtam, akkor helyesen cselekedtem azért, mert ennek feltüntetéséből kivánom okadatolni azon nézetemet is, hogy mily ellenszenvvel viseltetik népünk papjai iránt és átalában a nevelési, oktatási rendszer és az iskola iránt, és tulajdonkép honnan magyarázható az a csökönyösség, nem közömbösség, hanem valóságos renitenczia, hogy gyermekeit egyátalában a nép nagy része az iskolától visszatartóztatja.

Mondom, t. képviselőház, nem megyek át azokra, miket bizony szándékoltam elmondani, hogy maguk a lelkész urak

psychologiai fatalitással — hogy ugy fejezzem ki magamat — itt-ott a népnek ellenségeivé válnak és midőn hivatva vannak szószékről az Isten igéjét hirdetni, akkor találkoznak hallgatóik között egy-egy meduza-fejjel, kiben felismerik azt, ki ellenük hevesen kikelt, ki ellenük zugolódik, midőn fizetnie kell azon egy-két köböl buzát, melyet fizetni néha azért sem akar, mert arra képtelen. Elhagyom a szabad stóla sérelmes voltát, ámbár számos konkrét esetekről van tudomásom, elhagyom azon sérelmes és lealacsonyitó zsarolásokat, melyeket némely papjaink a keresztelések, esketések és temetések alkalmából el szoktak követni és szivesen fogadom intését t. Krajcsik képviselő urnak, mert hiszen nyilt sisak előttünk t. ház, hogy különösen a vidéken köznépünk a papsággal nem jó egyetértésben volna, de igenis, a mi igen szomoritó, gyülölője és ellensége.

Legyen szabad, t. ház, most már felemlitenem azon akadályokat, melyeknek a klérus állására és az ebből folyó népnevelésre nézve megszüntetését és illetőleg orvoslását szükségesnek látom, előbb azonban legyen szabad az előttem szólók által felhozott némely állitásra czáfoló megjegyzéseket tenni. (Halljuk!)

Mindenek előtt az általam igen t. Pulszky képviselő ur tegnap Amerikára és a szabad egyháznak a szabad államban való követelményére hivatkozott. (Halljuk!) Bocsássa meg nekem a t. képviselő ur, ha én kiegészitem azt, mit ő kifelejtett, vagy nem akart. Amerikában a „szabad egyházat a szabad államban“ ugy magyarázzák, hogy kiki azon felekezethez tartozik, a hová tartozni neki tetszik, és azért, mert ide vagy oda tartozik, fizetni egyiket sem köteles. Nálunk azonban, t. ház megforditva áll a dolog. Tudja mindenki, csak a közel multban is és ma is van eset, hogy hajánál fogva kényszeritik az egyiket vagy másikat azon egyházhoz tartozni, melynek egyébiránt én is valláskövetője vagyok, melyhez tartozni nem akar és ki nem bocsátják onnan oda, hová lelkiismeretének sugallata és meggyőződése vezérelné. De azért fizetni mégis tartozik. (Helyeslés balfelől.) Ez a különbség t. ház az amerikai szabad egyház és azon eszme közt, melynek valósitására Pulszky képviselő ur figyelmünket felhivja.

Azt mondá tegnap az igen t. kultuszminiszter ur, hogy az autonomia kezelése alá adandó egyházi alapitványok bizto-

sitják a független rendelkezést. Ezt elismerem és óhajtom. De miképen szerveztetett a multban ezen autonom gyülés és mikép czéloztatik most életbeléptettetni, erre nézve a ki kétkedik, annak képesek vagyunk felmutatni itt ezen az oldalon egész rizsmáit a hozzánk érkezett panaszoknak, melyek szerint oda vannak utasitva a lelkész urak, hogy csak azokat válaszszák, kik az egyház főszékhelyén tetszenek, mig ellenkezőleg oda iparkodjanak hatni, hogy a mi körünkből meg ne választassanak. Ha ez lesz az autonomiának összealkotása, ettől, megvallom, üdvöt nem várhatok, de nem is várok. (Helyeslés balfelől.)

Azt mondta azután Krajcsik t. képviselő társam, (Halljuk!) hogy Ghyczy t. képviselőtársam a priori elitélte az egyházi autonomiát. Engedjen meg Krajcsik képviselő ur, hogy én a posteriori elitéljem, a mult tapasztalaton okulva és a jelen körülmények közt annak megalkotási módjáról mást nem is remélek. (Helyeslés a baloldalon.)

A mint Fehérvár képviselőjének méltóztatott mondani, követem t. képviselőtársam inszinuáczióit, mert valóban, hangja, alakja, előadása, minden eszembe juttatá, hogy szem előtt tartja az üdvözitő ama mondatát: Discite a me, quia mitis sum, et himilis corde. (Ti pedig tanuljatok tőlem, mert én jámbor vagyok és alázatos szivü.) (Derültség.) A t. képviselő ur modorát én is követve, nem fogok azon térre menni, a melyen a Schvarcz Gyula képviselő ur által felemlitett abstrakt esetekben konkrét példákkal saját megyém és választókerületemből igenis szolgálni bőven tudnék. (Halljuk!) De t. képviselőtársam jóhiszemüsége, melyet tisztelek és becsülök, tovább viszi őt, miszerint azt mondja nekünk: nyugodjék meg a t. képviselő ur, hiszen Deák Ferencz is tagja volt az autonomiai testületnek, Ghyczy Kálmán is tagja volt, és a baloldal több tisztelt tagja abba fog választatni; bocsássa meg Krajcsik képviselő ur, ha nem ismeri azon mozgalmakat, melyek az egyházmegyékben épen ez oldal ellen e kérdésben, valamint minden alkalommal is intéztetnek, — akkor nekem nem marad egyéb hátra, mint az Üdvözitővel azt mondani ő neki: Fides tua te salvum fecit. (A te hited boldoggá tesz téged.)

Wahrmann képviselő előadására kénytelen levén felelni, figyelmeztetem, hogy félre ne értsen. Sérteni vagy kicsinylőleg

emliteni az általa követett vallásfelekezetet, sem szokásom, sem szándékom, és ha Wahrmann képviselő ur az autonomia határozatai nézve azt mondotta, hogy azok nem respektáltatnak, még oly esetekre is hivatkozik, hogy szolgabirák beavatkoztak.

Erre azt felelem, hogy ha itt-ott a szolgabirák még pedig fegyveres erövel közbe nem jönnek, a mi csak azt mutatja, hogy most első hajnalán az ő vallásfelekezeti autonom mozgalmoknak nagy érdekeltséget tanusitanak — bizonyára nagyon sok baj történt volna nálok, melyeknek elfojtása vagy fékezése később nagyobbmérvü beavatkozásokat tett volna szükségessé. (Igaz! balfelöl.)

Továbbá, hogy az autonomiai orthodox gyülésben kifejezett orthodox nézetek és a másik párt nézetei fölött tulajdonképen nincs is meghasonlás: erre csak azt fogom neki mondani, hogy igenis a meghasonlás annyira van, miszerint ez oldalon a képviselök el vannak árasztva távsürgönyökkel, melyek minden oldalról hozzánk érkeznek. (Felkiáltás jobbfelöl: Itt is vannak!) Örülök rajta, hogy ugy van. Mondom mindkét oldalról érkeznek, és melyeknek egyike hozzám is intézve, szabatosan kifejti azon óhajtást, (Olvassa) „hogy a zsidó iskolákra nézve semmiféle intézkedés, jóváhagyás, vagy határozat ne hozassék mindaddig, mig az orthodox izraeliták összesége már fogalmazott kivánatait a ház elé terjesztendi". Ha tehát az orthodox felekezetnek összesége formulázta kivánatait, bizonyára köztök és a másik felekezetek közt nevezetes különbség létezik.

Azt mondja továbbá Wahrmann képviselötársam, hogy azon 1 millió frt, melyre már annyira megfelelt Jókai Mór barátom, hogy nekem e tekintetben szükségtelenné tette a felszólalást, — azt mondja, mondom, Wahrmann képviselötársam, hogy ezen 1 millió forint ép oly természetü, mint Batthyány elfoglalt jószága. Bocsásson meg nekem t. képviselötársam, vannak oly subtilitások, melyeket illetni nem szabad, melyeket másokkal hasonlatba hozni nem lehet, és milyen a jelen eset, mert Batthyány Lajos . . .

Wahrmann Mór: Nem róla szólottam.

Németh Albert: . . . a magyar önvédelmi harcz következtében mint vértanu áldoztatott fel, s az ő és családjának jószágai ily módon konfiskáltattak, mig ellenben azon 1 millió frtnyi sarcz kivetve lön a fővárosi izraelita vallásu lakosaira azért, mert

az önvédelmi harczban a magyar hadseregnek liferálásuk által szolgálatokat tettek, mely alkalommal bizonyára nem károsultak. (Derültség.) Mint mondom, nem akartam sérteni, és kicsinylőleg nyilatkozni, de azt hiszem, képviselőtársaim megértettek. (Felkiáltás jobbfelől: Nagyon jól!)

Folytatom tovább, és azt mondom, hogy ha Wahrmann képviselőtársam vallásfelekezete, a magyar államnak önállósága és függetlensége mellett továbbra is azon buzgalmat tanusitotta volna, mint azt ő szerinte 48-ban teljesitette, akkor az 1861-iki országgyülés fegyveres föloszlatása után nem nyultak volna oly készséggel a 95 milliónyi azon osztrák státuskölcsönhöz, melyet a magyar országgyüléshez 61-iki augusztus 20-ki óvása és határozata előre semmisnek nyilatkoztatott, és melyre nézve mindazokat, kik afféle müködésben részt venni fognának, a törvény sulyai alá tartozóknak nyilvánitott. Ennyit, és nem többet.

Kivánnám ugyan, hogy magánkörökben ezek felett polemizálni kedve lenne.

Wahrmann Mór: Nincs kedvem.

Németh Albert: Még tüzetesebben igen sok olyannal szolgálhatnék, a mik az 1861-től, 1865-ig a kormányon álló, és akkoron magas, most megalázott (Közbeszólás balfelől: Nyugdijazott, nem megalázott!) egyéniségeket sulyosan kompromittálnák. Ennyit Wahrmann képviselő urnak.

Horváth Mihály igen tisztelt képviselőtársam a mai napon azt mondá, hogy a katholika egyházra legsulyosabban nehezedett az állam hatalma.

Horváth Mihály: Gyámsága!

Németh Albert: Bocsánatot kérek, ezt sohasem tapasztaltam, hanem igenis mint római katholikus ember kénytelen vagyok bevallani, hogy igenis a protestáns egyházra, mely bizonyára őre és előharczosa volt minden kritikus időben az alkotmány és szabadságnak, nemcsak ránehezedett a hatalom . . .

Horváth Mihály: Üldözte is!

Németh Albert: . . . hanem üldözte is, és pedig nemcsak a hatalom, hanem a hatalommal szövetkezve azon felekezet is, melyhez mindketten tartozunk. (Derültség.) A ki ennek valóságában kételkednék, azt utalom a pozsonyi diariumra, a pápai breve által provokált harczokra, a vegyes házasságok kérdése körüli sérelmekre. Utalom t. képviselőtársaimat olyan dolgokra,

melyek ellen önmaga t. képviselőtársam, mint szerény plébánusa Hatvan városának gyakorta élesen kikelt, és melyeket gyakran meg is akadályozott.

Azt mondja a t. képviselő ur, mit mondanának a protestánsok itt e padokon, ha kivántatnék, hogy az ő számadásuk a ház elé terjesztessék. Részemről azt felelem, hogy bizonyára közjogi tekintetben tiltakoznának és azt mondanák: a mi lelkiismeretünk oly tiszta, hogy a mi számadásainkat megvizsgálhatja az egész világ, (Derültség) és azt mondhatnák, a mi alapunk és annak jövedelme soha nem fordittatik más czélokra, mint a melyekre azokat az ájtatos intenczióju fundátorok forditani kivánták. (Helyeslés balfelől.)

Elismerem, nehezen eshetik t. képviselőtársamnak mindezeknek mostani hallása, miután friss emlékében van a pozsonyi diarium tartalma, mely azt mutatja, hogy a katholikus papság tagjai a törvény szavai szerint a „primus regni status"-hoz par excellencze tartoztak és minden nyilvános gyülésekben oratores agebant, holott most már itt e házban mint a népnek képviselői beleszólunk mindazon dolgokba, melyeket a hármas törvénykönyv második részének 17-ik czime ezen szavakkal formuláz: „quod si vero populus dixerit: sic! ergo lex esto," (Élénk helyeslés a baloldalon) vagy — hogy mindenki megértsen, az, a mit a népnek képviselője mond, igy legyen, az törvénynyé válik; mi pedig a népnek képviselői vagyunk.

Ominosus pad az — a mint látom — melyben t. képviselőtársam ül, mióta Deák Ferencz nagy hazánkfia betegeskedik, mert hiszem, mind Horváth Mihály képviselőtársam, mind Pulszky Ferencz ur igen nagy anachronismust követett el, midőn az egyik azt mondja, hogy a gyámkodás megszüntetésére szükségesnek látja a törvényhozás intézkedését, mig alább azt mondja, hogy az egyházi tanácsnak tartozik majd a miniszter számadással. Hogyan egyeztethető össze ezen két fogalom? mert ha a gyámkodás megszüntetésére a törvényhozás intézkedése szükséges és ha a multra a törvényhozás által hozott azon intézkedést megszegvén, ez nem azon miniszternek felelősségére vonatása által toroltathatik meg, hanem az egyháztanács által: akkor sem az országgyülés elé való terjesztésének, sem átalában fényes szónoklata ezen oldalra vonatkozó tirádájának szükségét nem ismerem. (Helyeslés balfelől.) De ugy látszik, Pulszky képviselő-

társammal együtt ugy járt t. képviselőtársam mint a mindnyájunk által annyira tisztelt Schiller Fridrich, midőn azt mondja az egyik helyt:

Wo die Völker sich selbst befreien,
Da kann wahre Wohlfahrt nie gedeihen,

még egy pár lappal elöbb azt mondja:

Vor dem Sklaven, der seine Kette bricht,
Vor dem freien Manne erzittere nicht.

Költőnek ma igy, holnap amugy lelkesülni lehet, de a törvényhozó testület egyik tagjának oly állitásokat tenni, melyek most igy és 5 percz mulva egészen ellentétesen hangzanak, ezt legalább én nem tartom a törvényhozói méltósággal megférhetőnek.

Horváth Mihály: Nem tartozunk felelösséggel senkinek.

Németh Albert: Pulszky Ferencz képviselőtársam Szt. Bernát köpenyegével fedezi az ö benne hivőket. (Nagy derültség) és mint egy ódonkori keresztes hadbeli gladiator védelmére kell a püspököknek (Derültség) Ghyczy Kálmán igen t. barátom ellen, holott csak nehány évvel ezelőtt Garibaldi seregével masirozott a római pápa ellen. (Nevetés.)

T. ház! Bizony furcsa dolog ez. (Derültség.)

Hanem minthogy átalánosan azon pad oly ominosus, jelenleg nincs egyéb kivánságom, mint hogy Deák Ferencz általam igen kegyelt nagy hazánkfia egészségét visszanyerve, mihamarább elfoglalja régi helyét, (Éljenzés) hogy vaslogikájával (Helyeslés jobbfelöl) és tiszta arany fogalmaival (Helyes!) eltörülje azon emlékeket, melyek itt egy kis port keltettek, bár reánk nézve közönyösek!

És most, t. ház, az általam felhozott azon akadályokra nézve, melyeket a népnevelés tekintetében előadni szükségesnek látok, méltóztassanak megengedni, hogy a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz is nehány szót intézzek. (Halljuk!)

Ő, ki szív és érzésben oly gazdag, hogy azt örömmel tükrözöm vissza emberéltü emlékeimen, háritsa el ezen akadályokat, és pedig, hogy a népnek tiszteletét, kegyeletét, ragaszkodását megörökithesse papjai irányában, nyissa meg elöttök a nöi kebelnek boldogitó virágkertjét . . . (Hosszas, szünni nem akaró derültség és taps.) Mondom, t. ház, (Halljuk!) nyissa meg a coelibatusra, a rideg magánéletre kárhoztatott papok elött, a

női kebelnek boldogságban gazdag tündérvilágát (Derültség) és a parochia rideg lakóiból, hasznos polgárai lesznek nemcsak az egyháznak, hanem a társadalomnak is és a parochiák magok át fognak változni egy zengő-csengő virágkertté (Hosszas derülség) és népünk valóban a közéletben papjával szorosabb barátságban érintkezve, a mihez valószinüleg a pap önmaga fog uj helyzetében segédkezet nyujtani, mert bizodalomra fogja kelteni alárendelt hiveit; pedig t. képviselőház, tudjuk, hogy a bizodalom, az emberi kebelnek legszebb, leggyengédebb virága, szeretet és nyiltszivüség hozza életre, viszonti bizodalom és barátság annak táplálója és Lamartine szerint, ha az a főpap és hivei között gyökeret ver, a jövendő kor bizonyosan gazdagon fogja fejleszteni bimbóit (Derültség) és igy mondom, hajoljon meg a miniszter ur a mivelt kor igényei, az uj papi nemzedék pium desideriuma előtt (Hosszas derültség) és teljesitse ezen első kérésemet.

Továbbá, terjeszszen a ház elé törvényjavaslatot, mely a népnevelést az iskolai tanácsnak tisztán és teljesen rendelkezése alá bocsássa és midőn azon nagy kérdés eljövend, melyet én is igen messze látok és szeretem messze látni, t. i. a papi javak sekularizáczióját, vagyis államjavakká való átváltoztatását.

Paczolay János: Nem hagyjuk ám!

Németh Albert: És ezt azért kivánom még, mert a mint választókerületem értelmes magyar népe maga is igy érzi, hogy ha ez a jelen közösügyes állapotban meg is történnék; lehet, hogy alig rövid idő mulva a papi javak jövedelme, valamint egyéb államjövedelmeink, t. i. Bécsbe, a Danaidák feneketlen hordójába folynának be; továbbá azt óhajtják, hogy azon egyházi javak, melyek magántermészetüek, az autonom testület kezelése és rendelkezése alá bocsáttassanak, egy oly autonom testület kezelése és rendelkezése alá, mely nem hiu füst, hanem a valódi szabadság alapján, a tiszta választás alapján fogna megalkottatni.

Részemről még bátor vagyok az általam elősorolt akadályok egyikének eltávolitására egy inditványt nyujtani be, mely által nemcsak a népnek, hanem maguknak a lelkészeknek is legjobb szolgálatot hiszek tenni, mely igy hangzik: „Indítvány: Az ugynevezett „pár-bér“ czimén teljesittetni szokott papi fizetések eltörlendők levén; utasittassék a vallás- és közoktatási

miniszter, hogy a lelkészek ellátására fennálló ily természetü praestaczióknak készpénzbeli átváltoztatásáról a hitfelekezeti jogegyenlőség alapján törvényjavaslatot terjeszszen a ház elé; megjegyeztetvén, hogy a tagositások alkalmával nyert javadalmai az illető lelkészeknek a visitatio kanonika szerinti volt telki állományhoz arányositva pár-bér kompenzáczió alkalmával beszámittassanak." Ez az, mit a t. ház figyelmébe ajánlok. (Helyeslés balfelöl.)

Elnök: Ez inditvány ki fog nyomatni.

Horváth Döme: Ugy látszik, t. ház, nekem hálátlan szerep jutott, hogy egy ügyes népszónok után, egy oly jó kedélyü férfiu után kell felszólalnom, ki a t. házat, mely a vitába meglehetősen beleunt, nemcsak felüditette, de meg is nevettette; azonban a fatálisták azt tartják, hogy sorsának meg kell az embernek magát adnia, ime, én e véletlen szerepet megnyugvással elvállalom. (Halljuk!) Nem lehet föladatom tehát, hogy most már a tárgyalás 3-ik napján a budgetet illetőleg hosszas beszédet tartsak. Azon nézetben vagyok ugyanis, és azt egyszerüen nyilvánitom, hogy minden elhalasztó határozati javaslat mellőzésével énnekem, meggyőződésemhez képest, a budgetet általában a részletes vita alapjául egyszerüen el kell fogadnom. (Helyeslés.) De engedtessék meg nekem is, miként az előttem szólott képviselőnek a ház szivességével meg lett engedve, hogy egy pár képviselőtársam érveit és észrevételeit magának az ügynek érdekében ellenérvekkel és ellenészrevételekkel kisérhessem. (Halljuk.)

Általam is őszintén tisztelt képviselőtársam, Ghyczy Kálmán több tételt állitott fel, mely tételekből némelyeket szivesen elfogadok, mig egynémelyeket nem fogadhatok el.

Többi közt felhozta és szerintem igen helyesen, hogy az ország alkotmányos helyzete szempontjából, közjogi tekintetnél fogva az országban bármi hitfelekezeti intézmény keletkezték, miként a hitfelekezeti autonomiák is, végérvényességét csak akkor nyerheti el, ha törvényhozásilag helybenhagyatik és becziklyeztetik. Ezt én is elfogadom.

Felhozta s hiszem a t. képviselö ur nem jogi szempontból, hanem politikai, ellenőrzési és felügyületi szempontból hozta föl, ez egyben szerintem is igen helyesen, s ebben térek el Horváth Mihály t. képviselőtársam nézetétől, hogy midőn mindazon

ügyek, melyek azelőtt kanczellária és helytartótanács által lettek kezelve, az 1848. III. törvényczikk által a felelős kormányhoz lettek akár állandóan, akár ideiglenesen kezelés végett utalva, mindazon ügyekről, ha végső stadiumban is, a képviselőháznak tudomással kell birnia, s végintézkedési joga e törvény által fenn van hagyva.

Mind Ghyczy Kálmán, mint Pulszky Ferencz t. képviselőtársaim szerintem is igen helyesen kinyilatkoztatták, hogy a vallásalap kizárólag katholikus hitfelekezeti jellegü; de ugyanezen képviselőtársaim határozott nézetét, elannyira határozott nézetét, mely szerint egy szó sem férhet ahhoz, hogy a tanulmányi alap tisztán s egyedül állami, szabadjon taglalásba vennem. Én e nézethez jogi szempontból sem járulhatok.

Indokaim a következők.

Először is a tanulmányi alap vagyoni természete ugyanaz, mely a vallásalapé. Hisz maga Ghyczy Kálmán t. képviselőtársam önmaga is történelmileg előadta, hogy, miként később a vallásalapnak legnagyobb része az eltörlött szerzetesek vagyonából lett alapitva: ugy lett a tanulmányi alap is az eltörlött jezsuita-rend ingó és ingatlan vagyonából Mária Terézia királyné, mint a katholikus egyház legfőbb védője és patronusa által tanulmányi alapul designálva és tömöritve.

Továbbá nézetem mellett harczol a folytonos gyakorlat 1848-ig. Névszerint az eredeti tanulmányi alap mindenha és csak is katholikus iskolára lett forditva. Hiszen t. képviselőtársam velem együtt nagyon jól tudja, hogy bár a ratio educationis rendszere szerint némely tanintézetek királyi felügyelet alá vétettek is, de mi régibb emberek, kik akkor növendékei voltunk a régi akadémiák és gymnasiumoknak, nagyon jól tudjuk, hogy bár azok királyi nevet viseltek, milyenek voltak pl. az u. n. budai archi-gymnasium, ilyen a pozsonyi, kassai, váradi, zágrábi és győri jogakadémiák, melyek ugyan „királyi" czimmel lettek felruházva, de mindezen intézetek egész 48-ig nem szüntek meg hitfelekezeti iskolákként szerepelni. T. képviselőtársam legfőbb érvét a kezelési módból meritette, abból, hogy a tanulmányi alap állandóan a helytartótanács által kezeltetett. Ugyan t. képviselőház, ad-e a kezelési mód valakinek tulajdoni jogot? vajjon a tulajdonos irányában a kezelési mód által a kezelőre nézve van-e praescriptio? Én ily jogelvet nem isme-

rek. (Helyeslés jobbfelől.) Hiszen t. képviselőtársam velem együtt nagyon jól tudja, hogy ezen kezelési mód magának az uralkodó vallásnak állásából keletkezett; velem együtt nagyon jól tudja, hogy a magyar törvényhozás a katholikus vallást uralkodó vallásnak mondván ki, nagyon természetesen hallgattak azon katholikus hivek, kiknek érdekében ezen törvény hozatott, és hallgattak azon katholikus főpapok és egyházférfiak, a kik a kiváltságban részesültek, és a kiket a „do ut des" elvezetett sokszor a kormánynyal szemben. De megváltozván azóta a helyzet, a XIX. század korszellemével és fölvilágodottságával többé nem is férhetvén össze az uralkodó vallás intézménye: ugyan mi következik ebből? Az-e, hogy azon alapitványok, melyekbe a kormány, az állam csak mint kezelő foly be, elsajátittassanak? Ez annyit tenne szerintem, mintha ezen törvényhozás, ezen képviselőház, mely állásánál fogva hivatva van mások jogait tiszteletben tartatni és érvényesittetni, azokat önmaga elsajátitaná. (Helyeslés.) Egyszerüen és következetesen, a szoros igazság szerint az következik ebből, hogy számon vevén azon tanulmányi alapokat, a melyek az ujabb évtizedekből, mint én is tudom, különösen a stipendialis tőkékből általános nevelési czélokra lettek alapitva, azok különöztessenek el kellő vizsgálat utján, a többi ismét, a tisztán hitfelekezeti tanulmányi alap, a még megszületendő autonomiának adassék át. T. képviselőtársam felhozta — bár e passusra vonatkozólag az igen t. kultuszminiszter ur is megtette már megjegyzéseit — legyen szabad nekem is megjegyzést tennem, hogy ha mint hiszi, megszületik is ezen autonomia: az a czélnak és szükségnek nem fog megfelelni. Én ugy gondolom, legalább az autonom kérdésben a t. képviselö urnak nagyon sötét szemüvege lévén. Én ellenkezőleg vagyok meggyőződve. Én hiszek a XIX. század korszellemében és hivatásában és hiszek abban, hogy a nyolcz millió katholikus megértve a korszellem intését, képes a szabadelvüség és felvilágosodás zászlóját elöl lobogtatni, és azzal a t. képviselö ur szerinti retrográd irányu papsággal szemben a kesztyüt felvenni, és haladni azon az uton, követni azon példát, melyet protestáns testvéreink kijelöltek és mutattak. Ha ehhez nem volna bizalmam, ha ez meggyőződésem nem lenne, kétségbe kellene esnem a fölött, hogy a katholikus vallás, mely anyja volt a reformácziónak is — és én meghajlok a reformáczió érdemei előtt, mert tudom, hogy az

előhaladás volt az emberiség és czivilizáczió történetében — akkor meggyőzve kellene lennem arról, hogy a katholikus vallás nem képes befogadni a müveltséget, az előrehaladást; az esetre hinnem kellene, hogy nyolcz millió katholikus közt nincsenek intelligens férfiak, kik a szükség esetében még a retrográd irányu papsággal is készek megküzdeni, s van annyi lelki erő bennök, hogy az autonomiát meg tudják teremteni. Pedig gondolom, a t. képviselő ur is e hitet és föltevést még gondolatában is velem együtt határozottan visszautasitja.

T. képviselőtársam, talán épen azon reménytelenségben azt mondta, hogy nagyobb megnyugvással fogná a katholikus ifjuság nevelését az egyes miniszterre bizni, még ha nem felelős is, mint például a papság kezére. Ha t. képviselőtársam talán az általa sötét szinben látott is ismert papságot érti, megengedem. De tovább megyek, t. ház. Én, bármily tisztelettel viseltessem a parlamentáris kormány iránt, és bármennyire tisztelem is a kultuszminiszter urat, a ki hiszem, arról meg is van győződve, mindamellett azon nézetemet nyilvánitom, hogy én a hitfelekezeti iskolákat, ha már annak lennie kell, mert azt tartom, Magyarországon a közös iskolákra még, fájdalom! egy hitfelekezet sincs egészben megérve, akkor is több bizalommal és örömmel látom az autonom egyházi testület kezében, mint bármely más egyes tisztviselő vagy miniszterében.

Ezek azon indokok, t. képviselőház, a melyek nekem nem engedik meg azt, hogy a t. képviselőtársam által felhozott nézethez csatlakozzam.

Egyébiránt nem tartozom azok közé, kik egyes vallásfelekezet előnyére talán az államnak bárminemü jogát, bárminemü vagyonát kivánják, óhajtják kibányászni. Legtávolabbról sem. Egyedül azok közé tartozom, a kik e kényes kérdést nem egyes hitfelekezet, de lehetőleg az összes országnépesség megnyugvására kivánják megoldatni, a kik a szoros igazság és méltányosság korlátai között el akarnak választani mindent, a mi kétes, el akarnak választani mindent, a mi nem az országé, és az illető tulajdonosnak vissza kivánják adni, és mert a beadott módozatok közül szerintem azon inditvány, a melyet t. képviselőtársam Horváth Mihály nyujtott be, legczélszerübb, mert az nem odázza el a kérdésnek megfejtését, hanem bátran hozzányul, és nem praejudicál semmiféle jognak, nem praeoccupál

semmit, ezen indoknál fogva én az ő inditványát egész készséggel elfogadom. (Helyeslés jobbfelől.)

Berzenczey László: T. ház! Attól félek, hogy most ez egyszer csalatkozni fognak várakozásukban, mert én a tárgyat oly fontosnak tartom, hogy egy csepp kedvem sincs humorizálni, attól tartvá, hogy az előttünk fekvő tárgyban épen azon czélt, melyet el akarunk érni, nem fogjuk elérni, söt épen ellenségeinknek fogjuk malmára hajtani a vizet. A fanatizmusnak legnagyobb ellensége a világon a toleránczia; és a fanatizmusnak sikerülhet bennünket indulatba hozni és oly kifejezésekre ragadni, a melyek egy vagy más vallásfelekezet dogmáiba is átmennek.

A szabad egyház kérdésében Pulszky képviselőtársam előhozta Amerikát. Valóban bámulattal hallgattam őt, hiszen egyszerre voltunk ott, és egyszerre néztük azokat a viszonyokat, és épen azért emlékezhetik, hogy egy kis különbség van köztünk és Amerika között, akár hogyan akarja Horváth Mihály képviselő ur kiegyenliteni a dolgot; van különbség: az, hogy Amerikában igen is szabad egyház van a szabad államban, hanem ott ez alatt, nem csupán azt értik, hogy az egyik egyház független a másiktól, hanem egyik egyháznak papjai sem képeznek „statust in statu“, és bármit mondjunk az 1848-ki törvényekről, ha most körülnézünk az országban, még is azt kell mondanunk, hogy a katholikus egyháznak papjai még mindig „statust in statu“ képeznek. (Ugy van! balfelől.)

Tovább menve, kivánom, hogy az egyház független legyen; de megkivánom másrészről azt is, a mi itt a házban kérdés tárgyát képezi, hogy a nevelés ügye a lehetőségig független legyen az egyháztól. Itt tehát nem az a kérdés, hogy mi vágunk bele az egyház jogaiba, hanem mi követeljük, hogy az egyház ne vágjon bele az állam jogába ott, hol az állam az ő jogát föl akarja tartani. Amerikában, ha egy iskolának fölállitásáról van szó, egy papságnak sem jut eszébe azt mondani, hogy azt ő fogja [fölállitani, sőt tiltakoznak az ellen, hogy felekezeti iskola legyen, mert nincsen felekezeti iskola Amerikában. A kérdés az: ha ők lemondanak követelésükről az állam irányában, bizonyosan az államnak sincs érdekében, hogy az ő ügyeikbe avatkozzék.

Három kérdés van itt. Első az állam, második az egyház,

harmadik a katholikus egyház kérdése. Ezeket meg kell különböztetni Oly vagyonról van szó, melyet senki sem fog kérdésbe hozni. Vannak papi javak, melyekről senki sem kételkedik, hogy az egyházéi; másodszor van vagyon, vannak alapitványok, melyek a katholikus státuséi; harmadszor vannak olyanok, melyek az államéi. Már most ezen kérdés hol fog eldöntetni? A képviselőház nem szólhat hozzá, sem a katholikus egyház átalában, sem a katholikus papság nem szólhat e kérdéshez, mig azon nagy mondásnak elég nem lesz téve: „add meg a császárnak, a mi a császáré, s az Istennek, a mi az Istené“. Mig e kérdés, és pedig sajnos, vagyon kérdése meg nem oldatik — és én, mint a katholikus egyház tagja, részemről kivánom, hogy megoldassék, és joggal kivánhatja minden képviselő, hogy fejeztessék be, — addig ezt eldönteni nem lehet. Itt a kérdés tehát csak e körül forog, nem a körül, hogy az állam monopoliumot akar gyakorolni; sőt ellenkezőleg mi azt kivánjuk, hogy a nevelésből egy felekezet se csináljon monopoliumot, hogy a tudomány csak egy felekezet monopoliuma legyen.

Isten mentsen meg attól, hogy a papi jószágokat dobra verjék, és akkor majd aztán azt mondják, hogy fizessük a papokat, vagy pedig, hogy előálljon itt Miletics ur vagy Wahrmann ur, és azt kivánja, hogy a papi jószágokat osszuk el minden felekezet közt. Én azt hiszem, nincs ember, ki ezt kivánja, és azt mondom, becsüljük meg a régi intézményeket, ezt nem csak mint katholikus, hanem mint Pulszky ur mondá, a tudomány érdekében mondom, és azt mondom Hugó Viktorral: Mentsük meg és ne bántsuk a régi történelmi emlékeket, még ha despoták emlékei is, és ne rontsuk össze, mert mind történelmi emlékek, és mind hozzátartoznak Francziaország történelméhez. Ősi, bizonyos régi s századokon fönnálló intézmények összerombolása saját történelmünk összerombolása. Én tisztelem ezeket, nem mint katholikus, s tiltakozom az ellen, hogy utóbbi beszédemben Rómáról szóltam volna. Midőn én Egyiptom piramisaiban a mumiákat néztem, és arra gondoltam, hogy vajjon, ha ezek fölébrednének, mit mondanának: épen olyan áhitattal néztem Rómában ezer éves intézményeket, embereket a régi ruhákban és régi eszmékkel. (Derültség.) Valóban antiquarius szempontból érdekesek és ihlettel tekintettem rájok.

De tovább megyek, és azt mondom, hogy kegyelettel van a mult iránt a magyar nemzet, mert átalában vallásos nemzet; és én, meglehet, sok helyütt nagy aplausust kapnék, ha mást mondanék, hanem azt mondom, hogy tisztelem a vallásos érzelmet is, mely mindenki keblében él, és mely vallásos érzelem — nem akarok prédikálni, de ki kell mondanom, — sok szenvedő embernek vigasztalást nyujt és az isteni félelmet, a törvény iránti tiszteletet nagyban elősegiti.

Én, ki igen is a régi magyar egyháznak hive voltam, azt mondom, hogy a régi magyar egyháznak igen sok érdeme van Magyarország irányában; de mi székelyek, mi nem annyira tudjuk tisztelni, mert mi azt tudjuk, hogy a mi keresztyénségünk régibb a szt. Istvánénál. Mi nem bámuljuk szt. Istvánt és szt. Lászlót, mert tudjuk, hogy volt keresztyénségünk már szt. István előtt, ha nem is méltóztatik Horváth püspök ur megengedni; s merem állitani még azt is, hogy nekünk istenünk nem volt más, mint Krisztus; ő természetesen nem tudja, kik voltak azok a régi szombatosok, a kik nagyapámat megölték, hanem annyit mondhatok . . . (Zaj, elnök csenget) és kérem a t. elnök urat, ne méltóztassék rossz néven venni, ha jól értettem a csengetésből, még azt is hiszem, a mi klérusunk, a magyar papság nem is szt. Istvántól datáltatódik és még az ő egyházi szertartásait sem Róma adta, hanem ugy vagyok meggyőződve, hogy ha a mint történt is, Indiába, Chinán át Tibetbe mennénk, és ha csakugyan be tudnék vinni oda egy infulás püspököt, a ki ott biráskodjék, kinek ott lenne szentelt vize és az ördögöket üzhetné ki, ép ugy tőlünk eredtek nagyobbrészt azon szertartások, a melyek szerintök Rómától eredtek; és a tudomány épen a tisztelendő urak által fogja bebizonyitani, hogy az azoknál levő szertartások régi apáink institucziói, s hogy ezeket nem Rómából kaptuk, hanem mi hoztuk be.

Ezeket csak azért hoztam elő, hogy minden katholikus, nemcsak azért, mert katholikus, viseltessék tisztelettel vallása iránt, hanem mert multja iránt is kell, hogy viseltessék tisztelettel; és én merem állitani, hogy e szempontban konservativ vagyok, és merem mondani, hogy a magyar nemzetnek konservativnak kell lennie azért, hogy nemzetiségünket konzerváljuk.

Mindezeket áttekintve, még azt is hiszem, hogy a mivel

Wahrmann képviselő ur beszédét kezdte, azt nem alkalmazta senkire; beszédét kezdte azzal, hogy nagy szókat, frázisokat használnak, de hogy ki használja, azt nem mondta, hanem átalában reánk rakta, az egész képviselőházra, és azután mondott valamit, a miről azt hiszi, hogy nem frázis. Én nem tudom, kötelessége-e azoknak, kik azon oldalon ülnek, hogy valamit pártoljanak, a mi azon oldalról jön, csak azt látom, hogy Ghyczy képviselő ur véleményét tökéletesen pártolja, és azt mondja: igaz, miért nem terjesztette a miniszter ur az izraelita kongresszus határozatait a ház elé. Részemről magam is azon véleményben vagyok, hogy ha én miniszter lettem volna, bizonyára szintén nem terjesztettem volna ez ügyet a ház elé. Hanem meg is mondom a t. miniszter urnak, miért? és miután tökéletes igazság, azt hiszem, nem fogja magát szégyenleni, azt beismerni: azért, mert nagyon is jó pápista; (Derültség.) de figyelmeztetem, hogy senkisem fél tőle ugy, mint a papok, ezek nem szeretik őt, söt valóban sok ellensége van közöttük, habár szépet tesznek, mint miniszternek szemébe, hanem hogy nem erősen szeretik a papok, arról biztosithatom. (Derültség.) Ez neki, ugy látszik, nem egészen tetszik.

Hanem hogy visszamenjek az autonom gyülésre, a mit megkezdtem: e tekintetben csak egy példát hozok fel Fehérmegyéből. Méltóztatik tudni, nekünk Erdélyben régi jogunk van, nem 1848-ban hozatott be, Erdélyben mi keservesen tartottuk fönn a jogot, meg az egész hatalmas hierarchiát, mert ha a hierarchia hatalmas Erdélyben, ennek története rettenetes; előbb behozták — Szent István alatt — a püspököket, azután a püspökök behozták a szászokat, azután a szászok legelőbb kergették ki a püspököket, (Derültség.) azután jöttek a protestánsok, ezek kikergették a katholikusokat, s azután ezek lettek a katholikusok fölött annyira zsarnokok, hogy soha katholikus protestáns fölött zsarnokabb nem volt. Ezért én csak oly barátja vagyok az enyedi konzistoriumnak, mint a fehérvári püspöknek. (Derültség.) De nem ezekről akartam beszélni, hanem csak azt akartam mondani, hogy ki lesz majd a biró köztünk az autonomiában, ha ugy járunk, mint Fehérvárott jártunk ezelőtt két évvel. Méltóztattak megengedni, hogy összegyüljünk; össze is gyülekeztünk és tanácskoztunk; de azután valamennyi világi ellene volt az egyházaknak és protestáltak.

Erre azután megirtuk a jegyzőkönyvet, aláirtuk, megpecsételtük és fölküldtük a miniszteriumhoz; s mi is csak annyit tudunk felőle, hogy ugy maradt a dolog, mint volt. (Derültség.) Most már azt kérdezem a miniszter urtól, itt is ugy lesz a dolog, ha az egyházak és a két annyian összegyült világiak nem tudnak megegyezni; ki segit rajtunk, ha ezen országgyülés nem? ki fog majd segiteni, ha szükséges lesz, ki fogja a kérdéseket elintézni? (Közbeszólások: A római pápa!) A miniszter és ő felsége patronatusi jogánál fogvá bizonyosan nem!

De nem akarom tovább fárasztani a t. házat, csak egyet mondok még.

Ahhoz, hogy egyházunk független legyen, első kérdés: határoztassék el, a javak hova tartozzanak? A miniszterium az egyháznak adjon számadást? Nem hiszem, hogy ezt a miniszter el fogná vállalni; én nem vállalnám el, mert akkor minden egyes egyház budgetjét kellene vinnie. De ezt mellőzve, addig, mig a törvény alapján tart valamit kezében, nem lehet mondania: hogy nem tartozik számolni az országgyülésnek; én legalább ezt nem értem, mert hiszen akkor egyes sommák egyszerüen elmaradhatnának; ha azt kérdenék, mire kellett ez? azt válaszolhatná, ez egyéb dologra fordittatott, ez reátok nem tartozik: ez nem az egyik, ez a másik! de meg kell ám mondani, mi az a másik, és azért, mig az átadás meg nem történt, számolni itt kell! Mindezek után erős meggyőződésem, hogy független egyházunk nem lehet mindaddig, mig az osztály — mert az még a testvéreket is összevesziti — a római katholikus klérus, a római katholikus egyház és az állam között megejtve nem lesz. Addig pedig, mig ez megtörténik, azt hiszem, jobb, ha itt átunk számadást, mint ha sem itt, sem ott. Én tehát pártolom Ghyczy Kálmán inditványát.

Madarász József: T. ház! Törekedni az ország népének anyagi és szellemi jóllétére, főkötelessége minden képviselőnek. Az oktatás és nevelés az ország vallásügyi miniszterének költségvetése levén átalános tárgyalás alatt, nekem is, mint képviselőnek, mint az ország képviselőjének, kötelességemmé vált e részben nézeteimet előadni.

Óhajtottam volna, hogy az 1848-ki törvények III. czikke, melyben ez van: „a vallás és közoktatás“ már törvény utján módosittatott volna, változtattatott volna ugy, miként óhajtot

tam vala: óhajtottam volna, hogy az 1868-ki XXX-ik törvényczikk helyett, mely törvényesen bevett vallásokról szól, egy törvényczikk jött volna, mely nem mondana mást, mint „minden vallás szabad." Óhajtanám, hogy minél inkább szabatosan maradhatnék a tárgynál és ne lennék kénytelen Ádámtól kezdve a mostani időig mindent előhozni; de mivel maig is törvényeinkben ott áll és még ma sincs e törvény megváltoztatásáról szó, mivel ott áll a vallásdolgokban a XXX-ik törvényczikk, nem ugyanezen törvényczikk mikénti megváltoztatásáról, de némileg mégis arra vonatkozólag vagyok kénytelen nyilvánitani véleményemet: mikép tévednek azok, kik az ellenzék szabadelvüségét az által óhajtják megtámadni, hogy létező törvényt, midőn még változtatásáról nincs szó, akként óhajtják az átalános tárgyalásnál tanácskozásuk alapjául venni, hogy ama törvény szellemének feleljen meg a miniszter költségvetésében; ez okból én is a miniszter ur kötelességének tartom, hogy mindazokra nézve, melyek kezelése alatt vannak, mig a törvény meg nem változtattatik, az országgyülés előtt számoljon.

A Ghyczy Kálmán t. képviselőtársam által előadottaknak nagy részét mellőzve, méltóztatott egy helyen miniszter ur azt mondani, mintegy kikerülve azt, mit Ghyczy Kálmán tisztelt képviselőtársam óhajtott, hogy hiszen bizonyos tekintetben sokkal jobb, ha a miniszter arról, hogy mi történjék azon javakkal, mely javakat előhozott Komárom város képviselője, nem ád véleményt. Én azt hiszem, Ghyczy Kálmán képviselő ur nem azt kivánja ezuttal, hogy a t. miniszter ur véleményét adja elő, hogy mi történjék azon javakkal, hanem kivánja azon adatok előterjesztését, miként inditványában is előadta, melyek következtében határozhasson, — nem most, hanem később — a ház.

Wahrmann képviselő ur felszólalásával jelezte, hogy ő tartózkodva szól, mert szól mint országos képviselő és másodszor mint zsidó. Én azt hiszem, átalában e teremben — és igy az oktatásügyben is — senki sem szólhat mint kálvinista, senki mint pápista, senki mint bármi más hitü.

Nem hagyhatom azonban észrevétel nélkül azokat, miket elvontan a tárgytól előadott; mert ő először is kijelenté ugyan, hogy Ghyczy Kálmán képviselő urnak a kongresszusra vonatkozó nyilatkozata inditotta öt a felszólalásra; de a helyett,

hogy ezen kongresszusról szólt volna, bizonyos tételeket tetszetöleg állitott oda, azt mondván: mai nap hatalommá lőn a phrasisok hada; (Fölkiáltások jobbfelől: Igaz!) minek először oka az, hogy sokan, a tömeg nem gondolkodik; ragaszkodik a szóhoz, a puszta szóhoz, szellem nélkül: ez a csalatottak osztálya; és egy másik, mely érdekeire fölhasználja a tömeget: ez a csalók osztálya. Igy ejtette ki és folytatásul következett az: hogy mai nap a vallási mozgalomban két ily phrasis merül föl: „szabad egyház szabad államban" és „autonomia". És itt szives beleereszkedni az autonomia magyarázatába. Szivesen köszönjük; de értjük, tanulmányoztuk mi is; és épen azért, mert értjük, mert óhajtjuk érteni és mert tanulmányoztuk, mi a szabad egyház a szabad államban és mi az autonomia, egyátalán nem tartjuk phrasisnak, hanem tartjuk olyannak, melyben van szellem; és ha fájdalmunkra állna az, hogy nem volna más, mint csalók és csalatottak osztálya, és képviselő ur utána mindjárt azt nyilvánitja, hogy ö autonomista: önmagával ellentétbe vitte magát, mert phrasisává lőn és — Isten mentsen, hogy ugy álljon — vagy hogy ezek közül egyiket vagy másikat, ő rá kivánnám alkalmazni, de lehetetlen nem nyilvánitanom, hogy van tömeg, melynek itélő tehetsége és fölfogása van; nincs annyi tudománya, mint másoknak, de van józan értelme fölfogni, mi az, mi helyes, mi az, mi jó és szerezhet magának meggyőződést és e meggyőződésből követi azt, mi a szabad egyház szabad államban és e meggyőződésből tekinti azt, mi az autonomia. Én azt hiszem, t. ház a szabad egyház szabad államban és az autonomia kérdése legszabatosabban van keresztülvive akkor, ha nem a képviselőház határozza el, mi azon szabad egyház, hanem legszabatosabban, leghelyesebben van keresztülvive, ha megadatik mindenkinek a hatalom, hogy legjobb meggyőződése szerint önmaga rendezze az egyház önkormányzatát, (Helyeslés.) ez szerintem a szabad egyháznak fölfogása.

Igen örültem Horváth Mihály szegedvárosi t. képviselőtársam azon tegnapi nyilatkozatának, hogy ő a szabad államban a szabad egyházat minden következéseivel elfogadja; midőn majd szó lesz arról, hogy Magyarország egy törvény által kimondja, hogy minden vallás szabad, én sem fogok mögötte elmaradni és óhajtom öt e tekintetben pártolni, mert csak ez

adandja meg a szabad egyházat; midőn e tárgyról szó lesz, leszek bátor kifejteni bővebben azon nézeteimet, hogy a szabad egyház minden következései közé az is tartozik, mit tisztelt barátom Németh Albert tegnap itt kimondott, hogy azután a lelkészek fizetésére is már csak az kényszeríttethessék, a ki önmaga szerződésileg megajánlja e fizetést; és második határozottabb következménye az állam irányában az, hogy még csak vallást sem köteles senki sem követni, mert ez az amerikai „szabad egyháznak a szabad államban" következése, hogy a szabad polgár követi azt, a mit akar és járul ahhoz, a mit óhajt. (Igaz! a szélső balfelől.)

A t. képviselő urnak ezen helyes nézetei után annnyival inkább meg voltam ütközve azon, miként azután az alkotmányos parlamentális téren e következőket állitá: (Halljuk!) „megütközik azon, hogy a számadásokat ide követelik a többféle hitfelekezetből álló képviselőház elé; számoljon a miniszter önmaguknak a hitfelekezeteknek és még át nem adja a vagyont a leendő katholikus autonomiának, addig a miniszter ő felségével mint az egyház patronusával rendelkezzék, de az országgyülés nem rendelkezhetik." Emlitém már beszédem elején, hogy ha nem volna a XLVIII. törvényczikk és ha ez a miniszter rendelkezése alá nem adott volna bizonyosokat, nem állitanám, hogy ellentétben van e kitétel az alkotmánynyal és a parlamentalizmus szabályaival; de én soha sem hiszem, hogy hazám azon szerencsétlenségbe jöhessen, miként az ország miniszterével bármely vallásfelekezeteknek, akár az egyiknek, akár a másiknak számoltasson; soha sem hihetem, hogy megengedhesse hazám parlamentje, hogy a miniszter másnak számolhasson, mint az országgyülésnek és soha sem hihetem, hogy a király rendelkezhessék bármi fölött az országgyülés jóváhagyása nélkül!

T. képviselőtársam azt is mondá, nem volna-e az képtelenség, hogy ha a protestánsok vagyonát a miniszter által kivánná megvizsgáltatni. Gondolom, ez képtelenség, ezt nem fogadhatom el; de szintoly képtelenségnek tartom, ha az államminiszter más hitfelekezetnek számolna és mást kezelne, mint az ország vagyonát.

Paczolay János: T. képviselőház! Én a szőnyegen levő kérdést törvényeink figyelemben tartása mellett kivánom megitélni és ezen szempontból fogom véleményemet elmondani.

Az 1848-ik XX-ik törvényczikk II-ik szakasza mondja, hogy Magyarországban a törvényesen bevett vallásfelekezetek közt jövőre nézve tökéletes egyenjoguságnak és viszonosságnak kell életbelépnie. Továbbá ugyanazon törvényczikk III-ik szakasza azt mondja, hogy Magyarország minden vallásfelekezeteinek iskolai és egyházi szükségei az illető felekezetek meghallgatásával a közállamvagyonból fognak fedeztetni. Én tehát, t. ház, előadásom alapjául a törvény ezen rendeletét veszem, melyből kiindulva, ha csakugyan valósitani akarjuk a vallási egyenjoguságot és a tökéletes viszonosságot, arra nézve csak két mód van: vagy mi katholikusok és azon többi felekezetüek is, kik eddig autonomiával nem birtak, az autonom rendszerhez fogunk hozzáállni: vagy pedig azon vallásfelekezetüek, kik eddig autonomicze kormányoztattak, át fognak térni azon kormányrendszerhez, mely alatt eddig mi katholikusok állottunk. Mert különben, ugy hiszem, hogy a vallási egyenjoguság és viszonosság ezen országban helyre nem állitható és annál kevésbbé hozható be a tökéletes vallásszabadság. (Helyeslés jobbfelől.)

E törvényes intézkedésből kiindulva, kérdem, t. ház, vajjon az országban lakó és többségben levő római katholikus felekezetüek nem a legnagyobb méltányosságot mutatták-e a protestáns hitfelekezetüek irányában akkor, midőn ők meggyőződvén a szabadság malasztjairól és annak jótékony hatásáról, nem azt igényeljük, hogy ők is azon kormány rendeletei alá essenek, mint mi: hanem legforróbb óhajtásunk abban összpontosul, hogy mi is ugyanazon önkormányzati rendszerben részesüljünk és azon kormányzati rendszer jótéteményeit minél előbb élvezhessünk, melylyel eddigelé a protestáns hitfelekezetüek birtak.

Igy fölállitva a tételt, kérdem Komárom városa t. képviselőjétől, vajjon ezen magasztos czél elérhető-e, ha minden elegendő indokolás nélkül a még csak alakulásban levő vagy még odáig sem jutott katholikus autonomiát előzve is rossz jóslatokkal denuncziáljuk és az itt e házában lakó katholikusok körében ezen pessimista véleményt terjesztjük. Azt hiszem, t. ház, ez uton soha sem a jogegyenlőséget, sem a vallásviszonosságot elérni nem fogjuk. (Helyeslés jobbfelől.) Nekünk nem az a föladatunk, hogy a katholikus autonomiát már előre gyanusitjuk és denuncziáljuk, hanem az, hogy minden értelmes

képzett katholikus ember legtágabb körben ismertesse az önkormányzat jótékonyságát és malasztjait; (Helyeslés.) csak igy hiszem elérhetőnek azt, hogy valahára a katholikusok is önkormányzattal fognak birni és vallási és közoktatási ügyeiket önmaguk fogják elintézni.

Ha a multra visszatekintünk, Komárom városa t. képviselőjének azon gyanusitó rossz jóslata indokolatlan is, mert mindnyájan tudjuk, hogy eddigelé mi katholikusok az absolut kormány által is támogatott hierarchia felügyelete és nevelése alatt állottunk és azért ha visszatekintünk a legközelebbi eseményekre, semmi esetre sincs okunk szégyelni közmüvelődési állapotainkat, mennyiben nem mondhatja senki, hogy a közmüvelődés, valamint a hazaszeretet tekintetében is nem iparkodtunk volna, az önkormányzati rendszerrel biró más felekezetüekkel egy szinvonalon állani, vagy legalább azokat e tekintetben megközeliteni. Nincs oka senkinek bennünket e részben gyanusitani, ha szemügyre veszi azt, hogy a legközelebbi években is épen azon hierarchia, melyet Komárom városa épen e házban denuncziál, az ország kulturájára, közmivelődése előmozditására több mint egy millió forintot áldozott. Ily eredmények után, t. ház, ha még a hazaszeretettől ösztönzött és lelkesitett egyes polgárok is hozzájárulnak és részt vesznek a katholikusok önkormányzati ügyeiben, kérdem, vajjon van-e okunk félteni a katholikus ifjuságot attól, hogy nevelése oly irányt fogna nyerni, mely a hazára nézve veszélyes és káros legyen.

Azt hiszem, hogy erre nincs okunk, mert nem hiszem, hogy volna az országban oly müvelt katholikus, ki nem tudná, hogy ha valakinek az országban, ugy épen a római katholikusoknak áll érdekében boldognak látni és föntartani e hazát, mint a kiknek e hazán kivül nincsen helyük. (Zaj. Derültség és ellenmondás balfelől.)

T. ház! Ezek után átmehetek azon elméletekre, melyeket Komárom város érdemes képviselője a különböző alapokra nézve fölállitott: Mindenek előtt megjegyzem, hogy én is elismertem, valamint már az 1790. évi országgyülés is elismerte, — noha akkor a klérus oly hatalmas volt, hogy még a közvélemény, sőt a törvény ellen is képes volt ellenmondását érvényesiteni — mondom, elismerte, hogy a köznevelés államügy, mennyiben t. i. az állam a köznevelésről intézkedhetik és ha ezen intézkedés

jogát más egyenes hitfelekezetek gyakorolnák, az állam azok fölött örködhetik; hanem abból, t. ház, hogy az állam köznevelési felügyeletet gyakorol, jogosan következtethetni nem lehet, hogy mindazon adományok és alapitványok, melyek a nevelésügyre tétettek, az államéi legyenek, az az igen közvetőleg az államéi annyiban, a mennyiben a haza minden fia az állam polgára, közvetlenül azonban azon hitfelekezetekéi, melyeknek nevelésére és a tudományokban előhaladásra alapittattak. Továbbá, t. ház, nem tartom törvényeink szerint alaposnak, Komárom városa érdemes képviselője előadása azon tételét sem, mely szerint azt mondotta, hogy a szerzetesek javai a fiskusra szállván, azok mint államvagyon adományoztattak egyik vagy másik felekezeteknek; mert törvényeink szerint a fiskusra való szállásra nézve meg van irva, t. i. szükségeltetik, hogy törvényes czimen jöjjenek a fiskus kezére. Már pedig kérem Komárom városa t. képviselőjétől, vajjon ezen eltörölt kolostorok javai törvényes czimen mentek-e a fiskus kezére? (Helyeslés jobbfelöl.) vajjon nem elkobzások utján-e és ha vajjon az országgyülés törvényesithet-e oly eljárást, mely világosan törvénybe ütközik, mert a partis primae titulus nonusban világosan elősorolja mindazon kolostorokra és szerzetekre, melyek a törvényszerint az országba bevétettek és a jószágbirásra följogosittattak; és igy nem fogadom el azon nézetet, hogy ilyen törvényesen bevett szerzetek a törvényhozás hozzájárulása nélkül törvényesen eltöröltethettek volna, és azok vagyona törvényesen elkoboztatott volna. (Helyeslés.)

Én nem akarom azon kérdést vitatni, vajjon a szerzetek helyesen töröltettek-e el, vagy nem; de nem fogom megengedni azon tételt, hogy azoknak vagyona a fiskusra törvényesen szállott volna mint oly vagyon, melyet a fiskusnak joga lett volna konfiskálni. (Helyeslés jobbfelől.)

Továbbá nem fogadhatom el, t. ház, Komárom városa érdemes képviselőjének azon állitását sem, hogy mivel a Pázmány Péter által alapitott egyetemet, később az uralkodó adományokkal látta el, ezért az egyetem azon természetét és felekezeti minőségét, melyet első alapitójától nyert, elvesztette volna, mert azt fönnálló törvényeink szerint sem a fejedelemnek, sem másnak nincs joga tenni, a mint azt a napokban Zsedényi képviselő ur is emlitette, hogy ő Felségének főgondjai közé tarto-

nik az is, hogy az alapitványok ugyanazon czimre fordittassanak, melyekre adattak. Midön Mária Terézia méltónak tartotta a törvény által különben is a kath. ifjuság neveltetésére szánt jószágokat a Pázmány által alapitott egyetemnek adományoztatni, annak nem felekezeti minöségét változtatta meg, söt inkább alkalmasabbá tette és több eszközökkel látta el, hogy ezen minemüségének még inkább megfelelhessen. (Helyeslés jobbfelöl.) De kérdem, t. képviselöház, vajjon mit mondana igen sok képviselö e házban, ha azon vakmerö állitást tenném, hogy azért, mert egynémely protestáns iskola erdélyi fejedelmek által megadományoztatott, hogy azok már azért azon természetöket, azon minöségöket, a melyet az adományozás elött birtak, elvesztették és az adományozás következtében államintézetekké lettek. (Helyeslés jobbfelől.) Ugy hiszem, t. képviselőház, hogy valamint ez nem áll, ugy nem áll Komárom városa t. képviselőjének ugyan csak hasonló esetekből vont következtetése sem.

T. képviselőház! Tekintsük meg az 1848-iki XX-ik törvényczikk 3-ik §-át, és azt fogjuk látni, hogy ezen §. nem is ismer az országban más intézeteket, mint felekezeti intézeteket, mert világosan azt mondja, hogy a felekezeti iskolák a közalapokból adományoztassanak; holott, ha lettek volna nem felekezeti iskolák is, akkor a törvényhozás, mely a felekezeti iskolákra kiterjesztette figyelmét, bizonyosan kiterjesztette volna figyelmét az állam közös iskoláira is, de minthogy ilyenek nem léteztek, igen természetes dolog, hogy ezekre figyelmét nem terjeszthette ki.

Tegnap Zsedényi Ede képviselőtársam az 1723. évi LXX. törvényczikkből akarta kimagyarázni azt, hogy a katholikus intézetek, vagyis inkább a katholikus alapitványok a status kezelése alatt állanak vagyis állottak. Én a t. képviselő urnak ezen nézetét alaposnak el nem ismerhetem; nem ismerhetem el pedig alaposnak azért, mert Zsedényi képviselő ur, mint egykori tagja a volt kormánynak, bizonyosan tudhatja, hogy a helytartó-tanács a közalapitványokat egészen elkülönitve kezelte azon alapitványoktól, a melyek az egyes hitfelekezeteket illették, és pedig a közalapitványok kezeltettek a helytartó-tanács felügyelete alatt mint publico-politico fundationális ügyek; a katholikus felekezetnek alapitványai pedig egy különösen e czélra alakitott commissio ecclesiastica által, a mely commissio

ecclesiasticának a primáson kivül még mindig legalább egy egyházi személy is volt tagja az Ő Felsége legfőbb felügyeleti jogát csak a fölött gyakorolta, vajjon az a commissio ecclesiastica az alapokat és az alapitványokat azon czélra forditja-e, a mely czélra azok az alapitók által rendelve voltak. Az 1723. LXX. törvényczikk rendeletét én a katholikus hitfelekezetüekre szives örömmel érvényesnek és valónak elismerem és annak érvényét nem tagadom; de nem tagadhatják annak érvényét és valóságát protestáns hitfelekezetü polgártársaink sem, mert ha megtekintik az 1790-ik évi XXVI-ki törvényczikk 12-ik §-ának vég szavait, meg fognak arról győződni, hogy Ő Felségének ugyanazon felügyeleti joga volt a protestáns hitfelekezetüek alapitványaira nézve, a mely volt a katholikusokéira, mert az 1790-ik XXVI-ki törvényczikk 12-ik §-ának végszavai ekkép szólanak: „superinspectione regia ut hae fundationes ad mentem fundatorum administrentur et dispensentur, ad easdem quoque extensa.“ Ha törvényeinkben más intézkedés nem lenne, kérdést nem szenved, hogy akkor a törvénynek ezen kifejezése „ad easdem quoque extensa“ helytelen lenne, hanem ezen kifejezés „ad easdem quoque extensa“ azért használtatik, mert már előtte van törvényes intézkedés, hogy Ő Felsége mikép gyakorolja főfelügyeleti jogát.

Ezek szerint, t. ház, ha az országgyülésen részletes számvételt és előirányzatot, költségvetést követelnek azon jognak gyakorolhatási tekintetéből, vajjon az alapitványok az alapok és alapitók véleménye szerint kezeltetnek-e, vagy nem? — miután ugyanazon törvényes intézkedés által a protestáns alapokra nézve is — kérdést nem szenved, hogy akkor azok is ép ugy tartoznának az országgyülés elébe terjeszteni költségvetéseiket és számadásaikat, mint a katholikus felekezetüek, (Helyeslés) a mit a protestánsok bizonyára nem óhajtanak.

A mondatokból nem azt következtetem, t. ház, hogy a vallás- és közoktatási miniszter nem tartozik számolni; igenis számolni tartozik annyiban, vajjon más czélokra nem költött-e semmit; de tagadom, hogy a t. háznak jogában volna megállapitani azon czimeket és tételeket, a mely czimek és tételekre a katholikusok alapjaiból összegek lennének forditandók.

T. ház! Én ugyan nem kétlem, sőt határozottan, nyilvánosan beismerem Miskolcz városa érdemes képviselőjének fényes

szónoki tehetségét, mindazon által kénytelen vagyok tanácsait visszautasitani, azon, ugy hiszem, nem szerénytelen indokból, hogy fölteszem a katholikusokban azon értelmiséget és érdekeiknek ismeretét, hogy ők magok fogják legjobban megitélhetni, mennyire lehessen önkormányzati rendszert megalkothatni, vagy nem, (Helyeslés jobbfelől) a nélkül, t. i., hogy megszünnék lenni katholikus. (Élénk helyeslés.)

Tovább megyek, t. ház, nem tartom méltányosnak, söt nem ismerem és kétségbe merem vonni a képviselőház azon jogát, melyet részére Mocsáry t. képviselő ur követel, hogy t. i. az országgyülés a mi autonomiai belszervezetünkbe beleszólhasson; kétségbe merem vonni épen a jogegyenlőség, és a jogviszonosság alapjainál fogva, mert valamint ezen 1729-ik 23-ik törvényczikkben mint a két protestáns hitfelekezetnek megállapittattak ugyan minden jogai, de az országgyülés magának a szervezetnek mikénti keresztülvitelét nem tárgyalta és ezt egyedül csak a hitfelekezetek belátására és intézkedésére bizta, ép oly kevéssé lehet joga az országgyülésnek beleszólni a katholikusok autonomiájának belszervezetébe; annál kevésbé, ha figyelembe veszszük a legközelebbi görög-keleti vallásuak autonom szervezetéről szóló törvényt Ott sem mondatik semmi egyéb, mint az, hogy a testület tagjainak kétharmada világiakból és egyharmada egyháziakból álljon, azonkivül a belszervezet többi részleteibe nem bocsátkozott. Azt hiszem, hogy valamint ezek irányában ily beczikkelyezés által elegendő biztositékot talált az ország e tekintetben, hogy az autonomiával ujonan ellátot hitfelekezetek az ország érdekei ellen nem fognak cselekedni, ugy nem hiszem, hogy jogosultabb legyen Mocsári képviselőtársam azon kivánata, hogy épen csak mi katholikusok kénytelenittessünk oly alárendelt állást foglalni el, melynek következtében csak egyedül mi lennénk kötelesek belszervezetünk egyes módozatait a törvényhozás elé jóváhagyás végett terjeszteni. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Ezek elmondása után, t. ház, miután reménylem, hogy az egész országnak érdekében áll az, hogy valahára a különböző hitfelekezetek csakugyan egyenjogosittassanak és köztök e részben viszonosság jöjjön létre, és hogy ennek létrejötte semmi tekintetben akadályokra ne találjon, hátramaradást ne szenvedjen, elfogadom Szeged városa érdemes képviselőjének tegnap

tett inditványát a tekintetben, hogy az országgyülés egy bizottságot küldjön ki, mely kutassa ki az okmányokat, vizsgálja meg, mely törvényczikkek vonatkoznak az alapok és alapitványokra és azoknak jogviszonyait állapitsa meg, de korántsem azért, t. ház, hogy az azok iránti végitélet itt e házben döntessék el.

Halász Boldizsár: Hát Rómában?

Paczolay János: Mert tagadom, hogy a ház arra jogositva lenne, különösen ha figyelembe veszszük az 1790-ik XXVI-iki törvényczikket, melynek erejét, ugy hiszem, senki e házban kétségbe vonni nem fogja, a mire nézve megjegyzem, hogy annak idejében is fölmerültek némely alapok rendelkezési czélja iránt kétségek, de hogy azokban nem a ház többsége döntött, hanem hogy az ily kérdések más, ennél sokkal alkalmasabb uton intéztettek el.

Ezen viszonosságot, ezen méltányosságot én a katholikus hitfelekezetüekre nézve is kérem és követelem. (Élénk helyeslés és tetszés jobboldalon.)

Vukovics Sebő: Igen t. barátom, a kultuszminiszter, arra méltóztatott figyelmeztetni e házat, hogy az értekezések az ő budgetjének tárgyalása alatt igen elágaztak, és mintegy mentségül az ő szokott gyengédségével azt hozta fel, hogy ezt tán az ő budgetje természetének lehet tulajdonitani, alkalom nyujtatván általa, hogy a tanácskozások az A—tól a Z—ig kiterjeszkedjenek. Megvallom, e tekintetben nem érthetek vele egyet. Én azt hiszem, a tanácskozások ezen szétterjedése más okból és nem a kultuszminiszteri budget természetéből folyik. Alkotmányos formák egyik garancziája az, hogy az adminisztráczió bármely ágában a törvényesen létező ösvényről a miniszter át ne lépjen más ösvényre, vagy pedig az adminisztráczió a törvényesen létező határokon tul ne terjesztessék, a törvényhozástól arra nyert meghatalmazás, az az uj törvény nélkül. És én attól félek t. ház, hogy igen t. miniszter ur ezen elvet nem tekintette épen szigoruan megtartandónak, mert nem szenved kétséget, hogy ha igen t. miniszter ur az interkaláris jövedelmeket kezelés és számadás tekintetében azon helyen hagyta volna, hol azokat a maga törvényes rendjében találta; ha továbbá mindazon alapok és alapitványokat — melyek az ő kezelése, mint a kormány kezelése alá tartoznak — mind a költ-

ségkivetés, mind a számadás tekintetében a ház elé előbb terjesztette volna, és végre az időközben összeállitott ugynevezett autonom gyülés irányában valósággal rendkivüli állást nem foglalt volna el: akkor az ő budgetjének tárgyalása teljes egyszerüséggel folyt volna le, és csak a számokra szoritva.

De van egy más ok is, t. ház, miért ágazott ezen tanácskozás annyi felé. Ugyanis midőn az ellenzék szónoka, igen t. képviselőtársunk Ghyczy Kálmán, az általa fölemlitett alkotmányos elvekre, és az azok irányában a miniszter által követett lépésekre felkérte e ház figyelmét, alig végezte be beszédét, midőn csakhamar utána felállott Justh József képviselő ur és rögtön felemelvén a vallásszabadság zászlaját, egyszerüen és röviden bennünket, ez oldalon, e tárgyban, a liberalizmus őszinteségének hiányával vádolt. Midőn pedig Ghyczy Kálmán a maga második beszédét, melyet a ház annyi figyelemmel hallgatott és az egész ország annyi elismeréssel fogadott — bevégezte, akkor meg azon oldalon Pulszky Ferencz képviselő ur állott elő. (Halljuk!) Ő mellőzve a hazánkban létező törvényeket és institucziókat, rögtön az amerikai institucziókat állitotta elénkbe és ugy történt, hogy a többség és tulajdonkép a kormány részéről az ellenzék szónoka által felállitott alkotmányos elvek, mintegy a vallásszabadság elveivel összeütközőknek jelentettek ki. Igen természetes volt tehát, t. ház, hogy a tanácskozásnak ezen térre kellett átmennie és annál nagyobb terjedelemmel folytattatnia, minél nagyobb érdeküek azon elvek, melyek igy szóba hozattak.

Engedje meg t. ház, hogy néhány igen szerény nézetemet elmondhassam.

A tanácskozás folyama alatt leginkább három kérdés hozatott szőnyegre, t. i. a vallásszabadság, vagy mint azt másképp is nevezték, „szabadegyház,“ azután az autonomia és végre harmadszor az egyházi javak kérdése.

Hogy igen t. barátom Pulszky képviselő ur a vallásszabadság tekintetében Amerikát állitotta fel példányul, azt igen helyesnek tartom. Mert bárminők legyenek a politikai institucziók Amerikában az egyes részletekre nézve, melyek egy és más szempontból birálat alá jőnek, az nem szenved kétséget, hogy a vallásszabadság annyira kifejlődve, és annyira biztos alapra állitva sehol sincs, mint Amerikában. Mielőtt azonban

az ott létező vallásszabadságról egy pár szót mondanék, kénytelennek érzem magam azon czáfolatokra, miket Horváth Mihály képviselő ur tett, észrevételeimet megtenni. (Halljuk!)

Én azt gondolom, közönségesen tudva van, hogy akár históriai, akár politikai szempontból tekintjük az Egyesült-Államokat, értjük ezek alatt azon országot, mely függetlenségét 1776-ban kiáltotta ki.

Horváth Mihály: 1642-ben!

Vukovics Sebő: És megvallom, hogy a vallásbeli szabadság attól a percztől fogva létezik azon állapotban, a melyben létezik ma, a mely perczben Amerikának konstituczionalizmusa, s illetőleg függetlensége kimondatott. Igen t. barátom oly esetre tért vissza, mely több mint száz esztendővel hamarább történt, mint az Egyesült-Államok országa megalakult, és tette azt oly extaticus modorban, hogy valósággal azt hinné az ember, hogy az általa emlitett Roger Williams valami borzasztó nagy persekucziónak lett martirává, majdnem azt hinné az ember, hogy valami spanyol inquizitóféle eljárás alá jött. A tény azonban röviden csak ez volt: Roger nem is volt amerikai, hanem az angol egyház papja, és összeveszvén Angliában az angol egyházzal, puritánussá lett és átment Amerikába Bostonba. Ott is tulbuzgalmánál fogva ellentétbe jött a puritán papokkal, a kiktől azután onnan kiüzetvén, elment Salembe, mint nevezte t. barátom, és még egy-két helyre, még ismét vissza nem tért Bostonba, a honnan másodszor is azon fenyegetéssel üzték el, hogy ha nem megy el, visszaküldik Angliába. Ennek folytán el is ment és életének legszebb tettét követte el, midőn Rhode Island gyarmatot alapitotta. Igy tehát t. ház, hogyan lehetett ezen Roger William esetét példaként az Amerikában létezett intoleraneziára nézve fölhozni, én legalább fölfogni képes nem vagyok.

T. ház! Amerikában a vallásszabadság kétségkivül olyan nagyon ki van fejtve, hogy minden más országok mint példára tekinthetnek reá. De ott nem szabad egyházakról van szó, ott az institucziókban nem valamely egyház szabadsága garantiroztatik, hanem az amerikai institucziókban szó van a polgárok lelkiismereti és vallásbeli szabadságáról. (Helyeslés.) A polgárok egyéni jogain alapszik minden egyház vallásszabadsága. Ott nincs semmi vallásnak joga az egyénre, ott nem kiséri a

vallás a polgárt születésétől fogva életének minden nevezetesebb korszakán keresztül haláláig; az minden egyes polgárnak szabad joga. Hogy egyház létezik, az kétséget nem szenved, mert ekkép levén az egyéni jog biztositva, e mellett biztositva van egyszersmind az ugynevezett voluntary principle, az az a szabad akaratnak elve; vagyis szabad akaratból, mint minden más jótékony czélra, szabad egyesülni vallásbeli czélokra is. Ugy alakultak, ugy léteznek Amerikában ma az egyházak, t. i. mint szabad akaratból eredett egyesületek, s e tekintetben meg kell jegyeznem még azt, hogy olyforma egyesületek nem léteznek, az az oly egyházak nem léteznek, hol valami majoritásnak joga volna a minoritást a maga határozata alá rendelni, kényszeriteni.

T. ház! hogy ez nem káros a valódi vallásosságra, hogy ily szabad akarat, ily teljesen az egyszerü egyesület elvére alapitott egyházi alakulások mellett, vallások s egyházak létezhetnek, az kitetszik Amerikának tettleges példájából, mert ott nemcsak az angol episkopális egyház, hanem katholikus egyház is s más protestáns egyházak is legnagyobb virágzásban léteznek. Kétségen kivül, t. ház, az ájtatosságnak nincsen gyümölcsözőbb s hatályosabb neme, mint az, mely önkényt támad a kebelben, s mi nagyobb hatályt nem várhatunk semmi ájtatosságtól, mint attól, mely önkényt származik az ember lelkében.

Ez önkéntességi elv, ezen „voluntary principle,“ mint nevezik, más országokban is kezdett gyakorlatra vergődni, pedig oly országokban, hol az államegyház intézménye a legteljesebb kiterjedésben létezik, t. i. Angliában. Tudja mindenki, ki az utolsó évekbeli parlamenti vitákat figyelemmel kisérte, hogy a vitás kérdések leglényegesebbjei közé az ugynevezett „church rates“ kérdése, az az a templom föntartására megkivántató költségek kivetésének kérdése tartozott. A legujabb idöig minden plébániának joga volt a maga saját körében a többség végzése által kivetni az egészre a templom föntartására megkivántató költségeket. Ez az, a mi a szabadelvüpárt által éveken át igen erősen megtámadtatott, hosszas izgatások folytak e tárgy körül, mig végre ezelőtt mintegy három évvel a parlament törvény által elhatározta, hogy a többségnek ne legyen többé joga a kisebbséget ily költségek viselésére szoritani, hanem a végzés csak azokra szoritkozzék, kik ezen végzés

hozatalára önkénytesen hozzájárulnak. Nem állitom, t. ház, hogy elérkezett volna Magyarországra nézve is azon idő, melyben a legszélsőbb kiterjedésü szabad egyesülési jogon alapuló vallásszabadság hozassék be; de azt hiszem, hogy bármikor fog ez szóba hozatni, azon szabadelvüpárt, mely akkor az illető házban ülni fog, attól a maga pártolását megvonni nem fogja.

Ezt azért hoztam elő, t. ház, mert a mint megérintém, előttem Justh József képviselőtársunk ez iránti kétkedését fejezte ki; mi azonban az eddig tett tapasztalásokkal valóban igen ellenkezik, az az, hogy még eddig minden országban, hol ily államegyházak léteztek, ezeknek kiváltságai eltörlésére mindig a többi egyházak kebeléből történtek az inditványok, mely más egyházak az államegyház kiváltságai által magukat sértve érezték. Most azonban megforditva áll a dolog, mint látjuk, épen azon egyház kebeléből történik meg a fölszólitás azon kapcsolat fölbontására, mely eddig az egyház és az állam közt létezett, mely ezen kiváltságokat mint államegyház birta és gyakorolta. Én, tisztelt ház, tisztelettel viseltetem egyaránt minden keresztyén, söt minden istenimádó vallás iránt, és megvallom, még azon fölül a katholikus vallás, a magyar katholikus vallás iránt még azon tisztelettel is viseltetem, mely öt, mint hazánk legidősebb törvényes vallását megilleti; de én nem titkolhatom el, t. ház, megilletődésemet, midőn látom, hogy ugyanakkor, midőn hazánkban ezen vallásbeli mozgalom az egyház és állam közti kapcsolat megszüntetésére kezdődik, a jezsuiták köréből is Európa- és Amerika-szerte ezen mot d'ordre bocsáttatik ki: „szabad egyház szabad államban."

T. ház! Ha valamely testület irányában szabad használni ezen kifejezést, ezen közmondást: timeo Danaos dona ferentes, valósággal a jezsuiták társulata az, kiknek szavait nem fogadhatjuk el a szavaknak grammatikai értelmében, hanem hivatva vagyunk azoknak értelmét bővebben kutatni, hogy kinyomozzuk: mi lappanghat alattok. T. ház! A jezsuiták ezen törekvését, azt hiszem, nem nehéz kikutatni; ők látván, hogy a nemzetek mindinkább a magok ügyei fölötti intézkedést saját kezükbe vevén, a parlamentjeik által gyakoroltatják, s igy nem sokára elérkezik azon idő, midőn az egyházak nem lesznek képesek a fejedelmek és kormányok utján azon uralmat gyakorolni a népekre, melyet eddig gyakoroltak; arra iparkodnak,

hogy megtartván azon javakat, melyeket a világi hatóságoktól nyertek, ezen javakat ezentul az állam felügyelése nélkül birhassák, és megtartván azon uralmat a felekezetek fölött, a melyet eddig szintén az állam supremácziája alatt gyakoroltak, azt ezentul az állam minden befolyása nélkül folytassák. (Ugy van! balfelöl.)

T. ház! Ez igen nevezetes időpont, a mely ily fontos kérdéssel van összekötve, és én megvallom, akármikor fogna szőnyegre kerülni ezen kérdés, ennek egyes részletei, az országgyülésnek fontos megbirálását fogják igénybe venni. Mert ha ugy képviseljük a még most uralkodó egyházat, mint föloldottat minden kapcsolattól az állammal, mik azon kérdések, t. ház, melyeket annak idején el kell döntenünk, mikép válhatik voluntarissá azon egyház, mely most uralkodó? Ha kezdjük a legfelsőbbnél, t. ház, azt fogjuk találni, hogy azon czélnak elérésére magához a sanctio pragmaticához kell nyulnunk, mert a sanctio pragmatica által az ország fejedelme kötelezve van a katholikus vallás követésére; tehát mindenek előtt föl kellene oldani a fejedelmet ezen tartozás alól, vissza kell adni neki a szabad választást, azaz a jogot, hogy vallását lelkiismerete szerint választhassa.

Továbbá, t. ház, meg kellene változtatni a koronázás alkalmával követett minden alkotmányos szertartást, mely szertartások mai napig szintén össze vannak kötve a magyarországi katholikus egyházzal.

T. ház! A püspököknek kinevezését szintén a fejedelem eszközli. Ezen jogok törvény és az alkotmánynál fogva gyakoroltatnak, és e szerint, hogy ez is megszünjék, hogy a fejedelemnek püspökkinevezési joga megszüntessék, szintén az országgyülés intézkedése szükséges; nem is emlitem azt, t. ház, hogy a püspöknek törvényhozásbani létele szintén hasonló eljárás alá fogna esni.

Végre, t. ház, a mi az egyházi javakat illeti: (Halljuk!) ez nem uj kérdés a magyar országgyülés előtt. A jogra nézve nem vagyunk hivatva, hogy itt tanácskozzunk, nem vagyunk hivatva, hogy elv felállitásáról gondoskodjunk, hanem csak arra, hogy megőrizzük azon jogot, melyet a magyar országgyülés már régen a nemzet javára gyakorolt. (Ugy van!)

T. ház! nem levén kétség arra nézve, hogy az, mit kell

tennünk, hogy e czél eléressék, hogy tudniillik az egyház föloldassék minden befolyástól a secularis hatalomtól, sok fontos kérdést foglal magában, következik azon második kérdés, mi módon eszközlendő ez? És itt, t. ház, rájövünk az autonomiai gyülés esetére. Én mindazon autonomiai előkészületeket, melyek hazánkban az utolsó pár év alatt történtek, a szabadság és jelesen az egyesületi jog szempontjából tekintem, és nem vizsgálvván azt, hogy volt-e azokra valami nagyobb befolyása a hierarchiának vagy a világi rendnek, össze volt-e az állitva egyházi férfiakból, vagy világiakból, vagy vegyesen? Teljes készséggel megismerem, hogy az mint egyesület, minden alakban törvényes, alkotmányos lehetett, de itt, t. ház, azon kérdés támad: vajjon az alkotmányos fogalmakkal megegyezöleg cselekedett-e a t. miniszter ur, midőn ezen autonomiával, vagyis inkább autonomiai gyülekezettel magát hivatalos érintkezésbe tette?

Eötvös József b. vallásügyi miniszter: Nem voltam vele semmiféle érintkezésben.

Vukovics Sebő: Igen szivesen elfogadom t. barátom tagadását; de ugy vettem észre Ghyczy Kálmán beszédére adott nyilatkozatából, hogy azt, hogy ő felsége elébe terjesztette az autonomiai gyülekezet határozatait, az igen t. miniszter ur nem vonta kétségbe.

Eötvös József b. vallás- és közoktatásügyi miniszter: A választási szabályokat!

Vukovics Sebő: Én, t. ház, ha volt kérdés, melyben óhajtottam volna, hogy az igen t. miniszter ur országgyülési véleményének kitudásáig teljesen neutrális állást foglaljon el, (Ugy van! balfelöl) ezen kérdést tekintettem olyannak; és megvallom t. ház, nem tudom belátni: miért ne forditanók figyelmünket oly térre, mely az egész világ bámulását és várakozását vonta magára? Ha volt időpont, melyben a vallásbeli kérdésekre nézve Magyarországon tisztán semleges politikát kellett követni, ez a mostani, midőn látjuk, hogy Rómában mily fontos, mily az egész világra kiterjedő kérdések vétetnek tanácskozás alá; én azt gondolom, éppen ez által kellett volna magát indittatva éreznie az igen t. miniszter urnak, hogy kezét tisztán tartsa mindazoktól, mik az autonomiára nézve történnek. Én hallottam azt, és nemcsak igen t. barátomtól a közoktatási

minisztertől, hanem többek részéről is, hogy fönn van tartva az országgyülésnek a jóváhagyási és tulajdonképeni megerősitési joga, nevezetesen, hogy midőn már mindezen kérdések el lesznek végezve a t. miniszter ur és az autonomiai gyülekezet között, azok ezen ház elé fognak, kétség kivül törvényjavaslat alakjában, terjesztetni. Megvallom, én igen tisztelem a miniszter ur jó szándékát, hanem emlékeztetem arra, hogy a valóságos felelősség a konstitutionalismus és parlamentalismus értelme szerint nem az, hogy a miniszter a maga saját belátása szerint cselekedjék, és azután tegyen arról jelentést, hanem a felelősségnek valóságos értelme az, hogy a miniszter mindig pontosan és hiven teljesitse azon törvényeket és határozatokat, melyeket az országgyülés hoz. (Élénk helyeslés balfelöl.) Már pedig az előbbeni értelemben vett felelősség megváltoztatja ezen viszonyt, mert ha a miniszter előbb cselekszik és csak azután hivja föl az országgyülést jóváhagyás végett, a viszony köztünk meg van forditva: nem lesz többé a miniszter a mi cselekvéseink végrehajtója, hanem mi leszünk az ő cselekvéseinek tehetetlen hozzájárulói. (Élénk helyeslés balfelöl.)

Különben is oly tapasztalt államférfiu, mint a tisztelt miniszter ur, főképen a mostani világban nem kevés esetben tapasztalhatta a fait accomplinak horderejét; nagyon nehéz azt, a mi megtörtént, megdönteni, még az országgyülésnek is. Már pedig én azt hiszem, alkotmányos minisztereinknek egyik legfőbb föladata az: minden cselekvéseiket a szerint intézni, hogy ezen háznak, az országgyülésnek joga teljesen megőriztessék.

Összekötve az autonomia kérdésével, a mi igen t. képviselőtársunk Wahrmann Mór ur igen különös alternativát hozott fel. Mig ugyanis Ghyczy Kálmán t. barátom és utána még bövebben Jókai tiszt. képviselőtársunk azon tényt emelték ki, hogy az izraelita kongressusnak végzései által egy nevezetes minoritás érzi magát vallási szabadságában és régi szokásaiban megsértve, Wahrmann t. képviselőtársunk az által nyugtatott meg bennünket vagy legalább iparkodott megnyugtatni, hogy hiszen ugy is a ház elé fognak kerülni ezen határozatok, és csak ugy fognak végleges döntő erővel birni, ha ezen ház által helyben lesznek hagyva. Én köszönöm az ily alternativát. Nekünk tudniillik kettő közül kellene választani; vagy tisztán elfogadni ezen határozatokat, a mint elönkbe terjesztetnek, s e szerint

nem egyébre terjedne a mi cselékvésünk, mint merő registrálásra, vagy pedig ha a lényegbe is bocsátkozni és alapos meggyőződést szerezni óhajtanánk, akkor nekünk szintén oly zsinattá kellene átváltoznunk, minő az volt, melyben ezek készültek.

Én tehát t. ház, minden autonomiai gyülés iránt azon elvet kivánom tisztán föntartani, hogy mi az egyesületi szabadságra tartozik, legyen a polgári, egyházi, vagy vallási tekintetben, azt végezzék az autonomiai zsinatok; de a hol oly dolgok fordulnak elő, hol a létező törvényt kell megváltoztatni, vagy pedig hol a majoritásnak szándékait a minoritásra is rá akarják kényszeríteni, akkor ne előzzék meg a törvényhozás eljárását, hanem szoritkozzanak a petitionális eljárásra, mert minden ily esetben sem az autonomiai gyülésnek, sem az izraelita kongressusnak semmi más joga nincs, mint petitionálni az országgyüléshez.

Legyen szabad még egy-két szót szólanom az egyházi javakra nézve, s itt lehetetlen egy kissé vissza nem térnem Horváth Mihály tisztelt barátomnak nyilatkozatára, s azért igen sajnálom, hogy távol van.

Horváth Mihály: Itt vagyok.

Vukovics Sebő: Megvallom, nincs e házban senki, kinek észrevételeitől oly fájdalmasan térnék el, mint az övétől, tekintve azon számos évi személyes barátságot és politikai összeköttetést, melyben éltünk; de ő oly nyilatkozatot tett az egyházi javakra vonatkozó előadásában, mely engem visszavezet az 1836-iki országgyülésre. Azon időben volt a főrendi táblánál egy czimzetes püspök, igen ájtatos férfiu, de különben a mi a politikát illeté, egyike a legreaktionáriusabbaknak, boldogult Jordanszky. Mint tudjuk, azon időben sokszor igen éles nunciumok, üzenetek váltattak a két ház között. Egy alkalommal, midőn az alsóház a felsőházat bizonyos tárgyban erősen kritizálta, a boldogult püspök azzal állt elő beszédében, hogyan mernek a vicispánok és szolgabirák a magok főispánaik és a kanonokok saját püspökeik irányában oly erős kritikával élni. Legyen dicsőségére a boldogult nádornak, ő félbeszakitotta a püspök urat, kijelentvén, hogy azok nem mint alispánok, nem mint kanonokok, hanem mint a nemzet képviselői ülnek együtt. Tisztelt barátom azt mondotta, hogyan lehetne az egyházi javak fölötti intézkedést a ház elé terjeszteni, midőn itt nem csak katholikus követek ülnek? Én a boldogult nádor pajzsa alá állok, és ezt

hiszem, nem fogja senki kétségbe vonni, ha mondom, hogy mi itt semmi vallásfelekezetet nem képviselünk, hanem a nemzet képviselői vagyunk, és mi mindenben, mi az országgyülés elé tartozik, vonatkozzék az az egyházi javakra vagy bármi kérdésekre, melyek közelről érdeklik az egyház és az állam közti kapcsolatot, egyforma joggal szólalhatunk föl. (Balfelől helyeslés.)

A mi az egyházi javakat illeti, megérintém előbb, hogy ezen háznak kötelessége, véleményem szerint, soha nem kevesbíteni a nemzet jogait. Én legalább részemről most is szorosan ragaszkodom azon szavazatomhoz, melyet az 1843-iki országgyülésen az egyik komáromi követ inditványához adtam, mely inditvány elfogadása által a képviselőház, vagyis az akkori alsó tábla határozata által kijelentette, hogy az egyházi javak fölötti rendelkezési jog az országgyülést illeti. És jegyezzük meg, tisztelt ház, azt, hogy a kérdés alatti javaknak két neme van: az egyiket, melyet magok a püspökök kezelnek, a püspöki javak képezik — és mellékesen jegyzem meg, hogy az akkori komáromi inditvány specialiter ezen javakra vonatkozott. De már most, ha azon egyházi javak is, melyek magok az egyházi férfiak által kezeltetnek, az ország rendelkezési joga alá tartoznak, mennyivel inkább kell ezen rendelkezési jog alá tartozni az egyházi javak azon részének, mely alapok és alapitványok neve alatt az ország törvényes kormánya által kezeltetett! Ne gondoljuk tehát t. ház, hogy ezen kérdés oly könnyen lesz megoldható az autonomia és a magyar ministerium közti alkudozás utján, és azon alkudozás eredményének csupán forma tekintetéből e ház elé terjesztése által; itt kell, a nemzet jogainak szempontjából kell, hogy részletesen történjenek mindazon vizsgálatok, melyek az illető javaknak nem csak természetét, hanem rendeltetésöket is tekintve kivántatni fognak, s a rendeltetést értem mind a multra, mind a jövőre nézve. Mert, t. ház, a jövőbeni elrendezés joga alatt okvetlenül azt is kell érteni, hogy ezen javak valamely részére nézve az országgyülésnek joga van ezentul más rendeltetést adni, mint az azelőtt volt.

A mi az alapitványokat illeti, például annak némikép bizonyitására, hogy nem csekély nehézségek merülhetnek föl ezen kérdések megoldásánál, a nélkül, hogy e tekintetben valamely

határozott véleményt mondanék, csak arra vagyok bátor a t. házat utalni, mily nehéz lesz eldönteni az egyes alapitványok természetét s lehetetlen lesz bizonyos időszakokat nem tüzni ki azok természetének bebizonyitására. Például igen nagy különbség lesz azon alapitványok közt, melyek a reformáczió előtt, meg azok közt. melyek a reformáczió után tétettek. (Helyeslés.) Mert habár a reformáczió előtt történt alapitványok névleg a kath. egyház javára történtek is, mégis — miután akkor a katholikus vallás volt az egyetlen törvényes vallás az országban — ezen alapitványok az összes nemzet vallásának javára tétettek. (Élénk helyeslés.)

Különben, hogy még egy máshonnan vont példával illusztráljam az én nézetem eltérését Horváth Mihály igen t. barátom nézetétől, a ki azt mondotta, hogy az egyházi javak kezelését s az azok fölötti rendelkezést nem kell e ház elé hozni, hanem a miniszternek számolnia kell az egyházi tanácsnak: bátor vagyok Anglia esetét fölhozni, hol valóban státusegyház létezik. Ott néhány esztendő előtt — valami 20 esztendeje lehet — a püspökök javait tettleg elvették és azokat bizottságok által kezeltetni rendelték és kezeltetik ma is, kijelölvén azok jövedelmeiből minden egyes püspökség részére bizonyos évi jövedelem-összeget. Már most kérdem, oly országban, hol oly erősen áll a státusvallás, ezen intézkedés, vajjon az egyház körében összehivott gyülekezet által tétetett-e, vagy a vallás kebléből küldettek-e ki a bizottságok, melyek ezen jószágok kezelésével és a jövedelmek kiosztásával foglalkoznak? Nem t. ház! Törvény által történt az intézkedés, és parlamenti bizottságok neveztettek ki, mely törvénynek hozatalában és mely bizottságok kiküldetésében a parlamentnek nem csak az angol egyházhoz tartozó, hanem katholikus és ott levő minden dissidens tagoknak hasonló részök volt.

T. ház! Én azt hiszem, csendes lélekkel bizonyosan ezen ház e nehéz kérdést, az egész nemzet megelégedésére fogja megoldani, de megvallom azt, hogy ily eljárás nehezitve lesz, ha a dolog oly alakban állittatik elénk, mint szives volt tisztelt barátom Horváth Mihály tenni. Ő azt állitotta, hogy a többi vallások már régen gyakorolták szabadságukat, csak a katholikus egyház volt az, melyet eddig az állam gyámkodása alatt tartott: ha ez valóság, mit tisztelt barátom állit, akkor egész

közéletünk nem volt egyéb, mint merö álom; akkor mindazon nevezetes, fontos és sokszor keserü vallásbeli tanácskozások, melyek az 1836. és 1843-iki országgyülésen folytak, nem volt egyéb, merö mystifikácziónál, mert a helyett, hogy némely vallásoknak a kath. vallásnak túluralma ellen kellett volna panaszolkodnia, inkább a kath. vallásnak kellett volna küzdenie a maga szolgaságából való kivergődéseért. (Helyeslés.) T. ház! Én óhajtom, hogy a vallásbeli szabadság és lelkiismeretbeli szabadság hazánkban is a maga tisztaságában jusson érvényre; de megvallom, nem óhajtanám, hogy ez a törvények önkéntes félrevetése mellett történjék; és nem átallom kijelenteni azt, mind az egyházi szabadságra nézve, mind az egyesületi szabadságra nézve az országgyülésnek és államnak bizonyos esetekben mindig fönmarad legfőbb felügyeleti joga. És e tekintetben legyen szabad ismét Amerikára hivatkoznom. Amerikában, mint többen előttem és nálamnál jelesebben kifejtették, és a mint én megérintettem, a legteljesebb lelkiismereti és vallásszabadság létezik, és mégis a legujabb időben történt az, hogy a kongresszusnak kellett gyakorolnia e tekintetben a legfelsőbb hatóságot. Ezen ház t. tagjai tudni fogják, hogy az éjszak-amerikai Egyesült Államok egyes statusokra levén fölosztva, mihelyest bizonyos territorium a népesség bizonyos számát eléri, joga van a kongresszustól követelni, hogy statusnak deklaráltassék, és mint ilyen a kongresszusba bevétessék. Igy történt, hogy az eredeti 13 statusból most már körülbelül 38 vagy 39 ilyen status lett. Már most az Egyesült Államok territoriumán van egy bizonyos tartomány, melyet Utahnak hivnak. E tartománynak népessége már régen túlhaladta azon számot, a mely megkivántatik arra, hogy statussá váljék. E tekintetben történtek is már és pedig több izben folyamodások, de a kongresszus azokat eddig mindannyiszor megtagadta; és miért, t. ház? Mert azon territoriumon egy sajátszerü vallásu közönség telepedett meg, az ugynevezett mormonok, kiknek egyik hitágazata a polygamia. A kongresszus tehát azt mondotta, hogy mindaddig, mig ezen nép nem változtatja meg hitvallásának ezen ágazatát, meghagyatván ugyan neki belügyeiben a self gouvernement, melylyel bir, a statusok sorába, a kongresszusba nem vétetik be. Én minap, január 14-dikéről olvastam Amerikából egy jelentést, a hol az mondatik: „Az illető bizottsag — t. i. The House

Committee on territories, mely a háznak állandó bizottsága — üléseiben elhatározta és jelenteni fogja a háznak, hogy vétessék el a mormonoktól még az eddig birt polgári jog is, hacsak le nem mondanak vallásuknak a polygammia iránti hitágazatáról."

Ime, t. ház, végkép, teljesen absolut módon, örökre, valamely testületet elszakitani az ország, illetőleg az országgyülés hatalmától nem lehet, és vegyük például hazánkat. Ha nálunk p. o. valamely egyházi gyülekezet vagy tanács azt határozná, hogy a mennyiben ezen ország törvényei összeütköznek vagy az orosz czár vagy a római pápa rendeleteivel, azok reá nézve nem érvényesek, kérdem, ez esetben nem lépne-e közbe a t. ház? (Igen!) Meg vagyok győződve, hogy igen. Én tehát, t. ház, meg vagyok győződve, hogy ezen háznak kezeiben bizton áll mind az egyéni, lelkiismereti és a vallásbeli szabadság, mind az egyesületek szabadsága, mind végre az országgyülés hatóságának teljes épsége. Ezen meggyőződésben azt hiszem, ha mindezen három jogot teljesen megőrizzük, el lesz érve mindaz, mit hazánk fiai közöl bármely vallás követői saját vallásuk szabadságának javára követelhetnek.

Ezt bátor voltam elmondani az igen t. miniszter urnak azon cselekvési ágazatára nézve, mely hozzá mint vallásminiszterhez tartozik. — Mert, megvallom, benne megkülönböztetek két különböző hivatali férfiut; alig van valaki, kinek hivataloskodását annyi elismeréssel tekinteném, mint az övétköznevelési és miniszteri minőségében; a mennyiben pedig opponálására adott alkalmat, ez, azt hiszem, mindig azon állásából származott, melyet mint vallásminiszter foglal el. Mégis legyen szabad arra nézve, a mit első beszédének igen jeles, és legtöbb tekintetben helybenhagyást maga után vonó második részének mondott, egy megjegyzést tennem.

Az én igen tisztelt barátom Ghyczy Kálmán emlitvén azon tényt, hogy az oktatási alap mindig az ország rendelkezése alatt állott, ebből azt következtette, hogy azon alapból soha felekezeti felső iskolák nem is állittathatnak föl. Megvallom, sajnálattal hallottam ezen állitás ellenében a miniszter urtól, hogy felekezeti felsőbb iskolák fölállithatását pártolta. Nem gondolom, hogy azt értette alatta, hogy a netáni önkénytes adakozásokból ily felsőbb felekezeti iskolák állittathassanak föl, mert arról nem volt szó, hanem volt a felsőbb iskolák azon osztályáról, melyet Ghyczy

Kálmán emlitett, és én megvallom, hogy miniszter ur ezen nyilatkozatát, tekintve azon liberális eljárást, melyet a miniszter ur a nevelés terén követ, nem vagyok képes programmjának többi részével összeegyeztetni.

Azok ellenében, miket a miniszter ur a felsőbb iskolák felekezeti jellegéről mondott, bátor vagyok azon példát fölhozni, hogy Angliában, mint mindenki tudja, csak ezelőtt néhány esztendővel is nem volt oly exclusiv orthodox főiskola, mint az oxfordi és cambridgi egyetemek. És most mégis mi történt? Néhány év előtt teljesen szabadnak nyilvánittatott a tanulás minden vallásfelekezetre nézve, később bekövetkezett az, hogy az akademiai gradusok némelyikére nézve is megengedtetett a dissidentereknek és a katholikusoknak a versenyzés; most pedig t. ház, a kormány pártolása alatt, nem csak a liberalis párt pártolása alatt, de a kormány pártolása alatt a ház elé lesz terjesztendő egy oly javaslat, mely egészen eltörli az ugynevezett „university test"-et, mi annyit jelent, hogy a ki eddig az universitás valamely előnyeiben, emolumentumaiban részt venni akart, kénytelen volt oly esküt letenni, mely által bizonyitotta, hogy az angol egyházhoz tartozik. Ott is tehát t. ház, ezen felsőbb iskolák rövid idő mulva minden felekezetiségtől megmentve, tisztán nemzeti iskolák lesznek.

Én tehát Ghyczy Kálmán észrevételeihez ragaszkodva igen köszönöm a t. háznak, hogy csekély észrevételeimet annyi türelemmel meghallgatni méltóztatott. (Élénk tetszés balfelől.)

Prileszky Tádé: T. ház! Az előttem szólott igen érdemes képviselő urak igen sokat időztek Amerikában, Angliában és más külországokban: megengedi nekem a t. ház, hogy én Magyarország határain belől maradjak, és ezen szempontból kiindulva mondjam ki nézeteimet azon tárgyak, azon nagy horderejü eszmék fölött, melyeket Ghyczy Kálmán képviselő ur hat nap előtt tartott beszédében a ház előtt fölemlitett, és melyek mai napig is folytonos figyelemben részesülnek. (Halljuk!)

Tagadhatlan, hogy azon eszmék nagy horderővel birnak, tagadhatlan az is, hogy a legközelebbi lefolyt hónapokban ezen eszmék tárgyaltattak a közirodalom terén nem csak a honi sajtóban, hanem a külföldi sajtóban is; tagadhatlan, hogy minden oldalról meg vannak vitatva és habár szintén tagadhatlan az is, hogy mi jelenleg ezen tárgyak, ezen eszmék iránt határozatot

nem hozhatunk, mégis nem tartom meddőnek az ezek fölött a diskussiót, söt a jelen időben szükségesnek; a jelen időben mondom, midőn Európa egyik részében oly tanok szándékoltatnak kimondatni, melyek iránt igenis kötelessége a magyar parlamentnek nyilatkozni, hogy mily nézetben van a vallásszabadság, mily nézetben van a szabad egyház irányában.

T. ház! Én lehető legrövidebben csak azon álláspontot fogom kijelölni, melyet az autonomia irányában a katholikusok jelenleg elfoglalnak, és mit kivánnak a katholikusok az autonomiától. (Halljuk!)

Köztudomásu dolog, hogy a katholikusok közt is két különböző párt-áramlat létezik. — Egyik igen helyesen konservativ, a másik haladási pártnak nevezhetö. Ez utóbbi nevezetesen az alsóbb rendü papságban igen hathatós pártfogással bir. Abban Magyarország katholikusai megegyeznek, hogy a katholika egyházat az államtól függetleniteni kell; abban is megegyeznek, hogy a katholikus vagyont az állam kezelése alól ki kell vonni, és a katholikusok kezelése alá adni, mert az az ö tulajdonuk, az öket mögilleti.

Ebben megegyeznek; de szétágaznak nézeteik a vagyon kezelése, hováforditása, kommassacziójára nézve. Mig a konservativok ezt igen egyszerüen a régi mód szerint a hierarchia kezében akarnák megtartani, addig a szabadelvü katholikusok a vagyon kezelése, hováforditása iránt a világiaknak tulnyomó befolyást igyekeznek és kivánnak biztositani. (Helyeslés.)

A második igen fontos kérdés az iskola kérdése: A konservativok minden áron a felekezeti iskolák mellett buzgólkodnak, a szabadelvü katholikusok pedig megkivánják az iskoláktól első vonalban azt, hogy az iskola legyen jó, czéljának megfeleljen, és álljon a tudomány és müvelődés szinvonalán. A szabadelvü katholikusok nem ellenzik ugyan a felekezeti iskolákat, hogy ha azok az elébb mondott föltételeknek eleget tesznek; de mindenesetre kivánják a tanitás, nevelés ügyében az eddig kizárólag gyakorolt papi hatalmat megtörni, kivánják, hogy ezen fölügyeletet az iskola és a nevelés ügyében tulnyomólag a világiaknak biztosittassék. (Helyeslés.) Ez, t. képviselőház a szabadelvü haladási katholikusoknak programmjok, követelésök, kivánságuk, s nézetem szerint ez oly méltányos, hogy nehezen hiszem, hogy

találkoznék akár egyes ember, a ki, akár testület, a mely ezen méltányos kivánságot megtagadni képes legyen. (Helyeslés.)

Vannak ugyan még más nézetkülönbségek is, de ezek inkább a belszervezetre tartozván, azt hiszem, igen helyesen mellőzhetők.

Már most az a kérdés, tisztelt képviselőház, hogy mikép szándékoznak érvényesiteni Magyarország katholikusai az autonomiát, és itt megvallom, a legelső kérés, melyet a vallás- és közoktatási miniszter urhoz intéznem kell, abban áll, hogy mindenek előtt igen szükségesnek nézzük és látjuk azt, mikép a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur a vallásszabadságról szóló törvényjavaslatot a ház asztalára mielébb tegye le. (Helyeslés.) A mint a vallásszabadság kimondva, törvényesitve lesz, sok oly kérdés, a mely az autonomiában nagy nehezen volna keresztülvihető, könnyen megoldhatóvá lesz ezen törvény által.

Második teendője a vallás- és közoktatási miniszter urnak okvetlenül az, hogy igyekezzék minden módon a katholikus autonomiát mielőbb létesiteni; ha a katholikus autonomia létre fog jönni, megkezdi müködését, megalakulva lesz: akkor igen természetesen első teendői közé fog tartozni az, hogy a katholikus vagyont, az alapitványokat átvegye; itt be fog állani, be fog következni azon időpont, midőn okvetlenül szükséges lesz, hogy ezen alapitványoknak, ezen vagyonnak jogi természete iránt tisztába jöjjön a képviselőház; ekkor be fog következni azon időpont, midőn szükséges lesz egy bizottságot kiküldeni, mely bizottság a miniszteriumnak előterjesztési fonalán megbirálja, mily jogi természetü azon vagyon; és ez az igazság, a jog és a méltányosság alapján intézkedni fog az autonomikus kongressussal, és vagy transakcziót fog létesiteni, melyet a ház asztalára letevén, ez törvényerőre fog emeltetni, és beczikkelyeztetni, vagy ha némely oly tételek volnának, melyekben transakczió nem sikerülhetne, ezekre nézve okvetlen a biró fog dönteni. Ez nézetem szerint a tényállás és csakis ezen módon, csakis igy lehet a katholikus autonomiát gyakorlatilag létesiteni. Hogy ilyetén autonomia nélkül Magyarországon a szabadságnak, a polgári szabadságnak fejlesztése egyátalában nem is képzelhető, nézetem szerint igen következetes.

Ezek igy állván, bátor leszek szerény véleményemet azokra nézve elmondani, a miket Komárom városa érdemes képviselője

épen az autonomia kérdésére vonatkozólag elmondani méltóztatott; miután nézetem szerint, a mennyire én elősoroltam, s mennyire fölfogni képes vagyok, a dolog nem ugy áll, mint a a t. képviselő ur előadni méltóztatott.

Egy nagy eszmét fejezett ki a t. képviselő ur azon aggodalommal, melynek szavakat a következőkben adott: „Vajjon mi leend sorsa a katholikus ifjuságnak, miképen fog neveltetni, ha ezen nevelés a jezsuiták kezébe kerül." Körülbelül ezeket méltóztatott mondani. Hogy pedig ezen aggodalomnak érvényt szerezzen, azon munkálatból, melyet 1868-ban a püspöki kar az autonomia szervezése tárgyában előterjesztett, nehány szakaszt fölolvasni méltóztatott, és ismervén a hierarchiának kanon szerinti jogait – ugy mint én is ismerem azokat — a katholikus egyház hatalmát és századokon át változatlan irányát és elveit, ebből azt méltóztatott következtetni, hogy a világiaknak a katholikus autonomiában csakis nagyon csekély, alárendelt szerep jutna. Nézetem szerint ezen aggodalom tökéletesen helyes volna akkor, ha azon alapelv, melyből kiindult, fönállana. De bátorkodom emlékeztetni, hogy az 1868-ki püspöki tervezet nem fogadtatott el; és igy egyátalán nem képezhet alapot, melyre bizonyos okoskodást fölállitván, méltó aggodalmat származtatni lehetne. (Helyeslés jobbfelől.)

Nagyon természetes, én is osztozom azon nézetben, hogy az autonomiát szervezni, azt tökéletesen olyan alapra állitni, hogy a világiaknak csakugyan azon tulnyomó befolyása, mely őket megilleti, érvényesittessék, nehéz. Ez kétséget nem szenved. De kérdem Komárom városa érdemes képviselőjétől, vajjon akként fogunk-e a bajon segiteni, ha ezen aggodalomnak kifejezést adván az országgyülés termében, a tettek teréről visszavonulunk? (Helyeslés jobbfelől.) Nézetem szerint kötelességünk nemcsak azoknak, kik közvetlenül résztveszünk az autonomia szervezésében, de kötelessége minden honpolgárnak e hazában, ki a szabadságot és a szabadság fölvirágzását óhajtja, kötelessége, mondom, a tettek terére lépni s közremüködni ott, hol szükséges, hogy az autonomia oly értelemben, oly módon létesittessék, hogy az országnak szabadságát biztositsa és fejlessze. (Helyeslés.) Azzal, hogy aggodalmat érzünk, hogy attól tartunk, hogy ez nehéz föladat lesz, nem segitünk az ügyön, hanem veszélyeztetjük azt, mert ha van a katholikus autonomiának

nagy ellensége, nyiltan kimondom: ez a katholikusok közönyössége. (Helyeslés.)

Különösnek látom Magyarországban, amelyet, mint elismerni méltóztatott, csakugyan katholikusok alapitottak és mint Vukovics képviselő ur mondani méltóztatott, hogy a reformáczió előtti alapitványok katholikus alapitványok, ami igen természetes és magától értetődik, hogy azon országban mondom, melyet katholikusok alapitottak, melynek fölvirágzását a katholikusok mindig törekedtek előmozditani: arról tanácskozunk, vajon lehet-e a katholikusoknak oly jogokat adni, melyeket a protestánsok és más hitfelekezetek élveznek? Az tehát egyáltalában kérdés sem lehet, vajjon az, a mi jogi természeténél fogva tisztán katholikus alap, katholikus vagyon, a katholikusoknak kiadassék. Igy bátor vagyok átmenni Ghyczy Kálmán tisztelt képviselő ur beszédének azon részére, a melyben a tanulmányi alapot államalapnak mondja; és ezt következőképen indokolja. A tanulmányi alap, mely körülbelül 19 milliót tesz: az államé azért, mert a közoktatás, a köznevelés, nem vallási, nem egyházi, de állami és polgári, ezt tagadni nem fogja senki, ez áll, tökéletesen áll; de ez egyáltalában nem képez a vagyon jogi természetére nézve bizonyitékot; továbbá, ugymond, azért nem, mert a helytartótanács kezelte ezeket s végre azért nem, mert királyi gymnáziumok és királyi akadémiáknak neveztettek. De nézetem szerint ez is egyátalán ismét csak azt bizonyitja, mikép abból valamely alapitvány jogi természetét következtetni nem lehet. Ez nincs is jelenleg eldöntés alatt; nézetem szerint ezt a képviselőházban eldönteni nem is lehet; ezt meg kell birálni, meg kell szerezni a kellő adatokat, melyek a miniszterium részéről annak idején a ház elébe fognak terjesztetni akkor; egyetértőleg a katholikus autonomiai kongresszussal — a mint már mondám beszédem elején — transzakczió utján kell rendbe hozni, megadva a katholikusoknak azt, a mit jogosan követelnek és megtartva az államnak azt, mit az állam jogosan követelhet maga részére. (Helyeslés.)

Nem akarván hosszabban e tárgyról szólni, még csak azt az egy észrevételt koczkáztatom, hogy igen nehezemre esett a vita közben folytonosan azt hallanom, mennyire hátra vagyunk ezen országban, mennyire rossz ez vagy amaz, mennyire nem haladunk, ugy hogy az ember utoljára kénytelen — ha látja és

jól meggondolja, hogy honatyáink nyilatkoznak ekként a hazáról — megfeledkezni a történelemről, és azt hinni, hogy el nem érjük már a többi nemzeteket. Ezt egy részben tagadom, hogy ugy van, mert hivatkozom a történetre, melyet én is igen szorgalmasan olvastam — bátran állithatom, hogy nincs e föld kerekségén nemzet, mely a 30-as évek óta máig oly mérvü haladást tett volna minden tekintetben, mint a magyar. Én tehát egyátalában nem látom át, hogy tulajdonképen miért nem akarja ezt elismerni e házban senki? Hogy miért állitják folytonosan, hogy mindaz, a mi történt, mind rossz. De ha ugy volna, tulajdonképen ki volna oka mindennek, t. ház! ha nem tudunk előre haladni, ha nem vagyunk képesek a többi nemzettel kiállani a versenyt? T. ház! Magunk vagyunk oka. (Balfelől fölkiáltások: Ugy van! A jobboldal!) Egész esztendő óta itt ülünk és egyetlen egy haladási eszmét nem vagyunk képesek fölmutatni, (Felkiáltások balfelől: Ugy van!) egyetlenegy reform-törvényt sem alkottunk, szóval nem voltunk képesek törvényhozási állásunknak megfelelni. (Fölkiáltások balfelől: Ugy van! A jobboldal! Zaj.) E szemrehányásokat tehát ne tegyük se a népnek, se másnak, hanem tegyük önmagunknak. (Fölkiáltások balfelől: A jobboldalnak! Jobbfelől élénk helyeslés.)

Csiky Sándor: Legnagyobb mértékben foglalta el a t. ház szónokainak figyelmét a most czélba vett kath. autonomia. Erről maga a közoktatási miniszter ur is akként nyilatkozott, hogy a kath. autonomiának életbeléptetése sarkköve a szabadságnak és ehhez képest ezt ő is pártolandónak véli és pártolja is. Én, t. ház, magam is azt mondom: igen szép ez az autonomiához való ragaszkodási vágy, mert hisz ez az autonomia nem egyéb, mint az önkormányzat; a midőn tehát magát az illető vallásfelekezet maga kormányozhatja, ez bizony jele a szabadságnak és ehhez képest méltán mondható a szabadság sarkkövének. De ha az önkormányzati jog egy felekezet által biratik, annak nem ilyen módon kell szerkezettnek lenni, mint a milyen a most egybehivott katholikus autonom gyülés. Hiszen ha csak a katholikus egyház nevezete alatt, kizárólag a szerzetes rendüeket és világi papokat érteni nem akarjuk, a mostani autonom értekezlet nem fogja képezni a katholikus vallásbeliek akaratát, mert ahhoz az kivántatnék, hogy a katholikus valláson levő hivek akaratukat szabadon tolmácsolhassák és választhassák képvise-

lőiket mindenféle, minden legkisebb egyházi befolyás nélkül és választhassa azokat, a kik a nép bizalmát birják. Legyenek tehát szabadon választva az egyes tagok, minden egyházi, papi befolyás kizárásával. Nem mondom, hogy az egyházi papság, az egyháznak hierarchikus része is ne legyen benne képviselve, szükséges, hogy a világiak is maguk részéről az ő számukhoz képest szintén válaszszanak képviselőket, de ezzel kapcsolatban áll, hogy mindennemü belügyeiket is maguk rendezhessék, ők maguk válaszszák az érsekeket, püspököket és ők maguk határozzák meg, mennyi püspök, mennyi káptalan kell az országban, ők intézkedjenek a papok választására nézve, ők határozzák meg a rhitusnak módját és miséknek nyelvét. (Zaj.) Ha önök vallásszabadságot és önkormányzatot emlitenek, akkor ez is hozzátartozik.

Ha ez igy történik, t. ház és ha valódi önkormányzat létesittetik, akkor kezet fogok a miniszter urral. Az ily módon létrehozott autonomia valóságos sarkköve lenne a szabadságnak. Holott ha máskép cselekszenek, akkor az a szabadságnak egy tiprása, a szabadságnak ostora leend, nem lesz más, mint a szabadság köpenyege alatt a hierarchia hatalmának növelése. Ez pedig vészes következményekkel fog járni. Ez nem kötelezheti a katholikus hiveket, ez nem kötelezhet engem, sem elvtársaimat, kik természetadta jogainkat gyakorolni kivánjuk. Hogy tehát a katholikus autonomiai gyülés határozatai kötelezők legyenek, nem elégséges, hogy némelyek szabályokat készitenek el, midőn elkészitették a szabályokat, felterjesztik ő felségéhez, ő felsége szentesiti és már itt van a szabály, a mely kötelezi a hiveket, a kiknek autonom önkormányzati joguk van. Hiszen ez nem állhat az alkotmány értelme szerint. Nem azért, mert szabályokat alkotni, és mintegy törvényeket, mert hisz törvénynyé lesznek az ily módon alkotott szabályok, alkotni, létrehozni csak az országgyülésnek a fejedelemmel együtt lehet, azontul a mi van, az egy sem törvényes rendelet. A 48-ki és egyéb hazai törvényeink értelmében minden rendelet vagy törvényeink ő felségének szentesités után az illető miniszter ellenjegyzésével adandó ki, és igy az oly szabály, mely egy törvény alakját képviselné a katholikusokra nézve, ha az illető miniszter, ki a törvény szerint felelősségre vonható, ellenjegyzéssel ellátva nincs, a katholikusokra nézve nem lehet kötelező.

A t. kultuszminiszter ur tovább menve, azt állitotta, hogy a községi iskoláknak barátja. Igen örvendek, hogy e szép hajlamát itt nyilatkoztatni méltóztatott, örvendek neki azért, mert hiszem, hogy nem csak szóval, hanem tettel is be fogja azt bizonyitani, hogy a községi iskolák ügyét fölkarolja. De fájdalom, t. ház, nekem eddig az ellenkezőt kelle tapasztalnom. Nem emlitek fel többet, csak Eger városát, (Halljuk Eger városának baját) felemlithetnék én más városokat is, (Derültség) például Nagy-Váradot, Budát, Szombathelyt, melyek e részben ugyanegy hajóban eveznek Egerrel. (Derültség.)

Nem emlitek föl mást, csak Eger városát azért, mert az ottani viszonyok és helyzet előttem ismeretesek. Eger város képviselőtestülete elhatározta, hogy minden iskoláit községieknek nyilvánitja; a papság, a főpapság minden áron, mindenféle eszközök felhasználása mellett, melyeket részletezve itt előadni nem akarok s melyek nem helyeselhetők, oda igyekezett, hogy a közös iskolák létrehozását megakadályozza, izgalmat, viszályt idézett elö, a nép közt eröszakkal elfoglalta a közös iskolákat, a képviselö-testület visszafoglaltatta, s mikor az igy visszafoglalva lett, a papság a kormányhoz folyamodott segélyért. A kormányhoz folyamodásnak következése az lett, hogy kir. biztos küldetett Egerbe, a ki Eger város községétöl az általa már 70 év óta tulajdoni joggal birt iskolákat a papság kezébe adta, és azoktól, kik az iskolákat 70 év óta birták, királybiztosi hatalom hozzájárulásával, egyenesen egyoldalu miniszteri rendelet által elvétette és ma is perlekedik a város az érsekkel, mert felekezetiekké akarta tenni a képviselötestület határozata ellenére az iskolákat. E tekintetben kénytelen voltam a ház asztalára egy határozati javaslatot letenni, a melynek fölvételét a részletes tárgyalás alkalmával kérni fogom és midőn ezt teszem, méltóztassék elhinni, csak képviselői állásomnak kivánok megfelelni, mert én az igen t. kultuszminiszter urnak tisztelője vagyok és igy tehát ebben személyes indok nem vezérel.

Azt méltóztatott mondani a t. kultuszminiszter ur, hogy a közös iskolákat létrehozni nem oly könnyü föladat, mert ehhez tanerők, taneszközök és föleg közszellem szükségesek. Beismerem t. ház, hogy ez szükséges, hanem azt hiszem, ha komoly az akarat, a tanerőket és a taneszközöket a hazában föl lehet találni. A közszellemet és a taneszközöket a hazában föltalálni

lehet, a közszellemet egyszerre ugyan előteremteni nem lehet, de lassankint kell előkésziteni és megérlelni. Erre pedig legjobb mód, ha azok a tanfelügyelők, a kiknek kezében a népnevelés terén oly tekintélyes hatalom van a törvény által biztositva, ha azok oly emberek közül választatnak, a kik szakképzettek, s a nép bizalmát birván, szivökön hordják a népnevelés ügyét.

Azt hallottam emlittetni Horváth Mihály t. képviselőtársam és 1848-iki kultuszminiszter által, hogy az alapitványokról a törvényhozásnak nincs joga intézkedni, mert azok az egyházéi, katholikus alapitványok, azok fölött tehát nem rendelkezhetik más, mint a katholikus autonomia, mely Krajcsik képviselőtársam szerint már létre is jött, tehát az egyháztanács intézkedik. Felfogásom szerint ez nem áll, mert régi törvényeinkből ilyen az 1723. XCVI. t.-czikk, mely ezen alapitványoknak mimódon használását rendeli meg a törvényhozás által; továbbá az 1741. XLIV. t.-czikk mely azok mi módon kezeléséről és hováforditásáról szól, az tünik ki, hogy a törvényhozás ezen alapitványokról rendelkezett; az 1729-ki XXI. t.-czikkben a zágrábi püspök felszólittatik, hogy a megyében található minden alapitványt vizsgáljon meg és számadását terjeszsze a legközelebbi országgyülés elé. Ha ezeket, mondom, tekintetbe veszem, ugy találom, hogy a törvényhozás ennek előtte intézkedett ezen alapitványokról. Már most kérdem t. ház, ha ez fennállott régebben, melyik uj törvény változtatta meg a törvényhozás e jogát? Az alapitványok fölötti rendelkezési jog tehát már régi törvényeink szerint kétségtelenül a törvényhozásé volt; és ha ez igy van, akkor az államnak beleszólása nincs és nem is lehet. (Zaj. Felkiáltások: Eláll!) Méltóztassanak megengedni, ha meghallgatnak, akkor igen rövid leszek, ha pedig nem, akkor hosszu leszek. (Nagy derültség.) Kath. autonomiai gyülés elé azok fognak elintézés végett terjesztetni, miket a törvényhozás előleg meghatározott, a felügyeleti s rendelkezési jog pedig a törvényhozást illeti.

Az egyházjavakat illetőleg csak egy pillantást kell vetnünk törvénykönyveinkbe, hogy megtudjuk, mi az alapjok, ki adta és ki rendelkezik felettök. Ezen ingatlan vagyon az egyházi méltóságoknak azon föltétel alatt adatott, hogy bizonyos kötelezettségeket, melyek azzal együtt járnak, teljesitsenek, milyenek

voltak: iskolák felállitása, egyházak épitése s ezeknek fölszerelése, milyen volt a banderialis kötelezettség s e tekintetben az 1729. XX—XIII. t. czikkek tartalmazzák az erre vonatkozó rendelkezéseket; igy péld. az esztergomi érsek 2000 lovasból álló banderiumot tartozott kiállitani, valamennyi püspök egy-egy egész banderiumot; azonkivül a káptalanok, apátságok állitottak ki hadseregeket, sőt midőn vész fenyegette a hazát, maguk állottak élén a banderiumnak s vezették azokat az ellenség ellen a haza védelmére. A hierarchia vagyona, t. ház, oly jelentékeny, hogy az ma is az ország összes területének igen nagy részét foglalja el. (Felkiáltás jobbfelől: Éljen!) A meddig lehet, majd csak megélek! (Általános derültség.) Ezen egyházi ingatlan birtokokkal t. ház! oly kötelezettségek voltak a régi időkben összekötve, melyeket az egyháziaknak mindenkor teljesiteniök kellett. Már most az a kérdés, t. ház, hogy miután ezen ingatlan birtokok ma is a hierarchia kezeiben vannak, az s azokkal járó kötelezettségeket az egyháziak nem teljesitik, nem áll-e az államnak kötelességében megvizsgálni azt, van-e és mennyi jövedelmök az egyháziaknak, az állam ezen hivatalnokainak, — mert hiszen a papok sem egyebek, mint az állam hivatalnokai, miután az állam ád nekik fizetést, látja el adományokkal, ád nekik tekintélyt, rangot, képesiti őket az élvezetek árjában résztvehetni; — és hová forditják azokat? Továbbá megvizsgálni azt, mennyi jövedelem szükséges nekik arra, hogy állásukhoz illőleg megélhessenek. (Ugy van! Ugy van! szélső balfelől.)

Hallottam itt emlittetni, hogy a törvényhozásnak mind ezekbe nincs beleszólása, mert az a tulajdon megtámadása lenne. De hát kérdem, t. ház, tulajdonuk-e az egyháziaknak a kezökön levő ingatlan birtokok! Kétségkivül nem, mert ők nem idegenithetik el a papi jószágokat, annyit sem idegenithetnek el belőle, mint . . . (No? no?) mint a körmöm feketéje; (Derültség) a tulajdonnak pedig fő attributuma, hogy elidegenithető. Ők tehát azon jószágokat nem tulajdonul, hanem csak használat végett birják.

Nem akarom a t. ház figyelmét tovább fárasztani, hanem kijelentem, hogy Schwarcz Gyula képviselőtársam inditványához ragaszkodom, egyszersmind pedig Ghyczy Kálmán képviselőtársam határozati javaslatát pártolva, azt kérem, méltóztassanak

e tárgyat most elhalasztani és mikor több idő lesz reá, részletes tanácskozásnak tárgyává tenni.

Kállay Ödön: T. ház! Én elismerem, a mit előttem szólott t. képviselő ur mondott, hogy a tanácskozás hosszasan foly; de a részletes tanácskozásoknál nem tartom àpropos-nak elmondani azokat, a miket itt elmondandó vagyok.

Két irányát a tanácskozásnak nem követem. Nem követem először azt, hogy a vallási ritusról és bibliai tételekről helyeseljem itt a vitatkozásokat, azt bátran a theologusokra bizhatjuk; más részről nem követem azt az irányt sem, hogy elmondjam Angliától Amerikán keresztül egész Spitzbergig minden vallásfelekezet állását: mert azt hiszem, ez az irodalomhoz tartozik; én csak azokat mondom el, a miket a fölhozottak következtében szükségesnek tartok.

T. ház! Több szónoktól hallottam, hogy a kath. vallás államvallás; ebből azt lehet következtetni, mintha mi katholikusok bizonyos szabadságot, bizonyos jóllétet élveznénk. Én, mint katholikus, kijelentem, hogy én azon vallás tagja vagyok, mely valamennyi vallás közt a legelnyomottabb. Mindazon jogainkat, melyeket kath. őseink élveztek, ugy a hatalom, mint a hierarchia kezet fogva eltulajdonitották; nekünk semmibe szólásunk nincs, mi fizetjük a papot, a kit más tukmált reánk; mi oly türhetetlen hierarchia alatt élünk, mely hierarchia nem elégszik meg azzal, hogy eddig jogainkat eltulajdonitotta, hanem ma már józan eszünket akarja megtámadni, (Élénk helyeslés balfelől.) oly badarságokat kiván, hogy elhigyünk, melyeket csak egy Bedlamba került egyén hihet el: értem a csalhatatlanság tanát. (Helyeslés a szélső baloldalon.) De ez még nem minden, a mi tőlünk, mint katholikusoktól követeltetik, hogy a tudomány egy részét átkozottnak tartsuk, hogy a szabadság alapját, a suffrage universellet megátkozzuk. Ebből láthatja a t. ház, hogy mi katholikusok valódi rabjai vagyunk a papságnak, és egyedüli reményünk azon mozgalom, a mely jelenleg autonomia alatt ismeretes. (Igaz!) Mi hiszszük, hogy e mozgalom ki fog oda fejlődni, hogy őseink által gyakorlott jogainak visszaadatnak; ha ez nem fejlődnék oda, és Róma badar követeléseiről le nem mondana, előre láthatjuk, hogy a kath. vallást ujabb reformáczió fenyegeti és azt hiszem, hogy ez uj reformáczió fogja csak azon balgák szemeit fölnyitni, kik azt hiszik, hogy

a modern czivilizácziót ledögönyözni, és az emberiséget a középkor sötétségébe visszavinni lehet. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Én azt hiszem, t. ház, hogy minden müvelt katholikus várva várja azon perczet, hogy a vallás önmagának adassék vissza; várva várja, hogy az államtól meneküljön, meneküljön az államnak azon hivatalnokától is, kit most vallásügyi miniszter nevezet alatt ismerünk, mert mi e hivatalban a hatalom satrapáját látjuk; de várva várja a katholiczismus azt is, hogy e türhetetlen hierarchiának legnagyobb föntartója és hazánk ügyeire nagy befolyást gyakorló, eddig a papságnál levő vagyon mielöbbi rendeltetésére fordittassék, nevezetesen a magyar korona keresztyénségének vallás- és közoktatás ügyeire.

Én ugy vagyok meggyözödve, hogy a reformáczió óta ezen katholikus birtokok csak letartóztatási czimen vannak a papságnál; (Igaz!) királyaink azt az összes keresztyénségnek adományozták, adományozták pedig a királynak nem saját magán vagyonukból, hanem a közvagyonból; a különbség tehát mely a felekezetek közt létezik, nem okadatolja azt, hogy Magyarország keresztyénsége e javadalmakból kirekesztessék.

T. ház! Igen kell dicsérnem azon képviselő urakat, de magát a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat is, kik valóban nagy ügyességet fejtettek ki azon tételnek, hogy ezen vagyonok államiak, a jelen tanácskozás elején előhozott interkaláris jövedelmek kérdésénél meggyöngitésében. De biztosithatom a t. képviselő urakat, mind a t. miniszter urat, hogy minden elmélet, melyet akár a jus kanonikumból, akár a jus civile-ből meritenek, ezen megérett gyümölcsöt a leeséstől meg nem ment, különösen egy okból nem: mert Magyarország sohasem tudta Európa ihletét kikerülni; a nyugaton ez már megtörtént, meg fog történni itt is okvetlenül. És én mint katholikus, mint magyar polgár szivesen fölkérem az ez érdemben szólókat, hogy ne forditsák arra erejöket, hogy ezen államvagyont e jelen állapotban megtartsák, hanem forditsák arra minden erejöket, hogy ezen kulturális vagyon az állami papzsáktól megmeneküljön, az az ne forditassék katonásdira és adósságfizetésre, hanem a kulturának maradjon meg.

Ez kötelessége minden előrelátó polgárnak, de ez egy ok arra nézve is, hogy ezen vagyont tisztán a katholikusokénak ne

mondjuk, hogy érdekelve legyen általa Magyarország minden polgára és egyesült erővel munkálkodjék, hogy a hatalom ezen vagyont ne absorbeálja.

T. ház! még csak a tisztelt vallás- és közoktatási miniszter urhoz van egy pár szóm. (Halljuk!) Tisztelt miniszter ur, mint mindig, fényes tehetségeit bebizonyitotta; szónoklatában szokása szerint sok szabádelvü mondás fordul elö és ha ezt kivántuk volna a miniszter urtól, meg lehetnék elégedve; de mi nem ezt kivántuk tőle, azt sem vártuk, hogy az autonomia mellett parentáljon; de kérjük a miniszter urat, hogy azon szép okokat, melyeket az autonomia mellett elmondani méltóztatott, majd a megyerendezésnél méltóztassék elmondani, ezt szivesebben fogjuk venni a miniszter ur szájából, mert eddig mint centralistát volt szerencsénk ismerni; (Derültség a szélső baloldalon.) hanem vártuk igen is azt, hogy a tisztelt miniszter ur azon kérdésekre, a melyeket Ghyczy Kálmán képviselőtársunk félremagyarázhatlanul előszámlált, és melyek egytől egyig bizonyitják, hogy a t. miniszter ur a parliament mellőzésével omnipotencziával járt el, apodipticze méltóztassék felelni arra, a mit Schwarcz képviselőtársunk elöadott, hogy miért nem adta be a miniszter ur jelentését. Ezekből jobban meg volnánk győzödve a miniszter ur viselt dolgairól, mint ha órákig a maga meggyőződéséről s oly dolgokról szónokol, a mik iránt kérdés nem tétetett.

T. ház! Ha Ghyczy Kálmán inditványa be nem adatott volna, hajlandó lettem volna Horváth Mihály t. képviselő ur inditványát elfogadni. Egyszersmind öszintén kijelentem, hogy én Horváth Mihály képviselő ur előadásának elején sok szabadelvüséget tapasztaltam, a miért öszintén kell üdvözölnöm, mert a kath. papság közt ily szabadelvüséget is csak vajmi ritkán találunk. Ami az emlitett képviselő urnak az egyházi vagyon körül nézetét illeti, azt nem osztom ugyan; de ha nem lenne Ghyczy Kálmán képviselő ur inditványa, ismétlem — ragaszkodnám hozzá, mert akarom, hogy a dolog egyszer folyamatba jöjjön, és mert meggyőződésem, hogy mindaddig, mig a katholikus vallás az államtól meg nem szabadul, és viszont, mig a parliament nem intézkedik a katholikus papság kezében levő államjavakról, addig szabad egyház a szabad államban nem létesülhet. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Végre kijelentem t. ház, hogy azon t. képviselő urak igé-

... népek kulturai érdekében valamely ... -tól egyig mind pártolom, mert minél ... által számukra tétetni, annál inkább ... ragaszkodni. (Helyeslés a szélső bal-

...: Én is azok közé tartozom, kik óhajtják, ... fölötti tárgyalások mentől hamarabb be-... mert azokban nem sok reform foglaltatik, ... óhajtom, hogy e reformok mentől hamarább ... igtatva. A következő interpellácziót vagyok ... a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz, ... elmondott oknál fogva nem fogok bőven indo-... bővebbé, minthogy az indokolás magában az inter-... foglaltatik, és csak arra vagyok bátor kérni a ... méltóztassék a kérdésre adandó felelettel mentől ... megnyugtatni.

... *Péter jegyző* (olvassa Buttyán László interpellá-...: „Tekintve, hogy midőn a keleti egyház románajku ... része a római katholika egyházzal egyesült, az ... kiállitott okmány értelmében az egyesülés csak bizo-... szoritkozik ;“

„Tekintve, hogy a keleti egyház ugy az egyesülés előtt, ... azután is, bizonyos ideig teljes egyházi autonomiával ... maga választotta papjait, püspökeit és érsekeit, maga ... egyházi ügyeit ;“

„Tekintve, hogy a görögkatholikusok ezen autonomikus jog ...ában tetemesen meg vannak szoritva ;“

„Tekintve, hogy valamint a ház többsége, ugy a nagyon ... vallás- és közoktatási miniszter ur is, mint korszerü ... emlitette meg a házában létező hitfelekezetek egyházi ... autonomiáját törvénybe igtatni, nem csak, de alkalmat is nyujtott ... a római katholikusoknak, mint az izraelitáknak, hogy ezen ... kérdés felett előleg tanácskozzanak ;“

„Tekintettel végre arra, hogy noha a gyulafehérvári érsek ... egyházi synodus mult évi október 23-án hozott határozat alapján ... provincziális egyházi kongresszus megtartásának kieszközlése ... iránt a nagyon tisztelt kormányhoz a kellő lépések meg-... tétettek, mindazonáltal csak a görögkatholikusok azok, kik azon

jótékonyságban, hogy egyházi ügyeik elintézése végett egybegyülhessenek, még eddig részesülni szerencsések nem voltak:"

„bátor vagyok egész tisztelettel megkérdezni a nagyon tisztelt miniszter urat, van-e szándéka a házában lakó görögkatholikusoknak is, ugy, mint a többi hitfelekezetüeknek, alkalmat nyujtani, hogy egyházi ügyeik elintézése végett egy provincziális kongresszusba egybegyülhessenek?"

Samassa József: T. ház! A t. ház kifáradt türelmét igen rövid időre veszem igénybe, szerény nézetemet, mennyire lehetséges, röviden összefoglalva s előadva azon nyilatkozatokra, melyek a vita közben itt és ott tétettek.

Nem szándékom szólani azon aggodalomról, melyet Komárom városa igen érdemes képviselője egy, az idő és viszonyok által meghaladott, értéket vesztett okmányból kiindulva, nézetem szerint merő hozzávetések folytán a katholikus autonomiára vonatkozólag a maga részéről is elmondott; mindamellett, hogy beszédem ismételten nyomatékkal kiemelte, hogy ez idő szerint még senki sem tudja, milyen leszen ezen katholikus autonomia? Nem szólok ez aggodalmakról, mondom, mert azokra a vallás- és közoktatási miniszter ur megfelelt; szoritkozom csupán azokra, melyeket a köznevelés és azzal kapcsolatban az alapokról mondott.

Azt mondja, hogy, ha a kath. egyháznak szabad keze marad a nevelés terén, akkor a hierarchia és a jezsuiták érdekei előtérbe lépnek, és le kell mondanunk azon reményről, hogy a katholikus ifjuság a közmüvelődés szinvonalán maradjon, és hogy vissza fog vettetni századokkal későbbre, és az egész rendszer gyökerében fog megváltoztatni.

A mennyiben ezen vád a magyar papságra vonatkozik, azt hiszem, összhangban vagyok a hazai történettel, midőn válaszképen az érdemes képviselő urnak azt mondom: circumspice! Ugyanazon iskolákban, melyeket a katholikus klérus felállitott és ápolt, nyerte el e nemzet ama nagykoruságát, melyben oly esetek bekövetkezhetésétől, melyek az érdemes képviselő urat aggodalommal töltik el, többé nem tarthatni. (Igaz! jobbfelől.) Valahányszor ily vádat hallok, eszembe jut Phaedrus azon embere, ki éjjel a Jupiter szobra előtti lámpában gyertyát gyujtott, hogy annak világánál leszedje a szobor ékszereit.

Továbbá a képviselö ur azt mondja, hogy a köznevelés nem hitfelekezeti, nem vallási, hanem országos, polgári feladat. Vajjon ezen apodiktikus igazság, akarom mondani állitás, (Közbeszólás balfelől: De bizony igazság!) mondom, vajjon ezen apodiktikus állitás államfogalmilag igazság-e, nem akarom most kutatni: (Közbeszólás balfelől: Bizony igazság!) hanem annyit merek állitani, hogy — tehát ha tetszik, ezen igazság — az államnak tanitó hivatására nézve, hogy ezen igazság nagyon későn jött, jött ugyanis akkor, midőn már mindenkinek és mindenütt volt iskola, az államnak még nem volt. Ezen tényekből azt következtetem, hogy ezen igazság nem látszik az emberiség öntudatában gyökerezni, és hogy a közoktatás inkább szocziális, mint állami feladatnak tekintetik.

A serdülő nemzetek oktatása és nevelése, szerintem egy minden munkás számára nyitott tér. Helytelen volna, ha e téren a státus minden szabadságot elnyomva, önmaga nevelvén az ifjuságot, valamint a pénzre, ugy minden ifjura saját képét nyomná. A történet bizonyitja, hogy az államok a köznevelés és közoktatás által képzeletök szerinti társadalmat rögtönöznek. Ezen kisérleteknek utját állhatjuk az oktatás teljes szabadsága által. Én az oktatás teljes szabadságát, a tökéletes versenyt az állami, felekezeti és magániskolák közt egyedül kivihető elvnek vallom. (Helyeslés jobb és balfelől.)

Helyes, nézetem szerint, a mit az érdemes képviselő ur mond, hogy mit az állam e czélra tesz és ád, államvagyon, de szerintem csak annyiban, a mennyiben azt az államvagyonból teszi. Mert ha ezt nem sajátjából teszi, nem merném állitani, hogy midőn ezt teszi, államvagyonná változtatja, a mi nem volt az övé. S ezen oknál fogva el nem fogadhatom azt sem, mit folytatólag az érdemes képviselő ur állit a tanulmányi alapra nézve; nem fogadhatom el épen azon indoknál fogva, melyeket ezen tételek bebizonyitására felhozott.

Röviden praeczizirozni akarom azon tételre nézve, melyet az oktatási alapra nézve elmondott álláspontomat. Vajjon azon állitásában, hogy az állam felügyelete alatt állottak a gimnáziumok; vajjon azon rendeletben, hogy az oktatási javadalmak az iskolákra határoztattak fordittatni; vajjon abban, hogy a gimnáziumok királyi czimet viseltek, vajjon, mondom, ez állitásokban megvan-e a jogczim az iskolai alapra nézve? Kérdem:

nincs-e ebben összezavarása a viszonyoknak és a különböző időknek; nem tévesztetik-e szem elől azon változás, mely nálunk is, valamint a vallás, ugy a szabadság egyéb kérdésében közbejött? Engedelmével szabad legyen továbbá kérdenem: vajjon ezen intézkedéseknek mi az elve, mi az alapja? Szerintem ezen kérdésre hazánk és a törvényhozás története megfelel. Előjog volt az s feltétel, mely akkor az állammal szoros kapcsolatban állott. Mi volt ugyanis a magyar király? Az egyházi törvények védője, fentartója, végrehajtója, vagy a mint akkor mondani szokták: püspök a külsőkben. Ha most ezen elvet jól fontolóra vesszük, világosan kitünik, hogy az abból folyt következményeknek hova kellett elvégre vezetniök. Mi volt ennek az eredménye? Az, mit helyes itéletüek előre láttak, hogy ebből szükségkép be kellett következni, miszerint az államvallás egyedül uralkodó legyen, a mint hogy az egyedüli uralkodásnak ezen jellege sokféleképen mutatkozott is. Higyjék el uraim, hogy azon törvények, melyek oly sokszor panaszképen hozattak fel a katholikusok ellen; azon rendeletek, melyek ismét a katholikusok irányában a nyomasztó gyámkodás jellegét hordták magokon; higyjék el, ez mind eredménye azon fuziónak, mely az egyház és az államhatalom közt jött létre. Mihelyt a világi hatalom egyházi hatalommá is kezdett lenni, szükségkép uralkodóvá kellett válnia s az egyházi jogokat magához ragadva, épen ezen jogokkal igyekezett azt leigázni, ugy, hogy nincs annak fegybeli és kormányzati rendszerében semmi oly parányi és fontos, semmi oly lényeges és közömbös, mibe a világi hatalom a legvégső konsequencziáig feszegetett felügyeleti jogánál fogva nem avatkozott volna, és mit intézkedésének, gyámkodásának és nyomasztó pártfogásának körébe nem vont volna, ugy, hogy reá alkalmazhatni e tekintetben Cicerónak az istentagadó Cotta szájába tett eme szavait: „Imposuisti in cervicibus nostris sempiternum dominum, quem die et nocte timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, et cogitantem, et animadvertentem, et omni ad se pertinere putantem curiosum, plenum negotii Deum.“ Ez idézetben szabatosan ki van fejezve amaz eljárás, melyet az állam az egyház irányában követett; saját érdekében a prokrusztesi ágy rendszerét alkalmazván reá.

Szerintem Komárom város igen érdemes képviselője is észrevenni látszott ezen konkrét állapotokat, a melyeket vala-

hányszor az egyház és állam közti viszonyról szó van, soha szem elől téveszteni nem szabad, ha igazságosak akarunk lenni; látszott, mondom, észrevenni ezen állapotokat és viszonyokat, mert beszéde végén, midőn a házat fölszólitá, hogy ne nyilatkozzék a fölött érdemleg, vajjon ezen javak az állam, vagy pedig a katholikusokéi, hozzáteszi, mert ez időelőtti volna, miután ezen alapitványok természete és jogi viszonyai még nincsenek kifejtve. Igen helyesen, és országszerte ismert igazságszeretetétől nem is lehetett egyéb tanácsot várni, de a magam részéről engedje meg az érdemes képviselö ur, hogy hozzátehessem, miszerint óhajtottam volna, hogy az adott tanácsot akkor, midőn saját nézetét kimondá, szintén megtartotta és felfüggesztette volna itéletét az iskolai alapra nézve, melyről szinte áll, hogy jogi természete még kimutatva nincs. E viszonyok egyébiránt, melyekről elébb szóltam, szerintem megszüntek, a mint a vallások egyenjogusága és kölcsönös viszonossága kimondatott. Ezen elvnek kikiáltásával a dolgok uj rendje állt be; ezen elvnek kimondása által egyuttal kimondatott az egyház s a státus közti elválás és ezen időponttól szerintem egyetlen feladattá lőn követni a konsequencziákat, melyek ezen elvből folynak. Természetes jogi következés volt tehát, hogy midőn az állam kimondta elvben a vallások kölcsönös viszonosságát és egyenlőségét, az egyház is, mely ezelött szoros összefüggésben állt vele, megváltoztatja a státus irányában követett, és kölcsönös engedményeken épült oekonomiáját, és mit évszázadokon át a státustól nyert jogok és pártoltatásért amannak cserébe adott, azt most ezen elv alkalmazásánál fogva jogosan visszakivánhatja. Visszakivánhatja tehát azon alapokat és alapitványokat is, melyek rendeltetésök, természetök és czéljoknál fogva öt illetik; jogosan kivánhatja, hogy azok kezelésében ne mellőztessék, mert ezeknek csak öt megilletö sajátságában ö a státussal soha sem osztozkodhatik.

Tudom, mert ismételten hallottam e házban ezen vita alkalmával, és pedig nyomatékkal mondatni hallottam egy félemeletes ellenvetést, az 1848: III. törvényczikk 6-ik szakaszára való hivatkozást. Nem kerülöm ki ezen ellenvetést, és arra nyilt válaszom ez: az 1848-iki törvény kimondja ugyan a vallások egyenlőségét és a valllások kölcsönös viszonosságát, de nem mondta még ki a vallások teljes szabadságát és épen ennek eredménye

a hivatolt III. t.-czikk 6-ik szakasza. Midőn a megszüntetett dikaszteriumok mindennemü intézkedései a felség végrehajtó hatalmát illetőleg a miniszteriumra bizattak, ezen törvény értelmében helyesen mondaték, hogy a miniszter köteles volt azon alapokat elfogadni és azokat gondozni; de szerintem a hivatolt 6-ik szakaszból nem következik szükségkép az, hogy a vallás- és közoktatási miniszter ur ezen alapok és alapitványokról az ő költségvetési előirányzatában tételek és rovatok szerint adjon kimutatást, hogy a ház e felett tanácskozva, azokat megvizsgálja és illetőleg jóváhagyja. Állitásom mellett szól nézetem szerint maga ezen hivatolt törvényczikk. A III. törvényczikk megszabja a megalapitott miniszterek teendőit, megszabja a végrehajtást, de megszabja egyuttal: mikor és miként tartoznak a háznak számolni. Ugyanazon törvényczikk 37-ik szakasza azt mondja, hogy a „miniszterium az ország jövedelmeinek és szükségeinek kimutatását és a multra nézve az általa kezelt jövedelmekröli számadást az országgyülésnek megvizsgálás és illetőleg jóváhagyás végett évenkint az alsó táblánál bemutatni köteles."

Mit köteles tehát a miniszter bemutatni? az országos jövedelmekről szóló kimutatást. Épen Komárom városának érdemes képviselője igen bölcsen méltóztatott mondani, hogy arról, vajjon ezen alapitványok államjavak-e vagy nem? most nem lehet szólani, mert ez idöelötti volna.

Nem tudom felfogni, legalább részemröl, az összefüggést, midőn azt mondjuk, hogy érdemlegesen szólni nem lehet s ebből mégis azt következtetjük, hogy a miniszter, ki a törvényben csak az országos jövedelmekröli kimutatás előterjesztésére van utasitva, egyszersmind ezen alapokat is befoglalja ezen kimutatásba. Nem merném aggodalom nélkül elfogadni ezen tételt épen azon okoknál fogva, melyeket Komárom város igen érdemes képviselöje ellenkezö irányban felhozott. Azon korszakban, midőn a jogszerzésre vonatkozólag sajátszerü theoria létezik, nem merném minden praeiudicum nélkül a miniszteriumot oda utasitani, hogy ezen alapokról egyéb országos jövedelmekkel együtt adjon a t. ház elé kimutatást.

Minthogy épen a t. képviselö ur magaból a királyi czimből méltóztatott levonni az államnak jogát a tanintézetekre és ebből folyólag az iskolai alapra; vajjon azon körülmény, hogy

e kimutatás is az országos javakkal együttesen és összesen ezekkel terjesztetett elő, egy pár év mulva hasonló okoskodással adat gyanánt nem használtathatnék-e fel ezen alapok országos természetére nézve?

Mocsáry képviselő urnak egyes tételeire szintén óhajtanék válaszolni. (Jobbfelől: Halljuk!) Ő volt az egyetlen nézetem szerint, a ki a kath. autonomiára vonatkozólag szabatosan nyilatkozott és praeczizirozta azon álláspontot, melyet ezzel szemközt a tulsó padokon elfoglalnak. Megengedi tehát a t. ház, ha egyes tételeit észrevétel nélkül nem hagyhatom.

Aggodalommal tekinti a szönyegre hozott autonomiát s azt mondja, hogy már maga az, hogy a mozgalom épen azoktól ered, a kik ellen ezen autonomia irányoztatik, t. i. a klérustól és hierarchiától, elég indok az aggodalomra. Ő az autonomiának indokait ebben keresi. Ám keressék indokait bármiben, az öszinte keresök valóban csak azon egyre fognak találni, hogy t. i. oly országban és oly korban, a melyben s midőn mindenki a szabadság eszméjét hangoztatja, az egyház, a katholikusok is szabadok akarnak lenni. Az egyház azon szabadságot akarja, melyet neki is a korszellem odaitél. (Helyeslés jobbfelől.) Az első és legnagyobb tévedés, mely a szabadság elismerését akadályozza, azon hibás vélemény, mintha a kath. egyház szabadságát illetöleg csak a papság volna érdekelve. (Igaz! balfelől. Nem ugy van! jobbfelől.) Mintha annak okáért egyedül a papságot fenyegetné a vész e harczban. Ez azonban — merem állitani — merő tévedés. (Igaz! jobbfelől.) Politikai és társadalmi szempontból tekintve a kath. egyház szabadságát, ez a világiaknak is legalább oly tulajdona és biztositéka, mint a papságé. (Ugy van! jobbfelől.)

Elfogadom azt, a mit Mocsáry képviselőtársam mondott, hogy a katholikusok ezen autonomiára vonatkozólag a protestáns autonomiát is számba veszik. Egy részben igaz; igen a kormány irányában a szabadság azon mértékét kivánják ők is, a mely szabadsággal birnak a protestánsok; de belső ügyeik rendezésére vonatkozólag, aligha fognák a protestánsok autonomiáját, annak összes fogyatkozásaival átvenni. (Halljuk!) Nem szükséges nekik, — mint ö jelezte, mert elszigetelve állanak a magyarországi katholikusok e törekvésükben, nem szükséges nekik csupán csak a magyarországi protestánsoknak autonomiá-

jára tekinteni; vannak a katholikus világban hasonnemü intézmények, melyeket a létesitendő magyarországi autonomia testvéreiként fogad el, azokra tekint belső ügyei szervezésében. Ilyen az erdélyi, ilyen az irhoni, O'Connel intézkedései folytán létre hozott, ilyen az Angolországban létrejött ugynevezett „angol institutum", melyet már XVI-ik Gergely pápa magasztalólag is megerősitett. (Felkiáltások balfelől: No akkor jó lehet.) Ezt azon állitásnak helyreigazitására, mintha e törekvés elszigetelve állna a katholikus világban.

Különben igen köszönöm azon tanácsokat, melyeket szives volt a katholikusoknak belső ügyeik rendezésére vonatkozólag adni; és kérem, hogy a lelkiismeret- és vallásszabadság ugyanazon mértékét, melyet maga részéről igénybe vesz, ne sajnálja meg a katholikusoktól sem s hiszem, velem egy meggyőződésben lesz, midőn azt mondom, hogy a valódi türelem a katholikusok irányában, nemcsak abban áll, hogy azok vallásukat szabadon gyakorolhassák, hanem, hogy egyházok fegyelmét, annak egész kiterjedésében szabadon megtarthassák, habár képtelennek mutassa is annak egyes ágazatait a felekezeti prisma.

Sajnálom, hogy Zsedényi t. képviselő ur nincs jelen. (Fölkiáltások: Majd elolvassa!) A mit az 1723 : LXX. törvényből idézett, azt hallgatással mellőzhetem, mert arra Paczolay megfelelt, csupán csak Horváth Mihálylyal vezetett polémiájából tett azon kérdésre, vajjon a katholikus autonomia létesitésére vonatkozólag akarja-e az országgyülés jogait megszoritani, akarok pár szót mondani. Képviselő ur erre az 1790-ik országgyülés eljárására hivatkozott a protestánsokkal szemközt. Méltányolni tudom én azon álláspontból ez állitását, melyet ő azon politikai téren, melyet elfoglalt, mindig követett, és igen helyes hogy az 1790-ik országgyülés azon eljárását követte, melyet követett, mert szükséges is volt; de kérdem, vajjon az, mi 1790-ben szükséges volt, okvetlenül szükséges lesz-e 1870-ben? Szerintem a törvények, ha helyesek azon kornak, melyben alkottattak, szükségeit veszik számba, következésképen azon kor erkölcsi és szellemi jellemét magukra vonják. Találkozunk kérdésekkel, melyeket a korszellem vagy meghalad, vagy módosit, azon kérdésekben mindannyiszor a korszellemmel ellenkezőleg a távolabb multba nyuljunk-e? Szerintem ez a stabilismus egy neme volna, mely a korszellem jogait el nem ismeri és mely a

korszellemet erőszakolni akarná a visszamenésre. A törvényhozásnak kötelessége a korszellem áramlatával szemben napról-napra tenni azt, a mit nap-nap után követel. Midőn ehhez képest a vallásszabadságot, ezen a minden javakat előkészitő szellemi szabadságot politikailag megalkotta, maradjon hü az igazsághoz, melyhez minden korszaknak joga van.

Elismeréssel fogadtam Kállay t. képviselő ur tegnap ismételten tett azon nyilatkozatát, hogy ö katholikus. (Halljuk!) Szabad legyen azonban megjegyeznem, hogy a katholiczismusnak van egyuttal vallási kodexe is, melynek, a ki határain kivül áll, nem katholikus többé. (Derültség. Élénk ellenmondás balfelöl. Elnök csenget. Halljuk!)

A mi az egyházi javak eredetéről mondott nézetét illeti, arra vonatkozólag azt jegyezem meg, hogy az, azok keletkezésének történetével homlokegyenest ellenkezik. Nem szólok ma e kérdéshez, mert ez sem alkalomszerü, sem időszerü nem volna; de remélem, hogy még mielőtt mandátumunk lejárna, e kérdésre vonatkozólag e téren találkozni fogunk. (Helyeslés jobbfelől.)

A mi pedig azon óhajtását illeti, melyet a katholikus egyházi javaknak országos czélokra történendö konfiskácziójára vonatkozólag kimondott, egyet jegyzek meg. Midőn egy hibás elv állittatik fel, a benne rejlö veszélyes konzequencziákat ritkán szokták szemügyre venni, de melyek előbb-utóbb kifejlödnek. Ne tanitsuk az embereket arra, mint kellene törvényes szin alatt törvénytelenséget elkövetni (Általános helyeslés.) és mert az okoskodás tovább fonódhatik, a mely fegyverekkel én hatalmam délpontján a gyengébbet lenyomtam, ugyanazokkal a nap leszálltával meglehet, engem zuz össze. Ezt igen helyesen fejezte ki nézetem szerint I. Ferencz király, midön a jászói prépostságot visszaállitó okmányban ezeket mondja: — Engedjék meg a latin idézetet — „Cordi sumamus, quod si exemplum laesorum proprietatis jurium conniventia nostra ad seram posteritatem transmiserit, nil tam firmum futurum sit, quod quaesitus pietatis, aut majoris utilitatis praetextus evertere nequeat.

Elfogadom a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául. (Élénk helyeslés jobbfelöl.)

Rónay Jáczint: T. ház! (Halljuk!) A mit mondani fogok, megvallom, nem tartozik szorosan a költségvetéshez; azért rövid

leszek s minden indokolás nélkül elmondom néhány engem közelebb érdeklő kérdésre nézetemet.

Az átalános vitában fölmerült vallási kérdésekre azt jegyzem meg, hogy ezen intézkedés, véleményem szerint, nem czélszerü s nem is időszerü. Nem azért, mintha azokhoz sorakoznám, kik vagy nem mernek vagy nem akarnak haladni; nem azért, mintha talán azon törekvés barátja volnék, melyet itt oly sokszor láttam, azon kétségbeesett szabadelvüségnek, mely beteg nemzetünknek egyszerre az egész szabadelvü gyógyszertárt be akarja adni. (Helyeslés a jobboldalon. Halljuk!)

Vannak nemzetünknek életszükségei. Ilyennek ismerem én a megyék, a községek rendezését és az igazságszolgáltatást; ezeket akarom én első helyen összhangba hozni a parlamentális kormányformával, a kor igényeivel, nemzetünk szükségleteivel.

Uraim! nekem van bizalmam a haladásban; azért tudok várni. (Helyeslés.) Meg vagyok győződve, ha hazánknak van jövője, egyetlen egy szabadelvü, életre való intézmény sem fog elmaradni hazánkban, mert a haladás most már nem egyesek vivmánya, hanem hatalom, melyet a müveltség idézett elő, oly hatalom, mely előtt meg kell hajolni mindenkinek, melynek utját nem állhatják egyesek, de még nemzetek sem. (Helyeslés.)

Ezen átalános észrevétel után három kérdésre fogom elmondani röviden nézeteimet. (Halljuk.)

Fölhozták többen az egyházi vagyonnak saekularisáczióját. Itt jogi térre nem fogok menni, nincs is helyén, és különben is tudom a történelemből, hogy e kérdés eldöntésénél a népek ugy, mint a fejedelmek nem szokták azt kérdezni: quid juris? hanem: quid consilii? (Ugy van! jobbfelől.) Történjék bármi, én meghajlok, engem tisztán vallási szempontból nem aggaszt semmi, mert vallásunk alapját azon isteni tanban keresem, mely előtt minden bölcsnek meg kell hajolni, és mely azt hirdeti, hogy a törvénynek első és utolsó betüje a szeretet. (Helyeslés.

Most legyen szabad megemlékeznem azon vádakról, melyeket némelyek itt komolyan, jó kedvökben helyesnek tartottak a katholikus papság ellen fölhozni. Nem védem én a törvényvagy hivatalszegést, nem védem az erkölcstelenséget sehol, nem is tartom elkerülhetőnek, mert a képviselő urakkal együtt emberek vagyunk mindnyájan; hanem bátor vagyok kérdezni: vajjon méltányos-e, igazságos-e, és még a kegyesen megengedett kivé-

telek mellett is egy egész osztályra, mint például a falusi lelkészekre kimondani a kárhozatot, midőn ott a sajtó, a törvényszék, a hol formulázott vádakkal mindenkor mindenki följéphet. (Helyeslés a jobboldalon.) Uraim, azt hiszem, ha valaki népünk bármely osztálya ellen, kezdve a legszegényebb néposztálynál föl a különböző vallásfelekezeti papságig, csak felét mondotta volna el annak, a mit itt hallottunk, hogy hiszem magok a t. képviselö urak sem helyeselték volna. Csak arra vagyok bátor a tisztelt képviselö urakat kérni, és kérem öket a szabadelvüség nevében: ne csináljanak szabad hazában páriákat. (Élénk helyeslés jobbfelöl, zaj a baloldalon.)

És itt eszmeláncolatnál fogva áttérek az „országos mistifikáczióra", a keletkező katholikus autonomiára.

Azon képviselö ur, ki e szót elöször kimondá, a katholikus autonomiát keletkezése előtt már elitélte. Tessék nehány századdal visszalapozni a történelemben: azt fogja találni, hogy midőn a protestáns autonomia keletkezett, szintén voltak, kik ugy szóltak. (Helyes! jobbfelöl.) De azt is följegyezve fogja találni a történelemben, hogy minél erösebb volt a támadás, annál nagyobb volt az összetartás, hogy minél nagyobb volt a veszély, annál inkább szilárdult az autonomia. (Átalános helyeslés.) Igy történt azután, hogy a protestáns autonomia az elveiből önként folyó önkormányzat mellett századokon át mindig ott állott az önvédelemre, és ennek, és csak ennek szilárditására keresett menedéket a törvénynél. Távol van tőlem, hogy visszaóhajtanám ama nehéz időket; mit én óhajtok, az: hogy legyen e hazában minden vallásfelekezet egyenjogu és szabad; mit én óhajtok, az: hogy népünk miveltsége és a lelkiismeret tisztelete oly fokra emelkedjék, hogy egykoron az ország házában lehetetlen legyen a vallásról csak szólani is. (Helyeslés.)

E rövid észrevétel után szavazok a részletes tárgyalásra. Nem szólottam ugyan az átalános tárgyaláshoz; de tették ezt mások is; és reménylem, nekem is meg fogja bocsátani a ház. (Helyeslés.)

Salamon Lajos: T. ház! Én sem annyira a költségvetés átalános tárgyalásához, mint annak némely hiányaihoz, melyeket Ghyczy Kálmán t. képviselőtársam beszédében jelzett, és abból kifolyólag az ugynevezett készülőben levö katholikus autonomiára nézve kivánok pár megjegyzést tenni.

Mindenki előtt tudva van, hogy a mult országgyülés folyama alatt az ugynevezett püspöki tanács vegyes gyülekezete tervezetet bocsátott ki, mely jelenleg itt kezem közt van. Ez volt a tudtommal legelső kiindulási pont Magyarországon, mely a katholikus autonomiának eszméjét megpenditette. Ennek folytán a mult országgyülés folyama alatt Pesten a megyeház termében katholikus képviselők és nem képviselők összejövén, tanácskoztunk annak jó vagy nem jó voltáról, és hozzájárulásunkról vagy a megváltoztatásról. Igen méltatlanul vádolja tehát Horváth Mihály t. képviselőtársam Ghyczy Kálmán t. képviselőtársamat, mert épen Ghyczy Kálmán inditványára ezen szerkezet megváltoztatása tárgyában pártkülönbség nélkül egy fölterjesztést irtunk alá a primáshoz, és mikor ennek eredménye nem lett, mikor meg nem hallgattattunk, hanem a primás a csalhatlan pápának tanaihoz hiven, mint annak hü fia, „non possumus"-sal válaszolt, akkor igenis visszavonultunk minden további lépéstől. Ez a tényállás. Hogy igy cselekedett a papság és a primás, azon nem ütközöm meg; de a mit ő ezen okmány szerint velünk megosztani és gondjainkra bizni akar, az oly kisszerü, a fönnálló többi vallásfelekezetek autonomiájához képest oly csekélység, hogy nem érdemli meg az autonomia nevet, mert az csak bitorlása volna ezen névnek. Hanem, hogy a kormány, uraim, jónak látta mindamellett, hogy a képviselőtestületnek katholikus tagjai pártkülönbség nélkül nem helyeseltük ezen eljárást, és az ezen eljárásból kifolyólag összeülendö tanácsnak munkálatát mégis ő felségének jóváhagyása végett fölterjesztette, ez rám nézve mint katholikusra és igen sok katholikusra nézve Magyarországban valóságos sérelem!

A katholikus autonomia alakult egy tervezet szerint, melyet mondhatni a papság és egy igen kevés számu jezsuita clique alakitott össze a tanácskozás alkalmával, hogy ez képviselje 6 millió katholikusnak érdekeit.

Ha csak oly eljárást követett volna miniszter ur, mint a zsidóknál követett, bizonyosan meggyőződött volna, hogy azon munkálat nem fejezheti ki a katholikusok érdekeit; a miniszter ur azonban jónak látta annak munkálatait sietve mennél előbb ő felsége elé terjeszteni, hogy ő felsége jóváhagyása után, most már a választások kiirathassanak, a melyekről tapasztalatból tudom, hogy ezek a vidéken többnyire lelkészek által vezettet-

vén, az irásbeli szavazatok beszedése egy olyan népnél, melynek legalább fele irni, olvasni nem tud, ez valóságos mystifikácziója a szabad választásnak. (Helyeslés balfelöl.) A positiv szavazatokat fölirja a plébános, de azoknak szavazatai, a kik nem az illető jelöltre szavaznak, rendesen elvesznek, és ez valóságos kijátszása azon ugynevezett alakitandó katholikus autonomiára választandó képviseletnek, mert itt csak egy clique választ, az ultramontán clique. Én részemről nyiltan megmondom, óhajtom és minden erömböl támogatnám is egy katholikus autonomiának létesülését, hanem akkor bocsássanak meg uraim, ne keressék annak okát itt e házban, sem a magyar államban, hanem ha oly autonomiát akarnak, milyennel birnak a protestánsok, akkor igen is keressék annak ellenségét Rómában. Mig, uraim, Rómában a csalhatatlannak kihirdetett pápa és hivei az összes magyar papságnak törvényt szabnak, mig ezek hitágazati formulában vannak öntve, mig a kánonjog fönnáll, mig kimondhatják Rómában: „Elátkozott legyen az, ki nem hiszi!“ addig oly autonomiát, mivel birnak más felekezetek is Magyarországban, oly szabadságra fektetve, nem csak a klérus, hanem egyszersmind a világiakra nézve létesittetni akarni képtelenség. (Helyeslés balfelöl. Közbeszólások jobbfelöl: Nem idevaló!) Lehetnek, kik más véleményben vannak, ez az én véleményem. Kérdek akárkit: van-e nekünk katholikusoknak a papság és Róma irányában, kik minden vallási dolgok fölött határoznak, más hivatásunk és jogunk, mint hinni és engedelmeskedni? Mig a protestánsoknál minden dologban egyenlő, söt tulnyomó részt vesznek a világiak, és mig ott a vallástan oktatására a papok fölött gyakorolt fegyelem által szintén tulnyomó befolyással birnak a világiak, addig nálunk ezen szervezetnél, melyben most vagyunk, képtelenség azt hinni, hogy ez valaha sikerülni fog. (Helyeslés balfelöl.)

Azt mondá Prileszky Tádé képviselő ur, hogy az autonomiára vonatkozólag két párt létezik jelenleg, az egyik az ultramontán, a másik a szabadelvü párt. Szerintem nem csak ezen két párt létezik: hanem van azonkivül egy harmadik legnagyobb párt, nem csak Magyarországon, hanem az egész világon, melyhez magam is tartozom, és ez az elátkozottak pártja az, melyet a syllabus elátkozott. (Fölkiáltás jobbfelöl: Nem létezik!) De igen is áll, és higyék meg, hogy nem csak Magyarországban,

hanem az összes kath. világban ez lesz a legerösebb párt. (Igaz! Ugy van!) Szomoru dolog lenne, ha nem ugy volna. Mert, fölfogásom szerint, ha az ott végzett dolgok sikerre vezetnek, ugy a mint ők kivánják, nem csak hogy tökéletesen alárendeltetik minden érdek, mely köztünk katholikusok közt támadhatna, hanem még az államra is rá kivánják erőszakolni, a mi a syllabusban kimondatott, hogy midőn kétség támad, hogy kinek engedelmeskedjék a haza polgára, az egyháznak kell engedelmeskedni, nem pedig az államhatalomnak. (Ugy van! a baloldalon.) Ez oly tan, melyet hihetöleg nem csak a fejedelmek, hanem átalában az államok ellenezni fognak.

Azt mondák itt Paczolay és Horváth Döme képviselőtársaim, hogy eredetöknél fogva az ugynevezett tanulmányi alap valóságos katholikus vagyon, ennélfogva ha egyszer a kath. autonomia szervezkedik, igen méltányos és illö dolog, hogy a nemzet azon vagyont, melyet most államilag kezel, adja át az autonomiának. Több 80—100 évnél, hogy ezen javak saekularizáltattak, és azok a fejedelem által gymnasiumokra, akadémiákra, és magára a tudományos egyetem föntartására is fordittaték; és most visszaható lépést kivánnak önök tenni, mert annak kell nevezni, midőn azt mondják, hogy ezen vagyon vétessék el az államtól és adassék át a kathol. autonomiáknak azon alapon, hogy az valaha a kath. papság által iratott. Akkor igen messze kellene visszamenni, — én tudok ezen javakból többeket, különösen Fehér megyében, melyek egyeseknek adományoztattak, és akkor azon jogfogalomnál fogva, melyet önök fölállitanak, ezeket is konfiskálni kellene. Tehát ha most, midőn már több mint száz éve államilag kezeltetik ezen saekularizált vagyon, mert mindig mint államvagyon kezeltetett, és az 1848-iki III-ik törvényczikk szerint másként mint ő felsége felelős magyar miniszteriuma által nem is kezeltethetik, visszakövetelik önök ezen vagyont, sőt még azon fölül is követelnek az autonomia alapján, akkor az autonomiának ez által igen kevés népszerüséget fognak szerezni. (Helyeslés.)

Azt mondá Samassa képviselőtársam Kállay barátom tegnapi szavaira, hogy az, a ki azon elveket vallja, melyeket ő, az lehet katholikus, de nem igazi katholikus. (Közbeszólás balfelől: Azt mondta, hogy nem is katholikus!) Igen is azt mondá, nem is katholikus. Én erre azt felelem, menjen a képviselő ur

Franczia-, Olasz-, Spanyolországba, s azt fogja találni, hogy az ő fölfogása szerint ott már az összes nemzetek nem katholikusok, (Helyeslés és derültség a baloldalon) mert azon vagyont, melyet a papság birtokolt, már régen saekularizálták. (Helyeslés balfelől.)

Részemről legkevésbé sem akarom most azon kérdést kutatni, hogy azon vagyon állami vagy katholikus vagyon-e, hanem szivesen beleegyezem Ghyczy Kálmán inditványába, melyet alá is irtam, hogy kutattassék ki, mi egyházi, mi alapitványi vagyon? Csak azon tanra nézve, mely különösen Paczolay képviselő ur által fölhozatott, t. i., hogy ha a magyar törvényhozás nem tudna megegyezni, a kath. autonomiával, akkor az ügyet egy biróság által kellene eldöntetni, kivánom azt megjegyezni, hogy én ezen tant el nem fogadhatom. Midőn az ó-hitüek megváltoztatták nemzetiség tekintetében, a románok és szerbek, e két testvér nemzet mindenik nemzeti önálló egyházat akart magának teremteni, illetőleg egymástól elválni, akkor igen helyesnek látom a biróságot, a ki a két egyenjogu testvér között azokat, a mik az osztálynál előfordulnak, elintézze. De már bocsásson meg a t. képviselő ur, a magyar államnak nincs egyenjogu társa; (Helyeslés balfelől.) a mit a magyar állam a törvényhozással és fejedelemmel egymás közt elintéz, ennek vele szemközt egy felekezet sohasem egyenjogu társa, hanem mindig alárendelt.

A miniszter ur többek között mondá, hogy minden felekezet bir már autonomiával Magyarországon és, hogy ennélfogva igen szükségesnek találja, hogy a katholikus vallás is birjon autonomiával. Nagyon sajnálom, mint már emlitettem, hogy a t. miniszter ur ezen hiedelemben van, mert tartozzék, mint b. Eötvös József, bármelyik párthoz, sajnálnom kell, hogy mint kormányférfiu a fejedelem elé terjeszt szentesitése végett oly valami megállapodásokat, melyek mint az összes katholikusok véleményének kifolyása tünnek föl; az ily eljárás által, megvallom, én sértve érzem magamat, mert a mik a választások körül azon urak részéről történtek, el merem mondani, miszerint Magyarország katholikusainak kilencz-tizedének még fogalma sincs arról, hogy mi lesz ott a teendő; azon eljárás nem fogja siettetni azon czélt, melyet a miniszter ur maga elé tüzött, hanem mig egy részről roppant reaktiót fog szülni, más

részről higyje meg, csiráját dobta el jövőre a magyarországi katholikusok sokféle viszálykodásnak.

A költségvetés egyéb tárgyaira mondani valóm nincs, a részletes vitatkozásoknál lesz idő és alkalom erre.

Azzal rekesztem be előadásomat: ám kisérték meg, a kik oly módon, ily alapon kiindulva elhatározni jónak tartják, hogy valamennyi magyarországi katholikusok nevében szólhassanak és végezhessenek, meg fogják látni az eredményt: t. i., hogy elfordul tőlük legnagyobb része a katholikusoknak Magyarországon, és mint már mondá, a legveszélyesebb testvéri vitáknak nyitnak tért ez által.

Pártolom Ghyczy Kálmán inditványát. (Helyeslés és éljenzés a baloldalon.)

Benedek Gyula: T. ház! A tanácskozás ily előrehaladt stádiumában nem akarom a ház figyelmét fárasztani azzal, hogy ismételjem mindazokat, a mik itt elmondva voltak; ennélfogva tekintettel a tárgy kimerültségére, lemondok egyetlen egy észrevétel kivételével, a szóról (Helyeslés) s óhajtanám, hogy e tekintetben mások is követnék példámat.

Ghyczy Kálmán t. képviselő ur aggodalmát fejezte ki a létesitendő autonomia iránt, ezen aggodalmát, mondhatni bizalmatlanságát, azzal indokolván, hogy a magyarországi katholikus polgárok még mindig a hierarchiális befolyás alatt vannak. Erre nézve leszek bátor azon szerény észrevételt tenni, hogy létezett 1848-ban is hierarchiális befolyás, (Közbeszólás a baloldalon: Most is létezik!) de ezen befolyás nem akadályozhatta azt, hogy az 1848-iki törvényhozás kimondja a vallásszabadság és jogegyelőség elvét. Igenis létezett ezen hierarchialis befolyás ezután is, söt megengedem, létezik a mai napig; ez azonban, t. ház, nem zárhatják ki azt, miszerint a magyar haza katholikus felekezetü polgárai a szabadság és mindenekelött az önkormányzati jog alapelveitől ne volnának áthatva, mint minden más felekezetü polgárai e hazának; épen azért erős hitem és bizalmam van, hogy midőn a katholikus önkormányzati rendszer megalkotása szóba fog jönni és e nagy fontosságu és valóban a magyar társadalomnak nagy horderejü kérdése megoldandó lesz, a magyar haza katholikus felekezetü polgárai mindazt teljesiteni fogják, a mit e tekintetben tőlök a szabadság, a korszellem és mindenek fölött a haza alkotmányos érdeke és a

magyar nemzet politikai alaperőinek nevelése megkiván. Ezek előre bocsátása után nem marad számomra egyéb, mint kijelentenem, hogy a szőnyegen levő költségvetési előirányzatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. (Jobbfelől helyeslés.)

Ludwigh János: T. képviselőház! A napokban az igen tisztelt kultuszminisztertől egyikét azon szép szónoklatoknak hallottuk, melyek humánus gondolkozásáról, vallásérzelméről és költői szelleméről tesznek tanuságot. Meggyőződésből szólt és meggyőződést ébresztett hallgatóiban még akkor is, midőn az elvekkel ellenkező tények rideg valósága állt előttünk. A tisztelt kutuszminiszter ur mondá, hogy hisz és bizik az autonomiában, hogy a katholikus autonomia az alkotmányos szabadságnak támasza és paizsa leend. Nem kételkedem hitében; de az egyéni hit nem dönti le Ghyczy Kálmán tisztelt barátom jeles beszédének fontos érveit és nem dönti meg azon tényeket, melyeket fölhozott és melyek czáfolatlanul maradtak. Az igen tisztelt kultuszminiszter ur a zsidó kongreszszustól is jó sikert várt. De mit eredményezett, — szakadást; az ország minden részéből óvások érkeznek a kongresszusnak ugy szervezete mint megállapodása ellen. Nem járt szerencsésebben a szerb kongresszussal, és ime, most hallottam Salamon barátomtól, hogy ha nem egyedül a papság és a miniszter hivatalnokai állapitották volna meg az autonomia tervét, lehetlen lett volna nem látnia előjátékát a szakadásnak már a katholikusoknál is.

Sokat hallottuk most már a jezsuiták által is fölkapott jeligét, t. i. hogy „szabad egyház a szabad államban". Nem akarok ezen jelige mindenféle értelmezéséről szólni, sem nem az abstrakt theoriáról, hanem tényekről akarok szólni.

Én nem ismerek katholikus autonomiát sehol a világon; ismerek zsidó autonomiát, ismerek protestáns autonomiát, sőt a zsidó autonomiát az ő theokratiájának megszüntével legrégibbnek tartom; de a mint mondom, nem ismerek sehol katholikus autonomiát, sem nem ismer senki a keresztyénség első századai óta olyat, és katholikus autonomiát a syllabus mellett képzelni sem tudok. (Helyeslés balfelől.) Igen is hiszem katholikus polgártársaimról, hogy az autonomiát meg fognák alkotni, épen ugy, mint más felekezetek azt századok óta gyakorolják; hiszen az országnak alkotmányos szabadsága épen az autonomia

elvein alapszik és igy én nem látom át, miért nem vitethetnének át ezen elvek az egyház terére is; de nagyon-nagyon különös az, hogy épen azon képviselőtársaim, kik a katholikus autonomia mellett annyira buzognak, épen azon munkálkodnak, hogy a politikai autonomiát agyon nyomják. (Helyeslés balfelől.)

Hol van autonomia? Rómában? Ott van a pápai csalhatatlanság és a pápai syllabus. Horváth Mihály képviselőtársam és barátom ugyan Amerikában fedezte azt fel, és különösen azt mondá, hogy ha az autonomia és szabad egyház ily theokratikus államban létesülhetett, miért ne létesülhetne az Magyarországban is? De theokratia egyház törvényhozó főpapság nélkül nem is képzelhető; annyira nem képzelhető, mint monarchia fejedelem nélkül; már pedig tudjuk, hogy Amerikában papi egyház soha nem volt, sem a forradalom előtt, sem a forradalom után. Emlitette Williams Robertet a tudós püspök ur — mert itt nem a képviselőről van szó, hanem a tudósról — megirta biographiáját, de ugy látszik, elfelejtette — mint egyátalában sokat elfelejtett — (Helyeslés balfelől), hogy Williams kálvinista, puritánus, republikánus volt, és mint olyan nem a szabad egyház mellett irt és viaskodott, hanem védte a vallás és egyéni lelkiismeret teljes szabadságát, a mi egészen más, és az amerikai alkotmány szerint nincs is szabad egyház, sem másféle egyház: hanem van teljes lelkiismereti és egyéni szabadság; a mint már Vukovich Sebő tisztelt barátom is megemlitette, az egyház ott tisztán az egyesületi és gyülekezési jogon alapszik, és nem máson; azért ott bármi társulat, legyen az kaszino, legyen demokratikus, vagy republikánus, épen azon jogok szerint egyesül, mint bármely egyház. Ez a különbség az európai és különösen a mi viszonyaink és az ottani viszonyok között.

Visszatérek némelyekre, a mik elmondattak különösen a hierarchiára nézve, hierarchia és autonomia épen ellenkező két fogalom. (Helyeslés balfelől.) Az egyik kizárja a másikat. (Helyeslés.) A hol hierarchia van, ott nincs autonomia, és nem is lehet, az a lehetetlenség közé tartozik.

Én a mint mondám, igen kivánom, hogy a katholikus autonomia megteremtessék, és életbe lépjen; de megmondom, mit mondott az autonomiai törekvésekre a pápa maga, mit mondott Falcinelli bibornok egy igen érdemes püspöknek, (Halljuk!

Halljuk!) a ki nekem elbeszélte a pápával folyt párbeszédét. Csak röviden mondom el tartalmát. (Halljuk!) A pápa azt mondá: „A magyarok autonomiát akarnak? Hová fog az vezetni? Schizmára. Ő szentsége a pápa az autonomiát soha meg nem engedheti, mert az egyházi törvény szerint a laikusoknak soha nem lehet az egyházi ügyekbe befolyásuk.“ Hát a primás hányszor könyörgött már a pápánál, hogy hagyja jóvá, illetőleg ne ellenezze az autonomiát; és mi lett a felelet? Az, a mit a bibornok mondott, t. i., hogy laikusok nem bocsátkozhatnak az egyház ügyeibe.

De nézzük, miként áll a dolog más országokban. Gondolom, az igen t. kultuszminiszter ur a Montalembert-párthoz tartozik. Nincs szabadabb vallásgyakorlat, mint Belgiumban. Az alkotmány szerint mindenki hihet bármit; az az államhoz nem tartozik. Lehet atheista, valamint az államról is azt mondják, hogy atheista. És mi ennek következése? Az, hogy ott – bár nagyon kivánni való volna, hogy vallási viták az országgyülési termekben soha fel ne merüljenek — mondom, hogy ott, hol 99 rész katholikus, a vallási kérdések leggyakrabban fordulnak elő. Nincs, mondom, országgyülés, melyben annyi vallás-vitatás volna, mint épen ott, és miért? A konstituczió óta a katholikus egyház, söt minden egyház magára hagyatott. Ekkor szemére hányta az egyik párt a másiknak, különösen a liberálisok a katholikusoknak, hogy az ultramontánok és hogy az ultramontán párt nem lehet hive az alkotmánynak épen azért, mivel ultramontán. A másik párt erre azt felelte, hogy ő épen oly hive az alkotmánynak, mint a római egyháznak vagy a római pápának, de a pápa közbeszólott és felelt ezen kérdésre a maga encyklikájával. Hiszem, hogy a kultuszminiszter ur igen jól tudja. Abban az van, hogy a római egyház az alkotmány fölött áll, és hogy minden igaz katholikus az egyháznak engedelmeskedni köteles; kérdem, vajjon nem tagadása-e ez az alkotmányosságnak? (Helyeslés balfelől.) A mint már Samassa t. képviselő ur is mondotta, ezen enczyklika értelmében az egyházi codex szerint Kállay t. barátunk már nem tartozhatik a katholikus egyházhoz. (Derültség.)

Horváth Mihály t. barátom ellenem mintegy személyes támadást intézett, midón azt mondta, hogy protestáns létemre, hogy hozhattam elö az interkaláris jövedelmek kérdését és hogy

kivánhattam mellékesen oda vinni a kérdést, hogy a klérus javai elvonassanak a papságtól. Én most az állami vagy nem állami javak kérdésébe bocsátkozni nem akarok, hanem azt kérdem a t. képviselő urtól, vajjon csak a konkordatumból tudja-e, az hogy interkaláris jövedelmek nem az ország jövedelmei?

Én mint képviselő kötelességemnek érzem azt, hogy e tekintetben örködjem, és mindnyájunknak kötelessége örködni a felett, hogy a jövedelemek az ország czéljaitól el ne vonassanak; én nem mást inditványoztam, mint azt, mi szent István óta mindig történt a konkordatum létesitéseig, hogy t. i. e jövedelmek az ország kincstárában maradjanak.

Még Samassa t. képviselőtársam észrevételeire kivánok néhány ellenészrevételt tenni.

Ő azt mondá, hogy katholikus iskolák voltak, mielőtt az államnak lettek volna iskolái. Kérdem, ki alapitotta azon iskolákat, nemde maga az állam, nem magok a királyok? Ott van Nagy Lajos, ott van Mátyás; és nem azért adattak-e e jövedelmek, hogy a nép oktattassék? Hisz Kálmán törvénye rendelkezik, hogy három része e jövedelemnek hova fordittassék, s meghagyja, hogy csak negyed részét élvezhessék ők.

Mindezeket nem hoztam volna elő, a mint nem is kivánok e részbe tovább menni, de Horváth Mihály t. barátom észrevételeire mindezt el nem hallgathattam.

Samassa képviselőtársam azt is mondotta, hogy a kath. egyház szabad akar lenni; de mitől szabad? ha szabad akar lenni, tegye magát szabaddá azon kanoni törvényektől, melyek in temporalibus rendelkeznek, mert másrészt tudjuk a corpus jurisból, hogy tiltva volt, miszerint in temporalibus az országon kivül bármi hatalom rendelkezhessék.

Ezek után mást nem mondhatok, mint hogy én mind nézeteiben, mind kételyeiben Ghyczy t. tagtársamnak osztozom. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Zichy Nándor gróf: Előttem szólott igen t. képviselőtársam nézete szerint igen kellemetlen helyzetben volnánk, mert szerinte a katholikus egyház képtelen ügyeit maga kezelni. Pedig, ugy hiszem, ő maga sem óhajthatja, hogy annak ügyeit, mint egy államvallásnak ügyét, a kormány és a parlament kezelje. (Helyeslés.)

Én magam nem akarok az autonomia kérdéséről és egyátalában a vallásos ügyek mikénti rendezéséről és alkalmazásáról bővebben szólni, csak egyedül azt engedjék még megjegyeznem, mire jogositva vagyok az előttem elmondottak által, habár nem is maga a parlamenti tárgyalás jelen stadiuma folytán: (Helyeslés jobb felöl) hogy azon autonomiális közeget, mely kiválóan választási módon és alapon léptettetik életbe, és melynek mikénti alakulására nézve jelenleg nem tudunk egyebet, mint azt, hogy arra mindenki befolyhat elitélni, azt mondani, hogy e mozgalom egyoldalu, hogy az illetékesek kizárásával történik minden, nézetem szerint, nem lehet. Én egyénileg bizom és várom, hogy ezen mozgalom oly életrevaló rendszerrel fogja megajándékozni a magyar katholikus közönséget és a magyar államot, mely azon ügyek elintézésére igen is alkalmas lesz, melyeket eddig a katholikus vallás érdekében az állam intézett, melyeknek azonban további intézését ily módon nem kivánhatom.

Egyébiránt a jelen tárgyalásnak sajátképi föladata a kultusminiszter ur költségvetése, és azon megtámadások, melyek az ö eljárására elintéztettek. Megengedem, hogy a költségvetés alkalmával átalán a miniszterium vagy a miniszter által követett politikára nézve lehet megjegyzéseket tenni, lehet megkisérteni a háznak többsége által ezen eljárást rosszaltatni és igy a miniszteriumot megbuktatni; bár nem hiszem, hogy átalán ez lehetne e házban egyik pártnak is törekvés, söt azt hiszem, inkább oda van irányozva a törekvés, hogy a kultuszminiszter urnak politikája más irányba tereltessék. Azonban erre nézve magára sem tartom czélszerünek ezen eljárást, söt czélszerübbnek látom azt, hogy azon ellenkező eljárás irányában akár határozati javaslatok, akár törvényjavaslatok hozatnának be s ez uton változtassuk meg azt, a mit változtatandónak látunk.

Két irányban van megtámadva leginkább a t. kultuszminiszter ur eljárása: az egyik az, miként kezelje a katholikus egyház vagyonát; a másik pedig, miként intézkedett a katholikus vagyon jövendő kezelése és a katholikus ügyek (Nem katholikus vagyon! bal felől) jövendő elintézése érdekében.

A mi az első kérdést illeti, erről már másodizben szólunk, mert ezen elvet magát már az interkaláris jövedelmek vitatása

alkalmával szintén ventilláltuk. Ha csakugyan előttünk feküdnék a költségvetés olyformán, hogy a katholikus javak jövedelmei hova fordittassanak, akkor törvényhozás utján kellene intézkednünk, és akkor szerintem a törvényhozásnak az lenne föladata, hogy oda utasitsa a miniszter urat, hogy ezen jövedelmeket és javakat igenis a 48-iki törvények értelmében kezelje; hanem hogy a törvényhozást ne provokálja arra, hogy törvényhozásilag intézkedjék oly tárgyban, melyben a magyar törvényhozás eddig nem intézkedett és melyben ezentul sokkal kevésbé lehet intézkednie, nem lehet intézkednie a nélkül, hogy a katholikus egyház vagyonának és egyházi ügyeinek, mint egy államvallás ügyeinek kezelője ne akarna lenni. (Helyeslés jobbfelől.) Én tehát, ugy hiszem, e részben a miniszter ur sem a törvény világos értelme, sem pedig a helyzet exigentiái ellen nem cselekedett. (Helyeslés jobbfelöl.)

A második kérdés az, miként járt el átalában a miniszter ur a vallási viszonyok előzetes eligazitásában, és e részben azzal vádoltatott, hogy nem kellett volna elöbb cselekedni, hanem eljárása előtt a törvényhozás intézkedését kellett volna provokálnia. Felfogásom szerint a felelős kormány természetével ellenkező lenne ezen eljárás, mert igenis a parlament roszalhatja utóbb a miniszter eljárását a miniszter azonban nem provokálhatja előre a parliament jóváhagyását, nem kérheti ki előre, hogy a törvényhozás birálja meg eljárásának irányát olyan ügyekben, melyek nem a törvényhozás megállapodásának tárgyai. (Helyeslés jobbfelöl.)

Szerintem, ha átalán bármennyire lehetnének is egyben és másban eltérö nézeteink és fölfogásaink, azokra nézve, mik a miniszter ur eljárását és politikáját vezetik, mégis, azon egyben csakis hangos helyeslést mondhatunk ki, hogy a kath. vagyon és ügyek elintézésére nézve előbb óhajtja: birjon a katholikus közönség Magyarországban illetékes organummal, mely annak igényeit illetékesen kifejthesse, mintsem ezen kérdésekre nézve a parlament intézkedését provokálja. (Közbeszólás balfelől: De a miniszter sem!) Ez megfelel azon egyszerü elvnek, hogy saját ügyeink fölött nem szeretjük, ha kihallgatásunk és megkérdeztetésünk nélkül intézkedik bárki; másrészt ugy hiszem, lehetetlen tisztán csak ideális szempontból kiindulni az egyházi és vallási ügyek elintézésében. A jelen tárgyalás elég világosan

tanusitotta azt, hogy ha van tér, melyen az emberi értelem és kedély inkább önmagából, mint sem a viszonyokból hajlandó meriteni gondolkozása és érzelmeinek utbaigazitásait; ha van tér, melyben az államnak intézkedéseiben nem szabad egyoldalu szempontból kiindulni, melyen a talán nem mindenkor igazolt megtámadástól őrizkedni kell, ugy kétségtelenül a tér, melyen jelenleg vagyunk, a vallás és jog tere az, mely az emberi kedély szentélye, de oly szentély, melyhez a fölvilágosodott kor igényei szerint a törvényhozásnak és a kormányoknak minél kevésbé szabad nyulni.

Én, t. ház, ezen két szempontból indulván ki, nem látok sem a törvénynyel, sem a józan politikával ellenkezöt a kultuszminiszter ur által követett eljárásban, melyet a háznak nagy és hangos többsége ne helyeselhetne, s azért e költségvetést a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. (Élénk helyeslés a jobb oldalon.)

Móricz Pál: T. ház! A mi a politikát illeti, melyet a kultuszminiszter ur követett, erre nézve is van néhány megjegyzésem. Azt mondják átalában, hogy a kultuszminiszter ur ugyan nagy a szabadelvü eszmék föltevésében, hanem alkalmazásában minisztertársainak hátra áll. Igy pl. az igazságügyminiszter a sz. székek eltörlését hozta szóba. Kultuszminiszter ur — nem tudom, jól vagyok-e értesülve — ezt nem találta időszerünek. A polgári házasság — mint kitünő jogtudós fogja tudni — a successió kérdése, az örökösöknek érdeke, az özvegy érdeke megkivánja azt, hogy a házasság mint polgári kötés intéztessék el; nem lehet Európában, de az egész világban rendezett állam, hol ezt az állam meg ne követelné és ez nem zárja ki a vallásosságot; a kultuszminiszter ur ezen elv helyességét elismeri, de vonakodik azt életbeléptetni. Tovább megyek, t. ház, az interkaláris jövedelmek kérdésére. Nem vitatom, kinek kell kezelnie; a miniszter ur törvényjavaslatot fog beterjeszteni és a ház bölcsesége el fogja azt intézni; hanem csak a tényeket akarom vizsgálni. Ha a papi érdek ugy hozza magával, a kultuszminiszter ur régi törvényekre hivatkozik, ha a jezsuiták birtoklási jogáról van szó, mire nézve innen is, túl is hónapok óta történtek interpellácziók, a kultuszminiszter ur hallgat és ha a papi érdek ismét ugy hozza magával, a régi törvényeknek nincs hatályuk. Engedelmet kérek, lehetetlen, hogy ezen tények után

a nemzet ne legyen azon hitben, hogy a kultuszminiszter ur a papi érdekeket legyezi. (Ugy van! balfelől.) Pedig alig volt miniszter szerencsésebb körülmények közt, kit nagyobb bizalommal környezett volna a nemzet, mely bizalommal viseltetett a bölcsész iránt, bizalommal a költő iránt, ki oly találólag adott hangot szép költeményeiben a nemzet mélabus fájdalmának és bizott a reformerben, ki merész kezekkel szaggatta fel a nemzet sebeit, talán nagyitva a betegség jeleit, de mindig azon szándékkal, hogy az orvoslás minél hamarább bekövetkezzék.

És most, t. ház, midőn előtte van a tevékenység köre, a philosoph késik a nagy eszmék alkalmazásával. A koszoru hervad fejéről, hervasztja az ultramontán befolyás, és nem mer a beteg sebére irt alkalmazni, fél a papi hatalomtól.

Bocsánatot kérek, a barátok nem mondják meg az igazat; ez az ellenzék kötelessége, és reá háramlik egyszersmind ennek odiositása.

Engedje meg a miniszter ur, hogy azon tiszteletnél fogva, melylyel iránta viseltetem . . . (Közbeszólás jobbfelől: Látszik!) Igen is határtalan tisztelettel, mert ha politikáját elitélem is, az nem zárja ki azt, hogy legmélyebb tisztelettel viseltessem személye iránt. (Helyeslés.) És a helyett, hogy vádaimat tetézzem, egy alázatos kéréssel járulok a kultuszminiszter ur elé, s ne méltóztassék tekintetbe venni azt, hogy azt, ellenzék részéről, és annak legcsekélyebb tagja részéről jön, hanem méltóztassék tekintetbe venni, hogy az adózók érdeke megköveteli, hogy a nemzet filléreivel nagyon takarékosan bánjon; megköveteli azért, mert azon kormánynak napjai meg vannak számlálva, mely deficzittel kormányoz. Más részről bátor vagyok a kultuszminiszter urat figyelmeztetni, ne méltóztassék késedelmezni, és lépjen határozottan a reform ösvényére, és ne gondoljon egy kis frakczió ellenzésével, mert az egész haza osztatlan tetszése fogja kisérni müködését.

Pártolom Ghyczy Kálmán inditványát. (Helyeslés balfelől.)

Szuppan Zsigmond: T. ház! (Halljuk!) Valamint egykor a világ legnagyobb szónokának hiresztelt férfiu, midőn a szószékre lépett, kénytelen volt mondani: „omnibus artubus contremisco, dum rostra conscendo“: valóban nekem egész testemben és lelkemben remegnem kell, midőn ily diszes és edzett politikusok-

ból álló gyülekezetben, mint ujonczнак föl kell szólalnom: föl kell pedig szólalnom, mert várja ezt tőlem az egyház, és várják ezt küldőim is. A mennyire a vitatkozás folyamából kivehettem, a kérdés a körül forog, a tanulmányi alap, és az egyéb alapokról szóló költségvetés itt tárgyalandó-e, vagy nem? A mennyire már az előttem szólott igen érdemes képviselők a kérdést kimeritették, én csak egy észrevétellel bátorkodom ahhoz járulni, s ez, a szükségesség és czélszerüség tekintete. Szükséges-e azt itt tárgyalni, a mi előbb itt nem tárgyaltatott, a mi körül előirányzat nem tétetett, és a mi körül előirányzat a jövőben sem tétethetik? Szükséges-e, czélszerü-e, ezen kérdést hosszabban tárgyalni, midőn voltaképen az egész kérdés abban központosul, kié a tanulmányi alap, és egyátalában kié az egyházi javak?

Mélyen t. képviselőház! Ki volt emelve azon tan, hogy az állam vallást nem ismer; nem vagyunk különböző vallásfelekezetek képviselői; bizonyára, hogy ha egyházi képviselőt kellett volna választani, küldőim engem nem választottak volna; annál-fogva fölállittatott azon tan, az állam a vallásokon fölül áll, vagy nem gondol vele. Ha tehát az állam azt mondja, — most az állam mi vagyunk, mint az állam képviselői, a kormánynyal és ő fölségével együtt ezen testületnek, vagy magánembernek vagyona az enyém, akkor azon elvnél fogva: nihil de nobis sine nobis, és audiatur et altera pars, csak azt akarom jelezni, hogy az altera pars itt képviselve nincs, s képviselve csak akkor lesz, ha az autonomia életbe lép, s akkor azon testület fogja védeni saját jogait, addig pedig, mig valaki jogait nem védheti, el nem itélhető. A dolog a biróság elé tartozik. Hogy valamikor netalán mi is azon helyzetben leszünk, hogy az országgyüléshez folyamodjunk, azt a jövő fogja meghatározni.

A többire nézve én részemről a t. miniszter ur eljárását helyeslem, mivel kezébe adatott akkor a vagyon fidei commissumként, azt tehát előbb át kell adni annak, a kitől nyerte, és azután, de csakis azután az országgyülés elé terjeszteni jó lenne, ha a kath. autonomiának át lesz adva, átlátom magam is.

Méltóztassék megengedni, hogy bizonyos jelszóra vonatkozólag csekély nézetemet jelezhessem. (Halljuk!)

Hangoztatott: a szabad egyház, szabad állam.

Részemről, a mennyire én tudom, az egyház mindig sza-

bad vala, mert a szabadságot kivivta magának három század alatt vérével. Ezen századok alatt az egyháznak egy feje sem mult ki természetes halállal, aztán az állam karjaiba vette, legyezgette és igy aztán tovább és tovább fejlődött ki, a mint méltóztatnak is tudni a történelemből — végre az állami gondnokság alá jutott, és azután elérte azon szabadságot, melyet kath. világi urainknak is igénybe kell venniök most, midőn már az állam nem akar fölöttünk uralkodni, midőn az állam nem őrködhetik többé fölöttünk, miután a vallásegyenlőség és jogegyenlőség ki van mondva.

Vannak bizonyos tanok, melyek állitják, hogy az egyházra nézve jó, ha az állam gondot tart rá, mint pl. Francziaországban, Poroszországban stb.; ezen államok csak oda törekszenek, hogy valami rothadt békét föntartsanak az egyházzal, ott konkordátumot kötnek, de sem az egyik, sem a másik rész meg nem tartja, és igy nincs konkordia. Hanem volt egy állapot, melyet nekünk nem szabad elfelednünk, a hol az egyház az állam gondoskodása alatt állott, és itt oly állapotok merülnek föl, hogy a pap a tanitásra és kultuszra nézve szabad volt, de bizonyos dolgokban nem volt szabad, és ez a legfontosabb.

Méltóztassanak az egyházi jószágokat elkobozni, de az az alkotmányosság rovására fog történni: mert akkor az állam, legyen az akár mindenható parlament, akár mindenható monarchia, az állam fogja az egyházat vezetni s nem lesz alkotmányos szabadság, a mint akár a nagy előrehaladott Francziaországban, vagy Poroszországban valóságos alkotmányosság és szabadság nincs. (Fölkiáltás: Hát Rómában!) Rómára nézve mindjárt felelek.

Az egyház mindig szabad volt, ezen szabadságot vérrel szerezte meg magának, mert három század alatt az egyháznak egy feje sem mult ki természetes halállal, mind elvéreztek a szabadságért, a tan, kultusz és kormányzat szabadságáért: ez a hierarchia szabadsága.

Én más vallásszabadságot értek, itt más értelemben veszem az egyház szabadságát, mint azt a szabadságot, melyet senki tőle el nem vehet. A ki magát alá akarja vetni, az teheti, a ki nem veti magát alá, azért mégnem szünt meg mindjárt katholikus lenni. Hiszen méltóztatnak jobban érteni a törvényt mint én, a törvény szabályai szerint pedig valaki csak akkor léphet

ki az egyházból, ha megteszi az illető a formasági lépéseket. Vagyis: ha valaki még tévelygő, azért nem záratik ki mindjárt az egyházból, nem lehet rázuditani, hogy infidelis, addig, mig formaliter ki nem jelenti, hogy az egyházat el akarja hagyni.

Hogy az állam e tekintetben mindig szabad volt, az áll, és noha elmondja néha, hogy anathema sit, de azért kérem azt mondani valakinek, hogy te nem lehetsz üdvözülve ezen az uton, ez még nem annyi, mint azt mondani valakinek: hogy bolond, esztelen, hogy a haladásnak ellensége, a sötétségnek barátja, szóval minden ily dolgokkal lepiszkolni. Már bocsássanak meg, hogyha bennünket mindjárt ezzel kezdenek legyezgetni: akkor oly álláspontra szorithatnak, a hol azután vége van az egyezkedésnek.

Rómára nézve meg kell jegyeznem, hogy a ki csak valamennyire ismeri a katholika egyház szervezetét, be kell ismernie, hogy hierarchiai szervezés nélkül kath. egyházat képzelni sem lehet. A hierarchiának a tanra, kultuszra nézve szabadnak kell lennie.

Arra nézve — a mi jeleztetett, hogy a hierarchia soha sem fog beleegyezni, hogy az autonomia létrejöjjön, distingválni kell: mert qui bene distinguit, non semper bene docet, sed tamen docet. (Derültség.) Én tehát distinguálok. Különbséget kell tennem itt a protestáns autonomia és a létrejövendő katholikus autonomia közt. Oly értelemben, a mint méltóztatott jelezni, hogy a protestáns autonomiát átültessük a katholikus egyház terére, az teljes lehetetlenség, mert a hierarchia föntartja magának a jogot, in doctrina, in cultu; ellenben az autonomia azon formában, hogy csak más dolgokra terjedjen, az autonomia in rebus circa sacra non in sacra, erős hitem szerint létre fog jönni, meggyőződésem, hogy ennek létre kell jönnie. Ezt csak jelezni akartam, miután itt a hierarchia is emlitve volt. Én az autonomiát ugy fogom föl: vannak iskoláink, vannak kormányzati szokásaink, vannak patronatusi jogok, vannak alapitványok, vannak más, a belső kormányzathoz nem tartozó dolgok olyanok, a melyek a lelkiismeretet nem illetik, p. o. a választások stb., ezek körül fog forogni a kérdés. Egyébként van is e körben elég teendő, akár évtizedikig, akár 50 évig, és nagyon jó lesz, ha mi a kath. világiakkal együtt belenyulunk, mert ennek az lesz az eredménye, hogy a papság

kénytelen lesz vegyülni a világiak közé, a papság kénytelen esz azon ügyekben, melyek eddig kizárólag az ő kezökbe fektettettek, osztozkodni a világiakkal és ebben én legszebb és legüdvösebb eredményt látok és reménylek is. (Helyeslés.) Az autonomia, a mint Wahrmann igen t. képviselőtársam igen jól megmagyarázta, az „autos nomos"-t, de van autokratia is, és a mi ezt illeti, ez a hit dolgaiban a hierarchiát illeti, ellenben in rebus circa sacra a világi urakat is illetheti.

Az mondatott, hogy Róma az autonomia létrejöttének ellene állna, a mint Mocsáry képviselő ur is jelezte. Kétséget sem szenved, hogy azon autonomiának, mely a protestánsoknál életben van, Róma ellentáll és állani fog; de oly értelemben vett autonomiába, a mint világi katholikus képviselőtársaim fölfogták a dolgot, — óvakodva ugyan, de reménylem, még is bele fog egyezni és bele egyeznie kellend. (Fölkiáltások: Ez már más!)

Csodálkozom és sajnálom, hogy Ghyczy Kálmán érdemes képviselőtársam oly sok aggályt táplál szivében a papok tulkapásai, a papok befolyása miatt, és azt hiszi, hogy ezek miatt nem fog létrejönni az autonomia.

Ha nekem szabad volna megforditani a dolgot, azt mondhatnám, hogy ott, hol bizonyos testületben kétharmadrész világiakból áll, kik mellé bizonyosan az alsó papság némely töredéke is állhat, ott méltán a püspöki karban támadhatna azon aggodalom, hogy netán tul fognak menni az autonomiában a kellő határon, és a hierarchia beléletét, sőt sarkalatos alapjait megrenditik. (Ugy van! jobbfelől.) Bizonyossá tehetem a képviselőházat, hogy a püspöki kar nagylelküen cselekedett, midőn mindezen aggályok mellett, melyek természetesen támadtak, elismerte, miszerint kétharmad részben világiakból álljon az autonomia, és már csak azért is, mert a választásokat a legszélesebb alapra fektette, továbbá mert minden módot elkövetett, hogy az autonomia létrejöjjön, olyannak mutatta magát, miszerint a püspöki kart nem lehet szubszumálni arról, hogy magának akart föntartani minden befolyást.

Autonomia: ez azon jelszó, melyet én is hangoztatok.

Németh Albert t. képviselőtársam a mélyen t. kultuszminiszter urat szólitotta föl, ajándékozza meg a papságot bizonyos keblek titkaival, (Nagy derültség. Halljuk!) és meg akarja

népesiteni a plébánosok és káplánok kertjeit bizonyos csengő-zengő virágokkal. (Nagy nevetés. Halljuk!) Sajnálom, hogy Németh Albert képviselőtársam oda fordult, honnan segitség nem jöhet. (Derültség. Igaz!) Ezt az autonomia fogja megadni, (Ugy van!) söt már megadta, már meg van: Ott vannak a csengő-zengő virágok, ott, az iskolákban, és azon pap, ki az iskolát szereti, nem lesz kénytelen dohányfüsttel és egyéb dolgokkal tölteni idejét. (Helyeslés.) Azért dicsérem én a protestánsokat, hogy ott a papok egyszersmind tanitók, nem azon értelemben, hogy vallástanitók, hanem hogy világi dolgokkal is foglalkoznak. Ha egyszer az autonomia azt fogja létrehozni nálunk, hogy a papok mint rendes tanárok világi dolgokkal is foglalkozzanak, akkor a papoknak a vallási dolgokon kivül lesz nemes — nem mondom foglalkozásuk, hanem mulatságok, mert mi nemesebb, mint az embert emberré képezni, a tudomány titkait, a világ történeteit, a hazai történetet vele megismertetni? És én ettől várom a legtöbbet. Eddig a papok erre kötelezve nem voltak; és miért nem voltak kötelezve, és miért nem tették? Mert nem volt autonomiánk. Eddig a mi népünk, — valljuk be — sok tekintetben elszegényült, hátramaradt, nem tanult biz saját lábán állni, nincs összetartás; miért? mert nincs autonomia. Ha a t. ház azt nem akarja, hogy mi örökké csak hátráljunk, akarnia kell, hogy haladjunk; haladni pedig csak autonomiával lehet. (Helyeslés.)

De eleget fárasztottam a t. házat, (Halljuk!) mert hiszen ezekről igen sokat lehetne mondani.

Nem helyeslem azt, hogy a t. miniszter ur minden oldalról megtámadtatik és arról vádoltatik, hogy semmit sem tett. Minden más ágban, minden más téren, vasutépitések, igazságszolgáltatás körül erélyes eljárással, szigoru rendeletek által hamar lehet eredményeket előmutatni; ezen egy tér az, hol várni kell, hol ha a plántát mindjárt megingatjuk és folyvást a gyökere körül áskálunk, és mindjárt érett gyümölcsöket akarunk, bizony semmire sem megyünk. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Eszembe jut, mit egy német mondott: „Die Ungarn, sobald sie ein Bäumchen pflanzen, wollen sie gleich Früchte sehen, und wenn das Bäumchen . . .

Csernátony Lajos: Das Weibchen? (Nagy nevetés, derültség.)

Szuppan Zsigmond: Nem „Weibchen,“ hanem: „wenn das Bäumchen nicht gleich Früchte bringt, wird es als eine unnütze Pflanze, zur Thüre hinausgeworfen.“ Ha mi mindjárt eredményt akarunk látni és ha ilyet nem látva, elitéljük a dolgot. nem jutunk soha eredményhez.

Felhozattak a felekezeti iskolák. A felekezeti iskolákat ismerem, és habár azok némely vidéken igen jók, nem mondhatni, hogy azok tekintetében semmi kivánni való nincsen hátra. Én azt látom, hogy a felekezeti iskolák közt az igen üdvös verseny nyittatott meg; hagyjuk megérlelni ezen institutumot és meg fogja teremni gyümölcseit. Ha nem is látom üdvös eredményét közoktatási miniszter ur eljárásának mindenben, bizton hiszem, hogy ez be fog következni.

Most még egy körülményre vagyok bátor a t. ház figyelmét felkérni. Cicero pro domo sua nem jól hangzik. Én vártam türelemmel, hogy valaki találkozni fog, valaki, ki a papság hirét, nevét védeni fogja. (Halljuk!) Én azon t. képviselő ur előadására semmi észrevételt nem tennék, melyben a papságot romlottsággal vádolta, ha pl. azt tetszett volna mondani, hogy a papok kevés kivétellel ilyenek vagy olyanok, hogy a kor igényeinek nem felelnek meg, hogy a haladással nincsenek egy szinvonalon, hogy ebben vagy amaz irányban nem tesznek eleget kötelességöknek. mondom, hogy ezekre észrevételt nem tennék, hanem a t. képviselő ur egyszerre az egész osztályt, az egész rendet mintegy elitéli, lenyakazza, és ezután azt kivánja, hogy uszályhordozói legyünk és vele járjunk. Szeretem hinni, hogy e vádak nem az erkölcsi romlottságra vonatkoznak, hogy a képviselő ur nem ezekről szólott, és nem is akarom hinni. hogy konkret esetet kivánt volna fölhozni, és ezáltal a házat szennyes ruha tárlatává változtatni. Ezt megengedni nem lehet, mert akkor lesz chronique, de nem lesz méltóság, lesznek pikáns dolgok, de nem lesz komolyság, s megköszönnék utódaink, hogy az időt ilyenekkel töltjük. Szeretem hinni, hogy ama képviselő ur a politikai romlottságot értette (Balfelől: Ezt értette!), mert mindjárt indokolta is, hogy ezen oldal mellett agitálunk és agitáltunk a választásokkor. Ez tehát a mi vétkünk: ez a mi romlottságunk, hogy itt a jobboldalon ülünk, hogy a jobb oldalt támogassuk. Egész osztályt politikai romlottságról vádolni és elitélni merész dolog. A t. képviselő ur hivatkozik a történe-

lemre: én is tudnék analog eseteket a történelemből itt idézni, és ily fellépéseknek következményeit rajzolni; de nem, én is a történelemre hivatkozom és a képviselőház kegyes engedelmével emléket akarok emelni egy férfiunak, ki hirszerint mindenek előtt ismeretes volt. E férfiu az ötvenes években egész 66-ig menhelyet nyitott a magyar ifjuságnak, a magyar szokásnak, a magyar szellemnek, a magyar nyelvnek, és hogy e menhely jövendőjét biztositsa, 200,000 frtnyi alapitványt tett; e férfiu körül sereglett a hazafiak zöme; ezen férfiu volt az, ki azon időben, midőn moczczani sem mertünk, bátran megállt a fejedelem előtt és a haza ügyét, a hogy tudta, védelmezte. E férfiu egy aggastyán főpap volt.

Ez azon politikai romlottság, melyről főpapjaink vádoltatnak, most, midőn a külföld elismeréssel van irántok.

Az élőkről a történelem fog itélni; de ha valamikor a történelem azon képviselő urról, ki bennünket elitélt, emlitést fog tenni, bizonyára e képviselő ur mellett a jobboldalt, ünnepelt vezérét, magát a felvilágosodott minisztereket és tán a főpapokat is meg fogja emliteni. Párvonalt fog akkor huzni és itélni fog a történelem, és én ezen itélettől nem félek. (Helyeslés.)

Szenvedélyekről is vádol bennünket; vannak még más szenvedélyek is, melyekről a római iró azt mondja: Populare decus lauresque et thymia thura quaerentes, quibis gratum monstrarier digito et dicier hic est. (Helyeslés, derültség.)

Obscurant ismusról vádol bennünket. Bizony nimia lux tenebrae; s a ki nagy világosságtól megvakul, azt sötétbe teszik; (Derültség.) mert a nagy világosság csakugy megvakit, mint az áthatlan sötétség. (Helyeslés.)

Különben mint olvasott és tudományos férfitól vártam volna, hogy ne szoritott volna bennünket oda, hol azután letörte a hidat előttünk, ugy hogy azután az egyezkedésnek helye sincs.

Még egy észrevételem van. Egy oldalról hangoztatva volt, hogy mi az absurdumot azért hiszszük, mivel absurdum; credo quia absurdum. (Derültség.) Én azt mondom: credere ex motivis credibilitatis, credere, mert az ész, positiv kinyilatkoztatás, a hagyomány, a közmegegyezés ugy hozzák magokkal nem absurdum, hanem non credere és nihil credere: absurdissimum absurdum. (Élénk hosszas derültség.)

Különben csak egy alázatos kérésem van a képviselőházhoz: méltóztassanak intézkedni, hogy senkinek vallásos érzülete itt meg ne sértessék. (Helyeslés.) Midőn nemzetekről, midőn nemzetiségekről, midőn polgári felsőbb osztályokról, főpapokról van szó, azon okmányokat, melyeken multjok alapul, azon okmányokat itt nevetség tárgyává tenni, azt tartom, nem parlamentalis ildom; (Helyeslés) annál kevésbé lehet oly eljárást helyeselni, melylyel a felekezetek századok, évezredek óta tiszteletben tartott szent könyvei nevetségtárgyává tétetnek. Az izraeliták szintugy mint a protestánsok, a katholikusok az ó-szövetségi könyveket szenteknek vallják, és ezen ó-szövetségi könyvek csupa mythosból állóknak rajzoltattak s nem azon komolysággal tárgyaltatott a dolog, melylyel kellett volna tárgyaltatnia, csak mint episod oda tétetett, mint játék tárgya oda állittatott. Én részemről tisztelem a vallási meggyőződést. Akármelyik vallás szolgájával találkozom, megszoritom kezét, mert hiszem, hogy van létünkön tul még egy lét, és van minden észnél fenségesb, a legmagasabb ész, melyet nekünk el kell ismernünk. Akármily vallást követ valaki, az az ő dolga; hanem hagyjon meg minket annál, a mi nekünk szent, hagyja meg a családokat tüzhelyöknél, hagyja meg a hiveket templomuknál, ha csak jobbat állitani nem képes.

Én tehát mindent elmondtam, a mit elmondanom kellett, miután nem találkozott senki, ki a papságot némikép védelmezte volna.

Általánosságban pártolom a költségvetést. (Zajos helyeslés jobbfelől.)

Horváth Sándor: Legyen szabad, t. ház, nehány megjegyzést tennem az autonomia és a szabad egyházra vonatkozólag.

Mindenekelőtt kimondom, hogy fájdalommal, igazán mély fájdalommal hallottam Horváth Mihály igen t. képviselő urtól azon vádat, mintha mi protestánsok a katholikus egyház igazi jogainak praejudikálni akarnánk. Én legalább részemről ezen vádat elutasitom magamtól. (Fölkiáltások balfelől: Mindnyájan elutasitjuk.) De tudom azt is, t. képviselő ház, ha a t. képviselő urnak szabad volt saját egyháza ügyében, tehát pro domo sua beszélni, nekünk, mint az ország képviselőinek nemcsak szabad, de szent kötelességünk a haza, a nemzet jogait bármely

egyház ellenében is megvédeni (Helyeslés balfelől.) Itt van a kérdés lényege és ehhez hozzászólhat mindenki, legyen akár protestáns, akár izraelita, vagy ha épen volna köztünk, nazarénus is. (Derültség. Felkiáltások: Van!) Egyébiránt, t. ház. én részemről hiszem, hogy mi mindnyájan, midőn ezen csarnok küszöbét átléptük, e házon kivül hagytuk vallási krédónkat és egyedül politikat krédónkat hoztuk be ide, mely nem egyéb, mint a haza nagysága és dicsősége.

Sokat szóltak itt t. képviselőtársaim az autonomia felől és az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak az izraeliták autonomiájába való beavatkozásáról, mely autonomiánál ő mint valami deus ex machina müködött. Az a viszály, az a szakadás, mely történt az izraelita hitfelekezet kebelében, mutatja, hogy az igazi autonomiának mindig az egyház, vagy az illető testület belső szerves életéből kell kifejlődnie s hogy soha sem igazi autonomia az, melyet ugy oktroyálnak bármely testületre, bármely egyházra. Tanulhatta és hiszem, hogy tudta is ezt az igen t. miniszter ur a protestáns pátens történetéből. 1859-ben nekünk is adtak egy uj egyházi szervezetet, minket is akartak boldogitani ugy, a hogy magunk egyátalán nem akartunk boldogulni. Mi lett vége? Szakadás történt a protestáns egyházban és végre is azok, a kik becsülni s szeretni tudták az egyház igazi autonomiáját, a kik nem feledték el apáiknak szenvedéseit, készek voltak inkább a börtön mélyére menni, mintsem hogy föladják az egyház függetlenségét. A mi, t. ház! hiába volt egy abszolutisztikus minisztertől, az, — nem tudom, minek nevezzem, de legalább is hiba egy alkotmányos minisztertől is.

Egyébiránt, t. ház, nem tagadom, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur sok szép igazságot mondott: a többek közt ezeket: „Én az autonomia megállapitásában egy uj és erős támaszát látom, nem a hierarchiának. hanem hazánk alkotmányos létének és szabadságának." Én — ugymond egy másik helyen — az autonomia megalapitását nemcsak szükségesnek tartom, hanem benne látom alkotmányunk ujabb garancziáját". Oly igazságok ezek t. ház, melyeket a népek, a nemzetek története bebizonyitott, oly igazságok, melyeket a józan emberi elme soha meg nem tagadhat, csak a kérdés, hogy az autonomiát igazi értelmében vegyük. Háromszáz éves történelmünket, t. ház ha jellemezni akarnám, azt mondanám, hogy

ezen három század alatt az egyházi reakczió a politikai reakczióval szolidaritásban állott, és hogy ketten összemüködve akarták a vallási és politikai liberalismust megsemmisiteni. (Igaz! Ugy van! Balfelől.) Igen természetes tehát, hogy itt ismét nem érthetek egyet igen t. Horváth Mihály képviselő urral, ki panaszos hangon ujra meg ujra azt mondja: „mily nehéz volt azon gyámság, mely a katholikus egyházra századokon keresztül nehezedett!“ Oh! ha oly nehéz lett volna, könnyü lett volna bármikor is megszabadulni attól! De nem is gyámság volt az, hanem szövetkezés az állami és egyházi hatalom között; szövetkezés, mely ellen óriási önfeláldozással küzdött a politikai és vallási liberalismus; szövetkezés, mely megengedem, hogy a vallás lényegére, a benső hitre ártalmasan hatott, de tagadom, hogy az egyháznak, — a külegyházat, a látható egyházat értem, — hatalmat és fényt ne kölcsönzött volna; és tagadom azt is, hogy lett volna valaha egy oly érdekelt is ki ezen hatalmat és fényt szerette volna föladni, vagy legalább mondotta volna, hogy azt szeretné letenni. (Helyeslés balfelől)

Mindehhez hozzáteszem, hogy ezen meggyözödésemet hazánk nagy történetirója, Horváth Mihály történetéből meritettem. (Halljuk!) Nem tudom, helyesen tanultam és olvastam-e azon könyvet, de ezen törvénykönyv volt az, melyből gyermekkoromban és azóta is szeretettel és örömmel olvasom hazám multját, történetét,

Még egy téves fölfogást hallottam, t. ház. A „szabad egyház a szabad államról“. Magyarázták itt jobb és balfelől, mi az értelme e szavaknak. Mindazonáltal ugy látom, hogy vannak mégis némelyek, kik azt hiszik, hogy mindnyájan egyetértünk a szavak értelmezésében, pedig ez távolról sem áll. Szabad állam nem azt teszi csupán, hogy az állam szabad legyen az egyháztól, ne függjön az egyháztól, hanem annyit tesz, hogy az állam önmagában, belső szervezetében minden tekintetben szabad legyen. A szabad egyház szintén nem azt teszi csupán, hogy az egyház szabad legyen az államtól, hogy ne függjön a hatalomtól. Nem! hanem azt teszi, hogy az egyház önmagában is szabad legyen. Ez az értelme azon jelszónak: „Szabad egyház szabad államban“.

Hogy pedig a tuloldalon nem minden szónok értette igy, hogy nem igy értették Samassa és Szuppan képviselőtársaim,

arról tegnap meggyöződött mindenki. Szuppán képviselő ur ki is mondotta egyenesen azt, hogy a katholikus autonomiát nem ugy kell érteni, mintha a hierarchia végképen föladná hatalmát. Abba nem szeretne ő beleegyezni, hogy a katholikusok egyeteme birja azon souverain egyházi hatalmat, melyet kell, hogy birjon minden autonomikus testület, azaz annak egyes tagjai összevéve.

Az ily értelemben vett autonomia, t. ház, aligha fogja szülni azon szép eredményeket, melyekről a fönidézett szavakban szólt az igen t. kultuszminiszter ur: mert az ily autonomia mindig illetéktelen jogokkal és hatalommal fog birni és az ilyen egyház hierarchiája mindig igyekezni fog szövetkezni az állami reakczióval, a mi hazánk jövőjére nézve kétségkivül inkább üdvtelen lenne, mint üdvös. Egyébiránt engem táplál azon remény, t. ház, hogy a XIX-dik század korszelleme győzedelmeskedni fog a reakczió minden erőlködésein; hiszem, hogy az egyházi és politikai reakczió szövetkezését meg fogja semmisiteni a szabadság geniusza, hiszem, hogy a régi gyülölség, hiszem hogy a régi sötétség kisértetei, melyek most még föl-föltünnek előttünk, el fognak végkép pusztulni körünkből, ha feljön a népnevelés által a közfelvilágosodás nappala, mit szivemből kivánok.

Szavazok Ghyczy Kálmán inditványára. (Éljenzés a baloldalon.)

Simonyi Ernő: T. ház! Igyekezni fogok röviden elmondani azt, mit már most az általános vita alkalmával elmondani szükségesnek tartok; föntartván többi észrevételeimet a részletes vitára.

A vita folytán, — mely meg kell vallani, elég hosszu volt — gyakran fölmerült azon vád, hogy elvonatik az idő a szükséges reformoktól, — hogy ez meddő vita, hogy valóságos időveszteget és. Én, t. ház, nem vagyok ezen nézeten. Minden nagyobb kérdésnek bővebb megvitatását és többszöri megvitatását az országgyülésen szükségesnek tartom, mielőtt az törvénybe iktattatnék. Azt mondják: elvonjuk az időt a reformoktól. Ugyan, tisztelt ház, ha ma megszünik a költségvetés fölötti vita, minő nagy reformok feküsznek előttünk készen arra, hogy azokat tárgyalás alá vehessük? Tán az ipartörvényjavaslat, a mely még a szegény mesterembernek házi dolgaiba is be akar

avatkozni és mindent miniszteri engedélytől tesz függővé vagy tán azon vadászati törvényjavaslat, melyet a Junkerthum nagyobb dicsöségére előterjesztett az igazságügyi miniszter, vagy végre azon nem régibben a belügyminiszter ur által titokban szült (Derültség.) egyesülési és gyülekezési törvényjavaslat? Ha ezek mindnyáját azon szellemben keresztülvisszük, melyben azok szerkesztve vannak, valóban ugy fogjuk rendezni Magyarországot, hogy itt még arra is miniszteri engedély vagy legalább valami hivatalos utalvány fog kelleni, ha valaki feleségét megakarja ölelni. (Derültség.)

Ha nagy, szerves reformokról van szó, kalamitásnak tartanám azt, és tiltakoznám az ellen mindenkor, hogy ily törvényjavaslatok máról holnapra hozassanak a törvényhozás elé, tárgyaltassanak és igtattassanak a törvénykönyvbe.

Igen is nagy reformok várnak reánk; ilyen a törvényhatóságok rendezése; de hogy ezen törvényjavaslat tárgyalás alá vétessék, mielőtt legalább is 6 hónapig közkézen forgott, mielőtt a megyék, a városok és a nagy közönség ez iránt véleményét nyilvánithatták volna, én valóságos kalamitásnak tartanám, ha azt a ház, az országgyülés törvénybe akarná iktatni. (Igaz!)

Én tehát, t. ház, nem látom, mily reformoktól vontuk meg az időt; de nem is vesztegettük az időt. Hiszen mi képezi itt több napon át a vita tárgyát? főleg két kérdés, a katholikus autonomia és a népnevelés.

A katholikus autonomia, mely hazánknak 8—9 millió polgártársait legközelebbről, közvetlenül pedig az egész hazát fölötte érdekli, oly fontos kérdés, mely megérdemli, hogy megvitattassék; megérdemli annál is inkább, hogy megvitattassék, mert előttünk van példája annak, hogy mily autonomikus kisérletek nem mindig sikerültek a lehető legjobban. Épen az előttem szóló t. képviselő ur hozta föl, hogy 1790-ben a protestáns autonomiát akarták rendezni, és az eredmény az volt hogy a protestánsok közt szakadást idéztek elő. Szerencsére ezen rendezés életbe nem lépett. Itt van előttünk a példa, hogy a szerb-görög egyház autonomiáját törvénybe iktattuk. Csak nem régiben hallottuk itt a panaszokat, hogy azon törvény ugy van alkotva, hogy ott egy pártnak biztositja az uralmat s hogy ha a metropolita nem akarja összehivni a kongressust, akkor

nincs hatalom, mely őt rá kényszerithetné. (Ugy van! balfelől.) E szerint a szerb-görög hitfelekezet közt scissiót idézett elő. Itt van a zsidó autonomia példája, mely még ugyan törvény által elismerve nincs, de a melynek ugyanazon eredménye lett, hogy — még pedig a mint értesülve vagyok — az országban nagy többségben levő párt mindenféle mesterkélt manöverek által kijátszatott a kisebbség által, most pedig elégületlenséget és kettészakadást idézett elő a vallásfelekezetben. Ez mind igen szomoru előzmény és szomoru azért, mert ugyanazon faju, ugyanazon hitü honpolgárok közt viszályt, egyenetlenséget idéztek elő. De ezen viszály annál veszedelmesebb és az országra nézve annál károsabb, minél nagyobb számuak közt történik ezen vallásfelekezeti egyenetlenség. Ha méltóztatnak figyelembe venni, hogy itt 8—9 millió katholikusnak ügye forog kérdésben, és hogyha ezen 8—9 millió közt 4 millió más négy millió ellen fog állani, akkor ez az elégületlenek nagy számánál fogva veszedelemmel fenyegeti magát a hazának békéjét. — Azért igen szükséges, hogy minden oldalról megvitassuk ezen kérdést, mielőtt még késő lesz. Igaz, hogy ez még most szőnyegen nincs; mi határozni a fölött nem fogunk, hanem én azt állitom: midőn ezen autonomia, mely most készülőben van, egyszer valóságosan be lesz fejezve, és akkor a miniszter a törvényhozás elébe törvényjavaslatot hoz, hogy a törvényhozás ezen autonomiának alapján mentse fel a katholikus egyházat azon kötelességektől, melyekre törvény által van lekötve, hogy az, a mi a kath. egyházat törvényszerüleg megilleti, ezen autonomiának adja át az országgyülés, akkor uraim késő lesz, mert akkor már készen lesz a dolog és ha ezen kész dolog nem jó lesz, azt a törvényhozás megjavitani nem fogja, (Helyeslés) mert a törvényhozásnak nem föladata az autonomia belső ügyeit rendezni, hanem föladata azt mondani, hogy igen is, ezen autonomiának ugy, a mint szervezve van, átadjuk azon jogokat, azon jószágokat, melyek őt megilletik, fölmentjük azon kötelességektől, melyekre a törvény által van kötelezve, szóval elismerjük annak független szabad állását; vagy pedig azt mondja a törvényhozás, hogy nem tesszük azt. Ha a katholikus egyház kiveinek nagy része vagy talán nagyobb része is elégedetlen lenne azon rendezéssel, melyet végrehajtani szándékoznak, akkor igen is helyesen cselekednék a törvényhozás, ha azt mondaná:

nem engedjük, hogy ezen autonomiának adassanak át ezen jogok és jószágok; mert az által, hogy ezen autonomiának adjuk át azokat az országnak 8—9 milliónyi lakossága közt viszályt, gyülöletet talán vallási üldözést fognánk elöidézni. (Helyeslés.) Szükséges volt tehát, hogy minden oldalról megviatttassék ezen kérdés, hogy lássák azok, kik most intézik a katholikus autonomia létrehozását, mily nézetben vannak ezen háznak különféle oldalán, akár a katholikusok, akár más vallásbeliek az iránt, a mi történik; veszve az idő csak akkor lenne, hogyha azok, kik ezen katholikus autonomia ügyét intézik, süketek maradnának a méltányosság, igazság és józan ész szavára. (Élénk helyeslés.) Én óhajtom, hogy a katholikus autonomia létrejöjjön, hanem óhajtom ugy, hogy az összes katholikus egyetemnek müve legyen. (Élénk helyeslés): óhajtom ugy, hogy az, mennyire lehetséges, az összes katholikus egyházat kielégitse, (Élénk helyeslés.) nem pedig ugy, hogy abban pártok és szakadások idéztessenek elő (Helyeslés); óhajtom, hogy a katholikus egyház saját egyháza ügyeit ugy intézze, miként neki tetszik; ha aztán a katholikus egyháznak tetszik a konkordatum szerint vagy pedig akármely szabály szerint intézni a migaz a köztörvénybe nem ütközik, abba senkinek se legyen beleszólása, (Élénk helyeslés.) hanem azt kivánnám, hogy azt ne oktroyálja reá a hierarchia vagy egy párt, hanem legyen az az összes katholikusok müve. (Élénk helyeslés.)

Sokszor hangoztatott a viták alatt azon frázis, — mert nem egyéb, mint frázis, legalább Európában — „szabad egyház szabad államban“. Óhajtom, hogy létrejöjjön, hanem Európában még eddig sehol sincs. (Közbeszólás jobbfelől: Van Svájczban!) Sehol sincs szabad egyház szabad államban még eddig Európában. Svájczban sincs, hanem igen is van Amerikában, de Európában még eddig sehol sincs; nincs pedig azért, mert nem tudunk szakitani azon régi tradicziókkal, melyek szerint beavatkozni akarunk mindenbe és mindenütt. (Ugy van!) Óhajtom, hogy létrejöjjön ezen szabad egyház a szabad államban. Mindig az volt meggyőződésem, hogy az állam a vallás dolgába ne avatkozzék. (Helyeslés.) A vallás sem jogokat, sem szabadalmakat nem ad, annál kevésbbé foszthat meg valakit azoktól. (Ugy van!) A vallás a maga szertartásait, a maga belső ügyeit illetőleg legyen tökéletesen független, de ugy, hogy sem köz-

törvénybe ne ütközzék, sem az egyes vallásfelekezetek szabadságát semmi tekintetben sem korlátozza. Tehát óhajtom, hogy a mint az állam nem avatkozik az egyházba, a vallásba semmi tekintetben, hogy az egyháznak semminemü rendeletei polgári kötelességeire a hiveknek befolyással ne legyenek. Ha e vallásszabadságot elérjük, mit meg kell vallani, hogy nagy lépést fogtunk volna tenni feléje, ha elfogadtuk volna a nem régibben előttünk tárgyalás alatt volt vallásszabadsági törvényjavaslatot, vagy ha egy ily szellemben szerkesztett törvényjavaslatot a törvényhozás elé terjesztene a kormány, nagymérvben fognánk azt elősegiteni.

Én tehát, — mint mondom, — miután tökéletes vallásszabadságot óhajtok, óhajtom azt, hogy a katholikus autonomia is ily korlátlan szabadság alapján rendezze magát saját tetszése és belátása szerint, föltéve mindig, hogy a köztörvényeket tiszteletben tartsa, s tiszteletben tartsa más vallásfelekezetek, más honpolgároknak hasonló jogát.

A mint e részben azon nézetben vagyok, hogy korlátlan szabadságot, korlátolva, csak a köztörvények által kell engedni a vallás dolgában mindenkinek és mindenütt, ugy nem vagyok azon nézetben, hogy a nevelésügy szintén ezen kategoria alá esik.

A nevelésre nézve nézetem szerint az államnak vannak kötelességei, melyek alól magát ki nem vonhatja; a mint az állam a honpolgárokra jogokat és kötelességeket ruház, ugy kötelessége arról is gondoskodni, hogy ezen jogaik élvezetére, kötelességeik teljesitésére képesitve legyenek, képesitve legyenek arra, hogy anyagi s szellemi fejlődésüket elömozdithassák, s ezen jogokat és ezen kötelességeket az állam sem a felekezeteknek alá nem rendelheti, sem azoktól függövé nem teheti. A mint tehát elismerem, hogy a vallásra az államnak semmi beavatkozási joga nincs, ugy el nem ismerhetem azt, hogy az államnak a nevelésre sem legyen beavatkozási joga. Azt óhajtanám, hogy a nevelés egészen az állam kezébe jöjjön. Tudom, hogy ez ellen igen sok előitélet van itt nem csupán a katholikusok, hanem a protestánsok közt is. Én, kivéve azon nevelési alapot, mely egyenesen a vallás tanitására van kijelölve, a többit mind az állam részére foglalnám el, s az állam által állittatnék mindenütt és mindenki számára iskolákat, de oly isko-

lákat, melyekben a vallás nem tanittatik, és köteleztném az ország minden lakosát, hogy magának legalább is az állami ismereteket megszerezze, köteleztném arra, hogy azt megtegye magára nézve, megtegye gyermekeire nézve, a mennyiben maga már nem tehetné; de egyszersmind alkalmat nyujtanék neki arra, hogy a közép és magasabb tanodákat látogathassa, ha azt életmódja megengedi. Ezen iskolákban azonban én vallást nem tanittatnék, a vallástanitás nem az állam dolga, a vallást tanitsa minden felekezet külön, saját tetszése és akarata szerint.

Ezen szempontokat veszem én irányadóul a nevelés dolgában, és ezért nem egyezhetem meg azon nézetben, mely itt több oldalról megpendittetett, hogy a fönnálló középtanodák, a fönnálló kiralyi gimnáziumok, a fönnálló akadémiák, az egyetem, hogy ezek mind ugy tekintessenek, mint katholikus nevelőintézetek, ezek is az ország nevelőintézetei voltak. Vannak köztük olyanok, a melyeket szabadelvü, a melyeket bőkezü püspökök alapitottak, vagy más katholikusok kath. czélokra alapitottak; ezek kétségkivül a katholikusokat illetik és a katholikus autonomiának átadandók; hanem mindazon intézetek, melyeket az ország fejedelmei nem kizárólag katholikusok számára alapitottak, hogy ezek is olyanoknak tekintessenek, mint kizárólag a katholikusokat illetők, ezt én részemről nem ismerem el, nem ismerem el azért, mert intézetek az ország feje, az ország királya által alapittattak az ország törvényes kormánya, azaz a helytartótanács és azután a felelős miniszter által kezeltettek, tehát ugy kezeltettek, mint országos, nem mint felekezeti intézetek. Tudtommal ezen iskolákból más vallásfelekezetüek soha nem voltak kizárva és én velem legalább jártak zsidók, protestánsok, görögök. Ha tehát a törvényben semmi nincs, a mi a más vallásfelekezetüeket kizárná ezen iskolákból, vagy a mi ez iskolákat egyenesen és kizárólagosan a katholikusoknak rendelné, ha az alapitvány levelekben semmi nincs, a mi ezen iskolákat kizárólagosan katholikusok számára rendelné, akkor én tagadom, hogy joga volna bármely felekezetnek ezen intézeteket kizárólag a maga részére sequestrálni. Azt mondják: hagyjuk csak, majd megindul a szabad verseny a felekezeti, az állam- és a magániskolák közt. Ez igen szép volna, ha azon állapotban lennénk, hogy minden helységben három ily iskolát állithatnánk, akkor igen helyes lenne e verseny; de miután Magyarországban

5000 község van, melynek még egy iskolája sincs, hogy hagyjnnk háromféle iskolát versenyezni? Ez phrázisnak jó, de valóságnak chimaera.

Különben én mint mondám, mint katholikus beszélek ezen tárgyban, de nem mint elfogult katholikus. És én azt mondom: a katholikus egyház mostanáig kezelte ezen tanintézeteket, az ő keze alatt voltak az ország gymnasiumai, az ország akadémiái, az ő kezében volt az egész népnevelés és az iskolaügy, és ugyan kérdem, miképen feleltek meg tehát ezen megbizatásnak azon tömérdek vagyonnal, mely a katholikus egyháznak rendelkezésére áll, mely hasonlithatatlanul tulhaladja mindazt, mivel más hitfelekezetek hason czélra rendelkezhetnek. Hová jutott a kath. nevelés országszerte? Méltóztassanak megnézni: van-e 10 katholikus, kik közül csak egy is tudna irni vagy olvasni, nézzék meg a protestáns felekezeteket, melyek aránylag rövid idő alatt, alig három század alatt ujra gyüjtötték nevelés és iskolai alapjaikat. És mégis nézzünk szét országszerte, hány oly protestáns községet fogunk találni, bármely felekezethez tartozzon is az, melynek nincs iskolája. Nem kivánhatnak tehát most a katholikusok e téren bizalmat, azért, mert azt eddig jól kezelték. Én tagadom, hogy jól kezelték volna. Nézzenek szét az országban: nincs is felekezet, kivéve talán az erdélyi oláhokat, — kiknek ezt alig lehet saját bünül fölróni, — melynél a népnevelés, az elemi tanitás alantabb fokon állna, mint épen a katholikusoknál. Ha tehát évszázadok, majdnem egy évezred óta kezelik e nagy vagyont, gyakorolják-e nagy tekintélyt, e nagy hatalmat és még is oly keveset tettek a nevelés terén: méltóztassanak megengedni, ha én ezentulra sem viseltethetem ezen kezelés iránt különös bizalommal. (Helyeslés.)

Nem fogom a t. ház türelmét tovább fárasztani, (Halljuk!) hanem föntartva azon észrevételeimet, melyeket a budget egyes tételeire akarok tenni, a részletes tárgyalásra: jelenleg pártolom Ghyczy Kálmán képviselőtársam határozati javaslatát. (Helyeslés baloldalon.)

Tisza Kálmán: T. ház! mindenekelőtt azt óhajtanám tudni és e tekintetben fölvilágositást kérek a tisztelt elnökségtől; a tárgyalással miként vagyunk és miként tetszik a jelen tárgyalást tekinteni? mert ha ezt ugy tekintik, mint a budget fölötti általános tárgyalást, melynek befejeztével Ghyczy Kálmán, Hor-

váth Mihály és Hoffmann Pál képviselő urak határozati javaslatai fölött ujabb tárgyalás lesz: akkor ez alkalommal szólni nem kivánok; ellenkező esetben, ha ugy méltóztatnak tekinteni — mi ellen egyébiránt én nem teszek észrevételt, csak tisztában akarok lenni — hogy most már lefolyt a tárgyalás a határozati javaslatok fölött is ugy, hogy ezután az inditványozókat kivéve, masnak szólni nem lehet: magam is óhajtanám nézeteimet elmondani. (Halljuk!)

Elnök: Én azt hiszem, tisztelt ház, az eddigi gyakorlat szerint is a budget tárgyalása alatt fölmerült inditványok azzal együtt tárgyaltattak s most is a diskusszió legnagyobb részben nem a budget, hanem azon inditványokban megpenditett eszmék körül foly; tehát gondolom, a tisztelt képviselő ur is méltóztassék azokhoz szólni. (Helyeslés. Halljuk!)

Tisza Kálmán: Tisztelt ház! Midőn Ghyczy Kálmán tisztelt barátom tartotta beszédét, melyből a jelen befejezéséhez közeledő nagy mérvü diskusszió kifejlett, nem gondoltam, hogy annyifelé fog ezen diskusszió ágazni. Ő ugyanis beszédében nehány alkotmányos elvet állitott föl és indokolta azon elveket, de ezen elvek határán tul inditványt sem nem jelzett, sem nem tett. Szóba hozta azon alkotmányos elvet, miszerint mindazon alapokról, melyeket egy nemzet kormánya kezel, azon kormány az országgyülésnek kell, hogy számot adjon és felelős legyen; kimondotta, hogy mindazon alapok iránt, melyeket a nemzet kormánya kezel, a budgetben a ház elé előterjesztést kell tennie; kimondotta, hogy miután különböző természetüek az alapok, melyek a kultuszminiszteriumban kezeltetnek, ezen alapokat elkülöniteni okvetlenül szükséges, és kifejezte azon meggyőződését, hogy ha az alapokat különböző természeténél fogva egyik vagy másiknak át kell is adatni; a kath. felekezetnél ez nem történhetik máskép, mint a törvényhozásnak tudtával és hozzájárulásával. A mit ezenkivül mondott, az indokolása volt az általa kitüzött czélnak. Jelesen: fölhozta az autonomia kérdését azon szempontból, hogy jelezve az ez iránt fönnálló határozatokat, a miniszteriumnak ezekkel szemben elfoglalt álláspontjának fölvilágositása után kimutassa, hogy igen is, szükség óvakodni, hogy az ellen, hogy az alapitványok bármely része is, sőt maga a katholikusokat helyes jogalapon megillető része is másként, mint az országgyülés hozzájárulásával adattassék ki.

És mi történt? Azonnal átvitetett a diskusszió egészen más térre. Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur védelme alá vette Ghyczy Kálmán t. barátom ellenében a tanszabadságot, a melyet pedig Ghyczy Kálmán egyáltalában meg nem támadott, mert nem hiszem, hogy a tanszabadság megtámadása volna az, a mit ő mondott: hogy nem akarja, hogy a kath. ifjuság nevelése kizárólag a klérus befolyása alá helyeztessék.

Ennek ellenkezője lehetne a tanszabadság megtámadása, de ez bizonynyal nem az. Igaz, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur igen sok szép dolgot elmondott, és kénytelen vagyok bevallani, hogy a tanszabadságot illetőleg vele és nem a közvetlenül előttem szóló t. barátommal tartok, mert meggyőződésem az, hogy — a mint Simonyi Ernő t. képviselőtársam is helyesen mondá — az államnak igen is joga, söt kötelessége gondoskodni nevelésről, kötelessége a népnevelést egyfelöl kötelezővé, másfelöl mindenki számára elérhetövé tenni, de ezen tul odáig menni, hogy az összes oktatást az állam kezébe konczentráljuk, azt én helyesnek nem tartom és azt a tapasztalat is alig igazolhatja. Ily módon oly tulsuly, oly tulhatalom adatik mindenkor a kormány kezébe, a mely a szabadságnak bizonyára nem tesz jó szolgálatot. Nem kivánom a fönnálló kormány kezében konczentrálni az egész nevelésügyet azért sem, mert ez által az ország generácziójára egy egyoldalu irány mintegy rányomatik, melytől az megszabadulni nem bir. (Helyeslés balfelől.)

Nem akarok, t. ház, senkit megsérteni, de gondoljuk meg a helyzetet és többet mondok: kérdezzük meg azoknak javát és jobbjait, kik azon időben nevekedtek, mikor a nevelés az állam, a kormány kezében konczentrálva volt s ők bizonyára meg fogják mondani, hogy évekig kellett küzdeniök, mig azon egyoldaluságtól, a mely reájok nyomatott, megszabadultak. (Ugy van!) Én ilyenektől akarom minden viszonyok közt megmenteni a magyar nemzet fejlődését.

Ezt csak mellékesen jegyeztem meg, most tovább megyek; védelmök alá vették az alapitványokat Ghyczy Kálmán t. barátom ellenében és azt mondják, hogy a katholikus egyház alapitványait elvenni nem szabad, pedig Ghyczy Kálmán barátom épen azt mondta, hogy azokat elvenni nem szabad, hanem el kell azokat egymástól különiteni és a maga törvényes utján

azokat, melyek a kath. egyházat illetik, annak ki kell adni. Ismét mások rimánkodtak maga a kath. egyház nevében, hogy azne nyomassék el tovább is mint elnyomatott századokon keresztül, pedig ismét senkinek sem jutott eszébe elnyomni akarni, és gondolom, hogy senki sem is lehet olyan kevés józan észszel megáldva, hogy csak fel is tehesse azt, hogy ha akarná is valaki, Magyarországon a kath. egyházat elnyomni.

Én azonban, midőn ezeket megjegyeztem, teljes őszinteséggel megvallom, hogy a t. jobboldali szónokok részéről azt, hogy a vitát igy más térre vitték át, igen helyes és ügyes parlamenti taktikának tartom. Ugyanis arra, mit Ghyczy Kálmán vitatott, nem volt felelet; elismerni, hogy igazsága volt, nem volt szándék, mit lehetett tehát tenni, mint indokolásának egyes tételeibe belekötni, azokat rosszul értelmezni s azután megtámadni? (Helyeslés balfelől.)

Hogy részünkről ezzel szemben a vita a rendes mederbe visszaterelltessék, megvallom, nagyon óhajtottam volna; azonban azt is megvallom, hogy mindamellett nem sajnálom, hogy az nem történt, mert abban igaza van Simonyi képviselő urnak, hogy sok oly eszme vitattatott itt meg, mely ha ma megoldásra nem kerülhet is, bizonyára nem árt, hogy a közvélemény előtt felemlittetett, hogy érlelődjék azon ideig, midőn a megoldás percze elkövetkezik. Részemről magához a tárgyhoz ugy a mint azt felfogásom szerint Ghyczy t. barátom fölállitotta, csak annyit mondhatok, hogy én azokat, miket ö mondott, tökéletesen helyeslem, és hogy a beterjesztett határozati javaslatok közül az övét fogadom el.

Horváth Mihály t. képviselő ur inditványa már előre, midőn a vizsgáló bizottságot kiküldi, kimondani látszik, hogy azon alapitványok mily természetüek, minek — meggyőződésemhez — képest nincs helye; mert ha én valamely tárgynak megvizsgálására valamely bizottságot kiküldök, épen azért küldöm azt ki, hogy azután határozzam meg: minö természetüek azok, a melyeket neki meg kell vizsgálni, nem pedig azért küldöm ki, hogy a mint én előre kimondtam, ugyanazt kijelentse.

Hoffmann képviselő ur inditványa e tekintetben tökéletesen korrekt, mert ő mellőzi az előzetes kitüzését az iránynak, azonban hiányzik belőle Ghyczy Kálmán inditványának külö-

nösen második pontja, mely kimondja azt is, hogy mig az elkülönités megtörténik, mig az alapitványok a miniszterium által kezeltetnek, azok az előterjesztésbe fölveendők, mit pedig részemről is okvetlenül szükségesnek tartok.

Azért a három inditvány közül okvetlenül határozottan ezt, és csakis ezt pártolom.

Engedje meg a t. ház, hogy midőn ezt elmondtam, igen röviden én is reflektáljak némelyekre, mik mint igen fontos eszmék a ház keblében elmondattak. (Halljuk!)

Legelőször is azon kezdem, hogy Pulszky Ferencz képviselő urral egy tekintetben tökéletesen egyetértek, s ezen tekintet az, hogy én is óhajtom, hogy a vallások és felekezetek és az állam közti viszony nálunk is oly módon rendeztessék, mint az Amerikában van. Ha kételyem lett volna a felől, hogy menynyire kivánatos ez, meggyőzött volna a most lezajlott vita, mert csak ha ezt kell valaha elérni s elértük, csak akkor fogunk odajuthatni, hogy többé itt vallásos és hitfelekezeti kérdések ne vitattassanak, mit pedig én részemről véghetetlen szükségesnek tartok, mert valóban, nincs nekünk magyaroknak arra szükségünk, hogy mint némelyek tevék, sok egyéb különbségeken kivül most katholikus, protestáns és zsidók képviselőkre oszszuk magunkat. Van köztünk baj és kellemetlenség, mely a mult időkből reánk szállott, elég; ne ébreszszük föl még azon vallási viszályt is, melyet apáink bölcsesége évtizedek előtt már eloszlatott. (Helyeslés.)

Pulszky képviselő urral e tekintetben egyetértek; de kénytelen vagyok bevallani azt is, hogy ettől mi ma még véghetetlenül messzire vagyunk, mert nézetem szerint, hogy a viszony olyan legyen, a minő Amerikában, annak két határozott feltétele van, a többieket nem is emlitve; egyik az, hogy minden egyház hiveinek adakozásaiból tartja fönn magát; a másik pedig az, hogy az egyház ne követeljen magának szemben az állammal más helyzetet, mint a minőt szabad polgároknak bármely egyesülete vagy társulata követelhet. Mig ez meg nem történik azt mondom, hogy ámbár Magyarországon még vannak oly egyházak, melyek kisebb vagy nagyobb mértékben státust képeznek a statusban, melyeknek egy némelyike még kiváltságos helyzetben van, mind a mellett az állam mondja azt, hogy én ezen irányomban egészen más helyzetben levő egyházakkal

szemben azon állást akarom elfoglalni, melyet az amerikai Egyesült Államok elfoglalnak, azt én legalább az állam szempontjából nem kivánom, és azt tartom, senki, ki a magyar állam fönnállását akarja, nem kivánhatja. Mert az állam nem engedheti meg azt, hogy ily nemü testületek előjogokkal és hatalommal kezükben, az ő felügyeletének nélkülözésével álljanak fönn, annál kevésbé pedig akkor, midőn ezeknek éppen leghatalmasbbika törvényeit az ország határain kivülről egy idegen souveraintől veszi.

Az mondatik, hogy az egyenlőség azt kivánja, hogy vagy minden egyháznak egyforma autonomiája legyen, vagy ne legyen egyiknek sem, és ebből az következnék, hogy ha eléretik is az, hogy az egyház szabad polgárok szabad egyesülete és társulata legyen, minden ily egyesületek és társulatok irányában, bármily különbözők legyenek is azok viszonyai és összeköttetései, az államnak ugyanazon egy helyzetben kell lenni: azt tartom, ez az egyenlőség fogalmának ép oly félremagyarázása, mint a mily félremagyarázása volna azt mondani, hogy az egyenlőség abban áll, hogy minden ember ugyanazon mennyiségü adót fizessen, a helyett, hogy abban, a miben állania kell, hogy mindenki birtoka aránya szerint fizessen adót; mert ha a társulatok eszméjét veszszük föl, én legalább minden társulatra nézve, — legyen az egyházi vagy nem egyházi, — a melynek bölcsője s végső határa ez országban, kizárólagosan ez országban van, a kormány, az állam befolyását a minimumra akarom leszállitani. De viszont az állam érdeke nem engedi: hogy annyira a minimumra szállittassék le a felügyelet oly társulatokra, s ezen társulatoknak oly viszonyaira nézve, a melyekre nézve ők egy külső hatalomtól függnek. Mert én legalább nem hiszem és nem képzelem, hogy bármennyire is a szabadelvüségből induljunk ki; lehessen ember Magyarországon, ki azt kivánhassa, hogy a magyar államnak ne legyen ellenőrködése ott, hol egy kebelében levö egyház, illetöleg vallásos társulatnak törvényhozója, egyike Rómában, a másike Pétervárban van. (Ellenmondás.) Én t. ház, ugy tudom, az óhitü egyháznak világi feje az orosz czár (Felkiáltások: Nem áll!) Akár áll, akár nem áll, a helyzeten ez nem változtat, egy példa van, vagy kettő, vagy tiz: a helyzetre nézve az mindegy.

Már most, ha az egyenlöség ugy magyaráztatnék, mint

Paczolay képviselő ur mondotta, hogy mindegyikre nézve tökéletesen egyformán kell intézkedni, mi következnék belőle?

Azért, mert egyik ily társulatnak van egy külföldi hatalomtól függő helyzete, melyre nézve az államhatalom ellenőrködése szükséges, vagy meg kellene valamennyinek szabadságát ok nélkül szoritani, meg még azon egyét magáét más viszonyaira nézve is, vagy ha ezt nem akarjuk, ezen ellenőrködést, melyre ezen viszonyok szempontjából az államnak és az államkormánynak okvetlenül szüksége van, megszüntetni. Megvallom, nem ezt tartom az egyenlőségből kifolyónak, de igenis azt, hogy állapittassanak meg az elvek oly társulatok irányában átalánosságban, és oly viszonyok irányában, melyek hazánkon kivüli testületektől, vagy uralkodóktól nem függnek, és állapittassanak meg az elvek azon viszonyokra nézve, melyek ilyen, a haza határán kivüliektől függenek és azután bármily egylet vagy társulatra, mely az egyik — vagy a másik viszonyban van, alkalmaztassanak mindegyikre egyformán azon elvek, az az mindegyikre egyenlő helyzetben egyenlő eljárás; mert ebben fekszik az egyenlőség, nem pedig abban, hogy különböző helyzetben egyenlö eljárás alkalmaztassék.

Különben meglehet, erre azt méltóztatnak mondani, és én magam is elismerem, hogy ez bizony egy kissé „Zukunfts-Politik", mert azon idő, midőn az egyházak minálunk oly helyzetbe lépnek egymás közt és az állammal szemben, mint vannak Amerikában, sajnálom, de azt hiszem, az még nagyon messze van. Csak azt kivánom mindenesetre az itt hallott igen szép szavakra, a szabadságnak hangvitatására, a „szabad egyház a szabad államban" minduntalani emlegetésére megjegyezni, hogy tagadhatlan, hogy a szabadság eszméje ma már oly hatalmat ért el, hála istennek, hogy épen ezen hatalmánál fogva óvakodnunk kell sokszor olyanoktól, melyek a szabadság neve és zászlaja alatt akarnak behozatni. Legnagyobb jele és mondhatom, örvendetes jele a szabadság eszméje hatalmának az, hogy ma már, a ki a szabadsággal ellenkezőt akar is, kénytelen ezen szabadság neve alá rejtőzni; de épen azért, mivel megvan ezen hatalom, nem szabad mindent szembehunyva elfogadni, a mi a szabadságnak és szabadelvüségnek neve alá rejtőzik. Ne feledjük el, hogy alig lehet szabadelvübb eszme az átalános szavazási jognál és III. Napoleon ennek alapján zsarnokoskodik két

évtized óta. (Helyeslés). Sokat hangoztattatott itt az autonomia, fejtegették körét, lehetségeit és jótékonyságát.

Természetesen nekem sem itt, sem másutt nem lehet föladatom fejtegetni azt, minő az autonomia, melylyel a kath. egyház birhat, ez magokat azon egyháznak tagjait illeti; átalánosságban azonban engedjék meg, hogy elmondjam, mi az autonomiának kelléke, mely nélkül az csak szemfényvesztés s játék és minő viszonyok közt fejlödött az ki a világon.

Az első illetöleg, az egyházi autonomiának kelléke az, hogy ne legyen ott egy szentek szentje, mely a hivők előtt elzárva van, hanem hogy minden, a mi az egyházban történik, ne lehessen másnak, mint a hivek összeségének akarata. (Helyeslés.) Ott, hol ez nincs meg, ott valóságos autonomia nem lehet. (Helyeslés.)

A másik az, hogy az autonomia nincs kötve hitfelekezethez, mert nézzünk szét a protestáns felekezetek közt Európában, hol találunk autonomiát, igazi, valóságos autonomiát? Sem Angliában, sem Poroszországban, s átalában sehol, hol az államhatalom maga vette kezébe a vallás fejlesztésének ügyét. Angliában épen hierarchia van; Poroszországban, ha nincs is hierarchia, de autonomia sincs, hanem a világi hatalom s az általa teremtett bureaucratia uralma. Igazi autonomia nincs másutt, csak ott, hol fönnálló hatalommal kellett az egyháznak a maga létezhetését megállapitani, kiüzdeni. Van Magyarországon, van Skócziában, van a presbyterianusoknál Angliában, de nincs sehol, hol a hatalom eszközölte a reformálást, vagy az egyházi rendszer megállapitását, és hogy közelebbi példát hozzak föl, az erdély egyház, mely a fejedelmek oltalma alatt lett egyházzá lett hatalommá, sokkal kevésbbé élvezi a mostani viszonyoknak megfelelő autonomiát, mint élvezi a magyarországi, mely folytonos küzdelemben élt a hatalommal. (Helyeslés.) A kormánynyal szemben, ha veszszük az autonomiát, az igaz, hogy az erdélyi egyház erősebben áll még mint mi; de ez csak egyik része az autonomiának; a másik azon belautonomia, az egyház kebelébeni belszabadságszer, ez az, a mit sehol sem fogunk látni ott, hol az egyház a hatalom pártfogása alatt fejlődik.

Hogy mi lesz a kath. autonomiából, a jövö fogja megmutatni. Én csak azt kivánom, hogy az valóságos, teljes és igazi autonomia legyen. (Helyeslés.)

Most még egy pár megjegyzést kivánok tenni.

A zsidó-kongresszusról beszéltek többen és előttem szóló képviselő ur is kifejezte eziránt nézetét, ennél tehát hosszasan időzni nem fogok.

Nem tehetem azonban, hogy föl ne emlitsem a lezajlott viták egyik legfurcsább momentumát, midőn egy t. képviselő ur azt mondá, hogy a katholikusoknak kétszeresen kell szeretni a hazát, mert nekik e hazán kivül nincs helyök. Megvallom, eddig még soha sem hallottam azt, hogy a hazaszeretet dolgában felekezetek szerint legyen osztályozás és reménylem, hogy ezen osztályozás, ha csodakép megtermett is a képviselő ur fejében, sem e házban, sem azon kivül nem fog viszhangra és hitelre találni. (Helyeslés.) Ezt nemcsak helytelennek, hanem furcsának is kell neveznem: mert ha már lehető volna a hitfelekezetek közt hazafiságra nézve különséget tenni, valóban ezen esetben sem azon hitfelekezet mondhatná, hogy kétszeresen kell szeretnie a hazát, melynek feje, törvényhozója e hazán kivül létezik, (Helyeslés) hanem mondhatná az, melynek e haza határain kivül sehol senkije nincs. (Helyeslés.) Mondom azonban, t. ház, hogy ez okoskodás olyan, mely remélhetőleg sehol sem fog viszhangra találni.

Mondott még egyet s ezt örömmel jegyezném föl, ha a legközelebb mult tények meg nem czáfolnák. Jelesen mondotta azt, hogy törvénytelen eseményeket és cselekményeket az országgyülésnek nincs joga törvényesiteni; de, t. ház, nem is bocsátkozom az elvi vitatkozásokba, van-e joga, vagy nincs, bár igen veszedelmes lehetne azt állitani, hogy nincs — de ugyan kérdem, t. ház, három év óta mit cselekedtünk legtöbbet? a törvénytelen cselekedeteket és törvénytelen dolgokat törvényesitettük és hogy épen az, a ki mindannyiszor mindezekre reá szavazott, kétségbe vonja, hogy az országgyülésnek erre joga van, ez valóban előttem nagyon furcsa. (Derültség.)

Belemenve a t. képviselő ur a kath. alapitványok kérdésébe, azt, hogy a miniszter által kezelt alapitványok az ő hite szerint kizárólagosan katholikus alapitványok, azzal is igyekezett bebizonyitani, hogy az 1791-ik XII-ki törvény a protestánsok alapitványára nézve is kiterjesztette ő felségének főfelügyeleti jogát.

Alig hiszem, hogy ennél szerencsétlenebb érvet találhatott

volna. Mert épen abban, hogy a hitfelekezeti alapitványokra nézve a főfelügyeleti jogot veszi a törvény szerint ő felsége igénybe, mig más alapitványokat a kormány kezel, fekszik az alapitványok közti különbség legpregnansabb kifejezése. (Élénk helyeslés balfelől.) Nem akarok ebből most következtetést vonni, mert hiszem és remélem, hogy bővebb vizsgálat utján fogunk e fölött határozhatni, de az alapitványok természetére más világot vető következtetés ellen határozottan tiltakoznom kell, mint a mely magából az okoskodásból eredő következéssel is ellenkezik. Hogy kivel akarja azon képviselő ur a kérdést megoldatni és kivel akarják azok, kik az országgyülés jogosultságát e tekintetben tagadják, megoldatni, én részemről nem tudom. Meglehet, hogy valamely módot fognak találni, melyhez én is hozzá fogok járulni, de azon módhoz, részemről, hogy azt, felteszem, mit a multban volt rá eset, a fejedelem és a kormány gyakorolják az országgyülés kizártával, azt hiszem, mai alkotmányos helyzetünkben elfogadni nem lehet.

Horváth Mihály t. képviselő urnak feleltek már többen, különösen igen t. barátom Vukovics igen szépen és helyesen, s igy csak igen kevés mondandóm van. Ő azt mondja feleljen a miniszter, adjon számot, de adja azt a majd szervezendő kath. autonomiai testületnek. Én egyfelől nem tudom, ha ezen szervezendő kath. autonomiai testület nem egyhamar találna létrejönni, vagy legalább nem oly alakban, mint ö maga is mondta, hogy a kath. egyház összes tagjai szabad választásainak legyen eredménye, hogy akkor azután mivé lesz azon számadás, mert utoljára is év-év után eltelhetik, az ö hite szerint az országgyülésnek nem számolhat a miniszter, más testület nem létezik s igy kezeltetnek az ország ily nagy tőkéi minden számadás nélkül, a mit hiszem, hogy a jelenleg hivatalban levő miniszter ur is magától vissza fogna utasitani; de máskülönben is valóban végtelen furcsának tartom azon követelést, hogy a nemzet kormánya számoljon más valakinek e világon, mint a nemzetnek és fejedelemnek. Még ilyet nem hiszem, hogy valahol péld. Európában föl lehetne mutatni! (Derültség.) Én részemről ezt nem akarom, én azt kivánom, mit Ghyczy Kálmán barátom kiván és egyetértek vele abban, hogy válasszassanak külön az alapok, s a mi az országé, kezelje az ország kormánya és feleljen róla az országnak, a mi a felekezeté, kezelje a felekezet és feleljen maga

magának. (Élénk helyeslés) de, hogy kezelje az ország kormánya a felekezetét, és számot adjon róla nem az országnak, hanem egy felekezetnek, ezt teljes képtelenségnek tartom.

Mondott a t. képviselő ur még más dolgot is. (Halljuk!) Mondta, hogy Magyarországon a katholikusok voltak az állam által nyomva. Én első perczben tőle, mint historikustól hallván ezt, elbámultam, azonban bővebb okoskodás után meggondoltam, hogy talán a t. képviselő ur folytonosan gyakorlott históriai buvárkodása közepette uj adatokra akadt. (Derültség balfelől.) Jelesen tudjuk azt, hogy egy egyház benső erejének és életének legnagyobb ellensége, ha azt tulságos vagyonnal, világi fénynyel és jóléttel elárasztják. Tehát azon kutatásaiban adatokra akadt gondoltam, melyekből kitünt, hogy Magyarországon a fejedelmek, kik a kath. egyházat adományokkal, fénynyel, czimekkel elhalmozták, azt a sátán sugallatából az egyház kárára tették. (Derültség balfelől.) Ha ily adatai vannak, jó lesz, ha közli velünk, mert addig kénytelenek leszünk alaptalannak tartani állitását.

Abban azonban, hogy a katholikusok legkevésbé szabadok az országban, valójában igazsága van, csakogy nem a katholikus egyház, ugy a mint ma szemben áll az állammal, hanem a katholikusok saját egyházuk keblében, szemben a hierarchiával. (Élénk helyeslés.) Ez az, min segiteni az autonomia utján kell, és szükséges, és itt van az, mire figyelni kell, hogy ne csináljunk páriákat, hanem hogy felszabaditsuk a páriákat — mert egy felvilágosult tudományos kath. ember helyzete saját egyházában hasonlit valóban a pária helyzetéhez, mert semmivel sem bir több joggal szemben a hierarchiával, mint a pária Indiában, szemben zsarnokával.

Prileszky Tádé: Ugy van, ezt mondtam én is.

Tisza Kálmán: Zichy Nándor gr. képviselő ur elmondta, hogy mi foly a parlamentális elvekből és elmondta, hogy helytelen követelés az, hogy a kormány az országgyüléshez járuljon, mert hiszen, a kormánynak intézkedni kell és azért aztán utólag vonható feleletre. Én beszédéből e pontig, megvallom, azt hittem, ő is ismét oly valamit mond, mi nem egészen vág össze az alkotmányosság fogalmaival; azonban vég phrásisa, melyben hozzátette: „kivévén a törvényhozás terére tartozó dolgokat“ e tekintetben, megnyugtatott; csakhogy midőn ezt

hozzátette, engedjen meg, de bebizonyitotta, hogy nem mondott semmit, mert senki sem követelte, hogy más dologban folyamodjék az országgyüléshez, mindazokban, melyek a törvényhozás elé tartoznak.

Végül, fölhivott bennünket, hogy a vallás, hit és lelkiismeret dolgába ne avatkozzunk. Részemről teljes készséggel járulok ehez; kötelessége is mindenkinek, ma már nem avatkozni senkinek vallás, hit és lelkiismeret dolgába. Ha az emberiség oly szerencsés lehetett volna, hogy e nézpontot fogadja el századok előtt, milliók kiméltettek volna meg talán a leggyászosabb elveszéstől; (Ugy van!) de engedjen meg: beszélni az egyházaknak az államhozi viszonyáról, ez nem annyi, mint beszélni a lelkiismeretnek és hitnek dolgáról; a lelkiismeretnek és hitnek dolgai szentek tartoznak lenni mindenki előtt, arról senki sem felelős senkinek, csak istennek és magának. De a hol az egyháznak viszonyai az államéval érintkeznek, ott az államnak jogait még ezen az alapon is megtagadni lehetetlen.

Egyébiránt, a mint előbb mondám, csatlakozom Ghyczy Kálmán t. képviselőtársam határozati javaslatához. (Helyeslés baloldalon.)

Eötvös József b. közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! A t. ház nem várja tőlem, hogy a tanácskozások ezen stádiumában azon egyes állitások czáfolatába ereszkedjem, melyeket a tárgyalás folyama alatt több t. szónok előadott, bármennyire érezzem azoknak fontosságát, épen azért, mert fontosságukról meg vagyok győződve, valamint arról is, hogy ezen észrevételek a budgetnek részletes tárgyalása alkalmával ismét szőnyegre fognak kerülni és akkor alkalmam lesz azokra felelni. Jelen fölszólalásomnak oka csak az, hogy — miután több t. szónok kiemelte azt, hogy Komárom város t. képviselőjének beszédében előadottak egy részére nem válaszoltam, s miután több oldalról az a kivánat fejeztetett ki, hogy arra is válaszoljak, teljesiteni akarom e kivánatot, annyival inkább, mert többször olvasva ezen t. képviselő urnak beszédét, magam is meggyőződtem, hogy annak épen azon részét válasz nélkül hagynom nem lehet. (Halljuk! Halljuk!)

A t. képviselő ur főkép két okból rosszalja a vallás- és közoktatásügyi miniszterium eljárását: először azon állásnál fogva, melyet e miniszterium a kath. autonomia kérdésében

elfoglal; másodszor azért, mert a vallás- és közoktatási minisztérium több, — magokban véve igen fontos — tárgyra nézve rendelkezett a nélkül, hogy azokra nézve elöbb a háznak, s törvényhozásnak beleegyezését kikérte volna.

Megengedi a t. ház, hogy mind e két tárgyra nézve a lehetöségig röviden, de elöre engedelmet kérve, ha nagyon rövid nem lehetek — válaszoljak? (Halljuk! Halljuk!)

A mi elöször a katholikus autonomiában követett eljárást illeti, mindenekelött helyességének megitélésére kettő szükséges: elöször tisztába kell jönni a tényállásra nézve; másodszor tisztába kell jönni a jogi kérdéssel.

Mi a tényállás?

A katholikusok látva az autonomiának hasznait más vallásfelekezeteknél, látva, hogy, miután a katholikus egyház uralkodó egyház lenni megszünt, helyzete megváltozott: szintén autonom szervezet alakitását tartották kivánatosnak és szükségesnek. E felett tanácskozásokat tartottak, tanácskozásokat, melyeknél e haza katholikusainak igen tisztelt férfiai összegyülekeztek. E tanácskozások eredménye az volt, hogy a tanácskozás kimondá, hogy ö magamagát arra, hogy bármit végezzen, e kérdésben kompetensnek nem érezheti, hogy e czélból, azaz: az autonomiai szervezet megállapitására, az ország minden katholikusaiból egy nagy gyülekezetet a képviseleti rendszer alapján kell összehivni. Ezt határozván el, kidolgozta a választási szabályokat és ezen választási szabályokat ö felségének, mint a katholikus egyház föpatronusának helyenhagyás végett előterjesztette. Ő felsége ezen szabályokat helybenhagyta, és én azokat contrasignáltam.

Ez a tényállás.

A jogi kérdés megitélése ismét három kérdéstől függ: Elöször, sérti-e a törvényt az, hogy az ország katholikusai saját egyházi szerkezetöknek az autonomia alapján álló rendezését tüzték ki czélul? másodszor, vajjon az által, hogy a választási szabályokat ö felsége elébe terjesztették, sértették-e a törvényt? és harmadszor foglaltatik-e ezen helybenhagyott választási szabályokban valami, mi a törvénynyel összeütközésben volna?

A mi az első kérdést illeti: ugy hiszem, nincs senki e házban, ki e haza katholikusainak azon jogát kétségbe vonná, hogy saját ügyeiknek mikénti rendezéséről magok között tanácskozhassanak. Ez minden alkotmányos szabadság első természetes követ-

kezése; ez Magyarországban még valóságos törvényen is alapszik, mert miután az 1848-ki törvény minden bevett vallásfelekezetnek tökéletes egyenlőségét és viszonosságát kimondotta, a katholikusoktól, kik már 1848 előtt is az ország bevett felekezetei közé tartoztak, kétség kivül senki azon jogot meg nem tagadhatja, hogy azon joggal éljenek, melylyel e hazának más bevett vallásfelekezetekhez tartozó polgárai szintén élnek. Végre a mi még Magyarország katholikusainak ezen jogát még inkább igazolja, az a mult története; mert ha Ludwigh János t. barátom azt mondja, hogy keresi a katholikus autonomiát, de azt nem találja sehol széles e világon, sem Rómában, sem máshol, még Amerikában sem: egyetértek vele; csak egyet sajnálok: hogy t. barátom messze körültekintvén, nem nézett valamivel közelebbre, mert ha közelebb nézett volna, feltalálta volna a kath. autonomiát, mely századokig Magyarország egy részében, azaz Erdélyországban létezett; létezett akkor, midőn a kath. egyház Erdélyben az uralkodó egyház nem volt és azért szabadságának és jogainak támaszát épen abban kereste, a miben azt a protestánsok Magyarországban feltalálták. Igy tehát a katholikusok akkor, midőn egy autonom szervezetnek alkotására összegyültek, törvénytelenséget nem követtek el és az által, hogy a választási szabályokat ő felsége elé, mint a legfőbb patronus elé terjesztették, szintén nem követtek el törvénytelenséget és hogy ezen szabályokban szintén semmi törvénytelenség nem foglaltatik, az magában világos, és igy meg vagyok győződve, hogy a vallás- és közok. miniszter a katholikus autonomia kérdésében nem csak semmi különös állást nem foglalt el, hanem hogy t. barátom Vukovics Sebő, kinek alkotmányos érzelmeit ismerem, igen különösnek fogta volna találni, ha akár a kultuszminiszter, akár az összes miniszterium a katholikusok ily gyülekezetét megakadályozni akarta volna, vagy a szabályok helybenhagyására nézve legkisebb akadályt görditett volna az utba. (Helyeslés jobbfelől.) Ebből a dolgok természete szerint nem következik az, hogy bármiként alakuljon azon autonomia, bármit határozzon, az akár a kormányt, akár bárki mást följogosithatna arra, hogy valamit, a mit a törvény meghatározott, megváltoztasson és igy hogy a kormány azon alapitványokat, melyek reá törvény értelmében bizattak, előbb adja ki bárkinek, mielőtt erről uj törvény rendelkezik, mely neki ezt meghagyja. (Helyeslés!)

Ennyit az első, azaz autonomiai kérdéséről.

A második kérdés azt illeti, a mit a vallás- és közokt. miniszterium tett a nélkül, hogy a törvényhozásnak helybenhagyását előre kikérte volna. (Halljuk!)

Itt is szükséges, hogy mindenekelőtt a tényállást konstatáljuk.

Tény az, hogy a vallás- és közoktatási miniszterium a nevelés körében, a középnevelés körében tetemes, nagyfontosságu rendeléseket tett, melyekre nézve a t. háznak és a törvényhozásnak beleegyezését előre nem kérte ki. Fölemlitette Komárom város igen érdemes képviselője a győri jogakadémiát, fölemlitette az aradi lyczeumot, fölemlitette a tanárok fizetésének emelését, fölemlitette a tanrendszerben történt bizonyos módositásokat; végre egy pár dolgot még elfelejtett, melyeket azért hozok fel, nehogy hallgatásomból később épen ugy alkotmányos következések vonassanak, mint pl. abból, hogy a magyar egyetemet Pázmán Péter által tett alapitványnak neveztem, vagy abból, hogy a vallásalapot III. Ferdinánd által történt alapitványnak neveztem és nem emlitém, hogy alapitásához mások is járultak, nagyfontosságu következések vonattak. Megemlitem tehát azt is, a mit a t. képviselő ur elfelejtett, (Halljuk!) és ez az, hogy 6 négy osztályu gymnasium hat osztályu gymnásiummá emeltetett, hogy Trsztinában uj gymnásium állittatott fel, hogy az ösztöndijak száma 169-el megszaporittatott. A t. ház mindenre nézve, a mit bármely miniszter kezel, fölvilágositásokat kivánhat, és miután a miniszterium eljárásának jogosultsága ezen ügyekben kétségbe vonatott, kötelességemnek érzem az egyes pontokra a ház előtt számot adni. (Halljuk!)

A mi először a győri jogakadémiát illeti, melyre nézve megvallom, igen nagyon bámulom, hogy Komárom városa t. képviselője annak viszonyait közelebbről nem ismeri, erre nézve előadásom rövid lesz. A győri jogakadémia Dallos, Sennyei, Draskovics, Zichy püspökök és a győri káptalan által alapittatott. A mint valamennyien tudjuk és kétségkivül Komárom városa t. képviselője figyelmét sem kerülte ki, a győri akadémia 1849-ben megszüntettetett, és az ezután következett egész idő alatt bezárva maradt, daczára annak, hogy az egész vidék e jogakadémiának fölállitását szorgalmazta, kivánta, sürgette. A jogakadémiát megillető külön alapitványok a tanulmányi alaphoz

csatoltattak. Miután miniszteriumomat átvettem, ugyanazon vidék s különösen Győr városa azon kérelemmel járult ő felségéhez, hogy e jogakadémia, melynek alapitványai meg vannak, ismét állittassék helyre; és én kötelességemnek tartottam ezen kérvényt támogatni ő felségénél, s kötelességemnek tartottam akkor, midőn az akadémia helyreállitása ő felsége által elhatároztatott, az akadémiának helyreállitásában eljárni, (Helyeslés!) és azon alapitványokat, melyek külön speczialis czélra tétettek, azon czélra használni, mely czélra ez alapitványok tétettek. (Helyeslés!)

Ez eljárásom a győri akadémiára nézve. (Helyeslés jobbfelöl.)

Az aradi lyczeumra nézve a tárgy talán kevésbbé ismeretes. Erre nézve tehát el kell mondanom, hogy még a mult században e honnak egy lelkes leánya, Domján Margit, Bibics Jakabnak özvegye, 1774-ben deczember 31-ikén tett végrendelete által összes vagyonát egy Sz.-Annán, Arad mellett, fölállitandó konviktusra szentelte, meghagyván, hogy azok, a kik a konviktusba járnak, egyszersmind a sz.-annai gymnásiumban tanittassanak, mely gymnásiumot 1750-ben az ö boldogult férje alapitott, de csak négy osztálylyal, s mely gymnasiumot ö maga külön alapitványából emelt ugy, hogy belöle felsö hat osztályu gymnasium alakult. Bibics Margit végrendeletének 10-ik pontjában világosan kimondja, hogy (Halljuk!) azon esetre, ha háboru, közinség vagy más okoknál fogva a sz.-annai iskola megszünnék, és igy az ö alapitványának ottan haszonnal való kezelése lehetetlenné válnék, az alapitvány kezeltessék nevelési czélokra ott, hol az ország érdeke azt leginkább kivánja, fentartván mindenesetre azt, hogy az alapitványnak föképen Arad, Csanád és Csongrád vármegyék lakói legyenek élvezői. Sz.-Anna helysége, mint azok, kik a vidéken ismeretesebbek, tudják, elvesztette előbbi fontosságát. Az ottani gymnasium megszünt, később Temesvárra tétetett át, majd Babics Margitnak egész alapitványa konviktus helyett ösztöndijakra, melyek egyes ösztöndijazottaknak fizettettek, fordittatott. Végre hosszu idöig az ösztöndijak sem fizettettek ki. De nem akarom az egész történet elmondásával untatni a t. házat, melyet tán már az eddigiekkel is untattam. (Halljuk! Halljuk!) Mondom, egy ideig nem fizettettek ki az ösztöndijak, aztán egyesittetett ezen alapitvány a nagyváradi Alapi-féle alapitványnyal. Igy sem

használtatván az alapitvány tökéletesen, ekként történt, hogy az alapitvány, mely kezdetben csak 200,000 forintra ment, most tetemesen meghaladja a 600,000 frtot. Erre Aradmegye, mely a végrendeletnek végrehajtója, és mely a végrendelet szerint azokat is kijelölte, kik a konviktusba fölveendők, valamint később azokat is, kiknek az ösztöndijak fizettettek, folyamodott ő felségéhez, hogy miután az alapitók szándéka az volt, hogy középtanoda állittassék föl, miután kivánata az volt, hogy abban fiatal emberek neveltessenek és pedig olyanok, kik főleg Arad, Csanád és Csongrád megyékbe valók: engedje meg ő felsége az alapnak olyszerü módositását, hogy miután a sz.-annai gymnasium megszünt, Aradon, mint Sz.-Annához legközelebb eső és folyton gyarapodó helyen állittassék föl egy jó középtanoda; hogy pedig az alapitónak még azon szándéka is valósuljon, miszerint szegény fiatal emberek segélyeztessenek, ő felség negyven fiatal embernek ösztöndiját 200 forintjával, melyet élvezhetnek, hagyja meg és ezek azután az aradi gymnásiumban neveltessenek. Én részemről Aradmegyének ebbeli kivánatát oly tökéletesen megegyezőnek találtam és találom az alapitónak szándokával, főkép, miután az alapitványnak 10. §-ában világosan kimondatik az, hogy azon esetre, ha Sz.-Annán a konviktus megszünnék és ott az alapitvány haszonnal alkalmazható nem lenne, tétessék át ez oly helyre, melyen az ország és kivált Arad, Csongrád és Csanád lakóinak leginkább használhat, hogy Arad megyének e kivánatát ő felségénél szintén támogattam, és miután ő felsége azt elfogadta, a rendeletet, melynek következtében ez történt, ellenjegyeztem. (Helyeslés.)

A harmadik volt a fizetések fölebbemelése. Én ugy vagyok meggyöződve, hogy az álláspont, melyet — fölfogásom szerint — e tárgyban el kell foglalnom, nem lehet más, mint az, a mit az 1791: XXIII. törvényczikk világosan kimond, t. i. hogy a különböző alapitványokat ő felsége az egyes alapitók szándéka szerint fogja kezeltetni. Mi történt az 1848-ki törvény következtében? Az, hogy ő felsége ezen alapitványokat nem kezeltetheti máskép, mint felelős minisztere által és épen azért e háznak jogában, sőt bizonyos pontig kötelességében áll, nemcsak fölügyelni arra, hogy ezen alapitványok becsületesen kezeltessenek, hanem fölügyelni arra is, vajjon ezen alapitványok az alapitók szándékának megfelelőleg kezeltetnek-e? És épen azért

tartottam szükségesnek ily böven előadni a kérdésben levő egyes alapitványok történetét.

A mi a stipendiumok kérdését illeti, midőn miniszteriumomat átvettem, természetesen kötelességem volt tájékozni magamat az iránt, a mi ezekre nézve eddig történt és figyelembe venni a dolgok jelenlegi állását. Midőn ezt tettem, annak nyomára jöttem, hogy a stipendiális alapok közt alig van egy, melyben nem volna tetemes összegü megtakaritás, oly nagy megtakaritás, hogy az évi jövedelmek megtakaritásának egész összege 29,450 frtra megy. Ez igy levén, részemről kötelességemnek tartottam, minden egyes alapitványnál ujabb stipendiumokat állitani föl, mert teljes meggyöződésem szerint ezen stipendiumok nem arra alapittattak, hogy tőkésittessenek, hanem hogy adassanak oly szegény fiatal embereknek, kik a haza jövöjének biztositására a különböző tanintézetekben nevelkednek. (Élénk helyeslés.) Ezért harminczkét 3000 forintos, harminczhat 210 frtos, harminczhárom 150 frtos, negyvenhárom 120 frtos, tizenhét 100 frtos és nyolcz 60 frtos uj stipendiumot alapitottam. Az utóbbi 60 frtos stipendiumok azért alapittattak, mert a dolog természeténél fogva minden stipendiumnak külön czélja levén, az egyes stipendiumokat, ámbár együtt kezeltettek az egyes stipendiális fundusok, külön kellett osztani ugy, hogy minden egyes alapitó nevére annyi stipendium alapittassék, a mennyi az általa alapitott tökéből megtakarittatott. (Helyeslés.)

A tanulmányi alap jogi természetéről a törvényhozás, látva az okmányokat, bölcseségében és igazságszeretetében itélni fog; azon kérdésnek eldöntése azonban, hogy kié a tanulmányi alap, hová tartozik, illethet mindenkit, de a kultuszminisztert semmi esetre sem. (Helyeslés.) A közoktatási miniszternek kötelessége az, hogy miután az 1848-ki törvény ez alapitványok kezelését reá bizta, ő ezen alapokat azon czélokra kezelje, melyekre azok eddig kezeltettek. (Helyeslés.) Tovább és másra a miniszternek ebbeli kötelessége semmi esetre sem terjedhet. Látva, hogy ezen alapnak jövedelmei a kezelés módja következtében növekedtek, kötelességemnek tartottam elöször ott, hol a különböző vidékek igényei azt kivánták, egyes intézeteket, melyek eddig négy osztályu gimnáziumok voltak, hat osztályuakká emelni, mert a négy osztályu gimnáziumok, ugy, a mint eddigelé alakitva voltak, oly nevelést nem adhatnak az egyes vidékek gyer-

mekeinek, hogy azokból kilépve, valami életpályát kezdhetnének. Trsztenán gimnáziumot állitottam föl, melyet azon egész vidék régen óhajtott, mert három megyében nincs gimnázium. (Helyeslés.) És végre kötelességemnek tartottam emelni a tanárok fizetését. (Helyeslés.) Kötelességemnek tartottam ezt azért, mert először senki e hazában nem csak az elismerést, de a jutalmat is, inkább nem érdemli, mint azok, a kik a neveléssel foglalkoznak; (Átalános helyeslés) és másodszor, mert mindezen intézetek tanárai ugy voltak fizetve, hogy átalában nem is élhettek meg, és meg lehetünk győződve, hogy ha ama fizetések megtartatnak, azok, kiknek csak ut nyilik, el fognak menni.

T. ház! Miután a miniszterium eljárása ezen egyes tárgyakra nézve szóba hozatott; miután — meggyőződésem szerint — a törvény értelmében a miniszterium a háznak számolni tartozik arról, hogy a reá bizott alapitványokat az alapitók szándéka szerint kezeli-e? kötelességemnek tartottam ezeket fölemliteni azért, hogy megmutassam, hogy eljárásomban semmi sincs, mi az alkotmányt legkevésbbé sértené.

De nem is ebben találja Komárom városa t. képviselője a törvénysértést. (Ugy van! balfelől.) Találja abban, mert a miniszter mindezeket a háznak megegyezése, megkérdezése nélkül tette és igy ő az ellen felszólal. „Nem az egyes intézkedések ellen — ugy mond — én csak azon omnipotenczia ellen akarok fölszólalni, melylyel miniszter ur mindezekèt — meglehet ő felsége megegyezésével és hozzájárulásával — de az országgyülés tudta, beleegyezése és megkérdezése nélkül tette."

Ezt mondván a t. képviselő ur, azon elvből kelle kiindulnia, hogy a miniszter még azon esetben is, ha törvény szerint saját körében jár el, de valamely fontosabb dolgot végez, a nélkül, hogy a házat erről előre tudósitotta volna, a nélkül, hogy a háznak beleegyezését előre kikérte volna, törvénytelenséget követ el és oly omnipotencziát gyakorol, melynek következtében az alkotmány veszélyeztetve van. (Ugy van! balfelől.)

Én részemről ezen elvnek ellenmondok. Ellenmondok ezen elvnek azért, mert a miniszteri felelősséget áthelyezi a házra, (Ugy van! jobbfelől) mert lehetetlenné tesz minden adminisztrácziót, (Élénk helyeslés jobbfelől) mert lehetetlenné tesz min-

den törvényhozást, mert az ismert világ minden országaiban, hol parlamentális kormány és parlamentális állam létezik, ezen elv seholsem fogadtatik el, (Ugy van! jobbfelől) s mert végre ezen elv magával a parlamentális kormánynak és a parlamentális alkotmánynak alapelvével ellenkezik. (Hosszas élénk helyeslés jobbfelől.)

Móricz Pál: Csak pénzt nem szabad kiadni.

Eötvös József b. vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Én a parlamentális kormányformát tartom a legtökéletesebbnek, a melyet eddig emberi bölcseség föltalált, tartom azon egyetlenegy lehető kormányformának, mely szerint nagy nemzetek a szabadságot élvezhetik s nagy országokban a törvényhozás jogai fentartathatnak, a nélkül, hogy a közigazgatás és adminisztráczió a rend és szükséges pontosság kellékeit elvesztené. (Ugy van! jobbfelől.) Az alapelvek, melyeken minden parlamentális kormány nyugszik, először a népképviselet elve, másodszor a felelősség; a népképviselet elve azért, mert általa válik lehetővé, hogy egy nagy országnak milliói tökéletes egyenlőséggel gyakorolják azon befolyásukat az államra, mely másként gyakorolhatlan volna; a felelősség elve azért, mert ha felelősség nem léteznék, azaz, ha a kormánynak minden eljárása a törvényhozásnak itélőszéke elé nem vonathatnék a képviselet által, egyenesen kellene következni vagy annak, hogy a kormány szabadon rendelkezhetik, mint neki tetszik, és akkor veszélyeztetve lenne a szabadság, vagy pedig annak, hogy maga a képviselőtestület, maga a törvényhozás kormányozzon, hogy maga legyen végrehajtó, hogy maga adminisztráljon. (Fölkiáltások jobbfelől: Igaz! Ugy van!) Már pedig, t. ház, én ez utóbbit nem tartom lehetségesnek, nem tartom kivihetőnek. (Helyeslés jobbfelől.) Semmi sincs, semmisem lehet, a mit a miniszter tesz, hogy róla a képviselőháznak felelettel nem tartoznék; de a mely perczben a t. ház vagy a törvényhozás kimondja, hogy a miniszterium nem járhat el semmiben a nélkül, hogy a háznak beleegyezését előre kikérje, azon perczben a miniszterium exequál, de nem adminisztrál többé; (Élénk helyeslés jobbfelől) az adminisztráczió tisztán a ház kötelességévé válik; azon arányban pedig, a melyben az adminisztráczió a ház által kezeltetik, nem képes teljesiteni a ház azon nagyobb, sokkal fontosabb kötelességeit, melyek abban állanak, hogy átalános szabályokat

állitson föl, törvényeket alkosson, melyekhez minden egyes miniszternek magát tartania kell, hogy végre ne csak egy, hanem valamennyi miniszter eljárása fölött folyvást örködjék, vajjon teljesitik-e és követik-e a törvényt azon értelemben, melyben hozatott? (Élénk helyeslés jobbfelől.)

T. ház! Látszólag azon elv, melyet Ghyczy Kálmán képviselőtársunk fölállitott, növeli a képviselőház hatalmát és befolyását, és ez által növeli a nép szabadságának legfőbb garancziáját; de csak látszólag, mert a mely arányban a képviselőház adminisztrativ kérdésekkel elfoglaltatik, azon arányban kizáratik és elvétetik töle az idő törvényhozási teendőinek teljesitésére. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Igy oda jutnánk, hogy épen, mert mindent akarunk tenni, azt nem tesszük, mi a törvényhozási hatalomnak legfőbb föladata. (Felkiáltások jobbfelől: Nagyon igaz!) Ennek pedig — teljes meggyőződésem szerint — senki sem örülhetne inkább, mint azok, kik átalán véve ellenségei a parlamenti rendszernek, és kik azon tant állitják föl, hogy a parlamentális rendszer mellett reformálni nem lehet. Örömére szolgálna ez azoknak, a kik, miután haladásunk elé akadályokat gördíteni nem képesek, örülnek annak, ha magunk teszünk akadályokat, (Helyeslés jobbfelől) örömére szolgálna azoknak, kik nem kivánnak mást tőlünk, minthogy csak beszéljünk minél többet, de tegyünk minél kevesebbet. (Zajos felkiáltások jobbfelöl: Ugy van! Igaz!) Mert ha a világtörténetben van egy példa arra, hogy valamely nagy munka azért nem fejeztethetett be, mert a munkások egymással nem beszélhettek, — a Babel tornyánál — igen sok példája van annak, hogy sok, nagy, hasznos munka azért nem fejeztethetett be, mert a munkások igen sokat beszéltek. (Hosszantartó élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)

Elnök: Az átalános vitához senki többé följegyezve nem levén, tehát szólani senkinek nem lehet, ha csak most nem jelentkezik valaki. (Senkisem jelentkezik.) Tehát az átalános vitatkozás be van fejezve. Szót kérhetnek azonban még azok, kiket a szabályok erre följogositanak, t. i. az inditványozók, a miniszter és az előadó. Az inditványozók a következők: Schwarcz Gyula, Ghyczy Kálmán, Horváth Mihály, Hoffmann Pál, végre Németh Albert; ez azonban nem kérhet szót, mert csak maga adta be az inditványt.

Horváth Mihály: T. ház! (Halljuk!) Miután Hoffmann Pál képviselőtársam inditványa lényegesen ugyanaz, mint az enyém, csak némileg más szavakkal van szövegezve, pártom pedig inkább megnyugszik a másik szövegezésben: én inditványomat visszavonom. (Helyeslés jobbfelől.)

Ghyczy Kálmán: T. ház! Nem lehet föladatom megujitani, azon hosszas vitát, mely az inditványommal közelebb vagy távolabb összeköttetésben levő kérdések felett e házban folytattatott. Nem is volt szándékom egyéb, mint az, hogy egyszerüen kijelentsem véleményemet egynémely itt e házban fölmerült alapelvek felett, és áttérjek azután indokolására azon inditványnak, melyet a ház asztalára letettem. Nem lehet azonban, hogy mielőtt azt tenném, nehány szóval ne válaszoljak azokra, miket a t. vallás- és közoktatási miniszter ur épen most terjesztett a ház elé.

Nekem rendszerint az a szerencsétlenségem van, hogy midőn a t. miniszter urnak válaszolnom kell, arra kell őt figyelmeztetnem, hogy többnyire oly kérdésekre felelt, melyeket hozzá nem intéztem. (Igaz! balfelől.) Most is igy történt válaszának egy igen nevezetes részével.

Ő azt mondá, hogy én megtámadtam őt azon állásnál fogva, melyet a katholikus autonomia ügyében elfoglalt és ezen állitásnak indokolására elősorolta mindazon tényeket, melyeket a katholikus autonomia ügyében azon időtől fogva történtek, midőn a püspöki kar által elkészittetett a katholikus egyház autonom szerkezetének azon alaptervezete, mely 1868-ban egy konferenczia elé terjesztetett. Az ezután azon konferenczia után történt tényekről én egy szót sem mondtam, s kijelentem, hogy ezen tényeknek törvényessége ellen észrevételt nem teszek és csupán azt tartom fen magamnak, hogy a ki tudja miként alakulandó katholikus autonom testület által hozandó határozatokra nézve, a mennyiben azok a vallási és egyházi körön tulmenve, a polgári hatóság, a törvényhozás körébe is vágnának, a háznak határozatát annak idejébe felhivjam (Helyeslés balfelől.) A mire én észrevételt tettem, az egészen más. Emlékezni méltóztatnak, hogy bátor voltam fölhivni a katholikus autonomia szervezetére nézve a püspöki kar által megállapitott szabályok iránt figyelmöket, különösen azon szempontból, hogy ezen szabályok egyik pontjában az foglaltatik, hogy ezen szabályok ő

felségének szentesitése után, tehát az országgyülés minden megkérdezése nélkül, azonnal érvényesek, és azon nézetet voltam bátor kifejezni, hogy köztudomásu, miszerint ezen alapszervezet miniszter urral is közölve levén, az általa — a mint állittatik — helyeseltetett.

Eötvös József báró kultuszminiszter: Ki által?

Ghyczy Kálmán: Azt mondottam, hogy ez mindaddig, mig miniszter ur ezt tagadni nem fogja, bebizonyitottnak lesz tekintendő, erre eddigi előterjesztésében legalább feleletet nem kaptam.

A másik, a mit miniszter ur megérintett, az volt, hogy én fennakadtam azon, hogy az igen t. vallás- és közoktatási miniszter ur a tanügyet illetöleg több fontos tárgyakban a ház tudta nélkül intézkedett.

Miniszter ur maga előszámlálta itt a ház előtt ugyanazon tényeket, melyeket bátor voltam fölemliteni, és a mennyiben többeket is számlált elő azoknál, melyeket én fölemlitettem, ő engem azon tekintetben ró meg, hogy azokat elfelejtettem fölemliteni. Megvallom őszintén, hogy nem felemliteni elfelejtettem, de nem tudtam azon tényeket, azon egyszerü oknál fogva, mivel miniszter ur mindezen dolgokat saját hivatalos körében ugy szokta kezelni, hogy azok — kivéve tán azokat, kik speciális tanulmányuk tárgyául teszik e tárgyakat — köztudomásra nem jutnak.

Bátor vagyok egyébiránt a t. házat figyelmeztetni, hogy első fölszólalásomban is kiemeltem, hogy én a tények ellen, magok azon intézkedések ellen, melyeket a miniszter ur tett, nem kivántam szólani és nem is szólottam fel, söt helyeslem, hogy szaporittattak a tanintézetek, javittatott a tanárok fizetése, és öregbittetett a tanárok száma.

Mindazok tehát, miket miniszter ur az általa e tekintetben tett intézkedéseknek bővebb indokolására előhozott, nézetem szerint igen helyesen elmondathattak volna épen ugy elöleg, mint most utólag a ház előtt, és bizonyosan nem találkozott volna e házban senki, ki ezen igen is indokolt intézkedések ellen fölszólalt volna.

Annyival inkább csodálkozom pedig azon, hogy miniszter ur ezt elöleg nem tette, mivel hisz ő maga is kijelentette, hogy e háznak joga van felügyelni arra, hogy a miniszterium által

kezelt alapok saját czéljaikra fordittatnak-e? és a miniszterium ezekről a háznak számolni tartozik.

Ha többet nem mondott volna miniszter ur ennél, akkor e kérdésre nézve is azt lennék kénytelen felelni, hogy nem arra felelt, mit kérdeztem; itt azonban be kell vallanom, hogy a miniszter ur egyenesen felelt a kérdésre, melyet hozzá intéztem: arra t. i., hogy mi joggal véli miniszter ur mindezen intézkedéseket, meglehet, ő felsége megegyezésének hozzájárulásával, de mégis az országgyülés tudta és beleegyezése nélkül tehetni.

Ő erre azt válaszolta, hogy a miniszterium akkor, ha törvény szerint jár el, bár a ház tudta és beleegyezésének előleges kikérése nélkül, ez által alkotmányt nem sért, és ha semmit sem tehetne a miniszter a nélkül, hogy a háznak ezt előre be ne jelentse, akkor a miniszterium felelőssége e házra ruháztatnék át, lehetetlenné tétetnék a kormányzás, sőt maga a törvényhozás is, és hogy ez ellenkeznék a parlamenti kormányrendszer alapelvével.

Én, t. ház, nem emlékszem, hogy akár magam mondtam volna, akár valaha itt a házban mondtam volna azt, hogy a miniszterium semmit sem tehet administrativ téren anélkül, hogy ez iránt a háznak előleges jelentést tegyen. Én részemről csak azt állitottam, hogy mindaz, a mi az ország pénztárának, az ország jövedelmeinek terhére hárul, mindaz, mi pénzkérdés, az országgyülés előleges tárgyalása alá tartozik. (Helyeslés.) És ha ez állitásom tagadtatik, akkor bátor vagyok kérdezni a t. háztól, mért tárgyalja a t. ház a budgetet (Ugy van! balfelől); a budget minden egyes pontjának tárgyalása magában administrativ kérdést foglal, de a mennyiben pénzkérdés, e pénzkérdés előleges megoldása e ház elé tartozik. (Élénk helyeslés balfelől.)

A miniszteri felelősség elvét annyira kiterjeszteni akarni, hogy mivel a miniszter tetteiért felelős, azért tehet mindent, mit jónak vél, és teheti azt is, hogy az országgyülés elébe azután már fait accomplie állittassék, melyet többé semmi emberi hatalomnak megváltoztatni nem lehet, akkor a miniszteri felelősség elve annyira terjesztette ki, hogy általa a miniszteri felelős kormány absolutismussá válik. (Élénk helyeslés balfelől.)

Egyébiránt, hogy tovább e téren ne tartózkodjam, nem tudom, köszönetemet vagy csodálkozásomat kell-e kijelentenem a vallás- és közoktatási miniszter urnak azon kijelentésére nézve, melyben — ha jól fogtam fel — a törvényhozás tanácskozásait némileg a Babel tornyához hasonlitotta. Engedje azonban megjegyeznem, hogy ha a törvényhozás munkásai sokat szólnak, többet szólnak, mint a miniszter nr helyesli, az nagyrészt onnan van, hogy a munkavezetők, a kormány tagjai sok olyat tesznek, vagy sok olyat mulasztanak el, mi szükségessé teszi, hogy sokat szóljanak a munkások. (Igaz! Élénk helyeslés balfelől.)

Engedje meg már most a t. ház kifejezhetnem véleményemet e házban vitatott egy alapelv fölött, melyhez mint említém, még nem szóltam s mivel legjobb szándékom mellett is e részben ismétléseket alig fog kikerülhetni, igyekezni fogok rövid lenni; de mégis azt hiszem, tartozom magamnak azzal, hogy kifejezzem véleményemet egy igen fontos kérdésre nézve, melyhez azon oknál fogva, melyet Tisza Kálmán t. barátom helyelyesen kifejtett, első felszólalásom alkalmával szólni alkalmam nem volt.

Szabad egyház szabad államban, az egyháznak, a vallásnak tökéletes elválasztása az államtól, az egyháznak tökéletes felszabaditása az államtól, ez azon nagy elv, melynek érvényesitése minden oldalról követeltetik. Fogok ehhez szólani mind vallási és egyházi szempontból, mind a közoktatás szempontjából.

Vallás és egyházi szempontból részemröl elismerem, hogy az egyháznak tökéletes elválasztása az államtól azon czél, melynek elérésére minden szabad és alkotmányos államban törekedni kell; de ezen czél eléréséhez egy elengedhetetlen föltétel van kötve, és ez a teljes és tökéletes vallásszabadság, oly vallásszabadság melynél fogva az állampolgár akkor, mikor akar, kiléphessen bármely egyház kebeléből, és átléphessen más egyházba, vagy pedig ne léphessen egyikbe sem, hanem keblének vallásos érzelmeit saját belátása szerint követhesse; mert minden emberi dolgokban, a vallás és egyházak intézményeiben is, mig emberek által kezeltetnek, tévedések lehetségesek. Megtörténhetik minden egyházban, hogy az egyházi hatalom kezelői hatóságuk körén tulléпvén, nemcsak az állam érdekei ellen intézkednek, hanem erőszakolják hitsorsosaik vallásos meggyőződését is, illetéktelen adózáso-

kat akarnak kivetni reájok, vagy máskép korlátolják azokat állami és polgári jogaikban.

Ezen visszaélések ellen tökéletes correctivum a teljes vallásszabadság, melynél fogva minden egyes polgár szabad akaratától függ megmaradni azon egyház kebelében, vagy elválni azon egyháztól, melynek tanait és intézkedéseit meggyőződésével összeegyeztethetőnek nem tart.

Ezen korrectivum azonban hiányzik oly államokban, melyekben törvényesen bevett vallások vannak, melyek között az illető polgár választhat ugyan, de a melyek egyikébe magát, ha állami és polgári jogaiban érzékeny csorbát szenvedni nem akar, okvetlenül bekeblezni tartozik.

Ily államokban nincs egy, de több államvallás, mi a dolog lényegét nem változtatja. Ily állapotban vagyunk mi, és azon államok, melyek törvény által kötelezik polgáraikat arra, hogy a törvény által vallások egyikéhez okvetlenül tartozzanak, kötelesek másrészről alkalmat nyujtani polgáraiknakmindazon viszaélések és sérelmek ellen, melyek a törvény ezen rendelete folytán reájok háromolhatnak.

Az állam közérdekének megőrzésén kivül, ez is egy indoka azon fölügyeletnek, melyet oly országokban, hol államvallás van, az államnak gyakorolnia kell az egyházak fölött. Oly országban, hol törvényesen bevett vallások vannak, és ily államokban a vallásnak az államtól való tökéletes elválasztása, az egyháznak tökéletes szabadsága az én véleményem szerint minden következményeivel nem érvényesithető.

Igaza van Tisza Kálmán t. barátomnak, hogy ezen hátrányok kevésbbé érezhetők oly egyházakban, melyeknek világi tagjai egyformán folynak be az egyháziakkal a vallási s egyházi ügyek minden nemeinek elintézésére: de inkább érezhetők azok oly egyházakban, melyekben — mint a kath. egyházban, — mindən vallási és egyházi ügyek elintézésének joga az egyházi rendnek, a hierarchiának, a püspöki karnak kezében, a világi hitsorsosoknak osztályrészeül pedig csak a feltétlen engedelmesség szerepe jutott.

Engedje meg azért nekem a t. vallás- és közoktatási miniszter ur, én nem azt mondom, hogy az ország katholikus polgárai nem képesek vallási és egyházi ügyeikre nézve a szabadság élvezetére; nem azt mondom, hogy az ország katholikus

polgárai nem tudnának ép oly jól élni az autonomiával, mint azok, kik e jogot már századok óta élvezik, hanem azt mondom, hogy az ország katholikus polgárainak vallási és egyházi ügyeikre nézve nincsen terök, melyen a szabadságot érvényesithetnék, nincsenek jogaik, a miket e téren gyakorolhatnának; és miután a t. vallás- és közoktatási miniszter ur, mint látom, e nézetemben nem osztozik, bátorkodom hivatkozni azokra, a miket tegnap itt Samassa és Szuppan képviselőtársaim előadtak, kimondani azon meggyőződésemet is, hogy a vallási és egyházi ügyekre való határozó befolyást az ország világi katholikusai, ha csak elválni nem akarnak az egyetemes katholikus egyház kötelékéből, kivivhatni azon uton, melyen megindultak, az autonomia szervezése által nem fogják. (Ugy van! balfelől.)

Igaza van továbbá a miniszter urnak abban, hogy nem helyes, ha egy alkotmányos országban a polgároknak egy része vallási és egyházi ügyekben teljes szabadságot élvez, másik része pedig nem. De ne felejtse el, hogy ezen különbség nem a törvényhozásnak, nem az állam rendszerének, hanem az illető vallások elveinek, az illető egyházak rendszerének következménye; nem az ország törvénye, nem az ország alkotmánya, hanem a kath. vallás elvei, a kath. egyház rendszere tagadják meg az ország kath. polgáraitól azon jogot és szabadságot, hogy vallási és egyházi ügyeik rendezésére határozólag befolyhassanak. (Helyeslés.)

A mi az egyház viszonyait a közoktatáshoz illeti, erre nézve a kérdés az, hogy vajjon a közoktatás az egyházak egyházi autonom jogaihoz tartozik-e? Én részemről kénytelen vagyok tovább is azon nézetem mellett maradni, hogy a közoktatás ügye, a vallás tanitását kivéve, nem egyházi, hanem polgári, állami ügy.

Tudom, hogy nem kath. polgártársaink azon időben, midőn az uralkodó vallásnak keze rájok és átalában a tudomány fejlődésére sulyosan nehezedett, kénytelenek voltak ifjuságuknak az egyházi gyülekezetek által vezérelendő közoktatási ügyét saját kezökbe venni; tudom, hogy e jog nekik törvény által biztositva van, és e jogukról igen sok alapos oknál fogva nem szivesen és nem egyhamar mondanak le. Ez azonban az imént kimondott nézetemet épen ugy nem czáfolja meg, a mint nem

czáfolja meg az, hogy a t. vallás- és közoktatási miniszter ur oly állitást fogott rám, melyet én soha el nem mondtam.

A t. vallás- és közoktatási miniszter ur azt mondta, mikép én is egész biztossággal azon elvet állitottam fel, hogy hazánkban a felsőbb tanintézeteknél a szabadság elve ne alkalmaztassék, hogy minden felsőbb tanintézetek, iskolák s akadémiák, melyek eddig a felekezetek vezetése alatt álltak, szüntettessenek meg és tisztán és kizárólag állami iskolák állittassanak föl, erre nézve igen helyesen jegyezte meg, hogy ez a tanszabadsággal ellenkeznék, hogy ez a tanügyben az állam-monopoliumot állitaná fel.

Én azonban, t. ház, ezeket nem mondtam, én csak azt állitottam, hogy a közoktatás és nevelés ügye nem vallási, nem egyházi, hanem polgári és állami ügy; s hogy a vagyon, mely e czélra van rendelve, nem egyházi, hanem állami tulajdon.

Ebből nem következik, hogy az egyházak, ugy azok, melyek eddig ezen jogot gyakorolták, mint az ujonnan szervezendő kath. egyház, saját erejökből ne állithassanak, ne tarthassanak fönn saját erejökből alsó, felsőbb és középiskolákat, és azoknak rendszerét és szabályait felekezeti szempontból ne állapithassák meg; de ezt nem teszik egyházi joggal, hanem azon joggal, melylyel a mint ezt az 1868. XLIV. t.-czikk világosan és határozottan kimondja, a honnak minden egyes polgára is szintugy, mint a községek, egyházak és egyházközségek, saját erejökből vagy társulás utján alsó, közép és felsőbb tanintézeteket, és pedig az ország közoktatási törvényeinek megtartása mellett az állam hasonnemü intézeteivel egyenjogu tanintézeteket állithatnak föl.

Hogy az áll, a mit mondék, kitetszik onnan is, hogy senki sem találkozott e teremben, ki a közoktatás terén a vallásfelekezeteknek azon függetlenségét az államtól követelte volna, melyet igen sokan és méltán követeltek vallási és egyházi ügyekben, és pártkülönbség nélkül kiki elismerte, hogy közoktatási ügyekben a vallásfelekezetek magukat az ország közoktatási törvényeinek alárendelni tartoznak. (Helyeslés.)

De igenis, t. ház, azokból, melyeket mondottam, következik az, hogy az állam saját vagyonából más tanintézeteket, mint felekezet-nélkülieket, nem állithat föl. (Helyeslés.) És én nem késem kimondani azon meggyőződésem, hogy mindaddig, mig

az elemi iskolák föntartása törvény által községi kötelességül nem lesz kijelentve, oly kötelességül, melynek költségeit a községek nem egyenes adójoknak némely e czélra elégtelen százalékával, hanem az e czélra a körülmények szerint fordítható összes erejökkel fedezni és költségvetésökbe ugy, mint más községi költségeket évenkint felvenni tartoznak; mindaddig, mig a vallásfelekezetek által föntartott felekezeti, közép és felsőbb iskoláknak nem helyette, hanem azok mellé az állam hasonnemü nem felekezeti intézeteket nem állit föl, és ekképen nem ellensulyozza azon monopoliumot, melyet a miniszter ur terve szerint a vallásfelekezetek fognak a közoktatás ezen terén gyakorolni: hazánkban a közoktatás ügye fölvirágozni nem fog. (Helyeslés.) És midőn e nézetemet kifejezem, nem támadom meg a tanszabadságot, sőt ellenkezőleg csodálkoznom kell azon, hogy a kultuszminiszter ur a tanszabadság védelmezője gyanánt léphet föl, midőn azt, legalább a mennyire tervezetét eddig ismerni lehet, nehány vallásfelekezet kizárólagos monopoliumává akarja tenni. (Helyeslés balfelől.)

Némely képviselő urak megróttak engem azért, hogy e tárgyban fölszólaltam. Engedje meg a t. ház, hogy e tekintetben is néhány szót mondjak.

Nézeteim lehetnek tévesek, de meggyőződéseim! meggyőződéseinkkel nem vagyunk ugy, mint a keztyükkel, melyeket tetszés szerint változtathatunk, és meggyőződéseinket e helyen kimondani nyilván még akkor is, ha ezáltal sok érdeket sértünk, ha saját érdekeinket sértjük: tisztünk, kötelességünk, feladatunk. (Élénk helyeslés balfelől.)

Arról, hogy nem tudok vérmes reményeket táplálni arra nézve, hogy a kath. egyház autonom szervezete oly jól fog sikerülni és létesülni, mint azt több képviselőtársam hiszi, arról, hogy ehhez Szuppan és Samassa t. képviselő urak tegnapi beszédei után még kevesebb reményem van, (Derültség) nem tehetek, s egyházi ügyekkel egész életemben soha sem foglalkozván, e téren személyes szolgálatokat az ügynek tenni képes nem vagyok: de mind e mellett, a mint első fölszólalásomban is kijelentém, a kath. egyház autonom szervezetének jogosultságát kétségbe nem vonom. Elismerem jogosultságát igen sok vallás és egyházi ügyre nézve, elismerem, hogy a szervezendő egyházi tanácsok jogosan intézkedésök és kezelésök alá von-

hatják a templomok, egyházközségek vagyonát és átalában mindazon magánalapitványokat, melyek egyházi, vallási vagy kath. köznevelési czélokra tétettek, és ezek alapján felekezeti tanintézeteket is állithatnak fel.

A mit én óhajtok csak az, hogy az ország katholikus ifjuságának összes közoktatása és neveltetése az egyház kezébe ne tétessék, (Élénk helyeslés balfelől.) és kérem a t. házat, hogy engem e nézetem indokolásainak bővebb fejtegetésétöl felmenteni méltóztassék.

A mi továbbá óhajtok az, hogy a szervezendö, — és ki tudja még mikép szervezendő — egyházi tanácsoknak intézkedése alá ne bocsáttassanak és pedig felekezeti czélokra leendő kihasználás végett ne bocsáttassanak oly vagyonok és alapok, melyekre nézve ez idő szerint legalább még semmi esetre konstatálva nincs, hogy azok az állam kezelése alól elvonhatók, és melyek az állam kezelése alatt megtartva a nemzeti nevelés jelentékeny alapját képeznék. Én, miután azon tényekből, melyeket első felszólalásomban előadtam, és azokból is, melyeket itt e házban később hallottunk, azon meggyőződésre jutottam, hogy ily szándék, ily terv létezik, s mint most már be kell vallanom, létezik oly módon, hogy a kérdéses alapok az országgyülés megegyezésével bocsáttassanak a szervezendő kath. autonom testület intézkedése alá, ha nem akartam, hogy most már oly előzmények, oly faits accompliek létesüljenek, melyek utóbb ezen tervek végrehajtásának meggátlását lehetetlenné teendik felszólalásomat továbbra nem halaszthattam, s bármikép vélekedjenek sokan e házban, részemről meg vagyok arról győződve, hogy e részben a hazának és a kath. egyház világi tagjainak érdekében cselekedtem, kiknek ifjuságuk nevelésének tökéletesitését szivökön nem viselni lehetetlen; söt inkább cselekedtem talán magának a kath. egyháznak érdekében is mint azok, kik a kath. egyház részére oly jogokat követelnek, melyek az egyházat nem illetik, és az által az egyházat a haza érdekeivel, a kor követelményeivel és fölvilágosult hiveknek nagy tömegével egyenes ellentétbe hozzák. (Igaz! Ugy van! balfelől.)

Áttérek már most — bocsánat, hogy már is oly sokáfárasztottam a t. ház türelmét — (Halljuk!) áttérek inditványom indokolására.

Három fekszik a ház asztalán. Ezen inditványok mindnyájan összeegyeznek abban, de bizonyosan különböző okokból hogy először nem foglalnak semmit az iránt magokban, hogy a kérdéses alapok és alapitványok a miniszterium kezelése alatt maradjanak a háznak további intézkedéseig; megegyeznek abban, hogy nem foglalnak semmit magokban arra nézve, hogy a kérdéses alapokból fentartott tanintézetek igazgatása jövőben mikép folytattassék.

Én e két tárgyat részemről azért hallgattam el, mert a vallás- és közoktatási miniszter ur kijelentette a házban, hogy neki ezen alapok kezelése törvény által levén átadva, ő sem magát, sem bármely miniszteriumot arra felhatalmazottnak nem véli, hogy ujabb törvény nélkül bármely alap kezelését másnak adja át s e nyilatkozatban tökéletes megnyugvást találok; hallgattam azért is, mert a vallás és közoktatási miniszter ur szives volt minapi beszédében kijelenteni azt is, hogy a felsöbb tanintézetek rendezésére nézve rövid idö alatt különben is törvényjavaslatot fog a ház asztalára letenni.

Összeegyezök még ezen határozati javaslatok abban is, hogy mindenik azon szempontból indul ki, hogy az országgyülés nincs még tökéletesen tájékozva a miniszterium által előterjesztett adatokból a kérdéses alapoknak misége iránt és mivel ez, ugy látszik, az egész háznak véleménye is, valamint időelőttinek tartanám tovább is vitatni az állitásomat, hogy ez alapok, pl. a tanulmányi alap, állami javak legyenek, ugyszintén fölöslegesnek tartanám válaszolni azon érvekre, melyekkel az ellenkező állitás támogattatott: de miután, t. ház, néhány év óta folytonosan positiv állitásként hangsulyoztatik, csaknem az ország minden részében az, hogy a kérdéses alapok és köztük különösen a tanulmányi alap is a kath. egyháznak kétségtelen tulajdonát képezik, ezen positiv állitás ellenében határozott negácziót állitani fel mindamellett, hogy a végleges elintézés a további vizsgálat eredményétől függ, részemről sem fölöslegesnek, sem idő elöttinek nem tartottam. (Helyeslés balfelöl.)

Különböznek egyébiránt ezen határozati javaslatok egymástól először abban, hogy mind Horváth, mind Hoffmann képviselő urak a kérdéses alapok jogi természetének megvizsgálására minden további utasitás nélkül bizottságot kivánnak kiküldetni. Én

részemről pedig azt vagyok bátor a t. háznak ajánlani, hogy ugyanazon módon, mint azt maga a miniszter ur a pesti egyetem alapjára nézve teljesitette, mindazon okiratok, melyekből a kérdéses alapoknak eredete, története, czélja és rendeltetése kitünik, tétessenek le a ház asztalára és azután küldessék ki azok megvizsgálására egy bizottság. (Helyeslés balfelől.)

Tettem ezen javaslatot azért, mivel számtalanok a házában azok, kiket e kérdés elintézése a legélénkebben érdekel, az ügynek fontossága pedig megkivánja, hogy az minden illetőknek lehető megnyugtatásával intéztessék el. E megnyugtatás nem érhető el tökéletes nyilvánosság nélkül. Tudja, lássa, ismerje mindenki azon okmányokat, melyeknek alapján a kiküldendő bizottság véleményt fog adni. Ha a t. ház nem ezen utat, hanem a Hoffmann Pál képviselő ur által ajánlott utat fogja követni, én részemről azt hiszem, járjon el bár a kiküldendő bizottság a legrészrehajlatlanabbul — és hiszem, igy fog eljárni, — de azon gyanu soha sem lesz kiirtható polgártársaink kebléből, hogy ezen bizottság nem vette mindazt figyelembe, mit figyelembe kellett volna vennie és mellőzött sokat, mit mellőznie nem lett volna szabad.

Hoffmann Pál képviselő ur — mert Horváth Mihály t. képviselő urnak javaslatát visszavettnek tekinthetem — bizottságot kiván kiküldetni a kérdéses alapok és alapitványok jogi természetének megvizsgálására. Én részemről ezen alapok és alapitványok eredetének, czéljának és rendeltetésének megvizsgálását látom első sorban szükségesnek; egy részről azért, mert ezen adatokból az alapitványok jogi viszonyai is ki fognak tünni, de másrészről azért is, mert én a helyzetet következőképen fogom fel. Az állam ezen alapok kezelésének törvényes ususában, gyakorlatában, birtokában van és igy már ezen birtokban léténél fogva ez alapok és alapitványok mi módoni kezelése iránt jogosan intézkedhetik és megtudván, felismervén ezen alapoknak eredetét, czélját és rendeltetését, kielégitőleg és öntudatosan is fog intézkedhetni. Ha lesz, a ki a törvényhozás ez iránti intézkedésével meg nem elégszik; ha lesz, ki a tulajdonjog cziménél fogva ezen alapok és alapitványok kezelését magának kivánja átadatni, e tulajdonjog czimét felvilágositani, birtokon kivül érvényesiteni; a követelőt, nem pedig az államot illeti. Ennél fogva én ezen kérdéses alapok és alapitványok

jogi természete megvizsgálásának első sorba való helyezését idő előtti és olyan intézkedésnek tartom, melyről a tapasztalás be fogja bizonyitani, hogy mennyi félreértésre fog okot szolgáltatni.

Ellenkezik határozati javaslatom Hoffmann Pál képviselő ur javaslatával abban is, hogy Hoffmann Pál képviselő ur javaslata megáll azon pontnál, hogy a kérdéses alapok jogi természetének megvizsgálására bizottság küldessék ki; én pedig ennél tovább megyek és tekintetbe vevén azt, hogy a bizottság jelentésének tárgyalása, a törvényhozás intézkedése a tárgynak ily nagy fontossága mellett hosszabb időt vehet igénybe, és sok akadálylyal találkozhatik, szükségesnek látnám azon időközről is intézkedni, mely le fog folyni addig, mig ezen alapok kezelése iránt végleges intézkedés tétetik, ezért ajánlom én azon intézkedést, mely határozati javaslatom 2. pontjában foglaltatik és bátor vagyok magamnak azon reménynyel hizelkedni, hogy ezen intézkedés ellen a vallás- és közoktatási miniszter urnak legkevésbé lesz ellenvetése, mert miután a vallás- és közoktatási miniszter ur beismerte azt, hogy az ő kezébe ezen alapoknak és alapitványoknak kezelését a törvény adta, lehetetlen be nem ismernie azt is, hogy ezen alapokat és alapitványokat máskép nem kezelheti, mint a hogy a törvény minden ügyet, minden pénzt kezeltetni rendel, melynek kezelését a miniszter kezébe teszi le.

Annál jogosultabb pedig az, a mit javaslok, hogy t. i. a kérdéses alapok jövedelmeiről, bevételeiről és kiadásairól előirányzat terjesztessék a ház elé, mivel ezt legkevésbbé lehet kétségbe vonni oly alapokra és alapitványokra nézve melyek az állam segélyét veszik igénybe, mert az állam segélye csak indokoltan tehát csak a segély szüksége, a segélykérés jogosultságának fölismerése után adathatik meg, ez pedig a kezelés ellenőrzése, az illető előirányzatnak és számadásnak megvizsgálása nélkül nem lehetséges. A főalapok pedig, melyek a miniszter ur által kezeltetnek, államsegélyben részesülnek. Az egyetemi alapokról nem is kell szólanom, mert maga a költségvetés világosan tanusitja hogy annak részére államsegély igényeltetik. A vallási alap segélyeztetik azon 90,000 frttal, mely a görög-katholikusok részére a költésvetésben kivántatik. A tanulmányi alap segélyeztetik a gymnasiumi tanárok részére az egyetemnél fölállitandó

képezdénél, a budai és kassai főreáltanodánál, a kolozsvár-szebeni akadémiánál és más intézeteknek az állam költségén föntartásával és a többi közt a jogi akadémiák tanárjelöltjei számára rendelt ösztöndijak által is. Azon intézetek, azon alapok pedig, melyek az államsegélyt igénybe veszik, nem menthetők fel azon kötelesség alól, hogy viszont ők is bevételeiket és kiadásaikat az állam, a törvényhozás elé terjeszszék. (Helyeslés.)

Három főellenvetés tétetett javaslatom második pontja ellen.

Először az mondatott, hogy ellenkezésbe jövök önmagammal, midőn magam is azt inditványozom, hogy küldessék ki egy bizottság a kérdéses alapok és alapitványok viszonyainak megvizsgálására, más részről pedig már intézkedni akarok az alapok kezeléséről, mert ez praejudikálna a hozandó határozatnak, és igy idő előtti lenne. Elismerem, ha arról lenne szó, hogy a ház most véglegesen határozzon a kérdéses alapok kezeléséről, ez csakugyan praejudikálna a vizsgálat eredménye után hozandó határozatnak, de az ideiglenes határozat a végelhatározásnak nem praejudikálhat, és miután ez alapok most is folyvást naponkint kezelendők, az időközi kezelésről intézkedni nem időelőtti, sőt szükséges.

Samassa képviselő ur tegnap felhozta ellenem az 1848-ik évi III-ik t.-cz. 37-ik szakaszát. Ha elfogadnám is azon hermeneutikát, mely szerint Samassa képviselő ur a kérdéses t.-czikket értelmezte, akkor is azt kellene mondanom, hogy a kérdéses alapoknak mint előirányzatai, mind számadásai az országgyülés elé terjesztendők, mert a 37. szakasz azt mondja, hogy a miniszterium nemcsak az ország jövedelmeinek, hanem az ország szükségeinek kimutatását is az országgyülés elé terjeszteni tartozik, a tanintézetek pedig bizonyára az ország szükségletei sorába tartoznak: de továbbá nem azt mondja az emlitett törvényczikk, hogy csak az állam, az ország jövedelmeiről tartozik a miniszterium számot adni, hanem azt mondja, hogy a multra nézve az általa kezelt jövedelmekről tartozik számot adni, tehát számot adni tartozik minden jövedelemről, mit kezel, és igy az általa kezelt kérdéses alapok és alapitványokról is.

De az érv súlyát nem ezen állitásra helyezem, hanem azon véleményben vagyok, hogy Samassa képviselőtársam oly argu-

mentummal élt, melyet igy szoktunk nevezni: „filius ante patrem". Végig néztem a zárszámadásokban és az azokhoz tartozó rovatos kimutatásban foglalt sorrendét a kérdéses alapok és alapitványoknak: van azok között magyar kir. tanulmányi alap, van magyar kir. vallási alap, van magyar kir. egyetemi alap, vannak átalán közalapitványi alapok, de azok között csak egy alapitványt sem találtam, mely katholikus alapitvány neve alatt kezeltetnék; és ha nem szabad praejudicálni a későbbi határozatnak azon irányban, hogy valamely alap már most állami tulajdonnak mondassék ki, ugy viszont nem szabad praejudicálni azon irányban sem, hogy valamely alap már most a vizsgálat eredményének bevárása előtt kath. alapitványnak neveztessék. (Helyeslés balfelől.) Katholikus alapitvány a miniszterium kezelése alatt ez idő szerint nincs; lesz jövőben, midőn ez iránt az országgyülés fog határozni. Addig ezen alapitványok oly állami jövedelmek, melyek bizonyos határozott czélokra vannak rendelve, de azért, mert bizonyos határozott czélokra vannak rendelve, állami jövedelmek lenni meg nem szüntek, épen ugy, mint például a földtehermentesitési járulék, mely kizárólag a földtehermentesitési alap szükségeinek fedezésére van rendelve, e miatt állami előirányzat, és számadás alá tartozó állami jövedelem lenni meg nem szünt. (Élénk helyeslés balfelöl.)

Végre az mondatott, hogy nem lehet ezen ügyet az országgyülés elé terjeszteni, mert tagjai nem mind katholikusok. Böven meg volt ezen érv már czáfolva; én részemről azokhoz, kik ezen argumentummal éltek, csak egy kérést vagyok bátor intézni: ne legyenek klerikusabbak a magyar, legalább a hajdani magyar klérusnál.

Az 1790: LXVII. t.-cz. által számos országos bizottságok küldettek ki, melyeknek különféle törvényjavaslatoknak a törvényhozás számára leendő kidolgozása tétetett kötelességökké. Igy küldetett ki egy küldöttség in re litteraria, kinek kötelességévé tétetett, hogy átvizsgálja a létező tanrendszert, s a tanintézetek, az alsó, közép és felső tanintézetek, valamint az egyetem rendezése iránt kimeritő törvényjavaslatot terjeszszen az országgyülés elé törvényhozás utján leendő elhatározás végett; kötelességévé tétetett továbbá, hogy véleményt adjon a konviktusok, funducziók és stipendiumok visszaállitása iránt. Ezen küldöttség tagja volt két püspök, tagja volt egy Prónay, egy

Podmaniczky, egy Vay és több más; és hogy azok, kiket neveztem, nem voltak a kath. egyház tagjai, azt hiszem, közönségesen tudva van, és még is sem az 1790-iki országgyülés, sem az általam emlitett országos küldöttség, sem az abban ülő főpapok nem akadtak fönn azon, hogy ezen nem kath. férfiak szintén részt vehessenek azon tanácskozásokban, melyek azon állitólag katholikus tanintézetek rendezése tervének az országgyülés elé leendő terjesztéséről folytak. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Volt egy másik küldöttség is in ecclesiasticis, ennek föladata volt a szerzetes rendnek, az ájtatos fundáczióknak kivánt visszaállitása iránt véleményt adni. Különösen pedig a görög és római kath. plébániák rendezése iránt törvényjavaslatot dolgozni ki. Ezen küldöttségnek elnöke volt az ország primása, tagjai voltak a kalocsai érsek, zágrábi püspök, és több más világi és egyházi férfi. És mégis ezen főméltóságok nem ütköztek meg azon, hogy ily vélemény és törvényjavaslat kidolgozására, és a törvényhozás számára, előkészitésére küldettek ki, söt e kiküldetésök elfogadása által elismerték azt, hogy még oly tárgyak is, melyeket emlitettem, tárgyalhatók az országgyülésen, daczára annak, hogy ott nem csupán a kath. egyház tagjai foglalnak helyet. 1827-ben tovább hasonló országgyülési küldöttség küldetett ki és akkor is a dolog ugyanily módon történt, mint 1790-ben.

Én részemről nem tartom lehetőnek, hogy a népképviseleti alapon álló parlamenttől megtagadni lehessen oly jogot, melyet már a hajdani országgyülések is kétségkivül gyakoroltak. (Élénk helyeslés.) S azért bátor vagyok határozati javaslatom elfogadását a t. háznak ajánlani. (Élénk, zajos éljenzés balfelől.)

Hoffmann Pál: T. ház! (Halljuk! Nagy zaj.) Szemmel tartva a mai ülés idejének előrehaladott voltát, a már nagyon hosszura nyult átalános tárgyalást, lehető röviden fogok inditványomnak indokolása czéljából nyilatkozni.

A mi Horváth Mihály képviselő ur inditványát illeti, erre nézve észrevételeimet megtenni fölöslegessé vált, minek utána Horváth Mihály képviselő ur inditványát visszavonta, nincs tehát szükség azon indokaimat előadni, melyeknél fogva inditványát el nem fogadtam volna.

Ellenben egy más irányban, t. i. a Ghyczy Kálmán képviselő ur inditványával szemben az én inditványomat indokolni,

illetöleg védelmezni kénytelen vagyok. Ezt pedig nem fogom azon irányban tenni, mint az előttem szóló igen t. képviselő ur tette, t. i. nem fogom az elleninditványt czáfolni, hanem igyekezni fogok kimutatni, hogy az én határozati javaslatom érdemileg véve, ugyanazt tartalmazza, a mit Ghyczy Kálmán képviselő uré, (Fölkiáltások balfelől: Hát fogadja el!) és a mennyiben különbség van a kettő között, illetőleg a mennyiben Ghyczy képviselő ur javaslata többet tartalmaz az én javaslatomnál, az nézetem szerint legalább is fölösleges. (Halljuk!)

Ezek után megjegyzem, miszerint azon két alapeszmét, melyet Ghyczy képviselö ur hangoztatott, a mennyiben én tudom, e házban senki kétségbe nem voná; hogy t. i. először a vallás- és közoktatási miniszterium mindazon alapokról, melyeket kezel, a háznak felelős; másodszor, hogy a mennyiben e javak iránt akárminemü intézkedés szándékoltatnék, ez intézkedés csak a ház beleegyezésével tehető. Miután mindnyájan azon nézetben vagyunk és az általam beterjesztett határozati javaslatot is ezen két sarkalatos főelvnek nemcsak épen tartását, hanem némileg érvényesitését is foglalja magában, én részemről nem találom, hogy érdemleges különbség volna e két javaslat közt.

Maga, előttem szólott Ghyczy képviselötársam is, midőn javaslatom ellen polemizált, két ellenvetést hozott föl inditványom ellen.

Az egyik az volt: hogy javaslatom utasitás nélkül küldi a választandó küldöttséget föladata elé, holott az ő javaslatában a miniszterium eleve utasittatik az iránt, hogy a választandó bizottság számára az anyagot elkészitse. Én, t. ház, nem gondolom, hogy ezen ellenvetés alapos volna, mert a ház által kiküldendö bizottságnak mindenesetre köteleztetik a miniszterium mindazon adatokat kezéhez szolgáltatni, melyek megkivántatnak, hogy ama kiküldendő bizottság föladatában eljárjon, mit nem tehetne a bizottság, ha az adatokat nem a miniszteriumtól kapná, minthogy csakis ettől nyerheti azon különböző okmányokat, melyek épen föladata megoldásának alapját képezik. A másik ellenvetés, mely javaslatom ellen fölhozatott, az volt: hogy azon bizottság, melyet én kivánok, csak a javak, alapok és alapitványok „jogi természetét“ és nem azok „eredetét“, kimutatni, van kiküldve.

Megvallom, nem hiszem, hogy a mélyen tisztelt képviselő ur, ki méltán jeles polgárnak tartatik, ebbeli ellenvetését komolyan tette volna. Miután jogokról, alapitványok természetéről és azok kimutatásáról van szó, kénytelen vagyok megjegyezni, hogy jogokat nem lehet mutogatni, mint phisikai dolgokat, mert azok szellemiek; mert nem vagyunk képesek soha valamely jogot egyenesen demonstrálni, hanem csak annak keletkezését vagyunk képesek kimutatni. Midőn tehát azt mondom határozati javaslatomban, hogy az illető alapok jogi természetének megvizsgálására küldessék ki egy bizottság, akkor minden jogász előtt érthetőleg azt is mondtam, hogy a bizottság azon okokat is mutassa ki, melyek azon alapitványok eredetét maguk után vonták. (Helyeslés jobboldalon.) Én tehát nem tartom komolynak azon ellenvetést, melyet Ghyczy képviselő ur fölhozni méltóztatott.

Hanem igenis azon utolsó ellenvetésről, mely javaslatom ellen fölhozatott, valamivel hosszabban kell szólanom, s ez az, miszerint javaslatomban nincs gondoskodás az iránt, hogy miként kezeltessenek ezen alapok addig is, mig az országgyülés, a törvényhozás e tárgyban határozni fog; holott Ghyczy képviselő ur legalább részben biztositja azok kezelését. Én őszintén megvallom, hogy nem tartanám szerencsétlenségnek, ha Ghyczy képviselő ur ebbeli elve elfogadtatnék, hanem bocsánatot kérek, ha viszont azon loyalitást és méltányosságot kivánom, hogy a tulső félről is szintoly őszintén nyilatkozzanak arról, mit most mondani fogok. (Halljuk!)

Azt, ugy hiszem, kétségbe vonni sem fogja, hogy ezen alapok és alapitványok közt egy részről, és az állam egyéb vagyona közt másrészről, mégis van egy különbség; (Halljuk!) az államvagyon közvetlenül államczélokra fordittatik, még pedig ugy, miként azt a törvényhozás elrendeli. Kérdem, ugy vagyunk-e ezen alapokkal is? Lehet-e állitani, hogy ezen alapokra nézve oly értelemben lehet a törvényhozásnak intézkedni, mint pl. azon uradalmakról, melyek az állam sajátját képezik, vagy pedig azon adókról, a melyek kivettetnek? Mindezen alapoknak meghatározott rendeltetése van, mely rendeltetés azok hováforditását megszabja. Bocsánatot kérek, én azt hiszem, mégis van különbség azon befolyás között, melyet a ház egyrészt ezen alapokra és másrészt a többi állami jövedelmekre gyakorol. Mig

emezeknél meghatározza a ház a jövedelmet és a kiadást, amazoknál az állam teendője csak az, hogy a nélküle támadt jövedelmeknek szintén nélküle meghatározott czélra való forditás iránt a miniszter ellenőrizze. (Helyeslés a jobboldalon.)

Miután pedig azt hiszem, hogy ezen befolyását a ház gyakorolhatja nem akkor, mikor a miniszterium az államköltségbe veszi föl e költségeket, hanem akkor, a mikor azokról megszámol, és azok iránt a háznak a miniszterium előterjesztést tesz, miként tette azt a számadásoknál is, és miután minden egyes tagnak joga van a miniszterium eljárását birálat alá venni és a birálat eredményéhez képest a parlamentális életnek mindennemü eszközeivel föllépni, azt hiszem, nincs okunk ezen átmeneti intézkedésre nézve nehézségeket tenni, és pedig annál kevésbbé, mivel ezen alapok jogi természete még nincs megállapitva: ezek következtében, azt hiszem, az én javaslatom az elérendő czél szempontjából semmivel sem rosszabb, mint az, melyet Ghyczy Kálmán t. képviselő ur beadott.

Még csak két megjegyzést akarok tenni, melyek azonban már nem polemizálók, előttem szólott irányában, hanem ellenkezőleg, vele való egyetértésemet fejezem ki.

Teljesen egyetértek Ghyczy Kálmán t. képviselő urral arra nézve, miszerint a kultuszminiszterium felügyelete alatt álló alapok és alapitványok a fönnálló jog szerint a kormány, tehát az állam egyik közegének felügyelete alá tartoznak. Teljesen osztozom abban is, hogy az azok fölötti rendelkezés a törvényhozás beleegyezése nélkül nem történhetik meg, és éppen mert ezen nézetben voltam, nem fogadtam el Horváth Mihály t. képviselő ur inditványát, ki a tárgyak természetét megforditván, a dolgot oly irányba terelte, hogy nem az állam határozta volna el, hogy mi az egyházé, hanem az egyház határozta volna el azt, hogy mi az államé; és épen mivel a dolgot természetes rendjébe akartam hozni, láttam szükségesnek inditványomat beterjeszteni. (Helyeslés jobbfelől.)

Végül legyen szabad az autonomiára nézve rövid megjegyzést tennem. Én tökéletesen egyetértek azzal, hogy kétféle autonomia van. Egyik az, mely kifelé is, befelé is autonomiai szabadságot ad, és a másik az, mely csak kifelé ad autonomiát, de befelé szabadságot nem eredményez. Én is azt mondom, a mit előttem szólott t. képviselő ur mondott; én is csak az oly

autonomiát tartom czélszerünek, mely nemcsak a vallásfelekezetet teszi függetlenné az állam irányában, de a mely megadja a szabadságot a hiveknek magában az egyház kebelében is. És én részemről azzal végzem szavaimat, hogy oly egyházat, mely az államtól nyert szabadságát nem arra használja föl, hogy saját hiveinek szabadságot adjon, hanem e szabadságot csak azok elnyomásának eszközeül használja, senki közülünk nem kiván. (Élénk helyeslés minden oldalon.)

A szavazás megejtetvén, a ház Hoffmann Pál inditványát fogadta el, Ghyczy Kálmán inditványát ellenben 124 szóval 115 ellen elvetette.

A felekezetek állami segélyezése.

Ezután a költségvetés részletes tárgyalása következett. A második czimnél egyházi czélokra felvett 290,000 frtot Kautz előadó a pénzügyi bizottság részéről elfogadásul ajánlja, de ismétli, hogy a pénzügyi bizottság az egyháznak az államtól való elválaszthatását és függetlenitését tartván czélszerünek, nem helyeselheti elvileg az egyes egyházfelekezeteknek az állampénztárból való segélyezését. Tekintve azonban jelen helyzetünket, a bizottság a 290,000 frt összeget a következő évre megszavazandónak véleményezi.

Nyáry Pál: T. ház! Azt hiszem, senki sincs közöttünk, ki épen ugy, mint én, ne örömmel nézne azon nap elé, melyen a magyar parlamentben egyházi és vallási ügyek tárgyalása legutoljára kerül elő. De, t. ház, azt is hiszem, e magasztos czélhoz nem közeledünk, hanem attól még inkább távozunk akkor, midőn megengedjük, hogy az államköltségvetésben egyházi czélokra s különösen az állambudget rendes kiadásai közé bizonyos összegek igtattassanak. Azt hiszem, abban mindnyájan egyetértünk, legalább a közel napokban pártkülönbség nélkül nyilvánitottuk, miszerint a vallásnak, az egyháznak az állammal semmi köze; vagy legfölebb annyi lehet, mint minden egyes polgárnak és minden szabad associaczió által keletkezett szabad egyesületnek, mely azon körön tul nem terjedhet, miszerint minden egyháznak, minden egyénnek, minden egyesületnek az állam czéljaival nem ellenkező müködése és szabadsága gyakorlatának biztositására a törvény ótalmát igénybe venni joga van.

A kath. eklézsia, a kath. egyház, akkor, midőn a világi hatalommal szövetkezett, a valódi vallási és egyházi független körből kilépett, és ugy látszik, nem nagy szerencse árad e miatt sem egyik, sem másik félre. Azóta folyvást viszályban élnek azok, és ugy látszik, hogy most már a házasfelek válni is akarnak; egy nagy baj van azonban, mint rendszerint a válópereknél, itt is az allaturae, a hozományi kérdések végtelenül fontosak. De szerencséjére az emberiségnek, amaz, a vallást és egyházat egyedül megillető körbe az európai kereszténység egy része három század előtt visszalépett a reformáczió utján. Ez kezdte meg a küzdelmet a lelkiismereti szabadság kivivásában, és ugy látszik, már azok is, kik eddig ellenségkép léptek föl ellene, nagyobbrészt sorakozni kezdenek a szabadság táborában. De, t. ház, kérdem, hogy ha a ref. vallás, a ref. egyház az által kivánta volna magát szabaddá tenni, hogy a világi hatalomhoz segélyül folyamodott volna, vajjon elérte volna magasztos czélját? Teljességgel nem, mert kétséget nem szenved, hogy a ki segélyt fogad el az államtól, az magát az állam befolyásától egészen nem teheti mentté; s ez oka, hogy a magyar protestántismus helyesen fogva föl állását, akkor is, midőn Magyarországon absolutizmus uralkodott, midőn szabadon szólni tiltva volt, kötelességének tartotta fölszólalni a világi hatalomnak a vallás dolgaiba való avatkozása ellen és visszautasitotta magától a hitvány lencsét, melylyel szabadságának áraért megkinálta a világi hatalom, s visszautasitotta épen azon segélyezést, mely most a budgetben benfoglaltatik. Visszautasitotta azért, mert szabad akart lenni, mert hitte, hogy lételének egyedüli eleme a szabadság és függetlenség az államtól; és valóban csodálkoznom kell, hogy egy előttünk fekvő alkotmányos budget második czime alatt: vallási czélokra épen azon 290,000 forint fordul elő, mely összeg az absolut kormány által ajánltatott. (Halljuk!)

A t. miniszter ur előterjesztésében ezt indokolni kivánja; de én megvallom, az indokolásának — nézetem szerint — egyik pontja sem áll. (Halljuk!) Azt mondja miniszter ur, hogy ezen eljárása alapul az 1848: XX. t.-czikk 3. §-án. Mit mond ezen 3. §. „Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a miniszterium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimeritő tör-

vényjavaslatot fog előterjeszteni." Ezen érvelés, fölfogásom szerint, nem helyes, mert ezen törvényben tisztán csak elv mondatik ki, az elvnek alkalmazása azonban későbbre, t. i. azon időre halasztatik, midőn a miniszterium törvényjavaslatot fog beterjeszteni. Az emberi felfogások mindig változnak, és hála istennek, jobbra változnak. 1848. óta e tekintetben igen sokat haladtunk. Én azt hiszem, ha most terjesztené elő a t. miniszterium ezen törvényjavaslatot, mi bizonyára nem fogadnók azt el. De annyi mégis bizonyos, hogy t. miniszter ur maga sem tulajdonitott e törvénynek annyi érvényt, miből azt lehetne következtetni, hogy ezen törvény már valósággal létezik. Mert ha annyi érvényt akart volna e törvény rendeletének tulajdonitani, akkor bizonyára nem 290,000 forintot igtatott volna az államköltségbe, mert a bevett vallások egyházi és iskolai szükségletei, azt hiszem, sokkal nagyobbak, hogy sem 290,000 forinttal kielégithetők lennénnk. Látszik tehát, hogy a t. miniszter ur e törvényt maga sem tartja érvényben lenni.

Nézetem szerint a t. miniszter ur másik indoka sem áll. A miniszter ur ugyanis azt mondja: „Legnagyobb részben ő császári és apostoli kir. felsége által engedélyezett állandó segélyezésből alakult az, a mi itt a költségvetésben fölvétetett." Én azt hiszem, nem szükséges hosszasan indokolnom azt, hogy az államköltségvetésben nem annak kell bejönnie, a mit ő felsége rendelt, hanem annak, a mit a ház, a nemzet képviselői ő felségével együtt rendelnek. Minthogy tehát a t. miniszter ur maga sem állitja és nem is állithatja azt, hogy e részben törvény alkottatott, azt gondolom, érvelése magában elenyészik.

A harmadik, a mivel érvelni kivánta miniszter ur e tételt, az, hogy ezen összeg már 1868. és 1869-ki költségvetésekben is fölvétetett. Azt gondolom, mindenki emlékszik, és a t. miniszter ur bizonyára legjobban, hogy az 1868. és 1869-ki budget csak formailag, de lényegben nem tárgyaltatott. Azok pusztán fölolvastattak, de nem tárgyaltattak, és az átmeneti nehézségek hozatván föl érvül, ezen két budgetre nézve a t. miniszteriumnak — ha lehet ugy mondani — csak indemnity adatott. Ez az elsö alkalom, melyben rendesen elöször tárgyaljuk a budgetet, és mivel a nem rendesen tárgyalt budgetet t. miniszter ur már praeczedensnek használta föl, én épen ezért nem kivánnám, hogy mi ezen tételt meghagyjuk, és ott hagyjuk meg, hová azt

a t. miniszter ur illesztette, mert a hol van rendes tárgyalás után is meghagyatva, a praeczedensek legterhesebbikének tekinthetnék.

Nem akarok, t. ház, e részben most nagyobbmérvü vitát inditni meg, mert azt hiszem, hogy az e fölötti vita majd akkor lesz helyén, midőn t. miniszter ur a vallásszabadságról szóló törvényjavaslatát beterjeszti, és csupán azért, hogy megóvjam az elvet, megelégszem azzal, ha a t. ház elfogadja módositványomat, mely egyszerüen ennyiből áll: „Módositvány. A vallás- és közoktatási miniszterium költségvetésében, a rendes szükséglet II-ik czime alatt egyházi czélokra előirányzott 290,000 frt a rendkivüli szükségletek közé soroztassék."

Ha módositványomat elfogadja a t. ház, ez a jövendőnek nem fog praejudikálni s csak az elvet, melyet már annyiszor és oly fönnen hangoztattunk, az egyház függetlenségének nagy elvét mentjük meg általa. Ajánlom módositványomat a t. ház figyelmébe. (Helyeslés.)

Eötvös József b. vallás- és közoktatási miniszter: T. ház! Nagy részben helyeslem azon elveket, melyeket Nyáry Pál képviselő ur beszédében előadott; s részemről én is óhajtom, hogy mielőbb jöjjön el az idő, midőn a törvényhozás a vallási ügyekről és mindennel, a mi a vallással összefügg, utólszor fog tanácskozni.

Tudja mindenki, hogy a különböző felekezetek s az állam közti viszony két alapon rendezhető: egyik azon alap, a mely szerint az állam gondoskodik minden felekezet szükségeiről, (Közbeszólások: Nem óhajtjuk!) és ezen elvet akarta az 1848-ki törvényhozás követni; a másik alap az, hogy az állam egyátalában nem ismer vallásfelekezeteket, minden vallásfelekezet gondoskodik önmagáról, mint Amerikában. Hogy én ezen két rendszer közül a másodikat sokkal tökéletesebbnek tartom, sőt csak azt tartom tökéletesnek: ezt már életemben sokszor elmondtam, és abban reménylem, nem kételkedik senki, mert az első rendszer mellett a vallások szabadsága, azaz az autonomia teljesen lehetetlenné válik; és mert a szabad államnak egyátalában nincs érdekében, hogy az egyház férfiai az állam tisztviselőivé váljanak. Én tehát kétségkivül az amerikai rendszert, azaz, tökéletes ignorálását a vallási szükségleteknek tartom a legczélszerübbnek.

De méltóztassanak, épen, mert Amerikára hivatkoztunk, tekintetbe venni, nemcsak az eredményeket és a törvényeket,

hanem azokat a praemissákat is, melyek ezen törvényes állásnak létezését lehetségessé teszik.

Azt nem fogja senki sem tagadni, hogy az egyes vallásfelekezetek, valóságos kulturai missziót gyakorolnak; egyes helyeken, az egyház és vallásnak képviselője, a pap, az egyetem egy 5-de praesentánsa nem csak a vallásnak, hanem egyszersmind a müveltségnek is, hogy oly országban, a melynek népe a müveltségnek oly fokára emelkedett, hogy minden egyes vallásfelekezethez tartozó egyének, a maguk egyházi szükségeik tökéletes fedezésére képesek, hogy ott az állam az egyes egyházfelekezeteknek semmit sem ad, az nagyon természetes.

De ép oly természetesnek tartom azt, hogy ha valamely országban egyes vallásfelekezetek léteznek, a melyeknek hivei minden buzgóság és lelkesedés mellett sem képesek a magok egyházi szükségeiről gondoskodni, az állam az ilyféle egyházi szükségeknek pótlására, — nem egész viselésére, hanem pótlására valamit adjon, azt én természetesnek, sőt szükségesnek tartom. (Helyeslés.) Szükségesnek tartom tökéletesen elvonatkozva vallási érdekektől, de szükségesnek tartom azért, mert ismétlem, a vallásfelekezetek igen sok helyen még hazánkban a kulturának missióját teljesitik maiglan is: azért kérem a t. képviselőházat, méltóztassék ez összeget a rendes szükséglet rovatában benhagyni. (Helyeslés jobbfelől.)

Simay Gergely: Az erdélyi örmény szertartásu katholika egyháznak 12,000 frtot kér megszavaztatni; pártolja Nyáry Pál inditványát.

Szlávy József: T. ház! A Simay Gergely t. képviselőtársam által benyujtott módositvány igazolja azt, mily sikamlós azon tér, melyen mozgunk és igazolják Nyáry Pál t. képviselőnek azelőtt mondott szavai, t. i. sikamlós a tér, midőn az állam kezdi az egyházakat segélyezni. Ime Simay Gergely ur az örmény hitfelekezetüek számára 12,000 frtot követel.

Ha végig tekintünk ezen rovaton, mely szerint az izraelita vallásnak 5000, az unitárius egyháznak 5000, a görög-keleti egyháznak 80,000, a helvét hitv. evang. egyháznak 65,000, az ágostai hitv. evang. egyháznak 36,000, a görögszertartásu kath. egyháznak 99,000 forint hozatik javaslatba, mindjárt fel fog tünni az arány, melyben az egyes hitfelekezeteknek több vagy kevesebb adatik. Semmiesetre nem szolgálhatott alapul az illető egy-

házak hiveinek száma, és ha ezen számokat itt tekintetbe veszszük és a hiveknek számát vennők alapul, akkor a 12,000 frt nagyon is soknak mutatkoznék. Nem is lehet ezen segélyezésnek más indoka, mint a mit a kultuszminiszter ur méltóztatott mondani, t. i. tekintetbe vétetik a kulturai missió, melyet az egyes hitfelekezetnek papjai teljesitenek; és itt nem lehet mérvadó az egyes hitfelekezetekhez tartozóknak száma, hanem egyes egyedül a szükség. (Élénk helyeslés.) Ennél fogva itt igazságról alig lehet szó, hanem csak méltányosságról, melylyel az egyes hitfelekezetek iránt az állam viseltetik. Azért, lehet p. o. hogy egyes hitfelekezetek, a melyek szegényebbek, nagyobb összegekben részesülnek, mint mások, a melyek magukéból is képesek hivatásukat teljesiteni.

Készséggel elismerem azt, a mit Simay t. képviselő ur mondott, hogy a hazában lakó örmények mindig hazafiságban és áldozatkészségben tündököltek. Igenis volt köztük és vannak kitünö férfiak, kik ugy a magyar irodalom terén, mint hazafiság tekintetében kitüntek, de az ö igyekezetöket és szorgalmukat az eredmény sikerrel is áldotta meg, mert a mint tudom, az örmény atyafiak e hazában nem épen a szegényebb sorsuakhoz tartoznak és ennél fogva azt hiszem, talán nem találná maga a képviselő ur is méltányosnak, hogy azok közé soroztassék, a kik Erdélyben lakva, a vagyonosságra nézve nagyon messze állnak az örményektől. (Derültség.)

És miután, mint ezelőtt volt szerencsém elmondani, itt egyedül az lehet az indok — a mit kultuszminiszter ur elöadott — t. i. a kulturai missió, melyet a papok teljesitenek és nem teljesithetnének egyes egyházak szegénységük miatt: ennél fogva alig hiszem, hogy ily indokkal igazolható lehetne az örmény egyház segélyezése. De különben az elöterjesztésben, melyet a kultuszminiszter a pénzügyi bizottság elé adott, minden egyes tétel igazolva van; ki van mutatva: mire és miért kell ezen vagy azon összeg. Itt Simay t. képviselő ur átalában minden indokolás nélkül 12 ezer frtot kér az örményeknek; ez összeg szükségét, ugy hiszem, alig lehetne igazolni. Ennélfogva én t. Simay képviselő ur módositványát el nem fogadhatom; nem lenne egyébiránt semmi észrevételem az ellen, hogy ha Nyáry Pál t. képviselő ur inditványa elfogadtatnék, t. i. hogy ezen rovat a rendkivüli kiadások közé soroztassék. Nem lehet

ellene ok az, hogy e rendkivüli összeg talán sok éven keresztül, lehet, hogy 10—15 évig is fog kelleni; de én részemről nagyon helyeslem azon elvet, hogy tegyük ezt innen oda és a rendkivüliek között fog szerepelni mindaddig, mig törvényhozásunk oda jut, hogy az egyes vallásfelekezetek között az egyenlőséget helyreállithassa. (Helyeslés.)

Eötvös József b. kultuszminiszter: T. ház! Nekem az inditvány ellen nincs kifogásom; és csak azért tettem a rendes kiadások közé ezen összeget, mert valószinüleg igen soká resz rá szükség, hogy ezen poziczió előforduljon a budgetben. Ha egyébiránt a rendkivüliek közé méltóztatnak sorozni az elv tekintetéből, én beleegyezem. (Helyeslés.)

Babes Vincze: T. ház! Talán nem is szükséges előrebocsátanom, hogy én is a vallásszabadság mellett vagyok, talán inkább, mint akárki más, mert olyan vallásfelekezethez tartozom, mely bizonyára leginkább volt elnyomva e hazában és csak 2—3 éve, hogy emanczipálva van; hanem én a vallásszabadságnak szintén több utját gondolom és tudom és ugy találom, hogy nem lesz kétség, miszerint az egyes vallások autonomiája szintén csak vallásszabadságra vezet, legalább azon czélra törekszik. Ennélfogva én előrebocsátva, hogy a hitfelekezetiséget vagyis a konfessziót szintén ugy, mint akárki kulturai közegnek tekinteni: de épen ezért, mivel kulturai közegnek tekintem, és tudva, hogy az állam nem csak jogosult, de köteles is a kulturát előmozditani, következtetem, hogy az állam a hitfelekezeteket, a szabadságban való törekvésben az autonomiában elősegiteni tartozik.

Erre akarok egy szerény inditványt fektetni, de a melynek indokolását előre bocsátani szükségesnek tartom, — mert — habár nem tér is el azon nézetektől, a melyek itt előadattak, mégis egy lépéssel tovább megy.

Inditványom a 4-ik tételre, t. i. a görög-keleti egyháznak szánt 80,000 forintra vonatkozik.

Én, t. ház, a mennyiben lehetséges volt, törekedtem megtudni a czélokat, a melyekre ezen összeg fordittatik és azt találtam, hogy ennek legnagyobb része, t. i. 50,000 frt egészen az erdélyi érsekségnek adatik, 30,000 frt pedig egyeseknek vagy községeknek adatván, különféle czélokra fordittatik. Az 50,000 frt, több nagy szükségletekre fordittatik; igen csekély részével

megtoldatik az érsek csekély fizetése, mely igazán silány. Ezen toldalékkal együtt évenkint alig jut az érseknek 12,000 frt, kinek közel 700,000 hive van és az alatta levő 7 püspökségben a hive száma egy millió. Nagy része fordittatik a konsistoriumra, mely ezen segély nélkül lehetetlen lenne; a 3-ik, a legnagyobb rész fordittatik a szemináriumra, mely e nélkül megszünnék, miért? mert az erdélyi görög-keleti egyház évszázadok óta oly állapotban volt, hogy lehetetlen volt alapokat szereznie; csak husz éve, mióta létesült s alapjai már is oly nagyok, hogy megközelitik az egy milliót, s meg vagyok győződve, hogy ezen segedelem mellett gyarapittatni fog annyira, hogy talán tiz év mulva fölöslegessé válik az államsegély. Meg vagyok győződve, hogy az előirányzatba hozott összeg jó helyre és sürgős szükségletekre fordittatik.

De van Magyarországban két román püspökség, melynek a multban szintén nem volt alkalma egy krajczárt szerezni, miért? mert létele nem volt. Gyüjtöttek alapok s mint, épen a t. miniszter ur kimutatásában foglaltatik, közel 3,000,000-ra felemeltek, de ezen alapok nem a román egyházéi, hanem kérdésesek és maga a magyar törvényhozás azt határozta, miszerint azok egyelőre a szerb hierarchia birtokában s élvezetében maradjanak addig, mig vagy barátságos uton kiegyezés nem történik, vagy per utján nem döntetik el a románok követelése, oly per utján, melynek eddigelé még kompetens birósága sincs. Van tehát mondom, két dioecesis, a karansebesi és aradi; az aradi közel 600,000, a karansebesi több mint 400,000 lélekre megy; — és hogy vannak ezek ma? A magyar törvényhozás az autonomiát kimondotta, ennek folytán kongresszus tartatott és szerveztetett az egész hierarchia. Ha arról volna most szó, hogy az autonomia életbe léptettessék, hogy a szervezet keresztülvitessék, az lehetetlen, miért? mert hiányzik minden alap. Semmi, de legcsekélyebb összeg sincs erre. A püspököknek nincs bizonyos fizetésök, mindkét püspök azon jövedelemből él, mit konvenczió sytoxiának neveznek. A konvenczió még a mult századból származó bizonyos kötelezettség a község részéről, melyet igen nehezen lehet érvényesiteni, és melyet a szegényebb részek régóta nem fizetnek, például Bihar megyében; járulna ehhez a papok által fizetett bizonyos illeték. De a papok a maguk silány fizetéséből meg sem élhetnek, mert sok helyen majdnem semmi.

és azok még fizessenek a püspöknek? Egy püspök fizetése 3—4000 forintra sem megy.

Madarász József: Az sok!

Babes Vincze: Sok volna, ha roppant teendője és felelőssége nem volna.

De hogy vannak a konsistoriummal? A konsistoriumnak még eddig igen nagy hatásköre van, de fizetett hivatalnokai nincsenek.

Ivánka Imre: Éppen az a nemes!

Babes Vincze: Az iskolák felügyeletét is viszik; de hogyan viszik? Ingyen, minden fizetés nélkül. Ha a multba tekintünk, azt látjuk, csupa visszaélésekből éltek; most a visszaéléseknek akadály tétetett az által, hogy a statutum organisatorium azokat lehetetlenné tette, mert most már a nyilvánosság, a kontroll áll fönn.

Még rosszabbul állnak a klerikális intézetek, melyek alig érdemlik meg ezen nevet. Van t. i. az aradi dioecesisnek ugynevezett klerikális intézete, melynek alig van három évi kursusra két tanára s egy-egy tanár fizetése 400 frt. Már most arról van szó, hogy léptettessenek életbe azon intézkedések és szervezkedések, melyeket a törvény alapján a kongresszus dekretált és melyek ő felsége jóváhagyását is megnyerték. Ehhez mindenesetre szükséges a pénz, mert a nélkül lehetetlen keresztülvinni, és a nélkül mint mondám, az autonomia puszta szó. Ha tehát szükséges valahol ily ideiglenes segély, mert én az egész rovatot csak ideiglenesnek tartottam, ha mondom valahol, itt merül fel a tagadhatlan szükség, mert éppen ezek azon egyházak, melyek a multban semmit sem szereztek, s nem is szerezhettek, mert nem léteztek, mert az állam csak éppen most adta meg ezeknek létezésök elismerését.

Én tehát azt tartom, ha méltó, hogy a többi rovatok összegei meghagyatnak: itt az nemcsak méltányos, hanem igazságos is, mert azon alapok is, melyek az egyházat illetnék, törvényhozás utján tétettek át. Erre nézve én a legcsekélyebb kiszámitás szerint azt találtam, hogy egy csekély összeggel lehetne segiteni; a javaslatba hozott 80,000 frtnak, mint mondám, csak ideiglenes megtoldásával igen nagy szolgálatot tenne a t. ház és a kormány nemcsak az egyház szabadságának, autonomiájának, hanem a haza czéljainak is. Én azt tartom a t.

miniszterium azon különféle czélokra forditandó 30,000 frtból egy csekély összeget erre adhatna, és éppen ezt figyelembe véve, ezen módositványt vagyok bátor előterjeszteni: „az egyházi czélok czime alatt 4-ik helyre a görög-keleti egyház részére előirányzott 80,000 frtnyi összeg emeltessék 120,000 forintra. (Felkiáltások: Csak?!) Én semmit sem adtam hozzá, mert meg vagyok győződve, hogy az igen t. kultuszminiszter ur eddig is meggyőződött, vagy legalább meg fog győződni ezentul, hogy ez szükséges, és hogy ugy fogja ez összeget fölhasználni, mint fölhasználta azon 50,000 frtot, mely több év óta az erdélyi főegyház vagy érsekség számára kiadatott.

Ajánlom e módositványomat a t. háznak.

Mocsáry Lajos: T. ház! Miután Nyáry Pál t. képviselőtársunk inditványát érdemileg senki meg nem támadta, ugy látszik, hogy az általános viszhangra talál és azért e tárgy érdemébe bocsátkozni nem is fogok. Csak rövid észrevételt vagyok bátor tenni azon indokolásra, melyet az igen t. miniszter ur előadott.

Ő t. i. azt méltóztatott mondani, hogy vannak országok és ezek közé sorozható hazánk is, hol a vallásnak, hol a papnak nemcsak egyházi, hanem kulturai missziója is van.

Erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy a czivilizácziónak azon stádiumában, melyben hazánk hála Istennek áll, én a kultura előmozditására sokkal hathatósabb eszköznek tartom az iskolát, mint a papot, sőt tapasztaltuk gyakran, hogy az egyház némely esetekben talán nem is előmozditója s barátja a valódi kulturának. Én megvallom, ezen segélyezésben nyilt ellentétét látom azon vallásszabadsági elveknek, melyek itt az általános vita alkalmával előadattak, mert én azt hiszem, hogy csak az lehet elhatározó elv az állam és vallások közt való viszonyra nézve, mely Amerikában uralkodó, hogy a ki papot akar tartani, fizesse; a ki templomba akar járni, épitsen magának saját pénzén. (Élénk helyeslés balfelől.) Az állam semleges tér az egyházakra nézve, e tekintetben minden felekezet irányában magát tökéletesen semlegesen kell tartani.

Én tehát azon elvet, mely ezen rovatban ki van mondva s meg van állapitva, hogy t. i. az állam hivatva van segélyezni az egyházakat, a „szabad egyház szabad államban“ elvével ellentétben lenni látom. De megvallom, azon kivül jelen viszo-

nyaink közt aggályosnak tartom az ily segélyezést azon vallásfelekezetek szabadságára nézve, melyek az autonomiát már gyakorolják, mert kétségtelen, hogy ily segélyezések utján megtörténhetik az, hogy az állam beteszi a lábát az autonom egyházak körébe. Már most is ugy vagyunk, hogy ámbár a protestánsok mindig aggálylyal vannak eltelve ezen törekvések irányában — és erről tanuságot tehetek, mert befolyok ez ügyekbe, — mégis valahányszor az állami segélyezés kérdése fordul elő, nem tudják magokat elhatározni arra, hogy a segélyt visszautasitsák; mert tagadhatatlan jól esik az nekik szegénységök folytán. Annál aggályosabb ez az autonom szabadságra nézve, mivel oly elveket hallottam fejtegetni az általános vitában a miniszter ur részéről, melyek ezen aggályokat táplálni képesek.

Bocsánatot kérek, hogy erre visszatérek. (Fölkiáltások: A részletes vitánál vagyunk!)

A kultuszminiszter ur azt méltóztatott mondani az általános vita alkalmával tartott első beszédében: (Nem szabad! Nincs napirenden! Olvassa:) „Az állam és egyház közti viszonynak meghatározásában csak két rendszert lehet követni alkotmányos országban, hol az egyenlőség elvéből kell kiindulni mindenben. Vagy azt, hogy az állam egyenlő befolyást gyakorol minden felekezetre; vagy azt, hogy minden felekezetek tökéletesen szabadok." Alább ismét ezeket mondja (Olvassa): „Mert kérdem én, fentartható-e oly állapot, hogy egy alkotmányos országban a polgároknak nagy része egyházi dolgaikra nézve tökéletesen független legyen, egy felekezet pedig ezen fáradságot ne birja? E szerint tehát a t. miniszter ur alternativát méltóztatott felállitani, t. i., hogy vagy legyen szabad valamennyi vallásfelekezet, vagy pedig egy sem legyen szabad. Igaz, hogy az alternativ második részét méltóztatott hangsulyozni, mondván, hogy igen is, legyen szabad minden vallásfelekezet. De bocsánatot kérek, ez alapjában ugyanazon nézet, mely itt az absolut rendszer idejében, midőn a protestáns pátenst akarták behozni, alkalmaztatott. Akkor is ugyanazon alapból, t. i. a vallásfelekezetek egyenlőségének látszólag igen plauzibilis, de itt veszélyes alapjából indultak ki. Veszélyes, mert ha ezen egyenlőséget tökéletesen keresztül kellene vinni, a különböző felekezeteknek az államhoz való viszonyára nézve, megtörténhetik az, hogy ha például bármi okból, mi igen

könnyen megeshetik, nem fog egyhamar létrejönni a katholikus autonomia: akkor ezen egyenlőség kifolyása az lenne, hogy térjünk vissza oly intézkedésekre, melyek visszavezetnének bennünket ismét a Bachrendszer alatti protestáns pátens idejébe.

Ezeknél fogva, megvallom, én az egész rovatot ki szeretném törölni; miután azonban azt tapasztalom, hogy a t. ház egyátalában nem kiván e tárgyakban most már gyökeres irányban intézkedni, és miután Nyáry Pál képviselő ur inditványában azon irány van kijelölve, melyet én is helyesnek tartok, részemről ahhoz járulok. (Helyeslés balfelől.)

Halász Boldizsár: T. ház! (Fölkiáltások: Eláll!) Engedje meg, t. ház, ha el nem állok.

T. ház! Itt csupán elvi különbség van Nyáry Pál képviselő ur inditványa és a pénzügyi bizottság észrevétele közt. Ugyanis a pénzügyi bizottság is csak a jövő évre, illetőleg ez évre kivánta az egyházak segélyezését megszavaztatni.

Én azt gondolom, az elv, t. i. az egyháznak az államtóli függetlenségének elve — mindenek fölött áll, és Nyáry Pál képviselőtársam csak azon elvet akarja kimondatni, ugyanazt, a mit a pénzügyi bizottság is kimondott, t. i. hogy a vallás és az állam egymástól elkülönittessék; én tehát csak azért nem álltam el a szótól, mert én is ezen elvet kivánom megmenteni.

A mit a miniszter ur a 48-ki törvényekre hivatkozással történt indokolása mondott, szerintem nemcsak nem áll — hanem igen szerencsétlenül volt alkalmazva, a mennyiben az — mint már Nyáry Pál képviselőtársam kifejtette, a 48-ki törvény III-ik törvényczikk 3-ik §-a igen föltételes volt; ugyanis azt föltételezte, hogy minden egyházi javak az állam által elkoboztatván, még a papok is, mint államhivatalnokok az állam által fizettessenek és ezen elvnek kivitelére utasitotta a minisztériumot, hogy a vallásfelekezetek meghallgatásával törvényjavaslatot terjeszszen a képviselőház elé; igen helyesen mondá tehát Nyáry képviselő, hogy e tekintetben 1848. óta haladtunk annyiban, hogy ezt többé nem kivánjuk.

Igaz, én nem kivánom, hogy e szempontból terjesztessék elő törvényjavaslat, mert már azóta ezen politika elavult. Én, nem hogy hivatalnokká akarnám tenni a papot, hanem átalában szabaddá akarok tenni minden vallásfelekezetet. Ez volt egyedüli indoka Nyáry Pál képviselő ur inditványának is.

A másik, a mit most méltóztatott a miniszter ur fölhozni és a mire Nyáry Pál képviselőtársam is megfelelt, t. i. hogy ezen segélyezések már 1868. és 1869-ben észrevétel nélkül meg lettek szavazva, mert ez, mint ő megjegyzé, az akkori költségvetéseknek rögtöni áthajtásában találja föl indokát. De mostani beszédében még ezeken fölül a t. miniszter ur egy uj és igen veszélyes indokot hozott fel, t. i. a vallásoknak kulturai miszszióját, és itt már többen föl is karolták ezen elvet, hogy miután hát a vallásoknak kulturai missziójok van, adjanak ennek is 12 ezret, amannak még pótlólag még 40 ezeret. Engedelmet kérek, ez nem áll. Nagy kérdés, uraim, vajjon van-e a vallásoknak kulturai missziójuk? és itt igen helyesen, de csak röviden emlitette Mocsáry képviselőtársam, hogy nem vagyunk többé barbárok, hogy a vallások által jussunk a miveltség bizonyos fokozatához.

Minden vallásfelekezetnek megvan a maga revelaczión alapuló dogmája, erre nézve Jókai képviselőtársam igen helyesen jegyzette meg pár nap előtt, hogy midőn e házban felszólal, félreteszi a felekezeti érdekeket, de leküzdi magában a philosophust is, a kinek pedig joga volna kutatni és határozni a dogmák értéke fölött is. Én nyiltan kimondom, t. ház, hogy én a vallásoknak nem ismerhetem el kulturai misszióját, azoknak más czélja van, miket most fejtegetni nem akarok. Igen helyesen mondotta Mocsáry képviselőtársam, hogy a kulturai czélokra egyedül az iskolák vannak rendelve, mert az csakugyan történelmi tény — hogy sokszor a vallások papjai hiveiket nem épen a kultura utján akarják vezetni, hanem inkább visszaakarják terelni a közép századok homályába, illetőleg a bigottságból folyó föltétlen engedelmességre. Mit a pápai csalhatatlanságnak épen e napokban czélba vett dogmára emelése igazol.

Én hajlandó vagyok elfogadni azt, a mit Nyáry képviselő ur inditványozott, t. i. hogy tartassék fönn még ez évben a régi gyakorlat. Mert szerintem — mi protestáns képviselők — azon veszélyes helyzetben vagyunk, hogy miután a vallásfelekezetek e tárgyban ugy, a mint a 48-ki törvény rendeli, kihallgatva nincsenek, mi nevökben vissza nem utasithatjuk azon Ezsau lencséjét, melyet azok már két évben elfogadni jónak láttak, nem gondolva meg, hogy ez önkormányzatuk veszélyeztetését vonhatná talán jövőben maga után, és csak azért merek rásza-

vazni Nyáry Pál t. barátom módositványára, mert a vallásfelekezetek még kihallgatva nincsenek.

Érintette tegnap Horváth Sándor képviselő ur, hogy a protestáns pátens az ugynevezett Entwurf, mely szerinte az Ezsau lencséjét hozta a protestánsoknak, különösen az evangelikusok között milyen veszedelmes scissióra adott alkalmat. Lettek ugyanis ennek következtében pátentális egyházak és püspökök, és lettek alkotmányos és autonomikusok.

Én tehát, t. képviselőház, ezen indoknál fogva Nyáry Pál módositványát elfogadom.

A mi a többieket illeti, itt van Babes képviselő ur 40 ezer itt van Simay Gergely ur 12 ezer forint kulturális alapu követelésével. Én veszedelmesnek tartanám, uraim, ezen sine qua non-on is tulmenve, még egyes felekezeteknek olyasmit megszavazni, melyre nézve, hogy multjok nincs, mint malum necessariumot megadni, de egy krajczárt sem többet, nem akarván szaporitani azon lovagok számát, kik az Ezsau lencséjeért készek fognának talán lenni az autonomiát mellőzve, jövőre is a subvenczió mellett maradni.

Tisza Kálmán: T. ház! Igen röviden szándékozom kifejteni azon nézetemet, hogy én azt, hogy az egyházi czélokra e költségvetésben foglalt összegek ugy, a mint Nyáry t. barátom előadta, a rendkivüli költségek közt megszavaztassanak, magam részéről is elfogadom. Elfogadom, mert belátom, hogy hazánkban még vannak oly rendkivüli helyzetek s körülmények, melyek azt egy ideig igazolják, s igy helyeslem, hogy azok most megszavaztassanak, de helyeslem azt is, hogy nem a rendes, hanem a rendkivüli kiadások közt szavaztassanak meg. De nem tehetem, hogy két oldalról jött azon inditványok, miszerint egyes tételek emeltessenek föl, vagy hozzá csatoltassanak, bármelyikét is pártoljam. Itt engem legelőször is egy átalános elv és nézet vezet, mely abban áll, hogy nem volna helyes megkezdeni azt, hogy egyes képviselők inditványára egyes tételek meghatározott kerekszámokkal emeltessenek föl, mert akkor egyenlő joggal és egyformán hasonló tételfölemelést követelhet magának minden érdekelt és utoljára a költségvetés minden számadáson fölül i nagyságra fog emelkedni és felelős senki sem lesz, mert utoljára is a ház nem felelős. (Ugy van! balfelől.)

Az összegnek meghatározása, szerintem a kormány köte-

lessége, ő felelős azután azért, hogy azon átala kivánt összegekkel lehessen kormányozni, a mint kormányozni szükséges. Ha mulasztást lát a ház, igen is lehet, sőt gyakran szükséges utasitani a minisztert, hogy egy vagy más pontra is terjeszsze ki figyelmét és tegyen javaslatot, de az összegnek még azon esetben is, meggyőződésem szerint, a mininiszter által kell javasoltatni, és ez legalább azon eljárás, melyet követtetni láttunk oly országokban, melyekben parlamentális kormány van és a költségvetés megszavazási módja és czélszerüsége fölött már régóta tisztában vannak.

A mi a dolgot illeti, azon átalános oknál fogva nem szavazhatom meg sem az egyik, sem a másik összeget; és meg kell jegyeznem különösen arra, a mi itt az örményekre nézve elmondatott; és nagyon tudom becsülni azon hazafiui szellemet, melyet el nem ismerni magyarországi és erdélyi örményekre nézve nem lehet, de én legalább azt gondolom, hogy itt nem nemzetiség dotáczióról, hanem hitfelekezeti dotáczióról van szó; én ugy tudom, hogy az örmény vallás nem különálló vallás, hanem az örmények római katholikusok és igy, meggyőződésem szerint, külön szóba egyátalában nem jöhetnek. (Helyeslés.)

Engedje meg a t. ház, hogy még csak két megjegyzést tegyek. (Halljuk!)

Az mondatott, hogy a vallásnak nincs kultur hivatása. Engedelmet kérek, ezt én el nem fogadhatom, sőt ellenkezőleg, minden vallásnak jogosultsága csakis kultur-missziójában rejlik s a mely perczben egy vallás kultur-misszióját elvesztette, a mely perczben a kultura érdekeivel ellentétbe helyezte magát, azon vallás el fog enyészni (Átalános helyeslés) és helyébe fog lépni egy más vallás, mely kultur-misszióját teljesiteni képes. (Átalános élénk helyeslés.) Erről tanuságot tesz az ezredéves történet.

A másik, mit meg akarok jegyezni figyelmeztetésül, az, hogy itt tiz nap óta semmit sem hallunk annyiszor emlegettetni, mint az autonomiát. Én részemről természetesen tapasztalásból is annak föltétlen barátja vagyok, de engedelmet kérek mindenkitől, egy hanggal követelni az autonomiát és egy másik hanggal a lelkészeknek az állam általi dotáczióját, azt nem tartom helyesnek. Mi protestánsok követeljük az autonomiát, de nem is jajdulunk föl a miatt, hogy földeszem, a tiszántuli super-

intendenczia fejének, püspökének mindössze 1000 frt fizetése van, mit az egyháziak magok adójából fizetnek. (Helyeslés.)

Mocsonyi Sándor: T. ház! Bocsánatot kérek, ha talán visszaélve már a t. ház becses türelmével, nehány rövid észrevételt leszek bátor tenni.

A Babes Vincze képviselőtársam által beterjesztett módositványnak két nézpontja, irányadó eszméje van, mely itt már föl is emlittetett; és pedig egyik a Szlávy igen t. képviselőtársam nézpontja, a ki azt mondotta, hogy az ily egyházi czélokra megszavazandó szubvenczióknál nem mérvadó az igazság és méltányosság, t. i. nem mérvadó azon elv, hogy az egyes hitfelekezetek egyenkint és mindnyájan szubvenczionáltassanak, hanem tekintettel kell lenni azon, az igen tisztelt vallásügyi miniszter ur által is nyomatékosan hangsulyozott kultur-missziójára a felekezeteknek. Ez az egyik nézpont.

A másik, melyet igen tisztelt képviselőtársam Tisza Kálmán emlitett föl, az, hogy nem helyes az egyes tételeket emelni, midőn az egyes képviselők által az összegek meghatározása inditványoztatik.

Elfogadom ezt, és azt hiszem, Babes képviselőtársam ragaszkodik az általa inditványozott összeghez; de épen Tisza Kálmán t. képviselőtársam előadása folytán, midőn azt mondja, hogyha valahol fogyatkozás létezik, hivassék föl a kormány, hogy az iránt tegye meg javaslatát, pártolom ezen módositványt akként, hogy utasittassék oda a vallásügyi miniszter ur, miszerint meggyőződvén a szubvenczió emelésének szükségességéről és azon arányról, melyben az eszközlendő lenne, annak idején póthitelt kérjen a háztól. (Helyeslés.)

De nem fogadhatom el azt, mit Mocsáry képviselő ur felemlitett: hogy a válásszabadsággal nem fér össze az egyes egyházaknak szubvenczionáltatása az állam részéről, mert ezen argumentum csakis abstrakt alkalmazható; pedig hiszen, épen Mocsáry képviselő ur volt az, ha jól emlékszem, ki a lefolyt diskussió alkalmával azzal támadta meg Pulszkyt, hogy ő ily abstrakt elveket alkalmaz a konkrét tekintetek figyelembe vétele nélkül, holott az idealizmusnak reális értéke sincs.

Talán ezzel megfeleltem Tisza Kálmán képviselő ur azon észrevételére is, a ki nem tudja összeegyeztetni, hogy egy felől autonomiát hangsulyozunk, másfelől a lelkészek fizetését kér-

jük. Nem a lelkészek fizetéseiről van itt szó, hanem a consistoriumról van szó, és az autonomia szervezésére szükséges költségről, s ha e tekintetben a román egyház nem rendelkezhetik azon pénzösszegekről, melyek e czélra szükségesek, biztosithatom Berzenczey képviselő urat, hogy ennek egészen másban rejlik az oka, de nem a román nézetekben.

Egyébiránt pártolom ez inditványt.

Ivánka Imre: Csak egy pár szót vagyok bátor fölemliteni. Itt a konzisztoriumok fizetése emlittetett. Ha valakinek az autonomiáról lehet beszélni, bizonyosan azon egyház tagjának lehet, a mely, mint a történet is mutatja, legtöbbet szenvedett. Mi nem kérünk itt dotácziót, és szivesen lemondunk arról; nálunk és püspökeinknek is 6—800, vagy legfölebb 1000—1200 frt fizetésök van, mivel több költségök van, mint a rendes papoknak; a konzisztorium tagjainak pedig egy krajczár fizetésök sincs, hanem az illető tagok az ügy érdekében ingyen szolgálnak. Csak ezt tartom szükségesnek elmondani, és valóban az autonomiára minket tanitani senki sem fog. (Helyeslés.)

Csernátony Lajos: T. ház! Elismerem, hogy azon követelések, illetőleg kérések, melyek itten tétettek, a felelősségnél fogva némileg indokolva vannak és az illetők magokat följogositottaknak tarthatják. Ennélfogva, mert ezt elismerem, s azt hiszem, hogy sokan elismerik: föl vagyunk egyszersmind arra hivatva, hogy indokoljuk azt, hogy miért nem teljesitjük mi mégis e kivánságot, mely a jogegyenlőségnél fogva méltányosnak, söt jogosultnak látszik? Én épen csak az iránti nézetemnek kinyilatkoztatására vagyok bátor fölszólalni, miért óhajtjuk mi és miért proponálta igen tisztelt barátom Nyáry Pál, és méltóztatott a tisztelt miniszter ur is elfogadni azon propozicziót, hogy ne a rendes kiadások közététessék, hanem a rendkivüliek közé soroztassék az, a mi a budgetben van? azért, mert azt az elvet valljuk, hogy ezeknek el kell töröltetni, és nem kell belefoglaltatnia, mihelyt lehet, sem a rendesek, sem a rendkivüliek között. Ha ez elvet most megállitjuk, akkor elismerjük, hogy e tétel egy malum necessarium, melyet még nem törölhetvén el rögtön, okvetlenül még most rendkivülileg föl kell vennünk a költségvetésbe.

De ebből nem következik, hogy egy oly tételt, melyet eltörölni akarunk, ujabbaknak hozzáadásával növeljünk. Én

részemről nem szavazok azon kiadások növelésére, melyeket el akarunk törleni. (Helyeslés. Szavazzunk!)

Elnök: Elfogadja a ház e tételt a pénzügyi bizottság módositása szerint? (Fölkiáltások: Nem!) Tehát nincs elfogadva.

Elfogadja-e a ház Nyáry Pál képviselő ur módositását? (Elfogadjuk!) E szerint a 290,000 forint a rendkivüli költségek rovatába fog áttétetni. Babes Vincze inditványa mellőztetett.

2. Tisza Kálmán inditványa az egyetemi alapok tárgyában 1871. február 17-én.

Tisza Kálmán: T. ház! Nem lehet a tanügy tárgyábani törvényjavaslatokat és a tanügy tárgyában teendő intézkedéseket kellő alapossággal meghatározni addig: mig tisztában nem vagyunk az alapok iránt, melyekkel az államnak rendelkezni lehet.

Méltóztassanak, — csak illustratióul hozom fel — fölvenni: egyetlen egy egyetemünk van a mai napig; és ezen egyetemen csak egy hitfelekezetnek van theologiai fakultása.

Azt, hogy a vallásegyenlőséggel megegyeznék az, hogy ez egyetlen országos intézetben egy hitfelekezetnek legyen theologiai fakultása, gondolom, senki vitatni nem fogja. A helyes kibontakozás ebből — ezt is megjegyzem — szerintem nem az volna: állitani a többinek is, hanem eltörölni azt is, a mi van. (Élénk helyeslés.) Mert ha ugyan nem akarjuk nálunk a bevett vallások theoriáját megörökiteni, szeretném látni: ki határozhatja meg, hogy hány hitfelekezet lesz, és igy hány hitfelekezeti theologia kell? (Élénk tetszés.) Igen, de az egyetemi alapokkal, a mint méltóztatnak tudni, még egészen tisztában nem vagyunk; vannak, a kik azoknak legnagyobb részét — hogy ne mondjam mind, mint felekezeti vagyont szeretnék tekinteni; mig azt tartom, hogy igen helyesen, — igen sokan azt vitatják, hogy ha van is az egyetemi alapok közt felekezeti vagyon: de ez még csak nem is nagyobb része ezen alapoknak. — Már tehát, hogy csak ezen nagyfontosságu kérdés fölött határozni lehessen, tudni kell az alapok minemüségét, és eszközölni kell, hogy azon alapok, melyek nem egytermészetüek: külön választassanak.

Hasonlag az állami kormány közvetlenebb befolyása alatt

álló középtanodáink s jogakadémiáink nagy része is oly alapból tartatik fönn, melynek irányában hasonlag felekezeti követelések emeltetnek; pedig miután az államkormány hatása és befolyása nem lehet egy s ugyanaz az országos alapokból és a felekezeti alapokból föntartott tanintézetek irányában, hogy ezekre nézve is kellően intézkedni lehessen: itt is okvetlenül szükséges az alapok jogi természete iránt tisztába jönni, s a külön jogi természetüeket egymástól gondosan elkülöníteni. Furcsa helyzetbe is jövünk, ezen alapoknak ilyen állapotban léte miatt; furcsa helyzetbe, ellentétbe önmagunkkal, s a ház által kimondott elvekkel. Mert a t. ház kimondta, a népnevelési törvény alkotása alkalmával, de minden alkalommal is hangsulyoztattatott itt, midőn ily kérdések szóba jöttek: hogy az állam nem szándékozik lehetetlenné tenni a társulati s felekezeti működést a tanügy terén; de viszont nem akar segélyt adni felekezeti intézeteknek; hanem a mit az állam a nevelésügyért tehet, azt saját állami intézetek fölállitása utján akarja tenni. És most mégis igen sok helyen ad az állam segélyt oly intézeteknek, melyek azon tanulmányi alapból tartatnak fönn, mely — részemről nem koncedálom ugyan, hogy felekezeti vagyon legyen, — de mely tanulmányi alapra nézve magában a jelen költségvetésben és indokolásában oly tételt találunk, mely azt látszik involválni — mit ugyan hinni nem akarok — mintha még a miniszterium kebelében is ezen egész tanulmányi alapokat felekezeti alapnak tekintették volna, a mennyiben az, hogy a körmöczi főreáltanodára egypár 1000 frttal több kell most az állam pénztárából, mint kellett eddig, azzal indokoltatik, hogy ez azért szükséges: mert miután ezen intézet megszünt hitfelekezeti intézet lenni, miután az felekezetnélküli intézetté lett: az alapitványokból eddig arra fizetett összeg többé arra nem fizethető. A dolog ily helyzetében, midőn — mint mondám — a kormányi előterjesztés maga is veszedelmesen involválja a tanulmányi alapitványok jogi természetét: azt hiszem, hogy már a következetesség szempontja az itt — mint emlitettem — hangsulyozott elvhez is, követeli: hogy a dolog minél előbb tisztába jöjjön és a helyzett tisztázhassék.

De követeli ezt még egy másik szempont is.

Én nem hiszem, hogy kétségbevonható lenne az, miszerint az államkormány helyesen más, mint állami alapitványokat nem

kezelhet. Nem hiszem, hogy legyen valaki, ki kétségbevonná, hogy az államkormány nem kezelhet nagy összegeket a nélkül, hogy azok bevételeikkel s kiadásaikkal együtt az évi költségvetésben kimutatva legyenek.

És ime nálunk a kultuszminiszter kezel több mint 34 milliónyi alapitványt, és ezen több, mint 34 milliónyi alapitványból többről, mint 30 millióról sem bevétel, sem kiadás az évi költségvetésben kimutatva nincs. Okul az hozatik föl, hogy ezek nem állami, legalább nem tisztán állami alapok.

Ezen, szerintem alkotmány-ellenes helyzetnek véget vetni, azt hiszem, a t. háznak egyik legelső teendője. Érezte ezt a t. ház már a mult évben, ki is nevezett 2 bizottságot: egyiket, mely az egyetemi alapnak, másikat, mely a kultuszminiszter által kezelt többi alapnak jogi természete iránt adjon véleményt, tegyen előterjesztést.

E munkálat szerint az egyes tagok tulhalmozott teendői, részint később a miniszternek hosszasabb betegeskedése miatt mind e mai napig nagyon keveset haladhatott elő.

Én tehát, miután azt tartom, hogy ez az első lépés arra, hogy tanügyünk rendezését, középtanodáink, jogakadémiáink és egyetemünk rendezését czélszerüen eszközölni lehessen; miután ezen rendezést a legsürgősebb dolgok közé számitom, inditványozni fogom a t. ház előtt azt; hogy ezen két bizottság oda utasittassék, hogy teendőit haladéktalanul kezdje meg, lehetőleg rövidebb idő alatt fejezze be, és jelentését a ház asztalára tegye le. (Általános helyeslés.)

Most mielőtt inditványomat fölolvasnám: egy megjegyzést vagyok bátor még tenni, melyet igazában előbb kellett volna tennem.

E megjegyzés az, hogy én igen természetesnek találom, hogy a jelenlegi kultusz- és közoktatási miniszter ur, ki csak pár nappal ezelőtt neveztetett ki, a költségvetés védelmében, a költségvetés tételei iránt fölmerülhető kételyek magyarázatában részt nem vesz; mert hisz nem lehet meg neki a kellő tájékozottsága arra, hogy ezt tehesse.

Én még azt is természetesnek találom, hogy az elődje által benyujtott törvényjavaslatokra nézve most rögtön nem nyilatkozik; és én eziránt, szerintem idő előtti kérdésekkel, mint tegnap egy tisztelt képviselőtársam tevé: őt ostromolni nem

szándékozom. De ki kell jelentenem azt, hogy a háznak mindazon, a multban hozott határozatai, melyek még teljesitve nincsenek, hogy az itt megállapitandó költségvetés, valamint az ezen alkalommal netalán itt hozandó határozatok, hacsak ő maga, miután tájékozva lesz, a házat azoknak módositása iránt föl nem kéri — és azok nem módosittatnak: rá nézve époly teljesen kötelezők kell, hogy legyenek, mint ha jelenlétében alkottattak volna. (Általános helyeslés.)

Kijelentem továbbá, hogy — miként mondám — én természetesnek találom, hogy elődjének törvényjavaslatairól ma itt nem nyilatkozik; sőt talán, szerintem, nem egészen jó szinben tünt volna föl, ha már ezen nagyfontosságu törvényjavaslatok fölött, midőn még alig lehetett ideje a tárgyakkal kellőleg megismerkedni: kötelező nyilatkozatot akart volna tenni. De, tekintve az ügy sürgős és nagyfontosságu voltát, azt ismét elvárom, hogy minél rövidebb idő alatt fontolóra véve a dolgot, nyilatkozzék aziránt: fönn akarja-e tartani ezen törvényjavaslatokat, vagy módositani akarja-e, vagy azokat visszavéve, szándékozik-e egészen ujakat beadni, megjegyezvén mellesleg, hogy — a mint én legalább azon javaslatokat ismerem, — óhajtásom, hogy ujakat, egészen más elvek alapján készülteket, terjeszszen be. (Helyeslés balfelől.)

Inditványom, t. ház, a következő:

„Miután az alkotmányosság fogalmával meg nem egyeztethető, hogy felelős miniszter több, mint harmincz millióra menő alapitványokat kezeljen, ugy, hogy azok bevételei és kiadásai az évi költségvetésben ki ne mutattassanak;

miután az állam kormánya helyesen csak az állam rendelkezése alá tartozó alapitványokat kezelhet;

miután közoktatási ügyünknek oly sürgető szervezése is okvetlenül igényli, hogy mielőbb tisztában legyünk az iránt: melyek azon alapitványok, a melyekkel az állam e czélra rendelkezhetik?

miután csak ennek megtörténte után lehet a háznak czélszerüen intézkedni aziránt, hogy megállapittassanak azon főelvek melyeknek alapján hazai közoktatásunk, a különböző fokozatokon keresztül, kapcsolatosan és következetesen szervezendő lesz:

Inditványozom, hogy utasitsa a ház oda az egyetemi alapok megvizsgálására kiküldött bizottságot, és azon bizottságot,

melynek föladata a vallás- és közoktatási miniszterium által kezelt többi alapok jogi természetét megvizsgálni: hogy munkálkodását haladék nélkül megkezdvén, és a lehető szorgalommal folytatván, melőbb kimeritő jelentést tegyen a képviselőház asztalára".

Nem tudom, t. ház, itt méltóztatnak-e ezen javaslatot tárgyalni és eldönteni, vagy talán ott, hol a tanintézetek ügye fog szóba kerülni. Én mindenesetre helyesnek találtam, hogy azt ez alkalommal benyujtsam, hogy azon esetben, ha a t. ház a tanintézeteknél kivánná tárgyalni, azt kinyomatni és a tagok közt szétosztani lehessen. De egyébiránt ki kell, hogy fejezzem azon meggyőződést, hogy én határozati javaslatomat oly egyszerünek, a mult évben tett intézkedés oly természetszerü következésének tartom: hogy azt hiszem, azt itt, a jelen alkalommal is lehet tárgyalni, és reménylem, el is fogadni. (Átalános fölkiáltások: Elfogadjuk!)

Nyáry Pál: T. ház! Annál kevésbbé tartom szükségesnek a kinyomatást, mintán mint a kérdéses bizottságok egyikének elnöke, jelenthetem, hogy a mint a bemutatott határozat czéloz, az már az egyik bizottságnál megtörtént: azaz, a müködést megkezdette, az eljárási módozatot már megállapitotta, és a miniszteriumot fölhivta, hogy ugy az illető vallási, mint a tanulmányi és egyéb alapokról, az alapitványokról szóló oklevelek kiséretében előterjesztést tegyen. Ugy vagyok értesülve, hogy a miniszterium — mindamellett, hogy a miniszter, a mióta a bizottság müködését megkezdte; e tárgygyal nem foglalkozhatott, — már megtette azon előmunkálatot, melynek bevégzése előtt a bizottság tovább nem mehet.

Miután értesitve vagyok, hogy meddig haladt már a miniszterium a rábizottaknak rendezésében, reménylem, hogy a legközelebbi idő alatt el fog járhatni a bizottság megbizatásában, mely maga is meg van győződve, hogy a tanügy rendezésében ez az alpha.

Hátra van csupán azon bizottság, mely ki van küldve az egyetemi alapok kipuhatolására. Én ennek tagja nem vagyok, és ugy szeretném, ha azon bizottságnak elnöke szintén nyilatkoznék az iránt: tett-e már lépéseket a bizottság? mert ha nem tett: azon határozat következtében szükséges lesz, hogy mielőbb tegyen lépéseket.

Az egyetemi alap tisztába hozatala különben is sokkal könnyebb; mert a többi alapok többfelé ágaznak: nevezetesen vannak vallási, tanulmányi és tápalapok. Ezeken kivül azonban van még két alap, melyről a miniszteri előterjesztésben eddig emlités nem tétetett. A mint tehát emlitém, azon bizottság a mely ez utóbbiakkal foglalkozik: müködését már megkezdette, és én biztosithatom, a t. házat, hogy legközelebb be fog következni az idő, hogy előterjesztését megtehesse; a másikra nézve azonban, a mint emlitém, szükséges volna, hogy azon bizottság elnöke nyilatkoznék a ház előtt, hogy tett-e már lépéséket? Gondolom ezek után senki sem fogja kétségbevonni, hogy azon határozat kinyomatása és rendszeres tárgyalása fölöslegessé válnék.

Elnök: Méltóztatnak parancsolni, hogy Tisza Kálmán inditványa fölolvastassék? (Halljuk!)

Széll Kálmán jegyző (olvassa Tisza Kálmán inditványát.)

Elnök: Kiván a t. ház most ebben határozni? (Elfogadjuk!) Ez oly természetes következése az előbbinek; hogy határozatként jegyzökönyvbe igtathatja a tisztelt ház. (Helyeslés.)

3. Ghyczy Kálmán interpellácziója a kath. autonomia tárgyában 1871. április 3-án és Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter válasza.

Ghyczy Kálmán: T. képviselőház! Egy nagyfontosságu tárgyban szándékozom az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz interpellácziót intézni. (Halljuk!)

Interpellácziόm a legközelebb tartott katholikus egyházi kongresszusra és aź általa megállapitott egyház — önkormányzati — szervezetre vonatkozik.

Nézetem szerint ezen egyházkormányzati szervezet* több tekintetből az ország törvényeibe, alkotmányába, a kormány, az országgyülés, a király, a korona jogaiba ütközik, s maga az egyházi kongresszus is nem oly módon alakult, a mint ezt hasonló esetekre nézve a törvények megszabják.

Midőn ily sulyos váddal lépek fel egy oly nagytekintélyü testület irányában, mint a katholikus egyházi kongresszus, lehetetlen nem indokolnom állásomat. Kötelez engem erre azon

* Ezen egyházkormányzati szervezetet lásd e kötet függelékében.

tisztelet, melylyel az említett egyházi gyülekezet tagjai iránt mindamellett egyénileg viseltetem, ámbár alakulásuknak módját és megállapodásaikat törvényeseknek el nem ismerhetem; tartozom ezzel a t. háznak, mely előbb-utóbb e fontos tárgyban határozathozatalra lesz hivatva; tartozom az országnak, a melynek minden részében ezen oly sok magas érdekbe vágó ügyet és annak további fejleményeit kétségkivül igen sokan nagy részvéttel, élénk figyelemmel kisérik. (Halljuk!)

Indokolásaimat lehetőleg rövidre kivánom szoritani, nem lehet azonban az oly rövid, mint magam is óhajtanám; mert habár tudom, hogy sokan figyelemmel kisérték az egyházi kongresszus tanácskozásait, bizonyosan többen vannak, kik annak határozatait közelebbről nem ismerik s igy okvetlenül szükséges, hogy legfőbb vonásaiban jelezzem, legalább némileg, azon határozatokat, melyeket törvénybe ütközőknek tartok. (Halljuk! Halljuk!)

Indokaimat nem egyházi, nem vallási, nem felekezeti szempontból, hanem az e helyen egyedül illetékes közjogi szempontból meritem, vezéreltetve azon kötelességérzet által, melylyel, mint képviselő a felekezeti külön érdekeket a közérdeknek alárendelni, s minden irányban megvédeni tartozom az államnak jogait, melyek, ha az állam létezését általában akarjuk, sértetlenül fentartandók. (Helyeslés.)

Indokolásomat magában az interpellaczióban foglaltam, mert a kérdésnek, melyet a miniszteriumhoz intézendő leszek, tárgya, egész hordereje és fontossága a támogatására felhozott érvekből érthető csak meg, s igy helyesen cselekedni véltem, ha alkalmat nyujtok az igen tisztelt vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak arra, hogy midőn kérdésemre, a mint remélem, választ adand: kérdésem tárgyát s alapját ne csupán e teremben utóvégre is csak elhangzó szónoklatból, hanem *magából* a vele közlendő iratból egybefoglalva érthesse meg és ekként érthessék meg ezeket mindazok is, kik e tárgygyal különben is foglalkozni hajlandók, hogy igy akkor, midőn előbb vagy utóbb, egy vagy más uton ezen nagyfontosságu tárgyban a t. ház határozni fog: az ne csak egyéni, meglehet egyoldalu nézeteim előterjesztéséből, hanem az annak folytán netalán másfelől is nyilvánulandó véleményekből minden oldalról kellőleg fölvilágositva legyen. (Helyeslés.)

Interpellácziómat a t. ház engedelmével fel fogom olvasni. (Halljuk!) Olvassa:

Interpelláczió

a vallás- és közoktatásügyi t. miniszter urhoz.

A legközebb itt Pesten tartott katholikus egyházi kongresszus megállapitotta a magyarországi katholikus egyház önkormányzatának szervezetét, melynek hatásköre a személyi kinevezési ügyekben, a köznevelés terén, a kath. egyházi és iskolai javak és alapitványok tekintetében s általában a magyar kath. egyház világi vonatkozásu ügyeiben széles körben kiterjed mindazokra, mik a hittani, egyházkormányzási, liturgiai és egyházfegyelmi dolgok körén kivül, az egyházi és világi hiveket közösen érdeklik.

Ezen szervezet több oly elvre van alapitva, melyek törvényeinkkel, alkotmányunkkal, meg nem egyeztethetők, és a kormány, az országgyülés, a király, a korona jogaiba ütköznek.

Igy például ezen szervezetnek:

3. §-a szerint azon esetekben, melyekben az ap. király a magyarországi kath. egyház érdekeit a római széknél államkormányzati közegek által képviselteti, ennek jövőre az illető önkormányzati hatóságokkal egyetértőleg kell történni: ez pedig nemcsak megcsonkitása az állam külképviseletében a magyar királyt illető és gyakorlatára nézve csak a törvényben megszabott módozatok által korlátozható jognak, hanem lealacsonyitása egyszersmind az állami külképviseletnek az egyik hazai hitfelekezet közvetitő közegévé; és miután az egyház érdekei az állam érdekeivel nem mindig egyezők: ezeknek egyenes alárendelését amazok alá, az államnak az egyház alárendelését mondja ki.

A 4. §. az érsekeknek, püspököknek, apátoknak, prépostoknak, káptalanoknak, szerzetes rendeknek, plébánosoknak, egyházaknak, templomoknak birtokában levő összes javakat, s az államkormány kezelése alatt álló vallási, tanulmány és egyéb alapokat a magyarországi kath. egyház tulajdonának jelenti ki; az egyházi javadalmasokat javaik hitbizományszerü haszonélvezetében és birtokában a szervezésileg megállapitott korlátozások mellett meghagyja ugyan; de az emlitett alapok államkormánytól az önkormányzat további rendelkezése s

tetni rendeli s a magyarországi kath. egyház ezen tulajdonának, s az egyes javadalmak és alapitványok csak hitbizományszerü haszonélvezetének és birtokának illetékmentes telekkönyvi bekebeleztetését, a törvényhozás eziránti rendelkezésének kinyerése után az országos kath. gyülés által megállapitandó módozatok szerint eszközöltetni határozza.

A szervezetnek ezen §-a czélzatos ignorálása a képviselőház azon határozatának, mely a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kezelése alatt lévő alapok és alapitványok jogi természetének megvizsgáltatását rendeli.

A hazai történelem és jogtudomány vezérfonalán indulva tovább, mind ez ideig csak azt tudtuk: hogy egyes érsekségeknek, püspökségeknek, más főpapoknak, káptalanoknak, szerzetes rendeknek, plébániáknak, egyházaknak, templomoknak a magyar korona területén, leginkább királyi adományok, de magán alapitványok utján is nagy értékü és kiterjedésü javak adományoztattak; a szervezetnek emlitett §-a azonban mindezen javaknak tulajdoni jogát egy tollvonással egy más, egészen uj tulajdonosra ruházza át: t. i. a magyarországi kath. egyházra, mely hazánkban nagy tiszteletben és tekintélyben állott mindig; de a melynek, mint ilyennek, részére sem királyi törvényes adományok, sem magán alapitványok, ingatlan javakban legalább, soha nem tétettek; s a mely, mint ilyen törvényeink szerint ingatlan javaknak tulajdoni joggal birtoklására képességgel nem bir.

Sőt a szervezetnek emlitett 4. §-a a fidei kommisszumoknak hitbizománya magyar elnevezését szójátékul használván fel, az egyházi javadalmasok birtokát hitbizományszerü haszonélvezetnek és birtoknak jelenti ki és igy vagy helytelenül alkalmazza a fidei kommissziomokról szóló hazai törvényeket az egyházi javadalmakra, midőn azokra nézve a magyarországi katholikus egyháznak részére követeli azon fő tulajdoni jogot, mely eddig a nagyobb egyházi javadalmakra nézve mindig az állam által gyakoroltatott, a plébániákra és templomokra nézve pedig azokat, illetőleg a patronusokat és egyházi községeket illeti; — vagy uj hitbizományszerü haszonélvezeti és birtoklási jogczimet talált fel, melynek nyoma törvényeinkben nem található; és bizonytalanságban, hogy bennünket még az iránt is, vajjon az országgyülés rendelkezésének ezen §-ban kilátásba

helyezett kikötése mindezen igények és jogczimek törvényessége elismerésének, vagy talán csak a telekkönyvi bekebelezés illetékmentességének megnyerésére lett-e irányozva?

A szervezet 5-ik és számos más §§-ai megállapitják az önkormányzat különböző fokozatain tanácskozó és határozati joggal felruházott, illetőleg a végrehajtás eszközlésére rendelt testületeket és községeket, melyek feladataikat az állam főfelügyeleti jogának épségben tartása mellett az állam-igazgatási hatóságoktól függetlenül teljesitendik, s az állami hatóságokkal s más felekezetekkel szemközt a katholikusok egyházi, nevelési és vagyoni érdekeit képviselendik.

Szerveznek jelesül egyházi és világi tagoknak közös és ez utóbbiaknak az előbbieknél számra, de nem befolyásra nézve nagyobb részvételével, magyarországi egyetemes, országos kath. gyülést, a melléje rendelt igazgató tanácscsal és három igazgató osztályfőnökkel, továbbá egyházmegyei gyüléseket és tanácsokat, esperes kerületi tanácsokat, és egyházközségi gyüléseket és tanácsokat.

Az országos kath. gyülés, a herczegprimás elnöklete alatt, a magyarországi katholikus egyházat általában érdeklő ügyekre nézve a legfőbb önkormányzati hatóság, a magyarországi kath. egyházat ennek a római székkel elintézést kivánó világi vonatkozásu ügyeiben az apostoli király előtt, külviszonyaira nézve pedig az állam és vallásfelekezetek irányában képviseli.

Gyakorolja körülbelül azon jogokat, melyek mintegy az önkormányzati törvényhozás köréhez tartoznak, és e felett a kath.köznevelés és egyházi szolgálat szükségletének fedezéseül a hivekre országos adót vethet ki, s ezen adó, valamint az egyházmegyei és egyházközségi gyülések által is saját körükben kivetendő hasonló adók kivetésének kulcsát megállapitja.

A kormányzat felügyeletére, továbbá kebeléből a herczegprimás elnöklete alatt három főpapi és papi és hat világi állású igazgató tanácsost választ, kik a kormányzat minden ágának kezelésére, az egymástól elkülönözött három, az az személyi, tanügyi és vagyonkezelési hivatal-osztályok szerint, saját felelősségük alatt müködendő három igazgató osztályfőnököt állandóan neveznek ki, kik egyszersmind az igazgató-tanácsnak szintén rendes tagjai lesznek.

Az igazgató-tanács mindazon kinevezéseknél, és magasabb

egyházi javadalmak adományozásánál, melyekre nézve a kinevezés jogát az apostoli király ekkorig az államkormányzat utján gyakorolta: ezentul az előterjesztést akkép eszközli, hogy minden megürült helyre három egyént, ezek közül leendő kinevezés végett az apostoli királyhoz felterjeszt.

Az igazgatótanács felügyelete s az osztályfőnököknek az országos kath. gyülés által megállapitandó költségvetés szerinti kezelése alatt áll az országos kath. gyülés pénztára, a melybe a vallási és tanulmányi alapok jövedelmei, az üresedésbe jött, az országos kath. igazgatótanács kezelése alá eső magasabb egyházi javadalmaknak az ujabb kinevezésig folyó jövedelmei, a magasabb egyházi javadalmasok által, a mostani javadalmasokra nézve velük egyetértőleg, utódaikra nézve pedig az országos kath. gyülés által megállapitandó évi járulékok, a tanitórendek jövedelmeinek fölöslege és esetleg a kath. hivekre országosan kivetendő adó folyandanak be.

A tervezett kath. önkormányzat legfőbb közegei hatáskörének ezen vázlatából első pillanatra a következők tünnek föl:

1-ör. Eddigelé a kath. vallás- és egyház-hitfelekezet érdekeit a fejedelem, állam és állam kormánya előtt, — jól történt-e ez? más kérdés — de tényleg és törvényesen az egyházi hierarchia képviselte; a midőn tehát ezen képviseletnek gyakorlatára más, eddig nem létezett, törvényeink előtt ismeretlen, egészen uj közegek szerveztetnek: ezeknek hatósága mint törvényeinkbe s a százados gyakorlatba ütköző, sem a fejedelem, sem az állam, sem az állam kormánya s a közigazgatási és birói hatóságok által törvényesnek nem ismertethetik el mindaddig, mig a fönnálló törvények és törvényes gyakorlatnak törvényhozás utjáni megváltoztatásával, törvény által nem fog illetékesnek kimondatni.

2-or. A magasabb egyházi javadalmakat eddigelé ő felsége, a magyar koronát ősidők óta megillető, a törvényhozás megegyezésének hozzájárulása nélkül elidegenithetlen jognál fogva szabad akarata és tetszése szerint adományozta s e jogában csak az ország törvényei által volt korlátozva, a mennyiben például ezek szerint ily javadalmak csak hazafiaknak, alkalmas, érdemes férfiaknak adományoztathatnak.

Nem változtatja e tényállást, hogy ő felsége ezen adomá-

nyozásoknál ujabb törvényeink szerint miniszterének tanácsával él, annak előterjesztése után és ellenjegyzése mellett határoz: mert királyaink ilyen adományozásoknál mások tanácsával korábban is élhettek és ő felsége most is miniszterét, kinek előterjesztését elfogadhatónak nem véli, mással, ki az ő szándékával egyetért, felcserélheti.

A tervezett kath. önkormányzati szervezet ellenben a királynak ezen adományozási jogát csupán azon három egyénre szoritja, kiket az általa elmozdithatatlan kath. országos igazgatótanács kinevezés végett eléje esetenkint felterjeszteni fog.

Ez illetéktelen korlátozása, sőt megszüntetése a magyar király és korona századok óta gyakorlott jogának, megváltoztatása az 1848. évi alaptörvényeinknek, melyek szerint a király ő felsége a végrehajtó hatalmat minden egyházi tárgyban is kizárólag csak miniszteriumai által s az egyházi magasabb javadalmak adományozását illető miniszterének ellenjegyzése mellett gyakorolja; megváltoztatása tehát alkotmányunk egyik leglényegesebb részének és biztositékának is.

De megváltoztatása ez az egyházi főrendek állásának és az országgyülésen, kik eddig ugy, mint a felső házaknál, csaknem minden alkotmányos országban történik, kizárólag a korona által neveztettek ki s jövőre a tervezett kath. önkormányzati szervezet szerint egy 13 tagból álló kath. igazgatótanács küldöttei lennének.

3-or. A megürült egyházi javadalmak időközi jövedelmei ősidőktől fogva a hazánkban érvénynyel nem biró konkordátum folytán a legujabb időkben illetéktelenül becsuszott visszaélés bekövetkeztéig százados gyakorlat szerint az állam kincstárába folytak, az illető javak az uj kinevezésig az állam közegei által kezeltettek.

Ezen gyakorlat törvényeinknek eddig soha kétségbe nem vont, az I. rész 10. czikkében határozottan is kimondott azon elvén is alapszik, mely szerint a király minden egyházi főrendeknek is, ugy, mint az örökös nélkül kimult világiaknak valóságos és törvényes örököse, és javaiknak ujabb adományozásokig valóságos birtokosa is: a kath. egyházi önkormányzati szervezet azonban az ily megürült egyházi javadalmak ugy javainak kezelését, mint időközi jövedelmeit a kath. országos önkormányzat számára veszi igénybe és igy nemcsak az állam

pénzügyét csonkitja meg, hanem magát az ország törvényeivel is ellentétbe helyezi.

4-szer. Az orsz. kath. gyülés a megállapitott szervezet szerint a kath. köznevelés és egyházi szolgálat szükségleteinek fedezésére az ország összes kath. lakosaira föltétlenül kötelezőleg adót vethet ki s ezen adó kivetésének kulcsát, ugymint azét is, melyet az egyházmegyei és községi gyülések saját körükben kivetni szintén jogositva vannak, maga állapitja meg.

Mi legyen e részben jövőre nézve törvényhozás utján megengedhető vagy elrendelendő, erről szólani nem ez alkalomra tartozik; most elég megjegyezni azt, hogy az ujonnan életbe léptetendő egyházi községek részére igénylett ezen jog, oly uj jog, mely eddig soha gyakorlatban nem volt a magyarországi kath. egyház kebelében, melyben az egyház által országos vagy egyházmegyei adók kötelező alakban soha nem vettettek ki.

Ellenkezik ez az 1868. XXXVIII. t. cz. 11. §-ával is, mely a hitfelekezetek által még köznevelési czélokra is hiveiknek anyagi hozzájárulását saját képviseletük határozata mellett is csak akkép engedi igénybe venni, amint ez eddig szokásban volt: és valóban az ország lakosai felének ugy az állam kormánytól függetlenül müködni kivánó testület által csupán a saját belátása szerint mérlegelendö szükséglet határozatlan mérve által korlátolt megadóztatása, együtt véve az adó kivetése kulcsának az egész országra kiterjedö megállapitásánál oly nagy fontosságu jog, mely mindazért, mert illetéktelen hatalmat összpontosit, egy az állam körén kivül müködö közeg kezében, mindazért, mert visszahatást gyakorolhat magára az állam pénzügyére is; ily módon és mérvben nem gyakorolható, legalább a törvényhozás előleges jóváhagyás nélkül, melyet a közadózások minden nemére nézve a főfelügyelet megillet, mely az ország polgárait bármely oldalról jöhető illetéktelen tulterheltetések ellen megvédeni tartozik, és saját törvényeink tanusitása szerint is az ország ugy katholikus, mint nem katholikus polgárait a kath. egyházi rend által egyszer és másszor is illetéktelenül gyakorlatba hozott illetékek, taksák s más tulterheltetések ellen megvédesse.

Ott, hol teljes és tökéletes vallásszabadság uralkodik, az állam e czélbóli közbenjárására szükség nincs; mert ott kiki, a midőn akar, kiléphetvén bármely hitfelekezet, söt minden hit-

felekezet kebeléből a reá kivetett egyházi adót csak addig fizeti mig önként fizetni akarja; de mindaddig, ugy mint nálunk minden polgár köteles valamely bevett felekezethez és egyház községhez csatlakozni; az állam köteles polgárait oly tulterhelések ellen megóvni, melyeknek lehetőségét az általa gyakorolt vallási kényszer által maga idézi elö.

A mondottakból kitetszik, hogy a kath. egyház önkormányzati szervezet, ha ugy, a mint a katholikus kongresszus által megállapittatott, életbe lép: mintegy országgyülés, igazgató tanács és felelős végrehajtó miniszterium által szervezett államot fog képezni az államban, s támaszkodva a vallási érzület hatalmára, s az országon kivül székelő teljhatalmu fejének nagy tekintélyére, méhében hordhatja egy veszélyes rivalitásnak csiráját az állam és egyház között, mely utóvégre még az egyháznak az állam fölé emelkedését is eredményezheti: s azért ezen önkormányzati szabályzat, mielőtt életbeléptetése megengedtetnék, ugy a fejedelemnek, mint a kormánynak, és országgyülésnek kiváló figyelmét nagy mérvben igényli.

A katholikus önkormányzati szabályzat alapitói annak jogosultságát az 1848: XX. t. cz. 2. §-ra fektetik, mely a hazában érvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve tökéletes és viszonosságot állapit meg s innét következtetik, hogy miután az országban bevett többi vallásfelekezetek önkormányzatukat már nem szervezték: illetőleg szervezik, ugyanazt hasonló mérvben, hasonló jog- és hatáskörrel a kath. hitfelekezetnek is joga van követelni; de nem veszik figyelembe, hogy a magyarországi katholikus hitfelekezet s a többi hitfelekezetek között nincsen meg az egyenlőségnek azon természetszerü feltétele, mely a viszonyok egyenlőségében áll.

A többi hitfelekezetek nincsenek, vagy ha vannak, igen csekély mérvben vannak az állam által dotálva; minden intézményeik az ország területén léteznek, minden kormányzati közegeik alattvalói a magyar államnak, nincsen az országon kivül székelő főnökük: a kath. hitfelekezet főpapjai, székes és szerzetes egyházai ellenben az államtól nagy értékü javakkal vannak ellátva, a hitfelekezet maga az országon kivül székelő, a magyar állami hatalomtól független, a vallás- és erkölcstani tárgyakban magát a csalhatatlanság attributumával környező fejétől szoros hitelvi kapcsolattal függ.

A hitfelekezetek között az államtól nyert javadalmazás tekintetében létező külöbséget belátták az 1848 : XX. törvényczikknek alkotói is és épon ennélfogva rendelték az idézett t.-cz. 2-ik §-át közvetlen követő 3-ik §-ban azt, hogy minden vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségei, közálladalmi költségek által fedeztessenek, s valóban, ha ez nem történnék, a mint hogy megtörténnie sok oknál fogva lehetetlen is mindaddig, mig a katholikus hitfelekezet főpapjai, székes és szerzetes egyházai más hitfelekezetek kizárásával, birtokában lesznek az államtól nyert nagy anyagi előnyöknek; mindaddig, mig a magyarországi kath. egyház legfőbb kormánya az országon kivül székelő, a magyar államtól független, s mert csalhatatlannak tartatik, korlátlan hatalmu fejének kezében lesz: a magyar állam nem mondhat le azon jogokról, melyekkel a katholikus hitfelekezet világi vonatkozásaira nézve épen az általa ezen hitfelekezetnek nyujtott anyagi előnyöknél fogva bir; mert nem mondhat le az állami souverenitás azon biztositékairól, melyeknek megóvását önfentartásának érdeke követeli; szükséges pedig, és épen a kath. egyház irányában, a történelem s maga hazánk történelme is sok példával bizonyitja, legkevésbbé kötelezhető pedig arra, hogy kibocsássa kezéből akár felügyeletét, akár kezelését azon javaknak, és alapoknak, melyekről valamely, habár hitfelekezeti czélra ezen felügyelet vagy kezelés fentartásával rendelkezett.

De az egyházi kongresszus, mely a sokszor emlitett egyház önkormányzati szervezetét megállapitotta, nem is alakul azon módon, melyet e végre törvényeink s a törvényes gyakorlat megszabták.

A hazában létező más keresztény hitfelekezetek önkormányzatukat a törvényhozásnak előlegesen megnyert engedelmével szervezték.

A helvét s ágostai hitvallásu hitfelekezetek, mindamellett, hogy vallási szabadságuk régi békekötések és törvények által is meg volt állapitva, önkormányzatukat, ugy, a mint az jelenleg törvényesen fennáll: 1791 : XXIV. t.-czikkben megállapitott törvényhozási intézkedés folytán szervezték.

A görögkeleti vallásuakra nézve az 1848 : XX. t.-czikk a magyar felelős minisztériumot bizza meg azzal, hogy vallásbeli és iskolai ügyek iránti intézkedés végett az összes felekezet

által, a különböző nyelvü népességre való tekintettel választandó egyházi kongresszust összehivja és szerkezetének törvény általi végleges rendezését fentartván, a minisztérium által azon alkalommal egybehivatni rendelt kongresszus, ugy világi, mint egyházi tagjainak számát maga határozta meg.

Hasonlóan intézkedett ugyanazon vallásuakra nézve az 1868 : IX. t.-czikk is: törvényesitette a görögkeleti vallásuaknak két egymástól független egyháztartományra időközben történt elválását; mindegyik egyháztartomány hiveit feljogositotta egyházi gyülekezeteik szervezésére, és azokban egyházi, iskolai, s azokra vonatkozó alapitványi ügyeiknek, az ország törvényeinek korlátai között, önálló rendezésére, megbizta a minisztériumot mindegyik egyháztartomány előkészitő kongresszusának összehivására, meghatározta az abba választandó egyházi és világi tagoknak számát és választásuknak módját, s az ily módon összehivandó kongresszust hatalmazta fel azután arra, hogy illető egyháztartomány kongresszusának szervezetét ő felsége jóváhagyásának hozzájárulásával megállapitsa.

Az izraelitáknak a törvényhozás hozzájárulása nélkül egybehivott kongresszusa által hozott határozatokat illetőleg végre maga ezen képviselőház is a legközelebb mult ülésszakban addig is, mig ezen törvényhozás tüzetesebben intézkednék: határozatilag kijelentette, hogy ezen kongresszusnak határozatai ő felségének közbejött szentesitése után is az ország izraelita vallásu polgáraira nézve törvényesen kötelezőknek, azok ellen, kik magukat azoknak önként alá nem vetik, végrehajthatóknak nem tekintethetnek.

A magyarországi egyházi kath. kongresszus azonban akár egyházának azon hajlamánál fogva, mely szerint az állam hatalma alól magát elvonni minden időben törekedett; akár téves magyarázatából az apostoli királyi főkegyuri jognak, mely csupán egyházi jog lévén, a hitfelekezetnek világi vonatkozásu ügyeire nézve alkotmányos országban törvényhozói hatalmat magában nem foglalhat: nem méltatta figyelmére az emlitett előző törvényhozási intézkedéseket, s a törvényhozás előleges engedelmének kikérése nélkül megindult szervezni hitfelekezetének önkormányzatát, sőt a megállapitott szervezetnek foganatba vételét is azonnal megkezdette; e végre a herczegprimás elnöklete alatt 12 tagból álló bizottságot választott s azt a

felelős állami kormány közbejötte s a törvényhozás hozzájárulása szükségességének megemlitése nélkül odautasitotta: hogy a kongresszus által megállapitott önkormányzati szervezetet ő felségének megerősités s ennek folytán törvényes szentesités végett eléje terjesszék; gondoskodjék arról, hogy a szervezet életbeléptetésére szükséges önkormányzati közegek megalakitása végett a választások annak idejében az egész országra nézve kiirassanak; tegye meg a szükséges előlépéseket arra, hogy az államkormányzati közegek által kezelt alapok és alapitványok a megállapitott szervezeteknek ő felsége által leendő szentesitése után az illetékes önkormányzati közegeknek rendelkezése és kezelése alá átadassanak; sőt a kongresszus állandósitotta is magát, mert az emlitett bizottságot a nélkül, hogy azt ő felségénél a maga utján teendő előleges bejelentésre utasitaná, arra is felhatalmazta, hogy szükség esetében a kongresszus elnökileg ujból egybehivassék.

A katholikus egyházi kongresszusnak a fönnebb idézett törvényekbe ütköző ilyetén tërvénytelen eljárása, mely szerint mellőzte azon módot, melyet már hitfelekezetek egyházi önkormányzata megállapittatott, az általa követelt jogegyenlőség elvénél fogva is kötelességévé teszi, hogy utólag teljesitse azt, a mit más hitfelekezetek példájára előlegesen teljesiteni elmulasztott: — kötelességévé teszi önkormányzati szervezetének a törvényhozás általi jóváhagyását kikérni; s e körülmény maga is elégséges arra, miszerint kijelentsem azon meggyőződésemet, hogy a kathotikus kongresszus által legközelebb megállapitott országos önkormányzati szervezet, a törvényhozás jóváhagyásának hozzájárulása nélkül az ország polgáraira nézve semmi tekintetben kötelező erővel nem bir, sem részben, sem egészben végre nem hajtható; és foganatba vételének a kormány általi megkisérlése vagy megengedése az alkotmánynak egyenes megsértése lenne.

Távol van tőlem, hogy megtagadni kivánjam a magyarországi kath. hitfelekezet hiveinek azon jogát, hogy egyházi, iskolai, s ezekre vonatkozó saját alapitványi ügyeiket, az ország törvényeinek korlátai között, Ő Felségénél teendő előleges bejelentés mellett, időszakonkint egybehivandó egyházi gyülekezetükben rendezzék, intézzék, és saját közegeik által kezeltessék, s e jogot tőlük bizonyosan a törvényhozás sem fogja megta-

gadni; — de azt megengedhetőnek nem vélem, hogy a katholikus hitfelekezet képviselőjeként fellépő bármely testület e téren tulmenjen azon határokon, melyeket az egyházi autonomiának úgy megalkotására, mint gyakorlatára nézve törvényeink általában megszabnak; hogy határozataiban ellentétbe tegye magát az ország törvényeivel; hogy rendelkezését önhatalmilag oly javakra is kiterjeszsze, melyekre nézve egyházának tulajdoni joga még elismerve nincs; hogy elvonhassa magát az állam s törvényhozás hatalma alól, vagy éppen azoknak föléje emelkedhessék, s egyházának önkormányzatát a törvényhozás hozzájárulása nélkül, és igy más uton állapithassa meg, mint azt az országban más hitfelekezetek megállapitották.

Mindezeknél fogva a tisztelt vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz a következő kérdést intézem:

Tekintetbe véve, hogy a legközelebb tartott katholikus egyházi kongresszus nem azon módon alakult, melyet törvényeink hasonló esetekre nézve megszabtak, s hogy az általa megállapitott egyház-önkormányzati szervezet, ugy a mint tervezve van, fennálló törvényeinkbe ütközik, s csak ezeknek megváltoztatásával lehetne bármely részben foganatba vehető; kérdem:

Szándékozik-e a kormány a legközelebb tartott katholikus egyházi kongresszus által megállapitott egyház-önkormányzati szervezetnek részben, vagy egészben foganatba vételét megengedi előbb, mintsem az országgyülés jóváhagyása alá terjesztetnék.

Elnök: T. ház! Azon figyelem, melylyel a t. ház ezen fontos előterjesztést kisérte, és melyet én is, mint elnök, respektálni tartozom, okozta azt, hogy annak előadóját az olvasásban nem szakitottam meg, és nem figyelmeztettem azon szabályokra, hogy az interpellácziót csak röviden indokolva lehet beadni. (Zaj a baloldalon.) Méltóztassanak megengedni, hogy mint elnök kötelességemet teljesitsem, a t. ház fog határozni. Mondom azon figyelem, és több helyen tapasztalt helyeslés, a mit én is respektálni tartozom, okozta azt, hogy az előadást nem szakitottam félbe. Kérem mégis a t. házat, hogy ezen, a tárgy fontosságánál fogva elfogadott esetet, csak mint ideiglenest méltóztassék tekinteni, nehogy ebből olyan következések vonassanak, hogy bárki kevésbé fontos és részlegesebb kérdésekben egész értekezéseket olvasson fel.

Ha tehát a t. ház, a mint a történt nyilatkozatokból látom, a hosszabb előterjesztést elfogadni méltóztatik: engedjék meg, hogy a jegyzőkönyvbe „kivételes“ tétessék. (Zajos ellenmondás balfelől.)

Szontágh Pál (csanádi): A házszabályokra kivánok hivatkozni. A mit a t. elnök ur most méltóztatott mondani: az a házszabályokban nemcsak, hogy nincs megállapitva, hanem azokkal merőben ellenkezik. A 120-ik §. ugyanis ezt mondja: „A tagok is ekkor nyujtják be kérvényeiket, jelentik be rövid indokolással azon inditványokat.“ Tehát a szóbeli rövid indokolás az inditványokra vonakozik. Továbbá: „teszik meg, és nyujtják be mindig irásba foglalva az interpellácziókat“. Nem volt tehát szükség a házszabályok szempontjából felszólalni az elnök urnak (Helyeslés balfelöl.) és az elnöki kommentár merőben fölösleges volt.

Elnök: T. ház! Én nagyon szeretem, ha a ház önmagához következetes. Épen, midőn Táncsics képviselő ur egy hosszu értekezést nyujtott be, (Fölkiáltások balfelől: De nem interpellácziót!) a t. ház azt visszautasitotta és kimondá, hogy ily előterjesztéseket röviden kell tenni. Lehet azonban oly fontos tárgy, mint a jelenlegi, midön a ház a szabály alól kivételt tesz. (Ellenmondás balfelől: Nem mondja azt semmiféle szabály!) Én csak arra kérném a t. házat, ne méltóztassék ezt szabályként elfogadni, mert különben nekem nem lesz hatalmamban, bárkit is visszautasitani, ha ezen szabály ellen, hosszu értekezést kiván előadni. (Zajos ellenmondások balfelől.)

Huszár Imre: T. ház! Arra nézve, a mit igen tisztelt elnök ur méltóztatott elöadni, bátor vagyok megjegyezni, hogy Táncsics képviselö ur beadványa nem volt interpelláczió, hanem inditvány, a melyre, igenis, vonatkozik a házszabályoknak azon §-a, melyet t. barátom, Szontágh Pál képviselő ur felolvasott; arra azonban teljességgel nem emlékszem, hogy pl. ha Miletics vagy Stratimirovics képviselö urak egy hosszu indokolt interpellácziót benyujtottak: a t. elnök által valaha az iránt rendreutasittattak volna. (Élénk helyeslés.)

Elnök: Én nem utasitottam senkit rendre.

Táncsics Mihály: T. ház! (Nem lehet ehhez szólni!) Én először irattam fel magamat, tehát követelem a jogot, hogy először szólhassak.

En inditványt szándékoztam tenni ugyanez ügyben, de mivel Ghyczy Kálmán képviselő ur felkért, hogy ne tegyem, tehát nem teszem. Csak ennyit akartam mondani.

Tisza Kálmán: T. ház! Bocsánatot kérek, ha, a mint szokott történni az interpellácziónál, egyszerüen méltóztatik kimondani az elnök ur, hogy az interpelláczió az illető miniszter urral közöltetik, semmi kifogásom nincs; de hogy a jegyzőkönyvbe ezenkivül még valami más jöjjön: ha ezt méltóztatnak némelyek akarni, fentartom jogomat, hogy ellenszólhassak.

Deák Ferencz: T. ház! Kár nekünk a felett vitatkozni, hogy röviden vagy hosszan lehet-e az interpellácziót indokolni, annyival inkább kár volna arról vitatkoznunk, mert ezen forgalom: „rövid“ vagy „hosszu“ a tárgyhoz mérendő és igen sokszor, a mi terjedelmére nézve hosszunak látszik, a tárgyhoz képest nem hosszu. Én részemről Ghyczy Kálmán képviselő ur indokolását nem tartom hosszunak. (Élénk helyeslés.) Habár nagy terjedelmet foglal is el, de a mint figyelemmel kisértem előadását, azon sok fontos kérdést, mely abban foglaltatik, mindenütt csak mintegy megütötte, részletesen pedig egyet sem fejtett ki. (Élénk helyeslés.) Tekintsük tehát azt inkább nemhosszunak és ne vitatkozzunk a felett: hosszu-e vagy sem? (Általános élénk helyeslés.)

Nyáry Pál: T. ház! A mit én akarok mondani, nagyon rövid és csak abból áll, hogy a határozatok initiálása nem tartozik az elnöki teendők közé.

Elnök: De a szabályok fentartása tartozik. Egyébiránt köszönöm a t. háznak, hogy ezen annyiszor vitatott kérdést eldöntötte. Tudom legalább jövőre, hogy az interpellácziót bármi hosszasan lehet tenni. Közöltetni fog ez interpelláczió a vallás- és közoktatásügyi miniszter urral.

Ugyanazon ügyben Zichy Nándor gróf másnap 1871. április 4-én a következő interpellácziót terjesztette elő:

Zichy Nándor gróf: Ha a t. ház figyelmét egy pillanatra igénybe veszem, nem történik ez sem magán, sem vidéki, sem hitfelekezeti, hanem általános országos érdekek szempontjából, (Halljuk!) mely arra indit, hogy a vallás- és közoktatási miniszter urhoz interpellácziót intézzek a mai ülésben, vonatkozással Ghyczy Kálmán képviselőtársunknak tegnapi interpellácziójára. (Halljuk!)

Legfőbb szempont, mely a politikában engem és ugy hiszem mindnyájunkat vezérel: az, hogy a hon polgárainak méltányos igényei mindenkor kielégitést lelvén, a béke, a bizalom és az alkotmányhoz való ragaszkodás minden irányu és pártszinezetü polgárokban megerősittessék. (Egy hang: Helyes!) Én azonban, t. képviselőház, aggódnám akkor, ha azon interpelláczió szelleme, mely tegnap e házban a kultuszminiszter urhoz intéztetett, a ház általános szellemének volna tekinthető. (Élénk ellenmondás balfelől) aggódnám akkor is, ha a tények, melyek a tegnapi interpellláczióban feltüntetve lettek, csakugyan olyanok volnának, a milyeneknek ezen interpellláczióban állittatnak. Vádoltatik ezen interpelláczió által Magyarország népességének egy igen jelentékeny részét képező hitfelekezet tekintélyes gyülekezete azzal, hogy a törvények világos rendeletei és a törvényes szokás ellenére, valamint eljárásaiban, ugy megállapodásaiban olyasmit akart erőszakosan életbeléptetni, a mit különben a törvény részükre biztosit és a mit másrészt, a mennyiben az élő törvénynyel vagy szokással ellenkezik, csak ujabb törvény által lehet elérni, de ujabb törvény által biztosan remélhetik elérni ezen hazában lakozó katholikus hivek.

Először is az állittatik, hogy a katholikus autonomiát szervező kongresszus oly eljárást követett, mely a törvénynyel ellenkezik. (Zaj a baloldalon). Ezen állitásnak helyreigazitása végett hivatkozom arra, hogy a katholikus autonomia szervezetére maga Magyarország alkotmányos vallás- és közoktatási minisztere tette az első lépést (Szélső baloldalon: Elég rossz!) az inditotta meg azon ügyet, az terjesztette ő felsége elé azon szabályzatot, melynek alapján ezen gyülés összejött; és igy alkotmányos és parlamentáris kormány vezetése mellett lehetetlen volt feltenni a katholikusok képviseletének, hogy oly ösvényen járna, melyet alkotmányos országban törvényellenesnek, vagy a törvényes gyakorlattal meg nem egyezőnek lehetne jelezni. (Helyeslés jobboldalról.)

De másodszor nem helyeselhető ezen eljárás azért sem, mert nem ugyanazonos azzal, a mi a görög keleti autonomiának szervezésében követtetett.

Távol legyen tőlem ez alkalommal a tárgy vitatásába bocsátkozni; egyedül csak azt kivánom jelezni, hogy talán épen azért, mert a katholikus autonomiát szervező gyülés tudta és

érezte, hogy a katholikus egyház viszonyai rendezésében országos törvények több részben érintetnek, egy általános elv vagy törvényes jóváhagyás által oly állapoton változtatni nem lehet, a mely változtatás épen a törvényhozás interventiója és részletes törvényhozási intézkedés által lesz csak kivihető.

Vádoltatik továbbá az autonomiát szervező gyülés azzal hogy az autonomia szervezetét törvénybe ütközöleg kivánja megállapittatni, és azt a törvényhozás közbenjárása nélkül kivánja életbeléptetni, holott az autonomiát szervező gyülés munkálatát ő felségének mint apostoli királynak fogja legelőször is jóváhagyás végett bemutathatni; másodszor pedig ő felsége törvényes szentesitésétől tevén függővé az autonomiának végleges életbeléptetését, azt hiszi, hogy ezen törvényes szentesités alatt nem is lehet mást érteni, mint azt, a mit a magyar közjog és törvényes gyakorlat szerint értünk, a törvényhozásnak, országgyülésnek és ő felségének együttes megerősitését.

Én nyugalommal várhatnám, hogy — mint ez másképp nem is történhetik — az autonomiának szervezete az országgyülésnek bemutattatván, azon részletes állitások, melyek erre nézve Ghyczy Kálmán képviselő ur tegnapi előadásában foglaltatnak, magának a munkálatnak, magának az autonomikus szervezetnek tanulmányozásából meritsék illetékes helyreigazittatásukat. Nem osztozom azon aggodalomban, azon sürgésben, mely be nem tudja várni ezen ügynek törvényes és a maga rende szerinti eligazitását; annyival inkább csodálkozom, hogy egyoldalu és egyéni felfogásból meritett előadás alapján kivánja t. képviselő ur ezen ügyben a miniszternek és az országgyülésnek egy vagy más irányban elhatározását provokálni; holott a szervezet bemutatásának tényét megelőzőleg ő maga sem kivánja, hogy e részben bármi is történjék, a mi a törvénynyel vagy a törvényes gyakörlattal ellenkeznék.

Másrészt örvendetesen kell konstatálnom azt, hogy elöadása végén ö maga sem látja Magyarország katholikus polgáraitól megvonhatónak azon jogot és szabadságot, miszerint a haza törvényei és törvényes gyakorlat korlátai közt ő felségének kikérendő beleegyezésével időközben és a szervezetnek végleges megállapitása előtt is, azt, a mi a törvénybe és törvényes gyakorlatba nem ütközik, a mi az egyes polgárnak akár pol-

gári, akár vallásfelekezeti ügyeiben szabadsági körébe tartozik, ők is, ugy mint más honpolgárok, elintézhessék.

Habár mindazokra nézve, a miket t. képviselő ur az apostoli király utján eszközlendő képviseletet, alapitványokat, püspöki javak adományozását és a katholikus hivekre kivethető járulékokat, illetőleg megjegyzett: helyreigazitó észrevételeim volnának; — habár világosan kell tiltakoznom az ellen, hogy az autonomiát szervező gyülés az országgyülésnek bárminemü határozatát ignorálni akarta volna, akkor, midőn egész átalánosságban azt, a mit a katholikusok javainak tart, jövőre az autonomia hatáskörébe vonatni kivánja és ezen irányban dolgozta ki alapszabályzatát; — habár azt hiszem, hogy a külügyi képviselet lealacsonyitásának nevezni nem lehet azt, ha egyes polgárok vagy felekezetek akár magánügyi, akár hitfelekezeti érdekeinek képviseletét ő eszközli; — habár nem hiszem, hogy t. képviselőtársaim is jelenleg oly középkori szellemben kivánná a vallásfelekezetek és hiveik érdekeit eligazittatni, miszerint lelkipásztorainak és püspökeinek kinevezését a fejedelem kizáró és a hivek minden hozzájárulása nélkül gyakorolható jogául kivánja ezentul tekintetni, mindezektől eltekintve, egyedül csak azon óhajtásomat akarom kifejezni, hogy a miniszter ur válasza által Magyarország katholikus honpolgárai mielőbb a tények valóságos állásának illetékes felderitése utján azon megnyugvást lelhessék, a melyre méltán igényt tarthatnak.

Ezen irányban bátor vagyok interpellácziómat bemutatni:

Interpelláczió.

Szándékozik-e a vallás- és közoktatási miniszter ur Ghyczy Kálmán képviselő ur interpellácziójára mielőbb válaszolni, hogy az ezen interpellláczióban felhozott tények helyreigazitása által a Magyarországban élő kath. honpolgároknak azon megnyugtatást szerezze, melyre ők méltán számot tarthatnak? és nevezetesen szándékozik-e őket aziránt megnyugtatni, hogy az 1848-ki XX. t.-czikk második §-ában a vallásfelekezeteknek biztositott jogegyenlőség és viszonosság alapján tőlök sem fog azon önkormányzati joggyakorlat megtagadtatni, mely a görög keleti egyház hiveinek az 1868. IX. t.-czikk által tényleg már megadatott?

Parcsetics Sándor jegyző (ujra felolvassa az interpellácziót.)

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszterrel fog közöltetni.

Ghyczy Kálmán: Egyedül átlitásom félreértésének helyreigazitása végett kérek szót. (Zaj. Halljuk!)

Elnök: Kérem: ne tárgyaljuk e kérdést.

Ghyczy Kálmán: Ezt a kérdést nem hozzám, hanem az előttem szóló t. képviselő urhoz kellett volna intézni. De én ettől eltekintek. (Halljuk!)

T. képviselő ur interpellácziója szorosan véve interpelláczió volt hozzám; de én tisztelvén a házszabályokat, csak azokra szoritkozom, miket tegnapi előadásomból a t. képviselő ur tévesen hozott fel; a többire akkor fogok válaszolni, midőn a miniszter ur kérdésemre, melyet tegnap hozzá intézni bátor voltam, a választ megadni méltóztatik. Most csak egy állitásom téves felfogását vagyok bátor helyreigazitani. (Halljuk!)

Ha jól fogtam föl az előttem szóló képviselő ur egy mondatát, az abban összpontosul, mintha én elismertem volna, hogy a katholikus kongresszus határozatai bizonyos részben, időközben is, ő felsége szentesitésével foganatba vehetők előbb, mint sem az országgyülés elé terjesztetnének. Én ezt egyátalában nem mondtam, sőt épen az ellenkezőt mondottam; előttem van szó szerinti szövege azoknak, a miket tegnap mondottam; kifejeztem t. i. azon meggyőződésemet, hogy a kath. kongresszus által legközelebb megállapitott országos önkormányzati szervezet, a törvényhozás jóváhagyásának hozzájárulása nélkül, az ország polgáraira nézve semmi tekintetben kötelező erővel nem bir, sem részben, sem egészben végre nem hajtható és foganatbavételének a kormány általi megkisérlése vagy megengedése az alkotmánynak egyenes megsértése lenne.

És magát a kérdést is oly értelemben intéztem a miniszter urhoz, hogy szándékozik-e a kérdéses önkormányzati szervezetnek részben vagy egészben foganatba vételét megengedni.

Ezen nyilatkozattal tartoztam, hogy azok, a miket tegnap mondottam, teljes tisztaságukban helyreállittassanak. (Helyeslés.)

Zichy Nándor gr.: T. ház! én csak ezen szövegre czéloztam:

„Távol van tőlem, hogy megtagadni kivánjam a magyarországi kath. hitfelekezet hiveinek azon jogát, hogy egyházi,

iskolai s ezekre vonatkozó saját alapitványi ügyeiket, az ország törvényeinek korlátai között, ő felségénél teendő előleges bejelentés mellett, időszakonkint egybehivandó egyházi gyülekezeteikben rendezzék, intézzék és saját közegeik által kezeltessék, s e jogot tőlök bizonyosan a törvényhozás sem fogja megtagadni; de azt megengedhetőnek nem vélem, hogy a kath. hitfelekezet képviselőjeként föllépő bármely testület e téren tul menjen."

Ezen interpelláczióra Pauler Tivadar vallás- és közoktatásügyi miniszter 1871. április 22-én a következő feleletet adta:

Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter: T. ház! A katholikus autonomia ügyében két interpelláczió intéztetett hozzám: az egyik Ghyczy Kálmán, a másik Zichy Nándor gróf képviselő urak által.

Az első kimeritő indokolás után ekként szól:

„Mindezeknél fogva a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz a következő kérdést intézem:

„Tekintetbe véve, hogy a legközelebb tartott kath. egyházi kongresszus nem azon módon alakult, melyet törvényeink hasonló esetekre nézve megszabtak, s hogy az általa megállapitott egyház önkormányzati szervezet, ugy a mint tervezve van, fönnálló törvényeinkbe ütközik s csak ezeknek megváltoztatásával lehetne bármely részben foganatba vehető: kérdem szándékozik-e a kormány a legközelebb tartott kath. egyházi kongresszus által megállapitott egyház önkormányzati szervezetnek részben, vagy egészben foganatba vételét megengedni előbb, mintsem az, az országgyülés jóváhagyása alá terjesztetnék?"

A másik ugyane tárgyra vonatkozó kérdés pedig igy hangzik: „Szándékozik-e a vallás- és közoktatási miniszter ur Ghyczy Kálmán képviselő ur interpellácziójára mielőbb válaszolni, hogy az ezen interpelláczióban felhozott tények helyreigazitása által a Magyarországban élő kath. honpolgároknak azon megnyugtatást szerezze, melyre ők méltán számot tarthatnak és nevezetesen szándékozik-e őket aziránt is megnyugtatni, hogy az 1848-ki XX. t.-cz. 2. §-ában a vallásfelekezeteknek biztositott jogegyenlőség és viszonosság alapján tőlük sem fog azon önkormányzati joggyakorlat megtagadtatni, mely a görögkeleti egyház hiveinek az 1868-ik IX. t.-cz által tényleg már megadatott?"

Komárom város érdemes képviselője kimeritő indokolásában a kongresszus eljárása és határozatai fölött érdemileg nyilatkozott. E térre őt jelenleg nem követhetem. A jogok és érdekek, melyek ezen kérdés által érintetnek, oly fontosak, hogy előbb, mintsem a kongresszus munkálatai, melyek még eddig a miniszteriumhoz felterjesztve nincsenek, alapos és beható tárgyalás alá vétettek, azok fölött érdemileg nem nyilatkozhatom, azoknak taglalásába nem bocsátkozhatom és ennélfogva az indokolásra nem fogok kiterjeszkedni. Azonban annak egyik állitását: a mennyiben boldogult elődöm tiszti eljárását illeti, hallgatással nem mellőzhetem; t. i. azt, hogy a kath. kongresszus nem azon módon alakult, melyet hasonló esetekben törvényeink megszabnak.

A kath. kongresszus alakulásának módja és története közismeretü. Boldogult elődömet azon elv vezérelte, hogy a kath. egyház szervezkedési joga az 1848: XX. t.-czikkben kimondott vallásegyenlőségnek szükséges következménye annak kezdeményezésére, a szervezet kidolgozására azon egyház, miután ő felsége a miniszter által előterjesztett választási szabályokat megerősitette: annál inkább fel volt jogositva, minthogy az ily szervező gyülések alakulásáról és alakjáról rendelkező törvényeink nincsenek. Az tehát semminemü törvénybe nem ütközött, söt a vallásszabadságnak és az emlitett törvényczikk által biztositott egyenlőség kifolyásának mutatkozik.

Ennyit a multra nézve, a mennyiben boldogult tiszti elődöm eljárása szóba jött.

A mi már most a jövendőben követendő eljárást illeti: válaszom a föltett kérdésekre ez. (Halljuk!) A kormány az egyházak és a hitfelekezeteknek szervezési és önkormányzati jogát az 1848: XX. t.-cz. értelmében az ország törvényeinek határain belül, az állam felügyeleti jogának teljes épségben tartása mellett, egyátalában, és igy a katholikus egyházra nézve is, elismeri. (Jobbfelől helyeslés.) A mennyiben azonban ezen önkormányzati szervezés által fennálló törvények s törvényes gyakorlaton alapuló viszonyok megváltoztatása czéloztatnék: foganatba vétele előtt a törvényhozásnak hozzájárulását, jóváhagyását mulhatlanul szükségesnek tartja. (Helyeslés.) Annak folytán a kormány, mihelyt a kongresszus munkálatai elébe fognak terjesztetni azokat az ügy nyomósságának fontosságának megfelelő beható

megfontolás és vizsgálat alá fogja venni, és arra nézve a kifejtett fölfogás szerint intézkedni és eljárni. ((Átalános helyeslés.)

Ghyczy Kálmán: T. ház! (Halljuk!) Azokat, a miket interpelláczióm alkalmával a legközelebb tartott egyházi kongresszus határozatainak részleteire és érdemére nézve mondottam: csak azért emlitettem fel, hogy általa indokoljam a kérdést, a melyet a miniszteriumhoz intéztem; hogy kiemeljem a fontosságot, a melylyel a tárgy magában bir. Elismerem azonban, hogy ezen kérdéseknek érdemleges vitatása ez időre, ez alkalomra nem tartozik. (Helyeslés.) Hasonló czélból emlitettem föl azokat is, a miket a legközelebb tartott katholikus kongresszus alakulásának módjára nézve mondottam; s e részben az igen t. miniszter ur érvelésének ellenében továbbra is fentartom azon már kijelentett nézetemet, hogy legközelebb tartott katholikus egyházi kongresszus, miután nem azon módon alakult, a melyet hasonló esetekre nézve az 1791. esztendei XXVI., az 1848. esztendei XX. és az 1869. törvények megegyező módon megszabnak.

Továbbra is fentartom azon nézetemet, hogy ezen egyházi kongresszus határozatai még azon esetre is, azon nem várt esetre is, ha ő felsége megerősitését megnyernék; az országgyülés jóváhagyása nélkül az ország katholikus hiveire nézve semmi esetre kötelezők nem lehetnek. (Élénk helyeslés.)

Elismerem azonban, (Halljuk!) hogy az ezen kérdés fölötti diskusszió a mai napon meddő vitatkozás lenne, és azért többi észrevételeimet, melyeket az eddig felemlitett kérdésekre nézve felhozhatnék; ezuttal hallgatással mellőzöm, és a miniszter ur válasza folytán, csak azon egyet emlitem meg, hogy igen, én is beismerem, miszerint a katholikus hitfelekezetnek is tökéletesen joga van szervezni egyházi kormányzatát az ország törvényeinek korlátai között, és azon módon, a mint ezt az ország törvényei megszabják. Én nem is ezen eszme ellen küzdök. Én azok ellen szólaltam fel, és szólalok fel, a kik a kanoni, az egyházi jogot, az egyházi törvényeket, a világi törvények fölé helyezvén: az egyházi önkormányzatot hazai törvényekkel ellenkezőleg akarnák megállapitani (Helyeslés.)

Áttérek már most a t. miniszter ur válaszának tulajdonképeni tárgyára.

A kérdés, melyet a miniszter urhoz intéztem: igen egy-

szerü és világos volt. Azt kérdeztem, hogy szándékozik-e a miniszterium a legközelebb tartott katholikus egyházi kongresszus által megállapitott egyházi önkormányzati szervezetnek részben vagy egészben foganatositását megengedni, mielőtt az országgyülés jóváhagyása alá terjesztetnék? Ezen kérdésemre alkotmányos szempontból csak egy feleletet várhattam, és ez az: hogy a kormány nem fogja megengedni, miszerint ezen egyház-önkormányzati szervezet bármily részben foganatba vétessék, mielőtt az az országgyülés jóváhagyása alá terjesztetnék. (Helyeslés.) Ugy látom a miniszter ur válaszából, hogy ezen feleletem megnyertem. Az igaz, hogy a miniszter ur nyilatkozatának egy része homályos, homályos jelesül azon része, melyben, ha jól fogtam fel, azt nyilvánitotta, és csakis azt nyilvánitotta: hogy a megállapitott egyházi önkormányzati szervezetről készitett munkálat, a mennyiben törvényeinkkel és a törvényes szokásainkban gyökerező viszonyokkal ellenkezésben lenne: az országgyülés elé fog terjesztetni; mert ugy látszhatnék, mintha ez által ajtó lenne nyitva hagyva arra, hogy a kongresszus határozatai, a kérdéses egyház-önkormányzati szervezet, bizonyos részben az országgyülés jóváhagyásának bekövetkezése előtt is, időközben végrehajtathassanak, azon részben, t. i., melyben némelyek véleménye szerint, ezen egyházi önkormányzati szervezett fennálló törvényeink és törvényes szokásaink keretében is bizonyos részben végrehajthatónak tartatik.

Én ezen aggodalomban nem osztozom. Az, hogy a kath. kongresszus határozatai némely részben az országgyülés jóváhagyása nélkül foganatba vétessenek, két módon történhetnék meg: megtörténhetnék akkor, ha pl. ő felsége az egyházi kongresszus által törvényeinkkel ellenkezőleg, tévesen értelmezett fő-kegyuri jognál fogva netalán hivatva érezné magát, a katholikus önkormányzati szervezet érdekében minisztereinek meghallgatása, netalán ellenjegyzése nélkül önállóan intézkedni; megtörténhetnék másodszor akkor: ha a katholikus egyház, illetőleg a katholikus egyházi hierarchia magas egyházi tekintélyének sulyával saját körében maga kisérlené meg ezen egyház-önkormányzati szervezetet némely részben foganatba venni. Ezen módoknak mindegyike kivihetetlen, lehetetlen.

A mi ő felségének önálló intézkedését illeti, sokkal inkább meg vagyok győződve ő felségének alkotmányos érzületéről,

hüségéről azon eskühöz, melylyel törvényeink épségben tartását Isten szabad ege alatt, mindnyájunk hallatára megfogadta: mintsem, hogy bünnek ne tartanám feltenni azt, hogy ő felsége bármely tárgyban illető minisztereinek ellenjegyzése nélkül, akarjon intézkedni, bünnek tartanám ezt még akkor is: ha nem lennék viszont meggyőződve a magyar nemzet azon alkotmányos érzületéről, mely szerint minden olyan kisérletet, hogy felséges urunk bármely tárgyban minisztereinek ellenjegyzése nélkül rendelkezzék: egyenesen az alkotmány megszegésének fogja nyilvánitani.

A mi a kath. egyház önálló intézkedését illeti: meg kell jegyeznem, hogy itt nem egy valamely bizonyos konkrét esetekre vonatkozó egyszerü, akár kormányzati, akár közigazgatási, akár egyházi intézkedésekről van szó; hanem szó van arról, hogy alkotmányos közegeink keretében egy, még eddig nem létezett egészen uj, nagy hatásu szerves organizmus illesztessék be, melynek egész összege, ugy mint összeállitva van, hazai törvényeinkkel összhangzásban nincs, azokkal ellentétben áll és ellentétben fog állani mindaddig, mig az idevonatkozó törvények a maga utján, a törvényhozás által nem fognak megváltoztatni. Ezen szerves organizmusnak egymással szorosan összefüggő egyes részei között sem a miniszterium, sem a kath. kongresszus, sem senki más tetszése szerint nem válogathat; nem mondhatja azt az országgyülésnek: „erről rendelkezhetsz! erről nem intézkedhetsz, ezt én fogom elvégezni“; nem mondhatja ezt senki a törvényhozásnak, mert a törvényhozás fölé senki sem emelkedhetik, hogy a törvényhozás korlátait ö szabja az országgyülés elé. (Helyeslés.)

Mióta ez ország fennáll, egy egyházi önkormányzat sem létesült ez országban, az országgyülés jóváhagyása nélkül, és mindaddig, mig e hazában teljes és átalános vallássszabadság nem lesz: enlékül nem is létesülhet, épen ugy mint az országgyülés előleges megegyezése nélkül uj vallás nem vétethetik be. Ezen szabály alól kivételt a kath. hitfelekezet sem követelhet, nem követelhet a kongresszus sem, ha öszintén akarja azt, a mit annyiszor hirdetett, hogy nem előnyt, nem kiváltságot kiván a többi hitfelekezetek fölött: hanem egyenjoguságot azokkal. Ha egyenjoguságot kiván: a többi hitfelekezetekkel ugyanazon módon, ugyanazon uton tartozik ő is egyházi önkormány-

zati szervezetét létesiteni, a melyen azt az országban létező többi hitfelekezetek létesitették. (Helyeslés.)

Az igen tisztelt miniszterium politikájával több tekintetben egyet nem érthetek; de egyről meg vagyok győződve, meg vagyok tökéletesen győződve őszinteségéről, nyiltságáról, loyalitásáról. Ezen meggyőződésem ellen cselekedném, söt a miniszterium jóhiszemüségét vonnám kérdésbe, ha kétségeskedni mernék arról, hogy az igen tisztelt miniszterium ily nagyfontosságu és az országot annyira érdeklő tárgyban egész nyiltsággal, egész őszinteséggel, minden mentális rezerváták nélkül akar nyilatkozni. Mivel erről tökéletesen meg vagyok győződve; határozottan kijelentem, hogy az igen tisztelt miniszter urnak válaszát azon értelemben veszem, hogy a kormány, a miniszterium, csakugyan nem fogja megengedni, hogy a kath. egyházi kongresszus határozatai, bármely részben foganatba vétessenek az országgyülés előleges jóváhagyása nélkül. (Általános helyeslés.) Készakarva mondom a „miniszterium“ nem fogja megengedni; mert oly nagyfontosságu nyilatkozatnál egyes tagjaival az összes miniszterium szolidaritásban áll, és ha az imént emlitett nézetem az igen t. miniszterium részéről ellennyilatkozattal ez alkalommal meg nem czáfoltatik: e nézetemet tökéletesen bebizonyultnak, teljes joggal fogom tekinthetni. (Általános helyeslés.)

Ezen értelemben, e feltevés mellett, az igen t. miniszter ur válaszával, az ügynek jelen stádiumában magamat kielégitettnek nyilvánitom. (Általános élénk helyeslés.)

Zichy Nándor gr.: T. ház! Engedje meg a t. ház, hogy röviden kinyilatkoztathassam, miszerint a miniszter urnak válaszában a nélkül, hogy ahhoz bárminemü magyarázatot ragasztandónak vélnék, teljességgel megnyugszom; (Helyeslés.) teljességgel megnyugszom pedig azért, mivel egyrészt azt hiszem, hogy nem lehet helyén, másrészt arról vagyok meggyőződve, hogy alaptalan volna azon föltevés: hogy a Magyarországban élő katholikusok kevésbbé honpolgárok, mint katholikusok, és hogy azok bármit is akarnak vagy szándékoznak: a mi a haza törvényeivel és törvényes gyakorlatával ellenkező volna; (Helyeslés jobbfelől) másrészt, mert meg vagyok győződve arról is, hogy a miniszterium ezen esetben a törvényt meg tudná és meg fogná védeni. Ezen két álláspontból és ezen meggyőződés által

... hogy alkotmányos és parlamenti gya-
... járunk el akkor, midőn a törvények
... iránt nem az előforduló eset és a
... vitatkozunk, a miniszteriumnak irányt
... magyarázata iránt; hanem akkor, hogyha a
... a miniszterium által követett eljárást
... midőn annak konkrét esete csakugyan már
... balfelől: Ez nem áll!) Ugy hiszem, hogy
... hogy a törvény helyesen fog alkalmaz-
... bárminő helyesen formulázzuk, nézet kimon-
... nyilatkoztatni, hogy az a miniszterium nyilat-
... ellenmondásra nem talál, elfogadni lehetetlen.
... A törvények alkalmazásáról, a törvényekben
... horderejéről, törvényes gyakorlat szerint
... meggyőződéséről és a szónoklatokban
... (Élénk ellenmondás balfelől.) Oly formán
... szerint kellene a törvényt magyarázni és a
... szerintem nem lehet.
... miniszter ur nyilatkozatában teljesen megnyugszom,
... örvendetes tudomásul veszem. (Helyeslés jobb-

... Tudomásul veszi a t. ház a miniszter ur nyilat-
... (Tudomásul veszszük!) Ennélfogva tudomásul vétetett.

... Imre inditványa a vallási és közoktatási miniszteri ... szétválasztása iránt, 1871. február 17-én.

... *Imre:* T. ház! Korunk a „szabad egyházat a ... államban" hangoztatja, mi egyebet nem jelenthet, mint- ... saját körét egészen önállólag és függetlenül ... az állam ne avatkozzék a vallás, a vallás ne avat- ... az állam ügyébe; söt ily avatkozás tétessék lehetet- ... mert e két kör nemcsak külön kör, hanem sok tekin- ... ellentétes is. De ha a vallás és az állam közt ily viszony ... létezik ez a vallás és a törvényhozás közt is, mivel ez ... az államnak közvetlen kifolyása, több tekintetben mint- ... megtestesitése; korunk kitisztult nézete szerint tehát a tör- ... vényhozásnak elvileg semmi köze a valláshoz, valamint nincs ... a vallásnak a törvényhozáshoz.

A törvényhozás az ok- és czélszerüséget ismeri el kiindulási pontjának, kutfejének és egyedüli alapjának, e körben müködik s itt épiti föl, lehető világos okoskodással, a társadalmi épületet, a szigoru szerződést „a do ut des, facio ut facias“ igazságos mérlegével. Észszerü okokkal vitázunk mi is naponkint: és ha még sem jutunk észszerü eredményhez, a hiba nem azé, ki eszének minden erejével a tárgyilagos czél felé törekszik; hanem azé, ki a tárgyilagosságot piciny alanyiságának, drága személyének rendeli alá.

Ellenben a vallás, — s ha vallásról szólok, csakis a pozitivet, reveláczión alapulót értem — ellenben a vallás nemcsak hogy nem tekinti az észszerüséget kiindulási pontjának, kutfejének és egyedüli alapjának; söt inkább képviselői és szolgái egyenesen tagadják az észszerüség jogosultságát, mihelyest müködését a dogmák bonczolgatására alkalmazni akarjuk; tagadják, sőt kárhoztatják a tudományt, mely benső kényszerüséggel csak a szkepzisből, a kételkedésből vergődhetik fel a tudáshoz, mely belső kényszerüséggel előbb az elavultat lerontja: mert csak e mütét bevégzése után alkothat ujat: végre a vallás képviselői és szolgái tagadják még a törvényhozás jogosultságát, valahányszor ez, — mi vajmi gyakran történik — vezetésüket nem fogadván el: saját erejével önállólag müködik.

De van ezen, a vallás és a törvényhozás közti legfőbb ellentéten kivül még más, lényeges különbség is, mely a két tényezőt messze elválasztja egymástól. A törvényhozás általánosságában mindenkit, akarva vagy nem, meggyőződve vagy nem: kötelez; mig a vallás mai időben ily kategorikus imperativussal nem élhet többé. Igaz, hogy a vallás képviselői régi czéljokat most is szem előtt tartják, s visszaóhajtják amaz időket, melyekben törvényhozásunk is a nem böjtölőt, a templomba nem járót kalodába zárta, „poeniteat in cippo“, hogy a lutheránusok ellen hozott törvényt ne is emlitsem. De vajjon hiszik-e maguk a katholiczismus bár legbuzgóbb védői, hogy a syllabus anathémái képesek lesznek a tudomány fejlődését és hatalma tovább terjesztését akadályozni? Ily őrülteknek nem tarthatom.

De hogyan is hihetnők, midőn a vallás nem terjesztheti ki többé mindenkire hatalmát; nem élünk a „coge intrare“, az „ecclesia military“ idejében: csak az hódítható, ki a hóditást,

az elsőbbséget maga fölött maga önkényt megengedi, elismeri, e tétel szerint: „volenti non fit injuria" ; de az igy, az észszerüségről önkényt lemondó csak egyes lehet, egyes, legszelidebben szólva: nem philosoph, nem tudományos ember, a hitközség csakis ily egyes lemondókból állhat; keverék ez, nem pedig vegyülés: s ezért a positiv vallás az egyéniség köre, a törvényhozás souverain és mindenható körének ellenében.

És mégis megfért ezen ellentétes tényező maig a világban. Megfért ám, de nem egymás mellett, hanem egymás fölött, ugy, hogy majd ez engedett amannak, majd megforditva; de ezen engedelmességének az engedelmeskedő kénytelen volt lemondani sajátságáról, jelleméről; mert csakis igy szolgálhatott vagy a törvényhozás a positiv vallásnak, vagy a positiv vallás a törvényhozásnak.

Eddig nagyobbára a vallás vetköztette ki a törvényhozást jelleméből, midőn azt magának alárendelte; sokkal ritkább az eset, melyben a törvényhozás volt a kivetköztető. Azonban a mai kor törekvése a valódi szabadság felé semmi jogos, vagy annak átalánosan tartott társadalmi tényezötől nem tagadhatván el a fejlődési jogosultságot: a jellemvesztésből következett ezen felsőbbséget és alárendeltséget nem folytathatni tovább; és ha e szerint nem tagadjuk el a római konciliumtól a dogma-alkotási jogot: ezt csak odáig ismerhetjük érvényesnek, mig a törvényhozásnak müködését nem gátolja, s ezt munkálatában nem akadályozza; s épen azért, mivel a legujabb koncilium kivált syllabusával, tetemesen túlhágta határát, s rátört az állam körére: a törvényhozásnak nemcsak joga, hanem legszentebb kötelessége is, a határt ujból fölállitani és áthágatlanná tenni. E határ pedig nem lehet más, mint a tökéletes elválasztásnak és elválásnak határa: nemcsak separacio a thoro v. mensa: hanem tökéletes divortium; mert a törvényhozás észszerüségének eszméjével egyenesen ellenkezik a positiv vallásnak oly eszközt szolgáltatni, mely által az utóbbi hatalmat nyer a törvényhozás fölött. Bár mennyire is tiszteljük tehát a szabad egyházat a szabad államban: e pontban mégis, épen e kettős igazságos tiszteletünk miatt, elleneznünk kell a vallás képviselőinek abbeli müködését, mely szerint ők a törvényhozást a vallás czéljainak elömozditására fölhasználhatónak hiszik. Maradjon meg tehát a törvényhozásnak a positiv parancsoló szó az imparativus kathe-

gorikus, a vallásnak észfölötti negativ szerepe a „volenti non fit injuria“ értelmében; az utóbbinak addig, mig átmenend az észszerü philosophiába.

S igy, mi természeténél és jelleménél fogva egymástól el van választva: választassék külön külsöleg is; választassék el tehát a kultuszminiszterium is az oktatásitól; mert, a minő okszerü és észszerü, a minő positiv és átalánosan kötelező a törvényhozás: épen oly okszerü és észszerü, épen oly positiv és átalánosan kötelező a tan, a tudomány, sőt még az egyszerü tudás is, a csupán egyéni hit és érzés ellenében; s igy az államnak, ha czélt érni akar: szükségképen ki kell zárnia iskolájából minden positiv vallást: mert minden positiv vallás reveláczión alapulván: ugynevezett észfölöttiségével ellenkezik az egyedül emberi eszünkön alapuló tudománynyal. A csupa hit ellenkezője a tudásnak, mit már e hittétel is bizonyit: „Credo quia absurdum.“

De midön ez igy van, világos, hogy a vallás- és közoktatásügynek összeköttetése egy kézben szintén nagyszerü inkonvenienczia, hogy absurdumnak ne nevezzem: mert az egyik kézzel adni, a másikkal ismét elvenni, nem egyéb zerónál, önmegsemmisitésnél.

Inkonvenienczia, hogy az állam átalán a positiv vallással foglalkozzék; elvben tehát egészen eltörlendő a kultuszminiszterium. De midön még mindig átmeneti viszonyokkal bajlódunk, mivel a hit kérdése nálunk legszorosabb összeköttetésben van a birtok és jogi kérdésekkel, s igy a kultuszminiszterium hazánkban malum necessarium: legalább ne tetőzzük az inkonvenienczát azzal, hogy a két tárczának összeköttetésével egy kézben, valamint a vallás, ugy a közoktatás ügyét müködésében a szoros szükségen túl gátoljuk; hanem szabaditsuk meg a közoktatást nehezékétől azáltal, hogy ezt budgetjével együtt a belügyminiszteriumba átteszszük, még pedig csak ideiglenesen: mig t. i. az autonomia létrejöttével a kultuszminiszterium egészen megszüntethető leend.

Erre vonatkozólag van szerencsém a tisztelt háznak a következő, számos elvtársam hozzájárulásával megállapitott határozati javaslatot beadni:

„Tekintve, hogy a közoktatás ügye hazánk haladására nézve életkérdés;

tekintve, hogy már magában a közoktatási tárczának munkaköre igen nagy terjedelmü, s hogy folyvást több és nagyobbszerü föladat megoldására van hivatva;

tekintve azon számtalan nehézséget, mely a vallás- és közoktatásügy tárczájának egy kézben egyesitéséből származott, mit már törvényhozásunk is a községi iskolák fölállitásával elismert: kivánatos, söt mellőzhetlen, hogy a közoktatás tárczája a vallásügytől elválasztassék, mi épen most, midőn uj miniszter neveztetett ki, legkönnyebben történhetvén:

a miniszterium oda utasittatik, hogy addig is, mig a vallás ügyérsége egészen megszüntettethetnék; e két, csaknem ellentétes tárczát egymástól elválasztó törvényjavaslatot terjeszszen a ház elébe."

T. ház! Inditványunk oly inditvány, melyhez minden politikai párt, söt a különféle vallások minden képviselője hozzá járulhat; oly inditvány, melynek foganatositása semmi nehézséget nem foglal magában, mely egyes-egyedül erélyes akaratot tételez föl; de egyszersmind oly inditvány is, melynek elfogadása a kultusz-reform legszilárdabb alapját teendi le. A t. ház ritkán foglalkozott fontosabb tárgygyal, s még ritkábban rendelkezett kedvezőbb alkalommal. Használjuk föl, mert ki tudja, megujul-e egyhamar.

Ezen inditvány nem tárgyaltatott.

III. RÉSZ.

A királyi placzetum kérdése az 1869—72-iki országgyülésen.

A vatikáni zsinaton kimondott csalhatatlankozási dogmát az összes államok a katholikus egyház részéröli hadüzenetnek vették és ellene mindenhol a placetummal védekeztek.

Igy hazánkban 1870. augusztus hó 9-én kelt legfelsöbb elhatározás alapján kiadott *1870. augusztus 10-iki* miniszteri rendelet *az összes latin és görög szertartásu föpapokkal* közölte, hogy a királyi placetumot ujra gyakorlásba veszik és e joggal a király felelös kormánya utján fog élni, „és hogy *a tetszvényjog fenntartása mellett a római zsinat és pápa ő szentségének semmi rendeletei vagy határozatai az országban ki nem* hirdethetők és szét nem küldhetök, ha csak azok elébb a kormány utján ő felsége elé nem terjesztetnek és általa azoknak közzététele okmányszerüleg meg nem engedtetett.“*

Ezen rendelet ellen 1870. november hó 19-én Simor János herczegprimás terjedelmes emlékiratot terjesztett a király elé. Behatóan bizonyitja a placetum jogtalanságát és czélszerütlenségét, kérve, hogy az 1850. április 18-iki pátens Magyarországon is épségben maradjon:

„Felségednek jutott az a dicsöség, hogy az 1850. április 18-iki legmagasabb pátenssel a katholikus egyházat az egész osztrák-magyar monarchiában teljes jogaiba visszahelyezte. Ez a szabadelvüsége és igazsága által örökké emlékezetes királyi elhatározás, mely öt évvel az osztrák konkordátum elött kelt, *ekkor a magyar királyságban is érvényes volt* és a József-korszak placetumát eltörülte.“

„Az összes katholikus föpapság nevében ujra és ujra esedezem Felséged magas szine elött, hogy háritsa el ezt a sebet vegye a kath. egyház szabadságát apostoli védnöksége alá, függessze fel magas rendeletét a placetumot illetöleg és az 1850. április 18-án az egyház szabadságára kibocsátott rende-

* Vázsonyi V. királyi placetum. — Roskoványi, Monum. kath.

letét az apostoli király és az egyház legfőbb védnökének dicső hivatása szerint Magyarországon is épségben tartani méltóztassék."

A herczegprimás előterjesztése nem vezetett sikerre, de azért a klérus a harczot nem adta fel. A katholikus kongresszus tanácskozásain, mely épen akkor együtt volt, a főpapság ellenszenve a placetum iránt egész erejében kifejezésre jutott. A kongresszus kisebbsége a szabadelvü világiak a placetum gyakorlását be akarták vonni az autonomia körébe, hogy e jog az autonomia és a király által együttesen gyakoroltassék; ezzel szemben a többség, a főpapok és a velük tartó arisztokraták hevesen sikra szállottak a placetum ellen.

Időközben ezen kérdés az erre illetékes, forum a törvényhozás elé került: 1871. márczius 15-én a képviselőházban Schwarcz Gyula vetette fel legelőször e kérdést a következő interpelláczió alakjában:

Schwarcz Gyula: Nagyon sajnálom tisztelt ház, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur nincsen jelen ma, midőn egy oly kérdésben leszek bátor őt interpellálni, melynek horderejét senki e teremben annyira nem érezheti, mint állásánál fogva a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur maga.

A kérdés, melyet a t. miniszter urhoz intézni bátor vagyok, a következő: (olvassa.)

„Van-e tudomása a miniszternek arról, hogy a csalatkozhatlanságról szóló pápai közlemények az ország több püspöki megyéjében ki lőnek hirdetve?

Ha van tudomása: tett-e és minő intézkedéseket tett a kormány megóvására és épségben tartására Magyarország apostoli királya azon jogának, miszerint a pápai közleményekbe, mielőtt ezek hazánkban kihirdettetnének, előzetesen beletekinthessen és fölöttük „placetum"-ot gyakorolhasson? (Helyeslés.)

Avagy elévültnek tekinti-e a miniszter a tetszvényjogot, mint praeventiv rendszabályt, vagy érvényen kivül helyezettet, mint — legalább részleg — nem törvényben, hanem szokásos jogban gyökerezőt?

Ha igen, ugy elégségesnek tartja-e a miniszter a merőben repressziv rendszabályt mint biztositékot oly bekövetkezhető pápai közlemények ellenében is, melyek — nem miként a csalatkozhatlanságról szóló bulla hitágazati tanokra vonatkoznak, —

hanem közvetlenül s nemcsak alakilag, hanem anyagilag is a magyar állam közjogával jöhetnek összeütközésbe?

Ha nem: ugy minő intézkedéseket tett vagy fog tenni a végett, hogy addig is, mig az állam és az egyház közti jogviszonyok végleges szabályozása folytán hazánkban a teljes vallásszabadság és teljes vallásfelekezeti egyenjoguság lehetővé válik, a magyar állam közjoga függetlenségének biztositékai a római kuriával szemben, a lelkiismeret-szabadság és sajtószabadság érdekeivel összeegyeztethessenek?" (Helyeslés.)

T. ház! Magam is azt hiszem, hogy azon ország a legszerencsésebb, a melyben a vallásfelekezetek egyházi kérdései legkevésbbé feszegettetnek a politikai törvényhozó testületben.

De meg fogja engedni a t. ház, hogy mi még nem vagyunk azon helyzetben, hogy magunkat ily szerencsés országok közé sorozhatnók. Magyarországon még a róm. katholikus egyház nem azon szabad asszocziáczió, melynek zászlója alatt külföldön a lelkiismeret szabadságát a vallásfelekezet keresi. Magyarországon a római egyház a történelmileg kifejlődött apostoli jognál fogva, még mindig ugyszólván részese magának az államsouverainitásnak, a legfőbb hatalomnak: de másrészről nem hiszem azt sem, hogy ezen fontos kérdés fölötti felvilágositásra várhatnánk addig, mig a most együttülő katholikus autonomiai kongresszus munkálatát befejezi. És mert azt hiszem, hogy a tetszvényjog a magyar állam közjoga s mint ilyen fölött nem egyoldalulag a vallásfelekezet maga, hanem okvetlen az ország politikai törvényhozása kell, hogy határozzon. (Általános hehelyeslés.)

Bátorkodom ezen interpellácziót a t. miniszter urhoz benyujtani s öt távollétében is felkérni, legyen kegyes erre mielőbb válaszolni.

Elnök: A beadott interpelláczió közöltetni fog a vallás- és közoktatásügyi miniszter urral.

Az akkori vallás és közoktatási miniszter, Pauler Tivadar, 1871. április hó 22-én adta meg reá a következő választ:

Pauler Tivadar vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Schvarcz Gyula képviselő ur a következő interpellácziót intézte hozzám: „Van-e tudomása a miniszternek arról, hogy a csalatkozhatlanságról szóló pápai közlemények az ország több püspöki megyéiben ki lőnek hirdetve?

Ha van tudomása: tett-e és minő intézkedéseket tett a kormány megóvására és épségben tartására Magyarország apostoli királya azon jogának, miszerint a pápai közleményekbe, mielőtt ezek hazánkban kihirdettetnének, előzetesen betekinthessen és fölöttük „placetumot“ gyakorolhasson?

Avagy elévültnek tekinti-e a miniszter a tetszvényjogot, mint praeventiv rendszabályt, vagy érvényenkivül helyezettet, mint — legalább részleg — nem törvényben, hanem szokásos jogban gyökerezőt?

Ha igen, ugy elégségesnek tartja-e a miniszter, a repressiv rendszabályt, mint biztositékot oly bekövetkezhető pápai közlemények ellenében is, melyek — nem miként a csalatkozhatlanságról szóló bulla hitágazati tanokra vonatkoznak — hanem anyagilag is a magyar állam közjogával jöhetne összeütközésbe?

Ha nem: ugy minő intézkedéseket tett vagy fog tenni a végett, hogy addig is, mig az állam és az egyház közti jogviszonyok végleges szabályozása folytán hazánkban a teljes vallásszabadság és teljes vallásfelekezeti egyenjoguság lehetővé válik, a magyar állam közjoga függetlenségének biztositékai a római kuriával szemben a lelkiismeret-szabadság és sajtószabadság érdekeivel összeegyeztethessenek?“

Ezen interpellaczióra válaszom: arról, hogy a pápai csalhatatlansági dogmájáról szóló közlemények az ország több egyházmegyéiben kihirdettettek volna, hivatalos tudomásom nincs. A székesfehérvári püspök boldogult elődömet fölkérte, hogy a vatikáni zsinat határozatait tartalmazó és megyéje papságához intézett levelét pártfogásába vegye, s annak szétküldését ne akadályozza. A levél kevéssel báró Eötvös József halála előtt érkezett meg; arról értesülvén, kötelességemnek tartottam a püspök figyelmét azon miniszteri körlevélre irányozni, mely minden görög és latin szertartásu püspökhöz augusztus 10-én intéztetett és mely szerint ő császári és apostoli kir. felsége megrendelni méltóztatott, hogy a tetszvényjog föntartása mellett, a római zsinat és pápa ő szentségének semmi rendeletei vagy határozatai ez országon ki nem hirdethetők és szét nem küldhetők; ha csak azok előbb a kormány utján ő felsége elé nem terjesztettek és általa azoknak közzététele okmányszerüleg meg nem engedtetett. (Élénk helyeslés.)

Ebből világosan kitünik, hogy a kormány a placetumot

elévültnek nem tekinti, annak érvényét elismeri, s annak foganatba vétele iránt intézkedett; (Helyeslés) mert a királyi tetszvényjogban azon módot látja, mely szerint apostoli királyaink az államjogokat védelmezték, melylyel azoknak védelmére éltek, azon módot, melynek érvényét legjelesebb publiczistáink mindenkor elismerték és a mely alkalmasnak bizonyult arra, hogy az államnak érdekeit óvja meg anélkül, hogy az egyháznak vagy egyeseknek lelkiismereti szabadságát érintette volna. Teljes joggal mondhatá hazánk egyik legjelesebb publiczistája gr. Cziráky Antal: „Exercitium iuris huius apud nos continuum, sustentasse potius libertatem religionis catholicae, quam velicasse unquam". Mert a tetszvényjognak hatálya, hogy elödöm szavaival éljek, csak oly rendeletekre vonatkozik, melyek a fejedelmi jogokkal, az országnak törvényeivel, vagy annak belnyugalmával ellentétben állanak; gyakorlásának czélja pedig az ilynemü intézkedéseknek vagy azok egyes ily természetü záradékainak kötelező erejü kihirdetését, illetőleg foganatositását és végrehajtását ezen országban megakadályozni. Igy, hogy felvilágositó példával éljek: Mária Terézia 1773-ban a jezsuitarendet eltörlö pápai intézkedéseket királyi tetszvényével ellátta, azok kihirdetését, végrehajtását megengedte; de ezen intézkedések azon részeit, melyek a jezsuiták vagyonára vonatkoztak, minthogy a korona jogaival ellentétben állottak, helyben nem hagyta: egyenesen kijelentvén, hogy ezen jószágokat a római szentszék számára és nevében lefoglalni nem szabad. Ily módon a korona jogait megóvta, az érintett intézkedést, ama részében, melynek annak jogaival ellenkezik, végrehajtásában sikeresen gátolta és megakadályozta: minélfogva én a tetsztvényjogot mind a lelkiismereti, mind pedig a polgári szabadsággal egyátalában összeegyeztethetőnek és az államjogok fentartása és biztositására egyelőre elegendőnek vélem. (Helyeslés.)

A kormány kötelességének tartotta és tartja annak csorbitatlan fentartását (Általános élénk helyeslés.) és reményli, hogy azon törekvéseiben, hogy a haza legszentebb érdekeit, a polgári szabadságot, ép ugy, mint a magyar közjog függetlenségét egész épségben fentartsa: minden rendü hazafiak kész támogatására számithat. (Általános élénk helyeslés.)

Schwarcz Gyula: Talán nem csalódom t. ház, ha azt hiszem, hogy a képviselőház legnagyobb része osztatlan tetszéssel

fogadta a miniszter ur válaszának azon részét, melyben elvi álláspontját a placetum kérdésében, csak az imént ünnepélyesen kinyilatkoztatta. Ezen nyilatkozatra szükség volt; mert midőn tanui levénk azon politikának, melyet a pápa világi uralmának visszaszerzésére csak a legujabban megkezdett: akkor nekünk, a nemzet törvényhozóinak, mindenesetre tudnunk kellett, hogy minö módozatban, hol keresi a miniszter s átalában véve a kormány a római kuriának netaláni kezdeményezései, merényletei ellenében, hazánk belnyugalmának érdekében, a biztositékokat. A kormány tehát a biztositékot, a placetumban keresi és ezt igen helyesen teszi; nézetem szerint, ha nem szállott volna is százados hagyományaink és a törvényes gyakorlatnál fogva a placetum reánk: nekünk mostan a fennálló körülmények között meg kellene a placetum jogát alkotni. Én részemről mondom, teljesen megnyugszom azon elvi álláspontban, melyet az igen tisztelt miniszter ur e kérdésben imént magáénak vallott. Egészen más kérdés t. ház, vajjon ép oly mértékben helyeselhetö-e azon értelmezés egyrészről, melyet a t. miniszter ur a placetum jog mikénti gyakorlatának adott; másrészről pedig azon magatartás, melyet a fenforgó kérdésben követni méltóztatott. Mint kivehettem a t. miniszter ur beszédéből, ö lényeges különböztetést tesz csakugyan a pápai közlemények között, a melyek tisztán csak lelkiismereti és vallásdolgokra és azok között, melyek anyagi, vagyis világi dolgokra vonatkoznak. (Több hang: Nem tesz!) Ha nem tesz, annál jobb; de abban az esetben ha tett volna, nagyon óhajtottam volna, valamint most is óhajtom, hogy a miniszter, bármikor is jön és bármely pápai közlemény, a miniszter lankadatlanul résen álljon; mert a pápai közleményekbe beleférhetnek oly dolgok, a melyek tisztán hitágazati szinezetük daczára, kihirdetve az országban, a népnek különösen azon osztálynak, a mely nem áll a müveltségnek legmagasabb fokán, belnyugalmát megzavarhatnák. A konkrét eseteket illetöleg nem értettem teljesen a t. miniszter ur válaszát, a mennyiben nem hangsulyozta azt, vajjon csakugyan van-e tudomása, hogy ha nem is több megyében, legalább egyhelyütt kihirdettetett-e a pápai csalhatatlanságról szóló dogma, nevezetesen a székesfehérvári székes-egyházban az ottani esperes által csakugyan kihirdettetett-e vagy nem? Nekem a többi esetekről tudomásom nincs; de van igenis maga által

a székesfehérvári polgári hatóság által hiteles tudomásom arról, hogy Székes-Fehérvárott egy 9 órai mise után, a prédikáczió alkalmával az ottani székes-egyházban az esperes által a pápai csalhatatlanságról szóló dogma csakugyan kihirdettetett.

És most bocsánatot kérek, hogy ha egy pár szóval bátor leszek ezen kérdésnek fejtegetésébe bocsátkozni, vagy legalább jelzésébe, hogy mikép történt az. Már a t. ház beismerte, hogy mennyire fontos kérdés, melyet a tisztelt miniszter ur a placetum jogosultságáról elmondott; mindenesetre megérdemli, hogy nézzük, vajjon mi történt ezen esetben és mit kiván a képviselőház, hogy történjék?

Én megengedem, hogy a pápai közlemény azon forma szerint, melyeket a kanonjog és a szertartási gyakorlat fentart: a székesfehérvári székes-egyházban sem hirdettetett ki. De nézetem szerint mire való a placetum? Arra, hogy megelőzzük azon veszélyt, mely a prédikálószékről, a vallás örve alatt, a haza belnyugalmára, papi fondorlatok folytán háramolhatnék. Én nem abba látom a veszélyt, hogy egy okmány kellő szertartások mellett felolvastatik, hanem abban látom, hogy ott olvastatik fel, hol a népség nem áll a müveltség kellő magaslatán, hogy oly vidéken, a prédikálószékből, a melyből ugyszólván a népség még most összes szellemi táplálékát meriti, (Igaz!) hall oly dolgokat, melyek itéletét megzavarják és a polgári kötelességeknek teljesitésére nyugtalanitólag hatnak. Közvetlenül ugy, mint közvetve, azt hiszem már magának a csalhatatlansági dogmának mindenesetre lehet hatása az ország nyugalmára, különösen oly vidéken, hol a nép nem bir a lelkiismereti szabadság és a sajtószabadság kellő fogalmával, hol még lapokat sem olvasnak, hanem egyedüli szellemi életét a nép azon vallásos bizalom határain belől mozgatja, melylyel papja s a prédikácziószék iránt viseltetik. (Helyeslés.) Hogy minő veszélyek származhatnak ezen, most már kihirdetett dogma elterjedéséből hazánkban magára az állami közjogra: nem melegitem fel, valamint azt sem, hogy, midőn a pápa magát csalatkozhatlannak nyilvánitotta és igy mindazt, a mit a pápa hirdet, némileg kötelezővé tette a legujabb tanok szerint a katholikusokra nézve, felmelegitvén netán az Unam sanctam-féle bullát és VII. Gergely, III. Incze, VIII. Bonifáczius kisérleteit, csupán magának azon dogmának kihirdetése hazánk

népének köznyugalmára háboritólag nem fog-e hathatni? Csak azt kérdem a közoktatási miniszter urtól, hogy ha e tekintetben már az eddig történt nyilt ellenszegülést a meglevő törvényes usus, a szokásos jog ellenében a kellő szigorral rendre nem utasitja: vajjon e tekintetben biztositja-e hazánk köznyugalmát az ily kezdeményezések ellenében, midőn a pápa elvesztette világi uralmának visszafoglalásában látjuk, minő kezdeményezéshez fordul.

Hiszen csak a napokban olvastuk a lapokban Patrizzi bibornokhoz intézett körlevelét, melyben olvastuk, miszerint meghagyja a lelkészeknek, hogy azon tábornokokat és tiszteket, kik megszöknek azon seregből, mely a pápa világi uralma ellen harczol: feloldhatják a gyóntatószékben, minden további lépés nélkül. De mit fogna mondani a vallás és közoktatásügyi miniszter ur, ha ezen indokok folytán, mindig a pápa világi uralmának érdeke forogván fenn: e végett háboruba bonyolódnánk és véletlenül hazánk nem a pápa világi uralmának föntartásáért küzdő Chassepotval harczolók, zuáv-zsoldosok sorába állana, hanem az ellenkező táborban küzdene és ha egyszer eszébe jutna a római kuriának egy bullát küldeni ide, mely a nemzetet egyszerüleg feloldozná az alattvalói kötelesség alól a kormány, hogy ne mondjam a legfőbb hatalom irányában? Hogy ily valami ne történjék, hogy ily valamire ne gondolhassanak Rómában, mindenekfölött pedig, hogy ne számithassanak itt Magyarországban a főpapok közt olyanokra, kik ily papi agitácziókra magukat kommisszáriusokul felhasználhatnák: ezen indokból kivánom a lehető legnagyobb szigorral megvizsgáltatni, hogy megtörtént-e? és ha a miniszter ur csakugyan nyomára jutott annak, hogy a kihirdetés, ha nem is kellő alakban és nem is a középkori szertartások szerint, de lényegileg megtörtént: erre nézve kivánnám, mondom, hogy a legnagyobb szigorral és erélylyel lépjen fel azon elvek alapján, melyeket most oly szépen kifejtett előadásában és oly ünnepélyesen kijelentett. Én részemről csakis ezen feltétel alatt, hogy t. i. a miniszter ur a lehető legrövidebb idő alatt magának hivatalos tudomást fog szerezni mindarról, miről én Székesfehérvártt, illetőleg a polgári hatóság által értesittettem, mind pedig arról, a miről magánuton értesültem és a lapokban mindannyian olvashattunk, hogy t. i. a csalatkozhatatlanságróli dogma még azonkivül

Gyula-Fehérvárott, Nagy-Váradon és Nyitramegye bizonyos részében is ki lett volna hirdetve: csakis ezen föltétel alatt nyugszom meg egyelőre a miniszter ur magatartásában. Kérem: méltóztassék a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur a lehető legrövidebb idő alatt magának hivatalos tudomást és részleteket szerezni és ha csakugyan ugy áll a dolog, a mint én értesülve vagyok a fehérvári esetről: a legnagyobb szigorral lépjen föl és az illetőket utasitsa rendre. Ily értelemben részemről hajlandó vagyok a választ tudomásul venni. (Élénk helyeslés.)

Elnök: A ház tudomásul akarja venni a miniszter ur válaszát? (Balfelől felkiáltások: tárgyaljuk!) A kik tudomásul akarják venni: méltóztassanak fölkelni. (Megtörténik.) A többség tudomásul veszi.

Nemsokára köztudomásu lett, hogy Székesfehérvár püspöke Jekelfalussy Vincze a vatikáni zsinat határozatait placetum nélkül kihirdette. A székesfehérvári püspök 1871. január 18-án levelet intézett b. Eötvös József kultuszminiszterhez, melyben arra kéri hogy a vatikáni zsinat határozatait kihirdető vikáriusához áttett pásztorlevelét vegye pártolás alá. A levelet már Pauler Tivadar, Eötvös utódja a miniszteri székben, intézte el. Pauler 1871. évi márczius hó 6-áról keltezett levelében figyelmeztette a püspököt az 1870. évi augusztus 10-iki rendeletre, mely szerint, a törvényjog fenntartása mellett a római zsinat és a pápa ő szentségének semmi rendeletei vagy határozatai az országban ki nem hirdethetők és szét nem küldhetők, ha csak azok elébb a kormány utján ö Felsége elé nem terjesztettek és általa azoknak közzététele okmányszerüleg meg nem engedtetett.“ A püspök e figyelmeztetés daczára kihirdette a vatikáni határozatokat.*

Ezen kihirdetés köztudomásu válása után 1871. junius hó 3-án Simonyi Ernö ez ügyben a következő interpellácziót intézte a vallás- és közoktatási miniszterhez:

Simonyi Ernő. Az országgyülés jelen idénye már igen rövid ideig tartván, egy igen fontos kérdésre vagyok bátor a t. ház figyelmét felhivni, a mire nézve talán igen jó lesz, hogy ha bizonyos felvilágositást nyerünk, mielőtt az országgyülés hosszabb szünetelésre szétmegy, mert a kérdés oly természetü, mely az országban a békét és rendet könnyen megzavarhatja.

* Vázsonyi, királyi placetum.

Értem, t. i. azon mozgalmat, mely egy idő óta a kath. egyházban létezik. Méltóztatnak igen jól tudni, hogy a mult évben (Halljuk!) egy Rómában tartott konsilium a régi róm. kath. vallást megváltóztatta. Én, t. ház, nem szándékozom azt kérdés alá vetni, hogy mindenkinek azt szabad hinni, ami neki tetszik, hanem azt is kétségtelennek találom, hogy egy országban mindenki a fennálló törvényeket tiszteletben tartani, azoknak engedelmeskedni tartozik.

Én nem tudom, való-e azon állitás, mely minden hirlapot körülbelül két hete bejárta, és senki által ellenmondásra nem talált, a mely szerint a magyar püspökök egyike a miniszter előtt egyenesen kijelentette volna azt, hogy daczára az ugynevezett jus placetumnak, ő a pápai infallibilitási bullát kihirdette egyházmegyéjében. A kormány részéről a vallás- és közoktatási miniszter ur itt kijelentette, hogy ezen jus placetit fen akarja tartani, mely törvényben ugyan nincs, hanem százados gyakorlás által törvényesittetett, mindenkor gyakoroltatott királyaink által a nélkül, hogy a nemzet tiltakozott volna valaha ellene s igy igen természetesen egyike azon jus konsvetudinariumoknak, melyek hazánkban valóságos törvényes erővel birnak. Ha már most van valaki hivatva a törvény iránt tiszteletet tanusitani, az bizonyosan az az ember, kire bizva van a nép oktatása, a nép vezetése, a nép vallásban és erkölcsiségben való tanitása.

Én, t. ház, azt hiszem, ha igaz az, a mi mondatik, hogy tudva és ismerve a jus placetit, mégis szándékosen kihirdettetett, a kihirdetésre adott engedelem nélkül hirdettetett ki a pápai bulla, azt hiszem, ez oly tiszteletlenség a törvény iránt, hogy ily embernek kezébe egy egyházmegye kormányzatát bizni nem lehet; (Élénk helyeslés), ha egyszersmind nem akarjuk azt mondani, hogy mi a néptől az országban törvény iránti engedelmességet és tisztelet egyáltalában nem kivánunk.

Remélem, hogy interpellácziómra az elnapolás előtt fogok választ kapni, hogy az országban tisztában legyen a közvélemény e tárgyban, mert láttuk nehány nap előtt, hogy Pozsonyban csendzavaró fellépés történt, halljuk, hogy itt valami kath. kasinó alakult, szóval, tapasztaljuk, hogy egész kath. mozgalom támadt Magyarországban.

Méltóztatnak jól tudni, hogy az ország békéjére semmi

sem megháboritóbb, veszedelmesebb nem lehet: mintha a vallási mozgalom egyszerre tért nyer, lábra kap. Azért jó volna idején mindjárt akként eljárnia a kormánynak, hogy mindenki tudja, hányadán van. Nem kivánom a kormánytól, hogy valakinek lelkiismeretét erőszakolja, hanem tartsa fenn a törvény iránti tiszteletet mindenki részéről, bárki legyen is az. (Helyeslés.)

Interpelláczió a vallás és közoktatási miniszter urhoz:

Igaz-e a hirlapokban közölt ama állitás, hogy a miniszter ur előtt a székesfehérvári püspök kinyilatkoztatta volna, hogy ő a pápai ugynevezett infallibilitási bullát egyházmegyéjében kihirdette és kihirdettette légyen?

Ha igaz, szándékozik-e a miniszter ur ezen egyházmegye kormányzatát továbbra is a százados gyakorlat által törvényesitett királyi .jogokat szándékosan sértő püspök kezében hagyni?

A képviselőház már előzőleg elhatározta, hogy utolsó érdemleges ülését folyó évi junius hó 10-én tartja, s azután a nyári szünetet megkezdi, s miután Simonyi Ernő még eddig interpellácziójára választ nem kapott, nehogy pedig ezen kérdés az őszre halasztódjék ezen utolsó érdemleges ülésben megsürgette a válasz adást és felkérte jelen levő vallás- és közoktatási minisztert, hogy interpellácziójára még ma adja meg a választ.

Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter, miután már biztos adatai voltak a székesfehérvári esetről, már akkor, mikor Simonyi Ernő interpellaczióját megtette, mert Pauler vallás- és közoktatási miniszter már 1871. ápril 10-én kérdőre vonta levél utján a püspököt, vajjon kihirdette-e a vatikáni határozatokat és vajjon megtudja-e ezt egyeztetni a kiadott kormányrendelettel, Jekelfalussy székesfehérvári püspök 1871. május hó 2-áról kelt levelében kijelentette a miniszternek, hogy a vatikáni határozatokat kihirdette, még pedig azért, mert a placetumot törvényesnek el nem ismerheti; — a választ a ház engedelmével azonnal megadta.

Simonyi Ernő: T. ház! Nyolcz nap előtt bátor voltam a vallás- és közoktatási miniszterhez interpellácziót intézni a székesfehérvári püspökre vonatkozólag. Igen sajnálnám, ha az országgyülés hosszabb szünetelése eloszlanék, anélkül, hogy erre választ kapnék a miniszter urtól. A kérdés annyiból fontos, hogy igen könnyen megeshetnék, hogy megzavarná az országos

nyugalmat, mert a mint tudni méltóztatik: az ország különböző részeiben egy vallásos mozgalom kezdetett meg, szükséges volna tehát, hogy e részben a kormány állását az ország tökéletesen világosan ismerné. A kormány itt az igaz, kinyilatkoztatta a miniszter ur által, hogy el van határozvá a placetum jogát fenntartani. Én igen sajnálnám, ha a konkret esetekkel szemben a kormány ingadoznék, mert ezen ingadozása által veszélyeztetné épen az ország nyugalmát és a legnagyobb felelősséget fogná magára vállalni. Miután a miniszter ur jelen van, s a mint látom fel is áll, bátor vagyok öt felszólitani, hogy legyen szives e kérdésben válaszolni.

Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter: T. ház! Simonyi képviselő ur interpellácziója velem junius hó 6-án közöltetvén, szándékoztam tegnap vagy ma válaszolni. Tegnap nem lévén ülés: ma értesültem, hogy a ház oly határozatot hozott, melynél fogva csupán kihirdetések fognának történni, de érdemleges határozat többé már nem hozattatnék. Miután pedig az interpellácziókra határozat hozatik: csak azon esetben válaszolhatnék, ha a t ház megengedné vagy kivánná, hogy azt megtegyem. (Halljuk!)

Elnök: Ki van mondva, hogy uj tárgyakat már nem vesz fel a ház, ha csak a t. ház nem veszi ugy, mint egy már megkezdett más tárgynak folytatását. (Helyeslés. Halljuk!)

Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter: Simonyi Ernő képviselő ur a következő kérdéseket intézte hozzám: „Igaz-e a hirlapokban közlött azon állitás, hogy a székesfehérvári püspök a miniszter ur előtt kinyilatkoztatta volna, hogy ő egyházmegyéiben a pápai ugynevezett infallibilitási bullát kihirdette és kihirdettette légyen?

Ha igaz, szándékozik-e a miniszter ur ezen egyházmegye kormányzatát továbbra is a százados gyakorlat által törvényesitett királyi jogokat szándékosan sértő püspök kezeiben hagyni?

Ezen interpelláczióra válaszom ez: hivatalos felszólitásom folytán a székesfehérvári püspök hozzám intézett irásbeli beadványában kijelentette, hogy a vatikáni zsinat ápril 24-én és julius 18-án hozott dogmatikus határozatait f. évi január 18-án Rómából püspöki helyettesének megküldötte azon megjegyzéssel és meghagyással, hogy azokat a plébániákkal közölje, és hogy ennek folytán a kihirdetés megtörtént.

A mi a másik kérdést illeti, „mit szándékozik a kormány tenni? erre válaszom a következő: a kormány a korona jogai megóvására és fönntartására az eddigi gyakorlatnak és az államhatalom jogkörének megfelelő intézkedéseket szándékozik alkalmazásba venni és fogja alkalmazásba venni. (Élénk helyeslés.)

Simonyi Ernő: Örömmel hallottam a miniszter ur válaszát, mert ugy hiszem, hogy a kormánynak oly eljárása, milyenről a miniszter ur nyilatkozott: csakugyan a leghatásosabb óvszer lesz az ellen, hogy a vallásos mozgalmak az országban ne terjedjenek. Ennek folytán én köszönettel veszem a miniszter ur válaszat.

Elnök: Tudomásul veszi a tisztelt ház a miniszter ur válaszát? (Tudomásul.) Tehát tudomásul vétetik.

Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter válaszában jelzett intézkedésekről a hivatalos lap „Budapesti Közlöny" 1871. szeptember hó 12-iki száma a következőkben számol be hivatalosan:

„A székesfehérvári megyés püspök hivatalosan megidéztetvén, folyó hó 11-én déli egy órakor tartott minisztertanács előtt megjelent.

A miniszterelnök ur a püspök urhoz intézvén a szót, elöadá, hogy ö császári és apostoli királyi Felsége öt legmagasb kéziratával legkegyelmesebben megbizni méltóztatott, hogy a püspök urnak azon tette miatt, hogy a koncziliumi határozatokat és pápai rendeleteket — az 1870. évi augusztus hó 9-én kelt abbeli legfelsőbb királyi elhatározásának ellenére, melylyel az ö felségét, mint Magyarország apostoli királyát megillető királyi tetszvényjog (jus placeti regii) gyakorlatba vétele elrendelve lön, — Ő Felségének engedélye nélkül és a magyar királyi minisztériumnak ugyanazon évi augusztus hó 10-én kiadott tiltó rendelete daczára egyházmegyéjében ünnepélyesen kihirdettette, Ő császári és Apostoli kir. Felsége egyenes rendeletéből és nevében a királyi visszatetszést, rosszalást és megfeddést kinyilatkoztassa.

E legfelsőbb parancsot teljesitvén, a miniszterelnök ur egyszersmind kifejezést adott azon várakozásának, hogy a püspök ur jövendőre a törvényeknek és Ő Felsége legmagasabb rendeleteinek köteles tisztelettel engedelmeskedend és azok meg-

sértése által Ő Felsége visszatetszésére többé alkalmat adni nem fog."

A hivatalos lap ezen közlése után ugyanazon hó 14-én tehát két nappal rá ez ügyben Schvarz Gyula és Simonyi Ernö a következő interpellácziót terjesztették elö:

Schvarz Gyula: A képviselöháznak ez évi márczius hó 15-iki ülésében azon kérdést voltam bátor a t. vallás- és közoktatási miniszter urhoz intézni, van-e tudomása arról, hogy a királyi tetszvényjog mellőzésével a csalatkozhatlanságra vonatkozó pápai közlemények hazánk egynémely püspöki megyéjében kihirdettettek, s ha van, minő intézkedéseket szándékozik tenni a kormány a tetszvényjogon ejtett sérelem megtalálására?

Azon válaszban, melyet a t. miniszter ur interpellácziómra adott, ünnepélyesen és határozott hangon, tisztán, világosan megigérte az állam valódi jogkörének megfelelő jogorvoslat alkalmazását a sérelmek ellenében, miután t. i. a miniszter ur ezt maga tisztán határozott hangon konstatálta, mint bevégzett tényt, a királyi tetszvényjog megsértését.

Öt hó folyt azóta le, — és ezen idő alatt oly eseményeknek lettünk tanubizonyságai, melyek legkevésbbé alkalmasak arra, hogy e tekintetben a felizgatott kedélyeket megnyugtassák.

Láttunk ugyanis megindulni egy mozgalmat a kath. vallás ürügye alatt, láttunk ugynevezett kath. kaszinokat alakulni, népgyüléseket tartatni, különösen pedig az 1868: XXXVIII. t.-cz. ellenére a felekezetek s egyes püspökök részéröl oly merényleteket, melyek csakugyan igen sokakat zavarba ejtettek. Ily eseményekkel szemben sokan haboztak, sokan csodálkoztak, a sajtó pedig intette, figyelmeztette, sőt később korigálni kezdte a kormányt, mert gyengeség jelének vette hallgatását.

Pár nap elött értesült a közönség e kormány hivatalos lapjából, azon ünnepélyes cselekményröl, melyet a királyi tetszvényjog megvédésére a kormány elhatározott.

Miután tehát a legközelebb lefolyt ülésszak alatt a t. ház nem értesült és nem is értesülhetett az elkövetendett lépésröl, lesz tán oly kegyes a t. vallás- és közoktatási miniszter ur, nekem, mint interpellálónak, de tán az egész ház óhajtására is ez alkalommal tüzetes értesitést adni arról, miröl a hivatalos lap röviden szólott.

Kapcsolatban ezzel bátor leszek a t. miniszter ur figyel-

mét felhivni oly tényekre, melyek a már felhozottal a legbensőbb összeköttetésben állanak, mely azt mutatja, hogy egy nagy mozgalom nyomása alatt jött létre, melyekkel szemközt, ha a kedélyek meg nem nyugtattatnak, a haza ügye csorbát szenvedhet. (Halljuk!)

Ezek közé tartozik az, vajjon van-e tudomása a miniszter urnak arról, hogy az ó-aradi és karansebesi püspökök az 1868. XXXVIII. t.-cz. szellemében elrendelt póttanfolyam tartásától az illető hitfelekezeti tanitókat eltiltották? Bátor vagyok azt is kérdezni, mivel indokolja a miniszter ur azon rendeletét, mely 2872/871. sz. a. kelt, és nemcsak alakilag sérti az 1868: XXXVIII. t.-cz.-t, midőn ugyancsak az 1868: XXXVIII. t.-cz. 142-ik szakasza ellenére, mely 300 frtban állapitja meg minimumát a községi tanitók fizetésének, annak magasabbra emelését a községeknek megtiltja, midőn felvételi dij behozatalát rendeli el, melyet a törvény nem ismer, és ugyan tekintet nélkül az iskolát látogató gyermekek szülőinek vagyonos vagy vagyontalan voltára, s midőn a tanitóknak kizárólag természetben rendeli el a lak- és kertbeli illetmény kiszolgáltatását, hanem még azon látszatot is kölcsönzi a kormány politikájának, mintha a kormány az 1868: XXXVIII. t.-cz. szellemével ellentétben a szabad versenyt a közös iskolák közt és a felekezetiek közt lehetetlenné tenni, sőt magukat a közös iskolákat elnyomni akarná?

A kormány a mult évben jótékony kezdeményezéssel nyitá meg az egyetemes tanitó-gyülést, az idén ez is elmaradt, mintha csak a kormány attól tartott volna, miszerint az egyetemes magyar tanitógyülés nyilatkozványai ellentétbe jöhetnének saját politikájával.

A tanitó testületek szervezését sem kezdte meg a kormány, noha az 1868 : XXXVIII. t.-cz. ezt határozottan rendeli.

Végül nagyon sok gondolkodót nyugtalanit azon gondolat, hogy tán az egyetem, jogakadémiák s gymnáziumok reformjával is azért késik annyira a kormány, mert nem óhajt szembeszállni azon mozgalommal, mely a tetszvényjog megsértésében, s a „kath. kaszinók“ alakitása által oly jellemző modorban nyilvánult.

Kérem a minisztert, oszlassa el a kételyeket, nyugtassa meg a kedélyeket s minél rövidebb idő alatt feleljen a következő interpellácziómra. (Helyeslés a baloldalon.)

Interpelláczió

a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

Miután a vallás- és közoktatásügyi miniszter f. évi márczius 15-iki ülésében tett interpelláczióm ra adott válaszában a kir. tetszvényjogon ejtett sérelem ellenében az állam valódi jogkörének megfelelő jogorvoslást igért,

a képviselőház azonban a lefolyt ülésszak alatt ily jogorvoslatról értesült,

söt az ország aggodalommal néz következményei elé azon mozgalomnak, melyet bizonyos elemek szövetsége a vallás ürügye alatt az ugynevezett kath. politikai kaszinók alakitása által hazánkban meginditott, s a melyet 1868: XXXVIII. t.-cz. ellen tervszerüleg intézett merényletek által egyre szitogat:

Kérdem a minisztertől, mit tett a kormány a nemzet megnyugtatására?

Van-e tudomása a kormánynak arról, hogy az ó-aradi és karansebesi g. k. püspökök a hitfelekezetükhöz tartozó tanitókat a miniszter által a törvény értelmében elrendelt póttanfolyambani részvéttől eltiltották?

Mivel indokolja a miniszter ur azon rendeletét, mely 2872/871. sz. a. keltezve nemcsak az 1868: XXXVIII. t.-czikkein ejtett sérelmet, midőn a községet letiltja arról, miszerint a községi tanitók az 1868: XXXVIII. t.-cz. által megállapitott minimumnál feljebb emeltessék, — midőn a községeket oda utasitja, miszerint ezek községi tanitóknak lakás- és kertbeli illetményeiket természetben szolgáltassák ki, s midőn tekintet nélkül a szülők vagyonos, vagy teljesen szegény voltára, minden gyermekre fölvételi dijt szab, melyet a törvény nem ismer, hanem ama szabad verseny helyett, melyre az 1868: XXXVIII. t.-czikk törekszik, oly kényszer helyzetbe hozza a közös iskolákat, mintha csak a kormány a közös iskolák elnyomására törekednék, a felekezeti tanodák kedvéért?

Ezzel kapcsolatban kérdezem.

Miért nem intézkedett a kormány, miszerint az egyetemes tanitógyülés ez évben is megtartathassék, vagy ha ezt a megindult „kath. politikai“ mozgalommal szemben czélszerünek nem tartotta, miért nem kezdte már meg valahára az 1868: XXXVIII. t.-cz. értelmében a tanitó testületek megszervezését?

Végül kérdezem szándékozik-e a kormány az egyetem, müegyetem, jogakadémiák, gymnáziumok, reáltanodák reformja érdekében oly intézkedéseket s előterjesztéseket tenni, miszerint fensőbb közoktatásügyünk elszomoritó pangásának még ez országgyülésen törvény alkotása által vége vettessék?

És ugyan oly irányban-e mely szemben a megindult u. n. kath. politikai mozgalommal, Magyarország állami, közmüvelődési, közerkölcsiségi érdekeinek kellő biztositékot fog nyujtani?

Bátor vagyok ezen interpellácziómat a miniszter urhoz azon kéréssel intézni, hogy arra minél előbb méltóztassék válaszolni. (Helyeslés.)

Bujanovics Sándor jegyző: (ujra felolvassa az interpellácziót.)

Elnök: Közöltetni fog az illető miniszter urral.

Simonyi Ernő: T. ház! Magam és elvbarátaim nevében én is leszek bátor egy kérdést intézni a vallás- és közoktatási miniszter urhoz.

Az imént felolvasott interpelláczionak egy része ugyan magában foglalja ezen kérdést; de mert sem egészen ki nem meriti, mint én kivánnám, sem, mert különválva nem adatik elő, hanem más kérdéssel vegyitve, holott én a placetum kérdését oly fontosságunak tekintem, hogy azt különállólag tárgyaltatni óhajtom, — ámbár nem kétlem, hogy Schwarcz Gyula kezében jó kézben van ez ügy, — mégis magam és elvbarátaim nevében bátor vagyok következő interpellácziót benyujtani.

Nem fogom hosszasan indokolni, csak annyit mondok, hogy miután a miniszter ur két izben kijelentette azt: először, hogy el van határozva a placetum jogát fenntartani, másodszor, hogy ezen placetum joga ellen vetett székesfehérvári püspök irányában a gyakorlat által szentesitett szigorral akar eljárni; én e részben a történtekről felvilágositást nyerni nem kivánok. Igaz ugyan, hogy a hivatalos hirlapban adatott más ilyen felvilágositás, de én elfogadom a miniszterelnök urnak azon állitását, hogy nem mind igaz, a mi a hirlapokban van. (Derültség és helyeslés balfelől.)

Én azért kivánnám, hogy a miniszter ur ezen kérdésre és más, vele kapcsolatban álló kérdésre felvilágositást adjon, annyival is inkább, hogy miután a ház elnapolta magát, nem csupán a

székesfehérvári püspök, hanem más püspök is volt, a ki a csalatkozhatlansági dogmát a papok közt köröztette, más pedig az iskolákban tanittatni elrendelte.

Mindezek oly kérdések, melyekről sokat hallani, de melyekről positiv és hiteles tudomásunk nincsen. Szükséges pedig, hogy legyen annyival is inkább, mert tapasztalta mindenki, ki ez országgyülés szünete alatt az országban megfordult, hogy a közvélemény igen nagyon hangosan nyilatkozott e kérdésben. (Helyeslés balfelől.)

Én tehát minden további indokolás nélkül bátor leszek ezt felolvasni. (Olvassa az interpelláczíót.)

Interpelláczió

a vallás és közoktatási miniszterhez.

A miniszter a mult ülésszakban a hozzá intézett kérdésekre válaszolván, kijelentette, hogy a kormány el van határozva a királyi tetszvény jogot (Jus placeti regii) fentartani és az ellene vétett, vagy vétendő püspökök ellen az előbbi gyakorlat szerint eljárni.

Ezen nyilatkozat folytán kérdem a t. miniszter urat:

Mi módon járt el a kormány a székesfehérvári püspök ellen, ki daczára annak, hogy a mult évi augusztus 9-én kelt királyi leirat folytán kiadott kormányrendelet által egyenesen eltiltatott volna, az ugynevezett csalhatatlansági dogmát, püspöki megyéjében ünnepélyesen kihirdettette?

Mi eredményt vár a kormány az általa netalán tett intézkedésektől?

Igaz, hogy a fentemlitetteken kivül, más magyarországi püspökök is kihirdették volna egyházmegyéikben a csalhatlansági dogmát, vagy azt megyéjökbeli papokkal közölték, s az iskolákban azok által tanittatni elrendelték?

Ha igaz, kik ezen püspökök, és mily módon szándékozik a kormány irányukban a királyi jogoknak tiszteletben tartását megőrizni, s a kormány rendeleteinek érvényt szerezni?

Elnök: Szintén közöltetni fog a miniszter urral.

Miután Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter válasza ezeket interpelláczíója kissé késett, ugyanazon hó 26-án Csernátony Lajos uj sürgető interpelláczíót intézett ez ügyben,

s erre aztán Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter az összes válaszokat megadta.

Csernátony Lajos: T. ház! Tudva van a t. ház előtt, hogy a királyi tetszvényjog megsértése folytán két képviselőtársunk interpellácziót intézett a vallás- és közoktatási miniszter urhoz. (Halljuk!)

Bocsánatot kérek, ha nem beszélhetek hangosabban, de egészségi állapotom nem engedi, ennélfogva igen rövidre kell szabnom az interpelláczió indokolását.

Tudva van, ezt az előbbi kapcsolatban mondva — az is, hogy azon interpellácziók tárgyait illetőleg a t. miniszter ur micsoda biztositást adott a háznak a mult ülésszak alatt. Mindezek daczára válasz az adott interpellácziókra mai napig sem adatott.

Ezt lehetetlen hallgatással mellőzni.

Az interpelláczió joga ép oly joga a képviselőknek, mint minden más jog. — Ezen jog el van ismerve minden alkotmányos ország parlamentjében; az nem kivántatik a minisztertől soha Angliában sem, hogy ha nem tartja helyén a választ bizonyos időben, arra kiterjeszkedjék, hogy miért nem válaszolhat; de igenis megváratik az minden parlamentben, hogy a tett kérdésre feleljen legalább annyit, hogy nem válaszol.

Ez itt nem történt. Hogy miért nem tette ezt a miniszter ur a mai napig? nem tudom; de annyi bizonyos, hogy az interpelláczió joga kijátszatik, ha a kérdésre felelet nem adatik. Ennélfogva bocsánatot kérek a t. háztól, hogy ez interpellácziót beadhassam, kérem azt felolvastatni.

Jámbor Pál jegyző (olvassa.)

Interpelláczió

a vallás- és közoktatási miniszter urhoz beadja Csernátony Lajos.

Van-e tudomása a miniszter urnak azon tényről, miszerint Schvarz Gyula és Simonyi Ernő képviselő urak kérdést intéztek hozzá azon eljárást illetőleg, mely a törvényszegő püspökök irányában követtetett?

S ha van tudomása az ismételten hozzá intézett kérdésekről, nem helyesli-e a miniszter ur azon parlamentális, és minden alkotmányos országban érvényesült szokást, miszerint a nemzeti

törvényhozás tagjainak közérdekü kérdéseire mindig válaszolnak valamit a felelös kormány tagjai?

S ha a tett kérdésekröl tudomással bir, a választás parlamentális szokását illendönek tartja ő is: szándékozik-e — tudomása és az általa is illendönek elismert szokás folytán — feleletet adni az előbb megnevezett képviselö urak által hozzá intézett interpellácziókra? S ha igen, mikor? S ha nem, miért nem?

Pauler Tivadar vallás és közoktatási miniszter: T. ház! Csernátony urnak azon kérdésére, vajjon tudomással birok-e a hozzám intézett interpellácziókról: azt kell felelnem, hogy habár mindeddig a ház hivatalosan nem közlötte velem . . . (Ba ol felkiáltások: Hogyne közlötte volna!) Mégis birok arról tudomással és válaszolni szándékozom; eddigelé azonban mindig az illető miniszterre bizatott az időt meghatározni, a mely időben és a mikor válaszolni szükségesnek, czélszerünek, vagy a körülményeknél fogva magára nézve is lehetőnek tartja.

Én nekem tehát szándékom van válaszolni, s bár Schvarz Gyula képviselö urat nem látom, az ő interpellácziójára is válaszolok, ha a ház megkivánja. (Baloldalon: Halljuk! Simonyi itt van!)

Csanády Sándor: Simonyi itt van, tessék neki válaszolni. (Halljuk!)

Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter: Ha a ház megkivánja, a Schvarz Gyula képviselö ur interpellácziójára is felelek. (Jobbfelől: Nem szükséges!)

Elnök: Nem tudom, miniszter ur kérdést kiván-e az iránt tétetni?

Pauler Tivadar vallás és közoktatási minisrter: Igenis kivánnám azon kérdést intéztetni, vajjon Schvarz Gyula képviselő ur távollétében felelhetek-e az ő interpellácziójára?

Elnök: Kivánja tehát a t. ház?! (Felkiáltások: Kivánjuk! Ez nem lehet szavazás tárgya). A ház tehát kivánja!

Pauler Tivadar vallás és közoktatási miniszter: Tehát felelni fogok Schvarz Gyula képviselő ur interpellácziójára. (A szélsőbalfelöl: tessék! Felolvassa Schvarz Gyulának a 361. ülésben tett és ott olvasható interpelláczióját.)

Az első kérdésre: „micsoda intézkedések történtek az utolsó ülésszak óta?“ azt válaszolom:

Kinyilatkoztatom a ház előtt, hogy a kormány az eddigi

gyakorlatot és az államhatalom jogkörének megfelelő intézkedéseket alkalmazni szándékozik. Annak folytán ő felsége előterjesztésem folytán megrendelni méltóztatott, hogy a székesfehérvári püspöknek azért, hogy királyi engedély nélkül, a placetum mellőzésével, a vatikáni zsinat határozatait kihirdette, legfelsőbb rosszalása, megfeddése és visszatetszése nyilvánittassék. Ennek alkalmazása és végrehajtása a miniszterre bizatván, ez azt a miniszteri teljes tanács előtt szeptember 11-én teljesitette.

A mi az ó-aradi és karansebesi püspökök eljárását illeti:

A karansebesi görög-keleti — és nem görög katholikus — püspök f. évi ápril 27-én hozzám intézett felterjesztésében panaszosan emlitette, hogy a temes és krassómegyei tanfelügyelők a görög keleti tanitókat az ugynevezett póttanfolyamokra meghivták; följelentette, hogy ő a tanulóknak eme felhivását az éppen akkor együtt volt megyei zsinattal közölte, mely e felhivásban az 1868. XXXVIII. t.-cz. megsértését látta, különösen pedig, megsértését az egyházakat és felekezeteket illető autonom rendelkezési jognak, és pedig azon okból, mert a népoktatási törvénynek 133-ik §-a azt mondja: „Hogy jövendőben csak okleveles tanitók alkalmaztassanak; kik már alkalmazva vannak, ha oklevéllel nem birnának, kötelesek vizsgálati bizottság előtt jártasságukat igazolni, a mennyiben pedig azt igazolni nem tudják, kötelesek valamely tanárképezdénél póttanulás által a hiányt helyre hozni."

A püspök már most azt állitja, hogy tanitói mind el vannak látva oklevéllel, azon felül évenkint 1866 óta u. n. tanitói értekezleteket tartanak, melyek a póttanfolyamot pótolják; s ennélfogva ő tanitóit a póttanfolyamra küldeni nem köteles, sőt a tanfelügyelőnek e felhivása az 1868. XXXVIII. t.-cz. rendeleteinek megszegése.

Tagadhatlan, hogy az 1868. XXXVIII. t.-cz. szerint csak azon tanitók kötelezhetők póttanfolyamra, kik oklevéllel nincsenek ellátva, és csak akkor, mikor az általuk leteendő vizsgálatot ki nem állhatták. Ennélfogva a püspököt a póttanfolyam természete iránt felvilágositani iparkodtam.

Nincs itt azon póttanfolyamról szó, melyre a nem okleveles tanitók köteleztetnek; hanem, miután a tapasztalás azt mutatta, hogy okleveles tanitók is gyakran hiányos képzettségüek, söt

ki annak idején végezte tanulmányait, az évek hosszu során talán lépést nem tarthatván az ismeretek haladásával: többé nem áll azon a szinvonalon, a melyen, hogy álljon, kivánatos.

Boldogult elődöm már az egész országban minden főfelügyelői kerületben póttanfolyamot rendelt minden tanitó számára, ki abban részt venni akar, akár legyen okleveles, akár nem; akár legyen községi, akár felekezeti tanitó, hogy ilyes módon alkalom nyujtassék nekik ismereteik hiányaik pótlására és helyreállitására. Söt ily tanitók napi dijt is nyernek, hogy ez által is buzdittassanak az ily póttanfolyamok látogatására és ez uton ismereteik gyarapitására.

Ezen póttanfolyamok az idén is megtartattak és pedig 39 helyen a kivánt sikerrel, a mennyiben majdnem mindenütt nagyszámu tanitó vett részt: és azokra 118,000 frtot költöttünk eddig ez idén.

Ezen tanfolyamra hivták fel a tanfelügyelök a görög-kel. tanitókat is, és mint a püspök urnak kijelentettem, ebben nem csak törvényszegést nem látok, hanem tökéletesen helyeslem a tanfelügyelök eljárását, kik a püspökkel tudatták, hogy az állam alkalmat akar nyujtani azon tanitóknak, akik hiányos képzettségnek, ismereteik öregbitésére, habár ezen tanfolyamra nem is volnának kötelezve. És miután azt tapasztaltam, hogy a karansebesi püspök ur ezt autonomikus hatásköre megsértésének veszi: csakis sajnálatomat fejezhettem ki és a felelösséget mindazon káros következményekért, melyek abból, hogy nem használták a kinálkozó alkalmat közvetlenül a tanitókra, közvetve pedig saját hiveire háramolni fognak, reáháritom. (Élénk helyeslés.)

Itt tehát — hogy még egyszer ismételjem — nem volt azon kötelező póttanfolyamról szó, melyre a tanitókat szoritani lehet.

Ha vajjon az aradi püspök ur hasonló intézkedéseket tett-e? arról tudomásom nincs; de azt tudom, hogy más latin és görög szertartásu püspökök ezen póttanfolyamot örömmel fogadták; többen meghagyták a tanitóknak, hogy abban részt vegyenek, mások pedig helyiségek kirendelése által rokonszenvök, részvétöknek kifejezést adtak.

Miként indokolom azon intézkedésemet, melynél fogva a községeknek megtiltottam, hogy a tanitók fizetésének minimu-

mát feljebb ne emeljék? Ezen kérdésre azt kell felelnem, hogy azt, ha tettem volna, semmikép sem indokolhatnám. (Derültség és helyeslés.) Nem indokolhatnám pedig semmikép azért, mert nekem és az összes miniszteriumnak legnagyobb örömére szolgál, ha a tanitók fizetését felebb emelik. Minden alkalmat megragadunk arra, hogy a tanitók érdemeinek elismerése és azon igazságtalanságok orvoslása által, melyeket a községek részéről gyakran tapasztalni kénytelenek: segélyezések, kitüntetések által nehéz és fáradalmas állásukat emeljük és igy ez által közvetve a népnevelés felvirágzására hassunk. (Helyeslés.)

Azt tehát egyátalában nem indokolhatnám, de nem is történt. Egészen más valami van a dologban, t. i. a népoktatási törvény 43. §-a azt mondja: hogy azon községek, melyek a törvény értelmében iskoláik felállitására és fentartására saját erőikből képtelenek: az állam segélyét vehetik igénybe. Ezen államsegélynek miképeni kiszolgáltatása iránt a pénzügyi bizottság már tavaly külön törvényt látott szükségesnek s oda utasitotta a közoktatási minisztert, hogy egyetértve a pénzügyi miniszterrel, annak javaslatát tegye a ház asztalára. Én ezirànti nézeteimet már kollegáimmal közlöttem is, s ezen országgyülés alatt a törvényjavaslatot a ház elé fogjuk terjeszteni. Mig azonban ez megtörténik, szükségessé vált bizonyos elveket a segélyek kirendelése körül megállapittatni azért, hogy a költségvetés kellőleg elkészülve, beterjesztethessék azért, hogy a fedezetnek szüksége iránt, a tárgyalások kellőleg megindittathassanak. A számvevőség tehát javaslatot terjesztett ezirànt a miniszterium elé, melyben az is foglaltatik, hogy oly községek, melyek az állam segélyét igénybe veszik: költségvetéseikben a tanitói fizetés minimumát vegyék fel és pedig azért, hogy miután a törvény azt mondja, hogy oly községek nyerjenek államsegélyt, melyek saját erejökből iskoláikat a törvény követelményei szerint fönn nem tarthatják, melyek nem képesek arra, hogy legalább azt teljesitsék, a mit a törvény tőlük megkiván tudjuk és határozottan megállapithassuk, vajjon a község többet nem költ-e, mint a mennyit a törvény szükségkép az iskolára megszabott. Ezt azért kell tenni, mert számosak a községek, melyek még a minimumot sem fedezhetik. Ha tehát más községek magasabb igényei minden tekintet és kivétel nélkül kielégittetnének, amazok szükségkép a segélytől annak határozott összege miatt elesnének.

És igy az egyes községeknek, ugy szólván, hatalmukban állva még az államsegély mérvét is meghatározni az által, hogy a fizetéseket magasabbra emelik s ekként kimeritvén az államnak segélyezésre szánt összegét, a szegényebb községeket megfosztanák azon segélytől, mely leginkább azokat illeti. Nem tagadom, nem tagadhatom, hogy ezen minimális fizetési összegek, mint azokat a törvény meghatározta, sok helyütt elégtelenek. Talán kivánatos lett volna bizonyos skálát megállapitani, tekintve a helybeli viszonyokat, tekintve a helyet, népességet. Nem történt. De a tapasztalás azt mutatja, hogy leginkább ott elégtelen a minimális fizetés, hogy vagy a hely központi fekvésénél, vagy élénkebb forgalmánál, vagy a föld rendkivüli termékenységénél és igy a lakosok vagyonosságánál fogva az élelmi czikkek árai emelkednek. Ily körülmények közt a vagyonosabb községektől csakugyan méltán megkivánhatjuk, hogyha nem is a közmüvelődés érdekében, de saját gyermekeik iránti tekintetekből, emeljék fel a tanitók fizetését a nélkül, hogy az állam segélyét igénybe vegyék. Mert ha azt teszik, elvonják azon ezer meg ezer szegényebb községektől, melyek nem képesek még a tanitói fizetések minimumát is kiállitani.

Mi a rendeletnek azon részét illeti, hogy természetben rendeltem kiszolgáltatni a lakást és a kertet a tanitóknak, ugy hiszem, hogy az által a törvény nyilt rendeletének tettem eleget. Mert habár a törvény azt mondja, hogy a tanitó fizetését a körülményekhez képest az iskolaszék határozza meg: világosan mondja azt is, hogy a lakást azonban és az egynegyed holdnyi kertet ki kell neki szolgáltatni. Azt vettük már most észre a községek felterjesztéseiből, hogy sok helyütt a tanitónak 50 frtot és a segédtanitónak 20 frtot adtak lak- és kertilletménye fejében. Legtöbb helyütt ezen pénzen a tanitó lakást, kertet nem bérelhet magának, s igy kénytelen a maga minimális fizetéséből azt pótolni, s ennélfogva az csakis a tanitók érdekében történt: midőn kimondottam, hogy a község, főkép pedig az, mely államsegélyt vesz igénybe, szolgáltassa ki természetben a lakilletményt; ha nincs is épen természetben arra rendelt községi helység, sokkal inkább bérelhet ki a község maga egy ilyet, mintsem a tanitó minimális fizetése megcsorbitásával. Ezzel tehát én ugy vélem, csak a tanitók, az oktatás érdekében cselekedtem.

A mi a felvételi dijat illeti, melyről az volt mondva, hogy azt különbség nélkül mindenkitől és mindenki gyermekétől kell követelni: figyelmeztetem a t. interpelláló urat, hogy ezen rendeletben épen a felvételi dijakra vonatkozó pont ezen szavakkal kezdődik: „kivánom ennélfogva“, nem pedig „rendelem“, „parancsolom“, hanem kivánom, hogy 25 krt követeljenek felvételi dij fejében, felsőbb iskolában pedig 50 krt. És pedig miért? hogy iskolai könyvtár létesittessék, hogy a tanitásnak azon szükséges, nélkülözhetlen közege valahára létesüljön, a mely nélkül sem a tanitók, sem a tanulók haladását várni nem lehet. A községek köteleztetnek a taneszközök előállitására; a könyvtárt is ilyennek lehet tekinteni, és ha utját-módját jelöltem ki annak, miként lehet kevés áldozattal létesiteni azt, a mi feltétlenül szükséges; ugy hiszem, nem vétettem a törvény ellen: annyival kevésbbé, mert nem parancsolat, nem rendelet, hanem kivánságképen fejeztem ki. (Helyeslés.)

Azonfelül egybe akartam kapcsolni ezen iskolai könyvtárral a községi könyvtárt. Egyenesen meg van mondva: hassanak az iskolaszékek oda, hogy 2 frtnyi dij befizetése mellett a község tagjai is járuljanak a könyvtár alapitásához, hogy ily módon a községi iskola mellett községi könyvtár létesittetvén, a közönségnek azon kivánsága, hogy falvainknak, községeinknek saját könyvtáraik legyenek, valaha teljesedésbe menjen. Kimondottam, hogy ha a községi iskola meg is szünnék, ezen könyvtár a község tulajdona maradjon. (Helyeslés.)

Ez a felvételi dij rendeltetése, ez a 25 kr. fizetésének czélja, melyről az állittatik, hogy kiszabása által törvénysértést követtem volna el, vagy pedig olyasmit tettem, a mi a törvény értelmével, szellemével ellenkezik.

Végre az mondatik, hogy ezen intézkedések mind olyanok, melyekből kitünik, hogy a felekezeti iskolák kedvezése tekintetéből történnek, hogy az által a községi iskolák némi kényszerhelyzetbe hozassanak.

T. ház! Miután már e tárgy szőnyegre került: kell, hogy nehány szóval nyilatkozzam. Ugy hiszem, hogy a községi iskolák elleni eljárásnak épen ellenkező utja és módja lett volna, mint az, melyet én követtem. Ha t. i. az államsegély pénzét takarékoskodás nélkül nehány iskolára forditjuk, ha az egyes községek által akármely kimért diját a tanitóknak az

államsegélyből fedezzük; akkor mi magunkat megfosztjuk legrövidebb idő alatt azon lehetőségtől, hogy azon számos községekben, melyekben iskolák nincsenek, azoknak felállitásához járulhassunk. Tehát kimeriteni az államsegélyt néhány hely érdekében, legbiztosabb módja lett volna annak, hogy a többinek ne jusson semmi és igy nem az általam követett eljárás, hanem felfogásom szerint annak ellenkezője idézte volna elő azt, a mit ezen intézkedés czélzatául tüntetnek fel.

Azonfelül tudjuk a felekezeti iskolák pénzbeli állását, mig a községi iskoláknak a törvény legalább 300 frtot biztosit, vannak felekezeti iskolák, melyeknek tanitói 80, 60, 22 frt évi fizetéssel birnak.

A törvény két jellegü rendszert állitott fel: Vannak községi, vannak felekezeti iskolák, nekem, mint miniszternek sem jogom, sem hivatásom azok irányában pártállást elfoglalni, (Helyeslés) nekem kötelességem az iskolát mindenütt, mindenhol pártolni, legyen az iskola felekezeti, legyen községi: az nekem mindegy, csak legyen jó, hasson a nép müvelődésre; (Helyeslés) és én, a mennyiben a törvény engedi, nem fogom megvonni töle pártolásomat, én azt támogatni, istápolni fogom, ellenkezőleg cselekedve, nemcsak a törvény betüje, de intencziója ellen is vétenék. Én polgári bünnek tartanám jelen viszonyaink közt, midőn a nép müveltetésének, a nép oktatásának minden eszközét meg kell ragadni, akár egyik, akár másik jellegü iskola ellen törni; de nemcsak polgári bünnek, de jellemtelenségnek tartanám azt, mit nyiltan elérni nem tudok, mesterséges fogások által alattomos utakon létesiteni. (Általános élénk tetszés.)

Ezen gyanura soha alkalmat nem szolgáltattam, s mig ezen széken leszek, alkalmat szolgáltatni nem is fogok.

Ez feleletem a második kérdésre.

A mi azon kérdést illeti: miért nem intézkedett a kormány, hogy a tanitók egyetemes gyülése ez évben is megtartassék, vagy ha a megindult kath. polgári mozgalommal szemben czélszerünek nem tartotta, miért nem alkalmazza az 1868. évi XXXVIII. t.-czikket a tanári testület szervezetére nézve, erre feleletem: Az egyetemes tanitógyülést a mult évben a pesti nevelők egylete kezdeményezte, és hivta egybe, arra a kormánynak épp oly kevés befolyása volt, mint pl. az igazságügyi miniszternek a mostani jogászgyülés egybehivására. Segitette

2000 frttal, megnyitotta az államtitkár; de kezdeményezés és összehivás nem volt a kormány, hanem a pesti nevelők egyletének ténye. Hogy miért nem hivták az idén össze, én nem tudom, de ugy hiszem és ugy értesültem, hogy már tavaly az volt a tervük, hogy ezen gyülések időről-időre tartassanak, nem pedig évenként. Hogy egyébiránt a krassói, temes- és torontálmegyei tanitók Temesvárott az alföld néhány megyéinek tanitói pedig Szegeden, ugyszintén a vas- és zalamegyei tanitók is tartottak gyülést az idén, minden nehézség nélkül, az az ujságokból is tudva van. Igy tehát nem azon okok forogtak fenn, melyeket az interpelláló ur talán fenforogni hitt.

A mi a tanitók testületének szervezetét illeti, azok a községi tanitók testületére vonatkozó intézkedések.

Tanitói egyesület sok van már az országban, és hogy minél több legyen szivemből óhajtom. De a szóban levő testületnek szervezése azt tételezi fel, hogy a községi iskolák oly számmal legyenek valamely megyében, hogy tanitóik külön testületi szervezetet alkothassanak; az erre vonatkozó alapszabályok munkálatban vannak; hogy eddig nem alkalmazhattuk: oka az, hogy egyes megyékben községi iskolák nem voltak oly számmal, hogy tanitóik önálló testületet képezhettek volna.

Azon kérdésre, szándékozik-e a kormány az egyetem, műegyetem, jogakadémia, gimnáziumok, reáltanodák reformját foganatba venni, az feleletem, hogy az ezen tárgyakra vonatkozó törvényjavaslatokat még boldogult elődöm a ház asztalára tette.

Ezeket a törvényjavaslatokat a ház a tanügyi bizottsághoz utasitotta, főbb elveikre nézve azokat én is elfogadom, kivévén a középtanodai rendszerről szóló törvényjavaslatot, mert sem a 4 évi kursust, sem az ugynevezett trifurkácziót részemről nem pártolom. (Helyeslés a jobboldalon.)

Fog-e a ház elég idővel rendelkezni, hogy e törvényjavaslatot most már, ez idén tárgyalja: nem tudom; de tekintve a viszonyokat, ugy hiszem, hogy alig lesz az lehetséges. Csak egyre fogom kérni a t. házat: hogy a kolozsvári egyetem iránti kérdést még ez évben tárgyalás alá venni méltóztatnék, hogy igy az ez iránti t.-czikk alkotása által Erdély már a jövő esztendőben saját egyetemmel birjon. (Helyeslés.)

Időközben, a mi tőlem telik, meg fogom tenni, hogy a

legszükségesebb reformintézkedések életbe léphessenek. Megtettem azt már a müegyetem szervezésére s megtettem részben a gimnáziumokra nézve.

Vajjon képes leszek-e ugy intézkedni, hogy Magyarország közerkölcsiségi, közmüvelődési és állami érdekeinek kellő biztositékot szerezzek: nemcsak egyedül tőlem, de a közremüködő erőktől is függ.

E czélra a közoktatási tanács fölállitását szükségesnek tartván, arról külön szabályzatot készitettem s azt szakférfiakkal pártkülömbség nélkül közlöttem, mint azt az interpelláló ur legjobban tudhatja, és az által legalább azon szándékomat és akaratomat bizonyitottam be, hogy a reform terén ugy kivánok haladni, mint azt az ország közmüvelődése, közerkölcsisége és az állami viszonyok kivánják. (Élénk éljenzés.)

Schvarz Gyula: T. ház! Hogy a kormány helyzete nehéz e kérdésben, magam is beismerem; általában véve nehéz eltalálni a kellő határvonalat, a kellő törvényes szigor között egyfelől és másfelől azon ildomos gyengéd tapintat között, melyet inkább az opportunitás ajánl. Általában, mondom, nehéz ez a politikában, de különösen a jelen kérdésben, melybe a tájékozatlan tömegnek vallásos érzelmei — hogy ugy mondjam — annyira bele bonyolitva vannak.

A kormány az audiendum verbum regiumot alkalmazta a renitens székesfehérvári püspök ellenében. Nem terjeszkedem ki jelenleg annak birálására, mennyire kompatibilis az audiendum verbum regium alkalmazása a parlamentális kormánynyal; nem kérdem, nem áll-e ez némileg ellentétben — legalább alakilag — azon tannal, hogy a fejedelem személyét kivül kell hagyni lehetőleg a kormányzáson. Meg vagyok győződve arról, hogy azon esetben, ha ezen alkalmazott módozat lényegileg javára válik az ügynek: nem fog senki akadni e házban, ki ezen hibát számba vegye.

Vajjon azonban meg vagyok-e elégedve magam részéről, mint interpelláló, az igen t. miniszter ur eljárásával, midőn az az audiendum verbum regiumot alkalmazza ez esettel szemben, jelenleg azt mondhatom, hogy meg leszek elégedve akkor, ha látom, hogy az alkalmazott módozat csakugyan elérte azon gyümölcsét, melyet a kormány elérni törekedett. Figyelmeztetem azonban a kormányt, hogy ha netalán már a legközelebbi

napok más bizonyitványt szolgáltatnának: ezen esetben, reménylem, be fogja látni maga a kormány, hogy ezen a középkorból előrántott módozattal nemcsak nem használt az ügynek, hanem szemben a renitens főpapokkal magát a korona, az alkotmányos király tekintélyét kompromitálta. (Élénk helyeslés a baloldalon).

Én szivem mélyéből kivánom egyébként, hogy ne az történjék, hanem hogy azon czél éressék el, hogy ugy legyen, a mint meg vagyok győződve, a kormány jóhiszemüleg akarta.

Interpellácziom 2-dik pontja vonatkozik, mint én is mondtam, s nem mint a jegyző ur valószinüleg tévesen olvasta, 9 kath., hanem 9 keleti püspök eljárására.

Nagy megelégedésemre szolgál, hogy a miniszter ur álláspontja szemben a karansebesi püspökkel megegyezik azon felfogással, melyet e részben helyeslek. E részben tehát teljesen megnyugtatva érzem magam, s midőn ezt kijelentem, arra kérem még a miniszter urat, méltóztassék magának egyuttal tudomást szerezni arra nézve is, hogy melyek tulajdonképen az ó-aradi püspök eljárásában azon mozzanatok, melyek a karansebesi püspökökkel analog figyelmet érdemelnek.

Interpellácziom 3-ik pontja nevezetes kérdésre vonatkozik. Ha jól emlékszem, a 2872-ik számu rendelet kérdése ez, melyet nemcsak én emlitettem fel e házban, hanem melylyel a tanügy barátai az egész hazában élénken foglalkoztak, sőt örömmel észlelem, ugyszólván az egész hazában figyelemre méltatták, többek közt különösen a pestmegyei iskolatanács is.

Megvallom, félreértés uralkodik a miniszter ur válasza és azon kérdés közt, melyet én tettem. Midőn én interpelláltam, czélom volt, hogy a helyzet felvilágosittassék; nem akartam átalában azon nehézségeket emliteni a miniszter urnak, melyet ő emlitett.

Én azonban azt látom, hogy a nehézségek, melyekkel küzdenie kell, oly természetüek, hogy az ember azt mondhatja, hogy a kormánynak politikája maga teremtette azokat, és épen mert ő teremtette, kérem a t. kormányt, kezdjen más politikát, hogy jövőre ily nehézségek támasztása által a fejlődést meg ne zavarja. Én részemről a kérdést behoztam a házba, nem azért, hogy azon alaki csorbákra is ki akartam volna terjeszkedni, melyekre a ház figyelmét a pesti iskolatanács felhivta, midőn határozati javaslatában kimutatta, hogy a törvény betü szerinti

értelmét, ugy mint szellemét a miniszter rendelete által egyiránt megsértette: a mennyiben az iskolaszékek és tanácsok kompetencziájába nyult bele; midőn önhatalmilag rendelkezik ott, hol ezt az 1868: XXXVIII. t.-czikk igen világosan az önkormányzati testületeknek tartja fenn. Én e részben egyenesen a törvényes álláspontot védem. Magam részéről — a mi különben nem ide tartozik — nem vagyok ugyan a törvény e szellemével megelégedve, de miután az törvény: épen mert s a meddig törvény, teljes épségében óhajtom azt fentartatni. E pontra vonatkozólag, t. i. hogy tényleg alakilag megsértette e törvény rendeletét a miniszter, erre vonatkozólag lesz alkalmam bővebben nyilatkozni tán akkor, midőn a pestmegyei iskolatanács kérvényben benyujtandó határozati javaslata szőnyegre kerül, vagy ha ez nem történnék, majd a budget vita alkalmával. Jelenleg a dolog érdemére vonatkozólag akarok megjegyzést tenni. Nekem aggályaim voltak és azt hiszem, ez aggályok komolyak is lehetnek azon politika folytán, melynek őszinteségében nem kételkedtem volna soha, nem különösen azon idő óta, mióta oly férfiut látok a miniszteri széken, mint az általam igen tisztelt miniszter ur. De hogy aggályok támadhattak, azt a miniszter ur be fogja látni. Az igen t. miniszter ur azt mondta, hogy nem akart gátlólag hatni a szabad versenyre, a felekezeti és a községi iskolák között. És mégis oly rendeletet bocsátott ki, mely e szabad versenyt tényleg gátolja.

Az egész eljárásnak nyitja az, hogy a miniszter ur budgetjét nagyon is korlátoltnak találja és ennek folytán attól félt, hogy majd a községek erre több pénzsegélyt fognak kérni, mint a mennyi az államháztartás előirányzatában erre kijelölve van. Azt hiszem, ez circulus vitiosus: mert épen azon körülmény, ha indokolva van, indithatná a miniszter urat arra, mikép az uj költségvetés alkalmával nagyobb összeget kérjen azon czélra, hogy jó, korszerü és a törvény szellemének megfelelő községi iskolák kellő gyámolitás folytán minél nagyobb számmal támadhassanak. Az én indokolásom sulypontja abban fekszik, hogy ha azt akarja a miniszter ur, hogy végre valahára az iskolák a szabad verseny szellemében a XXXVIII. t.-cz. alapján neki lendülhessenek: szükséges, hogy a tanitói személyzet oly elemekkel frissüljön fel, melyek irányadók, példaadók és mintaszerüek legyenek. Nem tudom, hogy reményli-e a minisz-

ter ur ezen felfrissülést nagyobb mérvben a felekezeti iskoláktól; de tudom azt, és be fogja látni a miniszter ur is, hogy ha a kormány valamit tehet, a kezdeményezés lehetősége e részben épen a községi iskoláknál van neki megadva. Ha t. i. személyzetét oly anyagi ellátásban részesiti, mikép kellő szakmüveltségü férfiak a jövőre ne vonakodjanak a tanitói állástól, mint vonakodnak attól mind ez ideig, midőn ezen állás nemcsak nem tekintélyes, de egyenesen nyomorteljes a legtöbb községben: addig mig a tanitók állása oly nyomorteljes lesz, nemzedékek fognak talán elmulni; de kevés oly erő fog a tanitószemélyzetbe belépni, mint a milyenek, hogy belépjenek, a miniszter ur, bizonyára maga is kiván. Ha a tanitók anyagi állása olyan lesz, hogy általában véve magasabb müveltségü ifjak is fognak kivánkozni e pályára, akkor, csakis akkor fog bekövetkezni azon pillanat, mely után a miniszter ur is annyira vágyódik, mint én.

A dolog különben, nézetem szerint, ugy áll, hogy a miniszter ur azért tiltotta el a községnek a tanitók fizetését minimuma fölül emelni, mert attól félt, hogy majd a tanitók fizetésére rendelt államsegély szükséglete is oly magasra emelkedik, hogy azt a miniszter saját tárczája el nem fogja birni.

Én azonban azt tartom, hogy semmi nehézség sem adta volna elő magát, ha a községek oly magasra emelhették volna a tanitófizetést, a mennyire akarják; egészen más kérdés azután, mit akar a kormány, minő mérvben akar segélyt adni az ily községeknek a minimumon felül. Miért nem emelhetné egy- vagy más község saját iskoláik tanitóinak fizetését 6—800 frtra? Hisz ha nem birván mindezt a község maga kiállitani: államsegélyért folyamodik a minimumon felül; szabadságában áll a kormánynak adni, vagy nem adni.

Én természetesen azt ajánlanám, hogy adjon a hol csak lehet és ez tulajdonképen nemcsak a a mult és jelen évi költségvetésre vonatkozik. Én a magam részéről ismételve kifejezem azon óhajtásomat, a mi — remélem — a miniszter ur felfogásával sem ellenkezik, hogy a jövő évi költségvetés tárgyalásakor e czélra lehetőleg nagyobb összeg vétessék fel az előirányzatba, hogy végre valahára, mint annyian kivánjuk nemcsak itt, hanem e házon kivül a sajtó és közélet terén is nagyobb kedvet kapjanak ifjaink a tanitói állomásokra vállakozni a községi iskolákban.

Mig ez meg nem történik: a községi iskolákra is tulnyomólag csak oly gyenge erők fognak vállalkozni, mint a milyenek tulnyomólag a felekezetiekben müködnek, s ily körülmények között a verseny nem fog megindulni, hanem csak a nyomást érezni mindkét félen.

A termesztmény és kert kérdésére nézve, miután az alaki sérelem egyelőre nem bizonyult be még tényileg is valami nagy fontosságunak, a miniszter ur válaszát tudomásul veszem. De a mi a 4-dik pontot, a tanitógyülés kérdését illeti, arra nézve nagyon jól tudom, hogy közvetlen ugyan a kormány nem hivta egybe az egyetemes tanitógyülést; de azt nem tagadhatja senki, ez a mi utóvégre is a kormánynak dicséretére legyen mondva, hogy közvetve mégis közremüködött közegei által ezen egyetemes tanitógyülés egybehivásánál, s nem hagyta magára a magán kezdeményezést annyira, mint a szegedi délmagyarrországi tanitógyülésnél. Az egész egyetemes magyar tanitógyülés szervező előkészitése, melyen magam is jelen voltam: általában mindenkit meggyőzhetett arról, hogy ennek kezdeményezésében a kormánynak keze nagyon is benne volt. Fönnebbi kérdést azért tettem, mert jól tudtam azt, hogy a pesti népnevelő-egylet felszólitotta a vidéki egyleteket, hól kivánják megtartani az idei tanitógyülést Magyarországban? Választ azonban, mint a lapokból látható volt, egyetlen vidék egylettől sem kapott. Ebből magából láthatta mindenki, legalább pedig a miniszter, hogy itt bizonyos differencziáknak kell fenforogniok, melyeket habár nincs is utalva a kormány közvetlenül elintézni, de a reform jelen vajudási napjaiban mint a közoktatásügy terén is a legfelsőbb fölügyeleti jog letéteményese bizonyára szolgálatot tett volna a közügynek, ha e differencziák kiegyenlitésére közremüködött volna. Nagyon szükségesnek tartottam volna részemről, a második tanitógyülés létrejöttét még ez évben, majd azon tudat, hogy ezen felvételidij elrendelése ismét csak oda hat, hogy minél több gyermek maradjon el az iskolától.

Végre a mi az egyetem, müegyetem, jogakadémiák, gymnásiumok reorganizácziójára vonatkozó törvényjavaslat sorsát illeti, örülök annak, hogy a kolozsvári egyetemre vonatkozó törvényjavaslat oly hamar elénk fog kerülni; de megvallom, nagyon aggódom a felett, hogy müegyetemünk, különösen pedig egyetemünk, gymnásiumaink továbbra is megmaradjanak a jelen

pangásban. Azt hiszem, az igen t. miniszter ur maga tudja, mily kevéssé jó hirnek örvendenek középtanodáink a szomszédországokban és egyátalán a külföldön, és mennyire panaszkodnak magok a tanár urak ezen intézetek felett, s nagyon csodálkozom, hogy nem egész erőmegfeszitéssel müködik azon, miszerint mind az egyetem, mind a gymnasiumnak és reáltanodák ujjászervezése még az 1872. april 20-án feloszlatandó országgyülés befejezése előtt léptettessék életbe.

Áttekintve az egészen: részemről csak aggályomat akartam kifejezni az iránt, hogy történtek itt oly intézkedések, melyek annak látszatát involválják, hogy e kormány nem elég erős szemben az ultramontán mozgalommal. Mutassa meg a kormány politikája, hogy nincs összefüggés azok közt, miket én kapcsolatba hoztam itt ezekkel, és akkor részemről meg vagyok elégedve és be fogom látni, hogy azon összefüggés nem létezik. A miniszter ur jóhiszemüségét nem vontam kétségbe: csak attól félek, hogy több, sokkal nagyobb erőt, nehézséget lát az ultramontán tényezőkben, mint a mennyi azokban valóban létezik. Ha a kormány szemben ezen mozgalommal erélyes politikát követ: meg lehet győződve, hogy nemcsak a ház, a nemzet, hanem az alsó papság is erélyesen fogja támogatnti, de mindaddig, mig azt hiheti, hogy általában mindenáron csak a főpapság klerikális iránya legyezgetésével történnek némely palliativ rendszabályok: addig természetesen Magyarország speciális viszonyai közt az alsó papságnak sem lehet kellő erkölcsi bátorsága, ugyanazon politikát követni, melyet maga a kormány, és felteszem az egész ház legszivesebben óhajtana követni. Kivánom pedig, hogy midőn ekként a miniszter ur válaszát tudomásul veszem, hogy ezen palliativ rendszabályok helyett minélelőbb a magyar kormány a képviselőház elé az egyház és az állam közti viszony szabályozása iránt törvényjavaslatot terjesszen. (Helyeslés balfelől.)

Elnök: Tudomásul veszi a t. ház a miniszter ur válaszát? (Tudomásul)! Tudomásul vétetett.

Deák Ferencz: A szabályok szerint az interpellácziók előbb tárgyaltatnak, mint a rendes napirenden levő tárgyak. De ugy tudom, hogy a főrendek 12 órára együvé vannak hiva, talán mégis kivételt lehetne tenni, és a tegnap elfogadott törvényjavaslatot most harmadszor felolvasni. (Helyeslés.)

Elnök: Ha megengedi a t. ház az interpellácziókra való válaszolás megszakitásával az igazságügyminiszteriumnak megszavazandó póthitelről szóló törvényjavaslat fog felolvastatni.

Jámbor Pál jegyző: (olvassa a törvényjavaslatot.)

Elnök: Elfogadja a t. ház a harmadszor felolvasott törvényjavaslatot? (Elfogadjuk!) El van fogadva. Tárgyalás végett a főrendekhez Mihályi Péter jegyző fogja átvinni.

Széll Kálmán jegyző (olvassa a jegyzőkönyvi kivonatokat.)

Elnök: A törvényjavaslat a jegyzőkönyvi kivonat mellett átküldetik.

Pauler Tivadar vallás- és közoktatási miniszter: Simonyi Ernő ur a következő kérdést intézte hozzám:

„Mi módon járt el a kormány a székesfehérvári püspök ellen, ki, daczára annak, hogy a mult évi augusztus 9-én kelt királyi leirat folytán kiadott kormányrendelet által egyenesen eltiltatott volna: ugynevezett csalhatatlansági dogmát püspöki megyéjében ünnepélyesen kihirdette?

Mi eredményt vár a kormány az általa netán e részben tett intézkedésektől?

Igaz-e, hogy a fentemlitetten kivül más magyarországi püspökök is kihirdették volna egyházmegyéikben a csalhatatlansági dogmát, vagy azt megyéjükbeli papokkal közölték s az iskolákban tanittatni elrendelték?

Ha igaz, kik ezen püspökök és mi módon szándékozik a kormány irányukban a királyi jognak tiszteletben tartását s a kormány rendeleteinek érvényt szerezni?

Hogy és miként járt el a kormány a székesfehérvári püspök ügyében, az ama válaszomból kitünik, melyet Schvarz Gyula képviselő urnak adtam. Mily eredményt vár a kormány intézkedéseitől? Azt az eredményt várja közvetlenül, hogy a nevezett püspök ur a törvények és törvényes rendeletek iránt ezentul tartozó tisztelettel fog viseltetni, közvetve pedig, hogy a törvények tekintélye fentartassék és megóvassék. Arról, hogy más magyarországi püspökök a székesfehérvári püspök után a csalatkozhatatlansági dogmát egyházmegyéikben kihirdették volna: arról eddigelé tudomásom nincsen. Egyáltalában sajnálattal tapasztalható, hogy ezen fontos és más hasontermészetü kérdésekben igen gyakran téves hirek terjesztetnek, p. o. azon hir, hogy a magyarországi püspökök konferencziára készülnek a

többi püspökökkel majd Velsben, majd Linczben, majd Salzburgban az oktatás iránt történt általános intézkedésekről, utasitásokról stb., a melyek az izgatottságot nevelik, a bizalmatlanságnak magvait elhintik és ez által a tárgyias, pártatlan felfogásnak lehetőségét nehezitik.

A királyi placetumnak, a királyi tetszvényjognak, a mint már más alkalommal kijelenteni szerencsém volt: az a czélja, hogy a korona jogaival, az ország törvényeivel ellenkező rendeletek vagy azok ily természetü záradékainak kötelező erejü kihirdetése, illetöleg végrehajtása és foganatositása megakadályoztassék. A korona ezen jogát fentartani, azt a haza és a magyar egyház érdekében gyakorolni, ő felsége kormányának hivatása, azontul a hitbeli meggyőződésnek korlátot szabni szándékában nincsen, tekintettel az államhatalomnak jogkörére, és a lelkiismereti szabadságra, szándékában nem lehet. Ha azonban valaki által oly tettek követtetnek el, melyek az ország törvényeivel összeütköznek, akkor a törvénynek szentségét és tekintélyét fentartani mindenkor kötelességének fogja ismerni. (Helyeslés jobbfelől.)

Simonyi Ernő: T. képviselőház! A miniszter ur válaszára egy pár észrevételt leszek bátor tenni, megjegyezvén mindenekelőtt, hogy különösnek tartom a miniszter urnak abbeli panaszát, hogy az interpellácziók vele nem közöltettek és mégis valami véletlen folytán mindkét interpelláczió kezénél volt és azokat fel is olvasta; tudomása tehát volt róla és ennélfogva, ha valami technikus hiba történt volna is a jegyző hivatalban vagy az irodában, az nem szolgálhatott akadályul arra, hogy előbb nem felelhetett volna. (Fölkiáltások jobbfelől: Hisz felelt!)

Ha Prileszky képviselő ur hallotta azt, mit a miniszter ur mondott, nem mondhatná, hogy ez nem a dologra tartozik. Egyébiránt, ha Prileszky ur magamra hagy: higyje el, igen jól fogom tudni, hogy miről és miként kell beszélnem.

A mi magát a kérdést illeti, t. ház, kell hogy előre bocsássam azt, hogy azon remediumokra, melyekre mi törvényeink és a szokásos gyakorlatok szerint hivatkozunk és melyek gyakorlatba lételét a kormánytól kivánjuk, nem volna szükség, hogy ha nálunk különösen a katholika vallás viszonyai az állam viszonyaival annyira egybefüzve nem volnának.

Legtöbb más államban mindezen kérdéseket a teljes

vallásszabadság megoldhatja, megoldhatja azokat nálunk is; de miután nálunk teljes vallásszabadság még nincs, kénytelenek vagyunk hivatkozni a törvényekre és a törvényes gyakorlatra.

A miniszter ur a fehérvári püspöknek egyenesen a király és a kormány rendelete ellenében történt fellépésére nézve, a multban követett gyakorlatra hivatkozva, azt válaszolja, hogy azt követte a kormány a jelen esetben is, midőn az előzményekkel egyezőleg őt ad audiendum verbum regium meghitta és a király nevében a miniszterelnök által megdorgálta.

Voltak ily előzmények, de tudtomra voltak oly előzmények is, melyek itt meg nem állottak, hanem melyek a püspöktől ad audiendum verbum regiumnál azt kivánták, hogy vegye vissza a kihirdetett bullát, és midőn a püspök ezt megtagadta, püspökségétől elmozdittatott és egy barátkolostorba tétetett. A kormány azonban jelen esetben eddig nem ment; hanem, a mint a miniszter ur mondja, azon eredményt várja, hogy azon püspök, ki most csintalankodott, jövőre jól fogja magát viselni; azt várja, hogy a törvények tekintélye fen fog tartatni.

Méltóztassanak megengedni: a törvények tekintélye ily módon fentartatni nem fog. (Helyeslés.)

A kormány augusztus 9-én egy királyi leiratot eszközölt ki, mely egyenesen betiltja a vatikáni zsinat rendeleteinek közzétételét s figyelmezteti a püspököket arra, hogy a placetum regiumot fenn kivánja tartani. Ezen királyi leirattal kapcsolatban a kormány egy rendeletet bocsátott ki, melyben a királyi leiratnak és a placetumnak tiszteletben tartására utasitja a püspököket.

Daczára ennek, a fehérvári püspök egyenesen az ellenkezőt cselekedte és a kormány azt mondja: most megdorgálta őt, ezáltal fentartottuk a törvény tekintélyét, pedig az én felfogásom szerint a törvény tekintélye egészen más.

De mi volt a kormány eljárása, midőn a kihirdetés megtörtént? A kormány tétlenségben maradt, és pedig hónapokig, még a verbum regiumot sem vette használatba, hanem várt mindaddig, mig a hosszas habozása által felbátorodott többi magyar püspök is, tán egynek kivételével az uj dogmát — nincs az én interpellácziómban azon szók „hiveinknek“, hanem az „egyházmegyében“ — kihirdették és az uj tannak tanitását elrendelték.

Ha a miniszter urnak nincs erről tudomása: én sajnálom, nekem van, és miután itt a váczi megyében vagyunk, felolvasom a váczi püspök körlevelét, melyet a megyebeli papsághoz szétküldött (olvas.)

Circulares.

Decreta synodi vecumenicae Vaticanae, quae instituta in urbe publicatione omnes fideles abligant, in advoluto transpono, ut DD. curati eorundem in institutione publica et privata usum facere queant. Vacii 10. Julii. 1871. Antonius Josephus Eppus.

És ha ez nem a hivekhez van küldve és kihirdetve mindenesetre, pro publica et privata institutione van küldve az illető lelkészekhez és igy ezt jobban életbeléptetni nem tudom, hogyan lehetne.

Az tehát, hogy a kormány föl fog ügyelni arra, hogy jövőre oly lépés ne tétessék, mely ezt a hivekkel mintegy elfogadtassa, megfelelőleg már a püspök által megtétetett, mert itt egyenesen ki van mondva: „instituta in urbe publicatione omnes fideles obligant", tehát ez minden hivekre kivetőleg hirdettetett ki.

Most, t. ház, vegyük fel a kérdést higgadtan, a mint van. Mi történt? A katholikus vallás évszázadok, majdnem két évezred óta fennáll és bizonyos tanokat hirdetett, melyeket az ezen vallást követő hivek elfogadtak és elismertek.

A mult évben Rómában egy püspöki gyülekezet, ugynevezett synodus tartatott, melyben elhatároznak egy uj tant, mely uj tant egészen más alapokra fekteti ezen vallást. Mert eddig ezen vallás az embereken kivül nem ismert más lényt, mint az istent. Az isten és ember közt nem állott eddig senki. Most azonban felállitanak bizonyos félisteneket, bizonyos oly lényeket, melyek tökéletesebbek mint az ember. Ez oly elem a vallásban, mely egészen uj. Azonban ennek fejtegetésébe itt bocsátkozni, természetesen helye nincs; hanem következése ennek az volt, hogy a kath. vallás hivei közül voltak sokan, kik e tant elismerték, voltak igen nagy számmal, kik nem ismerték el. Azok közt, kik nem ismerték el, voltak a magyar püspökök, kivéve egyet, volt a magyar király és volt a magyar kormány. Hogy a magyar püspökök ellene voltak, azt tudjuk mindnyájan a vatikáni synodus gyüléseiből; tudjuk, hogy mindnyájan, kivéve egyet, ellene szavaztak: tehát ezen dogma püs-

pökeink meggyőződése nem volt. Mert ott, miután hónapokig kapaczitáltattak, miután mellette minden lehető érv felhozatott volna, mindezek daczára saját véleményöket és nézetöket követve, meggyőződésök szerint tagadólag szavaztak. Ez tehát az ő meggyőződésök nem volt. De nem volt ez meggyőződése a királynak sem, mert különben aug. 9-én kelt királyi leiratát nem adta volna ki; nem volt meggyőződése a kormánynak; mert különben aug. 10-én ugyanazon királyi leiratot nem köröztette volna a püspököknél.

Már most, t. ház, a kérdés az, hogyha itt valami történt, a mit a kormány, a mit a király, a mit a katholikus híveknek mindenesetre nagy és tekintélyes része, mondhatnám, hasonlíthatlanul nagyobb része azon katholikusoknak, kik gondolkoznak: el nem fogad, el nem ismer és a kormány azt a törvényekre és a régi joggyakorlatra hivatkozva eltiltja és mégis találkoznak, a kik ezen tilalom ellenére cselekesznek, kérdés: van-e a kormánynak módjában a törvénynek s rendeletének érvényt szerezni. Azt hiszem, igenis van. Voltak már máskor is oly eseteink, mikor a főpapok nem engedelmeskedtek. Tudjuk a történelemből, hogy a főpapok nem mindig oly bárány szelidségüek, mint a szentirás szavai szerint is és hivatásuknál fogva lenniök kellene. Mit mondanak a mi törvényeink? Az 1507—8-iki törvényczikk azt mondja:

„Quicunque contra statua Regni polam et aperte egerit; Decre laque hujuscemodi temerario abusu violare de caetero praesumpserit (prout hactemus per plerosque potentens fieri solitum erat) talis su fuerit Praelatus — különös, hogy a törvény itt mindjárt ráteszi ujját a praelatusra, — (Nagy derültség.) aut altera Persona Ecclesiastica: in amissione Praelaturae, vel alterius dignitatis, et benficii sivero Baro vel Nobilis: in amissione universorum bonorum suorum, et juricum suorum possessionarum convineatur eo facto et perpetuus Regiae Majestatis, ac Regni infidelis et exul habeatur.

§. 1.

Et talium Praelaturas, beneficia seu dignitates vel jura possessoniaria, Regia Majestetas, eui maluerit, liberam donondi et conferendi habeat facultatem.

Továbbá — nem akarom untatni a t. házat hosszas felolvasásokkal — a 2-ik §. azt mondja, hogyha pedig ő felsége

nem adományozná, akkor a vármegye az alispán vezetése alatt népfelkelést rendezvén, annak jószágait vegye el, melyek aztán közprédává válnak. (Derültség. Fölkiáltások: Jó lesz! Vegyük el!) Törvény tehát van, mely a főpapok büntetését elrendeli. E törvény 1507-ben kelt ugyan, de 1647-ben még pedig két helyen, t. i. az V. és XIV. t.-czikkben ujra megerősittetett.

Törvény tehát van. Már most, t. ház, én a kormány állását e tekintetben ugy fogom fel: a magyar törvények szerint a magyar király az egyháznak főpatronusa, főkegyura. Ezen főkegyuri jog szerint vannak jogai, de vannak kötelességei is; ugy ezen jogait, mint kötelességeit alkotmányos kormányforma szerint egy miniszter ellenjegyzése és felelőssége mellett gyakorolja. E szerint tehát minden visszaélés és minden mulasztás e joggyakorlatot illetőleg felelősséggel jár, s azon törvény alá esik, mely a miniszteri felelősséget elrendeli.

A királynak, mint főkegyurnak kötelessége az 1790–91. XXIII. t.-czikk szerint: „Majestas sacratissima, ut supremus ecclesiaum patronus, ecclesias Dei in suis juribus conservabit et fundationes cujuscunque nominis ad mentem fundatorium administrari faciet.“

E szerint a királynak mint főkegyurnak kötelessége az egyház bármiféle alapitványait az alapitók intézkedése és azok intencziója szerint kezeltetni és az általuk kijelölt czélokra forditatni. Kérdem, t. ház, ha vajjon a kath. egyház alapitványai szólhatnak-e oly hitre, mely csak a mult évben keletkezett? Szólhatnak-e oly hitre, mely oly tanokat állit fel, milyenek a keresztény vallások egyikében sem léteznek, mely az ember és isten közt középlényeket állit fel? Ilyenek eddig semmiféle keresztény vallásban nem, hanem igenis a régi pogány vallásokból ismeretesek.

Ez, t. ház, nem lehetett azok intencziója, kik a magyar egyház alapitványait tették. Ez alapitványokat tehát az előbbi hiveknek, azon kath. hiveknek, kik a régi vallás mellett megmaradtak: megtartani a királynak, mint az egyház főkegyurának kötelessége. Miután tehát a kormány e részben az egész eljárás által sem a kath. vallás hiveinek érdekeit, sem a királyi rendeleteknek, sem a királyi jogoknak, sem a kormánynak, sem a törvénynek, sem általában az államnak tekintélyét fönn nem

tartotta, én a miniszter ur válaszával megelégedve nem lehetek. (Helyeslés a baloldalon.)

Azon eljárás, t. ház, melyet a fehérvári püspök irányában követett, megvallom, hogy többet ne mondjak, a kormánynak tehetetlenségét mutatja ki inkább, s megmutatja azt, hogy képtelen a magyar állam tekintélyét, a törvények méltóságát föntartani, annálfogva én ezen kérdés tárgyalását kivánom. (Helyeslés a baloldalon.)

Elnök: Tudomásul veszi a t. ház a miniszter ur feleletét? (Tudomásul! Nem!) Méltóztassanak azok, kik tudomásul veszik, felállani. (Megtörténik.) A többség tudomásul veszi. (Ellenmondás. Fölkiáltások: Ellenpróba!) Méltóztassanak azok, kik nem veszik tudomásul, felállani. (Megtörténik. A jegyzők összeszámitják a szavazókat.)

A feleletet tudomásul veszi 66 szavazat, nem veszi tudomásul 55 szavazat. E szerint helyesen mondtam ki a többséget.

Patay István: T. ház! Pauler miniszter ur ma tartott beszédének kezdetén oly nyilvánitást tett, melyet a házban hallgatással mellőzni nem szabad. Ő azt mondá, hogy az interpellácziók mind ez ideig vele hivatalosan nem voltak közölve.

Ez engem megdöbbentett először azért, mert igy minden interpellláczióra a feleletet ad graecas calendas lehet elodázni, másodszor azért, mert itt hivatalos kötelesség mulasztása történt, a mi felett, mikor ez itt a házban nyilvánossá lesz, rosszalást kimondani kötelességünk. Hogy ezt tehessük, azon kérdést intéztem a ház t. elnökéhez, miért történt e hiba? és ha hiba történt, ki által történt? (Nevetés. Pauler Tivadar szólani akar.)

Elnök: Hozzám lévén intézve az interpelláczió, köteles vagyok én válaszolni. Tökéletesen igaza van a miniszter urnak, ha azt állitja, hogy forma szerint, jegyzőkönyvi kivonat mellett, boriték alatt nem küldettek be hozzá az interpellácziók; de mindjárt másnap küldetett meg neki a hiteles másolat Széll Kálmán jegyző aláirásával, az illető irodatisztet pedig, ki a forma hibát elkövette: már is megfeddettem.

Csernátony Lajos: Kötelességemnek tartom pár szóval nyilatkozni, miután én voltam bátor kérdést intézni, a melyre ma a felelet rögtön megadatott az által, hogy a miniszter az interpellácziókra felelt. Ezt illetőleg nekem semmi észrevételem nem volna, annyival kevésbbé, mert a miniszter ur által adott felelet

nagy részével tökéletesen ki lettem elégitve, és ezt a magam részéről hajlandó lettem volna tudomásul venni; a másik részre nézve ugyan nem.

Engedelmet kérek, hogy két észrevételt tehessek. A miniszter, ugy látszik, hogy az interpellácziókra adandó válaszával készen volt régen, mit bizonyitott az, hogy minden akták kéznél voltak, és hogy mindenre részletesen megfelelt. Igy lévén az én felfogásom szerint a dolog: én azt egy kissé különös eljárásnak tartom, hogy az interpellácziókra, melyekre a válasz zsebében van, egyik napról a másikra halasztatik annak elmondása, mintha váratnék az alkalom, hogy ne kelljen nyilatkozni, hogy elmuljék azon nehány nap, a meddig még együtt leszünk, ugy, hogy ha nem bolygattatik a tárgy, későbben kényelmesebb lesz választ adni.

Azok után, a mit láttam és hallottam, ezeket vagyok kénytelen feltenni, a mit pedig egyátalán nem tarthatok rendén levő eljárásnak.

Másik észrevételem az, hogy — már bocsánatot kérek a miniszter urtól, — hanem igen sajátságos felfogása lehet arról, hogy miről van tudomása, miről s mikor lehet tudomása valamiről s mikor nem? Ha kijelenti, hogy az interpellácziókról tulajdonképen nem is nyert forma szerint tudomást, ha kijelenti, hogy a püspökök eljárásáról, kivéve a székesfehérvárit, nincs tudomása, s az elsőre nézve saját maga bebizonyitja, hogy azokról nem csak volt tudomása, hanem minden akta kezei közt van, a másikra nézve fölvilágositja Simonyi Ernő, fölolvasván a váczi püspök körlevelét, ez azt bizonyitja, hogy hogy nekünk többieknek, s alkalmasint mindnyájunknak arról, hogy mikor van valamiről tudomásunk, pozitiv tudomásunk van, mig a miniszter urnak, a mikor tudomása van valamiről, arról relativ és alkalmi tudomása van. (Balfelől derültség.)

T. ház! Én legkevésbbé sem akarom ez alkalmat, melyet egy egyszerü kérdés föltevése által nyertem, arra fölhasználni, hogy ez ügyre kiterjeszkedjem; de, ha a ház megengedi, mégis egy észrevételt vagyok bátor tenni. (Halljuk!)

Én egy adott kérdésre nézve, egy adott helyzetben mindig akczeptálom azon helyzetnek fegyvereit, azon bünös, vétkes, vagy nem helyes ténynek megtorlására, ismétlésének megakadályozására azon fegyvernek hatályositását mindig helyesnek és

kivánatosnak tartom: ennélfogva én részemről nemcsak óhajtom, de meg is várom azt, hogy miután a kormány a fehérvári püspök irányában a megidéztetést és a királyi szó meghallgatását tartotta azon fegyvernek, a melynél tovább ezen bünös püspök irányában nem akart menni, mondom, akkor én részemről megvárhatónak, sőt megkövetelhetőnek tartom, hogy azon szónak, azon feddő királyi szónak tekintélyét fentartsa, (Balfelől helyeslés) mert különben nevetségessé teszi azt az egész ország előtt. (Élénk helyeslés.) Én nem tartom helyesnek, hogy mi ezen fegyvert gyengitsük, ha már egyszer foganatba vettük, sőt kivánom, hogy azon fegyver éles legyen a kormány kezében, és ha merne valaki az ellen cselekedni, legyen az bárki is, akkor a kormány e fegyvert éreztesse vele, különben az egész ország előtt nevetségessé teszi a koronát és a király személyét. (Élénk helyeslés.)

Elnök: A vita tehát be van fejezve, a ház tudomásul vette a választ és tárgyalásra nem tüzte.

IV. RÉSZ.

Az 1872-ik évi vallás és közoktatási tárcza költségvetése 1971. deczember hó 20-án.

1. Intercalaris jövedelmek és alapitványok kérdése.

Hoffmann Pál: T. ház! a vallás- és közoktatásügyi budget e házban mindannyiszor, valahányszor előfordult: különös figyelemmel beható tárgyalás alá vétetett, és e beható tárgyalásnál azon igen megnyugtató tapasztalást szereztük, hogy a háznak mindkét oldala áthatva azon közügynek fontosságától, mely e tárczával összefügg, vetélkedik egymással ezen közügynek előmozditásánál.

Egyetértőleg történt az előbbi évek költségvetéseinek tárgyalásánál, hogy vetélkedve szavazták meg azon költségvetéseket, melyek ezen czélra nézve szükségeseknek látszottak.

Megszavazta ezt oly készséggel a háznak t. ellenzéke, mint ezen oldal.

Viszont előfordult többször azon eset, hogy hasonló nézetek nyilvánultak e háznak mindkét oldaláról, egyetértőleg fejezték ki nézeteiket; és megforditva szintén oly gyakran történt, hogy ép oly egyetértőleg nyilatkoztatta ki a ház mindkét oldala elégedetlenségét egyes kérdésekre nézve az illető tárcza vezetője eljárásának egyes részleteire nézve. Ezen jelenség igen természetes.

Én nyiltan kijelentem, hogy a közügyek azon részének vezetésével, melyek e tárczához tartoznak: nem vagyok megelégedve, nem mindenekelőtt azért, mert tétlenséget látok e téren; nem vagyok megelégedve azért: mert azon férfiu részéről, ki e tárczát vezeti, az önbizalom hiányát látom, bizalom

hiányt maga a haladás ügyében és e bizalom hiányból származó ingadozást és habozást, ott a hol erélyes és szilárd munkálkodásra volna szükség.

Indokolom állitásomat: a tétlenség vádját hivatkozással azon bizottságokra, melyeket a ház kiküldött oly ügyek megvizsgálására, melyek a budgettel összefüggnek, ily bizottságok: a vallás és tanulmányi alap megvizsgálására kiküldött bizottság, az egyetemi alap megvizsgálására kiküldött bizottság.

Ezen bizottságok, daczára annak, hogy már több mint egy éve ki vannak küldve: semmi eredményt nem mutathatnak elő; azt fogják talán mondani, — és talán azt mondja a miniszter ur is — hogy ez az illető bizottságok hibája, miért nem dolgoznak. Ha csakugyan ez fogna mondatni mentségeül annak: akkor előre kijelentem, hogy nagyon furcsa azon fogalom, mely e mentséget felhozná a parlamentalis kormány kötelességének teljesitéséről.

A parlamentális kormány kötelessége az initiátiva, köteles szakadatlan initiátivát folytatni a parlament müködésére nézve. Hivatkozom a t. ház egyéb bizottmányainak munkálataira: nem-e szakadatlanul az illető szakminiszternek közvetlen initiátivája folytán müködtek a bizottságok? és lehetséges-e, hogy egy magára hagyott bizottság a miniszter nélkül a kormány, a szakminiszter initiátivája nélkül valamit tehessen?

Azt mondotta a t. miniszter ur: az országházban van egy nagy terem, az tele van aktákkal, menjen oda a bizottság és kutassa. Megvallom nekem más nézetem van: és ez az, hogy midőn a ház egy bizottságot küld ki, a kormány kötelessége összegyüjteni az adatokat, melyek szükségesek; köteles azokat előterjeszteni és a mi fő: köteles előbb maga véleményét kijelenteni. Igy tett a ház más esetben. E tekintetben hivatkozom az év elején kiküldött 25-ös bizottságra, mely a törvényszékek székhelyeinek és számának meghatározásával bizatott meg. Nem-e szakadatlan a kormány initiátiváját láttuk ott; söt nem-e ugyanazt gyakorolták, a mit minden más bizottság, hogy ha a miniszter nem jelent meg, tárgyalásaikat nem folytatták.

Én részemről e mentséget nem fogadom el, hogy a bizottságok vhltak okai. Nézetem szerint a bizottság oly apparátus, mely a miniszter nélkül nem mozoghat; nézetem szerint a par-

lamentális kormánynak az a kötelessége, hogy inicziáljon; nem pedig, hogy magára hagyja a bizottságot és igy az egy év óta kiküldött bizottság minden eredmény nélkül legyen. Ily eljárás után azt fogják nem sokára mondani, hogy a ház által kiküldött bizottságok nem mozditják elő egy ügy elintézését, hanem félretételét eszközlik.

Mondám továbbá, t. ház, hogy tétlenséget vetek a miniszter ur szemére; de vetek egyenesen tétlenséget ott is, a hol a ház részéről a tevékenység egyenesen kötelességévé tétetett. Ily eset, t. ház, az interkaláris jövedelmek iránt beterjesztendő törvényjavaslat. A ház ezt határozatilag meghagyta a miniszter urnak; söt mi több, a házban interpelláltatván, maga a t. miniszter ur megigérte, hogy e költségvetés tárgyalása előtt a törvényjavaslatot be fogja terjeszteni, és ime csak a pénzügyi bizottság jelentéséből veszünk tudomást a következőkről. (Olvas.)

„Végül előterjeszté a miniszter azt, hogy a főpapok interkaláris jövedelmének hováforditása iránti törvényjavaslathoz megkivántató előmunkálatok oly stádiumban vannak, hogy azt még a jelen ülésszak alatt a tisztelt ház elé fogja terjeszthetni."

Tehát ismét egyszerü igéret, szemben a képviselőház határozatával és szemben a t. miniszter ur saját kijelentésével, midőn épen az általam hozzá intézett kérdésre megigérte, hogy még ezen költségvetés tárgyalása előtt a ház elé fogja terjeszteni. Én valóban nem vagyok képes belátni, minő okból igényeltetik ezen egyszerü törvényjavaslatra oly sok idő: hacsak az nem mondatnék, a mit egyszer hallottam, hogy a pénzügyminiszter urnál van ez a dolog. Nem tehetem fel; mert a pénzügyminiszternek a dologhoz más köze nincs, mint hogy jelentését megtegye; nem hiszem, hogy ott akadott volna fenn.

Három tette volt még a t. miniszter urnak és most közvetlenül ezen három tettére vonatkozólag akarom nézetemet elmondani. (Halljuk!) Egyik tette a székesfehérvári püspökkel szemben követett eljárás; a középiskolákra nézve kiadott uj tanrend és harmadszor a községi tanrend.

Egész nyiltan fejezem ki azon nézetemet, hogy e három tettével nemcsak megelégedve nem vagyok; de azokat egészen helytelenitem. (Halljuk!)

A mi az elsőt illeti: (Halljuk!) a t. miniszter urat csak a képviselőházban történt interpelláczió figyelmeztette arra, a mi a székesfehérvári püspök részéről történt. A miniszter ur azt felelte, hogy azokról nincs tudomása akkor: mikor az országban mindenkinek tudomása volt arról, a házban több képviselő felhozta és a hirlapok irtak róla.

Megvallom egész őszinteséggel, nagyon csodálatosnak tartom, hogy a t. miniszter ur nem tudott arról, a mit az egész ország tudott; nézetem szerint a miniszternek kötelessége tudomást szerezni arról, mi az országban történik s kivált arról, a mi nem titkosan, hanem nyilvánosan történt. Végre a miniszter ur közvetlenül azelőtt, hogy a parlament jelen ülésszaka összeült, a legutolsó pillanatban határozta el magát, illetőleg az ő előterjesztésére a kormány egy tettre t. i. hogy, a székesfehérvári püspököt ad audiendum verbem regium maga elé idézte.

Én, t. ház, egész nyiltan fogom erre nézve nézetemet elmondani. Mindenekelőtt nagyon sajnálom, hogy a t. miniszter urnak nem jutott eszébe más, mint ezen eszköz felhasználása: ezen eszköz nem szerencsés, nem szép emlékek vannak összekötve ezen eszmével. Én azonban ebből okot meriteni nem akarok; hanem azt jegyzem meg, hogy esen eszköz, daczára annak, hogy nem szeretem, hogy parlamentális kormányzat mellett ilyesmi történik, ezen esetben nem volt czélszerüen alkalmazva. Nem egy egyénnek eljárásáról volt itt szó; itt rendszeres az ország határain kivül levő hatalomnak kombinált támadásáról volt szó. (Helyeslés.)

Ily támadással szemközt egy egyént elővenni és a rendszerest támadást nem rendszeres támadással visszaverni; nem volt helyes eljárás. Itt az állam érdekei támadtattak meg, ezen érdekeket az által kell vala megvédeni, hogy vissza kellett volna foglalni azon tért, melyről leszoríttattunk. Igaz, hogy a közvélemény ezen esemény megtörténte után, rögtön elhallgatott, elnémultak a közvélemény hirnökei és szószólói a lapok, tiszteletből a fejedelem irányában. Én óhajtom, hogy bár ily hatása volna a fejedelmi szónak azok irányában is, a kik ellen a fejedelmi szó felszólalt; de a történetből azt tudom, hogy a közhatalom iránti tisztelet igenis nagy; de csak addig, mig a közhatalom az ő érdekében gyakoroltatik, addig a loyalitás, a

fejedelmek iránti hódolat igen nagy, mig ezen hatalom egyenesen az ö szolgálatában áll; de azon pillanatban, midön a hatalom ezt nem teszi: ezen tisztelet is el szokott mulni. Óhajtom tehát, t. ház, hogy azon részről is, melyet a fejedelmi szó illetett: szintugy hódolatteljesen és tisztelettel fogadtassék, mint azok részéről, a kiknek elégtételt akartak ezzel szolgáltatni.

De, t. ház, mint mondám, nem tarthatom ezt alkalmatos eszköznek rendszeres támadásra és habár tisztelettel viseltetem is a fejedelmi szó iránt; de azt tartom, hogy azon pillanatban senki sem viseltetett tisztelettel azon miniszter irányában, ki akkor, midőn tettre, munkára volt szükség, midőn magának kellett volna előállani: azon pillanatban a fejedelmi köpeny háta mögé állott. Azt hiszem, t. ház, ezen eljárás tiszteletet gerjeszteni képes nem volt. (Helyeslés balról.) Ezeknél fogva, t. ház, a miniszter első tettét csak sajnálom és óhajtottam volna, ha elmaradt volna.

Körmendy Sándor: T. képviselőház! Ha a vallás- és közoktatásügyi költségvetéshez, daczára a már elmondottaknak, én is hozzászólok: teszem ezt azért, mert ugy vagyok meggyőződve, hogy ezen egész nemzeti jövőnket méhében hordozó nagy ügynek nemcsak részletei fontosak; de átalános politikája is méltó legalább a ház figyelnére.

A miniszter ur folyó évi költségvetését kezünkbe véve, látjuk, hogy ő vallás- és közoktatási miniszter. Vajjon higyjünk-e szemeinknek? Hát van Magyarországnak vallásügyi minisztere? Papiron, a mint látszik. Ha van: mi volna az ő legelső kötelessége? a vallás és lélekismereti szabadságra vonatkozó törvényt megalkotni, még pedig alkotni minden „ibis, redibis, peribis“ nélkül. (Helyeslés szélső balfelől.) A közvélemény minden téren hangosan felszólalt már ez irányban; előttem is többen kárhoztatták a vallásügyi miniszteriumot, nem mondom a jelenlegi minisztert, de a miniszteriumot átalában —, hogy ezen törvény még mindig késik.

Hiszen vallás, lélekismereti teljes szabadság nélkül, lehet-e szabad gondolkozás? lehet-e szó radikális, szabadelvü törvények és intézményekről, lehet-e szó szabad egyházról szabad államban?

Ha van vallásügyi miniszter Magyarországban: ugyan kérem mondja meg, hogyan történhetett az, hogy azon absurd tan, mely az ember legbensőbb meggyőződését támadja meg,

mely megtámadja az ember alkotmányos jogérzetét, hogy ezen tan, t. i. a pápa földi istenné dekretáltatásának tana, daczára azon fegyvernek, melylyel a vallásügyi miniszterium Magyarországban rendelkezik s a mivel neki rendelkezni törvényszabta kötelessége, kihirdettetett: hogy az mindjárt első forrásában Jekkelfalusyban el nem fojtatott.

Első rést e tekintetben ugy látszik maga a miniszter ur nyitotta, hogy szét áradjon e tan Magyarország egész népességére, hogy e jezsuita tan megmérgezze a közérzületet, a közvéleményt, a nép gondolkozását: holott századok óta ugyis számos szerencsétlenségünk van már. És ha van vallásügyi miniszter és ha ennek kell még lennie, hát miért van épen a közoktatás ügyével együtt, egy hüvelyben? Mert hit és tudomány, vallás és közoktatás transcendentális és reális világ: ugyan hogyan férhetnek meg oly békésen kivált egymásban és nem egymás mellett? Hasson oda a miniszter ur, hogy ez ellentét és e logikai absurdum szüntettessék meg. Ha már, mondom, kell még vallásügyi miniszternek lennie: adja át infuláját a belügyminiszternek, neki arra talán nagyobb szüksége van, ő azt saját körében jobban használhatja. (Helyeslés a szélsőbalfelől.) Oktatásügy és jezsuitismus nem férnek meg egymással.

2. Felekezetek állami segélyezése.

Patrubány Gergely: A rendkivüli szükségletek első rovatában egyházi czélokra mindössze valami 300,000 forint van előirányozva. Én nagyon sajnálom, hogy azok után, a mik már a ház szellemében itt tavaly is kimondattak: hogy a törvényhozás egyátalában a vallás dolgaiba nem akar beleelegyedni, s ezen tételt itt találom. Óhajtottam volna inkább, hogy ezen tétel helyett az erdélyi muzeum tavaly e tekintetben kért istápolása álljon.

Nem azért, mintha én a vallásnak fontosságát az államéletben el nem ismerném: kivánnám én ennek törlését. T. ház! az emberi élet végzetes pillanatában, a hol a tudás nem istápolja többé az embert: mindig kell a vallásnak szerepelnie; de az államférfiu a vallást egyátalában figyelmen kivül nem hagyhatja, hanem arra különös figyelemmel kell lennie, hogy a vallásnak tételei az államéletnek gyökerét meg ne rontsák. De

mert más joga, más kötelezettsége az államnak a vallásokhoz nincsen.

Még mielőtt befejezném ezen néhány szót, a melyeket szükségeseknek tartottam elmondani: különösem Hoffmann Pál t. képviselőtársam tegnap tartott beszédének modorára akarok megjegyzést tenni. (Halljuk!) Ő bizalmatlansággal vádolja a t. miniszter urat önmagához azon magas feladatok irányában, melyek reá háramlanak. Ki ismeri azon feladat nagyságát teljesen? — mi meg sem tudjuk birálni még ma, hogy azóta, mióta Eötvös József báró porai közülünk elvitettek, hogy a mit ő elhintett, tulajdonkép minő fejlődési stádiumban vannak: és mégis birálatot akarunk mondani a legujabb idők állapota felől!

Uraim! ez nem lehet! gondoljanak vissza arra, hogy a göröngyös földbe a midőn a magot elhintjük: a mag élete sem látszik, és mégis időmultával magas és virágzó erdő lesz belőle.

Én ellenkező nézetben vagyok, én igenis nem bizalmatlanságot önmagához; hanem azt látom, hogy valamint a körültekintő óvatos orvos, mielőtt az emberi testnek szerinte is valamely beteg részét, mely annak veszedelmét hozná, levágja: addig sokszor kell körültekintenie, hogy mindazon feltételek, melyek közt az operácziót végeznie kell: jelen vannak-e; bármilyen nehezek e körülmények, különösen hazai viszonyainknál fogva: én hiszem, hogy azon bizalmatlanságnak nevezett várakozás a helyzet ismeretéből és a bátorság azon neméből fejlik ki, mely az öntudatos és óvatos államférfit jellemzi. És én hiszem, hogy annak, a ki ezen várakozás alatt tanulmányoz, midőn az operácziót meg kellend tennie: nem fog reszketni keze. (Zaj.) Ez meggyőződésem! És ez a hit dolga! (Derültség.)

3. Vallásszabadság és kath. autonomia.

Irányi Dániel: T. ház! az átalános vitának, véleményem szerint, czélja: a tárgynak magasabb szempontról való megbirálása, és azért abba csak azon részletek veendők fel, melyek az ily átalános birálatból vont tételek megvilágitására, a hozott itéletek indokolására szükségesek. A mi azon túl megy, a részletes vitára tartozik. Én ezen határok közt kivánok maradni. (Halljuk!)

Ha ily magasabb szempontról tekintem a vallás- és közoktatási ministerium müködését, ha iránya és szelleme után birálom meg: azt találom, hogy annak fő jellemvonása a szabadelvüség hiánya és az erélytelenség. S ezen hiányok, ugy a vallás, mint a közoktatás szakában egyiránt nyilatkoznak. A szabadelvüség hiánya, igaz, nem kizárólagos tulajdona a t. miniszter urnak; sajátja az az összes miniszteriumnak, s ha ezt valaki a t. miniszter ur védelmére akarná felhozni: én az összes miniszterium ellen vádként emlitem. Egyik képviselőtársam tegnapelötti beszédében azt mondta, hogy a templom, helyesebben a sekrestye az iskolát nyomja.

Én azt találom, hogy a közös és nem közösügyes tárczák a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumra nehezednek ónsúlylyal; nehezednek anyagi, és nehezednek szellemi tekintetben.

A második országgyülés immár vége felé közeledik; — ötödik éve, hogy a miniszterium átvette az ügyek vezetését; azóta törvényeket törvényekre alkottunk, többet, mint őseink némelykor egy század lefolyása alatt, de egyet, azt, melyet más felszabadult nemzetek mindjárt a felszabadulás után az alkotmány-oklevélbe, sarkalatos törvényei közé igtattak, a vallásszabadság gyakorlatáról szóló törvényt még mai napig sem alkottuk meg. A magyar ember szabadon vallhatja a r. kath. egyház tanait, követheti a helvét, az ágostai hittételeket, lehet unitárius, tartozhatik a gör. keleti és a gör. egyesült egyházhoz, járhat szabadon a zsinagógába; de ha lelki szükségeinek ezen egyházak egyike sem felel meg: saját hitét, saját honában szabadon nem gyakorolhatja. Pedig a személyes szabadságon kivül a vallásszabadság az embernek legbecsesebb, legszentebb kincseihez tartozik, s ország, — a melyben a vallásszabadság biztositva nincs, — a polgárosodás lényeges kellékeiben szükölködik. És nincs behozva a polgári házasság sem, a vallásszabadságnak eme szükséges korolláriuma, követelménye. A magyar haza polgárai szabadon köthetnek frigyet akár az antipodok hazájából származó keresztény nővel; de saját hazájokban született, velök talán egy födél alatt élő izraelita nővel házasságra nem léphetnek; pedig a mely ország polgárai között a vallás tekintetében különbséget tesz: az a XIX. század szinvonalára még nem emelkedett. És miért e mulasztás, mi ennek oka?

A sokszori sürgetés után a két évvel ezelőtt benyujtott

törvényjavaslat végre valahára az osztályokhoz utasittatott, utasittatott a többség által, mert találkoznak a jobboldalon is szabadelvü férfiak, kik az ügynek szükségességét végre valahára elismerték; de utasittatott a közoktatási miniszter és az összes miniszterium ellenzése daczára — a szavazásnál valamennyi miniszter ülve maradt. Soha nem irigyeltem uraim önöktől a karszékeket, de legkevésbbé azon szavazás alkalmával, midőn önöket a karszékekhez tapadva láttam. (Élénk helyeslés balfelől.)

S hogy a polgári házasság hiánya nem csupán elméleti szempontból sérelem, hanem a gyakorlatban is az: fel volt emlitve a minap egy határozati javaslat benyujtása alkalmával Horn Ede t. képviselőtársunk által, a ki panaszosan megemlékezett arról, hogy izraelita polgártársaink, midőn keresztény, — és megforditva, keresztény polgártársaink, midőn izraelita nővel egybekelnek: ezen házasság az igazságügyminiszterium nyilatkozata szerint — bár külföldön köttetett is — e hazában törvényesnek el nem ismertetik és az ily házasságból származó gyermekek törvénytelenek.

A mi a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény nem létének következményeit illeti: szabadjon hivatkoznom egy — szintén azt gondolom átalánosan tudvalevő — tényre. Mindnyájan tudjuk ugyanis, hogy létezik e hazában egy felekezet, mely a bevett felekezetekhez nem tartozik még: az ugynevezett „nazarénusok" felekezete.

Én nem tartózkodom kijelenteni, hogy ezen felekezetnek azon tanában, miszerint a fegyver viselését, a fegyver használatát még védelemre sem engedi meg hiveinek: nem osztozom, nem pártolom, mert valamint kárhoztatom azt, ki a fegyver mások megtámadására — legyenek azok egyesek, vagy nemzetek — használja: ugy viszont a fegyvernek használata az önvédelemre az önfentartás jogából következik. És azért egyátalán nem akadok fenn azon, hogy polgári hatóságaink a nazarénusoknak e hittételét nem veszik figyelembe, mert polgári kötelességek teljesitése alól vallási meggyőződés ürügye alatt nem lehet kibúvni! De, midőn ez iránt egyenesen kimondottam véleményemet, egyuttal kell, hogy kijelentsem, miszerint azon eljárást, melyet némely egyházi és birói hatóságok is ezen felekezet irányában követtek és követnek talán még most is;

azon eljárást, mely szerint a csecsemőket a szülők karjai közül pandurok által kiragadtatják, hogy azokat erőszakkal a templomban megkereszteltessék: ezen eljárást, mondom, a középkorba való barbár eljárásnak tartom. (Élénk felkiáltások: Ugy van!!) És hogy ez nemcsak ezelőtt 5—6 esztendővel a Tisza alsó vidékén történt, hanem történt a mult esztendőben is: arról egy folyamodásnak elolvasása győzött meg. Tavaly olvastam a balatonvidéki nazarénusok folyamodását, melyet egyik képviselőtársam — ha jól emlékszem Kerkapoly Mór — nem tudom a házhoz, vagy a vallás- és közoktatási miniszteriumhoz benyujtott, melyben hasonló sérelmek ellen panaszkodnak; — és csak e napokban olvastatott a kérvényi bizottság előadója által egy kérvénye a nazarénusoknak, melyben az egyházi adó, az ugynevezett „párbér" fizetése ellen tesznek panaszt.

Igy tehát, uraim! nemcsak elméleti értéke van a vallásszabadsági, valamint a polgári házasságról szóló törvénynek: hanem azt a gyakorlat is szükségessé, sürgetőssé teszi! és hogy nemcsak a vallásszabadságról szóló törvény iránt nem mutatnak önök, uraim! rokonszenvet, hanem hogy az egyházi és vallási térnek egyéb részében is kevés bizonyságát adják szabadelvüségöknek és adja különösen a t. miniszter ur, azt azon eljárás mutatja, melyet a kath. autonomia tárgyában elfoglalt.

Én, uraim! azt tartom, hogyha a kath. egyház szabad demokratikus alapon szervezkedik, abból nemcsak az egyház kormányzatára, nemcsak a népnevelés és átalában a közoktatás előmozditására várhatunk üdvös gyümölcsöket; hanem várhatunk az egyházi, a papi fegyelem helyreállitása tekintetéből is, és várhatunk az egyházi javaknak igazságosabb, méltányosabb elosztása és kezelésére nézve. Sokáig időztem, tovább mint szerettem volna, Nyugot-Európában. Volt alkalmam megismerkedni a nemzeteknek nemcsak küléletével, hanem a nép és egyes osztályok erkölcseivel, szokásaival is, és mondhatom, fájdalmas lélekkel kell mondanom, hogy én lazább erkölcsü kath. klérust, mint a magyart, sehol sem találtam. És e vád nemcsak a plébánia lakóit illeti, de illeti némely rezidencziák urait is. És mit várhatunk akkor a nép erkölcsiségének emelésére, midőn azok, kik az ember erkölcsi életének fejlesztésére vannak hivatva, rossz példát mutatnak.

Várhatjuk, mondom, az autonomiának demokratikus ala-

pon való szervezésétől azt is, hogy az egyházi javak igazságosabb elosztása és helyesebb kezelése fog bekövetkezni. A magyar kath. papságnál, csak az angol egyház főpapjai gazdagabbak talán. Egy franczia püspöknek évi fizetése 15,000 frank, 6000 forint ezüstben. Az érsek 20,000 frankot kap, a mi 8000 ezüst forintot tesz. A magyar főpapok herczegi vagyonnal rendelkeznek, és hogy nem mindig azon czélokra forditják ezen dús vagyont, melyre azt nekik az adományozók által adatott, szükségtelen bizonyitanom. Hasonló közönyt a szabadelvüségnek, hasonló hiányát tanusitotta a t. miniszter ur, mint ezt már többen előttem felemlitették, azon bizottság munkálatai irányában, melyek ugy az egyházi alapok, mint az egyetemi alap megvizsgálására küldettek ki. És miért e közöny? miért e mulasztások? kérdezem.

Vannak, kik ultramontán tendencziával vádolják a miniszter urat és talán az összes miniszteriumot, én nem. A mi önöket, uraim, a mi önt, t. miniszter ur, ily kevéssé szabadelvü eljárásra birja, az a papoktól való félelem, timor Domini Reverendi et Reverendissimi. De nem az egyházi szónoktól, nem a vallás hirdetőitől félnek önök, hanem a dusgazdag javadalmak birtokosaitól; nem a paptól, a kortesvezértől; (A szélső balfelől: Ugy van!) nem a misénél zengedező csengetyü, hanem a választási alkalommal használt kolomp az önök félelme. (Ugy van! A szélső balfelől derültség.)

És itt legyen szabad a folyó évben felmerült és a kath. egyháznak az államot érintő kérdésre elmondani nézetemet, értem a plácetumot. A plácetum régi törvényes gyakorlat szerint fönnáll, kötelező törvény, és igy annak végrehajtása a kormány kötelessége. De maga a tetszvényjog csak gyakorlaton alapulván, az az ellen vétő büntetése is csak a szokáson alapul. Én annálfogva a kormány eljárását a szerint helyeslem, a mint ezen fönnálló szokást a fönforgott esetekben alkalmazta vagy nem; mert valamint azt kivánom, hogy a törvénynek még a pap is meghajoljon, ugy másrészt azt óhajtom, hogy a pap is csak törvénynek hajoljon meg. Jövőre nézve egyébiránt nem tartózkodom kimondani, hogy én a tetszvényjog föntartását nem óhajtom. A praeventiv czenzura a szabadsággal meg nem egyeztethető.

Én vallásszabadságot akarok, szabad egyházat a szabad

államban. Nekem praeventiv czenzura nem kell. Nekem repressziv törvények kellenek azok ellen, a kik az állam törvényeit, a kik a polgári társaság törvényét nem tisztelik. (A szélsö balfelöl helyeslés.) Más országok is, a melyek azelött a tetszvényjogot gyakorolták, lemondtak arról. Igy lemondott arról Olaszország is. De midőn azt tevé, egyuttal gondoskodott arról is, hogy a papok az állam törvényeinek engedelmeskedni tartozzanak. Olaszországban voltam, midőn nem egy pap, s közöttük nem egy püspök a börtönben lakolt azért, mert az ország törvényeit tiszteletben tartani vonakodott.

Ha tehát szabadságot kivánok a papok számára is Magyarországon, egyuttal kivánom azt, hogy az ország kormánya gondoskodjék, hogy ök e szabadsággal az állam érdekei ellen vissza ne élhessenek.

Igyekeztem bebizonyitani, t. ház, felállitott tételeimet, azt, hogy azon irány, azon szellem, mely a vallás- és közoktatási miniszteriumban uralkodik, nem a szabadelvüség iránya, és hogy a végrehajtás bátortalan és erélytelen.

Köszönöm a t. háznak becses figyelmét, melylyel gyarló beszédemet meghallgatni méltóztatott; a t. miniszter ur pedig engedje meg, hogy arra kérjem, miszerint jövőre nézve politikájába több szabadelvüséget önteni, s a végrehajtásban nagyobb erélyt tanusitani méltóztassék. (Helyeslés a szélsöbalon.)

Pauler Tivadar vallás- és közoktatásügyi miniszter: Irányi képviselö ur hangoztatta a vallásszabadság törvényének meghozatalát. Engedje meg a t. képviselö ur, hogy habár mi nem birunk törvénynyel, habár mi a vallásszabadságnak elveit §-ba és betükbe öntve nem mutathatjuk fel, ezen haza lakóinak józan értelme és minden vakbuzgóságtól ment türelme az életben pótolta és pótolja azt, a minek holt betüjét a világ előtt föl nem mutathatjuk. (Helyeslés jobbfelöl.)

Most legyen szabad még Hoffmann Pál képviselö urnak néhány észrevételére felelnem.

Az is volt mondva, hogy egy alkalommal azt állitottam volna, hogy miszerint nincs hivatalos tudomásom arról, hogy a kihirdetés a székesfehérvári megyében megtörtént volna. Méltóztassék elolvasni, én igen jól emlékszem arra, hogy mit mondottam. Azt mondtam: arról, hogy a kihirdetés az ország több megyéjében megtörtént volna, nincs hivatalos tudomásom.

Az interkalarékról adott igéretre is emlékeztet a t. képviselő ur, emlékeztet arra, hogy a ház határozatánál fogva kötelességem ez iránt törvényt beterjeszteni. Én ugy hiszem, t. ház, de nem merem egész bizonyossággal állitani, mert akkor a háznak tagja nem voltam, hogy midőn Ludvigh képviselő ur az interkalarék és az interkaláris jövedelmek iránt határozatot inditványozott, akkor boldogult elődöm Eötvös József báró megigérte, hogy ez iránt törvényjavaslatot fog beterjeszteni. Ugy rémlik előttem, hogy nincs a háznak e részben határozata, de volt igérete boldogult elődöm Eötvös József bárótól, s ezen igéret folytán nem hozatot határozat. Megkérdeztetvén a képviselő ur által: szándékozom-e a budget tárgyalása előtt ezen törvényjavaslatot a ház asztalára letenni, junius 6-án — és erre már jól emlékszem, méltóztassék a naplót megnézni — azt mondám, az interkalarék és interkaláris jövedelmekről szóló törvényjavaslatot az országgyülés elé terjeszteni t. pénzügyminiszter kollegámmal egyetértőleg szándékozom. Időt nem határozhattam meg, nem határozhattam azért, mert a beterjesztés nemcsak tőlem függ és a mihez kollegáim hozzájárulása szükséges, arról bizonyos igéretet tenni nem mertem, de nem is tettem.

Azt méltóztatott mondani, hogy az interkalarékról szóló törvényjavaslatot röviden el lehet végezni. Igaz röviden lehet azt végezni; de méltóztassék csak azon beszédeket átolvasni, melyet e tárgyban boldogult elődöm tartott, méltóztassék annak végszavaira figyelni, hol azt mondja: nagy pénzjövedelemről itt szó sincs, hanem ez elvi fontosságu kérdés. Méltóztassanak csak azt az egyet tekintetbe venni, hogy itt, szükségkép szóba kerül a görög szertartásu katholikus püspökségnek interkaláréja, mely eddig a megyebeli özvegyek és árvák alapjához csatoltatott, szóba kerül az országnak a társországok iránti viszonya, mert ahhoz képest, a mint az interkaláré kincstári vagy pedig mint most történik, vallásalapi jövedelemnek tekintetik, a rendelkezés vagy a horvát-tót, vagy a közös országgyülést illeti.

Nem oly könnyü tehát, minőnek az első pillanatra látszik, ezen kérdésnek megoldása; több oldalról megfontolást, megvitatást igényel. Annyira vagyunk azonban, hogy e javaslat közelebb a minisztertanács elé kerül s valószinüleg rövid idő mulva a ház elé lesz terjesztve.

Ha a t. képviselő ur figyelmet forditott volna nemcsak azon három tárgyra, melyeket kiemelt. hanem másra is, talán talált volna többet, mi itéletét irányomban szelidithette volna.

Megemlékezhetett volna a müegyetem szervezéséről, az országos képzőmüvészeti tanács életbeléptetéséről, az országos rajztanodának felállitásáról; megemlékezhetett volna azon öt tanári képezdéről, meg azon két reáltanodáról, melyek az idén felállittattak.

Nem azért mondom ezeket, mintha ezzel azt akarnám bebizonyitani, hogy sok történt. Érzem, t. ház, hogy nem történt annyi, amennyit az ország szükségei megkivántak. De azt is érzem, hogy akaratom és törekvésem a legjobb volt, és ha nem sikerült mindazt létesiteni, mit magam óhajtottam, nemcsak önmagamat okozhatom, hanem nagyrészt a viszonyokat, a körülményeket és a le nem győzhető akadályok sokaságát.

Egyátalában akármit vesztettem el azon utamban, melyet nem szivem vágya, hanem uram, királyom rendelete folytán tettem, akármit vesztettem el, nem vesztettem el azon öntudatot, hogy valamint azelőtt, ugy most is kötelességemnek pontos és lelkiismeretes teljesitését életem fő feladványául tekintem: (Élénk hosszas éljenzés), nem vesztettem el annak öntudatát, hogy én soha mellékczélzatot nem tartottam szem előtt, hanem az ügy szentségét szolgáltam: szolgáltam mint tanár, szolgálom mint miniszter, szolgálom tehetségemhez képest; nem vesztettem el az igazság és méltányosság érzületét még azok iránt sem, kik irányomban arról végkép megfeledkezni látszanak. (Hosszasan tartó élénk éljenzés. Hosszasan tartó mozgás.)

V. RÉSZ.

Az 1869—72-iki országgyülésen vallási és egyházi ügyben beadott interpellácziók és inditványok.

1. Jurka Vazul interpellácziója 1869. julius 6-án a görögkatholikusoknak tömeges áttérése miatt a görögkeleti egyházba.

Jurka Vazul: Tisztelt ház! A t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz rövid interpellácziót vagyok bátor intézni egy vallási ügyben, mely kevéssel ez előtt számos görögkeleti hivnek lelki nyugalmát izgatottságba hozta és kellemetlen surlódásokat okozott.

Hiteles magántudósitásokból értesültem, hogy a mármarosszigeti g. k. egyházközség többségét képező román ajku hivek mult hó 13-án tömegesen s testületileg kijelentették orosz lelkészük előtt, miszerint ők a g. k. egyház kebeléből a görögkeleti n. e. vallásra szándékoznak áttérni, és ezen szándékukat egy 120 családfő aláirásával ellátott jelentésükben a munkácsi püspök ő méltóságának is tudomására juttatták.

Ugy a tett jelentés szövegéből, mint a helyi viszonyok tökéletes ösmeretével bátran állithatom, t. ház, hogy ezen szokatlan tömeges hitváltoztatás nem vallási meggyőződésből, hanem az elviselhetlenné vált visszaélésekből származik, melyeknek a szigeti román ajku hivek a munkácsi g. orosz egyházhatóság részéről ki vannak téve.

Ezeknek felderitésére bátor leszek az események vázlatát előadni. Felállittatván ugyanis 1857-ben a szamosujvári püspökség, a munkácsi egyházmegyéhez tartozott összes román ajku hitközségek az uj egyházhatóság alá rendeltettek, három hitközség kivételével, melyek közt van a szigeti is, daczára annak, hogy ennek minden tekintetben tulnyomó többsége

román ajku hivekből áll, és mint ilyennek az illető püspökségek közt 1857-ben N.-Váradon létrejött kölcsönös egyezmény alapján, a szamosujvári püspöki hatósághoz kellett volna csatoltatni.

Hogy mily bánásmódban részesültek ezek a munkácsi hatóság alatt, nem kivánom bővebben fejtegetni, legyen elég azon körülmény felemlitése, hogy a szigeti g. egyházban az Isten igéje a többség előtt ismeretlen orosz nyelven hirdettetik, és ugyanezen elven történik az egyházi oktatás is.

Ezen sérelem orvoslása és az érvényesen létrejött egyesség végrehajtása szüntelenül kérelmeztetett 1857-től kezdve minden egyházi és világi hatóság előtt kezdve a trón zsámolyától; de ugy ott, mint az időközben létrejött magyar kormánynál tett lépések még eddig eredményre nem vezettek, döntő határozat bennök nem hozatott, bár ugy vagyok meggyőződve, t. ház, hogy a kormánynak egyetlen szavába került volna, ezek lelki nyugalmának helyreállitása s a káros vallási versengések megszüntetése.

Tett lépéseik sikertelenségében kényszerültek tehát a mármarosszigeti g. k. egyház román ajku hivei ezen végső menekvési módhoz folyamodni, és hitelveiket feláldozni, hogy megmeneküljenek egy jogtalanul gyakorolt egyházhatóságtól s annak mostoha bánásmódjától.

Ennek következtében a következő interpellácziót bátorkodom a t. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézni (olvassa): Abbeli hiteles értesülés folytán, miszerint a mármarosszigeti gör. kath. egyház többségét tevő román ajku hivek a mult hó 13-án lelkészük előtt testületileg kijelenték áttérési szándékukat a g. kath. egyház kebeléből a g. keleti nem-egyesült vallásra s e szándékukat számos aláirással ellátott jelentésökben a munkácsi püspöknek is tudomására juttatták;

„tekintve, hogy e törvényes áttérés nem épen vallási meggyőződés változásából, hanem külső jogtalan sérelmekből származik, melyek a világi kormány által elháríthatók, azonban elhárittatásuk hasztalan kérelmeztetett;“

„tekintve, hogy e nyilvánitott áttérés által, több ezerre menő hivek vallási izgatottsága nemhogy megszünnék, hanem még fokozódni fog, holott sem az állam, sem kormánya érdekében nem állhat, hogy legloyalisabb népének ezrei szüntelen vallási versengésnek és zavargásnak legyenek kitéve;“

„tekintve végül, hogy a vallási szabadság és toleráenczia

elvével ellenkezik az, hogy számos jogtalan visszaélés ellenében csak vallásuk megváltoztatásával találjanak menekülést, bátor vagyok a következő kérdéseket tenni:"

„1. van-e tudomása a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak a mármarosszigeti gör. kath. egyház román ajku hiveinek mult hó 13-án törvényesen kijelentett áttérési szándékáról a gör. keleti nemegyesült vallásra?"

„2. bir-e tudomással arról, hogy a vallási áttérést közvetlenül külső és elhárítható indokok idézték elő?"

„3. ha ezekről tudomással bir s a mennyiben még nem késő, szándékozik-e a fent t. miniszter ur e jogos indokok iránt kellő lépéseket tenni, vagy egyátalában mi a szándéka a tárgyban?"

Elnök: Közöltetni fog a miniszter urral.

Ezen interpellánczióra válasz nem adatott.

2. Bobory inditványa püspökök főrendi tagsága iránt 1869. évi november 15.

Bobory Károly: T. ház! A képviselőháznak illemszabálya az, hogy a ki valamely államhivatalra kineveztetik, az a képviselőségről lemondottnak tekintetik. A lapok nem régiben, nevezetesen a kormánylap közölte főtisztelendő képviselőtársunk Horváth Mihálynak tribuniczi püspökké kineveztetését. A tribuniczi püspökség ugyan nem hivatal, (Derültség) hanem méltóság, oly méltóság, a melylyel összekötve vagyon a főrendi háznak tagsága. Ugyanazon egyén a főrendi háznak tagja nem lehet. (Ugy van! balfelől. Zaj.)

Horváth Mihály: Halljuk a törvényt!

Bobory Károly: Midőn tehát Horváth Mihány képviselőtársunk a tribuniczi püspöki méltóságot elfogadta, akkor tényleg a képviselőségről lemondottnak tekintendő. (Felkiáltás jobbfelől: Nem áll!) Én ugyan püspöki székének, hol volt, hol nem volt, székhelyét nem tudom megnevezni, (Derültség) hanem ennek következtében szükségesnek tartom, miután igen meglepett mostani föllépése, ugy, mint képviselőnek, fölszólitani az elnökséget, méltóztassék e tekintetben, nevezetesen az illető választókerületnek központi választmányát uj választás eszközlése végett megkeresni. (Nagy zaj. Balról helyeslés.)

Elnök: Gondolom, a t. ház igen rossz néven venné elnökének, ha ily dolgokban maga önkényüleg határozna. (Ugy van!) Ha a t. képviselő ur e tárgyban inditványt, vagy határozatot kiván javaslatba hozni, az szabadságában áll és ezt a ház maga rendjén fogja tárgyalni. (Általános helyeslés.)

Bobory Károly: Legközelebbi alkalommal. (Derültség.)

Másnap, 1869. november 16-án.

Bobory Károly: T. ház! A t háznak tegnapi parancsa folytán minden további indokolás nélkül, irásban foglalva, beadom inditványomat, és minthogy a házszabályok 120. §-a azt mondja, hogy a ház az előterjesztéseknek „miként és mikor leendő felvételéről és tárgyalásuk módjáról azonnal vagy máskor határozhat:“ (Felkiáltás jobbfelől: Tehát máskor!) a kérdés az, vajjon egyik tagja ezen t. háznak jogosan és helyesen gyakorolja-e tagsági jogát? Inditványom fölvételére és tárgyalására nézve a napot mielőbb kitüzetni kérem. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Széll Kálmán (fölolvassa Bobory Károly inditványát): „Mondja ki a ház határozatilag:

„1. Azon illemszabály, miszerint követeltetik, hogy a kormány kinevezéséből hivatalba lépett képviselő letegye mandátumát és magát uj választás alá bocsássa, kiterjed mindazon méltóságokra is, melyhez a főrendiház tagsági joga van kötve.“

„2. Ennélfogva tribuniczi püspökké neveztetett képviselő Horváth Mihály az elnökség által figyelmeztessék.“

Elnök: Ki fog nyomatni, a tagok között ki fog osztatni, és midőn a t. ház parancsolja, napirendre fog kitüzetni.

Ezen az országgyülésen nem tárgyaltatott.

3. Majtényi Dezső interpelláczíója a kalocsai jezsuita-zárda ügyében 1869. decz. 1.

Majthényi Dezső: A ki elfogulatlanul végig tekint e nemzet történetén, t. ház, be kell ismernie, hogy sokban és sokszor bámulatos előrelátás, és másokat messze háta mögött hagyó szabadelvü szellem lengi át őseink intézkedéseit. Igy, hogy csak egyet emlitsek, az, a mit a szabadelvü párt a kontinensen ugy, mint a szigetországban egyaránt zászlajára tüz: a birák választásának joga, nekünk legnagyobb részben már emlékezetet haladó idő óta törvényes gyakorlat által biztositott százados

tulajdonunk és egész ez év — ha jól emlékezem — julius 10-ig nyugodtak lehettünk a felett, hogy legalább e miatt ujabb küzdelmeknek nem lesz kitéve sokat faggatott hazánk. Hasonlóul vagyunk egy más dologgal, interpelláczióm tulajdonképeni tárgyával. Most, midőn a Visztula partjain történt ismeretes zárdai esetek, hogy ugy szóljak, a tüzkárosult szomszéd példájaként intenek bennünket, hogy tegyünk meg mindent, mi által elháríthatunk hazánkról hasonló csapásokat, nem mondhatjuk ugyan, hogy e részben meg van téve minden, mert még sokat, hitem szerint nagyon sokat kell tenni, de mondhatjuk igenis, hogy megsemmisitése az első, tehát a legnehezebb, mert e nemzet törvényhozói már 1741-ben kérelmezték és 10 évvel később, az 1751-iki X-ik törvényczikkben csakugyan sikerült e kérelmüknek érvényt szerezni, hogy t. i. a sötétség és a papi uralom legerősebb támasza a jezsuita-rend, Magyarország területén oszlattassék fel. Azért azt hiszem, hogy önök, a tulsó oldal férfiai, kik égre-földre a reform barátjainak mondják magukat (Fölkiáltások a jobboldalon: Ugy van!) most, midőn szeretem hinni, hogy a papi uralom megszüntetése, illetőleg a reformok előestéjén állunk, csak helyeselni fogják, ha kérdést intézek a vallás és közoktatási miniszter urhoz az iránt: vajjon mi gátolta, vagy gátolja a kultuszminisztert, hogy nem hajtja végre a kalocsai jezsuiták ellenében ezen általam emlitett 1751-iki t.-czikket? (Élénk helyeslés.) Bátor vagyok interpellácziómat irásban is beadni.

(Olvassa:) „Miután a jezsuitáknak Kalocsán köztudomásulag zárdájuk van, kérdem: mi gátolja a kultuszminiszter urat, hogy nem foganatositotta ellenökben az 1751-iki X. t.-czikket, mely az érintett rend feloszlatását világosan elrendeli?"

Elnök: Méltóztassanak az interpellácziót meghallgatni, jegyző ur szives lesz azt felolvasni.

Mihályi Péter jegyző: (Felolvassa ujra az interpellácziót.)

Elnök: Az interpelláczió közöltetni fog a miniszter urral.

4. Helfy interpellácziója a római kérdésben 1870. okt. 29.

Helfy Ignácz: A mult alkalommal Simonyi Ernö t. barátom kénytelen volt sajnálkozását kifejezni a fölött, hogy a miniszterelnök ur nem volt jelen a házban. Én ma sokkal kellemetlenebb helyzetben vagyok, föl óhajtván szólani egy igen fontos külügyi

kérdésben, meg nem állhatom, hogy sajnálkozásomat, fájdalmamat ne fejezzem ki a fölött, hogy a magyar külügyi miniszter véletlenül nincs jelen a házban, — de még a hazában sem. Reménylem, hogy utban van valahol, s majd nemsokára megérkezik. E remény fejében bátor vagyok a miniszterelnök urhoz egy interpellácziót intézni, a melyet a ház szabályok értelme szerint csak igen röviden fogok indokolni. T. ház! Azon nagy és véres események közepett, melyeknek nehány hó óta Európa megdöbbent, de tétlen nézője, fölmerült, talán némi kárpótlásul egy igen örvendetes esemény is, mely végerejében amazoknál talán nem sokkal csekélyebb horderejünek fog mutatkozni.

Tudjuk, hogy a volt pápai állam a hajdani világváros Rómával együtt, az olasz királyságba bekebeleztetett, illetőleg átalános népszavazat utján ahhoz önként csatlakozott.

Oly fontos és örvendetes esemény ez uraim, melyet hallgatással mellőznünk nem szabad. Örvendetes esemény ez először eredeténél fogva. Minek köszönhetik az olaszok Rómát? Köszönhetik a franczia caesarismus vagyis absolutismus megtöretésének, és a köztársaság kikiáltatásának. Az utolsó hirek folytán, fájdalom! igen valószinü, hogy a köztársaság egyelőre el fog bukni, de mint minden jónak a világon, meg van azon csodálatos tulajdona, hogy bármily rövid ideig él is, megtermi üdvös gyümölcseit, ugy ez esetben is, a történet kénytelen lesz följegyezni, hogy a franczia köztársaság rövid életével is használt, alkalmat szolgáltatván arra, hogy századunknak egy nagy müve, az olasz egység befejeztetett.

És ezen mü befejezése, uraim, nem csupán Olaszország diadala, diadala ez egyrészről az átalános czivilizácziónak, mely épen a papi uralomban lelé mindig legmakacsabb akadályát, ellenségét, diadala azon szent elvnek, mely minálunk 49-ben oly égbekiáltóan megsértetett, azon elvnek t. i., mely minden nemzetnek elidegenithetlen joga, saját sorsa felett szabadon, saját kénye-kedve szerint rendelkezhetni; diadala ez tehát az összes emberiségnek. Minekünk pedig magyaroknak inkább, mint bárki másnak okunk van örülni azon, hogy az olasz nemzet, melyhez egy közös mult keserü emlékei és a kölcsönös rokonszenvnek kötelékei füznek azon czélt, mely felé századokon át tántorithatlanul törekedett, elérte, s szabad, önálló független nemzetté vált.

Szükségesnek vélem tehát, hogy a ház, a haza megtudja,

minö álláspontot foglal el a magyar kormány ez igen fontos eseménynyel szemben. E végből bátor vagyok egy interpelláczíót intézni a miniszterelnök urhoz, melyet a ház engedelmével ime felolvasok.

Interpelláczió a miniszter urhoz, beadja Helfy Ignácz.

Tett-e a kormány valami lépést azon eseménynyel szemben, melynél fogva Róma és területe, népségének majdnem egyhangu szavazata folytán, az olasz királysággal egyesült?

Elismerte-e már vagy sem, ezen egyesülést?

S ha elismerte, minő intézkedést tett, vagy szándékozik tenni, a római nagykövetet illetőleg?

Elnök: Közöltetni fog a miniszter urral. (Helyeslés.)

Andrássy Gyula gróf miniszterelnök 1870. november hó 22-én válaszolt.

Andrássy Gyula gróf miniszterelnök: Helfy képviselő Rómára, illetőleg az olasz kormány és a pápa közti viszonyra vonatkozólag intézett hozzám interpelláczíót. Minthogy azonban a tárgyalások a pápa és az olasz kormány közt most folynak, s nem tekinthetők sem egy, sem más tekintetben bevégzetteknek, e kérdést sem oly sürgősnek nem tartom, sem oly stádiumban levőnek nem ismerem, melyre nézve a diskusszió szükséges vagy csak czélirányos is volna. (Helyeslés.)

Helfy Ignácz: Az igen tisztelt kormány-elnök válasza csak arra mutat, hogy mennyire sajnos az, hogy a miniszterelnök ur oly ritkán szerencsélteti üléseinket becses jelenlétével, (Zaj. Halljuk!) mert, ha jelen lett volna a miniszterelnök ur, midőn interpelláczíómat indokoltam, mindenesetre megértette volna, miszerint az adott válaszszal semmikép sem birok megelégedni. Én azon indokolásban elmondtam, miszerint az interpelláczió tételében nem fektetek annyi sulyt a kérdésnek politikai oldalára, de igenis fektetek sulyt annak közművelődési oldalára.

Én azt nagyon értem, midőn a miniszterelnök ur azon óvakodásra appellál, melylyel élnie kell minden parlamentális kormánynak, midőn nemzetközi kérdések forognak fenn, és külösen fenforognak az első stádiumban.

De először megjegyzem, hogy ez nem oly természetü kérdés, melytől a miniszterelnök urnak félnie kellene, hogy valami bajba keveredik. Bizonyos lehet abban, hogy a pápa schweitzi katonái nem fognak ránk támadni, hogy ha mi szabadon és

nyiltan kinyilatkoztatjuk: minő érzettel viseltetünk mi az olasz nemzet irányában, és ezen eseménynyel szemben.

Másodszor, bátorkodom megjegyezni, miszerint nem hasonlitható össze ezen kérdés, a mit Simonyi barátunk megpenditett, és a melyre a válasz az volt, hogy: mindkét kérdés az első stádiumban lévén, nem lehet arra válaszolni. Ez már a második stádiumban van.

Az első stádium az, hogy Róma közszavazás utján Olaszországhoz csatlakozott. Ez fait accompli; erre vonatkozott interpellácziom első kérdése, azaz azon kérdés, mit tett a magyar kormány ezen befejezett ténynyel szemben; és különösen elismeri-e azt, vagy sem?

Azután következik a második stádium, mely hihetőleg sokáig fog tartani, t. i. minő viszony fog most beállani a pápa és az olasz kormány között? Azt azután értem, hogy ez oly kérdés, a melyre a miniszterelnök ur mai napig nem találhatja helyesnek válaszolni; de az első kérdésre igen.

Én azt hiszem, hogy a magyar képviselő testületnek, mely a népképviselet elvének alapján nyugszik, nem szabad elmulasztani ezen alkalmat, hogy örömét nyilvánitsa a felett, mely a közmüvelődésnek egyik fő diadala (Élénk tetszés a baloldalon.) és századunk egyik legnagyobb eseménye. Én szivből sajnálom, hogy a t. miniszterelnök ur, midőn ezen választ adta, még csak nem is méltatott arra, hogy a nemzet rokonszenvét kifejezze az olasz nemzet irányában és különösen ezen eseménynyel szemben. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Meg nem állhatom, hogy némikép ne ismételjem Simnoyi barátomnak azon, hogy a miniszterelnök urnak válaszában a legszomorubb, a legszomoritóbb rész az, a mely bennünket a delegáczióhoz utasit, nyiltan kimondván a miniszterelnök ur, hogy: határozat csak a delegácziót illeti. (Ellenmondás jobbról.)

Nem akarok most abba bocsátkozni, hogy elhatározzam, mi illeti a delegácziót, vagy mi nem. Föl kell róla tennem természetesen, hogy a szülő sokkal jobban ismeri édes magzatjának természetét, mint egy idegen ember, és én a delegácziók számára idegen maradok teljes életemben. De igenis szabad lesz bebocsátkozni egy czikkbe, melyet a ház többsége alkotott, és ez a 67-iki egyezmény XII-ik t.-czikkének 8.-dik §-ában van: hogy a birodalom diplomácziai képviselete a külföld irányában,

mindkét fél miniszteriumával egyetértőleg és azok beleegyezése mellett, a közös külügyminiszter teendői közé tartozik.

Már most, ha a monarchia ezen felének, mint önök ezt nevezni szokták, miniszteriuma kell hogy befolyással birjon a külügyekre, természetes, hogy ha alkotmányos akar lenni és a képviselet összhangulatának akar megfelelni a miniszterium, szükséges, hogy a képviselő testület előbb nyilatkozzék; máskép a miniszterium nem tudhatja, mi irányban folyjon be a külügyekre?

Szükségesnek van ez elismerve a világ minden parlamentjében, de annál szükségesebb ez minálunk, hol a képviselőház oly minimumra szorittatott össze. Ép azért szükséges, hogy a magyar képviselőház nyilatkoztassa ki kellő időben a maga véleményét. Ezeknél fogva — nem akarván a t. ház türelmét tovább fárasztani, — annál is inkább, minthogy ez, szerintem, nem pártkérdés, s azt hiszem, ez különösen oly kérdés, melyben azon delicatessenél fogva, melylyel parlament viseltetni szokott nemzetközi tárgyak iránt, mindnyájan egyformán vagyunk érdekelve: kérem a t. házat, ne vegye tudomásul a miniszterelnök ur egyszerü száraz válaszát, hanem vagy tüzze ki tárgyalásra, (Ellenmondás jobbról.) a házszabályok szerint a ház mind a miniszter válaszát, mind a hozzá intézett kérdést tudomásul veszi-e, vagy külön leendő tárgyalására időt tüz ki. Én tehát nagyon kérem a t. házat, méltóztassék ennek tárgyalására külön időt tüzni ki. Ugy hiszem, a tárgy elég fontos arra, hogy a miniszterelnök ur, vagy a miniszterium e tekintetben a ház hangulatát megtudja.

Elnök: A szabályok értelmében csak az a kérdés teendő fel: tudomásul veszi-e a miniszterelnök nyilatkozatát, vagy sem?

A kik tudomásul veszik, méltóztassanak felállani. (Megtörténik) A többség tudomásul veszi.

5. Hoffmann Pál interpellácziója az interkaláris jövedelmek ügyében 1871. április 3-án.

Hoffmann Pál: A t. ház engedelmével két kérdést óhajtok az igen tisztelt vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz intézni. Az egyik kérdés vonatkozik e háznak még mult 1870. évi február 15-én 125. ülésében 1348. sz. a. hozott határozatára, ille-

töleg annak teljesitésére. Ezen határozattal a t. ház, egy, még régibb időben néhai Ludvigh János képviselő által a megürült katholikus püspöki javadalmak jövedelmei tárgyában benyujtott határozati javaslatot mellőzött; határozván t. i., hogy ezen javaslatnak tárgyalását azon időre halasztja el, a midőn az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter által az interkaláris jövedelmek iránt kilátásba helyezett törvényjavaslat benyujtatni és tárgyaltatni fog.

Azonban e törvényjavaslat daczára annak, hogy még mult évi februárban lett annak benyujtása megigérve, még mindeddig sem lőn a ház elé terjesztve és igy most bátor vagyok kérdezni a t. közoktatási miniszter urat: szándékozik-e ezen törvényjavaslatot legalább az 1872. évi költségvetés tárgyalása előtt benyujtani.

Másik kérdésem vonatkozik t. ház a magasabb katholikus egyházi javak adományozására, illetőleg az ezen javak adományozása körüli eljárásra. Köztudomásu dolog, hogy a magasabb katholikus egyházi javadalmak, — jelesül a püspök, kivétel nélkül — ő felsége által adományoztatnak, azaz betöltetnek: királyi kinevezés által.

Hazai jogunk ezen királyi nevezések hatályáról a közönséges egyházjogtól eltérőleg intézkedik, a mennyiben t. i. a százados joggyakorlat szerint a király által kinevezett egyén, még mielőtt a pápa által megerősittetett volna, tehát már egymaga a királyi neve és erejénél fogva az összes püspöki jogokat megszerzi, egyedüli kivételével az ugynevezett rendi jogoknak (potestas ordinis); tehát még nem csak a politikai és tiszteleti, hanem a javadalmak élvezési és a kormányjogokat (potestas jurisdictionis) is. (Paczolay közbeszól: Ez nem áll!)

Miután a t. képviselő ur állitásomat, noha annak tartalma valóban köztudomásu, kétségbevonja: ime felolvasom azt, mit e tárgyról — nem én magam egyházjogi munkámban irtam: hanem egy ultramontánnak tartott magyar szerző, még pedig tankönyvben ir: „Hazánkban azelőtt (az 1855-diki augusztusi konkordátumot érti) szokássá vált, hogy a királytól kinevezett püspök a pápai megerősités kinyerése előtt is nemcsak püspöki öltönyt viselt és az országgyülésre meghivatott, nemcsak választott püspöknek nevezte magát, és mind az egyházi javadalmak adományozására, mind egyébre nézve teljes főpapi hatósággal

lét, hanem még a püspökség jövedelmét is huzta; ez utóbbi azonban a konkordátum 27. czikke által meg van szüntetve."

Kétségtelen dolog tehát, hogy hazai jogunk szerint a püspökké kinevezett egyénnek ahhoz, hogy a püspökség tiszteleti, joghatósági és politikai jogositványaival éljen: a pápai megerősitésre szüksége nincs, és hogy csak az ausztriai konkordátum 27. artikulusa rendel ellenkezőt.

Jövök már most interpellácziom velejére. Én, t. ház, azon prakszisból, mely alkotmányunk visszaállitása óta a püspöki kinevezések körül folytattatik: nem birom tisztán kivenni, vajjon hazai jogunknak kétségtelen szabálya megtartatik-e, avagy a konkordátum gyakoroltatik-e?

Ez okból következő interpellācziót intézem a t. vallásügyi miniszter urhoz:

Parcsetics Sándor jegyző (olvassa a Hoffmann Pál interpelláczióját.)

Interpelláczió

a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz.

A képviselőház 1870. évi február 15-én tartott 121. ülésében 1348. sz. a. következő határozatára vonatkozólag:

„A ház Ludvigh János képviselő által beadott határozati javaslatnak tárgyalását azon időre halasztja, midőn a kultuszminiszter által az interkaláris jövedelmek iránt a házban tett nyilatkozat szerint benyujtandó törvényjavaslat tárgyaltatni fog."

Kérdem a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat:

Szándékozik-e az érintett tárgyban törvényjavaslatot, még pedig az 1872. évi költségvetésnek tárgyalását megelőzőleg benyujtani?

Ivacskovics György jegyző (olvassa Hoffmann Pál második interpellációját.)

Interpelláczió

a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz.

Tekintve, hogy a katholikus püspökségek adományozását tárgyazó királyi nevezések (nominationes regiae) és a felelős miniszter ellenjegyzése mellett történnek, tehát az e tárgyban fennálló hazai jognak minden tekintetben kell, hogy megfeleljenek; tekintve továbbá, hogy századokon át szakadatlanul

divott joggyakorlat szerint azon nevezés egymaga, azaz a pápai megerősités hozzájárulása előtt is már feljogositja a kinevezettet nemcsak püspöki czimmel élni, hanem az ugynevezett rendi jogoknak (potestas ordinis) kivételével az összes püspöki jogokat is gyakorolni és élvezni; tekintve végre, hogy az utóbbi években történt püspöknevezések körüli tapasztalat nem mutatja egész határozottsággal: vajjon a hazai jog emlitett követelményeinek, vagy pedig a Magyarországra nézve érvénytelen 1855-ki ausztriai konkordátum 27. artikulusának felel-e meg az eljárás? kérdem a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat:

1. meghivatik-e a püspökké kinevezett azonnal az országgyülésre, azaz ennek főrendi házába?

2. a kinevezéstől fogva élvezi-e a kinevezett a püspöki javadalmat?

3. azonnal átszokta-e venni a kinevezett az ő megyéjének kormányát, t. i. még a pápai megerősités előtt?

Elnök: Közöltetni fog a kultuszminiszterrel.

Az akkori vallás és közoktatási miniszter, Pauler Tivadar, 1871. junius hó 6-án a következő választ adta ezen interpelláczióra.

T. ház! Hoffmann Pál Sopronmegye Nagy-Marton kerületi országos képviselő következő kérdéseket intézte hozzám:

„1. Meghivatik-e a püspökké kinevezett azonnal az országgyülésre, azaz ennek főrendiházába?

„2. a kinevezéstől fogva élvezi-e a kinevezett a püspöki javadalmat?

„3. azonnal át szokta-e venni a kinevezett az ő megyéjének kormányát, t. i. még a pápai megerősités előtt? Továbbá

„miután a ház Ludvigh János képviselő által beadott határozati javaslatnak tárgyalását azon időre halasztotta, midőn a kultuszminiszter által az interkaláris jövedelmek iránt a házban tett nyilatkozat szerint benyujtandó törvényjavaslat tárgyaltatni fog.

Kérdem a vallás- és közoktatási miniszter urat:

szándékozik-e az érintett tárgyban törvényjavaslatot, még pedig az 1872-ik évi költségvetésnek tárgyalását megelőzőleg benyujtani?

Ezen kérdésekre válaszolom: A magyar közjognak azon elve, miszerint a püspök, mihelyt ő felsége által püspökké

kineveztetik, a förendiházba meghivandó, jelen is érvényben levőnek ismertetik el. Eléggé bizonyitja ezt azon körülmény, hogy az ugynevezett czimzetes, vagy választott püspökök, kik Rómában soha meg nem erősittetnek, sőt az ottani felfogás szerint püspököknek el sem ismertetnek, azonnal kinevezés után a felsőházba meghivatnak, ott székkel és szavazattal birnak. A mi a megyés püspököket illeti, a regalásokat vagy meghivóleveleket a belügyminiszter szokta kiadni. Szereztem azonban magamnak meggyőződést arról, hogy a megerősités előtt is megkapják azokat, és pedig mihelyt kineveztetésük a belügyminiszter tudomására jut. Igy különösen Samassa József szepesi püspök, ámbár még jelenleg sincs praekonizálva, meghivó levelét megkapta mult hó április 21-én, a mi mutatja, hogy a püspökök megerősitésök előtt is meg szoktak hivatni a felsőházba.

A második kérdés az: vajjon kineveztetésöktől fogva élvezik a püspökök javadalmaikat? A régi szokás és gyakorlat azt tartotta, hogy az ö felsége által kinevezett püspök beigtatása napjától a királyi udvari kamaránál az ugynevezett kameralis installátió huzza a jövedelmeket, és igy sem a kinevezés, sem a praekonisatió; sem a püspöki beigtatás napjától, hanem azon naptól kezdve huzza a jövedelmeket, melyen a királyi udvari kamara előtt installáltatott. Ez 1848 előtt és után is gyakorlatban volt. Megszünnék azonban az udvari kamara előtti installatió, nem volt már bizonyos határozott normális nap, melytől fogva jövedelmeiket huzták volna, és 1855-től kezdve a praekonisátió napja volt irányadó. Ez azonban legujabb időben megszünt, és az ujonnan kinevezett pécsi, szepesi és szombathelyi püspökök jövedelmeit folyamodványuk folytán ö felsége kineveztetésök napjától tette folyóvá; ezen naptól kezdve tehát huzzák jövedelmeiket, és igy a föltett kérdésre igennel válaszolhatok.

A mi a harmadik kérdést illeti, hogy vajjon át szokták e venni megyéjök kormányát a pápai megerősités előtt, tudva van, hogy az ugynevezett rendhatalmi jogokat — jura ordinis — a püspökök megerősitésök előtt nem gyakorolhatják. A joghatósági körre nézve régi gyakorlata az volt az országnak, hogy a püspök bizonyos jurisdiktionalis tényeket gyakorolhat megerősitése előtt is, igy plébánosokat nevezhet, püspöki öltönyben járhat, zsinatokban részt vehet, szavazhat, stb. A mi már e gyakorlatot illeti, ha valamelyik püspök ezen jogainak gyakor-

latába azonnal kineveztetése után lépni óhajtana: az a kormány részéről legkisebb nehézségre sem találna. Rendszerint azonban a püspökök azon időre szokták halasztani megyéjök kormányának átvételét, midőn ünnepélyes beigtatásuk megtörtént. A kormány részéről azonban, ismételve mondom, nem forogna fenn akadály, hogy azon jogukat előbb is gyakorolják.

A mi az interkalaris kérdésekre vonatkozó kérdést illeti, röviden feleletem az, hogy egyetértőleg t. kollegámmal a pénzügyminiszterrel ily törvényjavaslatot benyujtani szándékozom. (Helyeslés.)

Hoffmann Pál: Az utóbbi kérdésre adott feleletre vonatkozólag teljes megelégedésemet nyilvánitom.

A mi azonban az első kérdésre adott feleletet illeti, kénytelen vagyok különbséget tenni az egyes pontokra nézve. Az első és második kérdésre adott felelettel teljesen meg vagyok elégedve, mert azon meggyőződést szereztem, hogy hazánk törvényei szigoruan megtartatnak.

A harmadikra nézve csak kis kikötéssel jelenthetem ki megnyugvásomat, és ez az, hogy én szintén nem óhajtom, hogy a kormány a konfliktust, mely netán az ország kebelében előállhatna, a maga részéről élesitse; de másrészről óhajtom azt, hogy a kormány hazai közjogunkat minden körülmények közt fentartsa.

Nézetem szerint az Ő Felsége a magyar király által kinevezett püspök azon jogot, hogy a pápai megerősités előtt a joghatóság egy részét gyakorolhassa: nemcsak mint a kinevezett egyén jogát, hanem mint az országét is gyakorolja. Ennélfogva az, hogy a kinevezett püspökök élnek-e, vagy sem ezen joggal? nem saját jogaiknak gyakorlása, hanem az ország jogainak is, és én erre irányzom megjegyzésemet; mert óhajtom, hogy ép azon időben, midőn az egyház és állam jogai szemközt állanak, mint most: az állam jogai erélyesen fentartassanak. Én részemről óhajtanám, miszerint a kormány, mely az Ő Felsége által kinevezett püspökökre befolyást gyakorolhat, oda iparkodjék, miszerint hazai törvényeink megtartassanak. (Élénk helyeslés.) s ne tőlük függjön, akarnak-e ezen jogokkal élni, vagy nem: ha nem a kik a fejedelem által kineveztetnek, a haza jogát tartsák is fenn. (Általános helyeslés.)

Elnök: Tudomásul veszi a ház a miniszter ur válaszát? Igen. Tudomásul vétetett.

6. Körmendy Sándor interpellácziója a reverzálisok ügyében 1871. márczius 9-én.

Körmendy Sándor: T. képviselőház! Régóta érezzük, érzi a haza egy teljes, minden klausulák nélküli vallási törvénynek szükségességét és annak hiányát. Tudjuk, hogy már 1848. előtt a legfontosabb viták egyikét éppen e tárgy képezte s azóta is gyakran ismét és ismét megujult a közhangulat ez irányban. Nem ritkán történtek felszólalások e szempontból ezen képviselőházban is. Természetes is t. ház; mert ha a polgári házasság szándékoltatik: kell, hogy annak legbiztosabb, legvalódibb alapja a lelkiismeret, a vallásszabadság, a belső ember szabadsága megtalálja a maga biztositékait. (Zaj.)

Hogy mennyire szükséges ez, t. ház, azt tanusitják a lapokban olvasható olyféle események. (Halljuk!) Hogy mennyire szükség lenne t. ház, ismétlem, egy oly törvényre: azt látjuk azon botrányos eseményekből, melyek a lapokban oly gyakorta jeleztetnek. Egy ily eseményre vagyok bátor ezuttal a vallásügyi miniszternek figyelmét felhivni (Halljuk!) és hozzá egy kérdést intézni, mely ekként hangzik. (Halljuk! Olvassa.)

Kérdem a vallásügyi miniszter urat:

Van-e tudomása a miniszter urnak arról, hogy Somogy megyében levő Barcs községben létező róm. kath. plébánia lelkésze, egy környékbeli pusztán, Gyöngyösön lakó ev. ref. vallásu cseléd Szabó Istvántól — ki egy róm. kath. nővel lépett házasságra — reversalist vett születendő fiainak a róm. kath. vallásbani neveltetésökre nézve vonatkozólag.

Ha nincs tudomása a fönnebbi tényről a miniszternek: szándékozik-e mielőbb szerezni és a fönnebbi nemcsak keresztyénietlenül intolerans; de ugy természeti, mint az 1868. évi LIII. törvényczikkbe ütköző, az érdeklett vallásfelekezetek közötti testvéries viszonyt, a honpolgári békét fölzavarni czélzó, az ev. ref. hitfelekezetüek egyházát lealázni törekvő eljárást megtorolni, illetőleg a megsértett törvény tekintélyének mielőbb elégtételt eszközölni, s a szerzett elégtételről a képviselőház elé értesitést terjeszteni? Kérem közöltetni a vallásügyi miniszterrel.

Elnök: Közöltetni fog az illető miniszter urral. (Helyeslés.)

Válasz nem adatott.

7. Irányi Dániel interpellácziója a vallásszabadság és a polgári házasság ügyében 1871. április 3-án.

Irányi Dániel: Mint látjuk, napról napra szaporodnak az okok, melyeknél fogva a vallásszabadságról szóló törvényjavaslat minél előbb tárgyalandó. Méltóztattak minap elrendelni, hogy az illető törvényjavaslat az osztályokhoz utasittassék; de miután ezen törvényjavaslat nem lenne teljes anélkül, hogy egyuttal a polgári házasság és anyakönyveknek polgári hatóságok által vitele elrendeltetnék: ennélfogva bátor vagyok az éppen jelenlevő igazságügyminiszterhez, kinek köréhez tartozik, azon kérdést intézni (olvassa): „vajjon a polgári házasságról szóló törvényjavaslat elkészült-e és szándékozik-e ezt az ünnepek után rögtön benyujtani, hogy a vallásszabadságról szóló törvényjavaslattal együtt tárgyaltassék.“ (Helyeslés.)

Elnök: Közöltetni fog a miniszter urral.

Választ nem kapott.

8. Horn Ede határozati javaslata a polgári házasság behozatala iránt 1871. szeptember hó 16-án.

Horn Ede: Nem tévedek, ugy gondolom, t. ház, ha felteszem, hogy t. képviselőtársaim figyelmét nem kerülte el azon nehány év óta igen gyakran előforduló eset, hogy ha magyar fiu vagy leány, midőn más vallásu egyénnel házasságra akar lépni, kényszeritve látja magát az ország hatarain átlépni s külföldön kelni egybe.

Magam is jelen voltam mult kedden Bécsben, midőn a városházánál ily polgári házasság köttetett meg. A házaspár magyar születésü volt és mindkét fél kényszerülve volt hét hónapig Bécsben lakni csak azért, hogy joga legyen Bécsben egybekelni.

Szükségtelen mondanom, hogy az mindenesetre nagy kellemetlenség; de ez csak a legcsekélyebb oldala a bajnak. A baj sokkal komolyabb s az abban áll: hogy történt nem egyszer, miként külföldi hatóság a magyar kormányhoz fordult ily esetekben, és a magyar kormány mindig azt felelte és feleli, hogy a fennálló törvények szerint el nem ismerheti a polgári házasságot, és hogy ennek következtében az e módon magyar emberek

által külföldön kötött házasságnak nem lesz érvényessége itthon; más szóval: a magyar kormány ágyasságnak nevezi azon frigyet, melyet az egész mivelt világban szentnek és törvényesnek el fognak ismerni; fattyu-gyermekeknek bélyegzi azon ártatlan lényeket, a kiknek más országokban épen a törvényhatóság lesz a természetes védelmezője, ha valaki el merné tagadni ezektől a törvényes nemzedék jogait.

Kézzel fogható, t. ház, hogy ezen eljárás homlokegyenest ellenkezik a vallásszabadsággal és polgári szabadsággal. A vallásszabadsággal még azon értelemben is, mint az nálunk létezik, s azt követeli, hogy vallásunknak semmi megszoritó, semmi káros befolyása ne legyen polgári cselekvényeinkre. A polgári szabadság pedig azt követeli, hogy a mig egy harmadik személy jogosult érdekeit meg nem sértem: magánügyeimet kényemkedvem szerint intézhessem. (Balfelöl helyeslés.)

Nem szükséges kimutatni t. ház, hogy ezen nyomás, ezen nagy igazságtalanság, melyet a polgári házasság el nem ismerése által a szülék és gyermekeken elkövetnek, még sulyosabbakká, kárhozatosabbakká válnak az által, hogy ez sajátképen csak szüleménye és kifolyása egy átalánosabb kor tévedésének, azaz azon anomaliának, mely még a mai idöben is a papi befolyás hatalmát kiterjeszti még oly ügyekre is, melyek szorosan a társaság, azaz a polgári hatalom körébe tartoznak. (Balfelöl helyeslés). Szintugy nem tartom szükségesnek hosszasan kiemelni, hogy szemben a napról-napra vakmerőbben fellépö papi bitorlásokkal, sürgősebben kell, mint valaha, véget vetni ezen anomaliának. (Balfelöl helyeslés.)

T. ház! Nincs szándékom, megvitatni e perczben sem az egyház és állam közti viszonyt, sem a polgári és egyházi házasság közti különbséget; de azt gondolom, hogy elfogulatlan férfiak ellenmondására nem fogok találni akkor: ha azt állitom, hogy véget kell vetni valahára ezen visszás állapotnak, hogy meg kell szüntetni azon helyzetet, mely a midőn számos magyar polgár legegyéniebb érdekét megsérti, legbensőbb cselekményeiben megszoritja, egyszersmind megszégyenitö tanubizonyságot tesz müveltségünk és szabadságunk mibenlétéről. Hogy csak egyet emlitsek: Magyarország . . . (Zaj.) Magyarország e téren tulhaladja magát még a konkordatus Cislajthania s Bajorország által, mely országok vakhitüsége annyi ideig gúny tárgya volt.

T. ház! (Halljuk.) Mindennek következtében följogositva érzem magamat a polgári házasság behozatalát az országgyülés legsürgősebb teendői közzé sorozni, azaz azok közzé, melyeket még ezen ülésszak alatt meg kell oldani es ezt annál is inkább. mert ehhez sem hosszu előmunkálat, sem hosszu törvényjavaslat nem kell. (Helyeslés balfelöl.) Bátor vagyok tehát a következő határozati javaslatot a t. ház szives figyelmébe ajánlani. (Balfelől: Halljuk! Olvassa a határozati javaslatot.)

Határozati javaslatok.

A kormány oda utasittatik, hogy még a mostani ülésszak alatt terjesszen a képviselőház elibe törvényjavaslatot, mely a polgári házasság kizárólagos érvényességét kimondja s a házaspár tetszésére hagyja, a polgári hatóság előtt kötött frigyet egyházilag megáldatni.

Pulszky Ferencz: T. ház! (Halljuk.) Pozsony városa képviselőjének véleményét tökéletesen osztván, csatlakozom határozati javaslatához. (Helyeslés.)

IV. RÉSZ.

A vallásügyre vonatkozó főbb kérvények s azok tárgyalása az 1869/72-iki országgyülésen.

1. A „Hitőr" 152 hittörvényhü zsidó község kérvénye az izraelita kongresszus határozatainak kényszerités utján való keresztülvitele iránt tett intézkedések megszüntetése tárgyában.

Halmosy Endre előadó (olvassa a 262. sz. alatti XIV. sorjegyzékből a még olvasatlanul maradt 93—97. sorszám alatt a „Hitőr" 152 hittörvényü zsidó községnek, a szatmár-németi orthodox izraelitáknak, a pápai izraelita hitközségnek, Paskesz és Gonbó, az orthodox-izraeliták megbizottjainak kérvényeit és a „Hitőr" 150 zsidó község emlékiratát az izraelita kongresszus határozatainak kényszerítés utján való keresztülvitele iránt tett intézkedések megszüntetése tárgyában.) A kérvényi bizottság véleménye a következő:

„Tekintve, hogy a képviselőház a vallás és lelkiismeret szabadságát elfogadta, és hogy az e tárgyban a miniszterium által már elkészitett és már közzétett törvényjavaslat rövid idő alatt a törvényhozás által fog tárgyaltatni: tekintve továbbá, hogy a vallás és lelkiismeret-szabadság elveivel ellenkezik, ha bármely vallásfelekezetnek tagjai a többség határozata által az alap hittörvényeikkel ellenkező szervezetet elfogadni kényszerittetnek; tekintve végre, hogy kérvényezők előadásai szerint az izraelita kongresszus határozatai a zsidó hittörvények alaptanaival és a papok által megállapitott alapszervezettel ellenkezésben állóknak állittatnak, és igy e szerint az ezen kongresszusi határozatok alapján szervezendő vallás-egyház dogmatikus zsidó hittörvények alapja az eddig Magyarországban fenállott vallás-egyháztól lényegesen különböző testületet képez, a melynek tagjává vallás- és lelkiismeretszabadság követelményei szerint kiki csak önkéntes elhatározás folytán, de sehogy

sem kényszerités által avattathatik fel: a kérvényi bizottság ezen elveknél fogva az esedezők kérelmeit méltánylandóknak, és panaszaikat mielőbb orvoslandóknak találja; ennek alapján ezen kérvényeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz, azon utasitással véleményezi átteendőknek, hogy addig is, mig a törvényhozás tüzetesebben intézkedik, az izraelita kongresszus határozatainak végrehajtása czéljából netalán igényelt állami hatósági oltalom és segély elrendelésénél a fönebbi elvekkel egyezőleg járjon el, és az e tárgyban már tett fönebbi elvekkel ellenkező intézkedéseket szüntesse meg.

Deák Ferencz: A mózes-vallást követők, ugy látszik, itt Magyarországban két különböző felekezetre oszlottak; az egyik a másiktól, a mint azt maguk állitják, valóságos dogmatikus kérdésekben is különbözik. Ők az iránt, ugy tudom, megkérdeztek számos külföldi tekintélyes rabbit, és azok nézete is az, hogy a két felekezet közt valóságos dogmatikus különbség létezik.

Már ha a vallásszabadságot csakugyan óhajtjuk, ha azt elvben is kimondtuk; ha óhajtva várjuk azon törvényjavaslat minélelőbbi beterjesztését, melyben a vallásszabadságnak teljes mértékben gyakorolhatása bővebben ki lesz fejtve, melyben az is valószinüleg ki lesz mondva, miszerint minden felekezet egyesülés utján külön alkothasson testületet: én nemcsak helytelennek, s károsnak, de jogtalannak is tartanám, ha két oly felekezetet, mely egymástól dogmákra nézve is különbözik, egy egyház, egy testület alá akarnánk szoritani. (Helyeslés.) Természetes következménye a vallásszabadságnak az, hogy akik csakugyan dogmákban különböznek egymástól, külön felekezeteket alkossanak. (Helyeslés.) Fordulhatnak elö kérdések: alapitványokról és felekezeti egyéb dolgokról, ezeket maguk közt egyezség utján elintézhetik, söt hogyha meg nem tudnának egyezni, követhetik azon módot, melyet az ó-hitüek két nemzetiségi felekezetei követtek. Hogy biróilag döntessenek el azon kérdések, nekünk az ellen legkisebb ellenvetésünk sem lesz; hanem azon kérelmök, hogy ne kényszerittessenek, azt hiszem: tökéletesen méltányos. Én elfogadom a bizottság véleményét. (Helyeslés.)

Elnök: Tehát méltóztatnak elfogadni a bizottság véleményét? (Elfogadjuk!) Tehát elfogadtatik a bizottság véleménye.

2. Izraeliták kérvényei és annak tárgyalása 1871. márczius 30-án.

Hajdú Ignácz előadó (olvassa a 10., 11. és 12. sorszámok alatt az izraelita kongresszusra és ennek határozataira vonatkozó kérvényeket: *A magyarhoni izraeliták 1868/69. évi egyetemes gyűlése által kiküldött bizottság kéri, hogy az 1868/69. évi egyetemes izraelita gyülés, mint az izraeliták képviselésére jogositott testület, utólag törvényesittessék.*

Ennek ellenében a magyar- és erdélyországi orthodox zsidók s az 1870-ik évi alakuló közgyülésből kiküldött közvetítő bizottság folyamodik, hogy az 1868/69. évi kongresszus bizottságának kérvénye, mivel az, az összes izraelitákat állitásuk szerint nem képviselheti, s tartalma a zsidó alaphittörvényekkel ellenkezik — utasittassék vissza.

Végre ugyanezen orthodox izr. közvetitő bizottság emlékiratban terjeszti elő észrevételeit az 1868/69. évi egyetemes izr. gyülés bizottságának kérvényére s azon kongresszus által hozott határozatokra.

A kérvényi bizottság véleményei: Hogy miután az izraelita vallásügy minden érdeket megnyugtató s azon elveknek is megfelelő végmegoldást, melyeket a képviselőház mult évi márczius 18-án hozott határozataiban a vallási ügyek körül követendőknek kijelölt, a vallás és lelkiismeret szabadsága és egyenlősége iránt minden vallásra kihatólag hozandó törvény alkotása alkalmával nyerhet, — ezen — az izraelita hitügyet különböző nézetekből fejtegető és felvilágositó kérvények a ház által most tudomásul vátetnek és a vallás- és közoktatásügyi miniszternek azon czélra adatnak ki, hogy azokat tanulmányozza, s azon esetleg előterjesztendő javaslatainál, melyek az izraelita hitügy szervezkedésére vonatkozandanak — figyelembe vegye.

Irányi Dániel: E kérvényeket alkalmul kell felhasználnom arra, hogy figyelmeztessem a t. házat: mennyire szükséges, hogy a vallásszabadságot biztositó általános törvény mielőbb hozassék.

Kitünik a szükség egyéb tényekből is. Igy gyakran olvassuk a lapokban, hogy valamelyik honfitársunk, ki vagy maga izraelita hitü, vagy pedig izraelita vallásu nöt akar el venni, mint keresztény, kénytelen hazáját elhagyni és idegen országba, legközelebb Ausztriába menni, hogy ott törvényes házasságot kössön.

sem kényszerités által a
ezen elveknél fogva az
és panaszaikat mielőbb
ezen kérvényeket a va
azon utasitással vélemé
a törvényhozás tüzetes
határozatainak végr
hatósági oltalom és
egyezőleg járjon e
kel ellenkező intézk

Deák Ferenc.

Magyarországban
a másiktól, a tö
kérdésekben is
deztek számos
hogy a két
létezik.

Már ha
elvben is ke
minélelőbb
mértékben
is valószin
sülés utján
lennek, s
felekezet
egyház,
mészet
csakug
teket
pitvá
egye
egy
zeti
két
ha
tő
(1

sel. ...
az ...
... szt ...
alatt ...
... ez ...
vény ... egalkotmány
Gymn. ... ...
placetum tárgyában és
eseteket is hozhatnak
miszerint értekezett az
em általában a választás-

... méhez szólanak ...
tom a törvényhozást arra
zetnek belügyeit rendez-
jóváhagyja vagy elvess-
arra, hogy kérjem a
atot, mely körülbelül más-
ságról, mielőbb tárgyalás ...
az osztályokhoz, azon hozzá-
na nem előbb is, husvét után
rra kötelezze, hogy e törvény-
melyek még ez ülésszak alatt

... véleményét magáévá tette.

... ye és tárgyalása 1871. márcz. 30-án.

5090. A brassói görög nemzet
... iumnak a brassói „Szt Három-
tárgyában tett intézkedéseit kér.

... görög keleti egyház oláhajkú
... hogy a kérdéses egyházközség
... kal az egyházvagyon igazgatá-
... rnaknak jelentessenek ki.
a következő:
... ezen két ellenirat ...
... győződésre jutott, hogy a

...fogások sarkpontját tisztán jogi kérdések eltérő képezvén, az ügy alapjainak birálata nem tartozik teendőinek körébe: de meggyőződött a bizottság ... arról is, hogy ezen törvényes ügynek végleges ... halaszthatlan szükséggé vált s azért is a vallás- és ...tatásügyi ministerium ideiglenes intézkedéseit törvényes ... törvényellenes természetének kiderítése czéljából hivatalos tudomást szerzett magának a bizottság a nevezett miniszterium okmányaiból, olvasván nevezetesen a ministerium ez ügyben müködő közegeinek, u. m. az erdélyi főkormányszéknek és Béldy György kormánybiztosnak hivatalos jelentéseit és a miniszternek e tárgyban kibocsátott rendeleteit. Ezen okmányokból a bizottság azon meggyőződést meritette, hogy a miniszter ideiglenes intézkedései nincsenek összhangzásban közegeinek véleményével és hogy az eltérés nincs kellőleg igazolva. — sőt, hogy a miniszter rendelete önmagában is tartalmaz ellenmondásokat, ugy, hogy e téren ujabb intézkedések okvetlen kikerülhetlenek.

Véleményeztetik ennek folytán kimondani, hogy e kérvény a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz azon utasitással adassék ki, hogy az ügy végleges és törvényes eldöntését mielőbb eszközölje.

Mocsonyi Sándor: T. ház! Én nem osztozom a kérvényi bizottság véleményében, a melyet épen most a kérvényi bizottság t. előadója felolvasott. Nézetem szerint, — a mint különben a bizottság véleményében is mondatik, — itt egyes konkrét jogi természetü kérdésekről van szó, és azon általánosan elismert elvhez képest, miszerint a képviselőház ily egyes jogi természetü konkrét kérdések érdemleges birálatába semmi körülmények között sem bocsátkozhatik: a kérvényben tartalmazott tárgy érdemleges vitatkozásába nem bocsátkozom. Én nem tartom helyesnek azt sem, hogy a kérvényi bizottság azon második kérdésnek megvizsgálásába bocsátkozott, melyet az egyik fél kérvényében elénk vetett, t. i. azon kérdést: vajjon az ügyben már létező miniszteri rendelet törvényes volt-e vagy nem? Jelesen az 1868: IX. t.-cz. 9. §-ával ellenkezik-e vagy nem? Nézetem szerint azon kérdésnek megbirálása vagy eldöntése, vajjon a kormány eljárása törvényes-e vagy nem? nem tartozik a képviselőház elé, és azt hiszem, egyet fognak velem

érteni, hogy e kérdések eldöntésére törvényeink értelmében a főrendi ház tagjaiból alakítandó biróság van hivatva. Ránk nézve tehát e kérdés, ha csak vád alá helyezésről vagy bizalmatlansági szavazatról nincsen szó, a mi jelen esetben, — nem tudom ugyan mikép gondolkodnak képviselőtársaim, — meglehet, hogy lesznek olyanok, kik a vád alá helyezést óhajtanák, de az a jelen esetben fizikai lehetetlenség.

Tehát én, ezen kérdés vitatását egyszerüen meddő vitának tartom és azt, hogy egy közigazgatási uton kibocsátott rendeletet a képviselőház, a törvényhozás, egyszerüen meg nem semmisithet, az világos.

Ezeknél fogva én azt tartom, hogy itt a képviselőház nem tehet egyebet, mint ragaszkodni azon eljáráshoz, melyet az ilyen és hasonnemü ügyekben követett: egyszerüen kimondani, hogy a jogi kérdések vizsgálásába nem bocsátkozik, mindenkinek szabadságában állván jogsérelmeit törvényes biróságnál kereshetni, s ezért a felek rendes törvényes uton intéztessék el ezen ügyet, a kérvények pedig visszavételéig irattárba tétetnek.

Azon esetben azonban, ha ezen nézetem nem fogadtatnék el, akkor kénytelen volnék ajánlani a t. háznak, hogy a kérvényi bizottság véleményét némi módositással fogadja el.

Az esetre tehát, t. ház, ha ezen határozati javaslatom nem fogadtatnék el, hogy ha a képviselőház, nem tudom, mi okból, szükségesnek tartaná, hogy a kormány közigazgatási uton ujabban intézkedjék ez ügyben: akkor meg kell vallanom, a kérvényi bizottság véleményét, indokolását olyan alakban, mint az elénk van terjesztve, magamévá nem tehetem.

Módositvány

a kérvényi bizottságnak a „sz. háromságról" czimzett brassói belvárosi g. k. egyház ügyében bejelentett véleményhez.

Tekintve, hogy az, ezen egyházközség tagjai közt fenforgó viszály elintézésére vonatkozó miniszteri rendelet önmagában ellenmondásokat foglal, s igy ujabb intézkedés szükségessé áll fenn. Itt bátor vagyok megjegyezni, noha nem tartom szükségesnek az ujabb intézkedést, a mi álláspontunknál fogva a nélkül, hogy érdemleges tárgyalásba bocsátkoznánk, csak azt az egy indokot fogadhatom el, hogy ellenmondást foglal magában

a miniszteri rendelet. Jöjjön tehát létre egy rendelet, mely az egyik vagy másik irányban határozottan fog haladni, és nem fog ellenmondást tartalmazni. — Azért nekem az indokolásba is csak azt kell felvennem, a mit mi konstatálhatunk. (Olvassa tovább módosítványát.) Tehát „mondja ki a ház: a kérvények mellékleteikkel együtt kiadatnak a kultuszminiszternek azon hozzáadással, hogy az ezen egyházközség tagjai közt fennforgó viszályt ujabban az egyházalapítás és az alapító levelek értelmében intézze el, fentartatván az ezen intézkedés által ki nem elégített félnek a szabadság netáni jogos igényeit a törvényes biróság előtt érvényesíthetni."

Ajánlom a t. ház figyelmébe!

Ivacskovics György jegyző: (olvassa Mocsonyi Sándor 1-ső módosítványát.)

Határozati javaslat.

Miután a képviselőház egy konkrét jogi természetü kérdésnek birálatába nem bocsátkozhatik, másrészről ily esetben mindenki jogsérelmei orvoslását a törvényes biróságnál keresheti, ezen ügy is a rendes törvényes uton elintézendő. A kérvények visszavételig az irattárba letétetnek.

Pauler Tivadar közoktatási miniszter: T. ház! A kérvényi bizottság a benyujtott folyamodások tanulmányozása folytán azon meggyőződésre jutott, a mint hallottuk, hogy az egész ügy és vita, jogi kérdések eltérő értelmezéséből ered, és hogy ennélfogva ezen kérdések birálata és ezen ügy eldöntése e ház körébe nem tartozik. Meggyőződött továbbá arról is, hogy ezen igen szövevényes kérdésnek eldöntése szükséges, és hogy arra nézve ujabb intézkedések elkerülhetlenek.

T. ház! Azon körülmény, hogy ezen kérdés 80 éven tul viszályoknak, surlódásoknak kutfejét képezi, hogy mindkét fél okmányokra, felsőbb rendeletekre és gyakorlatra hivatkozik, hogy e vitályos kérdés nem különböző hitfelekezeteknek, nem különböző egyházmegyéknek tagjai, hanem ugyanazon egy diocesis tagjai között forog fenn, és ez által a püspökök intézkedéseit is Adamovicstól kezdve egész a legujabb időig érinti: mindez bizonyságául szolgál annak, hogy ez az ügy igen szövevényes, bonyolódott.

A kérvényi bizottság ezen ügyet a kultuszminiszterhez uta-

[illegible] azonban oly érveléssel él, a mely [illegible] nemileg irányadó utasitást is [illegible] épen Mocsonyi képviselő ur [illegible] A [illegible] bizottság ugyanis azt mondja, [illegible] intézkedései ellenmondásokat tartalmaz[illegible] községeinek véleményeitől és azzal [illegible] a mi kellőleg igazolva nincs. Azon [illegible] intézkedések igazolva nincsenek“ valaki [illegible] mintegy irány szabatik ki a kul[illegible] nézve. — T. ház! Ha azon meggyő[illegible] hogy ezen kérdés eldöntése nem [illegible] is szeretném kerülni annak, [illegible] a miniszteriumnak arra nézve, [illegible] az tehát el, és ennélfogva ezen [illegible] ezen érvelést mellőzendőnek tekintem.

A [illegible] M[illegible] képviselő ur és társainak módositványát [illegible] a ház a miniszteriumra bizva, — mert ha az [illegible] hogy tétessék át a törvényszékhez, akkor e tekin[illegible] fölösleges — ha, mondom, az [illegible] a [illegible]miniszteriumhoz tétetnék át: mert, először: a kér[illegible] praeokupálva látom, midőn t. i. az mon[illegible] hogy a viszály ugyanazon egyházközség tagjai közt folyik. [illegible] pedig, a ki az iratokat habár nem is mélyebben tanul[illegible] csak futólag elolvasta, azon meggyőződést szerez[illegible] magának, hogy épen egyike a viszályos kérdéseknek az, [illegible] hogy a románok ugyanazon egyházközség tagjai közé tar[illegible] mely a szent-háromság templomot birtokának tekinti, vagy pedig nem?

Azonfelül azon kifejezés, hogy ez ügy az alapitó értelmé[illegible] döntessék el: ha oly értelemben vétetik, hogy az usus egy [illegible] hosszu időig folyó ügyben egyáltalában ne vétessék tekin[illegible] akkor ez hasonlólag némi megszoritást tartalmaz, sőt az [illegible]ójára nézve is, a mennyiben a kérvényi bizottság véleményé[illegible] egyáltalában felhatalmaztatik a miniszter, hogy az ügynek törvényes eldöntését kezelje, nincs megmondva, mi uton. Még abban is, hogy a közigazgatás utja a jogitól kontradistinguál[illegible]tik: oly valami rejlik, a mi a miniszter intézkedéseinek sza[illegible]bad mozgását korlátozza.

Ennélfogva kérésem az volna: méltóztassék a t. ház a kér-

vényi bizottság véleményét ugy, a mint annak utolsó szavai szövegezve vannak, elfogadni, az indokolást azonban mellőzvén, csupán azt mondani, hogy miután jogi kérdések forognak fenn, melyek konkrét megbirálása a ház körébe nem tartozik, miután ezen szövevényes ügy eldöntése szükséges, de ujabb intézkedések is a folyamodás és mellékleteiben felhozott körülményeknél fogva kikerülhetlenek: utasíttatik a kultuszminiszter, hogy mint a kérvényi bizottság mondja, az ügy törvényes és végleges eldöntését mielőbb eszközölje. Ez alázatos véleményem. (Élénk helyeslés.)

A ház végre hosszabb vita után a vallás- és közoktatásügyi miniszter inditványát fogadta el.

4. Pestmegye kérvénye a nazarénusok ügyében a vallásszabadság és polgári házasság behozatala iránt.

Elnök: Pest-Pilis és Solt törvényesen egyesült megyék közönsége előadván, mikéut a Krisztus követők, vagyis a nazarénusok kasztja napról-napra szaporodik, kéri, hogy a vallásszabadság s a polgári házasság behozatala iránti törvényjavaslatok mielőbb tárgyaltassanak. (Zajos helyeslés.)

Irányi Dániel: Nem tehetem, hogy e kérvény alkalmából ismételve föl ne kérjem a t. házat, hogy azon törvényjavaslatot, melyet boldogult kultusz és közoktatási miniszter, Eötvös József báró még 3 év előtt beadott, valahára az osztályokhoz utasitani méltóztassanak, miután mindezen, mind más fölmerülő nehézségeken csak is a vallásszabadságról szóló törvényalkotása által lehet segiteni.

Annálfogva ismétlem: méltóztassék a t. ház elhatározni, hogy azon törvényjavaslatot, hanem most rögtön, de legalább ünnepek után az osztályok, s még ezen ülésszak alatt a ház tárgyalása alá kerüljön. (Helyeslés.)

Elnök: Méltóztatnak talán abban megnyugodni, hogy ezen törvényjavaslat az osztályokhoz utasittassék? A napirend megállapítása ugyis a t. ház kezében van. (Helyeslés.)

5. Dicske község kérvénye.

Táncsics Mihály: T. ház! Nyitramegyébe kebelezett Dicske község lakosságának kérvényét van szerencsém benyujtani.

Ezen kérvényben a lakosság igen terhesnek mondja maga

részére a papibért, melyet a verebélyi plébánosnak, kinek parochiájához Dicske tartozik, szolgáltatni köteles.

A verebélyi plébános ugyanis a papibér czímén évenkint 110 pozsonyi mérő rozsot zsákmányol ki Dicske helységtől, holott a verebélyi plébánia, hová azonfölül három község tartozik, eléggé van dotálva, mert van a plébánosnak 200 hold földje, ezenkivül kap az államtól 300 forintot, ugy, hogy jövedelme 5—6 ezerre fölrug évenkint.

Ez képezi a kérvény első részét; a másodikban pedig azt kérik: méltóztassék a képviselőház a vallásügyminisztert oda utasitani, hogy terjeszszen elő minél előbb törvényjavaslatot, melyben a lelkészek fizetése méltányos, igazságos módon szabályoztassék, nehogy egyik alig élhessen, a másik gazdagságban bővelkedjék.

Kérem ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasittatni.

Elnök: Oda fog utasittatni.

Ezen kérvény minden vita nélkül kiadatott a vallás- és közoktatási miniszteriumnak.

Kérvények érkeztek még a képviselőházhoz a vallásszabadság törvénybe iktatása iránt: Vilonya, Nagy-Szalonta, Siklós, Egerbegy, Duna-Pataj, Szent-Benedek községek, nagykárolyi 48-as kör, rozsnyói lakosok és a kecskeméti népkör részéről, feliratban kérték Pécs és Hadház városok.

A vallásszabadság és a hitfelekezetek egyenlősége iránt kérvényeztek: Nagy-Dém község, Biró Vincze, Zenta város, Pápa város, szathmár-németi-i baloldali kör, pesti polgári kör, és a jász-kun kerületek feliratban.

Vallásszabadság és jogegyenlőség iránt: Komárom városa, Torna, Szabolcs és Pestmegyék feliratban, Balmaz-Ujváros, Szeged polgárai kérvénynyel járultak.

Polgári házasság behozatala mellett: Pestmegye feliratban és több pesti lakos kérvénynyel.

Mindezen kérvények minden vita nélkül, a vallás- és közoktatási miniszteriumnak adattak ki.

Függelék az első kötethez.

Országos izraelita kongresszus. — Katholikus kongresszus — Hodossy emlékirata a polgári házasság ügyében az igazságügyminiszterhez.

Az országos izraelita kongresszus.

Báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter a zsidó emanczipáczió teljes keresztülvitele ügyében, a hitfelekezeti és iskola ügyek szervezése végett 1868. febr. 16-ára bizalmi férfiakat hivott meg, hogy egy kongresszus egybehivása tárgyában a meghivottakkal közösen értekezzék.

Ez értekezlet eredményeül azután 1868. julius 30-án keltezett királyi leirat alapján a miniszter augusztus 5-én az összes föispánokhoz rendeletet menesztett azon meghagyással, hogy a kongresszusi képviselők választása ügyében intézkedjék, még pedig minden egyes megyében a zsidó lakosok számarányához képest választassanak a képviselők.

Báró Eötvös József a 220 tagból állott zsidó kongresszust 1868. deczember hó 14-én a pesti megyeházában a következő beszéddel nyitotta meg:

Eötvös József báró, vallás- és közoktatásügyi miniszter: Tisztelt egyetemes közgyülés! Midőn ő felségének legmagasabb elhatározása folytán a kormány által e hó 10-ikére egybehivott izraelita hitfelekezeti közgyülést megnyitom, egyszersmind szivesen köszöntöm az összejött képviselő urakat, s örömmel üdvözlöm ez egész tanácskozó testületet, melyben most legelőször gyültek egybe Magyarország izraelita vallásu polgárainak választott képviselői, hogy mint önálló és szabad vallásos társulat, egyházi és iskolai ügyeiket önmaguk szervezzék és rendezzék. (Élénk éljenzés.)

Önöknek, uraim, jutott azon szép feladat, már e legelső alkalommal bebizonyitani, hogy az ország izraelita polgárai saját ügyeiket helyesen és egyszersmind az ország állami s társadalmi viszonyainak megfelelőleg rendezni ép ugy képesek, mint a hazában létező bármily más egyházak és vallásos társulatok.

Az 1867. XVII-dik törvényczikk az izraelita lakosokat az ország keresztény lakosaival egyenjogu polgárokká tette a polgári és politikai jogok gyakorlatában: e kongresszus feladata eszközölni, hogy a hazában létező izraelita hitfelekezet, mint vallásos társulat is, épen oly szabad, önálló és autonom testületet képezzen, mint a keresztény autonom egyházak. (Élénk helyeslés.)

E magasztos czél kétségen kivül csak nagy akadályok leküzdésével érhető el, melyeket a kezdet nehézségei, a jelenlegi állapot rendezetlensége, és a minden uj rendezkedés iránt keletkezni szokott előitéletek és félelmek még növelnek. De bizalommal várom, hogy önök szakismerete és eszélyessége feltalálandja a megoldásnak legalkalmasabb módozatait: és teljesen hiszem, hogy az akadályokat le fogja győzni ügyszeretetük, kitartásuk, tapintatosságuk és azon szivósság, melylyel izrael fiai hagyományos létükhöz ragaszkodnak. (Élénk tetszés.) Mert lehetnek önök között eltérő nézetek a zsidó testületek külső szervezetére nézve: lehet, hogy vannak, kik a vallásos szertartásokról eltérően, talán épen ellentétesen gondolkoznak, de nem hiszem, hogy legyen valaki e gyülekezetben, ki mindnyájukkal egyenlő hévvel ne óhajtaná az izraelita hitfelekezetnek fenmaradását és biztositását, ki ne óhajtaná, hogy az izraeliták ne csak mint egyének, hanem összesitett erővel mozdithassák elő a közös haza érdekeit. (Zajos tetszésnyilatkozatok. Lelkesült felkiáltások: Éljen a haza!) Ez pedig ugy eszközölhető legbiztosabban, ha az izraelita polgárok összesége jelen szétszórtságából rendezett vallásos testületté szervezi magát, s erőit egyesiti.

Miután pedig önkormányzatot az állam bármely vallástársulatnak csak azon feltétel alatt engedhet:

ha biztositást nyer az iránt, hogy az illető vallásos társulat önmagát kormányozni s kebelében a kellő rendet fentartani képes, és hogy a kormány a szükséges fő-felügyeletet nehézség nélkül gyakorolhassa:

ennélfogva elkerülhetetlenül szükséges, hogy ha izraelita polgártársaink önállólag akarnak egyházi ügyeikben intézkedni, mindenek előtt az egyes hitközségek szervezetét állapitsák meg: azután állitsanak a hitközségek fölé — ezek önhatóságának tiszteletben tartása mellett — oly hatóságokat, melyek az egyes községek és iskolák felett őrködnek, és a melyekkel az állam-

kormány is a fő-felügyelet gyakorlásában érintkezve, ne kénytelenittessék közvetlenül avatkozni a vallástársulat belügyeibe. (Zajos helyeslés.)

Az egyházi ügyekre nézve azonban meg kell jegyeznem, hogy e kongresszus a kormány által csupán az izraelita vallástestületek külső szervezetének és hatáskörének megállapitására, és a közoktatás rendezésére hivatván össze, a hitelvek és vallástanok tanácskozásainak tárgyát nem képezik. (Zajos tetszésnyilatkozatok. Hosszan tartó éljenzés.)

Különösen igényli a hitközségek és egyházi hatóságok rendezését a közoktatás érdeke is.

Az 1868-dik évi 38. t.-cz. III. fejezete minden a hazában létező hitfelekezetnek bizonyos feltételek alatt megengedi, hogy nyilvános népoktatási tanintézeteket és tanitó-képezdéket állitsanak s azok felett önmaguk rendelkezzenek. A törvény kellékeinek megfelelő közoktatási tanintézetek felállitása nemcsak több anyagi és szellemi erőt kiván, mint mennyivel a legtöbb izraelita hitközség jelen rendezetlen állapotában és magárahagyottságában bir, hanem mind a törvény által a felekezet számára engedett jognak, mind az állami felügyeletnek gyakorolhatásáért szükséges rendezett iskolai hatóságokat állitani. (Élénk helyeslés.)

Ezek szerint a jelen kongresszus főbb teendői lesznek:

1-ször, az egyes hitközségek külső szervezetének s a szükséges felsőbb egyházi hatóságok szervezetének és hatáskörének megállapitása;

2-szor, az izraelita iskolák és iskolai hatóságok rendezése;

3-szor, az izraelitákat közösen illető egyházi és iskolai alapnak kezelési s illetőleg ellenőrzési módjának megállapitása; végre

4-szer, a jövendőben tartandó kongresszusok szervezetének, hatáskörének meghatározása, és az összejövetelükre szükséges választási szabályzatnak, valamint a házi és ügyrendnek megalkotása.

Ez első kongresszus összejövetelére a dolog természeténél fogva kénytelen volt a kormány rendelet alakjában adni ki a legtágasabb alapokra fektetett ideiglenes választási szabályokat. Azonban nem mulasztotta el e szabályzat megállapitása előtt az ország különböző részeiből e czélra egybehivott bizalmi férfiaknak véleményét meghallgatni.

Hasonlólag nem várhatta meg, hogy maga az egyetemes közgyülés készítse el házi és ügyrendjét, mert hisz az ügyrend alapján kell a közgyülésnek megalakulnia és tanácskozásait elkezdenie. Ezért gondoskodni kellett egy ideiglenes házi és ügyrendről, melyet ezennel átadok azon kijelentéssel, hogy ez is csak a jelen kongresszus tartamára leend érvényes.

Egyszersmind a tanácskozásoknál leendö figyelembe vétel végett át fogom adni a közgyülés elnökségének mindazon munkálatokat, melyeket az ezen ügyben általam felhivott izraelita bizalmi férfiak hozzám benyujtottak. (Éljenzés.)

Az állam tért nyit önök előtt, hogy összes hitfelekezeti ügyeikben is teljesen önmaguk rendelkezzenek, s midőn önökre bizza, hogy önkormányzatuknak szervezetét is saját elveik és belátásuk szerint önmaguk állapitsák meg, ez által oly szabadságot ad, minőt más államokban nem élveztek hitsorsosaik. (Zajos éljenzés.)

Bizton reménylem, hogy azon hatás által, melyet a szabadság minden nemes emberi törekvések sikerére mindig gyakorol, gyors fejlödésnek fognak indulni mind intézményeik, mind összes szellemi életük. (Tetszés.) És mert a szabadság áldásait bizonyosan fokozott mértékben érzik azok, kik majd két ezredéven át az elnyomatás nyomorait tűrték, meg vagyok győződve, hogy épen e szabadság a legerősebb kötelék leend (lelkesült tetszésnyilatkozatok), mely a hon izraelita polgárait minden viszonyok közt azon hazához köti, melynek alkotmánya nekik e szabadságot biztositja. (Szünni nem akaró lelkes éljenzés és taps. Zajos felkiáltások: Éljen a haza!)

És ezzel az egyetemi közgyülés tanácskozásait megnyitottaknak nyilvánitom. (Hosszan tartó éljenzés.)

Eötvös József báró viharos éljenzés között eltávozik. Holländer Leo korelnök elfoglalja az elnöki széket.

A kongresszus 1869. február 23-ikáig tartott és ezen idő alatt előkészitett és elfogadott egy hitközségi szervezetet, iskolák és iskolai hatóságok rendezését magában foglaló szabályzatot s végre egy a jövő kongresszust szabályozó választási eljárást. A hitközségi szervezetet és a kongresszusi választásokat szabályozó stádiumokat itt alább közöljük:

Hitközségi szervezet.

1. Helyi és járásközség.

1. §. Az egy helyben lakó izraelitáknak egyesülete a czélból, hogy vallásbeli szükségleteiket a megkivántató egyházi tan- és jótékonysági intézetek, valamint a szükséges hivatalszemélyek által kielégitsék, — képezi az izraelita kitközség.

2. §. Minden izraelita hitközségnek következő intézetekkel és hivatalszemélyzettel, — ugymint: rabbinátusi hivatal, sakter, berendezett imaház, fürdő, temető, és az iskolai szabályzat határozatainak megfelelő tanintézettel kell birnia.

3. §. Az egy helyben lakó izraeliták, akár képeztek eddig hitközséget, akár nem, hiányzó intézményeik tekintetében vagy egy más fennálló teljes hitközséghez csatlakozni, vagy több helység izraelita lakosaival egy ily község alakitására egyesülni tartoznak. — Az egy helyben lakó izraeliták azonban semmi szin alatt különböző hitközséghez nem tartozhatnak; azt, hogy mely hitközséghez csatlakozzanak, együttesen magok közt szavazattöbbséggel döntik el.

4. §. Mind az első §-ban meghatározott helyiközségek, mind a több helységbeliek egyesülése által keletkező járásközségek a megfelelő testületi jogokkal felruházott, autonom és egymástól független testületeket képeznek.

5. §. Minden izraelita köteles magát vagy lakhelyének izraelita hitközségbe, vagy — a mennyiben ott hitközség nem léteznék — azon izraelita hitközségbe kebeleztetni, melyhez a helységbeli többi izraeliták tartoznak. Ha kivüle lakhelyén más izraelita lakos nincsen, ugy annak elhatározása, melyik szomszédközségbe legyen bekebelezendő, szabadságra bizatik. — A bekebelezést állandó letelepedéstől számitandó három hó alatt tartozik eszközölni és az ez iránti kérelem a község részéről meg nem tagadható.

6. §. Egy és ugyanazon helységben csak egy izraelita hitközség állhat fenn.

7. §. A jelen szabályzat életbelépésekor tényleg fennálló s testületi jogokkal felruházott járásközségek továbbra is jogilag

fennállónak elismertetnek: mindazonáltal az ezen szabályzat 2. §-ában meghatározott kellékeknek megfelelni tartoznak. — A mennyiben pedig, egyes községek uj helyi vagy járásközségek alakitása végett ily járásközségtől elszakadni szándékoznának, ez, valamint a fennálló járásközségek eddig határainak bárminő megváltoztatása is csak ugy engedtetik meg, ha e változás a létező járásközség fennállását nem veszélyezteti. — Az illető községek az átalakulás módozatai iránt egymással szabadon megállapodhatnak, s hol ez békés uton nem sikerül, ott az egyházkerületi biróság itélete dönt.

8. §. A járásközség ingatlan vagyonára az annak kötelékéből kilépő község, — a mennyiben ez iránt szerződés nem létezik, — igényt nem tarthat.

9. §. A járásközséggé egyesült, vagy helyi községhez csatlakozott egyes községek, csak a közös intézetek és hivatalszemélyzet fentartására szükséges járulékok fizetésére kötelezhetők. Az ebbeli viszonyok tüzetesebb megállapitása, valamint a közös intézetek kezelése s a közös hivatal-személyek választására gyakorlandó befolyás meghatározása, az illető községek szabad egyezkedésének hagyatik fenn.

10. §. Ha valamely helyi községben a tagok egyrésze a lelkiismereti szabadságnak ezen szabályzat által biztositott jogával élni óhajtván, maga számára az eddig szokásban lévőtől eltérő istentiszteleti intézkedést kiván életbe léptetni, ugy az feljogosittatik saját költségén a) külön imaházat berendezni, b) saktert és c) dájant, illetőleg hitszónokot alkalmazni. Ily intézkedés által azonban sem a hitközség közigazgatásának, sem a község rabbinatusi hivatalának egysége csorbát nem szenvedhet: söt azon hitközségi tagok, kik e külön intézményeket sajátjukból fentartják, továbbra is ép ugy kötelesek a községi költségek fedezéséhez közvetlen és közvetett illetményekkel járulni, mint azelőtt.

Azon esetre — ha a különváló rész az összes választóképes községi tagok egy negyedét képezi, — köteles a hitközség a különválóknak imaházuk fentartásához s külön hivatalnokaik fizetéséhez évi segélylyel járulni, mely segélyösszeg azon, a községi költségvetésből kitünő arány szerint mérendő ki, mely szerint a különváló tagok a hitközség imaházához és megfelelő hivatalszemélyzetéhez járulnak.

Ha azonban az eddigi szokástól eltérő kultuszintézmények életbeléptetését az összes választóképes községi tagok fele kivánja, ugy azok a hitközség másik felével egyenjoguaknak tekintendők, és az uj intézményekre forditandó költségek egészen a hitközségi pénztárból fedezendők.

A különválni szándékozó rész külön istentiszteleti intézkedések életbeléptetése iránti óhaját mindenesetre 6 hóval megvalósitásuk előtt, a hitközségnek tudomására hozni tartozik.

2. Hitközségi tagok.

11. §. A hitközségi kötelékbe való felvételért semminemü felvételi vagy bekebeleztetési dij nem jár.

12. §. Minden hitközségi tag egyaránt fel van jogositva, az illető hitközségi szabályzat határozatai szerint a hitközségi intézményeket használni, s a zsinagógában szokásos jogokat gyakorolni.

13. §. Minden hitközség, szükségleteinek fedezése végett, adóképes tagjaira közvetlen és közvetett illetéket róhat, de a rendes községi költségvetés összszükségletének egy ötöd része tközvetlen járulékok által fedezendő.

14. §. Az egyházi hivatalszemélyek, tanitók és más fizetéses községi hivatalnokok, a község tagjainak tekintendők, a közvetlen illetékek fizetése alól azonban felmentvék. A hitközségi képviseletnek szabadságában áll, más tagokat is kivételképen és idölegesen a közvetlen járulékok fizetése alól felmenteni.

15. §. A hitközségnek minden nagykoru férfi tagja, mely a hitközségi szükséglet fedezéséhez legalább évenkinti két forintnyi illetménynyel járul, a választások alkalmával szavazatképességgel bir, ha az utóbb mult évi járulékkal hátrálékban nincsen.

Kivétetnek;

a) a bünvádilag elitéltek, ha a büntetés kiállása óta öt év még le nem folyt;

b) kik bünvádi vizsgálat alatt állanak;

c) vagyonbukottak, mig a csöd megszüntetve nincsen;

d) gyámi hatalom alatt állók:

e) kik községi vagyon kezelése körüli számtételre utasi-

tatván, a községi határozat szabta zárhatáridőtől számitandó egy hó alatt ebbeli kötelezettségöknek meg nem feleltek.

16. §. Minden választó egyszersmind választható is.

3. Hitközségi igazgatás.

17. §. Az izraelita hitközség igazgatása s képviselete a községi képviselet és elöljáróság által történik, melyek az összes választóképes községi tagok által választatnak, és hivatalaikat díjtalanul látják el.

18. §. A képviselőség tagjainak számát, minden községnek külön szabályzata határozza meg. Százötvennél több tagból nem állhat.

19. §. Az elöljáróság egy elnök, pénztárnok és megfelelő számu tagokból áll. — E tagok száma, a választás módja, s a hivataloskodás tartamára nézve minden községnek fennálló vagy alkotandó külön-szabályzata irányadó.

20. §. A képviselők választásának napja a helyenként szokásos módon — de legalább 14 nappal a választás előtt — kellő nyilvánossággal közhirré teendő.

21. §. A képviselők választása szavazati jegyekkel történik, melyekre minden választó annyi választható tag nevét irja, a hány képviselö tag választandó. A választás körül a szavazatok viszonylagos többsége határoz, — szavazategyenlőség esetében pedig az eldöntés sorshuzás által történik. — A választás vezetése és az eredmény kideritésére, a községi külön-szabályzat határozata szerinti bizottság alakitandó.

22. §. A választás befejezésével a kiküldött bizottság elnöke a választottak neveit azonnal kihirdeti: ha a választottak egyike vagy másika a választást el nem fogadja, annak helyébe megválasztottnak tekintetik az, ki a szavazatszedés eredményénél fogva viszonylag legtöbb szavazatot nyert.

23. §. A képviselők három évre választatnak.

24. §. A választott képviselőség a választott elöljárósággal együtt képezi a közgyülést. A közgyülésekben az elöljárósági elnök elnököl.

25. §. Közgyülés évenkint legalább egyszer tartandó; azonkivül rendkivüli esetekben akkor, ha ezt a községi elöljáróság szükségesnek találja, vagy a képviselök harmad része ezt

az elöljáróságtól indokolt irásbeli beadványnyal kivánja. — A közgyülést az elöljárósági elnök szokásos közhirré tétel vagy meghivójegyek mellett hívja össze, mely alkalommal egyszersmind a tárgyalandó kérdések is megjelölendők.

26. §. Érvényes közgyülési határozatok hozatalára az elnökön kivül legalább két elöljárósági tagnak s a képviselők felének jelenléte szükséges; ha a képviselők elegendő számmal meg nem jelentek, az elnök megfelelő idő mulva uj közgyülést hí egybe, mely mindenesetre határozatképes, mi hasonlag közhirré teendő, vagy a meghivó jegyekre világosan feljegyzendő.

27. §. A közgyülés tárgyalásai nyilvánosak.

29. §. A közgyülés hatásköréhez tartozik:

1) az összes tiszteletbeli s fizetéses községi hivatalnokok, ugy a hitközségbeli tanintézetekben alkalmazandó tanitók és tanitónők választása. — A községi rabbi vagy községi hitszónok választásánál azonban a közgyülés határozata az összes választóképes községi tagok szavazata alá bocsátandó oly módon, hogy mindenki szavazati jegyére csak „igen"-t vagy „nem"-et irhat; az eredményt a szavazatok kétharmada dönti el.

2) A kerületi képviselők választása (59. §.)

3) A községi hivatal-, tan- és szolgaszemélyzet fizetésének meghatározása.

4) Tőkék kamatositása, vagy ingatlanok és egyéb haszonélvezeti jogok, mint például a húskrajczár sat. bérbe, illetőleg haszonbérbe adása körüli intézkedés.

5) A községi vagyonállapot változtatására, mint ingatlanok szerzése vagy eladására vonatkozó határozathozatal.

6) Az évenkint az elöljáróság által elkészitendő s előterjesztendő községi költségvetés fölötti tanácskozás és határozathozatal, valamint intézkedés az iránt, hogy a költség a községi tagok közvetlen és közvetett járulékaiból s egyéb bevételek utján mikép fedeztessék.

7) Netáni kölcsönfelvétel, és a visszafizetési módozatok megállapitása.

8) Bizottság választása a közvetlen járulékoknak az egyes községi tagokra leendő kivetése czéljából.

E bizottság az összes választóképes hitközségi tagok sorából, — a különböző vagyonállapotúak és foglalkozásúakra való

tekintettel — oly módon alakitandó, hogy abba több képviselő, mint egyéb hitközségi tag be nem választathatik. — A bizottság eljárási módjára s hatáskörére nézve, az egyes községek külön szabályzata irányadó.

9 Bizottság választása az évi számadások megvizsgálására, melynek jelentése alapján az elöljáróság irányában felmentő vagy egyéb határozatot hoz, és intézkedik, hogy a hátrálékkövetelések egy év alatt szükség esetében közigazgatási végrehajtás utján behajtassanak.

10 Községi külön szabályzat alkotása, illetőleg módositása a helyi viszonyok tekintetbevételével, mely azonban sem az államtörvényekkel, sem az ezen általános szervezési szabályzatban foglalt határozatokkal ellentétben nem állhat. Ily községi külön szabályzat alkotása vagy koronkénti módositása végett külön közgyülés hivandó egybe, s érvényes határozathozatalra, a képviselök háromnegyedének jelenléte, s a jelenlevök kétharmad szavazattöbbsége szükséges. Mind az eredeti községi szabályzat, mind annak koronkénti módositványai egy-egy hiteles példányban tudomásvétel és a kerületi levéltárba leendő elhelyezés végett a kerületi képviselethez átküldendök.

29. §. Minden közgyülésröl rendes jegyzőkönyv vezetendő és az elnök és jegyző által aláirandó. Jegyzőkönyvi kivonatokat minden községi tag nyerhet.

30. §. Az elöljáróság képviseli a hitközséget a hatóságok és harmadik személyekkel szemben, aláirja a község nevében kiállitott okiratokat, végrehajtja a képviselőség határozatait, örködik a leltárilag folyton nyilván tartandó községi vagyon épségben tartása felett, gondoskodik a közvetlen s közvetett járulékok és egyéb jövedelmek beszedéséről, ellenörzi a pénztár kezelését és utalványozza a megállapitott költégvetés és a közgyülés határozatai alapján a pénztárnok által teljesitendő fizetéseket.

31. §. Az elöljáróság fogadja fel és bocsátja el a községi szolgákat.

32. §. Az elöljáróság örködik a fölött, hogy a községi hivatalnokok kötelezettségeiket utasitásaikhoz képest pontosan teljesitsék és tapasztalt rendhagyások esetében ezek iránt a közgyülésnek jelentést tesz.

33. §. Az elöljáróság őrködik a községi kezelés alá

helyezett alapitványok és hagyományok rendeltetésszerü hovafordítása fölött.

34. §. Az elöljáróság hivatalos eljárásáért ezen általános szervezési s a külön községi szabályzat értelmében a közgyülésnek felelős.

35. §. A pénztárnok az összes községi bevételeket a községi pénztár számára átveszi, a kiadásokat — a mint azok utalványoztattak — eszközli s a pénztár pontos kezelésére nézve közvetlenül az elöljáróságnak felelős.

36. §. Az elöljáróság hivatalos teendőit elöljárósági ülésekben végzi, melyeket az elnök a szükséghez képest hiv össze, s melyekről rendes jegyzőkönyv vezetendő.

37. §. Az elöljáróság minden igazgatási év végén a közgyülés elé az összes bevételek és kiadásokról teljes kimutatást ugy eljárásáról jelentést tenni tartozik. A közgyülés az előterjesztést átvizsgálás és jóváhagyás után a községi tagoknak kellőképen tudomására hozandja.

38. §. A hitközségi tanintézetek tekintetében minden hitközség köteles az államtörvényeknek és az iskolai szaaályzatban foglalt határozatoknak megfelelni és tanintézetei vezénylete s ellenőrzése czéljából közgyülésileg egy szakértőkből álló iskolai bizottságot választani.

4. Hitközségi hivatalnokok.

39. §. Minden helyi- s járásközségnek fenhagyatik azon szokásos joga, hogy rabbiját szabadon választhatja s hogy ezzel ugy alkalmaztatásának tartamára, mint meghatározott fizetése és egyéb dijai s járandóságaira nézve szerződésre léphet.

40. §. A jelenleg hivataloskodó rabbik alkalmaztatása ott, hol ez iránt szerződés nem létezik, élethossziglaninak tekintendő, ugy, hogy a rabbi csak az egyházkerületi biróság itélete folytán (66. §.) mozditható el hivatalától.

41. §. Egyéb kölcsönös jogok és kötelességek tekintetében hasonlag szabadságában áll a hitközségnek rabbijával megállapodásra lépni s erre vonatkozólag szabályzatot alkotni, mely azonban a következő határozatokkal ellenmondásban nem állhat.

42. §. Minden rabbi fel van jogositva s egyszersmind kötelezve:

a) A nyilvános isteni tiszteletet rituális és lithurgiai tekintetben vezetni s arra felügyelni, ugy a községi zsinagógai rendtartás szerint őt illető hivatalos teendőket ellátni.

b) Templomi s alkalmi szónoklatokat tartani.

c) Előforduló alkalommal az elöljárósággal egyetértőleg rendkivüli isteni tiszteletet rendezni s annak szertartási rendjét megállapitani.

d) Az iskolai szabályzat értelmében az ifjuság hitoktatására felügyelni, vagy azt személyesen teljesiteni.

e) A talmud tanulmányozására törekvő s kellő előismerettel ellátott ifjakat e tantárgyban tovább oktatni.

f) Egyesek vagy a hitközségi elöljáróság által hozzá intézett vallásbeli kérdésekre feleletet adni. Az elöljáróság kivánatára a felelet irásban és indokoltan is kiadandó.

g) Az egyházi hivatalnokok és sakterek eljárása, valamint az egyházi s rituális intézmények szabályszerü kezelése fölött őrködni, az ezeknél müködő személyzetnek a szükséges utasitásokat adni, netáni törvényellenességek elháritása végett intézkedni, vagy ily intézkedéseket az elöljáróság által eszközöltetni és tapasztalt képtelenség, engedetlenség, vagy hanyagság esetében a hitközségi elöljáróság előtt, az illető hivatalnok vagy szolga ellen, a körülményekhez képest, a fegyelmi eljárás folyamatba tételét, felfüggesztését, vagy elmozditást inditványba hozni.

A hitközségi elöljáróság ily esetben köteles az ügyet vagy a rabbi által tett inditvány szerint elintézni, vagy pedig netán szándékolt eltérő intézkedés iránt magát a rabbival érintkezésbe tenni.

h) Ott, hol szokásos, a fennálló határozatok értelmében „Chover“ és „Morenu“ okleveleket kiállitani.

i) A község kebelében előforduló esketéseket, házassági felbontást és „chalicza“ szertartást végezni, vagy saját felelőssége mellett más által végeztetni és az ez utóbbi hivatalos cselekményekhez megkivántató ülnököket ott, hol rabbinátusi ülnökök (Dajanim) állandóan alkalmazva nincsenek, esetről-esetre választani.

j) A születési, esketési s halálozási anyakönyveket vezetni, megőrizni, s az azzal összekötött hivatalos teendőket teljesiteni a mennyiben a hitközségben az anyakönyvek vezetése iránt más intézkedés fenn nem állana.

43. §. A rabbi hivatalköre csak saját hitközségére terjed ki.

44. §. A községnek külfelé való képviselésére a rabbi csak akkor van jogositva, ha erre nézve öt a hitközség különösen felhatalmazza.

45. §. Minden rabbi köteles a hitközséggel folytatott levelezése, valamint a 42. §. i) pontjában elősorolt hivatalos cselekmények és általa kiállitott hivatalos okmányokról rendes eljárási jegyzőkönyvet vezetni.

46. §. Mindennemü hivatalos eljárásában a rabbi nemcsak a vallás és ország törvényeit, hanem a megfelelő hitközségi szabályokat is figyelemben tartani köteles.

47. §. Ily szabályok megállapitása ott, hol ez idő szerint nem léteznek, valamint azoknak koronkénti módositása, csak a hitközség és rabbi közötti egyetértés esetében történhetik.

48. §. A valamely hitközségben fennálló egyházi intézményeket egyoldalulag sem a hitközség, sem a rabbi meg nem változtathatja. Ha ily változtatás a rabbi részéről szándékoltatik, ugy ez indokolt inditványát a közgyülés elé terjeszteni köteles, mely azt vagy egyszerüen elfogadhatja, vagy elvetheti, vagy pedig a rabbival történt előzetes megállapodáshoz képest, módositva határozatba foglalhatja.

Ha ily változtatást a hitközség kezdeményez, ugy a közgyülés határozathozatal előtt a rabbit indokolt irásbeli véleményének előterjesztésére felszólitja. A rabbi köteles véleményét az emlitett módon legfelebb hat hét alatt előterjeszteni: a mennyiben ezt elmulasztaná, hallgatása beleegyezésnek tekintendő s a közgyülésnek jogában áll a szóban forgó kérdésre nézve végérvényes határozatot hozni. Ha a rabbi véleménye megtagadó, akkor a közgyülés a rabbit az ügyfölötti szóbeli tanácskozás és az ellentétes nézetek lehető közvetitése végett a közgyülésben leendő személyes megjelenésre hivja meg, mely meghivásnak a rabbi megfelelni tartozik. Ha a rabbi a személyes megjelenést megtagadja, vagy ha a közvetités nem sikerült, a közgyülés határozatot hozhat. A rabbi véleményével ellenkező határozat érvényességéhez a képviselők kétharmadának jelenléte s a jelenlevők háromnegyedének beleegyezése, s ezenkivül a választóképes községi tagoknak a 28. § 1. pontjában

körülirt módoni jóváhagyása szükséges. A választóképes hitközségi tagoknak e czélból való egybehivása legalább két héttel gyülésezésük napja előtt a tárgy megnevezése mellett eszközlendő.

49. §. A hitközségi elöljáróság vagy közgyülés tanácskozásaiban való személyes részvételre a rabbi mindannyiszor köteles, de csakis akkor van feljogositva, ha ezekhez különösen meghivatik.

50. §. Ha a rabbi valamely személyét érdeklő, vagy más fontos tárgy szóbeli előterjesztése végett rendkivüli közgyülés egybehivását kivánja, ebbeli óhaját az elöljárósággal irásban közli, mely utóbbi a közgyülést az ügy sürgősségének megfelelő időben egybehivni tartozik. A közgyülés a rabbi meghallgatása után a rabbi jelenlétében, vagy, a mennyiben azt a közgyülésnek legalább 3 tagja kivánja, annak az ülésből történt eltávozása után tanácskozik.

51. §. Ugy az elöljáróságnak, mint a közgyülésnek joga s kötelessége a rabbit — ha ennek részéről, a községi elöljáróság előzetes szóbeli figyelmeztetése után is, hivatalos kötelességének folytatott elhanyagolását vagy ismételt megszegését, avagy jogkörének tullépését tapasztalja, — irásbeli nyilatkozatra, felvilágositás adására, vagy eljárásának igazolására illó módon felhivni, mely felhivástól számitandó négy hét alatt a rabbi nyilatkozni tartozik. Ha ezt a rabbi megtagadja, vagy ha az adott nyilatkozatot a közgyülés kielégitőnek nem találja, — ugy a felhivás azon megintéssel ismétlendő, hogy a közgyülés az ügyet esetleg az egyházkerületi biróság elé terjesztendi. A viszályos ügynek a biróság elé terjesztése azonban csak akkor történhetik, ha a rabbi a megintés napjától számitott két hó lefolyása alatt a közgyülést kielégitő nyilatkozatot nem adott, vagy az ügy különben ki nem egyenlittetett.

52. §. Hasonlóul fog a rabbi a hitközségi igazgatással szemben eljárni, ha ez hivatalos vagy személyes jogain sérelmet követ el.

53. §. A rabbi és hitközség közötti per esetében amaz hivatalos müködését mindaddig folytatja, s rendes fizetését, ugy mint egyéb járandóságait élvezi, mig az egyházkerületi biróság az ügyet itéletileg el nem döntötte.

54. §. A rendes per-utra ugy a község, mint a rabbi csak erőszakoskodás esetében léphet.

55. §. A hitközség és többi fizetéses hivatalnokai közötti viszonynak szabályozása a hitközség külön szabályzatának, és a megfelelő eljárási utasitásoknak hagyatik fenn.

5. Egyházkerület.

56. §. Az összes magyar és erdélyhoni helyi és járásközségek az A) alatti függelék szerint 18 egyházkerületre osztatnak fel.

57. §. A kerületben levő összes hitközségeket közös ügyeik tekintetében a kerületi képviselet és elöljáróság képviseli.

58. §. A kerületi képviseletbe minden helyi és járásközség, mely 100-nál kevesebb választóképes tagból áll, egy-egy képviselőt választ. Nagyobb helyi és járásközségek minden száz választóképes tag után egy képviselőt választanak. Az ötvenet meghaladó törtszámok száz gyanánt vétetnek.

59. §. Minden kerületi képviselet kebeléből egy elnököt, egy elnökhelyettest s kilencz elöljárósági tagot választ, kik közül egyik mint pénztárnok, egyik pedig mint jegyző müködik.

60. §. Ugy a kerületi képviselők, mint az elnök s községi elöljáróság tagjai 3 évre választatnak s hivatalaikat díjtalanul látják el.

61. §. A kerületi képviselet hatásköréhez tartozik:

a) tanácskozás s határozathozatal az országos elnökség (69. §.) utján közlött kormány-rendeletek s leiratok, a kerület egyes helyi és járásközségeinek beadványai s egyéb a kerületi községeket illető ügyekben, a mennyiben ezek az autonomközségek illetékességéhez nem tartoznak:

b) a kerületi összes tan- és jótékonysági intézetek vezénylete és felügyelése:

c) mindennemü illetékességi köréhez tartozó folyamodványok s beadványok átvétele s elintézése:

d) az irodai szükséglet s a kerületi elnök utazási átalányára vonatkozó évenkinti költségvetésnek megállapitása s ennek egy alakitandó bizottság általi kivetése a kerület egyes községeire, Az egyes kerületi képviselők utazási költségeinek megtéritése iránt minden község önmaga intézkedik;

e) a kerületbeli községek és hivatalnokaik, ugy a kerületbeli egyik s másik község között felmerült s eléje terjesztett peres ügyek elintézése s itélettel eldöntése az e végből alakitandó egyházkerületi biróság által. (66. §.)

62. §. A kerületi képviselet rendszerint egyszer ül össze évenkint, és pedig ezen szabályzat életbelépte után legelőször ott, hol a kerület legnagyobb izraelita hitközsége létezik. — Jövőre a képviselőség mindenkor előre határozza el legközelebbi ülésének helyét.

63. §. A kerületi elöljáróság gondoskodik a képviselet határozatainak végrehajtásáról, elhatározza a rendkivüli gyülések egybehivását, és képviseli a kerületet harmadik személyekkel szemben. A kerületi képviselet nevében kiállitandó okmányokat az elnök vagy helyettese s a jegyző irják alá.

64. §. A kerületi elnök veszi át a Pesten székelő izraelita országos elnöki iroda utján hozzá érkező kormányrendeleteket s a kerületi képviselethez intézett irományokat, melyeket vagy szétküld, vagy maga elintéz, vagy a kerületi képviselet elé terjeszt.

65. §. A kerületi elnök hivatalos eljárásáért, valamint a kerületi levéltár kezeléseért a kerületi képviseletnek felelős.

66. §. Az egyházkerületi biróság következőkép alakittatik: a kerületi képviselet évenkinti ülésében 24 képviselő tag sorshuzás utján választatik, kik közül az első kisorsolt 12 tag az év első felében, a másik 12 tag pedig az év másik felében mint birák müködnek. A kerületi képviselet a birák mindkét osztályának számára saját kebeléből még a sorshuzás előtt egy-egy elnököt s elnökhelyettest választ, kik mindnyájan a kerületi elöljáróság kezeibe azonnal fogadást tesznek.

Előforduló per esetében mindenik fél jogában áll, a birák közül hármat kijelölni, kik a fenforgó esetben nem biráskodhatnak. A többi hat az elnök vagy helyettesével képezi az egyházkerületi biróságot. Ha egyik vagy másik birósági tag a per által érdekelve van, ugy helyébe a másik osztályból sorshuzás utján helyettes választandó.

67. §. Az egyházkerületi biróság a peres ügyeket rendszerint ott s akkor tárgyalja s intézi el, hol s mikor épen a kerületi képviselet összegyül.

A biróság mindazonáltal a peres felek folyamodására ezen

időn kivül is a birósági elnök lakhelyére összehivathatik és működhetik, mely esetben a pervesztes fél a felmerült utazási s egyéb költségeket viselni tartozik.

68. §. Az egyház kerületi biróság tárgyalásai nyilvánosak; itéletei teljes jogerővel birnak s ellenök felfolyamodásnak helye nincsen.

6. Országos elnökség.

69. §. A 18 kerületi elnök együttesen képezi az izraelita országos elnökséget, mely az izraelita országos egyetemes gyülés határozatai végrehajtásának egyedüli testületi országos közege, mely azonban sem az egyes községek, sem az egyházkerületek ügyei fölött önálló intézkedési joggal nem bir.

70. §. Az országos elnökség gyülhelye Pest.

71. §. Az országos elnökség hatásköréhez következő tárgyak tartoznak:

a) az izraelita országos iskolai alap kezelésének ellenőrzése az erre nézve megállapitott szabályzat értelmében, és jelentéstétel ez iránt az izraelita országos egyetemes gyüléshez;

b) a rendszerint háromévenként, vagy szükség esetében tartandó rendkivüli országos egyetemes gyülés egybehivása, mely utóbbihoz azonban legalább tiz kerületi képviselet beleegyezése kivántatik;

c) közös költségen felállitott, fentartott, vagy segélyezett izraelita országos tan- és jótékonysági intézetek fölötti felügyelet, az ez iránt megállapitott szabályok, vagy az egyetemes gyülés egyes határozatai értelmében;

d) a magyar- és erdélyhoni izraelitákat közösen érdeklő inditványok tárgyalása, ezeknek az egyház-kerületek, vagy az egyetemes gyülés elé terjesztése czéljából;

e) az egyetemes gyülés határozatainak végrehajtása, a mennyiben ez az egyes egyház-kerületek illetékességének fentartva nincsen.

72. §. Az országos elnökség saját kebeléből évenkint az országos elnöki iroda elnökéül egy tagot választ, kinek állandóan Pesten kell laknia. — Ez átveszi a kormányrendeleteket és az elnökséghez intézett egyéb iratokat, s gondoskodik azoknak a kerületi elnökségekhez való szétküldése és közléséről.

73. §. Az országos elnökség saját kebeléből hasonlag

évenkint egy elnököt és egy elnöki helyettest választ. Az elnök, vagy — akadályoztatása esetében — helyettese hivja össze az országos elnökségi üléseket, és elnököl azokban.

74. §. Az országos elnökség rendszerint minden évben kétszer gyül össze, de szükség esetében, vagy a mennyiben azt legalább hat kerületi elnök kivánja, rendkivüli üléseket is tarthat.

75. §. Érvényes határozatok hozatalához legalább tiz kerületi elnök jelenléte szükséges. A határozatok általános szótöbbséggel hozatnak, s különvélemények jegyzőkönyvbe igtathatók.

76. §. Az országos elnökség az elnöki iroda költségvetését jóváhagyás végett az egyetemes gyülés elé terjeszteni tartozik, melynek jóváhagyása nélkül kiadásokat nem tehet.

77. §. Az országos elnöki iroda költségei az izraelita országos iskolai alapból fedeztetnek, és az egyetemes gyülés által megszavazandó országos költségvetésbe felveendők.

78. §. Az országos elnökség hivatalos eljárásáért az izraelita egyetemes gyülésnek felelős.

7. Egyetemes gyülés.

79. §. Az izraelita egyetemes gyülés az összes magyar- és erdélyhoni izraelitáknak a választási szabályzat határozataihoz képest szabadon választott . . . képviselőjéből álló gyülése.

80. §. Az egyetemes gyülés Pesten ül össze, s a megállapitott ház- és ügyrend szerint tanácskozik és határoz.

81. §. Az egyetemes gyülés hatásköréhez következő tárgyak tartoznak:

a) az izraelita országos iskolai alap kezelésének ellenörzése;

b) az izraelita országos iskolai alap jövedelmei hovafordításának meghatározása, és egyes kerületek vagy községek számára az iskolai alapból nyujtandó segély engedélyezése;

c) az egyetemes gyülés és országos elnökség költségeinek megállapitása az ez által előterjesztett költségvetés alapján;

d) az országos elnökség müködéséről szóló jelentés átvétele, számadásainak megvizsgálása, s az országos elnökség számára feloldó határozat hozatala;

e) az izraelita országos tan- és jótékonysági intézetek álla-

potáról szóló jelentés átvétele s az ez irányban szükséges határozatok hozatala;

f) az országos elnökség, vagy egyes gyülési tagok előterjesztése s inditványai, ugy egyes községek és személyek folyamodványai fölötti tanácskozás és határozathozatal, a menynyiben ezek izraelita hitfelekezeti ügyekre vonatkoznak, de az egyes autonom hitközségek és egyházkerületek illetékességéhez nem tartoznak;

g) az izraelita községszervezési iskolai s választási szabályzatok netáni módositása.

82. §. Az egyetemes gyülés illetékességi köréből az izraelita vallást és szertartásokat illető tárgyak ki vannak zárva.

A választási szabályok kidolgozásával megbizott bizottság javaslata következő alakban terjesztetett az egyetemes gyülés elé:

Entwurf eines Wahlstatutes

für die Landeskongresse der israelitischen Bevölkerung Ungarns und Siebenbürgens.

§ 1. Die Wahlen für die Landeskongresse der israelitischen Bevölkerung Ungarns und Siebenbürgens werden gemäss den Vorschriften dieses Statutes vorgenommen.

§. 2. Der Landeskongress besteht aus ... Mitgliedern, welche sämmtlich gleiches Stimmrecht besitzen, und die gesetzlichen Vertreter der gesammten israelitischen Bevölkerung Ungarns und Siebenbürgens sind.

§ 3. Die Wahl der Mitglieder des Landeskongresses ist eine indirekte durch Wahlmänner.

Behufs Vornahme der Wahlen wird die gesammte israelitische Bevölkerung Ungarns und Siebenbürgens in . . . Wahlbezirke eingetheilt.

Diese Eintheilung der Gemeinden in Wahlbezirke und die Bestimmung der Anzahl der Wahlmänner, welche auf die zu einem und demselben Wahlbezirke gehörenden Gemeinden entfällt, ist im Anhange dieses Statutes enthalten.

§ 4. Wähler ist jeder Israelite männlichen Geschlechtes, welcher in einem Orte des Landes das Heimatsrecht geniest,

a) ohne Rücksicht auf weitere Qualifikation, wenn derselbe in einer israelitischen Kultusgemeinde des Landes ange-

stellter Rabbiner, Prediger, Rabbinatsassessor oder Notär; an öffentlichen Schulen fungirender Lehrer; Doctor einer Universitätsfacultät; öffentlicher Beamter; Professor, Arzt, Advokat, diplomirter Ingenieur oder Mitglied der ungarischen Akademie der Wissenschaften ist;

b) wenn derselbe grossjährig ist, an direkten Staatssteuern nicht weniger als zusammen zwei Gulden jährlich bezahlt, und einer israelitischen Kultusgemeinde des Landes als Mitglied angehört. Als Mitglieder einer Kultusgemeinde sind in Bezug auf das Wahlrecht zu betrachten: diejenigen, welche in den Verband der Gemeinde mittelst Inkorporation aufgenommen sind, und die grossjährigen legitimen Söhne der in die Gemeindebücher eingetragenen Gemeindemitglieder

Die im Absatze *a*) erwähnten Wähler üben ihr actives Wahlrecht in jener Kultusgemeinde aus, in deren Sprengel sie ihren Wohnsitz haben; die im Absatze *b*) erwähnten Wähler hingegen in jener Kultusgemeinde, welcher sie als Mitglied angehören.

§ 5. Von der Ausübung des Wahlrechtes sind ausgeschlossen:

a) Diejenigen, welche unter väterlicher Gewalt, gerichtlicher Vormundschaft oder Kuratel stehen;

b) diejenigen, welche im laufenden Jahre ein regelmässige Unterstützung aus öffentlichen Wohlthätigkeitsanstalten genossen haben; wobei jedoch Befreiung vom Schulgelde nicht als öffentliche Unterstützung betrachtet wird;

c) notorische Bettler;

d) Kridatare, insolange der Konkurs nicht angehoben ist;

e) diejenigen, welche wegen eines gemeinen Verbrechens gerichtlich verurtheilt wurden, insolange nicht ein Jahr nach Ablauf ihrer Strafzeit verstrichen ist.

§ 6. Sobald die Vorstände der Gemeinden seitens des Distriktsvorstandes die Aufforderung zur Vornahme der Wahlen erhalten, sind dieselben verpflichtet, längstens binnen 14 Tagen ein vollständiges Verzeichniss sämmtlicher Wähler in der Gemeinde unter eigener Verantwortung aufertigen zu lassen, welches in zwei Exemplaren ausgestellt, und vom Vorsteher und Notär oder deren Stellvertreter unterschrieben wird.

§ 7. Sofort nach Anfertigung dieses Verzeichnisses ist der Gemeinde-Vorstand verpflichtet, eine Bekanntmachung zu erlassen

und dieselbe sowohl mittelst Verlesung im Bethause, als mittelst Maueranschläge zu veröffentlichen. Diese Kundmachung hat zu enthalten:

a) Die Anzeige, dass die Liste der Wähler durch 8 Tage welche genau zu bezeichnen sind, an der Aussenwand des Gemeindehauses affichirt sein wird.

b) Die Angabe der Lokalität, in welcher die Wahlleitungs-Kommission ihre Sitzungen halten wird.

c) Den Tag, an welchen die Wahl der Wahlmänner vorgenommen werden soll.

d) Den Tag und den Ort, an welchem die Wahl des Kongress Deputirten für den betreffenden Wahlbezirk vorgenommen wird.

§ 8. Die durch den Gemeinde-Vorstand angefertigte Wählerliste ist durch die 8 Tage, welche in der mittelst § 7 vorgeschriebenen Kundmachung bezeichnet sind, an der Aussenwand des Gemeindehauses so anzuheften, dass sie von Jedermann leicht gelesen werden kann.

Während dieser 8 Tage ist eine Plenarversammlung der Gemeinde abzuhalten, in welcher eine aus 5, mittelst absoluter Stimmenmehrheit gewählten Mitgliedern bestehende Wahlleitungs-Kommission und eine aus 9 ebenso gewählten Mitgliedern bestehende Verifikationskommission bestellt wird.

§ 9. Die Mitglieder der Wahlleitungs-Kommission haben in der Plenar-Versammlung, in welcher sie gewählt werden, zu Händen des Vorsitzenden folgendes Gelöbniss abzulegen:

„Ich N. N. gelobe auf mein Ehrenwort, dass ich alles dasjenige ohne Parteilichkeit und gewissenhaft erfüllen werde, was mir als einem Mitgliede der Wahlleitungs-Kommission dieser Gemeinde obliegen wird."

§. 10. Die Wahlleitungskommission ist verpflichtet, nach Ablauf der im § 8 bestimmten achttägigen Frist, durch weitere 8 Tage, in welche Sabath und jüdische Festtage nicht einzurechnen sind, täglich Sitzung zu halten, und die gegen die Wählerliste einlaufenden Reklamationen entgegenzunehmen.

§ 11. Während dieser acht Tage ist Jedermann berechtigt, die Berechtigung der Wählerliste, sowohl durch Streichung in dieselbe aufgenommener nicht wahlberechtigter Personen, als durch nachträgliche Eintragung in dieselbe nicht aufgenom-

mener wahlberechtigter Personen zu verlangen. Dieses Verlangen ist bei der Wahlleitungs-Kommission mündlich oder schriftlich anzubringen.

Nach Ablauf der im § 9 angegebenen Frist können Reklamationen gegen die Wählerliste nicht mehr angenommen werden.

§ 12. Die Wahlleitungs-Kommission hat sämmtliche gegen die Wählerliste einlaufenden Reklamationen zu prüfen und die ihr durch den Gemeinde-Vorstand übergebene Wählerliste richtig zu stellen.

Die Wahlleitungs-Kommission ist verpflichtet, ihre Sitzungen täglich so lange fortzusetzen, bis sie sämmtliche Reklamationen erledigt, und eine richtiggestellte Wählerliste verfertigt hat welche mit der Unterschrift von mindestens 3 Mitgliedern der Wahlleitungs-Kommission zu versehen ist.

§ 13. Sämmtliche Sitzungen der Wahlleitungs-Kommission sind öffentlich.

Beschlussfähig ist die Kommission in Anwesenheit von mindestens 3 Mitgliedern.

§ 14. Sobald die Wahl-Kommission die richtiggestellte Wählerliste angefertigt hat, wird dieselbe eine öffentliche Sitzung anberaumen, zu welcher sämmtliche Wähler mittelst einer Kundmachung, die wenigstens 3 Tage früher mittelst Maueranschlages und Verkündigung im Bethause zu veröffentlichen ist, einzuberufen sind.

Bei dieser öffentlichen Sitzung werden die Wähler mittelst Auslosung in so viele möglichst gleiche Sektionen getheilt, als die Gemeinde Wahlmänner zu wählen hat.

Die Auslosung geschieht in der Weise, dass bei Verlesung des Namens eines jeden in die richtiggestellte Wählerliste eingetragenen Wählers ein Kommissionsmitglied einen mit der Nummer der betreffenden Sektion versehenen Zettel aus der Urne zieht. In die Urne sind so viele Zettel zu legen, als Wähler in der richtiggestellten Wählerliste verzeichnet sind.

In Gemeinden, welche aus den israelitischen Bewohnern mehrerer Ortschaften bestehen, können in dem Falle, wenn in einem Orte so viele Wähler wohnen, dass diselben eine eigene Sektion bilden können, diese ohne Auslosung einer Sektion für sich zugewiesen werden.

Die in der Plenar-Versammlung der Gesammt-Gemeinde

Bezirksgemeinde) erwählte Wahlleitungs-Kommission hat jedoch auch in diesen Orten und Sektionen ausschliesslich jene Funktionen zu versehen, welche in diesem Statute der Wahlleitungs-Kommission zugewiesen sind.

§. 15. Die Plenar-Versammlung, in welcher die Wahlleitungs-Kommission bestellt wird, hat in dem Falle, als wegen der grossen Zahl der Wähler und Wähler-Sektionen 5 Personen zur Vornahme des Skrutiniums nicht genügen sollten, die erforderliche Anzahl von Hilfspersonen zu bestellen, welche jedoch ausschliesslich bei dem Wahlakte selbst und bei dem Skrutinium, nicht aber bei der Richtigstellung der Wählerliste fungiren.

Dieselben werden gleichfalls mit absoluter Stimmenmehrheit gewählt, und haben das im § 9 vorgeschriebene Gelöbniss abzulegen.

§ 16. Die Wahl der Wahlmänner erfolgt in sämmtlichen zu einer Distriktsgemeinde gehörenden Gemeinden an einem und demselben Tage, welcher von der Distriktsrepräsentanz bestimmt wird.

Der Distrikts-Vorstand hat diesen Beschluss, sowie denjenigen über Ort und Tag der Wahl des Kongress-Deputirten für den Wahlbezirk, — gleichzeitig mit der Aufforderung zur Anfertigung der Wählerlisten sämmtlichen Gemeinde-Vorständen brieflich mitzutheilen.

§ 17. Die Wahlleitungskommission hat die Stunde und die Localität, in welcher, so wie nöthigenfalls die Reihenfolge der Sektionen, nach welcher die Wahl der Wahlmänner vorgenommen werden soll, zu bestimmen und mindestens 8 Tage vor dem bestimmten Wahltage mittelst Maueranschlages und Verkündigung in den Bethäusern kundzumachen.

§ 18. Jede Wähler-Sektion wählt einen Wahlmann.

§ 19. Die Wahl erfolgt in geheimer Abstimmung mittelst Stimmzettel, welche die Wähler persönlich der Wahlleitungs-, resp. Scrutiniums-Kommission übergeben, und welche, sobald die Abstimmung einer Section geschlossen ist, als zur Vornahme des Scrutiniums mit dem Siegel dreier Kommissionsmitglieder verschlossen aufbewahrt werden.

§ 20. Falls die Abstimmung und das Scrutinium an dem durch die Distrikts-Repräsentanz bestimmten Wahltage nicht

beendigt werden könnte, ist dieselbe an den unmittelbar darauf folgenden Tagen bis zur gänzlichen Beendigung fortzusetzen.

§ 21. Sowohl die Abgabe der Stimmzettel, als auch das Scrutinium erfolgen in öffentlicher Wählerversammlung.

§ 22. Zum Wahlmanne gewählt ist derjenige, der die absolute Majorität der für eine Section abgegebenen Stimmen erhalten hat.

Hat bei einer Section niemand die absolute Majorität erhalten, so hat die betreffende Section sofort nach Beendigung des Scrutiniums eine neuerliche Abstimmung vorzunehmen, bei welcher die engere Wahl nur zwischen jenen zwei Personen stattfindet, welche bei der ersten Abstimmung die grösste relative Majorität erhalten haben. Wer von beiden bei der zweiten Abstimmung die grössere Stimmenzahl erhält, ist zum Wahlmanne gewählt.

§ 23. Wählbar zum Wahlmanne ist jedermann, der gemäss §§ 4 und 5 dieses Statutes auf das aktive Wahlrecht Anspruch hat.

§ 24. Die Wahlleitungs-, resp. Scrutin-Kommission hat über ihre Sitzungen sowohl, als über den ganzen Wahlakt Protokolle zu führen, welche von mindestens 3 Mitgliedern der Kommission unterfertigt werden.

§ 25. Nach Beendigung des Scrutiniums hat die Wahlleitungs-Kommission ihre Protokolle nebst der Liste der gewählten Wahlmänner und der sektionsweise geordneten Stimmzettel dem Gemeindevorstande zu übergeben.

§ 26. Der Gemeindevorstand veranlasst die Kundmachung des Wahlergebnisses mittelst Verlesung im Bethause und Mauer·anschlages.

§ 27. Jeder Wähler ist berechtiget, binnen 8 Tagen nach dieser Kundmachung seine Beschwerden gegen die Giltigkeit der Wahl einer, mehrerer oder aller Sektionen in der Kanzlei der Gemeinde mündlich oder schriftlich anzubringen. Nach Ablauf dieser Frist können Beschwerden gegen die Giltigkeit der Wahlen nicht mehr angenommen werden.

§ 28. Die laut § 8 gewählte Verificationskommission hält nach Ablauf dieser achttägigen Frist eine öffentliche Sitzung, in welcher dieselbe die Protokolle und Operate der Wahlleitungskommission, so wie die eingelaufenen Beschwerden einer

genauen Prüfung unterzieht, und die Wahl eines jeden einzelnen Wahlmannes für giltig oder ungiltig erklärt.

§ 29. Vor Beginn ihrer Arbeit und sofort nach Eröffnung der öffentlichen Sitzung legen die Mitglieder der Verificationskommission zu Handen des ältesten anwesenden Gemeindemitgliedes folgendes Gelöbniss ab:

„Ich N. N. gelobe auf mein Ehrenwort, dass ich mein Urtheil über die Giltigkeit der in dieser Gemeinde vorgenommenen Wahlen der Wahlmänner nach bestem Wissen und Gewissen, ohne jede Parteilichkeit, abgeben werde.“

§ 30. Kein Kommissionsmitglied kann theilnehmen an der Beurtheilung der Giltigkeit der Wahl jener Section, welche ihn selbst oder eine Person gewählt hat, mit der er in auf- oder absteigender Linie, oder in der Seitenlinie bis zum zweiten Grade, verwandt oder verschwägert ist.

§ 31. Beschlussfähig ist die Verificationskommission in Anwesenheit von fünf Mitgliedern, und gegen ihre Entscheidung, möge durch diese die Wahl für giltig oder ungiltig erklärt werden, ist keine wie immer geartete Berufung oder Beschwerde zulässig.

§ 32. Hat die Verificationskommission die Wahl irgend einer Section für ungültig erklärt, so ordnet dieselbe zugleich die Vornahme einer Neuwahl für die betreffende Section an.

Ort und Zeit der Neuwahl sind 8 Tage früher in derselben Weise kundzumachen, wie dies für die erste Wahl in diesem Statute vorgeschrieben ist.

§ 33. Bei der Neuwahl fungirt dieselbe Wahlleitungs-Kommission, welche für die erste Wahl bestellt war, und ist bei der Neuwahl ganz so vorzugehen, wie bei der ersten Wahl.

§ 34. Die Verificationskommission ertheilt denjenigen Wahlmännern, deren Wahl sie für gültig erklärt hat, Certifikate, welche denselben bei der Wahl des Kongress-Deputirten zum Nachweise der Identität ihrer Person dienen.

§ 35. Nach gänzlicher Beendigung des Wahlaktes in der Gemeinde sendet der Gemeinde-Vorstand die ursprüngliche Wählerliste, die auf die Richtigstellung der Wählerliste bezüglichen Protokolle der Wahlleitungskommission, das über den Wahlakt aufgenommene Protokoll derselben, sowie die Proto-

kolle der Verificationskommission, und die nöthigenfalls rectificirte Liste der Wahlmänner dem Distrikts-Vorstande ein.

§ 36. Der Distriktsvorstand stellt die Liste der Wahlmänner für jeden Wahlbezirk zusammen, versieht dieselbe mit dem Amtssiegel und den Unterschriften dreier seiner Mitglieder, welche für die Richtigkeit der Liste verantwortlich sind.

§ 37. Die Distrikts-Repräsentanz bestellt in derselben Sitzung, in welcher sie für jeden Wahlbezirk den Tag, an welchem die Wahl der Wahlmänner, sowie den Tag und den Ort, an welchem die Wahl des Kongress-Deputirten stattfinden soll, bestimmt. — für jeden Wahlbezirk des Gemeinde-Distriktes je eine Scrutin-Kommission, bestehend aus drei Mitgliedern und zwei Ersatzmännern, von welchen fünf Personen einer Präses, einer Präsesstellvertreter, einer Schriftführer und einer Schriftführerstellvertreter ist.

§ 38. Der Distrikts-Vorstand übergibt die authentische Liste der Wahlmänner der Scrutinkommission des betreffenden Wahlbezirkes.

§ 39. Die Wahl der Kongress-Deputirten erfolgt in sämmtlichen zu einem Gemeinde-Distrikte gehörigen Wahlbezirken an einem und demselben Tage, jedoch spätestens 30 Tage vor Eröffnung des Kongresses.

§ 40. Der Präses oder dessen Stellvertreter eröffnet die Wahlversammlung an dem bestimmten Wahlorte um 9 Uhr Vormittags.

Vor Beginn des Wahlaktes legen die Mitglieder der Skrutin-Kommission zu Händen des ältesten anwesenden Wahlmannes folgendes Gelöbniss ab:

„Ich N. N. gelobe auf mein Ehrenwort, dass ich alles dasjenige, was bezüglich der bevorstehenden Wahl eines israelitischen Kongress-Deputirten meines Amtes sein wird, ohne jede Parteilichkeit, treu und gewissenhaft erfüllen werde."

§ 41. Die Wahlmänner wählen den Kongressdeputirten in geheimer Abstimmung, mittelst persönlicher Uebergabe der Stimmzettel mit absoluter Stimmenmehrheit. Jede andere Abstimmungsweise ist ausgeschlossen.

Kein Wahlmann kann mehr als eine einzige Sektion vertreten, und mehr als eine Stimme abgeben.

§ 42. Die Skrutin-Kommission nimmt die Abstimmung vor auf Grundlage des ihr von dem Distrikts-Vorstande übergebenen authentischen Verzeichnisses der Wahlmänner. Personen, deren Namen in diesem Verzeichnisse nicht enthalten sind, können zur Abstimmung in keinem Falle und unter keinem Vorwande zugelassen werden.

Die Wahlmänner legitimiren sich bei der Abstimmung mittelst der von den Verifikationskommissionen empfangenen Certifikate.

§ 43. Die Abstimmung wird am Wahltage um 12 Uhr Mittags geschlossen. Nach dieser Stunde darf kein Stimmzettel mehr angenommen werden.

Sofort nach geschlossener Abstimmung nimmt die Scrutin-Kommission die öffentliche Zählung der Stimmen und die Verkündigung des Wahlresultates vor.

§ 44. Sollte bei dem ersten Wahlgange Niemand die absolute Mehrheit sämmtlicher abgegebenen Stimmen erhalten haben, so ist eine engere Wahl zwischen denjenigen beiden Kandidaten vorzunehmen, welche die relativ grösste Stimmenzahl erhalten.

Die Abstimmung bei dieser engeren Wahl ist in derselben Weise vorzunehmen, wie bei dem ersten Wahlgange. Sie wird am Wahltage um 3 Uhr Nachmittags begonnen und um 6 Uhr Nachmittags geschlossen. Nach 6 Uhr Nachmittags darf kein Stimmzettel mehr angenommen werden.

Derjenige der beiden Kandidaten, welcher bei der zweiten Abstimmung die grössere Stimmenzahl erhalten hat, ist der gewählte Kongressdeputirte des Wahlbezirkes.

§ 45. Sofort, nach Schluss der zweiten Abstimmung, hat die Scrutin-Kommission die Stimmenzählung öffentlich vorzunehmen und das Wahlresultat zu verkündigen.

§ 46. Ueber den ganzen Wahlakt wird durch die Scrutin-Kommission ein genaues Protokoll geführt, welches noch in der Wahlversammlung geschlossen, in zwei gleichlautenden Exemplaren ausgefertiget, und von den fungirenden Mitgliedern der Scrutin-Kommission unterfertigt wird.

Das eine Exemplar des Protokolles wird dem gewählten Kongressdeputirten übergeben, das andere, nebst den mittelst der Siegel der Mitglieder der Scrutin-Kommission verschlossenen

Stimmzetteln, dem Distriktsvorstande zur Aufbewahrung im Distriktsarchive übermittelt.

§ 47. Die Pester Religionsgemeinde, welche . . . Kongressdeputirte zu wählen hat, wird in . . . Wahlbezirke in der Weise getheilt, dass die . . . . Wahlmänner dieser Gemeinde in . . . . Sectionen getheilt werden.

Zu diesem Zwecke wird der Vorstand der Pester Religionsgemeinde sofort, nachdem derselbe die Liste der Wahlmänner gemäss §§ 22—33 dieses Statutes festgestellt hat, eine öffentliche Sitzung auberaumen, und Ort und Zeit derselben mindestens drei Tage früher mittelst Verkündigung im Bethause und Maueranschlages kundmachen.

§ 48. Die Eintheilung der Wahlmänner der Sektionen erfolgt mittelst Auslosung, welche in dieser öffentlichen Sitzung vorgenommen wird.

Die Auslosung geschieht in der Weise, dass in eine Urne . . . Zettel gelegt werden, von denen . . . mit der Nummer 1 . . . . . mit der Nummer 2 . . . . . mit der Nummer . . .
. . . .
bezeichnet sind. — Es wird sodann die Namensliste der Wahlmänner verlesen, und nach Verlesung eines jeden Namens durch ein Vorstandsmitglied ein Zettel aus der Urne gezogen; jeder Wahlmann wird nun derjenigen Sektion zugetheilt, mit deren Nummer der nach Verlesung seines Namens gezogene Zettel versehen ist.

§ 49. Jede Sektion bildet für sich einen besonderen Wahlbezirk, und wählt für sich je einen Kongressdeputirten.

§ 50. Wähler zum Kongressdeputirten ist Jedermann, der gemäss §§ 4 und 5 dieses Statutes auf das active Wahlrecht Anspruch hat, sofern er ungarisch oder deutsch spricht und schreibt.

§ 51. Wer passives Wahlrecht hat, kann in jedem Wahlbezirke des Landes zum Kongressdeputirten gewählt werden, doch darf Niemand mehr als einen Wahlbezirk auf dem Kongresse vertreten.

§ 52. Dem gewählten Kongressdeputirten dient das ihm behändigte Protokoll zur Legitimation.

Ueber die Giltigkeit der Wahl des Kongressdeputirten

entscheidet der Kongress nach den in seiner Geschäftsordnung enthaltenen diesfälligen Bestimmungen.

§ 53. Die Mitglieder des Kongresses können weder abberufen werden, noch sind dieselben an Istruktionen ihrer Wähler oder Gemeinden gebunden.

Das Mandat eines Kongressdeputirten ist drei Jahre giltig, von dem Tage der Eröffnung jener Kongresssession gerechnet, welche die erste nach der stattgefundenen Wahl abgehalten wird.

§ 54. Kassirt der Kongress die Wahl eines Kongressdeputirten, oder tritt aus anderen Gründen eine Vakanz ein, so ordnet der Kongress im Wege des betreffenden Distriktsvorstandes die Neuwahl an.

Das Mandat solcher im Laufe der im § 53 bestimmten dreijährigen Periode nachträglich gewählten Kongressdeputirten erlischt gleichfalls mit Ablauf dieser dreijährigen Periode.

§ 55. Weder die Urwähler noch die Wahlmänner dürfen zu irgend einem Wahlakte mit Stöcken oder Waffen welcher Art immer erscheinen.

§ 56. Für die Aufrechthaltung der Ruhe und Ordnung bei der Wahl der Wahlmänner sowohl, als bei derjenigen der Kongressdeputirten, haben die Präsidenten der fungirenden Scrutin-, respektive Wahlleitungskommission, Sorge zu tragen, und sind berechtigt, zu diesem Behufe nöthigenfalls das Einschreiten der Behörden und der bewaffneten Macht in Anspruch zu nehmen.

§ 57. Die Mitglieder der Wahlleitungs-, Verifikations- und Scrutin-Kommissionen, sowie die Gemeindevorstände, stehen bei allen ihrer mittelst dieses Statutes ihnen übertragenen Funktionen unter dem Schutze der Staatsgesetze, und wird jene, ihnen zugefügte Verletzung im strafgerichtlichen Wege geahndet.

§ 58. Die Kosten, welche mit der Konskription der Urwähler, der Richtigstellung der Wählerliste und Wahl der Wahlmänner verbunden sind, sowie auch die etwaigen Kosten der zur Wahl der Kongressdeputirten entsendeten Wahlmänner, trägt die Gemeinde, in welcher die betreffenden Wahlmänner gewählt wurden.

Jede Religionsgemeinde bestimmt selbst, ob Kosten, und welche Kosten den Wahlfunktionären und den Wahlmännern ersetzt werden sollen; und ist dieser Beschluss für ihre Wahl-

... des Kongresses für die Dau
... beziehen täglich fünf Gulden
... ien Wohnungspauschale.
... eputirte beziehen für die Dau

... Landeskongresses werden von
... getragen. und zwar trägt
... Zahl seiner Wahlbezirke entsp.
... dass auf jeden Distrikt sovi
... Kongresskosten entfallen. als
... Gemeindedistriktes gehören.
... Weise der Einberufung der israeli
... iem Organisationsstatute besti
... dieses Statutes ist den Vors
... übertragen. Diese haben über die
... Bestimmungen dieses Statutes zu w
... enden Organen etwa verlangten

Miután az orthodox felekezetüek a kongresszus által alkotott szabályzatokat nem fogadták el s a képsiselőház is 1880. márczius 10-én kimondotta, hogy azok nem kötelezők, a miniszter indíttatva érezte magát az orthodoxoknak is megengedni külön autonom hitközséget alkotni s azt a következő rendelettel szabályozta:

A vallás és közoktatási m. k. miniszternek 1871. év november 15-én 26915. sz. a.

az összes törvényhatóságokhoz intézett rendelete az izraelita hitügy szervezése tárgyában.

Ö csász. és apost. kir. Felségének folyó évi október hó 22-én Schönbrunnban kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben felhatalmazást nyertem — egyetértőleg a miniszteri tanácscsal — a következő intézkedés megtételére.

Az 1870. évi márczius hó 18-án hozott és a vármegye közönsége előtt eléggé ismeretes országgyülési határozatban foglalt elvek szerint az 1868—9. évi izraelita kongresszusi szabályzatok és határozatok értelmében való szervezése keresztülviteléńél kényszerrendszabályok alkalmazása ki lévén zárva, azoknak el vagy el nem fogadása az izraelita honpolgárok vallási és lelkiismereti meggyőződésén alapuló szabad akaratára hagyatott.

Az 1871. évi márczius 30-án hozott országgyülési határozattal pedig — a fennebbi elvek fentartása mellett — a miniszterium felhivatott, hogy a kongresszusi, valamint az orthodox izraelita párt részéről a képviselőház elé terjesztetett és az izraelita hitügyet különböző nézetekből fejtegető kérvényeket tanulmányozza s esetleg az izraelita hitügy szervezkedésére vonatkozó intézkedéseinél figyelembe vegye.

Ily körülmények közt, miután az orthodox izraeliták érdekeit képviselő „Hitőr-egylet“ részéről előleges bejelentés után egybehivott gyülekezetben közakarattal készitett és tényleg jelentékeny számu hitközségek által elfogadott szervező alapszabályzat a miniszteriumnak be lett mutatva és az közigazgatási és államfelügyeleti jog szempontjából kifogás alá nem esik; az abban hivatolt vallási tanok és szabványoknak pedig, — mint

kizárólag a lelkiismereti meggyőződésen nyugvó hittételeknek birálatába a miniszterium nem bocsátkozhatik: a szervezkedhetés az emlitett és ·/. alatti idezárt alapszabályzat értelmében azoknak, kik azt elfogadni akarják, ezennel megengedtetik és pedig a nélkül, hogy e tekintetben az illető izraelita hitközségeknek előleges engedélyre szükségük lenne.

Miről a vármegye közönsége miheztartás és további közlés végett oly megjegyzéssel tudósittatik, hogy a kormány és az emlitett alapszabályzat szerint szervezett hitközségek közt ideiglenes közvetitő közegül azon hét tagból álló s Budapesten székelő bizottság szolgálhat, melynek tagjai a fennebb nevezett gyülekezet által ily czélból választattak meg.

Budán, 1871. évi november hó 15-én.

Dr. Pauler Tivadar.

Melléklet a 108. számhoz.

Szervező alapszabályzat.

Magyar- és Erdélyország autonom hittörvényhü zsidó hitfelekezete számára.

ELSŐ SZAKASZ.

A hitfelekezet.

1. §.

Magyar- és Erdélyország hittörvényhü (orthodox) zsidói — Askenazim és Szefardim, — kik hajdan óta a Schulchan-Aruchba igtatott hittörvények alapján állanak, önálló autonom hitfelekezetté alakulnak meg.

2. §.

A Schulchan-Aruchba igtatott hittörvények és szabványok — az askenaz és szefard vallásgyakorlatok egyenlő jogosultságának épenhagyásával — megcsonkithatlan zsinórmértékül szolgálnak a hitfelekezet és a hitközségek minden vallási, hitgyakorlati és szertartási ügyeire nézve.

3. §.

Az egyes hitközség csatlakozása Magyar- és Erdélyország autonom hittörvényhü zsidó hitfelekezetéhez ezen szervező alapszabályzat elfogadása által eszközöltetik. Azon zsidó egyedek vagy csoportok csatlakozása, melyek nem alakulnak önálló kerületi hitközségekké, az által történik: hogy magukat egy autonom hittörvényhü zsidó hitközségbe, illetőleg rabinátusi kerületbe fölvétetik.

A kilépés Magyar- és Erdélyország autonom hittörvényhü zsidó hitfelekezete kebeléből egy olyan hitközségi szabályzat elfogadása vagy határozathozatala lesz nyilvánvalóvá, mely a jelen szervező alapszabályzat pontozatainak egyikével ellenkezik.

MÁSODIK SZAKASZ.

A hitközség.

4. §.

Az autonom hittörvényhü zsidó hitközség az egyének önkéntes egyesülése által alakul testületté a végre, hogy mindazon intézményeket létrehozza és fentartsa, — továbbá mindazon tisztviselőket szerződtesse és dijazza, melyekre a Schulchan-Aruchba igtatott hittörvények értelmében szüksége van.

5. §.

Minden ily hitközség autonom, egymástól független testületet képez, önállóan késziti el helyi viszonyainak megfelelő hitközségi szabályzatait s ezek alapján alakul meg.

6. §.

Ezen hitközségeknek a jelen szervező alapszabályzat elfogadásától számitandó legfölebb három hó lejártáig el kell késziteniök helyi szabályzataikat, melyeknek sem a Schulchan-Aruch, sem a jelen szervező alapszabályzat, sem az állami törvények határozványaival ellenkezniök nem szabad. Az olyan

hitközségi elöljáró vagy bármely más tisztviselő, — ki a hitközség intézményeinek vagy szokásainak a Schulchan-Aruchchal össze nem egyeztethető megváltoztatását inditványozza nyilvánosan, ez által rögtön elveszti hivatalát.

7. §.

Egyesek vagy töredékek, — netaláni kilépésük a hitközség kebeléből meg levén engedve, — tartoznak a hitközség által kilépésük időpontjáig harmadik személyek irányában elvállalt kötelezettségeknek azontul is megfelelni; kivévén, ha kilépésüket kielégitő érvekkel indokolni képesek. A kilépő egyének vagy töredékek által felhozott indokok kielégitő- vagy ki nem elégitő volta fölött a választott biróság határoz (11—19 §§.)

8. §.

Már fennálló hitközségek eddigi jogviszonyai a hitközségi tagokhoz vagy tisztviselőkhöz és viszont, a jelen szervező-alapszabályzat elfogadása által nem változnak; feltéve, hogy a magyar- és erdélyországi autonom hittörvényhü zsidó hitfelekezethez való csatlakozás által, érvényességét az utóbbiak is elismerték.

9. §.

Egyesek, töredékek, ugy mint egész községek szabadon alakulhatnak, Magyar- és Erdélyország területén, kerületi hitközségekké és pedig politikai territoriális beosztásra való tekintet nélkül. Közös hitközségi és iskolai érdekeiknek és viszonyaiknak megfelelő szabályzataikat önállóan készitik el s ezek alapján alakulnak meg. Az egyesülésük alapjául szolgáló szabályzatnak azonban szintén nem szabad ellenkeznie sem a Schulchan-Aruch, sem a jelen szervező alapszabályzat, sem az állami törvények határozványaival.

HARMADIK SZAKASZ.

A Chevra-Kadischa (szent egylet) és más kizárólag zsidó czélokra fennálló vagy alakulandó egyletek.

10. §.

A Chevra-Kadischa és más kizárólag zsidó czélokra fennálló vagy alakulandó egyletek szabályzatai azon rájuk származott hagyományos szokások értelmében állapitandók meg, melyek a Schulchan-Aruchba igtatott hittörvényekkel nem ellenkeznek. A Chevra-Kadischa, nemkülönben más kizárólag zsidó czélokra fennálló vagy alakulandó egyletek autonom testületeket képeznek, melyek a hitközségektől függetlenek.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A választott biróság.

11. §.

A hitközségek kebelében vagy között netán felmerülő hitközségi viszályok, választott biróságok által döntetnek el véglegesen, melyek csakis az autonom hittörvényhü zsidóhitfelekezet tagjai közül és a Schulchan-Aruch idevágó szabványai szerint választandók és állitandók össze. (12., 14. 16. §§.)

12. §.

Az oly hitközségi viszályoknál, melyek kizárólag közigazgatási vagy pénzügyi természetüek, mindenik vitázó fél két-két világi tagot választ biróvá, kik aztán együtt egy rabbit választanak magukhoz elnökül. A választott biróság egyszerü szavazattöbbséggel dönt.

13. §.

E választott biróság itélete jogérvényessé lesz, ha az itélet kihirdetésétől számitandó nyolcz nap alatt, a vitázó felek egyike sem jelenti be az elnöknél a fölebbezést.

14. §.

A fölebbezési választott bíróságba mindenik vitázó fél egy-egy rabbit és világi tagot választ biróvá, kik azután együtt egy rabbit választanak magukhoz elnökül. A fölebbezési választott biróság világi tagjai csak votum informativummal birnak. A fölebbezési választott biróság rabbi tagjai egyszerü szavazattöbbséggel döntenek.

15. §.

Ha valamely választott biróság tagjai a választandó elnökre nézve meg nem egyezhetnének: ugy az általuk e tisztségre kijelölt egyéniségek között a sors határoz.

16. §.

Vallási ügyek vagy szokások miatt fenforgó viszályoknál e vitázó felek a biróságot a 14. §-ban körülirt módon választják meg. Ezen választott biróság rabbi tagjai egyszerü szavazattöbbséggel döntenek; — világi tagjai csak votum informativummal birnak. Ezen választott biróság itélete ellen fölebbezésnek nincs helye.

17. §.

Ha azonban — vallási ügyek vagy szokások miatt fenforgó viszályoknál — a választott biróság elnöke sors utján választatott: csak az egyhangulag hozott itélet jogérvényes. De ha az itélethozásnál ily egyhanguság nem jöhetne létre, a külön véleményü választott birónak jogában áll, 10 hazai elismert hittörvényhü zsidó rabbi tekintély javaslatba hozása. A másik két választott birónak azok közül egyet meg kell nevezniök, kinek a vitás kérdés itélethozás előtt, véleményadás végett eléterjesztendő. A fenn körülirt módon megnevezett rabbitekintély irásban adott véleménye, a választott biráknak végérvényes itélethozás előtt döntő zsinórmértékül szolgáljon.

18. §.

Ha a vitázó felek bármelyike uj érvelési mozzanatokat képes felhozni, jogában áll: a vitás ügyet, habár a választott

biróság már egy izben végérvényes itéletet hozott is fölötte, ugyanannak a választott biróságnak ujolagos megvizsgálás, illetőleg itélethozás végett elébe terjeszteni.

19. §.

Az egyik vitázó fél felszólitásától számitandó legfölebb 15 napi határidő lefolyásáig, az ellenfél köteles, a választott biróságba általa választandó tagokat megnevezni.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Az oktatásról.

20. §.

A világi tantárgyakbani oktatásra nézve Magyar- és Erdélyország autonom hittörvényhü zsidó hitközségei, az érvényben levő országos iskolai törvényeket tekintik mérvadóknak.

21. §.

Az ifjuság oktatására nézve a héber tantárgyakban, első sorban az illető szüléknek kell gondoskodniok. Az a kötelesség ellenben a hitközségeket illeti, hogy fizetésképtelen gyermekeknek a 22. §-ban meghatározott héber tantárgyakbani oktatásáról gondoskodjanak. Oly hitközségekben, melyekben közös héber- vagy confessionális hitközségi oskolák állanak fenn: az egyes hitközségi tagoknak szintugy, mint egyes csoportoknak, mégis szabadságukban áll, hogy gyermekeik oktatásáról a héber tantárgyakban magán uton gondoskodjanak. A hitközségi tagok azonban mindenesetre kötelesek, a rájok, fizetésképtelen gyermekek oktatása czéljából, az autonomia követelményei szerint kivetett járulékok viselésére. Olyan hitközségi tagokra, kik gyermekeiket magán uton tanittatják, nem szabad a fizetésképtelen gyermekek oktatása czéljából nagyobb hányadot kivetni, mint azon hitközségi tagokra, kiknek nincsenek tanköteles gyermekeik.

22. §.

A világi tantárgyakbani oktatás az állami oskolatanács főfelügyelete és a hitközségek által szabadon választandó tanügyi bizottság közvetlen felügyelete alatt áll. A héber tantárgyakbani oktatás ellenben a hitközségi tanodákban, a hitközség által választandó s e czélnak megfelelő tanügyi bizottság kizárólagos felügyelete alatt van, melynek élén a rabbi áll. Ezen bizottság rendelkezik egyszersmind a tananyag mennyisége fölött a mikra, misna és talmudból, — nemkülönben a zsidó hitgyakorlati élethez szükséges rituálék ismeretére nézve.

23. §.

A szerződtetni kívánó tanítók kötelesek ugy paedagogiai tudományos képzettségükről, mint vallás-erkölcsi életpályájukról hiteles bizonyítványokat előmutatni és pedig az utóbbiakat egy hittörvényhü zsidó körökben elismert rabbi és egy hitközségi elöljáró aláirásával ellátva.

A tanitók hivatalos müködése és vallás-erkölcsi magaviselete miatt netán fenforgó viszályok esetében is szintugy, mint a hitközség más belviszályaira nézve a 11—19. §§-ban körülirt választott biróság határoz végérvényesen.

HATODIK SZAKASZ.

A rabbi.

24. §.

A rabbi feladata a következőkben áll:

a) A hittörvények tanítása- és magyarázatában, vallásügyi kétkedéseknek a Schulchan-Aruch értelmében való megoldásában, nyilvános hitszónoklatok tartásában.

b) Esküvők, elválások és chalizoth végrehajtásában.

c) Az ellenőrzésére bizott hitközségi, vallási és vallásgyakorlati intézmények, állatmetszők (sochtim), és hasonló hitközségi hivatalnokok fölötti felügyeletben.

25. §.

A rabbi meghatározásai csak ugy érvényesek, ha a Schul-chan-Aruch szabványain alapulnak

26. §.

Csak oly egyéneket szabad rabbik gyanánt szerződtetni, kik három, hittörvényhü zsidókörökben elismert rabbitól a rabbinátusi tisztség gyakorlására oklevelet kaptak.

27. §.

Azon rabbik, kik a jelen szervező-alapszabályzat létrehozásakor már hivatalos müködésben voltak, nem kötelesek a 26. §-ban felállitott követelményeknek eleget tenni.

HETEDIK SZAKASZ.

Az anyakönyvek.

28. §.

Mindenik hitközség köteles gondoskodni róla, hogy kebelében az országban szokásos nyelvek valamelyikén és az ide vonatkozó országos törvények szerint, anyakönyv vezettessék.

29. §.

Az anyakönyv behozataláért a hitközség, helyes vezetéseért pedig az ezzel megbizott közeg felelős.

A katholikus kongresszus.

A magyarországi katholikus autonomia megalkotása tárgyában megindult első mozgalomnak, — melyet Horváth Mihály, 1848-iki vallás- és közoktatási miniszter indított meg; s melyről e munka I. fejezetében már megemlékeztünk, a szabadságharcz kitörése véget vetett.

A második ilynemü mozgalom 1865-ben indult meg hazánkban, ugyanis, az absolutismus ideje alatt a magyar püspöki kar 1865-ben az autonomia, ezen „korszerü és üdvös" eszme ügyében tanácskozott és megvalósítása érdekében legalázatosabb folyamodványt intézett ő Felségéhez, melyben a kath. alapok kiadatását kéri egy vegyes bizottság kezelésébe: indokolják kérelmüket azon körülménynyel, hogy az állami nehézkes kezelés mellett ez alapok jövedelmezősége folyton csökken.*

Mivelhogy pedig ezen kérvényük elintézetlen maradt, 1866-ban, a primási szék üresedése alatt, megújították kérelmüket. Bartakovics, egri érsek, személyesen nyujtotta át a püspöki kar folyamodványát ő Felségének. — Ezen lépésük hasonlag eredmény nélkül maradt.

Sokkal szerencsésebbek voltak Erdély katholikusai. Erdélyben az 1866-ban megindult autonomiai mozgalom nemcsak eredményre vezetett, hanem alkalmul is szolgált a magyarországi autonomiai szervezkedés megindítására.

Az absolutismus korszakában az erdélyi autonomia ügye szünetelt: a kath. alapok pedig kincstári kezelés alá kerültek.

1866-ban azonban összehivatván Kolozsvárra az erdélyi országgyülés, ennek kath. tagjai megkérték Fogarassy Mihályt.

* Aschenbrier, kath. egyház autonomiájáról 62. l.

erdélyi püspököt, hogy az ősök példáját követve, ez alkalomból hívná össze a kath. statusgyülést, mit a püspök meg is tett. E gyülés elhatározta, hogy ő cs. és kir. apostoli Felségéhez az autonomiának teljes visszaállítása végett felirat intéztessék. Feliratában a kath. status kifejtette az erdélyi kath. autonomia keletkezését, történeti fejlődését és törvényes jogosultságát; elpanaszolta, hogy a kath. vagyon a kormány kezelése alatt csökken, kath. alapitványok — rendeltetésük ellenére — más vallásuaknak adományoztattak.

Ezen felterjesztést siker koronázta; 1867. szept. 12-én 896. sz. a. kelt átiratában értesítette b. Eötvös miniszter az erdélyi püspököt, hogy ő Felsége ugyanazon évi aug. 19-én kelt legmagasabb elhatározásával megengedte, hogy az erdélyi főkormányszék mellett fennállott catholica commissio megszüntettessék és az eddig ennek hatáskörébe tartozott ügyek az erdélyi róm. kath. statusnak, az 1866. január 10-én Kolozsvárott tartott közgyülésének jegyzökönyvében körülírt szerkezetü gyülésnek és az annak kebeléből választandó bizottságnak befolyásával kezeltessenek és intéztessenek el.

Az erdélyi autonomiai mozgalom Magyarországra sem maradt hatás nélkül. Az erdélyi 1866. évi petitiót *b. Eötvös József miniszter nemcsak melegen pártolta a Felség előtt*, hanem ezen alkalomból egy annak idején nagy feltünést keltő levelet intézett az ország primásához, melyben Erdély analogiájara *kivánatosnak találja, hogy Magyarország világi katholikusainak is az iskolai, vagyoni és egyéb egyházi kérdések- s ügyekben bizonyos befolyás adassék* s felhivja a primást, hogy az autonomia létesitésére tegye meg a kezdeményező lépéseket. Ettől — a katholikus hívek befolyásától — függ véleménye szerint a katholikus egyház állása és jövője az országban: ennek hiányából magyarázza 1. a közszellem s összetartás hiányát a katholikusoknál; 2. a kath. iskola-ügy hátramaradását, és 3. a mindinkább tovább terjedő vallási közömbösséget.

A primás a levélre adott válaszában magasztalólag szól ugy az erdélyi katholikusok vallási buzgóságáról, mert az autonomiát kérelmezték, mint a magyar kormány lovagias készségéről, méltányosságáról s igazságszeretetéről, mert ama kérvényt melegen pártolta; kijelenti, hogy az amugy is szándékba vett tanácskozást az autonomia ügyében az országgyülés ülése-

zése idején az érdekeltekkel meg fogja tartani s annál komolyabb határozottsággal mozdítja elő a sikeres megoldást, minél inkább méltányolja a miniszter támogatását.

Mint Eötvöshöz intézett válaszában kijelentette a primás, az autonomia ügyét 1867. október havában Budán tartott konferencziákban beható tanácskozás tárgyává tették a püspökök s már 1868. februáriusban közölte az Idők Tanu-ja a püspöki tervezetet az autonomia szervezéséről. Mint ugyanakkor a Pesti Hirnök jelentette, e tervezet nem tekintetett véglegesnek, hanem véleményadásra kiadatott több tekintélyes kath. férfiúnak, mely vélemények tüzetes tekintetbe vételével átdolgozva, az ugyanazon évi októberi vegyes konferenczia elé került.

Minthogy e tervezet és az autonomia országos kongresszus által megállapított szervezet között lényeges különbözetek vannak, ezeknek feltüntetését szükségesnek véljük, nem ugyan a részletekig kiterjedőleg, hanem csak annyiban, a mennyiben az alapgondolatokban eltérés jelentkezik.

1. A püspöki tervezet az autonomikus testületek hatáskörét nem terjeszti ki a személyi kinevezési ügyekre: a püspök stb. nevezésben tehát autonomia mellett is mi változás sem állott volna be s ily hatáskört a tekintélyes világiak, kiknek véleménye ki lett kérve, sem kivántak.

2. A tervezet szerint 3 vegyes egyháztanács létesítése vétetett szándékba: 1. egyházközségi, 2. egyházmegyei és 3. országos főegyházi tanács, az espereskerületi tanácsnak egyéb teendője nem lévén, mint az egyházmegyei tanácsba a tagokat választani: b. Eötvös tanácsára az espereskerületi tanács is hatáskörrel ruháztatott fel az egyházi vagyon és iskola tekintetében.

3. Míg az autonomiai szervező-gyülés az önkormányzati testületek összes fokozataiban gyüléseket és mint ezeknek végrehajtó közegeit, tanácsokat állapít meg, addig a püspöki tervezet csak tanácsokat ismer, egyedül az országos főegyháztanács állandó képviseletére állítja fel az annak kebeléből kiküldendő s általa szervezendő egyházi és tanügyi bizottmányt.

A püspöki kar még nem elégedett azzal, hogy eredeti tervezetét egyes kiváló kath. férfiakkal közölte és azok nézeteinek figyelembe vételével átdolgozta, hanem czélszerünek találta az országgyülés kath. tagjai közüi tanácskozmányt hívni egybe.

és a fennforgó kérdésben bölcs nézeteiket és támogatásukat kikérni, mielőtt a tervezet ő Felsége elé terjesztetnék.

E tanácskozmány 1869. október 1-én tartatott meg.

Az elnöklő primás előadván az összejövetel czélját, gróf Apponyi György indítványba hozta, hogy a püspöki elaboratum felolvastassék és szakaszonként tárgyalás alá vétessék.

Deák Ferencz azonban egészen más fordulatot adott a dolgok menetének következő felszólalásával: „A kath. autonomia az egész kath. egyházat illeti. A római kath. egyház pedig a római kath. vallást követő egyháziak es világiak összessége. Ezen összességnek van joga az autonomiát megállapítani s annak jogait gyakorolni; ma miután az egész összességében nem teljesítheti, képviselet által kell gyakorolnia. A kath. egyház ezen összességének túlnyomólag nagyobb részt kétségtelenül a világiak teszik. Nem kivánhatjuk ugyan, hogy az összes egyházat illető ügyek vezetésében az egyházi rend csupán csak számaránya szerint bírjon befolyással, de azon kivánat, hogy minden ily ügyeknél a képviseletben a világiak legyenek túlnyomólag képviselve, méltányos és igazságos és ezt az eszmét maga a mélyen tisztelt püspöki kar is követte javaslatában.“

„Mi, kik e tanácskozmányon együtt vagyunk, csak véleményt mondhatunk, de nem vagyunk jogosítva magunkat a kath. egyház képviselőinek tekinteni, s annak nevében határozólag felszólalni.“

„Hogy azon vád ne emeltethessék, hogy az autonomiát nem az összes róm. kath. egyház állapította meg szabadon választott képviselői által, — véleményem, s ha szabad úgy szólanom, tanácsom a teendőkre s azok sorozatára nézve a következő: A mélyen tisztelt püspöki kar, mely magas egyházi állásánál fogva hivatva van a kezdeményezésre, most egyelőre ne bocsátkozzék a javaslatban a kath. egyház szervezésébe, hanem csak azon szabályok megállapítására szorítkozzék, melyek szerint a róm. kath. vallást követő egyházi és világi honpolgárok meghatározott számu képviselőket válasszanak.“

„De ezen szám úgy állapíttassék meg, hogy a túlnyomó mennyiség a világiakat illesse. Ezen választási szabályoknak ő Felsége által lett megerősitése után megválasztandó lesz a szabályokban körülírt módon az első gyülekezet. E gyülekezet azonban az autonomia szervezésébe szintén ne bocsátkozzék,

mert az szorosan véve az összes róm. kath. egyház teljes képviseletének nem tekintethetik, minthogy némileg oktroyált szabályok alapján leend megválasztva, a mi az első kezdetnél máskép nem is történhetett, — hanem e gyülekezet dolgozzon ki egy rendszeres választási módot, mely szerint azután a róm. kath. egyház összességének újabb gyülekezete lesz megválasztandó.

Ez a másodszor választott gyülekezet fogja a magyar autonom róm. kath. egyházat teljesen képviselni, — ez fogja az autonomiának szervezetét, kezelését, az egyháztanácsnak felállítását és hatáskörét, szóval az autonomiának minden részleteit megállapitani, kivéve azonban vallásunk dogmáit, az isteni szolgálatot, az egyházi személyek fegyelmét és a papság nevelését, melyek az egyház világi tagjainak hatásköréhez nem fognak tartozni. — Hiszem, hogy ily módon sok bizalmatlanságnak, kétségnek és gyanakodásnak eleje vétetvén, az egyház világi és papi tagjainak őszinte közremüködése által az óhajtott czélt inkább elérhetjük."

Deák Ferencz ezen inditványhoz hozzászólott Perczel Mór, helyeslését fejezvén ki, csupán még azt kivánván, hogy az autonomia intézkedési tárgyaiból ne záratnának ki a dogmák s azon egyéb ügyek sem, melyeket Deák Ferencz, mint nem a világi autonomia alá tartozandókat sorolt elö.

Erre a primás kijelenti, hogy Perczel Mór ez inditványához semmikép sem járulhat hozzá a püspöki kar; a püspökök mindent megtehetnek, csak azt nem, hogy megszünjenek kath. püspökök lenni, s inditványozá, hogy Deák véleménye minden további vita nélkül határozattá emeltessék. A primás ez inditványa egyhangulag elfogadtatott, mire a tanácskozmány véget ért.* Deáknak a véleménye, melynek a vegyes tanácskozmányban kifejezést adott s mely egyhangulag el lön fogadva, lényegileg megegyezett b. Eötvös József felfogásával, ki a primáshoz intézett levelében ezeket irja: „Miután az 1848. törvény minden az országban felvett vallások között a viszonyosság és jogegyenlőség elvét állította fel, bizonyosan csak méltányosnak mondható a katholikusoknak azon követelése, hogy valamint más felekezeteké, ugy az ö egyházuknak autonomiája is tör-

* Religio 1868, II. 241. l.

vény által biztosíttassék. — Ha azonban önmagunkat ámitani nem akarjuk, be kell vallanunk, hogy ezen követelésnek teljesítése bármennyire méltányosnak s törvényeinkkel megegyezőnek tartsuk azt, a dolgok jelen helyzetében — törvényhozásunktól nem várható.

„Jelen viszonyaink között, midőn az egyházi vagyont és nevelést érdeklő tárgyakra az egyházi renden kivül a vallás követőinek semmi befolyásuk nincs, az egyháznak az államtól való függetlensége, sokaknak nézete szerint, gyakorlatilag nem e hon katholikusainak szabadságát, hanem az egyházi rendnek korlátlan hatalmát vonná maga után.“

„S ha azon szellemet tekintjük, mely a jelen pillanatban Európaszerte vallási kérdéseknél uralkodik, s még Belgiumban is a klerikális befolyás korlátozását tüzte ki czéljának, ha azokra vetjük figyelmünket, mik a Lajtán tul történnek s tagadhatatlanul hazánkra is befolyást gyakorolnak s visszaemlékezünk azon módra, melyen vallási kérdéseink a törvényhozás által hazánkban tárgyaltattak, a legkisebb valószinüség sem létezik arra, hogy törvényhozásunk a kath. egyház autonomiáját ily értelemben megállapitani fogná, sőt biztosan előre mondhatjuk, hogy minden ezen irányban czélba vett lépés épen e hon katholikusai között találna legfőbb ellenzésre.

„Bizonyosnak tartom, hogy a kath. egyház autonomiájának törvény általi biztositása csak ugy várható törvényhozásunktól, ha az nem az egyházi rend, hanem a katholikusok összessége által követeltetik, s azon befolyás, melyet a katholikusok nevelési s egyházi vagyon ügyeire a kormány gyakorolt, a kath. polgárok kezébe tétetik le. És ezért a legfontosabbnak, mitől minden törekvéseink sikere függ, tartom azt, hogy azon testület, mely a katholikusok nevében nyilatkozik, alakitása által azon ellenvetésnek még ürügyét is eltávolítsa, hogy az csak az egyházi rendnek, s nem az összes katholikusoknak érdekeit képviseli.

A fent leirt tanácskozmánynak megfelelőleg alkotta meg a püspöki kar a választási szabályokat az előkészitő kath. gyülés számára. Ezen szabályok főpontjai a következők:

1. Az előkészitő kath. gyülésnek feladata leend rendszeres választási módot kidolgozni, mely szerint a r. k. egyház egyetemének szervező gyülekezete egybehivassék. Tagjai lesznek:

az ország kath. püspökei, a pannonhalmi főapát és az egyházmegyékként megválasztott kath. papi és világi küldöttek.

3. Minden egyházi megyéből egy papi küldött jő a gyülésre, a világi kath. követek pedig egyházmegyék szerint különböző számban, összesen 103-an választatnak.

3. Választói képességgel bir minden nagykoru, önálló, tisztességes keresetmódu ker. kath. férfiu, ki az egyház és iskola iránti tartozását teljesiti: megválasztható pedig minden választó ki a 30 évet meghaladván, írni és olvasni tud.

4. Az egyháziak levél által választják követüket, — minden megyebeli egyházi férfiu zárt levelet intéz a püspökhöz, melyben annak nevét kíjelöli, kit megyei képviselőül óhajt.

5. A világi követek egyházmegyei esperesi kerületek szerint választatnak.

Az illető kerületi esperes t. i. a választás napját minden plébániára nézve kitüzvén és illetőknek tudtul adván, a kerület plébániáit bejárja s összehiván a plébánosok és helybeli kath. elöljárók által eleve összeirt és a tartandó választásról kellöleg értesitett választókat, ugyancsak a községbeli kath. elöljárók s plébános közremüködése mellett szavazattöbbséggel annyi követet jelöltet ki, a hány azon egyházmegyére esik.

6. A választás vagy élő szóval, vagy irásban történik; szavazatát kiki személyesen vagy élőszóval jelenti ki, vagy irásban adja be.

7. A kerületenkint megválasztottak nevei jegyzőkönyvbe vétetnek, mely az esperes, a plébános és a közremüködött községbeli elöljárók aláirásával elláttatik és az egyházmegyei kormányhoz felterjesztetik.

8. Ezen jegyzőkönyv és az egyháziak választó levelei átadatnak a püspök vagy helyettese által két egyházi és 5 világi tagból összeállitott bizottmánynak, mely ugyancsak a püspök vagy helyettesének elnöklete alatt a leveleket felbontván s a jegyzőkönyveket egybevetvén, a szavazatokat megszámitja s az eredményt kihirdeti.

Ezen, ő Felsége által 1869. jan. 28-áról kelt elhatározással legkegyelmesebben megerősitett szabályok alapján megejtetett a választás az előkészitő kath. kongresszusra.

Az előkészitő kongresszus 1869-ben junius 24-én nyittatott meg. A gyülésre jogositva volt megjelenni 25 főpap, 24 papi

és 103 világi követ; összesen tehát 152 tagból kellett állania a gyülésnek. Tényleg megjelent a második ülésre 14 főpap — két püspöki szék üresedésben lévén — 20 papi és 63 világi követ: összesen tehát 97. Számuk utóbb 60—70-re apadt le. A kongresszust megnyitván a primás, a következőket mondotta: „Mielőtt jelen egybegyülésünknek közvetlen czéljára térnék, nemcsak tisztemhez, de benső ösztönömhöz képest is rokon indulattal üdvözlöm önöket egy epochalis eszme megoldásának küszöbén, — a czélzott autonomia megalkotását értem — mely a kath. világban még eddig példátlan intézmény.

Ha azt anyaszentegyházunk szellemével s változhatlan elveivel összhangzásba tudjuk hozni, kétségkivül nagy áldást hozunk az egyházra szintugy, mint a hazára s végtelen dicsőséget azon férfiakra, kik egyházunk függetlenségének s önkormányzatának biztositására felajánlották buzgó törekvéseiket. Hogy azonban vállalkozásunknak sikere legyen és hogy az autonomia nagy eszméje megvalósuljon, a Mindenható áldásán kivül kölcsönös bizalomra van szükségünk. És e bizalom csak azon kölcsönös megnyugtató hitből fakadhat, hogy sem erőszakolni nem szándékozunk egymást, sem hivatásához kötött szerepében korlátozni nem akarunk senkit. A püspöki kar az egyház világi hiveinek megbizottjait azon biztositással üdvözli, hogy azon határokon belül, melyeken tulmenni hatalmában nincsen, velük az egyház és iskola érdekeire vonatkozó munkát, befolyást, felügyeletet s elhatározásokat, a legnagyobb készséggel megosztja, viszont remélve, hogy a világi hivek tisztelt küldöttjei főpásztoraik nyiltszivü fogadását s az összes klérus által kendőzetlen rokonindulattal nyujtott jobbot hasonló szeretettel, bizalommal és nyiltsággal viszonozzák.“ A beszédet pedig végzé ekképen: „Midőn egyházunk függetlenségéért s önkormányzatáért küzdünk, midőn vallásszabadságunkat biztositani igyekszünk, csak alkotmányos jogainkat gyakoroljuk. S a mit egyházunk jogos érdekéből biztositunk s a mit népünk vallásos nevelésére tennünk sikerül, mindannak gyümölcseit a haza s a nemzet közvetlenül fogják aratni. Azon édes megnyugtató hitben nyitom meg tehát ezen gyülést, hogy mint ugyanazon haza, ugyanazon anyaszentegyház hü gyermekei mint testvérek és férfiak, a bizalom kölcsönös nyiltságával, az ügyszeretet szives türelmével s a megoldás komoly szándokával fogunk Isten nevében a munkához.“

A gyülés elkészítette saját tanácskozásainak folyamára a rendszabályokat; valamint a választási szabályokat, melyek szerint az autonomiai szervező gyülésre az egyházi és világi képviselők választandók leendenek. Ezen választási szabályok szerint a püspökön kívül az autonomiai szervező kongresszusba választandók voltak: 1. a székeskáptalanok négy küldöttje: 2. a tanügygyel foglalkozó 5 szerzetesrend egy-egy küldöttje: 3. a világi papságnak és a külön nem képviselt szerzeteseknek 34 küldöttje; 4. a világi kegyurak részéről 4 küldött; 5. az egyházmegyék világi képviselői az egyházmegye hiveinek számarányához megállapított számban, összesen 132; olykép, hogy a gyülés tagjainak $^2/_3$-a világiak, $^1/_3$-a pedig egyháziak legyenek.

A választási szabályokat ő Felsége megerősítvén, azok alapján megválasztattak a szervező gyülésnek a tagjai.

A kongresszust 1870. okt. 26-án nyitotta meg Simor János herczegprimás. Állott 204 tagból; egy harmad egyházi; két harmad világi. Kijelöltetvén mint korjegyzők: Hatala Péter, Horánszky Nándor és Balog Sándor, két egyházi és 4 világi tagból álló igazoló bizottság lett megválasztva a megbizó levelek átvizsgálására.

A 2-ik ülésen az igazoló bizottság nyujtotta be jelentését, melyben, 129 képviselő igazoltnak lett nyilvánítva.

A 3-ik ülésen világi elnöknek meg lett választva Sennyey Pál báró; jegyzőkül pedig Horánszky Nándor, Balogh Sándor és Pollák János; a tanácskozás szabályainak elkészítésére kilencztagú bizottság lett kiküldve. Az autonomiai szervezet és annak hatáskörének megalkotására, javaslat készítés végett 27 tagú bizottság 3 póttaggal lett kiküldve.

Simor János herczegprimás megnyitó beszéde.

Elnök: Igen tisztelt gyülekezet! Istennek adok mindenek előtt hálát, hogy a katholikus egyházra szintugy, mint hazánkra nagy horderejü ügyet, melyben fáradozunk, azon pontig szerencsésen eljuttatta, hol már feladatunk gyakorlati megoldásához: az autonomiai intézmény szervezéséhez foghatunk. S én főpásztori szeretettel s testvéri indulattal üdvözlöm e gyülekezet minden rendü nagyérdemü tagjait, kiket egyrészt a papság, másrészt a világi hivek millióinak bizalma egyházunk és vallásunk jogainak védelme, biztositása s képviselése végett ide küldött. A siker kezessége gyanánt táplálom azon édes hiedelmet, sőt meggyőződést, hogy a gyülekezet összes tagjait ugyanazon egy, nemes szándék lelkesiti, az t. i., hogy a szőnyegen forgó uj autonomia intézményt ugy alkossuk, ugy szervezzük, miszerint a sorakozás szükségének s előnyeinek érzetét felébresztve, egyházunk minden rendü tagjait s hiveit szorosan füzzük egymáshoz;

hogy azon határok közt, melyeket egyházunk sérthetetlen szerkezete kijelöl, a világi képviselet az egyházi és iskolai ügyek körében oly befolyásban részesittessék, mely azt jogainak gyakorlására s kötelességeinek teljesitésére egyaránt buzditsa;

hogy az uj intézmény egyházunkban a belbékességet ápolja s szilárditsa, s az egyházi s világi tagok közt a kölcsönös bizalom éltetője legyen, miszerint ez által hazánk ősi katholikus lakossága minden irányban azon fokra emelkedjék, mely azt nemcsak nagy többségénél, de bátran állithatjuk, erkölcsi s szellemi tekintetben is megilleti;

hogy továbbá a katholikus egyház és katholikus nép hazánkban az autonomiai intézményben ujabb garancziát birjon, mind vallásszabadságának biztonságára, mind az egyházi és iskolai vagyonnak kezelésére, mind egyházi és iskolai önkor-

mányzásának függetlenségére oly mérvben, mely az apostoli király legfőbb véduraságán kivül semmi más jogos beavatkozást nem ismer, (Élénk helyeslés.) mint azt, melyet, mint államszükséget minden más vallásfelekezet elfogadni tartozik; (Helyeslés.)

hogy végre az uj intézmény képesekké tegyen bennünket mind az egyház s főleg a lelki pásztorkodás szükségleteinek megfelelni, mind a katholikus ifjuságnak a falusi iskolától kezdve felfelé az egyetemig oly nevelést és képzést biztositani, mely Isten előtt kedves legyen, de a világ szellemi haladásának is szinvonalán álljon, (Élénk helyeslés) s hogy igy minden ujabb kath. nemzedékben a hazának értelmes, életrevaló, királyához hü, törvénytisztelő s rendületlen ujabb támaszt adhassunk. (Zajos helyeslés.)

E szem elől soha nem téveszthető magas végczél kétségkivül nagy ügyszeretetet, testvéri egyetértést, rendszeres eljárást, s mindenek felett nagy erőmegfeszitést fog minden oldalon kivánni, de bizton számolunk, hogy ő felsége, urunk s apostoli királyunk azon magas czélhoz, mely végett bennünket egybegyülni engedett, a javaslatba hozandó eszözökket is kegyelmesen szentesiteni fogja.

Legdrágább, öröklött tartozásunknak ismerjük azon dicső szerepet, melyet a gondviselés szt. István birodalmában lakó népek összetartására, boldogitására s megmentésére közel egy évezred előtt adott az egyháznak, minden tőlünk kitelhető erővel megőrizni, kivált a jelen válságos korszakban. (Helyeslés.) Lehetetlen ugyanis számba nem vennünk azon nehéz állapotokat s európai eseményeket, melyeknek közbejötte alatt feladatunk megoldásához fogunk, s melyek más nemzetek sorsára is beláthatlan befolyással lehetnek.

S én akként vagyok meggyözödve, hogy a hazánkban szervezendő kath. autonomia részint a sorakozás eszközlése, részint a közszellem ébresztése által, a nemzet katholikus nagy többségének erejét minden tekintetben gyarapitani, s a haza, a trón s a szabadság védelmét emelni képes, s emelni fogja. (Szünni nem akaró élénk helyeslés és éljenzés.)

Ezzel a jelen gyülést megnyitottnak nyilvánitom.

A kath. kongresszus által kiküldött 27-es bizottság javaslata:

A magyarországi katholikus és egyház önkormányzatának szervezete.

(A huszonhetes bizottság szövegezése szerint.)

I. FEJEZET.

Általános határozatok.

1. §.

A magyarországi s erdélyi katholikusok, egyházi és iskolai ügyeik intézésében az 1848: XX. t.-cz. 2. §. szerint őket megillető önkormányzatot, az egyházi és világi hivek közös részvétére s befolyására alapitva szervezik.

2. §.

Ezen önkormányzat hatásköre, az apostoli király egyházfőkegyuri jogának épentartása mellett, a személyi kinevezési ügyekben, a köznevelés terén, a katholikus egyházi s iskolai javak és alapitványok tekintetében, s átalánfogva a magyarországi kath. egyház világi vonatkozású összes ügyeiben, kiterjed mindazokra, mik szoros értelemben vett hittani, egyházkormányzási liturgiai s egyházfegyelmi dolgok körén kivül, az egyházi s világi hiveket közösen érdeklik.

3. §.

[illegible] Azon esetekben, melyekben az apostoli király a magyar-[illegible]holikus egyház érdekeit a római széknél államkormány-[illegible]al képviselteti, az egyház ezen ügyei az illető [illegible]hatóságokkal egyetértőleg lesznek elintézendők.

4. §.

A katholikus egyházi javadalmasok birtokában, illetőleg kezelésök alatt lévő összes javak, a vallási, tanulmányi s egyéb katholikus alapok, a magyarországi kath. egyház tulajdonát képezik.

Az egyházi javadalmasok, ezen javadalmaknak őket megillető hitbizományszerü haszonélvezetében és birtokában, a jelen szervezetben megállapitott korlátozások mellett megmaradnak, — az államkormány kezei közt levő katholikus vallási, tanulmányi s egyéb alapok azonban további kezelés végett az önkormányzat által czéljok szerinti rendelkezésre átvétetnek.

A magyarországi katholikus egyház ezen tulajdonának, valamint az egyes javadalmak és alapitványok hitbizományszerü haszonélvezetének és birtokának illetékmentes telekkönyvi kiigazitás utjáni biztositása, a törvényhozás ez iránti rendelkezésének kinyerése után, az országos kath. gyülés által megállapitandó módozatok szerint fog eszközöltetni.

5. §.

Az önkormányzat különböző fokozatain tanácskozó s határozási joggal felruházott, illetőleg a végrehajtás eszközlésére rendelt következő testületek s közegek szerveztetnek:

a) Az országos katholikus gyülés és a melléje rendelt végrehajtó közegek.

b) Minden egyházmegyében az egyházmegyei gyülés és az egyházmegyei tanács.

c) Minden esperességben az esperes-kerületi tanács.

d) Minden plébániai hitközségben az egyházközségi gyülés és tanács.

6. §.

Ezen önkormányzati testületek és közegek, feladataikat az állam főfelügyeleti jogának épségben tartása mellett, az államigazgatási hatóságoktól függetlenül teljesitik. Az állami hatóságokkal s más felekezetekkel szemközt a katholikusok egyházi nevelési s vagyoni érdekeit képviselik.

7. §.

Az egyházkegyuri kötelezettségek teljesitendők mindaddig, mig az illetők azok alól akár megváltás, akár átruházás utján fel nem mentetnek.

A kegyuri jogok gyakorlására nézve azonban ezentul a következő szabályok alkalmazandók:

a) Kegyuri jogokat csak katholikusok gyakorolhatnak.

b) Magánkegyurak az üresedésben jött plébánosi javadalomra minden esetben kánonilag kifogástalan három egyént mutatnak be a püspöknek, ki ily helyeken a javadalom betöltését ezen alapon fogja az ide vonatkozó szabályok szerint eszközölni. (116. §.)

c) Ott, hol a bemutatást (praesentát) jelenleg a politikai község vagy ennek képviselőtestülete gyakorolja, ezen gyakorlat helyébe átalában, az illető egyházközségi tanács által az ide vonatkozó szabályok szerint a püspöki kijelölés alapján gyakorlandó választás lépend. (116. §.)

d) Ott, hol eddigi gyakorlat szerint a praesentát vagy kijelölést a hitközség vagy szabályszerüleg szervezett egyházközségi tanács gyakorolta, ezentul az egyházközségi tanács kánonilag kifogástalan három egyént fog bemutatni a püspöknek, ki ezek közül egyet kinevez.

II. FEJEZET.

Az országos kath. gyülésről és igazgató tanácsról.

A) *Az országos katholikus gyülés.*

8. §.

A magyarországi kath. egyházat átalában érdeklő ügyekre nézve legfőbb önkormányzati hatóság az országos kat. gyülés, mely rendszerint Pesten évenkint egyszer tartja üléseit.

9. §.

Ezen országos kath. gyülésnek tagjai:

a) A magyar- és erdélyországi érsekek, megyés püspökök

és a pannonhalmi főapát; illetőleg a koadjutorok, vagy szék-üresedés esetében a helynökök.

b) A játszói és csornai prépostok, a zirczi apát és a kegyes-rendiek főnöke.

c) Az egyházmegyék papi küldöttei, és pedig:

az esztergomi érseki megyéből	3
az eperjesi püspöki „	1
a veszprémi „ „	2
a beszterczebányai püsp. megyéből	1
a nyitrai püspöki megyéből	1
a pécsi „ „	2
a szombathelyi püsp. megyéből	1
a váczi püspöki megyéből	2
a munkácsi püspöki megyéből	2
a fejérvári „ „	1
a győri „ „	1
a kalocsai érseki „	2
a nagyváradi I. sz. püsp. megyéből	1
a csanádi püspöki megyéből	2
az erdélyi „ „	1
az egri érseki „	2
a rozsnyói püspöki „	2
a szepesi „ „	1
a szathmári „ „	1
a kassai „ „	1
a gyulafehérvári érseki megyéből	2
a lugosi püspöki megyéből	1
a nagyváradi g. sz. püsp. megyéb.	1
a szamosujvári püspök megyéből	2
a pannonhalmi főapátságból	1
Összesen	37

d) Az egyházmegyék világi képviselői; jelesül:

az esztergomi érseki megyéből	16
az eperjesi püspöki „	3
a veszprémi „ „	7
a beszterczebányai püsp megyéb.	3
a nyitrai püspöki megyéből	7
a pécsi „ „	7

a szombathelyi	püspöki	megyéből	5
a váczi	„	„	6
a munkácsi	„	„	7
a fejérvári	„	„	3
a győri	„	„	6
a kalocsai	érseki	„	8
a nagyváradi	püspöki	„	2
a csanádi	„	„	10
az erdélyi	„	„	5
az egri	érseki	„	7
a rozsnyói	„	„	3
a szepesi	„	„	4
a szathmári	„	„	2
a kassai	„	„	5
a gyulafejérvári	érseki	„	6
a lugosi	püspöki	„	2
a nagyváradi g. sz.	püsp.	„	2
a szamosujvári	„	„	7
a pannonhalmi	főapátságból		1
		Összesen	132

10. §.

Az egyházmegyék papi s világi képviselői (9. §. *c*) és *d*) pont) három évi időszakra választatnak és mindenkor ujra választhatók. (58. §.)

Ha valamelyik választott tag időközben meghal, vagy a választhatási képességét (105. és 106. §. *a*) pont) elveszti, az országos kath. gyülés uj választás rendel.

11. §.

Az országos kath. gyülés elnöke az ország herczegprimása; ha az esztergomi érseki szék betöltve nincs, a hivatalára nézve legidősebb érsek.

12. §.

Az ország herczegprimásának elnöki állását fentartva, az országos kath. gyülés saját kebeléből világi alelnököt, s szük-

séges számu egyházi s világi jegyzőket választ. A gyülés ügyviteléről s az ehez szükséges egyének alkalmazásáról gondoskodik. Munkálkodásaiban önmaga által készitett tanácskozási s ügyrenddel él.

13. §.

A magyarországi katholikus egyházat, ennek a római székkel elintézést kivánó világi vonatkozásu ügyeiben az apostoli király előtt, — egyéb külviszonyaira s érdekeire nézve pedig az állam és vallásfelekezetek irányában, — képviseli.

14. §.

Mindazon kinevezéseknél, és magasabb egyházi javadalmak adományozásánál, melyekre nézve a kinevezés jogát az apostoli király ekkorig az állami kormányzat utján gyakorolta, az előterjesztést ezentul az országos katholikus gyülés a szabályszerüleg alakitott igazgató tanács által eszközli. (35. §.)

15. §.

A hazai katholikus egyház által fentartott különböző fokozatu s szakbeli alsóbb s felsőbb iskolákra s világi növeldékre nézve a tanrendszert — az állami törvények rendeleteinek figyelemben tartása mellett — megállapitja. Ez iránybani rendelkezései a vallásoktatásra és a szoros értelemben vett papi s zárdai egyházi nevelésre azonban ki nem terjednek.

A tanárok és tanitók állását, ugy képesitésük feltételeire nézve, valamint az anyagi ellátás tekintetében szabályozza.

16. §.

Magasabb közmüvelődési intézetek felállitásáról gondoskodik; s a közép és alsó tanodák fentartását is eszközli ott, hol az alsóbb egyházönkormányzati hatóságok ereje e czélra elégtelen.

17. §.

Mindazon tanintézetekben, melyek nem kizárólagos az egyes egyházmegyék, s azok egyházközségei vagy egyes katholikusok

és testületek, hanem a magyarországi kath. egyház részéről az országos kath. gyülés által tartatnak fenn vagy segélyeztetnek, ez rendelkezik az intézeti ügyek kezelése fölött, vagy az igazgató tanács, vagy az illető egyházmegyei vagy esperességi tanácsok által.

18. §.

A magyarországi katholikus egyházi javaknak és alapoknak, valamint az összes kath. alapitványoknak helyes és czélszerü kezeléséről, részint közvetlenül saját közegei által, részint a javadalmasok és kezelők irányábani ellenőrség gyakorlásával gondoskodik.

19. §.

Rendelkezik mindazon jövedelmek hovafordítása iránt, melyek az országos kath. gyülés pénztárába különböző forrásokból befolynak. E részben az igazgató tanács előterjesztése folytán az évi költségvetést megállapitja. (34. és 36. §.)

20. §.

Az országos kath. gyülés rendelkezése alatt álló pénztárba a következő rendes jövedelmek folynak:

a) a kath. vallási s tanulmányi alapok jövedelmei;

b) az üresedésbe jött, az országos kath. igazgató tanács kezelése alá eső magasabb egyházi javadalmaknak az ujabb kinevezésig folyó jövedelmei;

c) a magasabb egyházi javadalmasok által befizetendő évi járulék, mely a mostani javadalmasokra nézve velök egyetértőleg, utódaikra nézve pedig a jövedelmek aránya szerint az országos kath. gyülés által fog megállapittatni, és ő felsége az apostoli királyhoz mint főkegyurhoz szabályszerü szentesités végett felterjesztetni;

d) a tanitó rendek jövedelmeinek mutatkozó feleslege.

21. §.

Az alpapság anyagi helyzetének javitásáról, a szegényebb sorsu szerzetes házak segélyezéséről s a hivek egyházi terhei-

séges számu egyházi s világi jegyzőket választ. A gyülés ügyviteléről s az ehez szükséges egyének alkalmazásáról gondoskodik. Munkálkodásaiban önmaga által késziteit tanácskozási s ügyrenddel él.

13. §.

A magyarországi katholikus egyházat, ennek a római székkel elintézést kivánó világi vonatkozásu ügyeiben az apostoli király előtt, — egyéb külviszonyaira s érdekeire nézve pedig az állam és vallásfelekezetek irányában, — képviseli.

14. §.

Mindazon kinevezéseknél, és magasabb egyházi javadalmak adományozásánál, melyekre nézve a kinevezés jogát az apostoli király ekkorig az állami kormányzat utján gyakorolta, az előterjesztést ezentul az országos katholikus gyülés a szabályszerüleg alakitott igazgató tanács által eszközli. (35. §.)

15. §.

A hazai katholikus egyház által fentartott különböző fokozatu s szakbeli alsóbb s felsőbb iskolákra s világi növeldékre nézve a tanrendszert — az állami törvények rendeleteinek figyelemben tartása mellett — megállapitja. Ez iránybani rendelkezései a vallásoktatásra és a szoros értelemben vett papi s zárdai egyházi nevelésre azonban ki nem terjednek.

A tanárok és tanitók állását, ugy képesitésük feltételeire nézve, valamint az anyagi ellátás tekintetében szabályozza.

16. §.

Magasabb közmüvelődési intézetek felállitásáról gondoskodik; s a közép és alsó tanodák fentartását is eszközli ott, hol az alsóbb egyházönkormányzati hatóságok ereje e czélra elégtelen.

17. §.

Mindazon tanintézetekben, melyek nem kizárólagos az egyes egyházmegyék, s azok egyházközségei vagy egyes katholikusok

és testületek, hanem a magyarországi kath. egyház részéről az országos kath. gyülés által tartatnak fenn vagy segélyeztetnek, ez rendelkezik az intézeti ügyek kezelése fölött, vagy az igazgató tanács, vagy az illető egyházmegyei vagy esperességi tanácsok által.

18. §.

A magyarországi katholikus egyházi javaknak és alapoknak, valamint az összes kath. alapitványoknak helyes és czélszerü kezeléséről, részint közvetlenül saját közegei által, részint a javadalmasok és kezelők irányábani ellenőrség gyakorlásával gondoskodik.

19. §.

Rendelkezik mindazon jövedelmek hovaforditása iránt, melyek az országos kath. gyülés pénztárába különböző forrásokból befolynak. E részben az igazgató tanács előterjesztése folytán az évi költségvetést megállapitja. (34. és 36. §.)

20. §.

Az országos kath. gyülés rendelkezése alatt álló pénztárba a következő rendes jövedelmek folynak:

a) a kath. vallási s tanulmányi alapok jövedelmei;

b) az üresedésbe jött, az országos kath. igazgató tanács kezelése alá eső magasabb egyházi javadalmaknak az ujabb kinevezésig folyó jövedelmei;

c) a magasabb egyházi javadalmasok által befizetendő évi járulék, mely a mostani javadalmasokra nézve velök egyetértőleg, utódaikra nézve pedig a jövedelmek aránya szerint az országos kath. gyülés által fog megállapittatni, és ő felsége az apostoli királyhoz mint főkegyurhoz szabályszerü szentesités végett felterjesztetni;

d) a tanitó rendek jövedelmeinek mutatkozó feleslege.

21. §.

Az alpapság anyagi helyzetének javitásáról, a szegényebb sorsu szerzetes házak segélyezéséről s a hivek egyházi terhei-

nek szabályozásáról gondoskodik. Szükség esetében az egyházközségi papi javaadalmak változtatását és uj javadalmak alapitását eszközli.

22. §.

A mennyiben a kath. köznevelésnek s az egyházi szolgálat ellátásának szügségletei a kath. egyházi önkormányzat rendelkezése alatt álló jövedelmi források felhasználása mellett csak a hivek adóztatásával volnának fedezhetők, az országos kath. gyülés alapitja meg ezen adóztatásnak mértékét.

23. §.

Felügyel végrehajtó közegei utján, hogy a magyar katholikus egyházi önkormányzat különböző fokozatain, az egyházmegyei, esperesi s egyházközségi gyülések és tanácsok, valamint ezek végrehajtó közegei által az önkormányzati szervezet szabályai megtartassanak, és azon intézkedések, melyeket az országos kath. gyülés, joghatóságának határain belül hoz — pontosan végrehajtassanak.

24. §.

A fegyelmi eljárást rendezi azon panaszokra nézve, melyek a tanárok, tanitók, vagy az önkormányzati tisztviselők ellen hivatali viszonylataik keretében merülnek fel. E mellett megállapitja azon módozatokat, melyek szerint a papok, községek, önkormányzati közegek és tisztviselők közt az önkormányzat körében felmerült kérdések elintézendők.

25. §.

Atalában kötelező szabályokat alkot mindazokban, mik a magyarországi kath. egyházi önkormányzat körébe tartoznak.

26. §.

Az önkormányzat körében felmerült sérelmek és szabálytalanságok orvoslása iránt — feljelentések és panaszok eseteiben, intézkedik.

27. §.

A magyarországi kath. önkormányzat szervezetében, illetékességének a 2. §-ban megállapitott határai között, az időnként szükséges változtatásokat eszközli. Ily esetekben azonban érvényes határozat hozatalára az országos kath. gyülésen megjelent tagok két harmadrészének megegyezése szükséges.

28. §.

Az országos kath. gyülés határozatainak végrehajtását

a) az igazgató tanács, és

b) az igazgató osztályfőnökök — eszközlik, illetőleg ellenőrzik.

B) *Az igazgató tanács.*

29. §.

Az igazgató tanács élén az ország herczegprimása áll. Akkor, midőn az esztergomi érseki szék betöltve nincs, az elnökség a hivatalra nézve legidősebb érseket illeti.

30. §.

Az igazgató tanácsnak tagjai:

a) kilencz igazgató tanácsos, és pedig 3 főpapi s papi, 6 világi állásu tag, — továbbá

b) három igazgató osztályfőnök.

31. §.

Az igazgató tanácsosokat az országos kath. gyülés saját kebeléből három évre választja. Ezen igazgató tanácsosok egy harmada a megválasztatás rende szerint évenkint kilép, de ujra megválasztható. A kilépés sorrendje fölött az első két évben sorshuzás határoz.

32. §.

Az igazgató tanács, saját világi alelnökét az igazgató tanácsosok sorából egy évre maga választja.

33. §.

Az országos katholikus gyülés határozatainak pontos végrehajtása fölött örködik; s ennélfogva:

a) Felügyel az igazgató osztályfőnökök által saját felelősségük mellett kezelendő kormányzat minden ágazatára.

b) Az igazgató osztályfőnökök minden oly rendeletét, melyet az országos kath. gyülés határozataival, vagy határozat nem létében az ügy érdekével összeütközőnek tart, felfüggesztheti, és ily alkalommal a halasztást nem szenvedő ügyekben saját felelősségére intézkedik.

c) Felmerülö mulasztások esetében azokra az osztályfőnökök figyelmét felhivja, s őket a kellő intézkedések megtételére utasitólag is kötelezi.

d) Őrködik az országos kath. központi pénztár szigoru kezeltetése fölött.

34. §.

Mindazon javaslatokat, melyek az egyes osztályfőnökök által az országos kath. gyülés elé terjesztés s ez uton eldöntés végett előkészittetnek, — a mennyiben azok előleges bejelentés folytán az országos gyülés részéről külön bizottságokhoz nem utasittattak — tárgyalja, s véleményes jelentésével kiséri.

Hasonló előterjesztéseket önállóan is kezdeményezhet; de ily esetben az illető osztályfőnök véleményét mindenkor kivánja s mellékli.

35. §.

A magasabb egyházi javadalmak betöltését akkép eszközli, hogy minden megürült helyre három egyént, ezek közül leendő kinevezés végett, az apostoli királyhoz felterjeszt, ugy azonban, hogy:

a) az érseki s püspöki székek betöltésénél, valamint a javadalmas apátságok és prépostságok adományozásánál a püspöki kart és az illető egyházmegyei tanácsot meghallgatja;

b) a szerzetes rendek apátságaira és prépostságaira nézve azok kijelölését veszi a felterjesztés alapjául;

c) a káptalani javadalmakra nézve a hármas kijelölést az

illető egyházmegyei tanács meghallgatása mellett az illető megyés püspökkel, széküresedés esetében a káptalannal egyetértőleg állapitja meg.

36. §.

Összeállitja az igazgató osztályfőnökök által előkészitett költségvetést s ezt saját véleményes jelentésével, valamint a megelőzött évre szóló számadásokat megállapitás, illetőleg megvizsgálás végett az országos kath. gyülés elé terjeszti.

37. §.

A kegyuri viszonyból felmerülő kérdések esetében, azoknak a fennálló törvények és gyakorlat értelmébeni elintézéséről gondoskodik. Oly esetekben pedig, midőn akár valamely kegyur. akár valamely község részéről a kegyuri terhek megváltása, vagy a kegyuri terheknek és jogoknak egyébkénti átruházása iránt kezdeményező bejelentés történik, az igazgató tanács a maga kebeléből megbizottat nevez a végre, hogy a megváltás, illetőleg átruházás kérdésének szabályozását, a kegyur és község közt az illető püspöki hatóság befolyásával létrehozandó egyesség utján eszközölje.

38. §.

Rendkivüli esetekben az országos katholikus gyülés egybehivása végett, annak elnökségét felkéri, mire a rendkivüli gyülés egyhehivásának hat hét alatt meg kell történnie.

39. §.

Az igazgatótanács a folyó ügyek elintézése végett minden hónapban ülést tart. Rendkivüli esetekben az elnökség által időközben is összehivandó.

40. §.

Érvényes határozathozatalra hét tag jelenléte szükséges.

41. §.

Az igazgatótanács tagjai mindazon határozatért, melyhez szavazatukkal járultak, egyenkint felelősek. A tanácsülés jegyzőkönyvében tehát, midőn véleménykülönbségek forognak fenn, az egyes szavazatok mindenkor névszerint kiteendők.

42. §.

Az igazgatótanács jegyzőkönyvei az országos katholikus gyülésnek évenkint bemutatandók.

C) *Igazgató osztályfőnök.*

43. §.

Az országos katholikus gyülés hivatalnoki személyzetének élén, egymástól elkülönzött három, azaz személyi, tanügyi és vagyonkezelési hivatal-osztály szerint, állanak ezen osztályok főnökei.

44. §.

Az igazgató osztályfőnökök az igazgatótanács által állandóul neveztetnek ki.

Müködésökért megfelelő évi fizetést huznak.

45. §.

Az igazgatótanácsra ruházott teendők korlátain belül, az igazgató osztályfőnökök önállóan és saját felelősségök mellett eszközlik az országos kath. gyülés határozatainak végrehajtását; és a központi közigazgatásnak megállapitott, vagy később megállapitandó hatáskörében az ügyeket szintén ily módon kezelik.

46. §.

Az osztályfőnökök, illető osztályaik ügykezelésének főbb mozzanatairól, és a függőben lévő fontosabb kérdések állásáról az igazgatótanács mai üléseiben előterjesztést tenni tartoznak.

47. §.

Oly tárgyakban, melyeknek az országos kath. gyülés általi eldöntését szükségesnek és czélszerünek tartják, vagy a melyeket az igazgató-tanács ilyenekül ismer fel — javaslatokat készitenek, és azokat véleményes jelentés kiséretében az országos katholikus gyülés elé vitel végett az igazgató-tanács elé terjesztik.

48. §.

Azon felügyeleti kötelességnél fogva, mely az összes önkormányzati ügyekre nézve első sorban az osztályfőnökök által fog gyakoroltatni, feljogosittatnak, hogy az egyházmegyei, esperesi, az egyházközségi gyülések és tanácsok jegyzőkönyveit s ügyiratait előforduló esetekben felkivánhassák, s mindezen hatóságoktól ugy a személyi mint a tanügyi s vagyonkezelési állapotok, iránt időnkénti szabályszerü kimutatásokat is kivánhassanak. (94 §.)

Az ezek alapján felmerülő szükséghez képest vagy maguk intézkednek, vagy további intézkedés végett az igazgató-tanácsi nak előterjesztést tesznek.

49. §.

Minden osztályfőnök elkésziti saját osztályának költségvetését és ezt az igazgató-tanácsnak bemutatja. (36. §.)

50. §.

A számadások az egyes osztályok által elkészittetvén, a vagyonkezelési osztálynál összeállittatnak és az igazgató-tanáci elé terjesztendők. (36. §.)

51. §.

Az első izben kinevezendő osztályfőnökök mindenek előtt elkészitik:

a) saját osztályaik szervezetét, és azoknak egymásközt

érintkezésére, valamint az igazgató-tanácscsal viszonyukra nézve megállapitandó ügyrend iránti javaslatot;

b) a tisztviselők kinevezése, fizetése, nyugdijazása, illetőleg fegyelmi uton történendő elbocsátására vonatkozó szabályzat tervét; — mely munkálatok a megfelelő költségvetéssel együtt az igazgató-tanácsnak, ez által viszont, saját véleményes jelentésével, végleges megállapitás végett az országos kath. gyülésnek lesznek felterjesztendők.

III. FEJEZET.

Az egyházmegyékről.

52. §.

Az egyházmegyék önkormányzati hatóságát az egyházmegyei gyülés és az általa választott egyházmegyei tanács képezi.

53. §.

Mindkét önkormányzati hatóságnak rendes székhelye ugyanaz, mely a megyés püspöké.

A) *Az egyházmegyei gyülés.*

54. §.

Az egyházmegyei gyülésnek tagjai:

a) a megyés püspök, ki egyszersmind az egyházmegyei gyülésnek rendes elnöke: ezen elnökség akkor, midőn a püspöki szék betöltve nincs, a káptalani helynököt illetvén,

b) a székes káptalanok valóságos kanonokjai;

c) a társaskáptalanok egy-egy követe;

d) a főesperesek, és minden esperesi kerületből egy és pedig a tényleg müködö alesperes;

e) a megye körében székhelylyel biró szerzetes rendek tartományi főnökei;

f) a birtokos apátok és prépostok, a mennyiben székhelyök a megye területén van;

g) az esperesi kerület papsága által, kerületenkint választott egy-egy papi követ (90. §. *a*) pont);

h) a püspöki theologiai intézetnek egy küldötte;

i) az egyházmegye területén lévő s az egyházmegyei gyülés hatósága alatt álló katholikus jogakadémiák, fő- és algimnáziumok, tanitóképezdék és kath. reáliskolák az illető intézet tanárai által választott egy-egy követe; -- végre

k) az esperes-kerületekben az egyházmegyei gyülés által megállapitandó számban választandó világi képviselők. (57. és 91. §. *b*) pont.)

55. §.

A választott papi s világi képviselők megbizatása (54. § *c*) *g*) *h*) *i*) *k*) pont 3 évre terjed.

Ha ily választott tag időközben meghal, vagy választhatási képességét (105. §. és 106. §. a) pont) elvesztené, az egyházmegyei gyülés uj választást rendel.

56. §.

Az egyházmegyei gyülés, saját kebeléből, világi alelnökét és jegyzőit maga választja. Tanácskozásaira s teendőinek kezelésére nézve szabályszerü ügyrendről gondoskodik.

57. §.

Az egyházmegyei gyülés állapitja meg, s időnként kiigazitja azon számot, mely szerint az egyes kerületekből az egyházmegyei gyülésbe világi képviselők választatnak. (54. §. *k*) pont.)

Ezen eljárásnál azonban:

a) az összes világi képviselők számának megállapitása akkép történik, hogy az egyházmegyei gyülés ezen választott világi tagjainak száma mindenkor két annyi legyen, mint az 50. §. *a*—*h*) pontjaiban elősorolt papi tagok száma;

b) a világi képviselők száma a megyebeli esperesi kerületek között akkép osztatik fel, hogy ennek alapjául az esperes-kerületekben lakó kath. hivek lélekszám-aránya szolgáljon (91. §. *b*) pont).

58. §.

Az egyházmegyei gyülés választja az országos katholikus gyülésbe az egyházmegye papi s világi képviselőit, titkos szavazattal, általános szótöbbséggel (9. §. *c)* *d)* pont és 10. §.)

59. §.

Az egyházmegye tanügyi viszonyaiból meritett tapasztalatok alapján, az egyházmegyei tanács meghallgatása folytán, a tanrendszer javitása iránt az országos kath. igazgató-tanácshoz felterjesztéseket tesz.

60. §.

Az egyházmegye területén levő kath. középiskolák, akadémiák, lyczeumok, gimnáziumok, tanitóképezdék és reáliskolák fölött, az országos kath. gyülés által megállapitott tanrendszer alkalmazásával (15. §.) az országos igazgatótanács felügyelete alatt intézkedik. Ezen intézkedés azonban a hittani oktatásra és vallásgyakorlatra ki nem terjedhet.

61. §.

A népnevelés ügyét folytonosan előmozditani törekszik: minélfogva gondoskodik:

a) uj elemi iskolák s más népnevelési intézetek felállitásáról, illetőleg a meglevők netán szükséges segélyezéséről;

b) a népnevelők ellátásának javitásáról;

c) a tanitói pályán kitünőbb érdemeket szerzett népnevelők jutalmazásáról:

d) az elaggott, vagy saját hibájokon kivül a tanitásra alkalmatlanokká vált néptanitók, illetőleg özvegyeik és árváik sorsának biztositásáról.

62. §.

Gondoskodik a szegényebb sorsu plébánosok és káplánoknak hivatalos állásukhoz illő ellátásáról, valamint a szolgálat-

képtelenek nyugdijazásáról. És a mennyiben ez az egyházmegyei pénztár erejével eszközölhető nem lenne, iránta az országos katholikus igazgató-tanácsnak előterjesztéseket tesz.

63. §.

Intézkedik az egyházmegyét illető mindazon vagyonnak és alapitványnak kezeléséről s illetékes czélokra forditásáról, a mely javak és alapitványok kezelése iránt az alapitók másként nem rendelkeztek.

Azon vagyonokra s alapitványokra nézve pedig, melyek kezelése az alapitók kifejezett rendelkezése szerint valamely még mindig létező egyházi testületre vagy hivatalra bizatott az alapitók rendelkezésének szellemébeni kezeltetéséről gondoskodik.

64. §.

A 63. §-ban jelölt vagyonok és alapitványok nyilvántartását s ellenőrzését, valamint a rólok vezetett számadások évenkénti megvizsgálását eszközli. (80. §.)

65. §.

A közvetlen egyházmegyei jövedelmek fölött, melyek saját pénztárába folynak — rendelkezik; az évi költségvetést megállapitja, és megelőzött évi számadásokat megvizsgáltatja. (79. §. *a*) pont.)

66. §.

Az egyházmegyei pénztár jövedelmi forrásait képezik:

a) az egyházmegyei önkormányzati hatóság kezelése alatt álló alapitványok (63. §. első pont) jövedelme, a mennyiben ez az alapitványhoz képest külön czélra nem forditandó;

b) üresedésben lévő kanonoki javadalmak jövedelme;

c) a kanonoki javadalmat élvezők részéről fizetendő évi járulék, mely a 20. §. *c*) pontjában meghatározott módozat szerint fog megállapittatni;

d) a lelkészi javadalmaknak az egyházmegyei gyülés által megállapitandó járuléka. E járulék a javadalom csak azon része

után számittatik, mely szintén az egyházmegyei gyülés által a püspöki hatósággal egyetértőleg megállapitandó kongruát tulhaladja:

e) az egyházi s iskolai czélok tekintetéből az országos katholikus gyülés által megállapitott kulcs szerint kivetendő egyházmegyei adó összegei 22. §.)

67. §.

Az egyházmegyei gyülés évenkint egyszer tartja üléseit, melyek napjait az elnökkel egyetértőleg maga határozza meg. Szükség esetében az egyházmegyei tanács kivánatára az elnökség a gyülést rendkivüli ülés tartása végett egybehivja (85. §.).

68. §.

A folyó ügyek vezetésére állandó egyházmegyei tanácsot alakit, és ezt kellő utasitásokkal ellátja.

B) *Az egyházmegyei tanács.*

69. §.

Az egyházmegyei tanácsot a megyés püspök, illetőleg a káptalani helynök és az egyházmegyei gyülés által saját tagjai közül választott 4 papi s 8 világi egyén képezi.

70. §.

Elnöke a megyés püspök; s ha a püspöki szék betöltve nincs, a káptalani helynök. Világi alelnökét saját kebeléből évenkint maga választja.

71. §.

Választott tagjainak negyedrésze évenkint kilép, de ujra megválasztható. A kilépés fölött első, második és harmadik évben sorshuzás, azontul pedig a kitöltött négy évi időszak határoz.

72. §.

Ezen egyházmegyei tanács a folyó ügyek közvetlen kezelését, s határozatainak végrehajtását szükséghez képest általa kinevezett állandó tisztviselők által eszközli.

73. §.

Az érseki, illetőleg püspöki szék betöltésénél, valamint az apáti, préposti s kanonoki kinevezéseknél teljesiti azon feladatot, mely a 34. §. *a)* és *c)* pontja értelmében az egyházmegyei tanácsot illeti.

74. §.

Lelkészségek betöltésénél a követett eljárás szabályszerüsége fölött örködik, és ha azoknál visszaélés vagy rendetlenség követtetett volna el, vegyes vizsgáló-küldöttséget rendel, melynek jelentése nyomán a hitközséget vagy annak egyes tagjait terhelö körülmények fölött az egyházmegyei tanács, a lelkészt illetöleg pedig a püspök határoz. (117. §.)

75. §.

Az egyházmegyébeni közoktatás állapotáról évenkint kimeritö jelentést terjeszt az egyházmegyei gyülés elé, s az e téren szükségesnek mutatkozó javitásokat mind a tanrendszerre, mind a tanodák ellátására nézve inditványozza.

76. §.

Az egyházmegyei gyülés intézkedése alatt álló köznevelési intézetekbe tanárokat nevez.

Kivétetnek e tekintetben a szerzetes rendek tanitó-intézetei, továbbá a hitoktatói s hitelemzői állomások átalában; valamint azon tanári állomások is, melyekre a kinevezés joga alapitványlevelek által szabályozva van. Ily tanárok is azonban tanképességöket az orsz. kath. gyülés által kiadandó rendeletek szerint igazolni tartoznak.

87. §.

Az egyházmegyei tanács tagjai mindazon határozatért, melyhez szavazatukkal járultak, egyenkint felelősek. A tanácsgyülés jegyzőkönyvében tehát, midőn véleménykülönbségek forognak fenn, az egyes szavazatok mindenkor névszerint kiteendők.

IV. FEJEZET.

Az esperes-kerületi tanácsokról.

88. §.

Minden esperességben esperes-kerületi tanács alakittatik azon teendők elvégezésére, melyek az alábbi §§-al, vagy később az országos kath. gyülés, illetőleg az egyházmegyei gyülések által ezen kerületi tanácsok hatáskörébe utasittatnak.

89. §.

Az esperes-kerületi tanács tagjai: a kerületben lévő minden egyházközségi tanácsnak egyházi s egy világi alelnöke és minden egyházközségi tanácsnak egy-egy világi küldötte. (114. §.)

90. §.

Rendes elnöke a kerületi esperes. Világi alelnökét saját kebeléből évenkint maga választja.

91. §.

Az esperes-kerületi tanács eszközli az egyházmegyei gyülésbe kiküldendő papi s világi képviselők megválasztását; mire nézve:

a) A papi képviselő megválasztása végett, az espereskerületi tanács utasitása folytán az esperes, választó gyülésre összehivja a kerületbeli plébánosokat, káplánokat és egyéb világi s szerzetes áldozárokat. Ezek titkos szavazás utján a papi kép-

viselőt általános többséggel megválasztják. Azok, kik személyesen meg nem jelenhetnek, szavazatukat a szavazás napjára, a „választó gyülés szavazatszedő bizottságához“ czimezve levélben is beküldhetik.

b) A világi képviselők választása végett az espereskerületi tanács az esperességet annyi választó-kerületre osztja, a hány világi képviselő lesz küldendő az esperesség részéről, és minden ily kerületbe eső községek egyháztanácsai egy képviselőt választanak. (54. §. k), és 56. §. b) pont.) A községek egyháztanácsaiban a szavazás eszközlésére minden választókerületbe az esperességi tanács napot tüz, s egyszersmind a szavazatok összeszámitására bizottságot nevez, mely az egyházközségi tanácsokban a szavazásról felvett és hozzá beküldött jegyzőkönyvek alapján a választás eredményét megállapitja. (115. §.)

92. §.

Az előbbi szakasz szerint megválasztott papi képviselőnek az esperes részéről bemutatott választási jegyzőkönyv alapján, — a világi képviselőknek pedig a szavazatok összeszámitására kirendelt bizottság jelentése folytán — a képviselői igazolványul szolgáló megbizó leveleket az esperes-kerületi tanács szolgáltatja ki.

93. §.

Az espereskerületben levő népiskolák tanügyi s javadalmi kellő ellátása fölött őrködik, és felügyel, hogy a kiadott szabályok és rendeletek foganatosittassanak. A tapasztalt hiányokról s felmerülő szükségekről az egyházmegyei tanácsnak jelentést tesz, s ezt a körülményekhez képest véleményes javaslattal is kiséri.

94. §.

A tanügyi s egyéb időszaki kimutatásokat (48. §.) az egyházközségi tanácsoktól pontosan bekivánja s az egyházmegyei tanácshoz felterjeszti.

95. §.

Az egyházközségi tanitó megválasztásáról szóló s az egyházközségi tanács által bemutatott jegyzőkönyvet s a megválasztott

tanitó mellékelt okmányait, ha a választás ellen kifogás fenn nem forog, ennek megjegyzése mellett, az egyházmegyei tanácsnak megküldi. Ellenkező esetben a felmerült kifogás megállapitása mellett a választási jegyzőkönyvet véleményes előterjesztésével kiséri. (77. és 119. §.)

96. §.

Az egyházközségi javak és jövedelmek helyes és biztosított kezelése fölött őrködik. Az egyházközségi számadásokat megvizsgáltatja, a tapasztalt hiányokat kijavittatja, s véleményes jelentése mellett az egyházmegyei tanácsnak további ellátás végett (81. §.) felterjeszti.

97. §.

A plébánosi javadalom bármely községben megürülvén, az illető espereskerületi tanács haladéktalanul gondoskodik a plébániai javadalom leltározásáról, a birtokálladék biztositásáról, s a jövedelmek időközi kezeltetéséről. A lelkészség betöltése után pedig a plébániai javadalmat az uj plébánosnak leltár mellett átszolgáltatja.

98. §.

Az egyházközségek, plébánosok, tanitók és más egyházközségi tisztviselők egymáshozi viszonyaiban felmerülő panaszokat, valamint az egyházközségi tanácsok megalakitásának érvénye ellen benyujtott feljelentéseket (102. §.) vagy a körülményekhez képest vegyes bizottság által megvizsgáltatja, s a bemutatott jelentés folytán azokra nézve, a mennyiben az önkormányzat körébe tartoznak, intézkedik.

99. §.

Mint másodfolyamodásu hatóság határoz mindazon felfolyamodások tárgyában, melyek az egyházközségi tanács végzései s intézkedései ellen nyujtatnak be.

100. §.

A 98. és 99. §§-ba. megjelölt tárgyak elintézése alkalmával, az illető községi egyháztanács elnökei s küldötte a tanácskozásban felvilágosítólag részt vehetnek ugyan, de a határozathozásában szavazattal nem birnak.

101. §.

Az espereskerületi tanács a hatáskörébe utasitott ügyek gyorsabb kezelése végett, állandó bizottságot nevezhet, s ennek teendőit meghatározza.

Ezen állandó bizottság elnöke az esperes, illetőleg az espereskerületi tanács világi alelnöke. A bizottság mind teendőire, mind eljárására nézve az espereskerületi tanácstól nyert utasitákhoz alkalmazkodik.

102. §.

Az espereskerületi tanács rendesen félévenkint ülést tart. Rendkivüli esetben az elnök által többször is összehivható.

103. §.

Érvényes határozat hozatalra legalább 3 egyházi s 6 világi tag jelenléte szükséges.

V. FEJEZET.

Az egyházközségekről.

104. §.

Minden plébánia hivei külön egyházközséget képeznek. Az egyházközség a maga jogait és kötelességeit

a) az egyházközségi gyülés —

b) az egyházközségi tanács — által gyakorolja.

A) *Az egyházközségi gyülés.*

105. §.

Az egyházközségi gyülésnek tagja minden a községben lakó 24 éves ker. kath. férfiú, ki az egyház és iskola iránti kötelességét teljesiti, ha nem áll valamely bünvádi kereset, illetőleg fenyiték alatt és nem elmebeteg.

Elnöke, alelnöke s jegyzői ugyanazok, kik az egyházközségi tanácsnak elnökei s jegyzői.

106. §.

Ezen gyülés, az egyházközségi tanácsba három évre tagokat választ. Mire nézve szabályul szolgál, hogy:

a) megválasztható minden választó, ha irni olvasni tud;

b) a választás közfelkiáltással, de ha tiz tag szavazást kivánna, szavazás utján viszonylagos szótöbbséggel történik; végre

c) a választás érvénye ellen az espereskerületi tanácshoz, (98. §.) valamely megválasztott tag ellen azonban az egyházközségi tanácshoz (113. §.) mindenki folyamodással élhet. Az ily folyamodás a választástól számitott nyolcz nap alatt bejelentendő.

107. §.

Az évi költségvetést megállapitja.

Rendkivüli tehernek a község részéröli elvállalása fölött mindig az egyházközségi gyülés határoz, mely e végből, felmerülő esetekben az egyházközségi tanács által összehivandó. (135. §.)

B) *Az egyházközségi tanács.*

108. §.

Az egyházközségi tanácsnak tagjai:

a) A plébánosok, káplánok és a kath. elemi iskolák rendes tanitói. Oly községekben, hol háromnál több tanitó van, a három legrégibb tanitón tul, a többiek képviselet utján vesznek

részt az egyházközségi tanácsban ugy, hogy minden öt tanitó után titkos szavazással választnak 3 évről 3 évre egy tagot.

b) A kegyur; ott hol több kegyur van, az, kit ezek maguk közül választanak.

c) Az egyházközségi gyülés által választott egyházközségi tanácsosok. (106. §.) Választ pedig minden egyház-község, melynek lélekszáma 2000-nél nem több, 12 tagot: 2000 lélekszámtól 4000-ig 20 tagot; 4000-től 8000-ig 40 t.; 8000-től 12,000-ig 60 t.; 12,000-től 16,000-ig 80 t.; 16,000-en tul 100 tagot. Minden választás alkalmával néhány póttag is választandó. Ott, hol a választás szavazás utján történt, a megválasztott rendes tagok után legtöbb szavazatot nyert egyének tekintendők póttagokul.

109. §.

A fiókegyházak az anyaegyházzal közösen egy tanácsot alkotnak és az egyházközségi gyülés az egyházközségi tanácsba a fiók-egyházból a népség aránya szerint választ tagokat.

110. §.

Az egyházközségi tanács elnöke a plébános. Világi alelnöke a kegyur, s a hol több kegyur van, az, kit ezek maguk közül választanak.

Az egyházközségi tanács a maga kebeléből szintén választ egy világi alelnököt, a ki ott, hol kegyuri alelnök van, szükség esetében ennek elnöki helyettese.

Jegyzőjét az egyházközségi tanács saját kebeléből maga választja.

111. §.

Az egyházközségi tanács feladata azok jegyzékét, a kik az egyházközségi gyülésekben részt venni jogositvák, (105. §.) évenkint kiigazitani s rendben tartani.

112. §.

Az egyházközségi tanácstagok megválasztását minden harmadik év vége előtt eszközli; mire nézve:

a) a megválasztás helyét és idejét legalább 14 nappal előre kitűzi s ezt az egyházközségi választó tagok köztudomására juttatja;

b) ugyanakkor kihirdetteti, hogy a választók jegyzékét bizonyos meghatározott helyen 7 nap alatt mindenki megtekintheti, s annak netán szükséges kiigazítása iránt az egyházközségi tanácsot megkeresheti;

c) a választás vezetésére, s szükség esetében a szavazatok összeszedésére (106. §. b) pont) bizottságot nevez, mely a plébános vagy a világi alelnök elnöklete mellett az egyházközségi gyülésen egyszersmind a rendre is felügyel.

113. §.

Az ujonválasztott tanácstag ellen bejelentett kifogást (106. §. c) pont) haladéktalanul megbirálja, s a mennyiben azt alaposnak találná, az e miatt elmozditandó tanácstag helyébe az első sorban álló póttagot hivja meg.

Póttag behivásának van helye azon esetben is, ha valamely tanácstag a három év folyama alatt meghalna, vagy választási képességét elvesztené (105. és 106. §. a) pont.)

114. §.

Az egyházközségi tanács részéről az espereskerületi tanácsba küldendő világi képviselőt évről évre megválasztja s annak megbízó levelet ad. (89. §.)

115. §.

Azon esperesi választó kerület részéről, melyhez a község tartozik, az egyházmegyei gyülésbe küldendő világi képviselő megválasztásában (54. §. k), és 91. §. b) pont) az egyházközségi tanács tagjai birnak szavazattal. Ezeknek a szabályszerüleg kitüzött napon titkos szavazás utjáni megszavaztatását az egyházközségi tanács eszközli, s az erről fölvett jegyzőkönyvet, — melybe világosan kiteendő, ki hány szavazatot nyert — az espereskerületi tanácshoz, illetőleg ennek a szavazatok összeszámítására nevezett bizottsághoz beküldi. (91. §. b) pont).

116. §.

A megürült plébánosi javadalom betöltésénél az egyházközségi tanács választási joggal él. Mire nézve:

a) a megyés püspök a 7. §. b), illetőleg c) pontja értelmében 3 egyént kijelölvén, s ezek neveit az espereskerületi tanácsnak megküldvén, ez a kijelölési jegyzéket az esperesnek szolgáltatja ki;

b) az esperes a kijelöltek neveit az illető egyházközség tanács-ülésében felolvassa, s közülök a tanács titkos szavazás utján általános szótöbbséggel az esperes jelenlétében választ;

c) ott hol a 7. §. d) pontja szerint a bemutatás vagy a hármas kijelölés az egyházközségi tanácsot illeti, ez a bemutatandó három egyént az esperes által összehivott tanácsülésben, annak jelenlétében választja meg:

d) a választásról szóló jegyzőkönyv az espereskerületi tanács utján a megyés püspökhöz — megválasztott uj lelkésznek egyházi joghatósággal leendő felruházása illetőleg a kinevezés teljesitése végett — felterjesztetik.

117. §.

Ha a plebánosi választásnál valamely rendetlenség vagy visszaélés történnék, az egyházmegyei tanács által kirendelendő vegyes bizottság (64. §.) a vizsgálatot mindenkor nyilvánosan magában a községben eszközli. S ha az ily módon felderítendő tényállásból, s az azt követő fegyelmi eljárás utján (24. és 74. §.) az érdeklett felek meghallgatása s a hivatkozott tanuk vallomásainak hitelesitése folytán a megyei egyháztanács által ítéletileg kimondatnék, hogy a választás eredménye bárminemű megvesztegetésnek vagy illetéktelen befolyásnak tulajdonitandó: az illető egyházközség választási jogának ezúttali felfüggesztése mellett, a kinevezést a megyés püspök, illetőleg ennek helyettese teljesíti.

118. §.

A mennyiben a választásra vonatkozó valamely panasz által egyházi személy is érdekeltetnék, erre nézve az ügy, illetékes eljárás végett, a püspöki hatóságnak adatik át.

119. §.

Az egyházközségi tanács választja a községbeli néptanitókat, tanitónőket és a kántortanitót. Ezen jogot azonban az országos kath. gyülés által megállapitandó szabályok értelmében gyakorolja (15., 25. §§.)

A választásról szóló jegyzőkönyv az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácshoz felterjesztetik. (77. §.)

120. §.

Felügyel a községbeli tanügy kezelésére. A tanügyre vonatkozó törvények, és egyházkormányzati uton megállapitott szabályok pontos végrehajtásáról gondoskodik.

Tapasztalt hiányok eseteit, a mennyiben maga nem orvosolhatná, további intézkedés végett az espereskerületi tanácsnak feljelenti.

121. §.

Az egyházközség ügyeinek kezelésére s azok ellátására fő- és algondnokot, és a mennyiben szükséges egyéb tisztviselőket is választ. A pénzkezeléssel megbizandó tisztviselők választásánál azok vagyoni állására tekintettel leend. Ezek megerősitése, állomásuk elfoglalása előtt az esperes-kerületi tanácsnál eszközlendő.

A vagyonkezelést illetőleg, az egyházközségi tanács tagjai az egyházközségi s az egyházmegyei gyülésnek felelősek azon intézkedések következéseiért, a melyekhez szavazatukkal járultak.

122. §.

A templomi, iskolai, plébániai épületek, intézetek, vallási jelvények s minden egyéb egyházközségi vagyonok jó karban tartásáról és biztositásáról az egyházközségi tanács gondoskodik.

123. §.

Az egyházközségi, templomi, iskolai s egyéb hasontermészetü alapitványok épsége fölött őrködik.

Az ujabb alapitványokat az alapitványi levelek és ezekhez tartozó okmányok kiséretében az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácsnak feljelenti.

124. §.

Az egyházközség egyházi, iskolai s egyéb önkormányzat rendes kiadásainak fedezésére szolgálnak:

a) a templomi, iskolai s egyéb hitközségi alapitványok jövedelmei, mennyiben azok külön czélra nem rendelvék;

b) az egyházközségi ingatlan vagyon jövedelmei;

c) a templomi s iskolai bevételek;

d) az üresedésben lévő plébániai javadalom időközi jövedelme, a mennyiben az, fennálló gyakorlat szerint a helyettes lelkészt nem illeti;

e) az egyházmegyei tanács által megállapitott szabályzat alapján kivetendő egyházközségi adó.

125. §.

Ha valamely nagyobb épitkezés vagy más rendkivüli tehernek az egyházközség részéröli elvállalása látszik szükségesnek, az e fölötti határozás végett, a tanács által az egyház-községi gyülés rendkivüli ülésbe összehivandó, s a tárgy és költségvetés, kimeritő indokolással annak eléje terjesztendő (105. és 107. §§.)

126. §.

Az egyházmegyei s egyházközségi adó kivetéséről és beszedéséről gondoskodik.

Egyeseknek a kivetés ellen támasztott panaszait megvizsgálja és elintézi.

127. §.

Az egyházközségi költségvetést elkésziti s az egyházközségi gyülés elé terjeszti.

128. §.

Az egyházközségi jövedelmekről és költségekről vezetett számadásokat évenkint megvizsgálja, s az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácshoz felterjeszti.

129. §.

A lelkészek és tanitók ellátásához tartozó illetmények beszedését és rendes kiszolgáltatását eszközli. A lelkészi s tanitói birtokálladék épségben tartása fölött őrködik.

130. §.

Gondoskodik arról, hogy az espereskerületi tanácstól vagy ezuton hozzá érkező utasitások és rendeletek haladéktalanul és pontosan végrehajtassanak.

131. §.

A mennyiben a fiókegyházi ügyek kezelésének érdeke kivánná, az egyházközségi tanács a fiókegyházból választott tagok közül egyre vagy többre a fiókegyházból végzendő bizonyos teendőket átruházhat, vagy a szükséghez képest külön fiókegyházi tanácsot alakithat. Azok eljárását azonban ellenőrizni tartozik.

132. §.

A fennebbi I—V. fejezetben megállapitott önkormányzati testületek első megalakulhatása végett a jelen szervezet egyes §§-aitól eltérő s illetőleg azokat helyettesitő következő rendelkezések állapittatnak meg:

a) Az 54. §. *k*) pontjára nézve: Az egyházmegyei gyülésbe minden esperes-kerületből ezen első alkalommal 4—4 világi képviselő fog választatni.

b) A 111. és 112. §§-ra nézve: A szervezetszerü egyházközségi tanácsokba a községi tanácsosok megválasztása végett ott, hol már korábbi gyakorlat alapján rendesen müködő egyháztanács van, a választók összeirását (105. §.) valamint a 112. §-ban az egyházközségi tanács részére kijelölt teendőket az végezi, ott pedig, a hol jelenleg még semminemü egyházközségi tanács szervezve nincs — következő eljárás szerint fog a választás eszközöltetni:

A plébános minden egyházközségben (104. és 109. §§.) kellő módoni kihirdetés utján gyülésbe hívja azokat, kik az utóbbi választási eljárás alkalmával az 1860. okt. 25-én 2034. sz. a. legfelsöbb rendelettel szentesített választási módozat 18. és 19. §§. értelmében összeirattak.

A plébános elnöklete alatt megtartandó ezen gyülés egy bizottságot választ, mely a választók jegyzékét (105. §.) haladéktalanul elkészíti, s teljesíti mindazt, mi a 112. §. szerint a választások eszközlésére szükséges.

A 27-es bizottság kisebbségének javaslata.

A magyarországi római és görög egyesült katholikus egyház önkormányzatának szervezete.

I. FEJEZET.

Általános határozatok.

1. §.

A magyarországi s erdélyi katholikusok, egyházi és iskolai ügyeik intézésében az 1848: XX. t.-cz. 2. §. szerint őket megillető önkormányzatot, az egyházi s világi hivek közös részvétére s befolyására alapitva szervezik.

2. §.

Ezen ő felségének az apostoli királynak mint a magyar katholikus egyház l. f. kegyurának szentesitésével életbelépendő önkormányzat hatásköre, a személyi kinevezési ügyekben, a köznevelés terén, a katholikus egyházi s iskolai javak és alapitványok tekintetében, s átalánfogva a magyarországi kath. egyház összes ügyeiben, kiterjed mindazokra, mik a szoros értelemben vett hittani, egyházkormányzási, s benső egyházfegyelmi dolgok körén kivül, az egyházi s világi hiveket közösen érdeklik.

3. §.

Az apostoli királyt megillető mindazon legfőbb kegyuri jogokra nézve, melyek a jelen szervezetben megállapitot önkor-

mányzat hatáskörét meghaladják, az országos kath. gyülés s annak végrehajtó közegei fogják ezentul érvényesiteni azon befolyást, mely e jogok gyakorlása körül, eddigelé az országgyülést, s ő felségének felelős kormányát megillette.

4. §.

A katholikus magasabb egyházi javadalmasok, és javadalmas szerzetek birtokában, illetőleg kezelésök alatt levő összes javak, a katholikus vallási, tanulmányi és egyéb katholikus alapok a magyarországi katholikus egyház tulajdonát képezik, és ehhez képest, az illető telekkönyvek illetékmentes kiigazitása eszközlendő.

A magasabb egyházi javadalmak jelen birtokosai, azon javadalmaknak őket megillető haszonélvezetében, a fennálló korlátozások közt éltök fogytáiglan meghagyatnak.

Az államkormány kezei közt levő katholikus vallási, tanulmányi alapok további kezelés végett, az önkormányzat rendelkezésére átvétetnek.

5. §.

Az önkormányzat különböző fokozatain tanácskozó s határozási joggal felruházott, illetőleg a végrehajtás eszközlésére rendelt következő testületek és közegek szerveztetnek:

a) Az országos katholikus gyülés és a melléje rendelt végrehajtó közegek.

b) Minden egyházmegyében az egyházmegyei gyülés és az egyházmegyei tanács.

c) Minden esperességben az esperes-kerületi tanács.

d) Minden plébániai hitközségben az egyházközségi gyülés és tanács.

6. §.

Ezen önkormányzati testületek és közegek, feladataikat az állam főfelügyeleti jogának épségben tartása mellett, az államigazgatási hatóságoktól függetlenül teljesitik. Az állami hatóságokkal s más felekezetekkel szemközt a katholikusok egyházi, nevelési s vagyoni érdekeit képviselik.

II. FEJEZET.

Az országos kath. gyülésről és igazgató tanácsról.

A) *Az országos katholikus gyülés.*

7. §.

A magyarországi kath. egyházat átalában érdeklő ügyekre nézve legfőbb önkormányzati hatóság az országos kath. gyülés, mely rendszerint Pesten évenkinti egyszer tartja üléseit.

8. §.

Ezen országos kath. gyülésnek tagjai:

a) A magyar- és erdélyországi érsekek, megyés püspökök és a pannonhalmi főapát; illetőleg e koadjutorok, vagy székiiresedés esetében a helynökök.

b) A jászói és csornai prépostok, a zirczi apát és a kegyesrendiek főnöke.

c) Az egyházmegyék papi küldöttei, és pedig:

az esztergomi érseki megyéből			3
az eperjesi püspöki		"	1
a veszprémi	"	"	2
a beszterczebányai püspöki megyéből			1
a nyitrai	"	"	1
a pécsi	"	"	2
a szombathelyi	"	"	1
a váczi	"	"	2
a munkácsi	"	"	2
a fejérvári	"	"	1
a győri	"	"	1
a kalolcsai érseki megyéből			2
a nagyváradi 1. sz. püspöki megyéből			1
a csanádi püspöki megyéből			2
az erdélyi	"	"	1
az egri érseki		"	2
a rozsnyói püspöki		"	2
a szepesi	"	"	1

a szathmári püspöki megyéből	1
a kassai „ „	1
a gyulafehérvári érseki megyéből	2
a lugosi püspöki megyéből	1
a nagyváradi g. sz. püsp. megyéből	1
a szamosujvári püsp. megyéből	2
a pannonhalmi főapátságból	1
Összesen	37

d) Az egyházmegyék világi képviselői: jelesül:

az esztergomi érseki megyéből	16
az eperjesi püspöki „	3
a veszprémi „ „	7
a beszterczebányai püspöki megyéből	3
a nyitrai „ „	7
a pécsi „ „	7
a szombathelyi „ „	5
a váczi „ „	6
a munkácsi „ „	7
a fejérvári „ „	3
a győri „ „	6
a kalocsai érseki „	8
a nagyváradi püspöki „	2
a csanádi „ „	10
az erdélyi „ „	5
az egri érseki „	7
a rozsnyói „ „	3
a szepesi „ „	4
a szathmári „ „	2
a kassai „ „	5
a gyulafehérvári érseki „	6
a lugosi püspöki „	2
a nagyváradi g. sz. püspöki „	2
a szamosujvári püspöki „	7
a pannonhalmi főapátságból	1
Összesen	134

9. §.

Az egyházmegyék papi s világi képviselői (8. §. *c)* és *d)* pont) három évi időszakra közvetlen választás utján és a világiak választókerületenként választatnak.

Ha valamelyik választott tag időközben meghal, vagy a választhatási képességét (107. és 108. §. *a)* pont) elveszti, az országos kath. gyülés uj választást rendel.

Az egyházmegyék papi küldöttei szintugy mint a világi képviselők. az illető egyházmegyei gyülés által meghatározandó utazási és ellátási átalányban részesülnek ugyanazon egyházmegyei pénztárból.

10. §.

Választó minden 24 éves római és görög egy katholikus férfiu, ki az egyház és iskola iránti kötelességét teljesíti, ha nem áll valamely bünvádi kereset, illetőleg fenyiték alatt.

Választható minden választó. ki írni s olvasni tud.

A szervező kongresszus tagjainak megválasztására kidolgozott és ő felsége által helybenhagyott választási rendszabályok és ez alkalomra megállapított választókerületek fognak az az első országos katholikus gyülés egyházi és világi képviselőinek megválasztásánál zsinórmértékül szolgálni, melyeknek feladata leend e tárgyban végképen intézkedni.

11. §.

Az országos kath. gyülés egyik elnöke az ország herczegprimása; ha az esztergomi érseki szék betöltve nincs, a hivatalára nézve legidősebb érsek.

12. §.

Az ország herczegprimásán kivül az országos kath. gyülés saját kebeléből választ még egy világi elnököt, szükséges számu egyházi s világi jegyzőket. Az ország primása jelenlétében az elnökség őt, ellenkező esetben a világi elnököt illeti. A gyülés ügyviteléről s az ehhez szükséges egyének alkalmazásáról gon-

doskodik. Munkálkodásában önmaga által készitett tanácskozási s ügyrenddel él.

13. §.

Képviseli az apostoli király előtt a magyarországi katholikus egyházat, ennek a római székkel elintézést kivánó ügyeiben, — egyéb külviszonyaira s érdekeire nézve pedig az állam és vallásfelekezetek irányában.

14. §.

A megyés püspöki székek betöltésénél, melyekre nézve a kinevezés jogát, az apostoli király ekkorig az államkormányzat utján gyakorolta, a püspöki karnak s illető egyházmegyei gyülésnek meghallgatása s az igazgatótanácsos véleményes jelentése folytán, hármas kijelölést terjeszt ő felsége elé.

15. §.

A földesuri javadalmakkal szoros egybefüggésben volt, kegyuri terheknek, méltányos megváltás alapján leendő rendezését, az illetékes polgári törvényhozás utján szorgalmazza s az ily módon nyerendő kiinduláshoz képest véglegesen intézkedik, az e terhekkel kapcsolatos kegyuri viszonyoknak elkerülhetlenné vált szabályozásáról.

16. §.

A hazai katholikus egyház által fentartott különböző fokozatu s szakbeli alsóbb s felsöbb iskolákra nézve a tanrendszert ugy az egyházi s világi növeldéknek nevelési rendszerét, — az állami törvények rendeleteinek figyelemben tartása mellett megállapitja: rendelkezései azonban a vallás oktatásra és a papi és zárdai nevelésnek szorosan vett egyházi tanulmányaira csak annyiban terjedhetnek ki, a mennyiben ezt az apostoli király helybenhagyásával ellátott egyházi rendeletek megtartásának szükséges ellenőrzése követeli.

A tanárok és tanítók állását, ugy képesítésük feltételeire nézve, valamint az anyagi ellátás tekintetében szabályozza.

17. §.

Magasabb közmüvelődési intézetek felállitásáról gondoskodik; s a közép és alsó tanodák fentartását is eszközli ott, hol az alsóbb egyház önkormányzati hatóságok erre e czélra elégtelen.

18. §.

Rendelkezik saját közegei, vagy az illető egyházmegyei, vagy esperességi tanácsok által az intézeti ügyek kezelése fölött mindazon tanintézetekben, és növeldékben, melyek az országos katholikus gyülés, vagy az egyes egyházmegyék s azok egyházi közegei által tartatnak fenn, vagy segélyeztetnek.

Kivételt e tekintetben csak a kizárólag egyes katholikusok és testületek költségein, vagy magánalapítványok jövedelmeiből fentartott oly tan- és nevelőintézetek képeznek, a melyeknél ezen közvetlen rendelkezést az alapitónak világosan kifejezett akarata ellenzi. Ily intézeteknél az országos katholikus gyülés rendelkezése csak a felügyelet s ellenőrzés gyakorlására szorítkozik.

19. §.

A magyarországi katholikus egyházi javaknak (4. §.) és alapoknak, valamint az összes kath. alapítványoknak helyes és czélszerü kezeléséről, vagy közvetlenül saját közegei által, vagy a javadalmasok és kezelők irányábani ellenőrség gyakorlásával gondoskodik.

20. §.

Végkép intézkedik a magasabb egyházi javadalmasok egyházi méltóságának és hatáskörének megfelelő, ugy a javadalmas tanítórendek tagjainak illő ellátásáról.

21. §.

Rendelkezik mindazon jövedelmek hovafordítása iránt, melyek az országos kath. gyülés pénztárába különböző forrásokból befolynak. E részben az igazgatótanács előterjesztése folytán az évi költségvetést megállapítja. (38. §.)

22. §.

Az országos kath. gyülés rendelkezése alatt álló pénztárba, mindaddig, míg a magasabb egyházi javadalmasok és javadalmas szerzetesrendek, a kezelésök alatt lévő javak haszonélvezetében megmaradnak, a következő rendes jövedelmek folynak:

a) a kath. vallási s tanulmányi alapok jövedelmei:

b) az üresedésbe jött, az országos kath. igazgatótanács kezelése alá eső magasabb egyházjavadalmaknak az ujabb kinevezésig folyó jövedelmei;

c) a magasabb egyházi javadalmasok által befizetendő évi járulék, mely a mostani javadalmasokra nézve velük egyetértőleg, utódaikra nézve pedig a jövedelmek aránya szerint az országos kath. gyülés által fog megállapíttatni és ő felsége az apostoli királyhoz mint főkegyurhoz szabályszerü szentesítés végett felterjesztetni;

d) a tanító rendek jövedelmeinek mutatkozó feleslege.

23. §.

Az alpapság anyagi helyzetének javításáról, a szegényebb sorsu szerzetes házak segélyezéséről s a hívek egyházi terheinek szabályozásáról gondoskodik. Szükség esetében az egyházközségi papi javadalmak változtatását és uj javadalmak alapítását eszközli.

24. §.

A mennyiben a kath. köznevelésnek s az egyházi szolgálat ellátásának szükségletei a kath. egyházi önkormányzat rendelkezése alatt álló jövedelmi források felhasználása mellett csak a hívek adóztatásával volnának fedezhetők, az országos kath. gyülés állapítja meg ezen adóztatásnak mértékét.

25. §.

Végrehajtó közegei által felügyel, hogy a magyar katholikus egyházi önkormányzat különböző fokozatain, az egyház-

megyei, esperesi s egyházközségi gyülések és tanácsok, valamint ezek végrehajtó közegei áltai az önkormányzati szervezet szabályai megtartassanak, és azon intézkedések, melyeket az országos kath. gyülés, joghatóságának határain belül hoz — pontosan végrehajtassanak.

26. §.

A fegyelmi eljárást rendezi azon panaszokra nézve, melyek a tanárok, tanítók, vagy az önkormányzati tisztviselők ellen hivatali viszonylataik keretében és egyáltalában a világi és egyházi személyeknek az önkormányzat hatáskörében rájuk ruházott teendők teljesítése körül felmerülnek.

27. §.

Megállapítja azon módozatokat, melyek szerint a papok, tanítók, községek és önkormányzati tisztviselők közt felmerült panaszos kérdések elintézendők.

28. §.

Egyátalában kötelező szabályokat alkot mindazokban, mik a magyarországi kath. egyház önkormányzatának körébe tartoznak. — A hozzá benyujtott kérvények tárgyában vagy közvetlen határozattal, vagy végrehajtó közegei által intézkedik.

29. §.

Mindazokra nézve, melyek a 2. §. értelmében közvetlen hatáskörébe nem tartoznak, korlátlan kérvényezési joggal bir.

30. §.

A magyarországi kath. önkormányzat szervezetében, illetékességének a 2. §-ban megállapitott határai között, az időnként szükséges változtatásokat eszközli. Ily esetekben azonban érvényes határozat hozatalára az országos kath. gyülésen megjelent tagok két harmadrészének megegyezése szükséges.

31. §.

Az országos kath. gyülés határozatainak végrehajtását:
a) az igazgató tanács, és
b) az igazgató osztályfőnökök, eszközlik illetőleg ellenőrzik.

B) *Az igazgató tanács.*

32. §.

Az igazgató tanácsnak tagjai:
a) kilencz igazgató tanácsos, és pedig 3 főpapi s papi, 6 világi állásu tag, — továbbá
b) három igazgató osztályfőnök.

33. §.

Az igazgató tanácsosokat az országos kath. gyülés saját kebeléből három évre választja Ezen igazgató tanácsosok egy harmada a megválasztatás rende szerint évenkint kilép, de ujra megválasztható. A kilépés sorrendje fölött az első két évben sorshuzás határoz.

34. §.

Az igazgató tanács saját elnökét az igazgató tanácsosok sorából egy évre maga választja.

Az igazgató tanácsosok az országos kath. gyülés által meghatározandó napidíjakban és utazási költségeik megtérítésében részesülnek.

35. §.

Az országos katholikus gyülés határozatainak pontos végrehajtása fölött őrködik; s ennélfogva:

a) Felügyel az igazgató osztályfőnökök által saját felelősségük mellett kezelendő kormányzat minden ágazatára.

b) Az igazgató osztályfőnökök minden oly rendeletét, melyet az országos kath. gyülés határozataival, vagy határozat nem létében az ügy érdekével összeütközőnek tart, felfüggesztheti

és ily alkalommal a halasztást nem szenvedő ügyekben saját felelősségére intézkedik.

c) Felmerülő mulasztások esetében azokra az osztályfőnökök figyelmét felhivja, s őket a kellő intézkedések megtételére utasítólag is kötelezi.

d) Őrködik az országos kath. főpénztár szigoru kezeltetése fölött.

36. §.

Mindazon javaslatokat, melyek az egyes osztályfőnökök által az országos kath. gyülés elé terjesztés s ez utoni eldöntés végett előkészittetnek, — a mennyiben azok előleges bejelentés folytán az országos gyülés részéről külön bizottságokhoz nem utasittattak — tárgyalja, s véleményes jelentésével kiséri.

Hasonló előterjesztéseket önállóan is kezdeményezhet; de ily esetben az illető osztályfőnök véleményét mindenkor kivánja s mellékli.

37. §.

A magasabb egyházi javadalmak betöltésénél,

a) a megyés püspökségek megüresedése esetében vagy a püspöki kart, mint az illető egyházmegyei gyülést ajánlataik megtételére felszólítja, s azok nyilatkozatait saját véleményes jelentésével az országos kath. gyülés elé terjeszti;

b) a javadalmazott apátságok, prépostságok és kanonoki állások betöltésénél, az illető egyházmegyei gyülésnek,

c) a javadalmazott szerzetes rendek apátságainak prépostságainak betöltésénél pedig ezek rendi gyülésének hármas kijelelését; végre:

d) az egyházi czímek adományozásánál az illető megyés püspökök meghallgatása mellett, saját ajánló véleményét terjeszti ő felsége elé.

38. §.

Összeállítja az igazgató osztály főnökök által elkészített évi költségvetést, és azt saját véleményes jelentésével, valamint a megelőzött évre szóló zárszámadásokat megvizsgáltatás, illetőleg megállapítás végett az országos katholikus gyülés elé terjeszti.

39. §.

A 3. §-ban megérintett legfőbb kegyuri jogok gyakorlására vonatkozó minden intézkedések, az illető osztályfőnök által helybenhagyás, vagy a mennyiben azok az országos katholikus gyülés általi tárgyalást igényelnének, véleményes jelentés végett az igazgató tanács elé terjesztendők.

40. §.

Rendkivüli esetekben az országos katholikus gyülés egybehivása végett, annak elnökségét felkéri, mire a rendkivüli gyülés egybehivásának hat hét alatt meg kell történnie.

41. §.

Az igazgató tanács a folyó ügyek elintézése végett, minden hónapban ülést tart. Rendkivüli esetekben az elnökség által időközben is összehivandó.

42. §.

Érvényes határozat hozatalára hét tag jelenléte szükséges.

43. §.

Az igazgató tanács tagjai mindazon határozatért, melyhez szavazatukkal járultak, egyenkint felelősek. A tanácsülés jegyzőkönyvében tehát, midőn véleménykülönbségek forognak fenn, az egyes szavazatok mindenkor névszerint kiteendők.

44. §.

Az igazgató tanács jegyzőkönyvei az országos katholikus gyülésnek évenkint bemutatandók.

C) *Igazgató osztályfőnökök.*

45. §.

Az országos katholikus gyülés hivatalnoki személyzetének élén, egymástól elkülönzött három, azaz személyi, tanügyi és vagyonkezelési hivatal-osztály szerint, állanak ezen osztályok főnökei.

46. §.

Az igazgató osztályfőnököket az igazgató tanács meghallgatásával az országos kath. gyülés választja.

Müködésökért megfelelő évi fizetést huznak. Hivatalos állásuk állandó.

47. §.

Az igazgató tanácsra ruházott teendők korlátain belül, az igazgató osztályfőnökök állandóan és saját felelősségök mellett eszközlik az országos kath. gyülés határozatainak végrehajtását; és a központi közigazgatásnak megállapított, vagy később megállapítandó hatáskörében az ügyeket szintén ily módon kezelik.

48. §.

Végképen határoznak az egyházmegyei tanácsok által, másodfokulag elintézett panaszos ügyekben.

49. §.

Az osztályfőnökök, illető osztályaik ügykezelésének több mozzanatairól, és a függőben lévő fontosabb kérdések állásáról az igazgató tanács havi üléseiben előterjesztést tenni tartoznak.

50. §.

Olyan tárgyakban, melyeknek az országos kath. gyülés általi eldöntését szükségesnek és czélszerünek tartják, vagy a melyeket az igazgató tanács ilyenekül ismer fel — javaslatokat készitenek, és azokat véleményes jelentés kiséretében az országos

katholikus gyülés elé vitel végett az igazgató tanács elé terjesztik.

51. §.

Azon felügyeleti kötelességnél fogva, mely az összes önkormányzati ügyekre nézve első sorban az osztályfőnök által fog gyakoroltatni feljogosittatnak, hogy az egyházmegyei, esperesi, az egyházközségi gyülések és tanácsok jegyzőkönyveit s ügyiratait előforduló esetekben felkivánhassák, s mindezen hatóságoktól ugy a személyi, mint a tanügyi s vagyonkezelési állapotok iránt időnkénti szabályszerü kimutatásokat is kivánhassanak. (96. §.)

52. §.

Minden osztályfőnök elkészíti saját osztályának költségvetését és ezt az igazgató-tanácsnak bemutatja. (38. §.)

53. §.

A zárszámadások az egyes osztályok által elkészittetvén, a vagyonkezelési osztály által összeállittatnak, s az igazgató-tanács elé terjesztetnek. (38. §.)

54. §.

Az első izben megválasztandó osztályfőnökök mindenek előtt elkészítik:

a) saját osztályaik szervezetét, és azoknak egymásközti érintkezésére, valamint az igazgató-tanácscsali viszonyokra nézve megállapítandó ügyrend iránti javaslatot;

b) a tisztviselők kinevezése, fizetése, nyugdíjazása, illetőleg fegyelmi uton történendő elbocsátására vonatkozó szabályzat tervét: mely munkálatok a megfelelő költségvetéssel együtt az igazgató-tanácsnak, ez által viszont, saját véleményes jelentésével, végleges megállapítás végett az országos kath. gyülésnek lesznek felterjesztendők.

III. FEJEZET.

Az egyházmegyékről.

55. §.

Az egyházmegyék önkormányzati hatóságát az egyházmegyei gyülés és az általa választott egyházmegyei tanács képezi.

56. §.

Mindkét önkormányzati hatóságnak rendes székhelye ugyanaz, mely a megyés püspöké.

A) *Az egyházmegyei gyülés.*

57. §.

Az egyházmegyei gyülésnek tagjai:

a) a megyés püspök, ki egyszersmind az egyházmegyei gyülésnek egyik elnöke; ezen elnökség akkor, midőn a püspöki szék betöltve nincs, a káptalani helynököt illetvén;

b) a székes káptalanok valóságos kanonokjai;

c) a társaskáptalanok egy-egy követe:

d) a főesperesek, és minden esperesi kerületből egy s pedig a tényleg müködő alesperes;

e) a megye körében székhelylyel biró szerzetes rendek tartományi főnökei;

f) a birtokos apátok és prépostok, a mennyiben székhelyök a megye területén van;

g) az esperesi kerület papsága által, kerületenkint választott egy-egy papi követ. (93. §. *a*) pont);

h) a püspöki theologiai intézetnek egy küldötte;

i) az egyházmegye területén lévő s az egyházmegyei gyülés hatósága alatt álló katholikus jogakadémiák, fő- s algimnáziumok, tanitóképezdék és kath. reáliskolák az illető intézet tanárai által választott egy-egy követe: végre

k) az esperes-kerületekben az egyházmegyei gyülés által megállapitandó számban választandó világi képviselők. (60. és 93. *b)* pont.)

58. §.

A választott papi s világi képviselők megbizatása (57. §. *e, g, h), i), k)* három évre terjed.

Ha ily választott tag időközben meghal, vagy választhatási képességét (107. §. és 108. §. *a)* pont) elvesztené, az egyházmegyei gyülés uj választást rendel.

A *g), h), i) k)* pontok alatt foglalt papi s világi képviselők, az egyházmegyei gyülés által meghatározandó utazási s ellátási átalányban részesülnek az egyházmegyei pénztárból.

59. §.

Az egyházmegyei gyülés, saját kebeléből választ még egy világi elnököt és szükséges számu egyházi és világi jegyzőket. Tanácskozásaira s teendőinek kezelésére nézve szabályszerü ügyrendről gondoskodik.

60. §.

Az egyházmegyei gyülés állapitja meg, s időnként kiigazítja azon számot, mely szerint az egyes kerületekből az egyházmegyei gyülésbe világi képviselők választatnak. (57. §. *k)* pont.)

Ezen eljárásnál azonban:

a) az összes világi képviselők számának megállapitása akkép történik, hogy az egyházmegyei gyülés ezen választott világi tagjainak száma mindenkor kétannyi legyen, mint az 57. §. *a—h)* pontjaiban elősorolt papi tagok száma;

b) a világi képviselők száma a megyebeli esperesi kerületek között akkép osztatik fel, hogy ennek alapjául az esperes-kerületekben lakó kath. hivek lélekszám-aránya szolgáljon. (93. §. *b)* pont.)

61. §.

A káptalani javadalmak, valamint az egyházmegye kebelében székelő javadalmas apátságok és prépostságok betöltésénél

gyakorolják a hármas kijelölést, mely az országos igazgató-tanács utján ö felségének felterjesztendő (37. §.)

62. §.

Az egyházmegye tanügyi viszonyaiból meritett tapasztalatok alapján, az egyházmegyei tanács meghallgatása folytán, a tanrendszer javitása iránt az országos katholikus igazgató-tanácshoz felterjesztéseket tesz.

63. §.

Az egyházmegye területén levő kath. középiskolák, akadémiák, lyczeumok, gimnáziumok, tanitóképezdék és reáliskolák fölött, az orsz. kath. gyülés által megállapitott tanrendszer alkalmazásával (16. §.) és az ez által meghatározandó korlátok között intézkedik.

64. §.

A népnevelés ügyét folytonosan előmozditani törekszik; minélfogva gondoskodik

a) uj elemi iskolák s más népnevelési intézetek felállitásáról, illetőleg a meglevők netán szükséges segélyezéséről;

b) a népnevelők ellátásának javitásáról;

c) a tanitói pályán kitünőbb érdemeket szerzett népnevelők jutalmazásáról:

d) az elaggott, vagy saját hibájokon kivül a tanitásra alkalmatlanokká vált néptanitók, illetőleg özvegyeik és árváik sorsának biztositásáról.

65. §.

Gondoskodik a szegényebb sorsu plébánosok és káplánoknak hivatalos állásukhoz illő ellátásáról, valamint a szolgálatképtelenek nyugdijazásáról. És a mennyiben ez az egyházmegyei pénztár erejével eszközölhető nem lenne, iránta az országos katholikus gyülés végrehajtó közegeinek előterjesztéseket tesz.

66. §.

Intézkedik az egyházmegyét illető mindazon vagyonnak és alapitványnak kezeléséről s illetékes czélokra forditásáról, a

mely javak és alapitványok kezelése iránt az országos katholikus gyülés és annak végrehajtó közegei másként nem rendelkeztek.

Kivételt e tekintetben csak oly magánalapítványok képeznek, melyeknél e közvetlen rendelkezést, az alapítónak világosan kifejezett akarata ellenzi, mely esetekben az egyházmegyei gyülés felügyel, hogy azok az alapitók rendelkezésének szellemében kezeltessenek.

67. §.

A 66. §-ban jelölt vagyonok és alapitványok nyilvántartását s ellenőrzését, valamint a rólok vezetett számadások évenkénti megvizsgálását eszközli. (83. §.)

68. §.

A közvetlen egyházmegyei jövedelmek fölött, melyek saját pénztárába folynak — rendelkezik; az évi költségvetést megállapítja, és a megelőzött évi zárszámadásokat megvizsgáltatja, a mennyiben pedig a 65. §. szerint az országos katholikus pénztárból segélyezést igényelhet, ugy költségvetését, mint zárszámadását helybenhagyás végett felterjeszti.

69. §.

Az egyházmegyei pénztár jövedelmi forrásait képezik:

a) az egyházmegyei önkormányzati hatóság kezelése alatt álló alapitványok (66. §. első pont) jövedelme, a mennyiben ez az alapitványhoz képest külön czélra nem fordítandó;

b) a lelkészi javadalmaknak az egyházmegyei gyülés által megállapítandó járuléka, e járulék a javadalom csak azon része után számíttatik, mely az egyházmegyei gyülés által megállapítandó kongruának összegét meghaladja;

c) az egyházi s iskolai czélok tekintetéből az országos gyülés végrehajtó közegei által helybenhagyandó kulcs szerint kivetett egyházmegyei adó összegei.

Ugyszinte mindaddig, mig a magasb egyházi javadalmasok a kezelésök alatt lévő javadalmak haszonélvezetében meghagyatnak;

d) üresedésben lévő kanonoki javadalmak jövedelmei, és

e) a fentebbi javadalmakat élvezők részéről fizetendő évi járulék, mely a 22. §. *c)* pontjában meghatározott módozat szerint fog megállapíttatni.

70. §.

Az egyházmegyei gyülés évenkint egyszer tartja üléseit, melyek napjait az elnökkel egyetértőleg maga határozza meg. Szükség esetében az egyházmegyei tanács kivánatára az elnökség a gyülést rendkivüli ülés tartása végett egybehívja. (88. §.)

71. §.

A folyó ügyek vezetésére állandó egyházmegyei tanácsot alakít, és ezt kellő utasításokkal ellátja.

B) *Az egyházmegyei tanács.*

72. §.

Az egyházmegyei tanácsot az egyházmegyei gyülés által saját tagjai közül választott három papi és hat világi egyén képezi.

73. §.

Elnökét saját kebeléből évenkint maga választja.

74. §.

Tagjainak harmadrésze évenkint kilép, de ujra megválasztható. A kilépés fölött első és második évben sorshuzás, azontul pedig a kitöltött három évi időszak határoz.

75. §.

Az egyházmegyei tanács tagjai hivatalos eljárásukért, az egyházmegyei gyülésnek felelősek; és ugyanaz által meghatározandó napidíjakban és utiköltségeik megtérítésében részesülnek.

76. §.

Ezen egyházmegyei tanács a folyó ügyek közvetlen kezelését, s határozatainak végrehajtását szükséghez képest általa kinevezett állandó tisztviselők által eszközli.

77. §.

Lelkészségek betöltésénél a követett eljárás szabályszerűsége fölött őrködik. és ha azoknál visszaélés vagy rendetlenség követtetett volna el, vegyes vizsgáló küldöttséget rendel. melynek jelentése nyomán, egyes egyházi községeket. vagy ezek tagjait terhelő körülmények fölött, a fegyelmi eljárást elrendeli. (118. §.)

78. §.

Az egyházmegyébeni közoktatás állapotáról évenkint kimerítő jelentést terjeszt az egyházmegyei gyülés elé, s az e téren szükségesnek mutatkozó javításokat mind a tanrendszerre, mind a tanodák ellátására nézve indítványozza.

79. §.

Az egyházmegyei gyülés intézkedése alatt álló köznevelési intézetekbe, a mennyiben az országos kath. gyülés máskép nem rendelkeznék, tanárokat nevez.

Kivétetnek e tekintetben a szerzetes rendek tanító intézetei, továbbá a hitoktatói s hitelemzői állomások átalában; valamint azon tanári állomások is, melyekre a kinevezés joga alapítványlevelek által szabályozva van; ily tanárok mégis tanképességüket az orsz. kath. gyülés által kiadandó rendeletek szerint, igazolni tartoznak.

80. §.

Az egyházközségi tanácsok által választott tanítókat az esperesi tanács jelentése folytán, ha ellenök semmi kifogás fenn

nem forog, vagy a felmerült kifogást alaptalannak, illetőleg elégtelennek találja — megerősíti s részökre az alkalmazási okmányt kiszolgáltatja. A mennyiben megerősítést nem adhat, uj választást rendel. (97., 121. §.)

81. §.

Nyilvántartja az országos kath. gyülés, illetőleg igazgatótanács által megállapított tanári s tanítói fizetéseket. (15. §.) Ezeknek pontos kiszolgáltatására felügyel. Mulasztások esetében intézkedőleg közbelép.

A mennyiben a megállapított tanári s tanítói fizetésekre nézve az illető egyházmegye viszonyaihoz képest eltérések kivántatnának, ez iránt a szükséges felterjesztés eszközlése végett az egyházmegyei gyülésnek jelentést tesz.

82. §.

Az egyházmegyei gyülés rendelkezése alatt álló pénztár (68. §.) felelősség alatti kezeléséről gondoskodik, és erre nézve:

a) az évi költségvetés tervezetét kellő időben elkészitvén.

b) az évi számadásokat pedig megvizsgálván és észrevételekkel kisérvén, ugy ezt mint amazt, további ellátás végett az egyházmegyei gyülés elé terjeszti.

83. §.

Az egyházmegyei gyülés intézkedése s ellenőrsége alatt álló vagyonok és alapitványok kezeléséről (66. §.) vezetett számadásokat az illető kezelőktöl évenkint bekivánja, megvizsgálja, s netán szükséges észrevételei kiséretében, az egyházmegyei gyülés elé terjeszti. (67. §.)

84. §.

Gondoskodik az egyházközségi vagyonnak és jövedelmeknek, az illető egyházközségi tanácsok által leendő helyes kezeléséről. Ezt ellenőrzi, s a községi vagyonokat nyilvántartja. Az egyházközségi számadásokat, az esperesi tanácsok észrevételei-

nek (98. §.) figyelembevételével megvizsgálja, illetőleg megvizsgáltatja, s a kezelőknek végleges számadási felmentést ad.

85. §.

Mindaddig, mig a magasabb javadalmasok, a kezelésök alatt lévő javadalmak haszonélvezetében maradnak a nagyobb egyházmegyei javadalmak leltár melletti átvételénél s átadásánál, valamint az üresedésben levő ily javadalmak jövedelmeinek kezelésénél, (22. §. *b)* pont) az illető káptalan hozzájárulásával teljesiti mindazt, a mivel az országos igazgató-tanács által erre nézve megbizatik. A birtokálladék és leltár épségben tartása fölötti folytonos és közvetlen őrködés az egyházmegyei tanácsot illetvén.

86. §.

Mindaddig, mig a kegyuri viszonyok nem rendeztetnek, felügyel, hogy a kegyurak kötelességei pontosan teljesittessenek.

87. §.

Az egyházmegyei tanács, mint felülvizsgálati tanács hatóság határoz mindazon panaszok és felfolyamodások fölött, melyek az esperesi tanácsok végzései és intézkedései ellen nyujtatnak be.

88. §.

Szükség esetében rendkivüli egyházmegyei gyülés összehivását (70. §.) eszközli.

89. §.

Érvényes határozat hozatalára 5 tag jelenléte szükséges.

IV. FEJEZET.

Az esperes-kerületi tanácsokról.

90. §.

Minden esperességben esperes-kerületi tanács alakittatik, azon teendők elvégzésére, melyek az alábbi §§-al, vagy később

az országos kath. gyülés, illetőleg az egyházmegyei gyülések által ezen kerületi tanácsok hatáskörébe utasittatnak.

91. §.

Az esperes-kerületi tanács tagjai: a kerületben levő minden egyházközségi tanácsnak egyházi s világi elnöke, és minden egyházközségi tanácsnak egy-egy világi küldötte. (116. §.) — Az esperes-kerületi tanács tagjai hivatalos eljárásukért felelősek az egyházmegyei tanácsnak.

92. §.

Rendes elnöke a kerületi esperes. Világi elnökét saját kebeléből évenkint maga választja.

93. §.

Az esperes-kerületi tanács eszközli az egyházmegyei gyülésbe küldendő papi s világi képviselők megválasztását; mire nézve:

a) A papi képviselők megválasztása végett, az esperes-kerületi tanács utasitása folytán az esperes, választó gyülésre összehívja a kerületbeli plébánosokat és káptalanokat, s egyéb világi és szerzetes áldozárokat, s ezek titkos szavazattal, a papi képviselőt általános többséggel megválasztják. — Azok, kik személyesen meg nem jelenhetnek, szavazatukat a szavazás napjára a „választó gyülés szavazatszedő bizottságához" czímezve, levélben is beküldhetik.

b) A világi képviselők választása végett, az esperes-kerületi tanács az esperességet annyi választókerületre osztja, a hány világi képviselő lesz küldendő az esperesség részéről, (57. §. k.) és 60. §. b) pont) és minden ily kerületben a választás eszközlésére egy háromtagu bizottságot nevez, mely az illető kerületekbe eső községek mindegyikére nézve, a választás napját kitüzi, — s ahhoz képest a helyszinén megjelenvén, az egyházközségi tanács kebelében történendő választást intézi, s annak lefolyásáról s eredményéről az illető egyházközségi tanács elnöksége által is aláirandó jegyzőkönyvet készit.

A választások befejeztetvén, a bizottságok az általuk vezetett jegyzőkönyveket az esperes-kerületi tanácsnak bemutatják, mely azok alapján a szavazatok összeszámítását kerületenkint teljesíti, s ehhez képest a választás eredményét megállapítja.

94. §.

Az előbbi §. a) pontja szerint megválasztott papi képviselőnek, az esperes részéről bemutatott választási jegyzőkönyv, a világi képviselőknek pedig az esperes-kerületi tanács által teljesített összeszámítás alapján, a képviselői igazolványul szolgáló megbízóleveleket az esperes-kerületi tanács szolgáltatja ki.

95. §.

Az esperes-kerületben levő népiskolák, tanügyi s javadalmi kellő ellátása fölött őrködik, és felügyel, hogy a kiadott szabályok s rendeletek foganatosíttassanak. A tapasztalt hiányokról és felmerülő szükségekről, az egyházmegyei tanácsnak jelentést tesz, s ezt a körülményekhez képest véleményes javaslattal is kíséri.

96. §.

A tanügyi s egyéb időszaki kimutatásokat (51. §.) az egyházközségi tanácsoktól pontosan bekívánja, s az egyházmegyei tanácshoz felterjeszti.

97. §.

Az egyházközségi tanító megválasztásáról szóló, s az egyházközségi tanács által bemutatott jegyzőkönyvet, s a megválasztott tanító mellékelt okmányait, ha a választás ellen kifogás fenn nem forog, ennek megjegyzése mellett az egyházmegyei tanácsnak megküldi. Ellenkező esetben a felmerült kifogás megalapítására szolgáló adatok tisztába hozása, s megállapítása mellett, a választási jegyzőkönyvet véleményes előterjesztésével kíséri. (80. s 121. §.)

98. §.

Az egyházközségi javak és jövedelmek helyes és biztosított kezelése fölött őrködik. Az egyházközségi számadásokat megvizsgálja, illetőleg megvizsgáltatja, a tapasztalt hiányokat kijavíthatja s véleményes jelentése mellett az egyházmegyei tanácsnak további ellátás végett (84. §.) felterjeszti.

99. §.

A plébánosi javadalom bármely községben megürülvén, az illető esperes-kerületi tanács haladéktalanul gondoskodik, a plébániai javadalom leltározásáról, a birtokálladék biztosításáról s a jövedelmek időközi kezeltetéséről. A lelkészség betöltése után pedig a plébániai javadalmat az uj plébánosnak leltár mellett átszolgáltatja.

100 §.

Az egyházközségek, plébánosok, tanítók és más egyházközségi tisztviselők egymáshozi viszonyaihoz felmerülő panaszokat, valamint az egyházközségi tanácsok megalakításának érvénye ellen benyujtott feljelentéseket, (108. §.) vagy az esperes, vagy más kiküldött tag, vagy a körülményekhez képest, vegyes bizottság által megvizsgáltatja, s a bemutatott jelentés folytán azokra nézve, a mennyiben az önkormányzat körébe tartoznak, intézkedik.

101. §.

Mint másodfolyamodásu hatóság határoz mindazon felfolyamodások tárgyában, melyek az egyházközségi tanács végzései s intézkedései ellen nyujtatnak be.

102. §.

A 100. és 101. §§-ban megjelölt tárgyak elintézések alkalmával az illető községi egyháztanács elnökei s küldötte a tanácskozásban felvilágosítólag részt vehetnek ugyan, de a határozathozatalában szavazattal nem birnak.

103. §.

Az esperes-kerületi tanács, a hatáskörébe utasított ügyek gyorsabb kezelése végett, állandó bizottságot nevezhet, s ennek teendőit meghatározza.

Ezen állandó bizottság elnöke az esperes, illetőleg az esperes kerületi tanács világi elnöke. A bizottság mind teendőire, mind eljárására nézve, az esperes-kerületi tanácstól nyert utasításokhoz alkalmazkodik.

104. §.

Az esperes-kerületi tanács félévenkint rendesen ülést tart. Rendkívüli esetben az elnök által többször is összehívható.

105. §.

Érvényes határozat hozatalára legalább 3 egyházi s 6 világi tag jelenléte szükséges.

V. FEJEZET.

Az egyházközségekről.

106. §.

Minden plébánia hivei külön egyházközséget képeznek. Az egyházközség a maga jogait és kötelességeit

a) az egyházközségi gyülés,

b) az egyházközségi tanács által gyakorolja.

A) *Az egyházközségi gyülés.*

107. §.

Az egyházközségi gyülésnek tagja minden a községben lakó 24 éves ker. katholikus férfiu, ki az egyház és iskola iránti kötelességét teljesíti, ha nem áll valamely bűnvádi kereset, illetőleg fenyíték alatt, és nem elmebeteg. Elnökei a plébános, s

az egyházközségi tanács világi elnöke, — jegyző az egyházközségi tanács jegyzője.

108. §.

Ezen gyülés az egyházközségi tanácsba három évről három évre tagokat választ. Mire nézve szabályul szolgál, hogy:

a) megválasztható minden választó, ki írni, olvasni tud;

b) a választás közfelkiáltással, de ha tíz tag szavazást kivánna, szavazás utján viszonylagos szótöbbséggel történik végre

c) a választás érvénye ellen az espereskerületi tanácshoz. (100. §.) valamely megválasztott tag ellen azonban az egyházközségi tanácshoz (116. §.) mindenki folyamodással élhet: az ily folyamodás a választástól számított nyolcz nap alatt bejelentendő lévén.

109. §.

Minden évben gyülést tart, melyben az évi költségvetés megállapíttatik, — rendkívüli tehernek a község részéről elvállalása fölött, mindig az egyházközségi gyülés határoz, mely e végből felmerülő esetekben az egyházközségi tanács által összehívandó. (127. §.)

B) *Egyházközségi tanács.*

110. §.

Az egyházközségi tanácsnak tagjai:

a) A plébánosok, káplánok és a kath. elemi iskolák rendes tanítói. Oly községekben, hol háromnál tanító van, a három legrégibb tanítón tul, a többiek képviselet utján vesznek részt az egyházközségi tanácsban ugy, hogy minden öt tanító után titkos szavazással választanak 3 évről 3 évre egy tagot.

b) Az egyházközségi gyülés által választott egyházközségi tanácsosok. (109. §.) Választ pedig minden egyházközség, melynek lélekszáma 2000-nél nem több 12 tagot: 2000 lélekszámtól 4000-id 20 tagot: 4000-től 8000-íg 40 tagot; 8000-től 12,000-ig 60 tagot; 12,000-től 16,000-ig 80 tagot: 16.000-en tul 100 tagot. Minden választás alkalmával néhány póttag is választandó. Ott, hol a választás szavazás utján történt, a megválasztott rendes

tagok után legtöbb szavazatot nyert egyének tekintendők póttagokul.

c) A kegyur, s hol több kegyur van, az, a kit ezek magok közül választanak.

111. §.

A fiók-egyházak az anyaegyházzal közösen egy tanácsot alkotnak, és az egyházközségi gyülés az egyházközségi tanácsba a fiók-egyházból a népesség aránya szerint választ tagokat.

112. §.

Az egyházközségi tanács egyik elnöke a plébános. Világi elnökét valamint jegyzőjét az egyházközségi tanács saját kebeléből maga választja.

113. §.

Az egyházközségi tanács feladata azok jegyzékét, akik az egyházközségi gyülésekben részt venni jogositvák, (107. §.) évenkint kiigazítni s rendben tartani.

114. §.

Az egyházközségi tanácstagok megválasztását minden harmadik év vége előtt eszközli; mire nézve

a) a megválasztás helyét és idejét legalább 14 nappal előre kitüzi, s ezt az egyházközségi választási tagok köztudomására juttatja;

b) ugyanakkor kihirdetteti, hogy a választók jegyzékét bizonyos meghatározott helyen 8 nap alatt mindenki megtekintheti, s annak netán szükséges kiigazítása iránt az egyháztanácsot megkeresheti:

c) a választás vezetésére, s szükség esetében a szavazatok összeszedésére, (108. §. b) pont) bizottságot nevez, mely a plébános vagy a világelnök elnöklete mellett az egyházközségi gyülésen egyszersmind a rendre is felügyel.

115. §.

Az ujonválasztott tanácstag ellen bejelentett kifogást (108. §. c) pont) haladéktalanul megbirálja, s a mennyiben azt alaposnak találná, az e miatt elmozdítandó tanácstag helyébe az első sorban álló póttagot hivja meg.

Póttag behivásának van helye azon esetben is, ha valamely tanácstag a három év folyama alatt meghalna, vagy választási képességét elvesztené. (107. és 108. §. a) pont.)

116. §.

Az egyházközségi tanács részéről az espereskerületi tanácsba küldendő világi képviselőt évről évre megválasztja, s annak megbizólevelet ad. (91. §.)

117. §.

Azon esperesi választókerület részéről, melyhez a község tartozik, az egyházmegyei gyülésbe küldendő világi képviselő megválasztásában (57. §. k) és 93. §. b) pont) az egyházközségi tanács tagjai birnak szavazattal. Ezeknek a szabályszerüleg kitüzött napon titkos szavazás utjáni megválasztatását az espereskerületi bizottság eszközli, s az erről fölvett jegyzőkönyvet, — melybe világosan kiteendő, ki hány szavazatot nyert, — az espereskerületi tanácshoz beküldi. (93. §. b) pont.)

118. §.

Addig is, mig a kegyuri viszonyok a 15. §. értelmében véglegesen rendeztetnek, a megürült lelkészi javadalmak betöltésére nézve a következő szabályok fognak életbe lépni:

Minden megüresedés esetei az egyházmegyei tanács által közhirré tétetvén, az illető egyházközség tanácsa fog a jelenkezők közül három kánonilag kifogástalan egyént kijelölni, kik közül:

a) ott, hol a kegyuri jogok magánosok által gyakoroltat-
bemutatási jog ezeket,

b) hol a kegyuri jogok az egyházközség, vagy politikai közönség által gyakoroltatnak, az eddig szokásban volt választás alapján a bemutatás ezentul is ugyanazon testületet illetendi;

c) hol kegyuri viszony nem létezik, az illető egyházmegyei püspök fogja a lelkészt kinevezni.

Oly községekben, hol a kegyuraságot, a már szervezett egyházközségi tanács gyakorolta, a fentérintett kijelölés szüksége elő nem fordulván, ezen testületet illeti meg a közvetlen bemutatás joga. A kegyuri bemutatást, s illetőleg a c) pont esetében kijelölést magában foglaló okmány, az esperes kerületi tanács által, az uj lelkésznek egyházi joghatósággal leendő felruházása, illetőleg kinevezése végett, a megyés püspöknek felterjesztető.

119 §.

Ha a plébánosi választásnál valamely rendetlenség vagy visszaélés történnék, az egyházmegyei tanács által kirendelendő vegyes bizottság, (77. §.) a vizsgálatot mindenkor nyilvánosan magában a községben eszközli. S ha az ily módon felderítendő tényállásból, s az azt követő fegyelmi eljárás utján, (26. és 77. §.) az érdeklett felek meghallgatása, s a hivatkozott tanuk vallomásainak hitelesítése folytán a megyei egyháztanács által itéletileg kimondatnék, hogy a választás eredménye bárminemü megvesztegetésnek vagy illetéktelen befolyásnak tulajdonítandó: a választás megsemmisitésével uj választást rendel.

120. §.

A mennyiben a megindított fegyelmi eljárás folytán, egyházi személyek ellen kánonellenes vétségek merülnének föl, az ügyiratok illetékes eljárás végett az egyházi hatósághoz áttétetnek.

121. §.

Az egyházközségi tanács választja a községbeli néptanitókat, tanitónőket és kántortanitót. Ezen jogot azonban az országos kath. gyülés által megállapitandó szabályok értelmében gyakorolja. (16. 28. §§.)

A választásról szóló jegyzőkönyv, az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácshoz felterjesztetik. (80. §.)

122. §.

Felügyel a községbeli tanügy kezelésére. A tanügyre vonatkozó törvények és egyházkormányzati uton megállapitott szabályok pontos végrehajtásáról gondoskodik.

Tapasztalt hiányok eseteit, a mennyiben maga nem orvosolhatná, további intézkedés végett az espereskerületi tanácsnak feljelenti.

123. §.

Az egyházközség ügyeinek kezelésére, s azok ellátására fő- és al-gondnokot, és a mennyiben szükséges, egyéb tisztviselőket is választ. A pénzkezeléssel megbizandó tisztviselők választásánál azok vagyoni állására tekintettel leend. Ezek megerősítése állomásuk elfoglalása előtt az espereskerületi tanácsnál eszközlendő. A vagyonkezelést illetőleg az egyházközségi tanács tagjai felelősek az egyházközségnek és egyházmegyei tanácsnak.

124. §.

A templomi, iskolai, plébániai épületek, intézetek, vallási jelvények s minden egyéb egyházközségi vagyonok jó karban tartásáról és biztositásáról az egyházközségi tanács gondoskodik.

125. §.

Az egyházközségi, templomi, iskolai s egyéb hasontermészetü alapítványok épsége fölött őrködik.

Az ujabb alapítványokat, az alapítványi levelek és ezekhez tartozó okmányok kiséretében az espereskerület utján, az egyházmegyei tanácsnak feljelenti.

126. §.

Az egyházközség egyházi, iskolai s egyéb önkormányzati rendes kiadásának fedezésére szolgálnak:

a) a templomi, iskolai s egyéb hitközségi alapítványok jövedelmei, mennyiben azok külön czélra nem rendelvék;

b) az egyházközségi ingatlan vagyon jövedelme;

c) a templomi s iskolai bevételek;

d) az üresedésben levő plébániai javadalom időközi jövedelme, a mennyiben az fennálló gyakorlat szerint a helyettes lelkészt nem illeti;

e) az egyházmegyei tanács által megállapított szabályzat alapján kivetett egyházközségi adó.

127. §.

Ha valamely nagyobb építkezési vagy más rendkivüli tehernek az egyházközség részéröli elvállalása látszik szükségesnek, az e fölötti határozás végett a tanács által az egyházközségi gyülés rendkivüli ülésbe összehivandó, s a tárgy és költségvetés kimeritő indokolással annak eléje terjesztendő. (109. §.)

128. §.

Az egyházmegyei s egyházközségi adó kivetéséről és beszedéséről gondoskodik.

Egyeseknek a kivetés ellen támasztott panaszait megvizsgálja és elintézi.

129. §.

Az egyházközségi költségvetést elkésziti, s az egyházközségi gyülés elé terjeszti.

130. §.

Az egyházközségi jövedelmekről és költségekről vezetett számadásokat évenkint megvizsgálja, s az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácshoz felterjeszti.

131. §.

A lelkészek és tanitók ellátásához tartozó illetmények rendes beszedését s kiszolgáltatását eszközli. — A lelkészi s tanitói birtokálladék épségben tartása fölött őrködik.

132. §.

Gondoskodik arról, hogy az espereskerületi tanácstól vagy ez uton hozzáérkező utasítások és rendeletek haladéktalanul és pontosan végrehajtassanak.

133. §.

A mennyiben a fiók-egyházi ügyek kezelésének érdeke kivánná, az egyházközségi tanács a fiók-egyházból választott tagok közül, egyre vagy többre, a fiók-egyházban végzendő bizonyos teendőket átruházhatja, vagy a szükséghez képest fiók-egyház tanácsot alkothat. Azok eljárását azonban ellenőrizni tartozik.

134. §.

A fennebbi I—V. fejezetben megállapitott önkormányzati testületek első megalakulhatása végett a jelen szervezet egyes §§-aitól eltérő s illetőleg azokat helyettesítő következő rendelkezések állapíttatnak meg:

a) Az 57. §. k) pontjára nézve: Az egyházmegyei gyülésbe minden esperes-kerületből, ezen első alkalommal 4—4 világi képviselő fog választatni.

b) A 113—114. §§-ra nézve: A szervezetszerü egyházközségi tanácsokba a községi tanácsosok megválasztása végett ott, hol már korábbi gyakorlat alapján rendesen müködő egyházi tanács van, a választók összeirását, (107. §.) valamint a 114. §-ban az egyházközségi tanács részére kijelölt teendőket az végzi; ott pedig, a hol jelenleg még semminemü egyházközségi tanács szervezve nincs — következő eljárás szerint fog a választás eszközöltetni:

A plébános minden egyházközségben (106. 110. §§.) kellő módoni kihirdetés utján gyülésbe hivja azokat, kik az utóbbi választási eljárás alkalmával az 1869. okt. 25-én 2034. sz. a. legfelsőbb rendelettel szentesített választási módozat 18. és 19. §§. értelmében összeirattak.

A plébános elnöklete alatt megtartandó ezen gyülés egy bizottságot választ, mely a választók jegyzékét (106. §.) haladéktalanul elkésziti, s teljesiti mindazt, mi a 114. §. szerint a választók eszközlésére szükséges.

A magyarországi latin és görög szert. katholikus egyház önkormányzatának

szervezete.

A kath. kongresszus által 1871. márczius 29-én harmadszori olvasás után elfogadott szöveg.

I. FEJEZET.

Általános határozatok.

1. §.

A magyarországi katholikusok, egyházi és iskolai ügyeik intézésében az 1848: XX. t.-cz. 2. §. szerint őket megillető önkormányzatot, az egyházi s világi hivek közös részvétére s befolyására alapítva szervezik.

2. §.

Ezen önkormányzat hatásköre, a személyi kinevezési ügyekben, a köznevelés terén, a katholikus egyházi s iskolai javak és alapítványok tekintetében, s átalánfogva a magyarországi kath. egyház világi vonatkozásu összes ügyeiben, kiterjed mindazokra, mik a szoros értelemben vett hittani, egyházkormányzati, liturgiai s egyházfegyelmi dolgok körén kivül, az egyházi s világi hiveket közösen érdeklik.

3. §.

Az apostoli király egyházfőkegyuri joga épen tartatik.

Azon esetekben, melyekben az apostoli király a magyarországi katholikus egyház érdekeit a római széknél államkormányzati közegek által képviselteti, ez jövőre az illető önkormányzati hatóságokkal egyetértőleg fog történni.

4. §.

A katholikus egyházi javadalmasok birtokában, illetőleg kezelésök alatt levő összes javak és alapitványok, a vallási tanulmányi s egyéb katholikus alapok, a magyarországi kath. egyház tulajdonát képezik.

Az egyházi javadalmasok, ezen javadalmaknak őket megillető hitbizományszerü haszonélvezetében és birtokában, a jelen szervezetben megállapított korlátozások mellett megmaradnak, — az államkormány kezei közt levő katholikus vallási, tanulmányi s egyéb alapok azonban további kezelés végett az önkormányzat által, czéljok szerinti rendelkezésre átvétetnek.

A magyarországi kath. egyház azon tulajdonának, valamint az egyes javadalmak és alapitványok hitbizományszerü haszonélvezetének és birtokának illetékmentes telekkönyvi kiigazitás utjáni biztosítása, a törvényhozás ez iránti rendelkezésének kinyerése után, az országos kath. gyülés által megállapitandó módozatok szerint fog eszközöltetni.

5. §.

Az önkormányzat különböző fokozatain tanácskozó s határozati joggal felruházott, illetőleg a végrehajtás eszközlésére rendelt következő testületek és közegek szerveztetnek:

a) Az országos katholikus gyülés és a melléje rendelt végrehajtó közegek.

b) Minden egyházmegyében az egyházmegyei gyülés és az egyházmegyei tanács.

c) Minden esperességben az esperes-kerületi tanács.

d) Minden plébániai hitközségben az egyházközségi gyülés és tanács.

6. §.

Ezen önkormányzati testületek és közegek feladataikat az állam főfelügyelő jogának épségben tartása mellett, az államigazgatási hatóságoktól függetlenül teljesitik. Az állami hatóságokkal s más felekezetekkel szemközt a katholikus egyházi, nevelési s vagyoni érdekeit képviselik.

[redacted]

II. FEJEZET.

Az országos kath. gyülésről és igazgató tanácsról.

A) *Az országos katholikus gyülés.*

7. §.

A magyarországi kath. egyházat átalában érdeklö ügyekre nézve legfőbb önkormányzati hatóság az országos kath. gyülés, mely rendszerint Pesten évenkint egyszer tartja üléseit.

8. §.

Ezen országos kath. gyülésnek tagjai:

a) Az érsekek, megyés püspökök és a pannonhalmi főapát: illetőleg a koadjutorok; széküresedés vagy akadályoztatás esetében a helynökök.

b) A jászói és csornai prépostok, a zirczi apát, a kegyesrendiek és a minorita-rend főnöke.

c) Az egyházmegyék papi küldöttei, és pedig:

az esztergomi	érseki	megyéből	3
az eperjesi	püspöki	„	1
a veszprémi	„	„	2
a beszterczebányai	püspöki	megyéből	1
a nyitrai	„	„	1
a pécsi	„	„	1
a szombathelyi	„	„	1
a váczi	„	„	1
a munkácsi	„	„	2
a fejérvári	„	„	1
a győri	„	„	2
a kalocsai	érseki	„	2
a nagyváradi 1. sz.	püspöki	megyéből	1
a csanádi	„	„	2
az erdélyi	„	„	1
az egri	érseki	„	2
a rozsnyói	püspöki	„	1

a szepesi	püspöki	megyéből	1
a szathmári	„	„	1
a kassai	„	„	2
a gyulafehérvári	érseki	„	2
a lugosi	püspöki	„	1
a nagyváradi g. sz.	püspöki	„	1
a szamosujvári	„	„	2
a pannonhalmi főapátságból			1
		Összesen	36

d) Az egyházmegyék világi képviselői; jelesül:

az esztergomi	érseki	megyéből	16
az eperjesi	püspöki	„	3
a veszprémi	„	„	7
a beszterczebányai	püspöki	megyéből	3
a nyitrai	„	„	5
a pécsi	„	„	7
a szombathelyi	„	„	5
a váczi	„	„	6
a munkácsi	„	„	7
a fejérvári	„	„	3
a győri	„	„	6
a kalocsai	érseki	„	8
a nagyváradi	püspöki	„	2
a csanádi	„	„	10
az erdélyi	„	„	5
az egri	érseki	„	7
a rozsnyói	püspöki	„	3
a szepesi	„	„	4
a szathmári	„	„	2
a kassai	„	„	5
a gyulafehérvári	érseki	„	6
a lugosi	püspöki	„	2
a nagyváradi g. sz.	püspöki	„	2
a szamosujvári	„	„	7
a pannonhalmi főapátságból			1
		Összesen	132

II. FEJEZET.

Az országos kath. gyülésről és igazgató tanácsról.

A) *Az országos katholikus gyülés.*

7. §.

A magyarországi kath. egyházat átalában érdeklő ügyekre nézve legfőbb önkormányzati hatóság az országos kath. gyülés, mely rendszerint Pesten évenkint egyszer tartja üléseit.

8. §.

Ezen országos kath. gyülésnek tagjai:

a) Az érsekek, megyés püspökök és a pannonhalmi főapát: illetőleg a koadjutorok; széküresedés vagy akadályoztatás esetében a helynökök.

b) A jászói és csornai prépostok, a zirczi apát, a kegyesrendiek és a minorita-rend főnöke.

c) Az egyházmegyék papi küldöttei, és pedig:

az esztergomi érseki megyéből			3
az eperjesi püspöki	„		1
a veszprémi	„	„	2
a beszterczebányai püspöki megyéből			1
a nyitrai	„	„	1
a pécsi	„	„	1
a szombathelyi	„	„	1
a váczi	„	„	1
a munkácsi	„	„	2
a fejérvári	„	„	1
a győri	„	„	2
a kalocsai érseki		„	2
a nagyváradi 1. sz. püspöki megyéből			1
a csanádi	„	„	2
az erdélyi	„	„	1
az egri érseki		„	2
a rozsnyói		„	1

a szepesi püspöki	megyéből	1
a szathmári „	„	1
a kassai „	„	2
a gyulafehérvári érseki	„	2
a lugosi püspöki	„	1
a nagyváradi g. sz. püspöki	„	1
a szamosujvári „	„	2
a pannonhalmi főapátságból		1
	Összesen	36

d) Az egyházmegyék világi képviselői; jelesül:

az esztergomi érseki megyéből			16
az eperjesi püspöki	„		3
a veszprémi „	„		7
a beszterczebányai püspöki megyéből			3
a nyitrai	„	„	5
a pécsi	„	„	7
a szombathelyi	„	„	5
a váczi	„	„	6
a munkácsi	„	„	7
a fejérvári	„	„	3
a győri	„	„	6
a kalocsai érseki		„	8
a nagyváradi püspöki		„	2
a csanádi	„	„	10
az erdélyi	„	„	5
az egri érseki		„	7
a rozsnyói püspöki		„	3
a szepesi	„	„	4
a szathmári	„	„	2
a kassai	„	„	5
a gyulafehérvári érseki		„	6
a lugosi püspöki		„	2
a nagyváradi g. sz. püspöki		„	2
a szamosujvári	„	„	7
a pannonhalmi főapátságból			1
		Összesen	132

9. §.

Az egyházmegyék papi és világi képviselői (8. §. *c*) és *d*) pont) öt évi időszakra választatnak és mindenkor ujra választhatók. (75. §.)

Ha valamelyik választott tag időközben meghal, lemond, vagy választási képességét (10. §.) elveszti, az országos katholikus gyülés uj választást rendel.

10. §.

Mind a papi, mind a világi képviselők választása külön választó-kerületek szerint történik.

A papi képviselők választásánál szavazatjoggal bir minden áldozár: a világi képviselők választásánál pedig minden világi katholikus, ki az illető kerületben valamelyik egyházközségi gyülésnek tagja. A világi választók szavazása saját községők kebelében történik.

Megválasztható: papi képviselőül minden áldozár; világi képviselőül minden világi választó, ha irni s olvasni tud. Mind a papi, mind a világi képviselők választása viszonylagos szótöbbséggel történik.

11. §.

Az országos kath. gyülés elnöke az ország herczegprimása: ha az esztergomi érseki szék betöltve nincs, a hivatalra nézve legidősebb érsek.

12. §.

Az ország herczegprimásának elnöki állását fentartva, az országos kath. gyülés saját kebeléből világi elnököt választ, ki a herczegprimás akadályoztatása esetében elnököl; választ szintén szükséges számu egyházi s világi jegyzőket. A gyülés ügyviteléről s az ehhez szükséges egyének alkalmazásáról gondoskodik. Munkálkodásaiban önmaga által készitett tanácskozási s ügyrenddel él.

13. §.

A magyarországi katholikus egyházat, ennek a római székkel elintézést kivánó világi vonatkozásu ügyeiben az apos-

toli király előtt, — egyéb külviszonyaira s érdekeire nézve pedig az állam és vallásfelekezetek irányában. — képviseli.

14. §.

Mindazon kinevezéseknél, és magasabb egyházi javadalmak adományozásánál, melyekre nézve a kinevezés jogát az apostoli király ekkorig az állami kormányzat utján gyakorolta, az előterjesztést ezentul az országos katholikus gyülés a szabályszerüleg alakított igazgató-tanács által eszközli. (35. §.)

15. §.

A hazai katholikus egyház által fentartott különböző fokozatu s szakbeli alsóbb s felsőbb iskolákra és világi növeldékre nézve a tanrendszert — az állami törvények rendeleteinek figyelemben tartása mellett — megállapítja. Ez iránybani rendelkezései a vallásoktatásra és a szoros értelemben vett papi s zárdai egyházi nevelésre azonban ki nem terjednek.

A tanárok és tanitók állását, ugy képesitésük feltételeire nézve, valamint az anyagi ellátás tekintetében szabályozza.

16. §.

Magasabb közmüvelődési intézetek felállításáról gondoskodik; s a közép és alsó tanodák fentartását is eszközli ott, hol az alsóbb egyház-önkormányzati hatóságok ereje e czélra elégtelen.

17. §.

Mindazon tanintézetekben, melyek nem kizárólag az egyes egyházmegyék, s azok egyházközségei vagy egyes katholikusok és testületek, hanem a magyarországi kath. egyház részéről az országos kath. gyülés által tartatnak fenn vagy segélyeztetnek, ez rendelkezik az intézeti ügyek kezelése fölött, vagy az igazgató-tanács, vagy az illető egyházmegyei vagy esperességi tanácsok által.

18. §.

A magyarországi katholikus egyházi javaknak és alapoknak, valamint az összes katholikus alapitványoknak helyes és

szükséges változtatásokat eszközli. Ily esetekben azonban érvényes határozat hozatalára az országos kath. gyülésen megjelent tagok két harmadrészének megegyezése szükséges.

28. §.

Az országos kath. gyülés határozatainak végrehajtását

a) az igazgatótanács, és

b) az igazgató osztályfőnökök — eszközlik, illetőleg ellenőrzik.

B) Az igazgató tanács.

29. §.

Az igazgató tanács élén az ország herczegprimása áll. Akkor, midőn az esztergomi érseki szék betöltve nincs, az elnökség a hivatalra nézve legidősebb érseket illeti.

30. §.

Az igazgató tanács tagjai:

a) kilencz igazgatótanácsos és pedig 3 főpapi s papi, 6 világi állásu tag, — továbbá

b) három igazgató osztályfőnök.

31. §.

Az igazgató tanácsosokat az országos kath. gyülés, saját kebeléből három évre választja. Ezen igazgató tanácsosok egy harmada a megválasztatás rende szerint évenkint kilép, de ujra megválasztható. A kilépés sorrendje fölött az első két évben sorshuzás határoz.

32. §.

Az igazgató tanács, az igazgató-tanácsosok sorából egy évre maga választja saját világi elnökét, ki a herczegprimás akadályoztatása esetében elnököl.

22. §.

A mennyiben a kath. köznevelésnek s az egyházi szolgálat ellátásának szükségletei a kath. egyházi önkormányzat rendelkezése alatt álló jövedelmi források felhasználása mellett csak a hivek adóztatásával volnának fedezhetők, az országos katholikus gyülés állapitja meg ezen adóztatásnak mértékét.

23. §.

Felügyel végrehajtó közegei utján, hogy a magyar katholikus egyházi önkormányzat különböző fokozatain, az egyházmegyei, esperesi, s egyházközségi gyülések és tanácsok, valamint ezek végrehajtó közegei által az önkormányzati szervezet szabályai megtartassanak, s azon intézkedések, melyeket az országos kath. gyülés, joghatóságának határain belül hoz, pontosan végrehajtassanak.

24. §.

A fegyelmi eljárást rendezi azon panaszokra nézve, melyek a tanárok, tanitók, vagy az önkormányzati tisztviselők ellen hivatali viszonylataik keretében merülnek fel. E mellett megállapitja azon módozatokat, melyek szerint a papok, községek, önkormányzati közegek és tisztviselők közt az önkormányzat körében felmerült kérdések elintézendők.

25. §.

Általában kötelező szabályokat alkot mindazokban, mik a magyarországi kath. egyházi önkormányzat körébe tartoznak.

26. §.

Az önkormányzat körében felmerült sérelmek és szabálytalanságok orvoslása iránt, feljelentések és panaszok eseteiben, intézkedik.

27. §.

A magyarországi kath. önkormányzat szervezetében, illetékességének a 2. §-ban megállapitott határai között, az időnként

szükséges változtatásokat eszközli. Ily esetekben azonban érvényes határozat hozatalára az országos kath. gyülésen megjelent tagok két harmadrészének megegyezése szükséges.

28. §.

Az országos kath. gyülés határozatainak végrehajtását

a) az igazgatótanács, és

b) az igazgató osztályfőnökök — eszközlik, illetőleg ellenőrzik.

B) Az igazgató tanács.

29. §.

Az igazgató tanács élén az ország herczegprimása áll. Akkor, midőn az esztergomi érseki szék betöltve nincs, az elnökség a hivatalra nézve legidősebb érseket illeti.

30. §.

Az igazgató tanács tagjai:

a) kilencz igazgatótanácsos és pedig 3 főpapi s papi, 6 világi állású tag. — továbbá

b) három igazgató osztályfőnök.

31. §.

Az igazgató tanácsosokat az országos kath. gyülés, saját kebeléből három évre választja. Ezen igazgató tanácsosok egy harmada a megválasztatás rende szerint évenkint kilép, de ujra megválasztható. A kilépés sorrendje fölött az első két évben sorshuzás határoz.

32. §.

Az igazgató tanács, az igazgató-tanácsosok sorából egy évre maga választja saját világi elnökét, ki a herczegprimás akadályoztatása esetében elnököl.

33. §.

Az országos katholikus gyülés határozatainak pontos végrehajtása fölött őrködik; s ennélfogva:

a) Felügyel az igazgató osztályfőnökök által saját felelősségük mellett kezelendő kormányzat minden ágazatára.

b) Az igazgató osztályfőnökök minden oly rendeletét, melyet az országos kath. gyülés határozataival, vagy határozat nem létében az ügy érdekével összeütközőnek tart, felfüggesztheti és ily alkalommal a halasztást nem szenvedő ügyekben saját felelősségére intézkedik.

c) Felmerülő mulasztások esetében azokra az osztályfőnökök figyelmét felhivja s őket a kellő intézkedések megtételére utasitólag is kötelezi.

d) Őrködik az országos katholikus központi pénztár szigorú kezeltetése fölött.

34. §.

Mindazon javaslatokat, melyek az egyes osztályfőnökök által az országos kath. gyülés elé terjesztés s ez utoni eldöntés végett előkészittetnek, — a mennyiben azok előleges bejelentés folytán az országos gyülés részéről külön bizottságokhoz nem utasittattak — tárgyalja s véleményes jelentésével kiséri.

Hasonló előterjesztéseket önállóan is kezdeményezhet: de ily esetben az illető osztályfőnök véleményét mindenkor bekivánja s mellékli.

35. §.

A magasabb egyházi javadalmak betöltését akkép eszközli, hogy minden megürült helyre három egyént, ezek közül leendő kinevezés végett, az apostoli királyhoz felterjeszt, ugy azonban, hogy:

a) az érseki s püspöki székek betöltésénél, valamint a javadalmas apátságok és prépostságok adományozásánál a püspöki kart és az illető egyházmegyei tanácsot meghallgatja;

b) a szerzetes rendek apátságaira és prépostságaira nézve azok kijelölését veszi a felterjesztés alapjául;

c) a káptalani javadalmakra nézve a hármas kijelölést az

II. FEJEZET.

Az országos kath. gyülésről és igazgató tanácsról.

A) *Az országos katholikus gyülés.*

7. §.

A magyarországi kath. egyházat átalában érdeklő ügyekre nézve legfőbb önkormányzati hatóság az országos kath. gyülés, mely rendszerint Pesten évenkint egyszer tartja üléseit.

8. §.

Ezen országos kath. gyülésnek tagjai:

a) Az érsekek, megyés püspökök és a pannonhalmi főapát: illetőleg a koadjutorok; széküresedés vagy akadályoztatás esetében a helynökök.

b) A jászói és csornai prépostok, a zirczi apát, a kegyesrendiek és a minorita-rend főnöke.

c) Az egyházmegyék papi küldöttei, és pedig:

az esztergomi érseki megyéből			3
az eperjesi püspöki		„	1
a veszprémi	„	„	2
a beszterczebányai püspöki megyéből			1
a nyitrai	„	„	1
a pécsi	„	„	1
a szombathelyi	„	„	1
a váczi	„	„	1
a munkácsi	„	„	2
a fejérvári	„	„	1
a győri	„	„	2
a kalocsai érseki		„	2
a nagyváradi 1. sz. püspöki megyéből			1
a csanádi	„	„	2
az erdélyi	„	„	1
az egri érseki		„	2
a rozsnyói püspöki		„	1

a szepesi püspöki	megyéből	1
a szathmári „	„	1
a kassai „	„	2
a gyulafehérvári érseki	„	2
a lugosi püspöki	„	1
a nagyváradi g. sz. püspöki	„	1
a szamosujvári „	„	2
a pannonhalmi főapátságból		1
	Összesen	36

d) Az egyházmegyék világi képviselői; jelesül:

az esztergomi érseki megyéből		16
az eperjesi püspöki	„	3
a veszprémi „	„	7
a beszterczebányai püspöki	megyéből	3
a nyitrai „	„	5
a pécsi „	„	7
a szombathelyi „	„	5
a váczi „	„	6
a munkácsi „	„	7
a fejérvári „	„	3
a győri „	„	6
a kalocsai érseki	„	8
a nagyváradi püspöki	„	2
a csanádi „	„	10
az erdélyi „	„	5
az egri érseki	„	7
a rozsnyói püspöki	„	3
a szepesi „	„	4
a szathmári „	„	2
a kassai „	„	5
a gyulafehérvári érseki	„	6
a lugosi püspöki	„	2
a nagyváradi g. sz. püspöki	„	2
a szamosujvári „	„	7
a pannonhalmi főapátságból		1
	Összesen	132

e) a szerzetes rendeknek a megye területén lakó tartományi főnökei;

f) a birtokos apátok és prépostok, mennyiben székhelyök a megye területén van;

g) az esperesi kerület papsága által, kerületenkint választott egy-egy papi követ. (91. §. a. pont);

h) a püspöki theologia egy küldötte;

i) az egyházmegye területén lévő s az egyházmegyei gyülés hatóságok alatt álló kath. jogakadémiák, fő- s algymnasiumok, tanitóképezdék, és kath. reáliskoláknak az illető intézet tanárai által választott egy-egy követe;

k) az egyházmegye területén létező katholikus nyilvános néptanodák rendes tanitói által választott négy néptanitó-követ; — végre

l) az esperes-kerületekben az egyházmegyei gyülés által megállapitandó számban választandó világi képviselők. (57. és 91. §. *b*. pont.)

55. §.

A választott papi s világi képviselők megbízatása (54. §. *e. g. k. i. h.*) három évre terjed.

Ha ily választott tag időközben lemond vagy meghal, vagy választási képességét (105. §. és 107. § *a* pont.) elvesztené, az egyházmegyei gyülés uj választást rendel.

56. §.

Az egyházmegyei gyülés, saját kebeléből, világi elnököt választ, ki a megyés püspök akadályoztatása esetében elnököl. jegyzőit is maga választja. Tanácskozásaira s teendőinek kezelésére nézve szabályszerü ügyrendről gondoskodik.

57. §.

A mennyiben az egyházmegyéből az országos katholikus gyülésbe egynél több papi, s illetőleg világi képviselő lesz választandó, (8. §.) az egyházmegyei gyülés a képviselők számának megfelelő papi s világi választókerületekre osztja fel az egyházmegyét, s minden kerületből külön képviselő fog választatni.

A megyének ezen felosztásnál alapul a papi képviselők választását illetőleg az áldozárok száma, a világi képviselők választására nézve pedig a világi katholikus hivek lélekszám-aránya szolgáland. A káptalanbeliek és azon áldozárok, kik lelkipásztorságra alkalmazva nincsenek, vagy megyén kívül alkalmazvák, a székhelybeli papsághoz számittatnak.

58. §.

Az egyházmegyei gyülés állapitja meg, s időnként kiigazitja azon számot, mely szerint az egyes kerületekben az egyházmegyei gyülésbe világi képviselők választatnak. (54. §. *k*. pont.)

Ezen eljárásnál azonban:

a) az összes világi képviselők számának megállapitása akkép történik, hogy az egyházmegyei gyülés ezen választott világi tagjainak száma mindenkor két annyi legyen, mint az 54. §. *a*.—*h*. pontjaiban elősorolt papi tagok száma;

b) a világi képviselők száma a megyebeli esperesi kerület között akkép osztatik fel, hogy ennek alapjául az esperes-kerületekben lakó katholikus hivek lélekszám-aránya szolgáljon. (81. §. *b*. pont).

59. §.

Az egyházmegye tanügyi viszonyaiból meritett tapasztalatok alapján, az egyházmegyei tanács meghallgatása folytán, a tanrendszer javitása iránt az országos katholikus igazgató tanácshoz felterjesztéseket tesz.

60. §.

Az egyházmegye területén lévő kath. középiskolák, akadémiak, lyceumok, gymnasiumok, tanitóképezdék és reáliskolák fölött, az országos kath. gyülés által megállapított tanrendszer alkalmazásával (15. §.) az országos igazgató tanács felügyelete alatt intézkedik. Ezen intézkedés azonban a hittani oktatásra és vallásgyakorlatra ki nem terjedhet.

61. §.

A népnevelés ügyét folytonosan elömozditani törekszik: minélfogva gondoskodik

a) uj elemi iskolák s más népnevelési intézetek felállitásáról, illetőleg a meglevők netán szükséges segélyezéséről:

b) a népnevelők ellátásának javitásáról;

c) a tanitói pályán kitünőbb érdemeket szerzett népnevelők jutalmazásáról;

d) az elaggott, vagy saját hibájokon kivül a tanitásra alkalmatlanokká vált néptanitók, illetőleg özvegyeik és árváik sorsának biztositásáról.

62. §.

Gondoskodik a szegényebb sorsu plébánosok és káplánoknak hivatalos állásukhoz illő ellátásáról, valamint a szolgálatképtelenek nyugdijazásáról. És a mennyiben ez az egyházmegyei pénztár erejével eszközölhető nem lenne, iránta az országos kath. igazgató tanácsnak előterjesztéseket tesz.

63. §.

Intézkedik az egyházmegyét illető mindazon vagyonnak és alapitványnak kezeléséről s illetékes czélokra forditásáról, a mely javak és alapitványok kezelése iránt az alapitók másként nem rendelkeztek.

Azon vagyonokra s alapitványokra nézve pedig, melyek kezelése az alapitók kifejezett rendelkezése szerint, valamely még mindig létező egyházi testületre vagy hivatalra bizatott, az alapitók rendelkezésének szellemébeni kezeltetéséről gondoskodik.

64. §.

A 63. §-ban jelölt vagyonok és alapitványok nyilvántartását s ellenőrzését, valamint a rólok vezetett számadások évenkénti megvizsgálását eszközli. (50. §.)

65. §.

A közvetlen egyházmegyei jövedelmek fölött, melyek saját pénztárába folynak — rendelkezik; az évi költségvetést megállapitja, és a megelőzött évi számadásokat megvizsgáltatja (79. §. *a*. pont).

66. §.

Az egyházmegyei pénztár jövedelmi forrásait képezik:

a) az egyházmegyei önkormányzati hatóság kezelése alatt álló alapitványok (63. §. első pont) jövedelme, a mennyiben ez az alapítványhoz képest külön czélra nem fordítandó;

b) az üresedésben lévő kanonoki javadalmak jövedelme, kivéve a görög szertartású katholikus püspöki megyéket, melyekben az üresedésben lévő kanonoki javadalmak jövedelmei az eddig fennállott gyakorlat szerint jövőre is a megyebeli papok özvegyei s árvái alapjába fognak befolyni:

c) a kanonoki javadalmat élvezők részéről fizetendő évjárulék, mely a 20. §. *c*) pontjában meghatározott módozat szerint fog megállapíttatni;

d) a lelkészi javadalmak az egyházmegyei gyülés által megállapítandó járuléka. A járulék a javadalom csak azon része után számíttatik, mely szintén az egyházmegyei gyülés által a püspöki hatósággal egyetértőleg megállapítandó congruát túlhaladja;

e) az egyházi és iskolai czélok tekintetéből az ország katholikus gyülés által megállapított kulcs szerint kivetendő egyházmegyei adó összegei. (22. §.)

67. §.

Az egyházmegyei gyülés évenkint egyszer tartja üléseit, melyek napjait az elnökkel egyetértőleg maga határozza meg. Szükség esetében az egyházmegyei tanács kívánatára az elnökség a gyülést rendkivüli ülés tartása végett egybehívja. (85. §.)

68. §.

A folyó ügyek vezetésére állandó egyházmegyei tanácsot alakít, és ezt kellő utasításokkal ellátja.

B) *Az egyházmegyei tanács.*

69. §.

Az egyházmegyei tanácsot a megyés püspök, illetőleg a káptalani helynök és az egyházmegyei gyülés által saját tagjai közül választott 4 papi — kik között legalább egy káptalani — s 8 világi egyén képezi.

70. §.

Elnöke a megyés püspök: s ha a püspöki szék betöltve nincs, a káptalani helynök. Világi elnökét saját kebeléből évenkint maga választja, ki a püspök akadályoztatása esetében elnököl.

71. §.

Választott tagjainak negyedrésze évenkint kilép, de ujra megválasztható. A kilépés fölött első, második és harmadik évben sorshuzás, azontúl pedig a kitöltött négy évi időszak határoz.

72. §.

Az egyházmegyei tanács tüzi ki azon határnapokat, melyeken az országos kath. gyülésbe választandó világi képviselőkre a szavazás az egyházközségekben s a fiókegyházakban történni fog, egyszersmind a papi választókat szavazatainak bizonyos határnapig való beküldésére köriratilag felszólítja.

A papi választóktól beérkező szavazatok, illetőleg az egyházközségi gyülések által felterjesztendő jegyzőkönyvek alapján minden kerületre nézve a szavazatokat külön összeszámítja, s a legtöbb szavazatot nyert képviselőknek a megbízó levelet kiszolgáltatja, a választások eredményét, egyszersmind az országos igazgató tanács utján az országos kath. gyülésnek feljelenti.

73. §.

Ezen egyházmegyei tanács a folyó ügyek közvetlen kezelését, s határozatainak végrehajtását szükséghez képest általa kinevezett állandó tisztviselők által eszközli.

74. §.

Az érseki, illetőleg püspöki szék betöltésénél, valamint az apáti, prépost s kanonoki kinevezéseknél teljesíti azon feladatot, mely a 35. §. a) és c) pontja értelmében az egyházmegyei tanácsot illeti.

75. §.

Az egyházmegyébeni közoktatás állapotáról évenkint kimerítő jelentést terjeszt az egyházmegyei gyülés elé, s az e téren szükségesnek mutatkozó javításokat mind a tanrendszerre, mind a tanodák ellátására nézve indítványozza.

76. §.

Az egyházmegyei gyülés intézkedése alatt álló köznevelési intézetekbe tanárokat nevez.

Kivétetnek e tekintetben a szerzetes rendek tanító intézetei, továbbá a hitoktatói s hitelemzői állomások általában: valamint azon tanári állomások is, melyekre a kinevezés joga alapitvány-levelek által szabályozva van. Ily tanárok is azonban tanképességüket az országos katholikus gyülés által kiadandó rendeletek szerint igazolni tartoznak.

77. §.

Az egyházközségi tanácsok által választott tanítókat az esperesi tanácsok jelentése folytán, ha ellenök semmi kifogás fenn nem forog, vagy a felmerült kifogást alaptalannak, illetőleg elégtelennek találja — megerősiti s részökre az alkalmazási okmányt kiszolgáltatja. A mennyiben megerősítést nem adhat, uj választást rendel (95. 117. §.)

78. §.

Nyilvántartja az országos kath. gyülés, illetőleg igazgató tanács által megállapított tanári s tanítói fizetéseket. (15. §.) Ezeknek pontos kiszolgáltatására felügyel. Mulasztások esetében intézkedőleg közbelép.

A mennyiben a megállapított tanári s tanítói fizetésekre nézve az illető egyházmegye viszonyaihoz képest eltérések kivántatnának, ez iránt a szükséges felterjesztés eszközlése végett az egyházmegyei gyülésnek jelentést tesz.

79. §.

Az egyházmegyei gyülés rendelkezése alatt álló pénztár (65. §.) felelősség alatti kezeléséről gondoskodik, és erre nézve:

a) az évi költségvetés tervezetét kellő időben elkészítvén,

b) az évi számadásokat pedig megvizsgálván és észrevételekkel kisérvén, ugy ezt, mint amazt, további ellátás végett az egyházmegyei gyülés elé terjeszti.

80. §.

Az egyházmegyei gyülés intézkedése s ellenőrzése alatt álló vagyonok s alapítványok kezeléséről (63. §.) vezetett számadásokat az illető kezelőktől évenkint bekivánja, megvizsgálja, s netán szükséges észrevételei kiséretében az egyházmegyei gyülés elé terjeszti. (64. §.)

81. §.

Gondoskodik az egyházközségi vagyon és jövedelmeknek az illető egyházközségi tanácsok által leendő helyes kezeléséről. Ezt ellenőrzi s a községi vagyonokat nyilvántartja. Az egyházközségi számadásokat, az esperesi tanácsok észrevételeinek (96. §.) figyelembe vételével megvizsgálja, illetőleg megvizsgáltatja, s a kezelőknek végleges számadási felmentést ad.

82. §.

A nagyobb egyházmegyei javadalmak leltár melletti átvételénél s átadásánál, valamint az üresedésben lévő ily javadalmak jövedelmeinek kezelésénél (20. §. b) pont) az illető káptalan hozzájárulásával teljesíti mindazt, a mivel az országos igazgató tanács által erre nézve megbízatik. A birtokálladék és leltár épségben tartása fölötti folytonos és közvetlen örködés az egyházmegyei tanácsot illetvén.

83. §.

Felügyel, hogy a kegyurak kötelességei pontosan teljesíttessenek.

84. §.

Az egyházmegyei tanács, mint felülvizsgálati hatóság határoz mindazon panaszok és felfolyamodások fölött, melyek az esperesi tanácsok végzései s intézkedései ellen nyujtatnak be.

85. §.

Szükség esetében rendkívüli egyházmegyei gyülés összehívását (67. §.) eszközli.

86. §.

Érvényes határozathozatalra 7 tag jelenléte szükséges.

87. §.

Az egyházmegyei tanács tagjai mindazon határozatért, melyhez szavazatukkal járultak, egyenkint felelősek, a tanácsülés jegyzőkönyvében tehát midőn véleménykülönbségek forognak fenn; az egyes szavazatok mindenkor névszerint kiteendők.

IV. FEJEZET.

Az esperes-kerületi tanácsokról.

88. §.

Minden esperességben esperes-kerületi tanács alakittatik azon teendők elvégzésére, melyek az alábbi §§-al, vagy később az országos kath. gyülés, illetőleg az egyházmegyei gyülések által ezen kerületi tanácsok hatáskörébe utasittatnak.

89. §.

Az esperes-kerületi tanács tagjai: a kerületben lévő minden egyházközségi tanácsnak egy egyházi és egy világi elnöke és minden egyházközségi tanácsnak egy-egy világi küldötte. (115. §.)

90. §.

Rendes elnöke a kerületi esperes. Világi elnökét saját kebeléből évenkint maga választja.

91. §.

Az esperes-kerületi tanács eszközli az egyházmegyei gyülésbe küldendő papi s világi képviselők megválasztását; mire nézve:

a) A papi képviselő megválasztása végett, az esperes-kerületi tanács utasitása folytán az esperes, választó gyülésre összehivja a kerületbeli plébánosokat, káplánokat, és egyéb világi s szerzetes áldozárokat. Ezek titkos szavazás utján a papi képviselőt általános többséggel megválasztják. Azok, kik személyesen meg nem jelenhetnek, szavazatukat a szavazás napjára, a „választói gyülés szavazatszedő bizottságához" czimezve levélben is beküldhetik.

b) A világi képviselők választása végett az esperes-kerület tanács az esperességet annyi választókerületre osztja, a hány világi képviselő lesz küldendő az esperesség részéről, és minden ily kerületbe eső községek egyháztanácsai egy képviselőt választanak. (54. §. 1. és 58. §. b) pont.) A községek egyháztanácsaiban a szavazás eszközlésére minden választó kerületbe az esperességi tanács napot tüz, s egyszersmind a szavazatok összeszámitására bizottságot nevez, mely az egyházközségi tanácsokban a szavazásról felvett s hozzá beküldött jegyzőkönyvek alapján a választás eredményét megállapitja. (116. §.)

92. §.

Az előbbi szakasz szerint megválasztott papi képviselőnek az esperes részéről bemutatott választási jegyzőkönyv alapján, — a világi képviselőknek pedig a szavazatok összeszámitására kirendelt bizottság jelentése folytán — a képviselői igazolványul szolgáló megbizó leveleket az espereskerületi tanács szolgáltatja ki.

93. §.

Az esperes-kerületben levő népiskolák tanügyi s javadalmi kellő ellátása fölött őrködik, és felügyel, hogy a kiadott sza-

bályok és rendeletek foganatosittassanak. A tapasztalt hiányokról s felmerülő szükségekről az egyházmegyei tanácsnak jelentést tesz, s ezt a körülményekhez képest véleményes javaslattal is kiséri.

94. §.

A tanügyi s egyéb időszaki kimutatásokat (48. §) az egyházközségi tanácsoktól pontosan bekivánja s az egyházmegyei tanácshoz felterjeszti.

95. §.

Az egyházközségi tanitó megválasztásáról szóló s az egyházközségi tanács által bemutatott jegyzőkönyvet s a megválasztott tanitó mellékelt okmányait. ha a választás ellen kifogás fenn nem forog, ennek megjegyzése mellett, az egyházmegyei tanácsnak megküldi. Ellenkező esetben a felmerült kifogás megalapítására szolgáló adatok tisztába hozása s megállapítása mellett a választási jegyzőkönyvet véleményes előterjesztésével kiséri. (77. és 117. §.)

96. §.

Az egyházközségi javak és jövedelmek helyes és biztositott kezelése fölött őrködik. Az egyházközségi számadásokat megvizsgálja, illetőleg megvizsgáltatja. a tapasztalt hiányokat kijavíttatja, s véleményes jelentése mellett az egyházmegyei tanácsnak további ellátás végett (81. §.) felterjeszti.

97. §.

A plébánosi javadalom bármely községben megürülvén. az illető espereskerületi tanács haladéktalanul gondoskodik a plébániai javadalom leltározásáról, a birtokálladék biztosításáról, s a jövedelmek időközi kezeltetéséről. A lelkészség betöltése után pedig a plébániai javadalmat az uj plébánosnak leltár mellett átszolgáltatja.

98. §.

Az egyházközségek, plébánosok, tanitók és más egyházközségi tisztviselők egymáshozi viszonyaiban felmerülő pana-

szokat, valamint az egyházközségi tanácsok megalakításának érvénye ellen benyujtott feljelentéseket (107. §. *c*) pont) vagy az esperes, vagy más kiküldött tag, vagy a körülményekhez képest vegyes bizottság által megvizsgáltatja, s a bemutatott jelentés folytán azokra nézve, a mennyiben az önkormányzat körébe tartoznak, intézkedik.

99. §.

Mint másodfolyamodásu hatóság határoz mindazon felfolyamodások tárgyában, melyek az egyházközségi tanács végzései s intézkedései ellen nyujtatnak be.

100. §.

A 98. és 99. §§-ban megjelölt tárgyak elintézése alkalmával, az illető községi egyháztanács elnökei s küldötte a tanácskozásban felvilágositólag részt vehetnek ugyan, de a határozat hozásában szavazattal nem birnak.

101. §.

Az esperes-kerületi tanács a hatáskörébe utasitott ügyek gyorsabb kezelése végett, állandó bizottságot nevezhet, s ennek teendőit meghatározza.

Ezen állandó bizottság elnöke az esperes, illetőleg az esperes-kerületi tanács világi elnöke. A bizottság mind teendőire, mind eljárására nézve az esperes-kerületi tanácstól nyert utasitásokhoz alkalmazkodik.

102. §.

Az esperes-kerületi tanács rendesen félévenkint ülést tart. Rendkivüli esetben az elnök által többször is összehivható.

103. §.

Érvényes határozat hozatalára legalább 3 egyházi s 6 világi tag jelenléte szükséges.

V. FEJEZET.

Az egyházközségekről.

104. §.

Minden plébánia hivei külön egyházközségeket képeznek. Az egyházközség a maga jogait és kötelességeit

a) az egyházközségi gyülés —

b) az egyházközségi tanács — által gyakorolja.

A) *Az egyházközségi gyülés.*

105. §.

Az egyházközségi gyülésnek tagja minden a községben lakó 24 éves ker. katholikus férfiu, ki az egyház és iskola iránti kötelességét teljesiti, ha nem áll valamely bünvádi kereset, illetőleg fenyiték alatt, és nem elmebeteg.

Elnökei s jegyzői ugyanazok, kik az egyházközségi tanácsnak elnökei s jegyzői.

106. §.

A választó gyülésben történik öt évenként az egyházközségi gyülés tagjainak megszavaztatása az országos katholikus gyülésbe küldendő világi képviselő megválasztására nézve.

A szavazás közvetlenül, személyesen és nyilvánosan akkép történik, hogy minden szavazónak szavazata jegyzőkönyvbe vétetik. Ezen jegyzőkönyv a jelen volt elnök, jegyző, s legalább 2 gyüléstag által aláirva az egyházmegyei tanácshoz felterjesztendő.

Ha a községi választásnál valamely visszaélés történnék, melyet meggátolni s eltávolitani a községnek hatalmában állott, de ezt elmulasztotta, ily esetben ezen község tagjainak szavazatai számitásba nem vétetnek.

107. §.

Az egyházközségi gyülés, az egyházközségi tanácsba 3 évről három évre tagokat választ. Mire nézve szabályul szolgál, hogy :

a) megválasztható minden választó, ha irni, olvasni tud;

b) a választás közfelkiáltással, de ha tiz tag szavazást kivánna, szavazás utján viszonylagos szótöbbséggel történik; végre

c) a választás érvénye ellen az espereskerületi tanácshoz, (98. §.) valamely megválasztott tag ellen azonban az egyházközségi tanácshoz (114. §.) mindenki folyamodással élhet. Az ily folyamodás a választástól számitott nyolcz nap alatt bejelentendő.

108. §.

Az évi költségvetés megállapitja.

Rendkivüli tehernek a község részéröli elvállalása fölött mindig az egyházközségi gyülés határoz, mely e végből, felmerülő esetekben az egyházközségi tanács által összehivandó. (123. §.)

B. *Egyházközségi tanács.*

109. §.

Az egyházközségi tanácsnak tagjai:

a) A plébánosok, káplánok és a kath. elemi iskolák rendes tanitói. Oly községekben, hol háromnál több tanitó van, a három legrégibb tanitón tul, a többiek képviselet utján vesznek részt az egyházközségi tanácsban ugy, hogy minden öt tanitó után titkos szavazással választanak három évről három évre egy tagot.

b) A katholikus kegyur; ott, hol több ily kegyur van, az, kit ezek maguk közül választanak.

c) Az egyházközségi gyülés által választott egyházközségi tanácsosok. (107. §.) Választ pedig minden egyházközség, melynek lélekszáma 2000-nél nem több 12 tagot; 2000 lélekszámtól 4000-ig 20 t.; 4000-től 8000-ig 40 t.; 8000-től 12,000-ig 60 t.; 12,000-től 16,000-ig 80 t.; 16,000-en tul 100 tagot. Minden választás alkalmával néhány póttag is választandó. Ott, hol a választás szavazás utján történt, a megválasztott rendes tagok után legtöbb szavazatot nyert egyének tekintendők póttagokul.

Érvényes határozat hozatalára az egyházközségi tanácsosok egyharmadának jelenléte szükséges.

110. §.

A fiókegyházak az anyaegyházzal közösen egy tanácsot alkotnak, és az egyházközségi gyülés az egyházközségi tanácsba a fiók-egyházból a népesség aránya szerint választ tagokat.

111. §.

Az egyházközség tanácselnöke a plébános. Világi elnöke a katholikus kegyur, s a hol több ily kegyur van, az, kit ezek maguk közül választanak.

Az egyházközségi tanács a maga kebeléből szintén választ egy világi elnököt, a ki ott, hol kegyuri elnök van, szükség esetében ennek elnöki helyettese.

Jegyzőjét az egyházközségi tanács saját kebeléből maga választja.

112. §.

Az egyházközségi tanács feladata azok jegyzékét, a kik az egyházközségi gyülésekben részt venni jogositvák, (105. §.) évenkint kiigazitani s rendben tartani.

113. §.

Az egyházközségi tanácstagok megválasztását minden harmadik év vége előtt eszközli: mire nézve:

a) a megválasztás helyét és idejét legalább 14 nappal előre kitüzi s ezt az egyházközségi választó tagok köztudomására juttatja:

b) ugyanakkor kihirdetteti, hogy a választók jegyzékét bizonyos meghatározott helyen 8 nap alatt mindenki megtekintheti, s annak netán szükséges kiigazitása iránt az egyházközségi tanácsot megkeresheti:

c) a választás vezetésére, a szükség esetében a szavazatok összeszedésére (107. §. *b)* pont) bizottságot nevez, mely a plébános. elnök, vagy a világi alelnök elnöklete mellett az egyházközségi gyülésen egyszersmind a rendre is felügyel.

114. §.

Az ujonválasztott tanácstag ellen bejelentett kifogást (107. §. *c*) pont) haladéktalanul megbirálja, s a mennyiben azt alaposnak találná, az e miatt elmozditandó tanácstag helyébe az első sorban álló póttagot hivja meg.

Póttag behivásának van helye azon esetben is, ha valamely tanácstag a három év folyama alatt lemondana, meghalna, vagy választási képességét elvesztené (105. és 107. §. *a*) pont.)

115. §.

Az egyházközségi tanács részéről az espereskerületi tanácsba küldendő világi képviselőt évről-évre megválasztja és annak megbizó levelet ad. (89. §.)

116. §.

Azon esperesi választókerület részéről, melyhez a község tartozik az egyházmegyei gyülésbe küldendő világi képviselő megválasztásában (54. §. *l*) és 91. §. *b*) pont) az egyházközség tanács tagjai birnak szavazattal. Ezeknek a szabályszerüleg kitüzött napon titkos szavazás utjáni megszavaztatását az egyházközségi tanács eszközli, s az erről fölvett jegyzőkönyvet, — melybe világosan kiteendő, ki hány szavazatot nyert — az espereskerületi tanácshoz, illetőleg ennek a szavazatok összeszámitására nevezett bizottságához beküldi. (91. §. *b*) pont).

117. §.

Az egyházközségi tanács választja a községbeli néptanitókat, tanitónőket és a kántortanitót. Ezen jogot azonban az országos katholikus gyülés által megállapitandó szabályok értelmében gyakorolja (15., 25. §§.)

A választásról szóló jegyzőkönyv az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácshoz felterjesztetik. (77. §.)

118. §.

Felügyel a községbeli tanügy kezelésére. A tanügyre vonatkozó törvények, és egyházkormányzati uton megállapitott szabályok pontos végrehajtásáról gondoskodik.

Tapasztalt hiányok eseteit, a mennyiben maga nem orvosolhatná, további intézkedés végett az espereskerületi tanácsnak feljelenti.

119. §.

Az egyházközség ügyeinek kezelésére s azok ellátására fő- és al-gondnokot, és a mennyiben szükséges, egyéb tisztviselőket is választ. A pénzkezeléssel megbizandó tisztviselők választásánál azok vagyoni állására tekintettel leend. Ezek megerősitése, állomásuk elfoglalása előtt az espereskerületi tanácsnál eszközlendő.

A vagyonkezelést illetőleg, az egyházközség tanács tagjai az egyházközségi s egyházmegyei gyülésnek felelősek azon intézkedések következéseiért, a melyekhez szavazatukkal járultak.

120. §.

A templomi, iskolai, plébániai épületek, intézetek, vallási jelvények s minden egyéb egyházközségi vagyonok jó karban tartásáról és biztositásáról az egyházközségi tanács gondoskodik.

121. §.

Az egyházközségi, templomi, iskola és egyéb hasontermészeti alapitványok épsége fölött őrködik.

Az ujabb alapitványokat az alapitványi levelek és ezekhez tartozó okmányok kiséretében az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácsnak feljelenti.

122. §.

Az egyházközség egyházi, iskolai s egyéb önkormányzati rendes kiadásai fedezésére szolgálnak:

a) a templomi, iskolai s egyéb hitközségi alapitványok jövedelmei, mennyiben azok külön czélra nem rendelvék:

b) az egyházközségi ingatlan vagyon jövedelmei;

c) a templomi s iskolai bevételek;

d) az üresedésben levő plébániai javadalom időközi jövedelme, a mennyiben az, fennálló gyakorlat szerint a helyettes lelkészt nem illeti;

e) az egyházmegyei tanács által megállapitott szabályzat alapján kivetendő egyházközségi adó.

123. §.

Ha valamely nagyobb építkezési vagy más rendkívüli tehernek az egyházközség részéröli elvállalása látszik szükségesnek, az e fölötti határozás végett, a tanács által az egyházközségi gyülés rendkívüli ülésbe összehivandó s a tárgy és költségvetés, kimerítő indokolással annak eléje terjesztendő (105. és 108. §§).

124. §.

Az egyházmegyei s egyházközségi adó kivetéséről és beszedéséről gondoskodik.

Egyeseknek a kivetés ellen támasztott panaszait megvizsgálja és elintézi.

125. §.

Az egyházközségi költségvetést elkésziti s az egyházközségi gyülés elé terjeszti.

126. §.

Az egyházközségi jövedelmekről és költségekről vezetett számadásokat évenkint megvizsgálja s az espereskerületi tanács utján az egyházmegyei tanácshoz felterjeszti.

127. §.

A lelkészek és tanítók ellátásához tartozó illetmények beszedését és rendes kiszolgáltatását eszközli. A lelkész s tanítói birtokálladék épségben tartása fölött őrködik.

128. §.

Gondoskodik arról, hogy az espereskerületi tanácstól vagy ez uton hozzá érkező utasítások és rendeletek haladéktalanul és pontosan végrehajtassanak.

129. §.

A mennyiben a fiókegyházi ügyek kezelésének érdeke kivánná, az egyházközségi tanács a fiókegyházból választott tagok közül egyre vagy többre a fiókegyházban végzendő bizonyos teendőket átruházhat, vagy a szükséghez képest külön fiókegyházi tanácsot alakíthat. Azok eljárását azonban ellenőrizni tartozik.

Átmeneti intézkedések.

130. §.

A fennebbi I—V. fejezetben megállapított önkormányzati testületek első megalakulhatása végett a jelen szervezet egyes §§-aitól eltérő s illetőleg azokat helyettesitő következő rendelkezések állapíttatnak meg.

a) A 11., 57., 72. és 106. §§-okra nézve, az országos kath. gyülésbe küldendő papi és világi képviselők megválasztása az 1869. okt. 25. 2034. szám alatt legf. rendelettel szentesített választási szabályzat 19. s következő §§. szerint történik, s a 11., 57., 72. és 106. §§-nak csak azon rendelkezései alkalmazandók, melyek ama szabályzat rendelkezéseivel összeütközésben nincsenek.

b) Az 54. §. *l)* pontjára nézve: Az egyházmegyei gyülésbe minden esperes-kerületből ezen első alkalommal 4—4 világi képviselő fog választatni.

c) A 112. és 113. §§-ra nézve: a szervezetszerü egyházközségi tanácsokba a községi tanácsosok megválasztása végett ott, hol már korábbi gyakorlat alapján rendesen müködő egyházi tanács van, a választók összeirását (105. §.) valamint a 113. §-ban az egyházközségi tanács részére kijelölt teendőket az végezi, ott pedig, a hol jelenleg még semminemü egyházközségi tanács szervezve nincs következő eljárás szerint fog a választás eszközöltetni:

A plébános minden egyházközségben (104. és 110. §§.) kellő módoni kihirdetés utján gyülésbe hivja azokat, kik az utóbbi választási eljárás alkalmával az 1869. okt. 25-én 2034. sz. a. legfelsőbb rendelettel szentesített választási módozat 18. és 19. §§. értelmében összeirattak.

A plébános elnöklete alatt megtartandó ezen gyülés egy bizottságot választ, mely a választók jegyzékét (105. §.) haladéktalanul elkészíti s teljesíti mindazt, mi a 113. §. szerint a választások eszközlésére szükséges.

Határozat

mely az önkormányzati szervezet szentesitésének eszközlése tárgyában a kath. kongresszus 1871. márczius 29-iki ülésében hozatott.

A magyarországi katholikus önkormányzatot szervező jelen kongresszus megbizásából származó feladatának kiegészítő részeül tekinti gondoskodni arról, hogy az általa megállapított szervezetnek életbeléptetése s a magyarországi katholikusok által forrón óhajtott önkormányzat megvalósítása végett szükséges kivételi intézkedések eszközöltessenek és foganatba vétessenek.

Ez oknál fogva a kongresszus az ország herczegprimásának elnöklete alatt 12 tagból álló bizottságot választ és ezt a következő felhatalmazással, illetőleg utasításokkal látja el:

A bizottság feladata leend, a kongresszus által megállapított önkormányzati szervezetet ő cs. ap. kir. Felségének, mint a magyarországi kath. egyház fő kegyurának, megerősítés és ennek folytán törvényes szentesítés végett, eléje terjeszteni s ennek kieszközlésére a szükséges lépéseket megtenni.

Feladata leend a bizottságnak, gondoskodni arról is, hogy a szervezet életbeléptetéséhez szükséges önkormányzati közegek megalakítása végett a választások annak idejében az egész országra nézve kiirassanak s a választási határnapok kitüzessenek.

Feladata leend egyuttal a bizottságnak az előleges lépéseket és netán szükséges előmunkálatokat megtenni arra nézve, hogy a katholikus vallási, tanulmányi s egyéb alapok és alapitványok, melyek jelenleg államkormányza[illegible] által kezeltetnek, a megállapitott szervezetn[illegible]e által

leendő szentesítése után az illetékes önkormányzati közegek rendelkezése s kezelése alá átadassanak.

A mennyiben pedig a fennebbi pontozattal kijelölt feladatok megoldása, s teendők teljesítése közben oly körülmények merülnének fel, a melyeknél fogva a bizottság a jelen szervező kongresszus ujabb intézkedését vélné kikérendőnek: gondoskodni fog arról, hogy ezen kongresszus elnökileg egybehivassék.

Határozat

mely némely görög szertartásu katholikusok részéről benyujtott kérvények tárgyában, a kath. kongresszus 1871. márcz. 30-án tartott ülésében hozatott.

A 27-es bizottság véleményes előterjesztése folytán a kath. kongresszus határozatilag kimondja:

1-ször, hogy a g. sz. katholikusoknak, szertartás, egyházfegyelem, belszervezet és saját alapítványaik tekintetében önállásuk föntartatik, és az autonomia hatásköréhez nem tartozik;

2-szor sajnálattal veszi: hogy azoknak egy része magát az eddigi tanácskozásoktól távol tartja; reményli és óhajtja, hogy azok is, ha tapasztalni fogják, hogy jogaik sértetlenül hagyatnak, saját érdekükben is, egyetemes és testvéries közreműködésöket nem fogják megvonni. De a távolmaradókra nézve nem a kényszer, hanem a szeretet és türelem eszközeit kivánja használni és bármikori megjelenésüket tárt karokkal fogadja;

3-szor, hogy azon ügyekre nézve, melyek a jelen autonomia szervezetében, mint annak hatásköréhez tartozók kijelöltetnek, külön kongresszusnak helyét és szükségét nem látja és ennek engedélyezésére vagy szorgalmazására magát hivatva nem találja. Hogy azonban

4-szer, még ezen tágyakra nézve is az elvi megállapodások keretén belül, kész szabadabb kezet engedni g. sz. kath. testvéreiknek, a mennyiben azok részletes alkalmazása körül, oly módositványok és előterjesztések, melyek az első, e szervezet alapján egybegyülendő egyházmegyei gyüléseikből, a fenforgó speczialis állapotok szempontjából, általuk föl fognak terjesztetni, az első aut. kath. országos gyülés által, a 27. §-ban megállapitott korlátozás nélkül, lesznek tárgyalandók és elintézendők.

Emlékirat a polgári házasság tárgyában.

Irta: *Hodossy Imre*, országos képviselő ur.

Nagyméltóságu miniszter ur! Excellencziádnak azon megtisztelő felhivása folytán, hogy egy, hazánk részére alkotandó, a polgári házasság tárgyában intézkedő törvénynek irányelveit tervezetként állítsam egybe s terjeszszem Excellencziád elé: van szerencsém e részbeni nézeteimet a következőkben előadni.

A polgári házasság intézményének — eltekintve az azt követelő egyéb politikai és jogi okoktól — nézetem szerint gyakorlatilag két főczélja van:

1. hogy egyes hitfelekezetek előitéletei házasságok létrejöttének akadályát ne képezhessék,

2. hogy kivált a törvény által biztosittatni szándékolt általános vallásszabadsággal szemben, mely a legkülönfélébb hitfelekezetek létrejöttét teendi lehetővé, határozottan és minden honpolgárra egyenlően meg legyenek állapitva azon kellékek és föltételek, melyek a nemi összeköttetéseknél megkivántatnak, hogy az államban mint házasságok elismertessenek.

Ezen czélok egyikét sem látom másként elérhetőnek, mint a kötelező polgári házasság intézménye által.

Az elsőt nem, mert a permissziv polgári házasság mint valami kivételes, rendkivüli, a gyöngédebb kedélyüeket, kik polgártársaik véleményére több sulyt fektetnek, a polgári házasság kötésétől elriasztaná és csakis a nagyon fenkölt szellemeket, a legtöbb esetben pedig csak azokat nem engedné visszarettenni a polgári házasság rendkivüli intézményétől, kik különben is daczolni szoktak, harczban állanak polgártársaik erkölcsi felfogásával s kik rendszerint nem a legjobb hirben állván, példájuk által csak gyülöletessé tennék a polgári házasság intézményét.

Kell tehát, hogy kötelező legyen a polgári házasság, kell, hogy a törvény maga törje meg az előitéletet s ne hárítsa az ezzel való nehéz küzdelmet az egyesnek vállaira.

A második czél sem érhető el viszonyaink közt s egyébként mint a kötelező polgári házasság intézménye által.

Ugyanis a törvényhozás által létesittetni szándékolt általános vallásszabadság a legkülönfélébb, most nem is sejthető elvekre alapitott hitfelekezeteket idézhet elő, ezek a házasságnak oly különféle kellékeit és formáit vehetik föl intézményeik közé, hogy azok közt rövid idő mulva eligazodni is alig lesz lehetséges, annál kevésbé pedig nyugodhatik meg az államhatalom arra nézve, hogy mindezen lehetséges formák a társadalmi rend által a házasságokra nézve joggal megkivánt garancziákat nyujtani valóban alkalmasak leendnek.

Csak a törvényhozás által kötelezőleg megállapított egységes intézmény lehet tehát e részben is az egyedül czélra vezető eszköz.

Ugyanazon okok azonban, melyeket fentebb a kötelező polgári házasság szükségének igazolására felhoztam, szükségessé teszik nézetem szerint, hogy az államhatalom a polgári anyakönyvek intézményének ügyét általában kezeibe vegye.

Mert az általános vallásszabadság mellett megeshetnék, hogy a jelenleg fennálló hitfelekezetek papjai megtagadnák valamely szülöttnek vagy pedig az illető szülöttnek vagy halottnak hozzátartozói átallanák valamely ily könyveket vezető, de az övéktől különböző hitelveket valló egyházanyakönyvébe jegyeztetni szülöttjüket vagy halottjukat; ők maguk pedig (illetőleg hitfelekezetük) nem vezetnének ily anyakönyveket; sőt megeshetnék, hogy egy polgárilag teljesen kifogástalan, de egyházilag nem szentesített házasságból származó egyének, az illető hitfelekezeti anyakönyvekbe, mint törvénytelen születésü, mert nem az illető egyház speciális szabályai szerint kötött házasságból eredő, vezettetnék be. Ily eshetőségeknek a polgári anyakönyvek ügyét — melynek fontosságát bővebben fejtegetnem nem szükséges — az államhatalom kitéve nem hagyhatja.

Nézetem szerint tehát kapcsolatosan két külön törvény volna alkotandó: az egyik a polgári anyakönyvek viteléről, a másik a polgári házasságról mint kötelező intézményről.

Azonban bármennyire meg vannak is győződve ezen intéz-

kedések szükségéről az ország felvilágosodott körei: mégis bizonyos, hogy főleg a kötelező polgári házasság intézménye több oldalról heves ellenzésre fog találni, s tagadhatatlan az is, hogy ugy a házasság, valamint az anyakönyvek ügyének polgári kezelése nálunk több akadályba ütközik, mint a más polgárisult országok bármelyikében.

Az e részben leküzdendő főnehézségeket képezik nézetem szerint:

1. Municzipialis és községi közigazgatásunk alakulatlan állapotánál fogva, és az ezentul is időről időre választandó és igy állandósággal nem biró municzipiális és községi tisztviselők meg nem bizható, sőt gyakran teljesen tudatlan volta miatt azon közegek hiánya, melyek a polgári anyakönyvek és a polgári házasság ügyének kezelésére a dolog természeténél fogva hivatva volnának.

2. A létező hitfelekezetek papjai részéről előre látható érdekszülte izgatások s a népünknél még oly nagyon általános tudatlanság, és

3. azon körülmény, hogy nálunk a hitfelekezetek nagyrészt nemzetiségi tömbek szerint alakultak, s igy az emlitett izgatások a nemzetiségi viszonyokban is találhatnának fegyvert, sőt egyes tulnyomólag nemzetiségi municzipiumok tisztviselői is ezen szempontból foghatják majd fel a polgári házasság ügyét.

Ezek tekintetéből:

1. A polgári anyakönyvek vezetése és a házasságok kötése nem bizható hivatalánál fogva egy municzipiális vagy községi közigazgatási organumra sem, hanem ezen funkcziók a legnagyobb számban levő államtisztviselőkre s a kincstár terheltetése nélkül a kormány által megválogatott és kinevezett közegekre bizandók.

2. Az alsó papság érdekeinek eklatáns sértése lehetőleg kerülendő.

Ezen eszmemenet szerint:

1. A járásbirák és aljárásbirák hivataluknál fogva volnának polgári anyakönyvvezetők járásuk egész területére nézve.

2. A kormány nevezhetne azonkivül a szükségkivánta számban mindenütt polgári anyakönyvvezetőket, kiknek területi hatásköre a kinevezési okmányban volna egy vagy több községre nézve megállapitandó.

3. Ez utóbbi közegek az egyes hitfelekezetek papjai közül is nevezhetnének, sőt kivált eleinte főleg ezek volnának kinevezendők, természetesen azon kötelezettséggel, hogy ebbeli funkcziójukban mint az államnak kirendelt közegei és a polgári törvények által meghatározott formák szerint járnának el.

4. Később a békebirák, közjegyzők stb. körében remélhetők azon elemek, melyek általános törvény vagy külön kinevezés utján ezen funkcziókra meghivhatók volnának.

5. A polgári anyakönyvek vezetésével megbizott közegek ugyanazon területi hatáskörrel a házasságok kötésére is illetékesek volnának.

6. A házasságra lépni kivánók saját tetszésükhöz képest akár valamelyiküknek lakhelye szerint illetékes kinevezett polgári anyakönyvvezető előtt, akár azon járások valamelyikének járásbirója előtt léphetnének házasságra, melyekben lakhelyeik vannak.

7. Ugyanaz állana a születések és halálozási esetek bejegyzésére is, a községi birák köteleztetvén arra ügyelni, hogy egy megszabandó rövid határidő alatt ezen bejegyzések vagy a helységre nézve illetékes kinevezett polgári anyakönyvvezetőnél vagy pedig az illető járásbirónál külömbeni büntetés terhe alatt bejegyeztessenek.

8. A dijak az eddigi stola-illeték szerint volnának megállapitandók, melyet, ha kinevezett polgári anyakönyvvezető végezte a funkcziót, ez, ha pedig a járásbiró végezte, akkor bélyeg alakjában az államkincstár vesz föl.

Ezen kombináczió mellett:

a járásbirák által az anyakönyvek polgári kezelésének és a polgári házasságnak intézményei biztosítva volnának a közegek hiánya miatti kivihetetlenség ellen;

a hitfelekezetek papjainak alkalom nyujtatnék ezen állami funkczió elvállalása által szokott emolumentumaikat ezentul is megtartani;

ha a hitfelekezetek papjai erre vállalkozni fognak, akkor a járásbirák meg lesznek mentve a tulterheltetéstől az államkincstár teher nélkül;

de az állam nem lesz kötve a papokhoz, és ha más alkalmas vállalkozót talál, ezt is felruházhatja ezen hatósággal, sőt később oda kellend törekednie.

Hogy pedig az egyes hitfelekezetek papjai ezen államfunkcziókra vállalkozni fognak, azt alaposan hiszem remélhetőnek. Hiszen· például a katholika egyház jelenleg tiltja a katholikusok és protestánsok közti házasságokat, de azért papjai mégis eszközlik az ily házasságok megkötését az ugynevezett passiva assistentia utján, mely lényegére nézve nagyon közel áll a polgári házassághoz.

9. Az anyakönyvvezetőknek felsőbb (felügyelő és a házassági akadályok kérdésében fölebbviteli) hatósága azon törvényszéknek elnöke, melynek területén székhelyük van.

10. Ezeknek megfelelőleg s ugyanazon tekintetben a legfőbb hatóság ő felsége nevében az igazságügyi miniszter.

11. A polgári anyakönyvvezetők kinevezése tárgyában felmerülhető technikai és egyéb nehézségek akként volnának elkerülhetők, hogy egy-egy törvényszék területére nézve a törvényszék elnöke tenné a fölterjesztést: hogy kik volnának kinevezendők, annak kijelölésével, hogy melyiknek mi legyen területi hatásköre, s hogy az anyakönyveket az eddigi szokásnak és a helyi viszonyoknak tekintetbe vételével minden egyes mily nyelven vezesse. Az igazságügyi miniszter ő felsége nevében egy-egy törvényszék területére nézve kollektiv tenné a kinevezést s az egyesek részére szóló kinevező oklevelek kiállítása, s a pecsét és a könyvek ügye a törvényszéki elnök által intéztetnék el.

Ezekben igyekeztem előadni azokat, melyek nem annyira a polgári anyakönyvek és a polgári házasság intézményeinek általános elvei, mint inkább hazánk speciális viszonyainak szempontjából oldandó meg.

A többi kérdésekre nézve más törvényhozások példáiból bőven lehet meríteni, s e részben a következőket bátor vagyok előterjeszteni:

Jelenleg nálunk polgári törvény, mely a házassági ügyeket szabályozná, nem levén, hanem e részben csakis egyes hitfelekezetek szabályai és felsőbb rendeletek szolgálván zsinórmértékül: a polgári házasságról alkotandó törvénybe minden hivatkozás nélkül egy vagy más jelenleg fennálló intézményre, minden idevágó — habár szorosan véve a polgári törvénykönyvbe tartozó — szabvány felveendő volna.

E tekintetben a törvény anyagi részénél czélszerünek lát-

nám az osztrák Reichsrath vallásügyi bizottmányának munkálatát mintaképül használni, melynek ugyan sok intézkedését viszonyainkhoz képest másként tartom alakitandónak, de melynek keretjét, beosztását és eszmemenetét igen czélszerünek, s akár a franczia code civile, akár a hamburgi vagy más polgári házassági törvénynél inkább használhatónak találom, mivel a lajtántuli viszonyok a mienkhez leginkább hasonlók.

Megvallom, hogy e részben azon meggyőződésnek hatása alatt is állok, miszerint a jogfejlődésnek legnagyobb ellensége az erőszakolt partikularismus, mely még ugyanazon viszonyok közt is és ugyanazon czélok elérésére területenként külön intézkedéseket forcziroz, holott lehető legnagyobb területeken — habár azok részenként külön fenhatóság alatt állanak is — hason viszonyok közt azonos jogügyi intézkedések már csak az erők összhatásának befolyása által is ugy a jogtudománynak, valamint közvetlenül az igazságszolgáltatásnak is lehető legnagyobb előnyére vannak.

Az alaki rész legfontosabb érdekü intézkedése volna a házassági ügyeknek a polgári törvényszékekhez való utalása.

Maga az eljárás lehetőleg a törvénykezési rendtartás szabályaira való hivatkozás utján volna meghatározandó, netaláni módosításokkal, hogy a királyi ügyészeknek minden házassági pörben félként kell állani ugy, hogy a midőn nem lép fel hivatalból felperesként: akkor mindig beidézendő másodrendü alperesnek.

Már ezen itt megkisérlett körvonalok is mutatják, mily nagy, nehéz feladat megoldását tüzte ki Excellencziád czéljául, midőn a polgári házasságnak meghonositására vállalkozott; mutatják, mennyi ügybuzgóságra, mily erős akaratra lesz szükség a külömböző akadályok elhárításához; és kétségtelen levén, miszerint a tudatlanság, a vakbuzgó itéletek mindent el fognak követni, hogy Excellencziád elkeserítsék, buzgalmát ellankaszszák s czélzatait meghiusitsák. Excellencziád csakis azon tudatban találhat megnyugvást, miszerint a társadalmi rend legfontosabb intézményének, az állam élet alapjának illetéktelen önző kezekből való kivétele s az államhatalomnak közvetlen kezelése alá helyezése oly magasztos czél, melyben Excellencziád az ország minden felvilágosodott polgárának támogatására és tiszteletteljes elismerésére számolhat.

